Apare la 1 a fiecărei luni.

CONVORBIRI LITERARE

No. 1. Bucuresti, 1 Aprilie 1888. **Anul XXII.**

GASPAR GRAȚIANI

DOMNUL MOLDOVEI

TRAGEDIE IN CINCI ACTE (1)

PERSOANELE:

Gaspar Grațiani, Domnul Moldovei.
Sara, o evreică, favorita Sultanei.
Baruch, unchiul Sarei.
Mapeiker, Sultana favorită.
Sultanul Achmed I.
Vornicul Bucioc. } Boieri moldoveni.
Loçofĕtul Drăgan. } Boieri moldoveni.
Hatmanul Șeptilici. } Boieri moldoveni.
Postelieul Goia. } Boieri moldoveni.
Vistiernicul Vasile Lupul. } Boieri moldoveni.
Furlani, } Căpitani de lefegii.
Bobo, } Căpitani de lefegii.
Borisi, dragomanul venețian.
Elvira, fiica acestuia.
Iocadelo, un pretendent.
Van Olen, ambasadorul olandez.
Nani, bailul Veneției.
Nino, om de credință al lui Grațiani.
Un tĕrgoveț.
Un oștean.
Un ceauș.
Omer-Aga, un eunuc.
Aișa, o sclavă.
Oșteni, țărani, tĕrgoveți, boieri și lefegii.

Intimplarea se petrece pe la 1620, parte la Constantinopol, parte in Moldova.

---

1) Representată pentru intăia oară pe scena teatrului Național din București, la 28 Fevruarie 1888.

ACTUL I-iu

Constantinopol. — Casa dragomanului Borisi. Trei intăriri.

SCENA I.

Locadelo şi Van Olen.

Locadelo

Il cunosc deaproape; il ştiu încă de pe când a venit aici: Gaspar Graţiani ce se mai zicea şi nobil de Gratişad, — un ciasornicar, un biet muritor ce bătea pe la toate uşile, ca să-şi vêndă marfa.

Van Olen

Nu-l căuta ce-a fost odinioară, ci-l vezi ce este acum: Duce de Paros şi Naxos, ambasador al Sultanului Achmed I, om de incredere al marelui vizir Chalil-Paşa, persoană grată atât Impĕratului Roman, cât şi Regelui din Polonia, — om norocos şi dibaciu, care ştie să se folosească de impregiurări. Ai un rival primejdios, foarte primejdios rival!

Locadelo

Mai puţin primejdios ca până acum!

Van Olen

Vrei să zici — fiindcă Sara, ovreica, nu-l mai ajută.— Da, ovreica are multă trecere in Seraiu; multe poate, când voeşte: astăzi insă, când marele vizir, ambasadorul imperial Molard, solul polonez Sobieski şi bailul veneţian Nani deopotrivă il sprijinesc, el poate să se urce şi fără de ajutorul ei in scaunul Moldovii. — Apoi — mai ştii? Pe femee mult temeiu să nu punem: Ovreica a avut odinioară multă slăbiciune pentru dinsul...

Locadelo

Acum nu mai are. (tainic) Nu ştie, ce-i drept, că Gaspar Graţiani rivneşte şi el la scaunul Moldovii; de când a aflat insă, că e vorba, ca el să iea in căsătorie pe fiica dragomanului, ovreica e tăcută şi intunecată. — N'are să-l ajute.

SCENA II.

Drăgan, Şeptilici, Goia şi cei de sus.

Drăgan, Şeptilici şi Goia

(Intră din fund, se opresc şi stau oarecum surprinşi).

Van Olen

(Se intoarce, apoi inaintează spre boieri).

Drăgan

Iertaţi. D-sa dragomanul Borisi ne-a poftit... Dacă cumva...

Van Olen

L'am lăsat la Poartă pe dragomanul. Are să se intoarcă in curênd cu ovreica.

Locadelo (inaintând spre boieri)

Vrăjmaş de vrăjmaş se apropie, când cere nevoia.

Drăgan (se inchină)

Nu, Măria Ta! — noi slugile ne apropiem de stăpânul nostru. Noi, prigoniţii, prigoniţi din ţara noastră, nu putem decât să binecuvêntăm pe aceia, care unesc puterea lor cea mare cu slabele noastre puteri, ca să surpe pe prigonitorul nostru.

Şeptilici

Şi să scape ţara de asupritorul ei.

Goia

Intocmai!

Van Olen

Duşmani vom fi abia după ce-l vom fi resturnat.

Drăgan

Mai virtos nu, căci atunci Măria Sa va fi mai tare, eară noi încă mai slabi ne vom socotì. Când de o parte se ridică Alexandru, fiu al lui Iliaş-Vodă, iubit de mulţi dintre mai marii dela Poartă şi ajutat de cel mai cu trecere om din Stambul (arată la Van Olen), de alta se iveşte Gaspar Graţiani ca un luceafěr luminos, ear de-a treia stă Măria Sa, mai ajutat ca Alexandru şi mai strălucit ca Graţiani — Ştefan Tomşa, cerut numai de noi, trebue să se retragă.

Şeptilici

Unul singur poate fi Domn in Moldova.

Drăgan

Cel mai vrednic dintre toţi.

Goia

Intocmai!

Drăgan

Noi nu voim decât să avem un Domn, care ne ia sub ocrotirea sa şi işi aduce in toate timpurile aminte de noi.

Locadelo

Toate la timpul lor, boierilor. Deocamdată să-l vedem resturnat pe Radu.

Van Olen

Cu Sara cum staţi?

Drăgan

Cu ovreica? — Bine, destul de bine.

Locadelo

Brăţara aţi cumpĕrat-o?

Drăgan

Nu tocmai, dar a remas vorba, ca dragomanul să o plătească şi să-i remănem datornici. — Dragomanul are trecere!

Van Olen

Rĕu aţi chibzuit! Nu ştiţi, precum se vede...

SCENA III.

Sara, Baruch şi cei de mai sus.

Sara (intră răpede)

Nu vreau; am zis că nu vreau, şi când Sara zice că nu voeşte, ea nu voeşte.

Baruch (intră agitat in urma ei)

Ce te priveşte, Saro, ce te priveşte?

Sara

Nu vreau!

Locadelo

Ce este? Saro, ce s'a intimplat?

Baruch

Saro, o mie două sute de cechine!

Sara

Am zis că nu vreau!

Baruch

Ce te priveşte! — Am cerut o mie două sute de cechine, şi mi s'au dat o mie două sute de cechine. Nu mi s'au dat? Mi s'au dat. Saro, ce cauţi mai departe? Ce vrei? Ce doreşti? Ce-ţi pasă cine cumpără, de ce cumpără şi ce vrea să facă cu brăţara! Eu am marfă şi o vĕnd!

Sara

Nu vreau.

Van Olen

Ce este, Saro, de ce te-ai supărat?

Sara (se uită imprejur, apoi domol şi respicat)

Locadelo, stăpâne, Baruch! Nu sunt supărată, dar nu voesc. — Baruch! — Locadelo imi zice: Saro, să te duci in Seraiu şi să afli, dac'ar fi cu putinţă ca boierii să-l restoarne pe Radu şi să pună pe Tomşa in locul lui. — Primesc, iau giuvaericalele, mĕ duc in Seraiu, ii vorbesc Sultanei, ea işi alege brăţara, viu şi vĕ spun, boierii cumpĕră brăţara şi mĕ duc acum să i-o dau Sultanei drept dar din partea lor. — Mâne ear mĕ duc să vĕd ce-a făcut Sultana, şi Sultana imi zice: Saro, am vorbit cu Padişahul; spune-le boierilor să-l câştige pe marele vizir in partea lor şi să-mi trimiţă mie atâte şi atâte pungi, ca să induplec pe alţi viziri din divan. Mĕ intorc şi zic: Locadelo, eacă ce-a zis Sultana. — Şi ear mĕ duc şi ear vin: am mai pus eu lucruri de aceste la cale. — Bine! — primesc, fiindcă nu-l cunosc nici pe Radu, nici pe Tomşa, şi puţin imi pasă, care

dintre doi necunoscuţi cade şi care se ridică. Acum insă mi se cere cu totul altă ceva: să lucrez pentru unul nehotărit. Asta n'o primesc, Baruch.

Baruch

Ce te priveşte, Saro, ce te priveşte?

Sara

Baruch! vine cineva şi-ţi zice: Baruch, ai o brăţară; voesc s'o cumpĕr pentru cineva, pe care nu ţi-l numesc; care ţi-e preţul?

Baruch

O mie douĕ sute de cechine.

Sara

Şi dacă vei afla măne, că fratele tĕu e cumpĕrătorul?

Baruch

Tu n'ai nici un frate.

Sara

Dar pot să am vreun prieten ori vreun duşman. Baruch, eu lucrez şi voesc să ştiu pentru cine lucrez. Tu auzi, că acum nu mai e vorba numai de Tomşa şi de Radu: voeşte şi Locadelo să fie Domn in Moldova, şi Alexandru cel dela Rodos şi Graţiani, — Baruch, — il ştii pe Graţiani, pentru care am lucrat atăt de mult. Cel ce vrea să-l ajut să vie la mine şi să-mi zică: Saro, tu poţi multe: eacă ce te rog. Nu-i aşa, Baruch?

Baruch (cătră ceilalţi)

Ea are dreptate. (Cătră Sara) Saro, tu eşti cu minte, eară eu sunt prost.

Sara

Nu eşti, Baruch, dar te pripeşti, cănd vezi bani.

Drăgan (cătră Sara)

Dacă se poate, aş vrea să inţeleg. Noi am cumpĕrat brăţara cu o mie de cechine: nu mai stă tĕrgul?

Sara

Nu ştiu; să vedem!

Baruch

Dragomanul dă o mie douĕ sute.

Şeptilici

Dăm şi noi tot atăt.

Baruch

Banii d-voastre nu sunt mai buni ca ai dragomanului. (Cătră Locadelo) Nu-i aşa? — bani şi bani, tot una fac. (Cătră boieri) Se găsesc poate alţii care dau şi mai mult. (Cătră Sara) Nu-i aşa Saro?

Sara

Nu ştiu; să vedem!

Baruch

Graţiani dă, eu ştiu căt dă.

Sara (cu amărăciune)

Graţiani e acum mare şi puternic, Baruch. Graţiani ia in căsătorie pe Signora Elvira, fiica dragomanului şi e ăncă mai mare şi mai puternic: acum el nu mai are trebuinţă de Sara.

Baruch

Ce te priveşte, Saro, ce te priveşte?

Sara

Mĕ priveşte, Baruch!

Drăgan

Ia pe fiica dragomanului!

Şeptilici

De aceea ne-a adunat dragomanul pe toţi la casa lui.

Goia

Intocmai!

SCENA IV.

Borisi (intră grăbit)

Iertaţi! O imprejurare de mare insemnătate m'a făcut să zăbăvesc peste aşteptarea mea. In clipa aceasta va sosì şi Graţiani, care s'a oprit numai pe o clipă, ca să-i dea fiicei mele ştirea, că Radu-Vodă se află pe drum şi va sosì poimâne aici.

(Mişcare in scenă).

Drăgan, Şeptilici şi Goia

Mazilit!

Borisi

Radu-Vodă, fiul lui Mihnea, Domnul Moldovii, e mazilit.

Locadelo

Mazilit? — şi eu stau aici? (pleacă).

Van Olen

Se află pe drum şi eu nu ştiu nimic? (Pleacă)

Şeptilici (grăbit)

Vino să-ţi numărăm banii.

Baruch

O mie cinci sute de cechine!

Goia (indărătnic)

Intocmai! — (Pleacă cu Baruch şi Şeptilici).

Drăgan (către Borisi)

Suntem slugile Măriei Sale! (Pleacă).

SCENA V.

Borisi şi Sara.

Borisi (privind in urma celor eşiţi. Cu ironie)

Alergaţi, — dar eu să remăiu de ruşine, dacă nu e prea tărziu.

Sara

Dragomane, ai vĕzut, că Baruch a plecat cu boierii, ca să primească banii pentru brăţară?

Borisi (speriat)

Brăţara? — (Pleacă spre eşire).

Sara

Ce vrei? — Fără de mine brăţara nu preţueşte nimic, ear eu sunt aici.

Borisi (stăruitor)

Graţiani te roagă să nu-i duci Sultanei brăţara.

Sara

Pe mine mĕ roagă Graţiani? Cine e Graţiani? Eu nu-l cunosc. Mĕ cunoaşte el pe mine?

Borisi

Il cunoşti, Saro.

Sara

Nu-l cunosc, nu l'am vĕzut niciodată, nu ştiu cine este, nu-mi aduc a minte de el.

Borisi (tainic)

Are să vie acum aici. Am pus eu lucrurile la cale, ca să vĕ intilniţi după ce vor fi plecat ceilalţi.

Sara

Nu vreau să-l vĕd. (ese răpede)

Borisi (grăbind in urma ei)

Saro, femeea aceasta ne restoarnă toate planurile! (ese).

SCENA VI.

Graţiani şi Elvira (*intră dela dreapta*)

Graţiani (intrănd, merge spre fund şi priveşte prin fereastră)

Aleargă cu toţii, ca să primească ştirea ce le vine prea tărziu. (Intorcĕndu-se spre faţa scenei) Astfel atĕrnă soarta omenească dela clipele ce vin şi trec pe neaşteptate.

Elvira

Prea mică şi neinsemnată mĕ simt alăturea cu tine: te-am perdut par'că de cănd le-am aflat aceste.

Graţiani

Acum abia ne apropiem, scumpa mea Elviră, unul de altul. Un singur gănd m'a povăţuit in căile mele; o singură dorinţă m'a mănat mereu inainte; un singur vis imi umple tot sufletul: să mĕ fac — din ceeace am fost odini-

oară — un om vrednic de tine, să mĕ inalţ pănă la tine. Mărirea n'o caut decăt spre a-mi incununa mireasa, o caut, ca să te pot incănta cu farmecele ei. Nu eu m'am inălţat, Elviro, ci tu m'ai ridicat la tine!

Elvira

Atăt de sus mĕ pui, incăt mĕ cuprinde ameţeala.

Graţiani

Nu mai presus decăt te am in găndul meu.

Elvira

Şi tot eu mĕ voiu căì, dacă te voiu vedeà in faţa primejdiilor, de care e inconjurată mărirea.

SCENA VII.

Un ceauş şi cei de mai sus.

Ceauşul (intră din fund)

Allah să te ţie la mulţi ani şi să-ţi aştearnă calea cu florile măririi! Din porunca stăpănului meu Mehemet Ali Aga, capul Ienicerilor, te caut de un cias acum şi am indrăznit pănă in această mult ocrotită casă.

Graţiani

Şi care este dorinţa iubitului meu prieten, prea vrednicul Mehemet Ali Aga?

Ceauşul (se uită imprejur, apoi in taină)

Inălţimea sa marele vizir e pus pe gănduri. Alexandru-Vodă a trimis la Poartă oameni cu patruzeci de pungi şi cu făgăduinţa de-a sporì haraciul. Locadelo a intrat la invoială cu el; boierii sunt gata de a-l părăsì pe Tomşa, ear ovreica e tăcută şi indărătnică. Mulţi dintre vizirii din

divan stărue să fie primite propunerile lui Alexandru, ear Mehemet Ali Aga iţi ţine gata douĕzeci de pungi pentru Seraiu.

SCENA VIII.

Nino şi cei de mai sus.

Nino (intră răpede tot din fund)

Stăpâne, căpitanul Furlani te caută ca un smintit: ce să fac cu el?

Graţiani

Să mi-l aduci aici! (Intorcĕndu-se spre ceauş, ii dă o pungă cu bani). Spune stăpânului tĕu, că nu voiu intărzia.

Nino (se inchină şi ese).

Ceauşul

Allah să te ţie, stăpâne! (ese).

Graţiani (intorcĕndu-se spre Elvira)

E darnic om agaoa! Douĕzeci de pungi, nu mai puţin, pentru că să-i intorc treizeci. — Ei! nu vreau! — nu voiu jăfuì ţara chiar mai nainte de a-i fi Domn!

Elvira

Dar ovreica? — Cine e ovreica? Ce fel de ovreică?

Graţiani (supĕrat)

Ei, o femee, care vinde juvaericale, o favorită a Sultanei Mapeiker.

Elvira

Şi cum vine ea să se amestece in trebile aceste?

SCENA IX.

Borisi şi cei de mai sus.

Borisi (intră găfăind)

Insfirşit, am induplecat-o: acum poţi vorbì cu ea. Te aşteaptă.

Graţiani

Te-am rugat să mĕ scapi de ea!

Elvira

De cine? De ovreică? Ce vrea dinsa?

Borisi

Trebue! — Boierii au cumpĕrat brăţara, dară sunt gata să ţi-o dea drept dar. Locadelo intră la invoială. Van Olen mai ţine ăncă la preţ, dar il vom induplecа; numai cu ovreica nu e chip să ne inţelegem.

Graţiani

Nu vreau să mĕ leg faţă cu nimeni! — Nu sporesc haraciul, nu dau pocloane, nu cumpĕr scaunul, nu vreau să intru inglodat in ţară: ori sunt Domn de capul meu, ori nu-mi trebue Domnia.

Borisi

Ovreica te scapă de toţi ceilalţi.

Elvira

Ei bine! E ovreica aceea atăt de puternică?

Graţiani (se plimbă cătva timp agitat, apoi ia braţul Elvirei gata de a se depărta. Către Borisi)

Să vie, dacă nu se poate alfel!

Borisi

Aşa te inţeleg! (ese).

Graţiani (cătră Elvira)

Da, e foarte puternică ovreica, fiindcă e puternic Sultanul, pe Sultan il stăpâneşte Sultana, ear pe Sultana o stăpâneşte ce-l ce ştie s'o stăpânească pe Sara.

Elvira

Şi pe Sara cum poate cineva s'o stăpânească?

Graţiani

Nu poate nimeni!

Elvira

Nici s'o cumpere?

(es prin stinga).

SCENA X.

Furlani şi Nino.

Furlani (intră din fund)

Nici in sacul dracului nu scapă de mine, Nino! Il urmăresc şi-l iau la goană şi nu-i las timp de resuflare, — zi cu zi, oră cu oră, pas cu pas, mě ţin după el! — Eu sunt oştean din ceata lui Baba Novac. Ai auzit tu de Mihai-Vodă?

Nino

Auzi vorbă? — Barba-mi era mare, când Turcii fugeau la Ragusa de frica lui.

Furlani

Acel Mihaiu-Vodă, când voia să ştie mai bine ca marele vizir cele ce se petrec in tabăra turcească, imi trăgea

mie cu ochiul. Eu sunt oştean, Nino, şi când urmăresc pe cineva, il urmăresc!

Nino

Şi dacă lui Graţiani nu-i trebuesc lefegii?

Furlani

Ii trebuesc! Fără de noi nu poate. Eu şi Bobo suntem două braţe tari şi sigure. Cunosc Moldova: fără de noi n'are ce să caute in eă. Eu sunt de felul meu Veronez, şi Veronezii sunt oameni, Nino!

Nino

O ştiu aceasta.

Furlani

Bobo e, ce-i drept, Pisan, numai Pisan, dar nu băiat eşit din creerii diavolului: bea pentru şapte şi se bate pentru zece. — Il cunoşti pe căpitanul Bobo?

Nino

Căpitane, mě superi. Cine nu cunoaşte pe Bobo?

Furlani

Eram la Genova, când i-am făcut cunoştinţa. Deacolo am plecat impreună la Ferara, dela Ferara la Florenţa, de acolo la Veneţia, apoi la Neapoli, la Madrid, la Maienţa, opt ani de-a rândul. Nino, tot impreună am běut, impreună ne-am bătut, impreună ne-am făcut aventurile galante, şi nu ne-am despărţit decât la Cracovia, in Polonia. Ear acum, după douězeci şi trei de ani ear ne intîlnim: inţelegi, Nino, că trebue să ne ia pe amêndoi!

SCENA XI.

Graţiani şi cei de mai sus.

Graţiani (intră dela stinga).

Furlani (ia posiţiune)

Să trăieşti, Măria Ta! căpitanul Furlani!

Graţiani

Căpitanul Bobo?

Furlani

Dac'am venit eu, este şi el aici.

Graţiani (către Nino)

Să te duci la Mehemet Ali Aga şi să-i spui, că primesc pungile şi voiu venì peste puţin să le iau.

Nino

La poruncă! (ese).

Graţiani (către Furlani)

Căpitane, se găsesc oameni la Stambul? Italieni, numai Italieni.

Furlani

E timp de pace: haimanale destule!

Graţiani

Acum, in ciasul acesta, poţi să aduni până la o sută de oameni?

Furlani

Eu cu Bobo ii adunăm!

Graţiani

Ştii să fii obraznic? ştii să bagi spaima'n lume?

Furlani

Asta mi-e meseria: sunt oştean din ceata lui Baba Novac!

Graţiani

Indată ce eşi de aici, dă veste, că te-am insărcinat să-mi aduni lefegii, fii indrăzneţ, fă ca toţi să simţă, că sunt tare, — mai ales Locadelo şi Van Olen.

Furlani

Las' pe mine, stăpâne!

Graţiani

Nu sunt ăncă Domn; dacă insă vreun altul ar primì semnele Domniei, vĕ plătesc lefurile indoite şi vĕ dau drumul.

Furlani

Am inţeles, stăpâne! (Salută şi ese).

SCENA XII.

Graţiani *şi in urmă* **Sara.**

Graţiani (se plimbă)

Da, nu sunt ăncă Domn! — şi cine ştie, dacă imi este dat să fiu vreodată! — Imi iau abia avĕnt, ca să mĕ urc in scaun, şi mĕ apucă scărba in faţa mijloacelor, de care trebue să mĕ folosesc, ca să rĕsbesc până la el. — Ce are să fie mai tărziu? — Da! Ovreica mĕ scapă de toţi ceilalţi! — De ovreică insă — cine mĕ scapă? — Mi-e oarecum frică de dinsa. Şi totuş femeea aceasta mĕ poate ajuta să căştig pe cealaltă.

Sara (intră și se oprește)

Sunt aici.

Graţiani (după ce o duce in faţa scenei)

De ce ai dorit să mĕ intîlneşti?

Sara

De ce am dorit? (dă din umeri). Nu ştiu, cum nu ştie riul de ce curge la vale. — Tu insă n'ai dorit. Ţi-ai zis: Sara mĕ iubeşte şi n'are să facă nimic ce-ar putea să fie rĕu pentru mine.

Graţiani

Da, Saro, — aşa am crezut.

Sara

Aveai toată dreptatea! — Graţiani, maică-mea imi zicea adeseori: Saro, fii cu minte şi nu te pripi. — Am stat deci inchisă la mine acasă, eu singură, şi m'am intrebat: Ce trebue să faci tu, Saro? — Tu ai dreptate, Graţiani: eu nu pot să nu fac ceeace doreşti tu. — Baruch m'a trimis cu juvaericale in Seraiu. M'am dus azi, m'am dus măne, de multe ori m'am dus şi-mi părea bine, cănd vedeam, că Baruch ia preţ bun pentru marfă. Cănd intăia oară m'am dus pentru tine, Graţiani, nu mi-a mai părut bine de bucuria lui Baruch, ci mĕ simţeam fericită, că pot să-ţi fac ţie o mulţumire. — O Graţiani! tu nu ştii căt de fericită mĕ faci, cănd imi zici: Saro, eacă ce doresc; tu poţi, — fă dar!

Graţiani

Doresc să nu faci nimic!

Sara

Ştiu, că aceasta o doreşti. — Graţiani! — Sultana Mapeiker, care mĕ iubeşte, imi spunea adeseori, că am obraji rumeni, ochi plini de văpaie, trup mlădios, braţe rotunde

şi umeri frumoşi: nu inţelegeam ce zice. Odată insă tu te-ai uitat la mine — nu ştiu cum, incât m'a trecut un fior de spaimă, — şi de atunci o inţeleg pe Sultana şi mĕ uit mereu in oglindă. — Tu ai dreptate, Graţiani: eu fac tot ceeace doreşti tu, — nu pentrucă vreau, ci pentrucă nu pot să nu voiesc. Dac'ai zice să-l părăsesc pe Baruch, eu n'aş putea să nu-l părăsesc; dac'ai zice să remăn la tine, eu n'aş mai putea să plec; dac'ai zice să mĕ fac creştină, eu aş săruta crucea!

Graţiani

Nu le doresc aceste.

Sara

Ştiu, că nu le doreşti. Doreşti numai să te faci Domn in Moldova.

Graţiani

Şi te rog să nu mi te pui in cale.

Sara

De ce vrei să te faci Domn? — Graţiani, de ce vrei?

Graţiani

Cine oare n'ar voì, dacă i se deschide calea?

Sara

Graţiani! — eu sunt femee şi ştiu pentru ce vrei. — Graţiani! — Graţiani! — dac'ai fi un cerşitor plin de răni, eu te-aş iubì şi m'aş simţì fericită, că mĕ laşi să te caut şi hrănesc, eară tu vrei să te faci Domn, pentru ca să fii băgat in seamă de dinsa?

Graţiani

Ah! căci mi te-ai pus de-a curmezişu'n cale şi nu pot să trec inainte! — Saro! voeşti tu să impaci o luptă, care de veacuri se urmează şi alte veacuri se va mai urma?

Nu s'a implinit încă anul de când căile vieţii noastre s'au intilnit: ai crezut tu vreodată, că ele nu se vor mai despărţì?

Sara

N'am crezut, dar nici că puteam să ştiu ce are să fie, când ele s'ar despărţì: abia acum simt, că nu pot, — uite! — nu pot; mi-am perdut par'că minţile. — Ştiu, Graţiani, că de mult o iubeşti; am iubit-o adeseori şi eu, fiindcă iţi era ţie iubită; — dar acum e altfel. De când te fereşti de mine, ca să nu se supere ea, — Graţiani, de atunci e altfel, cu totul altfel! — Eu nu vreau să fii Domn!

Graţiani

Vrei deci să te faci unealtă celor ce mâne vor ride de mine?

Sara

Nu, Graţiani, — fiindcă nu pot. (Priveşte drept in faţa lui apoi cu hotărire). Graţiani, fă-te Domn, dar ia-mă şi pe mine cu tine!

Graţiani

Saro! — fii femee, nu demon!

Sara

Nu pot, Graţiani, — nu pot, nu pot, uite! nu pot! — Mi s'a infipt in minte gândul, că trebue să fiu aproape de tine, şi o singură simţire mĕ stăpâneşte: ce mai eşti tu, dacă nu mai e Graţiani? — Ce-ţi foloseşte mintea ta, dacă nu mai poţi să-l slujeşti pe el cu ea? Ce-ţi foloseşte inima ta, dacă nu poţi să-l inveseleşti pe el prin simţirile ei? Ce-ţi foloseşte trupul tĕu, — braţele aceste, gâtul acesta, sinul acesta ce-mi foloseşte mie, dacă tu nu te mai uiţi la ele, dacă ele nu te mai incântă pe tine? — O Graţiani! — De ce te-ai uitat, dacă nu mai vrei să te uiţi? — Demon imi zici? — Nu eu sunt demon: demonul este in mine; e blăstemul din facere, care m'a ajuns, şi prin tine m'a ajuns, Graţiani, sub farmecul ochilor tĕi!

Graţiani

Saro, tu mĕ vezi că tremur inaintea ta. Vrei tu să strici toată viaţa mea? vrei să blăstem ciasul, in care ochii mei te-au zărit şi pentru intăia oară sufletul meu s'a incăntat de tine?

Sara

Nu vreau nimic: ştiu numai, că dacă ea nu mĕ sufere pe mine in apropierea ta, nu o sufer nici eu pe dinsa!

Graţiani

Femee, nu mĕ ispitì!

Sara (se dă inapoi)

Ţi-e silă de mine, fiindcă sunt ovreică?

Graţiani

Mi-e silă de tine! (O cuprinde in braţe).

Sara (se desface din braţele lui)

Graţiani! — N'ai să fii Domn ca toţi Domnii, ci Domn scutit, in faţa căruia tremură toţi vizirii. Căci Sara poate şi vrea tot ceeace poate! (se depărtează).

Graţiani (privind in urma ei)

Am plecat; ar putea oare cineva să-mi spună, unde am să ajung!

(Perdeaoa cade).

EPISTOLA V

CĂTRĂ A. NAUM

De ce te plăngi amice, cu-aşa melancolie
De viaţa ta cea goală, de-a ei monotonie
Şi vreai, pentru a perde măhnirile-ţi profunde
Să vie o schimbare oricare, ori de unde?
Cum, liniştea de astăzi, acest ferice dar
Spre care inţeleptul aspiră in zadar
Prea des in viaţa noastră bogată'n supĕrare,
Tu-l resplăteşti cu-atăta dispreţ şi nepăsare?
Tu vrei, lăsăndu-ţi cuibul cel dulce de verdeaţă
Ce'n via-ţi inrodită la soare se resfaţă,
Să te arunci ca alţii in lupte 'nverşunate
Ce-şi poartă cu orbire partidele 'ncruntate,
Şi crezi că'n Adunare, lucrănd l'al ţării bine,
Vei depărta uritul ş'adăncul gol din tine?
Zadarnic, o amice, dismierzi aşa un vis!
Din cei ce zic că ţara acolo i-a trimis
Cei mulţi nu vor, ear alţii nu pot, chiar dacă vor
S'aducă cu-a lor fapte vr'un bine in popor.
Făţărnicia, ura, minciuna, lăcomia
Ambiţia acolo şi-au aşezat domnia,
Ş'in mijloc de cuvinte deşerte şi umflate
A ţării trebuinţe uitării sunt lăsate.
Vai! Chiar cel bun acolo, perdut şi ameţit,
De atmosfera'n care trăeşte, molipsit,
Işi perde calea dreaptă, ideile cuminte
Ş'a patimilor valuri il mănă inainte!

Ce ai să faci acolo tu, omul impăcat
Cu tine şi cu alţii, tu, pustnic necercat
De patimi, care-ţi cauţi de vie, de grădină
In mijlocul naturei curată şi senină?

De cum resare zioa te văd cu ingrijire
Lucrănd să ajuţi firea in măndra-i desvělire:
Ici, săpi, indrepţi, legi, sprijini gingaşii pomuşori
Ce măna-ţi din selbatici schimbă in roditori,
Colo de erburi rele pliveşti florile tale
Ce vesel spre lumină indreapt'a lor petale
Şi cănd de arşiţi pleacă in jos pălita faţă
Cu apă din făntănă le dai o nouă viaţă.
Acum strămuţi resaduri, prăşeşti, greblezi, acum
Tai o crenguţă care obraznic ese'n drum;
Aici cu mladă moale legi viţa incărcată
Care-ţi făgădueşte rodire 'mbelşugată,
Ear cănd soseşte toamna, ş'in vii culegětori
Adună poama dulce ş'o pun in zăcători,
Priveşti cum ferbe mustul, sburdănd cu vioiciune
Ca tot ce-i in natură sumeţ, peternic, june. —
In acest loc amice, nu mě oprì, nu-mi zice
C'aceasta nu ajunge pentru a fi ferice.
Ştiu, mulţumiri in viaţă se pot găsì şi alte
Tot astfel de plăcute dar mai mari, mai inalte;
Ştiu e o fericire, cea mai presus de toate
Pe care o au numai acele minţi bogate
Ce pot să se ridice pe-aripa 'nchipuirii
Din valea ast' de plăngeri in lumea nălucirii.
Tu o cunoşti, amice, acea plăcere vie
Tu, căruia o musă din frageda junie
In măni o măndră liră ţi-a pus, şi zimbitoare
Te-a invăţat din coarde să scoţi dulcea căntare.

Cu toţi dumnezeeştii poeţi ce a produs
Prea luminata soră mai mare din apus

—(Fie că erau încă in viaţă, sau că ei
De mult se coborise in câmpii Elisei) —
Tu ai trăit ca frate cu drag o'ntreagă viaţă
Gândind a doua oară gândirea lor măreaţă. —
Şi geniul cel mare ce trist şi amărit
Trăì atâţia lustri din patrie gonit,
Ca la apusul vieţei cu fruntea 'ncoronată
Să vadă inainte-i o lume 'ngenunchiată; (1)
Ş'acel faimos satiric, om bun şi cu noroc
Ce'n versuri fără seamĕn lovì cu biciu de foc
Pe-acei ce'n loc să cânte simţiri adevĕrate
Cu frase umpleau versul şi goale şi umflate; (2)
Şi scriitorul vesel, naiv, amabil, drept,
Poet pe-atât de mare, cât mare inţelept
Care, nevrĕnd pe oameni deadreptul să-i atace
Descrise lei, urşi, asini şi alte dobitoace; (3)
Şi generosul tĕnĕr, copil cu ochii vii
Ce gingaşe idile şi blânde elegii
Cânta, — când cu turbare de vulgul intărtat
Fù smuls şi morţii crude jertfit nevinovat; (4)
Aceştia şi alţi maistri de geniu insuflaţi,
De tine 'n graiul nostru au fost reinviaţi.

Dar pe cât ţi-a fost pana bogată'n tălmăciri,
Pe-atât a fost plăcută in proprie gândiri.
Cine-ar putea alături să pue-a sa lucrare
Cu versul teu cel dulce, cu limba-ţi curgĕtoare
Şi cine, de cei antici ca tine-adânc cuprins,
Trăì in timpul clasic de multe veacuri stins?
Să strige-o sectă nouă cu glasu-i prea isteţ
Că tot ce trece'n lume drept nalt, frumos, măreţ
Ş'in viaţa cea reală ş'in lumea'nchipuirii
E sarbed şi netrebnic şi trebui dat peirii;
Ei strige că autorul ce azi mai vrea să scrie
Trebui să se inspire de noua teorie;

1) V. Hugo. 2) Boileau. 3) Lafontaine. 4) André Chénier.

C'acel ce nu jertfeşte cu ei la un altar
E osindit să moară ca reacţionar;
Că artă sau ştiinţă au *un* scop, *o* menire
Tot pe-un calup să'ntindă intreaga omenire....
Noi să păşim nainte şi, ori ce-ar zice ei,
Să ne'nchinăm tot încă la vechii noştri zei.
Dar, să lăsăm averea la cel ce-a moştenit
Sau celui născut lacom, inşălător, sgărcit;
La cel prost să dăm voie să fie ca 'nainte.
Celui deştept şi ager să nu-i tăiem din minte
Ş'in timp ce fericirea pe lumi vor *Ei* să'mpartă
Noi arta ca'nainte s'o facem pentru artă.

Ţii minte ce plăcere aveam odinioară
Când se'ntorcea voioasă din nou a şaptea sară,
In care noi amicii, uitând de-a vieţei ceaţă
Şi discutând cu vorbă uşoară şi glumeaţă,
Ne adânceam in lumea doctrinei preacurate?
Ce taine-atunci rĕmase de noi nedeslegate
In artă, 'nţelepciune, religie, morală?...
Cine se gândea încă la viaţa cea reală?
O! Cât balsam in suflet şi câte indulciri
La chinuri ne aduse a noastre intruniri!
Dar s'a trecut ş'aceasta — pe lume totul trece:
Ne-am spulberat la vĕnturi şi bĕtrâneţa rece
S'apropie cu paşi siguri, puternici, hotăriţi
Şi nu ne mai găseşte ca'n alte vremi uniţi.
Căci vai, din cei mai vrednici ce-au tras mai mult la greu,
La duşmăneasca ceată trecur' intr'un cias rĕu!

Dar să gonim această prea tristă cugetare,
Căci tu şi eu, amice, putem găsì scăpare
De ori si ce necasuri, disamăgiri urite
Ce sunt de-a noastră viaţă in veci nedespărţite:
Cât timp in mâni ţii lira şi cânţi pe-asale strune
Senin e al tĕu suflet şi pieptul tĕu e june!

Trifeşti 8 August 1887. *IACOB C. NEGRUZZI.*

VASILE ALECSANDRI

STUDII ISTORICE, LITERARE ŞI BIBLIOGRAFICE ASUPRA VIEŢII ŞI OPERELOR SALE

CAPITOLUL V

1839–1844.

Pe când Alecsandri scotea astfel la lumină aceste incercări insemnate, şi inavuţea literatura poporală şi elegiacă a României cu producţiuni de un asemenea merit, ideile liberale făceau din zi in zi progrese in Moldova, şi guvernul prinţului Sturdza cu anevoe năbuşea scânteile ce săreau din imaginaţiile şi din sufletele aprinse, amenințând de-a inflăcăra ţara intreagă. O pleiadă de tineri, nerăbdători de-a scăpa patria lor de influenţa străină, de care Domnitorul nici nu voea, nici nu putea să se emancipeze, căuta prin toate mijloacele a arunca imprejurul lor seminţele unei credinţi entusiaste in viitorul şi in destinele României. Cogălniceanu, Alecsandri, Negruzzi, Epureanu, Donici, Stamati, Rolla, Cuciureanu, A. Russo, Raleti, Roseteşti, şi infine Ion Ghica, ce venise, in 1843, să ocupe o catedră de matematecă şi de economie politică la Academa din Iaşi, lucrau cu toţii impreună la deşteptarea simţimêntului naţional şi la realizarea aspiraţiunilor ce fierbeau in toate inimile generoase.

In fruntea acestei tinerimi era Costache Negri, de care am avut deja ocasiunea să vorbim, şi a căruia simpatică

şi nobilă figură merită cu atăt mai mult de-a ne oprì căteva momente, cu căt el a fost cel mai bun şi cel mai scump prieten al lui Alecsandri.

Prin farmecul fisionomiei sale, prin blăndeţa spiritului, prin mărimea caracterului, prin lealitatea şi generositatea sufletului sĕu, Negri a căştigat stima, iubirea şi respectul tutulor acelora cari l'au cunoscut.

Inalt, frumos, elegant, seducĕtor in toate chipurile, pe atăt de distins in infăţişarea sa, pe căt era de nobil in simţiri, Costache Negri, mulţumită unor calităţi atăt de strălucite, avĕnd pe lăngă acestea şi privilegiul virstei (căci el se născuse cătră 1812, şi prin urmare era cu căţiva ani mai mare decăt toţi tinerii din generaţiunea lui Alecsandri), Costache Negri, zic, nu intărziase să dobăndească o autoritate netăgăduită asupra amicilor ce-l inconjurau, şi să se bucure de-o influenţă de care nu s'a servit niciodată decăt pentru binele prietenilor şi patriei sale.

Cănd, după o şedere de mai mulţi ani in străinătate, el se intoarse, spre 1843, in Moldova, şi se aşezâ la Mînjina, moşia sa din judeţul Covurlui, care peste curĕnd era să devie locul de intilnire obicĭnuit al tutulor bărbaţilor insemnaţi de peste Milcov, tinerimea intreagă, printr'o invoire unanimă, il recunoscù de şef şi de decan, — un decan abia de treizeci şi doi de ani — dar a căruia inţelepciune, ca valoarea *Cidului*, nu avea să aştepte numĕrul anilor.

Cariera politică a lui Negri a fost una din cele mai frumoase şi din cele mai strălucite care a fost dat vreunui Romăn s'o implinească. Consilier al lui Grigore Vodă Ghica, apoi plenipotenţiar al Moldovei la Conferinţele din Viena, membru şi vice-preşedinte al Adunărilor noastre parlamentare, agent diplomatic al Principatelor-Unite la Constantinopol, Negri a adus in aceste inalte funcţiuni nu numai un patriotismu infocat, dar şi o dibăcie insemnată şi o absolută desinteresare. El fusese, inainte de 1848, unul din adepţii cei mai zeloşi ai ideilor liberale, şi mai cu seamă ai unirii celor douĕ ţări surori. După revoluţiunea dela 1848, Negri ipotecâ moşia sa Mînjina, cu scop de a ajuta pe patrioţii

români siliți să caute un adăpost in străinătate, sărăcindu-se astfel de bunăvoe spre a asigura triumful unei cause pentru care ar fi fost gata să-și sacrifice chiar viața.

Tot pe aceeași vreme, Goleștii in Muntenia, dădeau exemplul aceluiaș devotament către țară, și aceeași desinteresări. „*Mînjina*“ s'a perdut, scrie un autor român contimporan, vorbind de aceste imprejurări; „*Goleștii* sau ama„netat. Moșia cea mică s'a vêndut, insă moșia cea mare, „România, a scăpat. Astăzi nu mai vindem moșii spre a „rescumpĕra țara, ci cumpĕrăm moșii pe spinarea și spre „peirea ei“.(1)

Alecsandri cunoscuse pe Negri la Paris; apoi ei făcuserĕ impreună prima lor călĕtorie in Italia. Regăsindu-se la Mînjina și la Iași, in 1843—1844, tinerii incheiarĕ un prieteșug și mai mare, și comunitatea de gusturi, de idei și de simțiri ii făcù să restringă din zi in zi legăturile unei amiciții a căruia dulce și pĕtrunzĕtoare expresiune resună in frumoasele „*Strofe lui C. Negri*“:

Prietenul meu Negri, iubit și dulce frate
Iți scriu aceste strofe din locuri depărtate,
In care odinioară, ca mine călĕtor,
Lăsând a ta gândire in tainicul ei sbor,
Adeseori ca mine ai stat culcat pe maluri,
Cu sufletu-ți in ceruri, cu ochii tĕi pe valuri.
In orice parte-a lumei străin eu mĕ găsesc,
Imi place, sunt ferice la tine se gândesc,
Și'n orice intîmplare a vieței mele-mi place
La gândurile mele părtaș de a te face,
Căci din copilărie cu tine m'am deprins (2)
Să'mpart orice simțire de care sunt cuprins.

Negri el insuș era poet. Pe lângă balada *Strigoiul*, ce a scris, in 1845, in tovărășie cu poetul nostru (3) el a lă-

1) G. Missail. *Constantin Negri* București, 1877, p. 78.

2) V. Alecsandri. *Opere complete, Poesii* I, 239-240.

3) «Acea compunere a prietenului meu, plină de frumuseți poetice, este una din cele mai nimerite scrieri ale sale (*Id.*, *ibid.*, p. 247).

sat un numĕr destul de mare de poesii, tipărite mai toate in *Romănia literară* a lui Alecsandri,(1) dar dintre care unele apăruserĕ, chiar dela 1844, in *Foaea Ştiinţifică şi literară*, fundată, tocmai in acel an, de Cogălniceanu, Alecsandri, Ion Ghica şi Panait Balş, cu colaboraţiunea, in Moldova, a lui Donici, Negruzzi, Negri, Ralet, Cozadini, Cuciureanu, Fĕtu, etc.; in Muntenia, a lui Bolintineanu, Alexandrescu, Voinescu, Bălcescu, Văcărescu, etc. etc.(2)

Afară de cea mai mare parte din *Doinele* sale(3), Alecsandri a inserat in *Foaea Ştiinţifică şi literară*:

Istoria unui galben şi a unei parale (p. 97—319); *O preumblare prin munţi*, pe care o impărţise la inceput in trei episoade deosebite, intitulate: *Călugărul şi pistolul*, *Estract dintr'o călĕtorie la muntele Ceahleu* (p. 5—8); *O intrigă de bal mascat* (p. 28—30) şi *O preumblare prin munţi* (p. 35—63); — douĕ articole de critică literară asupra *Stanţelor epice inchinate Romănilor de C. C. Aristia*, şi asupra *Satirelor şi alte poetice compuneri de prinţul Antioch Cantemir* (p. 156—160 şi 180—183); infine douĕ notiţe relative una la *Borsek* (p. 334—336) şi cealaltă la *Lăpuşna* (Bucovina; p. 184).

Istoria unui galben este un dialog intr'un galben olan-

1) *Romănia literară*, Iaşi 1855, p. 200. Cf. G. Missail, *Constantin Negri*, p. 89—92.

2) Această foae era să fie intitulată *Propăşirea.* Censura insă oprì denumirea proiectată; ear redactorii, nevoind a se supune la această decisiune arbitrară, publicarĕ foaea lor, fără titlu, lăsănd locul alb, şi tipărind numai sub titlul: *Foaea Ştiinţifică şi literară. (Iaşi, la Cantora Foaei săteşti*, in 4°; 42 numere de 8 pagine fiecare, dela 6 Ianuarie pănă la 29 Octombrie 1844. Volumul se termină cu pagina 336. Numĕrul 5 are un *Supliment* de 4 pagine, cu o paginare specială).

3) *Doinele* publicate in *Foaea Ştiinţifică şi literară* sunt: *Baba Cloanţa* (p. 22—24); — *Sora şi hoţul* (p. 48); — *Măndruliţa dela munte* (p. 80); — *Strunga* (p. 88); — *Cinel-Cinel* (p. 104); — *Craiu-nou* (p. 127); — *Tătarul* (p. 168); — *Andrei-Popa* (p. 240); — *Doina* (p. 264); — *Fĕt-Logofĕt* (p. 272). — Alecsandri a mai tipărit in *Foaea Ştiinţifică*, *Desrobirea ţiganilor* (sub titlul următor: *31 Ianuarie 1834* p. 4 din *Suplimentul* la No. 5); şi *Visul* (p. 312).

dez şi o para mare turcească, pe care intîmplarea le-a impreunat intr'o cutioară de fildeş săpată. Galbenul povesteşte paralei toată istoria lui, şi enumĕră pe diferiţii sĕi stăpâni: un boiernaş, un *director* de tribunal, un cavaler de industrie, un jidan, un căpitan de hoţi, un ispravnic, un vĕnător, un ţigan, un poet (care nu l'a păstrat in punga sa decăt o jumĕtate de oră) infine insuş autorul. Toate aceste condiţiuni sociale, toate aceste meserii au dat prilej lui Alecsandri de-a critica oamenii şi lucrurile de pe atunci, de-a batjocorì năravurile şi maniile contimporane, de a biciuì fără milă pe judecătorii şi pe funcţionarii prevaricatori, de a deplănge infine soarta miserabilă la care erau reduşi ţiganii, a căror desrobire se făcù in parte chiar in anul când apărù *Istoria unui galben*. Şi intr'adevĕr, la 31 Ianuarie 1844, un decret al lui Vodă Sturdza, dat in urma unui vot unanim al Adunării, ordonase emanciparea ţiganilor Mitropoliei, episcopiilor şi mŏnăstirilor, precum şi a tutulor robilor ce erau proprietatea Statului.

Această mĕsură, a cărei iniţiativă fusese luată de inaltul cler al Moldovei, fù pentru Vodă Sturdza ocasiunea unei frumoase ovaţiuni ce o primì din partea supuşilor sĕi, care uitarĕ de astă dată toate motivele ce aveau de-a se plănge de administraţiunea lui. Cogălniceanu se făcù in *Foaea Ştiinţifică* interpretul elocinte al recunoştinţei publice către Domnitorul căruia ţara datorea acest mare pas pe calea civilisaţiunei, ear Alecsandri celebrâ această zi memorabilă in poesia intitulată: *Desrobirea ţiganilor*:

„Azi e soarele mai falnic! lumea azi e mai voioasă!
Azi in piept inima-mi creşte! azi e viaţa mea frumoasă
Căci la glasul libertăţii vĕd Moldova deşteptată,
Şi la glasul omenirii o simţesc induioşată!

Fală'n lume şi mărire pentru tine'n veci să fie,
O Moldovo! ţară măndră, tu ce dai sfănta dreptate,
Braţul tĕu ce sfarmă astăzi un jug aspru de robie,
Ţie insăşi pregăteşte viitor de libertate“. (1)

1) *Opere complete. Poesii*, I, 201.

Pentru a reveni la *Isoria unui galben*, vom aminti că in această novelă dialogată, in care autorul, ca un adevĕrat poet, a lăsat liber curs imaginaţiei şi capriciului sĕu, şi a zugrăvit, cu un penel delicat, o serie de mici tablouri reproducĕnd năravurile diferitelor straturi sociale de pe atunci, jidanii sunt atacaţi pentru intăia oară, şi ridiculizaţi cu acel spirit satiric şi acea vervă comică care n'au părăsit pe Alecsandri din zioa in care sub cuvĕnt de glumă, el a infipt ferul roşu in acea plagă naţională, care se numeşte *Evreul moldovean.*

Istoria unui galben se complică cu intimplările romantice, şi chiar tragice, ale unei perechi de tineri ţigani, Zamfira şi Nedelcu.

Această parte a novelei este cam tristă şi posomorită, cu toate că găsim intr'insa una din cele mai cunoscute poesii ale autorului, vestita romanţă:

Frumoasă copiliţă,
Spune-mi de unde vii,
Cu zimbet pe guriţă,
Cu măndri ochi şi vii?...

precum şi următorul portret al ţigancei Zamfira, care ar putea să inspire pictorului nostru Grigorescu subiectul unui tablou din cele mai graţioase şi cele mai originale:

„Lasă că era tĕnĕră numai de vre-o şaisprezece ani, „şi că avea ăncă acea frăgezime copilărească atăt de ne„preţuită in podoaba unei femei, dar apoi toate mişcările „ei, căutătura sa, glasul sĕu, avea un ce mai deosebit, un „aer de selbăticime incăntătoare ce o asemĕna cu o căpri„oară sprintenă in momentul cănd simte vĕnătorul in co„dri. Pĕrul sĕu negru ca pana corbului era impletit in co„siţi impodobite cu bănuţi de argint şi cu floricele; la găt „purta o salbă de mărgele roşii şi albe şi de rubiele care „săltau pe sinu-i la tot pasul, pricinuind un zinghet delicat, „şi strălucind felurit sub razele soarelui. Toată haina ei era „o cămeşă albă cusută cu altiţe de fir şi de mătasă pe la „umeri şi pe la găt, şi o fotă albastră cu dungi vişinii ce

„incunjura trupul sĕu mlădios ca o trestie şi *tras prin* „*inel*.....“ (1)

Nu ne vom intinde mult asupra novelei intitulată: *O preumblare prin munţi*, care este relaţiunea unei călĕtorii intreprinsă de patru tineri, doi poeţi, un judecător şi autorul, la mŏnăstirea Păngăraţi, pentru a vedea portretul lui Alexandru Vodă Lăpuşneanul.

Ajungĕnd la monastire, ei află că portretul prinţului a fost ridicat deacolo şi dus la mŏnăstirea Slatina, ce este zidită tot de acel Domn. Călĕtorii profită de voiajul lor la Păngăraţi, pentru a visita in chilia lui pe un călugăr bĕtrăn, care le povesteşte cum in 1821, i-a murit nevasta căzută victimă a barbariei Turcilor. Apoi, pentru a prescurta noaptea, fiecare incepe a spune o istorie, şi astfel aflăm nenorocitele intîmplări ale lui Toader şi Marindei, doi copii din Mirceşti, care se iubeau cu dragoste, şi care n'au găsit in iubire decăt decepţiuni şi miserii; — tot asemenea ni se povesteşte *o intrigă de bal mascat*, ale cărei eroi sunt doi soţi, ce se intrec in dibăcie şi in fineţă diplomatică. Cea din urmă parte a acestei *Plimbări* ni se pare mai ales interesantă şi bine scrisă. Călĕtorii se deşteaptă in zorii zilei pentru a suì dealul Grohotişului, şi a sta faţă la resăritul soarelui. Această privelişte, unită cu admirabila frumuseţă a naturei dimprejur, inspiră autorului pagina următoare, pentru care lectorii noştri ne vor mulţumì negreşit că o reproducem acì:

„Razele soarelui incepeau a resbate pintre copacii de „pe creştetul munţilor şi dau negurei ce-i cuprindea o văpsea „seală roşietică; era in fundul văilor, unde păcla era ăncă „deasă, abia se zărea, ca printr'un vis, apa Bistriţei ce pă„rea cu o dungă albă. Acea dungă se făcea din minut in „minut mai lată şi mai limpede; şi deodată, când soarele „s'a ivit pe cer, umplĕnd toată intinderea de lumină, deo„dată frumoasa vale a Bistriţii a steclit ca o panoramă, cu „riul sĕu răpede pe care se coboreau vre-o căteva plute, cu

1) *Opere complete. Prosă*, I, 31-32.

„munţii nalţi şi tufoşi ce o imprejurau, cu satele sale sĕ-
„mĕnate pe costişe ca nişte jucării, şi intr'un cuvĕnt, cu
„tot farmecul care impodobeşte natura sa măndră şi selba-
„tică. Nu voiu uita niciodată impresia ce am primit la acea
„minunată privelişte......

„Multe soiuri de peisajuri am vĕzut prin deosebite
„ţări, dar rareori am intilnit acea frumuseţă măreaţă şi
„sĕlbatică, prin care se deosibesc munţii Moldovei. Acolo
„pămĕntul, codrii, stincele, piraele sunt ăncă in starea pri-
„mitivă a naturei, şi nicăiri nu se vĕdeşte măna omului cu
„prefacerile ei uricioase şi prosaice. La munte omul este
„mai simplu, viaţa lui este mai in linişte, năravurile sunt
„mai nevinovate. Munteanu-i curat la suflet, liber la gănd
„şi la vorbă, şi verde de trup ca brazii sub care trăeşte.
„Munteanca-i naltă de boiu, albă, veselă, sprintenă, isteaţă
„şi frumoasă. Cum să nu-ţi bată inimă de bucurie şi de
„mulţumire in sinul unor locuri atăt de măreţe şi de poe-
„tice, locuite de un neam de oameni a căror infăţişare iţi
„umple ochii şi sufletul! locuri pline de aducere aminte a
„strămoşilor noştrii, de poveşti fantastice, şi mai ales de
„doine armonioase!“

Mai departe, tinerii intîlnesc un român, care căntase din cimpoiu la hora din sat, şi care se ducea la stănă in deal; ei il indeamnă să le cănte o doină, şi Alecsandri nu scapă această ocasiune pentru a ne definì intr'un mod magistral, acest căntec popular, a căruia dulce melodie atinge la suflet pe orice român, şi ii umple inima de dor, de jale, şi de amar.

„Indată el şi-a scos cimpoiul din desagi, l'a umflat, l'a
„pregătit, şi rezemăndu-se de un brad, a inceput a suna
„căntecul cel mai frumos, cel mai jalnic, cel mai cu suflet
„ce am auzit eu pe lume: doina dela munte, acea melodie
„curat romănească, in care toată inima omului se tălmă-
„ceşte prin suspinuri puternice şi prin note dulci şi duioase;
„doina jalnică, care face pe Român să ofteze fără voie şi

1) *Opere complete. Prosă,* I, p. 233-234.

„care cuprinde in sinul ei un dor tainic, după o fericire „perdută. Eu, de căte ori aud doina, imi pare că aud Mol- „dova plăngĕnd după gloria cea veche“.

Excursiunea se termină precum incepuse, prin o decepţiune: căntătorii, rătăcindu se, nu pot ajunge pănă in virful Ceahleului, unde aveau de gănd să se sue, precum nu reuşiserĕ a vedea icoana lui Alexandru Vodă Lăpuşneanul la Păngăraţi: ceeace face pe autor să conchidă cu această reflexiune melancolică:

„Aşa sunt mai toate proiectele omeneşti, mai ales a- „cele ce se ating de voiajuri. Le faci earna, şi cum resare „soarele de primăvară, se topesc ca omĕtul“.(2)

Neapărat, in această *Preumblare prin munţi*, totul nu are valoarea celor douĕ sau trei pasajuri reproduse de noi; să vede că pictorul nu a găsit ăncă genul ce tocmai ii convine: culorile sunt uneori cam indesate, şi nu totdeauna bine potrivite; infine, penelul nu este condus pretutindenea de-o mănă destul de indrăzneaţă şi sigură. Dar aceste imperfecţiuni, naturale in opera unui tĕnĕr de douĕzeci şi trei de ani sunt rescumpĕrate prin calităţi netăgăduite de compositiune şi de stil. Prosa lui Alecsandri, mai ales când ea se inspiră de frumuseţa naturei române, este, ca poesia lui, de o rară perfecţiune; şi tocmai ca acel uriaş din mitologia antică, care işi renoia puterile, de căte ori se atingea de pămĕnt, se pare că Alecsandri găseşte in fiecare descripţiune a podoabelor naturale ale patriei sale, pe care le-a simţit şi le-a exprimat mai bine decăt oricine, un nou avĕnt poetic şi o inspiraţiune din ce in ce mai măreaţă.

Primul articul de critică literară al lui Alecsandri este intitulat: *Stanţe epice inchinate Romănilor de d. C. C. Aristia*. Eată in ce imprejurări acest articol fù scris. Aristia, despre care am vorbit intr'unul din precedentele noastre capitole, şi pe care l'am vĕzut conlucrănd cu Eliad şi cu

---

1) *Opere complete. Prosa*, I, 140.

2) *Istoria unui galben* şi *O plimbare prin munţi* au fost retipărite, la 1857, in *Salba literară* (p. 1—55 şi 89—122).

Cămpineanu la organizarea născĕndă a teatrului român, compusese, in 1843, o poemă epică in onorul lui Vodă Bibescu.[1] Această poemă, astăzi cu totul uitată, şi pe care mărturisim că nu o cunoaştem decât prin extrasele reproduse de Alecsandri, este scrisă intr'un stil busumflat de un grec, care cu toate că-şi petrecuse mai toată viaţa la noi, nu putuse să inveţe perfect limba română, şi care, pe lângă aceasta, nu era cătuş de puţin poet. Ii era dar lesne lui Alecsandri să ia in glumă pe bietul dascăl, şi să riză de dinsul fără nicio milă. Ar fi putut poate să se arate mai generos faţă cu el, căci lui Aristia, dacă ii lipsea talentul, nu-i lipseau nici bunăvoinţa, nici chiar patriotismul. Dar după cum nu isbutise să se desfacă de accentul sĕu grecesc, tot astfel ii era imposibil de-a renunţa la oarecare obiceiuri de linguşire şi chiar de servilitate pe care le datorea primei sale educaţiuni, precum şi societăţii in mijlocul căreia trăise la noi. Infine Aristia, pe care l'am arătat mai sus declamând cu gesturi expresive versurile lui Omer şi infăţişând inaintea elevilor sĕi, toată acţiunea *Iliadei* şi *Odiseei*, putea să pară ridicul in mai multe privinţe; in stilul lui trebuea neapărat să se recunoască defectele spiritului şi persoanei sale, şi e probabil că, dacă Alecsandri l'ar fi cunoscut mai bine, nu l'ar fi atacat cu atăta infocare. Cu toate acestea, Aristia fù adănc măhnit de critica acerbă a tĕnĕrului poet, şi nu uitâ niciodată voiciunea articolului sĕu. Cât despre Vodă Bibescu, el se arătâ om de spirit, şi când Alecsandri venì la Bucureşti in 1845 şi se presentâ la palatul Domnitorului, Bibescu il primì cu amabilitatea sa obicĭnuită, şi ii zise, arătându-i un cal de călĕrie pe care il primblau tocmai prin curtea domnească: „Eată calul pe „care Aristia l'a cântat in *Prinţul român*".

(Aristia celebrase intr'adevĕr in poema sa până şi calul lui Vodă Bibescu, in acest vers cam aspru la ureche:

„Să simte par'că duce un prinţ viteaz ăst cal.[2]

---

1) *Prinţul român. Stanţe epice in versuri.* Bucureşti, in 8⁰.

2) Alecsandri, *Opere complete. Prosa* I, 434.

Alecsandri se uitâ pe fereastră şi zise, surizĕnd: Bietul cal! — Dar d-ta l'ai resbunat, respunse Vodă, şi iţi mulţumesc".

Articulul asupra *Satirelor Prinţului Antioch Cantemir*, care fuseserĕ traduse in romăneşte de A. Donici şi C. Negruzzi chiar in 1844,(1) precum şi cele douĕ notiţe relative la *Borsek* şi la *Lăpuşna* n'au fost adunate de Alecsandri in colecţiunea *Operelor* sale *complete.* Articolul intitulat *Borsek*, şi care se citeşte astăzi la pagina 234 a volumului de *Prosă* este extras din *Calendarul foaei săteşti*, unde a fost publicat in 1845. Inceputul se publicâ mai inainte in ultimul numĕr al *Foaei Ştiinţifice* 29 Octomb. 1844.

In vremea aceea, *Foaea Ştiinţifică şi literară* suferise aceeaşi soartă ca şi *Dacia literară* şi fusese suprimată de prinţul Mihail Sturdza. Motivul acestei mĕsuri riguroase era o novelă a lui C. Negruzzi, intitulată *Toderică*, in care vestitul autor al *Aprodului Purice* infăţişase, după un vechiu basmu italian, un jucător care se duce la Iad, cu un toeag in mănă şi cu un sac la spinare, şi care jucănd la cărţi cu *Scaraoţchi*, ii căştigă douĕsprezece suflete din impĕrăţia lui.(2)

Dar guvernul inmulţea in zadar asprimile sale: avĕntul era dat; ideile de naţionalitate şi de progres respăndite de foile periodice ale ambelor Principate, incepeau să pĕtrundă in popor; totdeodată, scăndurile pe care se produseserĕ pănă atunci nişte incercări dramatice informe şi rudimentare, se transformau in teatru naţional, şi tot Alecsandri era să grăbească stabilirea noului ordin de lucruri, aruncănd ridiculul asupra vechei societăţi, din inălţimea acestei tribune resunătoare, şi săpănd edificiul putred al instituţiunilor şi al moravurilor străine, impămĕntenite la noi.

1) *Iaşi*, in 8°. — Satirele lui Cantemir au fost traduse in franţuzeşte, de abatele de Guosce *(Londra, Nourse*, 1750, 2 vol. in 12).

2) Asemenea subiect a fost tratat şi de Mérimée, in novela intitulată *Federigo;* Merimée ne spune că acest basm este popular la Napoli, şi că pare a fi compus pe la mijlocul evului de mijloc.

Am incercat, intr'un precedent capitul, de a descurca inceputurile teatrului din Muntenia. Originile teatrului moldovean sunt poate şi mai intunecoase, şi tot ce ştim despre ele, datorim insuş lui Alecsandri, care ne-a făcut destăinuiri in capul primului volum al *Teatrului sĕu complet.*

Totuş se pare că pe la 1817, — adică cu mult inainte de primele representaţiuni dramatice de care vorbeşte poetul, — George Asaki organizase cu cheltueala sa un teatru de societate la Iaşi. La 1817, zice Vasile Popu, Asaki organisâ „cu cheltueala sa, primul teatru român in salonul „hatmanului Constantin Ghica, angajând pentru aceasta un „pictor de decoruri şi un maşinist, ca să lucreze cele nece- „sare. Cortina principală infăţişa pe Apolon cu Musele, care „intindeau mâna Moldovei spre a o ridica. Fii boierilor „Ghica şi Sturdza au representat pe scena acelui teatru „mai multe piese in limba română şi franceză".(1)

O scrisoare, adresată de C. Negruzzi lui G. Asachi, şi publicată de curĕnd in jurnalul *Familia* din Orade-Mare(2) vorbeşte asemene de un teatru intemeiat la Iaşi, pe la 1832, de către fraţii Foureaux. Acolo se jucau pantomime şi vodeviluri franceze. Mai târziu, către 1835, venì Milo, care organizâ, la rândul sĕu, un teatru de societate, pe care el representă douĕ piese compuse şi jucate de dinsul cu mare succes: *Poetul romantic* şi *postelnicul Sandu Curcă.*

Infine, pe la 1839, G. Asachi fundâ *Conservatorul filarmonic* (şcoala de musică din Iaşi), ai căruia elevi jucau fără deosebire, cu mai mare rivnă decât succes, comedii, drame, vodeviluri, şi chiar opere lirice. Tot pe atunci, Caragiali, apoi Stamati, profesor de fisică şi chimie, ajutaţi de câţiva funcţionari pasionaţi pentru teatru, incercau să introducă la Iaşi repertoriul lui Pixérécourt şi al lui Kotzebue; dar toate aceste tentative isolate nereuşind, principele Sturdza chemâ, in 1840, la direcţiunea teatrului moldovean, pe C. Negruzzi, Cogâlniceanu şi Alecsandri, fără

1) *Conspect asupra literaturei române etc.,* p. 177.
2) No. 22 din 13 Iuniu 1886.

insă a le da nici unul din mijloacele necesare pentru a indeplinì sarcina ce le-o incredinţase. Membrii acestui comitet trimiserĕ la Paris pe unul din fraţii Foureaux, pentru a forma acolo o trupă de opera-comică, şi fiindcă totul le lipsea deodată, repertoriul, artiştii, şi publicul, ei furĕ siliţi să se facă inşişi autori şi să improvizeze căteva piese, ce furĕ primite cu oarecare favoare. Astfel Cogălniceanu prelucrâ din franţuzeşte pe *Orbul fericit;* Negruzzi, pe *Bochet tata şi fiu;* Alecsandri, pe *Farmazonul dela Hirlău*, *Spătarul Haţmaţuki* şi *Cinovnicul şi modista.*

Toate aceste piese sunt perdute: dispariţiunea lor, precum şi puţina importanţă ce Alecsandri acordâ acelora care au fost compuse de dinsul, ne scutesc de orice dare de seamă asupra lor. Cu toate acestea, putem să incunoştinţăm pe acei ce sunt amatori de micele amĕnunte ale istoriei noastre literare că, in *Farmazonul dela Hirlău*, autorul infăţişa pe un provincial naiv care venea la Iaşi, şi căruia nişte posnaşi impuneau pretinsele ceremonii ale franmasoneriei; căt despre *Spătarul Haţmaţuki*, Alecsandri, in această mică comedie, scrisă in versuri, lua in bătae de joc pe Greci, pe care de mai multe ori era să-i expue la risul public, şi al căror spirit de viclenie şi de intrigă n'a putut niciodată să-l sufere natura lui atăt de dreaptă şi de leală.

In acest timp poetul lucra la o comedie in trei acte şi in proşă, care era peste curĕnd să provoace aplause unanime pe teatrul din Iaşi, şi care, fiind jucată in 1845, la Bucureşti, fù primită şi acolo cu acelaş entusiasm. E vorba de *Iorgu dela Sadagura sau Nepotu-i salba dracului*, representată pe teatrul naţional din Iaşi in beneficiul artiştilor români, in 1844. Această piesă e prima operă dramatică cu care se făleşte scena română; vom examina-o mai deaproape intr'un viitor capitol.

(Va urma).

GEORGE BENGESCU.

INCERCĂRI CRITICE

CONSTANTIN MILLE

Istoria desvoltării spiritului omenesc presentă, la intervale de timp, revoluţiuni, in care gândiri şi moduri de vedere relativ noue au a inlocuì unele idei vechi. S'ar putea zice că aproape fiecare generaţiune dărâmă unele părţi din edificiul ideilor de mai inainte, tinzĕnd, prin emanciparea treptată a inteligenţii, să scoată mai in lumină şi mai curat adevĕrul trainic. Un fapt caracteristic mişcărilor noue, şi in deosebi curenteler literare, este că, in avĕntul lor de reformă, contimpuranii confundă adesea douĕ lucruri distincte: valoarea propriu zis literară a lucrărilor, cu reforma in numele căreia apar. Şi atunci calităţile uneia transfigură defectele alteia. Mai adesea insă, entusiasmul ideilor noue sau impunerea adevĕrului cuprins in ele, resfrăng o strălucire trecĕtoare asupra operelor literare fără valoare intrinsecă. Dar, entusiasmul se stinge şi modurile de vedere se invechesc. Cine se mai incearcă astăzi, spre exemplu, să scoată, de sub liniştea lui de mormĕnt, pe *Clovis* de Desmarets, care, cu toate acestea, a fost o primă lucrare, pusă de romantismu in faţa clasicismului francez din secolul al XVII-lea? Cine se mai gândeşte la de toţi uitatul *The Borough* de Krabbe, pus, ca o demonstraţie a realismului englez, in faţa romantismului? De sigur nimine.

Asemenea şi la noi. Eliade era in mintea părinţilor noştri ca o primă icoană literară, figurănd in cadrul portretelor timpului, ca un centru de unde pleca viaţa poesiei şi

in jurul căruia figurau in mai mic Alecsandri, Bolintineanu, Costache Negruzzi şi alţii. Astăzi insă, sunt multe inteligenţe, care in urma cetirii lucrărilor lui, işi explică inriurirea de odinioară prin cause in afară de valoarea lucrărilor. Probabil, acea premenire generală de viaţă prin regenerarea noastră naţională şi renaşterea literară — intru cât cuvêntul renaştere inseamnă deşteptarea gustului şi tradiţiilor clasice — au proiectat din aureola lor luminoasă sclipiri ce intreţineau forma in care erau expuse, deşi această formă era lipsită de calităţile artei. Cugetătorul strecura sub haina sa, şi pe furiş, pe scriitor, şi publicul neputênd discerna in destul, se inchina de o potrivă in faţa amêndurora. Dar ideile acele generale, care veneau cu o viaţă nouă din câteva inteligenţi depărtate, ca nişte isvoare limpezi, de sus, din creerii munţilor, intrate odată, ca intr'o mare, in masa tuturor capetelor, perdeau din ademenirile noului şi ale rarului: intr'o zi ele se găsirĕ ca fiind de domeniul istoriei, şi prin urmare reci, şi atunci cei care, ca Alecsandri, dăduserĕ o formă şi o viaţă de sine stătătoare acestor idei, mai puteau fi cetiţi, — cei care, din contra, ca Eliade, nu o putuserĕ face, au fost uitaţi.

Tot astfel, mai târziu, până la un punct, şi cu numele d-lui Bodnărescu. Intr'un timp anormal, in care se părea că un ger timpuriu trecuse pe deasupra şi ingheţase o mare parte din vegetaţia gândirii, era natural să se creadă necesar scoaterea in lumină a tuturor celor ce se abătuserĕ din curentul veştejitor. *Convorbirile Literare* şi in deosebi d. Maiorescu, desemnă, in o recensiune, frescurile literare ale timpului şi subliniè, sub o privire răpede, numele scriitorilor care arătau tendinţe in inţelesul unei reacţiuni. Acest mai inalt punct de vedere a imprumutat d-lui Bodnărescu ceeace i-a lipsit. Tot atunci, se ştie, s'a zărit la orizont un punct luminos, ca o vênĕtă stea de dimineaţă, prevestirea altei zile literare: Eminescu.

Din aceste câteva consideraţii reese adevĕrul elementar că un sistem sau o şcoală, fie chiar cea mai fundată, nu poate susţinea o lucrare lipsită de calităţile artei. Desmarets,

Krabbe, Eliade, Bodnărescu — bine inţeles păstrănd distanţele — sunt nume ce se vor intîlnì in treacăt in istoriile literare amĕnunţite; De Clovis insă, de The Borough, de Traianida şi de Rienzi, nimene nu va mai pomenì cu vreun interes. Timpul, işi ia sarcina de-a aşeza fiece lucrare la locul sĕu, unele mai in lumină, altele mai in umbră, după valoarea lor proprie şi indiferent de uniforma şi cocarda ce au purtat autorii lor. Dafnis şi Cloe, Don Quijotte, Werther, Paul şi Virginia, Mme Bovary şi altele, sunt lucrări neperitoare, deşi aparţin unor şcoale ce s'au distrus intre ele.

I.

Dinu Milian, „roman“ cu deviza „nemica sfĕnt“, şi prima carte in prosă a d-lui Constantin Mille, pare a fi istoria oarecum tristă a autorului, in inşirarea faptelor ce o alcătuesc, incepĕnd cu cele dintăi amintiri ale copilăriei sale şi urcăndu-se pănă in virsta bărbăţiei. Zicem istoria d-lui C. Mille, fiindcă lucrarea infăţişează o transparenţă neindoioasă.

S'a discutat adesea, şi se mai discută ăncă, dacă istoria personalităţii noastre poate sta ca fericit subiect al unei lucrări, şi dacă, din contra, romanul personal sau subiectiv, prin chiar forma sa, nu hotăreşte intru cătva desinteresul cititorului. Unii, ca Pascal, au formulat, după cum se ştie, păreri negative; şi aceste păreri se lăţiserĕ, acum cătva timp, intr'o plăngere unanimă, chiar in contra esceselor de personalitate ale poeţilor, care ne dădeau neapărat aceleaşi bucurii ale vecĭnicului lor amor din luna de Mai şi aceleaşi măhniri ale doliului din Noembre, cănd amorurile se duc cu frunzele. In poesie insă, forma şi luxul imaginilor ascund personalitatea mai mult. Dar in roman se părea mai puţin tolerabilă, şi critici, cu influenţă asupra vremii lor, arătau o desăvirşită stare de saturaţie, protivnică acestei indiscrete deprinderi. Fiece om care ţine un condeiu in mănă, se zicea, se sue ca pe-o tribună publică şi ne face confidenţele sale, de multe ori fără o umbră de interes,

pozănd astfel in centre de univers pe care privirile noastre le găsesc de altminteri sub o statornică eclipsă. Flaubert chiar, striga in contra infiltrării personalităţii in romane şi afirma că orice lucrare in care se străvede limpede autorul e de condemnat.

Nouĕ ni se pare că obiecţiunile aduse in mod general romanului personal ar avea o mai mare consistenţă in urma unei distincţii.

Daca privim un moment la aspectul şi mişcarea vieţei, la trecĕtorii de pe stradă, vedem, la prima căutătură următorul lucru: unele din acele fisionomii diferite trec inlăuntrul lor, ducĕnd in minte-le o lume de găndiri intoarse asupra lor insăşi, o lume de suferinţe, de amintiri, de speranţe personale, şi sunt singure in mijlocul mulţimii. Altele, din contra, sunt pline de lumea impresiilor actuale, care se succed necurmat: impresii de vitrine, de chipuri, de accidente. Aceasta e dubla lunetă prin care priveşte mintea omenească, şi prin ea trebue să privească şi artiştii spre lumea ideilor şi a formelor. Dar când ne propunem a face artă — şi aici e distingerea ce voim să stabilim, — atunci nu tot ceeace surprindem inlăuntrul nostru, precum nu tot ceeace vedem in afară, poate să slujească ca obiect producerii noastre artistice. Tocmai in această alegere constă puterea talentului.

„Artistul, zice Helmholtz, va trebuì să aibă, instinctiv sau prin instrucţie, puterea de-a distinge printre impresiile sensoriale pe acelea cari determină in noi infăţişarea aspectului perceput, şi pe acelea cari au o importanţă secundară numai. El va căuta pe căt ii va fi cu putinţă, in limitele acţiunii sale, a reproduce sau conserva pe cele dintăi şi a inlătura pe cele de al doilea“.

Scopul teatrului, al artelor şi al romanului este de a ne da, prin puterea de distingere a artistului o mulţumire estetică, o cheltuială mai mare de activitate cerebrală, pe care noi inşine nu ne-o putem procura. Pascal, cu tot *le moi est haissable* al lui, e un scriitor mai mult subiectiv; cu toate acestea şoapta lui la urechea noastră, confesiunea sa,

ne place, fiindcă găsim sub privirile lui intense, alegerea fericită a ideilor; in ele găsim trăsături din noi inşine, care erau ceva mai departe, sub fundalul umbrit al sufletului nostru, unde noi nu putem distinge. Natura noastră, intilnindu-le, pare că se trezeşte dintr'o amorţire şi tresare vie zicĕndu-şi că se recunoaşte pe dinsa. Cu fiecare pas ce făcem intrănd in cunoştinţa acestor trăsături, simţim că intrăm in cunoştinţa omenirii.

Din contra, cănd scriitorul se inchide in o zonă ingustă a individualităţii sale, in sinuositäţi intime, obscure şi fără insemnătate, şi ne strecoară o personalitate comună in totalitatea impresiilor ce le vedem zilnic, atunci el ridică un zid de stincă intre dinsul şi conştiinţa noastră. Nimic din intimplările mĕrunte şi vĕzute la suprafaţă nu se adăncesc in o proprietate generală a naturei noastre de om; nimic nu-şi găseşte un ecou in noi, ecou, pe care să-l aprobăm cu toţii, dar pe care să nu-l fi putut surprinde noi inşine; omul in partea lui de om, se găseşte rătăcit in aceste ăngustimi, ca in nişte subterane strimte, reci şi goale, nu şi aduce aminte de nimic şi zice la fiece moment: eu n'am fost niciodată pe aici, ce singurătate, şi ce tristeţă! Singur animalul din noi işi recunoaşte urmele in toate părţile, şi-şi revede cărarea banală de toate zilele. Acesta este romanul personal condemnabil din toate punctele de vedere, şi *Dinu Milian* e cea mai inspăimăntătoare aplicaţie a acestui gen. Inchipuiţi-vĕ un om străin care ar voì să vĕ intreţie in vorbă cu amintiri din copilărie şi prin care aţi afla că ar fi mers odată cu trăsura, că altă dată s'ar fi mutat din Iaşi, că familia i se compunea din mamă, tată şi douĕ surori mai mari, că i-a murit părinţii, că a invăţat rĕu in şcoală, că a cunoscut un polonez şi infine că s'a dus odată la Odesa,—inchipuiţi-vĕ vorbite astfel de lucruri de-o inertă nevinovăţie: v'ar putea ele interesa intru ceva prin ele inseşi? D. Mille are curajul să ni-le dea cu toate acestea in scris, in romanul sĕu. Ele sunt evenimentele ce-l umple. Şi pentru ca să nu se pară că lucrul işi stringe

importanţa prin resumat, eată citat un episod foarte insemnat după chiar mărturisirea autorului:

„Cum un vechiu soldat işi spune isbănzile sale, tot aşa şi eu imi trag surtucul, tuşesc şi cer ca toţi să tacă. *Anul acesta* este epoca mea de glorie. *In acest an* am săvirşit faptele cele mai mari şi am trăit viaţă de scolar in toată *slobozenia*. *In acest an* am dat drum năzuinţelor şi sbor liber firii mele.

„Mai intăi: acum eram dintre cei *vechi*. Noi erau o mulţime dintre care şi nenorocitul *Aclas* (?!) Asupra acestuia imi arătam puterea. Era *cepeleag* şi *pentru fericirea lui* avea şi o *chelbe* in cap. Atăta a fost deajuns! Mai avea ăncă şi o soră altă nenorocire...

„Inspectorul Bărzoiu era vecĭnic intre noi ca să ne impace.

— Domnule Bărzoiu, numai ce-l auzeai pe Aclas, spunĕnd *plin de lacrimi* (!) Milian nu 'mi dă *pasi*...

„Şi mai totdeauna se auzea citindu-se la masă:

— Postiţi de un fel: Dinu Milian... Apoi a douazi aceeaşi cetire şi acelaş fel de bucate luat de dinaintea lui Dinu Milian.

„In prigonirea lui Aclas eram tovarăş cu mulţi dar mai ales cu *Bujana* (!) cel mic. Erau 2 Bujani, unul mare şi altul mic. Bujană cel mare şi Bujană cel mic. Cel mare era „grozav de prost şi-mi era superior, fiind in clasa a II-a de liceu..."

Ceeace ne spune autorul poate să fie adevĕrat. Decăt e adevĕr şi adevĕr. Cuvintele acestea de-o sferă extraordinar de vastă nu pot fi luate pe orice lature banală. Că arborele se compune din rădăcină, trunchiu şi crăci e un adevĕr evident pentru toată lumea, şi prin evidenţa sa indiferent. Şi in literatură, unde executarea artistică e cu mult mai uşoară decăt, spre exemplu, in pictură sau in musică, adevĕrurile indeferente sau evidente tuturor sunt escluse cu desăvirşire. Dincoace, dimpotrivă, găsim un merit in reproducerea esactă numai a unei flori de cămp, sau in executarea maestră a unui motiv oricăt de banal, fiindcă

ea presentă greutate. Că ai umblat cu trăsura, că ai invățat la şcoală, că iubeai mai mult pe „Ţiţaea Dodo“, că erai cepeleag, că ai cercat să iubeşti o servitoare, că ai mâncat intr'o zi numai un fel de bucate, sunt lucruri, prin ele inseşi de-o indiferenţă sacrosanctă.

E invederat încă că aceste evenimente poate te vor fi emoţionat fiind copil. E adevěrat poate că arestul dat de un profesor să te fi indignat atunci; că pantalonii tĕi rupţi să-ţi fi atras pedepse părinteşti, că ţi-a plăcut să mănânci intr'o zi prăjituri de un franc. Cetitorul remâne rece la toate acestea, precum poate ar trebuì să remăi şi tu astăzi. Cu virsta unghiul oscilaţiilor bătăilor noastre de inimă se deschide ca al unei pendule şi-i trebuesc resorturi mai puternice s'o facă să bată. Sunt acţiuni, atât de obşteşti, in stadiul nostru social, incât par acţiuni animalice: a se duce cineva la şcoală şi a se intoarce, este ca şi a mănca, ca şi a dormì, şi acţiunile animalice sau cele analoage lor sunt de puţin preţ.

Şcoala engleză, ce e dreptul, in studiarea caracterelor, şi pentru a-şi da seamă de transiţiile copilului spre om, ia eroul din faşă, dela sinul mamei sale, il anină la sinul doicei, il duce la şcoală, ni-l arată in contact cu lumea, in contact cu sexul opus lui, pretutindenea, infine. Acestea insă, toate alcătuesc o sumă de straturi sufleteşti ca premisele unui caracter, sau unui temperament, ce are a săvirşi un fapt hotăritor, fapt, care nu s'ar părea justificat, fără cunoştinţa trecutului acestui erou. Dar acolo, odată cu aceste transiţii, se face şi analisa lor psichologică. Acolo găsim studiul şi punerea in lumină a naturei noastre intime: ce gândim la cutare virstă, ce voim şi care sunt mobilele secrete ce determină acţiunile noastre.

Romanul englez trece peste observaţia exterioară a hainei şi se duce inăuntru, desface pieptul, ca să zic aşa, pune urechea ca medicul şi ascultă ce se petrece dedesupt. Şi in el sunt o sumă de dificultăţi, inextricabile adesea, pentru ca lucrarea să fie calitativă. In adevěr, in noi sunt mobile atât de delicate şi subtile, atât de profunde şi mi-

sterioase, incăt ne trebue un instrument de-o precisie rară spre ale putea distinge, clasa şi studia, ne trebue ochii esceptionali ai artistului, străbătători ca o fină lamă de oţel, spre a ni le smulge din fundul obscur al sufletului nostru.

Dar d. Mille nu face nici roman nici nuvelă psichologică. Aici avem faptele, unele după altele, cum se văd la suprafaţă, adică, aşa zicĕnd, metoda obiectivă. Ar fi cu puţinţă ca in mintea sa să fi fost intenţia de-a ne presenta căteva fapte din copilărie, spre a ne face să inţelegem hotărirea sa mai tărzie de-a imbrăţişa principiele socialiste. Acesta s'ar părea a fi motivul, pentru care, in două, trei rănduri, ne subliniează imputările profesorilor sĕi, şi ne deschide parenteze, explicăndu-ne că aceste imputări i se făceau din causă numai că era sărac, şi primea instrucţia gratuit in mijlocul altora studenţi ce plăteau. Mai intăi, aceste observaţiuni, ne arată cu prisosinţă autorul, că le merita atăt prin nesirguinţa sa căt şi prin o purtare extraordinar de rea; dar apoi, nouĕ ne place să credem că principiele socialiste au putut să-i impună autorului deadreptul prin adevĕrul lor, fără să fi fost trebuinţă de cuvintele nevinovate ale doi bieţi profesori. Atunci, am putea trage şi alte conclusiuni din copilăria sa, care nu le găsim in caracterul sĕu. D. Millea ne arată asemene, că de căte ori se intimpla ca un camarad să-i atingă cu injurii, sau cuvinte obscene, familia sa, se resbuna cu asprime, la moment. Ar trebuì să conchidem dar, după legea de mai sus, că o persoană, care nu poate suferì in copilărie cuvinte injurioase şi atingeri de familie, să fi progresat in acest simţ moral. Lucrarea sa insă, desminte deducţiunea noastră, fiindcă e plină de injurii şi trivialităţi.

Dar e cel puţin o inlănţuire in aceste episoade? Sunt ele legate intr'un snop, aceste spice veştede, şi seci, şi care e legătura lor?

Cănd deschidem romanul găsim sub titlul „Din noaptea amintirii“ mai multe „goluri“ şi „nimicuri“ fixate „pe pluta albă a hărtii“, alături de episodul plimbării cu trăsura „care se amestecă cu lumea visurilor“ autorului, şi

alături de reminiscenţa unei revoluţii, in vremea căreia d. Mille „se afla la naşul seu şi auzea impuşcăturile, când unite, toate la un loc in mănunchiul grozav al focului de salvă, când despărţite unele de altele, când puternice, când slabe, când depărtate, când apropiate“. Ceva mai departe „cadrul albastru al amintirilor se posomoreşte, fiindcă in el se arată chipul Ţaţaei Luţa“, o creditoare a familiei. Mai incolo urmează capitolul şcoalei“, din care, după cum am vĕzut mai sus, nu apar decât nişte amintiri şterse şi fără nici un interes; câteva lucruri ce amintesc pagine din Slavici şi Creangă, şi ne fac să le regretăm. Ca eveniment interesant, ne spune autorul că, de câte ori „era prins in flagrant delict de mâncare de mămăligă cu ceapă, (aceasta mai cu seamă supĕra pe mama, căci puţeam), cu toţii mă ocărau, cu toţii spuneau că nu's *fecior de boier*, dar că m'a cumpĕrat mama dela un ţigan pe un căuş de făină. De ce pe un căuş?“ se intreabă nedumerit şi fără a-şi putea respunde d. Mille. Tot aici mai aflăm că intr'o zi, când era in clasă fiindcă „işi ţinuse prea mult resuflarea“ trebuì să respire şi resuflâ atât de puternic că suflarea trecĕnd printre dinţi il făcù să *fluere. Un şuer de locomotivă* (!)“

Trecem apoi inainte pe sub capitolele „Moartea tatei“, „Furiile lui Lapoviţă“, unde găsim intre altele — fie-ne ertat — că „aerul e greu şi mirosul de latrină domneşte in toată puterea lui“, precum şi faptul supĕrării pricinuită de o păreche de pantaloni rupţi dinapoi, care ii făceau multe neajunsuri, şi despre care reflectează d. Mille, prin o apropiere de mult umor, că ar fi fost in drept să zică:

„In durerea mea păgână
De-aş avea putere eu
Aş lua pantalonii in mână
Ş'aş svĕrlì in Dumnezeu“.

Cine ar crede, după atâta uşurinţă de gândire de astăzi a autorului, după atâta mostră isbitoare de lipsă de gust, că deja cu 10, 12 ani in urmă cugeta la nemurire câte odată, „se gândea dacă din numele sĕu va remânea ceva, sau va

trece fără să remână din el vreo sdreanţă pe pămênt." „Viermele ambiţiei mě rodea de mult, ne spune dênsul. Odată... gândind că poate voiu trece fără urmă pe pămênt, am plâns!"

Dar trecem din capitol in capitol şi nu găsim nimic, care să formeze un miez de acţiune: un fel de uliţă cu câteva firme, dar cu prăvălii inchise şi fără adăpost. Ajungem insfirşit, la titlul „Intâia idilă". Poate ea să ne dea ceva de reazim. Dragostea ne face să sperăm mai mult decât orice. Emoţiunile ii vor topì ghiaţa de pe inima eroului şi vom vedea lava. Nimic insă. Apare apoi, in a doua idilă, „Catinca" servitoarea, cu amorul ei; dar dispare şi ea peste 2 pagine ca să nu se mai arate. Sub titlul „Sfântu Nicolae" intâlnim o supĕrare casnică: „mama, zice d. Mille, mě trimisese să schimb galbenul, căci jidanul işi aştepta plata. Vĕzĕnd că nu mai viu... un fel de furie o cuprinse. Aproape desbrăcată, in mijlocul ernii plecâ nebună pe stradă. — Unde-i Dinu? Unde-i Dinu?... Cutreerâ stradele, *intrâ prin cafenele*, *merse la poliţie*, *la comisie*, *la circ*... — N'aţi vĕzut un băiat inalt, cu paltonul cenuşiu, cu cuşma in cap?... Şi *astfel dela palat la Copou*, *de la Pĕcurari in Sărărie*, *ca o nebună cu capul gol*, *fără mantilă a străbătut Iaşul* intrebând, plângĕnd, văicărindu-se: unde e Dinu, unde e Dinu?"

In urmă dăm pe rând de capitole resleţe, ca „Anche io sono pittore", „Chiofteaua lui Fericire", „In timpul Resboiului", „Tentaţia lui Sfântu Antonie", „In ţara spânzurătorilor", „Ordinea domneşte la Varşovia" şi infine un „Adio", capitole, care se leagă intre ele tot aşa de bine ca şi titlurile lor.

Cu un cuvênt tot romanul e alcătuit de foi palide inlănţuite numai zi cu zi in care interesul cititorului stă ca suspendat in aer fără să se poată fixa vreun moment.

II.

„*Feciorul Popei*", a doua carte a autorului conţine, câteva mici nuvele şi mai multe situaţii din viaţă, dintre care

cele mai multe sunt luate din lumea noastră. Aceste incercări impresionează, in cel dintăiu loc, prin lipsa de varietate. Se ştie că, in tot ce priveşte manifestarea spiritului, seculul, in care trăim, caută a specializa din ce in ce mai mult. Autorul nostru e in conformitate şi cu această cerinţă a timpului. Cele 8 titluri de nuvele ale sale se reduc la una sau cel mult două situaţii. Las că nu e decăt acelaş mediu social, alcătuit din oameni, care nu sunt nici nobili, nici burghezi, nici săraci, ci toţi capete stinse, suflete corupte, o mişună de parasite, dar apoi, d. Mille se inchide intr'un unghiu şi mai ăngust, intr'un singur clin de inimă aproape, o singură pasiune, mărginindu-şi idealul observaţiunii sale artistice mai mult la amorurile dintre stăpăni şi servitori. Ele il ocupă in primul loc, ele il interesează, ele il neliniştesc.

In *Dinu Milian* am intrevĕzut deja pe eroina Catinca, fata din casă. In *Feciorul Popei*, intăia nuvelă din cartea II-a, ni se arată o a doua Catincă, servitoare in casa preotului şi cu care fiul lui face o idilă romantică. Părintele intorcĕndu-se acasă intr'o dimineaţă de duminecă, găseşte pe preoteasă cu mănile in pĕrul servitoarei, pe servitoare cu mănile in pĕrul preotesei, şi pe Alecu, copilul, intre amĕndouĕ, voind să-şi apere iubita de sub asprimea pedepselor mamei aţiţate prin stricarea castronului celui mare. Atăt. *Facerea Zoiţei* a doua nuvelă, este epilogul altei idile, adică momentele facerii unei servitoare, Zoiţa, care o iubise cuconaşul Alecu. In *O dragoste a vremii*, a treia nuvelă, rolurile se schimbă: aici eroina e stăpănă şi eroul un telar jidan, schimbat mai tărziu cu un altul a cărui dragoste e tot plătită. In *Rochea Catiţei*, a patra nuvelă in ordinul cărţii, e un amor intempestiv a unei stăpăne cu un croitor jidan. Şi aşa mai departe

De altminteri in *Feciorul Popei*, (20 pagine), intălnim un preot care aduce in casă o servitoare spre a slujì intre altele şi mai cu seamă fiului lui drept stavilă impotriva boalelor de pe strade. Acest om, care rupea cu modul de vedere al educaţiunii noastre, iţi face efectul unui cap ce s'ar ingrijì, in felul sĕu, cu prevedere şi scrupu-

lositate de viitorul băiatului; dar intorcĕnd pagina vedem că fiul lui, pornit de o sĕptămână la Bucureşti ca să invețe filosofia şi literele, se intoarce acasă, şi când ii spune că „nu poate trăì departe de tatuța şi de mamuța“, tot acelaş preot işi face cruce şi mulțumeşte lui D-zeu că i-a dat aşa fecior. Trăsătura din urmă neagă trăsătura dintăi; dar ea face să intre preotul in categoria oamenilor d-lui Mille.

A doua nuvelă *Facerea Zoiței*, (17 pagine), se petrece intr'o familie fără nume de familie. De sigur e un caprițiu al autorului, dacă nu o nebăgare de seamă; cu toate acestea, din o ingrămădire de nume de botez, ce furnică in nuvelă, fără nici un interes: din cuconu Nicolae, cuconu Alecu, cuconu Jănică, d. Niță, cucoana Raluca, duduia Aspasia, duduea Elenca, madame Tasia, Catinca, Zoița şi Gheorghe ar fi putut să schimbe pe unul in nume de familie, căci, orice s'ar zice, lucrul acesta e necesar ca determinare. Fără el novela are aerul unei ficțiuni, fiindcă in vederile noastre de azi, intre cele dintăi condiții ale existenței, e numele părinților noştri. Această nuvelă incepe astfel: „Lumea se strinsese dinaintea porții ca la comedie. Toți se intrebau unii pe alții ce este şi fiecare spunea intr'alt chip. Din piața halei jidanii şi precupețele intărziate lăsaserĕ marfa şi se uitau rizĕnd spre ferestrele deschise“. S'ar părea, după chipul şi latitudinea acestui inceput, că acolo se petrecea ceva straniu şi de notorietate publică. E insă o farsă a autorului indreptată asupra cititorului, de oarece nu-i vorba decăt de facerea unei servitoare, in fundul curții la spălătorie şi supĕrarea stăpânei sale, care probabil tot printr'o glumă a d-lui Mille, nu simțise de loc, până in momentul naşterii, pe servitoarea, ce o slujea zilnic in casă, că fusese insărcinată.

Tot in această nuveletă intălnim o atenție nobilă a autorului, fața cu un răndaş, Gheorghe, a cărui unic portret ni-l dă prin cuvintele: „bărbos şi spătos“. In *Feciorul Popei* ne trec pe dinainte vreo 12 nume de persoane; in *Facerea Zoiței* asemenea vreo 12, cu toate acestea ni s'a părut a nu vedea nici un portret făcut până la escepționalul Gheorghe răndaşul.

In *Rochia Catiţei* se petrec următoarele lucruri, in o casă de condiţie mijlocie, şi cu ocasiunea venirii unui jidan croitor cu rochia domnişoarei, pe care n'au cu ce o plătì: „Ca un fulger de lumină ii trecù prin mintea Catiţei o idee ciudată, grozavă, criminală. Inţelesese pe mama ei.

„Nebună şi in furia-i plină de frumuseţă, ea se aruncâ in gâtul jidanului, udându-i chipul cu lacrimile şi sărutările ei. — Sinul ei lipit de haina soioasă a croitorului, sălta in spasmul epileptic al plânsului, capul ii era dat peste umere, făcênd să reeasă gingăşia gâtului ei de lebădă. Nebună, voluptoasă, erotică, provocătoare, ea nu putea spune decât douĕ singure cuvinte, inecate in sughiţul lacrimilor.

— Domnule Max, domnule Max!"

Balul, care era să aibă loc la ei in casă, nu s'a făcut din causă că n'avea „niciun franc", ne spune autorul; şi pentru a scăpa situaţia aceasta, faţă cu poftiţii care aveau a venì la serată, cucoana de gazdă „porunceşte bărbatului sĕu să intre numai decât in pat şi să se prefacă că şi-a frânt piciorul"; această prefăcĕtorie, ne asigură d. Mille, a trebuit să dureze douĕ sĕptĕmâni (!) spre a părea verisimilă.

Dar ar fi a obosì pe cetitor cu câte pagine de felul acesta s'ar putea extrage.

Eată cam in ce se mărgineşte invenţia acestor nuvele. Şi să nu ni se impute că am dorì invenţiile fictive ale romanelor din trecut, şi persoanele nobile cu palatele imaginare ce le umpleau. Nu. In locul acelor coloane şi porticuri de mamură preferim casele de rând, care ne inconjoară şi sub acoperemêntul cărora sclipesc atâtea emoţiuni adevĕrate şi trăesc atâte simţiri calde. In locul nobililor de odinioară cu săbiile şi mantiile in aer, cu penele şi atlasurile lucitoare, preferim paltonul şi pălăria simplă a semenilor noştri zilnici. Idilele cu păstori eleganţi stringĕnd taliile păstoriţelor gingaşe la rădăcini de arbori, sub ceruri vecĭnic albastre sau pe maluri verzi de lac, ne supĕră, când le alăturăm cu realitatea, ca nişte note false alături de altele armonice. Din contra o scenă de viaţă rustică, in care ni se arată corpurile vinjoase ale ţăranilor, cu manierele lor

brusce şi deprinderile lor particulare, ne mişcă mai mult prin seva vie a vieţii ce ni se infăţişează.

Departe de noi asemenea, romanul de aventuri, miraculosul şi naraţiunea pură şi simplă, care nu face decăt să ne treacă ciasurile; departe de noi descrierile, tablourile, plimbările, costumele, care defilau pe fiece pagină alături cu balurile, splendorile, şi sgomotul stradei. Dar de la această extremă a romanului cavaleresc şi de la idealismul lui sentimental la uscăciunea neintreruptă şi la mizeriile aride şi infricoşătoare ale d-lui Mille e in natură şi in societate o regiune largă de despărţire in care trăesc romanţierii ruşi in mare parte, cei engleji şi căţiva franceji.

Această regiune mijlocie ar fi domeniul firesc şi amplu al artei naturaliste. Decăt aici poate se cere o mai mare pĕtrundere de observaţie. Sentimentele şi găndirile oamenilor, ce o alcătuesc, nefiind extraordinare, nefiind singulare ori stranii, nici escesiv nobile, nici prea injosite, ele nu presentă reliefuri mari prin ele inseşi, şi raporturile lor artistice sunt mai greu de surprins. Balzac, care a reuşit totdeauna in tipurile viţioase şi josorite, a reprodus palid fisionomiile cinstite şi fruntaşe.

D. Mille şi-a luat de model numai pe Zola, care, se ştie, că lucrează mai mult pentru sistem decăt pentru artă, mai mult pentru cadru decăt pentru pictură. Intr'o zi, cănd va fi universal recunoscut ca „un cerşetor ce işi făcea răni spre a căştiga atenţie şi bani“, va vedea poate şi autorul nostru rătăcirea de-a se fi considerat după un singur nume. Fără comparaţie nu este căştig real. Dacă Frederic cel mare dădea atătea onoruri şi atăţia lauri poetului Voltaire era că el nu comparase indestul. Zola, trebue luat ca o figură literară care, voind să facă o reacţiune in contra Romantismului, a depăşit poate marginile naturei trecĕnd intr'un idealism diametral opus sentimentalismului de mai inainte. De sigur, voind să indrepte curentul l'a abătut prea mult, intocmai cum faci cănd voeşti să indrepţi un lemn strimb şi-l indoieşti in partea cealaltă. Escesul lui apare unora ca o calitate şi atunci in loc de oameni ni se arată monstri,

in loc de realismu avem un idealismu pe un fond de miserie, căci e idealismu alcătuit din elementele unei imaginaţii hidoase a zice, spre exemplu, că o fată de oameni de treabă spre a avea o rochie de bal sare in gătul jidanului croitor.

Imi spui că vrei să-mi dai realitatea. Foarte bine. Dar dă-mi realitatea fără a o pervertì. Dă-mi natura, şi cu inălţimile ei, nu numai unilateral cu ceea ce are putred. Dă-mi realitatea cu respect de intreaga realitate: cu realitatea plastică, cu realitatea pitorească, cu realitatea sentimentelor. Amestecă-mi patimele brutale şi criminale cu bătăile de inimă nobile, aşa cum ni se arată ele in lume, bucuriile căminului unei vieţi simple cu discordiile de alături, căci afecţiile de familie, şi dragostea curată există şi ele pe pămênt.

De ce să-ţi alegi numai situaţiile scabroase şi instinctele grosolane, şi să-mi formezi o lume cu o singură lature, de viţioşi, de netrebnici, şi de bestiali? Lucrul acesta mi se pare neintemeiat. Orice unghiu, cât de restrins de pe pămênt, nu se poate zugrăvì de la olaltă, cu o singură culoare inchisă; de oarece chiar in el, vei găsì oameni care să judece drept, inimi care să se emoţioneze sincer şi imaginaţii visătoare de frumuseţi ideale. Priveliştea societăţii noastre fiind astfel, astfel avem dreptul s'o vedem culcată in tablourile numeroase ale unui scriitor: cu luminişurile şi umbrele ei, cu binele alături de rěu, cu datorilie indeplinite cu sfinţenie, alături de abuzuri, cu surisul fetei nevinovate alături de hlizeala ipocrită a femeei tarifate; cu modul acesta, când am reconstituì lumea după nuvelele lui, vom avea reproducerea exactă a mozaicului ei alternativ. Ce lume insă am constituì noi din nuvelele d-lui Mille? O lume de care ar trebuì să ne ferim cu toţii şi in mijlocul căreia amicii sěi n'ar putea trăì, deşì in lumea reală ei trăesc. Autorul e dintre tinerii ce privesc inainte, şi ni s'ar părea natural ca in straturile de jos ale societăţii să pue şi oarecare avěnturi spre o relativă inălţare, un pas mai mult de la animal spre om; cu toate acestea in lucrarea sa vedem contrariul, adică o retragere accentuată de la om spre bestie.

Dar poate că stă in temperamentul sĕu de-a nu observa pe amicii şi cunoscuţii sĕi, de-a nu fi impresionat de caracterele cu voinţă şi putere, de-a i se părea fără interes zugrăvirea oamenilor de treabă, generoşi şi franci, şi a da o preferinţă exclusivă stratului bolnav, cum au făcut şi alţi autori străini.

De ce dar să avem aerul a-i face o crimă din alegerea subiectelor? De ce ne-am intreţinut atăta asupra strimtei personalităţi a lui *Dinu Milian*, şi de ce imputăm lucruri pe care le intălnim şi in alte literaturi?

Eată o intrebare ce ni s'ar putea face de capete eminente, care vĕd şi fac artă pentru artă: orice subiect, zic ele, de ori unde, imbrăcat cu artă, e bun; şi e adevĕrat până la un oarecare punct. Dar principiele contimpurane, şi, in deosebi, scoala naturalistă pune cu drept cuvĕnt o „intenţie“ in lucrările estetice, ca un rod sub floare, intenţie care pĕtrunde intr'un chip sugestiv din lectura acestor lucrări, deosebindu-le astfel atăt de operele formiştilor, in care expunerea e totul, căt şi de cele clasice, in care intenţia era prea diafană şi prin aceasta supărătoare.

Dintr'o pagină literară, din care se străvede la sfirşit o morală, ce nu pare de loc intenţionată, şi dintr'o alta identică — in ceeace priveşte arta — dar din care n'aş avea binele procurat de cea dintăi, de sigur că nu voiu preferì pe cea din urmă.

Pentru cine a citit, spre ex. *Pierre et Jean* de Guy de Maupassant a vĕzut in ce stă intenţia literaturei moderne şi cu căt talent ascunde, pentru un moment, cea mai puternică morală sub florile unei realităţi artistice.

Tot aşa dintr'o lucrare literară, in care intilnesc o invenţie musculoasă şi o alta, unde această invenţie e moale şi fără insemnătate, voiu preferì pe ce dintăi, precum aş preferì un tablou de o composiţie genială alături de o natură moartă oricăt de exactă.

Subiectul dar, din mai multe puncte de privire, nu e un lucru peste care ne-ar fi permis a trece cu uşurinţă.

Afară de asta d. Mille nu numai că-şi ia un punt de

vedere cu lumină oblică, nu numai că priveşte in subsolul societăţii, dar işi face plăcerea a păndì momentele şi acţiunile scandaloase, obscenităţile şi bestialităţile acestui strat. Nu ne e destul că ne dă in romanul sĕu un erou care nu se distinge prin nimic, dar nici nu-l inveleşte măcar cu un vĕl căt de subţire ci, din contra, ni-l scoate gol dinainte. Nu ne e destul că ne dă in nuvelele sale numai oameni de spitale, femei depravate, capete nebune, şi suflete sleite de idioţi şi cretini, dar ne mai colorează miseria aceasta cu o imaginaţie ce se depărtează de realitate; — singurul loc de-altminteri unde colorează şi autorul nostru in forma sa. — D. Mille ne ridică cortina in momentele nopţii şi ne duce cu mulţumire printre culisele cele mai intunecoase ale vieţii. Aş putea eu să reproduc scena in care Dinu Milian petrece noaptea intr'o cameră cu servitoarea? Aş putea oare să citez sfaturile ce i se dedeau, cănd era de 8 ani, in chipul crud cum le spune el, vorbe pe cari şi cei din urmă servitori şi le spun la urechi şi pe care nu pricep cum au putut fi citite in faţa unor femei cu demnitate şi mai ales, cum au putut fi ascultate? Pe fiecare pagină furnică cuvintele cele mai neauzite, pe care ne vine greu să le ghicim, necum să le spunem. Pretutindeni ni se arată colţuri şi unghiuri de strade de la care ne intoarcem privirea cănd le intilnim in fiinţă.

Căte cuvinte cu neputinţă de copiat in Dinu Milian! Căte gesturi libidinoase! Cucoana Elencu din „*Rochia Catiţei*", femeea unui funcţionar „fecior de boier" il apostrofează pe fiecare pagină cu vorbe de felul acestora: „Prostule", „pĕcătosule", „mangositule", „răpanosule", „vacă ce eşti", şi-i „dă *tifle* aşa de puternice că aproape-i striveşte nasul".

In „*Feciorul Popei*" găsim in gura preotului la adresa preotesei şi băiatului expresii ca: „ho porcilor aţi capiat".

In „facerea Zoiţei" Cucoana Raluca vorbeşte cu bărbatul ei despre servitoarea care naşte, intre altele, astfel de lucruri: „auzi tu Nicule, auzi tu să-mi fete scroafa in casă la mine".

Daca acesta e limbagiul stăpănilor işi poate cineva

inchipuì ce poate fi cel al inferiorilor de pe lăngă ei. Cruditățile vorbite de servitori, de moașe, de oamenii de stradă, sunt literal cu neputință de reprodus.

Intrebăm, cu astfel de artă să se formeze gustul public? In atmosfera unor astfel de maidane pline de murdării să se deprindă dinsul a găndì? Cu un astfel de stil fără expresie și laș, să i se dea un spirit de justeță și de precisie? Cu tot ce e mai dosnic și mai ascuns in viață să-și edifice moralul lui? Invederat că nu.

Cititorul se intreabă la fiecare pas, care-i e greșala pentru care se vede pedepsit a trăì in neacurateța și in aerul stricat al acestor lucrări. Poate pentru lumea care o fi trăind vecĭnic in astfel de cuvinte să fie bun remediul d-lui Mille, după vechia vorbă că rĕul cu rĕu se vindecă—remediu dealminterea intrebuințat mai mult pisicelor ce fac necurățenii—dar majoritatea cititorilor e străină de un astfel de vocabular.

Și chiar nici pentru cei dintăi, lucrul nu poate fi de vreun folos, fiindcă autorul arată rĕul c'a iremediabil.

Pe cănd un Daudet pune degetul pe rană, cu voința de a o vindeca, autorul nostru o deschide mai rĕu pănă ce săngeră. Pe cănd unul face lucrări de artă din miseria lumii, altul face platitudini remănĕnd in această miserie. Pe cănd unul te face să te găndești și să compătimești asupra sufletelor vițioase, altul nu-ți dă nicio idee, nu-ți pricinuește nicio emoțiune; căci dacă mi-e milă de țiganul din armată ce-mi descrii, cănd il vĕd că moare de miserie sau de femeea ce ți-o calcă trăsura, mi-e milă ca de niște cadavre de animale ce le intilnesc moarte in drum. Și e o deosebire radicală intre felul acesta de compătimire și cel procurat prin artă.

III.

Dar in definitiv fie chiar personală, in sensul ăngust al cuvĕntului, fie chiar descrisă in aspectul fisic, adică in aspectul faptelor, fie, insfirșit, o viață obscenă in ea, o lucrare poate avea o valoare artistică prin modul expu-

nerii ei. Căte lucruri neinsemnate prin ele inseşi, nu-şi iau o fisionomie importantă, delicată sau mişcătoare in faţa artistului! Căte scene de puternică pasiune nu isvoresc din imprejurări fără insemnătate! *Adam Bede*, de George Eliot, ca fapte, e o existenţă de toată zioa, monotonă, fără aventuri, fără accidente; cu toate acestea iţi stringe mintea in ea prin expunere. E o viaţă nobilă ţesută din banal şi vulgar, o platitudine, dacă voiţi, dar care tresare in traiul ei fără să se arate ca platitudine. Aşa şi in *Les nouvelles genévoises* de Töpfer. Aşa şi in Fernan Cabalero. Nu e extraordinar in adevĕr, să nu ai o putere de invenţie mare, să n'ai orizonturi largi, sau prin temperament să fii inclinat a vedea anume părţile microscopice ale aspectului vieţii; dar atunci dă-mi un exterior plăcut, interesant, cu oarecare surprinderi de spirit şi de raporturi neaşteptate, cu imagini vii şi colori calde; dă-mi o bucurie estetică propriu zisă, adică mărginită la formă. Astăzi e constatat că această mulţumire estetică e cu atăt mai mare, cu căt intră in corpul cetitorului un mai mare numĕr de filamente nervoase in vibraţie concordantă, şi cu căt vibraţiile sunt mai puternice. Flaubert, care era fisiolog, căuta prin procederile lui să dea imagini de-o putere extraordinară, şi o cadenţă perfectă fraselor sale tocmai in acest scop. O pagină, un period din el, o frază, iţi bagă viaţă prin toţi porii: vĕzul, auzul, mirosul sunt la fiecare moment afectate prin metafore şi imagini pline de coloare şi vibraţii.

Eată o jumĕtate de alineat in care numai decăt se recunoaşte puterea talentului ca prin o marcă de fabrică:

„Noaptea dulce se intindea in jurul lor; pănze largi de umbre se lăsau printre frunze. Ema, cu ochii pe jumĕtate inchişi respira rar vĕntul recoros care adia. Ei nu-şi vorbeau, perduţi in reveria lor. Desmerdările de altădată le reveneau in suflet tăcute şi puternice ca riul ce curgea la picioarele lor şi proiectau in amintirile lor umbre mai nemĕsurate şi mai melancolice decăt cele ale salciilor nestrămutate ce se lungeau pe iarbă. Adesea căte o nevăstuică sau

căte un ariciu mişca frunzele sau se auzea căte o persică coaptă care cădea singură de pe ramură".

Cât de departe suntem de aceste cărări fantastice, şi pline de surprinderi ale artei, in lucrarea d-lui Mille! Ce distanţă infinită de aceste incăntătoare plimbări ale minţii şi simţirilor, care ne aprind spiritul, de aceste vederi accidentate şi selbatice de pe care se desprinde poesia ca un parfum primăvăratec de liliac!

Precisiunea de desemn, realitatea de coloare, siguranţa de simţiri, puterea de observaţie, strălucirea de imaginaţie, toată această gamă de afluenţi limpezi, ce alcătuesc frumosul, sunt noţiuni de care lucrarea autorului n'are cunoştinţă.

Şi cum toate din natură es mai mici prin prisma vederii sale! Obiectele devin incolore fără linii şi pierdute in umbră, in loc de a fi scoase in lumină. Judecata unui om intreg de 20 de ani se transformă in judecata unui cap de copil, ce se găndeşte la nimicurile acestei virste nevinovate. Natura, soarele, arborele sunt reduse la dimensiele jucărielor. Un biet dascăl care-şi cheltueşte o viaţă ca să-l inveţe a găndì, il priveşte autorul ca vrăjmaş vecĭnic, fiindcă l'a pedepsit odată. Floarea i se pare fir de earbă, o atinge cu penelul muiat in verde şi dispare crezĕnd că şi-a indeplinit datoria. Noi care ştim că e floare, când o vedem astfel, ne pare seacă, ofilită, moartă. E, cu alte cuvinte in această lucrare, impresia unui deşert in care zadarnic priveşti inainte doar vei vedea urmele unei creaţiuni: o tufă de earbă, un căntec de pasere, o mişcare de reptilă. Ochiul se intinde şi se perde negăsind nici un punct de reazim in imensitatea spaţiului; nimic, nicio situaţie ţinută artistic, nicio metaforă, nici un cuvĕnt, care să ţi-l păstreze memoria, nici un obol a cărui efigie să fie bine imprimată, incăt să putem găndì un moment de bine la autor. Tăcere adăncă, tăcerea supĕrătoare din fundul minelor adănci. Cititorul nedumerit şi rătăcit, simte că aceste pagine plăng atăt de trist şi monoton, fiindcă işi vĕd deja membrele reci şi moarte. Ar voì să intilnească cel puţin nişte defecte puternice in acţiune, nişte falsităţi, infine orice, in afară de platitudinea aceasta; căci

platitudinea e mai rea in artă decât defectul şi in *Dinu Milian* şi *Feciorul Popei* ea işi intinde cuprinsul dealungul tuturor paginelor. Un gol complect de artă: in care zadarnic veţi căuta varietate de scene, frumuseţă de forme, avuţie de plastică şi diversitate de aspecte, precum zadarnic veţi căuta un strop de spirit sau de umor, o rază de fantasie sau un fior de emoţiune.

Aşa şi in privinţa ideilor propriu zise.

Autorul aruncă in amintirea sa ştearsă o privire sarbedă, care ia suprafaţa imprejurării, drept insăşi imprejurarea, şi ne presintă, cu o achitare de conştiinţă surprinzětoare, această epidermă incoloră, seacă şi moartă drept resultatul găndirii sale. Cu modul acesta avem dinaintea noastră un defileu de construcţii goale, fără insemnătate, din care reese că autorul nu poate intilnì niciodată, in lupta de existenţă a ideilor din noi, trăsětura care pětrunde, expresia puternică, incisivă şi scurtă, care se impune, şi că ne serveşte cu o suprafaţă de cugetări embrionare, fără organisaţie intreagă, nerefusată nici inteliginţelor celor mai moi şi mai leneşe. Suprafaţa plană a găndirii, care afectă in mod ordinar mintea, fără să resune pănă in fundul ei, nu poate să ne fie hrănitoare, in vreme ce aceea care petrunde intim adăncimea conştiinţei ne dă viaţă nouă scoţěndu-ne in afară resfrăngerea lăuntrului.

Pe o realitate istorică, pe trecutul unui erou e de trebuinţă a ţese o formă, alcătuită din perfect acordul imaginilor şi ideilor. Arta, faţă cu realitatea rece, e ceeace e podoaba primăverii, faţă cu viaţa intimă a naturei, când totul se imbracă cu un věl strălucitor de la crăcile triste ale arborelui pănă la vioiciunea săngelui nostru reinoit. Arta e in parte o primăvară a inteligenţei, căci ideile, care representa maturitatea creerului, sunt formate din imagini şi fragmente de imagini primite prin simţuri ca impresiuni. Artistul, dintr'un punct de vedere al formei, remăne in aceste colori ale dimineţii intelectuale, in care stelele inmănează facla soarelui; in acest concurs de lumini, sub această profusie de eter in vibraţie copiază ochiul lui din juru-i. Acestea sunt

mijloacele artei şi prin ele suntem mişcaţi, şi surprinşi. Prin ele ni se fixează şi insufleţeşte atenţia, prin ele ni se deşteaptă o bogată variaţie de idei adormite in conştiinţa noastră; prin ele ni se tempereazǎ seceta studielor profesionale, prin ele ne ating miseriele cinstite ale omenirii, prin ele ascultăm şi luăm parte la suferinţele ei mute. Şi numai prin ele se poate explica puterea artei asupra sufletului nostru, putere atăt de superioară realităţii vĕzute de omul neartist.

Dar d. Mille in cele 300 de pagine ale romanului sĕu nu ne dă nici o imagine vie şi nouă. La distanţe enorm de mari intilnim căte o comparaţie ingălbenită de vreme şi uscată, pe care n'o mai intrebuinţează astăzi nici graiul ordinar. Aşa, ne compară, spre ex., moartea tatălui sĕu cu stingerea luminării..., cămaşa sa scoasă din pantaloni cu apa din stăncă sub toiagul lui Moisi!..

In *Feciorul Popei*, ne repetă de douĕ ori, ca o fericită trăsătură: „capul Cucoanei Frasiniţei se mişca ca limba unui ciasornic". Clătinarea unui cap cu limba unui ceasornic, ca şi cum Cucoana Frasiniţa ar fi fost pe malul vreunei ape şi autorul, i ar fi privit umbra in apă.

Eată şi douĕ modele de descripţie propriu zisă: O sală in care se dansa. „Dela inceput se incurcară cu toţii. Douĕ, trei părechi mergeau mai bine, incet, ritmat, cu avĕntul maestos al unui fluviu ce curge la vale intre douĕ maluri largi".

Douĕ părechi de tineri, in invĕrtirea valsului, comparaţi cu avĕntul maestos nu numai al unui fluviu, dar a unui fluviu ce curge la vale, ba şi intre douĕ maluri largi.

Şi in altă parte „baba işi lăsase capul pe umĕrul lui dănd drumul picioarelor să bălălăiască in aer...

Aceasta e unica eflorescenţă artistică care ar voì să sclipească in platitudinea cărţilor de faţă.

Sunt mulţi naturalişti in Franţa, ce e dreptul, care indepărtează din scris imaginile şi metaforele, ducĕnd totul la inteligenţă conform cu teoria generală estetică a lui Leibnitz şi Baumgarten. Dar ei luptă prin originalitatea şi puterea ideilor.

Asemenea sunt alţii care reduc totul la figuri şi comparaţii urmănd doctrina empiristului Burke şi pănă la un punt pe aceea a evoluţionistului Spencer.

Decăt şi unii şi alţii exagerează principiele, fiindcă arta, in stadiul nostru de desvoltare, are trebuinţă şi de imagini şi de idei. In graiul tuturor stratelor sociale ele se intreţes la fie ce moment şi intreţin trează intreaga noastră fiinţă, adică atăt simţurile căt şi inţelegerea din ea.

D. Mille nu se ţine insă nici de unii nici de alţii: nici de empirişti, nici de cei care *intelectuează* arta, precum nici de cei care urmează un eclectismu natural, şi aceasta pentru cuvĕntul că n'are nici putere de observaţie, nici simţ poetic, şi nici găndire originală.

Ear acum, cănd inchidem cărţile sale, care ar fi cuvĕntul nostru de conclusie? Lucrarea d-lui Mille ne apare ca un epilog al artei naturaliste in decadenţă, in care curg in nesfîrşire, şi in o expunere fără umbră de artă, toate non-sensurile şi toate banalităţile.

Intrebarea ar fi dar, să aibă trebuinţă de o recensiune o astfel de incercare, a cărei lipsă de valoare e de sine evidentă? Cu alte cuvinte, să fie necesitate de prescrieri medicale unui corp deja mort? Evident că nu.

In intenţia noastră a fost mai mult să cercetăm causele acestei nevalori, cum intr'o disecaţie de cadavru se cercetează causele morţii.

Sunt multe incercări in categoria celor de faţă. Ele insă nu ne vor oprì, fiindcă se presentă ca nişte nulităţi pacînice, ce se duc in linişte pe drumul uitării. *Dinu Milian* şi *Feciorul Popei* trec cu sgomote de surle, in numele naturalismului. Am vĕzut insă la inceput că in orice luptă e trebuinţă de braţ şi de armă, adică de valoarea lucrului literar in sine: uniforma şi cocarda sunt lucruri cu desevĕrşire trecătoare.

A. COSTIN.

D. Ioan Kalinderu, autor al mai multor scrieri insemnate asupra dreptului roman, scrieri ce au fost apreţiate atăt in ţară, căt şi in străinătate, a sfirşit de curĕnd o nouă disertaţiune asupra legii celor XII table. Autorul ca membru corespondent al Academiei Romăne a comunicat noua sa lucrare Academiei in şedinţa de deschidere a sesiunii generale din primăvara anului curent 1888. Scrierea d-lui Kalinderu e impărţită in următoarele VII capitule : 1. Originea celor XII tabule. — 2. Redacţiunea definitivă a celor XII tabule. — 3. Caracterele generale ale celor XII tabule. — 4. Materiile tratate in fiecare din cele XII tabule. — 5. Analisa disposiţiunilor conţinute in aceste XII legi. — 6. Apendice. — 7. Tabela de autori. — Interesantă, nu numai pentru jurişti, dar chiar pentru un cerc mai intins al publicului, lucrarea de care vorbim va fi primită de lectorii noştri de sigur cu interes.

Dăm aici «Precuvĕntarea» la studiul asupra celor XII tabule precum şi Capitulul III pe care autorul, după insistenţele noastre, a binevoit a ni le comunica. *DIR.*

PRECUVĔNTARE

Publicănd, cu trei ani inainte, lucrarea noastră asupra Dreptului Pretorian şi Respunsurilor Prudenţilor, noi ziceam că această lucrare era estrasă dintr'o altă operă care cuprinde studiul general al isvoarelor Dreptului Roman dela infiinţarea Romei pănă la epoca de decădere care precedâ destrugerea imperiului Roman, şi că speram să publicăm mai tărziu treptat şi in părţi osebite, dacă nu in intreg, lu-

crările noastre asupra celorlalte sorginte ale acestui vechiu drept.

Istoria originilor dreptului a atras totdeauna spiritul nostru; ne intoarcem spre ea cu fericire, căci am găsit de multe ori intr'insa o consolaţiune a decepţiunilor sufleteşti: astfel cutezăm a spune cu Montesquieu că ea ne incântă, că avem o tragere de inimă pentru cei vechi, gata fiind a repeta cu Pliniu: „La Atena te duci? Respectă zeii".

Credem că ne-am ţinut făgăduiala, pe cât ne iartă ocupaţiunile noastre zilnice, şi că am justificat această preferinţă. Intr'adevĕr, ultima noastră publicare asupra Consiliului Impĕraţilor la Roma şi la Constantinopoli, cu un apendice asupra edictelor, rescriptelor şi mandatelor imperiale, etc., se leagă la două isvoare ale Dreptului Roman: Constituţiunile Imperiale şi Respunsurile Prudenţilor. Prin publicaţia aceasta am voit intre alte, să demonstrăm influenţa pe care jurisconsulţii au dobăndit-o in Consiliul Impĕraţilor, şi prin urmare transformarea ce ei au operat-o in ştiinţa dreptului. — Favoarea cu care critica, atăt din ţară cât şi din străinătate, a binevoit să primească slabele noastre incercări, cu toată ariditatea şi cu toate greutăţile ce le presentă acest fel de lucrări, ne face să zicem cu Ciceron, şi nu fără oarecare recunoştinţă, faţă cu cetitorii noştrii, *jucundi acti labores:* amintirea lucrului făcut nu e lipsită de plăcere.

Astăzi ne propunem să urmăm seria studielor noastre, estrăgĕnd din manuscrisul nostru general studiul unei alte sorginte a Dreptului Roman, unui monument de legislaţiune care a făcut admiraţiunea primului din oratorii Romei, pe care-l citarĕm adinioarea. El vorbeşte cu inflăcărarea unui suflet de patrician şi cu totul roman, de această instituţiune legislativă ale cărei principii se continuarĕ multe secule după infiinţarea Imperiului Roman, voim să vorbim de Legea celor XII tabule, care in fond este o culegere a obiceiurilor, a datinelor, a tradiţiunilor şi a legilor, unite intr'un corp de pravile.

Vom observa mai intăi cu privire la acest monument, că in antichitate legea presentă universal acel caracter religios, care a dispărut de atătea secule. Legea vine acolo direct dela Zeitate. Oraculul dela Delphi este divina călăuză a lui Licurg şi intru cătva şi a lui Solon; nimfa Egeria sfătueşte in toate pe Numa; Dumnezeu o descopere lui Moise in mijlocul tunetelor şi a trăsnetelor; Mahomet scrie legi dictate de Dumnezeu.

Egipetul are un singur codice, cu intreită insuşire; religios, politic şi civil. In Grecia vedem acest principiu religios slăbindu-se neincetat. La Roma cu timpul, el sufere asemenea o transformare. Perzěnd cu incetul insemnătatea sa, va ajunge după un period de mai multe secule la recunoaşterea unui drept civil, in afară de dreptul religios. Legea celor XII tabule, de care ne propunem să vorbim aci este mai intăi de toate o operă curat omenească; legenda n'are nicio parte la intocmirea ei.

Ziceam mai sus că această lege este o adunare de datine. Această observaţiune ne face să atingem şi chestiunea influenţei moravurilor asupra legilor in antichitate. La Roma mai mult de căt ori unde, legea este espresiunea cea mai vie a moravurilor sale, a trebuinţelor sale şi a geniului sěu; şi când libertatea dispărù, causa e că dispăruse şi moravurile pe care era ea intemeiată.

Să vorbim acum de Sparta, fiica Dorienilor, popor pětruns de principii aristocratice. Un numěr restrins de familii compuněnd Statul; astfel era Sparta. Acea Spartă, astfel constituită, era tot, absorbea tot, pănă şi sentimentul aşa de sfănt, de firesc, de neinvins in ideile tutulor celorlalte neamuri omeneşti; pănă la sentimentul matern şi filial. Spartiatul nu avea decăt o mamă: Sparta; mama n'avea decăt un copil: earăş Sparta; familia venea numai in al doilea rănd. Dacă Licurg, persoană reală sau mitică, găsì atăta inlesnire pentru a face să se primească codicele sěu de fer, causa e că nu făcù decăt să consfinţească nişte idei doriene, de care Spartiatul era pětruns prin ereditate.

Dacă această idee a inriuririi moravurilor la Sparta nu a fost totdeauna bine simţită şi de unii invăţaţi a fost chiar nesocotită, sapientele lucrări ale lui Ottfried Müller şi după dinsul ale ilustrului Ampère care le-a intărit, au făcut deplină lumină asupra acestui punct.

Căt pentru legile pe care Solon le făcù pentru Atena, nu incape indoială; de oarece Solon a ingrijit să vestească pe concetăţenii sĕi, dacă n'ar fi ştiut ei aceasta, că legile sale erau mai toate croite după obiceiurile, datinele şi deprinderile Atenienilor. Acest popor, de origine ioniană, suppsese — impreună cu laptele ionian — aplecări, instincte chiar, democratice: de aci moravurile sale şi iubirea sa a libertăţii, libertate politică şi individuală, iubire care contrastă ca zioa cu noaptea, cu deprinderile aristocratice şi autoritare care făceau din Sparta un lagăr, şi din toţi locuitorii ei o armată.

Să revenim acum la Roma care ajunse stăpăna lumii, şi a cărei societate se confunda cu acea a genului uman şi să cercetăm in căteva rănduri, care a fost inriurirea, sau acţiunea moravurilor asupra legilor la acest popor care, la răndul sĕu, a dat moravurile şi legile sale la mai toţi locuitorii pămĕntului.

Mai intăi care erau aceste moravuri? Natura lor arată o origine esenţialmente etruscă. Această origine, o regăsim in privinţa religioasă, in augurele trase din sborul păsĕrilor, in inspecţiunea măruntaelor victimelor. Toate acestea poartă tiparul etrusc; era o intreagă importaţie, o copie de-o fidelitate deplină. In privinţa politică se găsea la Roma ca şi in Etruria, un Senat, plebei, *gentes*, *clientes*. Latium şi Sabinia adaoserĕ la aceste moravuri spiritul patriarcal şi resboinic; din toate aceste elemente s'au format moravurile, geniul roman: pios, grav şi neinduplecat, care avea să ducă Roma la cucerirea lumii.

Originea acestor datine scăpâ negreşit mult timp acelora cari le practicau fără a-şi da seamă de ele. Dar studiul amĕnunţit al antichităţii, mai cu seamă a Etruriei şi a

Sabiniei arătâ in cele din urmă această origine intr'un chip neindoios.

Cât pentru inriurirea acestor moravuri in domeniul legislativ, o vedem manifestându-se, fie in schimbările politice, fie in desvoltarea legii civile. Pentru a ne convinge de ele, e de ajuns să urmărim istoria poporului roman in preschimbările sale. Să luăm câteva exemple: Sub Serviu Tulliu elementul popular pare a se substitui elementului sacerdotal şi aristocratic, când poporul roman fù impărţit in centurii; va nega cineva că această schimbare a fost un efect al schimbărilor moravurilor? Aristocraţia ce e drept, pare a fi reluat puterea sub domnia lui Tarquin, insă legiuirea lui Serviu Tulliu se păstră — dacă nu ca drept — cel puţin ca tradiţiune, şi devenì paladiul plebeilor in lupta lor in contra precăderilor patriciane. După aceea venì revoluţiunea cea mare, care gonì pe Tarquini. Care este principalul caracter al acestei revoluţiuni, precum şi al acelei care produse gonirea decemvirilor? Un caracter esenţialmente moral, resbunarea moravurilor infruntate cu indrăsneală prin indoită siluire, comisă in contra Lucreţiei, plănuită in contra Virginiei. Patricienii şi plebeii incheiarĕ o glorioasă inţelegere pentru a le resbuna.

Se ştie că legile romane, rodul acestor moravuri austere in toate, furĕ aspre, până in aşa grad cà dădeau tatălui dreptul de moarte asupra copiilor sĕi, şi acel de a-i vinde ca sclavi de trei ori de-a rândul. In spiritul acestor legi, copilul, soţia nu sunt nimic, nimic alta decât nişte lucruri; tatăl de familie e pentru ei stăpân şi Zeu. Legile sunt de-o asprime nemărginită faţă cu delictele comise in dauna proprietăţii, mai cu seamă in contra proprietăţii rurale; se vede că ele apără fără milă interesul agricol; aceasta se observă mai ales in legea celor XII Tabule, care nu este, precum se va vedea mai jos, decât expresiunea sinceră a vechelor datine romane.

De altfel autorii au arătat neindoios marea inriurire pe care moravurile au avut-o, mai ales la Roma, asupra legislaţiunii. Legea nu se sprijineşte numai pe moravuri.

E mai esact de-a zice cu Ampère că ea „este un trup cu ele impreună, şi participă la toate revoluţiunile şi schimbările lor“.

Credem de cuviinţă a oprì aci această introducere destul de lungă prin ea insăşi, zicĕnd cu călugărul de la Govora celor care vor binevoì a ne cetì:

„De va fi ceva greşit, cu a spiritului blăndeţe să indreptaţi, ear nu să blestemaţi; căci nu a scris ăngeru, ci măna supusă greşelei şi de lut“.

CAP. III.

Caracterele generale ale acestor legi nu sunt greu de recunoscut; eacă cum se exprimă Ortolan (1) in această privinţă: „Această lege a celor XII Tabule, se vede că era o „datină, ea lasă la o parte detalii, pe care le presupune cu„noscute şi practicate de pontifici şi de patricienii insărci„naţi cu aplicarea dreptului.“ Ceva mai departe adaugă: „Dreptul pe care acele legi il stabilesc, este dreptul quiri„tariu, dreptul oamenilor cu lancia, propriu numai cetăţea„nului roman, şi radical deosebit prin firea sa de dreptul „celorlalte naţiuni“.

Azi insă, cu puţinele fragmente care ne remăn din cele XII Tabule, e greu de a judeca despre calităţile sau de a arăta lipsele acelor legi vestite; pentru a le preţuì bine, trebue să recurgem la scriitorii antici care le-au lăudat sau criticat şi putem avea incredere in judecata lor, căci mai fericiţi decăt noi, ei aveau sub ochi textul insuş al legii. Legea celor XII Tabule, este cum zice Titu Liviu, sorgintea dreptului Roman; cu zioa in care s'a promulgat incepe, drept vorbind, istoria atăt de lungă a acestui drept, căci poporul Roman este — precum zice şi invăţatul Ampère —

---

1) Op. sus-citat p. 119.

primul la care dreptul a fost o ştiinţă, a cărui istorie se poate scrie, el este singurul popor care dela naşterea până la peirea sa avù şi păstrâ simţul adânc şi respectul dreptului, simţ care la rândul sĕu a fost o mare forţă pentru dinsul. Pe lăngă Titu Liviu, principalul apărător al legii celor XII Tabule, este Ciceron, care in orice parte, in tratatele sale de retorică şi de politică, caută prilejuri pentru a o lăuda. Ar fi prea lung să adunăm aci toate părţile din operele sale, ne vom mulţumì să resumăm părerea marelui orator intr'o citaţiune imprumutată cărţii sale: *De Oratore.* (1) „Chiar de aş revolta pe toţi, voiu spune hotărit „părerea mea; cărticica celor XII Tabule, sorginte şi prin„cipiu al legilor noastre, mi se pare mai bună - decăt toate „cărţile filosofilor, şi prin autoritatea ei impuitoare şi prin „utilitatea ei".

Cu toate aceste, autoritatea lui Ciceron perde ceva din greutatea ei daca ţinem seamă că el făcea parte din acel partid aristocratic care faţă cu valurile cotropitoare ale democraţiei nu vedea scăpare decăt in menţinerea şi chiar reintocmirea vechilor aşezăminte. Nu e prin urmare de mirat că el a fost sedus de asprimea maiestoasă a legii celor XII Tabule, lege cu totul imbuibată de spiritul patrician şi făcută pentru a sporì autoritatea şi precăderile acelei caste, ţinĕnd pe plebeii in legăturile clientelei ca intr'un fel de iobăgie! N'ar fi mai adevĕrat a spune, că legea celor XII Tabule, croită pentru a mulţumì patriotismul cel strimt al Romanilor şi pentru a-i pregătì la rolul de cuceritori, menţinĕnd pintre dĕnşii moravurile selbatice ale primelor veacuri, era lipsită de acele mari inspiraţiuni filosofice şi umanitare, pe care dreptul s'a intemeiat mai tărziu? Ceeace probează, in privinţe aceasta, inferioritatea legii celor XII Tabule, este că, dreptul roman in deplina sa desvoltare a fost o protestare energică incontra principielor grosolane şi barbare care făceau baza legii celor XII Tabule. Am arătat in opera noastră asupra Dreptului Pretorian şi Respunsurilor

1) *De Oratore,* I, 44.

Prudenţilor, prin ce silinţe, inriurirea pretorilor isbutì să sape şi să distrugă căte puţin autoritatea legii celor XII Tabule şi a o inlocuì cu incetul prin acel minunat drept pretorian care a remas cel mai frumos monument juridic ridicat de mintea omenescă şi care de sigur merită mai mult admirarea noastră decăt compilarea *indigestă* datorită lui Justinian. Eacă ce spuneam noi in opul citat. (1)

„Pentru a pricepe bine inriurirea ce au avut-o pretorii asupra vechiului drept roman *(jus Quiritium)* spre a-l indrepta pe nesimţite cu ajutorul ficţiunilor şi esceptiunilor şi a introduce astfel intr'insul principiele nestrămutate ale dreptului natural, trebue mai intăi a ne da seamă de ceeace era vechiul drept roman. El era cuprins cu totul in cele XII Tabule; dar această lege pĕtrunsă de firea selbatică a primilor Romani, nu trebue să fie privită decăt ca un punct de plecare. Nimic mai minunat decăt comoarele de fineţă şi totdeodată de bun simţ şi de dreptate care au fost intrebuinţată de jurisconsulţii din veacurile următoare şi mai cu seamă de pretori, pentru a preface legea celor XII Tabule şi a scoate dintr'insa prin calea interpretării sau esceptiunii cel mai admirabil corp de legi pe care a putut să-l producă inţelepciunea. Nu trebue cu toate aceste, să perdem din vedere că inriurirea umanitară şi civilisatoare a pretorului n'a fost totdeauna ajutată de legiuitor. Cele mai multe ori, comiciile se inspirarĕ de interese politice esclusiv romane, sau se supuserĕ la trebuinţe de salute publică şi chiar la patimi politice, inăsprite prin impotrivirea patricienilor. Senatul, din partea sa, stinjenea inriurirea pretoriană, sprijinind prin toate mijloacele ce le avea, puterea patriciană incontra elementului plebeu. Mai tărziu, sub imperiu, constituţiunile imperiale nu prea avĕnd alt scop decăt să intărească mormanul de legi represive făcute de despotismu; principiele pe care dreptul pretorian se silea să le facă să predomnească, au fost earăş ştirbite. Astfel anta-

---

1) Page 29 et 30.

gonismul remase permanent intre legea positivă de o parte şi jurisprudenţa şi doctrina de alta.

„E adevěrat că legiuitorul a isbutit in cele din urmă să strecoare in legile positive principiele noue, aşa de bine apărate de pretori; insă această preschimbare s'a indeplinit incet, căci poporul roman—formalist din fire—nu permitea să se inlăture vechile datine din care eşise mărirea Romei. Romanul de la sfirşitul Republicei se deosebea aşa dar puţin de Romanul din vremea celor XII Tabule; prin urmare acţiunile legii şi formulele remaserě mult timp nişte curse intinse bunei credinţe.

„In resumat, doctrina pretoriană, care avea să ajungă la cele mai admirabile definiţiuni ale dreptăţii fù, mai presus de orice alt, rodul desvoltării filosofiei greceşti, in oposiţie cu geniul Roman. Ceeace asigură isbânda acelei doctrine, este faptul că ea nu isbì niciodată deadreptul nici chiar legile cele mai barbare; ea le primì ca legi fundamentale, dar ştiù să restringă aplicaţia lor cu atâta dibăcie, prin intrebuinţarea de formule noue, incât făcù să resară din ele un drept nou, intemeiat pe echitatea naturală. Grachii n'au vězut incercerile lor de reforme nimicite decât pentru că au atacat deodată toate aşezămintele romane".

D. Accarias (1) a desvoltat foarte bine ideea arătată mai sus in cuvintele următoare:

„Nu trebue să studiem numai dreptul lui Justinian, simplu punct de oprire, ci mai cu seamă acel mare curent organizator care, plecând de la dreptul grosolan al celor XII Tabule, ajunge in seculul al II-lea şi al III-lea al erei noastre la infiinţarea dreptului numit clasic, se opreşte apoi deodată par'că i s'ar fi sfirşit viaţa, şi e inlocuit cu o pornire de disolvare răpede care deformă ştiinţa, sleeşte unele din principiele sale, intinereşte altele şi infine determină incercarea de reorganizare a lui Justinian".

Ţiněndu-ne la egală depărtare de laudele peste měsură şi poate prea puţin desinteresate ale lui Ciceron şi de unele

1) Précis de droit Romain, Intr., p. XV.

judecăţi prea aspre, nu trebue se judecăm legea celor XII Tabule decăt in raport cu starea civilisaţiunii Romane, in timpul cănd a luat naştere; să ne ferim mai cu seamă de a le judeca din punctul de vedere al ideilor moderne. Astfel rigoarea barbară a unor legi nu se explică decăt prin moravurile grosolane ale Romanilor in epoca in care ele furĕ puse in aplicaţie.

Indemnăm pe cetitorii care vor voì să studieze dispoziţiile acestei legi şi să-şi facă o idee căt mai complectă de ele, sá se serve de escelentele lucrări pe care le-au publicat in privinţa aceasta autorii pe cari i-am citat la paragraful de mai inainte. De altminteri studiul acelei legi este neapărat trebuincios tutulor celor care vor intr'adevĕr să cunoască dreptul Roman şi să mĕsoare progresele ce le-a făcut legislaţiunea Romei prin ingenioasele ficţiuni ale pretorilor care au ameliorat-o in spiritul filosofiei şi mai cu seamă după inspiraţiunile legii naturale. Fără acest studiu nu se pot inţelege mai multe părţi din Digeste, care modifică unele părţi ale acestui antic monument de legislaţiune.

Cănd spiritul incearcă a pĕtrunde secretul acestor transformări, el ajunge la constatarea că cele XII Tabule sunt intr'adevĕr peatra de temelie a giganticului monument care constitue ştiinţa dreptului.

Vom arăta aci subiectul fiecărei din cele XII Tabule, dănd la sfirşit ca apendice textele inseşi ale acelor Tabule, astfel precum am putut să le restabilim după un studiu adăncit al descoperirilor invăţaţilor moderni. Am trebuit să ne inspirăm in această cercetare mai ales de lucrările unor jurisconsulţi germani, intru căt ne-a permis-o modesta noastră cunoştinţă a limbei germane.

Ne-am folosit mai ales de critica severă, dar sănătoasă a invăţatului H. E. Dirksen, in lucrarea sa asupra revisuirii incercărilor făcute păn acum pentru cercetarea şi reconstituirea textului fragmentelor celor XII Tabule; lucrare pe care am trecut-o in nota bibliografică pusă la inceputul operei noastre. Am intrebuinţat asemenea alegerea de fragmente publicată de Ortolan.

Am stat mult timp la indoială pentru a da o traducere a legii celor XII Tabule. Indoiala aceasta se explică prin greutatea de-a găsì, in limba noastră mai cu seamă, cuvinte cari să se potrivească cu cugetarea pe care o fi voit să o exprime scriitorul acelor legi. Fiecare cuvênt intrebuinţat de dinsul avea o valoare deosebită, corespunzĕnd cu o ordine de lucruri atăt de depărtat de civilisaţiunea noastră, incăt este adesea greu de-a reproduce sensul exact. Aceste cuvinte ale vechei limbi latine nu se pot dar isvodì decăt cu echivalente neapărat incomplecte care schimbă chiar cugetarea originală dacă nu se comentează istoriceşte fiecare disposiţiune, adesea chiar fiecare cuvênt. Pe lăngă aceasta nu trebue să uităm că limba latină, intrebuinţată pe timpul Decemvirilor n'avea decăt asemĕnări foarte depărtate cu limba celor mai vechi autori latini cunoscuţi, care deja se inţelege aşa de greu. Firea unei limbi moarte, este că cuvintele ce le intrebuinţează, corespund unor noţiuni, unor idei cari nu mai sunt admise in starea noastră de civilisaţiune, astfel că chiar cuvintele trase din limba moartă şi păstrate in limba noastră nu mai au cătuş de puţin inţelesul pe care il aveau altă dată şi arată o idee cu totul diferită. Căt trebue aceste greutăţi să sparie pe moderni, cǎnd ǎncă pe timpul lui Ciceron, limba legiuitorului celor XII Tabule nu era inţeleasă de spiritele de rănd şi nu se destăinuia decăt literaţilor de-o mare erudiţiune. Simpla traducere a legilor in vigoare in vremea cănd limba latină era definitiv formată, cere deja o mare incordare a spiritului şi o cunoştinţă adăncă a ştiinţei dreptului şi a istoriei sale; dar insfirşit se poate face incercarea. Astfel intr'o lucrare de mai inainte, am putut să dăm o traducere a legii Regia, care este din timpul lui Vespasian. Ne vom incerca şi acum, intr'un apendice, inştiinţănd insă din capul locului, pe cetitori, de insuficienţa neinlăturată a oricărei traduceri — să reproducem pe limba noastră, căt se poate mai exact, inţelesul fiecăreia din disposiţiunile legei celor XII Tabule.

Cetitorul trebue se mai ţie samă şi de aceea că tex-

tul ce s'a păstrat până la noi este foarte incomplect, deoarece nu se compune decât din fragmente imprăştiate pe la diferiţi autori intre care a trebuit adesea să se facă adăogiri pentru a lega unele dispoziţiuni de altele şi a avea astfel un tot cu şir.

LASCAR VIORESCU

O ICOANĂ A MOLDOVEI DIN 1851

DE

WILHELM DE KOTZEBUE

(trad. din limba germană de *A.*)

CAPITOLUL IX

Planurile lui Vrenceanu. — Ajunul anului nou la ţară.

Spătarul Costache Vrenceanu avea precum ştim casa sa in Iaşi, şi obicĭnuia să stea iarna in oraş singur sau cu familia, şi acolo işi intrebuinţa vremea lipsită de grija câmpului, cu treburi mai mari sau mai mici, precum le poate face un om care are bani gata in mână.

Toate intreprinderile sale până aci eşiserĕ aşa de bine, incât afară de mici esceptii neinsemnate nu ajunsese ăncă să se frece cu justiţia; nici un tribunal nu putea infăţişa acte care să arunce vre-o pată asupra numelui sĕu, şi cu toate că se ştia foarte bine in ce chip făcuse stare, totuş fiind lipsă de dovezi pipăite, sufletul sĕu se putea imbrăca in haina nevinovăţiei. Epitropia Viorescu era cea dintăi afacere din care nu ştia ăncă cum avea să easă la urma urmelor.

Intilnirea cu Lascar se intimplase la sfirşitul lui Octomvrie. Noemvrie trecuse şi anul nou se apropia cu paşi răpezi. In restimpul acesta se copsese in capul lui Vren-

ceanu un plan a cărui isbândă i se părea sigură, şi care trebuea să pue cap la orice neplăcere. „Aşa sau aşa“, zise el intr'o dimineaţă după ce se gândise mult, se vede că era vorba de un al doilea plan, daca cel intâiu n'ar isbutì; „de nu-i place partea cea netedă in mine, voiu scoate-o la iveală pe cea aspră“. Apoi bătù de trei ori din palme.

„Du-te de roagă pe serdarul Pentelei Creţu să vie puţin la mine“, zise el către sluga ce intrâ!

Pentelei Creţu era una din acele mici luminărele care licăresc un lung şir de ani la adăpostul vre unui protector puternic, trăgĕndu-şi consumaţia din noroiul in care vegetează. Lipsit de spirit de intreprindere el nu ajunsese să facă stare, se mulţumise cu un şir de mici căştiguri; in implinirea slujbei sale se bucura de neinsemnate dar zilnice venituri de pe alături, şi avea obiceiu să spue că o conştiinţă curată preţueşte mai mult decât bogăţia. Dacă i se intimpla, fiind şef de masă la ministerul justiţiei, să ascundă printre hârtii un dar de bani pentru a zorì trimiterea unei petiţii, care ar fi stat locului luni intregi fără asemenea ajutor, el nu vedea acolo nimic ce l'ar fi putut strica cu Dumnezeu. Şi apoi era aşa de prietenos cu oricine, incât trebuea să-ţi fie drag bietul Creţu. Pentru Vrenceanu avea o deosebită consideraţie; averea căştigată de acesta, energia cu care lucra, şi numeroasele probe ale dărniciei lui, faţă cu micul slujbaş deşteptaserĕ in el cea mai infocată dorinţă de-a indatora după puteri pe acest om insemnat. In minutul de faţă Creţu fusese — in urma unei intrigi după cum zicea el — depărtat de la minister; fără slujbă, era prin urmare cu atât mai dispus să indatoreze pe oricine pentru vorbe bune şi galbeni austriaci. Vrenceanu nu avù deci nevoe să-l aştepte multă vreme.

Intilnirea se făcù cu uşile incuiate şi obiectul ei remase o taină; dar se pot ghicì multe daca ne mai intoarcem la Valea Verde.

In ajunul Sfântului Vasile când tocmai se pregătea Lascar să plece la Puriceşti, unde vroia să petreacă cea din urmă sară a anului vechiu, intrâ in curte o sanie cu trei

cai. El abia luâ seama la dinsa; slugile umblau incoace şi incolo fără a pomenì despre cel ce sosise, şi Lascar uitase lucrul cu totul, când aruncâ din intimplare o privire pe fereastră şi vĕzù sania oprită dinaintea scărei.

„Cine a venit?“ intrebâ el cu nepăsare.

„Cine să fie?“ respunse feciorul; „un boerinaş, şade in tindă“.

„De ce nu mi-ai spus nimic? Cum se poate să aştepte un mosafir afară? Ce-ţi trece prin cap?“

Feciorul, care vĕzuse la bĕtrânul Viorescu intrând şi eşind mulţi clienţi de felul acesta fără să-i fi considerat in mândria sa de fecior de casă boierească ca mosafiri, fù foarte mirat de intrebările stăpânului sĕu, şi eşì ca să bage in casă pe cel ce aştepta afară.

Un om ca de vre-o 40 de ani intrâ in odae, era imbrăcat in negru şi, cu tot gerul de afară, avea ciupici de lac la care lipsea totuş pe ici pe colo câte un nasture. Spinarea cea incovoiată şi pieptul supt, arătau că slujise multă vreme la cancelarie, slujbă ce o apucase poate de copil precum se intimplă in Moldova destul de des. Fracul vechiu şi pantalonii păreau că atĕrnă pe un băţ, aşa de slab era acela ce le purta. Obrazul pe care se bizuia poate omul, era vĕdit obiectul unei mari ingrijiri: buza de sus şi cea de jos erau impodobite cu mustăţi şi barbă ca pana corbului regulat tăiate cu foarfecile. Nu era nimic deosebit in această infăţişare, afară poate de blândeţea şi de dulceaţa de zahar din toate trăsăturile obrazului, omul acesta ridea mereu dar niciodată tare; el se uita cu ochi mari la cel ce vorbea, par'că tot ce auzea ar fi fost de un interes nespus, buzele lui cele cărnoase alcătueau o pâlnie plină de creţuri şi la fiecare frasă i se pleca trupul inainte, in vreme ce un fel de şuerătură scoasă cu oarecare muncă era semnul naivei sale veselii. Gulerul cădea cu oarecare ingrijire pe legătura cea ingustă, nodul gâtului sĕu celui lung era foarte proeminent.

„Cu cine am onoare?“ intrebâ Lascar.

„Sunt serdarul Pentelei Creţu“, respunse străinul, plo-

conindu-se pănă la pămĕnt, cu o mănă la piept ear in cealaltă ţinĕnd o căciulă de oae cenuşie şi o pereche de mănuşi verde deschis.

Lascar il poftì să şează. „Prin ce prilej am plăcerea de-a vĕ vedea, cucoane Pentelei?“ mai intrebâ el.

„Am de gănd să iau o moşie cu arendă“, respunse Creţu; „Tabăra — poate o cunoaşteţi? Nu? E aproape de tot de aici. Proprietarul o arendează cu condiţie, ca la espirarea contractului arăturile de toamnă să fie făcute precum se găsesc şi astăzi. Lucru foarte avantajos; ai capital mai mic la intrarea pe moşie, şi eu nu sunt om bogat“.

„Fără indoială că e avantajos, zise Lascar numai ca să nu tacă din gură. „Caricatura asta are să-mi ceară bani cu imprumut“, găndì el.

„De aceea, am venit la Valea Verde — trebue să-ţi cunoşti vecinii, imi ziceam eu. Şi apoi un om ca dumneata, cucoane Lascarache, un boier mare, ne poţi fi de folos nouĕ ăstor lalţi. De avem treabă pe la tribunalul judeţului sau ori unde ar fi; de nu ne bucurăm de vre-o protecţie, merg lucrurile foarte anevoe ba poate remăn chiar baltă“.

„Aţi fost de sigur şi d-voastră in slujbă?“ — „Cum să nu fi fost? Slujba m'a făcut om. Şi sub reposatul tatăl d-voastră am slujit. Dumnezeu să-l ierte — ce mai om era! Astfel de boieri nu se mai prea găsesc, mi-a fost ca un tată, reposatul logofĕt, asta v'o pot spune cucoane Lascarache!“ Creţu clipea din ochi par'că ar fi fost adănc mişcat.

„Ce-o fi vrĕnd plicticosul ăsta de om?“ se intrebâ Lascar; il aşteptau la Puriceşti şi vorba i se părea prea lungă. „Vĕ mulţumesc că aţi venit să mĕ vedeţi“, şi vĕ voiu primì cu plăcere la mine. Acum insă trebue să mĕ iertaţi, o afacere foarte insemnată mĕ sileşte să vĕ părăsesc. Dispuneţi de casa mea după cum doriţi. Gheorghe, să tragă trăsura la scară şi să dai domnului de măncare. — Poate n'aţi dejunat păn'acum cucoane Pentelei?“

Creţu zimbì. „Chiar daca-şi fi inghiţit ceva“, respunse el, „să mănănce poate omul totdeauna. Ştiţi vorba Moldo-

veanului: douĕ bătăi strică, douĕ mâncări niciodată. Va să zică gospodăria d-voastră este regulată?“

„Pe cât se poate la un flĕcău“.

„Da, da, viaţa de flĕcău este grea!“ Creţu simţì că Lascar nu va mai sta mult cu dinsul de vorbă; se şi auzea trăsura trăgĕnd la scară şi nu era vreme de pierdut, daca nu vroia să se intoarcă indărăt cu treaba neincepută. „Ştiţi ceva?“ zise el hotărindu-se răpede: „ar trebuì să vĕ insuraţi! Ce ziceţi despre asta?“

„Vĕ mulţumesc pentru sfatul cel bun. Deocamdată cred că-mi voiu putea vedea de casă fără ajutorul unei femei“.

„Dar daca ar venì cineva şi ar zice: „cunosc o fată tĕnĕră cu o zestre de zece, douĕsprezece mii de galbeni, crescută in străinătate şi frumoasă — ei atunci?“

„Nici nu m'am gândit încă la asemenea lucruri — să lăsăm dar vorba incurcată. Când oiu vrea să mĕ insor, vĕ făgăduesc să vĕ trimit veste la Tabăra“.

Lascar işi aşezâ pe cap dinaintea oglindei o căciulă de catifea neagră, şi-şi puse mănuşile. Pe Creţu il treceau năduşelele vĕzĕnd aceste pregătiri de plecare; el voise să stea ciasuri intregi şi să aducă pe Lascar incetul cu incetul la scopul venirii lui. Pripa asta ii luâ minţile.

„Ascultaţi“, zise el, apucând virful biciuştei pe care o ţinea Lascar in mână, — era vorba să intrebuinţeze sila ca să oprească pe fugar — „daca sunteţi totdeauna aşa de grăbit in afacerile d-voastre apoi aveţi să ajungeţi departe. Staţi măcar o clipă“ — el trase pe Lascar de biciuşcă până la marginea divanului şi-l silì să şadă — „am să vorbesc despre lucruri insemnate cu d-voastră“.

„De ce n'aţi spus-o dela inceput?“

„Să mĕ iertaţi, d-voastră sunteţi încă tĕnĕr, şi nu ştiţi cum se vorbeşte despre lucruri delicate. Dar fiindcă nu e chip s'o scoţi la căpĕtăiu cu d-voastră, vĕ voiu spune in toată taina scurt şi lămurit vestea imbucurătoare, că spătarul Costache Vrenceanu e foarte dispus la o căsătorie intre fiica sa Roxandra şi d-voastră.

Lascar bufnì de ris. „Cine te-a rugat pe dumneata să te amesteci? De ce vreţi cu orice preţ să mě puneţi sub papuc?“

Creţu rise şi el apoi adăogâ foarte serios: „Nu glumiţi cu asemene lucruri, cucoane Lascarache, o astfel de partidă nu mai găsiţi aşa de lesne. Parale mai multe pot da şi alţi părinţi, dar ce preţ are experienţa unui asemene socru?“

„V'a insărcinat Vrenceanu să-mi propuneţi pe fiica sa? Fiţi sincer!“

Creţu ridicâ din umeri şi zimbì. Acum socotea că-şi ajunsese scopul.

„Daca e aşa, spune-i, urmâ Lascar, că cu toate că nu mě cred ăncă in stare să fac o femee fericită, totuş voiu venì in curěnd la Burdujeni, să mulţumesc cel puţin pentru onoarea ce mi se face“. La aceste cuvinte se sculâ; socotind că vorbise destul de lămurit şi că Creţu il inţelesese pe deplin.

Acesta insă inota in fericire. Ce ar fi putut face Lascar in Burdujeni, după părerea lui, decăt să ceară pe fată să se insoare, să-şi aducă mireasa la Valea Verde şi aşa mai departe. I se umplea de pe acum gura de apă, găndindu-se la toate praznicele care erau să se dea cu acest prilej, şi sărì de bucurie ca un copil, urmănd pe fecior care-l poftise la masă.

In vremea asta Lascar se urcâ in trăsurě şi caii pornirě singuri spre Puriceşti.

In Moldova nu este lucru neobicĭnuit de-a se cere măna unui těněr; aceasta se poate chiar intimpla in alte ţări. Fără indoială după cum am mai spus-o, se fac şi aici multe căsătorii după obiceiul european; candidatul la insurătoare ia iniţiativa după ce a făcut curte cum se cade. Foarte des insă apucă părinţii inainte şi atrag băgarea de seamă a tinerilor asupra fetelor lor, descriind cu mai multă sau mai puţină esactitate insuşirile lor strălucite şi sunătoare. Abaterea aceasta de la regulele convenienţei este o remăşiţă a timpului nu prea indepărtat când se hotărau in Moldova

căsătoriile de către părinţi fără ca tinerii să fie făcuţi unul pentru altul de pronia cerească. Cu ce eşti obicĭnuit din copilărie nu te jigneşte, şi eu cunosc mai multe fete refusate de tineri, fără să le fi făcut aceasta vre un rĕu. In asemene chip se fac căsătoriile de probă de care am vorbit mai sus şi care se desfac mai nainte sau după naşterea vre unui copil. Asupra acestui lucru nu se poate atrage prea des luarea aminte a reformatorilor Moldoveni.

Lascar nu era totdeauna vesel când mergea la Puriceşti, adesea chiar era mahmur; astăzi insă intrâ rizĕnd in odae şi strigâ după ce zise bună zioa: „Ştiţi ce fericire mi s'a intimplat azi? m'a cerut cineva de bărbat!"

Catinca ingălbenì; Ienache care şedea cu ciubucul lăngă sobă, nu zise nimic.

„Cine?" intrebâ tĕnĕra femee dupá o tăcere.

„Costache Vrenceanu are o fată de 17 ani şi mĕ crede demn, de-a devenì proprietarul acestui odor".

Catinca dădù, din umeri, inroşindu-se.

„Dar tot trebue să mĕ duc la oamenii aceia, ca să le mulţumesc pentru buna intenţie, şi să vĕd şi eu, ce-mi fusese hotărit de cer in milostenia sa. Astfel işi urmâ Lascar glumele fără a lua seama la impresia tristă făcută de cuvintele sale asupra Catincăi. Ii era chiar plăcut, să-i poată arăta, că nu-i creşteau numaĭ spini in cale, că n'avea decăt se intinză măna spre a apuca norocul din altă parte, daca nu-l putea prinde la Puriceşti. El nu vorbea serios. Cu toate accesele de iritaţie ades insoţite de cuvinte amărite, accese ce nu erau rare, totuş ochii cei negri şi frumoşi il stăpăneau mai mult decăt oricănd.

Puricescu simţea căt trebuea să o doară pe soţia lui această scenă, şi ar fi spus cu dragă inimă o mojicie. Sermane Ienache căt de străină e inima ta cea bună de orice egoism! Cu căt preţueşti tu mai mult decăt atăţi alţii care te cam iau peste picior, oricăt de plicticos ai fi! Dumnezeu ştie ce ar fi eşit din tine daca urmările acelei nefericite opinii personale a tale n'ar fi nimicit aşa de răpede aspirările tale din tinereţe!

Disposiţia tristă nu ţinù nici de astă dată mult. Lascar se făcù ear aşa de prietenos şi plin de bucurie, incăt părea că ei vor lua cu veselie remas bun de la anul cel vechiu. Peste căteva ciasuri după ce inoptă incepù gălăgia nelipsită in Moldova de ajunul anului nou, fie la oraş, la tĕrg, la sat, sau la cătun. Flĕcăii merg din casă in casă cu Buhaiul, un butoiaş acoperit la gură cu piele peste care se intinde un arcuş de pĕr; daca uzi arcuşul şi-l plimbi răpede incoace şi incolo, el scoate nişte sunete ingrozitoare, care seamănă cu mugetul buhaiului.

Ceata cea veselă cutreeră satul şi ajunge la curtea boierească unde se inmulţeşte cu toate slugile casei; cine ştie să umble cu biciul cel lung de surugiu, plesneşte şi pocneşte, de-ţi bubue urechile ca să gonească anul vechiu; unul dintr'inşii se pune la fereastra casei, intrebuinţănd adese o scară dacă e casa cu douĕ caturi şi strigă printre geamurile ingheţate boierilor adunaţi in odaia cea caldă, urări de fericire in frase lungi şi trăgănate, sunănd mereu cu un clopot ce-l ţine in mănă. Virtos băieţi! răcneşte el de căte ori e vorba să inceapă o nouă urare, şi biciurile pocnesc, şi buhaiul urlă cu mai mare foc. Toate glasurile se unesc la sfirşit spre a pune capĕt gălăgiei strigănd: „Să trăiască boierii!“ Rachiul fără indoială nu poate să lipsească ca mulţumire pentru toate urările; numeroase ciocane de ţuică din alte locuri mai urmează sara după bĕutura de la curte şi pănă noaptea tărziu ceata aleargă făcĕnd glume nebune prin sat, pănă ce amuţeşte glasul buhaiului, nemai fiind nimeni in stare să tragă de firele de pĕr.

Puricescu, Catinca şi Lascar şezurĕ impreună pănă după miezul nopţii şi atunci i se dete acestuia odaia lui Ienache ca să se culce. Cei mai mulţi din casă se deşteptarĕ in zioa de anul nou cu gănduri trandafirii. Lascar impărţì bani mulţi la slugi, fiecare din ei ii sĕmĕnă sub picioare o mănă de orez sau de grĕu, ceeace insemnează că-i urează să petreacă anul in belşug, obiceiu care aduce mai mult folos şoarecilor. Bĕtrăna ingrijitoare duse lucrul chiar aşa

de departe incăt ii presără lui Lascar boabele cele tari in pat, astfel că trupul lui părea pe alocurea ciupit de vĕrsat. Totul era pe serbătoare, fiecare lucru la locul sĕu — de sgomotul şi gălăgia de peste noapte nici urmă măcar. Clopotul bisericei din sat chema pe credincioşi la rugăciune.

Cum petrecurĕ Catinca şi Lascar zioa işi va putea uşor inchipuì cineva, cănd voiu spune că tĕnĕrul făgăduise să fie cuminte in anul cel nou. Nu voiu repeta convorbirea lor deşi era caracteristică pentru amĕndoi.

Cu toate că era pĕtruns de iubire adevĕrată, totuş Lascar făcù frase de care se sfiì prietena lui in simplicitatea ei, şi fără a-şi da seama despre aceasta se intărì in resistenţa ei; vorbele Catincăi erau curate şi copilăreşti cu o variaţie a temei: Nu face ceeace ar trebuì să ascunzi de oameni. Cu toate acestea amĕndoi se simţeau fericiţi şi făceau planuri de viitor; cei ce iubesc se incred in implinirea presimţirilor lor.

(Va urma)

BIBLIOGRAFIE

„Rumänische Volkslieder", übersetzt von Rudow, Leipzig 1888

Cartea «*Rumänische Volkspoesie*» a lui Kotzebue a apărut la 1857, cuprinzĕnd cele mai frumoase balade din colecţia d-lui Alecsandri. Astăzi foarte cu greu se mai găseşte această publicaţie, atăt este de rară. — Cartea «*Rumänische Volkslieder*» a d-lui Rudow este a doua publicaţie mai de samă şi mai voluminoasă de căntece poporale române, traduse in nemţeşte şi cuprinde căteva balade netraduse de Kotzebue şi aproape toate doinele şi horele din aceeaşi colecţie a d lui Alecsandri. Al doilea in ordinea cronologică, d. Rudow ar dorì să fie cel dintăi după merit, căçi pe dinsul Kotzebue nu-l mulţumeşte; după dinsul Kotzebue se fereşte de bucăţi grele la traducere sau traduce rĕu, de pildă pe *Constantin Brăncovanul;* din această pricină d. Rudow socoteşte, că-i de lipsă să traducă şi dinsul pe Brăncovanul.

Intr'o vreme in care nu se ştia nimic de literatura noastră, Kotzebue voea să arate lumii germane, că intre baladele şi căntecele noastre nu sunt puţine la numĕr cele vrednice de atenţia străinilor; şi pentru a dovedì cătă poesie este in poporul nostru el in traducere păstrează, la cele mai multe bucăţi, forma originală, fără impărţirea in strofe; apoi el nu ţine la rime, ca să nu fie silit a ştirbì vre-o vorbă ori vre-o imagine; ba pe Mihu Copilul il traduce in prosă, căci această baladă nu are trebuinţă de forma versului pentru ca să remănă poesie atrăgĕtoare. Cănd Kotzebue impărţeşte poemul in strofe, el remăne atăt de credincios originalului, incăt «spre durerea sa nu se poate fălì, că ar fi tatăl vre unei idei ori

vre unei imagini» şi cu toată silinţa ce-şi dă ca să invingă greutăţile unei traduceri de felul acesta, el simte, «că Mioriţa germană remăne tare indărătul celei romăneşti». — Modestia lui Kotzebue e tot atăt de mare, ca şi meritul sĕu.

D. Rudow nu a trăit in mijlocul poporului Român ca Kotzebue; el a fost indemnat prin cetirea «Poveştilor Peleşului de Carmen Sylva», să se ocupe mai in special cu literatura noastră populară.

El a scris mai intăi o disertaţie despre versul şi stilul căntecelor populare romăne şi acum lucrează la un studiu despre elementele semitice in limba noastră, precum şi la istoria literaturei Romăne.

Acest studiu va fi publicat la Lipsca de *W. Friedrich* in cartea «Geschichte der Weltlitteratur, in Einzeldarstellungen».

Intr'un volum separat se vor tipări probe de versuri şi prosă din *C. Negruzzi, Alecsandri* şi *Bolintineanu.*

D. Rudow este ceva mai mult poet, decăt Kotzebue, el se insufleţeşte de poporul nostru bogat in talente şi de poesia lui frumoasă şi gingaşă de minune. «*Căntecul Jianului*, care işi face plug din băltag şi-şi inhamă pistoalele, cu geniala-i obrăsnicie, e un cap de operă de umor sănătos; *Viaţa omului*, floarea cămpului ş. c. seamănă cu «floarea murind» a lui Rückert, de ale cărui cugetări te inveseleşti, te inspiri, dar mai frumos, mai adevĕrat cu o vorbă mai omenesc este acest scurt suspin al unei inimi calde». Aşa scrie Rudow, supărat pentru nedreptatea că ăncă tot nu sunt destul de cunoscute producerile literaturei noastre poporale.

Dar cum traduce acest autor? Silinţa sa de căpetenie a fost să traducă fidel, dar nu literele ci mai mult inţelesul; «din pricina asta el a *concentrat* ici şi colo razele ceva imprăştiate, uneori a *adaos* căte-o nouă lumină drept despăgubire pentru aceea ce nu putea traduce, adică jocurile de cuvinte, — deasa repeţire a aceleeaşi rime, a cărei imitare şi lui Kotzebue i-a reuşit foarte rar». Un exemplu:

Glänzend wie der Sonne Strahl
R. p. 32.

este o «concentrare de raze» in *Lena*, pentru

Cu gherdan de flori frumos
Şi cercei lungi de mărgele
Să tragă ochii la ele...

D Rudow se foloseşte peste tot de impărţirea in strofe, imprejurare ce-i poate uşura munca, dar aduce uneori cu sine o ştirbire a inţelesului, precum observă şi dinsul insuş. Dar aceasta nu poate indreptăţi neinţelegerile, cari te miri cum s'au strecurat in ghibacea traducere a d-lui Rudow.

Astfel in *Cucul* şi *Turturica* gingăşia strofei

Că eu m'oiu preface
Azimioară'n vatră
Cu lacrimi udată...

dispare in nemţeşte, unde turturica se va preface in *vatră*, udată cu lacrimi

Sonst verwandl' ich mich
Schnell in einen Herd
Einen thränennassen
R. p. 2.

Bărbatul *Mueruşcei din Braşeu* grăeşte:

Boala mea nici că s'a duce
Păn ce tu nu mi-i aduce
Mură-albastră şi amară
Sloiu de ghiaţă'n miez de vară...

Mură albastră şi amară, sloiu de ghiaţă in miez de vară e imposibil să-i aducă nevasta; imposibilitatea aşa de frumos exprimată mai reese din versurile:

O mein liebes Weib, ich kann nicht.
Besser würde mir ich weiss
Brächtest du mir blaue Beeren
Und ein Stückchen *frisches Eis* (?)
R. p. 22.

Aceeaşi idee, glumeţ exprimată in *Fata de birău*:

Când se va vedea
Ursul cu cercei etc.

e egal de frumos in nemţeşte:

— Nämlich wenn der Bär einst
Ohrgehänge trägt
Und der Wolf sich blasend
Zu den Lämmern legt,
Wenn der Fuchs im Wald,
Späne suchen geht
Und ein lahmer Haase
Auf der Pappel steht.

R. p. 20.

Mură-albastră etc... a fost o figură perdută; slăbită de tot este următoarea idee din *Dorul:*

Patru pluguri aş dura
Ţara 'ntreagă aş ara

in nemţeşte:

Pflügte deinen ganzen *Acker*

R. p. 37.

Dar altele căştigă in putere, de pildă antitesa din *Dragostele:*

Grabe mir ein *kühles* Grab
Senk mein *heisses* Herz hinab.

R. p. 38.

pentru:

Fă-mi o groapă la rĕcoare
Că inima rĕu mĕ doare...

Nu vedem apoi, că adaosele d-lui Rudow, de altfel foarte mĕrunte, sunt totdeauna nouĕ lumini, cum scrie dinsul in prefaţă. Astfel in *Bogatul şi Săracul* găsim adaose versurile:

Mögt ihr auf uns nieder blicken
Wie das Mastschwein auf den Hund
Der's zum Schlächter fährt, — ei wartet
Morgen hat er euch am Schlund.

R. p. 17.

Adaosurile simţi indată, că nu sunt din isvor romănesc; că le-a dat naştere găndirea unui străin, precum asemene numai un străin poate traduce versurile:

Decăt cătană 'n şirag
Mai bine 'n codru pribeag...

astfel:

Lieber *haimatloser* Flüchtling
Als Soldat in Reih und Glied!
R. p. 62.

ceea ce-ar insemna, că Romănul prefere să nu aibă patrie, decăt să fie cătană, să-i slujească. Analogă e falsificarea noţiunii, ce are poporul nostru despre vitejie: păunaşul codrilor in nemţeşte nu invinge stringĕnd de brău la luptă dreaptă — ci stringe de găt şi sugrumă! (p. 13).

Odată d. Rudow remăne chiar prea credincios originalului, şi traduce şi vorbele, nu inţelesul. In *Măndra din Muncel*

Meargă-a acasă la părinţi
Cu inima lui in dinţi,

versurile:

Zwischen seine Zähne nehme
Er seine Herz, der schmucke Held
R. p. 21.

in nemţeşte nu-ţi aduc aminte de omul indrăsneţ, hotărit.

Mai băgănd de samă, că d. Rudow schimbă titlurile romăneşti trebue să spunem, că este cel puţin neesplicabil, pentru ce scrie «*I. Moise* 2, 24», in loc de *Frunză verde de alună* şi «*Căntarea lui Solomon* 2, 13», in loc de *Aolică, Dodo, fa* ş. a. p. 78 şi 92.

Revenind la comparaţia cu Kotzebue, concedem că şi limba şi versul d-lui Rudow se mănuesc mai uşor, mai elegant, dar pe de altă parte la Kotzebue nu se găsesc defecte de felul celor ce am arătat că se găsesc la dinsul. Ce-i lipseşte d-lui Rudow este precum am zis cunoştinţa personală cu poporul nostru, şi aceasta lui Kotzebue nu-i lipsea. Aşa-mi explic eu acele mĕrunte neinţelegeri precum şi unele greşite ori insuficiente informaţii din prefaţa, introducerea şi notiţele sale, pe cari nu le mai insemnăm ori pe cari le uiţi uşor, cetind reuşitele traduceri ale *Erculeanului, Bălaurului, Brăncovanului, Iubirilor*, a vestitei *Arde-mĕ frige-mĕ* şi celorlalte multe doine şi hore. D. Rudow cugetă cu capul şi simte cu inima poporului nostru, ear găndirilor şi simţirilor lui nu le

răpeşte limba naivă, originală; poetul inţelege pe poet şi suprimă orice influenţă a stilului erudit. Astfel cartea *Rumänische Volkslieder* germanul o va cetì cum citeşte un original. Dar dacă-i dăm dreptate d-lui Rudow, când scrie: «Să nu fie socotită lucrarea mea drept o batjocurire a artei, căci ea-i singurul noroc al vieţei mele» ne-am ruga să judece şi dinsul tot astfel lucrările pline de merit ale lui Kotzebue. Ear mĕsura cu care trebue să cumpănim noi meritul celor ce fac cunoscute străinilor productele literaturei noastre a arătat-o d. Maiorescu tot in această revistă in cunoscutul sĕu studiu «Despre Români şi literatura lor in străinătate».

G. I. BOGDAN.

L U N I L E

IANUARIE

Frigul, scriitor pe geamuri,
Cu zăpezile se joacă
Şi le schimbă 'n promoroacă,
Atĕrnănd ciucuri de ramuri.

Din fereastra-mi inghețată
Stau uităndu-mĕ la cer:
Norii, plumbuiţi de ger,
S'au strins pată lăngă pată.

Trist şi singur ca un greer,
Vĕlul timpului rupĕndu-l
Eu aştept să toarcă găndul
Intr'un colţ mai cald de creer.

Ear afară numai fumul
Subţiratec işi ia sborul;
Eu imi leg de dinsul dorul
Şi'n vĕzduhuri ii dau drumul.

FEBRUARIE

Din coardele 'ntinse sbor notele pline,
Mişcându-ţi simţirea intreagă din tine,
Şi valsul prin aer cu visu-ţi s'alungă
Voios ca un zimbet şi blând ca un dor:
Un flutur de seară cătând să ajungă
Pe-un altul in sbor.

Cum paserea pleacă spre ţările calde
Ca aripa'n raze de soare să-şi scalde,
Aşa ea pornise pe-a valsului urme,
Plecată ca spicul pe şubredu-i paiu,
Luând o cărare ce-avea să se curme
Pe-o gură de raiu.

In braţu-i puternic ea mijlocu-şi lasă
Şi braţul ei insuş pe umĕr l'apasă,
Ear rozele toate din pĕrul ei moale
Se scutură, prinse de calde fiori,
Şi cade în urmă-i, din sin, de pe poale,
O dîră de flori.

E mută durerea ce-n coarde rĕsună
Şi-i nota aprinsă, e caldă, nebună,
Căci sufletul tĕnĕr ce'ntr'insa tresare
S'a dus cu privirea intoarsă'n napoi,
Cerĕnd ăncă zile, viaţă, iertare,
Iubind ca şi noi.

Şi coarda pocneşte, ear valsul se curmă.
Ea pleacă; el, palid, ii calcă pe urmă.
Pe geamul trăsurei ea 'l caută. Insă
Ingheţul işi lasă perdeaoa'i de flori.
Trăsura porneşte. Ea plănge,—şi plănsă
Adoarme in zori.

M A R T I E

Apa vine, vine mare;
Plouă; ceru-i tot un nor;
Crăşma e'n pericol mare,
Ear Vĕtaful Dinu sare
Ajutor.

Unii spun, cu Badea Dinu,
Că la crăşma de pe prund
E mai dulce decăt vinul
Crăşmăriţa cea cu sinul
Alb, rotund.

Căci cănd, după bĕutură,
Umblă podul ca să-l ia,
Dinu-i trage lung din gură
Şi pe moş podar injură
Ea aşa:

Măi podar, fi-ţi-ar de hăncă,
Ţine podu că mĕ'nec!
— Unde i apa mai adăncă
Să dau dorului o brăncă
Şi să trec?

Logofete, podul trece,
Dar cu dorul căpĕtăiu;
Cine vrea să şi'l inece
Are săngele mai rece:
Se ineacă el intăi.

APRILIE

Pe pomii ingheţaţi de ger
S'a coborit de sus, din cer,
O caldă veste de noroc
Ş'au inviat morţii la loc.

Ear ochii ce intăi s'au stins
Intăii earăş s'au aprins,
Căci prima rază de la soare
Căzù pe sălcii plăngĕtoare.

Ear cei mai surzi, cei mai tărzii,
Salcămii rîpelor pustii,
Invioraţi zi după zi,
Au prins şi ei a inverzì.

Ş'atunci un crainic călĕtor
Trecù, sub formă de fior,
Prin flori, prin iarbă şi prin vĕnt
Şi deşteptâ tristul pămĕnt.

In luna asta remăn reci
Numai acei ce dorm pe veci....
Haidem cu toţii să'nflorim
Albele cruci din ţintirim.

M A I U

Plin de gloria străbună ca de-un lucru strins de el,
Miralaia printre buze flueră incetinel
Şi cu frĕul prins in stinga, ear cu dreapta prinsă'n şold,
Parc'ar fi preconul lumii, călĕtorul Child-Harold.

Bate surul cu potcoava caldarimul sunător
Scăpărănd scăntei din piatra care-i cade sub picior,
Şi cu ochiul prins in sănge, sperios işi cată'n cale,
Legănăndu-şi cavalerul pe puternicele-i şale.

La ferestrele cu gratii es copilele bălane,
Poftitoarele neveste, jinduitele vĕdane,
Chiar dervişii, mosafirii, părăsesc căntănd odaia
Ş'in balcoane vin să vadă pe vestitul Miralaia,

Dar deodată, dintr'o turlă inclinată cătră stradă,
Un mănunchiu de roze albe fù lăsat uşor să cadă;
El lovì din intimplare calul viu şi sperios,
Calul se isbì in lături şi-şi svirlì stăpănul jos.

Atunci măndrul Miralaia, ridicănd de jos buchetul,
Cătră turla inclinată se intoarse cu incetul,
Insă, nezărind pe nimeni, zise'n infloritu-i graiu:
«A căzut poate din sborul călĕtoarei luni de Maiu».

I U N I E

Cu firea ei cea arzetoare
Sosit-au vara inapoi.
Toţi pomii sunt in serbătoare;
In tei stă floare lăngă floare:
E dulce vara pe la noi!

Cănd *dimineaţa* se iveşte
Din al vĕzduhurilor fund,
Tot cămpul par'că 'ntinereşte,
Ear, deşteptată de pe prund,
Cireada satului porneşte...

In urma ei un roiu de grauri,
Ca nişte valuri cenuşii,
S'amestecă prin bălării,
S'aşează'n coarne pe la tauri,
Fac fel de fel de nebunii,

Pănă ce'n zarea depărtată
Spre lacul trist se pun pe drum,
Şi cum se duc — acum ş'acum
Se mai zăresc ăncă odată
Ca remăşiţa unui fum.

In cămp stau lanuri secerate
Legate'n snopi sau strinse'n clăi:
Mai dincolo, patru surate,
Prin porumbişte tupilate,
Işi fac de drag cu cinci flĕcăi.

Şi sapa stringe muşunoaie
La rădăcină de hlujan,
Sub sapă mijlocul se'ndoaie
Şi, asudănd, bietul ţăran
Işi zice 'ncet: «dă doamne ploaie!»

DUILIU ZAMFIRESCU.

CORESPONDENŢĂ:

C. M. Această poveste religioasă populară este de feliul ei in versuri. V'am ruga să binevoiţi a ne-o trimite in forma ei curată dacă se poate.
G. I. H. Mulţumiri. La prima ocasiune.
St. Gr. Ăncă nu pare venit timpul pentru a vě face debutul.
I. P. Ca formă ea merge, dar inspiraţia!..
P. I. in *H.* Nepublicabil.

Dir.

Bucureşti. Din stabilimentul grafic Socec & Teclu. — 26,631.

Apare la 1 a fiecărei luni.

CONVORBIRI LITERARE

No. 2. Bucuresti, 1 Maiu 1888. **Anul XXII.**

ICONOGRAFIA LUI TRAIAN

STATUE ŞI BUSTURI ANTICE

(Fragment dintr'un curs la Universitatea din Bucuresti.)

Ar fi să abuzăm de sărăcia limbeĭ noastre, care exprimă prin acelaş cuvĕnt şi inălţimea calităţilor morale ale unui om, şi proporţiunile colosale ale trupului sĕu, cănd am pretinde că, de oarece şi superioritatea inteligenţei şi trupeşia firească dau cuiva dreptul de-a se zice *om mare*, am putea conchide din aceasta că omul mare ca inteligenţă trebue să fie mare şi la trup. Din intĕmplare, acest cas s'a nimerit a fi adevĕrat pentru impĕratul Traian; dar nu este tocmai drept a-l generalisa, deşi in deobşte o fiinţă omenească mĕruntă şi neplăcută la vedere, nu este, in nici un cas, idealul mărirei morale; ear exemplele materiale abia desmint această ilusiune optică a publicului.

Pentru oamenii, mai ales, cari printre semenii lor, ocupă o posiţiune din acelea ce-i sileşte a se expune foarte adesea la vederea celor pe cari ii conduc la fapte lăudate, pentru acei oameni infăţişarea arătoasă şi predomnitoare este, putem zice, o calitate foarte mult preţuită. Acestea le-au zis, in mai multe rănduri, in *Panegyricul* sĕu, Pliniu cel tĕnĕr, vorbind despre inalta, măreaţa şi blănda statură şi figură ale lui Traian.

Tot Pliniu, făcĕnd alusiune la modestia ce dovedea im-

pěratul in practicarea acelui us al antichităţii greco-romane de-a representa pretutindeni chipul bărbaţilor celor mai cu vază dintre dinşii, tot Pliniu adresează lui Traian, următoarele cuvinte:

«S'au inălţat statue ale tale, dar numai de felul acelora ce, odinioară in Republică, se ridicau ca să amintească fap-

Fig. 1.

tele mari ale unor simpli cetăţeni. Statuele actualului nostru Cesar sunt de aceiaşi materie ca ale unor oameni de felul lui Brutu şi lui Camil. Şi causa se explică in acelaş mod: aceia au alungat cu isbăndă din Cetate pe regi şi pe duşmani; acesta respinge şi depărtează orice semne de regalitate şi orice robie ce se naşte dintr'insa; ear daca lui i s'a

dat, printre noi, un tron de principe, aceasta s'a făcut ca să nu remănă loc pentru vreun stăpăn.

«Eu insă, vězěnd inţelepciunea ta, Traiane, nu mě mir că tu despreţueşti sau nesocoteşti titlurile care trec şi pier; căci tu ştii că, pentru un domnitor, gloriile cele adevěrate, cele eterne nu sunt decăt onorile acelea pe care nu le băntuie nici focul, nici bětrăneţele, nici rěutatea urmaşilor. Intr'adevěr, arcurile de triumf şi statuele, altarele şi chiar templele, acestea se dărămă şi se răsipesc in intuneric. Viitorimea le părăseşte şi chiar uneori le huleşte. Dar acela care ştie să-şi birue lăcomia, să-şi stăpănească neţěrmuită putere, să-şi infrěne sufletul, acela, cu timpul, din ce in ce mai mult infloreşte şi-şi căştigă pentru vecie laude nesilnicite.

«Dealtminteri, indată ce un om oarecare ajunge a devenì stăpănitor, oricum ar fi faima lui, bună sau rea, ea tot se păstrează in timpurile viitoare. Deci, un domnitor nu trebue să cate numai a-şi face faimă, ci trebue să stăruească ca să şi-o facă bună. Eată pentru ce, nu prin chipuri şi statue, dar prin virtuţi şi merite, trebue el să şi-o perpetueze. Prin urmare, să nu credem că infăţişarea şi figura domnitorului se vědeşte şi se păstrează mai bine in aur şi in argint decăt in iubirea oamenilor. Aceasta o dovedeşti cu prisos, tu Traiane, ale cărui faţă plăcută şi chip binevoitor stau pururea in graiul, in ochii şi in sufletul tuturor cetăţenilor».

Aceste zise ale lui Pliniu par a fi intemeiate pe faptul că, la a sa inălţare ca impěrat, Traian abia consimţise a i se aşeza douě statue ale lui in tinda templului lui Joue din Capitol, şi că acelea erau, nu daurite ca ale mai multora din Cesarii predecesorii lui, ci de simplu bronz ca ale bărbaţilor vestiţi din vechile timpuri ale Republicei.

Statuele lui Traian, din Capitol nu ni s'au păstrat; dar, in urma acelora, figura impěratului, cu sau fără de-a lui voie, s'a repeţit in sute şi mii de rănduri şi sub nenuměrate forme, astfel incăt poate că nu este alt personaj din timpurile imperiale a cărui efigie să ne fi remas pănă azi in mai numeroase şi mai felurite exemplare.

Trebue negreşit să socotim că acele efigii au fost poate

insutit mai frecuente, preste toată intinderea imperiului, mai nainte ca dărăpănările epocelor de barbarie să fi băntuit podoabele monumentale ale lumei romane. Deci, nu remăne induoială că cele căteva sute de mari şi mici portrete ale lui Traian, pe care azi ăncă le posedem, sunt remăşiţe din alte tot atătea mii de efigii, ce pe timpul domniei lui şi chiar mult in urmă-i, au fost fabricate spre amintirea marilor şi glorioaselor lui fapte.

Analiştii vechi fac adesea menţiune despre portrete şi statue de ale lui Traian. Ar fi de prisos a le aminti aci pe toate. Voiu rememora numai că, in biografia impĕratului Alexandru Sever de istoricul Lampridiu, se povesteşte că acest impĕrat se născù intr'un templu din Fenicia, inchinat lui Alexandru-cel-Mare, al cărui nume i se şi dete lui; ear că, in acelaş moment, o tabelă representănd pe impĕratul Traian, «*tabula Traiani imperatoris*», ce era acăţată in părete, căzù d'asupra patului de naştere al lui Alexandru Sever. Acea tabelă sau tăbliţă, probabil de iemn, era, fără indoială un portret in pictură; şi negreşit nu era unicul existent, chiar că aproape o sută de ani in urma lui Traian. Dar, din acea serie de representaţiuni picturale nu ne-a remas nimic alt decăt faptul raportat in această anecdotă.

Suntem mult mai bine impărtăşiţi intru ceeace priveşte arta sculpturală, atăt pe piatră căt şi in metale. Avem intr'adevĕr, un bun numĕr de statue intregi, in proporţiuni mai mult sau mai puţin colosale; avem busturi isolate in numĕr ăncă şi mai mare; avem chiar mai multe chipuri ale impĕratului sculptate in pietre preţioase; avem apoi figura lui Traian infăţişată foarte adesea in acţiunile şi in posiţiunile cele mai felurite, pe baso-relievurile monumentale ale multora din edificiile clădite de dinsul, chiar de n'am menţiona aci decăt Columna lui cea dacică, şi arcurile sale triumfale din Roma, din Benevent şi de aiurea; avem infine cea mai bogată şi mai variată colecţiune de monete in aur, in argint şi in bronz, pe care nu numai că totdeauna figurează pe *avers* capul impĕratului, dar in multe rănduri vedem figura lui in-

treagă participând, pe *revers*, la deosebite scene comemorative sau apoteotice.

Dinaintea unei aşa mari bogăţii se inţelege lesne că oricine incearcă mari dificultăţi spre a alege, dintr'un material atât de imbelşugat, numai acele statue, busturi, basoreliev uri, pietre gravate, medalii şi monete care, fără de confusiune, pot fi descrise din vorbire, astfel incât, in lipsă de reproducţiuni plastice, să lase in minţi ceva mai mult decât o stearpă şi obositoare nomenclatură. Cătând a ocoli şi a nesocoti asemene piedici, grele de resbătut, ne vom sili de-o-camdată aci să dăm oareşi care noţiuni asupra acelora din statuele lui Traian despre care am putut aduna lămuriri şi amintiri mai clare. Totuş, după incredinţarea ce ne dau mai toţi istoricii moderni ai lui Traian, cată să declarăm de la inceput, că mai nu există azi in Europa vreun musĕu de antichităţi sculpturale de intăia, ba şi chiar de a doua ordine, care să nu conţină cel puţin o statuă vechiă de ale lui Traian. Chiar din aceasta se invederează, — şi o spun cu adăncă părere de rĕu — că museul nostru din Bucureşti se află pe o treaptă cu totul inferioară, subt acest punt de vedere. Intr'insul statuele antice nu sunt representate decât prin câteva trunchiuri de piatră decapitate şi ciopărtite, din care nici unul nu ne iartă măcar a-l bănuì că a infăţişat vreodinioară măreaţa statură a lui Traian. Trebue dar, de voie de nevoie, să ne repurtăm cu privirile cătră alte colecţiuni mai bogat inzestrate.

Intru ceeace priveşte numai statuele intregi ale lui Traian, vom cita aci numai opt dintre ele, din care două se află azi in museul de antichităţi al Luvrului din Paris, alte douĕ in museul regal Burbonic din Neapole; alte douĕ in câte unul din museele Romei, şi infine cele douĕ ultime in colecţiuni din Veneţia şi din Londra.

Ăncă odată repeţim că această enumerare este departe de-a fi completă, dar cel puţin ea cuprinde bucăţile principale, deşi chiar intre aceste opt bucăţi se invederează deosebiri insemnătoare in proporţiuni, in stil, in epoce şi in modurile de-a representa persoana impĕratului. Totuş, să notăm

de indată că ele sunt toate de marmoră şi mai cu seamă de marmore care, prin grăuntele şi coloritul lor, se invederează a proveni din cele mai preţioase stinci ale Greciei.

Sub raportul modului de-a infăţişa personajul, le putem impărţi in trei grupe distincte, şi adică douĕ din ele (cea din Londra şi una din museul de la Neapoli) sunt ceeace se numeşte *statue de stil eroic,* adică representănd trupul gol, astfel cum Elenii aveau obiceiu să infăţişeze pe semi-zeii şi pe eroii lor mitologici sau legendari. Una din statuele de la Roma, cea care din museul Pio-Clementin al Vaticanului a fost cănd-va strămutată in Paris, şi care poate e cu nedrept atribuită lui Traian, ne arată un bărbat infăşurat in togă şi şezĕnd jos, astfel incăt ea n'ar putea fi decăt *statua senatorială* a impĕratului.

Infine, celelalte cinci sunt adevĕrate *statue imperiale, militare* sau *loricate,* in care Traian, in deplină armătură de general suprem, pare a comanda oştirilor, a impĕrăţi, a ni se infăţişa ca un adevĕrat *Imperator* al armatelor romane.

Am vorbit mai sus despre usul, tot aşa de rĕspăndit la Greci căt şi la Romani, de-a representa prin statue, sau de metal sau de piatră, pe bărbaţii lor de distincţiune, fie aceia poeţi, filosofi, scriitori, artişti, sau dregĕtori şi cetăţeni de frunte, căpetenii ale oştirilor, ba uneori chiar numai oameni reputaţi prin fastul şi bogăţiile lor; dar mai cu seamă pe capii Statului, regi şi impĕraţi. Nici femeile nu erau alungate de la asemenea onori.

Pe timpul nostru, de cănd s'a descoperit inlesnitoarele procederi ale fotografiei, fiteşcine, cu un preţ foarte redus, işi poate face intr'o clipă de ochi, *poza.* Dar acea *poză* nu este decăt o foiţă efemeră de hărtie, de pe care chiar şi razele soarelui pot şterge in scurtă vreme trăsurile abia tipărite ale modelului. Lucru răpede! lucru eftin! Adevĕrată emblemă a pripitei şi puţin temeinice vieţuiri a omului, in societăţile noastre moderne! Individele trec şi se strecoară prin lumea de acum, ca umbre discolore.

La noi in ţară, pare că şi mai mult decăt intr'alte locuri, a luat avĕnt, in dauna artelor trainice, acest us al efe-

merelor portrete fotografiate. Am, vĕzut, aci ca nicăieri, imagine fotografice ale rĕposaţilor lipite pe pietrele lor mormĕntare. O bură de ploaie, şi chipul mortului se şterge şi se prelinge desfigurat sub umede şiroaie. Oare şi amintirea celor ce au fost, piere din inima celor rĕmaşi, tot aşa iute ca şi imaginea lor de pre *impia poză* funerarie? Nu ştiu dacă cumva, impietatea şi zădărnicia acestui nou obiceiu, dovedeşte la noi o scăpătare a respectului cătră cei morţi. In orice cas, el ne face a bănuì o tristă şi umilitoare disproporţiune intre douĕ din cele mai inalte facultăţi morale ale omenirei: cultul pietoaselor amintiri şi nobilul simţ al artelor.

Fără de-a mai insiste asupra acestui punt, stabilim că negreşit ar fi şi mai cuviincios şi mai estetic de-a se procede la noi, cel puţin in privinţa rĕposaţilor, astfel cum făceau odinioară străbunii noştri din antichitatea greco-romană.

La dinşii portretele celor vii, ca şi ale morţilor, aveau un minunat caracter de durabilitate. Arta sculpturală rivalisa, poate chiar precumpănindu-le, cu picturele pe tabele de lemn sau pe păreţi.

Nu vorbesc despre ţara noastră, unde abia de câţiva ani avem unu doi sculptori, nu fără de talent, cari lucrează pe ici pe colea un bust de marmoră sau de bronz, dar ăncă şi mai des de lut ori de ipsos. Insă, chiar şi in ţările cele mai culte ale Europei apusane, gustul şi usul sculpturei este azi ăncă departe de-a fi atins intinderea şi desvoltarea ce ele dobăndise in societatea antică. Se vede că in Grecia, şi apoi chiar in Italia, nu numai că materialul de calitate superioară pentru săpătura in piatră se afla mai la indemână, dar poate că şi plata lucrului de sculptură era mai potrivită cu mijloacele băneşti ale tuturor. Ceeace este insă şi mai sigur e că, la Eleni, avĕntul artistic era cu mult mai energic decât in lumea de azi, şi că la Romani, hotărirea stăruitoare de-a dura numai monumente mari şi trainice, preocupa minţile mult mai tare, decât aceste idei frămĕntă pe ale noastre.

Eată pentru ce, la Greci şi la Romani, arta sculpturei a fost aşa de respăndită, a creat aşa multe opere insemnate şi a lăsat chiar şi posterităţii aşa multe urme vrednice de

luare aminte şi de studii. Din asemene aplicări, este invederat că practica acestei arte a trebuit să fie foarte reslăţită. Atelierele de sculptură au fost pretutindeni foarte numeroase, in antichitate. Ele erau populate nu numai cu artişti, născocitori de forme nouĕ; ci mai cu seamă cu lucrători mai mult sau mai puţin indemănatici, cari se indeletniceau mereu cu imitarea modelelor celor perfecte ale grupelor, statuelor, busturilor, baso-relievurilor şi gravurelor, executate la diferite epoce, de artişti vestiţi. Astfel se formase unele tipuri, care neincetat serveau de modele imitatorilor din timpii posteriori.

Artiştii cei mari ai Eladei representase in imagine faimoase, pe zeii, pe semi-zeii, pe eroii mitologici şi istorici ai ţărilor. Apoi, când Romanii ajunserĕ a divinisa pe ai lor impĕraţi, sculptorii contimporani cu aceştia, adoptarĕ anticele tipuri zeeşti şi eroice spre a le insuşì *divilor* şi mai mult sau mai puţin eroicilor impĕraţi ai Romii. Atunci formele trupeşti, cele mult perfecte ale purei antichităţi clasice, servirĕ pentru divinizarea unor personagie reale, şi trăsurile figurei cutărui sau cutărui impĕrat, bine cunoscut, furĕ aşezate d'adreptul pe trupuri ideale, pe boiuri tipice.

Fig. 2.

Astfel s'a intimplat negreşit şi cu statuele *de stil eroic* ale lui Traian. Nu putem zice că cele douĕ statue eroice, care azi ăncă ne representă pe acest impĕrat, au luat de model chiar structura lui corporală. In amĕndouĕ distingem trupuri cu mult mai juvenile decăt putea fi al bărbatului matur, cu al cărui cap ele sunt incununate.

Statua eroică a colecţiunei Londsdowne, din Londra este cu mult superioară celei din museul Burbonic de la Neapoli. Ea infăţişează pe eroul păşind inainte cu mers răpede şi semeţ (fig. 2). Capul e ridicat in sus. De pe umĕrul sting atĕrnă o mantie sau hlamidă ce se infăşoară pe braţul

aceleaşi părţi, tocmai d'asupra mănei care este foarte puţin ridicată in lature. Din contra braţul drept se inalţă până la umĕr cu măna, unde se vede acea scurtă spadă a impĕraţilor romani ce se chiemà *parazonium*. Statua de marmoră albă, este inaltă de 5 picioare şi 11 degete.

Cea din museul Burbonic provenită din vechia colecţiune Farnese, (fig. 3) are şi dinsa hlamida tot in acelaş chip dispusă, dar braţul sting stă mai apropiat de trup. Braţul drept atĕrnă cu totul in jos. Tot trupul, mai greoi, mai nemlădiit, stă locului. Capul, ceva aplecat in jos, cată cu mai multă linişte, drept in faţă-i. Se simte că aci s'a adoptat un model de sculptură romană, cu mult mai puţin elegant in structura sa anatomică decât anticele tipuri elenice. Această statuă de marmoră din muntele Pentelic de lăngă Atena, are o nălţime de 7 palme.

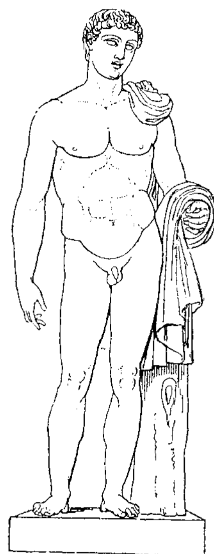

Fig. 3.

Fără indoială, ambele aceste statue au fost lucrate după moartea lui Traian, atunci cănd el, pentru generaţiunile urmaşe, era o divinitate olimpică, adică un zeu curat, limpezit de orice slăbiciune, lipsit de orice imperfecţiune omenească. Deci, trupul lui este al unul zeu, in veci tĕnĕr, sprinten, vioiu şi voinic ca Apolon, zeul luminei, zeul solar; chiar trăsurile figurei lui au recăpĕtat juneţea nemuririi, deşi nu s'a pierdut cu totul dintr'insele fisionomia lui Traian, caracterisată prin blăndeţea şi energia lui. Artistul a făcut un fel de restituire a chipului lui Traian, astfel cum el va fi fost pe cănd, in tinereţele lui, el secunda ca tribum al oastei, pe părintele sĕu in bătăliile din Siria şi in cantonamentele din Spania. Nimeritu-va sculptorul a ne da pe Traian intocmai cum va fi fost el june? Aceasta va remănea pururea la indoială, de oarece de la Traian, fiiu al unui străin om de rănd in Roma, nu avem portrete juvenile, precum ni s'au păstrat de la Cesarii

născuţi şi crescuţi in jurul tronului. Ceeace putem afirma este că, atăt liniştita statuă eroică de la Neapoli, căt şi figura de marmoră mai semeaţă şi mai mişcătoare din Englitera, poartă pe al lor cap acele şuviţe de pĕr căzĕnd fără ingrijire pe frunte, cari nu lipsesc niciodată din chipurile lui Traian, deşi cu nedrept, din a lor causă, s'a atribuit acestui impĕrat, de cătră scriitorii tărzii, porecla de *Crinitus.*

Ar fi nepotrivit lucru să descriem, cu prilejul acestor douĕ statue, — poate cele mai depărtate de adevĕratul tip al impĕratului. — trăsurele amĕnunţite ale figurei lui Traian. Ne reservăm această datorie pentru momentul cănd ne vom ocupa de portretele lui cele mai autentice, cele mai bine caracterisate. Şi aceasta nu se va intimpla nici acum indată, cănd ne va fi vorba despre a lui *statuă togată,* din museul Pio-Clementin de la Roma.

Aceasta, departe de-a ne arăta pe Traian, sub forma unui erou, mitologii ni-l presentă sub aceea mai familiară, dar nu mai simplificată ca factură artistică, a unui cetăţean roman de distincţiune, a unui senator al Romii, invĕluit în largele-i veşminte de pace, fără ca totuş, chiar şi astfel, să nu ni-l invedereze, prin unele indicii semnificative, ca pe cel mai dintăi dintre senatori sau, precum zicea despre dinsul poetul Marţial: «*justissimus omnium Senator*».

Fig. 4.

Această statuă (fig. 4), care, precum am mai spus, a fost dusă in timpul lui Napoleon I, din Vatican la Luvru, este şi ea de marmoră din Pentelic. Figura aşezată pe un scaun sau sedie fără rezimătoare, are cu totul o inălţime de $1^{m},545$. Ni se zice că trupul şi capul sunt de

proveninţe diferite, sau că, in timpi moderni, s'a alipit un cap antic al lui Traian cu fisionomie placidă şi plină de o binevoitoare marire, pe un corp drapat, care poate că nu a fost al lui. Aceste presupuneri se găsesc enunciate in descrierea numitei statue de vestitul archeolog italian Ennio Quirino Visconti, carele vorbeşte astfel despre dinsa (*Il museo Pio-Clementino*, vol. III, tav. VII):

«Veşmintele, consistănd dintr'o tunică simplă şi dintr'o togă, sunt tratate cu gust bun şi dispuse intr'un mod ce nu este nou, căci se regăseşte şi in alte sculpturi mai vechi; aceasta ne intemeiază a crede că sunt dintr'o epocă lăudată. Scaunul e simplu, deşi acoperit cu o pernă; insă nu este sedia oficială a Curielor; chiar dintr'aceasta se poate bănuì că personajul primitiv al statuei nu a fost nici un impĕrat, nici un alt mare dregĕtor, ci mai mult un filosof sau un literat; cu atăt mai mult cu căt se pare că acestora au fost consacrate mai cu seamă statuele şezĕnd jos. Sandalele sau incălţămintele, din care numai una este antică, (căci celalt picior este o restauraţiune modernă) sunt şi ele străine costumului pe care l'ar fi reclamat statua togată a unui impĕrat, adică nu sunt călţuni senatoriali».

Cu toate acestea, ni se pare lucru firesc a intilnì pe Traian sub această formă pacînică, simplă, familiară, aşa de conformă cu gusturile şi cu usurile lui. Lui, in timp de pace, ii plăcea a trăì in cetate, ocupăndu-se fără ostentaţiune de interesele publice, şi chiar de afacerile private ale cetăţenilor, sau petrecĕnd cu linişte şi cu veselie, in societatea unor amici, bărbaţi plini de gust şi de cultură.

Noi presupunem că astfel de representaţiuni ale persoanei sale trebue să fi plăcut mai cu deosebire lui Traian, şi foarte ne vine a crede că, de felul acesta va fi fost statua impĕratului aşezată in biblioteca din Prusa, capitala Bitiniei, statuă despre care vorbeşte Pliniu, intr'o scrisoare a sa cătră Traian, unde il inştiinţează despre contestaţiunile ce se iscase atunci asupra unor lucrări de sculptură, intre cetatea Prusa şi Dione Cocceianul. (Epistol. lib. X, 85-86).

Aflu aci prilej de-a spune că mai toate cetăţile imperiului

roman aveau de mare onoare a posede, in sinul lor, statue de ale impĕratului Traian, sau de-a contribuì pentru ca asemenea monumente să se ridice in locurile cele mai frecuentate de popor, precum bunăoară in templele zeilor celor mai renumiţi. Drept exemplu, vom rememora numai ceeace ne spune călĕtorul grec Pausanias, in descrierea cetăţii Olimpia din Peloponez, unde se afla templul cel mai vestit al lui Joue Panhelenicul. Statua lui Traian de acolo, ne zice Pausanias, era inălţată prin contribuţiunea tuturor popoarelor Greciei.

Credem insă că imaginile acelea cari figurau in locuri aşa de sumtuoase, aşa de bogate in tot felul de opere de artă, acele imagini, zicem, trebue să fi representat pe un impĕrat ilustru ca Traian, in apogeul falei sale de stăpăn şi impĕrat al lumii.

Subt acest ultim aspect ni-l presintă, ăncă şi acum, acele cinci statue despre care ne mai remăne a vorbì.

Totuş, mai nainte d'a intreprinde descrierea lor, să revenim asupra unui punt de care abia ne-am atins, cănd am inceput a arăta formele ce afectă statua şezĕnd, atribuită lui Traian. Am spus că trupul este acolo, graţios infăşurat in tunică şi in togă; am spus că picioarele poartă sandale, şi aş fi trebuit să adaug că piciorul drept este tras inapoi cătră scaun, aşezat fiind pe o treaptă piezişă, şi că cel sting, de factură modernă, stă mai inaintat. Am spus că figura e placidă, blăndă şi măreaţă şi ar fi trebuit să adaug că-i este capul gol şi pĕrul, ca de obiceiu, adus pe frunte, cu şuviţe neorănduite. Nu am spus insă că in măna stingă, statua ţine un glob, emblemă a puterii supreme, şi că degetele celei drepte pare că arată la acel glob.

Dar să nu ne amăgească aceste dovezi ale mărirei suverane. Mănele sunt amĕndouĕ moderne, şi sculptorul de acum vre-o sută sau o sută cincizeci de ani, carele a completat cu dinsele şi cu un cap autentic al lui Traian, acel corp de marmoră grecească trunchiat şi frumos drapat, a voit ca să corespundă capul cu care dinsul impodobise acel trunchiu, cu mănele ce el ii adausese, şi pentru aceasta, el

i-a pus in mâni globul suveranităţii, astfel precnm vedem pe unele monete ale lui Traian, că insuş, senatul ii inchină şi-i dărueşte omnipotenţa imperială, sub forma unei sfere.

Dintre toate statuele in care vedem ăncă pe Traian in costum de *Imperator,* numai una ni-l arată purtănd un glob in măna-i dreaptă, ridicată până la inălţimea sinului (fig. 5), pe când cealaltă mână inalţă până la linia frunţei un sceptru, in forma unui scurt toiag de comandament. Capul este incins cu o cunună de lauri. Faţa cată in sus cu o nespusă mărire. Picioarele, alăturate lăngă un trunchiu de copaciu, se vĕd goale, aşezate pe tălpi legate la glezne cu nojiţe de opinci ce se incrucişează până pe la mijlocul pulpelor. Pe trunchiul corpului, impĕratul poartă un peptar sau *lorica* de metal, pe faţa căruia se zăresc douĕ nimfe intinzĕnd braţele cătră un altar, sub care se svircoleşte o feară străpunsă. Pe umĕr şi sub şele, lorica e ornată cu solzi, *squamæ,* sau plăci lunguieţe representănd in reliev capete de zeităţi şi de animale, destinate, se crede, a depărta piaza rea. Pe sub acestea, fălfăie până deasupra genunchilor şi deasupra coatelor, extremităţile tunicei, acoperită cu acele lungi făşii de curea, *lora,* atĕrnănd in jos, care completă inveşmĕntarea apărătoare a căpeteniilor de oşti ale antichităţii.

Fig. 5.

In vechile noastre icoane de stil bizantin, sfinţii resboinici, precum sf. Gheorghe, sf. Dumitru, sfinţii Mercurie, Procopie şi alţii, au păstrat acea inveşmĕntare resboinică la care memoria noastră se poate repurta cu inlesnire.

Statua antică a lui Traian cu care, deşi nu este una din cele mai principale, am inceput descrierea categoriei a treia, adică aceea a statuelor propriu zise *imperiale* ori *loricate,* această statuă de marmroă, unica din toate incoronată

cu lauri și ținĕnd globul suveranității in mănă, provine din colecțiunea palatului Grimani din Veneția.

Spre a completa descrierea acestei efigii imperiale, avem a mai spune că o spadă scurtă dar cu măner inalt, *parazonium*, ii stă lipită de coapsa stingă, și că ușoara mantie imperială, *paludamentul*, incheiată cu o copcă sau fibulă pe umĕrul drept, formează căteva cute transversale sub bărbie și apoi atĕrnă pe spate, acoperind subt ale ei draperii unduloase tot dosul loricei de metal, pănă pe pulpe.

Fig. 6.

Acelaș costum militar, cu deosebiri puține, caracterizează cele patru statue de care avem a mai vorbì. Fără indoială, de insemnat printre ele este acea din museul Burbonic de la Neapoli (fig. 6). Ea are o nălțime de opt palme și este sculptată in cea mai frumoasă marmoră grecească. Sunt acum 120 de ani de când a fost descoperită, impreună cu o statue a impĕratului Caligula, pe malurile rîului Garigliano, in acea localitate din Lațiu, numită Minturne și vestită prin mlăștinele sale in care se ascunse Mariu, după a sa invingere. La 1802, un nobil napolitan, marchezul Venuti, insuș sculptor distins, dăruì această statuă de marmoră museului de antichități al patriei sale.

Ziserăm că statua a fost descoperită; insă mai adevĕrat este a zice că numai trunchiul s'a găsit la Minturne. Capul a fost adaos, ear picioarele, incălțate cu sandale și dispuse in fața unei tulpine de arbore, sunt de lucrare modernă; asemene și brațele, pentru a căror restaurare au servit de model celelalte trei statue ale lui Traian, din Paris și din Roma. Așa dar, porțiunea remarcabilă a lui Traian din museul Burbonic consistă mai cu seamă din corpul vĕrtos al impĕratului, acoperit cu o lorică, pe care se vĕd baso-relievuri

de o fineţă şi de un stil demne de atenţiune. In mijloc, pe linia mezie a pieptului, se deosibeşte o Minervă cu coiful in cap, cu pavĕza pe umĕrul sting şi inălţănd cu măna dreaptă in sus o cucuvea, emblema zeiţei inţelepciunei. De douĕ laturе ale zeiţei, stau douĕ tinere, svelte şi uşurele dănţuitoare, încununate cu foi de palmi. Sub gătlej, lorica este impodobită cu figura Medusei, fiinţă mitologică care, in ideile anticei religiuni elenice, avea darul de-a insufla groaza. Scurta spadă a impĕraţilor, *parazoniul,* stă sub piept, atĕrnată la stinga de-o curea ce trece peste umĕrul drept. Sunt dispuse ca o fundă, cutele paludamentului ce se infăşoară pe braţ.

Tot astfel se vede dispusă mantia pe una din statuele museului din Paris (fig. 7). Şi acestia ii lipsea capul, atunci cănd a fost descoperită la Gabie, in Italia meridională. Ceea ce a făcut insă ca această statuă de marmoră din Paros, inaltă de peste duoi metri, să fie atribuită lui Traian, a fost emblemele, — şi acestea foarte frumos sculptate, — care se deosibesc pe lorica lui. Aci, sub gătlej, figura Medusei este inlocuită printr'un cap de Triton, zeitate marină; şi s'a zis că o astfel de emblemă trebuea să amintească despre flotele romane pe care Traian le pornise in direcţiunea mărilor indiane, atunci cănd, prin Asia-Mică şi Armenia, el merse să atace imperiul persan. Apoi in mijlocul loricei se vede gravat cu multă precisiune un trofeu cu totul asemĕnat celor care, pe unele monete amintitoare despre isbĕnzile impĕratului in ţara Dacilor, ne arată un coif, o lorică şi douĕ scuturi acăţate toate de un stilp, sub care zac ghemuiţi doi oameni, robi din resboiu, cu mănele legate la spate. De laturele trofeului, se vĕd, de-o parte o Victorie cu rochie fălfăindă, şi de alta, un geniu de acelaş fel; amĕn-

Fig. 7.

doi sunt aripaţi şi inscriu pe scuturi rŏtunde triumfurile impĕratului. Asemene figuri regăsim in mari proporţiuni, şi pe columna Traiană. In statua de la Gabie, cu măna stingă lipită de trup, şi in parte ascunsă sub paludament, impĕratul ţine parazoniul; in măna dreaptă, ridicată cu mult mai sus decăt capul, acea statue inalţă micul toiag al comandamentului. Aci, ca şi in celălalt chip imperial din museul Luvrului, picioarele sunt cu totul goale. Astfel trecea rîurile, impreună cu toţi soldaţii de rănd, impĕratul Traian, cănd umbla pe jos in capul oştilor sale, imbărbătănd cu pilda pe soldaţii sĕi.

Fig. 8.

Statua din Villa Albani, lăngă Roma (fig. 8), inaltă de nouĕ palme şi ceva, presentă oarecare disposiţiuni diferite de cele precedente. Picioarele sunt incălţate cu sandale; lorica nu are nicio sculptură; dar spada e atĕrnată de-o curea care incinge trupul pe la mijloc, in formă de brĕu. Braţul drept se nalţă cu sceptrul in mănă, foarte depărtat de cap. Paludamentul, prins pe umĕrul drept cu o fibulă rŏtundă, formează căteva cute pe piept şi apoi atĕrnă, larg rĕsfirat pe spate; o parte din el se incolăceşte pe braţul sting, a cărui mănă deschisă se depărtează cătva de trup. Această disposiţiune a braţelor dă figurei o infăţişare cu totul maiestoasă.

Am ajuns acum, după lungi şi minuţioase descrieri, cu care mĕ tem că am obosit foarte luarea aminte a cititorului, am ajuns la ultima din cele opt statue ale lui Traian ce ne propusesem să presentăm aci. Aceasta este şi dinsa la Paris (fig. 9). Este de marmoră din Pentelic şi are o nălţime de 2m,112. Ca cealaltă din Luvru, despre care am vorbit, ea ne arată picioarele impĕratului goale, dar făcĕnd o mişcare

pare c'ar umbla. Mănele amĕndouĕ au posiţiunea statuei din Villa Albani; dar aci, paludementul nu ţine cătuş de puţin de umeri, ci imbăiererază, cu ale lui cute indesate, păntecele şi picioarele impĕratului pănă la genunchi; apoi, cu ambele lui căpătăie, atĕrna de pe măna stingă in jos. Capul priveşte drept in faţă. Lorica ale cării curele cu cătărămi se vĕd aşezate, foarte distinct, ca nişte altiţe, pe ambii umeri, explică cum partea pectorală a acestei armure apărătoare se afla unită cu porţiunea ei dorsală. Semnalăm această particularitate, aci mai intăi, numai pentrucă aci ea se vede figurănd de amĕndouĕ părţile. Şi mai importantă, insă, este sculptura din faţa peptarului; sus, intr'o semilună se zăreşte capul zeiţei Isis, pe care Romanii o luase in veneraţiune din regiunile orientale şi mai cu seamă din Egipt. Dedesubt este un trofeu cu un coif cornut, o mantie fălfăindă şi două paveze exagonale. De stilpul trofeului sunt legaţi cot la cot şi stărciţi pe vine, doi robiţi, unul gol cu totul, celălalt purtănd lungi veşminte orientale. S'ar zice că ei infăţişază poporaţiunile arabe ale Siriei şi ale Palestinei, instrunate prin silă de armele invingĕtoare ale lui Traian. Capul impĕratului, de-o frumuseţe extraordinară, se crede a nu fi cel original al acestei mult interesante statue.

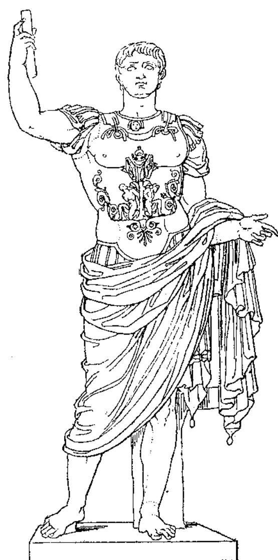

Fig. 9.

Acum, după ce trecurăm in vedere aceste opt imagine intregi ale impĕratului şi după ce căutarăm să vedem in căte moduri diferite antichitatea i-a representat infăţişarea, prin mari opere isolate de sculptură, este bine, credem, să mai aruncăm o privire inapoi, spre a ne da seama de chipurile diferite prin care statuaria antică ne-a păstrat memoria acestui mare depositar al puterii imperiale şi renvietor al anticelor virtuţi cetăţeneşti ale Romei republicane.

Noi ştim astăzi că cei vechi au dat portretului sculptural al lui Traian şi alte forme decăt acelea sub care il putem constata acum. Astfel, bunăoară, medaliile sale, care ni-l arată adeseori stănd in picioare intr'un car cu doi sau patru cai, ne dau ăncă o dovadă invederată că, deasupra porticului din Forul sĕu, statua colosală a lui Traian se inălţa strălucitoare intr'o bogată *rhedă,* trasă de opt telegari inhămaţi toţi in rănd. Astfel ear, suntem intemeiaţi a zice că s'au instalat in Roma şi in alte localităţi, mai multe statue ecuestre ale lui Traian. Este chiar lucru sigur că, in acelaş For, care purta numele lui, se afla aşezată o statuă călare a impĕratului, şi, subt această formă, mai in totdeauna colosală, el a putut fi presentat şi in costum militar de *imperator,* şi in veşminte mai modeste de cetăţean senatorial, şi infine in atitudinea eroică a zeilor şi a semi-zeilor legendari.

Monetele ne dau şi ele probe despre existenţa statuelor ecuestre ale lui Traian in costum de căpetenie a oastei.

Poate că acestea, adică statuele zise *imperiale,* atăt călare căt şi in car sau in picioare, erau cele mai frecuente; şi daca ne este permis a judica despre frecuenţa in antichitate a diferitelor aspecte sub care el era infăţişat, dacă ne este permis, zicem, a judica după remăşiţele ăncă in fiinţă, ar trebuì să credem că cele mai numeroase ale lui imagini l'au arătat in atributele sale de imperial comandant al armatelor romane.

Totuş, credem, că lui i-a plăcut, după cum ne incredinţează chiar şi Pliniu, a eşì adesea la iveală printre supuşii sĕi, subt aspectul mai modest de simplu cetăţean, astfel cum erau figuraţi in Roma, anticii conducĕtori ai afacerilor publice, simpli cetăţeni ca Brutu şi Camil.

Infine, i se făcurĕ şi statue de stil eroic, după a lui moarte, atunci cănd divinitatea lui ajunsese a fi consacrată, in mintea tuturor, nu numai prin puterea suverană, care dete chiar şi unor nemernici impĕraţi ai Romei o aşa exuberantă şi ilusorie consecraţiune, dar ăncă şi prin acel extraordinar şi neasemuit renume de dreptate, de blăndeţe, de virtute şi

de mărinimie, ce, dealungul secolilor, a remas ca o insuşire nedespărţită de bunul imperat Traian.

Daca statuele ecuestre şi cele pedespre ale acestui model al stĕpănitorilor lumii au fost multe in antichitate, apoi este evident că şi mai numeroase ăncă au trebuit să fie busturile lui. Această presupunere nu poate să sufere indoială, de oarece mai ales vedem şi astăzi aşa multe capete de ale acestui impĕrat impräştiate prin museele şi colecţiunile particulare de antichităţi. Deci, intru ceeace priveşte busturile şi capetele lui Traian, nu doară de o nomenclatură completă ne poate fi aci vorba, dar nici măcar de-a alege printre ele pe toate acelea care, prin vre-o particularitate mai resărită, au atras oarecănd-va luare aminte din partea anticarilor. Ne vom mărgini a semnala aci numai douĕ dintr'insele; şi chiar aceasta o vom face mai mult cu scopul de-a incheia notiţa noastră usupra statuariei Traianice, cu o descriere oarecum mai amĕnunţită a trăsurilor ce caracterizau figura lui Traian.

Fig. 10.

Anticarul frances Mongez, carele a completat *Iconografia grea-că* a lui Visconti, printr'o iconografie a Romanilor, a reprodus in tabelele cărţii sale, un bust al impĕratului, lucrat din marmora de Paros, spunĕndu-ne că acesta a făcut parte din colecţiunea cardinalului Fesch, unchiul impĕratului Napoleon I. Nicăieri trăsurile fisionomiei lui Traian nu par a fi mai lămurit tipărite decăt in această operă de artă, lipsită, de altminteri, de orice ornament (fig. 1 şi 10.)

Acest ultim amĕnunt il dăm, numai fiindcă voim să punem acea figură in comparaţiune cu alt bust colosal al lui Traian, lucrat in marmoră din Pentelic, in care impĕratul poartă pe cap, cununa civică, acea cunună de foi de stejar, cea mai preţuită resplată dintre darurile ce, la Romani, se acordau ostaşilor de frunte. Acest bust, care se afla in Villa Barghese de lăngă Roma, (fig. 11) idealisează oarecum tră-

Fig. 11.

surile lui Traian şi le dă o asemĕnare destul de pronunţată cu chipul, remas clasic printre impĕraţii Romii, al lui August, strămoşul lor comun.

Un restaurator modern a adaus capului, incoronat cu cununa civică, un peptar de zale cu aspect de solzi, *lorica squamata,* din mijlocul căruia resare un cap de Medusă.

In bustul din fosta colecţiune a cardinalului Fesch, figura este aşa de caracteristică, aşa de corespunzĕtoare, sub puntul de vedere fisiognomic, cu toate calităţile, şi poate chiar cu micile slăbiciuni ale lui Traian, incăt toţi acei căţi au studiat cu deamĕruntul viaţa, aplecările şi insuş tipul general păstrat in mai toate efigiile antice ale acestui impĕrat, au recunoscut in acea figură, adevĕrata imagine ce ne pune sub ochi pe acel om bun la inimă, energic şi drept la minte, simplu in vieţuirea sa, hotărit in orice faptă şi intreprindere

a sa, puţin dedat cu speculaţiunile ştiinţifice şi filosofice, dar iubitor de tot ce e bun şi frumos, pre căt acele lucruri erau totdeodată mari şi temeinice.

Capul lui Traian, in acel bust, este mare, lat şi cam revĕrsat in partea despre ceafă. Este aşezat pe un grumaz larg şi astfel indreptat incăt se vede că posiţiunea obrazului nu era nici sumeasă in sus cu trufie, nici aplecată cu făţărnicie spre pămĕnt. Traian cătà dar drept in faţă, nici aspru, nici sfios. Pĕrul, despicat in şuviţe puţin unduloase şi cam desordinate, pleacă din creştetul capului spre a se respăndì in toate părţile cam deopotrivă; ele ajung pe dinainte a acoperi o mare parte din frunte care, deşi mică şi cam teşită, presentă la mijloc o linie bine pronunţată. Arcadele sprincenelor reies cu putere şi formează, prin răzorul frunţii, acea induoită dungă foarte adăncită. Dovadă că Traian cugetă şi că fruntea i se sbircea adesea spre a chibzuì cu luare aminte la greaoa sarcină ce-şi impusese de-a noroci o lume intreagă.

Din acea dungă lată se porneşte nasul proeminent, lung, cărnos, bolbocat la virf, şi destăinuind poate oarecare aplecări cam materialiste. Buza superioară cade drept deasupra celei de jos, sub care se cufundă apoi pelea, formănd ca un şioiu tare pronunţat, din causa bărbiei ce este foarte proeminentă. Pe gura lui Traian se citesc felurite şi nepreţuite calităţi. Intr'insa se vede lămurit căt de puternică hotărire predomneşte in caracterul sĕu; şi cu toate acestea, pare că un zimbet binevoitor şi glumeţ se tot joacă prin creţurile oblice care pleacă de sub nări şi de la căpĕtăiele buzelor.

Ce putem acum să spunem despre expresiunea ochilor, pe care nu-i vedem decăt in chipuri descolorate şi lipsite de lumini? Căci, precum se ştie, in statuaria antică, dalta lăsa neatins interiorul ochilor. Totuş este probabil, — şi unele slabe indicii par ăncă a dovedì aceasta, — că cele mai multe din statuele antice erau colorate şi astfel, ele puteau da chiar şi impresiunea cea viue ce reiese din colorarea unei figuri. De ni s'ar fi păstrat o astfel de statuă a lui Traian, am fi vĕzut pe dinsa albind pĕrul impĕratului ce-l ştim că a fost de timpuriu cărunt; l'am fi vĕzut contrastănd, in mod plăcut,

cu o peliţă cam smeadă, ce pare a sta mai in deaproape raport cu trăsurile acelei figuri, hărşite pe cămpii de resboaie, şi care, dealtminteri, nu putea să desmintă nici origina ispanică a lui Marcu Ulpiu, născut din părinţi Turditani.

Din presupunere in presupunere, am ajunge a zice că vederea lui nu avea fulgerătura straşnică a unor ochi negri corb, ci mai mult blănda, potolita, dar şi hotărita cătare a ochilor căprui.

Astfel completată, figura lui Traian, fără de-a ni se presenta ca un tip de frumuseţe clasică, fără de-a invedera măndria şi semeţia capului olimpic al lui Joue cu pletele resfirate, cu fruntea vastă, cu privirea schănteietoare, avea totuş in sine o temeinică expresiune de energie stăruitoare şi neobosită; era totdeodată afabilă, plăcută, atrăgĕtoare; dovedea aplecările cele mai pronunţate spre bunăvoinţă, compătimire, milă şi indurare. Pe fruntea lui nu se strecurau umbrele unor idei abstracte, unor năzuiri nerealisabile. Vĕzĕndu-l, tot omul işi putea zice că el nu voieşte mai mult decăt poate, dar că poate tot ce voieşte. In creerii lui, teşiţi şi indesaţi (de-am putea zice aşa) subt o ţeastă oablă şi dreaptă, nu fluturau ilusiuni zadarnice; dar tot ce se zămislea intr'inşii, il impingea spre fapte practice, folositoare, drept cumpănite şi totdeauna indeplinite fără greş, fără sminteală.

Invederat este că o fisionomie aşa de simpatică şi, am putea zice chiar aşa de impunĕtoare numai prin expresiunea de echitate şi de blăndeţe respăndită intr'insa, trebue să fi asigurat lui Traian, atăt respectul şi afecţiunea convieţuitorilor sĕi de orice rang şi de orice neam, căt şi lui insuş acea incredere in sine cere-l făcea să trăiască in mijlocul poporului şi soldaţilor sĕi, ca un părinte venerat şi iubit de toţi ceice se apropiau de dinsul.

Eată, după cum credem, unul din darurile fireşti de care s'au bucurat şi s'au folosit toţi, pe cănd Traian era ăncă in viaţă. Dar calităţile lui erau aşa de numeroase şi aşa de felurite incăt, chiar după ce atrăgĕtoarea lui persoanà fisică dispărù din ochii tuturor, el ăncă păstrâ pentru vecie, prin

darurile sale morale şi prin faptele lui neperitoare, renumele cel mai glorios ce a lăsat vreodată un impĕrat pe lume.

Pentru scumpa şi neuitata lui amintire, artele antichităţii, şi anume sculptura, cea mai serioasă şi mai originală dintre ele, au lucrat fără preġet, mulţi secoli in urmă-i Astfel ele ne-au transmis poate, şi mai multe cunoştinţe asupra lui Traian, decăt Analele istorice, pe care, din nenorocire, le-a băntuit şi le-a nimicit cataclismul barbariei, mai mult chiar decăt pe stanele de marmore, făţuite după chipul divului impĕrat.

Despre un fapt ca acesta ne incredinţează insuş poetul cel mai ilustru al veacului de mijloc. Dante ne spune că, pe pragurile raiului ceresc, el a zărit alburind o piatră, «che «biancheggiava»; ear pe dinsa era istorisită nalta glorie a «principelui roman, pentru a cărui mare valoare, papa Gri- «gorie a căştigat marea sa isbăndă», aceea de a-l strămuta din iadul păgănesc, la loc mai cu lumină. Acel principe roman era Traian impĕratul!

Quivi era storiata l'alta gloria
  Del roman prince, lo cui gran valore
Mosse Gregorio alla sua gran vitoria.
  Io dico din Traiano imperadore.

(**Dante**, Purgator. X, v. 73-76).

A. ODOBESCU.

DIN EXPERIENŢĂ

De mult s'a zis, şi s'a zis cu drept cuvênt, că lucrurile simple sunt cele mai grele de priceput şi de primit; şi această vechie maximă remâne din nefericire aplicabilă şi in starea actuală a aşa numitei culturi, pe când dincontră adevĕrata cultură nu va fi mai bine intemeiată decât in proporţia restringerii acelei maxime, adecă atunci, când lucrurile simple vor fi din ce in ce mai uşor inţelese şi mai indeobşte primite.

Confusia ce domneşte astăzi in atâtea discuţii publice şi private de cel mai mare interes, confusia d. e. in politică, in educaţia tinerimei, in Etică, in relaţiile sociale, provine din starea inapoiată, in care se află încă toate ştiinţele numite „biologice", indeosebi Psichologia.

Nu e vorbă: de invăţat se invaţă intr'una Psichologie (sau „ştiinţa sufletului") in şcoalele publice; ea este chiar introdusă in gimnasii, necum la universităţi. Dar ceeace ni se dă aici drept ştiinţă, este in cea mai mare parte o fraseologie lipsită de folos practic şi in multe priviri nedemnă de cuvêntul ştiinţă.

Dovadă este, că in şcoală poţi invăţa să cunoşti animalele, dacă ai urmat un curs bun de Zoologie, şi poţi invăţa să cunoşti plantele şi pietrele, dacă ai avut parte de un profesor bun de Botanică şi Mineralogie; dar vai de omul, care ar vrea să cunoască oamenii numai după un curs de Psichologie cum se predâ in şcoalele şi in cărţile fie şi cele mai moderne.

Dovadă mai este, că in viaţa practică un grădinar de frunte sau un agronom, pot intrebuinţâ cunoştinţele dobên-

dite din cărţile lui Decandolle sau din ale lui Liebig, un proprietar de mine se poate intemeia pe cercetările lui Lyell; dar dacă ai intreba pe vre unul din marii cunoscĕtori de oameni, d. e. pe Bismarck, cu ce manual de Psichologie s'a folosit intru aceasta, ţi-ar respunde printr'un hohot de ris.

Cunoaşterea omului—un lucru aşa de neapărat trebuincios şi încă de o trebuinţă crescĕndă cu sporirea tuturor relaţiilor omeneşti — nu se poate dobĕndi astăzi, afară de micul ajutor al unor culegeri de maxime şi aforisme şi poate al unor romanuri şi drame, decăt din propria experienţă. Ce e drept, propria experienţă, este cea mai bună şcoală; numai că taxele acestei şcoli sunt prea scumpe: le plăteşti de regulă sub forma unei adănci suferinţe, şi cănd ţi-ai căştigat testimoniul absolutoriu, ai ajuns adeseori la sfirşitul vieţei şi este prea tărziu ca să te mai foloseşti de el.

Singură ştiinţa in inţelesul strins al cuvĕntului ar fi chiemată să aducă aici o indreptare. Căci o notă caracteristică a ştiinţei este anume de a prinde şi de a resuma resultatul a mii de casuri individuale sub o singură formulă generală şi de a scutì astfel pe om de o mare pierdere de timp şi de puteri. Din care causă intre adevĕrata ştiinţă şi intre viaţa practică nu poate fi niciodată antagonism, ci trebue să fie dincontră o perpetuă inlesnire reciprocă.

Insă de două mii de ani de cănd se tot vorbeşte de o ştiinţă a sufletului, resultatul este pănă acum o desăvirşită neştiinţă in cele sufleteşti. Una din causele acestei lipse de progres intr'o materie aşa de capitală, este tocmai acea curioasă alergare dupe intrebările cele mai complicate, de a se fi asigurat respunsul la intrebările cele mai simple. Dascălii şi-au bătut capul cu probleme excentrice despre „nemurirea“ sufletului, despre relaţiile „intre Dumnezeu şi om“, despre „facultăţi“, etc., şi au lăsat la o parte conştienţioasa constatare a acelor elemente simple, care sunt de cel dintăi folos pentru cunoaşterea sufletului omenesc şi

numai după a căror stabilire solidă s'ar fi putut intinde cercetările şi asupra problemelor mai complicate, despre care nu este încă sigur, dacă vor fi vreodată primitoare de o deslegare ştienţifică.

Ce este de făcut in această stare de lucruri?

In această stare de lucruri nu ne remăne deocamdată decăt observarea a două regule de procedere pentru a pune Psichologia pe calea proprie a ştiinţei şi a o impăca prin chiar aceasta cu cerinţele vieţei practice. Intăi, regula negativă: să ne ferim de orice metafisică in cercetările şi explicările asupra sufletului şi asemenea de orice sistemizare precipitată. Al doilea, regula positivă: să adunăm acel material de observări şi de experienţe sufleteşti, a cărui constatare să fie primită de toţi ca un adevĕr sigur. Cu alte cuvinte: mai intăi lucrurile simple (nu simple in inţelesul Chimiei analitice, ci simple in inţelesul constatării şi a priceperii prealabile), şi apoi incercările mai complicate de explicări şi sistemizări. Zeci de ani, poate sute de ani vor trece, pănă când acest material va putè fi elaborat spre o ştiinţă sistematică cu dreptul de a purta acest nume.

Aşa dar in privinţa sufletului omenesc trebue astăzi să renunţăm la toate pretenţiile de sistem, să părăsim peruca medievală şi tonul autoritar de pe catedre, să aruncăm coaja cuvintelor lipsite de miezul inţelesului, şi restringĕndu-ne in posiţia smerită ce ne-o impune sărăcia şi ignoranţa, in care ne aflăm pănă acum, să ne mărginim la observarea neprevenită, la constatarea şi la pĕtrunderea urmărilor acelor stări sufleteşti, care nu sunt supuse la indoială indată ce sunt bine observate. Multă vreme va trebui să treacă numai cu acest inventariu elementar al constatărilor de fapt.

Poate ni se va recunoaşte (unii chiar ne-o vor imputà), că prin cele zise mai sus am redus cercetările psichologice, căte ne par astăzi posibile, la un rol aşa de modest, incăt ni se va lua drept lipsă de modestie, dacă ne incercăm in paginele următoare a da un exemplu despre

modul, cum ne inchipuim noi că ar fi de făcut acea adunare de material din experienţa sufletească a fiecăruia. Se va vedè indată (şi aceasta este totdeauna un semn bun pentru valoarea materialului), că orice asemenea constatare are numai decât aplicabilitatea ei practică, adecă in prima linie ne inlesneşte pentru o parte oarecare *cunoaşterea oamenilor* — cunoaştere, fără de care psichologia nu are nici un folos, precum Chimia nu ar avea nici unul, dacă nu ne-ar da măcar cunoaşterea şi deosebirea elementelor fisice.

*
* *

Aşa dar, problema vieţei practice in relaţiile omeneşti, şi prin urmare atât punctul de plecare cât şi ţinta oricării Psichologii viitoare, este cunoaşterea oamenilor, şi de la deslegarea acestei probleme atârnă in mare parte şi scopul final al tuturor silinţelor noastre: fericirea putincioasă a individului omenesc.

Problema este foarte grea.

De unde vine greutatea? Nu greutatea artificială, nu greutatea etică, ci greutatea firească, greutatea din naştere, la a cărei ridicare trebue mai nainte de toate să ne concentrăm luarea aminte?

Oamenii pot să nu se inţeleagă, să nu se cunoască unii pe alţii din causa lipsei de un organ comun de comunicare, adecă lipsei de un inţeles comun al cuvintelor, prin care işi exprimă găndirile, deşi vorbesc aceeaşi limbă. Să facem abstracţie de această greutate oarecum artificială. — Oamenii mai pot să nu se cunoască din causa falşităţei intenţionate, adecă din causa deosebirei intre ceeace găndesc şi ceeace spun. Să inlăturăm şi această greutate etică.

Să presupunem dincontră, pentru a simplifica problema in prima ei stabilire, că avem a face cu doi oameni inteligenţi, adecă in genere capabili de a-şi da samă despre cele sufleteşti, care prin o educaţie intelectuală comună cu aceeaşi limbă cu aproape acelaş inţeles al cuvintelor intrebuinţate. Să mai presupunem că sunt amêndoi de bună

credinţă, că nu vor să se inşele unul pe altul, ci işi spun cu sinceritate găndirile şi simţirile lor. In ce va sta totuş de la inceput greutatea lor de a se cunoaşte unul pe altul şi pentru ce se va cere cu necesitate un timp indelungat pănă să poată ajunge la această cunoştinţă, şi ăncă in margini destul de restrinse?

Causa proprie a greutăţii de a ne cunoaşte unii pe alţii, este următorul fapt primordial al vieţei sufleteşti: miile şi sutele de mii de impresii, de găndiri, de simţiri, de emoţiuni, ce au trecut şi trec prin capul unui om şi-l caracterisează in individualitatea sa, nu sunt niciodată in totalitatea lor presinte in conştiinţa lui actuală, ci stau in cea mai mare parte intunecate şi ascunse in sufletul sau in memoria lui. In conştinţa lui actuală stă pe primul plan al atenţiunii o singură idee, pe lăngă ea se asociază, insă in al doilea şi al treilea plan, ăncă vreo căteva altele, poate pănă la şapte: toate celelalte, sutele de mii, de care dispune acest om in diferitele momente ale vieţii sale rechiemăndu-le din memorie, stau in fiece moment dat ascunse, nu incap in prea strimta conştiinţă actuală, ci remăn in afară de lumina ei; şi nu numai că stau ascunse pentru insuş individul care le are şi care se miră adeseori singur de curioasele idei ce-'i „vin in minte“ sau de curioasa lipsă de idei şi de emoţiuni ce şi-o constată uneori in propria lui conştiinţă.

In această „ingustime“ a conştiinţei, sufletul omului (pentru a varia celebra comparare a lui Platon) seamănă unei imense colecţii, cu mii şi mii de felurite obiecte, ascunsă intr'o peşteră intunecoasă, in care n'ai putè pătrunde cu altă lumină decăt cu un mic felinar fals (blindat), al cărui focar strimt ar arunca un mănunchiu subţire de raze asupra cel mult şapte obiecte deodată. Dacă astfel vreai să-ţi dai samă despre cuprinsul şi valoarea acelei colecţii, trebue să plimbi succesiv micul cerc luminos de la unele obiecte la altele, să observi cu luare aminte pe cele principale, şi cine ştie, dacă in aceste condiţii vei avè vreodată timpul necesar ca să-ţi faci o idee despre totalitatea colec-

ţiei. Dar ăncă dacă nu este numai o singură colecţie, ci sunt mai multe, şi ţi se cere să le cunoşti şi pe aceste!

Dealtmintrele compararea, ca toate comparările, este in parte nepotrivită; căci nu cercul luminos al conştiinţei se plimbă de regulă peste feluritele stări sufleteşti, ci el pare a fi nemişcat, şi dincontră stările sufleteşti par a eşi din intunerecul memoriei sau a se forma din intĕmplătoarea incunjurime externă şi a trece in mişcare succesivă prin strimta lumină a conştiinţei.

Intr'o aşa intunecime fatală este cufundată viaţa sufletească a fiecărui om pentru el insuş, necum pentru altul şi numai un aşa mic mănunchiu de raze are fiecare pentru a-şi lumina intunerecul in sine şi in alţii, cel puţin in starea actuală a evoluţiei creerilor omeneşti, care in cei 3000 de ani, de când se poate urmări literariceşte, nu arată nici o schimbare notabilă intru aceasta şi nici vreun semn sigur, că se va schimba şi cum se va schimba după alţi 3000 de ani.

Această „ingustime" a conştiinţei nu a putut scăpa din vederea psichologilor; o atingere a ei se află chiar şi in literatura română, in una din cele mai bune cărţi de şcoală, *Psichologia empirică* a d-lui I. Popescu (ed. II, § 10); cercetări psichofisice asupra numĕrului exact de idei, ce pot incăpea in fiecare moment dat al conştiinţei, s'au făcut (Wundt); o explicare a fenomenului s'a incercat (Herbert Spencer). Dar aceste „elaborări ştienţifice" *(sit venia verbo!)* sunt insuficiente şi premature. In locul lor şi inainte de ele starea actuală a cunoştinţelor noastre cere ăncă numeroase constatări de fapte interne relative la acest fenomen, indeosebi inţelegerea şi urmărirea influenţei lui asupra tuturor relaţiilor sufleteşti in om şi intre oameni, oricare ar fi dealtminteri explicarea ştienţifică in viitor.

Această influenţă a strimteţei cercului luminos este aşa de hotăritoare, incăt trebue să fie adevĕratul punct de plecare al cunoştinţei de oameni, şi este numai de mirat, cum de nu s'a simţit pănă acum marea insemnătate ce o are pentru toate explicările psichologice posibile şi cum de

nu a intrat ăncă in domenul cunoștințelor comune ca un adevĕr elementar.

Să incercăm aici a ne da samă de unele din urmările principale ale acelui fapt spre a ne pĕtrunde cel puțin de valoarea practică a lucrului și a intrevedea totdeodată modul, cum ar putea fi intrebuințate observările culese *din experiență.*

*
* *

I. Fiindcă omul cult are atăta mulțime de impresii, de emoțiuni și de găndiri ascunse in memoria lui și fiindcă din această mulțime de stări sufletești, de căte ori ne intălnim cu el, nu poate avea presente in conștiință decăt o neinsemnat de mică cantitate, nu trebue să judecăm intru nimic despre valoarea lui dintr'o intălnire, nici din două, nici din trei. Sute de convorbiri se cer, in felurite ocasii, in cari să se poată manifesta atăt ideile căt și simțirile lui, pentru ca din insumarea și resumarea lor să ne putem forma o părere mai intemeiată asupra lui și să avem dreptul de a zice că-l cunoaștem.

Fără *timp indelungat* nu poate fi vorba de aceasta, tocmai fiindcă sufletul omului este in neputință absolută de a se deschide deodată și este dintr'o fatalitate a Naturei legat de forma inecată a strecurării succesive prin lumina conștiinței actuale.

Dacă am voì să ne exprimăm in forma aforismelor obicinuite, am putea zice : un izvor adănc este ascuns in fiecare om de cultură, insă precum izvorul s'a format picătură cu picătură, de la momentul nașterii, tot așa nu clocotește la lumina zilei, decăt picătură cu picătură pănă in momentul morții, și cei mai mulți din noi ajung chiar la ultima clipită a existenței lor fără a-și fi putut spune ultimul cuvĕnt.

Dar asemenea exprimări ale adevĕrului primordial sunt prea lipsite de precisiune pentru a fi folositoare. Căci mai intăi isvorul are una și aceeași apă, pe cănd sufletul omenesc are ape felurite. Ș'apoi daca ar fi lucrul numai așa,

atunci ar trebuì să desperăm de orice experienţă omenească, căci ar fi in genere cu neputinţă de a cunoasce pe cineva. Niciodată nu am avea destul timp nici destule ocasii de a observa toate ideile şi toate simţirile lui, şi aceasta cu atăt mai puţin, cu căt in el insuş la diferite epoce ele se sporesc sau se imputinează in cantitate şi adeseori se modifică in calitate.

Deşi dar, mai ales in starea actuală a uşurinţei, cu care cei mai mulţi oameni judecă despre ei inşii şi despre alţii, este bine să ne pătrundem din capul locului de mărginirea oricării manifestări sufleteşti, nu trebue totuş să ne exagerăm greutatea până intr'atât, incăt să credem, că este cu neputinţă de a cunoaşte sufletul unui om. Această cunoaştere, oricăt de grea ar fi, este in certe condiţii cu putinţă. Şi eată cum şi pentru ce:

Ideile şi simţirile, ce au trecut şi trec prin capul unui om, sunt nenumĕrat de multe cantitativ şi foarte felurite calitativ. Poate in nici un moment dat al vieţei sale starea sufletească a unui om nu este strict identică cu vreo stare anterioară a aceluiaş om. Dar pentru trebuinţele practice nici nu se cere această strictă identitate. Este destul, că unele idei şi simţiri sunt *aproape* aceleaşi in diferite momente, şi afară de aceasta este destul şi mai important, că in fapt multe idei şi multe simţiri stau in oarecare legătură de asemĕnare şi se pot grupa (asocia) intr'un fel de unităţi colective, diferite unele de altele, dar inrudite inlăuntrul fiecăreia din ele.

Astfel problema practică se reduce in greutatea ei. Numai este vorba de a cunoaşte sutele de mii de idei şi de simţiri ale unui individ in isolarea lor distinctivă — ceeace ar fi cu neputinţă—ci este vorba de a cunoaşte numai sutele sau zęcile de grupări ale ideilor şi simţirilor inrudite, ceeace este in genere cu putinţă. Observi modul de impresionabilitate al unui om la cutare scenă a naturei şi la cutare alta, auzi părerea lui asupra cutărui om şi cutărui altuia, vezi simţirea lui in cutare imprejurare şi in cutare alta, afli judecata lui asupra cutărei opere de artă şi asu-

pra cutărei alteia: dintr'o sumă suficientă deasemenea experienţe poţi dobĕndì o cunoştinţă resumată asupra direcţiei, gustului, simţirilor, ideilor şi impresiilor lui, şi această direcţie o vei găsì apoi predomnitoare in miile de casuri individuale de acelaş fel.

Totul este acum de a face inventariul acestor grupări inrudite de idei şi de simţiminte, care pot caracteriza diferitele individualităţi omeneşti şi prin care se pot manifesta şi diferitele disposiţii inăscute in mintea şi in inima fiecăruia.

Căt este de inapoiată Psichologia, se vede şi aici. Nici măcar acest inventar nu este făcut, nu sunt ăncă aflate cuvinte precise in inţelesul lor pentru toată distingerea dealtmintrele simţită a felurimei şi a gradului acelor grupări şi acelor insuşiri inăscute. Cănd vreai să caracterizezi pe cineva după oarecare cunoaştere a lui, te isbeşti indată de greutatea exprimării precise.

Limba populară insă şi-a ajutat pănă la un grad, intrebuinţănd un numĕr de cuvinte distinctive pentru insemnarea deosebitelor insuşiri sufleteşti, cu toată lipsa de precisiune şi de rubrica completă a acestor deosebiri. Deocamdată nu ne remăne decăt a ne mulţumi cu ele. Şi aşa vedem, că se poate vorbi cu oarecare inţeles despre un om bun la inimă, milos, blănd generos, slab sau crud, rĕu, invidios, rĕsbunător, straşnic; violent, cumpătat, arţăgos, impăciuitor; vesel, posomorit, nepăsător; ambiţios, deşert; fricos, curagios; darnic, sgărcit; modest, indrăsneţ; uşor la minte, serios, inteligent, ager, cu duh, mărginit, tîmpit; distras, observator, om de cuvĕnt, inşelător, etc. etc.

Eacă un şir de rubricări cam vage, luate in fuga condeiului din vorbirea obicinuită. Insăşi putinţa acestor rubricări in mintea omului observator, care şi ea este fatal mărginită in strimteţa cercului luminos al conştiinţei a provenit dintr'un alt fapt al vieţei sufleteşti: din faptul contopirei unei mari sume de impresii şi idei, dacă sunt cam de acelaş fel, intr'un singur act de găndire, care cuprinde partea lor esenţială şi comună intr'o formă mai abstractă. (Feno-

menul abstracţiunii, care este condiţia internă, fără de care nu s'ar produce nici o gândire ştiinţifică in minţile omeneşti, a fost destul de bine studiat in cercetările psichologice şi logice de până acum, dar trece peste cadrul acestor pagine scrise dintr'un punct de vedere cu totul popular).

In aceste rubricări, oricât de puţin prescrise ar fi, trebue să adunăm şi să resumăm observările noastre din diferitele momente ale intâlnirei cu un om; şi fără o experienţă suficientă şi reflectată asupra principalelor lui grupări colective şi disposiţii inăscute nu putem vorbi de cunoaşterea cuiva. Tocmai aici se fac cele mai multe greşeli in viaţa practică şi este de necrezut cu câtă uşurinţă proced oamenii in această privinţă şi câte neajunsuri şi câte nefericiri se nasc din o asemenea uşurinţă.

Un om iţi promite, că va face ceva. In momentul promiterii este de bună credinţă: prin strimtul cerc luminos al acelui moment se mişcă o mică sumă de idei inrudite, faţă cu care lucrul promis se află in relaţie armonică şi oarecum incălzitoare. Vine insă momentul realizării; dar acum in cercul luminos al aceluiaş om se pot afla, pe lângă amintirea lucrului promis, o mică sumă de idei cu totul diferite, faţă cu care promisiunea se află in relaţii disparate şi oarecum refrigerante; şi cu aceeaşi bunăcredinţă, cu care a promis atunci, nu-şi ţine acum promisiunea. Uşor la minte este omul, care neţiind samă de această varietate succesivă a stărilor sufleteşti, se increde in promisiunile altuia, inainte de a-i fi constatat prin o indelungată experienţă egalitatea şi tăria sufletească, in urma cărora să aibă deprinderea excepţională de a se ţine de cuvêntul dat. Câte incercări industriale nu se periclitează, câte imprumuturi de bani nu sunt riscate şi — fie-ne permis a adăuga — câte „reviste literare“, incepute cu entusiasm, nu se sfirşesc intr'un mod deplorabil, toate din această causă!

Dar ce este mai grav şi ce atinge mai deadreptul fericirea şi nefericirea omenească: câte relaţii de inimă nu se inchee cu aceiaşi uşurinţă! Se văd doi oameni de câteva ori prin adunări şi prin saloane, adică in imprejurări fără

multă varietate; ușor se găsesc aici „de acord“ in unele idei generale și in unele simțiri superficiale, cu atăt mai mult că se află și in lăuntrul unor forme identice de convenienţă socială. Și pe această temelie șubredă se grăbesc a se imprietenì, făcĕndu-și destăinuiri intime, sau se unesc in căsătorie, sacrificăndu-și unul altuia o parte a vieţei. După puţin timp vine desamăgirea, și atunci ii auzi plăngĕndu-se, că au fost „inșelaţi“ și mai au naivitatea de a zice că celălalt „s'a schimbat“. Dar in acea strecurare succesivă a stărilor sufletești prin cercul luminos al conștiinţei actuale tocmai schimbarea este forma obicinuită a manifestărilor sufletului omenesc, și trebue dincontră o experienţă mai indelungată pentru a constata cu oarecare siguranţă, care sunt — in această lume internă așa de schimbătoare — totuș ideile și simţirile ce revin mai constant, care sunt dispoziţiile inăscute sau formate ce pot fi predomnitoare, care este apa ce curge peste pietrile ce remăn.

Fără o conștienţioasă luare aminte asupra acestei deosebiri așa de adinc implăntate in chiar rădăcina sufletului omenesc vei da un exemplu mai mult pentru nefericita greșală de a-ţi lega soarta sub o formă esenţial permanentă pe temeiul unor situaţii sufletești esenţial trecĕtoare.

*
* *

II. Omul tĕnĕr nu *este*, ci *devine;* numai despre omul bĕtrăn se poate intru cătva zice că este, fiindcă a fost și s'a dovedit. In mișcare, nu in repaos ni se infăţișează toate stările sufletești. Un diamant il poţi găsì după zece ani cum il ai lăsat acum zece ani: diamantul este anorganic; un om nu rĕmăne dupe un timp oarecare cum il ai lăsat mai nainte: omul este viaţă organică.

Prin urmare mijlocul cel d'intăi pentru a-ţi da samă despre fiinţa unui om respunde la intrebarea: in ce direcţie se mișcă lucrarea lui sufletească? Unde vrea să ajungă, unde mai poate ajunge? Și mai practic: merge inainte sau dă inapoi? Sau cum ziceau astrologii medievali: este *in ascendente domo* sau *in cadente domo?*

Vezi un tĕnĕr de aparenţă foarte simpatică, se interesează la toate, a invăţat bine la şcoală, a fost dintre „premianţi“, „promite mult“. Trebue să mai aştepţi inainte de a-ţi forma judecata asupra lui. Nu e lucru mare să promită, lucru mare e să ţie ce promite. — Il urmăreşti cătva timp, il intălneşti earăş după căţiva ani. Ce a făcut deatunci in coace? A progresat in desvoltarea lui? S'a infiripat? A intreprins ceva cu succes? Şi-a intemeiat existenţa materială? A scris ceva şi lucrează mai departe? — Il vezi după alţi ani. A mai crescut? Şi-a menţinut progresul? A remas credincios idealului din tinereţe?

Dacă da, atunci a *devenit* om de valoare şi acum *este* cineva. Dacă nu, este pierdut; şi foarte mulţi şcolari eminenţi ajung bărbaţi mediocri sau mai rĕu decăt mediocri.

Numai virsta hotăraşte aici, virsta matură in care individul a avut timp indestulător pentru a-şi manifesta in lungul şir de momente ale vieţei sale ceeace sta ascuns in el ca disposiţii inăscute, ca idei căştigate şi ca simţiri predomnitoare. Atunci numai se poate constata ceeace pentru mintea şi inima lui a fost de o mai puternică stăruinţă şi prin urmare a revenit in mod hotăritor ca o notă caracteristică in mijlocul marei schimbări a stărilor sale interne şi a imprejurărilor externe, şi atunci numai ştii, ce este omul acum matur, fiindcă ştii cum a devenit.

Tinereţea e totdeauna o enigmă, virsta matură e deslegarea enigmei.

Şi acest fapt nu e decăt o urmare a acelei condiţii primordiale a sufletului omenesc, după care viaţa lui este legată de forma succesivă a timpului şi nu se poate deschide simultan ca spaţiul; omul este istoric şi nu poate fi statisic, formula lui este o formulă de mişcare şi nu de echilibru stabil.

*
* *

III. De aici se inţelege şi marea valoare a *disciplinei* intelectuale. Nu căte idei felurite ai adunat in memoria ta, este lucrul cel important, ci importantă este legătura intre idei. Tu poţi şti multe in multele momente ale vieţei: dacă

nu-ţi aduci aminte de ceeace iţi trebue intr'un anume moment şi dacă această aducere aminte nu trage dupe sine in şir regulat tot ce se află in tine pentru susţinerea, amplificarea şi ilustrarea obiectului in discuţie, degeaba iţi sunt toate cunoştinţele remase cufundate in partea ascunsă a sufletului. Cunoştinţele tale trebue să aibă o toartă, de care să le prinzi, şi tu trebue să ai lanţul, cu care să le aduci in mişcare regulată din intunerecul memoriei la lumina ingustă a conştiinţei actuale.

O mie de boabe stau imprăştiate in diferite locuri, tu iţi pierzi vremea ca să le cauţi una căte una; dar dacă au fost prinse de un fir comun, cu o singură apucare a mănei stăpăneşti totalitatea şiragului.

* * *

IV. In fiecare om sunt cel puţin doi oameni: omul ideilor şi omul simţirilor (minte şi inimă).

Vei greşì totdeauna dacă vei judeca un om numai după ideile ce le exprimă, chiar dacă ai constatat, că sunt adevĕratele lui idei. Trebue să aştepţi ocasiile de a-i constata adevĕratele lui simţiri, cel puţin in privinţele mai importante.

Greşala vine mai ales deacolo, că (fără temeiu) presupunem un fel de consecinţă unitară in sufletul unui om, un fel de armonie intre ideile şi simţirile lui, şi o presupunem mai ales in direcţia propriului interes al nostru (nu al lui), in sensul dorinţei noastre ca să fie aşa, nu in sensul vreunei realităţi observate că este aşa.

Ce e drept, o consecinţă trebue să existe in ascunsa rădăcină a creaţiunii sufletului omenesc cu toată felurimea manifestărilor lui, căci altfel nu ar fi o unitate de organism vital. Şi precum s'a zis despre figura fiecărui om, că nu ai putea schimba nimic din formele ei, oricăt de disproporţionate ar părea faţă cu un ideal de frumuseţe regulată, fără a produce prin această schimbare ceva nefiresc şi mai urit, aşa de armonizate de la natură sunt diferitele trăsături ale figurei in felul ei individual: tot aşa trebue să fie in

ultima instanţă o adincă armonie a tuturor manifestărilor unui suflet, aşa incăt nu ai putea să-i scoţi o parte a disposiţiilor lui inăscute fără a denatura şi surpa pe toate celelalte.

Dar această concepţiune generală este prea vagă pentru a avea in starea actuală a cunoştinţelor noastre vreo valoare practică, tocmai fiindcă acea rădăcină unitară a remas ascunsă in intunerecul formărilor anti-conştiente şi inconştiente.

Spre a da observărilor noastre mai multă siguranţă, trebue să luăm faptul aşa cum se presintă, şi in experienţa vieţei faptul se presintă aşa, că cele mai disparate impărecheri intre stările intelectuale şi intre disposiţiile sentimentale se pot produce in acelaş individ; de unde resultă că nici o conclusie oarecum teoretică nu se poate trage de la unele la altele, ci fiecare trebueşte anume constatată prin experienţă, şi până când nu ai avut ocasiile suficiente pentru această constatare, trebue să te fereşti de orice anticipare a judecăţii.

Causa este aceeaşi condiţie primordială a sufletului omenesc. Sunt aşa de felurite şi de schimbătoare intălnirile simultane ale puţinelor idei şi simţiri in cercul luminos al fiecărui moment dat, incăt nu se poate vorbi de o armonizare a intregei mulţimi de idei şi de simţiri făcută sub lumina conştiinţei. Sunt poate in fiecare om diferite grupări de idei şi de simţiri, ce nu ajung niciodată a se intêlni in strimtul cerc luminos al vreunui moment din viaţa lui, ci fiecare vine dearêndul şi isolată sub lumina inteligenţei fără nici o privire posibilă asupra celeilalte, aşa incăt nu au ocasia de a se potrivì şi a se rectifica intre olaltă.

Celebrul fisiolog Rudolf Wagner († 1864), succesorul lui Blumenbach la Universitatea din Goettingen, era un mare naturalist şi totdeodată un mare bigot. In fiecare zi ingenunchia la 8 ore dimineaţa in biserică, fără a-şi turbura evlavia cu vreo aplicare a metodelor de analisă exactă la cercetarea minunilor povestite in Biblie, şi apoi la 10 ore işi ţinea la Universitate prelegerile asupra Fisiologiei şi Anatomiei comparate, fără a-şi turbura cercetările exacte prin admiterea de minuni necontrolate.

Dacă aceasta s'a putut intĕmpla intr'un suflet in lăuntrul a chiar sferei intelectuale, ce impărecheri stranie pot exista in unul şi acelaş om intre diferitele idei şi diferitele simţiminte!

Printr'o comparare cam exagerată s'ar putea zice, că cercul luminos al omului este ca un vas, care cu egală indiferenţă primeşte astăzi un lichid şi măine altul fără a fi alterat prin această schimbare, şi flacăra spiritului, care arde acum in acest vas, nu se stinge prin apa, care il a ocupat mai nainte. Căci tocmai succesiunea in timp dă putinţa contrastelor.

Amintindu-ne dar acele rubricări ale limbei obicinuite, din care am citat mai multe intr'o pagină anterioară, la orice judecată asupra unui om se cade să avem in vedere, că cele mai felurite combinări de insuşiri disparate pot exista in fapt in unul şi acelaş suflet omenesc. Sunt oameni, care sunt entusiaşti in impresile artistice şi sgărciţi in viaţa zilnică, miloşi in unele momente şi invidioşi in altele, generoşi şi totodată deşerţi şi fricoşi, foarte inteligenţi şi totodată foarte cruzi şi foarte inşelători, ş. c. l., ş. c. l. Numai constatarea efectivă din experienţă ne poate arăta, care anume amalgam există in omul ce ne interesează, şi orice conclusie anticipată de la unele insuşiri constatate la altele ăncă neconstatate este greşită. Aplecarea noastră de a presupune fără reflecţie că cine este d. e. inteligent este şi bun, că cine este entusiast are să fie şi generos, trebue din capul locului infrĕnată pe temeiul inţelegerii acelei condiţii primordiale a ingustimii conştiinţei.

* *
*

Să fie destule pentru fragmentara scriere de faţă aceste patru observări „din experienţă“. Ele ni se arată toate ca urmări ale mărginirii radicale in chiar infiinţarea conştiinţei omeneşti. Prin nenumĕrate şi nenumerabile evoluţiuni puterea creatore a Naturei a scos din starea primitivă a Chaosului amorţit formele mişcătoare ale vieţei organice. Şi in lăuntrul acestei vieţe organice prin cea mai concen-

trată incordare a lucrării de mii şi poate milioane de ani, deabia s'au putut urca organismele de la mişcarea automatică in plante spre licărirea inteligenţei in animale şi spre cercul luminos al inţelegerii de sine in om. Când pentru intâiaşi dată s'a deschis ochiul conştiinţei in lumea până atunci intunecată şi neştiutoare, s'a infiinţat o a doua lume — lumea ideilor — peste vechia lume a materiei nereflectate. Dar aşa de rafinată a fost această nouă infiinţare, aşa de greu a fost saltul vital peste abisul ce desparte materia de spirit, incât până astăzi numai o ingustă rază de lumină ne-a putut fi deschisă pentru a ne putea da samă despre viaţa sufletească.

Cum prin această rază ingustă ni se *arată* lumea internă, trebue să cercetăm cu luare aminte şi să insemnăm cu răbdare; poate va veni şi epoca mai fericită, când vom şti, cum *este* această lume şi cum trebue explicată in adânca ei esenţă şi rădăcină. Experienţa stăruitoare, dar neprevenită, va remâne pentru mult timp singura noastră călăuză pe calea cea intunecată; ea va trebuì să ne ferească mai ales de a nu aluneca pe povirnişul, spre care inclină tocmai acea idealitate a inteligenţei nou zămislite, adecă de a ocupa cu fantome şi ficţiuni ale imaginării subiective tot locul gol lăsat acolo, unde nu s'a putut ăncă forma o corespondenţă exactă intre lumea reală şi reflectarea ei in idei.

In mijlocul curentului, in care trăeşte generaţia noastră şi care prin desvoltarea ştiinţelor fisice, este cu tărie indreptat spre interesele materiale, ni se impune cu atât mai mult datoria de a aduce studiele psichologice pe calea experienţelor exacte şi de ale apropia astfel prin identitatea metodei de spiritul predomnitor al mişcării moderne. Numai aşa vom reda cercetărilor sufleteşti locul ce li se cuvine intre toate investigările ştienţifice, adecă locul cel dintăi. Căci dacă Creştinismul de la originea lui a inscris in fruntea preceptelor sale pentru regenerarea simţirilor faimoasa cerinţă: iubeşte pe deaproapele tĕu, ştiinţa cea mai exactă in toată desvoltarea ei nu poate culmina pentru regenerarea gândirilor decât in cerinţa finală: cunoaşte pe deaproapele tĕu.

T. MAIORESCU.

GASPAR GRAŢIANI

DOMNUL MOLDOVEI

TRAGEDIE IN CINCI ACTE

ACTUL II

Constantinopol. — Conacul domnesc. Mese, scaune. La dreapta fereastră. — Afară se aud urări şi strigăte musica căntă un marş.

SCENA I.

Nino *şi* **Furlani** *(intră cu căte două săculeţe pline)*

Furlani

Nici draci in iad căţi oameni flămănzi la Stambul! Nino, spune că n'ai mai vĕzut atăta lume, mărturiseşte că nu ţi s'a mai pomenit aşa imbulzeală!

Nino

Niciodată, căpitane! (Pune săculeţele pe o meşcioară din apropierea ferestrei şi incepe a le deslega).

Furlani (făcĕnd ca Nino)

Aici e argint, tot taleri. Se pricepe Gaspar-Vodă, Nino, e puiu de diavol, — asta n'o poţi tăgădui. Are apucături de Domn! Ăncă atunci, cănd cu Locadelo, mi am zis: acesta e om şi are să facă treabă!

Nino

Are să facă.

Furlani

I-a băgat in draci pe toţi. — Căpitane, mi-a zis el — măne am să mĕ intorc cu semnele Domniei de la Poartă la Patriarchie, ear deacolo la conac: voesc să fie lume in calea mea; umple toate uliţele, spune că am să arunc banii cu pumnul. Am adunat, Nino? — Sunt oştean din timpurile lui Baba Novac! — Mărturiseşte c'am adunat!

Nino

Eşti, căpitane, — ai adunat, căpitane, dar şi alaiul a fost frumos, ear pe acela eu l'am chibzuit.

Furlani

Era frumos, Nino, asta n'o pot tăgădui; dar lumea tot lume remăne. Mai ales când ne intorceam de la patriarchie, furtună, viscol, virtej — nu alta. Când mĕ vedeau, că bag măna in săculeţul cu bani, se uitau cu toţii de-a ţinta ca haita de căni flămănzi la bucata de carne, şi apoi să fi vĕzut, Nino, cum se ingrămădeau unii peste alţii, când vedeau că sboară talerii prin aer şi cad jos pe caldarimul de la picioarele lor şi cum ii căutau pintre pietrele rotogoale şi cum se tîrau pe jos ca nişte şopirle deşălate, — o clipă, zic, mai mult nu ţinea, şi erau suflaţi ca din palmă.

Nino

Ear Graţiani ridea in el.

Furlani

Are apucături de Domn, Nino.

SCENA II.

Sara şi cei de mai sus.

Sara (intră din dreapta)

Ah! Nino, căpitane! L'aţi vĕzut pe Graţiani călare? L'aţi vĕzut cât era de măndru şi de frumos? Aţi vĕzut mulţimea cum strigă şi se imbulzeşte?

Furlani

Cuvenită supunere! Toate le-am vĕzut cu ochii noştri, cu măinile noastre le-am pipăit.

Nino

Nici acum nu mĕ mai pot desmetici.

Sara

Şi v'aţi bucurat? — nu-i aşa că v'aţi bucurat şi voi? — Dar Baruch? — le-a vĕzut oare şi el? Nu l'aţi vĕzut pe Baruch? pe ovreiul? — pe unchiul meu Baruch?

Furlani

Cuvenită supunere! Eram călare şi, călare fiind, puteam să privesc peste capetele oamenilor şi să vĕd pe toţi cei ce se aflau imprejurul meu: pe Baruch nu l'am vĕzut.

SCENA III.

Cei de mai sus, mai mulţi ciohodari, apoi Graţiani.

Ciohodarii

(Intră cu semnele Domniei, le aşează, apoi se opresc in fund)

Graţiani (intră, se opreşte in faţa lui Nino)

Sunt mulţumit! — Dacă lumea vine să mĕ vadă, spu-

ne-i să aştepte o clipă — două, căci Vodă e ostenit. Dragomanul Borisi, viind cu fiică-sa, are pasul intăiu. (Către Furlani) Sunt mulţumit, căpitane! (Le face semn să se depărteze).

Furlani

Să trăeşti, Măria Ta! (ese).

Nino

La mulţi ani, Măria Ta! (ese).

Ciohodarii (es)

(Afară musica incetează, dar urările se aud mai tare)

Sara

(Stă tot timpul la o parte, apoi işi ridică ochii spre Graţiani).

Graţiani (o duce in faţa scenei)

Auzi, cum strigă mulţimea? Ea-mi urează viaţă fericită şi domnie indelungată. Imi trebuesc amêndouĕ, pentru ca să pot murì in pace. — Auzi? — Şi acesta nu e popor: sunt oameni adunaţi de pe toate uliţile. Vino să le aruncăm bani. Vreau să meargă vestea in ţara Moldovei, cum s'a urcat Gaspar Graţiani in scaun; vreau să ştie toată lumea, că Gaspar-Vodă e setos de binecuvêntare şi adună un an intreg cu o mănă, ca să poată impărţì intr'o singură zi cu amêndouĕ. — Vino, aruncă şi tu! (Incepe se arunce bani pe fereastră). Banii lui Mehemet Ali Aga de unde au venit acolo să se ducă, acolo să se intoarcă, acolo să remăie!

Sara (aruncă banii cu amêndouĕ măinile. Cu patimă)

Bani! bani! bani!

(Sgomotul creşte, Graţiani aruncă la urmă săculeţele aproape deşerte, apoi sgomotul scade şi incetează).

Sara

S'au măntuit banii, şi acum tac, Graţiani, şi nu mai strigă.

Graţiani

Tac, Saro, dar nu uita. (Se duce la masă, scoate cutia cu brăţara, desveleşte lanţul, apoi se aşează pe divan). Vino'ncoa, Saro!

Sara (se lasă pe covor la picioarele lui)

Stăpănul meu cel măndru şi iubit! Aş vrea să taiu in pieptul meu, să taiu adănc, o lungă rană, ca să vezi şi tu, căt de mare imi este fericirea; atăt e, Graţiani, de nemărginită şi de intreagă, incăt nu o mai simt şi mi-e sete de-o durere, ca să vĕd unde incape fericirea mea.

Graţiani (ii pune inelul şi brăţara legată cu lanţ de inel)

Eată brăţara, pe care n'a primit-o Sultana: poart'o zi şi noapte, ca să-ţi aduci mereu aminte de zioa de azi.

Sara

Nu, Graţiani, — zi şi noapte nu, căci aş uita in curĕnd dece o port: numai in zilele de sĕrbătoare. — Sunt acum mai frumoasă.

Graţiani

Brăţara e mai frumoasă.

Sara

De ce? — Inţeleg. Punem brăţara, pentrucă cei ce se uită la ea să vază braţul, şi braţul e frumos. (Se ridică). Graţiani! Baruch a fost şi el acolo? L'ai vĕzut? A strigat şi el?

Graţiani

Ear Baruch? — Saro, goneşte acest nour de pe cerul senin al zilei de astăzi.

Sara

Dar n'am ştì că e frumos cerul, dacă n'ar fi şi nori pe el.

Graţiani

Acum du-te, dragă, căci lumea mĕ aşteaptă. (O cuprinde cu braţul) Apoi ear remănem singuri.

Sara

Da, mĕ duc! — (Pe gănduri). Uite, mi-e oarecum frică.

Graţiani

Eşi o copilă nebunatică. — Haide, dragă! (O scoate la stinga).

Sara

Apoi ear remănem singuri. (ese).

SCENA IV.

Graţiani, *apoi* **Nino.**

Graţiani

Baruch! — mereu Baruch! Când sufletul ii este mai inveselit se iveşte in el amintirea lui Baruch, ca să i-l turbure. — Nu se poate să scap eu de acest ovreu?

Nino

Stăpăne! — Boierii, Mehemet Ali Aga, Locadelo, Mineti, cumnatul lui Radu-Vodă, bailul Nani, solul Sobieski...

Graţiani

Dragomanul Borisi?

Nino

N'a sosit încă.

Graţiani

Ceilalţi să mai aştepte.

Nino (strimtorat)

Măria Ta, ovreul!

Graţiani

Baruch? Acum?

Nino

I-am spus să plece, dar nu vrea. Să-l dăm afară?

Graţiani

Depărtaţi-l.

Nino (pleacă)

Graţiani

Stăi! — Să intre ovreul, — dar pe aici. (La dreapta). Şi vezi să intre nebăgat in seamă. (Remăne in mijlocul casei). Anume acum a venit!

Nino (ese)

SCENA V.

Graţiani şi Baruch.

Baruch

(Se opreşte umilit in faţa lui Graţiani).

Graţiani

Ce e, Baruch?

Baruch

E rěu, Măria Ta, foarte rěu.

Graţiani

Ce e rěu, Baruch?

Baruch

E rěu, Măria Ta, foarte rěu.

Graţiani

Rěul şi-l fac oamenii singuri.

Baruch

Eu? — ce-am făcut eu? — nimic n'am făcut. — Eu sunt un ovreu neputincios. Măria Ta eşti un Domn puternic. Ce vrei cu mine? Sara e nepoata mea, fiica surorii mele Rachila, şi eu sunt unchiul ei; e ovreică intocmai precum eu sunt ovreu, ear Măria Ta eşti creştin: ce vrei cu dinsa? — Vrei s'o ţii cu puterea? — Se poate, fiindcă eşti puternic, — dar — nu se poate.

Graţiani

Tu vezi, că se poate: ea voeşte şi se simte fericită.

Baruch

E foarte rěu, Măria Ta! — Ea se simte fericită, eară eu, Baruch, unchiul ei, ovreul neputincios, eu umblu zăpăcit şi nu-mi mai găsesc loc de repaos, mě culc şi nu pot să dorm, mi-e foame şi nu pot mănca, — ea se simte fericită, eară eu mě ascund să nu mě vază cei ce mě cunosc. Nu-i adevěrat, Măria Ta: ea nu se simte fericită. Sara nu

poate să-l uite pe Baruch, şi dacă ştie, că el nu poate dormì, nu doarme nici ea.

Graţiani

Aşa este, Baruch.

Baruch

Ştiu eu, că aşa este!

Graţiani

Dacă ştii, adu-ţi aminte, că ţi-e nepoată şi nu-i turbura fericirea. Nu ştii tu cât poate copila aceasta să fie de fericită, dar când fericirea ii este mai deplină, ea se intreabă cu inima incleştată: se bucură oare şi Baruch?

Baruch

Ştiu eu, că aşa este.

Graţiani

Ei, dac'o ştii, atunci fii om, ear nu fiară sĕlbatică: fie-ţi milă de copila aceasta; bucură-te de bucuriile ei, căci numai asta ii mai lipseşte, pentru ca o zi să-i preţuiască mai mult decât o viaţă intreagă.

Baruch

Eu nu mĕ bucur: de ce să mĕ bucur?

Graţiani

Crezi tu că mĕ voiu impiedeca de tine? — Vrei, nu vrei: o voesc eu!

Baruch

Dar eu sunt un ovreu neputineios şi Sara are să te intrebe: n'ai vĕzut pe Baruch? — ce-a zis Baruch? — Vrei, dar nu se poate.

Graţiani

Cere-mi un preţ. — Te despăgubesc, pentrucă nu-ţi mai vinde juvaericalele.

Baruch

Nu cer nimic: nu-i marfă, nu se vinde.

Graţiani

Uiţi tu, că sunt acum opt zile de când se află in casa mea?

Baruch

Sunt numai şapte şi jumĕtate! — Vreau s'o vĕd, şi dacă vrea să remăie, nu-mi pasă, dar ştiu, că nu vrea.

Graţiani (se duce la intrarea din stinga)

Saro! — Baruch e aici!

SCENA VI.

Sara, Graţiani şi Baruch.

Sara (intră şi inaintează hotărită)

Ce vrei, Baruch?

Baruch

Saro, iţi aduci tu aminte de soră-mea Rachila?

Sara

Imi aduc aminte: era muma mea.

Baruch

Nu-ţi aduci aminte. Dacă ţi-ai aduce, n'ai fi aici.

Sara

Nu-i adevĕrat, Baruch. Mumă-mea m'a iubit, şi când iubim pe cineva şi-l vedem fericit, ne mulţumim de a şti că se simte fericit. — Şi tu mĕ iubeşti, Baruch, dar nu te mulţumeşti cu fericirea mea, fiind că-l crezi fericit şi pe Graţiani, eară pe el nu-l iubeşti. Tu voeşti mai bucuros, ca eu să fiu nefericită decât ca un creştin să fie fericit. Asta nu e bine, Baruch, fiindcă toţi suntem carne de om, sânge de om, toţi avem suflet de om — şi deaceea am zis: Saro, tu nu trebue să asculţi pe Baruch, pentrucă Baruch e orb şi nu vede cu ochii lui, e ameţit şi nu simte cu inima lui, nici judecă cu mintea lui.

Baruch

Şi ţie nu-ţi pasă de mine?

Sara

Imi pasă Baruch, dar mi-am zis: Saro, dacă-l alegi pe Baruch, are să te doară pentru Graţiani, ear dacă-l alegi pe Graţiani, are să te doară pentru Baruch: când are să-ţi fie durerea mai mare şi mai indelungată? L'am ales pe Graţiani, fiindcă, alegĕndu-te pe tine, durerea mi-ar fi fost aşa de mare, incât mi-ai fi plâns chiar şi tu de milă.

Graţiani

Baruch! — Tu auzi acest glas inţelept: pleacă-te şi-l ascultă.

Sara

El nu poate, nu-l iartă legea lui.

Graţiani

Legea mai presus de toate e legea firii omeneşti: s'o asculte pe aceasta!

Baruch

Eu nu cunosc legea aceasta: unde stă scrisă? cine mĕ pedepseşte, dacă n'o implinesc? — Saro, tu vrei dar să remăi?

Sara

Vreau, Baruch.

Baruch

Şi dacă te blăstem eu şi te blăstemă fraţii tĕi şi te blăstemă tot neamul tĕu, — poţi tu să fii fericită?

Sara

Nu pot şi deaceea fac rĕu cei ce mĕ blăstemă.

Graţiani

Ce-ţi pasă ţie, Saro, de blăstemurile lor? Lasă-i cu pĕcatele lor! — Baruch destul acum!

Sara

Imi pasă, Graţiani, şi nu trebue să zic că nu-mi pasă, dacă ştiu că-mi pasă.

Baruch

Ştiu eu că-i pasă! — Saro, dacă remăi intre fraţii tĕi, când cineva se uită rĕu la tine, toţi se uită rĕu la el; când te doare ceva, toţi aleargă să-ţi caute leacul; când eşti tristă, toţi umblă să te inveselească: eşti intre oameni, Saro. Ear dacă eşi din mijlocul lor, acolo, unde te vei fi dus, toţi zic: aceasta e ovreica, ovreica cea urită, care a spânzurat pe Christos, depărtaţi-vĕ de ea, feriţi-vĕ de dinsa, alungaţi-o din mijlocul vostru!

Sara

Nu-i adevĕrat, Baruch. — Graţiani, spune şi tu, că nu-i adevĕrat! — Nu-i aşa, că voi nu sunteţi ca noi?

Graţiani

Ce-ţi pasă de rĕutatea oamenilor?

Sara

Imi pasă, Graţiani.

Baruch

Eară fraţii tĕi se adună şi-şi acoper capetele cu cenuşă şi toţi intr'un glas blăstemă bucata, pe care o duci la gură, apa, pe care o bei, blăstemă somnul tĕu, munca mănilor tale, blăstemă copilul din păntecele tĕu şi scuipă, cănd te vĕd, şi fug de tine ca de ciumă.

Sara

(işi acopere faţa cu mănile).

Graţiani

Incetează, fiară selbatică!

Baruch

Saro, nu-ţi batjocorì neamul, nu-ţi spurca săngele! — Eacă incetez, — am incetat, — nu mai zic nimic.

Sara (se incleştează de Graţiani)

Nu asculta de el; nu te lua după vorbele lui; fii tu cum eşti tu; alungă-l de aici, căci vorbele lui iţi strică mintea, privirea lui iţi amorţeşte inima, rĕsuflarea lui otrăveşte aerul.

Graţiani (o cuprinde cu braţul)

Fii liniştită! (Către Baruch). Pleacă deaici, Satano!

Baruch (retrăgĕndu-se)

Eu plec. — Eacă plec. — De ce să nu plec! (ese).

SCENA VII.

Graţiani, Sara *şi apoi* **Nino.**

Sara

Vezi acum nu-mi mai pasă de Baruch, de ovreul acela nesuferit. — Nu-mi mai pasă de el, — şi mi-e nesuferit găndul, că şi eu sunt ovreică.

Graţiani

Tu nu eşti ovreică: ai minte de om şi inimă de femee.

Nino (anunţă)

Dragomanul Borisi cu fiică-sa Signora Elvira urcă scările.

Graţiani (atins)

Să intre! (Strimtorat cătră Sara). Haide, dragă, — apoi ear remănem singuri.

Nino (ese).

Sara (măhnită)

Apoi ear remănem singuri. — Dece noi numai singuri? — Vrei neapărat să mě depărtez?

Graţiani

Te rog.

Sara

O Graţiani! — Baruch are dreptate, — dar eu nu pot. (Pleacă, apoi se opreşte şi se intoarce spre el). Graţiani! Sara nu ştie şi nu vrea să minţă, nici să fie făţarnică: tu eşti Domn,

dar Elvira n'are să fie Doamnă! — Eu pot să ridic şi să rĕstorn domni, viziri pot să pun şi să rĕstorn; ambasadorii toţi şi bailul Veneţiei, bailul, Graţiani, tremură, când imi increţesc eu sprâncenele: şi dacă pot pentru alţii, mai virtos pot, când e vorba de mine insă-mi, de fericirea mea. — Ovreica e stăpânită de-o slăbiciune, dar nu e slabă ovreica, nu e slabă! (ese).

Graţiani

Saro! — (face un pas spre ea, apoi se opreşte intre cele două intrări). Asta e prima zi a Domniei mele! Cum vor fi celelalte?

SCENA VIII.

Graţiani, Elvira şi Borisi.

(Uşile din fund se deschid. Bobo şi Furlani intră cu lefegii, care remân in fundul scenei).

Graţiani (intimpină la intrare pe Elvira)

Abia in clipa aceasta mi se revarsă zorile zilei de astăzi, şi zărind cu ochii de mult doritul soare al vieţii mele, abia acum simt, ce frumoasă imi este zioa.

Borisi

Prea mare este pentru fiică-mea şi mine onoarea de a fi cei dintâi, care-ţi urăm stăpânire indelungată şi glorioasă!

Elvira

Şi o viaţă mai puţin sgomotoasă ca'n zioa de astăzi. — Am vĕzut atâta lume, atâta imbulzeală, atâte frămĕntări, atâte strigăte! — Mĕ cuprinsese par'că un fel de

ameţeală şi imi inchipuiam căt de greu trebue să fie a te ştì privit de atăta mulţime de oameni. (Privindu-l mai cu dinadins). Dar vorbeai de revărsatul zorilor: soarele s'a ivit el pe cer senin? — Mie imi pare inourat.

Graţiani

Da! Nu e ăncă de tot senin. — Un gănd, o temere, un nour il mai intunecă. Sunt in Moldova douĕ scaune, unul pentru Domnul, altul pentru Doamna: pentru ca cerul să-mi fie de tot senin, ar trebuì să ştiu, că pot să le spun celor ce vin să mĕ ureze, că scaunele aceste amĕndouĕ sunt date. — Dragomane!

Borisi

(Se inchină şi arată spre fiică-sa).

Graţiani

Elviro! — un cuvĕnt, — un semn, o privire!

Elvira

Nimeni nu-şi cunoaşte soarta: mi-e frică să zic da, ear aş grăì neadevĕr, dacă aş zice nu; să fie ceeace ne e scris!

Graţiani (ii sărută măna, apoi le face semn lefegiilor)

Să intre!

SCENA IX.

Cei de mai sus, Locadelo, Van Olen, Drăgan, Şeptilici, Goia, Nani *şi alţi* **demnitari turceşti** *şi* **europeni.**

Graţiani (dăndu-le măna celor intraţi)

Sunt fericit, sunt măndru, prea mult mĕ simt ridi-

cat. Ambasadorul Majestăţii Sale Impĕratului Roman, puternicul meu protector, şi al Majestăţii Sale Regelui Poloniei, vecinul binevoitor, şi al strălucitei republice de Veneţia, căruia atăt de mult ii datoresc, şi cei mai aleşi dintre mai marii puternicei impĕrăţii, căreia ii sunt slugă credincioasă. (Cătră boieri). Mĕ simt măngăiat, că o parte din Moldova se află aici, ca să vază şi să ducă vestea in ţară: nu mie mi se face onoarea aceasta, ci ţării, in fruntea căruia mĕ aflu.

Drăgan

Nouĕ ni se cuvine, Măria Ta, să fericim cei dintăi pe Moldova, că te are Domn, să-ţi urăm din partea ei Domnie fericită şi indelungată şi să te incredinţăm despre iubirea Moldovenilor.

Graţiani

Iubirea Moldovenilor am să mi-o căştig lucrănd pentru binele lor. Mult a fost Moldova incercată. Ani şi ani de-a răndul, intregi vieţi de om cămpiile ei au stat deşerte, satele ei au fost pustiite şi lanurile ei călcate de năvălitori. Astăzi grănele ei grele ca aurul mucezesc prin gropi, cirezile de boi imbĕtrănesc neinjugate, caii cei mai frumoşi sburdă neinşeaoaţi prin livezile ei, lăna turmelor de oi remăne risipită prin mărăcini, mierea adunată picătură cu picătură se acreşte, cel mai nobil vin se varsă pe jos, căci n'are Ţara buţi să-l incapă: popoare intregi s'ar putea hrănì din bogăţiile ce se risipesc in Moldova. Şi totuş Ţara e săracă. Voiu pune-o in legătură cu lumea, ii voiu căştiga prieteni şi ocrotitori, ca să o fac scutită şi bogată, şi nu cer, nu aştept altă resplată decăt ca inimele Moldovenilor toate să tresalte, (presentă pe Elvira) cănd se va ivì ea, mireasa mea, Doamnă ţării in mijlocul lor.

(Mişcare in scenă. Graţiani, Borisi şi Elvira sunt felicitaţi).

Van Olen (la o parte cătră Locadelo)

Eată un lucru, care nu se poate intimpla. Prea mare ar fi puterea Veneţiei, dacă prin această căsătorie şi-ar căştiga un braţ sigur la hotarele Poloniei şi un mijlocitor dibaciu la Poartă.

Locadelo (tot la o parte, cătră Van Olen)

Tocmai deaceea s'a urzit această căsătorie.

Van Olen

Vom găsì mijloace, ca să o zădărnicim.

Locadelo

Singură ovreica ar putea... dar, ovreica. (Vorbesc incet mai departe).

Nani (adresăndu-se la Graţiani, Borisi şi Elvira)

Serenitatea Sa Dogele şi strălucitul Senat al Republicei vor primì cu mulţumire vestea despre această insoţire, şi nu mĕ indoesc că in curĕnd voiu putea să vĕ aduc aprobarea Serenităţii Sale.

Graţiani

E neapărată trebuinţă de această aprobare?

Nani

Un vechiu obiceiu al Republicei, păstrat şi astăzi cu multă sfinţenie.

Borisi

Altfel ar trebuì să ne lepădăm de protecţiunea Republicei.

Graţiani

Aceasta nu se poate. (Oaspeţii incep să easă. Graţiani cătră El-

vira, ducĕnd-o spre eşire). Nu pot cuprinde gândul, că voiu pleca singur in Moldova.

Elvira

Incredinţările ce ni se dau mĕ fac să sper, că nu mult va trebuì să aştepţi, pentru ca să nu pleci singur.

Van Olen (cătră Locadelo)

Da! — nu mai remâne nicio indoială: dacă s'ar pune ovreica la mijloc, bailul n'ar indrăznì să ceară aprobarea!

(Perdeaoa cade).

SATIRĂ

Catîrii şi măgarii privind de sus pe cal
Găsesc că n'are noimă, că nu-i original,
Ear vacele şi boii de mult s'au pronunţat
Că zimbrul ar fi numai un bou degenerat.
Şi muştele mărunte se leagă de albine
Găsind că la prisacă nimica nu e bine,
Că fagurii îs galbeni în loc să fie roşi,
Că stupii nu sunt alta decât copaci borţoşi,
Şi mierea, mult slăvită de cei linguşitorĭ,
Albinele şirete o fură de pe flori
Astfel că printre muşte părerea-i generală,
Albina e ghibace dar nu-i originală.
Ear cetele de vrăbii se 'ntreabă 'ntotdeauna
De ce privighitoarea, de cum resare luna
Şi păn' in zori de zioă, cu glasul ei dogit,
Nu lasă păsĕrimea să doarmă liniştit:
„Să cază obrazariul acestei firi viclene!...
„De când atâta gură, de unde-atâta fală,
„Pe cine crede oare, sĕrmana, că inşală,
„Nu-i vrabie şi dinsa, uitaţi-vĕ la pene!...
„Ear cântecele sale, de ce s'ar fudulì,
„Le-a auzit din gura duioasei biulbulì,
„O pasĕre măeastră din ţări necunoscute...
„Deaceea ne tot căntă şi vrute şi nevrute,
„Crezind că's de departe şi nimeni nu le ştie...
„Işi bate joc de lume!... Curat obrăznicie!“
Şi după aste vorbe s'aud nenumĕrate:
„Aşa-i iubită soro, aşa e mări frate!“

S'a turburat veninul mâniei vrăbieşti
Cu tot alaiul negru al patimei lumeşti,
Cu pizma gălbiciasă, cu ura incruntată,
Cu lăcomia oarbă şi 'n veci nesăturată,
Cu egoismul aprig ce fraţii şi-i apasă
Ş'alăturea cu dinsul pe nimene nu lasă.
Se clatină văzduhul de ţipete vulgare
Mai tare decât altul voeşte fiecare
Să strige să s'audă d'asupra tuturor
Păn' ce imprăştiate se răsipesc in sbor,
Căci soarele apune pe coame de pădure
Şi'n urma lui se lasă perdeaoa nopţei sure
Ce-acopere obrazul pămĕntului trudit,
Ear colo 'n depărtare, pe cerul dogorit,
Din valuri de văpae şi luna s'a ivit;
Ş'atunci privighitoarea inchină-a sa căntare
Pădurei liniştite şi lunei ce rĕsare,
Când vrăbiele toate s'au dus ca să se culce
Să nu audă glasul privighitoarei dulce.
. . . .
. . . .
D'asupra gloatei proaste a sufletelor mici
De vrei cumva pe-o treaptă mai sus să te ridici
Şi după muşti şi vrăbii de nu-ţi măsori purtarea
Ci prin păduri tăcute urmezi privighitoarea,
Sau harnica albină, sau zimbrul solitar,
Eşti prăpădit de istov şi'n cap 'ţi-aprinzi pojar,
Căci vin in legioane, răstindu-se la tine,
Popoarele de vrăbii şi muştele haine,
Catîrii şi măgarii, cirezile de boi
S'adună 'ntr'o clipeală să facă tărăboi:
„De ce nu eşti ca dinşii şi ce te crezi adică,
„Obrăznicia numai pe tine te ridică,
„Ear cât despre talentul ce-l ai, apoi halal!
„O slabă imitare, nimic original!"
S'a turburat mocirla invidiei murdare
Ş'asupra ta porneşte, cu vrajbă, fiecare,

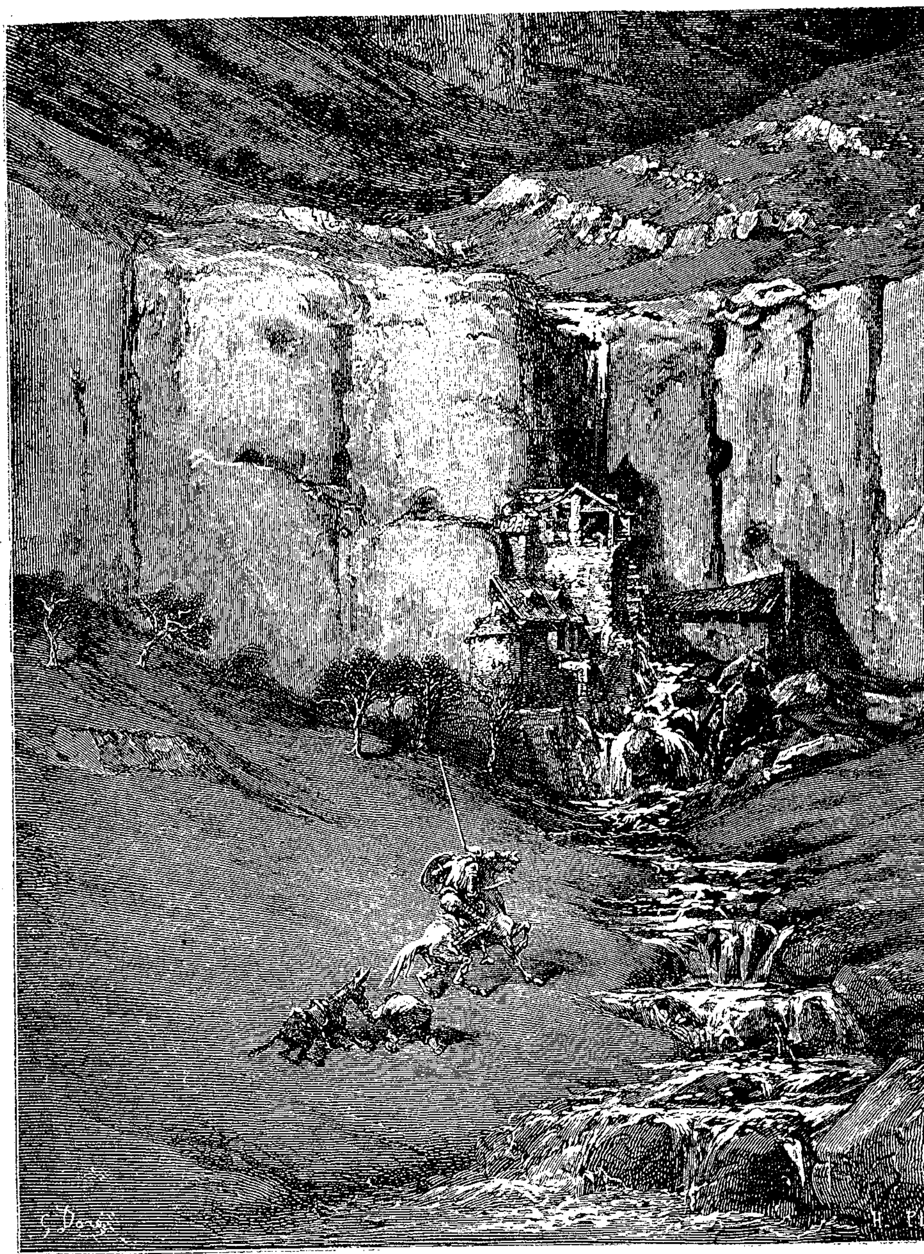
Căci nu se poate 'n lume să te ridici mai sus
De treapta unde-odată semenii tĕi s'au pus.
Indată vin pedanţii şi criticii isteţi
Şi de la dinşii minte tu trebue să 'nveţi:
„In una din a mele ochiri septămânale,
„M'am ocupat, in treacăt, de scrierile sale,
„Ş'am constatat atuncea că nu's originale;
„Dar azi găsesc o parte c'ar fi ceva mai bună
„Deşi prea mult vorbeşte de stele şi de lună.
„Şi autorul nostru de-ar vrea să mĕ asculte,
„Ar trebuì să scrie satiri ceva mai multe.
„Ear cât despre lirismu, să-l lase la o parte,
„Căci un talent poetic in douĕ nu se 'mparte,
„Şi nu putem admite-o fire aşa nătîngă,
„Să ridă când ii place, şi când a vrea, să plângă!"
Astfel de ţi-ar abate să mergi pe urma lor,
Te-ai rătăcì cu totul, sĕrmane scriitor,
Ş'ai rĕmânea, intocmai ca criticii cei mari,
Cu inima pustie şi capul călindariu.
Căci după teorie tu nu ai nici un drept,
Să ai şi minte 'n creieri şi inimă in piept,
Şi nu poţi trece-afară de cercul strimt, in care,
Cu mintea lui săracă, te pune fiecare.
In ceasuri amărite, să nu dai glas tristeţei,
Să nu-ţi frământe gândul problemele vieţei,
Să rizi de tânguirea copiilor orfani,
De foamea ce usucă o lume de sĕrmani;
Să rizi in totdeauna, de-ai ris cumva odată,
Acesta-i adevĕrul ce 'n critici se arată.
In braţele femeei pe care-o adorezi,
Tu ca poet satiric să nu te 'nduioşezi;
Şi'n faţa groapei triste a tatălui iubit
Tu rece ca de ghiaţă să stai incremenit;
Să nu simţeşti nimica, nimic să nu te doară,
Să scrii mereu satire — la critici bunăoară —
Şi 'n toate celelalte să fii un trunchiu de lemn
Atunci in toată voea de critică eşti demn.

Oh! dacă 'n lumea asta netrebnicele uri
Ar fi rĕmas gunoae prin grajduri şi prin şuri,
Ce soartă fericită pe omeneasca fire
Pe care azi prostia şi neagra pizmuire,
Dorinţa de mărire şi egoismul mic
O injoseşte 'n tină ş'o face de nimic.
Ar fi trăit cu toţii, cu toţii aveau loc,
Pe-o lume fericită şi plină de noroc,
Şi nu vedeai atuncea, precum se vede azi,
Fiinţa omenească sdrobită de năcaz,
Incăerări grozave de rude şi de fraţi,
Femeile flămănde, copii aruncaţi,
Şi la rĕspinteni trupul moşneagului cărunt
Cu mănele uscate cerşind un ban mărunt.
Dar n'a fost scris să fie, şi nici că se putea,
Altfel zidirea lumei in calea ei stătea,
Nimic n'ar fi făcut-o să meargă mai departe
De n'ar fi fost nevoea şi rivna de-a rĕsbate
Ce firea a sădit-o in orişice atom,
In fiecare gîză, in fiecare om.
Ş'a trebuit să fie să ne măncăm de vii,
Să nu ne mişte plinsul flămănzilor copii,
Să n'ascultăm povaţa căruntilor moşnegi,
Să mergem inainte robiţi acestei legi.
Ear de priveşti in urma acestei căi sĕrmane
Movile vezi de leşuri şi cămpuri de ciolane,
Şi 'n viitor de cauţi isvorul măngăerii
Ii vezi supuşi pe toţi aceloraşi mizerii

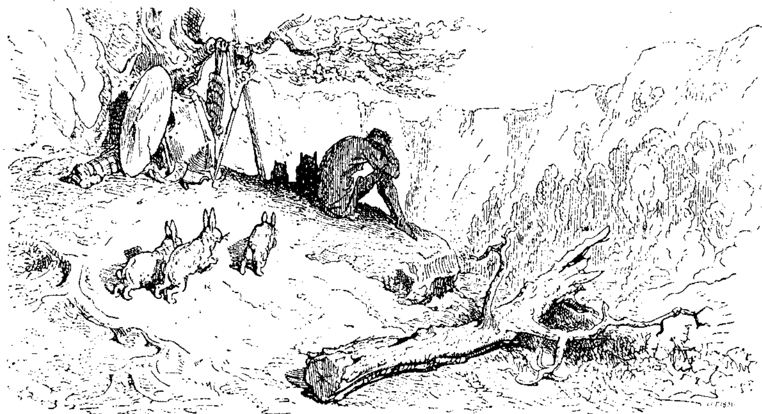
Privighitoare dulce şi voi duioase stele,
Daţi găndului odihna şi pace vieţei mele,
Şi tu slăvită lună la tine mĕ ridică
Să nu mai vĕd aevea această lume mică.
De glodul zilniciei spălaţi-mĕ isvoare,
Să-şi eie 'n sus avĕntul găndirea mea fecioară,
Şi cugetărei mele dă-i liniştea perdută
Când te privesc pădure de farmec străbătută.

Din slava liniştită a cerului deschis
Mi s'ar părea că viaţa a fost numai un vis,
Că nu sunt eu acela ce-am fost incătuşat,
Pe stinca silniciei ş'a negrului păcat.
Când ultima-mi dorinţă de mult va fi murit,
Ticnit voiu sta de-oparte de patimi lămurit,
Şi-i voiu privì dearindul, inţelegĕnd atunci,
Că toţi aici se pleacă aceloraşi porunci,
Că egoismul care ne-alcătueşte firea
Dacă injoseşte omul ridică omenirea,
C'aşa se ţine lumea, din patimi şi din uri,
Că omului e omul ca lupul din păduri;
C'aşa trăim cu toţii ş'avem aceiaşi parte
In chaosul durerei ş'a rivnelor deşarte.
Tu insă cu gândirea te-ai inălţat mai sus
Şi frământărei oarbe pe veci sfirşit i-ai pus;
In dosul tuturora tu cauţi să 'nţelegi,
La ce zădărnicia acestor aspre legi,
Ş'o ştii din incheerea la care ai ajuns,
Că altul este scopul, dar scopu-i nepătruns.

A. C. CUZA.

Cavalerul rătăcitor descoperă o dîrstă intr'o vale pustie.

DON QUIJOTE DE LA MANCHA

— Urmare —

CAP. XVI.

Care tratează despre ciudatele lucruri ce se intimplarĕ in Siera-Morena viteazului cavaler de la Mancha, şi de pocăinţa la care se supuse, după imitarea lui Beltenebros.

Don Quijote, luăndu-şi zioa bună de la căprar şi suindu-se earăş pe Rocinante, porunci lui Sancho să-l urmeze. El ascultà, dar fără mare chef, ca unul ce era fără cal. Ei mergeau intrănd puţin căte puţin in partea cea mai rîpoasă a muntelui, şi Sancho murea de dorul de-a sfătuì cu stăpănul sĕu pe drum, dar dorea ca el să inceapă vorba, spre a nu călca porunca ce-i dăduse. Neputĕnd insă suferì atăta tăcere, ii zice: domnule Don Quijote, să-mi dea graţia voastră binecuvĕntarea sa şi să mĕ lase, că de aici incolo

vreau să mĕ intorc acasă, la femeea mea şi la copii mei, cu care cel puţin voiu vorbì şi voiu sfătuì orice voiu vrea, căci a voì graţia voastră să merg cu dinsul prin aceste singurătăţi, zioa şi noaptea, şi să nu vorbesc, când mi-a venì chef, este a mĕ ingropa de viu. Dacă ar voì ursita ca să vorbească dobitoacele, cum vorbeau in vremea lui *Isop*, rĕul ar fi mai mic, pentrucă eu aş sfătuì cu Rocinante orice mi-ar venì in cap, şi astfel mi-aş uşura nenorocirea; căci este greu lucru, şi nu se poate purta cu răbdare, să umblăm toată viaţa căutând intimplări, şi să nu găsim fără numai lovituri cu piciorul şi vĕnturături, svirlituri de pietre şi pumnituri, şi după toate aceste, trebue să ne coasem gura, fāra a cuteza să spunem ceeace are omul in inimă, ca şi cum ar fi mut.

— Te inţeleg acum, Sancho, respunse Don Quijote, tu mori de dor să-ţi ridici opreala ce ţi-am pus asupra limbei; ridicată fie, şi spune ce vei vroì, cu condiţiune că nu va ţinea această ridicare mai mult decât timpul cât vom umbla prin aceşti munţi! — «Fie aşa, zise Sancho, să vorbesc eu acum, că după aceea Dumnezeu ştie ce va fi; şi incepĕnd a mĕ folosì de acest răvaş de drum, zic că dece graţia voastră se punea atâta pentru acea regină *Mahimasa*, sau cum se chiamă? Sau ce vĕ păsa că acel *Abad* să fie sau nu prietenul ei? Căci dacă graţia voastră ar fi trecut peste asta, de vreme ce nu eraţi judecător, eu cred de sigur că nebunul ar fi mers inainte cu istoria lui, şi s'ar fi inlăturat lovitura cu pietroiul şi cu picioarele, şi mai mult de şese palme pe obraz.

— Zĕu, Sancho, respunse Don Quijote, dacă tu ai ştì cum ştiu eu cât de cinstită şi de nobilă doamnă era regina Madasima, ştiu că ai zice că am avut multă răbdare, că n'am sdrobit gura pe unde eşiserĕ astfel de hule; căci este foarte mare hulă a spune sau a gândì că o regină trăeşte cu un chirurg. Adevĕrul istoriei este că acel maistru Elisabad, de care vorbì nebunul, a fost un om foarte inţelept şi de foarte sănătoase sfaturi, şi servì de invăţător şi de doctor reginei. Dar a gândì că ea era prietena lui, este o aiurare vrednică de foarte mare pedeapsă. Şi pentru ca să vezi că n'a ştiut

ce spune Cardenio, trebue să iei seama că era deja fără judecată când a zis aceasta. — Asta zic şi eu, respunse Sancho, că nu trebuia să se ţină in seamă vorbele unui nebun, căci dacă buna ursită n'ar fi ajutat pe graţia voastră, şi pietroiul s'ar fi indreptat spre cap, cum se indreptă spre piept, bună plată am fi avut, că ne-am pus pentru acea doamnă, pe care Dumnezeu a făcut-o oale şi ulcioare. — Adaoge apoi că nici nebunia nu-l scăpa pe Cardenio. Impotriva celor cuminte şi impotriva celor nebuni este dator orice cavaler rătăcitor să apere onoarea femeilor, oricare ar fi ele, cu atât mai mult pentru reginele de un rang atât de inalt şi de treabă, cum a fost regina Madasima. Eu am pentru dinsa o dragoste deosebită, pentru bunele ei calităţi, căci pe lângă că a fost frumoasă, a fost şi foarte inţeleaptă şi foarte răbdătoare in nenorocirile sale, şi ea a avut multe. Sfaturile şi tovărăşia maistrului Elisabad i-au fost de mult folos şi uşurare, spre a putea suferì necazurile cu răbdare şi chibzuinţă. De aici norodul prost şi rĕuvoitor a luat prilej să spue şi să gândească că ea era amoreaza lui. Dar mint, o spun încă odată, şi vor minţi de alte douĕ sute de ori toţi cei ce vor gândì şi vor spune astfel de lucru.

— Eu nici n'o spun nici n'o gândesc, respunse Sancho, imi cat de treabă, facă cum vor. De au fost amorezaţi sau nu, or fi dat ei seamă lui Dumnezeu. Eu nu mĕ amestec in nimica, nu ştiu nimica, nu-mi place să cunosc viaţa altora, căci *cine cumpĕră şi minte, in punga sa o simte.* Cu atâta mai mult că gol m'am născut, gol mĕ găsesc, nici nu perd nici nu câştig. Chiar de-ar fi fost ei amorezaţi, ce am eu deacolo? Mulţi cred că este porcină şi nu-s cue de atĕrnat. Dar cine poate pune uşi la câmp? Ş'apoi n'au vorbit şi de Dumnezeu....?

— Dumnezeu mĕ ierte, zise Don Quijote, ce de mai nerozii indrugi! Ce are a face cele ce vorbim cu zicĕtoarele ce inşiri? Pe viaţa ta, Sancho, taci, şi de aici inainte ingrijeşte-te să-ţi baţi măgarul cu pintinii, şi nu te amesteca in ceeace nu te priveşte. Pricepe cu toate cele cinci simţuri, că orice am făcut, fac şi voiu face eu, este foarte la locul sĕu,

şi foarte potrivit cu regulele cavaleriei, pe cari le ştiu mai bine decăt toţi cavalerii ce le-au profesat in lume. — Domnule, respunse Sancho, este asta o bună regulă de cavalerie ca să umblăm pierduţi prin aceşti munţi fără cărare nici drum, căutănd pe un nebun, care, după ce-l vom găsì, va avea poate poftă să isprăvească ceeace a inceput, nu cu istoria lui, ci cu capul graţiei voastre şi coastele mele, rupĕndu-ne-le la urmă de tot?

— Taci, iţi spun ăncă odată, Sancho, zise Don Quijote, pentrucă-ţi fac cunoscut că nu atăta dorinţă de-a găsì pe nebun mĕ aduce prin aceste locuri, căt aceea de-a face pe aici o ispravă cu care am să căştig nume şi glorie vecĭnică pe faţa pămĕntului. Ea va fi astfel, incăt cu dinsa am să pun pecetea la tot ce poate face perfect şi faimos un cavaler rătăcitor. — Şi este foarte de mare primejdie această ispravă? intrebâ Sancho Panza. — Nu, respunse cel cu Figura Tristă, cu toate că astfel s'ar putea invĕrtì roata incăt să dăm peste rĕu in loc de bine. Totul insă are să atĕrne de la sirguinţa ta. — De la sirguinţa mea? zise Sancho — Da, zise Don Quijote, căci dacă te vei intoarce iute de unde găndesc a te trimite, iute se va sfirşì munca, şi iute va incepe gloria mea. Şi pentrucă nu este bine ca să te ţin mai mult in ingăimală, aşteptănd la ce au să tindă vorbele mele, voesc, Sancho, să ştii că faimosul Amadis de Gaula a fost unul din cei mai desăvirşiţi cavaleri rătăcitori. N'am zis bine a fost *unul,* el a fost *singurul,* cel intăiu, unicul, domnul tuturor celor care au fost pe lume in timpul lui. Rĕu an şi rea lume pentru Don Belianis şi pentru toţi acei cari vor zice că ei l'au ajuns pe dinsul in ceva, căci se inşală, pe legea mea! Zic deasemenea că un pictor, dacă voeşte să easă vestit in arta lui, se sileşte să imiteze originalele celor mai de seamă pictori pe cari el ii cunoaşte, şi această regulă trebue să fie aceeaşi pentru toate meşteşugurile şi profesiile alese, cari slujesc pentru podoaba republicelor. Astfel trebue să facă, şi face, şi acel care voeşte să căştige numele de inţelept şi răbdător, imitănd pe Ulise, in a căruia persoană şi fapte Homer ne zugrăveşte un portret viu de inţelepciune şi

de răbdare, precum şi Virgiliu ne-a arătat in persoana lui Enea curajul unui fiu cucernic, şi agerimea unui brav şi priceput căpitan, nu zugrăvindu-i nici descriindu-i cum au fost ei, ci cum trebuiau să fie, spre a lăsa pildă oamenilor viitori despre virtuţile lor. In acest chip Amadis a fost nordul, luceafĕrul, soarele cavalerilor viteji şi amorezaţi, pe care trebue să-i imităm toţi acei ce luptăm sub steagul amorului şi a cavalerìei. Deci fiind aceasta astfel cum este, eu găsesc, prietene Sancho, că acel cavaler pribeag ce-l va imita mai mult, va fi mai aproape de a ajunge la perfecţiunea cavalerìei. Şi unul din lucrurile in care mai ales acest cavaler arătâ inţelepciunea, curajul, vitejia, răbdarea, statornicia şi amorul sĕu, fù când se retrase, despreţuit de doamna sa Oriana, spre pocăinţă pe Stănca-Săracă, schimbându-şi numele in acel de Frumos-intuneric, nume de sigur cu inţeles, şi potrivit cu viaţa ce el işi alesese de bunăvoea sa. Aşa că mie-mi este mai uşor să-l imitez in aceasta, ear nu omorind urieşi, tăind capul la şerpi, ucigĕnd endriagi (1) sdrobind armate, nimicind flote şi desfăcĕnd vrăji. Şi fiindcă aceste locuri sunt atăt de potrivite pentru asemenea scopuri, nu trebue să las să treacă prilejul ce acum cu atăta indemănare imi dă pe mănă pĕrul sĕu.

— La urma urmei, zise Sancho, ce voeşte graţia voastră să facă in acest loc atăt de singuratic? — Nu ţi-am spus, respunse Don Quijote, că vreau să imitez pe Amadis, făcĕnd pe desperatul, pe smintitul, pe furiosul, spre a imita totodată şi pe viteazul Roldan, când găsì intr'o făntănă semne că Angelica cea Frumoasă făcuse o faptă injositoare cu Medoro, şi de supĕrare devenì nebun, smulse copacii, turburâ apele făntănelor limpezi, ucise păstori, nimicì turme, aprinse colibe, dărămâ case, tîrì iepe după dinsul, şi făcù alte o sută de mii de fapte de nebun, vrednice de nume şi amintire vecĭnică. (2) Şi fiindcă nu găndesc să imitez pe Roldan sau Or-

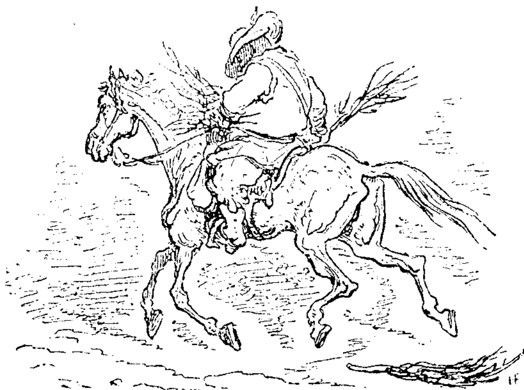
1) Un fel de monstri fabuloşi, cu faţă de om, sau cu forma oricăru i animal.

2) Ariosto: *Orlando furioso*, cant. 23 et sqq.

lando sau Rotolando (căci avea tustrele aceste nume) din punct in punct in toate nebuniile ce el făcù, spuse şi găndì, voiu schiţa numai, cum voiu putea mai bine pe acele ce-mi vor părea mai esenţiale. Se va intimpla poate să mĕ muţumesc numai cu imitarea lui Amadis, care fără a face nebunii pricinuitoare de pagube, ci numai de lacrimi şi de supĕrări, dobăndì atăta nume ca nimene altul. — Mie mi se pare, zise Sancho, că au fost provocaţi şi au avut cuvĕnt să facă aceste neghiobii şi pocăinţi, cavalerii cari au făptuit aşa lucruri, dar graţia voastră ce cuvĕnt are spre a se face nebun? Ce damă v'a despreţuit? Sau ce semne aţi găsit cari să vĕ dea a inţelege că doamna Dulcinea del Toboso ar fi făcut vre-o copilărie cu un maur sau creştin? — Tocmai aici e meşteşugul, respunse Don Quijote, şi aceasta e fineţa intreprinderii mele: să devină nebun un cavaler rătăcitor pentru o pricină oarecare, nu e de nici un preţ: meritul e să pierd mintea fără cuvĕnt, şi să dau a inţelege damei mele, că dacă fac aceasta fără fum, ce aş face, cănd ar eşì fum. Cu atăta mai mult, că am destul prilej in lunga despărţire de vecĭnica mea stăpănă Dulcinea del Toboso. Căci după cum ai auzit spunĕnd acel păstor de mai deunăzi, Ambrosio, cine lipseşte, are să se teamă de toate nenorocirile. Astfel, prietene Sancho, nu-ţi pierde vremea sfătuindu-mĕ să las o imitare aşa de rară, aşa de fericită şi aşa de nemai vĕzută: nebun sunt, nebun am să fiu, pănă cănd tu te vei intoarce cu respunsul la o scrisoare ce găndesc să o trimit cu tine doamnei mele Dulcinea. Dacă respunsul va fi astfel cum se datoreşte credinţei mele, au să ia sfirşit smintirea şi canonul meu. Şi de va fi dimpotrivă, voiu fi nebun de-a binele, şi fiind nebun nu voiu eşì din turburarea şi necazul in care mĕ vei lăsa, şi mĕ voiu bucura de fericirea ce-mi vei aduce, fiind cu mintea intreagă, sau nu voiu simţì durerea ce-mi vei impărtăşì, fiind nebun.

Dar spune-mi, Sancho, păstrezi tu bine coiful lui Mambrino? Căci am vĕzut deja că l'ai ridicat de jos cănd acel nenorocit voì să-l facă bucăţi, dar nu putù, şi din aceasta se poate vedea fineţa minţii sale. La aceasta Sancho respunse: Pe legea mea, domnule cavaler a Tristei Figuri, eu nu pot

suferì nici purta cu răbdare oarecare lucruri ce zice graţia voastră. Ele mĕ aduc a-mi inchipuì că toate cele ce-mi spuneţi de cavalerìe, de căştigare de regate şi impĕrăţii, de hărăzire de insule, şi de alte favoruri şi măreţii, cum se obicĭnuesc la cavalerii rătăcitori, că toate, zic, trebue să fie numai vorbe in vĕnt şi minciuni, toate fleacuri, sau poveşti, sau oricum le-om numì. Căci cine ar auzì pe graţia voastră spunĕnd că un lighean de bărbier este un coif a lui Mambrino, şi că nu eşiţi din această rătăcire in mai mult de douĕzeci şi patru de ciasuri, ce are să găndească decăt că cine zice şi sprijine astfel de lucru trebue să aibă capul dogit? Ligheanul il am in traistă de tot turtit, şi-l duc ca să-l indrept

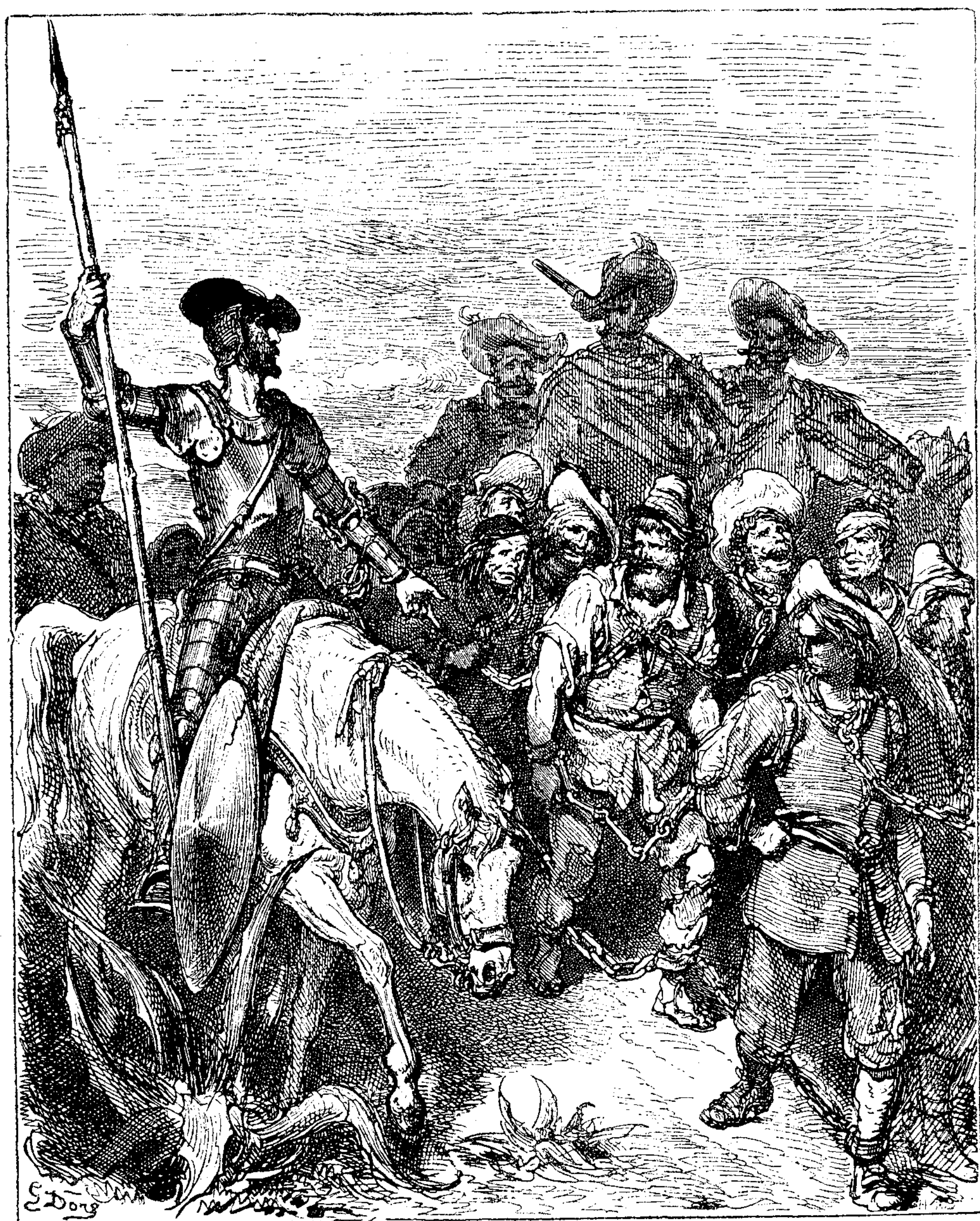
acasă la mine şi să mĕ bărbieresc intr'insul, dacă Dnmnezeu se va milostivì cu mine să mĕ vĕd intr'o zi cu femeea şi copii mei. — Uite Sancho, iţi jur pe acelaş Dumnezeu pe care tu ai jurat inainte, zise Don Quijote, că tu ai cea mai ăngustă judecată ce are sau a avut căndva in lume un scutier. Cum este cu putinţă că de atăta vreme de cănd umbli cu mine, tu n'ai fost in stare să vezi că toate lucrurile cavalerilor rătăcitori par chimere, nerozii şi aiurări, şi că toate sunt făcute pe dos? Şi nu pentru că ele ar fi astfel, ci pentrucă umblă printre noi totdeauna o pozderie de vrăjitori ce prefac şi schimbă toate lucrurile noastre, şi le intorc după gustul lor, şi după cum li-i placul să ne priească sau să ne

sdrobească. Astfel ceeace ţie iţi pare lighean de bărbier, mi se pare mie coiful lui Mambrino, şi altuia ii va părea altăceva. Şi a fost aceasta o rară chibzuinţă a inţeleptului ce-mi prieşte mie să facă a părea la toţi lighean ceeace cu adevĕrat şi aevea este coiful lui Mambrino, căci fiind el de un aşa mare preţ, toţi m'ar urmări ca să mi-l răpească. Dar fiindcă vĕd că nu-i decât un lighean de bărbier, nu se ingrijesc să şi-l procure, cum bine a dovedit cel ce voì să-l rupă, şi-l lăsâ la pămĕnt, fără a-l lua. Zĕu, de l'ar fi cunoscut, niciodată nu l'ar fi lăsat. Păstrează-l, prietene, căci acum n'am nevoe de el. Dimpotrivă trebue să-mi lepăd toate aceste arme, şi să remăn gol ca in zioa naşterii mele, dacă este că voesc să urmez in canonul meu mai mult pe Roland decăt pe Amadis.

Vorbind astfel, ei sosirĕ la poalele unui munte inalt, care, ca o stincă ascuţită, sta singur intre alţii mulţi ce-l incunjurau. Pe coasta lui şerpuea un lin pĕrăoaş, şi de jur imprejurul lui se forma o pajişte atăt de verde şi de vie, incăt făcea mulţumire ochilor ce o priveau. Mulţi copaci selbatici se aflau pe acolo, şi căteva plante şi flori cari făceau locul plăcut. Această posiţie o alese cavalerul Tristei Figuri pentru canonul sĕu, şi astfel vĕzĕnd-o incepù a zice cu glas tare, ca şi cum ar fi fost fără judecată: «Acesta este locul, o cerurilor, ce menesc şi aleg spre a plănge nenorocirea in care voi m'aţi adus; acesta este locul unde plănsul ochilor mei va creşte apele acestui mic pĕrău, şi necurmatele şi adăncele mele suspinuri vor mişca necontenit frunzele acestor copaci de munte, mărturia şi semnul pedepsei ce sufere amărita mea inimă. O voi oricine aţi fi, zei cămpeneşti, cari aveţi locaşul vostru in acest loc necălcat, auziţi plăngerile acestui nenorocit amant, pe care o lungă absenţă şi nişte zule inchipuite l'au adus a se văicăra in aceste selbătăcii şi a se tănguì de aspra purtare a acelei ingrate şi frumoase, termin şi sfirşit a oricării frumuseţi omeneşti. O voi, Napee şi Driade, (1) care

---

1) *Napee* şi *Driade*, nimfele pădurilor şi munţilor, necontenit urmărite de *Satiri*, zei cămpeneşti şi hazlii, cari făceau parte din cortejul lui Bacus.

Don Quijote intreabă pe sclavi care sunt crimele lor.

aveţi obiceiu de-a locuì prin desişurile munţilor, niciodată sprintenii şi sburdalnicii Satiri, de care sunteţi iubite, deşi in zadar, să nu turbure dulcea voastră linişte; ajutaţi-mĕ a jălì nenorocirea mea, sau cel puţin să nu vĕ obosiţi de-a o auzì. O Dulcinea del Toboso, zioa nopţii mele, gloria necazului meu, luceafĕrul căilor mele, steaoa norocului meu, fie ca cerul să ţi-l dea ţie norocul priincios, in orice vei cere de la dinsul, dacă te vei uita la locul şi starea in care m'a adus absenţa ta, şi vei respunde cu bun sfirşit la statornicia datorită credinţii mele. O copaci singuratici, care de azi inainte aveţi să ţineţi tovărăşie singurătăţii mele, daţi semn prin lina clătinare a crengilor voastre că nu vĕ displace presenţa mea. O tu, scutierul meu, plăcut tovarăş in bunele şi relele mele isprăvi, intipăreşte-ţi bine in minte cele ce mĕ vei vedea făcĕnd aici, ca să le povesteşti şi să le repetezi acelei care este pricina totală a tuturor acestora»!

Zicĕnd aceste, se scoborì de pe Rocinante, şi intr'o clipă ii scoase căpĕstrul şi şeaoa, şi dăndu-i o palmă pe spate ii zise: «Iţi dă libertate ţie acel ce remăne fără dinsa, o cal tot atăt de minunat prin faptele tale, pe căt de nenorocit prin soarta ta; du-te unde vei voì, căci pe fruntea ta porţi scris, că nu te ajunse in sprinteneală hipogriful(1) lui Astolfo, nici vestitul Frontino, ce costà aşa scump pe Bradamante.

Vĕzĕnd aceasta Sancho zise: Dumnezeu să ierte pĕcatele cui ne-a scăpat de munca de-a inchinga mirţogul meu. Pe legea mea n'au să lipsească nici bateri din palme, nici lucruri spuse spre lauda lui. Insă dacă el ar fi aici, eu n'aş da voe nimenui să-l deschinge, căci n'ar fi pentru ce, de vreme ce pe dinsul nu l'ar privì numele de amorezat, şi desnădăjduit, nefiind nici una nici alta stăpănul sĕu, care eram eu, cănd voia Dumnezeu. Şi in adevĕr domnule cavaler al Tristei Figuri, dacă este că plecarea mea şi nebunia graţiei voastre sunt aeve, bine-ar fi să pun ear şeaoa pe Rocinante, ca să inlocuească lipsa catîrului meu, şi astfel s'ar

1) Cal fabulos cu aripi.

cruţa timpul cu ducerea şi intoarcerea mea, pentrucă de voiu merge pe jos, nu ştiu cănd voiu ajunge, nici cănd mĕ voiu intoarce, căci in cele din urmă eu nu sunt bun de picior. — Zic, Sancho, respunse Don Quijote, să fie cum vei voì tu, că nu-mi pare rĕu planul tĕu, şi-ţi spun că de azi in trei zile vei pornì, pentrucă vreau ca in acest timp să vezi cele ce fac şi grăesc pentru ea, ca să-i spui. — Dar ce am să mai vĕd, zise Sancho, decăt cele ce am vĕzut? — Eşti departe cu socoteala, respunse Don Quijote. Lipseşte acum să-mi rup hainele, să mi imprăştiu armele, şi să mĕ dau de-a răstogolul printre aceste stinci, şi alte lucruri de felul acesta, care au să te uimească. — Pentru dragostea lui Dumnezeu, zise Sancho, să iea seama graţia voastră cum să facă aceste răstogoluri, căci ar putea ajunge la o astfel de stincă, şi in aşa chip incăt cu cel intăi răstogol s'ar sfirşì maşina acestei pocăinţi. Eu aş fi de părere de vreme ce graţia voastră crede că aceste răstogoluri sunt aici neapărate, şi că nu se poate face această treabă fără ele, să se mulţumească, — căci toate aceste sunt lucruri inchipuite, prefăcute şi in glumă, — să se mulţumească, zic, a le face in apă, sau in ceva moale, cum e bumbacul, şi să-mi lase mie sarcina, că eu voiu spune stăpănei mele că graţia voastră le făcea pe virful unei stinci mai tare decăt un diamant. — Iţi mulţumesc de bunul tĕu gănd, prietene Sancho, respunse Don Quijote, dar vreau să-ţi fac cunoscut că toate aceste lucruri ce fac, nu sunt in glumă, ci foarte aeve, pentrucă altfel ar fi a călca regulele cavalerìei, care ne recomăndă să nu spunem nicio minciună, sub pedeapsă de-a cădea ear in pĕcat, şi a face un lucru in locul altuia, este ca şi cum ai minţì. Aşa dar răstogolurile mele au să fie adevĕrate, statornice şi sincere, fără să aibă nimic sofistic nici fantastic. Va fi nevoie să-mi laşi niscai scamă spre a mĕ curarisì, de vreme ce intimplarea voì să ne lipsească balsamul ce pierdurĕm. Mai mult a fost perderea măgarului, respunse Sancho, căci se pierdurĕ cu dinsul şi scamă şi tot. Şi mĕ rog de graţia voastră să nu-şi mai aducă aminte de acea blăstemată bĕutură, căci numai auzindu-i numele mi se turbură sufletul, şi cu atăt mai mult stomachul.

Şi vĕ mai rog ăncă să socotiţi ca trecute acum cele trei zile ce mi-aţi dat ca termin spre a vedea nebuniile ce faceţi, că eu le socot ca vĕzute acum şi trecute in răndul lucrului judecat, şi voiu spune minuni stăpănei mele. Scrieţi scrisoarea şi trimiteţi-mĕ curĕnd, pentrucă am mare dorinţă să scot pe graţia voastră din acest purgatoriu in care o las. — Purgatoriu il numeşti, Sancho, zise Don Quijote? Ai fi făcut mai bine să-l numeşti infern, şi ăncă şi mai rĕu, dacă este altă ceva care să fie mai rĕu. — Cine este in infern, respunse Sancho, *nulla est retentio* (1), după cum am auzit spunĕndu-se. — Nu inţeleg ce vrea să zică *retentio*, zise Don Quijote. — *Retentio* este, respunse Sancho, că cine este in infern, nu mai ese niciodată din el, nici nu poate; ceeace va fi dimpotrivă cu graţia voastră, sau mie imi vor merge rĕu picioarele, dacă este că am să port pinteni spre a inteţì pe Rocinante. Şi să mĕ vĕd eu odată in Toboso, şi inaintea stăpănei mele Dulcinea, că ii voiu spune astfel de lucruri de prostiile şi nebuniile (căci tot una este) ce a făcut şi face graţia voastră, incăt am s'o fac mai moale decăt o mănuşă, chiar de-aş găsì-o mai tare decăt un trunchiu de arţar. Cu respunsul ei dulce şi uns cu miere, mĕ voiu intoarce prin vĕzduh, ca un vrăjitor, şi voiu scoate pe graţia voastră din acest purgatoriu, ce pare infern, dar nu este, de vreme ce este nădejde de-a eşì din el, nădejde ce, cum am zis, n'o au de-a eşì cei ce sunt in infern, şi nici nu cred că graţia voastră va zice altă ceva.

— Astfel este adevĕrul, zise cel cu Trista Figură. Dar ce vom face spre a scrie scrisoarea? — Şi mandatul pentru măgăruşi? adăogì Sancho. — Totul va fi cuprins, zise Don Quijote. Şi ar fi bine, fiindcă nu e hărtie, să o scriem precum făceau cei vechi, pe frunze de copaci, sau pe nişte tăbliţe de ceară, cu toate că va fi tot atăt de greu de-a găsì acum ceară, ca şi hărtie. Dar mi-a şi venit in minte unde va fi bine şi mai mult decăt bine de-a o scrie, anume in cărticica

1) *In inferno nulla este redemptio*, adecă: in infern nu-i cu putinţă să se rescumpere cineva.

de note ce-a fost a lui Cardenio, şi tu vei avea grijă de-a o trece pe hărtie, cu frumos condeiu, in cel intăiu loc ce vei găsì, unde să fie un invăţător sătesc de copii, sau de nu, orice dascăl ţi-o va copia, dar să n'o dai să ţi-o copieze vreun notar, căci ei au o scrisoare de coţcari pe care nici Satan n'ar inţelege-o. — Dar ce se va face cu iscălitura? zise Sancho. — Niciodată scrisorile lui Amadis n'au fost iscălite, respunse Don Quijote. — Foarte bine, respunse Sancho, dar mandatul va trebuì numai decăt să fie iscălit. El, de se va copia, se va zice că iscălitura e mincinoasă, şi voiu remănea fără măgăruşi. — Mandatul va fi iscălit in aceeaşi cărticică, incăt vĕzĕndu-l nepoata mea nu va face nicio greutate a-l implinì. In ceeace priveşte scrisoarea de amor, vei pune ca iscălitură: *Al vostru pănă la moarte, cavalerul Tristei Figuri.* Puţin va strica să fie de mănă străină, căci după căt eu imi aduc aminte, Dulcinea nu ştie să scrie nici să cetească, şi in toată viaţa ei n'a vĕzut o literă nicio scrisoare de-a mele, pentrucă amorul meu şi al ei a fost totdeauna platonic, fără a se intinde mai mult decăt pănă la o căutătură cinstită, şì ăncă şi aceasta atăt de rar, incăt aş indrăsnì să jur cu adevĕrat că in doisprezece ani de cănd o iubesc mai mult decăt lumina acestor ochi, pe care are să-i mănănce pămĕntul, n'am vĕzut o de patru ori, şi ăncă poate că şi din aceste patru dăţi, nu-i una singură in care ea să fi prins de veste că eu o priveam. Astfel e inţelepciunea şi singurătatea in care au crescut o tatăl ei Lorenzo Corchuelo şi maică-sa Aldonza Nogales.

— Cum, cum, zise Sancho, fiica lui Lorenzo Corchuelo este doamna Dulcinea del Toboso, numită cu alt nume Aldonza Lorenzo? — Ea este, zise Don Quijote, şi merită să fie stăpăna intregului univers. — O cunosc bine, zise Sancho, şi ştiu a spune că ea aruncă o vargă tot aşa de bine ca şi cel mai vĕnjos flĕcău din tot satul. Pe legea mea, e o fată cu cap, făcută şi prefăcută, cu pĕr pe piept, şi care poate scoate din glod barba oriçărui cavaler rătăcitor, present sau viitor, ce ar avea-o drept stăpănă. Bre! bre! Ce putere are şi ce glas! ştiu că intr'o zi se suì in virful clopotniţei din sat,

ca să cheme nişte flĕcăi care lucrau intr'un lan al tatălui ei, şi cu toate că ei erau departe deacolo mai mult de-o jumĕtate de legă, o auzirĕ atăt de bine, ca şi cum ar fi fost la piciorul turnului. Şi ceeace are mai bun este că ea nu-i de loc mofturoasă, are multe apucături de curte, glumeşte cu toţi, de toate face chef şi duh. Acum zic, domnule cavaler al Tristei Figuri, că nu numai poate şi trebue graţia voastră să facă nebunii pentru dinsa, ci cu drept cuvĕnt se poate desnădăjduì şi spănzura, căci nu va fi nimeni care să afle şi să nu zică că aţi făcut foarte bine, chiar de v'ar lua dracul. Aş vroì acum să fiu pe drum, numai spre a o vedea, că sunt multe zile de cănd n'o mai vĕd, şi trebue să fie schimbată, pentrucă mult se strică faţa femeilor, mergĕnd in una la cămp, prin soare şi prin vĕnt. Mărturisesc graţiei voastre un adevĕr, că pănă acum am fost intr'o mare neştiinţă, găndind cu tot dinadinsul că doamna Dulcinea trebuea să fie vre-o princesă de care graţia voastră se amorezase, sau vre-o persoană altfel incăt să merite bogatele daruri ce i-aţi trimis, ca acel al Biscaianului şi al galerienilor, şi altele care trebue să fie multe cum trebue să fie multe şi biruinţele ce a căştigat graţia voastră, in vremea cănd eu ăncă nu eram scutierul sĕu. Dar luănd seama bine, ce se poate face doamnei Aldonza Lorenzo, adecă doamnei Dulcinea del Toboso, ca să meargă să se pue in genunchi dinaintea ei invinşii pe care graţia voastră ii trimite sau are să-i trimită? Pentrucă s'ar putea intimpla că in timpul cănd ei vor sosì, ea să fie dusă ca să pieptene inul sau să bată grău pe arie, şi ei să roşească vĕzĕnd-o, ear ea să-şi ridă de dinşii şi să se supere de aşa dar. — Deja de multe ori mai inainte ţi-am spus, Sancho, zise Don Quijote, că eşti foarte mare palavragiu, şi deşi tĕmp la minte, de multe ori faci pe isteţul. Dar pentru ca să vezi căt eşti de prost tu, şi căt de inţelept sunt eu, vreau să asculţi o scurtă poveste.

Află că o vĕduvă frumoasă, ţĕnĕră, liberă şi bogată, şi mai cu seamă veselă, se amorezâ de un tĕnĕr frate, sdravĕn şi gros. De aceasta prinse de veste mai marele lui, şi intr'o zi spuse bunei vĕduve, sub formă de mustrare frăţească: sunt

uimit, doamnă, şi nu fără multă pricină, că o femee aşa de nobilă, aşa de frumoasă şi aşa de bogată, cum e graţia voastră, s'a amorezat de un om aşa de murdar, aşa de rănd şi aşa de prost, cum e cutare, cănd sunt in această casă atăţea dascăli, atăţea invăţaţi, şi atăţea teologi, intre care graţia voastră ar putea alege ca intre pere, şi zice: pe acesta il iubesc, pe celălalt nu-l iubesc. Ea insă ii respunse cu mult spirit şi cu inima deschisă: graţia voastră, domnul meu, sunteţi foarte inşălat, şi gănditi ca in vremea veche, dacă socotiţi că am ales rěu pe cutare, oricăt de prost vi s'ar părea, căci pentru ceea ce-l vreau eu, ştie atăta filosofie, şi mai multă ăncă decăt Aristotele. Astfel, Sancho, pentru ceeace voesc eu cu Dulcinea del Toboso, ea preţueşte tot atăta ca cea mai inaltă prinţesă de pe pămĕnt; căci nu toţi poeţii cari laudă dame sub un nume ce ei le dau după bunul lor plac, le şi au in faptă de amoreze. Crezi tu că Amarilele, Filisele, Silviile, Dianele, Galateele, şi altele asemene, de care sunt pline cărţile, romanţele, dughenile bărbierilor, teatrele de comedii, au fost cu adevěrat fiinţe cu carne şi cu oase, şi amorezele acelor ce le căntă şi le-au căntat? Nu de sigur, ci pe cele mai multe şi le inchipuesc, spre a da subiect versurilor lor, şi a trece drept amorezaţi, şi drept oameni ce merită să fie. Aşa dar imi ajunge mie să găndesc şi să cred că buna Aldonza Lorenzo este frumoasă şi cinstită. In ceeace priveşte neamul ei, puţin imi pasă, căci n'are să se ducă nimeni să i-l cerceteze spre a-i da rasa de călugăriţă, şi eu imi pun in cap că este cea mai inaltă princesă din lume. Trebue să ştii, Sancho, dacă nu o ştii ăncă, că douĕ singure lucruri atiţă la iubire, mai mult decăt altele, şi aceste sunt frumuseţa mare şi buna reputaţie, şi aceste douĕ lucruri se găsesc pe deplin in Dulcinea, căci in frumuseţă nici una nu-i seamănă, şi in bună reputaţie puţine se mĕsoară cu dinsa. Şi pentru a sfirşi odată, eu imi inchipuesc că tot ce spun este aşa, tără să intreacă nici să lipsească nimica, şi mi-o zugrăvesc in inchipuirea mea cum o doresc, atăt in frumuseţă căt şi in nobleţă. Nu stă impotrivă cu dinsa nici Elena, nici Lucreţia, nici vre-o alta din faimoasele femei a veacurilor trecute grecească, bar-

bară sau latină. Zică fiecine ce va voì, căci dacă pentru aceasta voiu fi mustrat de cei ignoranţi, nu voiu fi pedepsit de cei aspri. — Zic că in toate are graţia voastră dreptate, respunse Sancho, şi că eu sunt un măgar. Dar nu ştiu ce cată măgarul in gura mea, de vreme ce nu trebue să pomeneşti de funie in casa spănzuratului. Insă dea-mi-se scrisoarea. Remas bun, că nu mĕ mut.

Don Quijote scoase cărticica de note, şi dăndu-se la o parte, incepù cu multă linişte a scrie scrisoarea, şi după ce o sfirşì chemă pe Sancho şi-i zice că voea să i-o cetească ca să o inveţe pe derost, pentru cazul cănd ar pierde-o pe drum, căci de la ursita lui cea rea se putea aştepta la orice. — La aceasta respunse Sancho: Să o scrie graţia voastră de douĕ sau de trei ori acolo in carte, şi să mi-o dea, că voiu păzì-o eu bine, pentrucă a găndì ca eu să o invăţ pe dinafară este o prostie. Ţinerea mea de minte este aşa de rea, incăt de multe ori uit cum mĕ chiamă. Dar cu toate aceste, cetiţi-mi-o, că mĕ voiu bucura mult s'o aud, căci ea trebue să meargă ca in slove turnate. — Ascultă, ea sună astfel, zise Don Quijote:

Scrisoarea lui Don Quijote cătră Dulcinea del Toboso.

Suverană şi inaltă doamnă:

Impunsul de ghimpele absenţei, şi rănitul in fundul inimei, prea dulce Dulcinea del Toboso, iţi trimite sănătatea pe care el n'o are. Dacă frumuseţa ta mĕ despreţueşte, dacă meritul tĕu nu este in favoarea mea, dacă nebăgările tale in seamă sunt pentru schingiuirea mea, cu toate că sunt deprins cu suferinţa, greu voiu putea ţinea piept unei astfel de intristări, care pe lăngă că este puternică, va ţinea şi foarte mult. Bunul meu scutier Sancho, iţi va da pe deplin seamă, o frumoasă ingrată, o iubita mea duşmană, de starea in care mĕ găsesc pentru tine. Dacă binevoeşti a mĕ ajuta, al tĕu sunt, ear de nu, fă ce-ţi va fi pe plac, căci sfirşind viaţa mea, voiu satisface cruzimea ta şi dorinţa mea.

Al tĕu pănă la moarte,

Cavalerul Tristei Figuri.

Pe viaţa tatălui meu, zise Sancho, auzind scrisoarea, este lucrul cel mai inalt ce am auzit vreodată. Halal! Şi cum ii spune graţia voastră aici tot ce voeşte! Ce bine se loveşte la iscălitură *Cavalerul Tristei Figuri!* Zic cu adevĕrat că graţia voastră este diavolul insuş, şi că nu-i lucru pe care să nu-l ştie.

— Toate sunt neapărate, respunse Don Quijote, pentru insărcinarea ce am. — Ei bine, zise Sancho, puneţi pe cealaltă faţă, ţidula celor trei măgăruşi, şi iscăliţi-o cu multă desluşire, ca vĕzĕnd-o, să vĕ cunoască slova. — Bucuros, zise Don Quijote, şi scriind-o i-o cetì, in următoarea cuprindere:

«Poruncì-va graţia voastră, doamnă nepoată, in puterea acestei intăi scrisori de măgăruşi, să se dea lui Sancho Panza, scutierul meu, trei din cei cinci ce i-am lăsat acasă, şi sunt in seama graţiei voastre; care trei măgăruşi poruncesc să i se dea şi plătească, pentru tot atăţea la numĕr primiţi aici peşin, şi care, după această ţidulă şi adiverinţa lui de plată, vor fi bine daţi! Făcută in creerii munţilor Siera-Morena, in douĕzeci şi şapte August a acestui an de faţă.

Foarte bine, zise Sancho, s'o iscălească graţia voastră. — Nu este nevoe s'o iscălesc, zise Don Quijote, ci să pun numai turaua mea, care este ca şi iscălitură, şi va fi de ajuns pentru trei măgari, şi chiar pentru trei sute. — Eu mĕ incred in graţia voastră, respunse Sancho; lăsaţi-mĕ să mĕ duc să pun şeaoa pe Rocinante, şi pregătiţi-vĕ a-mi da binecuvĕntarea voastră, că am de gănd să plec fără a vedea faptele deşanţate ce are să facă graţia voastră căci voiu spune că v'am vĕzut făcĕnd atătea incăt să-i fie de ajuns şi de remas. — Cel puţin voesc, Sancho, şi pentrucă este neapărat aşa, voesc, zic, să mĕ vezi in pielea goală, şi făcĕnd una sau douĕ duzini de nebunii, pe care le voiu indeplinì in mai puţin de jumĕtate de cias. Vĕzĕndu-le tu cu ochii tĕi ai să poţi jura fără pĕcat pentru celelalte ce vei voì să adaogi, şi te asigur că nu vei spune tu atătea căte eu am de gănd să fac. — Pentru Dumnezeu, domnul meu, să nu vĕd eu pe graţia voastră in pielea goală, că are să mĕ prindă mare milă, şi nu voiu putea să mĕ stăpănesc de plăns, şi nu-i astfel ca-

pul de plănsul de-a seară pentru bietul măgar, incăt n'aş vrea să mĕ pun ear pe plăns. Dacă este că graţia voastră ţine ca eu să vĕd căteva nebunii, facă-le imbrăcat, scurte, şi cele ce i-ar venì mai la indemănă. Cu atăta mai mult că pentru mine nu e nevoe de nimica de felul acesta, şi precum v'am mai spus, asta ar fi a scurta drumul intoarcerii mele, cu veştile pe care graţia voastă le doreşte şi le merită. Şi dacă nu, să se gătească doamna Dulcinea, că de nu respunde cum este drept, fac jurămĕnt pe faţă cui mĕ aude că am să-i scot respunsul cel bun din stomah cu picioarele şi cu pumnii. Pentrucă, cum să se poată suferì ca un cavaler pribeag atăt de faimos, ca graţia voastră, să nebunească ne tam ne sam pentru o...? Să nu mĕ facă această doamnă să vorbesc, că pe legea mea imi dau drumul limbei şi-i spun verde in obraz. Sunt eu bunişor de asta; ea nu mĕ cunoaşte bine, că zĕu de m'ar cunoaşte, ar postì pentru mine! (1) — Zĕu, Sancho, zise Don Quijote, după cum se pare, nu eşti tu mai cuminte decăt mine. — Nu sunt aşa de nebun, dar sunt mai iute la mănie, respunse Sancho. Insă lăsănd asta la o parte, ce are să mănănce graţia voastră pănă ce mĕ voiu intoarce eu? Aveţi să eşiţi la drum ca şi Cardenio, să răpiţi demăncarea de la păstori? — Să nu te turbure această grijă, respunse Don Quijote, căci chiar de aş avea, n'aş mănca altă ceva decăt erburile şi roadele ce mi-ar da această poeană şi aceşti co paci. Fineţa sarcinii mele este de-a nu mănca, şi de-a mĕ supune şi la alte lipsuri. — La aceasta Sancho zise: Ştie graţia voastră de ce mĕ tem eu? Că nu voiu nimerì să mĕ intorc in acest loc unde vĕ las acum, ascuns cum este el.— Ia-ţi bine semnele, căci eu mĕ voiu silì să nu mĕ depărtez de aceste imprejurimi, zise Don Quijote, şi încă voiu avea in grijă să mĕ suiu pe cele mai inalte din aceste stănci, ca să te pot zărì cănd te vei intoarce. Ş'apoi in cele din urmă, ca să nu te rătăceşti de mine şi să te pierzi, cel

1) Espresiune populară in Spania, care inseamnă: *a avea respect, teamă de cineva*, ca de un sfănt, care se impacă prin post şi rugăciune. Aceasta pare a fi originea expresiunii.

mai nimerit lucru va fi să tai căteva crengi din mulţii copaci se sunt pe aici, şi să le tot aşezi din loc in loc, pănă vei eşì la şes, şi aceste iţi vor slujì ca hotare şi semne ca să mĕ găseşti cănd te vei intoarce, cum a făcut Teseu in labirint.

— Aşa voiu ace, respunse Sancho Panza, şi tăind căteva tufe, cerù binecuvĕntarea domnului sĕu, şi, nu fără multe lacrimi a amĕndoror, işi luâ zioa bună de la dinsul. Suindu-se pe Rocinante, pe care Don Quijote il recomĕndâ

mult, ca să se uite la el ca la insăşi persoana sa, se indrumâ spre şes, imprăştiind din loc in loc crengi de copaci, cum il sfătuise stăpănul sĕu. Astfel Sancho se depărtâ, cu toate că Don Quijote il tot năcăjea să vadă măcar douĕ nebunii. Dar nu merse o sută de paşi, cănd se intoarse şi zise: Spun, domnule, că graţia voastră a grăit foarte bine, că pentru ca să pot jura, fără să-mi incarc cugetul, că v'am vĕzut făcĕnd

nebunii, ar fi bine să vĕd măcar una, deşi am vĕzut una foarte mare, in remănerea voastră aici.

— Nu-ţi spuneam eu? zise Don Quijote. Aşteaptă, Sancho, iţi voiu face, căt ai zice Crezul. Şi lepădăndu-şi cu toată graba nădragii, remase gol şi in cămaşă, şi indată, fără a sta mult pe gănduri, işi svirlì de douĕ ori picioarele in aer, făcù de douĕ ori tumba cu capul in jos şi cu tălpile in sus, Sancho intoarse căpestrul lui Rocinante, şi se crezù mulţumit şi satisfăcut, căci putea jura că stăpănu-sĕu remănea nebun. Astfel il vom lăsa să-şi meargă drumul, pănă la intoarcere, care fù pest puţin timp.

(Va urma).

ST. G. VĂRGOLICI.

POESII

LA CĂRŞMA VERDE

La cărşma verde pe vălcea
Voios m'abat din calea mea;
La masa de stejar mĕ pun
Nimic nu cer, nimic nu spun.

Dar cărşmăriţa cea nurlie
Ea mĕ cunoaşte şi mĕ ştie,
Şi sprintenă şi mlădioasă
Aduce cupa cea spumoasă.

Pe umeri braţul mi-l aşază
Lumina ochilor să-mi vază,
Şi pentru vesele căntări
Primesc drept plată sărutări.

O filosofi cu gănd greoi,
Cănd oare 'ţi inţelege voi
C'a fericirii dulce cheie
E 'n vin, in căntec şi 'n femee?

IN UMBRA DE GARDINE

Tĕnĕră copilă brună
Imi vădeşti a ta iubire,
Cum deschide 'n nopţi de lună
Dulcile colori bobocul.

O ascunde in căinţă
Rugătorii tĕi ochi negri,
Amoroasa suferinţă
Să o vĕd, de mult nu's vrednic.

Vină 'n umbra de gardine,
Fruntea mică şi ferbinte
Inspre geamuri să se 'ncline
Ca un nufĕr peste ape.

Punele pe piept să zacă
Blăndele măni amĕndouĕ,
Biata inimă să tacă,
Tu s'asculţi a mea poveste.

Sufletul meu visuri n'are,
Numai surd in el jăleşte
Doritoarea ta chemare,
Ca un echo in ruine.

Căci in arzătoare doruri
De a vedè ascunsul tainei
El a 'mpins a sale sboruri,
Tĕnĕr, la oprite raiuri.

Şi-a răpit-a cunoştinţei
Poamă plină de blăstemuri,
Oarba păclă a credinţei
I-a căzut in răsipire.

Insă cu privirea clară
N'a vĕzut nimica alta,
Decăt pustiere-amară
Ce s'a coborit intr'insul.

Şi de-atuncea stă 'n omĕturi
Troenit ca polul nordic.
Lăngă mine tu alĕturi
Vrei să torci visare dulce?

Dacă şi mĕ ispiteşte
Casta ta intăi iubire,
Şi sub raza ei sclipeşte
Palid ghiaţa stinsei inimi.

Numai trecător pe-o clipă
E in stare să m'atingă,
A norocului aripă
In sărut de buze calde.

Măni acum o comedie
Mi-ar părea delirul nostru,
Pentru-un ceas de poesie
Tu ai plănge-o viaţă 'ntreagă.

De-ar fi veacul cel de aur
Eu incununat cu mirtă,
Al amorului blănd laur
M'aş ruga 'n genunchi zeiţei :

«Venus! pune 'ndurătoare
«Măna sfăntă pe-a mea frunte,
«Ear să fie crezătoare
«Mintea 'n gingaşele taine.

«Şi din ochii mei sărută
«Neagra-a lumei oglindire,
«Ca icoana cea căzută
«De ilusii să re'nvie.

«Ear in inima mea rece
«Pune-o vecĭnică scăntee,
«Ca să nu mai poată trece
«Patima mea pentru dinsa.»

Dacă pe altare sfinte
Nu mai este alba Venus,
Trebue să fii cu minte
Draga mea cu ochi de mură.

Astăzi, cănd cu foi cernite
Ghiocelu 'ntăei dragosti
Moare, vin găndiri cumplite
Ş'ai voì să mori cu dinsul.

O, dar in curind copilă
Vei uita romanul tragic,
In o sarbĕdă idilă
Vei găsi noroc şi pace.

Vor veni la mijloc anii
Unde-i mai găndì la mine,
Tu mustrăndu-ţi băeţanii,
Pieptănănd copile blonde?

Numa 'n vis de noapte-adâncă
Poate-i tresărî odată,
Când voi fi perit pe o stâncă
Singuratec ca un vultur.

Cernăuţi. *T. ROBEANU.*

TU VREME .....

Tu vreme, luat-ai cu tine
Le-ai dus, nu ştiu unde, le-ai dus,
A vieţii minute de bine
A dragostei farmec nespus.

Tu vreme, oprit-ai din cale
Speranţele, albi porumbei,
Secat-ai isvorul din vale,
Isvorul sub umbra cu tei.

Pe urma ta noaptea remâne
Tu vreme luminele stingi,
Aceiaşi pari astăzi şi mâne
Nu poţi nici să rizi, nici să plângi.

Iubita de ce s'ar mai teme
De chinuri, de rĕu pe pămĕnt,
Pe toate le 'mprăştii tu vreme,
Tu vreme, a lumei mormĕnt.

SONET

Tu porţi prin lume pacinic, in liniştirea vieţii,
Adănca-ţi mulţămire, o inimă 'mpăcată;
Un călĕtor ce-admiră cămpia imbrăcată
Plimbăndu-şi fantasia, sub raza dimineţii.

Dar eată o femee, ce 'n vis, ţi se arată
Ea căntă şi-ţi vorbeşte cu glasul tinereţii,
Pe lăngă tine sboară; in rumeneala feţii
Bujorii să rĕsfaţă, cu ochii in jos cată.

Şi luminoasă fuge; s'a dus, s'a dus; tu insă
Inmărmurit pe locu-ţi rĕmăi, simţirea stinsă
Deşi inima bate, de-un gănd neinţeles.
Vai! nici găndeşti c'atuncea, om inţelept şi rece
Amorul cel cu aripi, din anticul eres,
Cu flori şi cu săgeată pe lăngă tine trece!

N. VOLENTI.

ACADEMIA ROMÂNĂ

SESIUNEA GENERALĂ DIN 1888

Importanţa tot mai mare ce dobândeşte Academia Română pe fiecare an, se intemeează in bună parte pe imbogăţirea colecţiunii de documente vechi care se adună in archivele ei şi pe inmulţirea premielor cu care resplăteşte şi incurajează pe scriitorii Români.

De pe acum Academia posede un numĕr foarte insemnat de documente din cele mai preţioase şi o bibliotecă foarte bogată in cărţi şi manuscripte rare, in care invăţaţii vor găsì isvoare necunoscute până astăzi ăncă pentu studii istorice relative la trecutul Românilor. Pentru generaţiile viitoare aceasta este de o insemnătate deosebită şi publicul pare a inţelege pe deplin această insemnătate, de vreme ce din toate părţile unde locuesc Români se trimit zilnic Academiei documente păstrate până astăzi cu scumpătate in archivele private ale familiilor.

Premiele iau deasemenea o intindere tot mai mare. Pe lăngă cele cunoscute până acuma, s'au mai creat douĕ in anul acesta de reposaţii Hagi Vasile şi Ioan Fĕtu. Acest din urmă a numit chiar pe Academia Română legatară universală a modestei sale averi, adunată prin munca indelungată, statornică şi inteligentă.

*

In şedinţele publice ale acestei sesiuni, din care douĕ au fost presidate de insuşi Regele şi Regina, s'au citit următoarele lucrări ale membrilor Academiei :

D. I. Calenderu, membru corespondent. Traducerea la legile celor XII tabule, pe care am publicat-o in numĕrul trecut al revistei noastre.

A. Odobescu. Dare de seamă despre oarecare documente din biblioteca din Paris relative la Români.

Episcopul Melchisedek. Studiu asupra didahiilor sau predicelor Mitropolitului Ungro-Vlahiei Antim Ivereanul.

Gr. Cobălcescu. Memoriu despre Fauna Molusca fosilă a depositelor puntice din România.

G. Bariţiu. Dare de seamă asupra mai multor documente privitoare la istoria bisericească a Românilor din Ungaria şi Transilvania.

B. P. Hasdeu. Dare de seamă despre „Magnum Etimologicum Romaniæ".

G. Sion. Dare de seamă despre oarecare documente interesante din archiva din Kişinău.

*

In secţiunea literară a Academiei sunt două scaune vacante. Unul, acel al rĕposatului Fontanin trebuea să fie ocupat ăncă din primăvara anului 1887; insă impărţindu-se voturile secţiunii literare in numĕr egal pentru ambii candidaţi propuşi atunci, alegerea se amănase pentru sesiunea generală a anului acesta. In vara trecută 1887 a mai murit şi regretatul Th. Cipariu, aşa incăt o indoită alegere avea să se facă acum. Secţiunea literară, foarte redusă prin aceste două vacanţe şi prin lipsa d-lor V. Alecsandri, Sbiera şi Roman, absenţi in tot timpul sesiunii curente, s'a impărţit intăi in propunerile ce avea să facă plenului Academiei pentru aceste numiri, dar la urmă prin o transacţiune a hotărit in unanimitate să propue pe d-nii *I. Slavici* şi *G. Bengescu*, amĕndoi autori distinşi şi indicaţi pentru aceste locuri din mai multe puncte de vedere. Plenul Academiei nu a impărtăşit insă vederea secţiunii literare. Pe când in regulă generală Academia incuviinţează propunerile ce vin de la secţiuni in ceeacee le priveşte pe fiecare in

parte, secţiunea literară de vreo doi ani, nu mai pare a se bucura de această incredere a Academiei: anii trec şi scaunele din secţiunea literară rĕmăn vacante, ceeace este şi regretabil şi contrar legii constitutive a inaltului corp academic.

*

Premiele incuviinţate anul acesta sunt următoarele: Pentru cea mai bună lucrare despre „Nunta la Romăni“ s'a acordat domnişoarei Elena Sevastos premiul Heliad Rădulescu de 4000 lei; lucrarea a doua a d-lui S. Fl. Marian a fost asemenea premiată cu 2000 lei din fondurile Academiei.

Premiul Lazăr de 5000 lei s'a acordat d-lui Bacaloglu pentru cartea sa despre fisică. Pentru premiul Năsturel Herescu nici una din scrierile presentate nu a intrunit voturile cerute de regulamentul Academiei, aşa incăt acest premiu nu s'a acordat de loc, ci a trecut la fondul economiilor.

Pe cănd celelalte lucrări ale Academiei Române au inceput a merge pe o cale normală, regulată şi asemănată Academiilor de ştiinţe din Europa occidentală, voturile secrete cănd este vorba de numire de membri şi premiare de cărţi dovedesc ăncă multă şovăire şi mult capriciu — ceeace cu timpul negreşit are să dispară.

După propunerea secţiunii literare se pune la concurs pentru premiul Heliad-Rădulescu pe 1892: „Naşterea şi Inmormĕntarea la Romăni. Datine şi Credinţe“. — Ear pentru premiul Hagi Vasile cea mai bună scriere relativă la istoria comerciului la Romăni, sau la starea actuală a comerciului şi industriei Romănilor, sau insfirşit cea mai bună carte asupra dreptului comercial actual din Romănia.

*

Delegaţiunea Academiei s'a ales precum urmează:

President Academiei d. M. Cogălniceanu. Vicepresidenţi: d-nii Iacob Negruzzi, V. A. Urechiă şi P. Aurelian.

*

Hotărirea asupra scoaterii sau păstrării lui *u scurt* in ortografia Română, tot amănată din an in an, s'a mai amănat şi de astădată şi poate că s'a făcut bine. Puterea imprejurărilor este mai tare decăt voinţa oamenilor. Dispariţia acestei vocale finale din ortografie se face de la sine şi când nimeni nu va mai intrebuinţa-o decât numai Academia Română, acest invăţat corp, vĕzĕndu-se isolat, nu va putea altfel decât să-şi pună şi el pecetea sa oficială pe un fapt de mult indeplinit in viaţa vie şi reală a poporului român.

Dir.

BIBLIOGRAFIE

CĂRȚI APĂRUTE DE CURĔND ȘI TRIMISE DIRECȚIUNII „CONVORBIRILOR LITERARE“

Almanachul Societății Academiei social-literare «România-Jună». II. Un vol. 8⁰ mare, Viena 1888.

Carmen Sylva. O rugăciune, novelă. Traducere autorisată de *Flor. Carp.* 1 broș. Cernăuți 1887.

Aurel Procopianu-Procopovici. Beiträge zur Konntniss der Gefässkryptogamen der Bucovina. 1 broș. 1887.

Verzeichniss der öffentlichen Verlesunger an der K. K. Franz-Josef-Universität zu Czernovitz im Somer-Semester 1888.

D. Budișteanu. Despre modul de represiune admis in penitenciarele și coloniile agricole din Elveția și Belgia. 1 broș. Iași 1883.

Valerian Gh. Negrescu. Medicina populară. Anghina difterică, mijloace practice pentru a cunoaște etc. 1 broș. Focșani 1888.

George Odoleanu Garbeà. Zor, poemă dramatică in versuri cu 11 ilustrațiuni, fascicula 1. București 1885.

Alecsandru Blancfort. Supliment la jurisprudența inaltei Curți de casațiune și justiție. I-iul vol. 1884, 1885.—1885 2 vol. coprinzĕnd legea organică și legea vacanțelor. Iași 1888.

N. V. Piperescu. Din valurile vieței. Versuri. 1878-1888, 1 vol. Focșani 1888.

B. Petriceicu-Hasdeu. Etymologicum Magnum Romaniæ. Tomul II, fascioara II, Apui-Ariciu. București 1888.

Alexandru Degenmann. Bibliografia Română. Buletin mensual al librăriei generale etc. Anul X-lea 1888.

Carmen Sylva. Cuvinte sufletești. 1 vol. București 1888.

Mihail Canianu. Poesii populare. 1 vol. Iași 1888.

Aristide Pascal. Un cri d'alarme. 1 broș. Bucarest 1888.

» Un cri d'espérance. 1 broș. Bucarest 1888.

Thoma Basilescu. Curs complect de exploatarea postelor și telegrafelor. 1 vol. București 1884.

» Studii critice asupra postelor și telegrafelor in legătură cu căile ferate. 1 broș. București 1885.

Episcopul Melchisedek. Didahiile ținute cu mitropolia din București de *Antim Gireanul* cu notițe biografice etc., corectate de *Constantin Erbiceanu.* 1 vol. București 1888.

V. A. Urechia. Miron Costin. Opere complecte după manuscripte cu variante și note etc. Tipăr. sub auspiciile Academiei Române. Tomul II. 1 vol. 8⁰ mare. București 1888.

I. M. Riureanu. Din biblioteca de lectură pentru tinerimea română de ambe sexe, elaborată după diferiți autori:
Privighitoarea, a 3-a edițiune.
Despre datoriile copiilor către părinții lor, a 5-a edițiune.
Istorioare pentru copii, a 3-a edițiune.
Noue istorioare pentru copii, a 4-a edițiune.
Căte un mic volum. București 1887.

Ministerul cultelor și al instrucțiunii publice. Studiu asupra invățămêntului secundar din Romănia, urmat de o statistică etc. de la anul școlar 1875-76—1886-87, de *Dr. Alexandru N. Vitzu.* 1 vol. in IV⁰. București 1888.
Tabele statistice relative la clădirile, mobilierul, populațiunea și intreținerea școalelor primare urbane. 1 vol. in IV⁰. București 1888.

Nicolae I. Pruncu. Poesii, un mic vol. in 16⁰. Focșani 1887.

Academia Română. I. O scrisoare de la Mihai Viteazul. II. Steagul lui Șerban Vodă Cantacuzino. III. Noue descoperiri numismatice române. Cuvêntare pentru 10. Estr. din An. sec. II. Tom. VIII, S. II. 1 broș. in IV⁰. București 1888.
Dare de seamă despre colecțiunea de documente istorice române aflate la Wiesbaden, de d. *D. Sturdza.* Est. din An. sec. II. Tom. VIII, s. II. 1 broș. in IV⁰. București 1888.
Notițe despre Slobozii de *V. A. Urechia.* Estr. din An. s. II. Tom. VIII, s. II. 1 broș. in IV⁰. București 1888.

Economia pădurilor Statului. 1 broș. București 1888.

Adela Xenopol. Incercări literare.—Versuri și istorisiri. 1 vol. Iași 1888.

Publicațiuni periodice: Romänische Revue, IV, Sahsgeng III Hept. Mitte Müsz 1888 Resicza.—*Țara nouă,* an. IV No. 10, Ianuarie 1888. București.— *Peleșul,* anul II No. 4, Fevruarie 1888. Bucuresti.—*Buletinul societății de medici și naturaliști din Iași,* anul I No. 8, August 1887.—*Analele literare,* 15 Ianuarie 1888. București. — *George Lazăr.* Revistă pentru educațiune și instrucțiune, anul I No. 10, 15 Ianuarie 1888. Bêrlad.— *Revista societeții științifică-literară «Tinerimea Română»,* anul VI No. 1, Ianuarie, No. 2 Fevruarie și No. 3 Martie 1888. București.

București. Din stabilimentul grafic Socec & Teclu. — 26,808.

Apare la 1 a fiecărei luni.

CONVORBIRI LITERARE

No. 3. Bucuresti, 1 Iunie 1888. **Anul XXII.**

ZILELE BABEI

ŞI

LEGENDA DOCHIEI

La cele din urmă zile ale lui Fevruarie şi la cele dintăi din Martie — sau la sfirşitul lui Martie şi la inceputul lui Aprilie — se rapoartă o tradiţiune populară, pe care o regăsim, nu numai la Romăni şi la popoarele din peninsula balcanică, dar in mai toată Europa. Reimprospĕtarea vremii geroase din ultimele zile ale iernei pare a fi isbit pretutindenea inchipuirea poporului, care s'a incercat a da faptului o explicare plausibilă. Pornirea sa firească cătră personificare a creat astfel o legendă puţin nuanţată de la un popor la altul. Această asemĕnare a plăsmuirii populare in diferite zone provine dintr'o necesitate psicologică: acelaş fenomen a dat naştere unei concepţiuni identice. Aceasta insă nu impiedică, ca fiecare versiune să-şi păstreze intipărirea locală sau naţională şi să varieze astfel la infinit unul şi acelaş mod de a vedea.

In variantele orientale, la Romăni, Bulgari, Sĕrbi, Greci, ese la iveală elementul topografic: stănci antropomorfe păstrează ăncă urmele babei semeţe, care a tras asupră-şi urgia vremii. In variantele occidentale, la Provençali, Italieni, Spanioli şi Portugeji, se accentuează mai mult elementul meteorologic: baba e inlocuită uneori cu un cioban sau, foarte rar, cu o pasere. Ambelor versiuni le este comună trăsura fundamentală, care motivează această stare anor-

mală a temperaturii : pedepsirea infruntării trufaşe şi a batjocurei semeţe.

Legenda a făcut, pe terenul romănesc, un pas mai departe in evoluţiunea ei: pe când in versiunile paralele baba remăne nespecificată, ea apare, in tradiţiunea romănească, sub tipicul nume de *Dochia*, datorit unui amalgam de origine bisericească. Nimic mai des, in plăsmuirile poporului, ca o atare juxtapunere de elemente analoage.

Dar nici aci nu s'a oprit evoluţiunea. Legenda Dochiei a mai incercat şi un amestec recent de origine literară, amestec, care nu are nimic a face cu fondul popular al legendei.

Aceste două din urmă stadie de desvoltare fiind proprie tradiţiunii romăneşti, am căutat a le trata special in a doua parte a acestui studiu, reservănd prima parte pentru cercetarea fondului comun al credinţei populare, aşa cum ea ne intimpină la diferitele popoare.

I. ZILELE BABEI

§ 1.

Cele dintăi nouě sau douĕspreze zile din Martie, Romănul le porecleşte *Babele* sau *Zilele Babei.*

Austriacul Sulzer, care intreprinsese pe la sfirşitul secolului trecut un fel de istorie culturală a Ţărilor romăneşti, relevează această credinţă a *Babelor*:

„Romanii — zice el — celebrau la 1 Martie serbătoarea matroanelor, *Matronalia*; Romănii numesc această zi *Zilele Babelor*, cari ar fi „festum matronarum“ al Romanilor, cu toate că Romănii nu le ţin cu nicio solemnitate şi cu toate că ele cad, nu la 1, ci cătră sfirşitul lui Martie. Ele nu sunt altceva in fond decăt „iarna babelor“, o locuţiune care corespunde cu germanul *Weibersommer*“.

Şi aiurea: „La inceputul primăverii tinerii numai se incumetează a eşì la cămp, pe când babele se ţin la sobă,

precum frumosul timp al toamnei se numeşte la Germani *Weibersommer*". (1)

Alecsandri, la pastelul „Sfirşitul iernei":(2)

S'a dus zăpada albă de pe intinsul ţării,
S'au dus *zilele babei* şi nopţile vegherii....

face următoarea notă:

„Romănul caracterizează sub forme poetice sau glumeţe toate varietăţile timpului. Astfel ii place a numi *zilele babei* zilele cele dintăi a lunei lui Mart — *giboulées de Mars*, pretinzĕnd ca ele sunt nesuferite ca o babă, care se ceartă necontenit şi plănge şi nu lasă pe nime in pace...."

Bucureştenii povestesc următoarele despre baba Dochia:

In cele nouĕ dintăi zile din Martie, cănd e ploae, ninsoare, lapoviţă, se zice că *baba Dochia* avea nişte oiţe şi că s'a urcat la munte să le dea păşune. Marte ar fi prevenit-o că nu-i ăncă timp, ea ii respunse cu cuvinte batjocoritoare. Imbrăcăndu-şi cele nouĕ cojoace,(3) şi-a luat oile şi s'a suit in munte. Marte, ca să-şi resbune de insulta suferită, dete o straşnică geruială şi o ploae, care se prefăcea intr'un poleiu ca sticla. Dar baba Dochia inainta mereu nepăsăndu-i de ameninţările vremii. In prima zi leapădă un cojoc, pănă ce in a noua zi a ingheţat acolo in virf cu toate oile sale. (4)

Privitor la muntele *Babele* din piscul Bucegilor ciobanii, spre a tălmăcì stanele de peatră de pe acolo, povestesc o legendă analoagă versificată de d. Sava N. Şoimescu.(5)

---

1) Sulzer, *Geschichte des transalpinischen Daciens*. Wien, 1781, vol. II, p. 57 şi 314.

2) Alecsandri, *Poesii*, vol. III, p. 190.

3) Grimm atribue o valoare mitică locuţiunii populare germane despre Fevruarie (numit *Sporkel*): «*Spörkelsin* are şapte cojoace, unul mai lung ca altul, ce le scutură» adică aţiţă vĕnt. V. *Deutsche Mythologie*, p. 749.

4) Această notiţă mi-a fost impărtăşită de reposatul Ispirescu.—Fie-mi permis a mĕ folosì de această ocasiune spre a aduce un omagiu suprem memoriei venerabilului unchiaş, care a fost pentru mine adevĕratul dascăl intru ale poporului.

5) *Poesii lirice*. Bucureşti, 1883, p. 72—76; cf. p. 69—71.

In cele nouĕ dintâi zile din Martie *baba Dochia*, o babă rea şi încăpăţinată, a umblat pe virful Carpaţilor cu cele nouĕ capre ale sale. Inăsprită de o lungă iarnă, ea voì cu orice preţ să-şi ducă turma să pască inainte de timp, zicĕnd :

Hăi, căpriţe, hăi, de-o vrea Dumnezeu, de n'o vrea!

Dar, după ce pribegì pe munte nouĕ zile, baba Dochia incremenì de frig, ba chiar se impetrì cu turmă cu tot pe platoul ce este deasupra obârşiei Ialomiţei şi pe care păstorii il numesc *Babele*. Acolo se vede şi astăzi o peatră inaltă ocolită de alte nouĕ petre mai mici, cari infăţişează pe baba Dochia cu turma sa.

§ 2.

Aceasta ne conduce la cercetarea elementului topografic, care joacă un rol important in evoluţiunea legendei noastre.

Omul naturei vede in fiecare manifestare cosmică o personificare, un agent necunoscut. Pus in faţa unei asemenea manifestări, el tinde a-şi satisface curiositatea, a-şi da seamă de ceeace impresionează inchipuirea sa. Şi atunci dĕnsul caută in sfera experienţei sale causa plăsmuită a realităţii inconjurătoare.

In acest mod se naşte legenda.

Poporul vede o stincă cu chip de om : această vedere impresionează inchipuirea lui şi reclamă de la dinsa respuns la vecînicul „pentru ce?“ Conformaţiunea stincei ii procură *materia* explicaţiunii : ea fusese odinioară o fiinţă omenească; asociaţiunea ideilor ii dă *forma* ei : prefacerea ei in peatră trebue să fie urmarea unui blăstem — impietrirea fiind pretutindinea considerată ca o pedeapsă pentru neşupunere sau sumeţie. Precum Biblia ne arată pe femeea lui Lot prefăcĕndu-se intr'o stană de sare pentru neascultarea ei, tot astfel ne intimpină impietrirea in basmele noastre ca cea

mai straşnică pedeapsă a unei nelegiuiri sau resbunări. (1)

Pe piscul Pionului sau Ceahlăului se vedea, ăncă pe timpul lui Cantemir, urmele unei figuri impetrite, pe care invăţatul Domn o descrie astfel:

„In mijlocul muntelui se vede un stilp de peatră foarte vechiu de cinci coţi de inalt, pe care se inchipueşte o babă cu douĕzeci de oi, din a căreia parte firească curge necontenit un izvor (*In medio montis Czahlow statua conspicitur antiquissima, quinque alnis alta, vetulam ovibus ni fallor XX cinctam referens, e cujus naturali parte perennis aquae fons profluit*)".

Cantemir işi dă cu părerea că acel chip „cu adevĕrat au fost păgănilor pentru inchinare idolească, a căror inchinători era obicĭnuiţi ori prin mijlociri fireşti ori prin farmece să facă vreun lucru, cu care să aducă minuni şi cugetări de dumnezeire pentru prostimea cea lesne credincioasă (*Probabile est, inservisse eam statuam idolorum gentilium cultui, cujus administri solenne habebant, vel naturae, vel magiae artibus aliquid efficere, quo admirationem possint et divinitatis opinionem creduli pletae injicere*)". (2)

In Muntenia, in judeţul Mehedinţi, regăsim asemenea o stincă antropomorfă sub numele de *Babele*. „Aproape de cataracte, in marginea Dunării, se inalţă un spic de stincă din muntele de aci, pe care privindu-l cineva din depărtare, i se pare că vede douĕ chipuri de om ca nişte statui de peatră infipte in stincă: unul este mai mic, altul mai mare...."

Tradiţiunea respectivă locală sună astfel:

„Pe când sfântul Petru — numele unui pustnic din acea localitate — se afla tare bolnav, a trimis pe nişte babe după burueni de leacuri in ţara sĕrbească, cari au intărziat foarte mult venirea lor şi pe când sfântul era aproape a-şi

1) Comp. basmul muntean «Omul de peatră» de Ispirescu, *Basme*, p. 112—119.

2) Cantemir, *Descrierea Moldovii*, ed. Negruzzi, p. 47-48.

da sufletul, vĕzĕnd că ele nu mai vin, a trimis in douĕ rânduri in calea lor să privegheze din sprinceana munţilor, dacă se vĕd venind şi i s'a spus că nu se vĕd; iar a treia oară, pe când sfântul işi dete ultima suflare, i s'a spus că babele se vĕd odihnind pe peatră in apropiere. Atunci sfântul le-a blăstemat zicĕnd: Steiu de peatră să se facă! şi aşa a rĕmas până astăzi". (1)

Platoul deasupra obirşiei Ialomiţei, care infăţişează o stană de peatră ocolită de alte mai mici in formă de capre, păstorii il numesc *Babele* şi povestesc in privinţa lui o tradiţiune raportată mai sus.

La isvorul Argeşului o stană pe pajiştea mare poartă numirea de „*Căprăreasă*", despre care bĕtrânii spun această tradiţiune:

Odată a fost o babă caraghioasă, care, plecând in timp de iarnă la un loc in urma unei prinsori ce făcuse şi apucând-o pe drum o ploae şi un viscol foarte mare, i-a fost cu neputinţă de-a se mai putea apăra in contra asprimii timpului nici cu cele nouĕ cojoace cu cari se afla imbrăcată, şi a murit indată impreună cu nouĕ capre ce luase cu sine, prefăcĕndu-se in peatră, precum se vede şi astăzi. (2)

§ 3.

Un basm bănăţean, publicat de fraţii Schott sub titlul de „Zilele Babei", caută a tălmăcì originea acestei numiri. Iată resumatul editorilor:

Doi stilpi de peatră cu chip omenesc sunt tălmăciţi de legendă. O babă rĕutăcioasă necăjea in tot felul pe noră-sa şi intre altele ii poruncì a nălbì lână neagră. Dinsa se supuse şi Hristos, care i se arătă cu Petru, o ajută să isbutească. Ea se intoarse acasă impodobită cu flori abia

1) Dimitrescu, *Note asupra monumentelor, ruinelor şi locurilor insemnate istorice din judeţul Mehedinţi* in *Revista* d-lui Tocilescu, An. I, vol. I, p. 164-165.

2) Marţian, *Anale statistice şi economice* (1860), p. 120.

rĕsărite. Dar baba şi fiul ei furĕ asemenea pedepsiţi. O vară timpurie ii ademenì cu turmele la munte, baba luănd cu sine nouĕ cojoace; gerul insă revenind iute, ei ingheţarĕ impreună pentru vecie. Cadavrele lor impetrirĕ in posiţiunea ce o avusese in viaţă; fiind şi astăzi ăncă ele se pot vedea in Amlaş inconjurate de turma impetrită. Cele nouĕ dintăi zile ale lui Martie cu blăndeţa lor adimenitoare se numesc pentru aceea la Romăni *Zilele Babei.* (1)

Schott dă o explicare simbolică acestei legende: suferinţele tinerei femei cad la sfîrşitul iernei; cu apropierea primăverii se nimiceşte puterea fiinţelor vrăjmaşe, căci caută un adăpost in munţi, unde mor.

§ 4.

O tradiţiune romănească din Macedonia, ce a binevoit a-mi comunica d. Caragiani, s'ar putea intitula „Zilele de imprumut", căci scoate in relief un motiv, ce-l regăsim mai cu seamă in paralelismele occidentale ale legendei.

In localitatea Cutra din Tesalia, nu departe de satul Zaren, unde se coboară păstorii toamna de stau pănă după Paşte, se află o stincă sterilă, care, privită de pe cămpie, pare a infăţişa o babă inconjurată de mai multe oi. In vremile acelea intăile trei luni ale anului, se urmau intr'o ordine deosebită de cea de astăzi: Ianuarie, Martie, Fevruarie. Trecĕnd odinioară ultima zi de Martie, o babă se duse spre seară şi batjocorì pe Martie, că nu i-a făcut nimic cu toate ameninţările sale. Martie, ca s'o pedepsească, rugâ pe frate-seu Fevruarie să-i mai dee douĕ zile. Acesta ii ingăduì cererea şi-l puse indată după dinsul. Atunci Martie ridicâ furtuni şi lipì pe baba cu oi de stinca, ce se vede şi astăzi.

Pentru a-şi explica ultimele zile friguroase ale iernei,

---

1) Schott, *Walachische Märchen,* No. 6, p. 113—115 şi p. 330.

poporul le motivează prin desfiderea făcută lui Martie de către o babă semeaţă, desfidere totdeauna urmată de o cumplită pedeapsă.

§ 5.

Un asemenea motiv — pedepsirea unei provocări trufaşe — ne intimpină in toate versiunile, ce circulă la popoarele din peninsula balcanică.

La Sĕrbi, vremea de la sfirşitul lui Martie sau de la inceputul lui Aprilie, când cade zăpadă şi măzăriche, se numeşte *Zilele Babei* (Babini dni), *Căpriţele Babei* (Babini jarci), *Oiţele Babei* (Babini kozlici), *Zilele de imprumut ale Babei* (Babini pozajmenici), şi in fine *Baba cu oile ferecate* (Babini ukovi). Se povesteşte adică că o babă, mânându-şi căpriţele la munte, pe când şuera vĕntul de mează noapte şi zăpada cădea, ar fi zis:

Prc, Marcu, ne te bojim te se: moji jarčići petoroščići!

— „Pârţ, Martie, nu mĕ mai tem de tine nici căpriţele-mi cu cinci coarne!“ Martie se supărâ şi imprumută de la Fevruarie câteva zile. El deslănţuì omăt şi ghiaţă, aşa că baba fù impetrită cu căpriţele sale. Se spune că astăzi încă se poate vedea pe un oarecare munte (unde s'a intimplat aceasta) o stincă, care infăţişază pe baba cu caprele sale: baba stă la mijloc şi căpriţele in juru-i. (1)

Localitatea, nespecificată in tradiţiunea sĕrbească, se indică in cea bulgară, raportată astfel de fraţii Miladinov:

Zilele Babei (Babini dni). Intăile zile din Martie, cari sunt obicĭnuit friguroase şi viscoloase poartă această numire. Ele au fost cedate de Aprilie şi eată cum: O babă,

1) V. S. Karağić, Srpski rječnik. Viena, 1852 s. v. *babini arci.*

pe la sfirşitul lui Martie, vĕzĕnd că timpul e frumos şi cald, strigă :

Cicŭ kozica na planina, pârdni Martu na bradina!

— „Hi! căpriţă la munte şi b... pe barba lui Marte!“ şi pornì cu caprele la munte. Marte, necăjit de-a fi ocărit de o babă, zise lui Aprile:

Aprile lile, moj pobratime, pridaj mi tri dni da zgrubamŭ baba!

— „Aprile, frate, adaogă-mi trei zile să prăpădesc pe baba!“ Aprile i le dete şi se pornì aşa un frig, lapoviţă şi vĕnt, că baba ingheţâ cu caprele sale, şi astăzi încă se spune, că o babă şi nişte capre in formă de stincă se ridică pe Şar-planina (turceşte *Şar-dag* „muntele Şar“). (1)

La Slovenii din Carpaţi circulă o legendă cam analoagă cu privire insă la anotimpul verii. La dinşii intăia sĕptămână a lui Septemvrie, poreclită *Babe Geto* adică „Vara Babelor“, mai poartă numele de *Babin moroz* sau „Gerul Babei“, şi se povesteşte că o babă cloanţă ar fi ingheţat de frig pe munte. Ralston observă că tradiţiunea respectivă se va fi născocit spre a tălmăcì ciudata infăţişare a unor statue femeeşti de peatră, cari stau obicĭnuit la marginea drumurilor in unele localităţi ale Transilvaniei. (2)

Asemenea statue de peatră, aşezate deasupra movilelor in tot dealungul Rusiei meridionale, sunt cunoscute in archeologia slavă sub apelativul de *kamennaja baba* adică „baba de peatră“. Pomenim in treacĕt că, dintre zeii adoraţi de vechii Siryeni, cel mai cunoscut e *zolotaja baba* sau „Baba de aur“, o zeitate setoasă de sânge, ale cării imagini erau de peatră şi de lemn. (3)

---

1) Miladinovoci, Bălgarski narodni pêsni. Agram, 1861, p. 523-524.

2) Ralston, *Songs of the Russian People.* London, 1872, p. 254.

3) V. *Archiv für Anthropologie,* An. 1878, p. 448.

La Albaneji — pentru a continua cu popoarele din peninsula balcanică — zilele de 29, 30 Martie şi 1 Aprilie se numesc *plyaketă* adică *Babele*; până atunci oamenii nu sunt siguri de iarnă. De cade vr'o gerueală, in acest restimp, se crede că babele sunt pricina. Dar nimeni n'a ştiut să indice lui Hahn, căruia ii datorim această notiţă, motivul acestei numiri. (1)

La Grecii moderni, din contră, dăm peste aceeaşi tradiţiune cu toate amenuntele ei. Deja istoricul arab Abulfeda susţine că, la Grecii medievali cele şapte zile de la 26 Fevruarie până la 5 Martie se numeau *Zilele Babei*: „Abulfeda ait, apud Graecos, sextum et vicesimum mensis Februarii esse principium *dierum vetulae* eosque esse septem..." (Du Cange, Glossarium s. v. vetula).

Foarte respăndită, in diferitele localităţi ale Greciei, este povestea despre *„Baba cu turma"*, care, când sosì primăvara, strigâ măndră şi voioasă, că oile şi caprele-i nu mai pot păţi nimic; dar o straşnică gerueală ii prăpădì peste noapte toate vitele. (2)

Amĕnuntele tradiţiunii variază după localităţi. Versiunea, relatată de Chandler după spusa unui indigen din şesul de la Maraton, zice că baba semeaţă se prefăcù in peatră impreună cu numeroasa ei turmă şi că o statuă femeească fără cap, ce se vede pe acolo rezimată de pămĕnt, ar infăţişa pe baba impetrită. I se spuse totdeodată că stincile deacolo, privite dintr'un punct oarecare, ar avea aparenţa unui ţarc de capre. (3)

Versiunea, raportată de Politis, sună in chipul următor: Baba, in cea din urmă zi din Martie, crezĕnd că a trecut orice primejdie, strigă cu dispreţ:

---

1) Hahn, *Albanesische Studien*. Wien, 1853, p. 155.

2) Schmidt, *Griechische Märchen. Sagen und Volkslieder*, Leipzig, 1877, p. 23.

3) S. Chandler, *Travels in Asia Minor aud Greece*. Oxford, 1825, vol. II, p. 207—209.

Πρίτσι, Μάρτι μου! τα ξεχείμασα τὰ κατοικάκια μου!

— „Sìc! Martie, mi-am iernat căpriţele!“ Martie, imprumutănd de ciudă ăncă o zi de la Fevruarie, dete un ger năprasnic, de silì pe baba a se ascunde sub cazanul cu brănză şi o impetrì in această posiţiune impreună cu toată turma ei. (1)

Apelativul de *Babă*, precum şi incidentele legendei, joacă un rol insemnat in nomenclatura topografică a Greciei. Astfel, in şesul Maraton, remăşiţele unei zidiri a lui Herodes Attikos in apropierea satului Branás poartă numele de *Staulul Babei* (*τῆς γρηᾶς τὸ μανδρὶ*); in insula Tasos, unde Baba se numeşte *Pòpina*, un mare ocol de pietre pentru vite e cunoscut sub numele de *Ţarcul Babei* (*τῆς Πώπινας ἡ μάνδρα*); in Samotrace nişte dungi albe vărgate in păretele unei stinci se numesc *Rufele Babei* (*τῆς γρηᾶς τὰ πανιά*). In fine, in Arcadia, vr'o trei ceasuri de la Tripoliţa, poporul arată pe un munte oile impetrite ale Babei.

Interesul este că acelaş element ne intimpină in numele multor localităţi din antica Elada, ca *Γραὸς στῆθος*, *Γραὸς γάλα*, *Γραίας γόνυ*, *Τραίας σᾶμα*, *Καλογραίας βουνός* — ceeace presupune, după cum observă cu drept cuvint Schmidt, existenţa in antichitate a unor tradiţiuni analoage. (2)

La Turci, deasemenea, frigul ultimelor patru zile din Fevruarie şi al primelor trei din Martie se numeşte *frigul babelor* (Berd ul-'ağuz). (3) O notiţă privitoare la Calendarul turcesc, publicată in Revista lui Hammer „Fundgruben des Orients“ (vol. IV, p. 137) conţine o lămurire a acestei numiri: Turcii povestesc că a murit o babă de frig la Constantinopole in acest anotimp şi pentru aceea il numesc *frigul babei*.

1) Politis, *Μελέτη ἐπὶ τοῦ βιοῦ τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων*. Atena, 1871, p. 35—36.

2) Schmidt, *op. cit.*, p. 24. — Cf. şi A. Mommsen, *Griechische Jahreszeiten*. Schleswig, 1873, vol. I, p. 28 (proverbele meteorologice No. 42 şi 43).

3) Zenker, *Dictionnaire turc-arab-persan*, p. 623 c.

Arabii, după mărturia lui Herbelot (Bibliothèque orientale s. v. Ağuz) dau numirea identică de *Zilele Babei* (Ayan al Ağuz) celor şapte zile ale solstiţiului de iarnă. (1)

§ 6.

Trecĕnd la Occident regăsim aceeaşi credinţă la toate popoarele romanice.

Ţăranii din sudul Franţei povestesc următoarele in această privinţă: O babă işi păzea odată oile. Era pe la sfirşitul lui Fevruarie, care nu era straşnic in acel an. Baba, crezĕndu-se scăpată de iarnă, se legâ de Fevruarie zicĕnd:

Adiéu, Febrié! me ta febrerado
M'as fait ni péu ni pelado!

— „Adio, Fevruarie, cu frigul teu nu-mi făcuşi nici piele nici chelie!" Batjocura babei supĕrâ intr'atâta pe Fevruarie, incât se duse la Martie: „Imprumută-mi trei zile, zise el, şi cu trei ce mai am, ii voiu face piei şi chelii". Odată se stirnì o vreme grozavă: poleiul stricâ iarba câmpului şi toate oile murirĕ, ear baba *se sbătea* (reguignavo). Deatunci acea vreme viscoloasă poartă numele de *Sbaterea babei* (Reguignado de la Viéio). — Pierzĕndu-şi turma de oi, baba cumpĕrâ vaci şi ajungĕnd fără vătămare la sfirşitul lui Martie, zise ear cu semeţie:

Eu escapant de Mars e de Marséu
Ai escapa mi vaca e mi vedéu.

— „Scăpând de Martie şi de Mărţişor imi scăpai vaca şi pĕrul". Martie, atins, porneşte indată la Aprilie:

Abriéu, n'ai plus que tres jour; presta-me n'en quatre,
Li Vaco de la Viéio fareu batre!

---

1) Citaţiunea din Hammer şi din Herbelot o făcui după indicaţiunile lui Liebrecht in «Gervasius, *Oţia imperialia*», p. 182 urm.

— „Aprilie, n'am decăt trei zile; imprumută-mi ăncă patru, să prăpădesc vaca babei“. Aprilie ii dete, un ger straşnic, strică toată păşunea şi biata babă işi perdù ear turma. Ultimele trei zile din Martie şi primele patru din Aprilie se numesc pentru aceea *Zilele Vacei* (Li Vaqueiriéu). (1)

Precum vedem, in această versiune provenţală, baba, deşi de două ori pedepsită pentru indrăzneaţa ei provocare, totuş ea insăşi e cruţată şi numai turma-i (de oi sau de capre) sufere urmările semeţiei sale. Pretutindinea dublul incident este simplificat. Astfel in versiunea de la Montbovon (Fribourg), după care insă atăt capra, căt şi baba scapă deopotrivă de resbunarea lui Martie.

Eată această versiune elveţiană: O babă anume Rullion avea o capră şi o căpriţă. Era prin Martie. Baba numai avea fĕn. Vremea era frumoasă, earba creştea. Ea zise lui Martie: „Hei, hei, Martie, capra şi căpriţa mea n'au să se mai teamă de iarnă“. Martie ii respunse: „Trei zile de Martie şi trei de Aprilie vor face să crăpe capra şi căpriţa ta“. Apoi viscol şi zăpadă, aşa că biata babă trebuì să se ducă prin păduri să caute crăci de brad şi de iederă ca să poată adăpostì capra şi căpriţa ei. (2)

Privitor la proverbul meteorologic, care circulă in Italia:

Marzu cci dissi ad Aprili:
„'Mprestaminni tri jorna,
Quantu a sta vecchia la fazzu muriri“.

Adică: Martie zise lui Aprilie: „Imprumută-mi trei zile, ca să prăpădesc astă babă“. Pitré citează următoarea legendă cu ilustraţiune:

Era o babă, care, cănd vĕzù Martie pe isprăvite, scuipă dinapoi zicĕnd: „*Fuori! Marzo cane!*“ Afară! căine de Martie!

---

1) Paul Mayer «Les jours d'emprunt» in *Romania*, An. III, paginile 294—297, după notele de la cartea VI şi VII din poema lui Mistral *Miréio*.

2) P. Mayer, *art. cit.* p. 296.

Atins de o asemenea insultă, Martie jurâ să-şi rĕsbune. Şi ce face? Se duce la Prier şi-i zice:

„Aprile, vuoi tu farmi un favore? prestami tre giorni dei tuoi, affinchè io possa far morire questa vecchia“.

— „Aprile, fă-mi un hatir, imprumută-mi trei zile dintr'ale tale, ca să prăpădesc pe această babă“.

— Ia-le, respunse Prier şi Martie le luâ.

Această babă avea o turmă de oi şi de mult nu le mai mănase să pască, fiindcă fusese o iarnă straşnică. La 1 Aprilie, vĕzĕnd o zi frumoasă, scoàse oile din ţarc şi le mănâ la o livadă, să zicem la livada muntelui Pellegrino (Palermo). Dar, la mijlocul ei, se stirnì un nor, care se ingroşâ şi crescù mereu, până ce cerul se făcù intr'o clipă negru ca păcura. Baba işi adună răpede oile şi vrea să le intoarne la ţarc. Dar, căt a-i zice „da“, cerul se descoperì şi o ploae ca un potop! Baba căutâ să alerge, dar furtuna se incruntâ cu o grindină aşa de grozavă că intr'un sfert de ceas baba şi oile furĕ omorite şi ingropate sub zăpadă.

Martie rizĕnd cu hohot strigâ: *E questo è Marzo cane!*.... Na-ţi: căine de Martie! (1)

Aceeaşi tradiţiune se povesteşte in Sicilia, de unde a cules-o şi raportat-o Pitré in graiul local. (2)

O versiune diferită din aceeaşi localitate, sună astfel:

Era odată o babă, care voia să se mărite după un flĕcău frumos. Intr'o zi Martie se duce şi-i zice: „Vrei să te măriţi? De mĕ vrei pe mine, dormi azi noapte pe cără-mizi şi măine ne căsătorim“. Ea, bucuroasă, zise da.

Seara baba porneşte să doarmă la locul arătat, zicĕnd:

— „Pi stasira comu fazzu fazzu,
Dumani assira c'u beddu picciottu m'abbrazzu“.

---

1) *Biblioteca delle tradizioni popolari siciliane per cura di G. Pitrè;* vol. III *Proverbi siciliani,* p. 40 şi vol. IV, p. 349.

2) *Biblioteca* etc. vol. XVIII: *Fiabe e leggende* (Palermo, 1888), p. 417, No. CXXXVII: *Marzu si fici 'mpristari tri jorna d'Aprili.*

— „Astăseară fac cum pot, măine seară mĕ sărut c'un frumos flĕcău“. — Ce-mi făcù Martie? chemâ pe Aprilie şi-i zise:

— „Aprili, Aprili,
'Mprestami un jornu di li toi gudiri
Quantu a sta vecchia la fazzu muriri“.

— „Aprile, Aprile, imprumută-mi o zi din petrecerile tale, ca să prăpădesc astă babă!“ Aprilie i imprumutâ şi Martie prăpădì pe baba zicĕnd:

Marzu scòrcia la vecchia 'nta la jazzu,

adică: Martie jupoae pe baba in culcuş. (1)

E curios că, in această versiune siciliană, Martie e in acelaş timp provocator şi resbunător; dealminterea, pedeapsa e departe de-a fi motivată.

Intr'o variantă din Girgenti (Italia), Martie, pentru a prăpădi pe baba, roagă pe Dumnezeu să-i ingădue ăncă o zi; dar, baba remănĕnd vie, el se roagă de Prier să-i cedeze *„tre giorni di rigore e di temporale“* şi primele zile din Aprilie au remas astfel pănă astăzi.

In Sardinia, Ianuarie şi Fevruarie implinesc rolul celorlalte douĕ luni. (2)

In Corsica a cules Ortoli basmul următor intitulat „Ciobanul şi luna lui Martie“ :

Era odată un cioban, care avea berbeci şi oi căt nisipul mării. Totuş ii era teamă să nu pearză din ele şi, toată iarna, se ruga de luni să-i fie priincioase. Acestea ii ascultarĕ rugămintea: totdeauna berbecii şi oile ciobanului furĕ cruţate. Martie mai cu seamă nu trimise nici ploae nici grindină nici vr'o altă boală ca să-i prăpădească turma. Când era pe la sfirşitul lui Martie, ciobanul care nu se mai temea de nimic, incepù să riză şi să-l injure:

— „Martie, Martie, tu care eşti spaima turmelor, nu

---

1) *Ibidem*, p. 416, No. CXXXVI: *Marzu e la vecchia.*

2) Pitrè, *loc. cit.*, p. 419 unde se citează şi o versiune calabreză.

mĕ mai tem de tine. Remâneţi sănĕtoase, boalelor! Martie, Martie, primăvara soseşte, nu-mi mai poţi face niciun rĕu!"

Furios de atâta nerecunoştinţă, Martie se duse la frateseu Aprilie şi-i zise:

„O Aprilu me fratedu,
Impresta tre di li to di,
Par puni lu posturedu
Li ni vodu fa pinti."

— „O Aprile frate, imprumută-mi trei zile dintr'ale tale spre a pedepsì pe păstoraş, căci vreau să se căească." Şi Aprilie, care iubea pe frateseu, i le dete. Indată Martie, cutreerând pămĕntul, stringe intr'o clipă vĕnturi, boale şi viscole şi le deslănţueşte toate deodată asupra nenorocitei turme. Intăia zi murirĕ berbecii şi oile, a doua zi mieii şi a treia zi totul se prăpădì. (1)

Aci *ciobanul* ia locul *babei*, un ce foarte firesc fiind vorbă de berbeci şi oi.

Aceeaşi inlocuire conţine versiunea andalusă:

Un cioban făgăduì lui Martie că, de se va purta bine, ii va dăruì un miel. Martie se ţinù de cuvĕnt; dar ciobanul, vĕzĕnd oile şi mieii atăt de frumoşi, nu se indura, şi găndindu-se că ii maĭ remânea lui Martie numai trei zile, işi luâ seama şi nu mai voì să-i dea. — „Nu vrei?" ii zise Martie, apoi să nu te căieşti:

Con tres dias que me quedan
Y tres que me preste mi compadre Abril,
He de poner tus ovejas al parir!

— „Cu cele trei zile ce-mi remân şi cu cele trei ce imi imprumută cumĕtru Prier am să-ţi prăpădesc oile". Şi, timp de şase zile, fù un viscol şi un ger atât de cumplit, incât toţi miei şi toate oile murirĕ. (2)

Şi aci numai vitele cad victima rĕsbunării.

---

1) Ortoli, *les contes populaires de l'île de Corse.* Paris, 1883, p. 3—5.

2) Fernan Caballero, *Cuentos y poesias populares andaluces.* Leipzig, 1866, p. 116-117.

In Portugalia există aceeaşi legendă publicată de Coelho sub titlul de „Fevruarie şi zilele de imprumut“ (*Fevereiro e e as dias d'emprestimo*). (1)

In fine — pentru a termina acest ocol folkloristic — in Scoţia ultimele trei zile din Martie s'au numit asemenea „Zile de imprumut (*Borrowing* sau *Borrowed Days*)“, in timpul cărora oamenii superstiţioşi se feresc a da sau a lua cu imprumut, căci:

March borrowit fra Averill
Three days, and they were ill.

Martie imprumută de la Aprilie trei zile şi ele furĕ rele. (2)

§ 7.

Cele douĕ luni, cari apar personificate in aceste tradiţiuni populare, sunt obicĭnuit Martie şi Aprilie, rareori Ianuarie şi Fevruarie. Această personificare s'a intins uneori asupra tuturor lunilor anului, infăţişate de inchipuirea poporului ca doisprezece frumoşi flĕcăi, deoarece, intr'un mare numĕr de limbi, luna de zile e de genul masculin.

Astfel un basm neo-grec, cules la Milo şi intitulat „Cele douĕsprezece luni“, povesteşte că o babă plecase in pădure să stringă vreascuri pentru iarnă. O ploae torenţială o silì să cate adăpost intr'o casă din apropiere, unde găsì doisprezece flĕcăuandri de mare frumuseţe. Unul dintr'inşii o intreabă, care-i luna cea mai rea? — „Ei, fĕtul meu, respunse ea, nici una nu-i rea; fiecare are partea ei cea bună şi partea ei cea rea...“ Flĕcăul stăruind, baba dete acelaş respuns. Atunci ii umplurĕ dĕsacii cu galbeni.

Baba povestind surorii sale cele intimplate, aceasta luâ un sac mare şi pornì intr'acolo. — „Ce vĕnt te aduce pe

1) Colho, *Revista d'Etnologia e de Glottologia*. Lisboa, 1880, fascic. II—III, p. 188.

2) Citat de P. Mayer. — Pitré mai citează o versiune bergamască, in care mierla ia locul ciobanului şi e vorbă de sfirşitul lui Ianuarie......

aici?“ — „Am venit să string şi eu două trei găteje, căci eată c'a sosit Gerar, această lună friguroasă şi rea“. Ea fù intrebată apoi, care lună ii place: — „Nici una, respunse ea, toate sunt rele. Care oare e bună? Oare şchiopul de Faur sau Mărţişorul cel cu toane...? Celelalte luni 's foc şi arşiţă“. — Ei ii umplurĕ sacul cu şerpi şi cu tot felul de jigănii, cari o făcurĕ bucăţi, când se intoarse acasă. (1)

Următorul basm ceh cu acelaş titlu e şi mai semnificativ in această privinţă. Eată un scurt resumat:

O vĕduvă trăia cu fiică sa Ileana şi cu fata sa vitregă Maruşka, care era mai frumoasă şi deaceea o incerca cu cele mai grele lucrări ale casei, dar dinsa le indura toate. Vrĕnd cu orice preţ să se scape de dinsa, Ileana o trimise, in toiul iernei, la munte să-i aducă viorele. Pe creasta cea mai inaltă a muntelui ea zărì un foc mare, incunjurat de doisprezece bolovani, pe cari stau doisprezece inşi: trei cu perii albi, trei mai tineri, ear ceilalţi şi mai tineri şi frumoşi — cele douĕsprezece luni. Spunĕndu-le pricina venirii, Martie, luănd locul lui Ianuarie, făcù intr'o clipă să se topească zăpada şi arborii să infrunzească. Orfana culese un buchet de viorele sub crăcile copacilor şi le aduse surorii vitrige. — A doua zi o trimise după fragi. De astădată Ianuarie se inlocuì cu Iunie şi astfel culese fragii. — A treia zi o trimise ear după mere roşii. Septemvrie ii ingăduì să le culeagă. Merele făcurĕ Ileanei atăta poftă, incât, imbrăcăndu-şi o blană şi o scufie caldă, pornì la munte să mai caute. Ajungĕnd la focul cu cei doisprezece inşi, ea respunse cu semeţie lui Ianuarie, care slobozì nori, zăpadă şi vifor. Ileana ingheţâ ca şi mamă-sa, care venise in urmă s'o caute. (2)

---

1) Legrand, *Contes populaires grecs*, p 10—14.

2) A. Chodzko, *Contes des paysans et des pâtres slaves*. Paris, 1864, p. 15—29.

II. LEGENDA DOCHIEI

§ 1.

La 1 Martie biserica ortodoxă serbează hramul sfintei martire *Evdochia*, a cărei viaţă o descrie astfel unul din vechile Minee:

„Luna lui Martie, in zioa dintăi, pomenirea prea cuvioasei mucenice *Evdochia*, samarineanca, curva.

„Aceasta era din Iliupoli, eparhia Livanisiei Finikiei, *pre vremile impĕrăţiei lui Traian*, carea intăi petrecea neastĕmpărată şi curveaşte şi *trăgea spre dinsa mulţi ibovnici cu frumuseaţea şi ghizdăvia feaţii sale*, şi strinse aveare multă; iară mai pre urmă se apropiè de Hristos, auzind de oare care călugăr Gherman povestind cuvintele ceale de de blagocestivie şi de pocăinţă; deci se boteză de episcopul Teodot, induplecăndu-se spre dumnezeeşti descoperiri. Că i se arătâ in nălucire, unde o trăgea de mănă un ănger şi se suì la ceriuri şi se veselea ăngerii cu dinsa pentru intoarcerea ei... Ea împărţindu-şi toată avearea şi dăndu-o săracilor, se duse la o mŏnăstire şi petrecĕnd bine calea nevoinţei, fù adusă inaintea lui *Avrilian, ce luase impĕrăţia de la cei ce-i fusease ei mai nainte ibovnici* şi inviănd pre cuconul impĕratului ce fusease mort, trase pe impĕratul la credinţa lui Hristos".

Poporul a stabilit un raport firesc intre baba, ce cade pe 1 Martie, şi intre numele sfintei din acea zi. In acest mod *Evdochia* sau *Dochia*, product curat bisericesc, fu identificată cu *Baba* sau *Zioa babei*, credinţă de mai inainte inrădăcinată.

Numirea de *baba Dochia* — sfinta creştină altoită pe vechea credinţă — provine dar dintr'un amalgam de 2 elemente diferite.

Altminterea viaţa sfintei nu motivează intru nimic această suprapunere. Unicul punct de legătură e cel crono-

logic: sfinta cade pe aceeaşi zi, cu care incepe intăia babă a lui Martie.

Tendenţa cătră juxtapunere, atăt de pronunţată in producţiunile de folklore, a dat aci peste un element analog şi a căutat să şi-l insuşească.

Această identificare pare a se fi făcut de timpuriu, deoarece o găsim astăzi ca fapt consumat in Transilvania, Moldova şi Muntenia.

Dluganski, Calendarul „Romănului" (Albina Carpaţilor IV, 11): „Luna lui Martie 1, *Baba Dochia*, ce-şi ţine năravul 12 zile... Primăvara se incepe, precum spun unii, cu intăia zi a lunei lui Martie, ear după alţii, cănd se sfirşesc *Zilele Babei Dochiei*."

Mangiuca, Călindariu, sub luna Martie: „*Baba Dochia* cade totdeauna pe intăi Mărţişor. *Baba Dochia* e cap de primăvară".

Am raportat mai sus tradiţiunea bucureşteană şi acea a ciobanilor din munţii Bucegi, după care *Baba Dochia*, desfiděnd pe Martie, fu impietrită cu turma ei pe virful Carpaţilor, ale cărei urme s'ar vedea şi astăzi intipărite in nişte stane antropomorfe, cari domină inălţimea munţilor.

§ 2.

Aci se sfirseşte evoluţiunea populară a legendei şi cu aceasta s'ar cădea să incheiăm cercetarea noastră. Din intimplare mai avem de inregistrat un amestec cărturăresc, o mlădiţă curat artificială, ce unii s'au incercat a o altoì in tulpina legendei.

Pe la 1850 — vr'o 6 ani inaintea apariţiunii Cronicei lui Huru — Asaki publică o baladă „Dochia şi Traian" celebrănd, sub acest nume, pe fiica lui Decebal, care, fugind dinaintea puternicului impărat, se prefăcù intr'o stană de peatră:

I

Intre peatra detunată
Ş'al Sahastrului picior,
E o stâncă ce-a fost fată
Unui mare Domnitor.
Acea stâncă e *Dochia*,
Are zece oi popor
Şi domneşte 'n vizunia
Unui vechiu bĕtrân păstor.

II

La frumseţe şi la minte
Nici o fată-i semĕna;
Vrednică de-al ei părinte
A lui Decebal era.
Traian vede astă zină,
Deşi e biruitor,
Frumuseţii ei se'nchină,
Se subjugă de amor.

III

Impĕratu'n zadar cată
Pe Dochia-a imblânzì;
Vĕzĕnd ţara ferecată,
Ea se 'ndeamnă a fugì.
Prin a codrilor potică
Ea ascunde al ei traiu.
Acea Doamnă tinerică
Turma trece peste plaiu.

IV

Acolo e grea furtună
Şi locaşul e cumplit,
Unde vulturul resună
Al seu cântec răguşit
Aci haina aurită
O preface in şăiac,
Tronul e iarbă 'nverzită,
Sceptrul este un toiag.

V

Traian vine ear in ţară
Şi a birui deprins,
Spre Dochia cea fugară
Earăş măna a intins.
Atunci ea cu graiu ferbinte,
Zamolxi, o Zeu, striga,
Te jur pe al meu părinte
Astăzi, rog, nu mĕ lăsa!

VI

Şi cănd vede că de mănă
Va s'o prinză ear Traian,
De-al ei zeu scutită, zina
Se preface 'n bolovan.
Acea peatră e vioae,
Aburi scoate al ei sin;
Din plănsul ei naşte ploae,
Tunet din al ei suspin.

Această plăsmuire, inofensivă in domenul ideal, s'a strecurat cu incetul şi in domenul realităţii, incepĕnd a dobăndì valoarea unui fapt istoric.

Intr'o carte de Istorie naţională destinată pentru şcoale se afirmă:

Vechia Dacia se pomeneşte ăncă cu numele de baba Dochia, care ar fi şezĕnd pe virful Ceahlăului, muntele cel mai inalt din Dacia lui Traian, de unde ar fi venind zăpadă la cămp, numai când baba scutură cojoacele mai cu seamă in cele dintăi 12 zile din luna lui Martie, care se şi numesc zilele babei". (1)

Doamna Iulia Sachelariu pune pe Dochia intre „Femeile celebre" ale antichităţii şi-i consacră următoarea schiţă biografică:

Dochia (105 d. Cr.), fiica regelui Decebal, travestită ca o păstoriţă şi cu oiţele imprejuru-i. Prin influenţa geniului

1) Melidon, *Istoria Naţională pentru popor*. Bucureşti, 1876, p. 17.

ei uimeşte pe păstori şi pe vênători, cari se opresc in faţa stincei sale şi se rĕcoresc din riuleţul Albu, ce curge la picioarele ei. Bustul acesta suferì o isbire la inceputul secolului al XVIII-lea, care-l sfărămâ pe jumĕtate şi tot atunci un schit de maici, ce se afla mai jos, se stinse de pe pămĕnt...

Pe când d. Aron Densuşianu personifică in Dochia din „Negriada“ geniul vechei Dacie, D. Fr. Damé, in poema dramatică „Visul Dochiei“, face dintr'insa representanta trecutului glorios al României, care, ca fiică a lui Traian, doarme in munţii Carpaţi, la poalele unei stinci. România vine ş'o deşteaptă, şi caută a o convinge, că fii sei vor fi pe viitor tot aşa de viteji ca şi in trecut.

Să ne oprim un moment asupra isvorului probabil din care s'a inspirat Asaki spre a compune această baladă naţională, care, după cum am vĕzut, n'a rĕmas restrinsă in cercul tradiţional.

Din capul locului trebue să accentuăm caracterul artificial al acestei compuneri, care n'a isvorit şi n'a putut să isvorească din mijlocul poporului. Ea se datoreşte propriei imaginaţiuni a autorului complectată cu câteva elemente imprumutate din viaţa legendară a sfintei Evdochia.

O analogie externă oferea deja consonanţa intre *Dochia* şi *Dachia* sau *Dacia:* Asaki făcù dintr'insa fiica lui Decebal. Citind in viaţa sfintei că *„ea era pre vremile impĕrăţiei lui Traian“*, că *„trăgea spre dinsa mulţi ibovnici cu frumuseţea şi ghizdăvia feaţei sale“*, că in fine *„Avrilian luase impĕrăţiea dela cei ce-i fusease ei mai nainte ibovnici“* — aceste amănunte, măiestrit imbinate cu legenda populară a Dochiei alcătuesc esenţa tradiţiunii asakiane sau a legendei cărturăreşti, după care Dochia, pretinsa fată a viteazului rege dac, ar fi căutat, după moartea părintelui şi a patrie sale, un adăpost in văgăunele muntelui Ceahlău spre a scăpa de prigonirea Romanilor; că acolo, stravestită in păstoriţă cu o turmă de oi imprejur, se prefăcù intr'o stincă cu turmă

cu tot, numai să nu cadă in mănile lui Traian care se inamorase de dinsa.

Această combinaţiune e prea ingenioasă pentru mintea omului din popor. Ea trădează o concepţiune artistică cu o inlănţuire prea riguroasă spre a putea suferì o alăturare măcar cu producţiunile libere şi fireşti ale fantasiei populare. De altminterea, dacă amintirea despre Traian e de tot vagă in găndul poporului, aceea despre Decebal nici că există. Acest aparat istoric cu stricta sa cronologie vorbeşte dar in contra popularităţii baladei lui Asaki, isvorul tuturor afirmaţiunilor ulterioare.

§ 3.

Legenda *Dochiei*, mai cu seamă din punctul de vedere topografic, are o mare asemĕnare cu faimoasa tradiţiune a *Niobei* din mitologia elenă, — acea *mater dolorosa* a artei antice, cum o numeşte Feuerbach, — a cărei nenorocire (*Νιόβης πάϑη*) a devenit proverbială in antichitatea clasică.

Fiica lui Tantal şi soţia regelui Amfion din Teba, Niobe era mama fericită a unei numeroase familii de fii şi fiice. Bucuria ei pentru măndrii sei copii o făcù trufaşă crezĕndu-se mai presus de Latona, soţia lui Joe. Dinsa se fălì că Latona avuse numai doi copii, ear ea patrusprezece. Zina işi resbună cumplit, săgetănd intr'o zi in jurul Niobei pe toţi copii sĕi. Grozava nenorocire făcù pe nenorocita mamă să incremenească de durere şi zeii o prefăcurĕ intr'o stană de peatră, aşezată pe inălţimile singuratice ale muntelui Sipylon, unde pare a se recunoaşte imaginea ei in figura străveche a unei femei ce jăleşte.

Omer o pomeneşte in căntecul XXIV din Iliada (v. 602 urm.):

„... Căci şi Niobe insăşi, cea cu frumoasele plete, işi aduse aminte de măncare, dinsa care perdù doisprezece copii in casă-i, şase fete drăgălaşe şi şaşe fii voinici. Pe dinşii ii rĕpuse Apolon cu arcu-i argintiu, intărtat pe Niobe; ear pe ele Artemida, svirlitoarea de săgeţi, căci ea se potrivì

cu Latona, cea cu frumoşii obraji, zicênd: zina născuse numai doi, ear dinsa atâţea copii; de aceia ei doi ii prăpădirĕ pe toţi. Noue zile zăcurĕ dar dinşii in sânge şi nu era cine să-i ingroape, căci Cronion impietrise popoarele; a zecea zi apoi ii ingroparĕ zeii nemuritori... Şi acum colea in stinci, in munţii din Sipylon, unde cică odihnesc nimfe divine, când saltă in jurul lui Acheloios, colea, deşi stană de peatră, ea simte a zeilor urgie".

Sofocle, intr'o antistrofă din Antigona (v. 824 urm.):

„Auzit-am cât de ticălos se prăpădì Frigiana, fata lui Tantal pe piscul din Sipylon; cum stinca o cuprinse ca o iederă imbobocită. Şi acum — spun oamenii — se topeşte in ploae, zăpada nepărăsind-o niciodată, şi geana-i scaldă mereu sinu-i cu şuvoae de lacrimi".

O asemenea scenă grandioasă a trebuit negreşit să inspire pe iluştri sculptori ai Eladei. In anul 1583 s'a găsit intr'o vie din Via Labicana, nu departe de Basilica laterană din Roma, faimoasa grupă a Niobidelor datorită lui Scopos sau Prexitele şi astăzi ea impodobeşte o sală specială a Ufiziilor din Florenţa. Grupa representă momentul decisiv al jalnicei drame, in care apare figura sublimă a Niobei, a nenorocitei mame copleşite de durere. Frumuseţa şi graţia operei artistice idealizează scena fioroasă şi insuflă compătimire şi duioşie. Nici un strigăt nu ese din buzele mumei: eroic şi tăcut sucombă cu toţii sub puterea covirşitoare a zeilor.

Mitologii moderni au căutat fiecare să-şi exercite propria lor ingeniositate intru tălmăcirea mitului Niobei.

După Preller, Niobe este insăşi Rhea acestor munţi şi văi, mamă fecundă şi nenorocită, care primăvara se făleşte cu măndri sei copii, iar vara cad sub fierbinţile săgeţi ale zeului solar. Sărăcită de copii, ea şade, ca şi Rahila, peste cadavrele fiilor sei şi nu voeşte să fie măngăiată „căci dinşii s'au dus". Metamorfosa Neobei se explică prin pre-

sența unei antice representări despre o stincă Sipylon sau prin tradițiunea unei catastrofe geologice". (1)

Cox face din Niobe un fel de Nephele, ai cărei numeroși copii, adică norii, sunt străpunși de săgețile zeului solar. Durerea o preface in piatră, precum iarna apa cerului se schimbă in ghiață in țările muntoase. Când Niobe plânge pe stinca ei, ea e norul de pe piscurile munților, de unde picăturile de ploae cad ca lacrimi. (2)

Max Müller vede in Niobe o zeiță a iernei și a zăpezii, ai cărei copii sunt omoriți de săgețile lui Phoebos și ale Artemidei, precum fenomenele asprului anotimp sunt nimicite de primăvară. Lacrimile Niobei exprimă poeticește topirea gheței sau a omătului pe pămĕntul impietrit. (3)

In fine Sayce, care a visitat localitatea, crede că figura Niobei aparține virstei preistorice a Lidiei. Tăiată in stincă calcară la o inălțime considerabilă, ea trece peste douĕzeci picioare de la creștetul capului până la temelie, umerii fiind largi de opt picioare, ear capul nalt mai bine de patru picioare, cu mâinile incrucișate pe piept ea șade pe un tron inălțat. Figura ar fi mai veche decât stabilirea Grecilor in Asia mică sau decât compunerea poemelor omerice, mitul insă de origine elenică. Sayce presupune că Niobe va fi fost la inceput destinată a representa o divinitate, poate solară. Cei doisprezece ai sĕi copii (șase fii și șase fete) ar fi cele douĕsprezece luni ale anului omorite una după alta de Apolon și Artemida, adică soarele și luna. Sexul copiilor e asimilat cu sexul ucigașilor lor și câte șase sunt predați fiecăruia din cei doi zei. Faptul că remân nouĕ zile neingropați ar indica divisiunea lunilor in decade. In fine locașurile, unde odihnesc nimfele după joc, ar fi mormintele preistorice, care acoper coasta stincei. (4)

---

1) Preller, *Griechische Mythologie*, vol. II, p. 382.

2) Cox, *Mythology of the Arian Nations*, vol. II, pag. 195, 279.

3) *Ibidem*, p. 279, nota 3.

4) Sayce «le mythe de Niobe» in *Mémoires de la Société linguistique de Paris*, tome IV, p. 406—410.

E de prisos a observa că toate aceste interpretări, in cari poesia şi erudiţiunea işi dau măna, sunt de tot subiective şi nu fac decăt a complica fondul simplu al unei legende, pe care rapsodul antic a impodobit-o cu tot farmecul poesiei. E invederat că un mit, căruia i se pot aplica interpretările cele mai diverse, nu e susceptibil de nici una. Omul din popor e acelaş in toate timpurile: naivele sale creaţiuni sunt adesea intuiţiuni, ear nu combinaţiuni măiestrite. Ne place mai mult părerea lui Pausanias, care vedea in imaginea de pe muntele Sipylon resultatul intimplător al conformaţiunii fisice, un simplu efect cosmic. Marele turist afirmă că, suind muntele, vĕzù acolo pe Niobe, care in apropiere apare ca o simplă stincă, ear la o mică depărtare par'c'ai vedea o femee plecată şi tinguitoare. Tocmai această ilusiune optică — aci ca şi aiurea — a fost punctul de plecare al plăsmuirii poetice.

CONCLUSIUNE

In Europa orientală şi in cea occidentală — probabil şi aiurea — există o credinţă populară menită a explica intr'un mod legendar transiţiunea cea răpede, insoţită de o inăsprire a frigului, de la iarnă la primăvară. In diferitele tradiţiuni se motivează faptul prin aceea că o babă, indrăznind a infrunta una din lunile anului (ultimele de iarnă sau primele de primăvară), provocă intoarcerea zilelor friguroase, cari păreau deja trecute, ca o pedeapsă pentru semeţia ei. O atare plăsmuire se potriveşte foarte bine cu mintea cea naivă a omului naturii. Unii au căutat să meargă mai departe susţinĕnd, că baba ar fi o personificare a iernei alungată sau nimicită de căldura născĕndă a primăverii. (1) Dar orice generalizare pe terenul folklorului ne pare pripită, şi de cele mai multe ori combinaţiunile cele mai ingenioase

1) Liebrecht in «Jahrbücher für Klassische Philologie», p. 397 (1872), p. 239 (1873).

sunt desminţite de faptele ulterioare. In starea actuală a studiilor orice tendinţă de interpretare nu poate deştepta decât o legitimă neincredere. Lipsa, ce se simte deocamdată, este o coordinare metodică a materialelor şi cu aceasta am voit a aduce o mică contribuţiune la viitoarea ştiinţă a Folklorului.

LAZĂR ŞAINEANU.

Paris, Martie 1888.

DONA SERAFINA

(Tra los montes).

I

Cine-a vĕzut vr'odată, pe-o zi cu măndru soare,
Pe dona Serafina, când ese la primblare?...
O talie de vespe, ear ochii ei te sorb
Şi pĕrul ei e negru ca penele de corb
Şi douĕ picioruşe sub rochia-i uşoară
Ca douĕ porumbiţe alerg pe trotuare!...

Cine-atunci, mergĕnd pe cale şi privind a ei guriţă
N'a strigat cu glas de ânger: pui, pui, pui la porumbiţă!

II

Cine trece, cine trece in careta cafenie
Dusă de doi aprigi negri — andaluză herghelie —
Şi pe perne de mătasă şi in doliu imbrăcată?
Este dona Serafina, vĕduva nemângăiată!
Ear pe sinu-i salt molatec şi s'alintă sub dantele
Doi bulbuci ca douĕ roze... nebuneşti gândind la ele!

Cine-atunci, mergĕnd pe cale ş'intilnind a ei privire,
N'a strigat cu glas de ânger: pui, pui, pui la fericire!

III

De o lună şi mai bine, decând soţul ei iubit
Şi-a dat sufletu'n rĕsboae şi la ceruri s'a suit,

— Don Ruiz, *senor hidalgo*, un om plin de gelozie,
Turbulent şi prepuelnic pentru blânda sa soţie,
Dona Serafina'n lacrimi şi'n durerea ei cea mare,
Numa'n sfânta catedrală mai găseşte-o alinare.

Cine-atunci, privind-o'n rugă şi vĕzĕnd a ei tristeţă,
N'ar fi mângâiet din suflet jalnica ei tinereţă!

IV

Pe-a ei mâni plecându-şi fruntea şi cu lacrimi pe obraz
Trista vĕduvă 'ngenunche sub madona lui Diaz;
Ear pe rumenele-i buze, ce-ascund mantia 'ncreţită,
Singur Dumnezeu aude ruga sa neauzită.
Totul vede şi pĕtrunde ochiul seu neadormit!
Negreşit e rugăciunea pentru soţul ei iubit.

Cine-atunci, vĕzĕnd-o astfel, şi privind al ei obraz,
N'ar fi sărutat frenetic pe madona lui Diaz!

V

Ruga ce se'nalţă tainic din o inimă mâhnită,
A unit cereasca boltă cu planeta urgisită!
Ea remâne scara vieţii şi speranţele'n ea şed;
Vai de cei fără credinţă, fericiţi acei ce cred!
După rugă, Serafina, — Angelus acum rĕsună —
Se indreaptă spre morminte şi depune o cunună.

Cine-atunci, privind cu jale mersul ei cel intristat,
N'ar fi vrut să'nlocuească pe eroul rĕposat!

VI

Kiriarh al cărui mitră de rubinuri strălluceşte,
Pietre scumpe, fir şi aur, de ce ochiul tĕu pândeşte

Şi străbate prin penumbre cu privirea sa cea vie,
Colţurile catedralei ca un vultur pe cămpie?
Au biserica nu-i plină de cucernicul popor,
S'a slăbit credinţa sfăntă in sfăntul măntuitor?
Au la confesionalul tainic astăzi nu mai vine,
Cum venea odată, stolul tinerelor grenadine?
Cănd prin darul de duhovnic, erai gata a li da,
Cu ertarea de pĕcate, binecuvĕntarea ta?..
Don Alonzo, don Alonzo, ce te uiţi pe la madone?
Calomnia isbucneşte *come un colpo di canone*
Şi prin predicele tale totdeauna ai vorbit
Că le vede toate'n lume ochiul cel neadormit!

VII

Mezul nopţii.... prin alcovuri cu perdelele-acum trase,
La lumina unei lampe palide şi sfiicioase,
S'aud şopte 'năduşite, vesele glume de-amor.
Este-o oară de furtună.... cănd din cerul arzĕtor
Pe cetatea inundată focurile se crucesc,
Cănd nălucele de noapte prin respinteni se'ntilnesc,
Cănd strigoii es din groapă şi incalecă pe draci,
Şi cănd luna e măncată de flămănzii virgolaci.

VIII

Şi furtuna tot sporeşte, intunericul e mare,
Tunetul sub cerul negru, bubue in depărtare;
Dar ce fuge la lumina unui fulger ce luceşte?...
Cineva, prin coridoare furişăndu-se, păndeşte....
Oarecine pe la uşe se aude zgîlţiind!..,
Lampa tremură pe masă şi se stinge sfiriind...

IX

Şi lumina tot sbucneşte, pe pămĕnt se'ntinde 'n pături,
Uşile trosnesc pe praguri, şi trosnind se dau in lături,...

Zornăind un schelet intră!.... fălcile ii clănţănesc,
Furios... din oarba-i frunte douĕ focuri isbucnesc;
Sabia i se loveşte de-a lui glesne 'nţepenite,
Mai subţiri şi decăt fusul, mucede şi bortelite,
Ear pe boştera lui titvă, vĕnĕtă ca de costor
Abia stă in echilibru coiful sĕu triumfător;
Şi pe pept, hirzob de oase, ţintuite se ciocnesc
Cavaleriile toate pe-a lui coaste zingănesc.
De arşicuri, prinse'n cuie, şi acuma ruginiţi,
Se tiresc peste covoare ai sĕi pinteni auriţi,
Şi de unul o cunună.... — negreşit s'a aninat,
Cănd in graba lui cea mare, din mormĕnt s'a aruncat —.

Dar ce ţipet se aude!.... in alcov doi se mişcarĕ...
Luna dă pe la ferestre.... ear cocoşii cănt afară!...

. . . .

. . . .

*

Dumnezeu să te ferească — mai ales in nopţi de-acele,
De vedenii şi de stahii, şi de visurile rele,
Ce aieve te 'nspăimăntă, te trezesc in tremurare,
Tocmai cănd ai trebuinţă de odihna cea mai mare.

A. NAUM.

1887, August.

GASPAR GRAŢIANI

DOMNUL MOLDOVEI

TRAGEDIE IN CINCI ACTE

ACTUL III

Doi ani in urmă. — Sală in curtea domnească din Iaşi. — Trei intrări.

SCENA I.

Furlani *şi* **Nino**

Furlani (privind pe fereastră)

Eată-i! Intră, precum am zis, in curte. Imi vine să-mi iau lumea in cap! Nino, suntem intre noi, pĕcat de un om ca dinsul! Tĕnĕr, cu minte, vrednic, — e vrednic, Nino, şi cu minte, asta nu o poţi tăgăduì — acum i-ar fi timpul să facă ceva, să urnească din loc, să se simţă, că e un Domn in fruntea ţării. — Nu are nici o apucătură de Domn!

Nino

Nici una, căpitane, — asta mi-o zic in toate zilele.

Furlani

Pĕcatele mele — ştiu eu ce zic! Sunt oştean din timpurile lui Baba Novac; dac'aş avea zece mâni, tot nu aş putea să numĕr pe degete curţile prin care am trecut, zic, — nu are nicio apucătură de Domn!

Nino

Nici una, căpìtane!

Furlani

Radu-Vodă se intoarce in scaunul Munteniei; Alexandru-Vodă stă de pândă; Bethlen din Ardeal urzeşte mereu planuri; boerii il sapă prin ascuns; ear el şade frumos in curtea lui, işi petrece timpul impăcând certurile dintre mojici şi boieri, ba mai trimete şi solie la Dogele Veneţiei, ca să-i dea nevastă.

Nino

Asta e, mai ales asta! — N'a mai trimes odată? Nu ştie, că Dogele nu-i dă dragomanului voe să-şi mărite fata cu el, dacă bailul il sfătueşte să nu-i dea? — Ear acesta se teme de ovreica!

Furlani

Corpo di Bacco! — S'o alunge dela curtea lui şi să taie numai câteva capete de boier; apoi o să vezi cum merg toate.

Nino

El ar vrea poate să taie, dar nu-l lasă ovreica.

Furlani

Nino! Eu vorbesc lămurit: s'o alunge mai nainte de toate pe ea, dacă e om. (Se apropie. Tainic) Dar nu e om, Nino, se vede că a fost neguţitor. (Mai tare). Adecă ce-i? Am venit noi la curtea lui Gaspar-Vodă, ca să ne călugărim? Dacă faci un chef şi bagi puţintică spaimă in oameni, merge vestea la ovreică şi Vodă işi increţeşte sprincenele. Bobo a dat o raită printr'un sat şi i-a răpit Aprodului Călin o fată. Par'că nu se răpesc fete in toate zilele...

Nino

Aşa zic şi eu, căpitane.

Furlani

Pentru atăta treabă să se facă o gălăgie, par'că s'a resturnat toată ţara! L'au pus pe Aprodul Călin in temniţă; să le fie de bine! Dar cu Bobo ce voeşte?

(Afară se aude sgomot).

Nino (ascultănd sgomotul care creşte).

Auzi? — se apropie, vin aici!

Furlani

Vin, se inţelege, — şi adecă de ce să nu vie? Cine-i opreşte? Nino, imi vine să turb, cănd mě găndesc, că eu trebue să stau drept cu arma la picior. Dar nu se poate, Nino! — de căte ori mě găndesc că e vorba de Bobo, imi zic că nu se poate.

Nino

N'are nicio apucătură de domn (ese la stinga).

Furlani (eşind)

Eu să-l dau pe Bobo? Ferească Dumnezeu!

SCENA II.

Drăgan, Vistiernicul Vasile, ţărani *şi* **tĕrgoveţi** *(Poporul intră şi se aşează la dreapta scenei).*

Drăgan

Intraţi, intraţi fără de frică, fără de sfieală, cu capul ridicat, — porţile curţii domneşti sunt deschise pentru toţi. Numai e Radu al lui Mihnea, Radu cel ingămfat in scaun.

Vasile

Curtea e a ţării, şi noi suntem ţara, care vine să-şi ceară dreptatea şi să şi-o facă, dacă nu i se va da.

Drăgan

O veţi vedea cu ochii voştri! E străin Vodă, ce-i drept, nu cunoaşte legea ţării (mişcare in popor), mănâncă carne in zilele de post (mişcare), dar este drept şi ingăduitor, priveghiază asupra binelui tuturora şi al fiecăruia in deosebi (aprobare in popor). El nu sufere, ca satele voastre să fie prădate, nu va suferì ca fetele voastre să fie răpite.

I-a voce din popor

Dar nu vrem să ne spurce!

Vasile

Aşa este! (Imbărbătează pe popor).

II-a voce

Şi lefegii mănâncă carne de pisică!

III-a voce

Şi nu cunosc serbătorile, nu le cinstesc!

Voci

Să le dea drumul, să easă din ţară.

Drăgan

Nu vĕ pripiţi, prea de tot nu vĕ avĕntaţi: Măria Sa Vodă e Domn in ţara aceasta şi nu vi se cuvine vouĕ să-i croiţi legi şi obiceiuri.

Un tirgovĕţ

Eu mai ales socotesc, că după cum din bĕtrâni se

obicĭnueşte, cinstea posturilor şi a serbătorilor şi supunerea la legea cea adevĕrată cu deosebire trebue să se ceară dela un Domn, fiindcă cuvĕntarea lui Dumnezeu se leagă de ele şi urgia lui Dumnezeu trebue să ajungă mai curĕnd ori mai tărziu ţara ce sufere in fruntea ei un Domn nelegiuit. (Aprobări). Şi fiindcă Vodă, Măria Sa, pomenindu-se in ţara nelegiuită, nu ştie cum, şi in ce fel, din sfatul boerilor ar trebui să i să spună pe inţeles, că nu se poate ca intr'o ţară creştină curtea să se spurce in zilele sfinte şi pe ovreica să n'o sufere Vodă la curte, că mare nenorocire o să-l ajungă.

Voci

Ovreica! Ovreica să easă din curte! S'o alunge pe ovreica!

Drăgan (ridică măna).

Domoli! Domoli! Toate inţelepţeşte le-a chibzuit şi le va chibzuì Măria Sa. — Nu ştiţi voi cine il ţine in fruntea ţării? nu ştiţi cine-l indeamnă la fapte bune? nu ştiţi cine il imblănzeşte, cănd inima i se umple de mănie?

Tirgovĕţul

Tot ovreică remăne! — şi mai virtos ne va ajunge urgia lui Dumnezeu, dacă primim binele dela cei ce l'au restignit.

Voci

Aşa este! Nu ne trebue! S'o alunge!

SCENA III.

Cei de mai sus, Vornicul Bucioc, Şeptilici, Goia *şi* **alţi boieri.**

V. Bucioc. (Intră din fund şi se opreşte in faţa lui Drăgan).

De rea treabă te-ai apucat, vere! (Intorcĕndu-se spre Vasile) Vistiernice! era poate mai bine să-ţi cauţi de socoteli, că sunt, pare-mi-se, cam incurcate.

Şeptilici

Rĕu incurcate, vistiernice.

Goia

Intocmai!

Vasile

Dac'ar fi să fie in adevĕr incurcate, tot eu o să le descurc!

Drăgan

Curtea lui Gaspar-Vodă e deschisă pentru toţi şi treaba credincioşilor lui e să-i ţină şi inima deschisă.

Bucioc

O să descurcăm noi aceasta! (Se intoarce spre popor). Ştiu ce vreţi, ştiu de ce vĕ plăngeţi, ştiu chiar ceea ce voi nu ştiţi, — de ce aţi venit aici? Ia puneţi măna pe inimă: puteţi jura pe sfănta cruce că vĕ aduceţi aminte să vĕ fi mers vrodată mai bine ca in zilele lui Gaspar-Vodă? (Mişcare de aprobare).

Tirgovĕţul

Il iubim pe Vodă, dar tocmai deaceea cerem să nu spurce curtea domnească, să fie creştin ca noi!

Voci

Aşa este. Să nu spurce curtea! Pe ovreica s'o alunge

Bucioc

(Se retrage tăcut, apoi intorcĕndu-se spre boierii veniţi cu el, dă din umeri).

Şeptilici

Aici incetează toate.

Goia

Intocmai!

SCENA IV.

Cei de mai sus, Furlani şi Bobo *intră cu lefegii*

Furlani

Aranjănd lefegii in fundul scenei. (Pentru dinsul).

Adunătură! Corpo di Dio! — nu se poate! Mai bine mĕ călugăresc! mai bine fac jurămĕnt să nu mai beau in viaţa mea!

Boierii

(Vorbesc agitaţi intre dinşii).

Furlani. (Uităndu-se spre Bobo)

Ei, nu se poate!

SCENA V.

Graţiani şi cei de mai sus.

Graţiani

(Intră dela stinga şi priveşte intunecat imprejurul sĕu).

Logofĕtul Drăgan şi Vistiernicul Vasile au — mi se spune — o plăngere.

Drăgan

Poporul se plănge, Măria Ta, şi noi l'am adus aici, ca să-Ţi vază dreptatea cu ochii. (Mişcare in popor).

Vasile

Şi mai virtos să Te preamărească.

Graţiani

Dreptate dar, dreptate voiţi, numai dreptate? — dreptate pentru toţi de o potrivă? (Intorcĕndu-se spre popor). O să v'o fac! (Inaintează spre boieri). Sunt doi ani de cănd mĕ aflu in scaunul Moldovii, doi ani abia şi totuş lungă vreme. Vĕ intreb: de doi ani, de cănd mĕ aflu eu in scaun, călcat-a picior de turc, călcat-a picior de tătar, călcat-a picior de cazac pămĕntul ţării? holdele voastre fost-au vre-odată băntuite de copitele cailor? satele voastre fost-au vreodată prădate? femeile voastre fost-au vreodată răpite de păgăni? V'am scutit ori nu de relele, de care atăt de mult sufereaţi mai nainte?

Drăgan

Ne-ai scutit, Măria Ta!

Graţiani (Fixăndu-l pe Drăgan).

Şi totuş sunt in ţara aceasta oameni, boieri, sfetnici de ai mei, care uneltesc impotriva mea.

Goia

Intocmai, Măria Ta, intocmai!

Graţiani. (Intorcĕndu se spre Goia).

Ii ştim, postelnice, căci altfel n'am fi vrednici să stăm in fruntea ţării. — Ceri dreptate, vornice, o vei avea!

Drăgan. (Se dă un pas inapoi).

Măria Ta!

Graţiani. (Ridică măna).

O să le lămurim toate! (Se intoarce spre Vasile). Mult a fost stoarsă ţara Moldovii şi de duşmani şi de mai marii de la Poartă, ocrotitorii ei, şi de boieri şi chiar de Domnii ei: am cumpĕrat cu haraciuri pacea de la Tătari ori de la Cazaci? le-am dat vreodată pocloane mai marilor de la Poartă, ca să mĕ sufere in scaun?

Boerii

Să trăeşti, Măria Ta!

Graţiani

Şi totuş sunt in ţara aceasta boieri, care fac ceea ce eu nu cutez. — Vistiernice, cum stai cu socotelile?

Vasile

Măria Ta...

Graţiani

O să ne lămurim asupra lor. (Ridică măna). Dreptate voiţi: dreptate se va face.—Am fost ingăduitor, multe am trecut cu vederea, pentru că nici intr'o zi, nici intr'un an o ţara nu-şi poate schimba deprinderile: imi cereţi acum să fiu aspru, neindurat, imi cereţi dreptate; — vĕ voiu face dreptate.

Şeptilici (la o parte către Goia)

Şi-a schimbat Vodă firea.

Goia (respunde)

Intocmai.

Graţiani (se intoarce spre Bobo)

Căpitane! (ii face semn să se apropie).

Bobo

(Face căţiva paşi inainte, salută şi remăne nemişcat).

Graţiani

Ai ştiut ori nu, că te pui impotriva dorinţelor mele? Recunoşti c'ai nesocotit voinţa mea?

Bobo

Recunosc, Măria Ta.

Graţiani (către Furlani)

Ia-l şi-l pune in temniţă!

Furlani

(le face lefegiilor semn să stea nemişcaţi).

Graţiani (aspru)

Ţi-am poruncit să-l iei şi să-l duci.

Furlani (hotărit)

Ai poruncit, Măria Ta, dar porunca nu ţi se poate implinì.

Graţiani (se dă un pas inapoi)

Nu se poate!.. (mişcare intre boeri şi in popor)

Furlani (Face căţiva paşi inainte, apoi salută)

Să trăeşti, Măria Ta, nu se poate! (Intinde măna dreaptă) Ast e braţul meu cel drept şi poate lovì pe cel sting, dar el pe el nu se poate lovì. (Arată spre popor) Să-l ducă ei, dacă-l pot, (arată spre boieri) Să-l ducă boierii, dar eu nu-l arestez pe Bobo, căci ar ride şi femeile de ortaoa noastră şi măne nu mi-ar mai ferì nici copii din cale. Judecă-l, Măria Ta, dar judecă-l intre noi, şi ori ne supunem judecăţii, ori ştim că nu-ţi mai suntem măna dreaptă şi-ţi părăsim curtea.

Bobo

Mĕ supun, Măria Ta!

Furlani

Ei! corpo di Bacco! — nu mĕ supun eu! – Ce-ţi pasă ţie cănd e vorba numai de tine!

Graţiani (se intoarce spre Bucioc)

Vornice! – Sunt Domnul Moldovii, şi n'am decăt puterea, pe care mi-o dă ţara.

Bucioc

Ţi-o dă, Măria Ta, toată, pe care o are, şi Moldova e tare.

Graţiani

Unde e puterea Moldovii? Eu n'o vĕd?

Bucioc

Zi că vrei s'o vezi şi la un semn dat de Măria Ta, floarea Moldovii va sta in picioare.

Voci

Aşa-i, Măria Ta!

Furlani (arată spre popor)

Floarea Moldovei? — Vodă nu cinsteşte posturile, lefegii mănăncă carne de pisică! Ovreica spurcă curtea! (Mişcare. Poporul se indesueşte spre eşire).

Graţiani (tresare)

Cum! — cine? — care a indrăsnit?...

Furlani

Gloatele aduse de sfetnicii Măriei Tale! Măria Ta — azi il dai pe Bobo: măine cer mai mult. Dar noi nu te lăsăm!

Graţiani (către popor)

Afară! (către lefegii) Deşertaţi curtea mea şi ii inchideţi porţile! (Stă nemişcat in mijlocul scenei in vreme ce poporul ese urmat de partea cea mare din lefegii, apoi se intoarce spre boeri). Am chivernisit ţara până 'n zioa de astăzi, am chivernisit-o numai, cum işi chiverniseşte gospodarul bun moşia, pe care vrea s'o lese copiilor sĕi in bună stare: voiu stăpănì-o de astăzi inainte. (Către Drăgan). Te-am ertat până acum, fiindcă nu mi se cuvenea să bag in seamă nişte uneltiri, care nici mie nu pot să-mi strice, nici in ţară nu pot s'aducă turburare: de aici inainte nu mai vreau!

Drăgan

Măria Ta, cea mai credincioasă slugă...

Graţiani (ii face semn lui Furlani să-l aresteze)

O să ne tragem seamă şi cu logofĕtul şi cu vistiernicul şi cu ceilalţi, pe care ii ştim. (Către boeri). Deocamdată (arată spre eşire) vreau să remăn singur in curtea mea.

Furlani

(Scoate pe Drăgan şi pe Vasile intre lefegii).

Boerii

(Es unii mai in grabă, alţii mai in silă).

Graţiani

Intr'o ţară ticăloasă lefegii sunt stăpăni!

SCENA VI.

Graţiani, *şi* Bucioc.

Bucioc, (remăne nemişcat pănă ce au eşit toţi ceilalţi)

Ţi-e dreaptă, Măria Ta, mănia, dar ea nu trebue să te instrăineze de ţara, care te iubeşte.

Graţiani

Am zis vornice, că vreau să remăn singur.

Bucioc

Ai zis, Măria Ta, dar nu se poate. Porunceşte-le lefegiilor să mě scoaţă, — ştiu, că iţi implinesc porunca, daca asta li-o porunceşti, — şi mě voiu apăra cu arma in mănă, dar viu nu te părăsesc, pentrucă ştiu ce se unelteşte.

Graţiani

Nu-mi pasă de uneltirile lor!

Bucioc

Da, Măria Ta, nu-ţi pasă, n'a mai şezut poate nimeni aşa de tare, ca Măria Ta, in scaunul Moldovei, dar e vorba de ţara mea, pe care vor s'o sfişie, şi pot s'o sfişie şi s'o arunce in lupte, — zadarnice, Măria Ta, fără indoială zadarnice, — dar lupte intre frate şi frate. — Măria Ta, nu ne lăsa prada uneltirilor.

Graţiani

Aceste oare nu tot uneltiri sunt?

Bucioc

Uneltiri să fie! — Măria Ta, ziceai, că ingăduitor ai fost, fiindcă nici intr'o zi, nici intr'un an o ţară nu poate să-şi schimbe deprinderile: nu cere ca intr'un an un popor să-şi schimbe firea şi credinţele.

Graţiani

Ce vrei, vornice?

Bucioc

Măria Ta, Moldova te iubeşte!

Graţiani

Sunt sătul de iubirea Moldovenilor!

Bucioc

Adu-ţi aminte, Măria Ta, c'ai deşteptat in sufletele Moldovenilor gândul neatĕrnării. Leşii sunt gata să Te ajute cu oaste, Impĕratul Te sprijineşte, Veneţia, Măria Ta, şi Veneţia ar putea să te ajute, ear Moldova nu aşteaptă decât să-i dai un semn.

Graţiani

Moldova? Sunt de doi ani acum Domn in Moldova, dar pe Moldovenii, de care imi vorbeşti, nu i-am vĕzut ăncă. Acum abia, abia acum ţi-a fost dat să vezi ce poate Moldova. O, vornice, mult ii mai trebue Moldovii, ca să-şi adune puterile!

Bucioc

Măria Ta. (Face un pas spre Graţiani. Incet şi stăruitor). Măria Ta, ascultă glasul ţării, ascultă-l Măria Ta, şi Moldova toată

va sărì ca un om in picioare. — Desfă-te de muierea aceasta, care Te ţine legat de Poartă, Te-a despărţit de Veneţia şi Te instrăinează de ţară! Nu le lăsa uneltitorilor arma asta!

Graţiani

Vornice, bagă de seamă, că mergi prea departe!

Bucioc

Nu mai departe decăt mĕ mănă datoria! — Ştiu, Măria Ta, că multe uşurări are Moldova pe urma ei, ştiu că ea Te-a ridicat şi ea Te ţine in scaun.

Graţiani

Pe mine? — m'a ridicat şi mĕ ţine? — Şi asta, vornice....

Bucioc

Aşa crede ţara. — Măria Ta, razemă-te pe noi!

SCENA VII.

Cei de mai sus, şi Sara.

Sara (intră de la stinga)

Graţiani! Ce s'a intimplat? Lefegii, cu Bobo in frunte, l'au dus pe logofĕtul Drăgan şi pe vistiernicul Vasilie in temniţă, scot poporul din curte, se ceartă cu el şi ii lovesc pe oameni ca pe nişte dobitoace.

Graţiani (rece)

Eu le-am poruncit să facă aşa.

Sara

Ai făcut rĕu, Graţiani, pentrucă boerii sunt neputin-

cioşi, ear poporul sunt oameni fără de pricepere, care nu ştiu ce fac şi cred că fac bine, când fac rĕu. Nu-i aşa, vornice?

Bucioc

Aşa zic unii, altfel alţii.

Graţiani

Poporul a venit să ceară isgonirea ta.

Sara

Da, fiindcă sunt ovreică. — A spus şi Baruch, unchiul meu, ovreul Baruch, că poporul o va cere aceasta. Mi-a spus şi Nino, că o cere poporul. O cer şi boerii, o cere şi vornicul, o cer toţi, fiindcă sunt creştini, fiindcă toţi oamenii sunt ca noi ovreii; dar eu nu mĕ duc, căci sunt mai cu minte ca dinşii şi zic: Saro! tu trebue să remâi aici şi să nu laşi pe lefegii să bată poporul, când cere isgonirea ta, nici pe boeri să jăfuiască ţara, pentru ca ei să te sufere la curte, — trebue să remâi şi să faci bine, tot bine, pentru ca poporul să vază că mint aceia, care spun, că ovreii sunt rĕi, totdeauna rĕi, şi să te iubească cu toate că eşti ovreică. — Lasă-i, Graţiani, căci sunt şi ei ca Baruch!

Graţiani

Dar ei mĕ uresc şi pe mine.

Sara

Ce-ţi pasă de ura lor! — Nu eşti tu oare Domn? Marele Visir nu te iubeşte? Sultana Mapeiker, Graţiani, Sultana nu e oare puternică? — Te temi tu de ei? — Eu nu te las pe tine, Graţiani.

Graţiani (cu mânie)

Destul acum! Tu nu mĕ laşi, vornicul nu mĕ lasă, lefegii nu mĕ lasă: toţi aceia, pe care eu ii ţin, nu mĕ lasă pe mine! Sunt eu om ori sunt unealtă?

Bucioc

Unealtă e tot omul, Măria Ta, in lumea aceasta : vorba e numai in mănile cui. Te-ai urcat oare in scaun, ca să faci incercarea de a-i invăţa pe Moldoveni să o iubească pe ea, ori ca să ridici un neam, pentru ca numele să-ţi remăie in strălucire !

Sara

Graţiani ! El mě batjocoreşte. Ai auzit tu ce-a zis ? L'ai vĕzut, cum s'a uitat la mine ?. — Graţiani, nu-ţi mai aduci tu aminte ce a zis Baruch ?

Graţiani

Lasă-mĕ ! (Ii face semn să se depărteze).

Sara

Nu, Graţiani, — eu nu mĕ duc, nu te părăsesc. Iubirea mea e tare !

Graţiani

Iubirea ta ? — Ce oare poate să fie ura ta, când iubirea ta e o atăt de infricoşată năpaste ! M'am desbrăcat par'că de firea mea de când am intrat sub farmecul iubirii tale, incât eu insumi pe mine nu mĕ mai cunosc. Lasă-mĕ ! Nu vreau să ştiu de ajutorul tĕu, de Sultana ta, de puterea Sultanului şi de mila lui. De jos m'am ridicat pănă aici in scaunul domnesc ; nu m'am ridicat ca tot slugă să remăn, sluga unui stăpăn slab şi nemernic. Lasă-mĕ !

Sara

Graţiani, tu mĕ goneşti de la tine ?

Graţiani

Vreau să fiu eu insumi stăpăn pe faptele mele, să stau ori să cad prin mine insumi. Destul ţi-am fost rob ţie ; destul, destul a fost !

Sara (se dă pas cu pas inděrăt)

Şi tu, Graţiani, şi tu! — Eşti dar şi tu ca dinşii? — Nu! eşti slab numai şi nu cutezi să-i depărtezi de la tine, cǎnd ei cer să mě depărtezi pe mine. Dar eu nu te voiu părăsì: Dacă Moldova nu mě suferě pe mine in apropierea ta, nu o sufer nici eu pe ea! Mě duc, Graţiani, dar n'ai să remăi nici tu. (Ameninţănd spre Bucioc). Ovreica pleacă din Moldova, dar se va intoarce, ca să arate, că poate să facă şi binele şi rěul, cǎnd vrea. — (Stă o clipă in faţa lui Graţiani). Să mě duc, Graţiani?

Graţiani

Du-te, du-te, du-te!

Bucioc (la o parte cătră Graţiani)

Impac'o, Măria Ta, ca să ne rěmăie timp de pregătire.

(Perdeaoa cade).

DIN VIAŢA SFINŢILOR

POPA BURCĂ

I

Sfinţia sa părintele Burcă, e om de patruzeci fără un an. La trup mărunţel, el calcă legănat, e spinatec, şi are ochii galbeni.

Cătă vreme a hălăduit pe malul Prutului, in sat la Stalineşti, buhul ii mersese de om abraş. Vara se scula cu noaptea in cap, incăleca pe şargul lui şi cutreera satele şi cătunele, de-şi zorea datornicii la muncă.

De era chemat la un botez, o cununie sau un prohod, niciodată nu-şi lua mulţumita in bani.

— Să-mi faci o prăjină, două de arătură şi două trei de praşilă, zicea sfinţia sa cam pe nas, uităndu-se crunt la creştin.

Şi Doamne, cu ce prăjină mĕsura sfinţia sa, lungă lungă!... Şi de nu plineai ce-ţi poruncea el, apoi dă Doamne bine, te bătea ţol şi cănd la judecată, tot popa deasupra, plutea ca untdelemnul.

Ajunsese treaba ca oamenii să ştie de frica popei, mai de hai decăt de frica zapciului. Şi dĕ, dacă era popă, ce să-i faci? faţă bisericească, ai nevoie de el: ba murea un copil, ba se sfinţea o făntănă, se mai desgropa un mort, era o cununie, o cumĕtrie, — tot la dinsul te duceai.

Dar, precum am zis, părintele nu-ţi lua parale, ii făceai muncă. El zicea o prăjină, două de muncă, tu dacă erai om cu cap, inţelegeai zece, cincisprezece. Ca om nevoiaş, faci ce poţi, numai să scapi de nevoe.

Intr'o bună dimineaţă, muri cucoana preoteasa. Dumnezeu s'o erte pe reposata, dar era şi ea un puiu de om, de nu-ţi mai dase ochii să vezi alta! De te duceai la dinsa cu măna goală, măcar după o lingură de sare, te batjocorea de nu te spălai cu tot Prutul.

— L'a ajuns blăstemul oamenilor să rămăe singur cu o casă de copii mărunţei, ziceau unii.

— Ba i-a venit resplata, că nu se mai satură de adunat bani cu hapca, ziceau alţii.

Cănii latră, vĕntul bate.... popa nici habar n'avea. El işi căuta de treaba lui.

Dintre toţi cu Constantin profesorul din sat se făcuse mai prieten. Cum se ducea profesorul la tirg, popîc şi popa la casa lui. Muerile, cum sunt ele cărtitoare şi iscoditoare, vorbeau intre dinsele, că popa nu se duce peacolo de florile mĕrului.

Intr'o zi de sĕrbătoare când tot satul se strinsese la crişmă, femeea lui Ioan Vintilă, prinzĕnd la chef, incepù să joace şi să strige:

— Măi bărbate, ştii tu una?

— Dacă-i spune oiu şti, măi femee.

— Am să-mi fac un ibovnic, să-ţi placă şi ţie şi popei, că doar aşa zice pravila: «să faci ce face popa».

Şi tot norodul căt era adunat, izbucnì in hohot de ris. Unul de la altul spunea in taină despre dragostea popei, păn ce aflâ tot satul.

Dar vorba ceea: «*Ce ştie satul nu ştie bărbatul*».

II

Părintelui ii mergea bine; el avea pămĕnt, semănătură, o crişmă in lunca de pe malul Prutului, şi vite.

Azi aducea douĕ trei părechi de boi, măne le schimba, poimăne doue, trei vaci, apoi le vindea. Vecĭnic işi priminea vitele.

Cu căt părintele se imbogăţea, cu atăt satul sărăcea. Mai in fiiecare noapte se fura căte-o vită, din sat, ear de vitele popei nici necuratul nu se apropia.

Intr'o zi se auzì vorba in sat că popa s'a prins tovărăşie la pămĕnt cu profesorul şi notarul. Popa să pue banii, ceilalţi munca.

— Rĕu de tot mĕ, a intrat dracu in casa popei, de s'a prins tovărăşie aceşti trei; avem să ajungem mĕ, la sapă de lemn. Aşa zicea moş Tolomei Pădurariu, stănd pe prispa crişmei şi scormonind cu băta in moşunoiu, ear cei ce-l ascultau clătinau din cap.

Trecuse cam la vreo cinci, şaşe luni şi dragostea popei cu profesoriţa mergea vlog. Intr'un fel le părea bine de aceasta şi sătenilor, fiindcă numai umbla popa pe cămp, ci mai mult profesorul, ear părintele sta tot pe a casă...

Scoala era aproape inchisă, primarul numai zălogea pe săteni să-şi dea copii la şcoală, şi de bună voie cine-şi trimete băiatul la invăţătură? Un copil la vreme de vară e ca măna cea dreaptă: ba cu vitele la păscut, ba cu lemne la tirg şi căt e de mititel, face treaba. De lipsea profesorul, apoi părintele ii ţinea locul, procitea ce procitea cu copii şi la urma urmei le zicea: «Hai, duceţi-vĕ a casă şi vĕ cătaţi de treabă, că doar n'au să se facă toţi mojicii dipotaţi».

Pe la sfirşitul toamnei tovarăşii işi strinsese bucatele, le vĕndurĕ şi căştigul il impărţirĕ.

Acuma mai prinsese şi profesorul la ceva bani. Trebuşoarele mergĕndu-i bine, avea şi el gust să şadă mai mult acasă cu nevasta şi să-şi cate de gospodărie, dĕ, ca omul la casa lui.

Supărat era părintele de aceasta. Par'că-i tot ningea şi-i ploua, nici mai vorbea ca oamenii, aşa era de posomorit. De eşea pe cămp era prăpădenie.

Intr'o zi, prinzněd vaca lui Ioan Vintilă la stogurile de fĕn, nici una din douĕ, trase cuţitul din tureatca ciubotei şi injunghiè vaca romănului. Mult a plăns şi a oftat Vintiloaea şi omul ei, căci vacei ii era a făta şi trăgeau oamenii nădejde să aibă pe iarnă o ţiră de lapte de hrănit copii.

De pus la judecată cu popa şi de cerut despăgubiri, nici vorbă. Cine nu ştia de popa Burcă? Vestea ii mersese

tocmai in ţara Rusească. Erau scărbiţi bieţii oameni, de par'că trăiau cu mortu 'n casă.

Intr'o noapte, tărziu, pe când viscolul grămădea pe lăngă casă mormane de omĕt şi crivĕţul şuera in horn, Vintiloaea şi cu omul ei aşezaţi lăngă foc, se uitaseră pe gănduri. O lumină slabă şi roşietică lumina feţele lor veştejite şi intristate; vorbiserĕ ei căt vorbiserĕ, şi acum ascultau sforăitul lenos şi greoiu al copiilor, cari dormeau pe cuptor invĕliţi cu o ţoală. Sărăcie şi lipsă, amărăciune şi jale era in casă!

Deodată Vintiloaea ca trezită dintr'un somn adănc, apucâ de mănă pe bărbatul ei şi cu ochii scănteetori, zise scurt şi hotărit:

— Să ştiu că voiu murì de puşcă, dar nici popa nu scapă de măna mea.

Vintilă tăcù şi clătinâ din cap.

III

A doua zi Vintiloaea se sculâ de dimineaţă, măturâ casa, făcù mămăligă la copii, puse apă la foc pentru lăutoare şi după ce bărbatul sĕu eşise din casă, ea, zărind pe fereastră pe Constantin profesorul care se ducea la tirg, işi luâ răpede sumanul şi plecâ la fugă după dinsul. Când profesorul coborise in vale la pod, Vintiloaea cu sumanul in cap ii eşì inainte.

— Sărut măna, zise ea găfiind.

— Tu eşti Vintiloaio, ce cauţi aici?

— Vreau să-ţi spun o vorbă.

— Ce vorbă, spune? zise Constantin.

— Mare duşman iţi e popa Burcă, păzeşte-te de dinsul. El e tălhar de vite şi gazdă de hoţi; apoi dĕ, nevasta dumitale... muierea-i, muiere... de vrei să-ţi dovidesc, vino la noapte. Mare poznă ai să vezi!

Invăţătorului i se strinse inima. — Aşteaptă-mĕ că viu, zise el, şi fără voea lui, dădù biciu calului.

Trecuse ca la cinci ciasuri din noapte. Era frig de scărţia omĕtul sub opincă. Luna era sus, lumina ca zioa.

Cineva bătù incetişor la fereastra de la casa lui Vintilă.

Răpede se sculâ Vintiloaea, se uitâ pe fereastră, apoi descuè uşa şi zise :

— Poftim, poftim.

Intr'o clipeală Vintilă fu imbrăcat.

Pornirĕ amĕndoi bărbaţii, Vintiloaea remase acasă. Casa lui Vintilă era tocmai la marginea satului, de acolo până la crişma popii din lunca de pe malul Prutului era o depărtare ca douĕ fugi bune de cal.

Vintilă inainte, profesorul in urmă. Ei mergeau pe jos şi drumul era greu.

După un cias se zărì o luminiţă in dosul unor copaci. Incetişor se apropiarĕ. Vintilă ţinea pe Constantin de mănă.

— Uite pe ferestruică, şoptì el la urechea profesorului. Cel din colţ e popa, cei din dreapta sunt Gheorghe Ciuntu şi Gavril Ţimpău, vestiţi tălhari de vite; cei trei din stinga sunt hoţi de vite din Basarabia, eacă şi notarul cu căciula pe ochi. Vezi, acum işi schimbă biletele, hai să ne depărtăm, căci trebue să easă indată.

Deabia avurĕ timpul să se infundeze in lunca imbrăcată cu ţurţuri de ghiaţă, ce sclipeau la lumina lunei, şi indată se auzì un şuer lung şi ascuţit care resunâ a pustiu şi a groază, apoi tăcere. După căteva minute, din depărtare un alt şuer respunse.

— Vezi, zise Vintilă, acum trec vitele pe ghiaţă. Se auzì un tropot surd şi pocnituri de crengi uscate. Profesorul incremenise, i se părea că visează.

Să mai stăm puţin aici până ce se vor impră̆ştia zise Vintilă, scăpărănd intr'un amnar spre a-şi aprinde luleaoa.

Amĕndoi se aşezarĕ pe un copac scorburos, căzut la pămĕnt.

Găndurile cuprinse pe bietul invăţător. După căteva clipe el sărì in picioare şi zise lui Vintilă cu un glas inecat şi stins :

— Iţi dau, măi, zece baniţi de făină, spune-mi drept, tălharul acest de popă, se duce la femeea mea in lipsa mea de acasă ?

— Poi dă, satul zice... dacă o fi aşa, de aici trebue să

meargă drept la dumneata, mai ales ştiind că ai purces la tirg, respunse liniştit Vintilă suflĕnd in luleaoa lui care era aproape de stins.

Constantin eşit din fire şi ne mai dăndu-şi seamă, apucâ măna lui Vintilă şi ii zise hotărit:

— Hai cu mine!

IV

Părintele impărţì banii la Basarabeni, dădù porunci la oamenii sĕi, puse la cale ce mai avea cu crişmarul şi in grabă se aruncâ pe şargul lui şi o luâ la trap.

In depărtare se intindea şesul Prutului, alb şi fără sfirşit, in faţă se ridica dealul pe spinarea căruia in puncte negre se zugrăvea satul. Popa Burcă sosì la casa invăţătorului, descălecâ, legă calul in dosul casei de gard, bătù in uşă şi intrâ. Trecù un timp destul de indelungat. Deodată o isbitură ingrozitoare se auzì in uşă, care căzù sfărămată la pămĕnt şi Constantin ca un nebun, se răpezì in casă. Intălnind pe popă, care ii eşea inainte, el il trinteşte jos, il calcă, il sdrobeşte. In zadar Burcă işi căuta cuţitul, el era sfărmat, schilodit. Vintilă care privea pe fereastră perì ca o umbră, precum venise.

Trecuse douĕ sĕptĕmăni şi de abia părintele să ridicase din pat. Slab, galben, cu ochii duşi in fundul capului, el şedea cu coatele pe masă şi cu faţa ascunsă intre măni. Era supĕrat şi amărit. Din cănd in cănd un oftat lung şi greoiu il ineca. Găndea, şi găndul il purta şi-l frămĕnta in noaptea neagră şi adăncă a intristării lui. Vedea inainte-i faţa iubitei sale, simţea cum il arde sărutul ei, şi apoi deodată i se arăta chipul selbatic şi fioros al lui Constantin, lupta din noaptea cea grozavă i se infăţişa inaintea ochilor şi boabe mari de sudoare reci ii cuprindeau tot trupul, capul ii căzù pe masă şi el remase multă vreme astfel.

Cănd se deşteptà, faţa lui era liniştită, căutătura hotărită.

La inceput tot satul aflase de intimplarea popei.

— Bătaia şi inchisoarea nu se mai intoarce, ziceau unii.

— Şi-a luat popa mulţumita'n ghionturi, ziceau alţii.

Vintiloaea striga cât ii lua gura că *un popă bătut e ca şi impărtăşania cu hrean.*

De mergea vre un Stăliniştean la tirg istorisea păţania popii, mai gogonată, ba ăncă şi cu flori de la dinsul.

Intr'un cuvĕnt tot satul il probozea pe popă.

A ţinut cât a ţinut şi asta, şi incetul cu incetul a prins a se uita. După câteva luni doar dacă cineva vroia să-şi aducă aminte despre vre-o zi sau faptă mai zicea: «cu o zi inainte de păţania popei, sau cu două, trei zile după istoria cu popa».

Dar pentru Burcă, lucru nu se isprăvì aşa de uşor. Cât timp a stat in pat, negustoria cu vitele nu mergea. Tovarăşii perduse increderea in el, căci după aşa ruşine, cine il mai asculta ca inainte şi cine ii lua cuvĕntul in băgare de samă daca s'a lăsat să fie bătut de un copil ca profesorul? Dar pentru dinsul mai presus de toate era necazul, căci nu putea trăì fără de aceea care ii furase inima şi i aprinsese dorul.

V

Intr'o zi pe când Vinţilă cu femeea şi cu copii şedeau la masă, intrâ in casă argatul popei şi zise:

— Vintilă, te chiamă părintele.

După ce eşì argatul din casă, Vintiloaea să uita la bărbatul seu:

— Ce-a păţit popa, bre, de te chiamă? Să nu te duci! Aduţi aminte de biată vaca noastră! — Aprindă-l para focului să-l aprindă!

— Taci măi femee, poate că-i a bine. — Popa şi-a luat mulţumita de la profesor, dă-i bună pace.

Vintiloaea tăcù şi işi căutâ de treabă.

Vintilă se imbrăcâ şi plecâ.

— Sărutăm dreapta, cinstite părinte, zise Vintilă când intrâ in casă, plecându-se şi sărutând măna popii.

Părintele se uitâ imprejur; erau numai ei singuri.

— Ce faci măi Vintilă, dar de ce n'ai mai venit pe la mine?

— Cu necazurile, părinte.

— Măi Vintilă, tu mi-ai fost odată ca măna cea dreaptă, dar dacă nu eşti om cinstit ce să-ţi fac!

— Dĕ, părinte, am avut greşală.

— Eacă te ert, da să-mi faci o trebuşoară.

— Bine părinte, inţeleg.

— Mĕ, ai auzit tu de istoria ce am păţit? zise părintele, cu glasul inăduşit şi ştergĕndu-se cu basmaoa pe frunte.

— Dapoi eu părinte, căt sunt de nevoeaş, astă grijă am?

— Măi Vintilă, iţi dau patruzeci de lei daca tu vei face pe Constantin să vie intr'o sară la crişmă la mine in luncă, 'nţelegi, in luncă. Na, ţine o bumaşcă arvonă şi douĕzeci pe urmă.

— Păi dă părinte, ştiu eu dac'oiu putea? Ţi-oiu da de ştire dac' a fi, respunse Vintilă, uităndu-se lung la hărtia de douĕzeci lei şi intorcĕnd-o pe amĕndoue feţele.

— Bine, bine, du-te şi fă-mi trebuşoara c'apoi te pun earăş la boi, ştii tu...

— Apoi da, ştiu eu. — Sărutăm dreapta, şi Vintilă eşì băgănd bumaşca in chimir.

Adoua zi cănd se sculà Constantin, Vintilă era la poartă.

— Sărutăm măna cucoane Constantine.

— Bună dimineaţa moş Vintilă, ce veste?

— Pace bună, cucoane Constantine, ia greu cu iarna asta, cam necaz, cam lipsă; de scumpete şi lipsă mare s'aŭ eftinit şi vitele. Este de vĕnzare o pĕreche de boi mari şi frumoşi de ţi-i mai mare dragul să te uiţi la dinşii; eftini, daça-i vrea să-i cumperi, doamne bine-ai face! respunse Vintilă, uităndu-se in pămĕnt şi scărpinăndu-se in cap.

— Cine-i vinde?

— Un om de pe malul Prutului, dacă-i vra să-i vezi, să vin mai sub seară.

— Vino.

Cănd toca la biserică profesorul cu Vintilă in sanie, mănau spre Prut.

— In cotro's boi, moşule?

— Ia cole in luncă, la crişmă.

— Unde? La popa? Nu merg.

Şi profesorul oprì calul in loc.

— Îîî... ia lasă, că doar nu's copil; popa nici nu-i la crişmă, zace in pat.

— De unde ştii?

— Mi-a spus dascălul azi dimineaţă.

Şi profesorul jumĕtate hotărit, jumĕtate de ruşine să nu se arate fricos, dădù biciu calului.

Cănd intrâ Constantin in crişmă, o duhoare caldă şi acră il pălì in faţă. Intr'un colţ ardea un opaiţ aproape pe stins. Era pustiu.

— Eacă stai colea şi vin indată, zise Vintilă care eşì şi se făcù nevĕzut.

Lumina galbenă şi tremurătoare a opaiuţului, liniştea şi singurătatea de mormĕnt, făcù pe Constantin neliniştit. De la o vreme frica il cuprinse. El presimţì ceva rĕu, vroì să easă şi cu pas nehotărit, se indreptâ spre uşă.

Era intr'amurg. Căzuse ceaţa. O umbră neagră eşì pe furiş din poiata de dindosul casei şi se indreptâ spre uşa crişmei!...

VI

Trecuse cinci zile şi nu se putea da de urma invăţătorului. In zadar primarul făcuse cercetări, trimisese oameni — nicio urmă! Satul era ingrijit. Se dădù de ştire procurorului şi urmăririle incepurĕ.

După alte trei zile se găsì in ripa de sub podul drumului ce duce spre Iaşi, trupul lui Constantin. Capul era despicat in douĕ. Ceasornicul, punga, hărtiile erau neatinse.

Cercetarea incepù. Svoană mare se făcù in sat, toţi se strinserĕ la primărie. Care cum era chemat in odaia unde era procurorul, zugrăvea pe popă de nu-l spăla tot Prutul.

După căteva zile Burcă fù legat cu lanţuri de picioare şi de măni şi dus la tirg.

Cănd plecâ popa, sătenii să băteau cu măna peste gură şi ziceau, *păzască sfăntul şi pe duşmani!*

Peste căteva luni, cănd martorii se intoarseră de la Curte, ei aduseră ştirea că popa Burcă a păţit-o. L'a osindit pe viaţă la ocnă.

* * *

A trecut de atuncea mulţi ani, in sat insă a remas o vorbă: cănd vor mamele să-şi astĕmpere copii de la nebunii, ele le zic: *şedeţi binişor că acuş vine popa Burcă*; sau cănd flĕcăii se ameninţă unii pe alţii, işi strigă, «*Măi, ia sama că dai peste popa Burcă*»!

GRIG.

1888, Martie.

HĂRTII VECHI

UN CHRISOV DE LA Iω CONSTANDIN MIHAI GEHAN RACOVIŢĂ VOEVOD

din anul 7264 (1755)

Chrisovul ce publicăm mai jos este interesant prin aceea că vedem pe un Domn fanariot recunoscĕnd şi resplătind *ştiinţa* şi *invăţătura* unui tĕnĕr fecior de boer din provincie.

In adevĕr, Constandin Mihai Gehan Racoviţă Voevod, recunoscĕnd meritele lui *George, fiului Sfinţiei sale iubitorului de Dumnezeu Kyr Grigorie, Episcopul Rimnicului, care din vĕrsta lui cea copilărească şi până acum, fiind supus tot la invăţătură... il cinsteşte cu dregĕtoria a fi vel clucer za arie şi il aşează intru cei cinstiţi dregĕtori ai divanului Domnesc.*

Acest chrisov este luat in plin divan domnesc şi contrasemnat de doisprezece boeri mari divanişti.

In dosul pergamentului este o notiţă scrisă in latineşte in următoarea coprindere:

„Dei gratia factus sum atque constitutus in numere
„magnaque in gratia apud Serenissimum Dominum Domi-
„num Constantinum Mavrochordat Principem Valachiensem.

Die 2da Decembris, anno Domini 1756.

semnat: *Georgius Rimnicianus, magnus satrar.*

adică un an de la data chrisovului de mai sus, succesorul lui Racoviţă, Constantin Vodă Mavrocordat, recunoscĕnd şi

dinsul meritele tĕnĕrului boer, il inalţă la rangul de mare şatrar *(Magnus satrar).*

Este interesant fap'ul, cam rar in analele noastre, de a găsì pe la mijlocul veacului trecut un tĕnĕr fecior de boer dintr'un orăşel ca Rimnicul-Vălcii, care să ştie latineşte şi a cărui *strădanie la invăţătură* să fie recunoscută şi resplătită de doi domni consecutivi prin cinstire de dregĕtorie şi ranguri intr'un mod aşa de excepţional.

Eacă acum şi explicaţia acestui fenomen, căci fenomen este pentru acea epocă, ca un tĕnĕr fecior de boer din Rimnicul-Vălcii să fie trimis in străinătate ca să inveţe carte.

Episcopul Rimnicului Kyriu Kyr Grigorie, (prestrămoşul meu după mumă) devenit in urmă Mitropolitul Grigorie (1) perzĕndu-şi de timpuriu soţia, imbrăţişase schima monachală şi ajunsese la cele mai nalte trepte ale ierarchiei bisericeşti. El insuş era un bărbat luminat (2) şi trăind douĕzeci de ani in contact şi in relaţii aproape zilnice cu autorităţile civile şi militare austriace (in timpul ocupaţiunii Olteniei de către trupele imperiale 1718—1729) inţelese şi apreciè binefacerile unei civilisaţii atăt de superioare ca aceea a Austriacilor; aceasta probabil il indemnâ a-şi trimite mai tărziu pe unicul sĕu fiu la invăţătură la Beciu (Viena), unde acesta işi făcù studiile şi obţinù şi o diplomă, care din nenorocire ca multe alte acte de familie, ni s'au furat in vremea resmiriţii de la 1821.

---

1) Episcopul Rimnicului, Kyr Grigorie, a păstorit această Eparhie de la 8 Maiu 1748 până la 21 Maiu 1764, când a demisionat. In urmă a fost a fost ales mitropolit al Ungro-Vlahiei și a păstorit (in lipsa mitropolitului Grigorie dus la St. Petersburg in misiune) de la 1768 până la 1777 când s'a retras, iar in anul 1778 s'a mutat către Domn in orașul Rimnicul-Vălcei.

Vezi Biserica ortodoxă Română, anul IX, No. 4, aprilie.

2) Episcopului Grigorie i se datorește tipărirea la anul 1750 a ochtoihului tradus de Episcopul Damaschin și archimandritul Ghenadie de la Cozia. Tot dinsul a zidit biserica cu hramul Toţi-Sfinţii din Rimnicul-Vălcea și a inmulţit averea Episcopiei.

V. Biserica orthodoxă Română, loc. cit. — Tocilescu, raporturi asupra cătorva monastiri, biserici din Ţară, Bucuresci, 1887.

O tradiţie păstrată in familia noastră, pretinde că tĕnĕrul Vălcean işi cam pierduse capul in splendorile Vienei, şi lucrul nu este de mirat când citim impresia ce a făcut Viena asupra bĕtrânului boer, spătarul Ianake Văcărescu, când la 1792 fusese trimis acolo de către Alexandru Ypsilanti intru căutarea fugarilor sĕi fii. (1) Bĕtrânul Episcop, cu drept alarmat, se grăbì a rechema pe fiul sĕu in ţară, il presentâ Domnitorului, obţinù pentru dinsul favoruri atât de la Racoviţă V. V. cât şi de la Constandin Mavrocordat; şi in fine il insurâ in Rimnicul-Vălcii.

Dar toate acestea nu putea să facă pe sĕrmanul marele şetrar Gheorghiţă Socoteanu (căci *Rimnicianus* nu s'a numit de cât câtă vreme a fost părintele sĕu Episcop al Rimnicului) să uite Beciul şi splendorile ei. El işi perdù de timpuriu soţia, de la care nu-i remase decât un fecior, clucerul Constandin Socoteanu, bunul meu, şi nu intârziè a se călugărì şi a se retrage pe lângă părintele sĕu la Episcopia Rimnicului, unde murì tĕnĕr âncă sub numele de „monahul Gherasim“ consumat de melancolie şi regrete.

Spre a revenì la chrisovul, care se reproduce mai jos, voiu adăoga că el este scris pe un frumos pergament de şasezeci centimetri lungime şi patruzeci centimetre lărgime; este de jur imprejur impodobit cu un frumos kenar policrom. Sus sunt armele Domnitorului, impresurate de iniţialele I. K. M. G. R. V. (adică Iω̃ Constandin Mihail Gehan Racoviţă Voevod). Litera incepĕtoare este asemenea impodobită cu arabeşte policrome. In fine iscălitura caligraficească a Voevodului şi a logofĕtului sunt nişte lucrări de meşter a caligrafului Popa Florea, dascălul slavonesc de la şcoala domnească.

Jos este iscălitura autografă a lui *Iω̃ Constandin Voeooda* şi mai jos pecetea domnească cu ceară, in fine la

1) V. Istoria prea puternicilor Impĕraţi Otomani de Ianake Văcărescu, publicată in «Tesaur de monumente istorice» de A. Papiu Ilarian, Tom. II pag. 288 şi următoare.

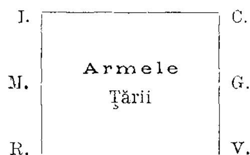
capătul de jos al pergamentului nu lipseşte inevitabilul „Procitoh vel logofăt“.

Tot chrisovul este de o execuţiune admirabilă, o adevĕrată lucrare de meşter, şi face onoare caligrafului, numitului Popa Florea.

Originalul acestui chrisov este in posesiunea nepotului meu, d. Ioan N. Lahovari.

Bucureşti, 1/13 Ianuarie 1888.

GEORGE I. LAHOVARI.

Iŏ Constandin Mihai Gehan Racoviţă V. V. etc.

Lucrurile cele ce cu bună orănduială şi cuviinţă se fac şi se săvirşesc de către blagocestivii Domni care de la Prea Inălţatu Dumnezeu sunt aleşi ca să fie orănduiţi cu oblăduiri şi stăpăniri de ţări şi de politii; măcar că se pot arăta şi prin alte mijloace de bunătăţi. Iar şi când la vre un obraz deosebit, vrĕnd să se arate cu fapte bune, volnici sunt să cinstească şi să inalţe la orice stăpăn de dregĕtorie şi aşezămĕnt şi nu iaste lucru de defăimat, ci ăncă spre laudă şi pomenire vecĭnică, şi făcĕndu-se cu bună orinduială, remăn bine ţinute şi nestrămutate.

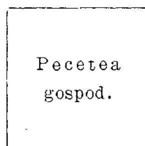
Deci dar, de vreme ce milostivul şi a tot puternicul Dumnezeu, au bine vrut de m'au inălţat şi m'au miluit a fi Domn şi oblăduitor acestei provoslanice Domnii a ţării Româneşti, după datoria ce avem a fi pururea cu privighiare spre toată obştimea, şi pre cei ce s'ar cunoaşte a fi vrednici de măngăere să nu-i lăsăm scărbiţi. Drept aceea dar socotind Domnia mea şi pentru George, fiul sfinţiei sale iu-

bitorului de Dumnezeu kyr Grigorie, Episcopul Rimnicului, care din virsta lui cea copilărească şi până acum, fiind supus tot la invăţătură, avĕnd şi cinstea neamului, după darul părintelui sĕu, cel archieresc; Am binevoit şi Domnia mea de l'am cinstit cu dregĕtorie de a fi vel clucer za arie şi l'am aşăzat intru cei cinstiţi dregĕtori ai Divanului Domniei mele. Şi pentru ca să fiie nestrămutat din cinstea şi aşezămĕntul acesta, am intărit printr'acest cinstit şi domnesc al nostru hrisov cu toţi cinstiţii şi credincioşii boerii cei mari ai Divanului Domniei Mele.

Pan Constandin Dudescu, vel dvornic.
Pan Dumitraşco Racoviţa, vel logofĕt.
Pan Lascarache Ţani, vel comis.
Pan Stefan Leurdeanu, vel serdar.
Pan Constantin Cretzulescu, vel ban.
Pan Mihai Cantacuzino, vel vistier.
Pan Matei Cantacuzino, vel paharnic.
Pan Ioniţă Căndescu, vel clucer.
Pan Constandin Brăncoveanu, vel spătar.
Pan Constandin Căndescu, vel clucer.
Pan Pantazi Cămpineanu, vel stolnic.
Pan Iordache Caragea, vel pitar.

Ispravnic Pan Dumitraşco Racoviţă, vel logofĕt; şi s'au scris hrisovul acesta in anul al treilea din Domnia Domniei Mele, aici in scaunul oraşului Domniei Mele Bucureşti, in anul de la zidirea lumii 7264, iar de la naşterea Domnului Dumnezeu şi Măntuitorului nostru Is. Hr. 1755 in luna Noemvrie 8, de Popa Florea, dascălul slovenesc de la scoala Domniei Mele.

(Urmează semnătura): *Iω Constadin Voevoda.*

Procitoh vel logofĕt.

(Verso)

Dei gratia factus sum atque constitutus in munere magnaque in gratia apud Serenissimum Dominum Dominum Constantinum Mavrochordat Principem Valachiensem.

Die 2da Decembris, anno domini 1756.

Georgius Rimnicianus, Magnus satrar.

LASCAR VIORESCU

O ICOANĂ A MOLDOVEI DIN 1851

DE

WILHELM DE KOTZEBUE
(trad. din limba germană de *A.*)

CAPITOLUL X

Familia Vrenceanu

Astfel mai trecură patru săptămâni; Lascar nu se putea hotărî să meargă la Vrenceanu după cum făgăduise. Dorinţa lui ca să tot amâie se putea esplica de astă dată printr'o causă foarte nimerită, drumurile erau intr'o stare care impedica orice călătorie. Ceaţă şi ingheţ, apoi o zăpadă bună şi peste câteva zile ploae — eată cum se'nvêrtea vremea toată luna lui Ianuarie, aşa incât Lascar şedea mai multe zile dearândul la Puriceşti fără a se intoarce la Valea-Verde. Cu toate că nu prea credem noi că numai vremea să fi fost de vină.

Pe la sfirşitul lui Ianuarie incepù o căldură de primăvară şi soarele uscâ aşa de răpede pămêntul, incât Puricescu puse să se pregătească plugurile; vroia să se folosească de putinţa de a ara aşa de timpuriu — obicĭnuit abia se ese cu plugurile prin mijlocul lui Martie. De vreme ce se poate ara, apoi sigur că şi drumurile s'au uscat. Era ştiut de mult la Puriceşti că Vrenceanu părăsise Iaşii şi

plecase la Bursuceni, şi Catinca, fiind sigură de iubirea prietenului ei din copilărie, indemnâ ea insăşi pe Lascar să se ţie de făgăduială.

N'avea incotro, trebuea să se pue pe drum. Daca n'o deschide Vrenceanu vorba despre căsătorie, işi zicea Lascar, eu nici gănd n'am să o fac; atunci se tot amănă şi poate se şi uită; nu o pot refusa pe faţă cu nici un preţ — dár tot amănănd, lucrul se desface de la sine.

Era destul de departe de la Valea-Verde la Bursuceni; caii trebueau hrăniţi la popas, aşa că Lascar care se folosise de o lună minunată spre a pleca la douĕsprezece din noapte, abia ajunse la vremea prănzului la locul hotărit.

Am mai spus că Bursucenii erau o proprietate mare şi frumoasă. Când ajungi insă, satul nu-ţi produce o impresie plăcută, o negligenţă absolută pentru trebuinţele materiale ale ţăranilor, şi miseria bordeelor te isbesc indată. Daca intri in sat prin poarta jităriei vezi mai intăi căteva căscioare risipite, la care lipseşte cu totul orice incercare de grădiniţă, lucru de obiceiu aşa plăcut ţăranului; pămĕntul stă nelucrat şi acoperit de scaeţi, cunoscuţi aici sub numele de holeră; abia mai departe in sus, dai de case mai bunişoare umbrite de pomi roditori bĕtrăni, apoi apuci la stinga spre curtea boerească, in care intri printr'o poartă de lemn naltă şi greoae, a cărui acoperiş curios alcătueşte ulubăria. Casa e o veche construcţie, in care se mai găseşte caracterul clădirii moldovene, din vremea in care nu se ştia nimic despre architecţi. Catul intăiu e de peatră şi alcătuit din căteva incăperi boltite, in catul al doilea se află adevĕrata locuinţă a stăpănilor, şi pridvorul obicĭnuit ia atăta loc, incăt abia sunt şapte odăi in toată casa de altminteri destul de mari. Pridvorul la care te urci pe o scară ăngustă, ferestrele cele neobicĭnuit de mici şi acoperişul cel inalt de şindrilă plin de muschiu sunt lucrurile cele mai curioase pentru ochiul străinului; de ornamente, sau gust artistic, nici vorbă; de vĕnt, ploae şi frig trebue să ferească locuinţa pe om, şi acest scop il indeplineşte intru cătva.

Costache Vrenceanu eşì inaintea musafirului in capul scării cu o căciulă de blană cam veche cu cozoroc mare aşezată pe fes. El duse pe Lascar in odaia sa despărţită de toate celelalte incăperi; se vedə că damele vroiau să facă oare care schimbări in toaleta lor şi trimiseseră pe bĕtrân să stea cu Lascar in vremea aceea. Odaea in care intrarĕ era gătită ca mai toate odăile din casele moldoveneşti; se pune ori unde se poate câte un divan mare care coprinde de obiceiu păretele intreg. Şi aceasta işi are scopul seu. Pe divan se face aşternutul aşa de uşor ca in pat, cu atât mai lesne cu cât mosafirul işi aduce foarte des aşternutul cu dinsul; numerul mosafirilor n'ar putea dar neliniştì pe stăpâna casei decât atunci când n'ar mai ajunge nenumĕratele divanuri din toate odăile. Ba chiar şi atunci se găseşte leac; mi s'a intimplat să dorm odată pe o uşă scoasă din ţiţini, aşezată pe douĕ scaune şi acoperită cu o saltea, şi imi aduc ăncă adesea aminte de seara plăcută urmată de cea mai intăritoare odihnă pe acel culcuş improvisat. Tocmai in felul acesta neaşteptat şi străin, aşa in afară de obiceiurile Europei civilisate stă deosebitul farmec care leagă aşa de puternic de Moldova pe ori cine e in stàre să primească asemenea impresii. Cu toate că ii lipsesc câteva lucruri neapărat trebuincioase, străinul se obicĭnueşte uşor cu viaţa această curioasă, dacă nu sunt prea inrădăcinate intr'insul obiceiurile de burghez resfăţat, şi apoi mai e trebuinţă şi de o mică doză de aplecare spre lucrurile extraordinare. Acela, căruia pentru a fi fericit, ii trebue in toate dimineţile un corn la cafea, şi gazeta umedă eşită de la tipar, acela să stea acasă; dar cui ii curge sângele răpede prin vine, acela ale cărui bătăi de inimă mai vioae ii spun că in orice imprejurare găseşte un sprijin in el insuş, şi doreşte să asiste la desvoltarea unei ţări, care bine condusă, ar trebuì să ajungă la un viitor fericit, acela nu se va intoarce de sigur nemulţumit acasă. Dumnezeu a făcut nespus de mult pentru Moldova, şi parcă iţi vine să te superi pe dinsul, că lasă o parte destul de insemnată a locuitorilor ei să urmeze toate căile fără să le pue in pept conştiinţa despre menirea lor.

Lascar şezuse aproape un cias cu stăpănul casei, când intrâ un fecior cu o farfurie pe care se aflau două păhăruţe de rachiu şi două felioare de păine, şi-i poftì la masă. Vrenceanu cu tot surisul de triumf pe buze ce-l avusese, la sosirea lui Lasçar, şi care insemna că ştia bine că venise pentru partea femeească din casa lui, nu spusese nicio vorbă despre familia sa; acum apucâ pe mosafirul seu prieteneşte de mână şi-l duse in sofragerie, unde trebuea să-şi facă presentaţia. Lucrul se săvirşì printr'o inchinăciune colectivă şi căteva cuvinte preschimbate cu stăpăna casei, şi toţi se puseră la masă.

Erau numeroşi cei din casă care se aşezară imprejurul mesei ce strălucea de curăţenie, dar era acoperită cu pănză groasă de casă, şi plină cu bucate foarte simple. In cap şedea cucoana Prohiriţa, stăpâna casei, intr'o roche bogată; colorile trandafiriu şi negru jucau rolul principal. Feţele cele deschise de la panglici şi fionguri nu păreau nepotrivite pentru virsta ei; ea arăta încă destul de tĕnĕră la 45 de ani şi mai putea trece de *belle femme*, aşa de puţin se vedeau sbărciturile sub albul şi roşul aşăzat cu măestrie pe faţa ei, aşa de dreaptă ii mai era încă talia cu toată sporirea cam prea mare a formelor. Ea avea mai mult tipul grecesc decât moldovenesc, ochii ii umblau in toate părţile in vreme ce capu-l sta nemişcat, ceeace da obrazului sĕu o espresie energică ajutată poate şi de sprincenele din cale afară negre şi de trupul ei inţepenit. Trebue să recunoaştem că femeea aceea iţi insufla un oarecare respect, şi se zice că şi chiar Vrenceanu o simţea aceasta. Dar ceea ce-i strica, in convorbirea ei de altminteri cu duh, era nenorocita patimă pentru limba franceză; avea o indemănare pentru a traduce idiotisme greceşti şi moldoveneşti in franţuzeşte care te aducea la desnădăjduire. Sunt silit să renunţ de a da probe despre producerile ei pe acest tĕrĕm, o traducere germană a acestor produceri ar perde tot farmecul originalităţii.

Lui Lascar nu i se dete locul de onoare la dreapta stăpânei casei, locul acela fiind ocupat odată pentru totdea-

una, şi o schimbare ar fi produs tot felul de greutăţi. Intr'un jeţ mare trona o fiinţă din cele mai originale, soacra lui Costache Vrenceanu, cari de un lung şir de ani işi aştepta sfirşitul in casa fiicei sale, dar nu părea să-şi fi perdut răbdarea cu toate că era de 78 de ani. Bĕtrăna, cucoana Raluca, o greacă cu tip foarte pronunţat, era foarte slabă şi trebue să fi fost foarte naltă, trupul ei plecat sau mai bine zis incolăcit nu părea nici acuma mic. Nasul foarte incovoiat eşea puternic din obrazul uscat şi plin de creţuri, dar nu se intălnea de loc cu bărbïa; gura mai avea căţiva dinţi, care se arătau foarte buni la treabă in cele patru prănzuri de peste zi. Ochii trebue să fi fost frumoşi odată, genele lungi mai existau ăncă, focul insă care se dusese era inlocuit printr'o linie subţire neagră. Cu sulimanul era mai darnică decăt fiică-sa, şi in locul sprincenelor se aflau douĕ făşii ănguste de catifea neagră. Nu-şi poate inchipuì cineva demnitatea severă ce dă unei figuri o asemenea dichiseală; e nevoe să se incredinţeze cineva prin el insuş de ce poate face arta in această privinţă. Capul era legat cu un barej negru care contrasta cu fruntea foarte albă, o coadă roşeatică de pĕr falş era prinsă peste barej. Din restul inbrăcămintei se vedea puţin, o scurteică de blană largă ce ajungea mai jos de genunchi ascundea totul sub cutele sale.

Aşa şedea deci cucoana Raluca la dreapta stăpănei de casă şi poruncea cu un glas răguşit de contralto; era ceva aşa de egoist, aşa de certăreţ in felul ei, incăt Lascar işi aduse aminte de convorbirea ce o avusese odată cu o moldoveancă foarte plăcută, care susţinuse că n'ar trebuì nicio dată să uităm in tinereţe studiul ce trebue făcut ca să găsim in ce fel ne-am putea arăta plăcuţi la bĕtrăneţe. Daca acelei dame i-ar cădea răndurile astea in mănă, sigur că la vederea cucoanei Ralucăi s'ar pune şi mai cu foc pe acel studiu.

Lăngă bunică şedea fiica lui Vrenceanu, Roxandra, o fată de vre-o 17 ani. Cu toate că lui Lascar nici nu-i trecea prin gănd să implinească dorinţa epitropului sĕu, nu se putù oprì de a se uita cu oarecare curiositate la tĕnĕra fată ce

şedea in faţa lui. Resultatul nu fu tocmai satisfăcĕtor. Urită nu era Roxanda, dar nici frumoasă; ii lipsea farmecul tinereţei, era palidă, şi mulţumită cerului nu chemase roşaţa artei intru ajutor. Obrazùl era mai lat jos decăt sus, nasul cam pleoştit, gura mare şi bărbia grozav de rotundă, o mulţime de zulufi negri in desordine ii acopereau urechile şi cădeau pănă peste umeri. Pe lăngă aceste era scurtă la trup, şi cu toată grăsimea moştenită de la mumă, ii puteai coprinde talia cu măna, lucru ce face totdeauna impresie tristă, căci trebue să te găndeşti fără voie la nespusele suferinţi ale tinerei fiinţe şi la osteneala jupănesei. Ochii insă aveau mare foc şi dădeau caracter fisionomiei intregi, mari nu erau, dar se uitau aşa de vioi de sub genele cele lungi şi negre, şi se invĕrteau prin odae când credea Roxandra că nu se uită nimeni la ea, incăt poate mulţi ar fi găsit pe fată frumuşică. Ii şedea bine rochea *gorge-de-pigeon* cu volane garnisite cu catifea neagră pe care o purta; poate aflase ceva despre intenţiile părinţilor asupra lui Lascar.

După Roxandra venea o soră de 12 ani, apoi madama St. Grillon, guvernanta, de 30 de ani, slabă, cu o privire sentimentală, care părea să zică cu ochii ei albaştri inecaţi in lacrimi: nu vrea nimeni să descopere sub această aparenţă neinsemnată, sufletul ignorat ce se fereşte de realitatea vulgără? Nu găceşte nimeni din voi, bărbaţi brutali, ce comoară de simţiri s'ar deştepta in inima aceasta prin sărutarea iubirii? In casa lui Vrenceanu nu găcise ăncă nimeni un asemenea lucru, in alte regiuni insă vor fi descoperit comoara mai mulţi.

In faţa stăpănei de casă, tocmai la celalt capĕt al mesei, şedea o figură in puterea tinereţei, cu pĕr şi mustaţă neagră, un fel de gramatic, care avea privilegiul de a mănca la masă. Cu greu ar fi luat seama Lascar la tĕnĕrul cel tăcut, daca n'ar fi zis cucoana Prohiriţa să-i umple de căteva ori paharul cu vin; il indemnâ chiar la mai multă poftă de măncare, zicĕndu-i prieteneşte: „Dar mănăncă, cucoane Ghiţă!“ şi-l trata in deobşte cu o deosebită atenţie. La stinga stăpănei de casă se aşezâ Lascar; lăngă dinsul şedea

Costache Vrenceanu, celelalte trei locuri până la tênĕrul cu pĕr negru erau ocupate de doi băieţi de 13 şi 14 ani, copii din casă cu profesorul şi pedagogul lor Hieronymus Kreidemann.

Fericiţi Bursuceni, ce comoară ascundeţi! Hieronymus Kreidemann creşte pe moştenitorii casei Vrenceanu!

Acest dascăl era prusian din naştere; părinţii sĕi il puseserĕ să inveţe teologia la Heidelberg, el fugise insă, findcă, după cum spunea, conflictul din sufletul sĕu il făcuse să urască ştiinţa Dumnezeirii. De ce nu se apucase mai tărziu de o altă ramură a ştiinţei, aceasta nu o spunea. Prilejul care l'a adus in Moldova nu-mi este cunoscut, dar aceasta se intimplase spre binele lui; părea să-i meargă minunat, el avea aerul foarte sănătos, cu toate că obrajii lui roşii destăinuiau că bĕuturile spirtoase nu rĕmăseserĕ fără influenţe asupra sa. Nu mai era băiat tênĕr, pĕrul spre tĕmple incepuse să se rărească, dinţii ii erau cam slabi, dar privirea ochilor celor mici albaştri era ăncă ageră, şi cănd se arunca pe un jeţ in ciasurile de odihnă, cu ţigara intr'o mănă, ear cealaltă virită in buzunarul rupt al pantalonilor cam vechi, in faţă i se oglindea mulţumirea unui suflet impăcat cu conştiinţa. Nicio dată nu călcase porunca: să sfinţeşti sĕrbătorile, cu toate că in calendarul moldovenesc se găsesc o mulţime, ba el mai adăogase chiar şi pe sfăntul Ieronim. Puţinele ciasuri de lecţii rareori treceau fără ghionturi, şi daca nu inţelegeau băeţii indată ce le dedea de invăţat, atunci striga: „Haide băeţi, căraţi-vĕ, e ajunul sfăntului cutare!“ Conştiinţa de a intrebuinţa cu folos comoara sa intelectuală, ii dădea oarecare indrăsneală care işi făcea vĕnt mai ales prin nenumĕrate glume de duh; familia Vrenceanu insă il găsea după placul ei; s'ar fi putut aştepta să găsească un povăţuitor mai bun pentru urmaşii casei, cu cei douĕ sute cincizeci de galbeni ce-i plătea pe an?

Aşa dar societatea se compunea din douĕsprezece persoane. La inceput erau toţi tăcuţi; sgomotul lingurelor arăta că ciorba se inghiţea cu poftă. Apoi incepù vorba, aci franţuzeşte, aci romăneşte, din vreme in vreme chiar

nemţeşte, când Kreidemann aplecat pe masă, vroia să vorbească cu Lascar; dialogul nemţesc fu intrerupt de câteva ori de Vrenceanu care striga profesorului: „Taci din gură domnule Kreidemann, ori vorbeşte moldoveneşte, nu inţeleg nimic din mormăitul dumitale". Cu franţuzeasca ii mergea fără indoeală tot aşa, dar din consideraţie pentru nevastă-sa nu putea zice nimic, şi incepea greceşte cu soacră-sa când ţinea prea mult *parlez français,* cum zicea el.

Bĕtrâna nici nu-i rĕspundea, la masă nu lua niciodată seama la nimeni. Dinsa, Vrenceanu şi copii mâncau post, lucru obicĭnuit in casele evlavioase, toate miercurele şi Vinerele de peste an. Să poată femeea acea bĕtrână să mănânce la vĕrsta ei fasole cu ceapă şi găluşti, mazere bătută cu usturoiu şi castraveţi muraţi, fără să-şi dea duhul, e greu de inţeles pentru un stomah european — şi cu toate astea, acel *tutti frutti* greu de mistuit se mistue de constituţiile cele mai slabe fără nicio primejdie.

Cu conversaţia mergea in genere greu, căci cum s'ar fi putut să găsească un punct comun de atins? Lascar nu prea era cu voe bună, mult ar fi dat el să se fi aflat ca prin minune transportat la Puriceşti. El făcù câteva mici incercări să inceapă vorba cu Roxandra; ea rĕspundea fără sfială, dar tot nu mergea. Iţi venea să ţipi, şi Lascar se bucurâ când se sculарĕ spre a merge in salon, unde Roxandra se indeletnicì cu cafeaoa turcească. Soacra din norocire se retrăsese după mazărea bătută; se aduserĕ ciubuce şi convorbirea merse mai bine după mâncare decât la masă.

„Acum am să vĕd cu ce folos imi cheltuesc paralele", zise spătarul Costache şi făcù semn fiicei sale de 12 ani. „Vino incoace Elenco, intreabă pe domnul franţuzeşte: „Cum vĕ aflaţi?„

„Comment vous portez-vous, monsieur? „spuse fetiţa despicând fiecare vorbă şi privind la tatăl sĕu in loc să se uite la Lascar.

„Bine, foarte bine; ce feliu l'ai intreba acum: „Cum se află soţia dumitale?"

„Comment se porte madame votre épouse?"

„Vezi? Ei, ce zici, cucoane Lascarache? Aşa sunt crescuţi toţi copii mei!“ Madame St. Grillon se roşì, Roxandra se uitâ la Lascar şi-şi muşcâ buzele. Tênĕrul se sculâ şi se apropiè de dĕnsa —suriseserĕ impreunâ de exerciţiile limbistice ale Elencăi—eată insfirşit un punct de contact, şi se incepù o conversaţie intre dinşii, in care amintirile din Cernăuţi unde fusese crescută Roxandra, jucau rolul principal.

Kreidemann se aşezâ şi el lăngă dinşii, spre necazul părinţilor, care-şi făcuserĕ semne când se apropiaserĕ amĕndoi tinerii unul de altul. Prusianul cel ınvăţat se lungì intr'un jeţ, lăngă scaunul lui Lascar; obrazul sĕu roşu arăta că şi de astă dată ii plăcuse vinul alb moldovenesc. Ascultâ o clipă la vorba celor doi tineri, dând din cap şi clipind din ochi.

La sfirşit i se urì să asculte tăcĕnd şi incepù:

„Aţi studiat la Berlin, domnule Viorescu? Lascar ii rĕspunse că da.

„Frumos oraş Berlinul, bată-l pustia! E patria mea.— La fiecare punt sau virgulă trăgea din ciubuc. „Foarte bine am trăit acolo in tinereţe, foarte bine, ştii dumneata? Şi acum trebue să-mi amăresc zilele aici in Moldova“.

„Aţi fost silit să veniţi aici, domnule Kreidemann?“

„Silit? Asta nu, ştii dumneata. Dar tot e a dracului deosebire intre Berlin şi Bursuceni. Nu-i biliard, nu-i bere cum se cade. E ţară sărăcăcioasă Moldova şi de mult aş fi lăsat toate in plata lui Dumnezeu daca — “

„Daca pămĕntul mănos n'ar produce galbeni fără să-i semeni“, urmâ Lascar, căruia ii era greaţă de aerele ce şi le dedea omul acela şi nu se putù oprì de a nu-şi alege vorbele din vocabularul lui Kreidemann. Din pĕcate nu e rar felul acesta de a vorbì din partea străinilor; ei uită că acasă au trăit poate in cea mai mare sărăcie. Abia s'au infiripat in Moldova şi ii apucă ambiţia: ei spun mojicii despre oameni şi ţară, şi cu cât se imbogăţeşte unul mai mult, cu atâta ii sunt şi espresiile mai grosolane. Fără indoeală sunt şi mulţi, care fac escepţie şi recunosc cu ce dragoste i-a primit Moldova in sinul ei.

Kreidmann tăcuse la respunsul lui Lascar, şi Roxandra se folosì de aceasta pentru a propune tĕnĕrului o plimbare prin grădină. Madame St. Grillon ii insoţì cu toţi copii. Kreidmann zise să-i pue şeaoa pe Fanny; povestea minuni despre micul dobitoc. Era cel dintâi cal pe care-l avusese vreodată. Şi apoi se credea un călăreţ dibaciu şi graţios; peste câteva minute il vĕzurĕ eşind in fuga pe poartă, cu pantalonii legaţi jos cu aţă peste glesne, spre a-i impedica să se ridice.

Zioa era foarte frumoasă; adia un vĕnt de primăvară, cum nu se intimplă des in Fevruarie, dar tot nu este lucru rar de tot. Iarna vremea e foarte schimbătoare in Moldova; deosebirea de 15 grade sau chiar de mai mult in temperatură dintr'o zi intr'alta nu e lucru de mirare; te poţi plimba azi pe pămĕntul uscat şi fără haine călduroase, şi peste câteva zile mergi cu sania.

Societatea se coborì in grădină, care de altminterea nu era decât un loc mare ingrădit acoperit cu mulţi pomi roditori, unde păşteau vara vacile curţii. Să-l lăsăm pe Lascar plimbându-se; căci multe lucruri interesante nu auzim in grădină, ori cât de dispusă ar fi madame St. Grillon la oftat. Tot aşa de puţin atrăgĕtoare e şi observarea metoadei lui Kreidemann ca resultat pentru creşterea celor doi vlăstari ai lui Vrenceanu. O convorbire de mai mare interes ne atrage in casă.

Abia părăsise tineretul odaea, Vrenceanu ridicâ ochii in sus şi privirea sa se intâlnì cu aceea a soţiei lui. „Ai băgat de seamă?“ intrebâ el. Cucoana Prohiriţa dete din cap. „Lucrul mi se pare ca şi isprăvit“, zise ea, surizĕnd cu mulţumire.

„Of, of“, suspinâ Vrenceanu, „acum trebue să ne gândim la zestre“.

„Cât vrei să dai, Costache?“

„Apoi cred că fără douĕsprezece mii de galbeni nu scăpăm“. Haideţi la mine in odae, Prohiriţo“, adăogâ el şi işi scoase de sub dinsul picioarele pe care şedea de obiceiu; „să facem o mică socoteală“.

Părechea trecù in odaea lui Vrenceanu. Acolo işi aşezâ spătarul ochelarii pe nas, intinse o coală de hărtie pe masă şi muiè condeiul in cerneală.

„Prohiriţă“, zise el peste o clipă, „ce nu-ţi trebue din argintărie şi şervete?“

„M'am şi găndit eu la asta“, respunse nevastă-sa. „Lucrurile ce le dau se pot preţuì la sigur pe 2000 de galbeni“.

Bĕtrănul surise.

„De ce rizi?“ urmâ ea necăjită. „Nu fii prost Costache, mai avem şi alte fete de măritat“.

„Bine, bine. Te pricepi la preţuire. Ce mai dai afară de asta?“

„Trei şaluri turceşti, de 300 galbeni, bucata fac 900“.

Cuconu Costache scrise suma sub cea de mai sus.

„Horbote de 1500 galbeni“. Bĕtrănul scria fiecare lucru. „Rufe şi mătăsării de 800, un clavir de 200 — “ Prohiriţa se oprì pe gănduri.

„O caretă din Viena cu patru cai 550“, adăugâ Costache.

„Mobile pentru patru odăi din prăvălia lui Miculi precum şi perdele, eftin de tot 900“.

„Acum ăncă 5000 galbeni bani gata, să vedem căt face“. Vrenceanu le adunâ incet toate impreună. „12151! Peste 12000! Vezi?“

Părechea işi frecâ mănile cu mulţumire.

Va să zică o zestre de 12000 de galbeni ii era hotărită lui Lascar. Toate lucrurile trebuincioase se inşiră in foaia de zestre. Suma intreagă coprinzĕnd şi preţuirea tutulor obiectelor ce nu s'a dat in bani, se ipotechează in moşia ginerului, şi dacă să intimplă să se desparţă, bărbatul e silit să dea tot inapoi, chiar de s'ar fi rupt horbotele şi şalurile de mult şi caii ar fi incetat de a se mai putea intrebuinţa.

Pănă aci aduseserĕ părinţii lucrurile in grija lor; nu mai lipsea decăt cererea oficială a lui Lascar, de care nu se indoeau nicio clipită. Tinerii se plimbau de aşa multă vreme

in grădină incăt s'ar putea intimpla lucrul chiar azi. Când inserâ apărù toată societatea in salon cu aerul obicĭnuit, afară de amĕndoi ştrengarii care işi rupseserĕ pantalonii agăţăndu-se de copaci. Lascar părea plictisit; nu-i trecea prin cap că-l mai aştepta o amară incercare. Cucoana Răluca intrâ tocmai când se aprinseserĕ luminările, se apropiè de dinsul şi-l intrebâ : „Joci *préférence* Cucòane — cum te chiamă ?"

„Lascar Viorescu".

„Joci *préférence*, Cucoane Lascar?"

Tĕnĕrul asigurâ că abia putea deosebi damă de cupă de valetul de pică, dar fără folos. „Ai să inveţi tu jocul numai decât" zise ea — il şi tutuia. Vrenceanu ar fi vrut să-l cruţe cu partida ca să nu-l despartă de Roxandra, dar ştia el cine e soacră-sa şi tăcù. Ori cine venea la Bursuceni trebuea să treacă prin iadul acesta. Masa de cărţi fu intinsă, jeţul plin de perne impins alături şi jocul incepù *à trois* — Vrenceanu şi Lascar in dreapta şi in stinga, bĕtrâna la mijloc.

„Pici — şapte in carale — opt in cupe" — aşa merse toată seara. O singură intrerupere; Kreidemann se apropiè foarte vesel de Lascar şi-l intrebâ tot dând din cap şi clipind din ochi: „Aţi vĕzut cum merge Fanny?" — „Ai de gând să taci, domnule Kreidemann?" strigâ bĕtrâna necăjită şi earăş nu se auzì alta mai multe ceasuri dearândul decât numeratul punctelor.

Deodată i se sburlì pĕrul bietului tĕnĕr, — aşa ni s'ar fi intimplat şi noĕ la toţi. Ciasornicul bătù zece ceasuri; Cucoana Raluca incepù incet apoi tot mai tare să borborosească. Lascar recunoscù vorbe dintr'o rugăciune grecească. — „Kyrie eleyson", se auzea pe când da cărţile. „Kyrie eleyson, Kyrie eleyson — am un joc in cupe". — „Pas, pas", ziserĕ cei doi care jucau cu dinsa şi borboroseala rugăciunii greceşti işi urma calea. Lascar crezù că biata bĕtrână işi perduse minţile.

Dar nu era aşa. Cucoana Raluca avea obiceiu să se culce când bătea zece, intârziase azi cu jocul, din somn nu

voia să peardă, nici Dumnezeu nu trebuea să păgubească, — nu-i remănea alta de făcut decăt să-şi inceapă lunga rugăciune de seară cu cărţile in mănă, şi eşì din odae borborosind Kyrie eleyson, fără să plătească ceea ce perduse.

Se sfirşise şi seara cea lungă; ăncă un ciubuc, apoi un sfert de cias de vorbă cu stăpănul, stăpăna casei şi Roxandra, un fecior cu luminarea in mănă duse pe Lascar in odaea ce-i era hotărită. El dete răpede drumul băiatului de ţigan şi remase singur. E o adevěrată plăcere să remăi singur după o asemenea zi. Prea fuseserě oamenii politicoşi cu dinsul — il primiserě ca pe l'or impěrat. Lascar stinse luminarea, deschise geamul şi se rezimâ pe fereastră ca să resufle aerul curat.

Daca te-ai plictisit multe ceasuri in şir, apoi nu e lucru rar, să-ţi trimeată Dumnezeu o mică despăgubire, spre a restabilì echilibrul sufletesc. Astfel i se intimplâ cel puţin lui Lascar. Cum se uitâ el aşa in intuneric la cerul plin de stele, vězù un punct luminos inaintănd spre casă. Cărăbuşi luminoşi nu sunt in Fevruarie, trebuea dar să fie virful aprins al unei ţigări. Peste curěnd se auzirě paşi, şi un glas murmurâ: „Ana, ce dracul, Ana aici eşti?“

„Domnul Kreidemann aşteptăndu-şi odorul!“ işi zise Lascar şi nu se mişcâ ca să vadă ce va urma. Incepuse a se teme că Ana nu va veni; dar nu trecù mult, şi se ivì a doua formă omenească.

„Unde erai, Ano? E frig, ştii tu, şi nopţile sunt aşa de intunecoase in afurisita asta de Moldova, incăt nu pot găsì banca, care trebue să fie aici“.

Banca se găsì şi incepù alintarea tocmai sub ferestrele lui Lascar. — Keidemann, vorbea şi in aceste momente de iubire tot cu frase umflate ca de obiceiu, femeea de lăngâ dinsul intrebuinţa expresiile cele mai alese cu un accent care trăda pe těněra bucovineană. După multe alintări apucâ gingaşul Heronymus pe iubita sa de talie şi resunâ un sărutat. Acum se ingroşase gluma; Lascar avea mare poftă să arunce ligheanul cu apă peste părechea amorezată, resi-

stâ insă acestei dorinţi şi strigâ: „Bună seara, domnule Kreidemann!“

Un ţipĕt şi Ana se făcù nevĕzută. Kreidemann trebue să fi remas căteva minute incremenit, şi sigur că avea o figură poznaşă. „Bună seara, bună seara!“ strigâ insfirşit spre fereastră, şi eşì căt putù de răpede din grădină.

Lascar nu stătù mult deştept. Numai căt ii trebuia să se intărească in planul de a se intoarce a doa zi acasă, fără a spune vreo vorbă despre planul de căsătorie. Dar se intimplâ altfel. Abia deschisese ochii dimineaţa şi se intindea cu plăcere in căldura patului, ceea ce-i făcea totdeauna mare bucurie, cănd intrâ Vreneanu in odae urăndu-i bună dimineaţa in chip foarte pritenesc.

„Nu-i aşa că am făcut bine să-ţi trimet pe Pantelie Creţu?“ intrebâ el fără cea mai mică pregătire. Tutuitul este in limba moldovenească aproape indispensabil pentru o convorbire prietenească.

„Cum aşa?“ respunse Lascar, frecăndu-se la ochi“.

„Ce fel, cum aşa? Nu-ţi a spus omul ce intenţii am asupra ta? Nu-ţi a vorbit de fiică-mea?“

Lascar se roşì—posiţia era grea.

„Cucoane Costache“, zise el şi trase pe bĕtrăn spre pat unde se aşezâ indată cu un picior sub dinsul; „Creţu nu mi-a ascuns in adevĕr planurile dumitale. — Fica dumitale Roxandra imi place foarte mult. Dar trebue să mai amănăm lucrul, nu mĕ simţ încă impins spre insurătoare“.

Pe obrajul lui Vrenceanu se făcù numai o foarte mică schimbare, dar cine-l cunoştea mai bine ar fi găcit furia care ferbea intr'insul. El se sculâ şi merse incet spre fereastră.

„Vrei să pleci astăzi, cucoane Lascarache?“ intrebâ el şi apoi adăogâ fără a aştepta respunsul. „Ai vreme frumoasă de drum“. Cu aceste cuvinte părăsì spătarul odaia.

Lascar sărì din pat cu uşurinţa unui băeţel, căruia i stă inainte o petrecere pe iarbă verde. „Remăneţi sĕnătoşi Bursuceni!“ strigâ el, imbrăcăndu-se. „Remăi sănĕtoasă ne-

necă Raluco!“ Era tomai să zică „Remăi sănătos Kreidemann!“ când acesta intrâ deodată in odae.

„Ştiţi, domnule Viorescu“, zise el, apucând pe Lascar de mănă, „n'ar trebuì să spuneţi nimic despre intimplarea de aseară, hei?“

„Fii pe pace, mut ca peştele. Ştiu ce datorie are cineva pentru tainele iubirii“.

Kreidemann strălucea de bucurie. „Ei, asta e frumos, ştii dumneata; tot se vede că ai fost crescut la Berlin. N'ai vĕzut pe Ana mea zioa? Pĕcat! E o fetică nostimă de tot, o adevĕrată bucovineană. Nu prea e invăţată — o fac să creadă tot ce vreau. Deunăzi ii spuneam că am compus pentru dinsa chorul vĕnătorilor din Freischiitz şi musica şi vorbele. — Ştii dumneata — lalalala — şi in loc de „Diana“ căntam: Ana, e in stare, noaptea s'o lumineze — cu ochii fireşte! Nu e minunat? Cum?“

Pe când vorbea Kreidemann, Lascar se imbrăcase. Când işi luâ remas bun, stăpânii casei erau toţi reci şi cam inţepaţi; par'că-i căzù o peatră de pe inima când remase poarta cea mare cu coteţul de porumbei in dărătul lui.

(Va urma)

CĂNTECE POPULARE SPANIOLE

(**Cancionero popular.** — Madrid — 1865)

I

Multe primejdii pe mare,
Multe sunt şi pe uscat,
Dar in viaţa omenească
Numĕru-i nemĕsurat.

II

Socotesc amorezaţii
Şi foarte rĕu socotesc,
Că pe ei nime nu-i vede,
Şi la dinşii toţi privesc.

III

Al iubirii lanţ cu tine
Un an poartă-l nencetat,
S'atunci vei vedea povara
Ce poartă-un amorezat.

IV

Dragostea e numai-una,
Bine-aceasta o ştiţi voi;
Pe nici unul nu iubeşte,
Acea ce iubeşte doi.

V

Fiorii cei reci ai morţii
Grele munci omului dau,
Dar a dragostelor chinuri
Seamĕn pe lume nu au.

VI

Nu pot banul şi amorul
Nici decum ascunşi să stea:
Nu, pentrucă unul sună,
Altul liniştea ne ia.

VII

Buruenilor din ţarnă
Dorul meu destăinuesc,
Căci fiinţă credincioasă
Eu in lume nu găsesc.

VIII

Mulţi remăn cu pleşuvie,
După trecere de ani:
Vezi pleşuvi de pĕr pe unii,
Pe alţii pleşuvi de bani.

IX

Dumnezeu in cer domneşte,
In iad dracii stăpăni sunt;
Banul singur e puternic
Pe acest pustiu pămĕnt.

X

Cănd un om sărac se'mbată,
Lumea zice că-i beţiv;
Cănd se'mbată bogătaşul:
„Ce voios şi guraliv“!

XI

Din inele tari amorul
Işi formează lanţul seu;
Cine'n el odată intră,
Tărziu ese şi cu greu.

XII

Că noi ne iubim, se spune;
De dorit aceasta nu-i:
Zimbetul de-amor e dulce,
Dar amar e plănsul lui.

XIII

Amorezaţii cu luna
In toate se potrivesc:
Ei crescĕnd incep iubirea,
Ş'apoi decrescĕnd sfirşesc.

XIV

Candela se istoveşte
Zi şi noapte tot arzĕnd;
Astfel omul se topeşte
Lăng' a sa iubită stănd.

XV

Când aştepţi şi nu mai vine,
Iubeşti şi nu eşti iubit,
Când te culci şi fuge somnul,
Ce chin este mai cumplit?

XVI

Stărue şi dobândì-vei
Orice vrei de la amor;
Nu-i aşa de impetrită
Inima femeilor.

XVII

Lăsaţi nourii să ploae,
Soarele să strălucească,
Pe bĕtrâni să se tot plângă,
Şi pe tineri să iubească.

XVIII

Când doi se iubesc din suflet,
Ei cu ochii işi vorbesc;
Căci când limba e legată,
Şi ochii atunci grăesc.

XIX

Dintre inţelepţii lumii,
Ia pe cel mai invăţat,
Şi-l pune ca să iubească:
La minte-ai să-l vezi schimbat.

XX

Astă noapte-un vis visat-am,
Şi il cred adevĕrat:
Când unul se duce, locul
De altul este luat.

XXI

Pe-un invăţat intrebat-am
Cum se uită un amor;
„De-aş şti eu, vai! imi respunse,
Acest leac mântuitor!“

XXII

Dacă dragul te ureşte,
Plânge şi vei biruì;
Căci o vorbă veche zice:
Plânsul stinci poate sdrobì.

XXIII

Profită de timp, copilă;
Cu soarta nu te juca:
Iute vine bĕtrâneţa,
Ş'apoi moartea'n urma sa.

XXIV

Pe-o garof' o creşte oala
Pe-o roz' ale ei tulpine;
Un tată işi creşte fata,
Şi nu ştie pentru cine.

XXV

Una mie *da*-'mi şopteşte;
Alta-mi zice: „*nu*, nu vreu".
Cea intăi, *ea* mĕ iubeşte,
Pe-a doa o iubesc *eu*.

XXVI

O femee-a fost pricina
Căderii celei dintăi;
Nu este cădere 'n lume,
Să nu vină prin femei.

XXVII

Nimic nu alină dorul
Pentru cel ce a plecat,
Căci avem jalea aproape,
Ear leacul indepărtat.

XXVIII

Marea dac'ar fi cerneală,
Cerul hărtie de-ar fi,
Cătu-s de şireţi bărbaţii
Ăncă tot n'ai putea scri.

XXIX

Femeea un om cănd află,
Bun, statornic şi cinstit,
La Muzeu să-l pună 'ndată,
Ca ceva nepomenit.

XXX

Când pe un bărbat femeea
Vrea să-l prindă 'n lanţul seu,
S'arată smerită, blândă,
Ş'apoi.... ştie Dumnezeu!

XXXI

In bărbaţi nu te increde,
Chiar de-ţi spun că te iubesc;
Spatele-ţi intorc indată,
Zicĕnd că nu-şi amintesc.

XXXII

Cât de tristă 'n cer e luna,
Şi luceafĕru-i iubit!
Cât de trist remâne omul,
De-o femee amăgit!

XXXIII

Seamănă cu un lemn verde
Dragostea unui bărbat:
De fum toată casa umple,
Şi 'ndată s'a 'mprăştiat.

XXXIV

De cazi in lanţul femeei,
Din avut remâi calic:
Nu-i lucru, mai scump să coste,
Şi la preţ mai de nimic.

XXXV

Ca şi trestia deşartă
E vorba unui bărbat:
Ceea ce grăeşte astăzi,
Măni din minte i-a sburat.

XXXVI

In femei nu te increde,
Chiar dacă le-auzi plăngĕnd;
Căci cu lacrimi şi trădarea
Pe ele le vezi udănd.

XXXVII

Cănd iubeşte-un om, e dulce,
Parcă e cu miere uns;
Dar ureşte, neagă, uită,
Dacă scopul şi-a ajuns.

XXXVIII

De o femee frumoasă,
Cine vrea a fi iubit,
Să se facă că n'o vede,
Şi ţinta şi-a implinit.

XXXIX

Un taur aş vrea pe-o piaţă
Mai degrab' a aştepta,
Decăt pe-o femee care
Să-mi zică: „nu mai pot sta."

XL

Femeea ce doi iubeşte,
N'are cap de dobitoc:
Când o candelă se stinge,
Alta se aprinde 'n loc.

XLI

Cine vrea a fi iubită
Fără a iubì şi ea,
Făr' a pune lemne 'n vatră,
Foc voeşte a avea.

XLII

Nu te-amoreza de omul
Ce, holteiu, n'a ştrengărit;
Căci berbant are să fie,
Când va fi căsătorit.

XLIII

M'amorezai de-o nevastă,
Ş'ndată mi-a părut reu;
Căci mě va uita pe mine,
Ca şi pe bărbatul seu.

XLIV

Bărbatului cu nevastă,
Să nu dai inima ta,
Căci tot in cele din urmă
Nevasta ţi-l va lua.

XLV

Amor nu vreu c'o nevastă.
O vĕduvă sfat mi-a dat:
Când imbraci haină străină,
Eşti pe cale desbrăcat.

XLVI

Când ţigara ţi se stinge,
Din nou să n'o mai aprinzi:
Amoreza de te lasă,
De ea să nu te mai prinzi.

XLVII

Copila ce are unul,
Dar să aibă doi ar vra,
Cu nici unul remânè-va.
Dumnezeu voeşte-aşa.

XLVIII

Brun trebui a fi pămĕntul,
Ca să fie roditor,
Ear pentru bărbat femeea,
Albă ca un crinişor.

XLIX

O femee bună-alege,
De vroeşti a te 'nsura:
Intre blonde, dintr'o sută
Una bună vei afla.

L

Pe femei le plăng pe toate,
Şi din tot sufletul meu;
Căci cu cătu-s mai frumoase,
Si norocul li-i mai reu.

LI

Fii totdeauna frumoasă,
Nu, nu, nu te mărita:
Sărutarea veştejeşte
Rozele din faţa ta.

LII

Eşti rumenă ca un soare,
Ai in pĕru-ţi un pojar,
Ce aprinde'n inimioare
Foc, de-ar fi de ghiaţă chiar.

LIII

Cu frumosul pĕr, ce 'n unde
Cade lin pe faţa ta,
Tu seameni cu Magdalina,
Când prin lume ea umbla.

LIV

Din firul cel mai subţire
Ce tu ai in pĕrul tĕu,
Am să fac un lanţ cu care
Să te-atrag la peptul meu.

LV

Aceşti creţi ce cu nobleţă
Faţa ta impodobesc,
Sunt săgeţi a căror rane
In veci nu se lecuesc.

LVI

Pĕrul femeilor blonde
Spun că e otrăvitor;
Chiar ucidă-mĕ cu dinsul,
Eu cu-o blondă-am să mĕ 'nsor!

LVII

Din cosiţa ta, blondino,
Un fir numai am tăiat:
Dintr'insul un lanţ făcut-am,
Şi la găt mi l'am legat.

S. G. VĂRGOLICI.

August, 1886.

SOCIETATEA GEOGRAFICĂ ROMÂNĂ

PREMIUL „G. I. LAHOVARI" (500 LEI)

Biuroul publică următorul concurs:

1) Se institue un premiu de 500 lei pentru cea mai bună prelucrare a unui Dicţionar geografic, topografic şi statistic pentru oricare judeţ din România, afară de judeţele deja premiate, adică Argeş, Dimboviţa, Dorohoi, Iaşi, Roman, Romanaţi şi Tutova.

2) Acest Dicţionar va coprinde descrierea judeţului, plăşilor, (ocoalelor, plaiurilor), comunelor, (oraşelor, tirgurilor, satelor, cătunelor), locurilor istorice, a riurilor, pěraelor, gărlelor, lacurilor, insulelor, munţilor, dealurilor, şesurilor şi apelor minerale.

3) Descrierea judeţelor, a plăşilor, plaiurilor se va face pe larg arătându-se situaţia, hotarele (naturale sau artificiale), intinderea, clima, calitatea solului, munţii şi riurile, producţia agricolă industrială şi comercială, a căilor de comunicaţie, impărţirea administrativă judiciară, militară şi bisericească, precum şi centrurile cele mai populate şi mai productive.

4) La descrierea fiecărei comune (oraş, tirg, sat sau cătun) se va da:

a) Numele actual obicĭnuit şi oficial (in transcrierea fonetică) precum şi numele ce l'a mai avut in vechime.

b) Situaţia naturală, fixându-se pe riuri şi munţi, precum şi atitudinea lor deasupra nivelului mării, pe cât va fi posibil.

c) Populaţia şi etnografia (atât pe comune cât şi pe sate şi cătune, dându-se numele contribuabililor, a familiilor şi a sufletelor).

d) Producerea agricolă, industrială şi comercială. Numĕrul vitelor pe comune, sate şi cătune.

e) Arătarea institutelor de cultură, de binefacere, a fabricelor precum şi a monumentelor celor mai insemnate. Numĕrul bisericilor şi a deserven̦ţilor, precum şi a şcoalelor cu statistica elevilor.

f) Istoricul comunei, arătându-se evenimentele cele mai insemnate in istoria ţării care s'au petrecut intr'insa.

5) Pentru elaborarea Dicţionarului pentru oricare judeţ, se dă un termen până la *1 Decembrie 1888.*

6) Manuscriptele se vor trimite la vice preşedintele Societăţii cu numele autorului sigilat şi cu un motto.

7) Manuscriptele premiate devin proprietatea Societăţii.

8) Manuscriptele nepremiate se vor inapoia dupe cerere: Societatea insă işi reservă dreptul să utiliseze părţile ce va crede de cuviinţă din lucrările nepremiate.

Vice-preşedinte, GENERAL G. MANU.

Secretar-general, *G. I. Lahovari.*

Bucureşti, 1 Martie, 1888.

ERRATA

In articolul D-lui Maiorescu «Din experienţă», in numĕrul precedent al «Convorbirilor» s'au strecurat următoarele erori:

— Pag. 121 linia 31 in loc de: *după intrebările cele mai complicate, de a se fi asigurat;* trebue: după intrebările cele mai complicate, *inainte* de etc.

— Pag. 122 linia 36 in loc de: *incât ni se va lua drept lipsă do modestie;* trebue: incât *nu* ni se va lua etc.

— Pag. 123 linia 32 in loc de: *prin o educaţie intelectuală comună cu aceeaşi limbă;* trebue: prin o educaţie intelectuală comună *au* aceeaşi limbă.

— Pag. 126 linia 22 in loc de: *legat de forma inecată a strecurării;* trebue: legat de forma *inceată* a strecurării.

— Pag. 128 linia 21 in loc de: *rubrica* trebue: *rubricare.*

— Pag. 129 linia 6 in loc de: *prescrise* trebue: *precise.*

— Pag. 130 linia 27 in loc de: *cum il ai lăsat;* trebue: cum *l'ai* lăsat; tot asemenea la linia 28.

— Pag. 131 linia 31 in loc de: *statisic* trebue: *statistic.*

— Pag. 133 linia 7 in loc de: *anti-conştiente;* trebue: *ante-conştiente.*

— Pag. 134 linia 9 in loc de: *il a* trebue: *l'a.*

BIBLIOGRAFIE

CARŢI APĂRUTE DE CURÈND ŞI TRIMISE DIRECŢIUNII „CONVORBIRILOR LITERARE"

I. Felix. Raport general asupra igienei publice şi asupra serviciului sanitar al capitalei pe anul 1887, 1 vol., Bucureşti 1888.

I. P. Florantin. Estetica, 1 vol. Iaşi 1874. Partea II, 1 vol. Iaşi 1887.

» Horia, roman original, 1 vol. Iaşi 1885.

Georges Bengesco. Oeuvres choisies de Voltaire. Roman. Tom. II, 1 vol. Paris 1888.

Melchisedek, Episcop Romanului. Memoriu despre starea preoţilor din România. 1 broş. Bucureşti 1888.

Alexandru Negrişanu-Nenoveanu. Frunze de toamnă. Versuri. Partea I. 1. vol. Bucureşti 1888.

Dumitru Iancovici. Reforma agrară. 1 vol. Brăila 1888.

Doctorul Urechia. Sănătos ori nebun, conferenţă. o broş. Bucureşti 1888.

Vladimir Vasilie de Repta. Psichologia in insemnătatea ei pentru deşteptarea, cultivarea şi inaintarea vieţei religioase. 1 vol. Cernăuţi 1888.

Idem in limba germană: Die Psychologie in ihrer Bedeutung etc. 1 vol.

Idem Religiöse Sitten, Gebräuche und Gewohnheiten in ihrer Bedeutung für die Entwicklung der Cultur. 1 vol. Cernăuţi 1888.

Alexies György. Magyar Elemek az Olah Nyelvben. 1 vol. Budapesta 1888.

I. M. Riureanu. Din biblioteca de lectură pentru tinerimea română. Emigranţii la Brasilia, a 3-a ediţ. — Franklin, Opere alese, a 5-a ediţ. căte un mic vol. Bucureşti 1888.

Alexandru Vasiliu. Gramatica română, prepoziţiunea şi etimologia ediţ. II. 1 vol. Iaşi 1888.

CORESPONDENŢĂ:

E. I. V. Lipsesc condiţiunele cele mai elementare.

G. M. in B. Nepublicabil.

T. V. in I. Prea incepĕtor. *Dir.*

Bucureşti. Din stabilimentul grafic Socecu & Teclu. — 26,841.

Apare la 1 a fiecărei luni.

CONVORBIRI LITERARE

No. 4. Bucuresti, 1 Iulie 1888. **Anul XXII.**

POESIILE LUI KONAKI

Poesiile logofĕtului Costachi Konaki, care s'au tipărit pentru intăia dată in Iaşi la anul 1856 sub titlul *Alcătuiri şi tălmăciri,* cu o scurtă prefaţă de Caterina Vogoride-Konaki, fiica autorului, au eşit de curĕnd in a doua ediţiune, sub privegherea d-lui M. Pompiliu, in editura librăriei fraţilor Şaraga din Iaşi, cu o prefaţă de d. Emanoil Konaki-Vogoride. Ediţiunea intăia fiind cu totul secată, cei ce au avut ideea de a scoate aceste poesii in ediţia a doua, au făcut un adevĕrat serviciu publicului nostru, in genere atât de profan intru ale vechei noastre literaturi. Cu acest prilej credem că vreo câteva observaţiuni critice asupra poesiilor lui Konaki şi meritului lor literar nu vor fi nefolositoare.

* * *

Precum am zis, această nouă ediţie a poesiilor lui Ko-Konaki este imbogăţită cu o prefaţă scrisă de d. Em. Vogoride-Konaki. In această prefaţă autorul, care este şi nepot al poetului, ne dă o idee complectă despre această familie de pe când se cunoaşte, şi cu mult talent arată cum ea s'a succedat din generaţie in generaţie, punĕnd in legătură viaţa fiecărui membru al sĕu cu evenimentele politice şi sociale după timpul in care a trăit.

Această prefaţă de un mare interes istoric este in acelaş timp o bucată literară in toată puterea cuvĕntului. Stilul e uşor şi cu toate aceste el are in sine ceva ales şi

oarecum clasic. Tablourile, ce representă deosebitele stări sociale despre care tratează, trec răpede, esacte şi desăvirşite pe dinaintea ochilor noştri, părēndu-ni-se un moment că trăim in o altă lume, in lumea strămoşilor noştri, pe care o inţelegem, pe care in sfirşit o cunoaştem până şi in unele amănunţimi ale sale. Şi meritul cel mare al acestei precuvēntări este nu atâta de a descrie familia Konaki, nici de a face geanologia sa, ci mai ales acel de a caracteriza cu succes o intreagă epocă a vieţei sociale româneşti. Tot ce timpul şi progresul au distrus din moravurile poporului nostru, şi mai cu samă toate particularităţile ce distingeau vechea aristocraţie română de celelalte clase contemporane,—pentru că mai cu samă clasa aristocratică s'a schimbat sub influenţa civilisaţiunii importate din apus, — toate aceste le găsim bine expuse, pe unele locuri chiar poetic nuanţate in prefaţa d-lui Vogoride-Konaki. Cetitorul capătă o idee esactă şi aproape complectă despre nişte timpuri pe care le simte că sunt apropiate de ale noastre şi că au servit de premergĕtoare in drumul nostru cătră o formă socială mai desăvirşită.

Aşa bună-oară: „metoda pe atunci, eleganţa supremă —zice d. Vogoride-Konaki in prefaţa sa (pag. 41)—era pentru tinerii boeri de a oferì jupâneselor iubite, concerte cu lăutari. Câteodată sub ferestrele lor, mai des pe la primblări, prin viile de la Copou, la rediul lui Balş sau prin grădinile domneşti de la Frumoasa, tarafe de lăutari intr'adins intocmiţi, cântau cântece de dragoste la adresa unei frumoase, care ea singură ştia cui era inchinat omagiul armonios de care toate şi toţi profitau. Ofta ţiganul, ear boerul se uita lung şi primea resplata dorită, o ochire sau un semn..." Dacă astăzi s'ar părea cel puţin foarte ciudat ca un om din societatea aleasă să curtenească astfel pe iubita sa, pe atunci insă acestea erau datine şi noi nu putem fi decât in folos, ştiindu-le. Aceasta cu atât mai mult, cu cât cunoştinţa datinelor vechi ne dă putinţa de a observa rotaţiunea ce se face in obiceiuri, pornind de la clasa cea mai bogată, presupusă in de obşte şi ca cea mai cultă, şi ajun-

gĕnd pănă la cea mai săracă şi ignorantă, de unde dispar, se perd. Obiceiul acesta de curtenire al vechilor boeri, il intălnim şi astăzi pe la sate şi mai cu seamă prin mahalalele oraşelor.

Pe lăngă asemenea trăsături din viaţa socială romănească de la sfirşitul secolului trecut şi jumĕtatea intăia a secolului nostru, in prefaţa d-lui Vogoride-Konaki mai găsim o mulţime de notiţe asupra modului cum reforma intelectuală incepuse a se opera in poporul nostru, in restimpul amintit. „Era in Iaşi pe la sfirşitul veacului al XYIII-lea şi la inceputul veacului nostru – zice d. Vogoride-Konaki (p. 33) – o colonie intreagă de francezi distinşi aduşi in ţara noastră de imprejurările marii revoluţiuni. Intre dinşii erau, putem zice, ca două rănduri de emigraţi, monarhişti şi revoluţionari, proscrişi de coreligionarii lor politici. Intre cei de pe urmă era *Fleury*. El fusese membru al Convenţiunii: votase moartea lui Ludovic al XVI-lea, de unde il chema *le Régicide*. Era un om foarte erudit şi de relaţiuni plăcute primit cu iubire in toate casele boereşti. In răndul revoluţionarilor convinşi sau convertiţi mai era *Lincourt* şi alţii; printre monarhişti: *Dopagne* şi *l'abbé Lhommé;* un *marquis de Sainte Aulaire* fusese la Bucureşti secreterul Domnitorului Ipsilant", etc. Aceste note preţioase, ca şi altele de această natură, sunt de un vĕdit interes. Ele pot servì odată, pe lăngă puţinele scrieri ce le avem din acele vremuri şi pe lăngă tradiţiunile ce ăncă se mai păstrează, la alcătuirea istoria renaşterii noastre intelectuale după toate cerinţele studiului modern.

Afară de aceste mai găsim in prefaţa d-lui Vogoride-Konaki nişte observaţiuni critice asupra situaţiunii politice de pe timpul poetului ale căruia poesii le vom analiza pe scurt mai la vale. Deşi faptele ce le discută autorul prin vechimea lor insăşi sunt oarecum de domeniul curat istoric, totuş nu vom intra in cercetarea observaţiunilor d-lui Vogoride-Konaki, de oarece *Convorbirile Literare* nu pot cuprinde in cadrul lor discuţiuni politice de acele ce prin na-

tura lor şi prin nişte anumite circumstanţe păstrează măcar in parte caracterul actualităţii.

Neapărat insă partea cea mai insemnată a prefeţei d-lui Vogoride-Konaki este partea istorică. Aici găsim o mulţime de amĕnnute, dintre care unele necunoscute ăncă. Şi cu toate că chiar faptul punerii in legătură a vieţei logofĕtului Konaki cu imprejurările politice şi sociale de pe timpul sĕu este intru cătva in detrimentul unei expuneri curat istorice, independentă de orice alte consideraţiuni, totuş prefaţa d-lui Vogoride-Konaki are o valoare istorică ce nu se poate tăgăduì. Ea este o pagină interesantă din istoria poporului romăn, vrednică a fi consultată de toţi acei ce se ocupă cu cunoaşterea istoriei acestui popor. In intenţiunea noastră insă nu este de a intra in amĕnunţimi; ne mulţumim numai cu această caracteristică generală.

In resumat, prefaţa de care vorbim, mai ales in partea sa curat istorică, este de o mare valoare. Cunoştinţele numeroase se intălnesc aci cu penelul artistului şi cu talentul de a expune, aşa incăt din mijlocul intregei mişcări sociale şi intelectuale a Europei, România resare cu starea sa de atunci, iar din mijlocul stărei sociale şi culturale a Romăniei figura lui Konaki reese, scoasă in relief „cu o adevĕrată cinstire fiească“ de d. Vogoride-Konaki.

* * *

Ca orice scriiror, poetul este in parte şi creaţiunea epocei sale. Dacă e adevĕrat că fără talentul inăscut de a primì altfel decăt lumea de rănd impresiunile şi a le reda mai exagerate şi nuanţate cu colori vii, ce sunt resfrăngerea propriei sale personalităţi, omul nu este poet; e tot atăt de adevĕrat că spiritul cel mai inclinat spre poesie va intimpina greutăţi urieşe in exprimarea proprielor sale impresiuni atunci cănd nici mediul nu este propriu, nici terenul pregătit pentru aceasta.

Konaki cănd a inceput a scrie a avut de luptat cu o mulţime de greutăţi. Limba literară, cu regulele şi legile

sale, nu era încă determinată; nimeni aproape nu scrisese poesii in limba română, cel puţin de genul de care a scris Konaki; nimeni încă nu cercase a cerne cuvintele limbei noastre, pentru a vedea din efectul ce tovărăşia lor produce, poesia sau prozaicismul ce este in ele, fapt care să hotărască de intrebuinţarea unora şi indepărtarea altora din poesie; nimic, sau aproape nimic, nu era inmagazinat in literatura noastră, nici măcar poesia populară nu era culeasă din gura poporului, care o transmitea ca tradiţiune din generaţie in generaţie. In aşa condiţiuni, imperfecţiunile şi greşelile pe care le intilnim atât de des in poesiile lui Konaki, fie ca vers, fie ca limbă, fie ca gust estetic, devin cu atât mai scusabile, ear poesiile in adevĕr bune—cu atât mai meritoase. Ca premisă a aceleiaşi conclusiuni poate servì de bună seamă şi faptul, atât de bine statornicit de d. Vogoride-Konaki in prefaţa sa, că marele logofĕt Konaki n'a fost atât poet, cât mai cu seamă om politic. Marea sa activitate nu s'a desfăşurat pe câmpul literaturei şi in special al poesiei, ci el a fost unul dintre bărbaţii insemnaţi ai timpului seu, care a luat parte la toate mişcările politice şi sociale, ocupând cele mai inalte şi mai grele funcţiuni, aşa că poesia era pentru dinsul mai mult o mângăere, o ocupaţiune de repaos şi de distracţie.

Konaki nu ştia de bună seamă că tocmai acele creaţiuni din momentele sale de distracţie ii vor face numele mai resbătător in posteritate, decât toată acea muncă politică, sdrobitoare poate, dar nefructuoasă, stearpă in resultate.

Intre poesiile lui Konaki o mulţime sunt cu temă, meşteşugite şi deci lipsite de simţire. In aceste poesii intilnim deosebite figuri, contrasturi de multe ori nimerite, jocuri de cuvinte, etc.; le lipseşte insă — precum am zis — un singur lucru, dar lucru de căpetenie: *Simţirea.* Să citâm una din cele mai bune de acest fel:

Amorul, ca şi ostaşii,
Se 'narmează, se porneşte,
Dar nu răneşte vrăjmaşii
Ci pe cei care-i iubeşte.
La săgeţi fiere nu are
Ci lumini de ochi şi gene,
Arcul de ingemănare
Este din două sprincene.
Pavaza de apărare
Şi lancea de ingrozire
In a firii ruşinare
Ş'a temutului boldire.
Ca ostaşii priveghează,
Merge şi călĕtoreşte
Are o fiinţă trează,
Şi iartă şi resplăteşte.
Lagărul lui este sinul,
La grumazi arme anină,
Robia lui este chinul
Dar robia-i de haz plină.

Cu toate figurile şi contrastele ce cuprinde poesia, totuş ea nu este mai mult de căt o descripţiune fantastică şi necomplectă a amorului, — şi chiar dacă poetul ar fi spus tot ce este de spus asupra acestui sentiment şi ar fi făcut mai multe contrasturi pentru ca să ne desemneze mai bine contururile exterioare ale acestei pasiuni, totuş descrierea ne-ar fi lăsat reci, nesimţitori, pentru că ea nu este pusă in legătură cu nici o patimă omenească bine desluşită şi adănc simţită. De acelaş gen sunt poesiile: „Cine-i amorul?" „Afrodita şi amorul", „Intr'un rediu de dimineaţă" etc. De altminteri greşeala aceasta nu e isolată; pe multe locuri lipsa de simţire este inlocuită cu contrasturi mitologice artificiale. Se vede că poetul a avut o solidă cultură clasică şi că şi-a dedat gustul după căntecul domol al lui Anacreon şi inspiraţiunile după pasiunile sale slabe.

Cu toate aceste Konaki are şi poesii pline de simţire,

precum: „Scrisoarea către Zulnia, Amorul din prieteşug“, etc. In această din urmă poesie, pe lăngă zugrăvirea puternică a iubirii devenită pasiune şi pe lăngă bogăţia de acţiune, intilnim versuri ce cuprind tablouri ca aceste:

Ce privelişte de jale pentru inimi simţitoare!
Acest trup lungit pe ţernă şi lipsit de-a sa suflare,
Acei ochi negri ca mura, acea gură ca rubinul,
Acel sin ca trandafirul, acei grumazi albi ca crinul,
Acele măni de zăpadă, acele fragede braţĕ,
Intr'un minut se schimbarĕ din viaţă 'n neviaţă.

Din „scrisoarea către Zulnia“ transcriem sfirşitul, pentru ca cetitorul să-şi poată face o părere nu numai despre cuprinsul acestei frumoase poesii, dar şi despre talentul ce Konaki era in stare să desfăşure cănd era vorba de propriele sale pasiuni:

Aş vrea să mor, dar şi moartea ce poate fi pentru mine,
Cănd, perzĕnd a mea viaţă, perd mai mult... te perd pe *tine*?
Abia zorile revarsă şi doresc să asfinţească,
Abia noaptea inegreşte şi vreau zori să se ivească;
Căci cu mine nu se 'mpacă intr'a sa nemulţumire
Sufletul meu, ticălosul, ce-i pururea in clătire...
Ah! şi cum să se impace, cum să rabde vai de dinsul,
Cănd il inec pe tot ciasul cu suspinul şi cu plănsul?
Călĕtor pe văi, pe dealuri, pe cămpii nemărginite
Umblu de urit cu zioa pe colnice părăsite;
Udate de-a mele lacrămi cărările-acele toate
Or ţinea, spre pomenire, urmele mele 'nsemnate,
Pănă cănd vreo dimineaţă, pe-acolo din intimplare
Vei trece şi vei cunoaşte ah! căt te-am dorit de tare.
Inoptez printre prăpastii, printre ripi, printre ponoare,
Ca doar' oiu uita de grabă dorul care mĕ omoară;
Dar in zadar căci durerea merge şi vine cu mine,
Găndul meu nu se abate cătu-i un pic de la tine.

Al nopţilor intunerec nu mĕ 'ngrozeşte nimică,
Groaza mea e numai una, tu o ştii că mor de frică
Nu cumva din nevedere sau din ciuda depărtării,
După-atâta pătimire, să mĕ dai şi tu uitării.
Ah! la o aşa 'ntimplare tu ştii fără indoială
De mai pot trăì, Zulnio, măcar cătu-i o clipeală.
Alerg, mĕ duc şi vin earăş, cufundat intr'o tăcere,
In durere cunosc viaţa şi 'n viaţă tot durere;
Caut, cerc stincele toate, mĕ ingrop in adăncime.
Petrecerea mi-i plăcută intru intunericime;
Acolo neadormita, pusnica privighetoare,
Bocindu-se cu durere de-o asemenea 'ntimplare,
Se vaită şi se plănge, mĕ ascultă, mĕ jăleşte,
Firea toată par'că zice: „amorul se restigneşte".
Toate-mi par acum schimbate, toate-mi par a fi urite,
De desfătările lumii poftele mele lipsite
Nu mai au nici o plăcere, nu mai au nici o pornire,
De pĕcate nu am frică, am remas fără simţire...
Ah! ce simţire să aibă şi ce gust să le mai vie
Cănd nu eşti, dragă Zulnio, să le dai viaţa cea vie?...
M'am lepădat de tot gustul armelor omoritoare,
Să despart o păsărică mĕ 'ngrozeşte a mea stare...
Cum să despart, vai de mine! când imi fac închipuire
De durerea şi necazul care vin din despărţire?
Cetitul care 'ntr'o vreme risipea a mele gănduri
Acum nu mĕ mai ajută, căci cetind in mii de rănduri
A tale scrisori duioase de amor insufleţite,
Mĕ cufund in intunerec de găndiri mai amărite!
Ah! şi scrisul nu-mi sporeşte decăt numai cătră tine.
Măna mea se oţereşte a 'nsemna pricini străine.
Aşa dar, dragă Zulnio, depărtat de-a tale braţe
Am ajuns in acea viaţă unde sunt mort cu viaţă.
Ingămfatele protivnici ce se au la vreo părere
Şi te pomenesc cu pismă şi acum in nevedere,
In zadar mai pun silinţă cu vreun gănd de rĕutate:
Cine-a iubit pe Zulnia a iubì alta nu poate.

„Scrisoarea cătră Zulnia“ este una din cele mai frumoase poesii ale logofĕtului Konaki, de nu cumva cea mai frumoascā chiar. Versul aproape peste tot corect, simplicitatea limbei, puterea ei expresivă şi mai cu seamă sinceritatea pasiunii exprimate ii dau o deosebită valoare.

In poèsia „Jaloba mea“ pe lāngă versuri frumoase ca aceste:

Slăbiciunea nu-şi arată nici intr'un chip nimĕrui.
Căci slăbiciunile spuse moaie inima oricui,

sau:

La iubit temut nu are, căci temutul la amor
E al dragostei ş'al ciuzei focul cel mai arzĕtor;
Lacrimi, plănsete, suspine la ochii ei nu prind loc
Şi scrisorile acele de amor scrise cu foc
Pentru dinsa sunt de ghiață şi respuns numai primesc,
Căci viclenii totdeauna de respunsuri se feresc;

găsim şi bucăţi pline de gingăşie, cum e aceasta:

Amĕndoi intr'o unire la acest lucru curat
Petreceam zilele noastre intr'un gănd şi intr'un sfat.
N'aveam taină nici la gănduri, n'aveam lucru de ferit
Ea imi spunea căte trage şi eu căte-am pătimit!...
Ne măngăiam la necazuri, fericirea o 'mpărţeam
Totdeauna impreună, totdeauna ne doream,
Nu simţeam deplin durerea la ale tale nevoi,
Căci fireşte-i cu scădere o durere intre doi.
Adevĕr că in simţire n'aveam ghimpele plăcut
Ce 'mboldeşte şi deşteaptă inimele la temut,
Nici acea pornire iute cătră desfătări cu haz
Nici acea neresbunare de dorinţi şi de necaz;
Insă spre indeplinire aveam ceva şi mai mult,
Aveam dragostea cu pace şi rivna fără temut,
Gustam dulcea desfătare a iubì cu chip cinstit
Ş'acolo prieteşugul cu amorul e unit...

Ah! acea prietenie cu curatele plecări
Din fiinţă liniştită in Linţă cu 'nfocări
S'a schimbat fără de veste intr'a inimei mişcări.
Am iubit o muritoare şi pe loc s'a prefăcut
Bucuria in durere şi iubirea in temut,
Am iubit-o păn' la suflet şi in nebunia mea
Dumnezeu, noroc şi lume pentru mine era ea!

Konaki a fost de bună seamă un talent. Scriind—precum am arătat in urmă—intr'un timp când aproape nimic literar nu se scrisese in limba română, el a exprimat cu succes o mulţime de idei poetice exploatate mai in urmă de poeţii cari au urmat după dinsul. Aşa de exemplu:

Intre mii de păsĕrele
Resună cu vers plăcut
Glasul bietei turturele
Ce soţia şi-a perdut
Ş'al meu dor de despărţire
Cu bocet aşa zicea:
Ah! poate fi fericire
In lume fără de ea?

Muritoare, ce gândeşti
De nu te pleci la iubit?
Au vinovat mĕ găseşti
Pentru că te-am indrăgit?
Respundă in locul meu
Ochii şi guriţa ta:
Ivindu-te, puteam eu
Lor a nu mĕ inchina?

Ah! de-aş putea arăta!
Insăşi tu, in faţa ta,
Inchinându-te ca mine
Ai cunoaşte pe deplin
Că din suflet mĕ inchin
Ca la Dumnezeu la tine.

De m'aş ştì că am vreo vină nu te-aş invinovăţì
Dar vina mea e amorul şi că nu te pot urì.
Şi, de se incape vină pentru că te-am indrăgit,
Invinovăţeşte-ţi ochii cu care m'ai biruit.
Ei sunt pricinuitorii focului ce vezi aprins,
Ei şi moartea, ei şi viaţa şi fiinţa mi-au cuprins.

Eşti nurlie, eşti frumoasă,
Eşti şi blăndă, n'ai pornire,
Dar atăta de ciudoasă,
Incăt alta nu-i in fire.
Cineva moară şi peie
Chiar la picioarele tale
Roagă-se şi milă ceie
Cuprins de plăns şi de jale;
Dac'ai apucat odată
A-l svirlì in chinuire
Calci şi legi şi firea toată
Şi-l omori fără simţire.

Umbreluţă norocită
Ia seama că eşti menită
Să umbreşti un obrăjel
Plin de nuri şi frumuşel.
Cată să mi-i păzeşti tare
Şi de vĕnturi şi de soare
Şi cănd alţi ochi i-ar căta
Să te pui drept faţa sa,
Că tu, umbreluţă, ştii
Că il tem şi de stihii.

Precum ştii că este-o floare
Ce se'ntoarce după soare,
Asemenea după tine
Umblă inima din mine.

Un trandafir am ales
Din florile ce-am cules
Cu măna mea azi in zori, –
Şi ţi-l trimet, indrăsnesc,
Ca un semn că te doresc
Intr'un cias de mii de ori.

Ochişorii ce slăvesc
De şi-mi lipsesc din vedere
Cu găndul tot ii privesc,
Căci nu-mi lipsesc din părere.
Ochii care te slăvesc,
De la tine luănd viaţă,
Chiar aevea te privesc
Şi cănd tu nu eşti de faţă.

Ar fi interesant a se cunoaşte datele fiecărei poesii. După ele s'ar putea reconstituì, măcar in parte, viaţa sufletească a poetului. Tot ce se poate vedea insă din poesiile sale, este că Konaki a fost un inflăcărat adorator al frumoaselor jupănese de pe vremea lui, – după cum ne spune şi d. Vogoride-Konaki in prefaţa sa – şi că idealul cel mai inalt, eroina visurilor sale, a neastĕmpĕratului *Ikanok*, a fost *Zulnia*, pentru care a purtat cea mai neţermurită iubire.

Un loc iubit al lui Konaki era Slănicul,

Acest loc iubit şi tainic de curĕnd aflat la lume,
Unde spre tămăduire pătimaşii merg anume,
Unde firea intristată şi intr'o posomorire
A revărsat toate cele ce pricinuesc măhnire:
Munţi inalţi pănă la nouri, părae prin stinci vĕrsate,
Codri de copaci sĕlbateci printe pietre resturnate,
Prăpăstii peste prăpăstii, adăncimi intunecoase,
Unde smeura şi fragii şi mura cea mai frumoasă
Cresc in voe despre oameni, că numai căteo potică
Slujeşte la bieţii bolnavi de trecut cu mare frică...

Acolo Konaki işi petrecea o bună parte a vieţei sale şi

Acolo bietul *Ikanok*, acolo biata Zulnie
S'o 'ntâlnit... *)

La 1819 (August in 3) Konaki scriea Slănicului următoarea minunată poesie, plină de o adăncă şi inaltă simţire filosofică:

Muritor ce vii aicea viaţa să ţi-o prelungeşti
Ia sama că 'n toate cele periciunea ta găseşti,
Munţi se pornesc, stinci se sfarmă, isvoare şi curg şi sacă
Copaciul creşte şi cade, păraele petre 'neacă;
Muschiul ce-l calci cu piciorul este iarba din vechime,
Strălucitor putregaiul a fost copac cu mărime;
Cărări vezi pe petre roase: urme de om insemnează,
Găseşti pămĕnt ars de focuri: la vatra ta cugetează...
Lumea stă pe o schimbare, toate trec şi mor şi pier,
Dar şi moartea este viaţă pentru cei cari o cer.

La 12 Octombre 1831, Smaranda Negri (Zulnia) murì, şi la trei zile după moarta sa (15 Octombre 1831) Konaki ii scria următoarele versuri, intitulate „Pe nasălie", din care transpiră atăt de bine durerea şi desnădejduirea:

... Frumuseţă, nuri şi haz
V'aţi dus din vederea mea,
Căci a sburat la cer azi
Soţia ce vĕ avea.
Nu gustul, nu desfătarea,
Nici placul cu bucurie
Ci dragostea şi 'ngroparea
Deacum suvenir să-mi fie...
. . . .

*) Vezi poesiile lui Konaki: *Amorul din prieteşug*, p. 85.

Ah! te-ai dus, dulce lumină, din zarea ochilor mei!...
Unde-i viaţa, unde-i mila ce isvorea dintr'ai tei?
Toate s'au sfirşit... Dar moartea măcar, cu cruzimea sa,
Legăturile iubirii n'a putut desfiinţa.

La patrusprezece ani după moartea soţiei sale, şi la douĕzeci şi şase după intăia sa visită la Slănic, Konaki scriea următoarele versuri, intitulate „Slănicul“:

Apoi dar scris a fost ăncă
Să te mai vĕd 'naltă stincă,
Să te mai vĕd, — dar vai mie! —
Nu cu draga mea Zulnie,
Ci singur ca vai de mine
Alb şi rece ca şi tine.
Dar unde-i copaciul mare
Ce, lipit de a ta stare,
Cu aceste se cinstise
De amor cuvinte scrise:
Călĕtorule nu trece, stă, ceteşte şi cunoaşte
Că amorul cel mai straşnic din prieteşug se naşte.

Deşi de aci incolo viaţa lui Konaki pare a se stinge ca o candelă fără untdelemn, totuş el n'a perdut nimic din puterea de a concepe şi de a inveştmĕnta impresiunile sale in haina vorbirii. După un an, la 1846 (Iulie 2) tot la Slănic el scriea următoarele:

Adeseori in pustiul acest de munţi ocolit
Găndul meu, sburănd, colindă al lui impre.jur cămpesc
Şi mai nimic nu găseşte să fi remas nesmintit
Din ceea ce-a fost odată in ceea ce azi privesc.

Stincele ce făceau virfuri pe poale sfărmate stau,
Colnicele costişate in ripe largi s'au schimbat,
Urieşii din pădure din cenuşa lor fragi dau
Şi apele primblăreţe de ici-colea s'au mutat.

Toate stau pe o schimbare de la ceriu păn' pe pămĕnt
Căci schimbarea face viaţa feluritelor fiinţi.
Contenesc dar de-a mĕ plănge că ce-am fost acum nu sunt
Şi că drumul mi-i aproape către alte locuinţi.

In luna Octombre, a aceluiaş an, Konaki scriea:

Săracelor tinereţe
Călĕtoare şi drumeţe
Pe minută şi pe cias,
Chiar ca nişte viorele
Şi timpurii brănduşele
Viaţa vi-i căt un popas.

Eri şi astăzi inflorirĕţi,
Măni şi poimăni vieţuirĕţi
Şi mai poimăni v'aţi trecut,
Ne lăsănd pe urma voastră
Decăt uitarea cea proastă
Unui trup zidit de lut.

Eată starea bĕtrăneţei
Şi in calendarul vieţei
Spuneţi-mi ce-aţi insemnat,
Decăt pofte şi dorinţe
Aevea şi 'n nefiinţă
Ce mintea v'au tulburat?

Ş'apoi şi ele trecurĕ
Chiar ca o nălucitură
Ce ţi s'arată dar nu-i
Lăsănd numai pomenire
In a omului simţire
De necazurile lui.

După un an, la 1847, in luna Iunie, bĕtrănul Konaki zicea cu o vĕdită părere de rĕu:

Amor, la al tĕu jertfelnic earăş vin să mĕ inchin,
Dar nu cu cănturi de slavă, ci cu lacrimi şi suspin,
Să-mi iau deacum *zioa bună* de la inalt schiptrul tĕu
Ca o slugă cu credinţă ce şi-a plinit hacul sĕu...

Iar şi mai tărziu, el scriea următoarele versuri *terza rima*, care sunt şi cele din urmă cu care se incheie volumul seu de poesii in partea *Alcătuirilor:*

Amor, la a ta putere deacum nu mĕ mai inchin,
Na-ţi şi arc, na-ţi şi săgeată, na-ţi şi ghimpul cu venin,
Căci la invalizi ca mine, ele nu se mai cuvin.

Te-am slujit cât am fost tĕnĕr cu credinţă, precum ştii,
La năvăli şi la retrete in cetăţi şi pe cămpii
De căte ori pentru tine chiar mort am fost intre vii.

Iar acum o altă grijă şi simţire m'a cuprins.
Tu 'nţelegi că numai focul pentru-un Dumnezeu aprins
A putut in al meu suflet pe al tĕu să-l facă stins...

Mergi si du-te de la mine, frumuşelelor să spui
Că acela ce prin versuri le-a slăvit in viaţa lui
Acum este un scheletru răzimat de cărja lui!

Konaki a fost un poet desăvirşit. Diversitatea impresiunilor, bogăţia formelor, limba poporală in care a scris, construcţiunile varii şi corecte, ii dau destule drepturi la acest titlu.

Căt de inferioare sunt majoritatea poesiilor scrise in urma lui! Reposatul Heliade tărziu după ce poesiile lui Konaki erau cunoscute, mai scriea versuri intr'o limbă ca aceasta :

Eşti belă Serafită! belisimă 'ntre zee,
Tu eşti a frumuseţei şi gemă ş'ornament.
Te vĕz şi vĕz Olimpul grădinele-empiree.
Eşti fericirea lumii şi centru 'n firmament.

O belă eşti dilecto! şi capelura-ţi blondă
De voluptate peplu, ca crinii lui Amor,
Cu buclele lui Phebu te-amantă, te circondă,
Electric radioasă. Te-acoperă că mor!

Şi de la 1868 incoace, adecă in ultimele douĕ decenii, se scrieau poesii ca aceste in ce priveşte fondul:

Cănd am bani pornesc pe stradă,
Fluer, cănt ca ş'un boer,
Mĕ arăt pe promenadă
Par'că's un milioner.
Cănd n'am bani iar nici că-mi pasă
Cu amicii ospĕtez,
Preşedinte sunt la masă
Fiindc'atunci eu contez
Niren-Braten, Schweins-Cotlet
Eu numai ce poruncesc,
Un Pfif Wein şi omelet,
Beau, mănănc, dar nu plătesc.

Sau:

Eram intr'o sară
Intr'o zi de vară
Cănd mĕ preumblam
Intr'o luncă mare
Pe malul unei
Ape curgĕtoare;
Cănd in cea mai primă-amoare
Foarte melancolizam,
Cugetu-mi incepù să sboare
Şi'n tine m'amorezam,
In amoarea cea mai nouă
Ce e ca o primă rouă
Pe cutare nouă frunză,
Ce e ca o primă rază

Carea mai intăi o zăreşte
Cel ce pe lume se iveşte,
Ce e ca o primă legănare
Dar tocma ca un somn ultim, mare...

Sau :

Iuh! cum dete trăsnet din ceriu!
Pocnind—dur, dur—să prade
Fum a pucioasă dă in crier
Vai! ce-i? Lipa 'n foc arde.

Pif,—paf,—puf!—trosc cu puştele
Bătaia lui Dumnezeu,
Dur,—bum,—şi cu bombeştele
Lăngă Mureş vuet rĕu!

Căt de departe sunt aceste monstruosităţi literare citate de d. Maiorescu in preţioasele sale „Critice“ *) de poesiile lui Konaki, deşi autorii lor aveau in limba română mai multe tradiţiuni literare, ca cei ce vin mai tărziu, deşi aveau şi poesiile lui Konaki chiar! Şi până in zilele noastre căţi „poeţi“ nu publică, mai cu seamă prin jurnalele politice, poesii ce nu se pot compara nici cu cele mai slabe ale logofĕtului Konaki!

Greşit cred unii — dacă cred — că meritele lui Konaki au fost exagerate. Imperfecţiuni va fi avĕnd şi dinsul — şi ăncă multe,—dar, mai cu seamă pe timpul in care a scris, era cu neputinţă să nu aibă. Nu este mai puţin adevĕrat insă că Konaki a fost un adevĕrat poet, dotat cu mult bun simţ şi cu dorul de a primi poeticeşte impresiunile lumii de afară şi de a le reda nuanţate cu resfrăngerea propriei sale personalităţi.

Traducerile sale sunt earăş foarte valoroase. Cetitorii „Convorbirilor literare“ le cunosc in mare parte. D. Al.

*) Vezi «Critice», pag. 379, 380, 382 şi 459.

Papadopol-Calimah a reprodus părţi din ele *) şi a arătat că textele originale nu cuprind versuri mai fericite decât tălmăcirile lui Konaki, care a ştiut să redea concepţiunile altora atât de exacte, de energice şi de poetice. Traducerile lui Konaki sunt: „Iulia către Ovidiu", „Către Leandru ce nu venea" (fragment din frumosul roman grecesc Hero şi Leandru), „Eloiza către Abeliard" (din „Lettre amoureuse d'Héloise à Abailard" tradusă şi in franţuzeşte de Colardeau după Pope), „Cruzii Elini cu jertfă"... şi poemul filosofului englez Pope: „Cercare de voravă asupra omului" (Essay on man). Toate traducerile aceste, pe lăngă că sunt reuşite, dar mai sunt şi bucăţi literare de mare valoare pentru literatura noastră, prin energia şi frumuseţea stilului in care le-a scris Konaki, tălmăcindu-le pe româneşte.

IOAN N. ROMAN.

---

*) Vezi «Conv. Liter.» An. XIX, No. 11.

GASPAR GRAŢIANI

DOMNUL MOLDOVEI

TRAGEDIE IN CINCI ACTE

ACTUL IV

Constantinopol. — Antecameră in Seraiu.

SCENA I.

Sara, Baruch şi Omer Aga.

Sara (intră răpede)

Eu voesc! Am spus odată că voesc!

Baruch (venind in urma ei)

Ce te priveşte, Saro, — ce te priveşte?

Omer Aga (li se pune in cale)

Departe de porţile păzite ale acestui tăinuit locaş! Cum aţi străbătut până aici?

Sara

Priveşte-mě şi dă in lături! — Nu mě cunoşti? — Nu mě ştii cine sunt? — Omer Aga, nu vezi in a cui cale te-ai pus?

Omer (o recunoaşte)

Sara! (se retrage). Intră. — O, abia te mai cunosc!

Baruch

Ce te priveşte, Sara? — Nu ai tot ceea ce-ţi trebue? Toate le ai, — şi masă bogată, şi haine frumoase, şi giuvaericale scumpe, — şi nimeni nu te supără, şi toţi te cinstesc: ce vrei, ce cauţi, după ce mai umbli? de ce nu te mulţumeşti, de ce nu stai pe pace? — Ce cauţi la Sultan?

Sara

Baruch! — tu nu inţelegi nimic. — Lucrurile omului nu preţuesc nimic, când omul el insuş lipseşte. Graţiani a trimis haraciul la Poartă dimpreună cu deosebite daruri scumpe pentru Marele-Vizir, Mehemet Ali Aga, Handi Paşa, doisprezece armăsari moldoveneşti pentru Padişahul şi un ciasornic pentru Sultana, — ear mie nu mi-a spus nimic. — Tu nu inţelegi, Baruch?

Baruch

Ce te priveşte? — Bine a făcut că a trimis, dacă poate.

Sara

Graţiani nu i-a alungat pe lefegii, ci i-a mai sporit; el a aruncat pe Vistiernicul Vasile in temniţă, dimpreună cu alţi boeri, şi ear le-au dat drumul; el s'a impăcat cu Vornicul Bucioc, duşmanul meu: Baruch! Graţiani ear a trimis solie la Dogele Veneţiei. — Nu inţelegi tu?

Baruch

Inţeleg Saro; dar ce te priveşte? Vrei tu să fii Doamna lui? — Nu vrei, nu poţi, nu te vrea el, nu te iartă legea ta: Saro! tu zici, că il iubeşti pe Graţiani şi ai să plângi, dacă-i faci vreun rĕu.

Sara

Am să plăng: ştiu, că am să plăng,—dar nu pot altfel, Baruch.—Ori şi cine să-i fie Doamnă,—numai dinsa nu. Eu ştiu ce vrea el, Baruch: ii ştiu găndurile; mi-a destăinuit chiar el planurile sale. Vrea să căştige timp spre a se pregătì, pentru ca ajutat de Polonia, de Dogele Veneţiei şi de Impĕratul să se desfacă de Poartă şi să mĕ inlăture pe mine, de care atunci nu va mai avea trebuinţă.—N'am să-i las timp! El nu trebue să fie Domn!—are să fie mai fericit, dacă se va intoarce iar aici! (Pleacă spre interiorul Seraiului).

Baruch (in parte).

Eu nu te-am impins; te impinge firea ta. Mergi numai şi fă, căci eu mĕ duc să iau preţul de la Locadello. (Se retrage).

SCENA II.

Interiorul Seraiului.

Mapeiker şi Aişa

Mapeiker (către Aişa care o găteşte)

Adună-ţi, Aişo, toată inţelegerea, tot gustul, intreaga ta măestrie, ca să inalţi frumuseţa, in care Alah mi-a vĕrsat trupul şi să dai o nouă şi proaspĕtă putere farmecelor mele.—Tu ştii, că darnică imi este măna şi nesecate sunt comorile pe care le risipeşte.

Aişa

Sunt gata, stăpănă, şi dacă Muhamed profetul te-ar vedea, n'ar mai putea să se intoarcă in al şaptelea cer.

SCENA III

Sara şi cele de mai sus

Sara

(Intră in timpul scenei de mai nainte, se opreşte in fund).

Mapeiker (observănd pe Sara)

Ori mi se iveşte o plăcută nălucire, ori eşti chiar in aievea tu, copila mea iubită, Saro!

Sara

Eu sunt, Sultano,—copila, care te-a iubit odinioară mai mult ca pe ori şi cine şi care, iubind acum pe altul, umblă perdută şi părăsită pe cărările vieţii.

Mapeiker

Vino să te string la sin (o imbrăţişează) şi să ne reamintim poveştile frumoase, in care ne-am perdut atăt de adese-ori pe timpurile scutite de griji. — Frumoasă te-ai făcut copilă, mai frumoasă ăncă. Dar văd o umbră pe fruntea ta, un nour in zimbetul tĕu, obrajii nu-ţi mai sunt rumeni, şi ochii tĕi, atăt de rizĕtori odinioară, intunecaţi mi se par.

Sara

In faţă-i oglindită, Sultano, durerea inimii, şi cum o vezi din faţă, ea se strecoară pe nesimţite in sufletul tĕu, ear dacă n'o vezi din destul cu ochiul, o voi trece cuvĕnt cu cuvĕnt prin mintea ta.

Mapeiker

Vorbeşte, draga mea copilă.

Sara

Sultano!—M'a gonit de la dinsul.

Mapeiker

Căci alta l'a răpit prin farmecele ei mai mari. — Măngăe-te copilă, voeşte, adună-ţi toate puterile, aruncă ear mrejele farmecelor tale asupra lui, — fură-l cu dulceaţa vorbei, cu nourul de pe fruntea ta, ia-i minţile cu un zimbet indĕrătnic: noi suntem stăpănele lor, dacă ştim să ne folosim de armele noastre.

Sara

O, Sultano, tu nu mĕ inţelegi. Nu ştii tu ce dor, ce sete, ce foc mĕ mistue pe mine, ce mănie imi incoardă mintea şi mĕ mănă la nebunie. — Tu stai aici, inchisă intre ziduri păzite şi apărate, şi-l aştepţi să vie. — Eu umblu prin lume, şi mări mĕ dispart de dinsul, ţări, munţi şi riuri; departe şi tot mai departe mi-l ştiu, şi aproape, tot mai aproape mi-l vĕd, căci in toţi oamenii ce intilnesc in calea mea pe dinsul il simt. — Sultano! — Lasă zioa cu găndurile, pe care le intunecă lumea cu sgomotul ei, — zioa trece; dar noaptea, cănd remăn eu singură cu mine, atunci mi se desleagă dorinţele şi mĕ poartă ca intr'un virtej, in vis şi pe nedormite, cu ştirea şi fără de ştirea mea! Am păcătuit, greu am păcătuit, mi-am călcat legea mea, am părăsit pe fraţii mei, m'am incărcat cu blăstemurile lor, ca să mĕ dau lui, eară el, pe cănd eu mĕ mistuesc de dor şi de mustrare, — el se aruncă in mrejele alteia şi cere ajutorul tĕu, ca să poată cădea in ele. Nu-l da, Sultano! — fie-ţi milă de mine; lasă-l să cadă, căci in braţele mele cade.

Mapeiker

Sermană copilă! — Tu ştii, că mult te iubesc şi simt durerea ta; dar mĕ simt slabă, fiindcă toţi il iubesc. Marele Vizir il ţine, chiar Padişahul are slăbiciune de dinsul.

Sara (scoate brăţara şi inelul)

Sultano, cunoşti tu această brăţară frumoasă? — Ai mai vĕzut-o vreo dată? — Ai dorit vreodată s'o ai?

Mapeiker

Da, imi aduc acum aminte de ea.

Sara

E a mea, Sultano! — Sunt acum doi ani am adus-o aici, ca să ţi-o arăt — voiai s'o cumperi: ţi-am spus, că e cumpărată de boerii ce voiau să-l restoarne pe Radu-Vodă, ca să ţi-o dăruiască, dacă o primeşti de la ei. — I-am dăruit-o lui Graţiani, pentru ca el să ţi-o dăruiască, eară el mi-a dăruit-o mie, fiindcă a zis: Sultana Mapeiker e slabă; Sultana Mapeiker nu poate nimic, n'am trebuinţă de Sultana Mapeiker, eu pot şi fără de dinsa: când Marele Vizir mě ţine şi Padişahul are slăbiciune de mine, Sultana Mapeiker — ce'mi pasă de ea? — Eu ţi-o dau, Mapeiker, pentru că ştiu ce poţi, că eşti tare, că stăpâneşti, când vrei.

Mapeiker (se ridică dreaptă)

Păstrează-ţi brăţara, copilă, pentru ca să-ţi aduci totdeauna aminte, ce poate Mapeiker, când voieşte.

SCENA IV

Cele de mai sus şi Omer Aga

Omer Aga

Măritul stăpân se indură a se coborì la roabele sale. (ese ear).

Mapeiker (imbrăţişează pe Sara)

Aşteaptă aici, ca să te intorci numai decât.

Sara

Sultană, viaţa lui o cruţă mai mult ca pe a mea (ese).

SCENA V

Sultanul şi Mapeiker

Sultanul

(Intră posomorit).

Mapeiker

Miloase stăpâne!

Sultanul

(Ii face Aişei semn să easă, apoi se aşează pe divan).

Mapeiker

(Se lasă la picioarele lui).

Sultanul (o ridică)

Sus, lângă mine.—Mapeiker! tu nu eşti veselă. Voesc să fii veselă, să rizi, să vorbeşti nebunii, să-mi furi minţile.

Mapeiker

Sunt veselă, stăpâne, zimbesc.

Sultanul

Nu eşti. — Spune, vorbeşte, ride! — Ce ai mai vĕzut? Ce ai mai auzit? Ce-ţi mai trece prin minte?

Mapeiker

Stăpâne! — paserea sboară din ram in ram şi cântă veselă in revărsatul zorilor, ear in amurgul serii ea işi caută culcuşul tăcut şi liniştit.

Sultanul

Astfel, Mapeiker, astfel!—Spune mai departe!

Mapeiker

Dar veselia o varsă razele dimineţii in inima păserii; nu paserea căntă, ci razele soarelui, străbătute in inima păserii, sunt o căntare de dimineaţă. Şi dacă sunt veselă, veselia tu mi-o verşi in suflet; ochiul tĕu, zimbirea ta, mila ta e raza din soare.

Sultanul (supĕrat)

Nu vreau — Spune-mi nebunii.

Mapeiker

Nebunii sunt şi acestea. — Nu inţelegi, că nu poate să fie vesel acela, pe care o dorinţă ori un gănd neimpăcat il mănă spre un ţel hotărit: veselia e pasĕre ce sboară din creangă in creangă şi nici nu ştie, nici nu vrea să ştie, unde ii merge calea. Când te vĕd şi iţi simt mila, mi se impacă toate găndurile, toate dorinţele mi se implinesc şi sunt veselă.

Sultanul

Nu eşti, Mapeiker! (Se ridică şi priveşte imprejur). Ce s'a intimplat? Cine a fost aici? A indrăsnit cineva să intunece prin vreo faptă ori prin vreo vorbă nesocotită ciasul meu de repaos. — Mapeiker, rĕspunde!

Mapeiker (fricoasă)

Cănd furtuna se ridică, floarea işi inchide sinul, fluturele se ascunde in scorbură adăpostitoare şi lacul fărămă toate icoanele oglindite in el; tremur de mănia ta, căci mare iţi este puterea şi precum in miez de zi soarele intr'o clipă desface picătura de rouă, astfel tu, aruncăndu-ţi de la inălţimea ta, privirea asupra mea, cu o singură ochire mĕ poţi strivì; dar in faţa măniei tale inima nu mi se deschide. găndul nu-mi sboară ca fluturele resfăţat, şi lumea intreagă se dăramă in sufletul meu. Puterea ta, stăpăne, inalţă şi

rĕstoarnă oameni, ridică şi surpă cetăţi, intemeiază şi nimiceşte impĕrăţii, ea poate să şteargă popoare de pe faţa pămĕntului, dar intr'un singur suflet nu poate sădì veselia: toate le poţi prin puterea ta, dar veselia nu ţi-o dă decăt bunătatea, mila şi măna darnică. Zimbeşte tu şi in o clipă toată lumea se inveseleşte.

Sultanul (intunecat)

Eu am griji multe şi nu pot zimbì din mine: Mapeiker!—zimbetul trebue să mi-l furi tu.—Şi insetez de el ca cerşetorul flămănd de hrană, ca robul de lumină, ca pămĕntul secat de ploaia mănoasă.—Mapeiker!— Simţi tu că cel mai puternic domn al lumii iţi este ţie rob? Coborit din inălţimea măririi mele, stau inaintea ta, omul nemernic. Intr'o mănă am cornul imbelşugatelor daruri, ear intr'alta biciul de foc: ia-le, dacă ele te incăntă, şi joacă-te cu ele, ca să ştiu de ce folos iţi sunt. — Vrei să-ţi ridic palaturi strălucite? vrei să-ţi trec oştiri intregi pe sub ochi? — Voeşte, Mapeiker!

Mapeiker

Adimenitoare este puterea pentru o roabă ca mine, dar frică imi este, ca nu cum-va să fac o rea intrebuinţare de ea.—Ai, stăpăne, şi biciul şi cornul dărniciei, dar ele nu sunt ale tale, ci ale scaunului tĕu, şi alţii te păzesc şi ţin măna ta, ca nu cum-va biciul să nu lovească pe cel nevinovat ori cornul să se verse asupra celui nevrednic. Eu, roaba nepricepută de unde aş şti să le port, când chiar nici tu, stăpănul, nu indrăzneşti a le purta singur, ci cauţi povaţa sfetnicilor inţelepţi care sunt stălpii puterii tale.

Sultanul

Ear tu eşti preţul ei. — Mapeiker, te-a jignit vreunul dintre dinşii? — Grăeşte!

Mapeiker

Cei ce au puterea in mănile lor, chiar şi numai prin aceea că o au, jignesc pe o roabă ca mine. — Jignită sunt in toate zilele, dar trebue să rabd, căci binele tĕu il voiesc cu toţii şi ştiu să-l facă mai bine ca mine. Eu sunt o femee slabă şi orbită de porniri pătimaşe, de iubire ori de ură, eu voiesc să-mi bat joc de putere şi să te imping la fapte rele, nedrepte, nesocotite. Aşa zice Marele Vizir; eară eu rabd, fiindcă el iţi este sfetnic bun şi credincios. — Rabd, stăpăne, şi ear imi va trece.

Sultanul

Tu te-ai măniat, Mapeiker! Nu vreau să te mănii. — Lasă-l pe Marele Vizir: e un moşneag fără de minte, care nu inţelege nimic. Ce farmec ar mai avea puterea, dacă eu Padişachul, aş fi ca oamenii de rănd! — Dreptatea toţi pot să o facă; binele tuturora li se cuvine: eu singur am puterea de a face şi nedreptatea, daca o vreau, şi rĕul, dacă il vreau. Mapeiker! — Ce vrei? — Cere mult ca să simt mărirea puterii mele.

Mapeiker

Nu cer nimic, stăpăne. — Am fost rĕu batjocorită de Gaspar-Vodă din Moldova, — dar nu cer nimic. Ştiu că ai slăbiciune pentru el. — Ear imi va trece!

Sultanul

Lasă-l, e un nebun, care nu inţelege nimic!

Mapeiker

Il las, stăpăne, dar valurile nu se alină mai nainte de a fi incetat viscolul şi e adăncă măhnirea ce-mi turbură sufletul. — Nu vei inţelege măhnirea aceasta, căci nu cunoşti tainele inimei femeeşti. — Dar lasă, că ăncă măne mĕ vei vedea ear veselă.

Sultanul

Măne! — Azi vrau, acum! — Sunt numĕrate zilele mele şi nici una nu voiu să perd: cerşetorul, omul de rănd să peardă, — eu, Padişahul, nici una. — *Un* Padişah este şi *o dată* sunt eu Padişah!

Mapeiker (cu patimă)

El goneşte de la dinsul pe aceea, pe care eu o iubesc Nu-i pasă de mănia mea.

Sultanul

Lasă-l, e un nebun, care nu ştie să trăiască!

Mapeiker

Eu, Mapeiker, Sultana, favorita Padişahului Achmed I, sufer alăturea cu mine alte femei, multe femei, eară el goneşte de la dinsul pe una, pentru că cealaltă nu vrea să o sufere alăturea cu dinsa. Ei, bine! Sultane Ahmed! — eşti Padişah, eşti urmaş al profetului Muhamed, eşti cel mai puternic stăpănitor pe faţa pămĕntului: femeea aceea e mai bună, e mai curată ca mine? — Gaspar-Vodă, sluga ta, e mai bun, mai curat ca tine?

Sultanul

Ghiaur spurcat! — Aici la picioarele tale voiu să vĕd trupul lui de căne! (strigă) Aga!

Mapeiker

Ceartă-l stăpăne, dar cu blăndeţe!

Sultanul (strigă)

Omer Aga!

SCENA IV

Cei de mai sus şi Omer Aga

Omer Aga (intră şi pleacă genunchele)

Te-ai indurat, stăpăne!

Sultanul

Mehemet Ali Aga să-l prinză pe marele vizir, şi să mi-l aducă neintărziat strins in fiare. (Ii face semn să easă).

Omer Aga

Ai poruncit, stăpăne! (ese).

Sultanul

Mai răpede ca fulgerul il va ajunge mănia mea. — Skender-Paşa se află cu oaste la Dunăre, Cantemir-beiu stă gata in Bugeac, ear Radu-Vodă aşteaptă poruncile mele in Muntenia. — Vreau să fii veselă!

Mapeiker

Acum sunt veselă!

Sultanul

Acum in clipa aceasta, nu mai tărziu, voiu poruncì. (ese).

SCENA VII

Mapeiker şi Sara

Mapeiker

(Merge in urma Sultanului, apoi, după ce el a eşit, se intoarce spre partea, in care a eşit Sara şi bate in palme).

Sara

(Intră, cade in genuchi și iși acopere fața).

O! nenorocita de mine! ce am făcut!

Mapeiker

Fii femee, Saro!

Sara (se ridică)

M'a ajuns blăstemul fraţilor mei! (Hotărit și stăruitor). Toate le poţi: fă ca să merg şi eu cu oastea lui Skender-paşa in Moldova şi ca Skender-paşa să asculte de mine, cum ar asculta de tine.

Mapeiker

Vei merge, Saro, cu oastea şi Skender-paşa va asculta de tine.

Sara

Nu este nimeni mai puternic ca Mapeiker! (Se retrage). (in parte) Sara il va resturna, dar şi-l va scăpa!

(Perdeaoa cade).

CĂNTECE POPULARE SPANIOLE

(**Cancionero popular.** — Madrid — 1865)

I

Stelele, luceferii
Ce pe ceruri strălucesc,
Ii aseamĕn eu cu creţii
Ce-a ta frunte-impodobesc.

II

Ochii tĕi sunt douĕ tunuri,
Ce cu praf le-ai incărcat,
Şi vorbele tale, glonţuri
Ce-a mea inimă străbat.

III

Am visat că astă noapte
Doi negri mĕ ucideau:
Erau ochii tĕi cei măndri,
Ce'ntărtaţi mĕ tot priveau.

IV

Genele tale, testele
De bolduri imi par că sunt:
Când te uiţi la mine, ele
In inima mea se 'mplănt.

V

Ochii tĕi sunt doui luceferi,
Ce cu-atăta foc lucesc,
Incăt vĕzul imi slăbeşte,
Numai cănd la ei privesc.

VI

Nu dă in Ocean luna,
Cu-a ei raze-argintii,
Lumina ce o dau lumii,
Tu, cu ochii tĕi cei vii.

VII

Viaţa 'ntreagă-am stat pe mare,
Şi Maurii nu m'au prins;
Dar la tine-am fost odată,
Şi ochii tĕi m'au invins.

VIII

Ca să trec prin a ta cale,
Lipsă de fănar nu mi-i:
Ochii tĕi sunt doi luceferi,
Decăt soarele mai vii.

IX

Eşind dintr'o mŏnăstire,
Doi ochi negri am vĕzut.
A cui, sunt eu nu pot spune,
Dar rob ştiu că m'am făcut.

X

Ochi dulci ai inimei mele,
Ochi albaştri plini de dor,
De cănd i-am vĕzut in cale,
Deatunci după dinşii mor.

XI

Rozele odată, luptă
Cu garofele-au incins.
Garofele căştigarĕ,
Căci in faţa ta s'au strins.

XII

Ce deget pentru inele!
Ce pept pentru-un diamant!
Şi ce găt pentru mărgele!
Ce bujor pentru-un amant!

XIII

Subţire la cingĕtoare,
Ca o trestie de mare;
Nici inaltă, nici scurtuţă,
Numai bună de drăguţă.

XIV

Mama aceştei copile
Noroc mare va avea:
Fiind atăt de nalt cerul,
Ea in casă are-o stea.

XV

Marte cu florile vine,
Prier cu rozele lui;
Vine Mai cu-a lui garofe,
Tu in pĕr ca să le pui.

XVI

Privazul ferestei tale
Tot in stele e bătut;
Când te-arăţi, soarele ese,
Ear stelele-au dispărut.

XVII

Strălucind eşise luna;
Dar pe tine te-a zărit,
Şi, smerită, ruşinată,
După nori s'a indosit.

XVIII

In cerul căsuţei tale,
Eri te-am vĕzut, draga mea;
Cer eu o numesc cu dreptul,
Căci un ănger şede 'n ea.

XIX

Cu soarele când resare,
Cu luna din Aragon,
Aseamĕn bujorii feţei
Tale, când eşi in balcon.

XX

Stelele fug dimineaţa,
Când soarele-a resărit;
Tu chiar soarele intuneci,
Când in uşă ai eşit.

XXI

Am vĕzut eşind garofe,
Din crenguţa spinului;
Căci il atinsese draga
Cu virful piciorului.

XXII

Fă-mi, Măriucă, — o turtişoară,
Fie chiar şi de sacară;
Făcută de măna ta,
In grău bun se va schimba.

XXIII

Intre toţi copacii singuri
Laurii sunt domnitori;
Intre femei numai Ana,
Şi garofa intre flori.

XXIV

Cu toate că eşti micuţă,
De-asta nu mĕ 'ngrijesc eu:
Copacul mititel are
Foarte dulce fructul seu.

XXV

Morţi la uşa ta vĕzut-am
Paisprezece intr'o zi;
Căci ii ucisese grija,
Ştiind că nu-i vei iubì.

XXVI

Pentru dragoste trecut-au
Un străin pe acest prag;
Pentru dragoste trecut-au,
Şi iubit va fi cu drag.

XXVII

Tocmai din Madrid venit-am,
Spini călcănd in calea mea;
Dulce-a ochilor garofă,
Numai spre a te vedea.

XXVIII

Nu mĕ 'nveselesc pe mine
Grădini, roze, nici livezi;
Faţa ta mĕ 'nveseleşte:
Spune-mi, dragă, unde şezi?

XXIX

Aice la umbra lunii,
Mĕ pun şi 'ncep a cănta,
Din douĕ surori, pe una
Să vĕd de voiu fărmeca.

XXX

Cea mai mică vristă n'are,
Prea in vristă e cea mare.
Eu vrau pe cea mijlocie,
De mi-o dă tatăl ei mie.

XXXI

Cuiu a fost, ear nu garofă,
Garofa ce tu mi-ai dat,
In zioa de inălţare,
Căci in pept m'a săgetat.

XXXII

Spune-mi unde şezi copilă,
Căci a te cunoaşte vrau,
Şi dacă nu ai ibovnic,
Iţi cer eu amorul tĕu.

XXXIII

Să 'nvăţ carte hotărisem,
Dar cănd ochii tĕi vĕzui,
Hărtie, condeiu, cerneală,
Toate dracului dădui.

XXXIV

De cănd pentru-intăia dată
Eu la tine am venit,
Inimă, viaţă, suflet
Ţie ţi le-am hărăzit.

XXXV

De cum te-am vĕzut mi-eşti dragă,
De când imi eşti dragă, mor;
De mor insă pentru tine,
Sunt ferice muritor.

XXXVI

Aş voì să fiu o clipă
Veriga-ţi de la cercel,
Să-ţi pot spune la ureche,
Peptul meu ce simte'n el.

XXXVII

Când aş şti c'a ta iubire
Pentru flori in schimb mi-o dai,
Flori mai multe ţi-aş aduce
Decât au april şi mai.

XXXVIII

Chinul orbului e mare,
Că nu-şi vede calea sa;
Dar mai mare mi-i durerea,
Că nu ştiu voinţa ta.

XXXIX

Te 'ntrebai: mĕ iubeşti oare?
„Voiu vedea“ tu mi-ai rĕspuns.
Pentru a-ţi forma părerea,
Timp avut-ai de ajuns.

XL

Maică-ta de mĕ urĕşte,
Am să-i dau blăstemul meu:
Ca să-şi peardă pe-a ei fiică,
Şi apoi s'o găsesc eu.

ST. G. VĂRGOLICI.

August, 1886.

STUDII DE LITERATURA FRANCESĂ

MOLIÈRE:

LES „PRÉCIEUSES RIDICULES" şi „LES FEMMES SAVANTES"

Nu-mi propun a discuta in coloanele acestei Reviste cestiunea educaţiunei femeilor şi a instrucţiunei lor, nici despre rolul şi influenţa femeilor, fie in familie, fie in societate. Scopul meu nu este de-a intra in nişte consideraţiuni aşa de generale, cu ocasiunea studierei pieselor lui Molière «*Les précieuses ridicules*» şi «*Les femmes savantes*». Istoria pieselor şi a imprejurărilor ce le-a dat naştere, caracterele şi intinderea lor, aceste sunt punctele ce-mi propun a studia.

Pentru a inţelege bine «Femeile invăţate» şi a ne da socoteală de ceeace a voit *Molière* să facă, e de neapărată trebuinţă a cunoaşte şi «Preţioasele ridicule». In această piesă mică pe care o represintă puţin timp după sosirea sa in Paris, *Molière* atacà cu atăta spirit şi fără cruţare unul din defectele cele mai ciudate şi mai ridicule din timpul sĕu. Numele de «*Précieuses*» luase naştere in faimoasele intruniri ale «*Otelului de Rambouillet*» unde se formase o societate de oameni distinşi şi de femei de spirit, cari sub ocrotirea celebrei *Catherine de Vivonne, marquise de Rambouillet*, (poreclită «*l'incomparable Arthénice*» anagrama numelui Catherine) luaserĕ asupra lor sarcina de-a luptà contra manierelor puţin delicate şi a moravurilor veacului precedent. Desigur intenţiunea era vrednică de laudă; dar orice societate

care caută să se indepărteze prea mult de mersul obicĭnuit şi general al lumei, se mulţămeşte numai cu propriele sale merite, şi cade, la urma urmei, in exageraţiune. Mania de-a face spirit, afectarea manierelor şi a limbagiului nu vor intărzia a se agăţa de această mică societate; şi eată cum descrie pe *Preţioase*, unul dintre cei mai ingăduitori istorici al lor, acela care a schiţat, ca să zic aşa, codul genului preţios :

«Sunt sigur, zice *Somaize*, (1) că cea dintăi parte a unei preţioase e spirirul; pentru a purta acest nume e absolut necesar ca o persoană să aibă spirit sau să se prefacă că are, sau cel puţin să fie incredinţată că are». (Je suis certain que la I-re partie d'une *Précieuse* est l'esprit, et que pour porter ce nom il est absolument nécessaire qu'une personne en ait ou affecte de paraître en avoir ou du moins qu'elle soit persuadée qu'elle en a). După cum ne putem asigura, definiţiunea e destul de intinsă, şi mai cu samă in ultima sa parte e destul de darnică, căci poate cuprinde pe toată lumea, de la cel mai cu duh pănă la cel mai nătăng.

Ceva mai tărziu, un alt critic, (2) scrie următoarele earăş cu privire la *Preţioase:*

«L'on a vu, il n'y a pas longtemps, un cercle de personnes des deux sexes, liées ensemble par la conversation et par un commerce d'esprit : ils laissaient au vulgaire l'art de parler d'une manière intelligible ; une chose dite entre eux peu clairement en entraînait une autre encore plus obscure, sur laquelle on enchérissait par de vraies énigmes, toujours suivies de longs applaudissements, par tout ce qu'ils appelaient délicatesse, sentiment, tour et finesse d'expression; ils étaient enfin parvenus à n'être plus entendus, et à ne s'entendre pas eux-mêmes. Il ne fallait, pour fournir à ces entretiens, ni bon sens, ni jugement, ni mémoire, ni la moindre

---

1) *Somaize* : «Grand dictionnaire des Précieuses» (2 vol. Paris, 1661).

2) *Jean de La Bruyère*, născut la Paris, (1644—1696) cel mai popular dintre moraliştii francesi.

capacité ; il fallait de l'esprit, non pas du meilleur, mais de celui qui est faux, et où l'imagination a trop de part».

Astfel o societate, unde se intălneau la inceput oameni insemnaţi: *Voiture,* (1) *Balzac,* (2) *Segrais,* (3) *Malherbe* (4) şi până şi *Marele Corneille,* şi impreună cu dinşii femei de merit, fiindcă *doamna de La Fayette* şi *doamna de Sévigné* făceau deasemenea parte, 'şi schimbà caracterul incetul cu incetul şi strică totul in jurul ei. Limba simplă şi naturală fu inlocuită cu tot soiul de metafore ciudate şi cu locuţiuni pretenţioase.

Sub pretext de-a goni cuvintele vulgare şi de-a nu intrebuinţa decăt un limbagiu distins, *Preţioasele* considerau de injositoare tot ce e natural şi simplu, condamnănd expresiunile obicinuite, aşa că, limba era in pericul de-a deveni ridiculă şi neinţeleasă. In acel timp, pungaşii (filous) se numeau *braves incommodes;* slugile (domestiques) *fidèles* sau *nécessaires ;* te intrebà : *si vous étiez en commodité* d'être visible; venea să te intimpine *avec les ailes de l'impatience;* scufia de noapte (bonnet de nuit) deveni *le complice innocent du mensonge ;* voiau să inlocuiască cuvěntul *rire* (a ride) prin *montrer l'ameublement de sa bouche ;* in loc de : *se mettre en colère* se zicea *pousser le dernier rude; l'homme* era *l'aîné de la nature* (cel mai in virstă din natură); *la main* era *une*

---

1) *Voiture* (Vincent) 1598—1648, amicul lui Ludovic al XIII-lea care il insărcină cu mai multe misiuni diplomatice. Ca scriitor, avem de la el *Scrisori* (Lettres) scrise intr'un stil elegant şi pline de spirit. Tot de la el mai avem şi: *Rondeaux, ballades, triolets.*

2) *Jean-Louis de Balzac,* rival serios al lui Voiture in genul epistolar, fiu al unui nobil din Languedoc, se născù la *Angoulême* in 1594. E autor de *Discours* (discursuri) şi *Scrisori* (lettres).

3) *Segrais,* născut la Caen (1624—1701) scrise tragedia *Hippolyte,* romanul *Bérénice.* E cunescut insă mai mult ca poet pastoral; reputaţiunea sa e datorită *Eglogelor* (Eglogues).

4) *Malherbe* (François) se născù in 1555. E in fruntea poeţilor lirici din veacul al XVII-lea; şeful de l'*Ecole française* (Scoalei franceze) opusă celei de mai inainte, *Scoalei galice* (Ecole gauloise). Operele sale sunt : *Odes, sonnets, paraphrases de psaumes, de stances* d'*Epigrammes.* E considerat ca : *Le père de la poésie française* (părintele poesiei franceze).

mouvante; *danser* era *tracer des chiffres d'amour*; *un sourire dédaigneux* era *un bouillon d'orgueil*; *les cheveux roux* erau *des cheveux d'un blond hardi*; *l'hypocrisie* era *le masque de la vertu*; *un miroir* era *les conseiller des grâces*; o femee zicea servitorului sĕu: *enlevez la superficie de cette ardente*, insemna *mouchez la chaudelle*; in loc de *approchez-nous de fauteuils* se zicea: *voiturez-nous ici les commodités de la conversation*. Ce trebuia insă să fi fost limbajul particular femeilor, de pildă termenii de toaletă! *La petite oie*: «Que vous semble de ma petite oie? La trouvez-vous congruente à l'habit?» (Mascarille cătră Cathos: *Précieuses Ridicules*, scena X). Se zicea atunci de cordele, de pene şi de orice soiuri de găteli cari impodobeau haina, pălăria, mănuşile, colţunii, papucii. *Le canon* era o bucată de materie impodobită cu brodării de dantele, ce se punea pe deasupra genunchiului; dintre cele trei fuste ce purtau atunci cucoanele, cea de deasupra se numea *la modeste*, a doua *la friponne* şi a treia *la secrète*. Când voiu arăta că afectarea limbajului era tot atăt de mare ca şi aceea a manierelor şi a sentimentelor, atunci se va inţelege in ce excese ridicule căzuse gustul, cum aceste excese puteau să fie chiar in dauna politeţei şi a moralei, şi pentru ce resboiul declarat de *Molière* pentru a stirpì un abus de mult inrădăcinat, era necesar. Inainte de dinsul *Preţioasele* fuseseră atacate de *Desmarets* (1) in comedia sa «*Visionnaires*» pe la inceputul anului 1637.

M-lle de Scudéry (2) persoană dealtmintrelea foarte inţe-

1) *Desmarets de Saint-Sorlin* (1596—1676) autora unei epopei nereuşite: *Clovis ou la France Chrétienne*. Comedia *Visionnaires*, caricatură amusantă şi in general bine versificată.

2) *Madeleine de Scudéry* una din intimele Otelului de Rambouillet. In loc de ciobani ea puse in scenă eroi, făcĕndu-i să vorbească un limbagiu prea galant. Romanul sĕu *Cyrus* e astfel caracterisat de *Boileau*: «Son Cyrus plus fou que tous les Céladons et les Sylvaodres, qui n'est occupé que de sa Mandane, et ne sait du matin au soir que se la menter et gémir». (Dialogue sur les héros de roman).

In alt roman «Clélie» M-lle de Scudéry represintă pe toţi eroii repu-

leaptă şi plină de duh, femee superioară in multe privinţi; prin romanele sale cari nu se mai sfirşiau şi cari făcurĕ mare vuet, adusese la modă analisa delicată şi subtilă a sentimentelor inimei omeneşti. Cănd eşti in stare să invingi uritul ce simţi la cetirea romanelor domnişoarei de Scudéry, nimic poate nu ar fi mai curios de studiat decăt disertaţiunile lungi a persoanelor sale, asupra amiciţiei, asupra urei, asupra fidelităţei, asupra politeţei, asupra amorului insfirşit. Şi să nu uitaţi că aceste persoane aşa de subtile, altmintrelea ne sunt nouă arătate de antichitate: istoria ni le represintă ca nişte persoane curajoase, energice, severe, şi ceva mai mult ăncă, eroice.

Marele Cyrus e zugrăvit tot atăt de cochet ca şi regina *Massageţilor*, *Thomyris*. Se găseşte in romanele sale «Cyrus» şi «Clélie» maxime şi disertaţiuni galante in gura lui *Brutus*, a lui *Horatius*, *Cocles* şi a *Cleliei*, această *Virago* romană (eroina) care trecea in not *Tibrul* pentru a scăpa de urgia lui *Porsenna*, sub a cărui robie se găsea, intocmai ca şi eroii timpurilor fabuloase. Cu toţii se puseră a diserta asupra sentimentelor; şi ca să nu vorbesc decăt numai de amor — care va fi totdeauna dintre toate sentimentele omeneşti, cel mai general, cel mai puternic şi cel mai bine cunoscut — il reduseserĕ la un fel de platonism ridicul, la un idealism prea subtil, care falşifica şi inăduşea natura, după cum o plantă frumoasă şi verde se vestejeşte intr'o sară, departe de aerul natal.

Ştiinţa geografică e recunoscĕtoare domnişoarei de Scudéry pentru născocirea Hărţii «*Du pays de Tendre*» unde se găsesc fluviile *Inclinaţiunei* (l'Inclination), *Stimei* (l'Estime) şi al *Recunoştinţei* (la Reconnaissance), marea *Inimiciţiei* (l'Inimitié), lacul *Indiferenţei* (l'Indifférence). Pentru a ajunge la oraşul *Tendre* care e scopul final al amorezaţilor, trebue a

blicei romane la inceput, «les Coclès, les Scévola, les Brutus, plus doucereux encore qu'Artamène, ne s'occupant qu'à tracer des cartes géografiques, comme la ridicule *Carte de tendre*, et qu'à se proposer les uns aux autres des énigmes galantes». (Boileau, opul citat).

impresura orăşelul *Billets-galants*, a invinge mahalaoa *Billets-doux*, şi a pune măna pe urmă pe castelul *Petits-soins*. Această alegorie ingenioasă, ba chiar prea ingenioasă, era o inchipuire a timpului indelungat ce un adevĕrat amant pune inainte de-a fi stăpănul obiectului iubit. Şi să nu credeţi că aceasta era o teorie in vĕnt, o simplă indeletnicire a spiritului; aceste frumoase maxime de galanterie preliminare erau serios puse in practică. Celebra *Julie d'Angennes*, fiica doamnei de Rambouillet, iubită de domnul *de Montausier*, —nobil in toată puterea cuvĕntului şi unul dintre cei mai bine crescuţi al veacului al XVII-lea, — nu-l făcù să aştepte mai puţin de patrusprezece ani inainte de-a consimţi a-i acorda măna.

In mijocul acestor extravaganţi apărù Molière fără de veste, in 1659, cu piesa sa «*Précieuses Ridicules*», care fù pentru *Preţioase* o lovitură de moarte.

Poetul puse in scenă douĕ tinere preţioase: una pasionată pentru manierele elegante şi cu pretenţiuni de femee de spirit, *Madelon*; cealaltă *Cathos*, incăpăţinată pentru maximele galanteriei zilnice şi pentru platonismul domnişoarei de Scudéry. Pe cea dintăi o face fiică, pe a doua nepoata unui burghez, *Gorgibus*, foarte simplu, aproape grosolan; care se supără din toată inima cănd vede casa sa transformată intr'un *bureau d'esprit* (birou de spirit) şi o sucursală a saloanelor la modă. Le alege ca subretă o fată de la ţară, foarte naivă, *Marotte*; poetul creà astfel cele mai puternice contraste. In sfirşit presupune că doi tineri nobili, *La Grange* şi *Du Croisy*, respinşi de tinerele Preţioase, le trămiteau servitorii pentru a juca inaintea lor rolurile de marchis şi vicomte, tot atăt de preţioşi şi tot aşa de ridiculi ca şi Preţioasele insăşi. Aceste sunt cu totul victimele unei comedii care se joacă pe socoteala şi in dauna lor; şi nu e nimic mai glumeţ decăt de-a vedea pe *Madelon* cea cu pretenţiuni la spirit şi *Cathos* sentimentala, vesele şi incăntate la nebunie, vĕzĕndu-se admirate, adorate de vicomtele de Jodelet şi de marchisul de Mascarille, doi domni cu atăta spirit şi cu fisionomie aşa de plăcută:

Mascarille. Eh bien! mesdames, que dites-vous de Paris?

Madelon. Hélas! Qu'en pourrions-nous dire? Il faudrait être l'antipode de la raison, pour ne pas confesser que Paris est le grand bureau des merveilles, le centre du bon goût, du bel esprit et de la galanterie?

Mascarille. Pour moi, je tiens que hors de Paris il n'y a point de salut pour les honnêtes gens.

Cathos. C'est une vérité incontestable.

. . . .

Mascarille. Vous recevez beaucoup de visites? Quel bel esprit est des vôtres?

Madelon. Hélas! Nous ne sommes pas encore connues; mais nous sommes en passe de l'être; et nous avons une amie particulière qui nous a promis d'amener ici tous ces messieurs du Recueil des pièces choisies.

. . . .

Mascarille. C'est moi qui ferai votre affaire mieux que personne; ils me rendent tous visite; et je puis dire que je ne me lève jamais sans une demi-douzaine de beaux-esprits.

Madelon. Eh! mon dieu! nous vous serons obligées de la dernière obligation, si vous nous faites cette amitié; car enfin, il faut avoir la conaissance de tous ces messieurs-là, si l'on veut être du beau monde. Ce sont eux qui donnent le branle à la réputation dans Paris; . . . . Mais, pour moi, ce que je considère particulièrement, c'est que par le moyen de ces visites spirituelles, on est instruite de cent choses qu'il faut savoir de nécessité, et qui sont de l'essence du bel esprit. On apprend par là chaque jour les petites nouvelles galantes, les jolis commerces de prose et de vers.

Cathos. En effet, je trouve que c'est renchérir sur le ridicule, qu'une personne se pique d'esprit, et ne sache pas jusqu'au moindre petit quatrain qui se fait chaque jour.

Mascarille. . . . . . je veux établir chez vous une académie de beaux-esprits, et je vous promets qu'il ne se fera pas un bout de vers dans Paris, que vous ne sachiez par

cœur avant tous les autres. Pour moi, tel que vous me voyez, je m'en escrime un peu quand je veux; et vous verrez courir de ma façon dans les belles ruelles de Paris, deux cents chansons, autant de sonnets, quatre cents épigrammes et plus de mille madrigaux, sans compter les énigmes et les portraits.

. . . .

Mascarille. Que vous semble de ma petite oie? La trouvez-vous congruente à l'habit?

Cathos. Tout à fait.

. . . .

Mascarille. Que dites-vous de mes canons?

Madelon. Il faut avouer que je n'ai jamais vu porter si haut l'élégance de l'ajustement.

. . . .

Mascarille (răcnind pe neașteptate). Ahi! ahi! ahi! doucement Dieu me damne, mesdames, c'est fort mal en user; j'ai à me plaindre de votre procédé; cela n'est pas honnête.

Cathos. Qu'est-ce donc? Qu'avez-vous?

Mascarille. Quoi! Toutes deux contre mon cœur en même temps! M'ataquer à droite et à gauche! Ah! c'est contre le droit des gens: la partie n'est pas égale; et je m'en vais crier au meurtre. (Scène X des *Précieuses Ridicules*).

SCÈNE XII.

. . . .

Madelon à *Cathos.* Ma toute bonne, nous commençons d'être connues; voilà le beau monde qui prend le chemin de nous venir voir.

Mascarille. Mesdames, agréez que je vous présente ce gentilhomme-ci: sur ma parole il est digne d'être connu de vous.

Jodelet. Il est juste de venir vous rendre ce qu'on vous doit; et vos attraits exigent leurs droits seigneuriaux sur toutes sortes de personnes.

Madelon. C'est pousser vos civilités jusqu'aux derniers confins de la flatterie.

Cathos. Cette journée doit-être marquée dans notre almanach comme une journée bien heureuse.

. . . .

. . . .

. . . .

Moscarille. Vicomte, que dis-tu de ces yeux?

Jodelet. Mais toi-même, marquis, que t-en semble?

Mascarille. Moi, je dis que nos libertés auront peine à sortir d'ici les braies[1] nettes. Au moins, pour moi, je reçois d'étranges secousses, et mon cœur ne tient plus qu'à un filet.

Madelon. Que tout ce qu'il dit est naturel! Il tourne les choses le plus agréablement du monde.

Cathos. Il est vrai qu'il fait une furieuse dépense en esprit.

SCÈNE XIII.

Madelon. Mon Dieu, mes chères, nous vous demandons pardon. Ces messieurs ont en fantaisie de nous donner les âmes des pieds, et nous vous avons envoyé querir pour remplir les vides de notre assemblée.

Lucile. Vous nous avez obligées, sans doute.

Mascarille. Ce n'est ici qu'un bal à la hâte; mais l'un de ces jours nous vous en donnerons un dans les formes. Les violons sont-ils venus?

Almanzor. Oui, monsieur; ils sont ici.

Cathos. Allons donc, mes chères, prenez place.

Mascarille, (jucând singur pentru a incepe jocul). La, la, la, la, la, la, la, la.

Madelon. Il a tout à fait la taille élégante.

Cathos. Et a la mine de danser proprement[2]

---

1) *Braie*, albituri.

2) Danser proprement, a juca bine.

Mascarile (luănd pe Madelon la joc). Ma franchise va danser la courante aussi bien que mes pieds. En cadence, violons, en cadence. Oh! quels ignorants! Il n'y a pas moyen de danser avec eux. Le diable vous emporte! ne sauriez-vous jouer en mesure? La, la, la, la, la, la, la, la. Ferme! O violons de village!

Această bucuriă insă a preţioaselor nu va dura mult timp, căci in curĕnd sermanele fete vor fi singure martore a comediei ce intr'adins li se joacă. *La Grange,* unul dintre amanţii paraponisiţi intră răpede in sala de joc, şi nici una nici douĕ, incepe, cu un baston, a aplica pe spete căteva lovituri pseudo-marchisului Mascarille :

La Grange. Ah! ah! coquins, que faites-vous ici? Il y a trois heures que nous vous cherchons.

Mascarille (simţind loviturile). Ahi! ahi! ahi! vous ne m'aviez pas dit que les coups en seraient aussi.

Jodelet. Ahi! ahi! ahi!

La Grange. C'est bien à vous, infâme que vous êtes, à vouloir faire l'homme d'importance! (Scène XIV).

Vĕ puteţi inchipuì căt de indignate au trebuit să se simtă Cathos şi Madelon ştiind că au jucat cu douĕ slugi, ciomăgite la urmă in faţa lor, şi mai apoi desbrăcate chiar de hainele ce le luaseră de la stăpănii lor *La Grange* şi *Du Croisy:*

Du Croisy. Comment, mesdames, nous endurerons que nos laquais soient mieux reçus que nous; qu'ils viennent vous faire l'amour à nos dépens, et vous donnent le bal?

Madelon. Vos laquais!

La Grange. Oui, nos laquais.

Madelon. O ciel! quelle insolence!

La Grange. C'est trop que de nous supplanter avec nos propres habits.

Du Croisy. Vite, qu'on leur ôte jusqu'à la moindre chose.

La Grange. Qu'on emporte toutes ces hardes. Dépêchez, maintenant, Mesdames, en l'état qu'ils sont, vous pouvez

continuer vos amours avec eux tant qu'il vous plaira.» (Scène XVI).

Lecţiunea era grozavă pentru amĕndouĕ. In marea lor nedumerire, recunosc totuş că ceeace se petrece dinaintea ochilor lor nu e decăt expresiunea adevĕrului, jurănd să-şi resbune pe cei doi miserabili cari au indrăsnit să le amăgească.

«Ah? mon père, zice *Madelon* cătră *Gorgibus*, c'est une pièce sanglante qu'ils nous ont faite.»

«Oui, respunde Gorgibus, c'est une pièce sanglante, mais qui est un effet de votre impertinence, infâmes! Ils se sont ressentis du traitement que vous leur avez fait, et cependant, malheureux que je suis, il faut que je boive l'affront.»

«Ah! adauge Madelon, je jure que nous en serons vengées, ou que je mourrai en la peine.» (Scène XVIII).

Madelon remăne numai cu ameninţarea fără a-şi putea resbuna vreodată, in timp ce cuconaşii noştri, de şi cam ruşinaţi in mijlocul balului, au cel puţin mulţămirea sufletească că au jucat căteva polci şi valsuri cu graţiósele domnişoare.

Niciodată o comedie sau satiră n'a produs efecte mai mari şi mai răpezi decăt «Les Précieuses Ridicules». Lovitura dată era aşa de bine indreptată şi aşa de puternică, in căt la moment se făcù un adevĕrat vălmăşag in publicul care se simţia aşa de crud biciuit.

La intăia representare, după eşirea de la teatru, *Ménage*(1) luănd pe *Chapelain*(2) de mănă, ii zise: «Monsieur, nous approuvions, vous et moi, toutes les sottises qui viennent d'être critiquées si finement et avec tant de bonsens; mais croyez-moi, pour me servir de ce que *St. Remi* dit à

1) *Gilles Ménage* (1613—1692) adversar al *Academiei Franceze* prin «Origines de la langue française», contribuì mult la fixarea şi purificarea limbei.

2) *Chapelain* (1595—1674) poet epic, autorul poemului «La Pucelle d'Orleans», in 24 cănturi; numai cele 12 de la inceput fură publicate de autor.

Clovis, il nous faudra brûler ce que nous avons adoré, et adorer ce que nous avons brûlé». Unii dintre invinşi se hotărirĕ ei singuri a ride impreună cu invingĕtorul de ei insăş căutănd a se indrepta. *Ménage* mai adaugă că chiar din acea zi scriitorii şi publicul incepurĕ a se desgusta de stilul afectat.

Acesta e cel mai mare succes ce un autor comic a putut să aibă vreodată. Desigur că nu putem nega influenţa exercitată de teatru asupra moravurilor; dar această influenţă de obiceiu e inceată şi se simte. A sili insă pe acei pe cari, cu căteva zile mai inainte i-ai atacat, să recunoască singuri deindată greşelile şi defectele lor, aceasta nu se mai vĕzuse ăncă niciodată. Această piesă era totodată şi cea dintăi comedie de moravuri a lui Molière. Din acel moment şi poetul incepù să aibă o mare influenţă asupra publicului, pe care trebuia in urmă să-l incănte şi mai mult prin o mulţime de capodopere. Totuş in această mare victorie a bunului simţ contra prostiei, nu se grăbirĕ toţi invinşii a face amendă onorabilă. Căţiva, mai incăpăţinaţi decăt ceilalţi, mai păstrarĕ ăncă mania limbajului afectat, şi care in realitate nu era decăt o limbă stricată şi neinţeleasă, un adevĕrat galimatias. Un singur lucru, — şi acesta era punctul capital, — opinia publică nu mai era cu dinşii. Molière nu se desnădăjduì; el goneşte şi urmăreşte pe fugari in toate părţile; ii loveşte fără milă in «*La critique de l'Ecole des Femmes*» (1662) şi in «*L'impromptu de Versailles*» (1663); in urmă observâ că inimicul, deşi se cam schimbase, totuş nu dispăruse cu totul, de aceea crezù necesar a-i mai declara un ultim resboiu.

Peatunci lucrările lui *Vaugelas*(1) şi a lui *Ménage* insuflaseră şi altora gustul discuţiunilor gramaticale, şi gramatica devenì un subiect general de conversaţiune; fără indoeală că nu era nici un rĕu a se ocupa puţin şi de gramatică, care fusese pănă atunci cu totul lăsată in părăsire. Doamna de

1) *Vaugelas* (1585—1650) considerat in cestiuni de limbă ca oracolul Preţioaselor, ne-a lăsat nişte observaţiuni limbistice de valoare «*Remarques sur la langue française*» şi o traducere puţin exactă, insă scrisă intr'un stil elegant, a autorului latin : *Quintus Curtius Rufus*.

Sablé (1) femee plină de spirit, amică ducelui de la *Rochefoucauld* (2), ştia puţină ortografie, şi mulţi dintre contemporanii ei nu ştiau mai multă ortografie decăt dinsa. Reacţiunea in favoarea gramaticei fù aşa de violentă incăt cele mai insemnate persoane ale veacului al 17-lea căutau pretutindene purismul in limbă şi subtilitatea. S'a vĕzut femei pe care le apucau istericalele cănd auziau cea mai mică infrăngere la legile gramaticale, sau vreun termin ordinar pronunţat dinaintea lor. Pe lăngă această manie, ma era ăncă şi gustul pentru sonete şi madrigale, moştenire remasă de la generaţiunea precedentă, şi insfărşit, pasiunea pentru ştiinţă şi filosofie.

Descartes (3) avea atunci mare reputaţiune; in toate şcoalele luase locul filosofului grec *Aristotel*, şi această discuţiune străbătĕnd pănă şi prin saloane, mai in toate societăţile nu se auzia discutănd decăt despre *tourbillons* (vărtejuri), despre *esprits-animaux*, despre *la matière subtile* şi despre *l'horreur du vide*. Fiindcă prin lucrările lui Descartes, lui *Gassendi* (4) şi ale lui *Pascal* (5) ştiinţele erau la modă,

1) *Marquise de Sablé* (1598—1678) femee distinsă, una dintre Preţioase, amica doamnei de Sévigné, doamnei de Lafayette.

2) *Duc de La Rochefoucaud* (1613—1680) scrise sub titlul de: «*Réflexions et sentences, ou Maximes morales*» un mic tractat plin de spirit, insemnat prin stil; după dinsul toate acţiunile omeneşti au drept motor principal, iubirea de sine şi interesul personal.

3) *Descartes* (René) născut la *Haye* (in Touraine) in 1596, şi mort in 1650 la *Stockholm* (in Suedia). Publică in 1637 «*Discours sur la méthode*», cel intăi tractat filosofic scris in franţuzeşte. In această operă el proclamă superioritatea raţiunei şi a reflecţiunei asupra credulităţii şi a rutinei. E părintele filosofiei spiritualiste. El presupune că noi putem să ne indoim de orice lucru, afară de găndirea noastră; de unde faimosul sĕu principiu: «Cogito, ergo sum.» (găndesc, deci exist.) *Descartes* mai publică «*Les méditations*», «*Le traité des Passions*», «*Les principes de philosophie*» in latineşte, şi alte opere de ştiinţă, asupra geometriei, dioptricei, meteorilor, etc.

4) *Gassendi* (Pierre) născut in *Provence* (1592—1655), profesà doctrina filosofului grec *Epicur*.

5) *Pascal* (*Blaise*) născut la *Clermont* (1623—1662). La vrăsta de 16 ani scrise un tractat despre «Sections comiques». Alte două opere «Les Provinciales» şi «Les pensées» il pun in răndul celor mai mari cugetători din

femeile n'au voit să se lase mai pe jos; in viitor nu visară decăt la matematică şi la cestiuni de metafisică. Toate până la una se dedară la speculaţiunile fisicei şi ale astronomiei, şi aceasta cu atăta răvnă incăt unele, din causa marei lor pasiuni pentru ştiinţă, işi uitau chiar de-a se ingrijì de frumuseţă; cu atăta mai mult trebuiau să-şi uite de gospodărie, de bărbaţi şi de copii. Grijile casnice, educaţiunea copiilor, tot ce este adevĕratul domeniu al femeilor, şi care le stă aşa de bine, nu insufla acestor invăţate decăt un mare dispreţ. Ele considerau ca injositor şi ruşinos tot ce era natural şi simplu, ne mai voind să ştie de casă.

«Où l'on voyait aller tout sens dessus dessous.»

Nu mai erau femei, soţii, mame, dar adevĕrate muse.

Şi cu toată invăţătura lor, mulţi bărbaţi nu aveau ambiţiunea să aibă ca consoartă o musă, şi ar fi preferat, pentru a le ingrijì de casă, o fiinţă mai legată de lucrurile pămĕnteşti. Fiecare trăgĕnd in partea sa, bărbatul insistănd ca nevasta sa să binevoiască să se coboare şi pe pămĕnt, pe când femeea ţinea una şi bine, să se ridice la cer şi către un ideal sublim, vĕ puteţi inchipuì dacă era cu putinţă ca liniştea casnică şi inţelegerea intre soţi să mai existe.

Această boală care mai intăi se legase de femeile aristocrate, incetul cu incetul se lăţì şi in burghezime, unde işi intinsese domnia şi cu mai mare putere. Reul era la culme, când Molière intervenì din nou, in 1672, cu «*Femeile Invăţate*».

Această pretenţiune la invăţătură nu părea a fi un subiect favorabil pentru a provoca risul, in timp de cinci acte. Molière scoase dintr'o materie, stearpă prin ea insăşi, un su-

---

lume. «Provincialele» (Scrisori scrise unui amic in provincie) sunt un pamflet indreptat contra Jesuiţilor.

D-na de Sévigné (1626—1696), unul din cei mai mari epistolari francesi. In *Epistolele* (Lettres) sale ea ia toate tonurile, de la familiar până la sublim.

D-na de La Fayette (1632—1693) autorul romanelor: «*Zaïde*» şi la «*Princesse de Clèves*»; ea poate fi considerată cu drept cuvĕnt creatoarea romanului modern.

biect minunat, şi făcù una din comediile cele mai atrăgětoare şi mai perfecte.

In toate timpurile au existat femei care au onorat sexul lor ocupăndu-se cu ştiinţi, şi căteodată chiar cu cele mai abstracte şi cele mai grele ştiinţi. Şi astfel de femei au fost cu mult mai numeroase decăt ne putem inchipuì; căci numěrul acelora al căror nume s'a păstrat pintre oameni e relativ mic. *Contele Leopold Ferri* care murì la *Padova* in 1847. lăsâ o bibliotecă unică in felul sěu, compusă exclusiv de opere scrise de femei in toate limbele şi din toate ţările, Această bibliotecă cuprindea aproape 30,000 volume. Toate veacurile au produs deci femei vrednice de-a lăsa un nume in ştiinţă. Dar boala pedantismului la femei ca şi la bărbaţi n'are nicio legătură cu ştiinţa propriu zisă. Toată lumea e de părere că adevěrata ştiinţă e fără pretenţiune; că pedantismul nu e totdeauna o dovadă de invăţătură, dar mai cu siguranţă un semn de prostie.

Piesa lui Molière «Les femmes savantes» n'are multă acţiune sau cel puţin nu este acţiunea care ne interesează mai mult. Ea e totuşi importantă şi serioasă, deşi cuprinsă in interiorul unei singure familii.

«Eată o casă unde mania de-a face spirit a introdus de mult timp neinţelegerea şi gălceava; o familie desorganizată din causa extravaganţelor membrilor ei; aicea ca şi pretutindenea pe unde se află, plăcerea pentru ceeace e fals a stricat aceeace natura a făcut mai frumos şi mai respectabil. Nebunia mamei a influenţat şi asupra uneia din cele douě fete; cealaltă păstrăndu-şi acelaş bun simţ pănă la sfirşit, şi care in mijlocul acestor extravaganţe a remas un model de graţie naturală şi de adevěrat spirit, e ca şi o străină in propria sa casă. Bunătatea lui Chrysale care ar putea să fie o virtute in alt loc, devine un flagel in faţa unei femei ambiţioase care nu visează decăt ştiinţa şi limbajul frumos. Biata Henriette, făgăduită, fără consimţimĕntul ei, unui pedant fără inimă şi apărată rěu de un tată, care cu toate acestea o iubeşte, va fi pedepsită din causa prostiilor pe cari nu le-a făcut, şi a nebuniilor de cari s'a ferit căt a putut mai mult. Insfărşit,

această casă onestă, devenită un biurou de spirit, nu mai e sanctuarul familiei, ci cuibul intriganţilor şi al proştilor. Să ne amintim de *Tartuffe* şi să comparăm. Situaţiunea e aceiaşi.

In *Tartuffe* ca şi in «Les femmes savantes» Molière combate şi stigmatisează prin energicele sale descrieri, prejudiţiile, minciuna, uitarea celor mai sacre datorii ale vieţii şi a celor mai sfinte legi ale naturei. Molière apără familia, bunul-simţ, raţiunea, adevĕrul.» (1) Acolo ca şi aicea, incidentele sunt foarte simple, şi desnodămĕntul n'a cerut mare sforţare de imaginaţiune. Molière nu s'a silit niciodată de-a complicà, intr'un mod puternic, combinaţiunile dramatici, şi nu găsim in teatrul sĕu aceeace se numeşte astăzi *opere strins inlănţuite şi incurcate.* Acţiunea e pentru dinsul un mijloc, niciodată un scop; insă, ca toate geniile cele mari, el posedă arta de-a produce efecte mari cu mijloacele cele mai simple. Să lăsăm deci acţiunea, care nu ne va presenta nimic obscur, şi să ne ocupăm de caractere.

Molière care imprumuta cu multă libertate subiecte de comedie pe ori unde le găsea, imprumuta cu mai mare uşurinţă sieş. Hotărit a representa pe scenă acelaş defect ca şi in «Les précieuses ridicules» sub forma ce luase, se uită in jurul sĕu şi căutà să mai regăsească persoanele de altădată. *Madelon* s'a măritat; dar, vai! a trebuit (in lipsa altuia mai bun, desigur) să primească ca bărbat un om ales de tatăl sĕu, şi pe care bunul *Gorgibus* l'a căutat negreşit după chipul şi asemĕnarea sa, dealtmintrelea om cinstit, bun la caracter, bogat indeajuns, dar, un burghez cu maniere care te face să o apuci la fugă cănd 'l vei auzì vorbind:

«Est il de petits corps un plus lourd assemblage?
Un esprit composé d'atomes plus bourgeois?
(Femmes Sav. Acte II, sc. 7)».

De voe, de nevoe, s'a măritat insfirşit cu Chrysale, şi are copii cu dinsul. Dacă s'a injosit să-l iee de bărbat, n'aveţi

1) Extras din studiul nostru asupra lui «Molière» publicat in «Convorbirile literare» din 1 Ianuarie 1886.

grijă, din zioa căsătoriei a inceput să-şi resbune; şi cum işi resbună in toate zilele! Veţi vedea aceasta indată, căci veţi intălnì-o sub numele de *Philaminte*. Când era fată, ea nu visa decât spirit; astăzi insă nu e ştiinţă in lume pe care să nu o cunoască, incepĕnd cu filosofia şi până la fisică şi algebră; dar filosofia mai cu samă şi astronomia! Şi Philaminte e o femee energică! devisa ei ar fi: aşa vrau, aşa să fie; ştie ea drepturile ce-i dă ştiinţa! Veţi vedea-o guvernănd casa sa, totul inchinăndu-se ei, şi ducĕnd pe bărbatul sĕu de nas. Aş vrea să-l vĕd dacă ii mai dă măna să se opună nevestei sale. *Philaminte* nu e *o invăţată*, ci *un invăţat* şi aceasta e aşa de adevĕrat că rolul a fost jucat mai intăi de un bărbat. Ştiinţa a făcut să se vestejască in ea toate graţiile şi toate sentimentele cari fac farmecul sexului sĕu! Ştiţi oare că in filosofie aparţine *scoalei stoice*, şi că *Zenon*, straşnicul Zenon e profesorul şi modelul sĕu. Când va venì să-i vestească că toată averea sa a dispărut cu un bancher necredincios, singură din toată familia va priimì această lovitură cu o nepăsare stoică. «Oh Ciel! strigă Chrysale, tout à la fois perdre ainsi tout mon bien!» Dar Philaminte:

Ah! quel honteux transport! Fi! tout cela n'est rien:
Il n'est pour le vrai sage aucun revers funeste,
Et, perdant toute chose, à soi-même il se reste.
Achevons notre affaire, et quittez votre ennui.
(Femmes Sav. Acte V, sc. IV).

Sunt cu totul departe de-a critica această filosofie sublimă, dincontra o admir; găsesc insă cam ciudat că aceeaşi persoană să nu aibă un temperament uniform pentru a ingăduì pe servitoarea sa să vorbească limba stricată intrebuinţată in satul ei. Nu iubesc pe o persoană care, (nu ştiu pentru ce motiv) işi păstrează filosofia pentru ocasiile mari, şi se crede scutită de-a o intrebuinţa, când e vorba de cele mici. Căci ocasiile mari sunt destul de rare; pot să nu se infăţişeze niciodată. Intr'un cuvĕnt, filosofia e la locul ei in cele mai mici afaceri ale vieţei; dar nu trebue a avea una

pentru toate zilele şi alta pentru duminici. Philaminte cu toate acestea a păstrat in serviciul sĕu pe ţărăncuşa care o slujea aşa de bine şi care se exprima aşa de rĕu.

«*Marotte.* Voilà un laquais qui demande si vous êtes au logis, et dit que son maître vous veut venir voir.

Madelon. Apprenez, sotte, à vous enoncer moins vulgairement. Dites : voilà un nécessaire qui demande si vous êtes en commodité d'être visibles.

Marotte. Dame ! je n'entends point le latin, et je n'ai pas appris comme vous, la filosophie dans le Grand Cyre.»

(Précieuses Ridicules, Scène 7).

Marotte din «Précieuses ridicules» a devenit acum *Martine.* Ea urmează a face bucate bune; din care causă e ocrotită de stăpănul sĕu Chrysale, insă supără straşnic pe stăpănă-sa, stropşind fără milă limba francesă. Doar nu de geaba işi dă osteneală Philaminte cu slugile pentru a le invăţa legile fisicei sau regulele gramaticei! *Martine* insă nu voeşte să se folosească de ceeace i se arată; s'a ocupat mai puţin de gramatică decăt de bucătărie; ea are, — şi nu-i vina ei, — limba puţin cam slobodă faţă cu stăpănii; la cas de trebuinţă li va putea chiar da căteodată şi o bună lecţiune, după cum fac mai toate slugile lui Molière. *Martine* susţine că, cu tot solecismul,

«Quand on se fait entendre, on parle toujours bien.»

Se zice că Molière găsise in bucătărie la el modelul acestei servitoare curajoase. Şi tipul ce intimplarea i-l dăduse in persoana bucătăresei sale corespundea aşa de bine cu aceeace avea el in gănd, incăt nu se temù de-a incredinţa rolul aceleia chiar ce-i procurase originalul. Adevĕrata Martine improvisată actriţă şi invăţată cum trebue de stăpănul sĕu, se represintâ insăşi in natură, şi jucâ aşa de bine, incàt parterul eşì de la t[illegible] foarte mulţămit.

Să venim acum la *Cathos* care e deasemenea una din vechile noastre cunoştinţe. Vĕ amintiţi că era in acel timp o persoană foarte sentimentală sau mai bine o exaltată, făcĕnd parte din clasa *Preţioaselor galante* (Précieuses galantes), hrănindu-se cu imaginaţiunile domnişoarei de *Scudéry* şi a domnului de *La Calprenède*, (1) ingămfându-se de numĕrul adoratorilor (in acel timp se numeau amanţi), inchipuindu-şi că vede amanţi şi eroi in toţi oamenii ce intâlnea. Aceasta se inţelege, căci asemene persoane, prin o contrazicere care era aceeace se numea atunci «le fin du fin»

«C'est là savoir le fin des choses, le grand fin, le fin du fin.» (Madelon; Précieuses ridicules, sc. X.)

pasionate pentru galanterie, se prefăceau in acelaş timp că au cel mai mare dispreţ pentru orice desnodămĕnt a unei intrigi de amor. Numeau căsătoria «amour fini» sau ăncă «l'abîme de la liberté»; le auzeai jurănd, acele persoane virtuoase, «qu'elles ne brutaliseraient jamais avec un homme de chair». — Drăgălaşa Cathos desigur că ar fi primblat pe ducele de *Montausier* pe drumurile «du pays de Tendre» chiar mai mulţi ani decât frumoasa *Julie d'Augennes* (mai tărziu ducesa de Montausier). Şi când veţi vedea-o sub numele de *Bélise*, nu vĕ veţi mira că aţi găsit-o fată bĕtrănă, şi mai fată decăt ori când. Acum ăncă pretinde ca toţi bărbaţii să se inchine farmecului sĕu, crezĕnd că ori unde se va presenta, e in stare să invirtească capul ori-cui. In timp ce celelalte femei cer de la adoratori să jure că le vor iubì, *Bélise* nu crede că nu e iubită. Inzadar *Clitandre* strigă nerăbdător: «Je veux être pendu si je vous aime!» Această obrăznicie i se pare ei un şiretlic din partea unui amorezat fricos, pentru a-şi ascunde o declaraţiune formală; cu chipul acesta ea suferе toate omagiele tăcute ale pretinşilor sĕi adoratori:

1) *Gauthier de Costes, seigneur de la Calprenède* (1610—1663) autor a cinci romane, dintre cari cel mai bun e acel intitulat «Cléopâtre»; contribuì mult a respăndì in public gustul romanelor lungi.

«Mais si la bouche vient à s'en vouloir mêler,
Pour jamais de sa vue il se faut exiler».

Alăture cu *Philaminte* şi cu *Bélise* trebue să punem şi pe *Armande*, cea mai mare dintre cele douĕ fiice ale lui Chrysale, aproape tot atăt de invăţată ca şi mama sa, şi deja excentrică ca şi mătuşa Bélise, insă mai interesantă decăt amĕndouĕ. Nu tăgăduesc că e ridiculă, uricioasă chiar la un moment dat, dar o găsesc totodată vrednică de jelit; şi mi-e milă cănd vĕd această fată care a fost impedicată de a inţelege farmecul vieţei, şi care n'a putut să se ferească de sentimentele şi de ideile contrare naturei. Această creaţiune face cea mai mare cinste talentului de observaţiune şi sensibilităţii lui Molière.

Pedantismul face pe Armande displăcută şi respingĕtoare; ea este imbuibată de platonismul şi de filosofia amorului pur, una din formele acestui idealism neinfrănat care făcea să se imulţească societăţile de femei; mi se pare insă că in fond, ea e capabilă de-a iubi şi că iubeşte. Judec după gelosia ei, după supărarea ce nu o poate ascunde cănd Clitandre o părăseşte. Judec chiar după raportul neruşinat ce ea face mamei contra surorei sale, la inceputul actului al 4-lea :

«Je ne souffrirais point, si j'étais que de vous,
Que jamais d'Henriette il pût être l'époux,
On me ferait grand tort d'avoir quelque pensée
Que là-dessus je parle en fille intéressée,
Et que le câche tour que l'on voit qu'il me fait
Jette au fond de mon cœur quelque dépit secret.
Contre de pareils coups l'âme se fortifie
Du solide secours de la philosophie,
. . . .
Il est de votre honneur d'être à ses vœux contraire;
Et c'est un homme enfin qui ne doit point vous plaire
Jamais je n'ai connu, discourant entre nous,
Qu'il eût au fond du cœur de l'estime pour vous».

(*Femmes savantes*, Act. IV, sc. II).

Comtele *Joseph de Maistre* (1) intr'o scrisoare către fiica sa, vorbindu-i de femeile invăţate, zice că n'a vĕzut una care să nu fi fost nenorocită sau ridiculă din causa ştiinţei. Nu pot resista plăcerei de-a nu cita aice acea scrisoare:

«Voltaire a dit, à ce que tu prétends, que les femmes sont capables de faire tout ce que font les hommes. C'est un compliment fait à quelque jolie femme, ou bien c'est une des cent mille et mille sottises qu'il a dites dans sa vie. La vérité est precisément le contraire. Les femmes n'ont fait aucun chef-d'œuvre dans aucun genre. Elles n'ont fait ni l'Iliade, ni l'Eréide, ni la Jérusalem délivrée, ni Phèdre, ni Athalie, ni Rodogune, ni le Misanthrope, ni le Tartuffe, ni le Joueur, ni le Panthéon, ni l'église Saint-Pierre, ni la Vénus de Médicis, ni l'Apollon de Belvédère, ni le Persée, ni le livre des Principes, ni le discours sur l'histoire universelle, ni Télémaque. Elles n'ont inventé ni l'algèbre, ni le téléscope, ni les lunettes achromatiques, ni la pompe à feu, ni le métier a bas; mais elles font quelque chose de plus grand que tout cela; c'est sur leurs genoux que se forme ce qu'il y a de plus excellent dans le monde: *un honnête homme et une honnête femme*. Si une demoiselle s'est laissée bien élever, si elle est docile, modeste et pieuse, elle élève des enfants qui lui ressemblent, et c'est le plus grand chef-d'œuvre du monde. Si elle ne se marie pas, son mérite intrinsèque, qui est toujours le même, ne laisse pas aussi que d'être utile autour d'elle d'une manière ou d'une autre. Quant à la science, c'est une chose très-dangereuse pour les femmes. On ne connaît presque pas de *femmes savantes qui n'aient été ou malheureuses, ou ridicules par la science*. Elle les expose habituellement au petit danger de déplaire aux hommes et aux femmes: aux hommes qui ne veulent pas être égalés par les femmes, et aux femmes qui ne veulent pas être sur passées.

1) *Le Comte de Maistre* (1753—1821), filosof catolic, scrise contra atheismului şi a materialismului veacului al 18-lea; operile sale prinaipale sunt: «Soirées de St. Pétersbourg», «Histoire de l'église gallicane».

La science, de sa nature, aime à paraître; car nous sommes tous orgueilleux. Or, voilà le danger, car la femme ne peut-être savante impunément qu'à la charge de cacher ce qu'elle sait avec plus d'attention que l'autre sexe n'en met à le montrer. Sur ce point, mon cher enfant, je ne te crois pas forte; ta tête est vive, ton caractère décidé; je ne te crois pas capable de te mordre les lévres lorsque tu es tentée de faire une petite parade littéraire. Tu ne saurais croire combien je me suis fait d'ennemis jadis, pour avoir voulu en savoir plus que mes bons Allobroges. J'étais cependant bien réellement homme, puisque depuis j'ai épousé ta mère, juge de ce qu'il en est d'une petite demoiselle qui s'avise de monter sur le trépied pour rendre des oracles! Une coquette est plus aisée à marier qu'une savante; car pour épouser une savante, il faut être sans orgueil, ce qui est très-rare; au lieu que, pour épouser une coquette, il ne faut qu'être fou, ce qui est très-commun».

Și in alt loc zicea:

«Le mérite de la femme est de régler sa maison, de rendre son mari heureux, de le consoler, de l'encourager, et d'élever ses enfants, c'est-à-dire de faire des hommes. Au reste, je crois que les femmes, en général, ne doivent point se livrer à des connaissances qui contrarient leurs devoir; mais je suis fort éloigné de croire qu'elles doivent être parfaitement ignorantes. Je ne veux pas qu'elles croient que Pékin est en France, ni qu'Alexandre le Grand demanda en mariage une fille de Louis XIV. La belle littérature, les moralistes, les grands orateurs suffisent pour donner aux femmes toute la culture dont elles ont besoin.

. . . .

En un mot, la femme ne peut-être supérieure que comme femme; mais dès qu'elle veut *émuler* l'homme, ce n'est qu'un singe».

Fără a căuta aiurea, n'aveţi decât să vĕ uitaţi la aceasta: Ce nenorocire şi ce caraghiozlic totodată! să se desbrace de toate graţiile sexului sĕu şi să păstreze sentimentele! Să-şi pună toată silinţa pentru a face pe celelalte femei să nu mai gândească la amor nici la măritat, şi să nu inceapă prin a inăduşì acest sentiment mai intăi in inima sa! Ne mai păstrănd nimic din caracterul femeesc, perzĕnd tot ceeace face pe o femee plăcută şi fermecătoare, şi a pretinde ăncă a fi iubită! Această contrazicere ciudată descrisă de Molière cu o mare delicateţă, e trăsătura originală a caracterului *Armandei;* cu cătă artă şi ce cunoştinţă de inima omenească a trebuit să aibă Molière pentru a putea varia tipurile ce pune in scenă!

Aceiaşi ingrijire de-a nu se repeta se observă deasemenea şi in concepţiunea celor doi pedanţi cari au să joace aici acelaş rol ca şi *Jodelet* şi *Mascarille* din «Preţioasele ridicule», cu deosebire numai că Jodelet şi Mascarille ne represintă comedia cu intenţie, in timp ce *Vadius* şi *Trissotin* fără să gândească. Amĕndoi sunt tipurile pedantismului la bărbaţi. *Trissotin* e pedantul cu pretenţiuni de om de spirit, *Vadius* (invăţatul in *us*) e pedantul erudiţiunii. Şarlatanismul lui Trissotin formează un contrast glumeţ şi nostim cu caracterul ingămfat şi serios al lui Vadius, a cărui pretenţiuni sunt basate pe ştiinţa sa de greacă şi latină. *Abatele Cotin* (1) şi Ménage trec drept originalele lui Trissotin şi a lui Vadius. Şi astăzi ăncă se discută cestiunea de-a se ştì dacă Molière a făcut o faptă rea sau o acţiune indiferentă, sau chiar un act de dreptate, punĕnd pe scenă douĕ persoane cari trăiau ăncă. Molière insuş a fost pus pe scenă in mai multe rĕnduri de comedienii Otelului de Burgogne, rivalii sĕi; e adevĕrat că el singur era comedian şi că in privinţa sa lucrul nu era tocmai aşa grav. Dar fusese de multe ori atacat de Ménage şi Cotin, insultat chiar de acesta din urmă. Cotin, poet de rănd, atacat de Boileau, făcù greşala, respunzĕndu-i,

1) *L'abbe Cotin,* predicator şi scriitor frances (1604—1682).

de-a insulta pe Molière, de care nu avù niciodată a se plănge. Molière nu era poate nesimţitor la resbunare, această plăcere a zeilor, şi-şi resbună ăncă destul de crud. Ii dădù mai intăi numele de *Tricotin* pe care-l schimbâ intr'unul şi mai glumeţ de *Trissotin.*

Abatele Cotin e o figură cu totul originală, dimineaţa predicator şi sara se ducea pe la intruniri literare, făcĕnd să răsune in acelaş timp biserica de predicile sale şi saloanele de producţiuni galante. Citea pe Omer şi pe Vergil; ştia limbele ebraică şi syriacă; versat in filosofia umană şi divină; se numea singur cu măndrie «le père de l'énigme française»; şi atăta ştiinţă nu a putut să facă dintr'insul decăt un prost fanfaron! Pe lăngă acestea, se mai bucurà in lume de un mare nume; primit şi ascultat ca un oracul de cele mai insemnate femei ale timpului; era resfăţatul academiilor galante şi a biurourilor de spirit; fù chiar unul din cei patruzeci nemuritori ai «Academiei franceze». Succesul era tot atăt de mare la biserică ca şi in saloane. Dar cunoaşteţi oare ceva mai revoltător decăt priveliştea unui prost care se crede de geniu, a unui prost care vorbeşte şi scrie vrute şi nevrute, şi pe care toată lumea il admiră, a unui prost care reuseşte in toate, a unui prost care nu ia in băgare de samă aceea ce alţii spun, si care se crede in drept de-a da lecţiuni oamenilor de spirit? Astfel fù Cotin care făcù pe *Boileau* să-şi peardă toată răbdarea şi care fù biciuit fără de cruţare de Molière. Cotin care visa poate şi el ca oricare altul la nemurirea numelui sĕu, dar care nu se aştepta că o asemenea onoare să i se facă de inimicii sĕi, aplicăndu-i o pedeapsă aşa de aspră.

Molière nu avea numai o judecată sănătoasă şi un spirit drept; era in acelaş timp de o indrăsneală foarte mare. Intrunea in el gustul şi eleganţa unui *Menandru* şi temperamentul puternic al unui Aristophan. El reinviè cu această ocasiune, vechea comedie de la Greci, care punea fără ruşine pe contemporani pe scenă; şi temĕndu-se că nu vor fi in deajuns recunoscuţi, obliga pe actor să-şi pună o mască asemĕnătoare figurei lor. Molière deseori se punea pe scenă sub

nume inchipuite, jucănd el singur personajul sĕu ca in «*Arnolphe*» din «L'école des femmes» ; punea pe alţii cu mai multă indrăsneală ăncă, pentru exactitatea zugrăvirilor sale, convins dealtmintrelea că acei pe care ii zugrăvise nu ar consimţì niciodată a se recunoaşte ; cu chipul acesta scandalul era inlăturat.

Ceeace se intimplà cu Ménage, avù bunul simţ de-a declara in gura mare că nu se credea zugrăvit in «Les femmes savantes», şi bunul gust de-a mărturisì dinaintea unor femei, prietene de ale sale care strigau contra lui Molière, că piesa era foarte frumoasă.

Actul al III-lea unde aceste douĕ personaje fac intrarea lor pe scenă e prea insemnat şi nu ne putem oprì a nu cita căte-va pasaje.

Cetirea sonetului lui Trissotin asupra figurilor principesei *Uranie :*

«Votre prudence est endormie,
De traiter magnifiquement
Et de loger superbement
Votre plus cruelle ennemie.

Faites-la sortir, quoiqu'on die,
De votre riche appartement,
Où cette ingrate insolement,
Attaque votre belle vie.»
(Acte III, scène II).

şi a epigramei asupra unei trăsuri de culoare roşietică, dată unei dame, o cunoştinţă de a sa :

«Et quand tu vois ce beau carosse,
Où tant d'or se relève en bosse,
Qu'il étonne tout le pays,
Et fait pompeusement triompher ma Laïs,
Ne dis plus qu'il est amarante,
Dis plutôt qu'il est de ma rente.»
(Acte III, scène II).

ne provoacă risul şi sunt o zugrăvire puternică a pedanţilor linguşitori, cu pretenţiuni de oameni invăţaţi, cari insă in realitate nu-şi arată decăt micimea spiritului lor.

Presentarea acestor doi pedanţi *Philamentei*, şi conduita lor sunt foarte comice :

Trissotin (presentănd pe Vadius).

«Voici l'homme qui meurt du désir de vous voir,
En vous le produisant je ne crains point le blâme
D'avoir admis chez vous un profane, madame.
Il peut tenir son coin parmi les beaux esprits.

Philaminte

La main qui le présente en dit assez le prix.

Trissotin

Il a des vieux auteurs la pleine intelligence,
Et sait du Grec, madame, autant qu'homme de France.

Philaminte (cătră Bélise)

Du Grec! o ciel! du Grec! Il sait du Grec, ma sœur!

Bélise (cătră Armande)

Ah! ma nièce, du Grec!

Armande

Du Grec! quelle douceur.

Philaminte

Quoi! Monsieur sait du Grec? Ah! permettez, de grâce,
Que, pour l'amour du Grec, monsieur, on vous embrasse

(Vadius imbrăţoşează deasemenea pe Bélise şi Armande).

Vadius

Je crains d'être fâcheux par l'ardeur qui m'engage
A vous rendre aujourd'hui, madame, mon hommage;
Et j'aurai pu troubler quelque docte entretien.

Philaminte

Monsieur, avec du Grec on ne peut gâter rien.

Trissotin

Au reste, il fait merveille en vers ainsi qu'en prose,
Et pourrait, s'il voulait, vous montrer quelque chose

Vadius

Le défaut des auteurs dans leurs productions,
C'est d'en tyranniser les conversations,
D'être au palais, au cours, aux ruelles, aux tables,
De leurs vers fatigants lecteurs infatigables.
Pour moi, je ne vois rien de plus sot, à mon sens
Qu'un auteur qui partout va gueuser des encens;
On ne m'a jamais vu ce fol entêtement;
. . . .
Voici de petits vers pour de jeunes amants,
Sur quoi je voudrais bien avoir vos sentiments.

Trissotin

Vos vers ont des beautés que n'ont point tous les autres.

Vadius

Les grâces et Vénus règnent dans tous les vôtres.
. . . .

Trissotin

Si la France pouvait connaître votre prix.

Vadius

Si le siècle rendait justice aux beaux esprits.

(Acte III, scène V.).

După complimentele obicinuite şi laudele reciproce ce-şi adresează unul altuia, vine scena de turburare. Nenorocitul Vadius critică cam slobod sonetul către principesa Uranie, fără a şti că confratele sĕu era autorul:

Trissotin (către Vadius)

«Avez-vous vu un certain petit sonnet
Sur la fièvre qui tient la princesse Uranie?

Vadius

Oui; hier il me fut lu dans une compagnie.

Trissotin

Vous eu savez l'auteur?

Vadius

Non; mais je sais fort bien
Qu'à ne le point flatter, son sonnet ne vaut rien.

Trissotin

Beaucoup de gens pourtant le trouvent admirables.

Vadius

Cela n'empêche pas qu'il ne soit misérable;
Et, si vous l'avez vu, vous serez de mon goût.

Trissotin

Je sais que là-dessus je n'en suis point du tout,
Et que d'un tel sonnet peu de gens sont capables.

Vadius

Me préserve le ciel d'en faire de semblables!

Trissotin

Je soutiens qu'on ne peut en faire de meilleur;
Et ma grande raison c'est que j'en suis l'auteur.

Vadius

Vous?

Trissotin

Moi.

Această neinţelegere aduce după sine o ceartă intre amĕndoi invăţaţii tot atăt de ridiculă ca şi scena linguşirei ce o precedase:

Trissotin

Allez, petit grimaud, barbouilleur de papier.

Vadius

Allez, rimeur de balle, approbre du métier.

Trissotin

Allez, fripier d'écrits, imprudent plagiaire.

Vadius

Allez, cuistre . . .

Philaminte

Hé! messieurs, que prétendez-vous faire?

Trissotin (cătră Vadius)

Va, va restituer tous les honteux larcins
Que réclament sur toi les Grecs et les Latins.
. . . .
. . . .

Vadius

Oui, oui, je te renvoie à l'auteur des Satires.

Trissotin

Je t'y renvoie aussi.

(Acte III, scène V).

Celor trei invăţate şi acestor doi invăţaţi pe cine va opune Molière? Mai intăi pe Chrysale, burghez plin de judecată şi simţitor la toate, bărbat foarte bun, dacă n'ar fi cel mai duios dintre bărbaţi. Sau mai bine judecaţi. Philaminte intră: nu e femee ci o furie. Şi pentru ce atăta mănie? Fiindcă o biată servitoare n'a păzit in vorbire legile gramaticei. Doar nu in zadar şi-a dat atăta osteneală să deprindă pe slugi cu legile fisicei şi cu regulile gramaticei! Din această pricină biata servitoare va fi dată afară. Crysale e un om cu inimă bună, o va jelì, ii va părea rĕu de dinsa din toată inima. Dar ce vreţi? Cănd femeea sa e de faţă, Chrysale nu are cuvĕnt. Sub pretext că «le corps doit-être asservie à l'esprit», ea are o putere tiranică asupra fricosului sĕu de bărbat. Sĕrmanul Crysale, 'şi mărturiseşte singur slăbiciunea şi groaza sa:

«Elle me fait trembler, dès qu'elle prend son ton;
Je ne sais où me mettre et c'est un vrai dragon».

Vorbeşte ca un inţelept, insă se poartă ca un prost, fiindcă e lipsit de caracter. Inţelege de minune datoriile unei mame de familie:

«Former aux bonnes mœurs l'esprit de ses enfants,
Faire aller son ménage, avoir l'œil sur ses gens,
Et régler la dépense avec économie,
Doit-être son étude et sa philosophie».

Dar n'are nicio putere să pună ordine in casa sa. Femeea lui, care e o nebună ridiculă, porunceşte şi el ascultă de ea. — N'are măcar putere să apere pe fiica sa *Henriette*, copila sa iubită, contra proectului format de mama sa de-a o mărita după Trissotin. Posomorire, frunte increţită, amerinţări chiar contra femei sale, cănd ştie că ea nu-l aude, căt pofteşti! Astfel e curajul oamenilor lipsiţi de caracter! Dar la sfirşit cănd totul va fi pregătit şi fără dinsul, bunul Chrysale măndru că a triumfat fără să se lupte, va avea cel

din urmă cuvěntul in piesă. El va fi acela care va zice notarului cu un curaj comic:

«Allons, monsieur, suivez l'ordre que j'ai prescrit,
Et faites le contrat ainsi que je l'ai dit.»

Drept vorbind, putem numì bunătate această moliciune a unui suflet care cedează inaintea celei mai mici pedici şi care n'are tărie decăt atunci cănd nu-i nici pericul nici merit de-a avea? Aceasta poate da loc la discuţiune. Pentru a fi cu adevěrat bun, sunt multe momente unde bunătatea nu ajunge şi unde trebue ăncă şi curaj. Dealtmintrelea, mărturisesc că am o mică slăbiciune pentru Chrysale. I s'a bănuit că predică ignoranţa; nu-l apăr. Molière era prea luminat insă pentru a refusa instrucţiunea femeilor, el nu combate decăt ridicolul ştiinţei pretenţioase şi sterpe. Să ne amintim şi de versurile lui Casimir Bonjour, autorul comic francez mort in 1856:

«Ce sont les arts qui font le charme de la vie,
Et par eux une femme est toujours embellie.
Votre sexe avec nous peut bien les partager,
Rien d'aimable ne doît lui rester étranger.
Il est doux de trouver dans une épouse chère
Des arts consolateurs qui sachent nous distraire,
De pouvoir, sans quitter son modeste séjour,
Se reposer le soir des fatigues du jour.
Ayez donc des talents! Mais il est nécessaire
Qu'on en fasse un plaisir, et non pas une affaire,
Chacun veut aujourd'hui briller, voilà le mal!
Ce vice est parmi nous devenu général;
Il est dans tous les rangs. Le marchand le plus mince
Elève ses enfants comme des fils de prince;
Sa fille, qu'en tous lieux il se plaît à vanter,
N'entend rien du ménage, et ne sait pas compter
En revanche elle fait des vers, de la musique,
Et l'on trouve un piano . . . dans l'arrière-boutique».

(L'Education. Acte III, scène X).

Dar vĕ intreb in conştiinţă, când eşti necăjit de o femee ca *Philaminte*, de o soră ca *Bélise* şi de o fiică ca *Armande*, să fii omul cel mai pacĭnic din lume, e cu putinţă a nu da la dracu şi ştiinţa, şi cărţile şi telescoapele? *Henriette* ne va oprì poate ceva mai mult. Dintre toate fetele din teatrul lui Molière, mai toate tipuri perfecte, naturale şi cu mintea sănătoasă, sincere şi virtuoase, nici una n'are mai mult spirit, mai mulţi nuri şi mai mult farmec decât Henriette. Ori unde vei vedea-o, fie in scenele unde ea caută să atragă in favoarea sa pe tatăl sĕu, sau in convorbirile sale cu Clitandre, sau in discuţiunile sale cu sora sa Armande, când spiritul sĕu inţepător dă dovadă de o hotărire statornică dinaintea filosofiei, sau in marea scenă a sonetului, când, arătând caraghoslicul mamei, a surorei şi a mătuşei care imbrăţoşază pe *Vadius* «pour l'amour du Grec», ea insăşi scapă de un mare pericul, de-a fi sărutată de un pedant, fiindcă nu inţelege limba greacă:

«Excusez-moi, monsieur, je n'entends pas le Grec.»

sau insfirşit când cu o nobilă indrăsneală a unui suflet nevinovat vine singură să intilnească pe Trissotin pentru a-l ruga să renunţe la măna sa, pretutindenea e un model de tact, de nevinovăţie, de natură bună, de inţelepciune. Nici cea mai mică umbră de afecţiune; nicio cochetărie afară numai, de aceea care e ertată unei fete şi care e ca o podoabă simplă a spiritului şi a inimei; se vede că e o inimă curată şi limpede care nu caută decât a se deschide. Este o adevĕrată femee, şi-mi inchipuesc că multe mame ar dorì ca fiicele lor să semene Henrietei. Virtutea nu va fi pentru dinsa nicio sforţare, nicio prefacere; va fi fructul natural al raţiunei şi al bunului simţ. Contrastul intre amăndouĕ surorile face ca calităţile cele frumoase să fie şi mai bine simţite; cu toate aceste se pare că Molière a zugrăvit caracterul Henrietei, cu o mai mare iubire şi cu culori mai puternice. Şi eată pentruce: Vĕ veţi intreba poate cum o plantă aşa de sănătoasă a putut să crească intr'un mijloc compus din elemente aşa de deosebite? Cu adevĕrat e o minune, dar natura face asemenea nepotri-

veli. Simplicitatea sa nu vine nici de la ignoranţă, nici de la prostie, nici de la sforţare, şi virtutea nu va fi niciodată in ea o sforţare sau o prefacere; ea va fi fructul natural al raţiunei şi al probităţei.

S'a putut zice, (şi aceasta e adevĕrat pănă la oarecare punct), că toate femeile cele tinere din Molière, fie *Agnès* din «*L'école des Femmes*», fie *Elise* din «*L'avare*», fie *Henriette* din «*Femmes Savantes*», sunt varietăţi ale unui aceluiaş tip, a unui personaj unic, care ocupa necontenit mintea lui Molière. Ştiţi că a avut nenorocirea să se căsătorească cu o femee foarte rea şi nenorocirea mai mare încă de-a o iubì pănă la moarte. Această pasiune a unui om mare, aşa de rĕu inţeleasă şi aşa de rĕu resplătită de o cochetă de rănd, insemnată prin spirit, frumuseţe şi graţie, se observă la fiece moment in operile lui Molière; şi o privire mai cu luare aminte poate urmà cu uşurinţă desvoltarea şi fasele diverse in principalele sale comedii. Puţin stăpăn pe dinsul pentru a putea invinge un amor care-i scurtă din viaţă, poetul se măngăia găndind necontenit la cruda şi nerecunoscĕtoarea lui nevastă. Comparănd viaţa sa cu operile sale, se observă oarecare coincidenţi cari nu pot fi tălmăcite decăt astfel cum am spus mai sus.

Cănd zugrăvì in «L'école des maris» caracterul «*Eleonorei*» el găndeşte a obţine măna *Armandei Béjart*, şi pare că ar căuta să-şi zugrăvească pentru sine fericirea ce sperează; scrie «*Le Misanthrope*» intr'un timp cănd gelosia il frămănta; şi «*Georges Dandin*» cănd se crede crud lovit; dar in curĕnd bun şi generos ca toţi amanţii, incepe a crede despre nevinovăţia acelei pe care o iubeşte, şi atunci schiţează in «Bourgeois gentilhomme» portretul fermecător al *Lucilei;* in urmă ca şi cum ar fi voit să-şi indrepte greşelile, dă iubitei sale *Armande* rolul de «Psyché» unde-i dă ocasiunea să-şi desvălească toate farmecele; insfărşit cănd această frumuseţă capriţioasă devine deodată earăşi rece şi cochetă, poetul se plănge in «Les femmes savantes» şi prepară astfel impăcarea care nu avù loc decăt cu căteva luni inaintea morţii. Cănd

Clitandre se justifică in aceşti termini de necredinţa sa faţă cu Armande, el e Molière care se adresează femei sale:

«Appelez-vous, Madame, une infidelité
Ce qui m'a de votre âme ordonné la fierté?
. . . .
Est-ce moi qui vous quitte, ou vous qui me chassez?
(Acte IV, sc. II).

Şi in acel timp dădea Armandei Béjart rolul Henrietei ca şi cum ar fi voit a-i da a inţelege cum ar dori ca să fie ea, ca şi cum ar fi sperat să o silească să primească şi ea in inima sa toate perfecţiunile cu care impodobise pe Henriette. Da, zugrăvind pe Armande şi Henriette, poetul zugrăveşte femeea sub două forme deosebite, cum a zugrăvit-o deja sau in cochetăria *Celimenei*, sau in rĕutatea nevinovată a fetei «*Agnès*». *Armande* nedreaptă, rece, geloasă e femeea care-l respinge şi-l neliniştește; Henriette plină de spirit, graţioasă, modestă şi simţitoare e femeea care-l atrage şi care-i place.

Astfel Molière ne aduce pe scenă şi ne desvăleşte dinaintea ochilor propria sa inimă. Ne interesează la propriile sale pasiuni şi adeseori ne face să ridem de suferinţele sale.

Putem oare a nu ne amintì, cu această ocasiune, versurile frumoase prin cari *Alfred de Musset* in «*La nuit de Mai*» exprimă idea că suferinţa măreşte pe poet şi-i inspiră accentele cele mai adevĕrate?

«Quel que soit le souci que ta jeunesse endure,
Laisse-la s'élargir, cette sainte blessure
Que les noirs séraphins t'ont faite au fond du cœur:
Rien ne nous rend si grands qu'une grande douleur;
Mais pour en être atteint, ne crois pas, ô poëte,
Que ta voix ici-bas doive rester muette.
Les plus désespérés sont les chants les plus beaux,
Et j'en sais d'immortels qui sont de purs sanglots.

Şi mai departe frumoasa comparaţiune a pelicanului:

. . . .

. . . .

«Poëte, c'est ainsi que font les grands poëtes.
Ils laissent s'égayer ceux qui vivent un temps;
Mais les festins humains qu'ils servent a leur fêtes
Ressemblent la plupart à ceux des pélicans.
Quand ils parlent ainsi d'espérances trompées,
De tristesse et d'oubli, d'amour et de malheur,
Ce n'est pas un concert à dilater le cœur.
Leurs déclamations sont comme des épées :
Elles tracent dans l'air un cercle éblouissant,
Mais il y pend toujours quelque goutte de sang.

(Nuit de Mai: la Muse).

Insfărşit un ultim personaj işi are şi el locul in această galerie. Acesta e *Clitandre*, simpaticul amant al Henrietei; Clitandre om de inimă şi de bun simţ, model de judecată sănătoasă, om onest intr'un cuvēnt, după cum se zicea aşa de bine peatunci; tot atăt de vrednic de-a fi iubit de-o femee cinstită după cum şi Henriette e făcută a impodobi viaţa unui cavaler galant, tēnĕr şi amorezat. Şi lucru ciudat, el e adevĕratul moralist al piesei; el e acel insărcinat de Molière a da lecţiuni la toată lumea invăţatelor şi pedanţilor, şi chiar lui Chrysale.

Eată deci un moralist de care nu-ţi e urit; şi acest rol de obiceiu aşa de desplăcut va deveni plăcut cu un pedagog de 25 de ani. In ochii lui cunoştinţele sunt lucruri frumoase şi bune; urăşte numai:

«La science et l'esprit qui gâtent les personnes»

Trebueşte a-l vedea la luptă cu domnul Trissotin in a treia scenă din actul al IV-lea:

. . . .

. . . .

Trissotin

«Pour moi, je ne tiens pas, quelque effet qu'on suppose
Que la science soit pour gâter quelque chose.

Clitandre

Et c'est mon sentiment qu'en faits comme en propos,
La science est sujette à faire de grands sots.

Trissotin

Le paradoxe est fort.

Clitandre

Sans être fort habile,
La preuve m'en serait, je pense, assez facile.
Si les raisons manquaient, je suis sûr qu'en tous cas
Les exemples fameux ne me manqueraient pas.»

In această scenă e condamnarea absolută şi radicală in numele bunului gust şi a adevĕratei ştiinţi, a afectaţiunei, a purismului şi a pedantismului. Pretinsa ştiinţă nu-i decăt prostie cănd caută a se pune deasupra datoriilor vieţei, a omenirei şi a virtuţei.

«Un sot savant est sot plus qu'un sot ignorant.»

Ce sens adănc in fiecare din respunsurile vii şi inţepătoare ale lui Clitandre!

Pe Clitandre deci să-l intrebăm sensul piesei, el va fi acela care ni-l va spune. Adevĕrul nu e cu Chrysale care susţine:

«Qu'une femme en sait toujours assez
Quand la capacité de son esprit se hausse
A connaître un pourpoint d'avec un haut-de-chausse;

ci cu Clitandre care zice curat:

«Je consens qu'une femme ait des clartés de tout.»

Molière a pus intr'insul exprimarea sentimentului sĕu propriu şi a bunului sĕu simţ superior. Cetind cu atenţiune actul al al 4-lea plin de spirit şi aşa de plăcut la auz, eată, dacă nu mĕ inşel, ce vom găsì in el.

Aceeace Molière critică in invăţate, nu e iubirea de ideal şi grija de celelalte, ci uitarea celor pămĕnteşti şi despreţul pentru cele reale. Nu e rĕu de-a avea fruntea pe la stele, de-a iubì filosofia şi ştiinţa şi de-a găndì la lucrurile eterne; dar trebue deasemene a se uita şi la picioarele sale, a iubì viaţa astfel cum este, şi a se interesa la aceeace trebue să moară ca şi noi şi impreună cu noi.

Aceeace Molière voeşte să ridiculiseze in Chrysale nu e de darea la cele corporale, ci despreţul lucrurilor spiritului şi nepăsarea in privinţa sufletului. Când Chrysale strigă:

«Guenille, si l'on veut; ma Guenille m'est chère.»

el are dreptate şi ăncă mare dreptate. Da, e o sclavie pe care trebue a o priimì; da, greutatea carnei nealipeşte şi ne pironeşte de pămĕnt; nu e un cuvĕnt insă ca să trăim numai pentru corp. Aşa incăt priveliştea idealului şi grija lucrurilor pămĕnteşti sunt făcute pentru a trăì impreună; fac bună gospodărie impreună şi nu voesc a fi despărţite, şi cuvĕntul lui *Pascal* e foarte adevĕrat:

«ni ange, ni bête!»

Clitandre, Henriette, eată deci idealul lui Molière. Nu e idealul passionat şi mişcător a lui Racine, nici idealul poetic, ascuns şi adeseori fantastic a lui Shakespeare; nu, e un ideal simplu, familiar, l'aşi numi positiv, dacă cuvintele ar fi potrivite impreună. E un ideal de care ne putem apropia şi pus la nivelul inteligenţei noastre. Să nu credeţi cu toate aceste că din această causă e uşor de atins. Sub un cer albastru adeseori se vĕd din depărtare munţi pe care credem a-i apuca cu măna, când in realitate sunt la distanţă mare. Şi aice se petrece ceva asemănător. Acest Clitandre, această

Henriette se pare că sunt oameni ca şi noi; nu trebue a crede că nu-i vom ajunge niciodată! Dar câte silinţi trebueşte să ne dăm pentru a semăna cu ei! Şi cei mai mulţi dintre noi suntem departe de-a avea această judecată sănătoasă ca şi dinşii. A ne pune mai presus de prejudiţiile zadarnice, a şti să trăim cu oamenii, silindu-ne a preţuì mai mult decăt ei, a fi inţelept cu mĕsură, şi cu judecată fără a renunţa de a plăcea, eată aceeace Molière ne propune şi ne sfătueşte. Intr'un cuvĕnt, idealul sĕu e bunul simţ, pe care toată lumea crede a-l poseda şi pe care il intilnim aşa de rar.

Poetul il posedă la cel mai inalt grad. In toată opera, bunul simţ fù regula şi principiul sĕu; judecă după această mĕsură toate acţiunile omeneşti; şi nu e exces sau eroare ce el să fi cruţat. Intr'aceasta consistă adevĕrata unitate a teatrului sĕu. Fie in *Tartuffe*, fie in «*Misanthrope*, fie in *L'avare*, fie in «*L'école des femmes*» sau «*Le malade imaginaire*» ori «*Le médecin malgre lui*» pretutindenea e bunul simţ care vorbeşte şi tot el care invinge. Molière n'avea numai darul bunului simţ, avea ăncă pasiunea lui; şi nu avea numai pasiunea, mai avea şi geniul!

Voiu sfărşi prin o anecdotă caracteristică care poate că n'are meritul de-a fi nouă, dar asupra căria ţin a vĕ spune sentimentul meu.

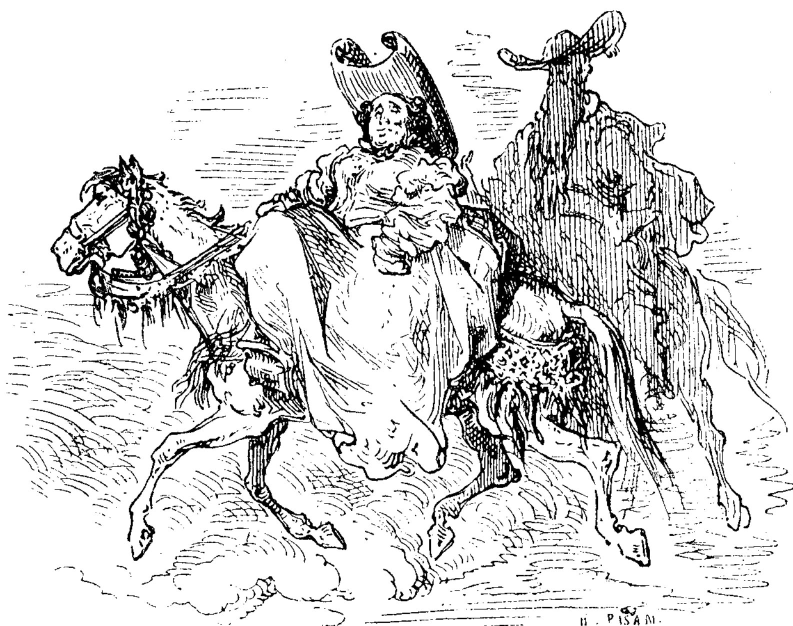
La inceputul acestui secul, in 1802 sau 1807, dacă nu mĕ inşel, un faimos actor engles venì in Franţa; comedienii de la «Theatrul frances» il primirĕ cu mare entusiasm la Paris. La un banchet dat in cinstea lui, conversaţiunea căzù asupra marilor autori dramatici a deosebitelor naţiuni, şi mai cu samă din Franţa şi Anglia. După ce deoparte s'a lăudat Shakespeare, de alta Corneille, un Frances pronunţă numele lui Molière. «Oh! căt despre acela, zise Englesul, să nu fiţi mai măndri decăt trebue. Molière nu e Frances. — «Vĕ puteţi iuchipuì mirarea tuturora: «Molière nu e Frances!» A trebuit ca Englesul să se explice: — «'Mi inchipuesc, zise atunci Englesul, că Dumnezeu voind să dea oamenilor plăcerea comediei creâ pe Molière şi-l lăsâ să cadă la intimplare in lume, zicĕndu-i: «Du-te să zugrăveşti, să incănţi, şi dacă poţi, să

indreptezi pe semenii tĕi»; că acest har dumnezeesc a căzut inadevĕr pe pămĕntul frances, fiindcă trebuea să cază undeva, dar că aparţine cu toate aceste lumei intregi».

Fără indoeală, Englesul *John Kemble* (căci astfel era numele lui) credea prin aceasta că face un mare compliment Francejilor, compliment care trebueşte primit cu oarecare reserve. Nu, Molière nu e un geniu fără de naţionalitate; e Franccs şi ăncă prea Frances. Negreşit că operile sale nu vor dispărea niciodată nici din mănile nici din memoria oamenilor, şi vor fi ăncă un obiect de studiu şi de admiraţiune, când limba francesă va dispărea chiar din numĕrul limbelor de astăzi, şi când nu va mai remănè despre naţiunea francesă decăt o amintire de mărirea şi geniul ei. Dar după cum cetind, după atătea veacuri, o piesă a lui *Sofocle* sau a lui *Aristofan,* recunoaştem in ei geniul grec imbrăcat cu toate farmecele antice, după cum e deajuns de-a cetì o sută de versuri a lui *Placet* sau *Lucreţiu* pentru a simţì puterea geniului roman; tot astfel oricine peste căteva sute de ani va studia vreuna din marele opere ale lui Molière, nu-l va lua, fiţi siguri, nici drept engles, nici drept orice alt străin; dar admirănd in el amestecul admirabil al puterei şi al farmecului, al bunului simţ practic şi al fantasiei, această claritate fără păreche a stilului unită forţei de exprimare, o artă admirabilă de compunere ridicată şi mai sus prin strălucirea sau perfecţiunea detaliilor, şi insfirşit cu o observaţiune serioasă, profundă şi cam melancolică a inimei omeneşti,—această mare, care nu seacă niciodată şi totdeauna scoţĕnd din ea gluma şi veselia, — nu, cetitorul lui Molière nu se va inşăla niciodată, şi nu va putea să nu recunoască in el tipul cel mai strălucit şi cel mai sincer al geniului frances.

XENOPHON C. GHEORGHIU.

Iaşĭ.

DON QUIJOTE DE LA MANCHA

— Urmare —

CAP. XVII.

Unde se urmează fineţele de amorezat ce făcù Don Quijote in Sierra-Morena.

Şi intorcĕndu-se să povestească ceeace făcù cel cu Figura Tristă, după ce se vĕzù singur, istoria zice că indată ce Don Quijote isprăvì tumbele sau săriturele sale, gol de la brău in jos şi imbrăcat de la brău in sus, şi vĕzù că Sancho se dusese fără să vrea a aştepta să mai vadă alte nebunii, se suì pe virful unei stinci inalte, şi acolo se puse ear să găndească ceeace multe alte dăţi găndise, fără să se fi

hotărit cândva. Aceasta era de a ştì ce ar fi mai bine şi i s'ar potrivì mai mult, să imiteze pe Roland in nebuniile lui neinfrĕnate ce făcù, sau pe Amadis, in nebuniile lui melancolice. Şi vorbind cu sine insuş zicea: dacă Roland a fost atât de bun cavaler şi atât de viteaz, cum toţi spun, ce-i de mirat? Căci la urma urmei el era fărmecat, şi nu-l putea ucide nimeni decât infigĕndu-i un bold negru in talpa piciorului, şi el purta totdeauna incălţămintele sale cu şepte tălpi de fer. Cu toate aceste vicleşugurile nu-l ajutarĕ cu Bernardo de Carpio, care le pricepù şi-l inăduşì in braţele sale la Roncevaux. Dar lăsând la o parte vitejia lui, să venim la perderea minţii lui, căci e sigur că o perdù, după semnele ce găsì in fôntână, şi după veştile ce-i dădù păstorul că Angelica dormise mai mult de două după amezi cu Medor, un mic maur cu pletele creţe şi pajul lui Agramante. *) Şi dacă el inţelese că aceasta era adevĕrat, şi că dama lui ii făcuse asemenea batjocură, n'a avut mare merit, devenind nebun. Insă eu, cum pot să-l imitez in nebunii, dacă nu-l imitez in prilejul ce le-a produs? Pentru că Dulcinea mea del Toboso, aş indrăsnì să jur, că n'a vĕzut in toate zilele vieţei sale vre un maur, aşa cum este el in propriul sĕu costum, şi că ea este azi ca şi maică-sa care a născut-o. I-aş face dar o batjocură pe faţă, dacă inchipuindu-mi despre dinsa altceva, aş devenì nebun de acel soi de nebunie ce avù Roland cel Furios. Pe de altă parte vĕd că Amadis de Gaula, fără a perde judecata şi fără a face nebunii, dobândì atâta faimă de amorezat, ca nimeni altul; căci ceeace el făcù, după istoria sa, n'a fost decât pentru că s'a vĕzut despreţuit de doamna sa Oriana, ce-i poruncì să nu se infăţişeze inaintea ei, până nu-i va da ea voe.

El se retrase pe Stânca-Săracă, insoţit de un pustnic, şi acolo se sătură de plâns până când cerul ii ajută in mijlocul suferinţei şi a nevoei sale. Dacă aceasta este adevĕrat, cum şi este, pentru ce voesc eu să mĕ muncesc acum, desbrăcându-mĕ de tot şi pricinuind supărare acestor copaci,

*) Numele lui e Ferragus (vezi *Orlando Furioso,* cant. XII).

care nu mi au făcut nici un rĕu? Nici n'am de ce să turbur apa limpede a acestor riuri, care au să-mi dea de bĕut, când voiu avea poftă. Trăească memoria lui Amadis, şi fie imitat de Don Quijote de la Mancha, in tot ce va fi cu putinţă, şi se va zice de dinsul ceeace se zice de celalt *) că dacă el isprăvì lucruri mari, murì pentru că le-a intreprins. Şi dacă eu nu sunt batjocorit nici despreţuit de Dulcinea mea, imi ajunge, cum am spus deja, că sunt departe de dinsa. Aide dar, să ne punem pe treabă. Veniţi in mintea mea, voi fapte ale lui Amadis, şi arătaţi-mi de unde trebue să incep a vĕ imita. Dar ştiu că ceeace el făcù mai mult, a fost să reciteze rugăciuni, şi astfel voiu face şi eu. Şi slujirĕ lui Don Quijote drept metanii, nişte gogoşi mari de arţar, pe care el le inşirâ, in numĕr de zece. Ceeace-l necăjea mult era că nu găsea pe acolo alt pustnic, care să-l mărturisească, şi cu care să se măngăe.

Astfel petrecea timpul, primblăndu-se prin poeniţă, scriind şi săpănd pe coaja copacilor şi pe năsipul mărunt versuri multe, toate potrivite cu tristeţa lui, şi unele in lauda Dulcineei. Dar cele ce s'au putut găsì intregi, şi in stare de-a fi cetite după ce el a fost aflat acolo, au fost numai acestea care urmează aicea:

Arbori, erburi şi voi plante,
Ce'n aceste locuri staţi,
Aşa multe, verzi şi'nalte,
De-al meu chin vĕ induraţi
Ş'a mea plăngere-ascultaţi!
Nu vĕ supere de ar fi
Căt de crudă a mea jale.
Spre a vĕ putea plătì
Don Quijote-a plăns acì
Lipsa Dulcineei sale
Del Toboso.

*) Celălalt de care e vorba aici, este Faeton (Ovid. Met. II).

Acolo e locul unde
Amantul cel mai cinstit
De stăpâna lui s'ascunde,
Făr' a şti cum i-a venit
Acest chin nemărginit.
Dragostea-i fără noroc
Abătutu-l'a din cale.
Don Quijote-un poloboc
A umplut, plângĕnd cu foc
Lipsa Dulcineei sale
Del Toboso.

Aventuri mereu tot cată
Prin sĕlbaticele stinci,
Blăstemând pe-o nendurată,
Şi'n aceste rîpi adânci
El găseşte-o tristă soartă.
L'a rănit cu biciu Amor,
Nu cu panglica lui moale;
La ceafă lovit uşor,
Don Quijote-a plâns cu dor
Lipsa Dulcineei sale
Del Toboso.

Nu puţin ris pricinuì celor ce găsì versurile citate; adausul *del Toboso* la numele Dulcineei, pentru că-şi inchipuirĕ că Don Quijote trebuea să fi crezut că dacă, numind pe Dulcinea, nu ar fi zis şi *del Toboso*, nu se putea inţelege strofa. Şi astfel era adevĕrul, după cum el mărturisì mai pe urmă. Multe altele au fost scrise, dar cum s'a zis, nu putură scoate pe curat nici intregi decât aceste trei strofe. In astfel de mod, şi suspinând, sau chemând pe Faunii şi Silvanii acelor păduri, pe nimfele riurilor, pe jalnica şi aburoasa Eco, ca să-i respundă, să-l mângăe şi să-l asculte, petrecea el vremea, sau căutând niscaiva ierburi ca să-şi ţină viaţa până se va intoarce Sancho. Dacă acesta ar fi intârziat trei septemâni in loc de trei zile, cavalerul Tristei

Figuri ar fi remas atăt de desfigurat, in căt nu l'ar fi cunoscut nici mama care l-a născut. Şi ar fi bine să-l lăsăm cufundat in suspinuri şi versuri, spre a povestì ceeace se intimplâ lui Sancho Panza in solia lui.

Eşind la drumul cel mare, el se puse să caute pe Toboso, şi a doua zi ajunse in ospĕtăria unde i se intimplase nenorocirea cu vĕnturătura. Nu apucâ bine s'o vază, şi i se părù că din nou se primbla prin vĕzduhuri. Deci nu voì să intre in lăuntru, cu toate că sosise la un cias cănd ar fi putut şi trebuit să intre, căci era ciasul măncării, şi avea mare poftă să guste ceva cald. De multe zile acum merindele lui erau numai uscături. Această nevoe il silì să se apropie de ospĕtărie, nefiind ăncă sigur să intre sau nu. Stănd el astfel, eşirĕ din ospĕtărie douĕ persoane, care-l cunoscurĕ indată, şi unul zise cătră celălalt: spune-mi domnule licenţiat, acel drumeţ călare, nu-i Sancho Panza, despre care ne spuse guvernanta aventurierului nostru că eşise cu stăpănul ei ca scutier?—El este, zise licenţiatul, şi acela este calul lui Don Quijote al nostru. Ei il cunoscurĕ foarte bine de vreme ce erau parohul şi bărbierul satului insuş, şi acei ce făcuserĕ revizia şi pronunţaserĕ sentenţa cărţilor. Indată ce cunoscurĕ pe Sancho Panza şi pe Rocinante, doritori de a ştì despre Don Quijote, ei se duserĕ la dinsul, şi parohul il strigâ pe nume, zicĕndu-i: „Prietene Sancho Panza, unde se află stăpănul nostru?“ Sancho Panza ii cunoscù indată, şi hotărì să le ascundă locul şi starea unde şi cum se afla stăpănu-sĕu. Deci respunse că stăpănu-seu era ocupat in oarecare parte şi cu oarecare treabă care-i era de multă insemnătate, şi pe care el n'o putea descoperì pentru ochii lui din cap. — Nu, nu, zise bărbierul, Sancho Panza, dacă voi nu ne spuneţi unde se află, ne vom inchipuì, cum ne şi inchipuim, că voi l'aţi omorit şi prădat, căci staţi călare pe calul lui. Inadevĕr ai să ne dai pe stăpănul calului, ori vai de pielea ta. — Cu mine nu-i nevoe de ameninţări, căci eu nu-s om care să prad nici să ucid pe cineva. Pe fiecare ucidă-l soarta lui, sau Dumnezeu care l'a făcut. Stăpănul meu se află făcĕndu-şi canonul in mijlocul acestui munte,

in tot cheful lui". Şi indată in fuga mare şi fără a se oprì, povestì starea in care era, intimplările peste care dăduse, şi cum ducea el scrisoarea doamnei Dulcinea del Toboso, care era fata lui Lorenzo Corchuelo, de care era amorezat Don Quijote până la os.

Uimiţi remaserĕ amĕndoi de ceeace le povestea Sancho Panza, şi cu toate că ei ştiau deja nebunia lui Don Quijote, şi de ce soiu era, totdeauna când o auzeau se minunau din nou. Cerurĕ lui Sancho să le arăte scrisoarea ce ducea doamnei Dulcinea del Toboso. El zise că era scrisă pe o cărticică de note, şi că avea poruncă de la stăpânu-sĕu să pue s'o copieze pe hărtie la cel intăiu sat in care ar ajunge. Atunci parohul zise să i-o arăte, că el o va copia, cu foarte frumos condeiu. Sancho Panza puse măna in sin, căutănd cărticica, dar nu o găsì, nici nu o putea găsì, de ar fi căutat-o până acum, căci Don Quijote remăsese cu dinsa, şi nu i-o dăduse, nici el nu-şi adusese aminte să i-o ceară. Când Sancho vĕzù că nu găsea cartea, se ingălbenì la faţă ca un mort, şi pipăindu-şi tot trupul foarte răpede, se incredinţâ insfirşit că n'o are. Deci, fără mai multă vorbă se apucâ cu amĕndouĕ mănile de barbă, şi-şi smulse jumĕtate dintr'ĕnsa, apoi indată şi fără a mai sta, işi dădù vre-o şese pumni in faţă şi peste nas, astfel incăt il scăldâ tot in sânge. Vĕzĕnd aceasta parohul şi bărbierul, il intrebarĕ ce i se intimplase de se trata aşa rĕu. — Ce să mi se intimple altceva, respunse Sancho, decăt că am perdut de la o mănă până la alta, intr'o clipă, trei măgăruşi, ce era fiecare ca un castel? — Cum asta? zise din nou bărbierul. — Am perdut cărticica de note, respunse Sancho, in care se afla scrisoarea către Dulcinea, şi o ţidulă iscălită de domnul meu, prin care poruncea ca nepoata sa să-mi dea trei măgăruşi din cei patru sau cinci ce erau acasă. Şi cu acest prilej le povestì perderea măgarului sĕu. Parohul il măngăiè, şi-i zise că indată ce va găsì pe stăpânul-sĕu, el ii va reinoì darul, avĕnd a-i face mandatul de hărtie, cum este legea şi obiceiul, pentrucă cele ce se fac in cărţi de note, niciodată nu se primesc nici nu se implinesc. Cu acea-

sta se măngăiè Sancho şi zise că de vreme ce lucrul era aşa, nu se supără el mult de perderea scrisorii cătră Dulcinea pentru că o ştia aproape pe de rost, şi prin urmare se putea copia unde şi cănd ar voì. „Spune-o dar Sancho, zise bărbierul, că după aceea vom copia-o". Sancho Panza se oprì scărpinăndu-se in cap spre a-şi amintì scrisoarea, şi stănd cănd intr'un picior cănd in celalt. Uneori se uita in pămĕnt, alte ori la cer, şi după ce şi-a ros jumĕtatea virfului de la un deget, ţinĕnd in cumpĕnă pe cei ce aşteptau să le-o spună, zise, după o lungă bucată de vreme: zĕu, domnule licenţiat, să mĕ ia dracul, dacă imi aduc aminte ceva, cu toate că inceputul era astfel: *Inaltă şi subterană doamnă.* Nu o fi zis, spuse bărbierul, *subterană*, ci *supraumană* sau *suverană doamnă.* Aşa este, zise Sancho: apoi dacă imi aduc bine aminte, ea urma: *rănitul şi lipsitul de somn, şi cel impuns sărută graţiei voastre mănile, ingrată şi foarte nerecunoscĕtoare frumuseţă;* şi nu ştiu ce zicea de sănătate şi de boală ce-i trimitea, şi tot ii da astfel inainte pănă ce sfirşea cu: *Al vostru pănă la moarte, cavalerul Tristei Figuri.*

Nu puţin haz făcurĕ amĕndoi vĕzĕnd buna memorie a lui Sancho Panza, pe care ei o lăudarĕ mult, şi-i cerurĕ să mai spună scrisoarea ăncă de douĕ ori, pentru ca şi ei să o inveţe pe de rost, spre a o copia la timp. Sancho o repetâ ăncă de trei ori, şi tot de atătea ori repetâ alte trei mii de prostii. După aceea povestì şi faptele stăpănului sĕu, dar nu suflâ un cuvĕnt de vĕnturătura ce i se intimplase in acea ospĕtărie, unde nu vroea să intre. Spuse deasemenea cum stăpănul sĕu indată ce va primì bună veste de la doamna Dulcinea del Toboso, are să inceapă a-şi da silinţă ca să se facă impĕrat, sau cel puţin monarh, că aşa se invoiserĕ impreună, şi era lucru foarte uşor să ajungă, după curajul persoanei sale şi tăria braţului sĕu; că ajungĕnd impĕrat are să-l insoare pe dinsul, care atunci va fi vĕduv, căci nu se putea să fie altfel, şi că are să-i dea de fĕmee o domnişoară de-a impĕrătesei, moştenitoarea unui

bogat şi mare stat de pămĕnt tare, fără insule, pe care acum nu le mai voea.

Sancho vorbea cu atăta linişte, ştergĕndu-şi din cănd in cănd nasul, şi cu atăt de puţină judecată, incăt amĕndoi se minunarĕ din nou, considerănd căt de violentă fusese nebunia lui Don Quijote de vreme ce trăsese după sine judecata acelui biet om. Ei nu vrurĕ să-şi bată capul a-l scoate din rătăcirea in care se afla, căci li se părù că ea, nevătămăndu-i intru nimic conştiinţa, era mai bine să-l lase intr'insa, fiindu-le şi lor de mare plăcere a asculta neghiobiile lui. Astfel ii ziserĕ să se roage lui Dumnezeu pentru sănătatea domnului sĕu, că era lucru de presupus şi foarte cu putinţă să ajungă cu trecerea timpului de-a fi impĕrat, cum zicea el, sau cel puţin archiepiscop, sau alt rang echivalent. La aceasta respunse Sancho: domnilor, dacă ursita ar intoarce astfel lucrurile, incăt stăpănului meu să-i treacă prin cap a nu fi impĕrat, ci numai archiepiscop, aş voì eu să ştiu acum ce obicĭnuesc să dea archiepiscopii rătăcitori scutierilor lor.

— Obicĭnuesc să le dea, respunse parohul, vre un beneficiu simplu, sau vreo danie pentru grija sufletului, sau vre o stăreţie, care le aduce un bun venit sigur, osebit de ceeace mai pică pe dasupra, şi care de obiceiu se sue ăncă o dată pe atăta. — Pentru aceasta va fi nevoe, respunse Sancho, ca scutierul să nu fie insurat, şi să ştie măcar să slujească liturghia. Dacă-i aşa, cătu's de nenorocit, că sunt insurat, şi nu ştiu cea intăi literă din abecedar! Ce mĕ voiu face eu, dacă ii vine chef stăpănului meu să fie archiepiscop şi nu impĕrat, cum e datina şi obiceiul cavalerilor rătăcitori? — Nu-ţi fie necaz, prietene Sancho, zise bărbierul, că noi vom ruga pe stăpănul vostru, şi-i vom da sfat, şi chiar ii vom spune că e o datorie de conştiinţă ca să fie impĕrat şi nu archiepiscop, pentru că-i va fi mai uşor, din pricină că el este mai mult viteaz decăt invăţat. — Aşa mi s'a părut şi mie, respunse Sancho, cu toate că ştiu să spun că pentru toate el este destoinic. Ceeace eu găndesc să fac este să rog pe Domnul nostru să-l indrepte

spre acele părţi de care el să se folosească mai mult şi mie să-mi dea mai mari resplătiri.

— Vorbiţi ca un om cuminte, zise parohul, şi veţi face ca un om creştin. Dar ceeace acum aveţi de făcut este de-a regula cum să scoateţi pe stăpânnl vostru din acea nefolositoare pocăinţă, pe care spuneţi că o face el. Şi pentru a ne găndì la chipul cum să facem, şi a mănca, căci deja este ciasul, ar fi bine să intrăm in această ospĕtărie. Sancho zise să intre ei, că el va aştepta acolo afară, şi că după aceea le va spune pricina pentru care el nu intră şi nu-i venea la socoteală să intre şi el in lăuntru; dar că-i ruga pe dinşii să-i scoată acolo ceva de măncare,

care să fie cald, precum şi orz pentru Rocinante. Ei intrarĕ şi-l lăsarĕ pe el afară, şi puţin după aceea, bărbierul ii scoase de măncat.

In urmă găndindu-se ei mult intre dinşii asupra mijlocului pentru a ajunge la ceeace doreau, ii venì parohu-

lui o idee foarte potrivită cu gustul lui Don Quijote, şi cu ceeace ei aveau. Deci zise bărbierului că ceeace găndise era ca să se imbrace in haine de domnişoară rătăcitoare, ear el să se silească a se face căt va putea mai bine ca scutier. In această stare ei se vor duce unde era Don Quijote, prefăcēndu-se că este o domnişoară amărită şi nevoiaşă, şi-i va cere un dar, pe care nu va putea lipsì să i-l acordeze, ca un viteaz cavaler rătăcitor. Darul ce avea de gănd să-i ceară, era să vină cu dinsa unde il va duce ea, spre a indrepta o strimbătate pe care i-o făcuse un cavaler rĕu, şi că-l ruga totodată să nu-i ceară să-şi ridice hobotul, nici s'o intrebe ceva de interesul ei, pănă cănd nu va cere socoteală de la acel rĕu cavaler. Parohul credea fără indoială că Don Quijote să va supune la orice i s'ar cere sub această formă, şi că in acest chip il vor scoate de acolo, şi-l vor duce la locul lui, unde işi vor da silinţă să vadă daca ciudata lui boală avea vreun leac.

ST. G. VĂRGOLICI.

(Va urma).

POESII

AD MAECENATEM

Iubitul meu Macena, din cupe simple-i bea
Vin prost de la Sabinum, ce chiar cu măna mea
In amforă grecească l'am fost pecetluit
In zioa cănd la Teatru ai fost sĕrbătorit
Şi strĕmoşescul Tibru de-alungul printre maluri
Cu echoul şagalnic trezit de printre dealuri
Iţi aduceau, ilustre, al laudei prinos!
— Tu bei cecub acasă şi must de cel gustos
Călcat in teasc de Cáles; — eu n'am coasta Formiei
Nici viţa de Falerne să-mi dreagă rodul viei!

Horaţiu. Oda XX. Cartea I.

PALINODIE

(AD TYNDARIDEM)

O copilă! mai frumoasă decăt mult frumoasa-ţi mamă,
Versurilor vinovate cum' ei vrea fă-le tu seamă,
După plac le 'neacă 'n mare, ori aruncă-mile 'n foc!
— Nici scrăşnirele Cybelei, nici cumplita frămĕntare
Ce coprinde-a lui Apollon preoţime la altare,
Nici pornirile lui Bacchus, nici asurzitorul joc

Pe cimbale de aramă Corybanthii cănd lovesc,
Nu's nimic lăngă mănia prinsă 'n peptul omenesc!
De-ale Noricului spede ea nu are de-a se teme,
Nici de-a focului năpaste, nici de marea care geme,
Nici de Joe chiar purtăndu-şi trăsnetul ingrozitor.
Prometheu, precum se spune, fù silit ca să culeagă
Părticele de fiinţă respăndite 'n firea 'ntreagă
Ş'apoi le 'ntrupă in lutul omului incepĕtor,
Astfel ne sădì in pepturi crunta leului mănią!
Pe Thyest mănia-l duse la sfirşitu-i de urgiă,
Falnice cetăţi printr'insa temelia şi-au surpat
Şi pe zidul lor trecut-a plugul duşman ingămfat! —
— Fie ţi dar inima blăndă! Şi pe mine altădată
In cea dulce tinereţe, inima inflăcărată
M'a 'mboldit in desperare să scriu iambi fulgerători!
Azi doresc amărăciunea s'o prefac in bucurie
Căci imi recunosc greşala. Dulcea ta prietenie
Dămi-o, şi cu dinsa iarăşi ale inimei favori!

Horaţiu. Oda XVI. Cartea I.

AD MUNATIUM PLANCUM

Laude alţii vestitul Rhodos ori Mitzlena,
    Alţii Ephesul, mările douĕ udănd Corinthul
Ş'ale lui ziduri, Theba lui Bacchus, vestitul Delphes
Al lui Apollon, văile Tempei Tesaliane!
    Sunt ăncă unii care cetatea castei Minerve
Vecinic o inalţă cu-a lor căntare şi-şi pun pe frunte
    De pretutindeni inmănunchiate foi de maslin.
Mulţi iar cănta-vor, intru onorul blăndei Junone
    Caii de Argos şi pe Mycena cea mult avută!
Mie nu-mi este atăt de dragă Lacedemona
    Cea răbdătoare, nici a Larisei cămpii mănoase,

Precăt mi-e dragă rĕsunătoarea peşteră 'n care
Stă Albunea, oricăt de drag mi-i spăvălătorul
Anio ăncă şi lunca sacră de la Tibur,
Ş'a ei poene vecinic udate de iuţi pîrae!
Precum adesea searbădul Notus, din cerul negru
Alungă norii şi nu ridică furtuni mereu,
Aşa tu Plance cu chibzuială nu perde vremea
Şi-ţi indulceşte cu vin nevoea, greul vieţei,
De-i fi in lagăr ţinut sub steagul strĕlucitor,
Ori că la umbra scumpului Tibur te-i odihnì!
— Pe cănd Tencer gonit tat'sĕu din Salamina
Fugea, se spune cĭ ışi incinse timplele ude
De vin cu ramuri de plop şi zise cătră prieteni:
«Amici, tovarăşi, noi ne vom duce unde norocul
«Mai bun la suflet decăt e tata ne va 'ndrepta.
«Tencer este cu voi, nu perdeţi nici cum speranţa
«El vĕ conduce şi lui Apollon făgăduit'a
«O nouă ţară unde să-şi facă o salomină
«Ca şi cealaltă. O fraţi de arme! voi suferit-aţi
«Relele soartei pe lingă mine, acuma dar
«Beţi! Vinul singur grijele vieţei va alunga...
«Şi măne, măne vom reincepe drumul pe mare.

Horaţiu. Oda VII. Cartea I.

AD MAECENATEM

Deci te vei duce ăncă, Mecenate iubite
Pe vase liburine să 'nfrunţi de bună voe,
Cu Cesar dinpreună, pericolele luptei,
In mijlocul acelor intărituri inalte
A vaselor duşmane? — Ce mĕ voiu face oare
Eu, care-a mea viaţă doar numai lingă tine

O trec cu mulţumire, iar tu fiind departe
Va fi ca o povară? — Ca să te-ascult căta-voiu
Să mĕ afund in lunga odihnă ce nu-mi place
Decăt cu tine-alături, sau drept lua-voiu parte
La greaua oboseală, aşa cum se cuvine
Bărbaţilor ce poartă in pept inime tari?
Da, suferi-voiu truda şi'n urma ta venì-voiu,
Cu sufletul statornic, prin crestele inalte
A Alpilor, in sinul Caucasului sălbatec
Şi păn' la cel din urmă hotar de la Apus!
Dar intreba-vei poate, cu căt o să aline
Această osteneală a mea trudele tale,
Eu cel atăt de şubred la luptă, precum sunt?
— Primindu-mĕ tovarăş, mai mică o să-mi fie
Cea grijă care creşte de cei iubiţi departe;
Ca pasĕrea ce'n cuibu-i golaşii pui păzesce
Şi cănd se depărtează ii este mult mai teamă
De-a şerpilor iscoadă, deşi fiind de faţă
Nu le-ar putea aduce vreun ajutor sĕrmanii!
In ast resboiu şi'n altul voios eu merg cu tine,
Doar numai pentru placu-ţi, iar nu ca mai mulţi tauri
La plugurile mele să tragă brazde 'n silă
Şi c'ale mele turme păn' ce Cuptor nu vine
Să'şi schimbe din Calabre păşunea la Lucani;
Ori vila mea cea albă să poată a se'ntinde
Păn' la Tusculul falnic cu zidul Circean
A ta mărinimie mi-a dat prea multe bunuri!
N'am doar să string avere ca s'o ingrop ca Crenus
        Avarul in pămĕnt,
Nici ca s'o dau risipă, ca cei cu măna spartă
        Dedaţi la desfrănări!

Horaţiu. Oda I. Epodon liber.

D. C. OLLANESCU.

BIBLIOGRAFIE

CARȚI APĂRUTE DE CURÈND ȘI TRIMISE DIRECȚIUNII „CONVORBIRILOR LITERARE“

C. Chiru. Cugetări asupra cestiunei agrare. 1 broș. București 1888.

Benjamin Franklin. Știința lui Moșu-Albu, tr. de I. Licu. 1 broșură. Botoșani 1888.

Stef. C. Mihăilescu. Incercări Critice asupra invățămintului nostru primar. 1 vol. București, 1888.

Basile Conta. Origine des espèces. 1 broș. Iași, 1888.

Manual de Geografie pentru trebuința scoalelor primare, lucrat de domnii *C. Manoilescu, Gh. Pancu, V. Athanasiu, A. Densușianu.* Bĕrlad, 1888.

București. Din stabilimentul grafic Socec & Teclu. — 27,010.

Apare la 1 a fiecărei luni.

CONVORBIRI LITERARE

No. 5. Bucuresti, 1 August 1888. **Anul XXII.**

CĂTEVA CESTIUNI METODOLOGICE

(STUDIU ASUPRA UNOR CAPITULE DIN «LOGICA» D-LUI T. MAIORESCU. ED. II. BUCUREŞTI 1886).

Insemnătatea cea mare ce o au cunoştinţele de logică pentru orientarea omului in feluritele procederi usitate la cercetările ştiinţifice, precum şi pentru impărtăşirea resultatelor ştiinţei la invăţămêntul in şcoală, este astăzi un fapt recunoscut. Ne-am deprins a nu privì in studiul logicei decăt un esercit de gimnastică spirituală, ca să ne facem mai accesibili pentru subtilităţi formale, ce alcătuiau odinioară singura caracteristică a capului luminat. Cercetările din timpul cel mai nou, indeosebi ale şcoalei engleze, au arătat, că ştiinţa logicei nu mai poate avea indreptăţire decăt in mêsura, in care se poate aplica la cercetările feluritelor ştiinţi concrete. Ea nu poate reclama dreptul de-a forma o parte din materia invăţămêntului public, dacă invăţăturile ei nu sunt mijloace bine inţelese, care să poată inlesnì impărtăşirea adevĕrurilor ştiinţei fie din lumea fisică ori din cea psichică. O noţiune, o judecată ori o conclusiune nu-mi este de folos, dacă ea nu-mi dă mijlocul de-a inţelege un raport din lume ori a produce o modificare in stările dinprejurul meu. Această consideraţie a făcut să se reducă materia aşa numitelor logice formale, eliminănd din partea lor elementară permutaţiile fără deosebire in fond, ce n'aveau de scop decăt a indica forme exterioare de ale limbei. In schimbul acestor eliminări, principiul aplicabilităţii a

născut o serie de cestiuni, care au dat logicei din timpul nostru o intindere neasemĕnat de mare. El se resumă in metodologie sau in invăţătura despre metoadele de cercetare ştiinţifică, care se practică atăt in ştiinţă căt şi la invăţămĕntul din şcoale.

Posedăm in manualul de logică al d-lui T. Maiorescu, cel dintăi deposit de cunoştinţi metodologice fundamentale, cu care s'a inavuţit ediţia a II-a, apărută in Bucureşti la 1886, şi de care dorim să ne ocupăm in cele următoare:

Cartea e impărţită, pe lăngă introducere, intr'o parte elementară şi o parte metodologică cu un apendice, conţinĕnd indicaţiunea isvoarelor, insoţite de scurte notiţe bibliografice. Aceste notiţe ni se par foarte preţioase pentru cetitorul incepĕtor. Ele dau explicaţiuni, expun controverse, indrumă pe cetitor a consulta părerile altora şi alte scrieri de-ale autorului. Le vedem insuflate de nobila năzuinţă de-a venì intr'ajutor cetitorului interesat de una sau altă cestiune, fără a tulbura insuş textul predării prin continue citate şi notiţe excursive, care fac multe manuale de şcoală să uite atăt de des scopul pentru care sunt scrise.

O privire aruncată in fugă asupra capitulelor „Logicei" d-lui T. Maiorescu, ne face să descoperim insuşiri pe care cu plăcere le-am vedea şi in alte manuale de şcoală. Inainte de toate lipsa completă a oricărei vorbe de prisos, care ar imbĕta spiritul incepĕtor cu volumuri intregi de frase goale, apoi expunerea scurtă şi căt se poate de clară a cestiunilor alese după importanţa lor, insfirşit un fir condus cu ingrijire şi apărat de intreruperi şi reprinderi erudite, ingreunătoare de pricepere, o mărginire prudentă in a desfăşura cestiunile de controversă, sunt caracteristicile cărţei d-lui Maiorescu.

Judecănd cartea, din punctul de vedere al interesului pedagogic, ce e menit să deştepte un manual de şcoală, vom simţì la cetirea paragrafelor, că ni se deschide o cale, ce ne indreaptă privirea spre regiuni largi, dar numai ne-o deschide, făr' a ne spune tot ce avem să vedem; şi in aceasta consistă meritul cărţei. Ea ne lasă un neastimpăr,

o sete de-a continua studiul. Paragraful odată incheiat, simţim o părere de rĕu ca după momente de scurtă plăcere. N'am mai inchide calea şi cercăm a găsì in notele apendicelui isvoarele pentru curmarea setei. Eacă insuşirile unui manual de şcoală, care e conştiu de marginile, ce-i sunt impuse prin trebuinţele şcolarului.

S'au ivit unele voci nefavorabile, care cercau să găsească intr'un manual de şcoală merite de independenţă literară. Vom inţelege că nu aceasta poate să fie obiectul interesului nostru la preţuirea cărţei d-lui Maiorescu. Serviciul ce aduce instrucţiunei publice este cestiunea arzĕtoare, de care trebue să ne preocupăm in faţa unui manual de şcoală. Indeosebi partea metodologică tractează un obiect a cărui pătrundere şi aplicare bine inţeleasă sunt menite a reforma din temelie practica de păn'acum a invăţămĕntului nostru primar şi secundar. In această parte a cărţei găsim cunoştinţele indispensabile pentru o organisare in cele mai din lăuntru ale invăţămĕntului.

A ne ocupa de metoadele de cercetare ştiinţifică şi a arăta insemnătatea ce o au aceste metoade pentru impărtăşirea cunoştinţelor la instrucţiune, este scopul, ce ne propunem a-l urmărì in cele ce urmează.

Incepem cu analisarea metoadelor de cercetare ştiinţifică.

I.

Oare cineva vede mai multe animale, care se nutresc cu pradă. Unele semne cunoscute de mai inainte şi găsite şi acum il fac să recunoască, că sunt lupi. El raţionează astfel:

a, b, c. . . . se nutresc cu pradă.
a, b, c. . . . sunt lupi.
Lupii se nutresc cu pradă.

Prin conclusiune se constată in mai multe casuri concrete coexistenţa constantă a insuşirilor, prin care am cu-

noscut până aci lupul, cu insuşirea de-a se nutrì cu pradă. Toate casurile concrete a, b, c . . . concordează in această coexistenţă constantă. Prin terminul mediu vedem, că se eliminează variaţiile de la un cas la altul, ear concordanţa se exprimă in conclusiune, unde nota „a se nutrì cu pradă“ se constată ca nestrămutat coexistentă cu alte note deja cunoscute din noţiunea lup. Prin conclusiune se relevă una din coexistenţele constante ce compun noţiunea lupului, aşadar o parte din definiţia acestuia.

Coexistenţa aflată este cu atăt mai necesară şi mai sigură, cu căt am observat-o ca raport constant in mai multe casuri de experienţă concretă. E de sine inţeles, că absolut necesară nu va fi decăt atunci, cănd se vor fi terminat toate experiinţele.

Cănd vom intilnì de aci inainte un animal, la care găsim insuşirile ştiute ale lupului, vom putea, să facem proba raportului constant, aflat prin raţionamentul de mai nainte. Aceasta o facem mănecănd de la conclusiunea, la care am ajuns păn'aci şi săvĕrşind raţionamentul invers:

Probă: Lupii se nutresc cu pradă.
x este lup
x va trebuì să se nutrească cu pradă.

Conclusiunea aceasta ne spune de mai nainte, la ce avem să ne aşteptăm in faţa animalului x. Ca să ne şi convingem despre aceasta, nu vom avea decăt să intocmim un experiment cu mijloacele indicate de acest raţionament, adecă, să dăm animalului x ocasiunea de-a răpì prada, şi dacă o va răpì, vom dobăndì o nouă adeverire a coexistenţei constante, aflată in conclusiunea primului raţionament. In exemplul nostru, coexistenţa constantă, că lupul se nutreşte cu pradă, vine a fi adeverit prin o experienţă mai mult. Necesitatea acestei coexistenţe va fi intemeiată pe o basă de experienţă mai largă cu un cas. Astfel raţionamentul cel dintăi se va putea repeta acum de pe o temelie mai imbogăţită cu un cas, şi conclusiunea lui se va putea afirma cu mai multă certitudine. Dacă experimentul incercat la

indemnul raţionamentului al doilea va dovedì contrarul, coexistenţa ce ne-am format-o prin primul raţionament, va trebuì să cază ori va trebuì să se preciseze prin metoda diferinţei, după cum se va vedea mai tărziu.

Găsim in exemplul acesta felul de procedere cunoscut sub numele de *metoda concordanţei*. Conclusiunea primului raţionament ne arată, că in mai multe casuri concrete douĕ sau mai multe note apar constant inpreunate, până când alte note variază de la un cas la altul. Conclusiunea raţionamentului al doilea ne indeamnă să considerăm coexistenţa notelor constante ca necesară (deşi nu absolut) şi pentru casurile analoage viitoare.

Metoda concordanţei, aplicată la raporturi de coexistenţă, va putea să aibă o regulă formulată astfel:

Dacă aflăm in mai multe casuri de coexistenţă concretă, că douĕ sau mai multe note apar constant inpreunate, până când alte note variază de la un cas la altul; aceste din urmă le eliminăm, ear notele constant inpreunate sunt a se privì ca intr'un raport de coexistenţă necesară, sau ca note esenţiale ale noţiunei, de a cărei sferă se ţin casurile observate.

In procesul logic, de care se foloseşte metoda concordanţei pentru a stabilì raporturi de coexistenţă necesară, deosebim douĕ curente raţionătoare. Unul măneca de la experienţe concrete şi sfirşeşte prin o conclusiune ce exprimă o coexistenţă abstractă. Celălalt măneca de la acest resultat abstract şi termină prin a ne indemna să facem o nouă experienţă concretă. Scopul acestor curente de gândire este evident. Cel dintăi ne relevă unul din raporturile esenţiale, ce compun conţinutul lupului; cel de al doilea aprobă adevĕrul acestui raport prin noua experienţă, la care ne duce. Scopul raţionării noastre este de-a forma o parte din conţinutul unei noţiuni, şi de-a verifica adevĕrul aceleia.

Luăm un exemplu din sfera raporturilor de succesiune:

> Dacă frecăm o bucată de sticlă cu un petec de mătasă, ceara roşie cu postav, răşina cu o blană de animal etc., se naşte electricitate.

Fricţiunile sticlei de mătasă, a cerei roşii de postav, a răşinei de blană etc., sunt tot fricţiuni de materii fisice.

Fricţiunea materiilor fisice produce electricitate.

Şi in acest raţionament vedem că terminul mediu infăţişază variaţiile de la un cas la altul, care vin a fi eliminate. Conclusiunea nu conţine decăt ceeace este constant in toate casurile. In exemplul nostru raportul constant este, că fricţiunea materiilor fisice e urmată de electricitate. In aceasta concordează toate casurile de experienţă făcută.

La fiecare succesiune deosebim antecedente şi sequenţe, pe care le numim *momentele succesiunei* (spre deosebire de notele coexistenţei). Ceeace se exprimă in conclusiune ca constant, sunt momentele, pe care le numim *esenţiale* şi care remăn neeliminate. Intre aceste din urmă, antecedentul se numeşte *causă*, ear sequentul *efect*. In exemplul nostru fricţiunea materiilor fisice e causa, şi electricitatea este efectul. Cu respect la aceşti termini raportul de succesiune constantă se numeşte şi raport de causalitate. Conclusiunea, care exprimă acest raport, se numeşte *lege de causalitate*.

Ni se impune intrebarea: Raportul de succesiune constantă, ce vine a fi exprimat in conclusiune ca o lege de causalitate, este el totodată şi un raport de succesiune necesară, după cum suntem obicĭnuiţi a inţelege causalitatea? Respundem: Necesitatea lui atĕrnă şi aici de la numĕrul casurilor concrete, in care s'a constatat, că succesiunea aflată e constantă. Convingerea, că această succesiune e absolut necesară, nu o putem avea decăt atunci, cănd toate experienţele relative la această succesiune vor fi terminate. Intimpinăm in punctul acesta aceeaşi imperfecţiune ca şi la raporturile de coexistenţă. Garanţia pentru necesitatea raportului causal, aşadar şi pentru temeinicia legii, nu o primim in faţa casurilor viĭtoare, decăt pe basa casurilor de experienţă deja făcută. Eacă pentru ce ne vedem siliţi a inmulţi aceste casuri, supunĕnd legea la continue probe noue.

Proba: Fricţiunea materiilor fisice produce electricitate.
Când frecăm succinul cu un petec de bumbac încă avem o fricţiune de materii fisice.

Succinul frecat de bumbac va trebuì să producă electricitate.

Conclusiunea acestui raţionament ne prevesteşte efectul la care avem să ne aşteptăm, când frecăm succinul de bumbac. Dacă efectul se iveşte avem un nou razim pentru certitudinea legii. Noi o afirmăm de aci inainte cu mai multă tărie. Dacă efectul nu s'ar ivì legea cade in forma ei de păn'aci şi trebue să se precisese după metoda diferinţei (precum se va vedea mai tărziu).

Prin conclusiunea primului raţionament constatăm, că in mai multe casuri de succesiune concretă două momente se succed constant una pe alta, până când alte momente antecedente variază de la un cas la altul şi vin a fi eliminate. Conclusiunea raţionamentului al doilea ne îndeamnă să adeverim succesiunea aflată şi prin chiar aceasta să o considerăm ca o lege de causalitate necesară.

Metoda concordanţei, aplicată la raporturi de succesiune, va avea următoarea regulă:

Dacă aflăm in mai multe casuri de succesiune concretă, că două sau mai multe momente se succed constant unul pe altul, până când celelalte momente antecedente variază de la un cas la altul; aceste din urmă le eliminăm, ear momentele, ce se succed constant, sunt a se privì ca intr'un raport de succesiune necesară, sau ca momente esenţiale din legea de causalitate, de-a cărei sferă se ţin casurile observate.

Şi la cercetarea raporturilor de succesiune necesară deosebim două feluri de raţionamente. Unul mâneca de la casuri concrete şi termină cu o lege de succesiune abstractă sau generală. Al doilea incepe cu această lege generală şi sfirşeşte dând indemnul de-a produce noue casuri de experienţe concrete. Cel dintăi relevă nexul causal, al doilea il verifică. Prin cel dintăi aflăm momente esenţiale (causa şi

efectul) din conţinutul unei legi, prin al doilea se intăreşte certitudinea succesiunei lor.

Am infăţişat raţionamentele, de care se foloseşte metoda concordanţei la cercetarea raporturilor, fie de coexistenţă ori de succesiune. Exemplele de pănă aci vor fi invederănd, că metoda concordanţei este procesul logic, prin care tindem a forma şi verifica noţiuni despre coexistenţe necesare ori legi despre succesiune necesare, amĕndouĕ in direcţiune de supraordinare. Ea tinde la exactitatea noţiunilor ca şi a legilor prin aceea că eliminează ceeace nu este constant, apărăndu-ne astfel de note ori momente neesenţiale; aşadar de noţiuni ori legi cu conţinut prea larg şi cu sferă prea ăngustă. Metoda concordanţei este deci procesul de formare al noţiunilor ori legilor dinpreună cu adeverirea sau demonstraţiunea lor.

Am zis că metoda concordanţei tinde la exactitatea notiunilor ori legilor in direcţiune de supraordinare. O noţiune ori o lege nu este destul de exactă, dacă nu exprimă decăt concordanţa coexistenţelor ori succesiunilor, adecă numai notele ori momentele generice. Găsim animale, care se nutresc cu pradă fără a fi lupi; deasemenea există fricţiuni de materii fisice fără ca să observăm efectul electricităţii. Simţim astfel trebuinţa de-a ingrădì noţiunile ori legile noastre din partea altor noţiuni ori legi coordinate cu ele, care sunt de acelaş gen, dar diferă in unele privinţi.

Avem inaintea noastră cestiunea formării noţiunilor şi legilor din punctul de vedere al diferinţelor lor necesare.

Oare cineva află că mai mulţi indivizi concreţi sunt animale sugĕtoare, care răpesc şi se nutresc cu carne; despre alţi indivizi află, că sunt animale sugĕtoare, că răpesc şi se nutresc cu insecte. Pe unele insuşiri ştiute recunoaşte in cei dintăi lupi, in cei de al doilea cărtiţe. El raţionează astfel:

a, b, c, . . . sunt animale sugĕtoare, răpitoare, carnivore;
a_1, b_1, c_1, . . . sunt animale sugĕtoare, răpitoare, insectivore.
a, b, c,. . . sunt lupi; a_1, b_1, c_1, sunt cărtiţi.

Lupii sunt animale sugĕtoare, răpitoare, carnivore; cărtiţile sunt animale sugĕtoare, răpitoare, insectivore.

Prin terminul mediu se eliminează şi aci tot ce variază de la un cas la altul. In conclusiune nu remâne decât ceeace este constant, fie intr'o coexistenţă ori in cealaltă. In exemplul nostru, notele, prin care ne-am obicînuit a cunoaşte lupul, coexistă constant cu notele animal, sugĕtor, răpitor şi carnivor. Deasemenea şi notele, prin care am cunoscut până aci cârtiţa, coexistă constant cu notele animal, sugĕtor, răpitor şi insectivor. Constatăm mai departe că dintre notele, cu care coexistă cele deja cunoscute ale lupului şi cârtiţei, toate sunt comune (animal, sugĕtor, răpitor) afară de una (carnivor ori insectivor) care se află intr'o coexistenţă şi lipseşte in cealaltă. Tot din conclusiune vedem, că nota carnivor se află in coexistenţă, unde se află notele ştiute ale lupului. Noi zicem, că ea este o diferenţă specifică a lupului. Deasemenea nota insectivor e constantă in coexistenţa, unde se află şi notele ştiute ale cârtiţei. Aşadar ea este o diferenţă specifică a cârtiţei.

Pentru ca să ne convingem, că această diferenţă constantă e şi necesară, n'avem decât să facem următoarea probă ce duce la noue experienţi.

Probă: Lupii sunt animale sugĕtoare, răpitoare, carnivore; cârtiţile sunt animale sugĕtoare, răpitoare insectivore.

x este lup; x_1 este cârtiţă

---

x va trebuì să se nutrească cu carne şi x_1 cu insecte.

Convingerea e dobândită, dacă intocmim un experiment cu mijloacele indicate de acest raţionament şi cercăm să şi executăm adevĕrurile conclusiunei. Dacă experienţele, la care ajungem, aprobă conclusiunea raţionamentului de probă, atunci diferenţa constantă, formulată in conclusiunea primului raţionament, va dobândì un nou razim de certitudine. Ear dacă impotriva aşteptării noastre lupul x şi cârtiţa x_1 s'ar nutrì cu carne şi cu insecte, deosebirea inceată de-a fi constantă şi notele carnivor şi insectivor nu vor mai fi considerate drept diferenţe necesare. In acest fapt

consistă tocmai progresul in exactitatea noţiunilor şi putinţa de-a perfecţiona sistema inmulţind experieţele.

Va fi uşor de inţeles, că şi la diferenţa intre raporturile de coexistenţă nu poate să fie vorba de-o certitudine absolută. Gradul de necesitate a diferenţei, formulată prin această metodă, atărnă şi aci de la mulţimea casurilor concrete, in care s'a constatat, că diferenţa e constantă.

Recunoaştem in această procedere *metoda diferenţei*, aplicată la raporturi de coexistenţă. Intrebuinţănd termenii, pe cari i-am adoptat pentru aceste raporturi, vom putea să formulăm regula in chipul următor:

Dacă constatăm prin mai multe experienţe făcute asupra a două raporturi de coexistenţă, că coexistenţa, in care se presintă anumite note ştiute şi coexistenţa, in care nu se presintă, au toate celelalte note comune afară de una, şi dacă această una se află in coexistenţa cea cu notele ştiute şi lipseşte in cealaltă, ea este una din diferenţele specifice, prin care se deosebesc cu necesitate conţinuturile a două noţiuni coordinate de sferele cărora se ţin casurile observate.

Adăugăm un exemplu de diferenţă intre raporturile de succesiune.

Oare cineva, basat pe legea aflată mai inainte prin concordanţă, freacă o bucată de fer, de aramă, de cărbune cu felurite alte materii şi impotriva aşteptării lui află, că nu se iveşte electricitate. Dar dacă le supune frecării in isolare, electricitatea ear se iveşte. Tot atunci află, că aceste materii conduc electricitatea prin ele sau că sunt conductori, cu alte cuvinte, ele pierd electricitatea indată ce nu sunt isolate. El raţionează astfel:

Dacă frecăm ferul, arama, cărbunele etc. in isolare se produce electricitate; dacă le frecăm fără isolare, nu se produce.

Fricţiunea ferului, a aramei, a cărbunelui etc., fie in isolare ori fără isolare, este o fricţiune de materii conducĕtoare de electricitate (conductori).

Fricţiunea conductorilor isolaţi produce, acelor neisolaţi nu produce electricitate.

După eliminarea prin terminul mediu a tuturor variaţiilor, căte se petrec de la o fricţiune la alta, dobăndim in conclusiune numai momentele constante. Intre antecedente toate sunt comune in amĕndouĕ succesiunile (fricţiune de materii fisice conducĕtoare) afară de un moment antecedent (isolarea), care se găseşte in una din cele douĕ succesiuni şi lipseşte in cealaltă. Cănd lipseşte acest antecedent, lipseşte şi sequentul, ear cănd se petrece antecedentul isolării se iveşte şi electricitatea. Noi zicem, că isolarea conductorilor este o causă a electricităţii şi neisolarea o causă a neelectrisării lor. In conclusiune se coprinde deosebirea acestor douĕ succesiuni constante, ce representă douĕ legi de succesiune coordinate, una positivă şi alta negativă.

Ca să ne intărim convingerea, că această deosebire de succesiune e totodată necesară, cercăm a inmulţì experienţele noastre, făcĕnd de exemplu următoarea

Probă: Fricţiunea conductorilor isolaţi produce, a celor neisolaţi nu produce electricitate.

Fricţiunea zincului este o fricţiune de conductor, odată in isolare altădată fără isolare.

Zincul frecat in isolare va produce, fără isolare nu va produce electricitate.

Experimentul ce-l facem cu mijloacele indicate de acest raţionament de probă, va sfirşì prin a ne convinge intr'un nou cas concret, că diferenţa de succesiune formulată in conclusiunea raţionamentului anterior, e necesară. De cumva s'ar intimpla, in contra aşteptării noastre, ca resultatul experimentului să ne ducă şi aici la aflarea unui conductor, care să se poată electriza şi fără isolare, diferenţa va inceta şi legile vor cădea sau vor trebuì să se modifice. Experienţele pot să constate o armonie ori o desarmonie intre ele şi intre legile odată formulate; in amĕndouĕ casurile nu poate să fie vorba decăt de un progres al ştiinţei, fiindcă odată se intăreşte certitudinea, altădată vine a se intemeia de nou.

Vedem insfirşit, că şi legile, care exprimă o diferenţă

a raporturilor de succesiune, nu au certitudine absolută. Certitudinea atĕrnă, o repetăm, de la mulţimea experienţelor, prin care s'a adeverit nexul constant, ce ele exprimă.

Folosind terminii ce i-am adoptat pentru raporturile de succesiune regula metodei diferenţei, aplicată la aceste raporturi, va putea să primească următoarea formulare:

Dacă constatăm prin mai multe experienţe făcute asupra a douĕ raporturi de succesiune, că succesiunea, in care se presentă un sequent constant şi succesiunea, in care nu se presentă, au toate momentele antecedente comune afară de unul, şi dacă acest unul se află in succesiunea cu sequentul şi lipseşte in cealaltă, el este una din causele ce produc sequentul şi constitue o diferenţă necesară intre douĕ legi coordinate, de sferele cărora se ţin casurile observate.

Şi la metoda diferenţei deosebim douĕ raţionamente. Unul mănecă de la casuri de succesiune concrete şi se inalţă la legi de conţinut abstract şi general; altul foloseşte aceste legi ca punct de mănecare şi sfirşeşte prin a ne da indemnul să facem noue experienţe concrete. Cel dintăi are de scop a formula deosebirea intre conţinuturile necesare ale duor succesiuni, al doilea tinde a verifica această deosebire, provocănd experienţe noui. Unul formulează legile pentru a ne orienta in mijlocul experienţelor, altul le verifică, ca să ne asigure, că putem produce cu ajutorul lor alte experienţe.

La amĕndouĕ metodele ne servim de eliminarea terminului mediu, pentru a trece găndirea noastră, odată de la experienţi la noţiuni ori legi, altădată de la acestea indărăt la experienţă. Cu căt mişcarea găndirii raţionătoare, de la experienţe la idee şi indărăt, s'a repetat in mai multe casuri asupra aceluiaş raport, fie de coexistenţă ori de succesiune, — şi aceasta fără a descoperì vre-o disonanţă intre experienţă şi idee — cu atăt raporturile formulate ne inspiră o certitudine mai mare. Metodele de concordanţă şi diferenţă au şi puncte in care se deosebesc. Cea dintăi tinde la exactitatea noţiunilor ori legilor, căutănd şi verificănd elementele genului, cealaltă pe cele ale speţiei. Am zis,

vorbind despre metoda concordanţei, că ea ne apără de noţiuni ori legi cu conţinut prea larg şi sferă prea ăngustă. Despre metoda diferenţei vom zice acum, că ea e felul de cercetare prin care tindem a ne apăra de noţiuni ori legi cu conţinut prea ăngust şi sferă prea largă.

Un raport, fie de coexistenţă ori de succesiune, este bine isolat, locul lui in sistema convingerilor noastre este fixat cu esactitate indestulătoare, dacă ştim, in ce samănă cu alte raporturi şi prin ce se deosebeşte de ele. Amĕndouĕ metodele au să lucreze impreună, pentru ca resultatele lor să contribue a formula raporturi bine definite. *Definiţiunea* nu este altceva decăt inpreunarea resultatelor dobăndite prin amĕndouĕ metoadele. Găsim motivul pentru care orice definiţie se face astfel, că alăturăm diferenţele specifice, aflate prin metoda diferenţei, către genul proxim, aflat prin metoda concordanţei. Metoda concordanţei şi diferenţei sunt cele douĕ procederi fundamentale, pe care se intemeiază orice cercetare ştiinţifică. Ele sunt cele douĕ feluri de găndire stereotipă, la care se reduc incercările de constituire ale oricărei ştiinţe.

Metodele variaţielor concomitante şi a restanţelor nu oferă in resultatele lor nici gradul de certitudine, pe care il atingem prin primele douĕ metode. Ne reţinem de astădată a vorbì şi despre aceste metode; amintim numai, că ştiinţele nu se folosesc de ele decăt atunci, cănd lipsesc elementele de judecată pentru aplicarea primelor douĕ metode. Cu toate acestea, certitudinea la care stăruesc ştiinţele nu se poate răzima definitiv decăt pe cele dintăi douĕ metode.

Din exemplele de pănă aci am aflat, că forma logică elementară a metodelor concordanţei şi diferenţei este raţionamentul şi adecă un duplu raţionament. Unul ne inalţă de la experienţă la noţiuni ori legi, altul se coboară pe calea inversă. Cel dintăi stadiu in procesul de cercetare ştiinţifică, care incepe cu experienţa şi termină cu formularea unui raport necesar, il numim *inducţiune* şi raţionamentul de care se foloseşte, *raţionament inductiv.* Al doilea, care

mănecă de la resultatul inducţiunei terminând cu verificarea intuitivă a adevĕrului aflat, se numeşte *deducţiune*, precum şi forma logică elementară, de care se foloseşte, se cheamă *raţionament deductiv* sau *silogism*. Inducţiunea n'are de scop decât a indica nexul necesar, ear deducţiunea continuată de ajuns sfirşeşte prin a provoca experienţe, care adeveresc nexul aflat. Dacă deducţiunea se face numai cu scopul de-a arăta legătura logică intre raporturi de ordine mai generală şi altele mai speciale, ea se numeşte *argumentare* d. e. in ştiinţele matematice. Dacă scopul deducţiunei este a provoca experienţe, care să invedereze in mod intuitiv adevĕrul noţiunei ori legii de la care mănecăm, atunci proba deductivă se numeşte *demonstraţiune*, precum sunt demonstraţiunile practice ale ştiinţelor naturale. Inducţiunea formulează din experienţă *ceeace este* necesar, deducţiunea adevereşte *că este* necesar, ceeace am formulat. Adeverirea nu zace in insăşi deducţiune, ci in experienţa la care ajungem pe cale deductivă. Procesul inductiv alege materialul cunoştinţelor vrednice de ştiut, ca să ne putem orienta; cel deductiv foloseşte acest material pentru producţiune noue şi motivează prin noţiunile ori legile aflate, cum trebue să lucrăm. Unul este procesul ştiinţei, celălalt al artei.(1) Unul ne invaţă să ştim, altul să producem asemănări ori deosebiri de lucruri şi intimplări. Procesul cel dintâi ne duce la o teorie ştiinţifică, al doilea la o practică artistică. Considerate ca fenomene psichice, de care se ocupă psichologia, ele sunt cunoscute sub numele de *apercepţie inductivă şi deductivă* din care derivă fără excepţiune toate formele de cugetare omenească.

Adeseori se confundă inducţiunea cu abstracţiunea. Să facem o deosebire intre aceste lucrări gănditoare. Când raţionăm

a, b, c, . . . se nutresc cu carne
a, b, c, . . . sunt lupi
―――――――――――
lupul se nutreşte cu carne,

1) «Raportul intre ştiinţă şi artă» Conv. lit. XXI. No. 8 şi 9.

facem două abstracţiuni. Intăia abstracţiune este nota „nutrirei cu carne“ săvĕrşită asupra casurilor concrete a, b, c.... A doua ne relevă unele note, pe care le exprimăm cu cuvĕntul lup şi care şi ele sunt abstrase din indivizii a, b, c,... După ce am găsit, că ambele abstracţiuni sunt săvĕrşite asupra acelora̦ş casuri concrete, aceste din urmă servesc ca termin mediu pentru a conclude la coexistenţa ambelor resultate abstrase. Despre această coexistenţă nu se afirmase nimic in cele două premise. Examinănd amĕndouĕ premisele aflăm mai departe, că sunt judecăţi analitice, precum este orice judecată, care implică o lucrare abstractivă. Conclusiunea insă e o judecată sintetică, fiindcă predicatul (nutrirea cu carne) nu este ăncă coprins intre notele lupului, ci vine abia acum să determine lupul mai deaproape. Abstracţiunea desface numai notele comune din mai multe casuri concrete şi se recer cel puţin două abstracţiuni pentru ca inducţiunea să le poată impreuna prin mijlocirea terminului mediu. Această impreunare explică pentruce conclusiunea raţionamentului inductiv este totdeauna o judecată sintetică. Aşadar raţionamentul, care mănecă de la două premise analitice, prin urmare de la resultatele duor (sau şi mai multor) abstracţiuni şi sfirşeşte cu o conclusiune sintetică (cu o determinaţiune), este procesul logic, pe care il numim inducţiune. El implică două abstracţiuni şi o determinaţiune. Abstracţiunea apare dar ca un proces auxiliar al inducţiunei.

Abstracţiunea este a se deosebì şi de *descriere*. Cea dintăi ne relevă aceeaşi notă din mai multe casuri concrete; descrierea enumeră diferite note din acelaş cas. Deosebirea aceasta o formulăm astfel:

s_1 s_2 s_3 . . . sunt p (abstracţiune)
s este p_1 p_2 p_3 . . . (descriere)

La abstracţiune mai multe subiecte au acelaş predicat; la descriere un subiect primeşte mai multe predicate.

In urma acestei deosebiri vom inţelege, că trebue să descriem mai inainte fiecare cas in parte, pentru ca să pu-

tem găsì, care notă este comună, adecă să putem face abstracţiunea.

La raţionamentul deductiv

Lupul se nutreşte cu carne
x este lup

x va trebuì să se nutrească cu carne

premisa intâi, o ştim din procesul inductiv, e o judecată sintetică. In premisa a doua lărgim conţinutul subiectului din premisa intâi, săvĕrşind o a doua sintesă determinătoare, când zicem: „şi x e lup". Resultatele acestor două determinaţiuni le inpreunăm cu ajutorul terminului mediu intr'o conclusiune, ce duce la o nouă experienţă. In această experienţă găsim inceputul unei prime descrieri, că adecă in animalul concret x se află nota „nutrirea cu carne". Aceeaşi descriere, făcută şi in alte casuri, ne duce ear la o abstracţiune, care pregăteşte elementele de judecată pentru o nouă inducţiune.

Din aceste două feluri de raţionamente se compune, după cum vĕzurăm, fiecare din cele două metode de cercetare ştiinţifică. Logica le descopere cu scopul de-a servì nu numai ştiinţelor la cercetarea adevĕrurilor, ci şi invăţămĕntului la impărtăşirea lor. Vom arăta către sfirşitul acestui studiu insemnătatea, ce o au aceste cunoştinţe metodologice pentru practica invăţămĕntului. Inainte de aceasta credem, că cele de până aci vor fi indestulătoare pentru a ne servì ca elemente de judecată in faţa unor cestiuni, pe care ne luăm voie ale suleva din cartea d-lui Maiorescu.

Am dorì, ca observările ce le facem, să nu fie considerate decât ca o incercare, ce stărue la lămurire proprie. Experienţa discuţiunilor noastre publice ne permite, fără indoială inducţiunea, că acestea nu fixează totdeauna obiectul lor cu destulă claritate. Cine n'a observat, când e vorba de-o discuţiune publică ori particulară, goana formală după distincţiuni de proprietate literară, grija bolnăvicioasă in a deosebì ce este a unuia ori a altuia, parada puerilă cu eruditia ce tinde cel mult a mulţămì comisia unui examen de

bacalaureat, când candidatul, in absenţa gândirei proprii, recurge acuşi-acuşi la numele autorilor mari, pe care de multe ori nu-i înţelege, ca să-i vină intr'ajutor şi să dea opintirilor sale lustrul unei orientări, indispensabile pentru a dobândì o notă de trecere? Voim totdeauna să deosebim ce este al nostru de ceeace este al altora; pare că am fi ajuns in ştiinţi la punctul, unde nu numai să avem trebuinţă, dar să şi avem ce să deosebim. Suntem bucuroşi, când ni se formulează o cestiune aşa ca să o putem inţelege. Cetitorul vrea să priceapă şi e supărăcios orice amestec de cestiuni cu privire la prioritatea ori proprietatea literară, orice excursiuni erudite dar dispensabile, orice citaţiuni, care nu intră cu necesitate in felul şi curentul de gândire al scriitorului. Toate acestea complică numai cercetarea şi ingreunează priceperea tocmai in momentul, când cestiunea nu e încă inţeleasă. Cerem o infăţişare potrivită cu trebuinţele cetitorului, mai ales in materii abstracte, şi remâne istoriei să aleagă şi să judece incât productele de ştiinţă ale unei epoce au fost sau nu, şi incât au fost independente.

Nu facem observările noastre decât cu gândul de-a contribuì şi noi la lămurirea adevĕrului; şi dacă acest adevĕr va fi fost exprimat şi de alţii, ne mulţumim cu a-l repetà şi a-i da expresiune şi intre Români. Putem să greşim mai rĕu decât aceia pe care ii credem greşiţi. Greşeala ce s'ar intimpla să comitem nu ne va descuraja, fiindcă, odată convinşi despre această greşeală, n'avem să inregistrăm decât un nou progres.

ŞTEFAN VELOVAN.

(Va urma).

LASCAR VIORESCU

O ICOANĂ A MOLDOVEI DIN 1851

DE

WILHELM DE KOTZEBUE

(trad. din limba germană de *A.*)

CAPITOLUL XI

Puricescu merge la Bursuceni. — Scenă cu ţiganii.

Lascar ajunse abia noaptea târziu la Valea-Verde, şi aflâ cu bucurie că sosise in acea seară Dimitrie Albu, care se culcase de mult. Lascar poruncì să nu-l deştepte, şi el insuş se puse răpede in pat, se simţea obosit de ostenelele sufleteşti şi trupeşti ale celor din urmă zile.

Cei doi prieteni se bucurarĕ din toată inima intilnindu-se a doua zi de dimineaţă. Infăşuraţi in halat, se aşezară lăngă sobă şi sorbind cafeaoa işi istorisirĕ ce li se intimplase de cănd se despărţiserĕ la Iaşi. Lascar nu spuse nicio vorbă despre Catinca, dar istorisì cu deamĕnuntul mergerea lui la Bursuceni şi ceeace il indemnase la această călĕtorie. Este foarte caracteristic, pentru sermanul nostru Viorescu, că nici nu-şi muncise găndul spre a vedea dacă numai insuşirile insemnate ale persoanei lui fără alte consideraţii de pealături indemnaserĕ pe Vrenceanu să-l vroească de ginere, şi fu cu totul mirat, cănd ii zise Albu:

„Imi pare bine că s'a sfirşit lucrul aşa; ar fi putut

eşì mult mai rĕu decăt cu partida de preferenţă. Vulpea şireată voia să-ţi dea pe fiică-sa fiindcă unui socru nu-i poţi cere socoteli aşa de amĕnunţite asupra epitropiei".

Aceasta era aşa de vederat incăt lui Lascar ii fu cam ruşine, că primise ca ceva măgulitor pentru dinsul cererea mănei sale. Dar nu ţinù mult ruşinea; el dete dreptate prietenului sĕu şi nu-şi mai perdù vremea să se găndească la lucrul acesta.

„Căt mai va pănă să fii virstnic" il intrebâ Albu.

„Sunt născut la 17 Martie — azi avem in 4 Fevuarie— cam peste o lună implinesc 25 de ani".

„Ia seama la epitropii dumitale. După căte mi-ai spus la Iaşi sunt sigur că vei da peste ceva incurcătură dacă cercetezi toate lucrurile cu deamĕnuntul. Trebue".

In acel moment se auzì o trăsură in curte. Lascar se sculâ şi se uită pe fereastră.

„Puricescu! Cunoşti pe originalul meu vecin, Dimitrie?"

„Fireşte că-l cunosc şi pe el şi pe frumoasa sa soţie".

„Nu ştii ce suflet de om e ascuns sub formele lui cele greoae", zise Lascar prietenului sĕu şi era să urmeze cu laudele cănd se deschise uşa şi bĕtrănul in haine de vĕnătoare cu cornul de praf de puşcă rostogolindu-se pe păntece intrâ in odae dinpreună cu Puica. „Cucoane Ienache!" — „Sluga dumitale cucoane Lascarache — „Ce mai faci cucoane Dumitrache?" — Gheorghe, mai adu o ceaşcă şi cafea proaspătă.— „Mulţumim, am şi măncat", aşa merse cătâva vreme pănă se mai apropiâ un al treilea scaun de sobă, se aşezâ Ienache şi se intinse Puica lăngă el.

„Ai venit numai pentru mine cucoane Ienache ori mai aveai de mers prin vecinătate?" il intrebâ Lascar.

„Vream să vănez puţin, e aşa frumoasă vreme".

„Ce poţi impuşca pe vremea asta a anului? Iepurii nu sunt buni de măncat, de potărnichi e pĕcat şi prepeliţele nu sosesc decăt peste douĕ luni".

„Vreau să vĕd dacă nu sunt ăncă ţitari".

„Ţitari? La inceputul lui Fevruarie? Dar unde ţi-e găndul?"

„Eu incep totdeauna să-i caut din vreme, aşa sunt sigur să dau peste ei când vor sosì. Trebue să impuşc unul odată in viaţa mea".

„Cum, n'ai nimerit niciodată vreunul?"

„Niciodată".

Tĕnĕrii riseră de aprigul vĕnător care să plăngea de Ţitar spunĕnd că are prostul obiceiu de-a sbura in zigzag, astfel incât impuşti in dreapta şi el a şi apucat la stinga. „Foarte neroadă pasĕre", zise el.

Albu ştia că Puricescu e unul din epitropii lui Lascar şi el nu voì să piardă prilejul de-a cerceta afacerile prietenului sĕu mai deaproape. „Cucoane Ienache, incepù a zice Albu, după ce sfirşiserĕ cu sborul capriţios al Ţitarilor, „noi vorbeam tocmai de virstnicia lui Viorescu, aveţi toate actele justificative care vĕ trebue la presentarea socotelelor?"

„Toate vor fi in regulă, asta e treaba spătarului Costache", respunse Puricescu.

„Dumneata personal nu te temi de nicio respundere?" Bĕtrănul se uitâ cu sfială la Albu.

„La Valea-Verde nu prea seamănă să stea lucrurile tocmai cum ar trebuì.

„Costache Vrenceanu a avut aface cu arendaşul", observâ Puricescu.

„Dar arendaşul acesta trebue să aibă pe cineva care să respundă pentru el? Cine i-a dat chezăşie?"

„Eu".

Acest „eu" al sermanului bĕtrăn fu scos din piept ca un suspin. După multe intrebări ale lui Albu eşì la iveală că Vrenceanu pusese pe bietul Ienache inainte şi-i scosese o chezăşie in toată forma. El se inspăimĕntâ şi se infiorâ tot mai mult, de-i curgea năduşeala de pe frunte, când reincepù Albu iarăş vorba, şi intrebâ:

„Oare ştii dumneata că spătarul Costache şi Dolban spun că e o ipotecă de 25,000 de galbeni pe Valea-Verde?"

Puricescu işi făcù crucea. „Nu ştiu nimic", zise el incet; „asta nu se poate".

Lascar şezuse tăcut până aci, spaima bĕtrânului sĕu prieten nevinovat ii făcea rĕu. Albu se plimbâ puţin prin odae, apoi se oprì in dreptul lui Puricescu şi-i zise: „Ascultă, eu nu pot lăsa pe acest tĕnĕr fără experienţă in afaceri, singur de capul lui, şi-l voiu povăţuì să cerceteze cu mare asprime socotelele. Dacă, după cum sunt convins, nu ai dumneata personal altă vină decât negligenţa, totuş nu eşti mai puţin respunzĕtor decât ceilalţi epitropi".

Puricescu remase nemişcat cu ochii ţintiţi inaintea lui; trăise atâţi ani in linişte, şi intr'o singură iarnă câte năpădiserĕ asupra lui! Dar cuvintele serioase ale lui Albu produserĕ un bun efect asupra lui, luâ o hotărire energică. Fără a se mai intoarce acasă o pornì bĕtrânul spre Bursuceni; prietenii ii făgăduirĕ să inştiinţeze pe Catinca şi să stea cu dinsa tot timpul cât va lipsi el.

Vrenceanu se miră mult, când vĕzù pe colegul sĕu sosind la dinsul; de ani de zile nu făcuse acesta o călĕtorie aşa lungă. Spătarul cam ghicise scopul acestei veniri, dar se ştia aşa de dibaci faţă cu Ienache, incât nu se temea de convorbirea ce era să inceapă, ii era numai neplăcut să piardă vremea. Puricescu nu avea obiceiu să apuce lucrurile pe departe; abia se aşezase pe scaun in odaea pe care o cunoaştem, şi incepù să vorbească oprindu-se cam la fiecare frasă astfel incât trebuea adesea să-i vie Vrenceanu in ajutor, şi istorisì tot, repetând cu luare aminte ce-i spusese Albu.

Amestecul acestui om părea să-i fie foarte neplăcut lui Vrenceanu. El tăcù o clipă apoi zise surizĕnd: „Aşa dar cu ajutorul lui Albu vrea tĕnĕrul nostru să ne bage in belea. Ei cine ştie ce se mai poate intimpla până atunci. Bine ai făcut de ai venit cucoane Ienache; odihneşte-te astăzi, şi mâine te voiu deslușì cum merge toată afacerea".

Puricescu ar fi dorit să se sfirşească azi cu lucrurile cele neplăcute spre a putea fi adoazi sara acasă, işi incătuşâ insă uşor nerăbdarea fiindcă, lucru neaşteptat, deslușirele semănau să fie lesne de dat! Nu nădăjduia să găsească pe Vrenceanu aşa de blând şi de liniştit. Ascultă la

Roxandra căntănd *Carnavalul de Veneţia*, care i se părea lui că e o polcă, făcù partida de preferanţă şi se culcâ.

Pe când insă Ienache se resvăţa in braţele somnului visănd de o vĕnătoare la care nu luase parte niciodată in viaţă, in odaea lui Vrenceanu ardea luminarea pănă noaptea tărziu, şi stăpănul casei se plimba in sus şi in jos, cu ochii incruntaţi părea că aşteaptă pe cineva; deschidea uşa din vreme in vreme şi intreba pe un băiat somnoros din tindă: „N'a mai venit Gheorghe?" Şi mereu i se respundea: „Nu", şi ear işi reicepea plimbarea prin odae.

Insfirşit resunară potcoavele unui cal, un călăreţ se răpezì in curte şi peste căteva clipite se infăţişâ inaintea stăpănului.

Era nalt, slab dar un om plin de putere; pĕrul cel rar, care de obiceiu trebue să fi fost aşezat pe chelie, ii atĕrna acum pe spate ca gonit de vĕnt, era alb de tot ca şi sprincenele cele stufoase şi mustaţa cea groasă, dar el cu toate acestea nu semăna a om bĕtrăn. Ochii cei mari cenuşii aveau o privire isteaţă, care ar fi dat de ruşine pe mulţi tineri. Nasul, bărbia şi fălcile grosolane par'că eşeau din obraz; o mare rană vindecată se intindea de la tĕmpla stingă pănă la colţul gurei, astfel incăt se vedea un dinte printre deschizĕtura acestei răni, cu toată mustaţa ce-l acoperea. Bărbatul acela avea portul moldovenesc ca şi Vrenceanu, numai materia hainelor era mai proastă, şi inpeticită cu bucăţi de altă faţă pe la coate. In locul şalului avea un chimir aşezat cam pe păntece din care eşeau mănerul unui cuţit şi un pistol.

Era Gheorghe Klipa, vătaful şi factotum al lui Vrenceanu, numit şi stolnicul Gheorghe. Nu trebue să ne mirăm că purta acest titlu de boierie; inainte vreme puteai căpĕta pe bani titluri de nobleţe. De mai este aşa şi acum, asta nu ne priveşte. Gheorghe era stolnic de mulţi ani, şi noi avem afa e aci numai cu dinsul. Aşa se potriveau slugă şi stăpăn incăt nici nu se putea mai bine; se intilniserĕ douĕ suflete inrudite şi eată cu ce prilej: Gheorghe fiul unui ţăran bogat, primise poruncă de la tată-sĕu, odată când por-

nise tot satul la Galaţi cu un transport de grăne, să incarce şi el carul cu doi boi şi să meargă cu ceilalţi, când insă se descărcară grănele la locul hotărit Gheorghe nu era de faţă; el remăsese inapoi, vĕnduse grăne, car şi boi, şi petrecea cu lăutari prin cărciumi. Neinpĕcatul părinte puse să-l caute, dar peste curĕnd nu-i mai dete de urmă, fugarul se ascunsese intr'un lan de porumb. Trebue să ştie cineva ce insemnează un lan de porumb in Moldova, spre a inţelege că se poate ascunde cineva zile intregi intr'insul. Gheorghe se hrănea cu grăuntele turcesc cel necopt; dar i se urì cu vremea, şi intr'o seară auzind sgomotul unei trăsuri pe şoseaua Galaţului aproape de care era ascuns, se agăţâ fără multă resgăndire de spatele trăsurei, bizuindu-se pe soartă pentru ce i se va mai intimpla.

Vrenceanu era acel ce şedea in trăsură. In intuneric i se părù că-i eşiserĕ hoţii in drum, lucru ce nu-l inspăimĕntâ, tĕnĕr cum era peatunci. Aplecăndu-se afară din trăsură, dete cu putere cu sabia spre spetele trăsurei, un ţipĕt il vestì că nu lovise in aer. Lucrul cel mai firesc pentru un om ca Vrenceanu ar fi fost să lase pe rănit să se scalde in săngele sĕu; totuş poruncì să oprească trăsura, luă pe Gheorghe greu rănit cu dinsul şi-l ingrijì până se făcù bine. Un glas tainic ii şoptise poate, că băiatul i-ar putea fi vreodată de folos.

Ei nu se mai despărţiserĕ deatunci şi se aflau foarte mulţumiţi. Gheorghe devenì unealta lui Vrenceanu la orice prilej, in care nu vroia să se amestece deadreptul. Ţăranii tremurau inaintea omului celui grozav de aspru, niciodată nu se ivì o nesupunere.

„De ce a trebuit să te aştept aşa de mult?" intrebă Vrenceanu odată când vĕzù pe Gheorghe inaintea lui.

„Am vĕzut de oi, şi dumneavoastră ştiţi că se află departe", ii fu respunsul. „Soarele era ăncă sus pe cer când am plecat călare intr'acolo. Păstorii spun că un lup ar fi luat o oae; eu insă nu mĕ prea incred in ei, poate să o fi şi vĕndut".

„Ţiganii sunt acasă?"

„Zioa sunt totdeauna acasă; noaptea n'am fost de multă vreme in bordeele lor“.

„Nici nu-i de vreun folos, să faci revisie peacolo, — de hoţii tot au să se ţie. — Ia ascultă Gheorghe, mai ştii ce ţi-am zis când am venit din Iaşi?“

„Mi-aţi spus multe. Despre ce e vorba?“

„Apoi istoria cu Safta şi Florica“.

„Ştiu. In privinţa bĕtrânului Viorescu“.

„Aşa. Dacă nu-ţi mai aduci bine aminte, iţi voiu mai spune toate ăncă odată.

„Nu e de trebuinţă. Am memorie bună“.

„Apoi a venit momentul. Dute numai decât in şatra ţiganilor, Gheorghe; a trecut miezul nopţii de mult, şi in crăpatul zilei trebue să fie oamenii aici bine dăscăliţi. Bea un pahar de rachiu, e frig afară.“

Vrenceanu deschise un dulap din perete şi scoase o sticlă mare, in fundul căreia inotau in rachiu foi de pelin şi coji de portocale. Umplu paharul cu astă bĕutură şi-l dete vătafului, care-i sărută măna şi'nghiţì de duşcă tot ce era in pahar fără a se strimba măcar.

„Acum pleacă răpede!“

Gheorghe eşì pe uşă şi Vrenceanu auzì pe confidentul sĕu eşind călare pe poartă. Era un drum lung şi greu pe care trebuea să-l facă. Pămĕntul din Moldova conţine mai pretutindeni aşa multă humă, incât cel mai subţire fir de apă işi sapă cu vremea o albie adăncă cu maluri nalte şi rupte. Avea de trecut peste douĕ asemenea rîpe. Pe lăngă aceasta, ingheţă tare peste noapte, şi pămĕntul cel moale peste care alergaserĕ vitele slobode toată zioa se prefăcea prin ger in gloduri aşa de ascuţite incât calul nesigur abia işi putea aşeza un picior in urma celuilalt. Dar cu toată noaptea cea intunecoasă călĕreţul inainta fără grijă; murgul sĕu cel mic pe care-l incăleca aplecat pe gât, cu o scară mult mai scurtă decât cealaltă, nu se opintì şi ca peste un cias se zărì o lumină; la marginea unei păduri de mesteacăni se ivì in faţa lui, şatra ţiganilor.

Ţiganii aceştia erau şi ei una din părţile slabe ale

socotelei epitropiei. Erau robi din familia lui Viorescu; Vrenceanu propusese să-i vĕnză spre a plăti parte din datorii şi oamenii erau acum proprietatea sa; plătesc patru galbeni de fiecare suflet.

Mai mulţi căini lăţoşi săriră lătrănd şi urlănd inaintea călĕreţului, de indată se făcù o mişcare in bordee: umbre treceau pe dinaintea focului ce ardea pe un maidan; căţiva cai nechezau in tufişul vecin; se auzirĕ glasuri chemănd căinii. Părea că nu se culcase ăncă nimeni. Gheorghe se indreptâ spre foc; căţiva bărbaţi şi căteva femei săriră speriaţi in sus, vĕzĕnd călăreţul ce se despica din intuneric.

„E stolnicul Gheorghe“, zise insfirşit unul din ei, şi spaima şi alergăturele se astimpărară.

„Unde e Safta?“ intrebâ Gheorghe pe un ţigan.

„In bordeiul ei“, i se respunse.

„Chemaţi pe bĕtrănul Florica, mĕ găseşte la soră-sa“. Zicănd aceste cuvinte, vătaful se indreptâ spre borbeiul ce-i era cunoscut fără a invrednici cu o singură privire căinii care se ţineau de călcăii lui, indată ce se mişca. Fu silit să se aplece tare ca să nu-şi spargă capul de uşă. „Scoală Safto!“ strigă el; dormi vrăjitoare bĕtrănă?“

„Of, of, cum m'ai speriat, Dumnezeu să te ierte“, se auzì un glas, ale cărui intonaţii curioase nu puteau eşì decăt dintr'o gură ştirbă; o umbră se tăvălì pe jos lăngă vatră; jeraticul ce se aprindea din vreme in vreme arăta o gură, care sufla intr'insul, şi era ades intreruptă de-o mică tuse, apoi deodată se aprinserĕ căteva crăci uscate cu flacăre vie, luminănd toată coliba in mijlocul căreia sta stolnicul aplecat.

„M'ai cunoscut, babo?“ intrebâ el.

„De la cel dintăi sunet al glasului tĕu. Ce te aduce pe aici?“

„Asta o vei afla indată. Am trimis după Florica, trebue să fie şi el faţă.“

„Ear au prepus pe bieţii copiii noştri că ar fi furat? Bieţii nevinovaţi!“

„De furat sigur că au furat, dar de astădată nu-i ia

ăncă dracul. Am numai de vorbă cu voi doi. Dar e frig, n'ai ceva rachiu babo?"

Rachiu era şi mosafirul ei trase o inghiţitură ţeapănă din sticla ce i se intinse. Cât vom aştepta pe Florica să aruncăm o privire asupra interiorului colibei, nu vom pierde vreme multă cu asta.

Daca ar fi avut Adam trebuinţă de adăpost în Paradis n'ar fi putut născocì ceva mai simplu. Ţiganul sapă in pămênt un pătrat de patru şchioape adăncime şi doi stinjeni lungime, inţepeneşte doi stilpi la amêndouĕ laturi, le inpreunează cu o grindă, de aceasta reazimă căpriori care se proptesc de marginele groapei şi alcătuesc astfel acoperişul, apoi aruncă lut peste tot, aci mai gros, aci mai subţire, după cât i se pare de trainic materialul zidăriei. O gaură mică astupată cu ţiplă sau cu hârtie slujeşte de fereastră, una mai mare cu un fel de impletitură de nuele in patru colţuri este hornul (coş), o a treia insfirşit ii slujeşte de uşă. Pe lăngă doi pereţi se aşează scănduri pe proptele; pe aceste şede, doarme, bea şi mănăncă familia, care ades foarte numeroasă se grămădeşte intreagă intr'o aşa gaură de şoarece; o făşie ăngustă remăne goală intre cele douĕ aşternuturi de la cuptor la uşă pe unde se umblă.

Ar putea oare crede cineva că acestor bordeie cu toată miseria lor primitivă nu le lipseşte adesea o mică cochetărie? Cergi viu colorate acoperĕ scăndurile, o mulţime de perne se ridică unele deasupra altora, şi nu e rar să se bea şi cafea, daca soarta a dat pe măna cinstitului tată de familie vreun băcan.

Nu aşteptâ mult Gheorghe şi Florica se infăţişâ inaintea lui; era un bărbat ca de 60 de ani cu pĕrul aproape alb de tot, barba creaţă şi faţa arăpească. El purta un fel de halat vĕrgat de stofă de mătasă; in stinga-i spănzura o pungă mare de pele agăţată de-o curea cu nasturi galbeni de metal şi aşezată pe umĕr; de-o curea la fel aşezată pe umĕrul sting era prins biciul cel scurt ca faimoasa nagaică căzăcească, semn distinctiv pentru şeful ţiganilor.

Omul acesta cu faţa straşnică n'ar fi fost plăcut de intilnit intr'o preumblare singuratică prin pădure.

Stolnicul incepù fără nicio pregătire să-i desluşească scopul venirei sale in astă noapte. Multă vreme se auzì numai glasul sĕu cam năbuşit, intrerupt din când in când printr'un: „Am priccput" al ţiganilor. „Ce zici de asta?" intrebâ el insfirşit mai tare.

„Stolnice Gheorghe, vrei să ne putrezească oasele la ocnă?" zise Safta.

„Ce ocnă", respunse Florica; „stăpânul nostru e puternic şi ne-ar putea scăpa el de osindă. Dar ştii că noi eram ai lui Viorescu inainte să ne fi cumpĕrat cuconul Costache; am mâncat pâinea Vioreştilor noi şi copii noştri; de au fost buni sau rĕi cu noi asta nu o mai ştiu, ne erau stăpâni, şi noi nu putem nenorocì pe cuconul Lascarache".

„Mi se pare că hoţii ăştia au un cuget!" sbierâ Gheorghe. „Vĕ inchipuiţi oare că am venit să vĕ rog? Trebue să faceţi ce vĕ cer!"

„Dumnezeu să mĕ ierte dar eu nu o fac," zise Safta incet, „nu pot". Florica tăcù, urmâ o lungă pausă. Lumina era să se stingă; baba mai aruncă uscături in foc.

„Atunci trebue să vorbesc altfel cu voi", zise Gheorghe şi trĕntì o injurătură de cele groasnice moldoveneşti, in care părinţi, lege şi cruce sunt batjocorite.

„Mai ţii minte Florica ce s'a intimplat la Bobotează anul trecut?" Amĕndoi ţiganii tăcurĕ. „Ce aţi şi uitat? Babă afurisită, de sub banca asta am scos cu mâna mea haina ovreiului Moisa Turcu pe care l'a omorit frate-tĕu Florica cu băeţii lui: Cazacii erau pe aproape să pue mâna pe voi. Cine v'a scăpat? Vĕ mai aduceţi aminte?"

„Din cei paisprezece galbeni pe care i-am găsit la ovreu am fost silit să-ţi dau dumitale unsprezece", respunse Florica posomorit.

Stolnicul sărì furios de pe bancă, işi făcù vĕnt cât putù in odaia cea mică şi plesnì pe ţigan cu biciul de ţişnì sângele. „Poţi proba ceeace zici?" strigâ ca un nebun şi

vroì să mai plesnească a doua oară pe bětrânul ce sta nemişcat, dar Safta ii opri braţul.

„Nu-l omorì“, zise ea fără să semene mişcată, căci bătaia şi chiar bătaia straşnică, e lucru prea de toate zilele pentru a inspăimĕnta un suflet de ţigan. „Nu-l omorì că are copii. Să cadă pĕcatul pe tine şi pe neamul tĕu, am s'o fac eu“.

Această neaşteptată schimbare a lucrurilor liniştì pe trimisul lui Vrenceanu. Ei stătură un cias intreg inpreună par'că nu s'ar fi ivit nicio neinţelegere; se desluşiră cum se cade, şi la urmă aruncă Gheorghe căţiva galbeni pe masă. Apoi se asvirlì pe murgul sĕu cel neastimpărat, şi o linie luminoasă spre resărit vestì sosirea dimineţei, când ajunse la casa lui.

Nori groşi de zăpadă alergau pe cer când se uitâ Vrenceanu, care se deşteptase de vreme, adoazi dimineaţă pe fereastră. Aştepta cu nerăbdare resultatul punerei sale la cale cu Gheorghe; el ştia că Puricescu ca om trăit la ţară se scula foarte de dimineaţă, şi se temea că acesta in graba lui de-a se intoarce acasă il va zori să-i desluşească afacerile, după cum făgăduise.

Inadevĕr că peste curĕnd se deschise uşa şi Ienache inbrăcat şi ras intrâ in odae, fără ciubuc dar cu mĕtănii. Amĕndoi bĕtrânii se luară de mână; un fecior aduse dulceaţă şi apă — un adevĕrat Moldovan rar işi incepe zioa fără să fi inghiţit dulceaţă pe stomahul gol — Vrenceanu şi Puricescu işi steteau faţă in in faţă, cu linguriţa in gură şi paharul de apă in mână, când se auzirĕ glasuri ce se certau in curte. Amĕndoi se apropiarĕ de fereastră.

„Sunt ţigani“, zise Vrenceanu cu ton natural. „Am dat poruncă să nu-i lase niciodată să intre in curte. Daca nu e cineva straşnic apoi nu mai scapă de cioarele astea. Le trebue vecĭnic câte ceva, şi sunt in stare să stea zioa intreagă pe scară şi să aştepte“.

Porunca in această privinţă trebue să fi fost foarte straşnică, căci rândaşii işi dedeau toată osteneala pentru a face să inţeleagă prin ghionturi pe un bărbat şi pe o babă

bětrănă să easă din curte. Cănd zărì baba pe stăpănul sěu la fereastră, se aruncâ la păměnt şi dete din măini sbierănd:

„Ai mai văzut aşa oameni isteţi, cucoane Ienache?“ intrebâ Vrenceanu şi apoi strigâ in curte: „Asmuţiţi căinii pe ei. Daţi-i cu biciul pe poartă afară!“

„Cucoane Costache“, strigâ femeia, „fiţi milostivi! Lăsaţi-mě să intru am lucruri insemnate să vě spui, pentru Dumnezeu lăsaţi-mě să intru!“

„Fă-mi hatărul de ascultă oamenii ăştia“, zise Puricescu, „poate au inadevěr ceva să-ţi spue“.

„Daca crezi dumneata“, respunse Vrenceanu şi trimise par'că incontra voinţei sale pe fecior in curte, spre a-i aduce pe ţigani in odaia sa.

Florica şi Safta se urcară cu pas greoi pe scară; sărutară măna şi poalele hainei stăpănului lor precum şi pe a lui Ienache cu toate că acesta se da in lături şi apoi se oprirě in uşă.

„Ce vreţi?“ intrebâ Vrenceanu rěstit. Puricescu se aşezâ nepăsător cu ciubucul pe divan jucăndu-se cu mětăniile.

„Stăpăne“, incepù Safta, „ai noştri cred că am daruri ciudate; cănd se pierde ceva ştiu unde se poate găsì; boale de tot felul la oameni şi vite ştiu să le gonesc prin descăntecele mele“.

„Daca nu isprăveşti mai răpede apoi ai numai decăt să descănţi ceva la tine insăţi“, zise spătarul cu asprime.

„Aveţi răbdare stăpăne, are să spue indată“, se rugă Florica care era mai mult un martor mut şi arăta numai prin semne că tot ce se zicea e adevěrat.

„Am avut un vis“, urmâ Safta, şi am auzit in astă noapte un glas care-mi zicea: neamul těu are să piară şi vĕntul are să spulbere urma paşilor voştri, căci ai făcut un mare pěcat“.

Puricescu şi Vrenceanu se uitarě unul la altul zimbind. „Numai unul?“ intrebâ acesta din urmă; „cred că s'ar putea găsì mai multe.“

„Puţină răbdare“, se rugâ ear Florica.

„Ce fel de pĕcat a fi acela? mĕ gândeam eu in vis; in toţi anii am postit in sĕptĕmâna mare, m'am spovedit, m'am grijit, am aprins in toate sĕrbătorile câteo luminare la Maica Precista şi sunt bună chreştină. Atunci mi se ivì inaintea ochilor o intimplare pe care o uitasem de mult, au trecut 25 de ani deatunci!"

Ienache incepù să asculte cu luare aminte; ii plăceau istoriile cu stafii.

„Acum 25 de ani eram fată in casă la cucoana Casandra Viorescu la Valea-Verde. Asta nu ţinù mult; stăpânii simţirĕ indată că ţiganii pe care-i ţii inchişi in casă nu sunt buni de nicio treabă. Dar şase luni tot am stat şi am slujit cu cinste şi cu credinţă. Când am ajuns la Curte vorbeau oamenii intre ei cum că cucoana Casandra ar fi insărcinată. Ce-mi păsa mie? Eu am crezut. Cucoana se ingroşea pe fiecare zi cum era să nu cred?"

Faţa indoioasă cu care privea Vrenceanu la inceputul istorisirii ţigăncei, se schimbâ incetul cu incetul intr'un interes serios; şi Puricescu era cu luare aminte, dar privea istoria ca un basm ce-l istorisea ţăranii earna la şezĕtoare in vreme ce torc femeile.

„Urmează", zise spătarul.

„Noi credeam aşadar, toţi că cucoana Casandra era insărcinată", incepù earăşi Safta, „şi ne bucuram de bacşişurile ce aveam să le căpĕtăm la botez. Patru sĕptĕmâni după anul nou sosì o moaşă şi se culcâ in aceeaşi odae cu cucoana Casandra. Eu făceam totdeauna patul. Era o femeie mare şi voinică. Ea sosì cum spusei cu patru sĕptĕmâni inainte de anul nou; dar abia cu şapte sĕptĕmâni inaintea Sfântului Gheorghe se intimplâ ce am să vĕ istorisesc".

Safta tăcù. Par'că voia să-şi culeagă amintirile. Năduşeala ei curgea de pe frunte. Abia peste câtăva vreme fu in stare să urmeze.

„Intr'o noapte dormeam pe o bancă in tindă, când mĕ strigâ *cineva* pe nume: Safto! Safto! Peatunci eram încă tĕnĕră şi dormeam greu, nu ca acum. Findcă nu mĕ deşteptam mĕ scuturâ de braţ. Deschisei ochii, moaşa sta inaintea

mea cu o luminare in mănă. Safto, zise ea, eşi afară şi spune lui Florica să pue doi cai la o căruţă. Florica era pe atunci rĕndaş la grajd, dar nici el nu şezù mult. Nu putù să o ducă, şi fugì. Eşii afară, era intunerec besne. Eu ştiam unde dormeau rĕndaşii şi dădui peste el. Nu e aşa Florica?"

„Aşa e, respunse acesta puindu-şi măna la piept".

„Il aflai şi-i zisei: Florica pune doi cai la căruţă. De ce?" intrebâ el. Ştiu eu? ii respunsei. El puse caii. Eram lăngă dinsul. Atunci simţii o mănă pe umĕr nu vĕzusem pe nimeni venind prin intunerec şi ţipai de spaimă. Ne-am speriat amĕndoi, nu e aşa?"

„Ne-am speriat", repetă Florica.

„Era moaşa. Pusese o mantelă groasă, noaptea era rece, bătea vĕntul şi ploa puţin. Haide cu mine Safto zise ea. Mĕ aşezai lăngă dinsa in căruţă şi plecarĕm, dar mergeam la pas, abia se vedea drumul. Incotro? intrebâ Florica".

Acesta da din cap la fiecare amĕnunt al istorisirei care-l privea pe dinsul personal.

„Unde să merg? — Ţine-te după călĕreţul dinaintea noastră zise moaşa. Noi nu vĕzusem niciun călĕreţ acum insă auzirĕm tropotul unui cal, şi zărirĕm o umbră; ne luarĕm după călĕreţ. Drumul nu ţinù mult; ajunserĕm la cărciuma lui Puricescu, ce era singuratică in mijlocul cămpului, nu departé de hotarul de la Valea-Verde".

Ear se făcù o pausă, ţiganca tăcù obosită, resuflănd greu. Vrenceanu puse de le aduse căte un pahar de rachiu ca să le mai dea viaţă.

„Of, of", suspinâ Safta, „daca nu mĕ spală de tot pĕcatul mărturisirea asta, şi nu-mi scapă neamul de peire, nu mai ştiu ce e de făcut. Intoarce Doamne mănia ta de pe capul nostru!"

Ienache se afla intr'o stare cu totul curioasă; i se părea că trebuea să easă ceva foarte insemnat la lumină, fără să ştie ce soiu de lucru. Pănă aci inţelese ceva numai, cumcă moaşa trebue să fi avut o aplecare ciudată pentru a se plimba noaptea prin ceaţă, şi că alesese tocmai cunoscuta cărciumă a lui Puricescu de ţinta plimbărilor ei i

se părea foarte interesant! Vrenceanu nu mai spunea nimic, de când istorisirea luase intorsătură misterioasă şi făcù semn Saftei să urmeze.

„La cârciumă aşadar, se oprì calul ce ne mergea inainte. In raza de lumină ce eşea prin fereastră recunoscurĕm pe călĕreţ: era jidanul, care ţinea cârciuma in arendă. Cum il chema, Florica?“

„I-am uitat numele; multă vreme a trecut din noaptea aceea“.

„Acum 25 de ani aţi spus?“ zise Puricescu. „Trebue să fi fost Mendel Herş, avea un cal alb; am vrut să-l cumpĕr. Un om bĕtrân? nu e aşa?“

„Aşa e, un om bĕtrân“, respunseră amĕndoi ţiganii. Vrenceanu tăcù. Ii părea bine de viul interes ce-l arăta Puricescu pentru acest lucru. Işi insemnâ numele ovreiului.

„Cârciumarul ne deschise uşa“, urmâ Safta; mai intâiu intrâ moaşa in casă, eu mĕ luai după dinsa. Cuconul Ienache trebue să ştie cum e inăuntru; loc mult nu e, in noaptea aceea insă abia se putea cineva invĕrtì in odăiţa cea mică. Un tĕmplar neamţ cu femeie şi copii se aflau acolo! Bărbatul dormea intr'un colţ, copiii in celălalt, femeea insă era intinsă pe o cergă de cai pusă pe scânduri şi se văita, lângă dinsa, infăşurat in sdrenţe zăcea un prunc abia născut. Era o vedere tristă, chiar pentru oameni de seama noastră; eu aveam inimă bună; mi se umplurĕ ochii de lacrimi. Soţia jidanului purta de grijă lehuzei, dar ce-i putea face? ea insăşi era sĕracă. Totuş ii aduse jumări şi rachiu; nu ştiu daca a inghiţit ceva bolnava. Mĕ aşezai jos lângă băeţel, care mărăia incet şi plângea. Tot e bună moaşa noastră gândeam eu, a venit să dea ajutor acestor sĕraci. Dar ce vĕd? Pe femeie o lasă intinsă şi apucă pe bărbat de braţ!“

Puricescu zimbì la această neaşteptată faptă a moaşei. Safta incetâ ear vorba; părea că o costă mare osteneală să-şi sfirşească povestirea. Bĕtrâna deşteptâ mult interes cu basmaoa galbenă, care era invĕrtită ca un turban inprejurul capului celui alb; tot trupu-i era in mişcare, pe

când vorbea, astfel încât mărgelele şi banii turceşti ce-i purta in jurul gâtului sunau ca nişte clopoţei; un foc sălbatic ii ardea in ochii cei negri mari, obrazul sbârcit era roşiu de mişcarea sufletească, gesticula braţele cele lungi şi uscate care eşiau goale din mânecile caţaveicei de blană.

„Urmează!“ porunci Vrenceanu serios!

„Moaşa scuturâ pe têmplar, il scuturâ mult până se deşteptâ, trebue să fi fost beat. Grozavă faţă avea omul acela, Dumnezeu să-l ierte! Ochii erau in fundul capului par'că ar fi scobit cineva găuri intr'un dovleac, haine mai că nu avea pe dinsul; nişte sdrenţe ii atêrnau pe trup. Când se deşteptâ insfirşit, incepù moaşa să vorbească nemţeşte cu dinsul“.

„Va să zică era nemţoaică?“ intrebâ Vrenceanu şi urmâ a scrie observaţiile sale.

„Fireşte, altfel cum ar fi vorbit nemţeşte? Ce tocmeală făcea cu têmplarul n'am inţeles. Dar vedeam numai cum dedea din cap. Peste curênd i se schimbâ faţa, şi când scoase moaşa o pungă şi-i numêră in palmă 45 de galbeni, atunci o privì prieteneşte şi zimbì, par'că ar fi primit ce dorea ea. Sunteţi boieri mari, cucoane Ienache şi cucoane Costache, n'o să vreţi să mê credeţi, pe copilul lui, pe copilul lui abia născut il vênduse, neomenosul! Noi nu suntem decât ţigani, dar copilul nu şi-l vinde nimeni din noi, chiar de n'ar mai avea un singur grăunte de mălai. Imi vine şi acum să plâng, când mê gândesc la ce se intimplâ pe urmă“. Şi inadevêr i se umplură ochii de lacrimi, cu atâta putere lucrase inchipuirea ei. „Têmplarul se sculâ ameţit, luâ copilul care sbiera şi mi-l puse in braţe? femeea se ridică in sus cu o privire de nebună; mê apucâ de poalele rochii şi scoase un ţipêt plin de spaimă şi de desnădăjduire, incât mê pêtrunse până in mêduvă: voì să se scoale ca să-mi ia copilul şi căzù jos; nici ca să-şi scape copilul nu mai avea destulă putere. Nu putui pricepe ce zicea căci vorbea nemţeşte şi din când in când se auzeau numai cuvintele: m rog, mê rog, pe moldoveneşte, dar grozave trebue să fi fost blestemele ce le asvirlea asupra noastră şi asupra

bărbatului ei, o simţeam din glasul sĕu care-mi invĕrtea inima in trup. Ovreica bĕtrână işi intoarse capul inspăimĕntată, tĕmplarul earăş şedea mut in colţul sĕu, copiii se deşteptaserĕ şi plângeau. Cum am eşit pe uşă nu ştiu, aşa eram de ameţită şi lacrimile imi curgeau pe copilul ce mi-l incredinţase, şi pe când ne depărtam incet, auzeam ajungĕnd până la noi prin noaptea liniştită grozavele ţipete ale tĕmplăresei. Trebue să fi murit, peste aşa ceva nu se poate trece cu viaţă".

„Stam afară lângă cai şi am auzit şi eu ţipetele", zise Florica. Ceilalţi remăseserĕ nemişcaţi.

„Of, of", suspinâ Safta, „nu e pĕcat groaznic să-i furi unei mame copilul? Cu toate că n'am făcut eu hoţia, nu e aşa că tot n'ar fi trebuit să ţiu lucrul tainic aşa multă vreme? Nu vrea să zică să inşeli ani de zile când suferi să se facă o asemenea inşelăciune? Dar ascultaţi ce mai vine. Copilul adormise liniştit in braţele mele, moaşa il înfăşurâ cu grije in mantela ei, şi in curĕnd ne intoarserĕm acasă. Florica nu ne-a resturnat cu tot intunericul, era vizitiu bun pe vremea aceea. Inainte insă de-a intra in curtea boierească ne zise nemţoaica: ia ascultaţi, amĕndoi, mâine vĕ dau la fiecare câte zece galbeni; dar daca află cineva unde am fost şi ce am făcut, atunci vĕ sfirşiţi zilele sub biciu. M'aţi inţeles? Cum să nu inţelegem, era destul de lămurit, şi tăcurĕm, cu atât mai mult, cu cât inadevĕr ni se numĕrarĕ galbeni, galbenii făgăduiţi adoazi de dimineaţă; nu mi-a adus noroc banii aceea".

„Nici mie", adăogâ tăcutul tovarăş al babei.

„Ascultaţi sfirşitul. Din tot drumul de peste noapte inţelesesem numai că la cârciuma din Puriceşti cumpĕrasem un copil pe 45 de galbeni; de ce insă trebue aşa tăinuit lucrul nu pricepusem, poate că voise cucoana Casandra să facă un bine familiei tĕmplarului. Ostenită de drumul de peste noapte, dormii până tĕrziu, ingrijitoarea mĕ trase pe neaşteptate de picioare de pe bancă; capul mi se lovì aşa tare de podele incât mi se părea că aud sunând toate clopotele din Iaşi. Aşa ne făcea totdeauna când dormeam prea

mult. In aceea dimineaţă era insă mai multă glumă; femeea semăna bucuroasă şi zise: Safto, ştii că a făcut cucoana Casandra azi noapte? Eu mĕ speriai.—Are un băiat! strigai. — Tocmai! ai ghicit! respunse ingrijitoarea şi pornì cu cheile ce zăngăneau. Atunci se desluşiră toate, acum inţelesei tot!"

„Ce inţeleseseşi?" strigâ Vrenceanu care sărise in sus auzind de naşterea unui băiat la Valea-Verde şi sta ameninţător in faţa ţigancei. Ienache nu se desluşea ăncă, dar şi el se sculase, foarte puternic mişcat de destăinuirea făcută aşa pe larg, şi intrebâ ca şi stăpănul casei: Ce inţeleseseşi?"

„Că nici nu fusese insărcinată cucoana Casandra", respunse Safta despicat, oprindu-se la fiecare silabă: „Că dorea să aibă un băiat, şi inşelase pe boierul bĕtrăn care crezù că copilul templarului era al sĕu, şi-i dete numele Lascar".

Impresia produsă de aceste vorbe asupra celor doi auditori, era curioasă de tot. Vrenceanu vĕzù firul intrigilor sale inodat; intinderea sa mai departe era pe măna lui, şi o intimplare fericită ii mai adusese şi pe Puricescu in casă, care fusese astfel faţă la toate şi trebuea prin urmare să depărteze orice prepus de-o inţelegere intre Vrenceanu cu ţiganii. In sufletul sĕu clocotea dar faţa-i remăsese liniştită. Ienache insă ajunse in mare turburare. Abia auzise de numele lui Lascar şi incepĕnd se inţeleagă se indreptâ cu paşi repezi spre fereastră, unde se jucâ cu degetele căteva secunde pe giam, apoi se răpezì spre sobă, şi despicăndu-şi poalele hainei se aşezâ cu spatele la foc; apoi se aruncă greoi pe divan; dar nu putea sta locului, mereu trebuea să se mişte. Pe lăngă asta mai borborosea şi din gură, par'că ar fi vrut să cănte şi i-ar fi perit glasul. Lupta unei asemenea fapte cu inteligenţa lui trebue să fi fost crăncenă, inainte de-a o admite ca un adevĕr indiscutabil in cercul strimt al convingerilor sale.

„Şezi cucoane Ienache, nu tot alerga aşa că ameţeşti", strigâ Vrenceanu necăjit şi apoi se intoarse spre ţigani care

stăteau nemişcaţi din clipita hotăritoare in care incepuserĕ povestirea. „Ascultaţi“, zise el, „ceeace aţi destăinuit este de mai mare insemnătate decât credeţi. Vai de voi daca o singură vorbă, un singur sunet se dovedeşte de minciună; fără milă veţi zăcea in ocnă, nu veţi mai vedea nici soare nici lună, până vĕ veţi da sufletul!“

„Să ni se intimple precum aţi spus, daca am minţit“ respunse Florica indrăsneţ.

„Puteţi jura cu măna pe Evanghelie?“

„In 40 de biserici daca vreţi“, zise ear Florica; tovarăşa lui părea ostenită şi-şi indreptâ in tăcere ochii la pămĕnt. Se făcù o lungă pausă.

„Ce zici cucoane Ienache?“ intrebâ Vrenceanu. Insă Puricescu care abia se potolise de ajuns pentru a şedea nemişcat la un loc, sărì in sus şi-şi reincepù mersul cel neliniştit. „Şezi jos, pentru Dumnezeu“, urmâ Vrenceanu, „şi vorbeşte ca un om cuminte. Ce crezi despre lucrul acesta?“

„Un tĕmplar, un lucrător!“ fură singurele vorbe pe care le putù scoate Puricescu. Nu era nimic de făcut cu dinsul. Spătarul clătinâ nemulţumit din cap bătĕnd de trei ori in palme. Se infăţişâ un fecior. „Du pe ţigani la bucătărie“, ii poruncì el; „să nu se mişte deacolo. Vasile să pue şeaoa pe iapa d-lui Kreidemann, şi să alerge căt poate la privighetor să-l roage să pofteaseă aici. E la Gura Munţilor pentru o cercetare, abia la o jumĕtate de cias de aici. Răpede!“ Feciorul se depărtâ, ţiganii se luară după dinsul.

„Nu fii copil“, incepù Vrenceanu când remase singur cu Puricescu; suntem amĕndoi epitropi tĕnĕrului, care poate perde avere şi nume. Dar tocmai fiindcă povestirea ţiganilor aşa de importantă, trebue să ne deschidem ochii spre a lucra. Poate să fie toate minciuni. Am trimis de pe omii justiţiei cel mai apropiat, trebue făcut un protocol. Bea un pahar de vutcă, are să-ţi dea putere“.

„Nu beau rachiu“, zise Puricescu. Se făcù douĕsprezece şi privighetorul (directorul subprefecturei) nu sosise ăncă. Amĕndoi epitropii erau in cea mai neplăcută situaţie uităn-

du-se pe fereastră. Din când in când se incercâ Vrenceanu să inceapă o convorbire, dar işi perdea vremea. Insfirşit, când minutarul se apropia de unu se auzirĕ paşii mai multor cai: era privighetorul cu doi zapcii călări şi sluga lui Vrenceanu pe Fanny plină de năduşeală. Ce-o fi zis Kreidemann că-i gonise aşa nobilul dobitoc!

Noul venit intrâ in odae; era un tĕnĕr cu un exterior foarte puţin cum se cade, in haine nemţeşti dar cu chepiu milităresc cu galoane roşii. Intrebâ de causa chemărei sale in grabă la Bursuceni şi puse să-i aducă pe ţigani după ce aflase de ce era vorba. Safta şi Florica nu tăcuserĕ la bucătărie, vestea ciudată se respăndì in toată casa, şi publicul cel mai amestec se adunâ in odaea lui Vrenceanu, când trebuea să se inceapă interogatoriu justiţiei. Nici trupul cel nalt al lui Gheorghe Clipa nu lipsea, şi chiar cucoana Prohiriţa nu-şi putuse stimpăra pornirea de-a cere lămuriri asupra istorisirilor incurcate ale slugilor.

Florica şi Safta steteau linişţiţi ca şi dimineaţa, respunzĕnd scurt şi lămurit la intrebările ce li se făceau, pe care le indrepta in mod nesimţit Vrenceanu pe calea trebuincioasă. Trecură mai multe ciasuri până se scrise tot pe hărtie; după aceasta insă, toţi plecară convinşi că Lascar nu era fiul marelui logofĕt Necolache Viorescu şi a soţiei sale cucoana Casandra, ci al vagabondului de tĕmplar din cărciuma ovreiului. Valea-Verde nu era a lui, işi putea stringe bulendrele şi plecâ in lume.

Ceeace devenise convingĕtor pentru cei de faţă, ar mai fi avut insă trebuinţă de căteva tălmăciri pentru a indreptăţì pe judecĕtor să-şi pronunţe hotărirea. Numele arendaşului ovreu de la cărciumă era găsit, mulţumită calului sĕu şi memoriei lui Puricescu, unde se afla insă acum daca mai trăia? Unde era soţia lui, care se vĕzuse la lucru in ciasul hotăritor, aducĕnd lehuzei nişte jumări, măncare foarte rea pentru bolnavi? Ce făcuse presupusul tată al lui Lascar din nenorocita tĕmplărească? Cum li se putea da de urmă, daca nu crescuse ăncă iarba peste ultimul lor locaş? Inainte de toate insă ar fi trebuit găsită moaşa nemţoaică;

daca nu se putea constata inşălăciunea groaznică a acestia, tot mai putea avea Lascar nădejdea fundată de a-şi păstra titlul de boierie.

Marile greutăţi ce se grămădeau la inceperea unui proces, erau prevĕzute de Vrenceanu; şi nu-l inspăimĕntau. Lucrul cel mai important deocamdată era povestirea ţiganilor; aceasta era aşternută pe hărtie cu intrebări şi respunsuri. Florica şi Safta puseserĕ degetul pe crucea scrisă de privighetor lăngă numele lor, cum se face in Moldova pentru a-şi recunoaşte iscălitura cei ce nu ştiu să scrie, şi pecetia judecĕtorească fu pusă pe lucrarea cea de mai multe coli. Cam de prisos mai iscălì şi Vrenceanu ca martur şi ştiù să deştepte astfel simţimĕntul datoriei in Puricescu, incăt măsgălì şi acesta numele sĕu dedesupt.

Asta se făcuse. Pe căt de fericit se simţea insă Vrenceanu de isbănda primului sĕu pas, pe atăt de neliniştitor era neastĕmpărul din toată casa in vremea lungei cercetări. Abia la 4 ciasuri se puserĕ la masă; cucoana Raluca măncase singură şi ăncă foarte necăjită; in faţa cucoanei Profiriţi şi Roxandrei se vedea decepţia; chiar şi Hieronymus Kreidemann nu mai făcea duh şi era posomorit.

De Puricescu, să nici nu mai vorbim; suferea grozav, căci ce era să se petreacă in Catinca când le va afla toate!

Fără să fi pus gura pe ceva, bunul bĕtrăn zise să-i inhame caii indată după masă, şi plecâ, cu toate că-i spunea mereu Vrenceanu că-l va apuca indată noaptea. Ce-i păsa lui de noapte, nu era intuneric in sufletul sĕu? Despre socotelele epitropiei nici nu mai fusese vorba.

(Va urma)

DESPRE GRADINILE DE COPII

(CONFERINȚĂ ȚINUTĂ LA ATENEUL DIN CRAIOVA)

Doamnelor și Domnilor,

Unul din faptele caracteristice ale veacului nostru, și un fapt care formează temelia civilisațiunei de astăzi, este grija pentru creșterea și instrucțiunea tinerimei, și cu deosebire pentru respăndirea acestora in masele poporului prin felurite așezăminte de educațiune. Nu numai nu se mai află oameni, cari se privească cu ochi dușmănoși cultura poporului, ci ea a devenit astăzi una din cele mai insemnate afaceri ale guvernelor. Revoluțiunea cea mare de la 1792 a făcut inceputul. Mai tărziu, ce e drept, ideea școalelor primare pentru popor a intimpinat, in timpul reacțiunei, multe dificultăți; astăzi insă, atăt in Franța, mai ales de la intemeiarea Republicei, căt și in celelalte state civilisate, instrucțiunea publică, obligatoare și gratuită, este bine organisată prin lege, și fiecare copil trebue se cerceteze școala incepĕnd de la 6 și 7 ani.

S'a observat insă, că numai școalele primare nu sunt deajuns, și că fără complectarea lor prin institute pregătitoare și prin alte așezăminte care se continue lucrarea lor, numite in Germania *Fortbildungsschulen*, școalele primare nu pot da educațiunea trebuincioasă oricărui individ intr'o societate civilisată.

Timpul pănă la șase ani, etatea de școală, este cel mai insemnat pentru viitoarea existență a individului. In

aceşti primi ani ai copilăriei se pune temelia pentru intreagă desvoltarea fisică şi sufletească a omului. Impresiunile primite atunci remăn adănc intipărite in natura copilului şi devin hotăritoare pentru ulterioara lui desvoltare şi activitate. Aceasta a vĕzut-o şi a spus-o Comenius, Pestalozzi şi alţi pedagogi ăncă din vechime. Dar ei erau de părere, că familia, sub grija dulce şi plină de devotament a mamei, are destule mijloace şi e singură in stare de-a da copilului creşterea trebuincioasă pănă la şase ani. Pentru aceea, in antichitate, insăşi popoarele care creşteau tinerimea in mod public, ca Spartanii, Persii şi, in teorie, Platone in republica sa, lăsau copii pănă la şapte ani in familie, subt ingrijirea mamei, şi numai deatunci Statul se insărcină cu intreţinerea şi educaţiunea lor.

In contra acestei păreri, filosoful german Fichte şi inainte de el căţiva oameni ai revoluţiunei franceze, ca Leppelltier, Robespierre, Romme, propuserĕ sistema educaţiunii publice de la primul an al existenţei, crezĕnd că numai aşa s'ar putea regenera omenirea.

Prin instituţiunea *grădinilor de copii* s'a aflat calea de mijloc intre aceste douĕ extreme, dintre cari una, creşterea publică a copiilor mici, este o utopie, ear cealaltă, educaţiunea numai in sinul familiei, este neindestulătoare.

Prima grădină de copii s'a infiinţat la Blankenburg, un orăşel in Germania, lăngă Rudolstadt. Autorul ei este un pedagog german, nebăgat in samă pe timpul vieţii lui, ear azi celebrul *Frederic Fröbel.* După mai multe incercări de-a imbunătăţì educaţiunea tinerimei, incercări incoronate altfel de cele mai bune succese, Fröbel concepù fericita idee de-a ajuta şi completa mai intăi educaţiunea maternă prin o instituţiune publică, organisată şi condusă după principiele ştiinţei pedagogice de cătră femei pregătite anume pentru acest scop.

Ăncă de la 1837 infiinţă Fröbel in Saxonia la Blankenburg, o şcoală de copii, numită la inceput *institut pentru ingrijirea micilor copii (Anstalt für Kleinkinderpflege)*, şi intemeià tot atunci un jurnal de sĕptĕmănă intitulat: *Veniţi,*

să trăim pentru copii noştri (Kommt, lasst uns unseren Kindern leben), in care publică mai intăi jocurile sale pentru copii. Fröbel avù o viaţă foarte sbuciumată; insă nimic nu-l putea impiedeca in urmărirea ideilor sale. La 1839, el avù nefericirea de-a pierde pe nobila sa soţie, care, deşi bolnavă conducea cu mult devotament aşezămĕntul infiinţat de soţul ei. Mare fu durerea lui Fröbel; dar el işi căutâ măngăiarea intr'o indoită activitate. In acelaş timp venindu-i in ajutor cel mai devotat elev şi amic al sĕu, Middendorf, el căutâ să dea o nouă desvoltare aşezămĕntului sĕu şi pentru acest scop ii dede şi o nouă numire, zicĕndu-i *grădină de copii.* Acest nume cuprinde in sine o realitate şi un simbol: o realitate, intru căt fiecare aşezămĕnt de acest fel trebue se aibă o grădină cultivată inadins pentru educaţiunea copiilor, in care ei jucăndu-se se inveţe a cunoaşte şi a iubì natura; şi un simbol, intrucăt copii trebuesc priviţi ca nişte flori, a căror desvoltare cere ştiinţa şi grija neadormită a grădinarului.

Insă Fröbel era ursit, ca nici in această incercare se nu reuşească după dorinţa sa. Peste patru ani fu silit a inchide institutul din causa lipsei de mijloace. Atunci Fröbel, insoţit de amicul sĕu Middendorf, intreprinse o călĕtorie prin mai multe oraşe mari ale Germaniei şi făcù o zeloasă propagandă a ideilor sale prin conferinţe ţinute in deosebite locuri. Urmarea fu infiinţarea mai multor grădini de copii.

După acest apostolat, Fröbel incercâ din nou punerea in practică a teoriei sale. La 1849, după ce in congresul institutorilor ţinut la Rudolstadt, in 1848, şi urzit de insuş Fröbel cu scop de a-şi predica şi respăndì evanghelia sa pedagogică; după ce, zic, avù durerea de-a se vedea desaprobat şi după ce se vĕzù părăsit de mai toţi elevii şi amicii sĕi, neobositul apostol se aşezâ la Liebenstein, in ducatul Saxen-Meiningen, unde incepù un nou curs pentru pregătirea „grădinăreselor de copii“ punĕnd ideile sale in practică cu micii copilaşi dinprejur.

Aci Fröbel avù fericirea să fie cunoscut de către ba-

roneasa de Marenholtz şi prin ea de renumitul pedagog Diesterweg. D-na de Marenholtz-Brülow se afla la băile de la Liebenstein, şi auzia vorbindu-se de un „bĕtrăn nebun“, care făcea se joace copii ţăranilor din apropiere. Fröbel era atunci de 68 de ani. Baroneasa intilnind intr'o zi la preumblare pe acest „bĕtrăn nebun“, vorbì cu el şi remase uimită de conversarea lui; il visitâ la casa de ţară unde era stabilit, şi deatunci d-na de Marenholtz se făcù cea mai zeloasă elevă şi propagatoare a doctrinei fröbeliane. Prin scrieri, prin conferinţe, prin ziare, prin cuvĕnt şi faptă, ea a respăndit-o pe urmă, nu numai in toată Europa, ci şi in America.

Tot atunci se găsia la Liebenstein şi Diesterweg, directorul şcoalei normale din Berlin. D-na de Marenholtz ii vorbì de Fröbel şi stăruì să i-l facă cunoscut personal. Diesterweg avea o falsă idee de Fröbel; el şi-l inchipuia ca pe un fel de şarlatan, şi numai cu oarecare dificultate primì să-i visiteze institutul.

„Când ajunserĕm, — zice d-na de Marenholtz, — Fröbel işi incepuse lecţiunea şi era atăt de preocupat de obiectul ce predà, incăt in inferbinţeala propunerii sale, nu ne observâ, cănd intrarĕm in sală. Diesterweg ascultà la inceput cu un uşor suris de ironie cuvintele lui Fröbel; dar puţin căte puţin această expresiune dispărù, făcĕnd loc expresiunei celui mai viu interes, şi la urmă unei emoţiuni care se traduse in lacrimi. Diesterweg era cucerit. Mişcătoarea simplitate şi vorbele de apostol inspirat ale acestui bĕtrăn, care nu trăia decăt pentru o idee, atinseră inima vestitului pedagog, care nu se mişca lesne de orice lucru; şi deatunci Diesterweg, deşi nu aproba toate amĕnuntele metodului lui Fröbel, devenì şi el un convins şi un energic sprijinitor al sistemei fröbeliane in ideile ei fundamentale.“

Suferinţele, ce e drept, nu părăsirĕ pe Fröbel până la moartea sa; insă el murì convins de triumful ideii, căreia şi-a consacrat viaţa. Deşi ministerul prusian la 1851 oprì infiinţarea grădinelor de copii in regatul Prusiei, prin un decret, care de abia la 1860, adecă opt ani după moartea

lui Fröbel, a fost retras; ele se respăndiră cu repejune, şi astăzi se află grădini de copii, nu numai in toată Germania, ci in Austria, Rusia, Danemarca, Italia, Spania, pănă şi in Turcia, in Constantinopol. Literatura acestei doctrine pedagogice este deja foarte bogată; şi afară de cărţile de acest fel, mai multe jurnale in Germania, Franţa, Italia, Anglia, şi aiurea, aduc un mare serviciu educaţiunii micilor copii.

* * *

Grădinile de copii, numite mai nainte in Franţa *„salles d'asile"*, ear de la organisarea şcoalelor prin noua lege in anii trecuţi, numite *„écoles maternelles"*; in Belgia *„écoles gardiennes"*, in Italia *„asili"* sau *„scuole infantine"*; trebuesc deosebite de şcoalele pregătitoare pentru cursul primar, numite acum in Franţa *„écoles enfantines"*; căt şi de institutele de pază numite *„creches"*, şi de salele de asil, cum erau organisate la inceput.

„Les creches" primesc ca să ingrijească copii mici, de la cinsprezece zile pănă la trei ani, ai femeilor muncitoare, care sunt silite se plece la lucru afară din locuinţa lor. Aceste aşezăminte sunt foarte necesare mai ales in ţările unde clasa uvrierilor este numeroasă. Mama, neavĕnd cui incredinţă pruncul sĕu, il lasă pentru o mică plată in acest asil, unde vine să-l lăpteze in orele măncării; ear noaptea, precum şi Duminecile sau in alte zile cănd nu e la lucru, il ia acasă. Prima *creşă* care a avut un succes durabil, s'a infiinţat in Paris la 1844; deatunci ele s'au respăndit in toată Europa, unde impreună cu o industrie desvoltată, există şi clasa uvrierilor. Creşele inlocuesc casa părintească şi pregătesc pentru grădinele de copii.

Şcoalele pregătitoare sunt de căte o singură clasă, in care copiii de la şase ani sunt duşi in curs de un an, patru sau cinci ore pe zi, ca sub ingrijirea unei institutrici, pe lăngă felurite jocuri şi căntece copilăreşti, şi pe lăngă invăţămĕntul intuitiv, să inveţe intr'un mod inlesnicios, ca un fel de joc, şi lectura şi scrierea. Unde sunt grădine de

copii, clasa pregătitoare se consideră ca ultimul grad al acestor aşezăminte, şi este alipită sau de grădina de copii sau de vre-o şcoală primară de fete. Ele sunt clase intermediare intre grădinile de copii şi şcoalele primare.

Sale de asil se numeau mai nainte nişte aşezăminte asemenea grădinelor de copii, intocmite insă şi destinate mai mult pentru ingrijirea fisică decât pentru o adevĕrată educaţiune a copiilor. Ele au inceput a se infiinţa in Germania ăncă de pe la capĕtul veacului trecut, ear in Anglia, Franţa, Belgia, de prin intăiele decenie ale acestui veac. In Franţa d. e. primele *sale de asil*, cum s'au numit ele pănă la 1881, s'au fundat la 1825 de cătră o societate de dame, prin subscripţiuni particulare. In anul 1834 erau in Paris cinsprezece sale de asil, ear in departamente 102. Pe urmă s'au inmulţit astfel, că la 1864 se aflau in toată Franţa 3308 sale de asil, impoporate de 383,856 copii de ambele sexe. Asemenea in Belgia, la 1826 s'au infiinţat primele sale de asil tot prin o societate, *„la société des salles d'asile-écoles gardiennes“*. Aşa in Austria, in Italia, Spania şi aiurea.

Insă aceste aşezăminte, o repet, erau la inceput ceeace numesc Germanii *Kinderbewahranstalten*, adecă institute de pază ale copiilor. Cu timpul s'a vĕzut, că numai paza copiilor, numai grija de a-i ferì de pericule, de a-i ţinè curaţi şi ale indestulà trebuinţele fisice, nu este deajuns. Au inceput deci a se lua mĕsuri şi pentru educaţiunea facultăţilor sufleteşti şi a face, ca mintea, simţurile şi inima copilului să se desvoalte deopotrivă cu corpul. Astăzi prin adoptarea sistemei fröbeliane, salele de asil, sau orice alt nume li se dă după localităţi, au primit o organisaţiune foarte deosebită de aceea ce o aveau la inceput; din simple *sale de asil* au devenit *grădini de copii*, deşi nu li se dă pretutindeni acest nume.

* *
*

Se vede acum, pe ce principie sunt intemeiate grădi-

nile de copii, cum sunt organisate, şi care sunt mijloacele şi metoadele lor de educaţiune.

Activitatea este insăşi esenţa vieţii. Pentru aceea omul nu poate fi fericit decăt prin muncă, prin o activitate proporţionată cu puterile, cu aplicările şi trebuinţele sale. „Acei care trăesc in nelucrare, zice un englez,(1) bărbaţi sau femei, oricare ar fi posiţiunea lor, de-ar fi bogaţi, de-ar avea toate lucrurile cu prisos şi toate bunurile ce inima doreşte, căt timp vor remănea in nelucrare, nu vor fi niciodată mulţumiţi. Vor avea totdeauna vre-o durere in corp sau in suflet; vor suferì de urit, vor fi lăncezi, bolnăvicioşi, desgustaţi de toate; işi vor trece timpul oftănd şi plăngĕndu-se mereu, lumea intreagă ii va supăra; ar voì se fugă de sine inşiş sau să moară, ori vor devenì jucăria capricielor unei fantasii absurde".

Aşa e şi natura copilului. Viaţa lui e numai activitate; el nu se repausează decăt cănd doarme.

Ocupaţiunea copiilor, este jocul, o ocupaţiune foarte serioasă pentru ei. Mai ales jocul in societate cu semenii sĕi şi in sinul naturei, este fericirea copilului. Rari sunt copii, care să nu arate o pornire iresistibilă pentru joc; şi aceştia sunt sau bolnavi fisiceşte, ori au vreun defect intelectual; sau dacă nu, sunt copii aşa numiţi prodigioşi, in care inteligenţa predomină, şi lucrarea ei absoarbe in mare mĕsură acea putere de viaţă, care la alţi copii se manifestă intr'un neastimpĕr continuu şi in plăcerea jocului.

Căt de serios este jocul pentru copii şi căt de iubite le sunt jucăriile, mai ales dacă sunt creaţiuni proprii ale lor, putem observa cănd le luăm sau le nimicim aceste jucării, cum e o păpuşă, un cărucior sau o grădiniţă, lucruri in care ei şi-au pus toată personalitatea lor. Copilul atunci, dacă nu poate resista, se pune pe plăns şi cu nimic nu-l poţi impăca; este inconsolabil, intocmai ca un om adult, căruia i-ai nimicit averea ori i-ai aprins casa.

Cănd n'are jucării, sau n'are din ce-şi face, cănd n'are

1) Citat de S. Smiles in «Le caractère» p. 101.

unde se alergà, unde se jucà şi cu cine vorbì, copilul sufere; şi uneori intreabă trist pre tatăl sau pre mama sa: „cu ce să mĕ joc eu?“ — „Ce să fac eu acum?“ — alte ori ne face nenumĕrate intrebări despre lucrurile din casă; ear când este in umor rĕu, plănge şi face stricăciuni.

Activitatea este trebuinţa fundamentală a firei copilăreşti. Şi dacă această trebuinţă nu e indestulată intr'un mod raţional, conform inteligenţei şi aplicărilor copilului, ea degenerează intr'un instinc de stricăciune; asemenea unui riu, al cărui curs nu poate fi oprit, şi dacă nu e regulat, se revarsă peste maluri şi răpeşte tot ce află in calea sa. Ear dacă firea copilului e mai domoală, singurătatea şi neocupaţiunea il deprinde cu trăndăvia, viţiu care, inrădăcinăndu-se de mic in el, devine isvorul multor rele, şi-l lipseşte de mijloacele necesare pentru desvoltarea corpului şi a sufletului.

In activitatea copilului se manifestă boldurile caracteristice naturei omeneşti in general, bolduri a căror indestulare şi desvoltare au ridicat neamul omenesc, in cursul veacurilor, până in treapta civilisaţiunei de astăzi. Idealul educaţiunei in general, şi in special al grădinilor de copii, este de-a urma calea firească a acestei desvoltări, cu acea deosebire, că tinerimea prin ajutorul ştiinţei şi conducĕtorilor sĕi, este scutită de greutăţile, rătăcirile şi periculele, căror a fost şi este expusă omenirea adultă pe calea culturei.

Primul bold sau prima trebuinţă a copilului, afară de trebuinţa nutrirei, este aceea a mişcării. Acest bold se manifestă la inceput fără o ţintă anumită. Mai tărziu el se arată ca trebuinţă de-a se ocupa cu ceva: de-a zidì casă, de-a face grădină, de-a săpa pămĕntul, de-a tăia hărtie, de-a impletì, de-a coase, de-a face haine păpuşii: tot imitaţiuni de lucrări ale oamenilor adulţi, şi, in acelaş timp, bolduri moştenite şi născute ăncă in primii oameni, prin trebuinţa de a-şi căuta nutrimentul, de a-şi face haine să-şi acopere corpul, şi locuinţe unde să se adăpostească.

Boldul mişcării, pentru a cărui mulţumire e destinată

in şcoală gimnastica, e intimpinat in grădinile de copii prin jocurile de mişcare. Boldul de a se ocupa este indestulat prin felurite obiecte de joc, cum este mingea, cubul, materialul de clădit, de impletit, de modelat; prin cultivarea de mici straturi cu flori şi legume in grădină, şi prin alte ocupaţiuni.

Prin jocurile de mişcare se deprinde şi se desvoaltă corpul cu toate membrele sale. Celelalte jocuri, care ocupă mai mult măna, ochii şi mintea copilului, au in vedere mai mult educaţiunea acestor organe, şi pregătesc pe viitorul om pentru feluritele meserii sau arte, pentru care va avea o aplicare mai pronunţată şi va fi chemat a le practica in viaţă.

Astfel prin variata combinaţiune a micilor patrate şi cuburi de lemn, pentru a face mobile şi case, se nutreşte aplicarea la architectură; prin crearea de obiecte cu felurite forme din lut, prin zugrăvirea sau desinarea pe hărtie, prin tăierea bucăţelelor de carton sau de hărtie pentru felurite scopuri, şi prin alte asemenea ocupaţiuni se nutresc boldurile născute pentru artele şi meseriile corespunzětoare, cum sunt pictura, desenul, sculptura, gravura, şi in special pentru fete, croitoria, broderia ş. a. Prin formarea de mici grădini şi prin cultivarea de plante se desvoaltă plăcerea pentru cultura pămĕntului şi pentru grădinărit.

Plăcerea pentru poesie şi mai ales pentru musică, care are atăta influenţă asupra copiilor şi joacă un rol atăt de insemnat in educaţiune, se nutreşte şi se desvoltă prin căntecele, de cari sunt insoţite multe din jocurile lor şi mai cu seamă jocurile de mişcare.

Prin aceste jocuri variate după capacitatea şi plăcerea copilului, şi prin continua comnnicaţiune cu natura, mai ales in timpul verii, se desvoltă in copil simţimĕntul frumosului in natură şi in productele artei. Apoi, in strinsă legătură cu iubirea naturei şi a frumosului stă simţimĕntul religios şi nesăturata dorinţă de-a şti.

Cine n'a observat, căt de viu simţesc copii trebuinţa de-a cunoaşte tot ce vĕd, de-a afla insuşirile, causa şi sco-

pul lucrurilor. — Ce este asta? — de unde este? — cine a făcut-o? — de ce? şi alte asemenea sunt indatinatele intrebări ce fac ei despre toate lucrurile, cu care vin in atingere. Şi fericit copilul, care se bucură de-o mamă cultă şi inteligentă, sau de uu alt ingrijitor in lipsa ei, care prin měsuri inţelepte şi prin bogate mijloace ii ştie indestula această trebuinţă. Prin aceasta se pune temelia judecăţii sănětoase asupra lucrurilor şi a vieţei: facultatea cea mai necesară omului, pentru a-şi putea crea bună starea şi mulţumirea sufletească, şi a nu greşì calea destinaţiunei sale.

Şi se băgăm de seamă, că copilul nu intreabă decât despre lucruri ce vede, sau a vězut, despre fenomene ce cad sub simţurile sale; şi niciodată despre idei abstracte, cari nu există pentru el, nici despre lucruri ce n'a putut vedea. Acesta e un semn, că nu cartea, ci natura este adevěrata invăţătoare a copiilor; că cunoştinţele copilului trebue să inceapă de la lucrurile şi fenomenele din jurul lui, pentrucă numai pe acestea le poate vedè şi pipăì, şi numai cu ajutorul simţurilor se nasc in mintea copilului intuiţiuni şi idei adevěrate despre lucruri. Simţirile sunt baza inteligenţei; ştiinţa şi toată cultura intelectuală este intemeiată pe sensaţiuni şi intuiţiuni.

Un alt bold puternic in natura copilului este trebuinţa de-a fi in societate. Copilul plănge, când e singur; şi chiar când nu ne ocupăm de el, este mulţumit să ştie că se află cineva in jurul lui.

Dar societatea oamenilor adulţi nu i-e deajuns copilului; lui ii trebuesc semenii sěi. Numai in societatea lor se poate desvolta natura copilărească in toată libertatea. Aci se deprinde copilul a fi indrăsneţ şi franc in purtarea sa, şi a nu presupune prea mult de sine, a nu fi incăpăţinat şi tăcut; aci găsesc nutrimentul lor pornirile cele bune, cari devin mai tărziu virtuţi sociale, cum sunt toleranţa, generositatea, simpatia şi iubirea deaproapelui şi plăcerea de-a face bine.

Dacă societatea oamenilor adulţi nu e indestulătoare, aceea a copiilor de stradă, cu tot felul de aplicări şi deprinderi urite, este chiar periculoasă. Unde se afle dar copilul societatea ce-i trebueşte?

— In şcoală! — s'ar putea respunde. Inadevĕr aci e locul, unde boldurile omeneşti sunt impiedecate de-a degenera in pofte şi obiceĭuri rele, aflându-şi indestularea intr'o activitate regulată şi in cultivarea ştiinţei şi a frumosului. Dar ce face copilul până la etatea de şcoală? Ce face el mai ales acolo, unde lipseşte mama, sau unde creşterea este viţiată prin exemple rele şi prin negrijă, ori este părăsită pe mânile servitorilor? Organismul şi cu el natura morală, nu stă in loc; bine, rĕu, se desvoltă cum poate. Apoi precum un individ, căruia in copilărie i-a lipsit nutrimentul sănătos şi deajuns, va remânea in toată viaţa mai mult sau mai puţin anemic; şi precum o plantă, care n'a fost plivită de la inceput şi n'a avnt de la inceput destul suc, destulă căldură şi lumină, nu va putea fi niciodată ceeace era in natura sa de a fi; aşa copilul, căruia până la şase ani i-au lipsit mijloacele unei desvoltări armonice şi depline, nu va putea prepara niciodată deajuns această pierdere. Şi aceste mijloace nu i le poate da toate nici cea mai cultă şi mai bogată familie.

Eată pentru ce s'au inventat grădinile de copii şi pentru ce astăzi, in ţările civilisate, nu numai asociaţiunile şi particularii, dar şi guvernele se ingrijesc ca, prin infiinţarea lor, se completese educaţiunea privată şi publică.

In scurt, grădina de copii este un institut de educaţiune, care primeşte copii de la trei până la şase sau şepte ani, nu numai pentru a-i supraveghia, ci şi pentru a-i ocupa potrivit cu firea şi etatea lor, pentru a le intărì corpul, a le deprinde simţurile, a le desvolta mintea, a-i familiarisa cu natura şi cu societatea omenească, şi mai ales pentru a le educa inima şi voinţa.

Ea ţine mijlocul intre familie şi şcoală şi fără să facă de prisos educaţiunea părintească in familie, nici să intre in sfera datoriilor şi drepturilor şcoalei, ea umple marele

gol ce desparte aceste două instituţiuni. Prin jocuri şi indeletniciri comune, grădina de copii completează educaţiunea din felurite imprejurări neindestulătoare a casei, o indreaptă unde este rea, sau o inlocueşte acolo, unde lipseşte mama; şi prin o desvoltare armonică a tuturor puterilor corporale şi intelectuale ale copiilor, ii pregăteşte pentru şcoală.

Grădina de copii se distinge de şcoalele de joc şi de cele de lucru pentru copii, cum sunt şcoalele de cusut şi brodat pentru fetiţe, prin aceea, că ea dă copiilor nu numai jocuri, ci şi ocupaţiuni, sau mai bine zis, indeletniciri mai serioase cu mânile şi cu mintea; şi de altă parte exclude lucrul sau munca propriu zisă, care cuprinde in sine ideia căştigului, cum arată in limba noastră insăşi etimologia cuvêntului *lucru*, lat. *lucrum (căştig).*

* * *

In ceeace priveşte organisarea ei, grădina de copii poate exista sau de sine, sau alipită de-o şcoală normală; insă totdeauna trebue să fie condusă de femei, pregătite prin studiu şi practică pentru acest scop; pentrucă numai ele pot avea delicateţa, răbdarea şi capacitatea de-a inţelege toate trebuinţele copiilor şi de-a le şti mulţumì. In Austria sunt cursuri de căte un an, alipite de şcoalele pedagogice de fete, pentru pregătirea insitutoarelor sau grădinăreselor de copii.

In fiecare institut trebue să fie o institutoare şi cel puţin o fată de ajutor sau o dădacă, pentru supraveghiarea copiilor, afară de personalul de serviciu pentru trebuinţele materiale ale şcoalei.

Localul grădinei de copii, care trebue să fie pe căt se poate aproape de locuinţele copiilor, stă dintr'o sală mare de joc, dintr'o altă sală mai mică de lucru, care comunică cu cea dintăi prin o uşă; dintr'o cameră pentru păstrarea vestmêntelor, şi dintr'o grădină cu mai multe despărţăminte.

Primul despărţămênt in grădină este un loc spaţios

şi neted, presărat cu nisip, şi vara acoperit cu un cort, pentru jocurile de mişcare in cerc. Adoua despărţire este un spaţiu ierbos, cu pomi şi alţi arbori umbroşi şi cu tufişuri, printre cari sunt trase alee presărate cu nisip şi umbrite. A treia, este o grădină de flori şi legumi, in care copiii invaţă a cunoaşte prin intuiţiune (prin vedere) toate florile şi plantele folositoare indigene. A patra, este o grădină de lucru, impărţită in mici straturi, dintre cari se dă câte unul fiăcărui copil, ca să-l cultive şi să-l ingrijească.

Intreg localul este aşezat intr'un loc expus la soare, inconjurat cu gratii sau grilaj, ca aerul să circule liber; şi atăt sala de joc, căt şi cea de lucru, sunt spaţioase, bogate de lumină, curate şi bine aerite; şi fără trepte sau scări inalte.

Mobilierul stă in sala de lucru, din una sau două mese lungi, cam de 70c.m. de late şi 50 de inalte, incunjurate de amêndouě părţile cu bănci mici, pe care şed copii faţă in faţă. Locul fiecăruia e insemnat pe masă cu linii roşii.

Instrumentele de joc şi lucrurile proprie ale copiilor se păstrează in cutii, adeseori acoperite cu sticlă, ca să se vadă obiectele din ele.

In grădină se află un leagăn de joc numit aici scărcium, mai multe roabe mici sau cărucioare, vase de stropit plantele, greble, hărleţe, sape, lopeţi, şi pe sub frunzari mai multe mese şi bănci.

Copii de ambele sexe, fără deosebire, fiind priimiţi in acest aşezămênt, sunt aduşi in fiecare zi de căte douě ori, şi petrec aci trei ore de dimineaţă, şi douě după amiazi. Sunt disposiţiuni şi pentru aceia cari, avênd locuinţa prea depărtată, ori din alte cause, sunt lăsaţi aci toată zioa.

* * *

Ocupaţiunile lor incep şi se termină de regulă prin jocuri de mişcare, insoţite de căntece făcute inadins pentru copii. De exemplu: ajungĕnd in şir la locul de joc, in sală, sau vara in grădină, copiii formează un cerc mare şi se

invĕrtesc in felurite sensuri. Apoi, directoarea sau ingrijitoarea, care e totdeauna intre ei, trimite pe unul dintr'inşii in mijlocul cercului. Atunci toţi se opresc, şi micul actor căntă un căntec, stănd la fiecare strofă şi luănd o altă poză. Odată imitează pe soldatul care stă de pază, altă dată pe cismarul care lucrează, sau pe un iepure schiop care fuge, sau pe omul ostenit care se repausează cu cotul pe genunchi şi cu capul plecat pe mănă. Variaţiunea acestor jocuri este nesfirşită.

După jocurile de mişcare vin altele mai complicate cu felurite obiecte, numite de Fröbel *daruri pentru joc (Spielgaben)*. Astfel sunt: *mingea*, *globul*, *cilindrul*, *cuburile impărţite* in căte opt sau mai multe părticele, prin a căror variată combinaţiune se pot clădì sute de figuri, cum sunt *mobile*, *vase*, *porţi*, *turnuri*, *case*, *sate*, *oraşe*. *ş. a.*

Pe lăngă acestea li se dau alte materialuri din care se facă obiecte de felurite forme şi al căror scop este de-a deprinde ochiul şi măna in acelaş timp. Astfel sunt creaţiunea de felurite figuri geometrice, de forme frumoase şi de imagini ale lucrurilor prin combinaţiunea unor beţişoare subţiri, prin increţirea de foi, impletirea de făşii de hărtie, formarea de suprafeţe şi de corpuri solide, desenul, felurite obiecte de hărtie, de lut ş. a.

Toate acestea, instrumente şi lucrări, sunt păstrate in cutii despărţite după etatea şi capacitatea copiilor. De exemplu celor noui in etate de trei ani li se dă la inceput cutia cu mingile. Intr'insa sunt şase mingi de lănă groasă şi de şase culori deosebite, infăţişănd culorile curcubeului: albastră, verde, galbenă, portocalie, roşie şi violetă. Copiii, sub conducerea institutoarei, invaţă mai intăi a deosebì şi a numì cu vorbele corespunzĕtoare forma şi culorile mingilor, apoi felurite mişcări ce se pot face cu ele, aruncăndu-le, libere sau legate de un fir, in sus, in jos, orizontal, curmeziş, in aer, pe masă, sau pe jos. Apoi urmează alte jocuri cu mingea, care pun in mişcare tot corpul. De exemplu jocul vĕnătorului. Institutoarea sau un copil mai mare figurează ca vĕnător; un alt copil este copoiul, şi ceilalţi din

această grupă sunt iepurii. Ei sar in grădină pe iarbă in toate părţile, se ascund pitiş după arbori, după tufe şi după frunzari. Vĕnătorul, cu o minge moale in mănă şi cu cănele de vĕnat lăngă sine, stă in calea lor. Copii strigă de repeţite ori: *iepuraş, ascunde-te; vĕnătorul vine şi te impuşcă, pif, paf, puf!* Vĕnătorul aruncă mingea după ei; copilul nimerit cade jos mort şi cănele il duce la deposit, unde copilul remăne pănă se termină jocul, lucru care se intimplă cănd s'au impuşcat toţi iepurii, sau şi mai curĕnd, după comanda institutoarei.

Vor fi destule, cred, aceste exemple de joc. Asemenea se urmează cu altele. Şi in intervalele jocurilor, alte ori in insuş jocul, se căntă felurite căntece. Pentru aceea institutoarea trebue să aibă talentul şi ştiinţa musicei vocale. Ea le spune fabule, basme, conversează cu ei, face lecţiuni de intuiţiune explicăndu-le lucruri şi tablouri ce le sunt la disposiţiune. De regulă copii sunt impărţiţi in douĕ grupe; şi pe cănd unii sunt in sala de joc, ceilalţi se află ocupaţi la mesele lor de lucru. Institutoarea se ocupă cănd de unii cănd de alţii.

Grădina in timpul verii ofere un nou cămp de ocupaţiuni şi intuiţiuni. Aci fiecare copil are stratul sĕu, in care seamĕnă, sădeşte, şi pe urmă se bucură de fericirea de a-şi face recolta. Chiar şi animale se dau copiilor in grijă, cum sunt porumbei, găini, iepuri de casă, ş. a. Şi astfel ei invaţă, nu numai a iubì animalele şi natura, ci a cunoaşte insuşirile, deprinderile şi modul lor de-a fi.

Pe lăngă desvoltarea corpului, a simţurilor şi a inteligenţei, o deosebită ingrijire se pune intru invăţarea limbei, prin numirea exactă şi corectă a tuturor lucrurilor şi ocupaţiunilor ce au inainte, prin invăţarea de versuri, prin ascultarea şi repetirea de felurite explicaţiuni şi naraţiuni scurte, potrivite cu mintea lor.

In anul din urmă se pot da şi elementele de lectură şi cetire, fără indoială, intr'un mod cu totul liber şi plăcut, ca o jucărie, ear nu ca o lucrare obligată şi sancţionată prin pedepse, cum se face in şcoală. Această iniţiare in

lectură şi scriere e necesară mai ales acolo, unde lipsesc clasele pregătitoare numite in Franţa *écoles enfantines*, care formează trecerea din grădina de copii in şcoala primară.

* * *

Dacă, onorabile doamne şi onorabili domni, voiu fi reuşit in cele zise până aci a da o idee fie cât de palidă despre şcoalele fröbeliane, numite grădini de copii; inainte de-a incheia trebue să adaug, că influenţa ce ele exercită nu se mărgineşte numai intre zidurile localului lor. In ele, viitoarele mame şi viitoarele crescĕtoare de copii pot căştiga cunoştinţele şi practica grelei şi delicatei lor misiuni. Grădina de copii e destinată a le servì de model şi a da astfel familiei puteri şi ajutoare noue in creşterea copiilor.

Asemenea grădina de copii este chemată a imbunătăţì educaţiunea din şcoală; nu numai prin aceea că pregăteşte pe viitorii elevi ai şcoalei, ci şi prin introducerea in şcoală a sistemei fröbeliane de educaţiune. In trecut, şi la noi, cu puţine excepţiuni şi astăzi, şcoala are o faţă prea mult posomorită şi aspră. Pe când ea, ca templu al educaţiunei, ar trebuì să fie locul cel mai plăcut, şi orele de şcoală să fie ca o sĕrbătoare pentru copii, azi ei nu află aci mai nimic care se suridă naturei lor copilăreşti, nu află decât asprimea datoriei şi adeseori asprimea şi mai mare a profesorului şi pedeapsa pentru neimplinirea ocupaţiunilor date. Acum au inceput a se introduce şi in şcoale cântecele şi ocupaţiunile fröbeliane, impreună cu mijloacele de-a face instrucţiunea intuitivă şi practică.

Şi inadevĕr, cum zice d-na de Marenholtz, binecuvĕntarea operei fröbeliane nu va fi deplină decât atunci, când ea se va intinde şi asupra familiei, şi asupra şcoalei, când mama sau inlocuitoarea ei va putea se facă din familie prima treaptă a grădinei de copii până la etatea de trei ani; şi când se vor fi introdus in şcoală, pe lângă invăţămĕntul intuitiv, şi elementele fröbeliane pentru cultura morală, estetică şi industrială a copiilor, cum au inceput a

se face deja. Invăţămēntul intuitiv, calculul, geometria, desenul, şi alte obiecte, sunt destinate a primì o reformă insemnată prin metodul fröbelian. In general sistema fröbeliană desvoltă cu deosebire propria activitate şi spiritul de iniţiativă al elevului; pe cănd, după sistemele de păn'acum, elevul remăne mai mult pasiv, ca un receptacul menit a primì ceeace i se dă sau i se spune.

Una din urmările cele bune ale marelui avēnt ce au luat astăzi grădinile de copii, este şi reformarea industriei pedagogice in facerea jucăriilor de copii. Obiectele fröbeliane de joc şi de ocupaţiune pentru copii au inceput se inlăture, şi cu timpul vor inlătura pe deplin şi pretutindeni jucăriile de păn'acum, atăt de scumpe şi nefolositoare, cu care copii nu pot face nimic decăt să le frăngă. Cănd dai copilului o asemenea jucărie, la inceput se bucură, pentru că-l impresionează noutatea lucrului; insă adoazi, sau peste trei, patru ore, nu-i mai face nicio plăcere, sau a sfărimat-o deja. Pentrucă trebuinţa lui nu este de-a se uita la jucărie, ci mai mult de-a se ocupa, de a-şi desvolta activitatea cu ea. Pentru aceea in Germania au inceput a se da copiilor, ca daruri de anul nou şi in alte zile, cutii cu jocuri fröbeliane.

Cea mai insemnată colecţiune de asemenea jocuri este cea publicată de directorul Fellner, la Pichler in Viena, care sub titlu de *„joc şi lucru“* cuprinde o serie de 32 *de jocuri* fröbeliane, insoţite de explicaţiunile lor.

* * *

Considerănd binefacerile grădinilor de copii, cred, doamnelor şi domnilor, că fiecare din noi se bucură vēzēnd iniţiativa luată de guvern prin noul proiect de lege asupra instrucţiunei de-a introduce şi in ţara noastră această instituţiune. Şi sper că guvernul nu va remănea singur pe această cale.

La noi, pe căt ştiu, nu există păn'acum decăt o singură şcoală fröbeliană română, acea infiinţată de societatea pentru invăţătura poporului romăn, care se află alipită de

şcoala normală a societăţii, in capitală, sub conducerea distinsului profesor şi pedagog d-nu dr. Barbu Constantinescu; şi un inceput făcut din iniţiativă privată aici in Craiova. In alte state mai toate grădinile de copii sunt infiinţate şi susţinute de asociaţiuni şi particulari. Numai in Austria, încă de la 1872, şi in Belgia şi Franţa in ultimii ani, a organisat guvernul prin lege asemenea instituţiuni.

Sper deci, doamnelor, — şi aceasta atërnă mai ales de la d-voastră, de la voinţa femeii culte, care când voeşte, poate mai mult decât guvernele statelor, — sper că şcoala fröbeliană, această binefăcëtoare instituţiune, care e destinată a imbunătăţi intr'un mod necugetat până astăzi educaţiunea tinerimei şi printr'insa civilisaţiunea şi soarta omenirii, va afla şi in patria noastră puternicul sprijin al asociaţiunilor, şi că in special Craiova nu va remănè nici in această privinţă in urma altor oraşe. (1)

M. STRAJANU.

---

1) După ţinerea acestei conferinţe aflai cu bucurie, că in Iaşi s'a constituit o societate pentru infiinţarea grădinelor de copii. Ar fi de dorit, ca acest exemplu să fie imitat pretutindenea; ca reformă atât de necesară a educaţiunii naţionale, care nu se poate face decât pe incetul, se inceapă de la temelie.

M. S.

GASPAR GRAŢIANI

DOMNUL MOLDOVEI

TRAGEDIE IN CINCI ACTE

ACTUL V

Tabĕra Moldovenilor. — E noapte. — La dreapta cortul domnesc. — Inspre fundul scenei terenul este puţin ridicat.

SCENA I.

Şeptilici şi **Goia** (intră agitaţi de la stinga).

Goia

Intocmai, hatmane, intocmai!

Şeptilici

Nu mĕ lua prea răpede, postelnice, nu mĕ scoate din răbdare! Gaspar-Vodă nu intră la invoială cu Turcii. Să vedem ce zice vornicul; să vorbim cu căpitanul.

Goia

Dar oastea se clatină, hatmane.

Şeptilici

O vom pune ear in picioare. Dacă este adevĕrat, că Skender-Paşa dinpreună cu Radu şi cu Bethlen n'au mai

mult ca treizeci şi cinci de mii de oameni, ear Cantimir-Han şi-a pus tabĕra la Huşi, ii lovim şi-i infrăngem mai nainte de-a fi sosit Cantimir. — N'are să fie Alexandru, domn in Moldova.

SCENA II.

Cei de mai sus, Furlani şi Bucioc.

Furlani (intrănd de la dreapta. Către Bucioc)

Iți spun eu, — pleavă, gunoiu, lepădături! — Vornice! sunt oştean din ceata lui Baba-Novac: iți spun, adunătură! — ți-e şi ruşine să te bați cu ei!

Şeptilici (intimpină pe Furlani)

Bun sosit, căpitane! Care va să zică e adevĕrat?

Furlani

Toate sunt adevĕrate: le-am vĕzut eu cu ochii mei. De trei zile, de când am plecat, n'am mai eşit din mijlocul lor. Când credeau că pun măna pe mine, se pomeneau deodată c'am perit din fața lor, şi când mĕ socoteau pierdut, mĕ iveam din nou, unde nici prin gănd nu le trecea. Eu sunt oştean, nu om de ieri, dealaltăieri.

Bucioc

Te ştim, căpitane!

Furlani

Bethlen? — Vre-o şase mii de oameni, — respund eu cu capul meu, că nu sunt mai mulți. — Bună oaste, dar puțină. — Radu? sunt vre-o opt mii, — oameni adunați in pripă! — Skender-Paşa? — gunoiu, adunături, — douĕzeci de mii, mai mult nu. — Ear Cantimir nici pănă poimăne nu poate sosì aici.

Şeptilici

Şi Leşii noştri, n'ar fi oare şi ei tot astfel?

Furlani

Hatmanul Iolkowski nu ese la rĕsboiu cu oastea adunată in pripă: unul ca unul, tot oameni trăiţi in lupte. — Moldovenii nu-mi plac mie. Nu mai sunt precum i-am lăsat. Ce s'a intimplat pe aici in timpul de când am plecat?

Şeptilici

A intrat indoiala in oameni. Fiindcă Vodă ne amână, s'a respândit in tabĕră vorba, că el intră la invoială cu Turcii şi Skender-Paşa are poruncă de la Sultanul să-l ferească intocmai ca lumina ochilor sĕi, ca intreg şi nevătĕmat să remăe.

Bucioc

Gaspar-Vodă?... Niciodată! — El viu nu se dă in mânele Turcilor.

Furlani

Ce-mi pasă mie!... Treaba noastră e să batem pe Turci şi să ţinem pe Vodă aici.

Şeptilici

Da, căpitane, dar oamenii nu se bat cu toată inima când stau la indoială.

Furlani

Să le ducem vestea cea bună, să-i imbărbătăm şi să induplecăm pe Vodă să nu ne mai amâne.

Bucioc

Nu ne mai amână. A plecat aşa fără de veste prin tabĕră ca să vadă cum stau lucrurile, şi ăsta mi-e sem-

nul, că inclină spre hotărire. Să mergem, căpitane, să-i ducem ştirile şi să nu-l mai lăsăm. (Pleacă).

Furlani şi **Şeptilici** (pleacă şi ei la dreapta).

Goia (stă pe gănduri. Pentru dinsul)

Apoi de!... Dacă-i aşa, tot e mai bine. (Pleacă).

SCENA III

Baruch, Drăgan şi **Goia.**

Drăgan (intră din fund. Incet)

Postelnice, postelnice!

Goia

(Se opreşte şi se intoarce).

Drăgan (duce pe Goia in faţa scenei).

Ei bine, cum stau lucrurile?

Goia

Bine stau.

Drăgan

Bine! (Se intoarce şi face semn lui Baruch să se apropie).

Baruch (se apropie incet şi fricos)

Bună dimineaţa, că nu mai avem mult până in revărsatul zorilor. (Tainic către Goia). Este adevĕrat!... Eu dinpreună cu Sara am venit cu oastea lui Skender-Paşa, şi am adus poruncă din partea Sultanului ca Alexandru cel de la Rodos să fie Domn in Moldova, ear Graţiani să se intoarcă intreg şi nevătĕmat la Stambul. Sara vrea să scape pe Graţiani, ear eu voiesc, ca ea să nu-l poată scăpa.

Drăgan

Ce zici acum, postelnice?

Goia

Lasă-mĕ să mĕ mai găndesc.

Drăgan

Hei!... de mult am zis eu că Gaspar-Vodă ne vinde; de mult v'am zis vouĕ să nu mergeţi după el, că vĕ duce la marginea prăpastiei şi apoi vĕ părăseşte. Ce zici, postelnice?

Goia

Să mĕ inţeleg cu hatmanul. (Către Baruch). Zici că ovreica e in tabĕra lui Skender-Paşa?

Baruch

Pe căt de adevĕrat e că eu sunt aici. Ce caut eu aici, dacă Sara nu este acolo? Imi pasă mie oare, cine are şi cine nu are să fie Domn in Moldova? — Nu-mi pasă. — Eu vreau numai ca Sara să nu poată scăpa pe Graţiani, şi fiindcă logofĕtul tot asta o doreşte, ear d-ta, postelnice, eşti om, care vorbeşte puţin, dar ştie să lucreze, am venit aici cu o vorbă din partea lui Alexandru-Vodă. El mi-a făcut loc să intru in tabĕră, d-ta fă-mi loc să es din ea.

Drăgan

Şi care este vorba pe care o aduci din partea lui Alexandru-Vodă?

Goia

Vorba care e?

Baruch (dă din umeri)

O vorbă. Sunt eu nebun ca să o spun aici in ta-

bĕra lui Graţiani? Nu. Eu nu sunt nebun. (Se depărtează pas cu pas spre fundul scenei). Am să strig, ca să alerge oştenii, să mĕ prinză şi să mĕ ducă la Graţiani. Lui am să-i spun vorba. Nu vĕ apropiaţi că strig. Am să-i spun lui Graţiani, că logofĕtul Drăgan mi-a făcut rănd să intru in tabĕră, pentru ca să aduc, postelnicului Goia şi hatmanului Şeptilici, o ştire din partea lui Alexandru-Vodă; am venit ca să-i spun ce a poruncit Sultanul şi ce vrea Sara. Băgaţi de samă, ca oştenii lui Graţiani să nu mĕ prinză! (Depărtăndu-se spre fundul scenei). Eu nu spun nimic, vreau să vĕd mai intăi fapte; fapte vreau să vĕd, apoi vorbesc. (ese).

Drăgan (eşind in urma lui Baruch).

E rĕu, postelnice!

Goia

Să vorbesc cu hatmanul. (ese).

SCENA IV

Bucioc, Graţiani şi Şeptilici (intră de la dreapta).

Graţiani

O singură viaţă am, boierilor. Pănă in zioa de astăzi, pănă in clipa aceasta am fost eu insu-mi stăpăn pe soarta acestei vieţi: acum dau stăpănirea din mănile mele; cum mi-a fi scris să-mi fie!

Bucioc

Clipa e bine aleasă, Măria-Ta, şi Moldova are să binecuvinteze ciasul, in care ai luat această hotărire.

Şeptilici

Nu mai avem timp de aşteptare, Măria-Ta.

Graţiani

Mult am stat pe gănduri mai nainte de-a fi luat hotărirea, căci mult am căştigat in viaţa mea şi intreg acest căştig il pun astăzi in joc. — Ce-o fi să fie! — Căpitanul Furlani s'a dus să vestească pe Leşi. — Hatmane, pune oastea in rănduială; —Vornice, ai mare trecere in Moldova, imbărbătează pe oameni. Soarta mea şi a Moldovii se hotăraşte, dacă-i vom lovì năprasnic mai nainte de revărsatul zorilor.

Şeptilici

Cu voia lui Dumnezeu! (ese).

Bucioc

In cias bun să fie, Măria-Ta! (ese).

SCENA V

Graţiani, *apoi* **Un oştean.**

Graţiani (se plimbă cât va timp tăcut)

Unde stă scrisă ursita mea ca să o pot cetì? — Mi s'a intunecat par'că deodată, mi s'a pus ca un vĕl negru in faţă, incăt nu mai pot să vĕd inainte calea pe care am s'o strĕbat trecĕnd prin lume. — Gaspar Graţiani, — a fost şi el odată, a trecut pe aici, a voit, dar nu cănd trebuea să voiască, — apoi i s'a perdut urma! — Nu! — asta nu! — mai bine să pier aici, azi, in clipa aceasta. — O lume intreagă s'a ridicat asupra mea: Alexandru vine cu Turcii, Radu a ridicat pe Munteni, Bethlen aduce pe Ardeleni, Cantimir năvăleşte in fruntea Tătarilor; ţări, domni, popoare mĕ duşmănesc, incăt mi-e par'că groază de mărirea la care am ajuns, şi mĕ inalţ in găndul meu cănd imi dau samă că eu sunt acela asupra căruia au pornit atăt de

mulţi. — Sunt eu in adevĕr ceeace par? — Graţiani, eşti tu omul, drept care te socotesc duşmanii tĕi? — (După o pausă). Mi-e frică! (Se uită imprejur). Pare că vine ceva, vine năprasnic, vine şi m'ajunge şi nu pot scăpa! — Prea in pripă au venit toate, prea deodată m'am avĕntat, prea răpede i-am luat pe Moldoveni! — Trebuea să mĕ mai pregătesc, dar nu aveam timp. (S'aude sgomot in depărtare). Ce-i asta? (Ascultă). Ce insemnează sgomotul acesta? (Merge spre fundul scenei). Oastea s'a pus in mişcare? — Nu se poate! — Prea in curĕnd ar fi. (Ascultă). Ce-i asta? — Să ne fi lovit Skender-Paşa fără de veste? — Să fi fost vĕnduţi? (Scoate sabia).

Un oştean (intră in fugă)

Măria-Ta, oastea se clatină şi tabĕra se ridică. O nălucă s'a ivit in mijlocul ei, care trece printre corturi strigând mereu: Fugiţi, fugiţi! — Vino, Măria-Ta! — arată-te in mijlocul Moldovenilor, imbărbătează-i, căci ei cred c'ai fugit in tabĕra lui Skender-Paşa. — Scapă-ne, Măria-Ta!

Graţiani

Ce fel de nălucă e aceea?

Oşteanul

O femee cu făclie aprinsă in mănă.

Graţiani

Din care parte s'a ivit?

Oşteanul

Despre tabĕra lui Skender-Paşa.

SCENA VI

Cele de mai sus şi Nino.

Nino (intră in fugă)

Măria-Ta! Ovreica a trecut străjile şi-a intrat in tabĕră. Vine incoace, ear Moldovenii strigă că i-ai vĕndut şi fug din faţa Turcilor.

Graţiani (stă o clipă)

Ovreica! tot Ovreica. Tot ea mi se pune in cale? Şi nu s'a găsit in toată tabĕra Moldovii un singur om, ca să o despice in douĕ!

Nino

A intrat despre cetele logofĕtului Drăgan, Măria-Ta! Căpitanul Bobo a plecat s'o urmărească.

SCENA VII

(Trec oșteni peste fundul scenei). **Bucioc şi cei de mai sus.**

Bucioc

Suntem pierduţi, Măria-Ta! Oastea se risipeşte, şi numai Leşii mai ţin pept cu Skender-Paşa. Să scăpăm Măria-Ta, căci azi ne-am risipit şi măne mai numeroşi ne vom aduna la glasul Măriei-Tale.

Graţiani

Eu n'am, vornice, altă scăpare decăt ca ori să opresc pe Moldoveni sau să mor aici. (Oprește pe oșteni). Staţi! Domnul vostru vĕ cheamă. Staţi!

SCENA VIII

Sara şi cei de mai sus.

Sara (intră din fund)

Graţiani! Graţiani! e mai tare credinţa ca omul: Moldovenii fug toţi şi te părăsesc, fiindcă n'au credinţă in vrednicia ta. — Aruncă sabia, căci nu prin sabie se hotăraşte soarta ta.

Bucioc (se dă inapoi)

Care va să zică tot tu!

Sara

Tot eu, care am venit să-mi implinesc făgăduinţa.

Graţiani (se dă inapoi)

Ce vrei, femee?

Sara

Am venit să te scap, Graţiani. Skender-Paşa respunde cu viaţa lui, că intreg şi neatins te voiu găsì şi lua cu mine.

Bucioc (se uită lung la Graţiani)

Dacă-i aşa, Măria-Ta, atunci bine fac Moldovenii.

Graţiani (aruncă sabia şi-şi scoate pumnalul)

Saro! Ai fost blestemată din zĕmislire, ca rĕu şi numai rĕu să faci in lumea aceasta, chiar binele voit de tine rĕu să fie, chiar iubirea ta rĕu să aducă celui lovit de ea. Niciodată n'am simţit in mine atăta sete de viaţă ca acum, cănd atăt de multă viaţă imi trebue, ca să şterg ruşinea ce m'a ajuns in clipa aceasta; tu vezi pumnalul acesta? Numai mort mĕ dau in mănile lui Skender-Paşa, numai mort mĕ poţi lua cu tine. Dacă mai e o re-

măşiţă de simţire omenească in tine, dute, opreşte pe Turci, să nu mě urmărească, să nu mě apere, să nu mě scape, şi ţi-le iert toate, iţi iert toată iubirea. Iubire?... Ce fel de iubire?

Sara

Nu, Graţiani, eu nu opresc pe Turci. Viaţa mea ce-ar mai preţuì, dacă te-aş lăsa să scapi din raza puterii mele. Dacă nu vii de bunăvoie, te eau ca rob al meu!

Nino

Măria-Ta, să fugim! Turcii se věd in zarea focului ivit spre corturile lefegiilor.

Graţiani (inaintează cu pumnalul ridicat spre Sara)

Dacă nu vrei tu să mě scapi, mě scap eu! (O loveşte)

Sara

Ah! (Cade). Mai lovit! — de ce mai lovit? — Skender-Paşa! — Eu mor, mor! — Skender-Paşa, Sultanul a poruncit; Sultana Mapeiker e puternică! — scapă pe Graţiani, intreg, nevătěmat! Trupul meu să-l dai lui Baruch.... Baruch! Baruch! (Moare).

Graţiani (stă tot timpul nemişcat in faţă)

Ah! căt mě simt de uşurat. Haide, vornice, să oprim oastea.

Bucioc

Acum e prea tărziu, Măria-Ta; nu ne remăne decăt să scăpăm in taběra Leşilor. Oastea se va aduna ea de ea, după ce va afla cele petrecute aici.

(Se depărtează de la stinga la dreapta, inspre fundul scenei).

SCENA IX

Cei de mai sus, Goia, Şeptilici, Baruch şi căţiva boieri.

Goia (afară de scenă)

Staţi, boierilor, staţi!

Baruch

(Intră de la stinga, ridică pe Sara şi ese cu ea, ameninţănd cu pumnul).

Goia (intră de la dreapta)

Hatmane, ai zis că nu ne vinde! Cum remănem noi faţă cu ţara, dacă el scapă, după ce ne-a adus in prăpastie?

Şeptilici

Nu scapă, postelnice, dacă trăesc eu. (zărind pe Graţiani). Eată-l.

Goia

Nu scapă! (Se răpede cu sabia ridicată asupra lui Graţiani).

Bucioc

Stai, postelnice, nu da!

Graţiani

(Se dă inapoi, se răpede spre faţa scenei, ca să ridice sabia, pe care o aruncase, dar este lovit şi cade).

Şeptilici

Ziceai că nu ne vinde, vornice! O să ne tragem socoteală. (Loveşte şi el pe Graţiani).

Bucioc

(Face un pas inainte, scoate sabia, ca să apere pe Graţiani, apoi ear se retrage).

Prea tărziu!

Nino (se aruncă asupra lui Graţiani)

Stăpâne!...

Graţiani (se incearcă a se ridica)

Nu vreau să mor, nu am trăit încă. (Cade). Nu am trăit! Graţiani... a fost... a voit, dar nu când trebuea... apoi i s'a pierdut urma. Elviro! Elviro! (Moare).

(In fundul scenei se iveşte oastea turcească).

SCENA X

Furlani şi cei de mai sus.

Furlani (intrând, se opreşte uimit)

Santa Maria! — Tocmai acum, când incepuse şi el să facă ceva? Acum, alt stăpân!

(Perdeaoa cade).

A 1003-A NOAPTE

(SINGURA ADEVĔRATĂ)

Scumpe Prietene!

Eminentul romanţier ungur, M. Jockay, a publicat o nuvelă fantastică sub titlu de „*A 1002-a noapte*“ pe care, dacă nu mĕ inşel, a tradus-o ziarul „Timpul“ in foiletonul sĕu, sunt acum căţiva ani; aceasta imi dete idea de-a da şi eu la lumină o *A 1003-a noapte*, şi aceasta cu totul autentică, ear nu fantastică precum sunt cele 1002 nopţi precedente; vei judeca singur.

Aş putea scrì deasupra acestei scrisori un titlu mai atrăgĕtor, mai *alléchaut*, aşa de exemplu:

„**Din haremul Sultanului Abdul-Medgid-Khan**“ şi sunt sigur că aş avea mai mulţi cetitori şi poate şi cetitoare. Din haremul Sultanului!....

„*Ich möchte wohl der Sultan sein!*.....“ aşa căntam şi noi sunt acum treizeci ani, cănd eram studenţi la Heidelberg! şi dreptate aveam să căntăm aşa, căci peatunci ăncă Orientul era Orient şi Sultanul era Padişahul atotputernic! şi noi.... noi eram cu treizeci de primăveri mai tineri!

Eacă inadevĕr ce-am găsit intr'o gazetă veche de acum o jumĕtate de veac, redactată de reposatul serdar Zaharia Karkaleki, acel inainte mergĕtor al celor ce scriu cronicele lumeşti de astăzi:

Anul III No. 5. 1839.

CANTOR

DE

AVIS ŞI COMERS

Marţi BUCUUEŞTI 5 Septemvrie

Turcia . . . .

— „Căte s'au intimplat in haremul impĕrătesc in zioa „incoronării lui Sultan Abdul-Medgid, s'au povestit de da- „mele Duz care au fost poftite acolo.

„Sultana Valide vrĕnd să dea DD. Duzi ocărmuitori- „lor casei monedelor o mărturie doveditoare de cinstire, a „făcut cinste soţiilor lor ca să le pofteascĕ la Seraiu spre „a fi de faţă la intrarea Sultanului in locaşul strămoşilor „sĕi. Aşa se duserĕ in caice particulare ale Sultanei şi fură „priimite cu o bunăvoinţă foarte rară la Turci pentru cre- „ştinii supuşi ai lor. Din pragul haremului pănă in cea de „căpetenie incăpere, parchetul era acoperit cu stofe bogate „şi mărețe, şealuri de Caşemire pe care trecù junele Padi- „şah al Osmanilor şi merse de se puse pe un jeţ cusut cu „mărgăritare, rubine şi smaragde; maică-sa se infăţişâ ina- „intea lui şi rugâ pe Dumnezeu, dănd blagoslovenia sa cea „părintească fiului sĕu. Pe urmă venì Sultana Isma care „ii aduse şi ii dăruì o roabă tĕnĕră şi frumoasă. Sultanul „se arătâ mulţumit de darul acesta din partea mumei sale, „şi puse pe copilă lăngă sine pe un jeţ asemenea de bogat „ca al sĕu. Pe urmă, mulţime mare de roabe venirĕ şi se „inchinară pănă jos una după alta şi sărutară tulpana Sul- „tanului. In vremea acestei ceremonii, tinere circasiene „aruncau cu pumnii rubiele cu atăta imbelşugare incăt aco- „periserĕ tot parchetul şi nu putea cineva să calce decăt „tot pe aur, fiind in primejdie de-a aluneca.

„După ce toate frumoasele haremului venirĕ să-şi plă- „tească tributul de inchinăciuni cătră Sultanul, venirĕ ina- „inte şi damele Duz şi făcurĕ asemenea ca ele, insă prin- „tr'un ţelebelic particular la această familie, ele vrură să

„sărute şi poala persoanei ce se făcuse consoaţa Sultanului, „care se sculâ şi nu vrù a primì acest act de inchinare. „Sultana Valide, damele Duz fiecare primiră inchinăciunele „damelor Duz(1) care i se cuvenea ca o Sultană ce s'a fă- „cut; ea se supuse cu o sfială care făcù pe Sultan să zim- „bească. Mai inainte de a-şi face inchinăciunea de plecare „de la Sultana Valide, damele Duz fiecare primiră căte-o „tavă de argint suflată cu aur cu căte şase feligene de aur „săpate şi impodobite cu diamante şi căte un vas de acelaş „metal plin cu miroase. După aceea Sultana Valide dete „tutulor femeilor căte o gevrea cu căte o mie lei in aur, „arătându-le ca să le păstreze cu ingrijire pentrucă au un „preţ istoric ca unele ce le vor aduce aminte suirea in tron „a Suveranului lor.

„Să-şi inchipuească numai cineva căt farmec zinesc „trebuì să aibă această adunare de lucs şi de frumuseţe „şi cătă uimire poate să producă această pompă orientală „in cuprinsul haremului impĕrătesc, in mijlocul aurului şi „diamantelor precum şi a comorilor nu mai puţin preţioase „ale Circasiei. Autorul a „O mie şi una nopţi" negreşit „că a vĕzut asemenea scene şi fără indoeală că n'a fost „decăt tălmaciul unor realităţi fantastice ce i-au făcut in- „tipărire".

. . . .

Pănă aci proza reposatului Zaharia Karkaleki(2)

---

1) Aici este probabil o greşeală de transposiţiune tipografică.

2) *Zaharia Karkaleki* a fost un tip in Ţara Romănească. El era de fel din Ardeal; a inceput cariera de editor de almanachuri prin tipărirea la Buda a primului almanach Romăn pe anul 1836.

Eacă titlul complect a primei sale incercări: «*Almanachul Statului «din Principatul a toată Ţara Romănească, acum intăiaş dată tipărit pentru «tot principatul, cu milostiva slobozenie a prea luminatului şi prea inălţatului «Prinţ şi Domn stăpănitor a toată Ţara Romănească, Alexandru Dimitrie «Ghica. — Buda, intocmit şi tipărit prin Zaharia Karkaleki editorul Biblio- «tecei Romăneşti*».

Deatunci Karkaleki, a urmat mai in toţi anii (cu puţine excepţii) a edita căte un «Almanach al Statului» pănă la 1853, cănd a editat «ultimul» Alm. al Statului pe anul 1853, tipărit «cu slobozenia inaltei stăpăniri, anul

Şi acum, *quantùm mutatus ab illo!....*

Rubielele, care se aruncau *cu pumnii*, sunt astăzi inlocuite cu sdrenţeroase *caimele;* in loc de filigene de aur incrustate cu rubine şi mărgăritare, serviciuri de Ruolz, şi in locul *comorilor preţioase ale Circasii......*, Sultanul se mulţumeşte cu producţiunele locale, fiind mai puţin costisitoare. Sermanul Sultan care se crede a fi un revolver şi nu este decăt un simplu pistol!

In asemenea imprejurări iţi vine să zici ca studentul german: *„Ich möchte lieber Papst wohl sein!“* Cel puţin Papa mai are ăncă *le denier de St. Pierre.*

Al d-tale afecţionat

GIL.

Bucureşti, 1888.

---

al XV-lea». Totdeodată Karkaleki devenise tipograful Statului şi redactor al «*Vestitorului Romănesc*» care era pe acele vremuri gazeta semi-oficială a Statului, şi a apărut de la 1837 neintrerupt pănă in anul 1855 inclusiv. Afară de acestea Karkaleki a mai redactat «Buletinul oficial al Principatului Ţării Romăneşti» pe mai mulţi ani şi o altă foae numită «Cantor de avis şi de Comerţ» care a apărut in 1837, 1838, 1839 şi a fost inlocuită cu «Vestitorul Romănesc».

Ceeace a făcut *popularitatea*, sau mai bine zis, *proverbialitatea* lui Karkaleki, a fost stilul sĕu totdeauna *basul-oficios* şi slugărnicia cu care a lăudat toate domniile şi toate guvernele in timp de douĕzeci de ani. Unde insă Karkaleki s'a arătat intr'adevĕr *genial* a fost in anii 1848-49 şi in timpul ocupaţiilor oştirilor ruso-turco-austriace in anii 1854-55. Au remas proverbiale buletinele sale după cămpul de resboiu când anunţa intr'o zi o biruinţă strĕlucită a pravoslavnicelor oştiri asupra păgănilor, unde Muscalii perduserĕ doi soldaţi, pe cănd perderile Turcilor se cifrau cu miile, şi peste căteva zile Ruşii retrăngĕndu-se şi Turcii ocupănd Principatul, reedita aceleaşi victorii fantastice, astă dată in favoarea armatelor Padişahului, care nu perduse decăt doi-trei soldaţi, pe cănd oştirea inamicului (acum inamicul era Impĕratul Nicolae), fusese literalmente măcelărită şi nu scăpase decăt printr'o fugă ruşinoasă!....

Zaharia Karkaleki ajunsese serdar şi a murit in Bucureşti in anul 1856, dar *şcoala* lui a remas şi a făcut adepţi. Căţi *Karkaleki* nu vedem mai in toate zilele printre gazetarii noştrii moderni! *GIL.*

POESII

SUSPINUL VÈNTULUI

Tu stăi pe gănduri de-ascultă
Jălirea codrului de fag,
Şi'nduioşatul plăns de fluer
Care iţi este atăt de drag.

Vei ingăna c'un dulce căntec
Durerea cornului din stănă,
Cănd umbra tristei nopţi in pace
Peste voi toţi va fi stăpănă.

Şi privind luna visătoare
Ce rătăceşte'n lumi albastre,
Tu vei uita poate durerea
Nemăngăetei lumi a voastre.

Ear adormind prin vis veni-va
Copila găndurilor tale,
Cu ochi'n lacremi adorată
Ţe-a umplè inima de jale.

Flori de cămpii şi de pădure
Tu vei avea drept căpĕtăi,
Ear căprioarele şi cerbii
Iţi vor fi 'n veci străjerii tăi.

Drept invăliş o să ai vecĭnic
Painjeniş de in subţire,
Ce-i impletit cu blănde şoapte
Şi cu visări de'ndrăgostire.

Şi ochii serei de'ndeparte
Ţie-ţi vor fi cu drag prieteni,
Ear eu ţe-oi spune doine triste
Căntănd pe frunzele de cetini.

Tu stăi pe gănduri de ascultă
Jălirea codrului de fag,
Şi'nduioşatul plăns de fluer
Care iţi este atăt de drag.

L U I . . . .

Traiul lumei dă-l deoparte
Toate uită-le dearăndul,
Şi te du pe căi pierdute
Incotro te-a duce găndul.

Ridicăndu-te cu mintea
Mai presus de toată firea,
Tu-i pricepe căt de mică
Şi neghioabă-i omenirea.

Nu fii trist cănd vezi că pururi
Rid de tine nătărăi,
S'a vězut in totdeauna
Pe cei buni bărfindu-i răi.

Lasă proştii tu in lume
Să te critice dearăndul,
Şi te du pe căi pierdute
Incotro te-a duce găndul.

ARTHUR STAVRI.

Starosilţa.

AU MAI FOST . . . .

De-ţi tremură măna cănd vrei să i-o 'ntinzi
Şi ochiul ţi-e sec, ear faţa de ceară,
Ea 'ndată pricepe, şi singur te prinzi,
Căci toate-au mai fost şi-or fi toate eară.

Ear seara cănd singuri şedeţi amĕndoi
Tu nu te mira, cănd ea te sărută,
Că luna ironic se uită la voi,
Căci toate-au mai fost — şi luna e mută.

Şi ear, mai tărziu, cănd singur vei sta
Dar singur, tu singur — şi lucru se poate —
Aibi forţa de-a crede, şi nu te mira,
Căci toate-au mai fost şi-or fi eară toate.

Z.

DĂ-MI FLOAREA ALBĂ

Dă-mi floarea albă depe sin
Şi lasă-mĕ să merg in lume;
Şi dulcea ta intăi iubire
Cu mine lasă să se'ndrume;
Să-mi pară, că mĕ are'n pază
Un ănger sub aripi de rază.

Dă-mi floarea albă depe sin
Şi lasă-mĕ să merg in lume;
De-aş remăne s'ar duce poate
Visarea mea ca fum şi spume;
Căci cine ştie, cine ştie
Ori credincioasă mi-ai fi mie.

Dă-mi floarea albă depe sin
Şi lasă-mĕ să merg in lume;
In urma mea cădè-va păcla,
Uitat va fi şi al meu nume;
Dar, ca acum, oricănd curată
Mi-a fi icoana ta de fată.

T. ROBEANU.

Cernăuţi.

CĂNTEC

In pădurea deasă
Puica mea frumoasă
Vin să ne'ntilnim,
Vin să ne iubim!..
La colţ de cărare
Sub un paltin mare
Eu te-oi aşteptà
Cu drag te-oi chemà.
Vină, căt e vreme!
Vină, nu te teme....
Cine ştie ce-a fì
Dacă nu-i venì!

„In pădurea deasă
Cu earbă aleasă,
Geme buhna greu
Vesteşte a rĕu,
Dar frunza uşoară
Şopteşte'n desară
Şi tot spune, spune.
Vină, nu te teme!
Vină, căt e vreme....
Căci de nu-i venì
Mult amar a fì!"

„Lun'a răsărit
Dar tu n'ai venit,
Şi deacum să ştii
Nici să nu mai vii!

Că te las cu bine...
Dar e rĕu de mine."

*
* *

In pădurea deasă
Nu-i earbă aleasă,
Frunzele-au căzut
Totul s'a trecut.
Nime nu mai spune
Basmele nebune,
Numai vĕntul rece
Printre arbori trece,
Şi gemĕnd se duce
Pănă la o cruce
Ce stă in uitare
Sub un paltin mare.

M. CUGLER PONI.

S O N E T

Doamnei E. P.....

Şi earăş... zică lumea ce va zice
Archipelagul soră nu-ţi găseşte:
Eşti cum ii fraga cănd se părgueşte,
Şi-o ştii iubita mea Euridice.

Că vii din iad oricine o ghiceşte,
Sau de nu vii, noi ştim c'a Evei fiice
Se nasc de drept Proserpinei amice,
Şi totuş vĕd c'amorul ne munceşte.

Acum vin ear şi bat la a ta uşe
Grecoaică rea cu zimbetul pe gură
Şi ochii mari de blăndă viţeluşe.

Şi de cum-va simţi somnul că te fură,
Cu porţi de fier te'nchide ca'n cătuşe,
Căci altfel, zĕŭ, iţi intru'n bătătură.

SAN MARC

Când tu, in veci senină, ca marmura din statui,
Venezio, ı pieptu-ţi iţi stringi a ta aripă,
San Mar(măreţ in turlă-i, ca dogele'n palatu-i,
Vesteşte falnic lumei c'a mai trecut o clipă.

San Giorgio Maggiore cu umbrele-i de aur
Deschide drum spre Lido şi Lido in spre ape...
Evangelistul crede că vechiul Bucentaur
Venind de pe oceanuri găndi-se-va să-l scape.

Căci dinsul tot mai speră că'ndurătoare parce
Reda-vor ochi la toate şi va vorbì statuia;
Dar leul ii arată că-i scris *„pax tibi Marce!"*
In cartea vecĭniciei in semn de aleluia.

DUILIU ZAMFIRESCU.

Roma, 1888.

Bucureşti. Din stabilimentul grafic Socecŭ & Teclu. — 27,107.

Apare la 1 a fiecărei luni.

CONVORBIRI LITERARE

No. 6. Bucuresti, 1 Septemvrie 1888. **Anul XXII.**

DESPRE EDUCAŢIUNEA DE SINE INSUŞ

(SUBIECTUL UNEI CONFERINŢE ŢINUTE LA ATHENEUL DIN CRAIOVA).

Schopenhauer imparte bunurile vieţii in trei clase, care sunt:

1. Bunurile personale, adecă *ceeace este cineva;* facultăţile sale fisice, morale şi intelectuale, cum sunt: sănĕtatea, puterea, frumuseţa, caracterul moral, inteligenţa şi cultura acestora;

2. *Ceeace are cineva*, adecă proprietatea sau averea materială;

3. *Ceeace represintă sau inseamnă cineva*, ceeace este in opiniunea altora; adecă onoarea sau numele bun, rangul şi gloria.

Din acestea cele mai insemnate pentru fericirea omului sunt bunurile personale, la care trebue se adaugem in prima linie şi amicia, pentrucă fără ea, şi pentru omul cel mai inţelept, viaţa ar fi adeseaori o povară prea grea. Celelalte bunuri ăncă contribuesc la mulţumirea noastră, precum lipsa lor ne poate causa multe suferinţe, impiedecăndune in aspiraţiunile şi tendinţele noastre; insă nici bogăţia, nici posiţiunea socială nu ne pot face singure fericiţi. „Fericirea nu este lucru uşor“, zice un moralist frances, Chamfort, „este foarte greu de-a o afla in noi inşine, şi cu neputinţă de-a o afla aiurea.“ Facultăţile personale sunt cu

atăt mai de preferit, cu căt de la ele atĕrnă, in mare parte, căştigarea şi păstrarea altor bunuri morale şi materiale.

Oare nu este dar o rătăcire a se ingrijì cineva mai mult de avere, de indestularea ambiţiunei şi de alte bunuri exterioare, decăt de propria cultură, precum ar fi o rătăcire, dacă ne-am silì se lăsăm copiilor noştri mai bine avere decăt o bună educaţiune?

Negreşit averea e necesară şi fiecare e dator a muncì ca s'o căştige, atăt pentru sine căt şi pentru ai sĕi. Pentrucă vieţuirea morală e foarte grea şi de multe ori cu neputinţă in lipsă de mijloace materiale.

S'a observat, că gradul de moralitate a unei societăţi este de regulă in proporţiune cu bună starea sa materială; ear mizeria, nu in toate, dar in cele mai multe casuri, este nedespărţită de imoralitate.

Nu e mai puţin insă adevĕrat, că averea nu este şi nu trebue să fie decăt un mijloc pentru cultura şi scopurile noastre morale, care singure inalţă viaţa şi-i dau insemnătatea şi sfinţenia ce trebue s'o aibă. Pentru aceea nici popoarele nu păstrează in memoria lor decăt numele acelor oameni, cari s'au distins ca binefăcĕtori ai omenirei sau ai neamului lor prin fapte şi sacrificie, sau prin opere de ştiinţă şi artă.

Averile singure şi plăcerile n'au căştigat nimĕrui respectul şi iubirea nici a contemporanilor sĕi, şi cu atăt mai puţin a posterităţei; şi desigur nici adevĕrata fericire. Pentrucă este o lege binecuvĕntată a firei omeneşti, că omul nu poate fi fericit, decăt trăind şi lucrănd pentru binele altora.

Şi cu toate acestea pentru mulţi, poate pentru cei mai mulţi, grija de toate zilele, scopul vieţii lor, este inmulţirea averei sau căutarea plăcerilor de rănd. Materialismul şi sensualismul sunt tendinţele caracteristice ale mulţimei; şi numai un mic numĕr işi caută mulţumirea in ocupaţiuni intelectuale, in cultivarea artelor, sau in intreprinderi de binefaceri şi de interes public.

Aceasta vine, fără indoială, din firea omenească, care

anevoe şi rar se poate ridica de sine mai presus de trebuinţele materiale ale ăngustului cerc in care trăeşte; vine insă, in mare parte, şi din lipsa deprinderei de-a reflecta asupra sa insuş, de-a stărui pentru ameliorarea personală, din lipsa deprinderei de-a se controla şi a se educa prin sine insuş.

Vorba „educaţiune“ s'ar părè că nu are inţeles pentru oamenii adulţi, pentrucă aceştia, bine, rěu, şi-au făcut deja educaţiunea. S'ar părè că educaţiunea e posibilă numai pentru oamenii tineri, pentru copii pănă la o etate oarecare. Aceasta e adevěrat intr'un sens mai restrins, despre educaţiunea cu ajutorul altora. Ear in inţelesul larg al cuvintului, intreagă viaţa este o şcoală; educaţiunea noastră incepe in leagăn şi se termină in morměnt.

Instituţiunile fireşti pentru creşterea tinerimei sunt familia şi şcoala. Acestea sunt insă numai o pregătire pentru şcoala vieţii, o pregătire inadevěr necesară, fără de care noi niciodată n'am fi ceeace am putea să fim, ori căt de inzestraţi am fi de la natură. Chiar intre oamenii celebri prin geniul lor anevoe se va găsì vre-unul, care să nu fie supt pulberea şcoalei. Shakespeare, pe care le place unora a şi-l inchipuì ignorant, se ştie că şi-a terminat studiile liceale in Stratford şi cunoştea limbele latină, greacă, francesă, italiană şi poate şi cea spaniolă. Victor Hugo, era foarte familiar cu clasicii latini şi eleni, pe cari ii cetia in original. Schiller, după ce-şi făcù educaţiunea clasică şi studiè medicina, aprofundâ filosofia lui Kant şi, prin importantele sale studie, dădù o mai mare desvoltare esteticei acestuia. Gœthe, renumit ca poet şi om de ştiinţă totdeodată, şi adănc cunoscětor al literaturelor clasice vechi şi moderne, işi făcù şcoală din operele lui Spinoza, pe care-l considera ca maestrul sěu in filosofie. Schopenhauer, deopotrivă celebru ca filosof şi ca scriitor, asemenea maestrului sěu Platon, era fiul unui neguţător german, care-l luase de la şcoală, ca să urmeze meseria părintească. Insă după moartea tatălui, spuněndu-i mamă-sa că, dacă nu-i place comerţul, ii dă voe să-şi urmeze studiele liceale şi universitare, el

vĕrsâ lacrimi de bucurie şi in scurt timp devenì unul din cei mai iscusiţi elenişti şi latinişti, pe lăngă care vorbea cu eleganţă şi limbele culte ale Europei apusene; alegĕndu-şi apoi de specialitate filosofia, studiè cu deamĕruntul literatura filosofică şi religioasă a Indiei şi operele lui Platon şi ale lui Kant, pe care işi intemeiază sistema sa filosofică, ducĕnd mai departe cugetarea acestor predecesori ai sĕi.

Ceeace este de regretat in operele celor mai iubiţi din scriitorii noştri pănă la 1860, este tocmai defectuoasa lor educaţiune intelectuală din timpul tinereţii, provenită din lipsa de şcoli bine organisate.

Să ne grăbim a observa insă, că şi cea mai bună şcoală nu este decăt un mijloc de-a ne ajuta in lucrarea noastră de evoluţiune. Desvoltarea elevului prin propria sa activitate este scopul şcoalei mai mult decăt cunoştinţele ce-i poate da. Oamenii cei mai practici şi mai intreprinzĕtori sunt Englejii şi Americanii, pentrucă caracterul distinctiv al şcoalelor lor este mai mult educaţiunea decăt instrucţiunea. Apoi intreagă educaţiunea este o afacere de deprindere; şi, ca să fie adevĕrată şi completă, această deprindere trebue făcută regulat, după o anumită ordine şi intr'un timp indelungat, ceeace este cu greu sau imposibil omului tĕnĕr fără ajutorul şcoalei. Este o strinsă analogie intre exerciţiul unei arte, al artei de-a cănta sau de-a desena, de exemplu, şi intre educaţiunea propriu zisă, care şi ea este o artă, poate cea mai grea şi desigur cea mai insemnată din toate.

In această vedere instituţiunile cele mai folositoare pe lăngă şcoală, complementele necesare ale acesteia, sunt la inceput grădinile de copii şi la urmă bibliotecele publice, mai ales cele populare. Inţeleg necesitatea lor mai mult pentru majoritatea poporaţiunii decăt pentru oamenii bogaţi, cari prin averea lor pot suplinì, mai mult sau mai puţin, lipsa acestor instituţiuni. Fără grădinile de copii şcoala nu poate corespunde pe deplin chemării sale şi remăne cu atăt mai defectuoasă, cu căt mai defectuoasă este creşterea din familie; fără bibliotecele publice pregătirile şi cunoştin-

ţele căştigate in şcoală se perd prea adeseori fără folos şi scopul şcoalei remăne, in mare parte, paralizat.

Bine inţeles, biblioteca publică nu este singurul mijloc al culturii de sine. Tot acest scop il au şi alte instituţiuni publice, cum sunt museele, galeriile de tablouri, conservatoriele de musică, statuele publice, şi cu deosebire teatrul şi biserica cu serviciul ei divin, când este organisat după nivelul culturii acelora pentru care e destinat. Fiecare individ poate trage cu atăt mai mare folos din aceste instituţiuni, cu căt simte mai mult setea de-a se cultivà.

*
* *

Educaţiunea de sine este astfel nu numai posibilă, ci singură adevěrată. In cultură şi in ştiinţă nu este cale regală, cum a zis unui principe invăţătorul sěu; şi nu este nici cale democratică, adause un altul. Aci fiecare trebue să lucreze insuş pentru a se inavuţì şi inălţà, precum fiecare trebue să mănănce insuş pentru a se hrănì. Deosebirea este numai, că unii sunt mai bine pregătiţi decăt alţii, fie prin şcoală, fie de la natură, pentru marea artă a culturii de sine.

Ce trebue să facă acum omul adult pentru propria cultură ?

Ca individ, ca membru al familiei, ca cetăţean, omul are o mulţime de datorii şi trebuinţe, cari, afară de cunoştinţele speciale, necesare pentru profesiunea ce şi-a ales, cer felurite alte cunoştinţe, de fisică, de fisiologie, de igienă, de pedagogie, de chimie, de economia casei, de organisarea şi legile statului şi ale comunei. Pentru oricine vrea să se cultiveze, asemenea cunoştinţe ii sunt trebuitoare in prima linie. In měsura, in care ele se respăndesc, se micşorează mulţimea relelor şi neajunsurilor, cari le causează lipsa lor şi care opresc progresul sau pot aduce căderea naţiunilor.

Afară de şcoală, unde multe cunoştinţe mai puţin folositoare s'ar putea inlocuì cu cele menţionate, pentru cultura celor adulţi, ar fi de dorit să se creeze şi la noi o literatură ştiinţifică populară, cum a inceput a se face deja ici

şi colo, şi cum se află in alte ţări, in toate ramurile ştiinţelcr. Cred că o asemenea literatură este cel mai bun sprijin al bunăstării şi bogăţiei naţionale; este sĕminţa roditoare, care cu căt se aruncă mai cu imbelşugare pe brasde, cu atăt aduce un seceriş mai mănos.

Dar nu numai pentru indestularea trebuinţelor materiale trăeşte omul. Aspiraţiunile noastre cătră adevĕr, cătră frumos, cătră ideal şi fericire, ne arată calea unei destinaţiuni mai inalte. Nutrimentul pentru acest scop ni-l dau ştiinţa mai inaltă, literatura, religiunea şi operele de artă. Fără ajutorul acestora noi suntem prea copleşiţi de munca şi grijile zilnice, ca să ne putem ridica din valurile vieţii ordinare intr'o sferă de idei şi de simţiminte mai nobile şi mai demne de om. Neincetat avem trebuinţă de mintea cea largă şi de sufletul cel mare al oamenilor aleşi, ca să putem privì lumea şi lucrurile subt o lumină mai adevĕrată şi să simţim mai adănc insemnătatea şi scopul moral al vieţii. Operele lor sunt oglinda, care ne-o imprumută, ca să putem *vedè ca dĕnşii*. In cărţi şi in productele artelor sunt depuse cele mai preţioase comori ale omenirii, comori deschise tuturora, din cari insă, fiecare poate lua numai atăta, căt ajunge inteliginţa şi cultura sa.

Pe lăngă ocupaţiunile zilei, să nu uităm dar a face in fiecare zi căte ceva pentru cultivarea minţii prin cetirea operelor de ştiinţă, şi pentru infrumuseţarea imaginaţiunii şi inobilarea inimei prin cetirea de scrieri literare. Fericit cine poate cultiva pentru acest scop şi vre-o artă, ca de exemplu musica ori pictura.

O singură carte bine aleasă ne poate fi cel mai bun amic şi maestru; cetirea ei ne poate fi mai folositoare decăt o mulţime de cărţi cetite in mod superficial şi neasimilate. Michelet ne spune, că el a petrecut ani intregi cu Virgiliu, maestrul lui Petrarca şi mai ales al lui Dante, care şi el devenì mai tărziu poetul de predilecţiune al lui Byron şi altora. „Vieţile oamenilor iluştri“ al lui Plutarch a fost cartea favorită a multor oameni celebri: unora le-a aprins şi le-a nutrit focul sacru pentru literatură, ca lui

Schiller şi Alfieri; altora le-a insuflat virtuţi mari, servind de conducĕtor şi educator al caracterelor ca al lui Franklin, Napoleon, Charlotte Corday ş. a. D-na Roland de mică copilă găsea atâta plăcere in Plutarch, incât Dumineca il ducea pe ascuns la biserică şi-l cetea in locul cărţii de rugăciune. La 14 ani se zice că plăngea de păreri de rĕu, că nu este o femee romană sau lacedemoniană. Această lectură avù multă influenţă asupra caracterului sĕu mare şi moravurilor sale antice. Devenind soţia lui Roland, ministru de interne al Franţei, când isbucnì revoluţiunea, ea fu inchisă. Bărbatul sĕu părăsise Parisul; dar ea, asemenea acelor senatori romani, cari păreau barbarilor Gali nişte zei, nu voì se fugă. La indemnul alor sĕi aproape se induplecase a pleca, schimbată in haine de ţĕrancă. Dar, „mi-e ruşine“ — zise ea — „de rolul ce mĕ siliţi se joc. Nu voiu nici să mĕ străvestesc, nici să-mi părăsesc casa. Daca va trebuì să fiu asasinată, voi fi in casa mea. Oamenii au dreptul să aştepte de la mine acest exemplu de curaj şi-l voiu da“. In inchisoare i se dede sfatul se ia otravă, ca alţi amici ai sĕi, pentru ca se scape de chinurile morţii ce o aştepta, dar ea refusă; era hotărită să moară cu demnitate, victimă a causei pentru care trăise. Condusă la eşafod, arătâ un curaj şi o mărime de suflet demne de eroinele ale căror imagini le vĕzuse in Plutarch.

Operele literare ne educă tinereţa, sunt conducĕtorii noştri in virsta bărbăţiei şi ne măngăie bĕtrăneţele; ele in totdeauna ne impodobesc viaţa, şi orele consacrate lecturei lor, ca şi acele consacrate musicei sau teatrului, sunt pentru noi atâtea sĕrbători. In acelaş timp ele ne curăţă sufletul de patimele născute din egoism şi nutrite prin necasuri şi prin rĕutatea oamenilor. După lectura ticnită a unei cărţi bune, totdeauna ne simţim mai binevoitori, mai capabili de fapte bune. In influenţa binefăcĕtoare ce au cărţile asupra inimei şi voinţei stă cea mai insemnată valoare a lor. In această privinţă ele sunt cu atât mai preţioase cu cât ne stau mai la indemănă; ne sunt totdeauna mai acce-

sibile, decăt de exeplu teatrul sau alte opere de artă, care au aceeaşi influenţă morală.

Tocmai pentrucă acţiunea cărţilor asupra sufletului este aşa de mare, e bine ca tinerimea să fie cu multă grije in alegerea lor; şi să se ferească mai ales de curentul literar al acelui pesimism bolnăvicios, care moleşeşte şi slăbeşte inimele, in loc să le purifice şi să le inalţe. La noi ăncă a inceput un asemenea curent literar, mai ales prin poesiile lui Eminescu şi Nicoleanu, pe cari ii urmează alţi poeţi tineri. Ar fi un mare rĕu, cănd o asemenea literatură a „desperării“ ar influenţa educaţiunea tinerimei.

Viaţa este o luptă: cu natura, cu semenii noştri, cu noi inşine. Pentru ca se putem invinge in această luptă şi pentrucă atunci, cănd se vor termina scurtele minute, ce ne sunt date a petrece in lumina vieţii, să putem fi mulţumiţi că ne-am implinit chemarea, avem trebuinţă de curaj şi de multă tărie morală. Să căutăm acest nutriment acolo unde-l găsim, in literatura sănĕtoasă şi plină de vigoare.

In această privinţă, deşi poate mai puţin ştiinţifice, scrierile literare ale unui Boliac, C. Negruzzi, Bolintineanu, Bălcescu şi a altor scriitori din epoca entusiasmului naţional, sunt de preferit multora din scrierile de astăzi. Ele nu numai ne imbunează şi inseninează inima, ci aprind in noi flacăra iubirii de patriă şi de neamul romăn, care afară de laudabile excepţiuni, pare atăt de stinsă astăzi in junimea romănă.

* * *

De intăia trebuinţă sunt astfel cunoştinţele pentru susţinerea şi ameliorarea materială a existenţei, apoi cultivarea literaturei şi artelor pentru infrumuseţarea şi inobilirea ei.

Cea mai insemnată parte in această lucrare pentru propria educaţiune este, fără indoială, disciplinarea voinţei şi infrĕnarea pasiunilor sau domnia peste sine insuş, şi,

incât e cu putinţă, inobilarea caracterului. In aceasta stă adevĕrata educaţiune. Fără ea toată ştiinţa noastră, toată averea şi celelalte bunuri, au puţină valoare. Un caracter virtuos şi nobil e cea mai scumpă avuţie, cea mai mare glorie. „Un astfel de suflet“, zice Edgard Quinet in ultima carte *L'esprit nouveau*, „un astfel de suflet, cum se află ăncă, mare, curat, generos, este pentru poporul ce l'a născut o comoară mai mare, mai *utilitară* decât toate fondurile secrete intrebuinţate pentru siguranţa publică sau fondurile intrebuinţate pentru creşterea vitelor. El este modelul, după care se formează ceilalţi, dacă mai este un singur loc pentru demnitatea omenească.“

„Acest suflet“ — adauge Quinet cu maliţie — „care se inveleşte in drept şi, ca se spunem cuvĕntul ridicul, in *virtute*, conţine in sine mai multe părticele de aur curat decât mulţimea brodată intraurită, a dignitarilor, a deputaţilor bine cugetători, a funcţionarilor cu toate jurămintele lor, a archiepiscopilor şi episcopilor infalibili şi a impiegaţilor de prima clasă, incepĕnd de la 1815“.

Şi cu toate acestea, majoritatea oamenilor se găndesc mai puţin la căştigarea şi inmulţirea acestui mare bun al culturei morale, decât a plăcerilor. Toţi caută sau doresc cel puţin a se hrănì bine, a se imbrăca frumos, a locuì comod, a petrece; puţini se silesc insă a-şi infrĕna lăcomia, ura, invidia, a umaniza animalul primitiv, care există, mai mult sau mai puţin, in fiecare din noi; a pune mai multă ordine şi conştiinţă in afacerile lor decât până aci, a fi mai drepţi şi mai binevoitori cu alţii.

Inadevĕr, regularea caracterului moral este cea mai grea parte a educaţiunei; insă nu e cu neputinţă. Mijloacele pentru aceasta sunt ştiinţa, reflexiunea şi deprinderea. Asociază in mintea ta ideea unei pasiuni sau fapte imorale cu relele ce urmează dintr'insa, şi prin un continuu control asupra ta insuţ, deprinde-te a le incunjura. Greutatea sau chiar imposibilitatea, ce vei simţì la inceput, se va micşora treptat, şi va fi cu atât mai mare mulţumirea ce vei incerca mai tărziu prin invingerea dificultăţilor.

Dacă cetim vieţele oamenilor iluştri, vedem că pentru toţi, preocupaţiunea de căpetenie a vieţii era ameliorarea sau perfecţionarea morală. După Socrate şi filosofii următori lui, mai ales cei din şcoala stoică, aceasta era intreagă misiunea filosofiei. Acel mare inţelept al antichităţii spunea insuş, că avusese din natură aplicări rele cari, desvoltându-se neinfrênate, ar fi putut face un om viţios din el, dar care prin reflexiune şi o continuă educaţiune de sine insuş a devenit un sublim model de virtute şi inţelepciune.

Mult instructivă in această privinţă este viaţa lui Franklin, descrisă de el insuş in memoriele sale. Acest binefăcĕtor al omenirii, pe mormĕntul căruia stă frumosul epitaf: „*Rapuit caelo fulmen sceptrumque tyrannis*“, născut din popor, ajunse prin sine insuş la o frumoasă glorie ca om de ştiinţă, ca om politic şi ca mare caracter. La etatea de 26 de ani, căsătorit deja, se afla ăncă in serviciul unei tipografii in Filadelfia. — „Cătră acest timp“ — ne spune dinsul — „formai cutezătorul şi anevoiosul plan de-a ajunge la perfecţiunea morală. Doriam să-mi petrec viaţa fără a face niciodată vre-o greşală; voiam să fiu domn pe tot ce m'ar fi putut face să greşesc: aplicarea naturală, societate sau invăţ. Fiindcă cunoşteam, sau credeam că cunosc binele şi rĕul, nu inţelegeam, pentru ce să nu pot face pe unul şi se mĕ feresc de celălalt; insă in curĕnd observai că am intreprins o lucrare mai grea decăt imi inchipuisem la inceput. Pe cănd imi aţinteam toată luarea aminte, ca să mĕ feresc de-o greşală, adeseori cădeam in alta fără să iau seama: invăţul profita de orice neluare aminte; sau mai bine, aplicarea era mai tare decăt raţiunea“.

Conchise in fine, că nu e destul a avea convicţiunea, că este in interesul nostru a fi virtuoşi; că trebue ăncă multă stăruinţă pentru a ne desvăţa de unele deprinderi rele, şi a ne căştiga altele bune. Ca să ajungă aci adoptă următorul metod: Schiţă un plan de morală, în care, sub douĕsprezece numiri, cuprinde toate virtuţile, pe cari le credea necesare sau de dorit, punĕnd după fiecare preceptul şi instrucţiunea ei.

Deşi biografia lui Franklin, impreună cu memoriile şi alte scrieri ale sale, se află publicate in limba română de d. I. M. Riureanu, subt titlul: *Franklin: Opere alese*, cred că nu va fi de prisos a arăta şi aici planul educaţiunii sale personale. Astăzi, când impreună cu credinţa religioasă, au slăbit atât de mult şi ideile morale intemeiate pe ea, respăndirea cât mai intinsă a unor asemenea exemple şi precepte morale nu poate fi decăt folositoare. Eată acel plan:

1. *Cumpĕt.* Nu mănca pănă la ingreuiare, nu bea pănă să te ameţeşti.

2. *Tăcere.* Nu vorbì decăt ceeace poate fi folositor ţie şi altora; fereşte-te de conversaţiunile deşerte.

3. *Buna rănduealǎ.* Fiecare lucru să-şi aibă locul sĕu, şi fiecare parte din afacerile tale, timpul sĕu.

4. *Resoluţiune sau hotărire.* Fii hotărit a face ceeace eşti dator să faci, şi fă ceeace ai hotărit fără strămutare.

5. *Cruţare.* Nu face nici o cheltueală decăt pentru binele tĕu sau al altora; adecă nu cheltuì nimic fără trebuinţă.

6. *Sărguinţa.* Nu perde timpul; ocupă-te totdeauna cu ceva folositor; reţine-te de la orice lucrare deşartă.

7. *Sinceritate* sau *bunăcredinţă.* Fereşte-te de orice prefăcĕtorie; cugetările tale să fie nevinovate şi drepte, şi vorbele să-ţi fie potrivite cugetărilor.

8. *Dreptate.* Nu face rĕu nimĕnui, nedreptăţindu-l in interesele sale, ori neingrijind a-i face binele, la care te obligă datoria.

9. *Moderaţiune.* Fereşte-te de orice exces; nu te supĕra de nedreptăţirile ce ţi se fac, pe căt crezi că nu eşti vinovat.

10. *Curăţenie.* Nu suferì nicio necurăţenie, nici pe corpul tĕu, nici pe veştmintele tale, nici in casa ta.

11. *Linişte.* Nu te turbura de nimicuri, sau de intimplări obicĭnuite, pe cari nu le poţi incunjura.

12. *Castitatea* in relaţiunile căsătoriei.

La inceput lista cuprindea numai aceste douĕsprezece virtuţi, insă un quaker, amic al sĕu, ii observă cu bunătate, că este sumeţ, că in conversaţiune nu se mulţumeşte

numai să aibă dreptate, ci vrea să probeze că alţii se amăgesc ş. a. El se determină deci să scape de acest viţ şi adause a treisprezecea virtute.

Umilinţa. Imitează pe Christ şi Socrate.

Voind să ajungă la perfecţiune in toate aceste virtuţi şi vĕzĕnd că-i este cu neputinţă de-a se deprinde in toate deodată, le luâ pe rănd, una căte una, in ordinea arătată, reflectănd, că primele virtuţi căştigate ii vor inlesnì căştigarea celorlalte.

Pentru acest scop işi făcù la inceput o cărtişoară, pe care o inlocuì mai tărziu prin un album cu plăci de fildeş; trase pe fiecare pagină sau placă căte şepte linii verticale, una pentru fiecare zi a sĕptămănii; peste acestea trase alte treisprezece linii transversale cu roşu, insemnănd pe fiecare numele uneia din cele treisprezece virtuţi. Examinăndu-şi in fiecare seară faptele şi intimplările petrecute in timpul acelei zile, insemna cu o mică trăsură greşelile ce găsea că făcuse in contra fiecării virtuţi.

Când in dreptul unui nume reuşia să aibă linie albă la sfirşitul sĕptĕmănii, socotia deprinderea acelei virtuţi deplină şi-şi concentra luarea aminte asupra celei următoare.

Ca cercetarea faptelor şi purtării sale din fiecare zi să-i fie mai lesne, işi impărţea şi zioa, insemnăndu-şi pe o pagină din libret intrebuinţarea celor 24 ore ale zilei: pentru studiu, măncare, repaus, somn, distracţiuni, şi felurite afaceri. Cestiunea de dimineaţa era: *ce bine aş putea face astăzi?* cea de seară: *ce bine am făcut astăzi?*

Acest plan il urmâ mai mult timp, făcănd la inceput patru cursuri pe an, adecă reuşind a şterge de căte patru ori pe an toate insemnările greşelilor de pe fiecare linie. Deşi aceste insemnări de control asupra sa insuş erau intrerupte uneori şi in urmă uitate cu totul din causa călĕtoriilor şi a multor afaceri, controlul insă il făcea neincetat şi chiar libretul il purta la sine.

„Fui surprins, — zice Franklin, — vĕzĕnd că eram mai plin de defecte decăt imi inchipuisem; insă avui mulţumirea de-a le vedè impunĕndu-se“. Acestei silinţe de ame-

liorare personală avù el de-a mulţumì o viaţă fericită şi glorioasă până la adânci bětrâneţe. El atribuea *sobrietăţii* indelunga şi statornica sa sănětate; *sirguinţei şi economiei* datora averea, ştiinţa, renumele şi comodităţile vieţii; *dreptăţii şi buneivoinţe* atribuea increderea, de care se bucura in ţara sa şi funcţiunile onorifice, cu care a fost insărcinat; şi tuturor virtuţilor cultivate de dinsul, atribuea voia bună şi blândeţa moravurilor in conversaţiunile şi relaţiunile sale, cari il făceau stimat şi iubit de toţi.

Nu oricine poate urmărì cu aceeaşi tărie planul de-a se ameliora. Pe lângă o voinţă şi o inteligintă deosebită, se cer pentru aceasta inăscute aplicări spre bine. Dar, mai ingustă sau mai largă, tuturor le este deschisă aceeaşi cale şi nu lipseşte decât hotărirea statornică de-a o urma. Mulţi socotesc insă, fiind tineri, că işi pot permite oarecari abateri de la preceptele moralei şi igienei, pentrucă le remâne destul timp de-a se indrepta. Nu cugetă la perderea celei mai bune părţi a vieţii şi la dificultatea de-a părăsì mai târziu relele invăţuri. La o etate mai inaintată mulţi află că e prea târziu a incepe o lucrare, care li se pare cu neputinţă sau de puţină insemnătate. Binele insă, ce neingrijesc, este atât de mare, incât trebue să se bucure cineva, când poate mântuì din ruina vieţii chiar numai o mică parte; şi pentru aceasta niciodată nu e prea târziu.

Kant publică o cărticică scrisă după indemnul lui Hufeland, autorul macrobioticei, „*Despre puterea sufletului de-a devenì prin simpla propunere domn preste simţimintele sale bolnăvicioase*“. In această cărticică el numeşte indreptarea minţii şi voinţei spre propria ameliorare şi domnie de sine, cunoscută in filosofie sub numele de stoicism, o numeşte un principiu al dieteticei, care ţine nu numai de filosofia practică, ca invăţătura morală, ci şi de medicină. „Medicina, zice dinsul, atunci este filosofică, adecă ştiinţifică şi deplin adevěrată, când puterea raţiunii in om de-a devenì stăpân pe simţimintele sale sensuale, determină modul vieţii. Dincontră, când ea caută afară din om, (prin farmacie sau chi-

rurgie), mijloacele de-a inlătura simţirile rele şi a deştepta pe cele bune, medicina nu e decât empirică sau mecanică".

In cultura morală trebue să deosebim două părţi: una care priveşte individualitatea noastră cu propriele ei interese, alta care priveşte binele semenilor noştri. Prima e mult mai uşoară, pentrucă nu e nimeni, care să nu voiască fericirea sa. De la inteligință şi cultura fiecăruia şi de la deprinderea de-a fi stăpân pe sine insuş atĕrnă posibilitatea de a-şi pune interesele sale in armonie cu ale altora, a-şi mărginì dorinţele şi aspiraţiunile şi a-şi asigura astfel bunăstarea şi liniştea.

Mult mai grea, deşi nu pentru toţi, este cultivarea simţimintelor morale privitoare la alţii, a simţimintelor zise de positivişti altruiste, cum este dreptatea şi iubirea deaproapelui.

In această privinţă este intre oameni o varietate nesfirşită, de la ucigaş până la omul gata a-şi da viaţa pentru binele altora. Puţini sunt atât de buni, incât să-şi facă o misiune din binefacere şi sacrificiu; puţini ear atât de rĕi, incât să-şi caute mulţumirea in durerea şi suferinţele altora. Majoritatea oamenilor sunt, mai mult sau mai puţin, egoişti, puţin păsători la binele şi suferinţele altora şi nesimţind o legătură intimă decât cu cei mai deaproape ai lor.

De unde vine aceasta? Este un mare adevĕr, pe care religiunile caută a-l face cunoscut popoarelor subt forme simbolice, ear ştiinţa şi filosofia tind a ni-l arăta deadreptul, prin observaţiune şi argumente. Acest adevĕr este identitatea fiinţei noastre cu a semenilor noştri. Toţi oamenii sunt fraţi intre sine şi fii ai aceluiaş părinte, cu care sunt de o fiinţă, zice religiunea creştină. Religiunile orientale ale Indiei, de acord in aceasta cu ştiinţa modernă, intinde această unitate de fiinţă asupra naturei şi universului intreg; şi astfel inţeleg ele nemurirea sufletului, adecă eternitatea acelei substanţe care se desprinde pe un minut din

nemărginirea puterii eterne, din care face parte, se individualisează in organismul nostru, şi ajunge la conştiinţa de sine şi de lumea in care trăeşte.

Acest adevĕr oamenii buni din fire il simţesc in mod instinctiv. O predisposiţiune innăscută ii face să pătrundă mai lesne prin vĕlul, ce ascunde tainele nepĕtrunse ale firei. Aci este secretul simţimĕntului de dreptate, care-i opreşte de-a face rĕu altora, chiar când ar cere-o interesul lor; şi al simţimĕntului de milă şi bunăvoinţă, care-i indeamnă a le face bine şi a le uşura suferinţele. Omul drept şi bun vede in toţi oamenii aceeaşi fiinţă, care simte, se bucură şi sufere ca dinsul. Mai mult ăncă, el are milă chiar de animalele necuvĕntătoare şi simte o fericită simpatie pentru intreaga natură in mijlocul căreia omul rĕu trăeşte nepăsător. — „Eu nu trăesc in mine insumi“, — zice un mare poet, — „ci mĕ identific cu ceeace mĕ incunjoară; sunt simţiminte pentru mine in munţii cei inalţi, ear sgomotul cetăţilor imi este o pedeapsă. Munţii, valurile, cerul, aceste lucruri nu fac ele parte din mine insumi şi din sufletul meu, ca şi eu din ele? Inima mea nu le iubeşte cu o patimă curată şi adăncă? N'aş despreţuì eu orice alt lucru in asemĕnare cu ele? N'aş suferì mii de chinuri mai bine, decăt să schimb astfel de simţiminte cu aspra şi profana nepăsare a acelor oameni, ale căror priviri sunt indreptate in jos spre pămĕnt şi al căror cuget se teme de lumina zilei?“ (1)

Acest mod de a vedè determină toate cugetările, simţimintele şi faptele omului bun. Pentru aceea el consideră ca o problemă a existenţei sale de-a lupta incontra rĕului şi a lucra pentru ameliorarea vieţii in orice loc şi cu deosebire a societăţii din jurul sĕu.

Din acest mod de vedere al lucrurilor se explică natura simpatică a oamenilor de bine, bunăvoinţa şi liniştea adăncă a sufletului, care se vede zugrăvită pe faţa lor şi care face să ne simţim atăt de bine in apropiere de ei.

1) Lord Byron: Child Harold, III, 72, 75.

Pentru asemenea oameni insăşi moartea, venită la timp şi in impreĵurări normale, este fără greutate; ea nu e decăt o trecere de la o stare la alta a fiinţei, un repaus asemenea somnului.

Un insemnat fapt moral de acest fel este patriotismul, a cărei schinteie divină licureşte până şi in inimele unor criminali, şi care face pe oamenii de bine să infrunte cu entusiasm periculele şi moartea pentru apărarea ţĕrii şi naţiunii lor.

Altele sunt vederile omului rĕu din fire. El simte cu totul eterogen, cu totul deosebit de lumea ce-l incunjoară. Aceasta n'are valoare pentru el, decăt intru căt ii poate servì de mijloc pentru indestularea trebuinţelor şi poftelor individuale. Alte fiinţe, alţi oameni, nu sunt pentru el decăt nişte umbre, pentru care el nu poate avea nici un simţimint de bunăvoinţă sau de milă, decăt cel mult un simţimint interesat de simpatie, intru căt prin ei işi poate scutì vreun interes sau ajunge vreun scop.

Simţimintele generoase ale altora, de amicie, de patriotism, de umanitate, sacrificiele şi insăşi recunoştinţa pentru binefacerile primite, sunt lucruri neinţelese omului rĕu. Simţimintele şi pasiunile fireşti ale lui, născute şi nutrite prin o nefericită predisposiţiune, sunt: neincrederea in alţii; ura şi invidia incontra celor pe cari ii crede mai buni, mai tari sau mai fericiţi decăt el; nepăsarea şi despreţul pentru cei mai slabi; şi pofta de rĕsbunare incontra acelora, de cari se crede impiedecat in urmărirea intereselor sale.

Iubirea şi liniştea sufletească, care, zic inţelepţii că este culmea fericirii, este necunoscută omului rĕu. Ear moartea este pentru el cea mai mare nefericire; pentrucă el vede intr'insa prăpastia neantului, nimicirea totală a fiinţei sale.[1]

Uneori o puternică sguduire morală poate să deştepte iubirea ş'in inima celui rĕu. Şi atunci, la lumina acestui

1) Confer. Schopenhauer: Die beiden Grund probleme der Ethik, p. 272. Die Welt als Wille und vorstellung, ş. a.

simţimint ceresc, el intrevede adănca rătăcire, care determină firea sa, şi se intoarce la calea măntuirii.

Un asemenea exemplu aflăm in frumoasa legendă a d-lui Alecsandri, intitulată „Grue Sănger", vol. III, p. 106-107-9). Un om dintre aceia cari, poartă iadul in sufletul lor, păndeşte pe inimic in umbră şi după săvĕrşirea crimei, recunoaşte in victimă cadavrul părintelui sĕu. Această ingrozitoare nenorocire produce in el o astfel de revoluţiune, incăt ii schimbă firea, şi după o jumĕtate de veac de cumplite chinuri ale mustrării de conştiinţă, de cumplite munci impuse de bunăvoe, acel monstru selbatic, care află plăcere in uciderea de oameni, devine om cu simţiminte umane, care se pătrunde de milă pentru suferinţa unui biet animal, a unei pasĕri pe care o vedè murind şi căreia prin binefacerea sa ii redă viaţa. Şi atunci era măntuit, era „iertat".

Acesta este inadevĕr un fenomen rar, insă cu atăt mai interesant pentru studiul tainelor firii omeneşti.

Deosebirea intre omul bun şi cel lacom sau rĕu din fire ne arată de cătă insemnătate este, pentru fericirea omului, cultivarea virtuţilor de dreptate şi caritate.

Această cultură, pe căt de anevoioasă, ca să nu zic cu neputinţă, este pentru cel rĕu, pe atăt de uşoară şi plăcută e pentru cel bun. Pentru acesta iubirea şi binefacerea sunt trebuinţe inăscute; şi el nu poate şi nu inţelege a-şi căuta propria sa fericire decăt pe această cale.

Forma cea mai firească, sub care se manifestă simţimintele morale, este iubirea de ţară şi neamul sĕu. Ea indeamnă pe oamenii de bine la fapte, care le asigură iubirea şi veneraţiunea contemporanilor şi memoria posterităţii. Nu toţi, numai geniele cele mari se pot face deadreptul binefăcĕtorii omenirii intregi; insă fiecare poate aduce partea sa la binele şi mărirea neamului sĕu, sau a cercului in care trăeşte. Nefericire aceluia, care pune un zid nepĕtruns intre sine şi fraţii sĕi, şi care, putĕnd-o face, n'a simţit niciodată sfănta pornire de-a face bine altora, de-a aduce un sacrificiu pentru binele societăţii.

Deci, oricine simte in inima sa o schinteie de bunătate,

să n'o lase a se stinge; s'o arate prin fapte şi s'o desvoalte prin cultură, cu deosebire prin studiul vieţii oamenilor mari; căci numai printr'insa omul poate fi inadevĕr mare; ea este focul sacru, care, cu căt arde mai viu in noi, cu atăt mai mult ne luminează şi incălzeşte viaţa. „Dumnezeu este iubire", zice evanghelistul, „şi acel care locueşte in iubire, locueşte in Dumnezeu şi Dumnezeu intr'insul". (1)

M. STRAJANU.

---

1) Ioan I, epistolă, c. IV, v. 16.

DESPRE POETUL RONSARD

(SUBIECTUL UNEI CONFERINȚE ȚINUTĂ LA BUCUREȘTI IN SALA ATHENEULUI ROMÂN)

Ne-am propus a examina incercările unei mari mişcări literare din epoca Renaşterii, a cărei inițiator, poetul Ronsard — după cum ne-o spune el insuş — işi trăgea origina din modesta vale a Dunărei noastre.

Istoria literară, s'ar putea impărțì in douĕ mari subdivisiuni, cari corespund — şi una şi alta — la douĕ ordine sociale deosebite: deoparte avem antichitatea greco-romană; de altă parte, invasiunea evului mediu.

Intre aceste douĕ curente, unul păgân, altul creştin şi barbar, apare Renaşterea — nici barbară, nici păgână — şi aşează cea dintăi treaptă a lumei moderne.

Dacă, pentru a ne alcătuì o răpede imagine de antichitatea păgână, ne-am intoarce cu mintea in vechea Eladă, in clasica Italie, in acele țări scăldate de soare şi lumină, in care aerul e atăt de limpede, incăt din depărtare poți vedè liniile curate ale templelor neaburite in zare, in care limba rĕsunătoare e o musică melodioasă, in care s'a născut Homer şi Pindar, Timante şi Phidias; in acele țări fericite, pluteşte par'că in aer, o putere de seducțiune şi de magie, care de la Athena se transmite la Roma şi la Bizanța şi se ingână ca o rază de lumină peste tot ce este armonios şi sublim pe acest pămĕnt; dacă apoi, de la această lume antică, am trece fără transițiune, la lumea feudală, călugărească şi clăcaşă a evului mediu, in țărişoarele copleşite de castele, turle şi clopotnițe, in care liber-

tatea nu se cunoaşte, in care peste tot domneşte opresiunea şi forţa, in care văzduhul rĕsună de limbi aspre şi de sunete răguşite, in care s'a stins orice ştiinţă a penelului desigur că impresiunea noastră ar fi alta, despre această nouă lume, căreia ii lipseşte elementul cel mai esenţial: o limbă desluşită.

Pe ici, pe colo, rĕsbate şi prin negura feudală căte un accent poetic, când eroic, când plăpănd şi tănguitor; in general insă, poesia nu mai este, in această virstă a omenirii, adevĕrata oglindă in care să se reflecte o epocă atăt de bărbătească sau mai bine zis, poesia evului mediu e toată in acţiune, in acele lănci frănte, in acele scrime galante, in nenumĕratele catedrale cari materialisează sentimentul ei estetic, ca şi cum această epocă uriaşă, ar fi vroit să scrie in piatră şi in stincă poesia sa.

Dacă ne intrebăm acum : cine a păstrat tradiţiunea lumei greco-romane; cine a aruncat acel pod de unire, intre aceste douĕ lumi atăt de deosebite, istoria ne va rĕspunde, că cel care a făcut această minune, este, Orientul nostru, depositar credincios, chiar in decadenţa lui, al civilisaţiunei păgăne.

El transmite Occidentului, gustul antichităţii, tainile şi minunile lumii antice, şi sădeşte in ţarina cam pietroasă şi uscăţie a barbariei, sĕmĕnţa mănoasă a Renaşterii.

Nu este oare un fapt curios, că din cei doi poeţi ai Renaşterii, unul frances, Ronsard, să fie de origină român şi din orient; altul, german şi occidental, Martin Opitz, să vieţuească şi să se inspire in virfurile cu dor ai Carpaţilor noştri? Din virfurile lor, unde intilneşte un popor care a păstrat geniul şi deprinderile Romei, Martin Opitz compune entusiastele poesii, in care descrie pe ţăranul român, cu danţurile lui, cu petrecerile lui, cu limba şi portul sĕu, atăt de asemănat cu acela al poporului roman, incăt Opitz remăne in extas şi in admirare.

Marele istoric frances, Amédée Thierry, a descris intr'un mod magistral, sentimentul curios pe care l'a avut Alaric barbarul, atras şi infricoşat ca de-o vrajă, in faţa

zidurilor Romei, in faţa Cetăţii care stăpănise lumea, şi care părea încă, minţii sale copilăreşti şi sălbatice, plină de resurse tainicite. Povestirile celor ce visitaserĕ Roma, luase in inteligenţa lui nedegroşită o proporţiune spăimĕntătoare. Furnicau sub zidurile cetăţii, barbarii lui Alaric, cu o dorinţă enormă de-a intra in cetate, dar in acelaş timp, cu o neinţeleasă frică de-o catastrofă neprevĕzută.

Acesta era şi sentimentul oamenilor Renaşterii, când li se desfăşură dinaintea ochilor, lumea antică.

Ei se asvirlirĕ atunci, intocmai ca la un asalt, pe studiul antichităţii, atât de mare era rivna lor spre progres.

Entusiasmul, ardoarea, ţineau locul ordinei şi a metoadei astfel că ar fi fost poate, un pĕcat de moarte, a căuta se hotărniceşti hausul acesta al cunoştinţelor.

Acelaş om era chimist şi poet, astronom şi gramatic, medic şi filolog, năzuind ca intr'o singură viaţă, să cumulese in creerul sĕu, intreaga ştiinţă omenească. Astfel, tipograful Etienne Dolet, savantul fără pic de ură, care avea să moară victimă a intoleranţii religioase, strigănd de pe rug *Etais-je donc un loup, une bête féroce? N'étais-je donc pas un homme?*", tipograful Dolet, zic, scria versuri ca şi advocatul Toma Sebillet, ca şi matematicul chimist Jacques Gohorry, ca şi medicul, gramaticianul şi geometrul Pelletier du Maus.

E aproape de necrezut, până unde mergea in acest secol al XVI, plecarea firească spre sburdălnicie şi poesie uşoară.

Voiu povestì aici o intimplare, care ilustrează oarecum, zisele noastre. Cele mai considerabile persoane din magistratură, se adunaseră la 1579 la Poitiers, pentru ceeace se numea „les grands jours". Seara, aceşti magistraţi, veneau cu toţii in saloanele doamnelor Des Roches, muma şi fiica, care erau floarea şi podoaba aristocraţiei magistrale, virtuoase, talentate şi frumoase. Intr'o seară, pe când se vorbea de poesie şi de ale lumii, ca de ordinar, Pasquier, pe atunci advocat in parlament, zărì un purice pe sinul domnişoarii Des Roches şi şoptì ceva tinerii mume care

făcù mare haz. Adoua zi, şi ea şi Pasquier, venirĕ cu căte un crămpei de poesie in care povesteau intimplarea. Din acel moment, care de care se grăbì să celebrereze puricele domnişoarii Des Roches. Aceşti savanţi elevi ai lui Cujas, aceşti virtuoşi senatori, precum era un Achille de Harlay şi un Barnabé Brisson, se puserĕ pe gentileţe. Rapin, Passerat, Scaliger Iosif, luarĕ parte, şi fiecare venì, spre a varia sĕrbătoarea, cu versuri greceşti, spaniole, italiane. Puricele sumeţ e chemat in faţa tribunalului amorului; Cupidon, ca procuror, il dojeneşte pe latineşte; vinovatul insă, scapă şi incepe să sară, „bis terque vocatus, defuit", astfel că e judecat in lipsă, deşi găseşte avocaţi, bietul purice, pe Pasquier, Chopin, Loisel şi Mangot, cari pledează circumstanţe atenuante şi il scapă de persecuţiune.

Bunul gust poate că ar fi mai pretenţios, şi ar cere mai multă uşurinţă şi sobrietate in poesie, decăt aceea de care dispuneau docţii savanţi de care vorbim. Cu toate acestea, venind de la asemenea oameni, această intimplare mi se pare că are un caracter de simplitate, de nevinovăţie bun, un aer antic care ne reaminteşte jocurile lui Leliu şi Scipione.

Subt Francisc I, incepe in Franţa, acea libertate in relaţiunile zilnice, acea eleganţă a convenţiunilor sociale, acea politeţă a limbei şi a manierelor, care se va mărì şi perfecţionà apoi din ce in ce. Chiar costumul se schimbă subt Francisc I: el devine cochet. Spiritul se parfumează ca şi haina; corpul, deprins cu mătase şi catifea, devine mai sensibil şi mai delicat, ca şi spiritul şi limba.

Moravurile devin mai libere, mai nepăsătoare. Regele scrisese pe fereastra castelului de Chambord cu un diamant, celebrele versuri

Sousent femme varie
Bien fol est qui s'y fie,

şi ca om de spirit, el nu găsise altă manieră mai delicată de a-şi rĕsbuna pe frivolitatea feminină, decăt asemĕnăndu-se

ei — şi cu dinsul — intreaga lui epocă. Amoruri fără regrete, fără lacrimi, fără amărăciuni.

Mişcarea literară a lui Ronsard, nu incepe insă decăt după moartea lui Francisc I, subt Enric al II. Diana de Poitiers, ducesă de Valentinois, a incurajat foarte mult noua şcoală a lui Ronsard; Diana, pe care Enric II o preferea tinerii sale regine. Subt Francisc I, literatura luase o direcţiune calvinistă cu Marot, când apărù pleiada lui Ronsard, care substituì psalmilor lui David, pe Horaţiu şi Anacreonul păgăn.

Şcoala lui Ronsard devine astfel pe neştiute, organul acestui gust antipuritan, şi găsì pe dată protectori; succesul ei are prin urmare, o insemnătate politică şi socială.

Vom vorbì numai in treacăt de Francisc al II, care după un an de domnie, moare in chinuri.

Atunci, Maria Stuart, această regină care avea toate slăbiciunile şi toate perfecţiunile femei, părăseşte pămĕntul Franţei cu ochii plini de lacrimi, vĕzĕnd cum fuge malul dorit al ţării peste care domnise, şi căntănd cu tristeţe

Adieu, plaisant pays de France!

. . . .

Acum sosì pe tronul Franţei, un copil nervos şi timid. Ochiu-i sticlos pare stins şi fără viaţă; privirea ii fuge, când te uiţi la el drept in faţă.

Pare că-i e frică de toată lumea şi că se indoeşte de sine insuş; se uită lung la cei cari il incunjoară inainte de-a le vorbì; rar işi spune păsurile, se crede inconjurat de spioni şi trădatori: acesta este Carol al IX.

Incunjurat de fraţi, de cari se temea cu drept cuvint, de Ducele d'Alençon, care intrigă mereu impotriva lui, de Enric al III, fiul preferit al Caterinei de Medicis, care din Polonia află toate detaliile despre sănĕtatea sa şi păndeşte zioa când se va urca pe tronul fratelui sĕu; de mama sa, Caterina de Medicis, care il indeamnă la masacru impotriva protestanţilor, Carol al IX trăeşte cu amintirea fratelui sĕu,

Francisc al II, mort după un an de domnie, căci era şi el din acelaş sănge beteag al Mediceilor. Copil nervos, al cărui caracter expansiv la inceput, dar de-o expansiune bolnavă, fusese calmat de politica mamei sale şi de indiferinţa regelui Enric al II, tată-sĕu, devine susceptibil şi sĕlbatec. Ajuns pe tron şi incunjurat de hughenoţi şi de catolici, expus la insolenţele Guizilor, Carol al IX sfirşeşte prin a iscălì, subt indemnul mamei sale, monstruosul decret prin care se masacrau protestanţii, in zioa memorabilă care poartă numele săngeros: *St. Barthelemy*.

Ne-am oprit puţin mai mult asupra domniei lui Enric II şi Carol IX, pentru a arăta pe ce timp se născù noua şcoală. Toate personajele citate până acum in pripă, sunt intim legate cu viaţa şi operile lui Ronsard şi când politica pătimaşe şi haină le-a dat zăgaz, au căutat să-şi uite şi să se măngăe, recitind pe poetul atăt de serbătorit al vremii lor.

Trebue insă să mergem cu imaginaţiunea tocmai in secolul al XVI, să judecăm pe poetul a cărui scurtă analisă o facem astăzi, in mijlocul social in care a trăit. Intr'o lume care eşea din barbarie, care să grăbea să absoarbă şi să-şi asimileze toată acea fineţe şi aristocratică sensibilitate a lumii antice, care trăia intr'o epocă de transiţiune in idei şi in moravuri, care era frămĕntată de lupte foarte pasionate şi adesea săngeroase, in rĕsboiu civil şi in rĕsboiu religios; intr'o astfel de lume a trăit Ronsard, şi din acest punct de vedere trebue să-l judecăm, spre a ne inchipuì, chiar intr'un mod palid, rolul pre care l'a jucat.

Vom cerca aşa dar, a schiţa pe scurt, biografia lui Ronsard. El insuş ne-o povesteşte, cu multe şi incontestabile detaliuri in oda sa adresată amicului sĕu Remi Belleau.

Cum se face că un Român, adică strĕmoşul sĕu, să plece de la noi din ţară şi să pribegească tocmai prin Franţa? D-nu A. I. Odobescu, pasionatul admirator al acestei frumoase epoce a Renaşterii, a binevoit a ne comunica o explicaţiune, când l'am consultat asupra conferinţei mele, şi care pare foarte veridică. D-sa crede că pe vremea lui Michai Basarab, a trăit acel strămoş a lui Ronsard in ţara

noastră. Pe vremea lui Mihai Basarab — precum este ştiut — Carol Robert Napolitanul, din casa de Anjon, era rege in Ungaria şi se silea a ne subjuga pe noi Românii, şi a ne atrage la catolicism.

— „Aşa spuneţi lui Basarab, zicea Carol Robert solilor trimişi de Domnul Român, că el este păzitorul oilor mele; de barbă il voiu scoate din vîrloagele sale". Cu aşa trufaşă vorbă se adresà Craiul Ungariei, boerilor trimişi de Mihai Basarab, cari veneau cu gănd de pace, şi rĕspundeau insolenţii prea increzătoare in sine: „Doamne, cu mare umilinţă şi spre cinstea noastră vorbeşte Basarab, pentru aceea scriţi-i indărăt cu milă crăiască şi cu dragoste".(1)

D-nu Odobescu presupune, că printre acei boeri cari, oarecum desaprobau actul foarte patriotic al lui Basarab, de-a surprinde pe Carol Robert in munţi, unde intrase ca vrăjmaş şi ca fanatic proselit al catolicismului, printre acei boeri cari au ajutat lui Carol Robert să scape de-o moarte sigură, a fost poate şi strămoşul lui Ronsard.

El a trecut astfel in Ardeal, şi de aci, s'a dus in Italia, la regina romantică şi deşteaptă din casa de Anjon, care domnea la Neapole şi avea imprejurul ei o academie de poesie şi de spirit.

Regina Ioana, doamnă peste ambele Sicilii, avea şapte ani cănd s'a logodit fără voea ei cu Andrei, regele Ungariei.

Ea contribuì la uciderea bărbatului sĕu, spre a se putea căsătorì a doua oară, cu Ludovic din Tarcut, vĕrul şi tutorul sĕu.

Ca să scape de rĕsbunarea regelui Ungariei, fratele lui Andrei, ea fugì cu noul ei soţ, cu Lodovic, in Provença, unde fu prinsă şi liberată apoi de Clement al VI.

Ioana se duce după aceea la Neapole, obţine ertarea regelui Ungariei, şi remăind earăşi vĕduvă, se mărită pentru a treia oară, cu Iacob al Aragoniei.

In fine — pentru a patra oară — murind şi Iacob, ia de soţ, pe vĕrul sĕu, pe Carol de Durazzo.

---

1) Şincai, după Turocs.

Acesta porneşte cu o armată in contra Neapolei. După ce e incoronat la Roma, el descoperì necredinţa Ioanei care moare sugrumată in mŏnăstirea de la Muro. Regina Ioana, a cării viaţă fusese atăt de accidentată, era negreşit o femee cu moravuri foarte licenţioase, dar in acelaş timp, de o inteligință şi un spirit superior.

De la curtea acestei regine, lesne strămoşul lui Ronsard, a putut trece in Provança, pentru ca de aci să meargă, „avut de aur şi de slugi" să servească pe Philip de Valois, in rĕsboaele acestuia cu Englejii. Eată cine fusese poate pribeagul strămoş al lui Ronsard, căruia prin atavism, ii lasă moştenire, pe lăngă moşiile sale de pe malurile Loarei, şi gustul de călătorie, de rĕsboiu şi de aventuri.

Regina Ioana, atăt de poetică şi de cultivată, ne dă prilejul să vorbim de o altă regină, de Margareta de Navara, sora lui Francisc I, protectoarea lui Clément Marot, şi care poate era lui Marot, mai mult ca protectoare. Nu vom vorbì decăt in treacăt despre comediile pioase şi poveştile spirituale pe care Margareta le-a compus; ele au ceva mai drăgălaş, o observaţiune mai feminină şi mai uşoară, deşi poate mai puţin meritoare ca acelea ale lui Boccacio.

Margareta de Navara, e cea dintăi din cele trei Margarete de sănge regal, a cărei talent şi nume poetic, a revĕrsat ca un şir de mărgăritărele, versuri uşoare şi dedicaţii impodobite ale versificatorilor din timpul sĕu. Adoua Margaretă, Margareta de Savoia, era sora lui Enric al II-lea, sub care incepe şcoala lui Ronsard; ear a treia, care poartă earăş numele de Regină a Navarei, sora celor din urmă regi din familia Valois, este soţia lui Enric al IV-lea.

Spre a sfirşì cu micile versuri ale marilor personaje, vom cita ăncă pe Maria Stuart, poetica regină, care avea din neamul din care se scobora, de la Guizi, şi uşurinţa şi acea poleială de cultură, care ii făceau atăt de seducĕtori, şi de la care ne-a remas cunoscutul „Adio la Franţa". Cita-vom ăncă pe Enric al II-lea, de la care a remas zece versuri către Diana de Poitiers, şi pe Carol al IX-lea, care adresează vre-o douĕzeci de versuri către Ronsard.

Prinţii din secolul al XVI-lea, iubitori de literatură, plăteau cu două feluri de monedă pe poeţi şi pe oamenii de litere. Intăi, ii lua ca valeţi de cameră. Astfel servitorii lui Francisc I şi a reginei Margareta de Navara, sora lui Francisc I, erau mai toţi literari. Aci găsim, şi cu această calitate, şi pe Clément Marot, precum mai in urmă, tot in aceleaşi condiţiuni sociale, vedem pe un Malherbe, pe un Racine, pe un Voltaire.

Mai era insă o altă monedă, cu care se recompensau autorii: li se da căte-o mănăstire pe seamă, chiar fără a fi călugări. Aceasta era moneda cea mai curentă, şi astfel fu recompensat, Mellin de St. Gelais, un alt rival şi predecesor al lui Ronsard, care obţinù pentru o baladă o mănăstire. Insuş Ronsard fu astfel recompensat cu o mănăstire de Carol al IX-lea.

Pe acele timpuri, când literatura era o ocupaţiune excepţional cultivată şi inţeleasă, abea de căteva spirite de elită, când nu exista un mare avĕnt popular, când mai mult ăncă, poporul işi avea literatura sa şi nici că ştia să cetească lătineasca cărturarilor, când, spre a putea trăì şi a nu fi de multe ori amenințat cu rugul ca Dolet, sau cu spânzurătoarea ca Villon, nu era nici unul din bieţii nenorociţi lunatici, cari aveau astă pasiune a literaturei, să nu se adăpostească subt scutul vreunui puternic al zilii, şi să nu implore de la el milă şi sprijin.

Astfel dar, societatea in care trăeşte scriitorul din epocele trecute, ne explică, lăsând la o parte pornirile personale, temperamentul individual, care a fost influenţa mijlocului asupra omului care a scris sau a cugetat in vechime.

După această grăbită ochire, in care am indicat căteva caractere istorice ale epocii lui Ronsard şi a societăţii culte, a lumei particulare in care a trăit, ne remăne acum a limita şi mai mult cercetarea noastră, a studia omul insuş, viaţa lui şi tendinţa literară a reformei sale.

Ronsard s'a născut la 1524, in anul când Francisc I fu prins in bătălia de la Pavia. Tată-sĕu, care ţinea de casa regelui Enric, şi insoţise pe acesta prin Spania, se

insurase cu o femee dintr'un neam nobil şi resboinic, inrudit cu nume cunoscute in eraldica francesă.

Studlile sale din copilărie le-a făcut mai mult pe fugă, căci nu prea simţea tragere de inimă spre acele seci şi sterile abstracţiuni şi formule cari, ca şi astăzi intru câtva, formează bagajul ştiinţific şi literar al unui şcolar de liceu.

El intrâ, ca şi tată-sĕu, in slujbă boerească, devine copil de casă al ducelui de Orléans, fiul lui Francisc I, şi asistă la virsta de nouĕ ani, in lupta lui Francisc de la Avignon, cu Carol de Austria.

De aci pleacă spre a insoţì in Scoţia pe Iacob, regele Scoţii şi stă vre-o şese ani in Englitera. Revine din nou in Franţa, pleacă cu discipolul şcoalii sale, cu Baïf, in Germania, la dieta de la Spir, unde asistă la discuţiunile ei, şi prin alte ţări, pe unde ducele de Orléans il trimitea cu misiuni diplomatice; stă câtva timp in Piemont, şi in toată astă viaţă incercată, in care abia scapă de un naufragiu, pleacă la resboiu; trimis apoi din nou cu vre-o misiune, se intoarce ear pe câmpul de luptă, intre douĕ aventuri amoroase, una aici şi alta cine ştie unde, Ronsard capĕtă o cunoştinţă adâncă de oameni şi de lucruri şi invaţă bine alte limbi străine.

Până in acest moment insă, el încă nu versifica; numai câteodată era surprins, in grajdul regal, cu psalmii lui Marot in mână sau cu Mellin. Astă viaţă fără căpĕtâi, durează până la virsta de optsprezece ani, şi ar mai fi durat poate, dacă poetul nostru n'ar fi surzit.

Azi intimplarea ne face poate să suridem, dar pentru contimpuranii sĕi, acea surzenie avea ceva solemn, intocmai ca orbia lui Homer; ei o numeau „fericită", de oare ce ea dăduse pe Ronsard Franţei.

Ronsard, cunoscuse la curte la Blois, pe aceea pe care avea s'o celebreze in toate versurile sale, subt pseudonimul de Cassandra.

Brautôme spune despre Cassandra că n'are cele 36 de frumuseţi pe care el le cere de la o femee ca să fie in adevĕr frumoasă, dar adauge in acelaş timp, că nici nu

există vre-o femee care să le aibe pe toate. Cu toate acestea, zice Brautôme, Ronsard o crede pe Cassandra lui, cea mai frumoasă femee din lume, *car il est permis aux peintres et poètes, dire et faire ce qu'il leur plait.*

Quoi qu'il l'a déguisé d'un faux nom, Brautôme zice că o cunoaşte, şi fără a avea ilusiunile poetului, el ne spune că era frumoasă indestul.

Maria *qui n'a jamais porté autre nom que celui là, quant à celle là*, care se invoise să mângăie pe Ronsard de nepăsarea Cassandrei, nu era din damele de la curte, ci o simplă burghesă, cum ne spune tot Brautôme.

Până să facă cunoştinţa Mariei, poetul nostru amărât, cu suvenirul Cassandrei in inimă, se retrage intr'un colej, unde era director Dorat, care din profesor ii devine elev, şi aci, cu Lazar Baïf, cu Remi Belleau, cu Joachim de Bellay — cel mai renumit din pleiadă — se pune pe lucru cu o ardoare nespusă.

El veghează până la trei şi patru ore spre zioă, când sculà pe Baïf, care continua lucrarea.

Astă viaţă chinuită durează şepte ani. El prepară astfel şi aruncă basele revoluţiunii literare, care avea să schimbe insăşi natura limbei şi a poesiei patrii sale, şi din galică să o facă francesă.

Ronsard devine poetul favorit al zilei. Margareta de Savoia, sora lui Enric al II-lea; Maria Stuart, care işi reaminteşte de el pe tronul Scoţii şi il ceteşte in captivitatea sa; Carol al IX-lea insuş, il adoră şi il admiră. Pasquier ne spune că *nul ne mettait la main à la plume, qui ne le célébrat pas, en vers.*

Să vedem dar, care au fost tendinţele şcoalei lui Ronsard, care pe timpul sĕu făcuse atâta svon, incât unii, apropiind cele două date, a naşterii poetului şi a infrângerii de la Pavia, ziceau că Franţa se putea consola de această infrângere, de oarece in acelaş an s'a născut şi Ronsard.

Până la moartea lui Francisc I, poesia francesă nu ne oferă vre-o producţiune demnă de-a fi insemnată; ea se

mulţumeşte cu mici variante, care imitau monotonul Roman al Rosei şi pe Villon, cam grosolan in apucături.

Atunci se naşte noua şcoală, pleiada, care pune măna pe toate genurile, pănă şi pe teatru cu Etienne Jodelle, şi inaugurează o mişcare puternică şi naţională.

Pănă aci, invăţaţii Renaşterii, cari se ocupaserĕ puţin de poesie, cănd ii apuca verva poetică, in mijlocul doctelor lor comentarii, ei işi satisfăceau rivna scriind latineşte sau greceşte. Poeţii pănă la Ronsard, crescuţi prin casele boiereşti sau la mŏnăstire, erau cam săraci cu duhul, şi subiectele lor se restrăng in monotoane glume sau vaete amoroase cănd nu ereau vre-o lungă inşirare rimată a cronicii timpului lor.

In mijlocul inspiraţiunii gotice, resare Renaşterea greco-latină, cam incetinel in Franţa, cam pe tăcute, graţie unei generaţiuni setoase de ştiinţă şi foarte inflăcărată, care se amorezează de capo-d'operele antice şi se vaită că limba maternă e atăt de urgisită.

Cei dintăi, ei pronunţă cuvĕntul de „patrie", ceeace le atrage luare in ris.

In poesiile nouei şcoale, invenţiunea nu e originală, ci copiază mai adesea pe Greci, pe Latini, pe Italieni. Ideea, ca şi in poeţii noştrii din secolul trecut, cu care se asemuesc in această privinţă, e de mică importanţă; totul e farmecul intraductibil al limbei, frăgesimea şi graţiositatea formei.

Nu vom comenta, şi nici timpul nu ne-o permite, poesiile lui Ronsard, de oare-ce cu greu am tălmăcì in prosă tradusă, aceste calităţi alese ale versurilor lui.

Cetiţi insă numai căteva din poesiile sale, ca de pildă: *Avant le temps tes tempes fleuriront; Or que l'hiver* (Amourette)*; Quand vous serez bien vieille; A Cassandre* (Mignonne, viens voir)*; De l'éléction de son sépulcre*; *Contre les bûcherons de la forest Gastine; Je vous envoie ce bouquet que ma main vient de trier.*

Cetiţi-le, mai cu seamă acestea, opt sau nouĕ, şi vĕ veţi convinge că posteritatea a fost injustă cu el, şi că

reabilitarea pe care i-au făcut-o romanticii din veacul nostru, a binemeritat-o, căci a fost şi este, adevĕrat poet.

Admirator al anticilor, dar cu oarecare independenţă, el ii imità intr'un mod original, dorind ţării sale „o eră de strălucire literară cum pentru adoua oară se vedea in Italia“, şi in loc de-a traduce, ca până aci in mod servil, originalitatea lui se afirmă, faţă cu poeţii din timpul lui Francisc I.

„Je prend, mon bien où je le trouve“ işi zice el, ca şi Molière, şi ordonează sonetele după moda italiană, după Petrarca; odele, după Pindar şi Horaţiu; cănticile după Anacreon; elegiile după Tibul, şi Franciada sa după Eneida.

Anacreon mai cu seamă, a avut o mare influenţă asupra pleiadei.

Prima ediţiune a poesiilor lui Anacreon, a lui Henri Estienne, apare la Paris in anul 1554.

Cu tot talentul poetic necontestabil al pleiadei, cu tot meritul ce a avut de-a regenera limba, de-a o inzestra cu forme poetice şi expresiuni noue, cu toată indemănarea artistică a şefului ei, a lui Ronsard, incercarea lui căzù indată după moarte-i, şi numele sĕu mai că s'ar fi uitat cu totul, dacă in secolul nostru, Sainte-Beuve mai cu seamă, şi alţii, nu l-ar fi justificat faţă de posteritatea severă. Ei forţarĕ intru căt-va geniul epocei in care trăise, ei vruseserĕ mai mult decăt s'ar fi putut face.

Dar nu aceasta e singura causă a căderii lor.

Negăsind in limbă elemente, ei se puserĕ să culeagă la cuvinte greceşti, latineşti şi italieneşti, şi să le asvirle cu grămada in limbă.

Mai cu seamă, tot ce era popular, li se părea vulgare şi ii ingrozea.

Odi profanum vulgus..., eată devisa lor.

Aceasta cam contrastă cu dorinţa lor, exprimată de atătea ori, de-a pune basele unei literaturi naţionale.

Ei se depărtarĕ de popor, şi poporul se depărtă de de dinşii. Astfel zadarnică fu incercarea lor, de-a altoì o

limbă noue peste cea curentă, şi fatal lucrarea lor trebuia să se nimicească.

Ei aduc, pe de altă parte, imaginaţiune, sentiment, tristeţe, energie, in poesia lor; strălucire in stil; formă corectă şi decentă, şi tempereazā astfel la timp, veselia grosolană a predecesorilor lor, in care şi sentimentul şi imaginaţia mai că lipsesc.

Abia cincisprezece ani se scurg de la moartea lui Ronsard, când intr'o zi Enric al IV, amator de poesie, intreabă pe Du Perron, de ce nu mai făcea versuri?

Du Perron ii respunde, că a renunţat, de când un gentilom Normand, stabilit in Provança, face atât de frumoase, incât face să amuţească cei bĕtrâni.

Acest gentilom normand era Malherbe.

El reformează tot. Gramatec· şi poet, sever pentru dinsul, riguros cu alţii, i se intimplă intr'un moment de nemulţumire, când nu era inspirat el insuş, să-i cază pe mână un exemplar din Ronsard: imediat se pune să-l adnoteze şi il şterge de la inceput până la sfirşit. De la Malherbe incepe să fie lucru de gust şi de modă, şi de-a nu mai vorbì de Ronsard decât ca de o majestate căzută.

Limba francesă, care după comparaţiunea lui Stendhal, semăna pe vremea lui Malherbe, cu o fată de nouĕsprezece ani, săracă, care refuzase trei logodne avantajoase; cu Malherbe se pomeneşte deodată dojenită, criticată, sistematisată şi pusă in cătuşe.

In această privinţă, Ronsard fără indoeală, i-a fost mai util ca Malherbe.

Boileau, acest „burghez poet", cum il numeşte Victor Hugo, care imputā poeţilor că „fac să vorbească pe ţărani cum se vorbeşte la sat", dă lui Ronsard lovitura de graţie.

Cu Malherbe, cercul amicilor lui Ronsard se restringe; abea mai remâne in rândul lor, cumpătatul Pasquier, istoricul de Thou, inţeleptul Lhopital, Jules César Scaliger — care pretindea cu fală că se trage din Despot-Vodă —, şi in fine, bunul Montaigne, atât de senin şi de independent in cugetare, care intr'un singur rând cu toate astea, declară

„poesia francesă ajunsă la apogeu şi pe Ronsard egal cu cei antici.“ — Madame de Gournay, fiica adoptivă a lui Montaigne, işi consacră in urmă, toată viaţa, ca să apere contra gramaticianilor pe Ronsard şi pe Montaigne.

Continuatorii insă şi discipolii pleiadei, cum de pildă familia Scudéry, au fost cei cari au compromis şi au făcut mai mult rĕu decăt bine.

Ei n'au inţeles, că pe lăngă partea bună din reforma lui Ronsard, era şi o parte rea, acea de-a fugì de limba poporului, de-a urì poporul, pe care pretindeau că il servesc fără voea lui.

A voì să creeze in mod artificial o limbă, a lăsà urmaşi cu totul inferiori lui, eată cele două motive pentru care Ronsard, de la atăta inălţime a căzut aşa de jos.

El este o pildă pentru noi că trebue să ţinem, de vrem să avem viaţă, la limba noastră comună, şi aici şi dincolo de Carpaţi, şi să nu ne silim copilăreşte, a făurì o limbă, care nu se vorbeşte nicăeri.

MANIU.

CÂTEVA CESTIUNI METODOLOGICE

(STUDIU ASUPRA UNOR CAPITULE DIN «LOGICA» D-LUI T. MAIORESCU. ED. II. BUCUREŞTI 1886).

II. (1)

In nota de la pag. 148 a Logicei d-lui T. Maiorescu, cetim următoarele:

„In formularea metodei concordanţei şi a diferinţei, noi am introdus nota succesiunei ca o notă esenţială. Mulţi logici (Mill, Bain etc.) şi mulţi naturalişti o lasă la o parte; căci aceştia voiesc cu orice preţ să introducă o lege naturală şi in coexistenţa fenomenelor; şi fiindcă legea naturală nu se poate inţelege decât prin raportul causal, vor se introducă un fel de causalitate şi in cele coexistente. Dar aceasta nu ne pare admisibil; căci unde nu e succesiune nu e nici causalitate etc."

Introducerea elementului „succesiune" la formularea metodelor de concordanţă şi diferinţă ni se pare foarte nimerită, când e vorba de-a statorì legea unei causalităţi. Intr'adevĕr, numai succesiunile pot fi inţelese prin raportul causal. La o cestiune de coexistenţă nu poate să fie vorba de causă. Vine acum intrebarea: Metodele de concordanţă şi diferinţă, stau ele oare numai in serviciul causalităţii? Numai in succesiuni să existe nex necesar şi numai acest nex să poată fi obiectul unei cercetări ştiinţifice? Metoda

1) Vezi «Conv. Lit.» No. 5, de la 1 August 1888.

concordanţei şi diferinţei, sunt ele chemate a ne descoperì numai legi de succesiune necesară, ori şi noţiuni de coexistenţă necesară? Credem că cele de până aci ne vor indreptăţì să afirmăm şi una şi alta. Controversa e delăturată, indată ce in cestiunile de coexistenţă vom lăsa metodelor amintite rolul, ce pot şi trebue să-l aibă, adecă, a ne duce, nu la legi de succesiune, ci la noţiuni sigure despre coexistenţa lucrurilor. Experiinţa constată in nenumĕrate casuri că coexistenţa lucrurilor e stăpănită de aceeaşi necesitate ca şi succesiunea intimplărilor; altfel nu am putea vorbì despre note necesare din conţinutul unei noţiuni, nici despre noţiuni exacte ori neexacte. Formarea noţiunilor preste tot ar fi de prisos, căci nu ne-ar putea servì spre orientare in coexistenţa lucrurilor, dacă in nexul lor nu există nici o constanţă.

Precum legea despre contracţiunea materiilor fisice prin rĕceală, indreptăţeşte faurul a bate cercul cald pe roată fiind sigur că o va stringe după ce s'a rĕcit; tot astfel noţiunea stejarului, in care bună-oară forma frunzelor şi tăria lemnului coexistă constant va indemna pe lemnarul intrat in pădurea cu arbori feluriţi, să nu se intereseze decăt de forma bine cunoscută a frunzelor unui arbore, pentru ca să se poată hotărì să-l taie, fiind sigur, că va găsì şi lemnul cu tăria căutată. Metoda concordanţei ori diferinţei duce la un nex tot atăt de necesar al coexistenţelor, pe căt de necesar este nexul causal, la care ajungem prin aceleaşi metode in cestunile de succesiune. De cumva experiinţa ne-ar arăta, că unul sau celălalt nex nu ar fi necesar, in asemenea casuri, credem că nu este vorba de-o asemĕnare a necesităţii coexistenţelor cu a succesiunilor, pentru a afla, care este mai imperioasă, ci de-o reformare a noţiunei ori legei in vederea nouei experiinţi. In interesul unei terminologii mai precise am propus, ca terminul „notă" să nu se folosească decăt la cestiuni de coexistenţă, numind antecedenţele şi sequenţele unei succesiuni cu terminul „momente". Repetăm, că momentele, care intră prin inducţiune in o lege, exprimă o succesiune necesară şi se

pot numì „momente esenţiale“ intocmai precum notele intrate in o noţiune, fiind necesar coexistente, se numesc „note esenţiale“.

Când stăruim a ne lămurì asupra faptului logic, că nexul coexistenţelor are acelaş grad de certitudine ca şi acela al succesiunilor, se iveşte cestiunea: Ce idee avem să ne facem in general despre certitudinea adevĕrurilor formulate şi verificate prin cele două metode cunoscute?

In paragraf 41, pag. 102, aflăm următoarea definiţie a certitudinei: Ea „este acea stare sufletească, in care o judecată ne apare evidentă“. D-l Maiorescu critică definiţia cu drept cuvĕnt adăogĕnd: „numai că evidenţa este un alt cuvĕnt pentru certitudine ca şi pentru convingere“. Mai tărziu adaugă: „Vreun criteriu formal, după care să se poată decide, care judecată merită certitudine şi care nu, nu există“.

Inadevĕr, suntem nevoiţi să recunoaştem, că un astfel de criteriu nu există. Ne luăm insă voia a face o mică distincţiune. Acest criteriu, care nu există, are in vedere o certitudine *absolută*, care deasemenea nu există in om. In ea recunoaştem vechea greşală a filosofiei moderne, care in neastĕmpĕrul ei tinde a integra indată orice cestiune, precipitănd cugetarea şi rivnind la resultate, ce nu sunt date omului a le atinge. Logica ca ştiinţă exactă nu trebue să părăsească marginile puse cugetării omeneşti, dacă ţine să fie folositoare celorlalte ştiinţi. Dacă nu există criteriu pentru certitudinea, ce filosofii metafisici şi metapsichici admit că ar putea să existe in om, ştiinţele naturale ori cele exacte ar trebuì să se pună pe aşteptate până când filosofia va descoperì criteriul acestei certitudini, pentru ca adevĕrurile lor să aibă temeiul indispensabil, ce le indreptăţeşte a se constituì intr'o ştiinţă. De fapt lucrurile se petrec altfel. Ştiinţele se mulţumesc cu certitudinea, ce le-o poate da experiinţa; ele işi construiază o filosofie proprie despre certitudinea, pe care o poate dobăndì omul şi lasă metafisicii şi metapsichicii in voia lor să caute mai departe reazimul certitudinei absolute. Resultatul este, că filosofia

continuă şi astăzi a crede, că ea e ocrotitoarea celorlalte ştiinţi, in vreme ce acestea progresează cu atăt mai bine, cu căt sunt mai emancipate de duhul ei.

Ni se impune astfel intrebarea: Care este certitudinea, ce a realisat in ştiinţele speciale progresul lor enorm? Respundem: Este certitudinea *relativă*, intemeiată pe mulţimea şi exactitatea experiinţelor făcute asupra aceluiaş raport de coexistenţă ori succesiune. O noţiune ori o lege e cu atăt mai intemeiată cu căt ea e rodul unei inducţiuni purcese din mai multe casuri de observaţiune concretă. Nexul, pe care il exprimă, e cu atăt mai necesar, mai imperios şi mai sigur, cu căt el este resultatul inductiv al mai multor casuri de experienţă. Experiinţele genului omenesc, de cănd s'a deşteptat conştiinţa in el şi pănă astăzi sunt cămpul de observaţiuni nenumĕrate din care s'a indus bunăoară judecata, că „omul e muritor“ ori că „de douĕ ori doi sunt patru“. Nota muritor n'ar fi necesar coexistentă cu celelalte note din noţiunea om, dacă ar fi existat vreun cas concret, care se impiedece o astfel de inducţiune. Dacă alăturarea duor obiecte concrete la alte douĕ obiecte ar fi produs vreodată o colecţiune de mai multe sau mai puţine obiecte de aceeaşi cantitate, teorema aritmetică $2 \times 2 = 4$ n'ar mai infăţişa un nex necesar. Copilul nu este conştiu de necesitatea acestui nex in asemenea grad ca omul crescut. Causa acestei deosebiri in tăria convingerii o găsim in numĕrul experiinţelor unuia şi a altuia. Cel din urmă a repetat inducţiunile sale de nenumĕrate ori cu voie ori fără voie intemeind resultatul dobăndit pe o basă de experiinţă mai bogată. Bogăţia experiinţei este singurul criteriu al acelei certitudini, care există in om. Această bogăţie, resultată din desele ocasiuni de-a face experiinţă, a inălţat certitudinea multor nexuri pănă la acel grad, incăt in faţa lor incepem a nu mai ţinea seamă de adeverirea lor prin necontenitele experiinţi. Astfel de nexuri induse suntem obicĭnuiţi a le considera de atăt de evidente şi de sigure, incăt nici prin minte nu ne vine să incercăm adeverirea lor intocmind noue experiinţi. Felul acesta de nexuri sunt ade-

vĕrurile exprimate in judecăţile ce se numesc *axiome*. Despre valoarea logică şi metodologică a axiomelor credem că nu va fi de prisos să mai adăugăm căteva cuvinte.

In § 52, pag. 126, despre demonstraţiune, judecăţile se deosibesc in:

„1. Judecăţi fundamentale, a căror certitudine este dată in ele insele şi nu mai trebue nici mai poate fi argumentată din alte judecăţi. Aceste judecăţi se numesc axiome (axiomata)“.

„2. Judecăţile derivate, care primesc certitudinea lor de la axiome, adecă teoremele (theoremata)“.

Deosebirea aceasta este pe deplin exactă. Sunt judecăţi care nu au fost dobăndite prin inducţiune din experienţă, ci prin derivarea lor din alte judecăţi cu ajutorul deducţiunii, precum sunt teoremele matematice. Sunt insă şi judecăţi care nu pot fi derivate in mod deductiv din alte judecăţi, din causa simplicităţii raportului ce exprimă. Acestea sunt axiomele. Cestiunea este, credem, a se inţelege aşa că nu găsim judecăţi mai sărace in conţinut şi mai bogate in sferă, pentru ca din ele să putem deriva adevĕrul axiomelor prin o deducţie logică.

Vine insă intrebarea: „Dacă axiomele nu se pot deriva din alte judecăţi, de unde şi pe ce cale işi dobăndesc ele certitudinea lor? Respunsul obicĭnuit este, că certitudinea axiomelor e dată in ele insele. Formularea acestui respuns in mod popular ar sunà astfel: Adevĕrul cuprins intr'o axiomă e sigur, fiindcă e sigur. Pentru justificarea acestui idem per idem filosofii metafisici recurg la aşa numitul *principium rationis sufficientis*, care ni se infăţişează in trei forme: 1. Principium idenditatis; 2. Principium contradictionis; 3. Principium exclusi tertii. Ne incercăm a arăta, că aceste raţiuni n'ar fi suficiente dacă nu şi-ar găsì adeverirea lor in experienţa concretă.

Principiul identităţii ne spune, că *a* este *a*. Ei bine, există vreun cas concret, in care o sensaţiune să devină conştie intr'un chip şi in acelaş timp şi in alt chip?

Principiul contradicţiunii, că „o noţiune *s* nu poate

să fie impreunată cu o altă noţiune p şi in acelaş timp cu negaţiunea ei $-p$“. Cine a mai vĕzut vreodată, că soarele se resară şi se apună in acelaş timp? Cănd a mai avut omul sensaţiunea frigului şi a căldurii in acelaş moment. Cine a mai făcut vreodată bilanţa averii sale şi a găsit, că are avere şi in acelaş timp că n'are?

Principiul exclusii tertii ne garantează, că „judecăţile contradictorice nu pot să fie amĕndouĕ false“, că dacă una e falsă, cealaltă trebue să fie adevĕrată şi intors. A treia nu există. Intrebăm insă, exista-t-ar oare acest princip in idee, dacă experiinţa noastră nu ne-ar convinge prin continue sensaţiuni, că un teritor sau e inpopulat sau nu e inpopulat, că in teatru este sau nu este representaţiune, că eu vorbesc cu cineva sau că nu vorbesc etc.? N'am făcut niciodată experiinţa, că ar fi şi al ţreilea cas cu putinţă.

Vom intimpina poate obiecţiunea, că aceste experiinţi nu fac decăt să intărească şi ele adevĕrul amintitelor principii, a căror certitudine zace cu toate acestea in ele insele. Vine intrebarea, ce valoare poate să aibă certitudinea in idee pentru orientarea noastră in lumea, ce ne încunjură, dacă nu-şi găseşte aprobarea in aceeaşi lume? Sunt multe adevĕruri, care ăncă nu şi-au găsit aprobarea prin experiinţă. Avem insă datoria să nu uităm, că acestea sunt dobăndite prin deducţie din alte adevĕruri care sunt deja aprobate prin experienţă. Cănd e vorba de axiome, principiul raţiunii celei mai suficiente este experienţa.

Aceeaşi părere pare că o exprimă şi d. Maiorescu in nota §-lui 55, pag. 132, cănd zice: „Exact vorbind, toate teoremele şi definiţiunile matematice sunt judecăţi de valoare generală şi necesară cu propria lor evidenţă, adecă axiome. Căci toate se pot arăta ca intuiţii directe ale raporturilor de mărimi, fie la figurile geometrice fie la succesiunea numerelor aritmetice“. Mai tărziu adaugă: „Naşte chiar intrebarea, dacă in multe casuri adevĕrul geometric nu s'ar putè dovedì mai bine printr'o intuiţie directă, decăt cu inlănţuirea silogistică etc.“ Axiomele sunt şi ele rodul teoretic al raţionamentului inductiv. Certitudinea lor, ca şi

a orcărei judecăţi generale se razimă pe mulţimea experiinţelor, din care s'a indus şi prin care s'a adeverit. Raporturile simple, exprimate prin axiome tocmai in urma conţinutului lor simplu au o imensă sferă de experiinţă şi atât de bogată, incât e cu neputinţă, ca un om inzestrat cu organe sensuale sănătoase să nu fi făcut un numĕr considerabil de experiinţi, a căror inducţiune să-i intărească certitudinea nexului până la un grad extraordinar de evidenţă. Eacă causa, pentru ce certitudinea axiomelor este atât de mare. Nu principiul metafisic imaginat al raţiunei suficiente este razimul acestei certitudini, ci raporturile concrete de coexistenţă ori succesiune, din care prin inducţiuni nenumĕrate s'a scos faptul nexului constant, ele sunt causa evidenţei. Dacă ni s'ar cere definiţia axiomelor, am zice, că sunt judecăţi de ordinea cea mai inaltă sau judecăţi generale dobândite prin ultimele şi cele mai dese analise ale sensaţiunilor.

Am numit axiomele dinadins judecăţi *generale*, pentru ca să facem o deosebire intre judecăţi generale şi *universale*. Când tindem la această deosebire, o facem, cu scopul de-a indica şi aici o altă margine a gândirei omeneşti, care nu se poate călca, fără ca logica să rupă legătura ce trebue să o impreune cu ştiinţele speciale, şi prin chiar aceasta să devie nefolositoare acestor din urmă.

Am vĕzut, cum prin raţionamentul inductiv se induc noţiunile ori legile, căutând a stabilì raporturi de coexistenţă ori succesiune constantă pe temeiul unui numĕr oarecare de experiinţi concrete, care servesc ca premise. Am vĕzut, că aceste raporturi sunt cu atât mai necesare, cu cât le-am găsit ca elemente constante in mai multe casuri concrete. Am acceptat, că gradul lor de certitudine atĕrnă de la mulţimea experiinţelor, ce au servit inducţiunei lor. Dacă in zece casuri am descoperit acelaş raport constant, pe care il exprimăm in conclusiune; urmează oare, că şi in al unsprezecelea cas să se adeverească acelaş raport şi că va trebuì nesmintit să se alăture şi el la sfera noţiunei ori legii deja statorite? Afirmând aceasta in mod *absolut*,

am fi nevoiţi să afirmăm şi aceea, că o noţiune ori o lege, odată formulată, nu se mai poate modifica, că ea este un raport perfect de-o certitudine absolută. Numai sub aceste condiţiuni o putem numì universală. Ne punem intrebarea: Ce exprimă o judecată dobăndită prin inducţiune? Respundem, nimic mai mult decăt ce se găseşte in casurile concrete, exprimate prin judecăţile particulare ori singulare, care au servit ca premise. Numai casurile deja observate constituesc sfera sigură a unei noţiuni ori legi. Astfel orice judecată dobăndită prin generalisare inductivă, fie chiar şi axiomă, n'are cuvinte de-a se numì universală ci numai generală. Universalitatea este o antecipaţiune precipitată a casurilor viitoare, care o pot da de ruşine, de căte ori o noţiune ori o lege ajunge a fi modificată prin vre-o nouă experiinţă ce s'ar intimpla să o contrariese. Progresul ştiinţelor n'ar avea inţeles, dacă experiinţele n'ar avea să imbogăţească sfera unei noţiuni ori legi, inălţănd certitudinea lor prin noue verificări, sau, dacă experiinţele viitoare, n'ar mai putea să le modifice, desaprobănd formularea lor actuală şi necesităndu-le a se constituì de nou şi in alt chip. O judecată universală, a cărei certitudine are trebuinţă de continue verificări ori poate azi, măne să fie chiar trasă la indoială n'are ăncă cuvinte de-a se numì universală. Universală va fi o judecată, cănd toate experiinţele relative la raportul ce exprimă, vor fi terminate; prin urmare, cănd acest raport va fi dobăndit o certitudine absolută. Cum se poate, ni se va zice, „omul e muritor" să nu fie oare o judecată universală? Se poate foarte bine. Ceeace ştim sigur este că toţi oamenii de păn'acum au murit. Cănd vom intilnì ăncă o fiinţă, in care găsim toate notele cunoscute din oamenii deja morţi, vom putea să afirmăm mai dinainte, că şi nota muritor trebue să fie coexistentă cu ele, insă garanţa pentru această coexistenţă o primim numai in mĕsura certitudinii ce ne oferă casurile oamenilor deja morţi, şi această certitudine, mulţumită experiinţelor istorice şi actuale, credem că e destul de mare. Cănd zicem „omul e muritor", să inţelegem, că noţiunea

om nu cuprinde ăncă in sfera ei şi pe cei vii, asupra cărora această coexistenţă ăncă nu s'a adeverit. Avem cu toate acestea in experienţele făcute o certitudine suficientă, ca să fim pregătiţi pentru o nouă confirmare a judecăţii, că omul e muritor. O judecată insă, a cărei sferă de experiinţi nu este ăncă incheiată, nu infăţişează formula abstractă şi a acelor experiinţi, care ăncă nu s'au făcut; prin urmare nu este universală. Şi aşa sunt toate judecăţile generale ale omului. Ne-am alătura părerii acelora, cari zic, că deducţiunile din judecăţi generale nu sunt decăt tropotiri in loc, şi am fi indreptăţiţi să o zicem, dacă judecăţile generale ar fi universale. Sunt multe judecăţi generale, care işi vor păstra poate pentru totdeauna talia actuală; ele au prospectele cele mai mari de-a fi universale; suntem insă datori să nu uităm, că numai experienţa, resultată din aplicarea deductivă a acestor judecăţi, e singurul criteriu al certitudinei lor, şi până când această experienţă nu va fi terminată, ele nu se pot numì universale. Omul să nu crează, că e insuş Dumnezeu, ci numai „după chipul şi asemĕnarea lui“. Tocmai in recunoaşterea acestei mărginiri sunt date condiţiunile progresului şi numai această mărginire poate netezì omului calea spre inaintare fără decepţii sguduitoare.

Eacă o nouă grabă a filosofiei moderne, o nouă alunecare in sfere infinite, un nou zor de-a părăsì marginile puse găndirei omeneşti. Ni se pare că ştiinţa de astăzi a primit rolul contrar spiritului lui Plato, care se vaetă in „Phaedros“, că unul din armăsarii sĕi superbi nu poate ţine cursul carului inaripat la inălţimea zeilor olimpici, pentru ca să poată zărì vecĭnicul adevĕr. Ştiinţa de astăzi, ameţită de acele regiuni, pare că se teme de celălat armăsar, care o ameninţă cu asvirlirea peste graniţa pusă cugetării omului.

Nota de la pag. 37, § 17 pledeasă pentru a nu primì in Logică judecăţile singulare, din motivul, că „Logica ocupăndu-se de noţiuni nu priveşte la realitatea sensibilă, şi

este indiferent, dacă sunt mai multe sau mai puţine representări individuale, cărora le corespunde o noţiune".

E adevĕrat, că pentru noţiune ca resultat deja aflat este indiferent, dacă sunt mai multe sau mai puţine representări individuale, care au servit de temelie inducţiunei.

Pentru insăşi inducţiunea unei noţiuni ori legi, credem insă, că n'ar fi indiferent. Inducţiunea trebue să mănece de la casuri de observaţiune de tot individuale, aşadar de la judecăţi concrete şi singulare pentru ca să poată construì premisele, pe temeiul cărora află nexul necesar. Raporturile exprimate prin judecăţi particulare, representănd şi ele un grad de generalisare, nu se pot intuì, prin urmare n'ar putea servì ca experiinţi, care singure sunt razimul certitudinei.

Aflăm această idee exprimată şi in nota de la § 2, pag. 3: „Adevĕrurile, ce le constatăm deadreptul prin sensibilitate sunt mai presus de indoială". Mai tărziu: „Dar indată ce părăsim tĕrĕmul sensibil actual şi căutăm a ne explica un lucru din legătura lui cu alte lucruri in ideele noastre se poate produce eroare", etc.

E adevĕrat, că şi din raporturi deja induse se pot induce alte noţiuni ori legi, avem insă să ţinem in vedere, că noţiunile ori legile ce servesc in casul acesta ca premise, presupun inducţiuni anterioare, care in cele din urmă trebue să mănece de la judecăţi singulare, adecă de la representări sensibile; căci acestea, o ştim, sunt singurul razim pentru certitudinea adevĕrurilor induse. Cum se produc representările sensibile şi in ce chip trec ele in conştiinţa noastră, este o cestiune fisiologico-psichologică. Logica are insă să ne invĕţe a cunoaşte metoadele, după care procedem la analisarea notelor lor, pentru a găsì nexurile constante. Dar analisa se face prin judecăţi singulare care sunt forma logică elementară pentru descriere şi abstracţiune şi inchipuesc temelia inducţiunii. Socotim prin urmare, că deosebirea judecăţilor singulare ni se impune ca o necesitate metodologică.

In considerarea celor expuse mai nainte, am fi mai

aplecaţi a părăsì terminul „universal" şi a propune o impărţire a judecăţilor după cantitate in generale, particulare şi singulare. Generală e oricare judecată, care nu e singulară, cu alte cuvinte, care exprimă raportul constant al mai multor casuri concrete. Ea se numeşte particulară in asemĕnare cu o altă judecată mai generală decăt ea; ear singulară e judecata, care exprimă nu raport concret şi individual.

Ne-am bucura dacă propunerea noastră ar putea să isbutească a atinge convingerea d-lui autor. In orice cas insă am dorì să se lămurească o cestiune, care ne nedumereşte ori de căte ori ne vedem in faţa ei, călcănd pragul catedrei.

Nu vom perde din vedere, că intr'un manual menit pentru invăţămĕntul secundar nu pot intra materii, asupra cărora discuţiunea nu este ăncă incheiată. Sperăm insă, că puţinele observări, ce ni le-am permis, vor intimpina interes in cercurile competente şi vor merita atenţiunea d-lui autor şi a altor bărbaţi de şcoală. Ne-am reţinut dinadins de la orice provocare la autori de renume, ca să putem formula cestiunile pe calea cea mai puţin obositoare pentru cetitor. Cei iniţiaţi in materie vor ştì să afle mĕsura independenţei noastre. Cestiunile odată clar formulate le vom pune, fiind nevoe, şi in faţa eventualelor păreri deosebite, fie a autorilor români ori străini. Lucrul de căpetenie este, ca afirmaţiunile din una sau altă parte, să fie mai intăi bine inţelese, dacă cerem, ca schimbarea părerilor să fie roditoare.

Am stăruit să expunem principalele metode de cercetare ştiinţifică, precum şi procesele elementare, ce se sĕvărşesc in lăuntrul lor şi care ne descoperă legătura organică ce le impreună intr'un sistem de procederi. Insemnătatea acestor metode a ajuns să fie recunoscută nu numai pentru cercetarea ştiinţifică, ci şi pentru invăţămĕnt.

Ne incercăm in cele următoare a arăta aplicarea metodelor la propunerea feluritelor materii de invăţămĕnt.

ŞTEFAN VELOVAN.

(Va urma).

DON QUIJOTE DE LA MANCHA

— Urmare —

XVIII

Cum eşiră la capăt cu planul lor parohul şi bărbierul, şi alte lucruri vrednice de povestit in această mare istorie.

Nu-i părù rea bărbierului născocirea parohului, ci atăt de bună incăt indată o şi puseră in lucrare. Ei cerură de la ospătăriţă o fustă şi căteva obiecte de găteala capului, lăsăndu-i amanet un antereu nou al parohului. Bărbierul işi făcu o mare barbă dintr'o coadă sură-roşiatică de bou, unde hangiul ţinea atărnat pieptenele. Hangiţa il intrebâ pentru ce cerea acele lucruri şi Parohul ii istorisì pe scurt nebunia lui Don Quijote, şi cum această prefăcĕtorie era potrivită ca să-l scoată din acel munte in care se afla in acel moment. Indată hangiul şi hangiţa işi amintiră că acest nebun fusese oaspetele lor, cel cu balsamul, stăpănul tĕnĕrului scutier, şi povestirĕ parohului tot ce li se intimplase cu dinsul, fără a ascunde ceeace Sancho ascundea atăt de mult. La urmă, hangiţa imbrăcâ pe paroh in aşa mod incăt era de vĕzut: ii puse o fustă de postav impe-

strițată cu dungi de catifea neagră largi de o palmă, toate tăete, şi nişte pepți de catifea verde, garnisiți cu nişte margini de satin alb, care trebueau să fi fost făcuți, impreună cu fusta, din timpul lui Papură-Vodă. *) Nu consimțì parohul să i se pună nimic pe cap, ci numai o bonețică de pănză cusută cu tighel, pe care el o purta noaptea când dormea. Fruntea şi-o incinse cu o cordea de mătase neagră, şi cu o alta işi făcu un hobot cu care işi acoperi foarte bine barba şi fața. Pe deasupra işi puse pălăria sa, care era atăt de mare incăt ii putea slujì de umbrelă de soare, şi infăşurăndu-se in mantaoa lui, se suì pe măgărița cum incalecă femeile, şi bărbierul pe a lui, cu barba sa ce-i ajungea pănă la brĕu, de coloare roşie şi albă, ca una ce era făcută, cum am spus, din coada unui bou plavan. Ei işi luară zioa bună de la toți, chiar de la blajina Maritornes, care le făgăduì mai multe paraclisuri, cu toate că era păcătoasă, ca Dumnezeu să le dea un bun sfirşit intr'o treabă aşa de anevoioasă şi aşa de creştinească, cum era aceea pe care ei o intreprinseserĕ.

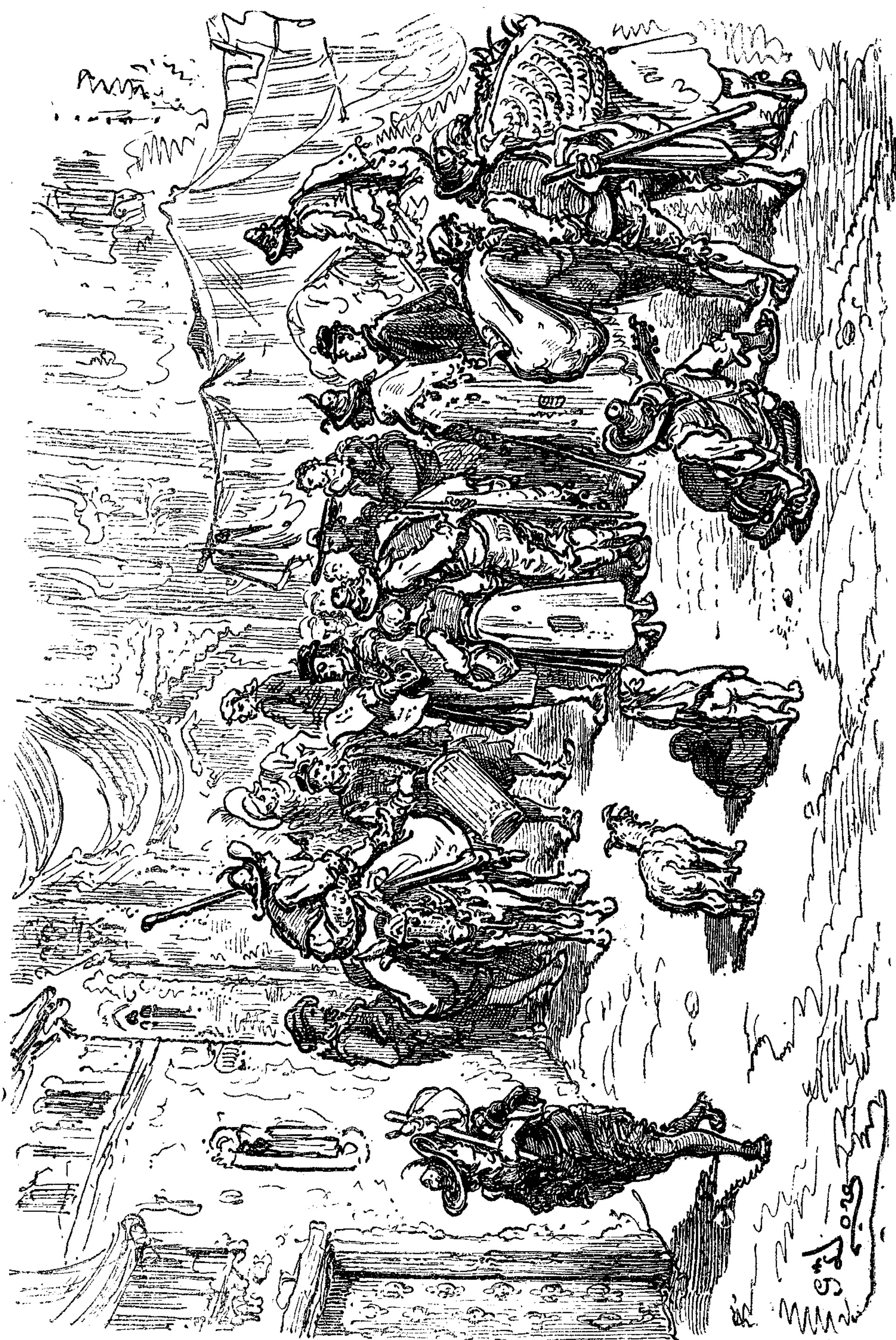
Dar abea eşirĕ din ospĕtărie, când ii venì parohului un gănd că era rĕu pentru dinsul ca să se imbrace astfel, căci e necuviincios lucru ca un preut să se prefacă in aşa mod, chiar pentru un scop bun. Spunĕnd aceasta bărbierului, il rugâ să schimbe hainele intre dinşii, pentru că era mai drept ca el să fie domnişoara care cere ajutor, ear parohul să facă pe scutierul. In acest chip el işi necinstea mai puțin demnitatea sa, şi dacă bărbierul nu se invoea la aceasta, el era hotărit a nu merge mai departe, chiar de ar lua dracul pe Don Quijote.

Dar eată că sosì şi Sancho, şi vĕzĕndu-i pe amĕndoi in acel costum, nu se putù ținea de ris. Bărbierul se prinse la toate cele ce voia parohul, şi schimbăndu-şi rolurile, parohul il lămurì de-a firu in pĕr asupra modului ce avea să intrebuințeze şi a vorbelor ce avea să spună lui Don Qui-

*) In textul spaniol: *din timpul regelui Wamba*, got, detronat in 680, şi al cărui nume a rĕmas popular in Spania.

jote spre a-l mişcà şi a-l silì să vină cu dinsul, şi să lase locaşul ce-şi alesese pentru zadarnica lui pocăinţă. Bărbierul respunse că fără să-i dea lecţie, va şti el să-l pună la cale. Nu voì insă să se imbrace atunci, până nu vor fi aproape de unde era Don Quijote, şi astfel strinse hainele sale, şi parohul işi potrivì barba, urmănd amĕndoi drumul lor, avĕnd de călăuz pe Sancho Panza, care le istorisì ceeace li se intimplase cu nebunul, intălnit pe munte, ascunzĕnd insă găsirea geamantanului şi toate cele ce se aflau in el. Căci deşi nătărĕu, era cam lacom tĕnĕrul.

A doua zi ajunserĕ la locul in care Sancho pusese semnele de crengi spre a nimerì unde remăsese stăpănul sĕu. Cunoscĕnd locul, el le spuse că se afla la gura muntelui şi că se puteau imbrăca, dacă aceasta avea să ajute ceva la măntuirea domnului sĕu. Ei ii spuseseră dinainte că a merge astfel şi a se imbrăca in acel mod era tot ce se putea spre a scoate pe stăpănul lui din trista viaţă ce işi alesese. De aceea ii recomandară mult să nu spună stăpănului sĕu cine erau ei, nici că-i cunoştea. De il va intreba cum avea să-l intrebe, dacă a dat scrisoarea Dulcinei, să spună că da, şi că neştiind ea să cetească, ii respunsese din gură, zicănd că-i poruncea, sub pedeapsă de-a cădea in disgraţia ei, ca indată la moment să vină spre a se vedea cu dinsa, că era lucru de mare interes. Cu aceasta şi cu cele ce ei aveau de gănd să-i spună, erau ca şi siguri a-l duce la o mai bună viaţă şi a-l indupleca ca indată să plece spre a merge să fie impărat sau monarh, căci in ceea ce se atingea de-a fi archiepiscop, nu era nimica de temut. Sancho ascultă toate şi le intipărì foarte bine in minte, mulţumindu-se mult de găndul ce aveau de-a sfătuì pe domnul lui să fie impărat, ear nu archiepiscop, căci el era in sine incredinţat, că pentru a resplătì pe scutieri, mai multă putere aveau impăraţii decăt archiepiscopii rătăcitori. Ii spuse deasemenea că ar fi bine ca el să se ducă inainte să-l caute şi să-i dea respunsul doamnei sale, căci va fi poate deajuns spre a-l scoate din acel loc, fără ca ei să se mai ostenească atăt de mult. Li se părù şi lor cu cale cele

ce zicea Sancho Panza, şi de aceea se hotărîră să-l aştepte până se va intoarce cu ştirea că a găsit pe stăpânul sĕu. Sancho se infundâ prin acele rîpi ale muntelui, lăsându-i pe amĕndoi intr'o vale pe unde curgea un mic şi lin părău, căruia ii făcea umbră plăcută şi recoroasă alte stinci şi căţiva copaci ce se aflau pe acolo.

Căldura şi zioa ce străbăteau aicea, erau acelea din luna lui August, când in părţile acestea este de obiceiu foarte mare arşiţă. Ciasul era trei după amează. Toate acestea făceau locul şi mai plăcut, şi-i indemnau să aştepte acolo intoarcerea lui Sancho, precum şi făcurĕ. Stând ei amĕndoi in linişte şi la umbră, ajunse la urechile lor un glas care, fără a fi insoţit de sunetul unui alt instrument, resunà dulce şi fermecător. Nu puţin se minunară ei de aceasta, pentru că li se părea că acilea nu era loc unde să poată fi cineva care să cânte aşa de bine, căci deşi se zice obicînuit că prin păduri şi pe câmpii se găsesc păstori cu glasuri ingereşti, acestea sunt mai mult exageraţii de poeţi decât adevĕruri, şi mai cu seamă când se incredinţară că ceeace auzeau cântându-se erau versuri, nu de neciopliţi păstori de vite, ci de curteni inteligenţi. Versurile ce auzirĕ, şi care confirmară acest adevĕr, erau următoarele:

Cine-mi scade vieţii preţul?
Dispreţul.
Cine-mi aţiţă mâhnirea?
Zulipsirea.
Cine-mi incearcă răbdarea?
Depărtarea.
Astfel la jalea-mi cea mare
Nici un leac eu nu găsesc
Căci de zile mĕ sfirşesc,
Despreţ, zule, depărtare.

Cine-aprinde in mine dorul?
Amorul.

Cine-mi neagă in lume locul?
Norocul.
Cine infige 'n peptu-mi ferul?
Cerul.
Astfel mĕ tem să nu pier
De o boală dişanţată,
Impotrivă-mi stând de-odată
Amor şi noroc şi cer.

Cine-mi va indrepta soartea?
Moartea.
In amor ce-i incântarea?
Schimbarea.
De el care-i lecuirea?
Smintirea.
Astfel nu-i bine-o simţire
Să voeşti a lecuì,
Leacurile de vor fi
Moarte, schimbare, smintire.

Ceasul, timpul, singurătatea, glasul şi ghibăcia celui ce cânta, toate aceste pricinuiră mirare şi mulţumire celor doi ascultători. Ei stătură nemişcaţi, aşteptând să mai audă ceva, dar vĕzĕnd că tăcerea ţinea cam mult, se hotărirĕ să easă ca să caute pe cântăreţul care cânta cu un glas atât de dulce. Când insă ei voiră să implinească hotărirea, acelaş glas ii făcù să nu se clintească, ajungĕnd din nou la urechile lor acest

SONET

O prietenie sfântă, ce cu aripele-ţi uşoare,
Lăsând pe-ale tale urme numai umbra-ţi pe pămĕnt,
Intre sufletele bune, ce in cer la Domnul sunt,
Te-ai suit cu veselie in locaşuri zimbitoare;

Cănd tu vrei de-acolo nouă ne arăţi fără cruţare
Orice faţă mincinoasă ce-imprumută vĕlu-ţi sfănt,
Prin care căteodată străluceşte dulce-avĕnt
Spre virtuţi şi fapte bune, ce la urmă's stricătoare.

O prietinie, lasă cerul, şi numai permite
Ca să imbrace inşelăciunea haina ta neintinată
Care nimiceşte găndul bun, onest, neprefăcut.

Dacă tu nu-i smulge masca feţei sale ipocrite,
In curĕnd are să fie lumea earăşi cufundată
In caos ş'in neunire, cum a fost la inceput.

Căntecul se sfirşì cu un adănc suspin, şi amĕndoi aşteptară earăş să mai audă căntănd. Dar vĕzĕnd că musica se transformase in duioase oftări şi ahturi, se invoirĕ să afle cine era intristatul, atăt de minunat la glas pe căt de dureros in gemetele sale. Nu merserĕ mult, cănd cotind un virf de stincă ei zăriră un om de aceeaşi statură şi faţă cum Sancho Panza il zugrăvise cănd le povestì istoria lui Cardenio. Omul insă cănd ii vĕzù, fără a se mira stătù neclintit cu capul plecat pe pept, in posiţia unui om gănditor fără a ridica ochii să-i privească, decăt intăia dată cănd ei sosiră pe neaşteptate. Parohul, care avea vorba delicată (ca unul ce avea deja ştiinţă de nenorocirea lui, căci după semne il şi cunoscuse), venì lăngă dinsul, şi in căteva cuvinte scurte, dar foarte inţelepte, il rugâ şi-l indemnâ să lase acea viaţă ticăloasă, ca nu cumva să o peardă, şi aceasta era cea mai mare nenorocire din toate. Cardenio era atunci in deplina lui judecată, liber de acea pornire furioasă, care atăt de adeseori il scotea din sine insuş. Vĕzĕnd deci pe aceşti doi intr'un port neobicĭnuit de acei ce umblau prin acele singurătăţi, se cam mirâ puţin şi mai ales cănd auzì că-i vorbeau de istoria lui ca de un lucru ştiut, căci cuvintele parohului astfel ii dădeau a inţelege. El respunse dar in modul următor: „Vĕd bine, domnilor, ori cine aţi fi, că cerul care are grijă să ajute pe cei buni, şi de multe ori chiar pe cei rĕi, fără să merit

eu imi trimite, in aceste locuri atât de singuratice şi retrase de orice relaţie cu ceilalţi oameni, nişte persoane, care punĕndu-mi inaintea ochilor cu vii şi variate motive cât sunt fără judecată ducĕnd această viaţă, s'au silit să mĕ scoată de aice la o mai bună soartă; dar fiindcă ele nu ştiu ceeace ştiu eu, că eşind din această nenorocire am să cad in alta mai mare, au să mĕ ia poate drept un om slab la minte, şi ceeace ar fi şi mai rĕu ăncă, fără nici o judecată. Şi nu ar fi o minune ca să fie aşa, căci mie imi pare că tăria inchipuirii nenorocirilor mele este atăt de vie şi are atăta putere pentru perderea mea, incăt fără să fiu in stare a o impedeca, remăn uneori ca peatra, lipsit de orice bun simţ şi cunoştinţă. Şi ajung a mĕ incredinţa de acest adevĕr când mi se spune şi mi se arată dovezi de lucrurile ce am făcut cât timp această grozavă pornire mĕ stăpănea. Atunci nu ştiu decât să mĕ pling in zadar, să blăstem fără folos soarta mea, şi să dau ca scuză nebuniilor mele, istorisind causa lor, celor ce voesc s'o asculte. Astfel oamenii cuminţi, vĕzĕnd care-i causa, nu se vor minuna de efectele ei, şi dacă nu-mi vor da leacul, cel puţin nu mĕ vor invinovăţì, schimbăndu-li-se intărtarea contra aiurărilor mele in milă pentru nenorocirile-mi pricinuite. Dacă este, domnilor, că voi veniţi cu aceiaşi intenţie cu care şi alţii au venit, inainte de-a merge mai departe cu inţeleptele voastre indemnuri, vĕ rog să ascultaţi istoria suferinţilor mele, şi sunt sigur că după ce veţi fi auzit-o, vĕ veţi cruţa munca ce v'aţi da preocupăndu-vĕ de-o nenorocire ce nu admite nici o măngăere."

Cei doi călători, care nu doreau altceva decât să afle din propria lui gură causa boalei sale, il rugară să le-o povestească, făgăduindu-i de-a nu face nimic mai mult decât ceeace el va voì pentru leacul şi măngăerea sa. Cu această condiţie tristul cavaler incepù duioasa lui istorie cam in aceleaşi vorbe şi amănunte cu care o povestise lui Don Quijote şi căprarului, cu puţine zile mai nainte, când cu prilejul maestrului Elisabad şi punctualitatea lui Don Quijote de-a păzì onoarea cavalerìei, povestea, după cum ştiut

este, remase neisprăvită. Acum insă voì norocul ca să nu-l apuce furia nebuniei, şi-i dădu prilej să meargă cu povestea până la sfirşit. Ajungĕnd cu vorbirea la biletul ce găsise Don Fernando in cartea *Amadis de Gaula*, Cardenio zise că-l avea tipărit in minte, şi era următorul:

«*Luscinda către Cardenio*

„In fiecare zi descoper in voi merite care mĕ indeamnă şi mĕ silesc ca să vĕ stimez mai mult. Şi astfel, dacă veţi voì să mĕ faceţi a plătì această datorie, fără a-mi jignì onoarea, veţi putea-o foarte bine face. Am un tată care vĕ cunoaşte, care mĕ iubeşte mult şi care, fără a silì voinţa mea, va implinì ceeace va fi drept ca voi să aveţi, dacă este că mĕ stimaţi cum spuneţi şi cum eu cred.“

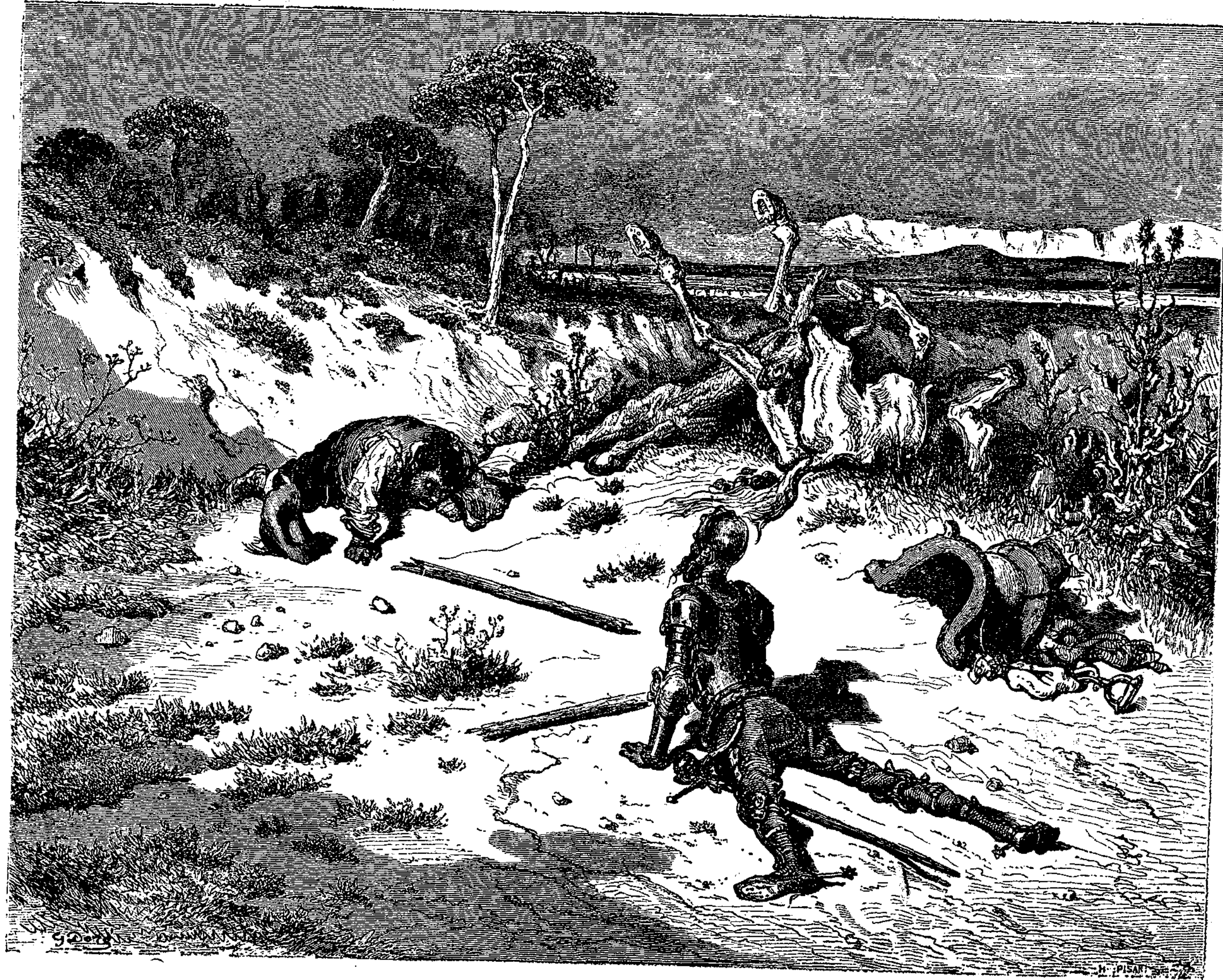
„Prin acest bilet mĕ indemnai a cere pe Luscinda de soţie, cum v'am spus-o deja, şi prin el Luscinda remase in părerea lui Don Fernando ca una din cele mai cu minte şi mai chibzuite femei a timpului sĕu. Tot acest bilet ii deşteptâ dorinţa de-a mĕ perde inainte de-a se implinì visul meu. Eu spusei lui Don Fernando hotărirea la care se oprise tatăl Luscindei, ca tatăl meu să o ceară, ceeace eu nu indrăsneam să-i spun, temăndu-mĕ că nu se va invoì. Nu doar că nu cunoaşte bine calitatea, virtutea, bunătatea şi frumuseţa Luscindei, şi că avea destule merite spre a inobila orice altă casă din Spania, ci pentru că eu inţelegeam că el dorea să nu mĕ insor aşa degrabă, până va vedea ce făcea ducele Ricardo cu mine. Insfirşit ii zisei că nu mĕ riscam a spune tatălui meu, atăt pentru acest neajuns căt şi pentru altele multe care mĕ descurajau, fără a ştì care erau, dar mi se părea că ceeace doream niciodată nu avea să se implinească. La toate aceste Don Fernando imi respunse că el se insărcinà să vorbească tatălui meu şi să-l facă a vorbì cu al Luscindei. O Marin ambiţios! O Catilina crud! O Sila criminal! O mincinos Galalon! O trădătorule Vellido! O resbunătorule Iulian! O lacomule Iuda! Trădător, crud, resbunător şi mincinos, ce

neajunsuri iţi făcuse acest nenorocit care cu atăta inimă curată iţi descoperì tainele şi mulţumirile sufletului sĕu? Ce ofensă iţi făcui? Ce vorbe iţi spusei? Sau ce sfaturi iţi dădui, care să nu fi fost toate indreptate spre a mărì onoarea şi folosul tĕu? Dar de ce mĕ plăng, nenorocitul de mine, de vreme ce este lucru sigur că suferinţele pe care le aduce puhoiul de la stele, ca unele ce vin din sus in jos, aruncăndu-se cu furie şi violenţă, nu e putere pe pămĕnt care să le oprească, nici sirguinţă omenească care să le poată prevenì. Cine şi-ar fi putut inchipuì că Don Fernando, cavaler ilustru, luminat, indatorit prin serviciile mele, in stare a dobăndì tot ce i-ar cere dorinţa lui amoroasă, ori in ce parte s'ar indrepta, avea să se lăcomească a-mi lua, cum se zice, mie o singură oae ce eu n'o stăpăneam încă? Dar să lăsăm aceste considerări de-o parte, ca nefolositoare şi fără interes, şi să legăm firul rupt a nenorocitei mele istorii.

„Zic deci că părăndu-i lui Don Fernando că presenţa mea era o piedică ca el să pună in lucrare mincinosul şi rĕul lui gănd, se hotărì să mĕ trimită la fratele sĕu mai mare. Pretextul era de a-i cere nişte bani spre a plătì şese cai, pe care numai intradins şi numai pentru acest sfirşit, ca eu să mĕ absentez, şi el să poată mai bine eşì la capăt cu vicleanul sĕu scop, ii cumpărase in aceeaşi zi in care se oferì să vorbească cu tatăl meu, şi voì ca eu să mĕ duc după bani. Puteam eu să previn această trădare? Putea ea să-mi treacă prin minte? Nu, desigur, dinpotrivă mĕ oferii cu foarte mare plăcere să plec indată, mulţumit de buna cumpărătură ce făcuse. In acea noapte vorbii cu Luscinda şi-i spusei ceeace plănuisem cu Don Fernando, indemnănd-o să aibă nestrămutată speranţă că se vor implinì bunele şi dreptele noastre dorinţi. Ea, tot atăt de puţin ingrijată ca şi mine de trădarea lui Don Fernando, imi zise sĕ mĕ silesc a mĕ intoarce curĕnd, căci credea că nu va intărzia mai mult realisarea dorinţilor noastre, decăt pănă cănd tatăl meu va vorbì cu al ei. Nu ştiu atunci ce i-a fost, dar sfirşind aceste vorbe ochii i se umplură de

lacrămi şi un nod i se oprì in gât, astfel incât nu o lăsà să rostească un cuvênt din multe altele ce mi se părù că se gătea să-mi spună. Remăsei uimit de acest nou accident ce până atunci nu-l vĕzusem niciodată la dinsa, pentrucă totdeauna când norocul sau sirguinţa mea ne ingăduia, ne vorbeam cu toată veselia şi mulţumirea, fără a amesteca in convorbirile noastre lacrimi, suspinuri, zule, bănueli sau temeri. Toate erau pentru ca eu să-mi sui in nori fericirea că mi-a dát-o cerul ca stăpână. Exageram frumuseţa ei, mĕ uimeam de meritele şi de inteligenţa ei, şi ea in schimb lăuda in mine ceeace ca amorezată ii părea vrednic de laudă. Astfel ne povesteam sute şi mii de intimplări de-a vecinilor şi cunoscuţilor noştri, şi lucrul până la care se intindea cutezanţa mea, era ca să-i iau mai mult cu sila una din frumoasele şi albele ei mâni, şi să o duc la gura mea, pe cât permitea strimtoarea unor graţii joase ce ne despărţeau. Dar in noaptea care precedâ trista zi a plecării mele, ea plânse, gemù, suspinâ şi plecâ lăsându-mĕ plin de confusie şi de nelinişte, inspăimântat că am vĕzut la Luscinda aşa triste semne de durere şi de părere de rĕu. Insă spre a nu sdrobì speranţele mele, atribuii toate aceste puterii amorului ce avea pentru mine şi durerei ce obicinuit pricinueşte absenţa la cei ce se iubesc mult. Insfirşit eu plecai trist şi gânditor, cu sufletul plin de inchipuiri şi de bănueli, fără a şti ceeace bănuiam şi imi inchipuiam: semne lămurite ce arătau tristul resultat şi nenorocirea ce-mi era păstrată.

„Sosii la locul unde fusesem trimis, dădui scrisorile fratelui lui Don Fernando, fui bine primit, dar nu bine regulat, căci mĕ făcù să aştept, spre marea mea neplăcere, opt zile, şi intr'o parte in care ducele tatăl lui să nu mĕ vadă. Inadevĕr frate-sĕu ii scria ca să-i trimită bani fără ştirea lui. Toate aceste au fost o născocire a falsului Don Fernando, căci nu-i lipseau fratelui sĕu bani ca să mĕ reguleze răpede. Acest ordin şi recomandare mĕ puserĕ in posiţie de-a nu-l asculta, părĕndu-mi-se cu neputinţă să duc atâtea zile viaţa in absenţa Luscindei, şi mai ales după ce

Viteazul este maltratat in mod barbar de cătră Briganzii liberaţi.

o lăsasem in tristeţa de care v'am spus. Dar cu toate acestea ascultai ca un bun servitor, deşi vedeam că aceasta va fi cu preţul fericirii mele. După patru zile venì un om să mĕ caute cu o scrisoare ce-mi dădù, şi pe care după adresă cunoscui că era de măna Luscindei, căci era condeiul ei. O deschisei tremurănd şi cu groază, crezĕnd că lucru mare trebuea să o fi indemnat a-mi scrie, fiind absent, de vreme ce rareori imi scria, fiind present. Intrebai pe om, inainte de-a o cetì, cine i-o dăduse, şi căt timp intărziase pe drum. El imi spuse că din intimplare trecĕnd pe-o uliţă din oraş, pe la ameazi, o doamnă foarte frumoasă il chemâ de la o fereastră, cu ochii plini de lacrimi, şi-i zise cu mare grabă: „Frate, dacă eşti creştin, cum sameni a fi, pentru dragostea lui Dumnezeu te rog să duci iute, iute, această scrisoare la locul şi la persoana ce se arată pe adresă, cunoscută de toţi, şi cu aceasta vei face o faptă bună inaintea Domnului nostru; şi pentru ca să nu-ţi lipsească inlesnirea de-a putea face aceasta, ia ceeace vei găsì in această basmà. Zicĕnd acestea imi aruncâ pe fereastră o basmà, in care se aflau legaţi o sută de reali şi acest inel de aur ce port eu, cu această scrisoare ce v'am dat, şi indată fără a aştepta respunsul meu se trase de la fereastră, după ce insă vĕzù mai intăi cum eu luai scrisoarea şi basmaoa, şi prin semne ii spusei că voiu face ceeace imi recomanda. Vĕzĕndu-mĕ atăt de bine plătit de osteneala ce-mi putea da ducerea scrisorii, şi cunoscănd după adresă că voi eraţi cui se trimitea, pentrucă eu, domnule, vĕ cunosc foarte bine, şi indatorit totodată de lacrimile acelei frumoase doamne, hotărì să nu mĕ incred in altă persoană, ci să vin eu insumi să v'o dau, şi in şeasesprezece ciasuri de cănd mi se dăduse, am făcut drumul ce ştiţi, şi care este de optsprezece leghe."

„In vreme ce recunoscĕtorul şi noul curier imi spunea acestea, eu sorbeam vorbele sale şi-mi tremurau astfel picioarele incăt deabea mĕ puteam ţinea. Insfirşit deschisei scrisoarea, şi vĕzui că ea avea urmĕtorul cuprins:

„Cuvĕntul pe care Don Fernando vi-l dăduse de-a vorbì

tatălui vostru pentru ca el să vorbească cu al meu, l'a implinit cu mult mai mult după plăcerea lui decăt in folosul vostru. Aflaţi, domnule, că el m'a cerut de soţie, şi tatăl meu, indemnat de avantajul ce crede că Don Fernando are asupra voastră, s'a invoit la cererea lui, cu atăta seriositate, incăt peste douĕ zile are să se facă nunta, atăt de taĭnică şi atăt de retrasă, incăt nu vor fi alţi marturi fără numai cerul şi căţiva oameni de casă. In ce stare sunt eu, inchipuiţi-vĕ. Dacă e o datorie pentru voi de-a venì, judecaţi; şi dacă vĕ iubesc mult ori nu, resultatul acestei trebi vĕ va face să inţelegeţi. Facă cerul ca această scrisoare să ajungă in mănile voastre inainte ca măna mea să se vadă in posiţie de-a se unì cu acea a unui om care ştie atăt de rĕu să păzească credinţa ce promite".

„Acestea erau in scurt vorbele ce cuprindea scrisoarea, şi care mĕ făcurĕ indată să mĕ pun pe cale, fără a aştepta alt respuns nici bani. Pricepui atunci că nu cumpărĕtura cailor, ci implinirea dorinţii lui, indemnase pe Don Fernando să mĕ trimită la fratele sĕu. Duşmănia ce pornii in potriva lui Don Fernando, unită cu frica de-a pierde o inimă pe care o dobăndisem cu atăţea ani de servicii şi dorinţi, imi dădurĕ aripi. Ca şi in sbor, a douazi mĕ găsii la locul meu tocmai la ciasul potrivit spre a merge să vorbesc cu Luscinda. Intrai pe ascuns, lăsănd catîrul pe care venisem in casa bunului om care-mi adusese scrisoarea, şi voì soarta, atăt de bună atunci, să găsesc pe Luscinda la gratiile ferestrii, martură dragostelor noastre. Luscinda mĕ cunoscù indată, şi eu o cunoscui pe dinsa, dar nu cum trebuea să mĕ cunoască ea, nici cum trebueam eu s'o cunosc. Insă cine este in lume care să se poată fălì că a străbătut şi a aflat găndul confus şi caracterul schimbător a unei femei? Nimene desigur. Spun deci că indată ce Luscinda mĕ vĕzù imi zise: „Cardenio, de nuntă sunt imbrăcată; deja mĕ aşteaptă in sală Don Fernando trădătorul şi tatăl meu, ambiţiosul cu alţi marturi, a morţei mai de grabă decăt a logodnii mele. Nu te turbura, amice, ci fă toate chipurile să fii faţă la acest sacrificiu, care de nu va putea fi impe-

decat prin vorbele mele, am un pumnal ascuns, care va putea să mě apere de silnicie, puněnd sfirşit vieţei mele şi făcěndu-te să cunoşti dragostea ce am avut şi am pentru tine". Eu ii respunsei turburat şi răpede, temĕndu-mĕ să nu-mi lipsească timpul spre a-i respunde: „Facă, Doamnă, ca faptele şi vorbele tale să fie adevĕrate, şi dacă tu porţi un pumnal, spre a remănè credincioasă, eu am o spadă spre a te apăra cu dinsa, sau spre a mě ucide, dacă soarta ne va fi contrară". Nu cred că ea putù auzì toate aceste cuvinte, pentrucă simţii că o chemau răpede căci aştepta mirele. Cu aceasta se inchise noaptea tristeţei mele, apuse soarele veseliei mele, remăsei fără lumină in ochi şi fără minte in judecată. Nu mě hotăram să intru in casă, nici nu mě puteam mişca in vre-o parte. Dar considerănd de căt interes era presenţa mea, pentru ceeace se putea intimpla in acea imprejurare, mě incurajăi pe căt putui şi intrai in casa ei. Şi fiindcă-i ştiam deja foarte bine toate intrările şi eşirile, şi mai ales cu vălmăşagul ce in taină, domnea in lăuntru, nimeni nu mě vězù. Astfel fără să fiu vězut, găsii mijloc să mě pun in infundătura ce făcea o fereastră din aceeaşi sală, acoperită cu dantelele şi florile a douě tapisării, printre care eu puteam vedea, fără a fi vězut, tot ce se făcea in sală. Cine ar putea spune acum bătăile inimei mele, in vreme ce stătui acolo! Găndurile ce-mi venirě in minte! Hotăririle ce formai! Ele fură varii şi atăt de mari incăt nici nu se pot spune, nici chiar nu e bine să se spună. Ajunge să ştiţi că mirele intrâ in sală fără altă găteală decăt aceleaşi haine ordinare ce obicĭnuea. Avea ca naş pe un věr primar a Luscindei şi in toată sala nu era o persoană deafară, decăt slugile casei. Puţin după aceea eşì dintr'o odae de toaletă Luscinda intovărăşită de mamă-sa şi de douě domnişoare in serviciul ei, atăt de bine gătită şi imbrăcată cum calitatea şi frumuseţa ei meritase, şi ca una ce era perfecţiunea graţiei şi a gustului delicat. Uimirea şi emoţiunea mea nu-mi permiserě să privesc şi să insemnez in particular cu ce era imbrăcată, putui numai observa colorile, care erau roş şi alb, şi scănte-

erile ce aruncau pietrele şi juvaerurile capului şi a intregei imbrăcăminţi. La toate aceste se adăuga măndreţa deosebită a frumosului şi blondului ei pěr, care era astfel incăt in comparaţie cu pietrele preţioase şi cu luminile celor patru torţe ce se aflau in sală, el oferea ochilor o mai mare strălucire. O amintire, duşmancă de moarte a repausului meu, la ce serveşte să-mi infăţişez acum neasemĕnata frumuseţă a acelei adorate duşmance! N'ar fi mai bine, crudă amintire, să-mi aduci inainte şi să-mi infăţişezi ceeace ea făcù atunci, pentru ca, mişcat de-o batjocură atăt de vĕdită, să mĕ silesc, dacă nu să-mi resbun, cel puţin să pierd viaţa? Să nu vĕ obosiţi, domnilor, de-a asculta aceste digresiuni pe care eu le fac, căci nu este suferinţa mea de acele care să se poată sau să trebuească a se povestì pe scurt, şi in treacăt: fiecare imprejurare a ei mi se pare mie că este vrednică de un lung discurs". La aceasta ii respunse parohul că ei nu numai nu se oboseau ascultăndu-l, dar le făcea mare plăcere amĕnuntele ce povestea, ca unele ce erau astfel, incăt meritau să nu fie trecute in tăcere ci ascultate cu aceeaşi luare aminte ca şi fondul insuş al istoriei.

„Zic deci, urmâ Cardenio, că fiind toţi in sală intrâ preotul parohiei, care ii luâ pe amĕndoi de mănă, spre a face ceeace se cere la asemene ceremonie. Când el zise: „*Voiţi, doamnă Luscindă, pe Don Fernando, aice de faţă, ca legiuit soţ, cum porunceşte sfănta Biserică, mama noastră*", eu scosei capul intreg şi gătul de după perdele, şi cu urechea foarte aţintită şi sufletul turburat mĕ pusei să ascult ceeace respundea Luscinda, aşteptănd de la respunsul ei sentinţa morţii sau intărirea vieţii mele. Oh! de ce n'am cutezat să es atunci, şi să strig in gura mare: „Ah! Luscindo, Luscindo! ia seama ce faci, găndeşte-te la ceeace-mi datoreşti, nu uita că eşti a mea, şi nu poţi fi a altuea! Adu-ţi aminte că a zice tu *da* şi a mĕ sfirşì eu de zile, va fi unul şi acelaş moment! Ah trădătorule Don Fernando, răpitorul fericirei mele, moartea vieţii mele! Ce voeşti? Ce pretinzi? Găndeşte că nu poţi creştineşte să ajungi la ţinta

dorinţilor tale, pentrucă Luscinda este femeea mea, şi eu sunt bărbatul ei! Vai nebunul de mine! Acum când sunt absent şi departe de primejdie zic că trebuea să fac ceeace nu făcui. Acum când lăsai să mi se răpească scumpul meu odor, blăstem pe răpitor, in potriva căruia aş fi putut să-mi resbun dacă aş fi avut inimă pentru aceasta, cum am pentru a mě plânge. Insfirşit de vreme ce am fost atunci mişel şi prost, e drept ca să mor acum ruşinat, căit şi nebun. Preotul aşteptà respunsul Luscindei, care se oprì mult timp până să-l dea. Şi când eu gândeam că ea scoate pumnalul spre a-şi ţinea credinţa, sau desleagă limba spre a spune vreun adevěr ori desamăgire care să se intoarcă in folosul meu, aud că zise cu glas leşinat şi slab: *Da, voesc.* Don Fernando zise tot aşa, şi dându-i inelul, remaserĕ amĕndoi uniţi printr'o legătură vecĭnică. Soţul venì să imbrăţişeze pe soţia sa, şi ea punĕndu-şi mâna pe inimă, căzù leşinată in braţele mamei sale. Remâne acum să spun ce fel remăsei eu. Vĕzĕnd in acest *da* ce auzisem, speranţele mele luate in bătae de joc, cuvintele şi făgăduinţele Luscindei mincinoase, pus in neputinţă de-a mai redobândì cândva fericĭrea ce pierdusem in acel minut, remăsei lipsit de simţire, părăsit după părerea mea de cerul intreg, devenit duşman pentru pămĕntul ce mĕ susţinea refuzându-mi aerul, suflarea pentru suspinile mele, şi apa picături pentru ochii mei. Focul singur imi crescù astfel, incât tot ardeam de turbare şi de gelosie. Toţi se turburarĕ cu leşinul Luscindei, şi maică-sa descheind'o la pept ca să-i dea aer, se descoperì in sinul ei o hârtie pecetluită pe care indată o luâ Don Fernando şi se puse să o ceteascâ la lumina uneia din torţe. După ce-o sfirşi de cetit, se aşezâ pe un scaun, cu mâna pe obraz, ca un om foarte gânditor, fără a se ingriji de doctoriile ce se făceau soţiei sale, ca să se trezească din leşinul ei.

„Vĕzĕnd eu toată lumea din casă turburată mĕ riscai să es ori voiu fi vĕzut ori nu, cu hotărire de-a face o astfel de extravaganţă incât toţi să poată inţelege dreapta indignare a peptului meu pentru pedeapsa falsului Don

Fernando, şi chiar pentru trădătoarea nestatornică, leşinată ăncă. Dar soarta mea care trebuea să mĕ păstreze pentru mai mari nenorociri, dacă e cu putinţă să fie mai mari, ordonă ca in acel moment să am de prisos judecata, care deatunci incoace mi-a lipsit. Şi astfel fără a voì să-mi resbun pe duşmanii mei cei mai mari ceeace ar fi fost uşor, pentrucă nimeni nu se aştepta să fiu eu acolo, am voit să-mi resbun asupra mea insumi, şi să indreptez in potriva mea pedeapsa pe care o meritau ei; şi poate ăncă cu mai mare asprime decăt aş fi intrebuinţat in contra lor, dacă i-aş fi omorit atunci. Căci moartea ce se primeşte fără de veste, iute sfirşeşte pedeapsa, dar ceeace se prelungeşte cu chinuri, necontenit ucide fără a isprăvì viaţa.

Insfirşit eşii din acea casă şi venii in casa aceluia unde lăsasem catîrul. Zisei să-mi pună şaoa, mĕ suii călare, fără a-mi lua zioa bună de la dinsul şi părăsii oraşul fără a indrăznì, ca un al doilea Lot, să intorc faţa spre a-l privì. Cănd mĕ vĕzui singur in cămp, intunericul nopţii mĕ acoperea şi tăcerea ei mĕ indemna să mĕ plăng, fără reservă sau teamă de-a fi ascultat nici cunoscut, dădui drumul glasului şi deslegai limba in blăsteme atăt de mari şi asupra Luscindei şi asupra lui Don Fernando, ca şi cum aş fi satisfăcut cu dinsele insulta ce-mi făcuserĕ. Ii dădui titlurile de crudă, ingrată, falsă, nemulţumitoare, dar mai cu seamă de lacomă, de vreme ce bogăţia duşmanului meu ii inchisese ochii voinţii, spre a mĕ părăsì pe mine şi a se da aceluia pentru care norocul se arătase mai galanton şi mai darnic. In mijlocul pornirii acestor blăsteme şi ocări o desvinovăţeam zicĕnd că nu era de mirare ca o copilă ţinută in casa părinţilor sĕi, făcută şi deprinsă a-i asculta, să fi voit a se supune plăcerii lor, căci ei ii dădeau de bărbat un cavaler atăt de nobil, atăt de bogat şi de frumos, incăt neprimindu-l ea, se putea crede ori că nu avea judecată, ori că inima ei era dată in altă parte, ceeace avea să fie atăt de mult in paguba bunei sale opinii şi nume. Indată insă mĕ intorceam earăş şi ziceam: Să presupun că ea ar fi spus că eu eram soţul ei, ar fi vĕzut ei că alegĕn-

du-mĕ pe mine nu făcuse o alegere aşa rea care să nu o desvinuească, de vreme ce inainte de-a li se oferì Don Fernando nu puteau ei insuş să dorească, de-ar fi pus dorinţa lor in cumpăna dreptăţei, pe altul mai bun decăt mine ca soţ al fiicei lor. Ea foarte bine dar ar fi putut spune, inainte de-a se pune in primejdia silită şi extremă de a-şi da măna, că eu ii dădusem pe a mea, căci m'aş fi invoit şi supus la toate căte ea ar fi vrut să născocească in asemene imprejurare. Insfirşit mĕ incredinţai că puţin amor, puţină judecată, multă ambiţie, şi dorinţi de măriri o făcurĕ să uite cuvintele cu care mĕ inşălase, ademenise şi susţinuse in speranţele mele tari şi in onestele mele dorinţi.

„Cu aceste cuvinte şi cu această nelinişte mersei restul nopţii. Pe la revărsatul zilei ajunsei la una din intrările acestor munţi, prin care mersei alte trei zile, fără vre-o cărare nici drum, până când sosii in nişte poene, care nu ştiu in ce parte a acestor munţi se află, şi acolo intrebai pe nişte ciobani incotro era locul cel mai sĕlbatic al munţilor. Imi spuserĕ că intr'acoace, şi indată mĕ indrumai in acea parte, cu gănd de-a sfirşì aicea viaţa. Intrănd insă prin aceste sălbătăcii, catîrul meu căzù mort de oboseală şi de foame, sau, ceeace-mi vine mai degrabă să cred, spre a se măntuì de-o sarcină atăt de nefolositoare ca aceace purta in persoana mea. Eu remăsei pe jos, sdrobit de oboseală, uscat de foame, fără să am, nici să găndesc a căuta pe cineva care să mĕ ajute. In acest chip stătui, nu ştiu căt timp, intins la pămĕnt, după care mĕ sculai fără foame şi găsii lăngă mine nişte căprari care fără indoeală au trebuit să satisfacă nevoea mea. Ei imi spuserĕ cum mĕ găsise şi cum vorbiam atătea prostii, incăt dam lămurite semne că am pierdut judecata. Şi eu am simţit in mine deatunci incoace că nu in totdeauna o am intreagă, ci atăt de micşorată şi slabă, incăt fac mii de nebunii, sfăşiindu-mi hainele, strigănd in gura mare prin aceste singurătăţi, blăstemănd ursita mea, şi zadarnic repetănd numele iubit al duşmancei mele. Atunci n'am altă minte in gănd decăt să mĕ silesc a sfirşì viaţa răcnind, şi cănd imi viu in simţire

mě găsesc atăt de obosit şi de măcinat, incăt deabea mě pot mişca. Locaşul meu cel mai obicĭnuit este scorbura unui stejar, bună pentru a acoperì acest pěcătos trup. Văcarii şi căprarii ce umblă prin aceşti munţi, mişcaţi de indurare, mě susţin puněndu-mi demăncare pe drumurile şi pe stîncele pe unde inţeleg ei că poate trec şi voiu găsi-o. Şi astfel, deşi atunci imi lipseşte judecata, nevoea

firească mě face totuş să cunosc merindele, şi deşteaptă in mine dorinţa de-a le căuta şi voinţa de-a le lua. Alte dăţi ei imi spun, că mě intilnesc cu minte, că eu es la drumuri şi le eau merindele cu sila, cu toate că ei mi le dau cu plăcere, de la păstorii ce vin cu dinsele din sat la stăni. In modul acesta petrec eu nenorocita viaţă ce mi-a mai remas, pănă cănd cerul se va indura să o ducă la cel de

pe urmă sfirşit, sau să-mi răpească amintirea pentru a nu-mi mai aduce aminte de frumuseţa şi de trădarea Luscindei, nici de ofensa lui Don Fernando. Dacă el va face aceasta, fără a-mi lua viaţa, eu voiu pune earăş găndurile mele pe calea cea dreaptă; ear de nu, n'am decăt să-l rog ca să aibă numai milă de sufletul meu, căci nu simt in mine curaj nici puteri spre a-mi scoate corpul din această strimtorare in care, cu plăcerea mea, am voit să-l pun.

„Aceasta este domnilor, amara istorie a nenorocirii mele. Spuneţi-mi de este ea astfel ca să se poată povestì cu mai puţină durere decăt aţi vĕzut la mine. Şi să nu vĕ osteniţi a mĕ convinge şi a mĕ sfătuì ceeace raţiunea v'ar spune că poate fi bun pentru tămăduirea mea, căci aceasta imi va folosì mie cum foloseşte o doctorie ordonată de un faimos medic bolnavului care nu voeşte s'o primească. Eu nu vreau sănĕtate fără Luscinda. Şi fiindcă Luscindei ii place să fie a altuia, fiind sau trebuind a fi a mea, să-mi placă şi mie a fi al nenorocirei deşi puteam fi in braţele fericirii. Luscinda voì cu nestatornicia ei să facă nestrămutată pierderea mea, eu voiu vroì, silindu-mĕ a mĕ pierde să mulţumesc voinţa ei. Va fi o pildă pentru cei viitori, că mie singur mi-a lipsit aceeace au de prisos toţi nenorociţii, pentru care este obicĭnuit măngăere neputinţa de-a fi măngăeţi, in vreme ce la mine este pricină de mai mari dureri şi nenorociri, căci găndesc că ele nu au a se sfirşì nici chiar cu moartea“.

Aici Cardenio isprăvì lunga vorbire şi istoria sa tot atăt de nenorocită ca şi amoroasă. In vreme ce parohul se pregătea să-i zică căteva vorbe de măngăere, il oprì un glas care lovì urechele lui, şi pe care ei il auzirĕ spunĕnd in accente duioase ceeace se va istorisì in a patra parte (1) a acestei povestiri. Aici puse capĕt părţii a treia inţeleptul şi scrupulosul istoric Cid Hamet Ben-Engeli.

ST. G. VĂRGOLICI.

(Va urma)

1) In capitolul următor, care este al XIX-lea, incepe a patra şi cea de pe urmă parte, din cele patru, in care autorul impărţì tomul I al scrierii sale.

POESII POPULARE

DOINE BĔTRÂNEŞTI, HAIDUCEŞTI.

Cui ii place vitejia,
Lase-şi somnul şi beţia;
Că beţia pleacă somn,
Somnul pune cap de om.

Foae verde măderan
N'aţi auzit de Dăian,
De hoţul de sălişteăn,
Că umblă peste păduri
Cu patruzeci de panduri?

Foae verde spică mare
Mĕ uitai din deal in vale,
Vĕzui pe Dăian călare,
Incunjurat de pistoale
Şese pline patru goale.
— Unde mergi tu, măi Dăiene?
— Peste Murĕş la muiere.
— Da nu ţi-i Dăiene frică,
Apa-i lată luntrea-i mică?
— Foae verde siminic
Nu mi-i frică, că's voinic;
Că's voinic cu pălărie
Port puterea de pe-o mie.

Şi's Dăian, Dăian mĕ cheamă,
Şi's Dăian de bună samă!

Foae verde măderan
Eacă mama lui Dăian:
„Oh Dăiene, dragul maichii,
„Pe tine te-o judecat
„Tu să fii talpă la iad!"
— „Talpă la iad cum să fiu
„Că n'omor omul de viu,
„Nici nu iubesc insurate,
„De holter tot nu's pĕcate.
„De-aş fi aşa de blăstemat
„Precum 's de judecat,
„Soarele nu l'aş vedè
„Pămĕntul nu m'ar ţinè.
„Da nu's aşa de blăstemat
„Precum 's de judecat.
„Că soarele 'l vĕd bine
„Şi pămĕntul mĕ mai ţine!"

Frunză verde tupilan,
Ce voinic o fost Dăian,
Aseară 'nserà 'n Vulcan,
Dimineaţă fu 'n Ardeal.
Douĕ fete spală lănă
Şi Dăian le ea de mănă,
Douĕ fete spală grău
Şi Dăian le ea de brău,
Douĕ fete spală linte
Şi Dăian le ea din minte.

Când eram de zece ai
Mĕ 'nvăţam a fura cai,

Furam unu, furam doi,
Furam stava dinapoi;
Furam calul neamţului
Din funduţul grajdului;
Neamţul mĕ cătà prin curte
Eu suiam dealul la munte;
Neamţul mĕ cătà la grajd
Eu suiam dealul la Blaj.

Pe cel deal indelungat
Mere un pui de mălai cald,
Şi cu doamna mămăligă.
Stăi tu mălai, nu te duce
Că te-oi scălda'n lapte dulce;
Şi de dorul laptelui
Săi in virful gardului;
Şi de dorul smăntănii
Săi in fundul făntănii;
Şi de dorul untului
Săi in capul Turcului.

Jele-i, Doamne, cui ii jele,
Jele-i, Doamne, codrului
De armele hoţului.
Că le plouă şi le ninge
Şi n'are cine le'ncinge,
Că cine le-a mai incins
Zace la temniţă prins.

Celuit'a, celuit
Fecior de zlătar
Fată de domn mare,
Că el aşa-o zis
Că pe ea o duce-o
Pe poduri greceşti,
In curţi mari domneşti.
Da zĕu, el o dus'o
Pe poduri săteşti
In corturi ţigăneşti.
Şi zĕu, ei i-o dat
Coşarcă in stinga
Şi băta in dreapta,
Uliţa de-a lungul,
Casele de-a rândul.
Da că zĕu s'o supĕrat,
In furcă de cort s'o răzemat,
A plâns şi s'o căntat
Şi-a vĕzut o păsĕrea:
„Dragă păsĕrea
„Vinta din ţara mea,
„Du-te la măicuţa mea:
„Că hainele mele
„Nici să nu le iee
„Nici să nu le dee,
„Nici să nu le vĕnză,
„Făr' să le aprinză,
„Să se ducă şfară,
„In lume şi'n ţară
„Şi prin şezĕtoare
„Fetele s'o cănte
„Feciorii s'asculte
„C'a inceluit
„Fecior de zlatar
„Fată de domn mare."

Strigă Toader de la junci,
De la junci şi dintre lunci;
Nime 'n lume nu-l aude,
Făr' l'aude maică-sa.
Cum l'aude la el fuge:
„Ce strigi, Toadere, cu sete,
„Opincile ţi le-ai rupt,
„Ori măncarea ţi-ai sfirşit?“
— Opincile nu le-am rupt,
Măncarea n'o am sfirşit,
Eu măicuţă-am adurmit
Sub un mĕr mare 'nflorit.
Florile m'au năpădit
Şi-un şerpe că-a venit
Şi in sin că s'a băgat,
De trei ori s'ancovrigat.
Leagă măna 'n chescheneu
Şi-o bagă in sinul meu,
De scoate şerpele rĕu! —
Măicuţă-sa respundea:
„Decăt, Toadere, fără mănă
„Mai bin', Toadere, fără tine.“
Strigă Toader a doua oară
De la junci
Şi dintre lunci;
Nime 'n lume nu-l aude,
Făr' l'aude soru-sa.
Cum l'aude la el fuge:
„Ce strigi Toadere cu sete,
„Opincile ţi le-ai rupt,
„Ori măncarea ţi-ai sfirşit?“
— Opincile nu le-am rupt,
Măncarea n'o am sfirşit,
Că eu, soră, am adurmit
Sub un mĕr mare 'nflorit.
Florile m'au năpădit
Şi-un şerpe că-a venit

Şi in sin că mi s'a băgat
De trei ori s'oncovrigat.
Leagă măna 'n chescheneu
Şi-o bagă in sinul meu. —
Măna 'n sin ea o băgat
Brău de aur o aflat.

In poale de codru verde
Mititel focşor se vede,
De zece carĕ de lemne.
Nu ştiu focu-i potolit
Ori de voinici ingrădit?
De voinici de cei aleşi
Cam la o sută şi cinzeci.
Tot frig carne de berbece
Şi'ncălzesc vinul de rece.
Poruncit-o poruncit
Un tălhar de generar
Şi alte tisturi mai mari,
S'aleagă mieii din munte
Şi voinicii cei de frunte;
S'aleagă mieii de graşi
Şi voinicii de cinaşi.

La făgădăul de fag
Bea un sărac şi un bogat.
Bogatul din graiu grăià:
„Du-te incolo vreme rea,
„Ce te-apuci cu mine a beà!
„Tu n'ai care ferecate,
„Nici n'ai coşuri cu bucate,
„Nici n'ai buţi cu bani mărunţi.

„Nici n'ai carĕ
„Cu comoară!“
Săracul din grai grăià :
— „Ai tu carĕ
„Cu comoară!
„Arză-ţi focul carĕle
„Sĕ-ţi remăè pentele,
„Să le cari cu braţele
„Prin toate grădinile
„Se hărăneşti coitele.
„Toată vara m'am rugat
„Pre la bogaţii din sat,
„Să-mi dee plugul pre un cias
„Să-mi ar mălai la copilaşi,
„Şi nici unul nu mi-a dat
„M'am apucat de furat.
„Copii i-am săturat
„Şi Dumnezeu m'a iertat!“

DOINE BĔTRĂNEŞTI, CĂTĂNEŞTI.

Pe dealul cu măderan,
Mere Iancu cu Orban.
„Unde mei, doamne Orbane?
— Să scriu feciori la cătane!
— Iancule, Orbanule,
Unde măi cătanele?
— Da la foc săracele!
— Da mănă-le mai incet,
Că le sar bumbii din piept.“

Şede Iancu pe făntănă
Cu puşca plină in mănă;
Nu ştiu plină-i sau ii goală,
Ungurii fug de s'omoară.
Iancu şede, măncă nuci
Domnii fug făr' de păpuci.

Poruncit-o poruncit
Feciorii 'mpĕratului
La fetele satului
Să nu poarte sugna 'n flori,
Că nu le remăn feciori;
Că feciorii cei frumoşi
S'au dus la Bosnia 'n jos.
Neşte ciufuri au remas
Să scoată cănii din sat.

Bate, Doamne, şoarecele
Şi pe dăl cu foarfecile,
Că şede pe scaune-umplute
Şi tot tunde la regute.

Perit-ai fi pui de cuc,
Tu mi-ai căntat să mă duc;
Mi-ai căntat mie de cale,
Şi măndrii de lungă jale.
Eu m'am dus din ţară 'n ţară
Tot cu inimă amară;
Ş'am umblat din sate 'n sate
Tot cu puşca grea in spate.

Mi-o asudat chemeşa 'n spate
De puşcă şi de hozate,
Mi-o asudat chemeşa 'n piept
De puşcă şi de borniet.

Decăt la neamţul cătană
Mai bine 'n codru cu pană,
Că din codru vii acasă,
Da zěu neamţul nu te lasă.

Hop săracă cătana,
Cănd ii vine porunca
Işi descultă opinca,
Şi 'ncalţă papucul
Şi ia drumul de-a lungul!

— Căpitane Pavele,
Unde duci cătanele?
— Da la foc săracele!
— Nu le băga tare 'n foc
C'am un frate la mijloc,
Cu pană de busuioc. —
Pana 'nainte merea
Ochii şi gura-i ridea.

Hei săracii feciorii
Cum trec munţii Bistriţii
Blăstemăndu-şi părinţii;
Blăstemănd nu ştiu pre care,
Şi pe maică-sa mai tare:

„Fire-ai maică blăstemată,
De ce nu m'ai făcut fată
Să şed cu furca pe vatră;
Torcĕnd căte un firuţ
Şi-aşteptănd căte un drăguţ.
Să şed la umbră de-arţar
Aşteptănd căte un scolar,
La umbră de prunişor
Aşteptănd un domnişor,
La umbră de pom mai mic
Aşteptănd căte un voinic."

Prin pădurea cu nuiele
Merg regute tinerele,
Căte trei şi căte patru
Duc o carte la 'mpĕratu.
Ii scrisă cu mănile,
Să plăngă mumănile;
Şi scrisă-i cu deştele
Să plăngă nevestele.

— Eu mĕ duc măndro, cătană,
Tu remăi de mĕ aşteaptă
Nouĕ ani şi jumĕtate! —
Da zĕu ea l'o aşteptat
Numa nouĕ ani in cap,
Şi ea că s'o măritat.
El venea din cătănie
Ea pleca la cununie.
El venì pe un rit de fĕn,
Se'ntilnì c'un moş bĕtrăn:
—„Bună zioa, moş bĕtrăn,
„Ce stringi dominica fĕn?

— „Ţine-ţi drumul, tu cătană,
„Că nu string de dorul tĕu
„Că string de nĕcasul meŭ.
„Că am un fecior cătană
„Şi nora l'o aşteptat
„Numai nouĕ ani in cap,
„Şi acum s'o măritat!
— „O moşule, dragul meu,
„Să te ţie Dumnezeu,
„Ţipă furca şi grebla,
„Şi hai arată-mi casa!“
Şi el că şi le-o ţipat
Şi casa i-o arătat.
El in casă a tunat
Toţi mesenii i-a 'nchinat.
— „Eu de la nime n'oiu bea,
„Făr' de la soţia mea!“
Şi soţia i-o inchinat
Eară el i-a cuvĕntat:
— „Mulţumim ca, cănd aş bea,
„Ca de la soţia mea!“ —
El de-acolo s'o luat
Şi acasă a plecat.

Bate, Doamne, ce ai de-a bate,
Bate parii gardului
Şi condeiul neamţului,
Să nu poată neamţul scrie
Feciorii la cătănie.

Măgheran de pe cetate
Scrie la măndruţa carte,

Că de mine n'are parte
Numa neamţul din cetate!

Sărace măndrele mele,
Astringeţi-vě tustrele
Şi ţineţi o sěrbătoare
Doar' scap şi eu din prinsoare.
Şi daţi voi o liturghiă
Doară scap din cătăniă.

Pe din sus de Orăştiă
Vin doi fraţi din cătăniă:
„Pune, frate, măna 'n şele
„Şi-mi căntă una de jele.
„Că de cănd noi am cătănit
„Părinţii ne-a 'mbětrănit,
„Boii 'n grajd au flămănzit,
„Fiarele s'au ruginit,
„Sbiciu 'n cui s'o putrezit!"

Pe dealul cu florile
Dumnezeu cu oile;
Oile adună florile,
Florile's de trebueală
Pe sama 'mpěratului,
Să cernească hainele,
Să 'mbrace cătanele.

Spală-mi, mamă, hainele
Că-mi pornesc cătanele;
Spală-le cu lacrimile
Să mi-le trimeţi pe stele;
Pe şuerul vêntului
La capul pămêntului.

Suflă vêntul sălcile
Să pornească luncile,
Să mĕ duc la Seghedin
Să-mi cumpĕr un brău de in.
Brău de in şi de mĕtasă
Să-l timiţ la maica acasă
Ca să vadă
Şi să creadă
Cum mii inima de neagră,
Ca tina de drum de ţară
Călcată de multe carĕ,
De carĕ de dobitoace
Trecênd incolo ş'in coace.

Fă-mi, maică, cămeşă mie
Că mĕ duc la cătănie;
Da' de poartă şi-o găteşte,
Şi o fă, maică, cătăneşte.
Şi-o fă cu guler 'nalt
C'aşa-i place la 'mpĕrat.
Pe barburul din-ainte
Scrie plug cu şese vite;
Pe barburul din-napoi
Scrie car cu şese boi.
Pe frate-meu lângă ei;

Pe măneca de-a dreapta
Scrie-te pe domnia-ta;
Pe măneca de-a stinga
Scrie, maică, pe tata,
Că ii darsă inima,
Frunză verde de bujor
După al lui dulce fecior,
Că l'or duce la Bosnia
N'avenì pănă-i lumea.

Spusu-ţi-am măicuţă ţie
Că de-oi prinde arma'n mănă
Nu ţi-oi mai così 'n grădină,
Nici n'oi murì pe perină
Fără in ţară străină,
Oi murì moarte păgănă.
Hai, maică, la moartea mea
Că nu-i popă cu cartea,
Făr' cătane cu puşca,
Şi dobaşul cu doba;
Baionetul mi-a fi cruce
Şi in loc de iertăciuni
Vre-o cinci, şese puşcături.

Adunate de *ALESIU V.*

BIBLIOGRAFIE

Revista **„Romaenische Revue"** pe luna August curinte, cuprinde :

Die deutsche Sprache in Ungarn.

Aus dem Königreiche. (Antidynastische Velleitäten. — Die Ernte von 1888. — Romänische Aerzte. — Reformen. — General Dim. Lecca. — Andrei Bagav.

Programmrede des Reichstagsabgeordneten Iosef W. Filtsch.

Geschichtliche Daten über den gr.-ort. Bucoviner Religions-fond. Nach Samuil Morariu Andrieviciu übertragen von Consț. Morariu.

Der Philosoph. Novelle von Rudolf Bergner.

Breitschulter und Dürrherz, romän. Märchen, deutsch v. P. Broștean.

Rundschau. (Pressprocesse. — Nationalitäten-Politik.

Literatur und Kunst. (Carmen Sylva als Vorleserin. — Ethnolog. Mittheilungen aus Ungarn. — Introducere in istoria limbei și literaturei române. — Jahrbuch des Siebenbürgischen Karpathen-Vereines. — Eingesendete neue Bücher.

CĂRȚI APĂRUTE DE CURÊND ȘI TRIMISE DIRECȚIUNII „CONVORBIRILOR LITERARE"

Aritmetica Elementară. Partea a II-a pentru clasa a II-a primară, de I. P. Florantin și N. D. Arbore, Iași, 1888.

Opuri dramatice. Tomul I, de Constantin de Stamati-Ciurea, Cernăuți, 1888.

Stil și gândire. Incercare de psihologie literară, de Eduard Gruber, Iași, 1888.

București. Din stabilimentul grafic Socecu & Teclu. — 27,217.

Apare la 1 a fiecărei luni.

CONVORBIRI LITERARE

No. 7. Bucuresti, 1 Octomvrie 1888. **Anul XXII.**

TRANSIȚIA

Fiecare epocă a unei societăţi işi are forme particulare de găndire şi de viaţă. Spiritele cari se nasc odată cu ele se imlădiează conscient sau inconscient după dinsele, şi orice manifestare de acţiune poartă mai mult sau mai puţin impresia lor, ca o marcă de fabrică a timpului. Spiritele născute in epoci precedente şi a căror viaţă se prelungeşte mai departe, fiind deja modelate prin forme anterioare, nu se mai pot bucura de această maleabilitate, prin natura insăşi a lucrurilor: pătura lor noţională, fiind impetrită, este refractară curentului nou, ea i se opune, e deviată şi remăne fatal in urmă. Cu modul acesta, mişcarea evolutivă, in varietatea aspectelor ei, continuă şi işi face drumul, pănă ce apare o formă relativ noue a unor noui generaţiuni.

Transiţia de la o stare de lucruri la alta se face cu incetul; mai intăi se nasc germenii ideilor, cari ei inşiş au o gestaţie obscură şi ondulează in stare latentă pe vĕnturi necunoscute şi capriţioase pănă ce cad undeva pe pămĕnt şi prind rădăcină. Acì, au ăncă o evoluţie subterană, ca să zic. aşa, de multe ori nesurprinsă decăt de inteligenţele scrutătoare, şi infine, scot capul in aerul liber. Trec din minte in minte, se incrucişează cu altele vergine, şi din mai mic in mai mare, se intrupează o organisaţie de idei, un sistem, un edificiu nou, care, in virtutea unei impenetrabilităţi sociologice, dărămă pe altul vechiu.

Această diferenţiare de forme, sub care se arată agitarea generaţiilor in decursul timpului, are invederat o mai mică importanţă pentru istorie, căci ea priveşte ca un spectator depărtat, mai mult faptele in sine decăt formele lor.

Pentru noi insă, contimpuranii, cari avem o viaţă tupilată in această epocă şi cari suntem nevoiţi a respira in mediul ei ambiant, avem datorie şi interes de-a o analisa şi de-a o deosebì in toate nuanţele ei.

I.

Viaţa socială a generaţiunei precedente nouĕ, poesia, scrierile şi discursurile timpului, precum şi resturile vii ce se intrevĕd ăncă intărziate, alăturate cu manifestarea activităţei noastre de astăzi, dau doue resultante de forme fundamental diferite. Cea dintăi se ridicase incet şi cu greu pe ruinele in masă ale unei epoci triste şi de-o ignoranţă profundă; căci pe cănd in Occident era o lumină plină, (la razele căreia se deslegau formule de găndire şi de viaţă: Italia cu astrii ei plecaţi spre apus, Franţa in plină miazăzi şi Germania cu vegetaţia umedă a unei dimineţi, dar toate, infine, in lumină) pătrunzĕtoare de cele mai intime secrete ale naturei, la noi se intindeau măinele părinţilor noştri prin intunericul unei nopţi sĕlbatice, spre a prinde elementele unei formule de viaţă sau ale unui minut de traiu. Dincolo, se diseca mintea omenească, făcĕndui-se critica, se agitau idei, se resturnau privilegii: un spectacul grandios de mişcare, dincoace un orfan in pruncie pe care intimplarea l'a pus cu faţa la perete, fără să audă măcar ecoul sgomotului ce-l producea lupta ideilor de dincolo. Cuvintele de libertate şi de drepturile omului păreau, pentru masa compactă, nişte copii monştri, diformi şi neinţeleşi, pentru rarile capete insă, cari priviserĕ spre Occident, erau nişte brazde fulgerătoare de lumină, cari le transfigurau căte-o clipă abisul lor de inapoiare, şi le făceau să tresarĕ la aspectul unei vieţi inundate de lumină.

Aceste tresăriri se vĕd ăncă cristalisate in versurile elegiace, satirice ori legendare ale timpului şi ne apar ca nişte articulaţii de durere ale unor paseri ce-şi sfăramă aripile de zăbrelele colivielor.

Beldiman, Tĕut, Conachi, şi mai tărziu, Negruzzi, Alecsandri, Bolintineanu şi alţii erau gemătul unui corp bolnav ce aştepta sănĕtatea. Intr'un tărziu, aceste gemete luăndu-şi consistenţă se transformarĕ intr'un strigăt de alarmă, intr'o incordare de voinţă hotăritoare. Revoluţia anului 1848 soseşte şi, cu dinsa, isbăndirea unui numĕr de dorinţi, pe motivele cărora preludaserĕ poeţii. Zece ani după revoluţie, unirea, care entusiasmâ sufletele cum degajează căldură o combinaţie chimică. Şi, pe deoparte, transiţia bruscă, pe de alta, entusiasmul acestor succese, care in momentele acelea servise victoriilor, incepură să tirască spiritele exaltate in visele unor libertăţi ideale, rătăcindu-le in inălţimele ilusiilor şi ale erorilor de perspectivă, de unde se perde cu totul simţul realităţei. Cum insă, nimic in lumea asta nu poate fi absolut bun şi nici absolut rĕu, acest avĕnt ne-au dat pe deoparte Constituţia noastră de la 1866, ear pe partea contrară o sumă de urmări bolnăvicioase şi mai tărziu funeste: un entusiasm şi un sentimentalism generos la inceput, care, cu timpul, va acoperì sub valuri de fanatism nestăpănit orice incercare de judecată rece, de căteori va fi vorba de rasă şi de libertăţi; o atracţie iresistibilă de idealuri la inceput, care, cu timpul, va ajunge să acapere domeniul necesar realităţei; o incredere largă in sine, care atunci dedea un sprijin puternic intreprinderilor, in vreme ce in urmă, paralisăndu-se activitatea, va lăsa spiritelor o idolatrie de ele inseşi, şi inconjurului un extaz admirativ; o infrăţire fără margini, care, ca un arc prea intins, se va sfărăma in urmă, şi se va transforma in o dragoste avidă de sine şi de interesul sĕu. Inadevĕr, căte figuri din plinul acestei evoluţiuni, cari ne trec pe dinainte, măndre de ele inseşi, pline de abnegaţie şi de sacrificii, amintindu-se recunoştinţei noastre; căte sĕrbători frumoase, căte intruniri călduroase, in care inimele lor se deschideau, se incrucişau, se contopeau

şi cum in urmă, partea calitativă dispărĕnd, acea uşoară văpsea trandafirie de idealisare, pusă deasupra realităţei, se schimbă intr'un decor grotesc de teatru cu efect inşelător şi momentan, in sĕrbători triste, in exhibări deşerte, in manifestări sforţate', efusiuni patetice, exagerări, declamaţii şi fantasmagorii, cari alcătuiau un gol sonor, cu poze de eroi de ocasie, de legendari şi de martiri ridiculi. Se retrăsese de desupt viaţa in linii cutezătoare şi calde de atunci, şi remăsese numai exteriorul ei, o beţie rece, haine cavalereşti in lustru şi petre scumpe pe manechini strămbi şi imobili. Când priveai fapta şi mĕsurai cuvĕntul, ţi se inspăimĕnta imaginaţia; silabele ţi se păreau nişte bule false şi exagerate, care atinse cu un vîrf de ac, rĕsuflau aer şi cădeau supte.

Patriotismul, apus in fapt, mai lăsa numai cuvĕntul singur, şi acum servea nu abnegaţiilor şi sacrificielor care-l inălţase odinioară, ci intereselor personale şi meschine care il coborăse atăt de jos. Cu un cuvĕnt, era un edificiu care dispărea aruncând praf in ochii trecĕtorilor şi temelia altuia care se inălţa.

Pentru a vedea cum căderea işi căştiga iuţeala in raport cu timpul, şi cum inadevĕr o evoluţie de forme işi inchidea definitiv cercul ei, n'avem decât să privim ultimul lustru al guvernului din urmă, in capul căruia a fost un om din generaţia revoluţionară. Vom vedea inadevĕr, că nu mai era, ca şi in natură, in ultimele momente, decât o oboseală de viaţă, un prisos desechilibrat, un corp usat şi sărăcit de sânge, şi care nu se mai manifesta, in traiul sĕu, decât prin neregularităţi, printr'o stare vecinic bolnăvicioasă, in care pacientul e desperat şi ia nu numai doze mari, dar incearcă, incontra ştiinţei, toate mijloacele căte i se presentă.

In rândurile de faţă considerăm persoanele din punct de vedere de virstă, şi le privim intocmai ca pe nişte straturi geologice. Spiritul in care sunt ele scrise este de-o imparţialitate subiectivă, adică sinceri faţă cu noi.

Prima jumĕtate de guvernare a d-lui Brătianu, deşi

prin esenţa ei idealistă, adică cuprinsă in cuvinte cari isbesc spiritul şi fac sgomot in lume, totuşi se inalţă dreaptă dinaintea noastră, ca un mur vechiu şi inegrit, pe care se věd ăncă urmele loviturilor de lance, ale unui patriotism arzětor, ale unei ambiţiuni tenace, ale unei puteri de voinţă şi de acţiune, care unite cu imprejurările, priincioase mai totdeauna inimilor mari, au crescut fisionomia ţărei. Cuvintele de independenţă, de regat, de vitejie ostăşească, au fost cele din urmă idei cari complectau curba generaţiunei sale; de aci, el nu mai avea nimic de făcut, căci valurile timpului se ridicau peste capul sěu, el remănea dedesbupt şi fatalmente i se ascundeau legile ce domneau deasupra.

Problema ce se pusese epocei sale, fusese deslegată şi neştiind formula nouă, să obstina s'o deslege ameţind calculele vechi; ear dacă ar fi voit să le schimbe nu putea, fiindcă nu se putea schimba pe sine. Ce-ţi remăne atunci de făcut cănd vrei să fii tu, şi cănd curentul ţi-e impotrivă? Neapěrat că incerci toate mijloacele posibile de a-l abate in sensul těu; deci naturele cu voinţă şi caracterile forţi, cari i se opuserě, trebueau să fie indepărtate. C. A. Rosetti insuş, vechiul şi de toate zilele amic politic, trebuì să se retragă: „Mě duc“, zicea marele liberal, şi in clătinarea lui din cap, părea a se auzì vorbele cunoscute: „Eu ăncă sunt o libertate, trebue să dispar şi eu cu celelalte“; şi se ascunse, mai intăi din partid, şi mai in urmă din lume.

Cu modul acesta se lipeau in jurul sěu numai naturele flaşce, alcătuind o bălărie de plante parasite, netrebnice şi tufoase care inăduşeau atmosfera. Căci dacă el era fals faţă cu timpul, ele erau indoit false şi faţă cu ele insăşi. Ideile de bine, ce se intr'arătau de dinafară, erau prinse de auzul lor vehement şi topite in egoismul lor stricat, ca intr'o flacără ce le consuma. Sub o astfel de furie ingustă şi tiranică, mintea işi pierde autoritatea ei, nimic nu-şi mai are equilibrul stabil, nimic nu se mai desenează limpede, ci totul vaccilă, tremură, se confundă şi nu e decăt clocăitul patimelor

care ţişneşte prin toţi porii vieţei, săngerănd ochii minţei şi dăndu-i fisionomia unei firi stăpănite de instincte. Şi masa aceasta flotantă de capete fără voinţă creştea satisfăcēndu-i-se apetitele, condusă automat de-o figură sinistră de noapte şi in necunoştinţa vreunui scop.

Inconjurul căuta, spre a susţinea in mijlocul sĕu un germene de boală, să formeze in jur o epidemie. Căte infracţii flagrante la respectul legilor, căte atentate in contra onestităţei, căte deturnări patente de bani, şi cătă sĕlbătăcie in rapacitatea lor din averea statului şi a aşezămēntelor lui! Viaţa publică era considerată ca un restaurant fără stăpăn, in care fiecine trebuea să-şi găsească un loc nu numai să mănănce, dar să ascundă şi in buzunare. Aceste generalităţi, prinse in conturul lor ca nişte silhuete pe un carton, ne arată cu degetul atătea frunţi pătate şi injosite!

Dar rĕul imens era că averea căştigată astfel nu numai că oprima pe omul de alături, dar il şi conrupea; nu numai că diforma viaţa publică, dar cangrenisa şi viaţa privată, punĕnd fisiologiceşte fundamentele unor viţii ereditare. Şi dinsul, cu inteligenţa lui de altă dată imlădioasă, astăzi devenită rigidă, le aproba tacit sau nu le simţea. Şi intr'un cas şi intr'altul era semnul unei supraveţuitoare bĕtrăneţi, de oarece adevĕratul om politic rescoleşte sub cuvintele invocate de ipocrisia viţiilor, adevĕrata realitate ascunsă.

In rarele sale momente de conştiinţă lucidă, scăpâ căteva apostroafe de un adevĕr teribil la adresa majorităţilor. Dar acum era prea tărziu, corupţiunea işi luase proporţii masive, endemice, in plină lumină şi el era căzut sub greutatea ei. Chiar dacă ar fi avut un moment, o rază de voinţă piezişă sieş, adică un gănd de indreptare, lucrul ii era cu neputinţă; el fusese maşinistul ce dăduse foc şi viteză locomobilei in acest cămp al conrupţiunei, maşina il ducea şi pe dinsul in neştire, fiindcă măna ii era slabă şi n'ajungea la resortul de oprire.

Inconsequenţe, incoherenţe parlamentare, sugrumări

de libertăţi şi altele erau atătea suicideri ale epocei vechi, şi formau un spectacul de greşeli ce se inlănţuiau cu o inspăimĕntătoare logică pe calea aceasta, unde totul era intimplare şi confusiune, nesocotinţă şi slăbiciune. Ingerinţa selbatică in alegeri era o consequenţă fatală pentru traiul unei anomalii organisate. In astfel de condiţii majoritatea aleşilor primea in deposit, in locul suveranităţei poporului, nişte transacţii de conştiinţă prin violenţe, infricoşări şi venalităţi: erau deci depositarii acelei părţi din voinţa suverană, care tremurase la un gest amenințător cu degetul, sau se plecase la vederea unui metal.

Şi tot ca urmare, aleşii nu puteau fi şi nu erau decăt nişte profunde incapacităţi a căror ignoranţă nu era acoperită decăt de viţiile lor. Cănd intrai in parlament şi-i vedeai vecĭnic molfăind in gură cuvintele de libertate şi progres, ca profeţii legei vechi pe care Iehova ii constrăngea să pronunţe fără voia lor cuvinte ce nu le inţelegeau, ori ii vedeai năpustindu-se asupra adversarilor lor politici, remăneai pe gănduri şi-ţi aminteai de primul parlament egiptean. Cănd insă, vorbea maestrul de ceremonii, sau vreun iniţiat al sĕu, atunci deveneau figuri eratice, cu feţele livide şi cu măinele la pept, ca deputaţii lui Aristofan, cei cu gura căscată şi imobili ca scaunele lor de piatră. Mai toţi dintre ei fiind fost, pănă ieri, lipsiţi chiar de primele trebuinţe şi nedeprinşi cu prerogativele autorităţei şi ale averei Statului, vĕzĕndu-se, intr'un moment dat, satisfăcuţi in tot ce doreau, au simţit o comoţiune in sufletele lor intr'atăta, incăt li s'a sdruncinat modestul lor echilibru mintal, cum se infrăng legile echilibrului corporal prin beţie. Căte capete dintre ei nu mergeau atunci cu nesocotinţa de deconsiderau onoarea şi viaţa adversarilor lor politici, intocmai ca animalele cari apucate de accese de furie sfărămă tot in jurul lor.

Căte cereri şi petiţiuni neluate in seamă, şi venite cu toate acestea de la poporul cu care-şi umplea zilnic gura, ei cari, in limbajul lor, repetau că „petiţia e mai

mult decăt un drept, e o facultate naturală ca vorbirea“. Funcţiunile se vindeau, judecăţile se cumpĕrau şi acolo unde nu puteau reuşì loveau in dreapta şi in stinga până spărgeau resistenţa. Ei ajunseserĕ la convingerea că ţara era amorţită prin cloroformul ipocrisiei lor; o credea moartă şi inveninată in voinţa ei, dar se inşelaserĕ.

Intr’un moment dat membrele ei dădurĕ semn de viaţă, gesticulară şi alese in găndul ei, intre alternativa de-a suferì şi cea de a-i abate, pe cea din urmă, ca mai inţeleaptă. Stratul suferind incepù a geme surd in aer, şi deşi ei ii băgau pumnii in gură să-l inăbuşească, el crescù. Atmosfera devenì intunecoasă, abisuri incepuserĕ să se deschidă, se ridicau valuri monstruoase de murmure din toate părţile. Asupritorii ţineau ca disperaţi de capĕtul puterei şi inventau toate manoperile şi artificiile, cari sunt armele fireşti ale celui slab; promisiuni, scuse, şicane, erau, cu un cuvĕnt, ionieni din timpul lui Juvenal, dar in zadar.

In această restrişte insfirşit, nu mai era nimic de făcut; căutară atunci cărţile sibeline şi ele ordonară un sacrificiu lui Jupiter. I se oferì deci un ospĕţ in sala Theatrului. Dar bĕtrănul Jupiter nu mai avea puterea de-a protege, trebuì ca armata să-l apere timpul căt măncâ, popularitatea factice de odinioară devenise iconoclastă, şi vorba lui Carlyle, că, in astfel de condiţii, ea nu e decăt un cadavru aruncat de valurile apei, se adeverì. Atunci se arătarĕ zilele pe cari de căte ori şi le vor amintì ei inşii, vor roşì in scrumul conştiinţei lor. Zile de sănge şi de leşuri, 14 şi 15 Martie, zile care scoase pe toată lumea din calmul ei. Mănia spumegâ, se revoltâ şi injunghiè această masă de afamaţi, care turbată, ca fiara cănd vede sănge, mai şovăì un moment şi căzù moartă cu capul sub dinsa.

A doua zi era cerul senin, un calm in aer, o adiere rĕcoritoare sufla pe deasupra, şi ţara de la o margine la alta respira liber.

Fusese c’un cuvĕnt să se arate povărnişul in care inceta agonia unei epoci, zioa liquidaţiunei unei firme. Debitorii preveniţi de multă vreme erau, infine, de astădată executaţi.

In resumat, succesele şi transiţia bruscă a părinţilor noştri au născut entusiasmul, idealurile şi o incredere largă in ei inşiş. Din incredere, a isvorăt convingerea că numai ei sunt chemaţi a lucra in ţara aceasta. Din convingerea aceasta, a resultat pentru ei necesitatea de-a se perpetua la putere, şi perpetuarea la putere a adus o adevĕrată explosie de miserii: politică de favoritism, şi prin urmare, politică de culise, transacţii secrete, cu fel de feluri de căştiguri, realisări de templa serena de sinecuri: un total compact de fapte ilicite, care vor popula ăncă multă vreme archivele procurorilor publici.

Care sunt acum urmările acestei ultime fase declinătoare? in afară de relele propriu zise economice, cari sunt mari şi multiple, apar o sumă de rele morale: mai intăi uciderea unui intreg mănuchiu de libertăţi, scrise mai nainte, stărpirea caracterelor, in germenii lor, printr'o tiranică şi nediscutată voinţă; infrăngerea muncei oneste intr'un numĕr de oameni tineri cari găseau căştiguri uşoare prin alte mijloace străine sirguinţei. Apoi nici un om de talent, nici un om de ştiinţă, nici un scriitor, nici un poet, nimic, absolut nimic. O sterilitate complectă in care nu incolţea nici o vegetaţie. Se incerca o singură imbunătăţire reală, spre exemplu: reforma instrucţiunei sau a magistraturei şi remănea ani intregi in stadiul ei de incercare, ca pănzele Penelopei, ce nu se mai sfirşeau.

In urmă, libertatea alegerilor perdută, libertatea intrunirilor publice, libertatea şi eficacitatea cuvĕntului in camere, libertatea şi eficacitatea minorităţilor, erau toate moarte. Intreg acest cortej de victime a fost resultatul involuntar al unui om, care era in afară de timp. Guizot zicea de Enric IV: „că nu i-a lipsit nimic spre a-şi servì ţara decăt numai faptul de-a o cunoaşte"; lui, nu-i lipsise decăt tot atăt, cunoştinţa epocei; vedea ceeace nu era şi nu vedea ceeace era. Vecĭnica sa comparaţie era 1848. Pe cănd pentru noi 1848 este un mormĕnt glorios, pe lăngă care ne descoperim cu respect şi trecem; pentru dinsul, cădea in prostraţie inaintea lui, cum se prosternă orientalul ina-

intea apusului de soare. Să respectăm bĕtrâneţea, dar să inţelegem tinereţea ca necesitate a presentului: acolo sunt foile de toamnă mişcătoare prin culoarea lor de regrete, in vreme ce dincoace e seva lui April care se ridică vie spre hrana arborelui.

II.

Când intoarcem pagina şi privim atentivi in jurul nostru simţim, par'că, o schimbare de zonă, o schimbare de climat. Altele sunt elementele din atmosfera gândirei de acì, şi altele preocupările şi necesităţile dintre spirite. Alte credinţi, alte năzuinţi şi cu totul alte forme in acţiune. Pare o trecere de la filosofia lui Descartes, plină de frase sublime şi reverii infinite, la acea a lui Bacon ale cărei urmări au produs atâtea uşurinţi practice vieţei zilnice. Se simte rĕcoarea curentului ştiinţific, a şcoalei experimentale, a simţului de toată exactitudinea posibilă, a spiritului de critică.

Strălucirea imaginaţiei de odinioară ne apare ca un fundal in culori crude, şi o găsim inlocuită cu o trebuinţă de convingere, cu tendinţa unei observări deaproape, cu cunoştinţa lucrurilor. Părem prea bĕtrâni pentru ficţiuni, şi fanatism in materie de stat, şi nu putem fi bĕtrâni nici-odată pentru a cunoaşte, şi nici ireverenţioşi când examinăm sanctuarele ca pe obiectele profane.

Entusiasmul şi sentimentalismul politic deatunci, amĕndouĕ abia intrevĕzĕtoare de lucruri, ne apar ca miraje ale adevĕrului, şi le găsim inlocuite in noi cu simţul realităţei şi calculul economic. Dimensiunile cuvintelor de altă dată, la al căror murmur surd pot adormì copii, ca la o ingânare neinţeleasă de doică, sunt schimbate in cuvinte modeste dar pline. Luaţi, la intimplare, câteva discursuri ale oamenilor bĕtrâni, comparaţi-le cu discursurile generaţiei noastre şi veţi fi isbiţi de extrema lor deosebire. Acolo, o tiranie oarbă a cuvintelor, sfere largi şi, prin urmare, pe trei sferturi false, căci inăuntrul unui cuvênt sunător sunt o sută de inţelesuri şi şeaptezeci şi cinci de neadevĕruri.

Noi simţim frig in catacombele acestei retorici şi venim cu plăcere dincoace unde domneşte mĕsura şi justa proporţie a lucrurilor, unde fiecare vorbă are valoarea ei, fiecare părere raţiunea sa de-a fi.

Viaţa cu accidentaţii de martiri, cu scene decorative de teatru se arată astăzi bucuros uitată de-o viaţă simplă şi cumpĕtată, cu o apreţiare dreaptă a imprejurărilor şi cu respect de sine caşi de inconjurul sĕu. Titlurile de liberal sau neliberal, de radical sau neradical şi altele, cocarde după capul persoanelor şi etichete de pe deasupra lucrurilor nu ne servesc la nimic; ele ne sunt probleme de demonstrat şi niciodată deslegate prin ele inseşi. Adesea ăncă, au aerul de invelitori de contrafaceri, fiindcă după observaţia unui scriitor al renaşterei, tocmai individului căruia ii lipseşte ceva mai mult, acela face mai mare cas exterior de lucru. Respectul conştiinţelor şi cultul libertăţilor n'au inamici mai inverşunaţi decăt pe oameni ce sunt in fiecare clipă, „cu măna pe conştiinţă ca amici ai libertăţilor“. Ziua de ieri insă, are şi o parte meritorie, aceea că aduce o reacţiune dreaptă şi naşte dorinţa faptelor. Ea ne lasă ca invăţămĕnt că ori de căte ori ne vom găndì numai la orizonturi depărtate de idei, fără să observăm cu precisiune unde suntem cu pasul nostru, cu starea noastră reală, desvoltarea individului, netăgăduit că nu se va putea face real. Vom fi copii ce ne vom hrănì prinzĕnd stele cu măna. Intre faptele realisate şi liniea ce le desparte de lumea ideilor unui progres, este cămpul de activitate conştiincioasă a generaţiei noastre de astăzi. Aci e stat pentru o clipă arătătorul cadranului nostru de viaţă socială, de acì să-l pornim mai departe, căci de vom sărì aiurea va trebuì fatal să ne intoarcem indărĕt, altădată, fiindcă terenul saltului nu e muncit, şi individul nu e pĕtruns de treptata aplicaţie a unei dorinţi satisfăcute cu greu.

Căştigul pe terenul faptelor are loc numai atunci, cănd tendinţele şi ideile legislatorilor cad in unison cu puterea de percepere a naţiunei.

E ştiut că noi avem suma libertăţilor posibile in stadiul acesta de stat, pe care Spencer il dă ca trecĕtor.

Pentru a realisa in fapt insă, libertăţile acestea, — căci dacă avem o Constituţie trebue să voim s'o avem inadevĕr, — vor fi necesari ani de muncă serioasă, o reconstrucţie morală intreagă, prin care să dăm putere de viaţă tuturor resorturilor mecanismului constituţional: alegĕtor, ales, putere executivă, putere judiciară, toate să se mişte de sine, conştient, demn şi armonic. Angliei insăşi, i-a trebuit aproape un secul şi jumĕtate de energie saxonă pentru a ajunge la practica complectă şi riguroasă a unui regim parlamentar, mai inapoiat in literă decăt al nostru.

Prin urmare, trebue să ne găndim la lucru esenţial, la legile şi aşezămintele de bună stare şi culturale, ce tind să formeze caractere şi inteliginţi, resultate folositoare şi intregi, şi nu la jonglerii de cuvinte, la strategii de principii, de hyperbole şi antifrase. E foarte lesne a-ţi desface pănzele şi a pleca drept in lumea himerilor, de unde să-ţi tai pe din intregul din doctrinarismul demagogic; dar această politică transcendentală leagănă capetele cu adierile ideilor ca nişte baloane pe valurile eterului, cu condiţiunea dublă şi contradictorie de-a le face să găndească la realisări sub pedeapsa de-a fi himerice, şi a inceta de-a fi de găndul lor indată ce lucrurile sunt realisabile. Prin imaginaţie, universul a fost creat de mai multe ori, dar n'a remas niciodată in picioare. Trebue să incepem a spune lucrurile pe numele lor, in graiu cinstit şi franc, şi să ne infăţişăm bărbătesce adevĕrul: n'avem nimic ca progres real constituţional sădit in conştiinţa noastră, nimic sau aproape nimic, precum n'avem nimic ca progres material prin noi inşine, şi germenul acestui rĕu intins nu stă nici in licenţa puterei executive, nici in nesinceritatea sau incapacitatea ei, el stă in slăbiciunea individului, transformat din cetăţean in instrument. Şi cine nu e instrument, e indiferent, şi indiferenţa in politică e mai rea decăt adversarul. Trebueşte dar trezit şi interesat fiecare la lucrul public, fiindcă lucrul public e al fiecăruia şi fiindcă toţi suntem egali. A! Egalitatea drep-

turilor! ce grandios cuprins şi ce grădină aeriană, în acelaş timp, când suntem patru milioane şi jumĕtate din cinci, cari n'avem conştiinţa libertăţei individuale, punctul de purcedere a idei de stat constituţional; eată rĕul. Aci, la rădăcina lui, trebue săpat.

Cea dintăi piatră fundamentală, ce ni se impune a adăncì la emanciparea voinţei, este asigurarea clasei lipsite in privinţa elementelor necesare de vieaţă. Pentru aceasta cea dintăi trebuinţă ce se simte, este ca fiecare sătean, cap de familie, să fie proprietar.

In Atica, ea forma prima garanţie pentru tot cine voia să joace un rol politic. Cel ce posedă o bucată de pămĕnt, pe lăngă uşurinţa materială, are un interes palpabil de spiritul de ordine şi de disciplină, indispensabile prosperităţei unui stat. Dincontra, acel ce n'are nimic, n'are a risca nimic şi poate aţăţa bucuros turburări din care speră să profite. Vom avea apoi, trebuinţă de un numĕr de mĕsuri cari să asigure o îmbunătăţire de traiu săteanului: aşa vor fi folositoare dispoziţii pentru construirea caselor, in conformitate cu igiena şi după anumite planuri; mĕsuri ce vor obliga pe soldaţii liberaţi de-a trece prin examinarea doctorilor, inainte de-a intra la căminul lor, căci boalele contajoase au luat proporţii ingrijitoare şi phtisia, derivată din germenii lor, a atins un punct extraordinar pe curbă; mĕsuri asupra cărciumelor, prin care să se prohibeze cumpĕrătorilor şederea inăuntrul cărciumei; mĕsurì care să fixeze in fiecare comună vite de prăsilă şi altele şi altele de felul acesta.

Imediat in urmă se simte necesitatea restabilirei clasei noastre mijlocii, de meseriaşi şi industriali, care astăzi lasă un gol in corpul nostru social, gol ocupat de elemente străine şi formănd o zonă despărţitoare in circulaţia vieţei lui sociale.

Odată cu acest element de independenţă şi bun traiu, trebue intinsă o pătură de cultură generală fără cotituri şi cu toate sacrificiile ce se vor intimpina, spre a sădì o con-

ştiinţă de drepturi, a abate indiferenţa, şi a implănta datoria in centrul voinţei noastre.

Acestea pare că se indică astăzi la noi ca mijloace democraţiei triumfătoare. Se va putea pune in acelaş timp fundamentele unei administraţii demne, se va asigura integritatea justiţiei, se vor forma aşezăminte economice şi měsuri financiare, de care nu ne putem ocupa acum, pentru moment, şi aşa, numai cu astfel de inceputuri, şi cu incetul se va resimţì existenţa conştientă a libertăţilor noastre, căci aceasta e o transformare socială pe care o face timpul treptat şi nu se poate indeplinì printr'un semn de baghetă magică; dar odată avěnd-o in fiinţă va fi cel mai puternic semn al progresului nostru istoric, cea mai eloquentă manifestare a vieţei noastre politice: un total impunětor al energiei noastre morale.

Din această schiţare de generalităţi, resultă că situaţia reclamă un guvern care să aibă o posiţie intermediară intre ideologia neguroasă şi augurală a demagogiei şi intre excesele de tradiţie şi rutină: o zonă in care spiritul de inovare să stea in legătură firească cu istoria, adică cu posibilitatea realizărei ideilor. Dealtmintrelea această tendinţă, a aplicărei in fapt a adevěrurilor de mai sus, este exprimată sub o formă literară, sunt acum douězeci de ani. Literatura entusiastă şi de un optimism copilăresc, poesia cuvintelor goale şi a unei ingustimi şoviniste, etimologismul care inţepenea limba in formă de cadavru, exagerările şi desmerdările retorice, cari au format gănguritul pruncíei literaturei noastre cu alte cuvinte: Bolintineanu, Eliad şi, in parte, Alecsandri, cu lirismul lor bolnav, au fost inlocuite cu forme cinstite şi bărbăteşti, cu sentimente fireşti şi cu o atmosferă palpabilă de realitate. Eminescu, Nicoleanu, Vlahuţă, pentru a nu cita decăt poeţi, in scepticismul şi pesimismul lor au simţul realităţei, in forma şi limba lor, elementele drepte, měsurate şi curgětoare ale graiului viu. Direcţia nouă de atunci a prins incetul cu incetul in curentul ei mai bine de trei părţi din capetele noastre gănditoare, şi aruncă umbră peste rest; profeţia de atunci

nu e decăt o demonstraţie uşoară astăzi, precum poate profeţiele de astăzi vor fi măine demonstraţii uşoare. Ideile acestea au luat in urmă forma unui sistem de organisare de stat, s'au desvoltat in Camere şi ziare mai bine de zece ani; ear acum din lumea literilor plutitoare ş'a discursurilor, forţa lor dinamică se resfrănge fireşte asupra vieţei zilnice şi asupra elementelor ce alcătuesc societatea noastră.

Acesta e drumul ce duce in fasa noastră trecĕtoare spre zioa de măine, căci de pe culmea lui, se pare, se proectează lumină in viitor.

A. C.

SUVENIRE CONTIMPURANE

Sub acest titlu d. G. Sion, membru al Academiei Române va scoate in curĕnd o nouă scriere la lumină. Volumul «Suvenire Contimpurane» este impărţit in opt părţi: *Emanciparea Ţiganilor*, *In Archivele Kişinăului*, *Fraţii Cuciuc*, *Pe Baragan*, *Din anul 1848*, *Din copilărie*, *Din tinereţe*, *Epilog*. Căteva din aceste capitole sunt cunoscute publicului de mai nainte, precum «Din anul 1848», «In Archivele Kişinăului» etc. Cele mai multe insă, se publică acum pentru intăia oară, şi nu ne indoim că vor fi cetite de publicul nostru cu cea mai mare mulţumire, căci in ele se reproduc viu şi puternic scene interesante din viaţa socială a Românilor din generaţia trecută şi aproape necunoscute de generaţia de astăzi.

Autorul a binevoit a ne comunica inaintea apariţiunii scrierii sale căteva părţi ale ei, din care ne grăbim a tipărì astăzi capitolul cel intăi intitulat «Emanciparea Ţiganilor».

EMANCIPAREA ŢIGANILOR

I.

Pănă inainte de Unire (1857), locuiam in Iaşi, când ca funcţionar, când ca cetăţean privat.

In una din podgoriile(1) ce incunjoară vechia capitală

1) Moldovenii numesc aşa locurile cultivate cu vii, care in Muntenia se chiamă *dealuri: dealul mare, dealul Drăgăşanilor*, sau al *Tĕrgoviştei*, şi celelalte. Imprejurul Iaşilor sunt mai multe podgorii: a *Socolei*, a *Galatei*, a *Nebunei*, a *Răpedei*, şi altele.

a Moldovei, numită Valea-Adâncă, situată despre apus de Galata, aveam o viişoară moştenită de la părinţi. Acolo mi-a fost leagănul tinereţelor. Acolo mĕ duceam, in zile de ferii sau de sĕrbători, să mĕ retrag de sgomotul Capitalei şi in reveriile plăcute ale singurătăţii, să spicuesc primele inspiraţiuni ale Musei, pe care rĕposatul şi regretatul meu amic C. Negruzzi le numea *pĕcatele tinereţelor.*

Dar oricât voiam să mĕ sustrag de la lume şi să mĕ ascund sub arborii cei mai stufoşi, totuş, de cum incepeau a se coace cireşele şi până ce se culegeau strugurii, mĕ visitau pe neaşteptate numeroşii mei amici studenţi, din clasele gimnasiale, cărora le concedasem privilejul de-a se bucura de fructele proprietăţii mele ca de ale lor proprii. Adeseori mĕ vedeam silit să trimit ca să aduc chiar câte doi, trei miei, pentru ca să improvisez prânzuri pe iarbă verde, unde degetele ne serveau drept furculiţe şi dinţii drept cuţite; ear daca niscai lăutari se intimpla a se rătăcì pe acolo, *hora* sau *briul* făceau să se bătătorească iarba sub copaci, şi valea să resune de ţipete de veselie.

Vĕ mai aduceţi aminte, o vechii mei amici? sau că anii, strecuraţi pe sub perii voştri albiţi, ca şi ai mei, v'au şters din memorie acele minute delicioase ale tinereţii, trecute ca sclipirile stelelor căzĕtoare?

II.

Personajul, cel mai important de la viia mea, carele cumulà funcţiunile de intendent, de majordom şi de fecior, mai propriu vorbind, vierul meu Ion Burueană, remăsese vĕduv. Nevasta lui Gafiţa, care mulţi ani imi servise ca bucătăreasă la viiă, şi era artistă in facerea borşului şi a fripturilor, murise (Dumnezeu s'o erte) şi lăsase pe bărbatusĕu tocmai când avea mai mare nevoe de ea, cu doi copii in vatră. Multe lacrimi a vĕrsat bietul Ion, mai un an de zile; dar după această trecere de timp, mai târziu poate decât alţii, a căutat să se console; căci, de! aşa e făcută lumea aceasta mare şi largă.

Deci după ce a iscodit toate vĕduvele de pe Valea-Adâncă şi de la Galata, ca doar işi va găsì o păreche potrivită cu care să se insoţească; după ce cercările lui in acele părţi au remas mult timp nefructuoase, in cele din urmă el şi-a indreptat cercetările spre capitală; şi intr'o bună dimineaţă aducĕndu-mi cireşe şi zarzăre de la viiă, imi spune tot odată, scărpinându-se la urechiă, că a hotărit să se insoare, căci — zicea el — ii vine foarte greu fără femeie: n'are cine vedea cum se cade de copii, ca să-i hrănească şi să-i spele; căci soră-sa, care il ajutase până atuncea, voeşte să se mărite.

— Bine ar fi, Ioane, — ii zisei — numai de-ai găsì o femeie potrivită cu tine. Ochit-ai vreuna?

— Apoi... cam aşa... am găsit una şi am avut vorbă s'o eau pe cercare: să trăim o lună impreună; de ne-om impăca, ne-om cununa; de nu, cale bună!

— Inţeleaptă tocmeală, Ioane! să ştii că de va eşi treaba bine, eu voiu fi naşul tĕu. Dar cine e? De unde e?

— O cunoşti şi dumneata, căci in curtea dumitale am cunoscut-o.

In momentul acela venindu-mi spĕlătoreasa cu albiturele, Ion, arătându-mi-o, zice: „Eaca! Asta este, cucoane, daca mĕ ertaţi să vĕ spun.

— Hei! Ce spune Ion, Mario?

— Ce! ţi-a spus şi dumitale? Ei, bată-l sănătatea! Daca-i aşa, te rog să-mi spui şi dumneata daca aşi face bine să-mi leg capul cu dinsul. Nu-i vorbă, doresc să am şi eu casa mea, daca se poate, căci mi s'a urit cu vĕduvia.

— Ai dreptate, Mario, şi cât despre om, cred că nu-i găsì altul mai bun: il cunosc de opt ani; e harnic, cinstit, nu beţiv, deştept. Dar este ceva la mijloc: nu ştii tu că corbul cu porumbiţa nu se pot impărechea? Tu, din pĕcate, eşti ţigancă, roabă. Ce-ar zice stăpânii tĕi?

— Cred că n'are cine să zică nimica. Eu, daca stau in curtea boierească, stau fiindcă am odaea şi tainul meu; dar altfel nu mai sunt supusă la robie. Am carte de ertare de la rĕposatul boier, Dumnezeu să-l erte!

— Mult imi pare bine de ceeace spui, Mario. Daca e aşa, să ştii că eu sunt nunul tĕu. Dar pentru ca să nu se facă vre-o gălăgie, sau să se zică că eu m'am apucat să insor pe un romăn cu o ţigancă, ceeace foarte rar se intimplă la noi, să-mi aduci să vĕd şi eu cartea care zici că o ai.

— Numai decăt, căci locuinţa mea e la doi paşi.

Nu trecură zece minute, şi Maria, intorcĕndu-se, imi puse dinainte un plic cam afumat de vechime, in care găsii o hărtie strinsă in patru cu cuprinsul următor:

„Fac cunoscut că pe ţiganca Maria, fiica lui Dumitru „Cracăŭ, coboritor din robii moşteniţi de la părinţii mei, „vĕduvă prin moartea bărbatului ei, fiindcă din copilărie „crescĕnd in curtea mea a slujit cu credinţă şi vrednicie, „cu tragere de inimă şi cu neadormire, aşa incăt a atras „in totdeauna mulţumirea mea şi a soţiei mele, prin această „carte, ce-i dau la mănă, o ert de robie şi o las să se ducă „ori cănd şi ori unde va vrea, ear căt va voì să stea in „curtea mea, se va bucura, nesupĕrată, de camera in care „locueşte şi de tainul ce capĕtă ca toţi ceilalţi robi ce lo- „cuesc in curte. Aceasta să fie spre pildă de indemnare şi „pentru fiul ei Dincă, care de se va purta bine ca muma „sa, va căpĕta şi el ertare la vreme.—1849, Iunie in 8 zile“.

„Dimitrie Canta, Logofĕt“.

Lectura acestui frumos document făcĕnd-o cu voce tare, provocâ mai intăi suspine şi apoi lacrime in ochii Mariei.

„Hărtia este bună, Mario, şi nu cred că va putea cineva să o tăgăduească. Ca unul care am cunoscut pe rĕposatul, voiu putea mărturisì că este inadevĕr scrisă de el. Dar spunemi: Cucóna ştie de asta?

— Zĕu, nu ştiu daca ştie. Cănd mi-a dat-o boierul, mi-a zis să mĕ slujesc de ea numai cănd o fi ca să es din curte. Numai băiatul meu, după ce a invăţat carte a cetit-o. Cuconiţei nu i-am spus fiindcă şi dumneaei a fost bună pentru mine şi aşi şedea toată viaţa in curtea d-sale,

daca nu mi-ar veni să mĕ duc după omul acesta. Dar oricăt de fericită aşi fi in casa lui, nu cred că mi s'ar usca lacrimele de pe obraz pănă nu voiu vedea pe copilaşul meu lăngă mine... şi cine ştie când se va intoarce de la Parisul acela, arde-l'ar focul!

— Eu cred că daca inainte de-a pleca la Paris, te-ai fi rugat sĕ-i dea ertare, poate...

— Aşa! ferească Dumnezeu. Cucoana, după căt am vĕzut, s'a deprins cu el, aşa incăt cred că nu l'ar slobozì pentru toţi sfinţii din cer. Băiatul meu a avut douĕ noroace pe lumea aceasta: mai intăi pe mine, că l'am născut, şi apoi pe cucoana, care de mic l'a luat in dragoste: de mic l'a imbrăcat cu strae pot să zic boiereşti. Cănd ai şti dumneata de căte ori mi-a dat ghionturi cănd nu-l vedea destul de curat, destul de peptĕnat şi destul de imbrăcat...! Apoi de la virsta de şease ani, l'a pus să inveţe carte, mai de hai decăt un cuconaş, cu dascăl care venea acasă de-l invăţa... Acuma, ce să zic? e bine băiatul, bine de tot; mai bine nu-i pot dorì. Dar oricăt de bine e, nu ştiu cum şi de ce, cănd mĕ găndesc că poartă numele de rob mi se sfăşie inima şi mĕ blestem pe mine insămi că n'am ştiut cum să fac ca să-i fi scos lui erare in loc de a-mi scoate mie. Acuma, de! Cucoana il iubeşte, şi căt o trăì ea o să-i fie bine, şi rog pe Dumnezeu seara şi dimineaţa ca să-i lungească viaţa; dar, Doamne fereşte, moare poate inainte de-a apuca sĕ-i dea carte. Cine ştie atunci pe ce mănă de stăpăn o s'ajungă bietul băiat? Cănd mĕ găndesc la asta, mĕ cutremur!

— Lasă grija asta deoparte, Mario. S'avem credinţa in Dumnezeu. Cu ajutorul lui multe minuni se fac. Trebue să ştii că boierii cei tineri lucrează din toate puterile ca să se prefacă lucrurile in ţara aceasta; şi m'aş prinde ca să mĕ dau eu ţie rob, daca pănă in doi, trei ani vor mai fi robi pe lume. Da, da, in curĕnd ţigănimea toată va juca hora ertării de briu cu toţi Românii.

— Să vĕ ajute Dumnezeu!"

III.

Maria avea pe atuncea treizeci şi cinci de ani trecuţi. Cu toate acestea purta ăncă trăsurile sau urmele unei adevĕrate frumuseţi ţigăneşti. Talia ei naltă şi sveltă, extremităţile mănelor şi ale picioarelor fine şi delicate, regularitatea trăsurilor feţei care-i da aerul de-o statuă indiană, peliţa ei fină in care părea că luptă albeaţa şi rumeneala ca să gonească vineţeala inăscută in rasa ei primitivă, ochii ei mari albastri azurii, umbriţi de nişte gene lungi şi sprincene negre şi dese, uşor arcuite, cătră virf resfrănte spre tĕmple, ear spre mijlocul frunţii impreunăndu-se mereu ca cum voiau să arate grijele şi intristările sufletului, eată pe scurt tipul sau idealul căruia Ion Burueană inchina bărbăţia lui românească, cu toate că numĕra cinci, şease ani mai puţin decăt ea, cu toate că pe faţa ei sbirciturile, acum pronunţate, arătau o stare de decadenţă; el insă nu căuta să-i numere anii, nici dinţii din gură, pe cari inadevĕr i-ar fi putut invidia orice regină, ci căuta să se convingă dacă ea are celelalte calităţi cari le aşteaptă un muncitor de la tovarăşa vieţii sale. Intr'adevĕr n'a trecut o lună, şi el a fost in stare să aprecieze comoara care o căpĕtase, şi pe care a găsit-o mai preţioasă de cum o visa. Casa lui numai decăt a schimbat faţa ei cea posomorită: curăţenia domnea in toate ungherile; copii, pasĕrile, vitele lui Ion Burueană se uitau la Maria ca la providenţa lor, fiindcă niciodată pănă la ea n'au vĕzut ingrijire şi dragoste mai multă. Atăta armonie se desfăşurase in noul menaj, incăt şi unul şi altul mĕ rugau ca să mĕ grăbesc a-i cununa; căci ei credeau că cununia va pecetluì mai bine dragostea lor şi legătura intre ei se va face atăt de tare, incăt să nu se mai despartă. Ea vestise pe fiul sĕu la Paris, şi el primind ştirea cu entusiasm, i-a trimis cincizeci galbeni ca să intimpine cheltuiala nunţii. Eu insă n'am lăsat-o să cheltuiască nimica; şi fiindcă ajunsesem la timpul cănd culesul viei se terminase, intr'o veselă dimineaţă de Octombre

ii cununai şi le stropii nunta cu câteva vedre dintr'o bute care a fert cu vrana astupată, pentru ca să le fie viaţa mai veselă şi fericirea mai durabilă.

Noua mea vieriţă acuma era şi pentru mine o sorginte de mulţumire. Camera reservată pentru locuinţa mea, sub ingrijirile acestei femei experimentate şi inteligente, nu numai că era mai curată, dar prin aşezarea şi aranjarea lucrurilor, mi se părea mai confortabilă, mai veselă, mai plăcută. Prânzul sau dejunul ce câteodată trebuea să iau acolo, preparate de dinsa, mi se păreau din zi in zi mai plăcute şi mai suculente. Copii vierului, până atuncea murdari şi scârboşi, acuma curaţi, pieptănaţi şi binişor imbrăcaţi, totodată bine disciplinaţi, imi făceau plăcere. Ear in lungile seri de toamnă, când necesităţile mĕ reţineau la viiă sau timpul de afară mĕ ţinea in casă, orele mele se strecurau cu mulţumire: Maria cu limbuţia ei naivă, imi risipea uritul. Ea avea intr'adevĕr un talent particular pentru naraţiune: poveştile populare, anecdotele câte le ştia atât din copilărie, de la rude şi părinţi cât şi din curtea boierească de la atâta lume cu care stăpânii sĕi se afla in relaţiune, le spunea cu atâta gust şi spirit, incât simţeam cea mai mare plăcere s'o ascult. Ea ştia scandalurile din toate familiile, amorurile tuturor duducelor, cucoanelor şi cuconiţelor. Ea evita totdeauna de a-mi vorbì despre sine, dar incetul cu incetul reuşii a o indupleca să-mi spuie viaţa sa, vĕzĕnd că mĕ interesa aşa de mult ca s'o aflu. Naraţiunea aceasta infine mi-a făcut-o: ea a durat mai multe zile, fiindcă a voit, spre a mĕ satisface, să mi-o spuiă in toate amĕnuntele; apoi trebuea adesea să se intrerupă, căci unele părţi nu voia să fie auzite de Ion Burueană.

Mĕ voiu incerca, pre cât memoria mĕ ajută, să schiţez aicea biografia interesantă a acestei femei, care daca soarta n'ar fi voit să o nască roabă ci ar fi pus-o pe o treaptă socială mai ridicată, ar fi trecut prin lumea aceasta ca atâtea altele, care nici prin frumuseţe nici prin aventuri n'au lăsat suvenire neperitoare. Biografia acestei ţigance

insă va remănea memorabilă prin aceea că din păntecele ei a eşit robul care a grăbit emanciparea robiei.

IV.

Mai inainte de-a ajunge la bordeiul umilit care a legănat copilăria Mariei şi soarta miserabilă a părinţilor ei, este necesar a face descrierea stăpănilor sĕi, despre care am vorbit mai sus.

Este ştiut că familiile cele mai mari boiereşti, mari după rolurile ce au jucat in ţară, şi după averile ce au avut, au venit in decursul secolelor din Bizanţ sau din Italia. In Romănia, cu capitalurile ce au adus, cu educaţiunea şi inteligenţa cu care au fost dotaţi, şi-au dobăndit proprietăţi imense, s'au incuscrit cu familiile române, şi unii s'au identificat cu ţara aşa că au ajuns a o representa ca boieri pămĕnteni, ba şi ca domnitori a o guverna.

Din acele vechi familii se trăgea marele logofĕt Dumitrachi Cantacuzin, stăpănul roabei despre care voim a vorbì. El se numea insă, şi era cunoscut mai mult şi mai bine, cu calificativul de Păşcanu; căci trebue să se ştie că Cantacuzineştii ajungĕnd foarte numeroşi, spre a se distinge intre ei, mai ales când purtau acelaş nume din botez, unii işi luau calificative după moşiile lor, ear alţii işi prescurtau numele de familie; astfel unii işi ziceau *Deleni*, după moşia Delenii, alţii *Paşcani*, după moşia cu acest nume, alţii *Canta*, *Rifoveanu*, ş. c. l.

Boierul despre care e vorba, se distingea prin sentimentele lui frumoase, prin spiritul lui drept şi blănd, prin caracterul sĕu onest, prin patriotismul sĕu neinteresat. Poporul de jos il numea *omul lui Dumnezeu*, ear casa lui, *casa lui Avraam*. Cel intăi epitet şi l'a dobăndit prin generositatea cu care ajuta pe săraci şi contribuia la orice facere de bine; ear casa lui s'a poreclit astfel pentrucă nicăeri ca in ea nu se păstraserĕ mai intacte şi mai nealterate obiceiurile patriarcale, virtuţile religioase şi imbelşugarea fără fanfaronadă. El vorbea cu milă, şi considera ca

bolnavi la minte, pe ambiţioşii cari se ruinau vĕnătorind funcţiuni şi posturi inalte; şi departe de-a merge pe povărnişul unei asemenea slăbiciuni se mulţumea cu strălucirea numelui sĕu de familie, ear cu frumoasa avere, ce moştenise de la părinţi şi cu aceea ce-i venise ca zestre, se mulţumea să trăească modest dar boiereşte, făcĕnd bine ori cănd i se presenta ocasiune şi lucrănd, nu pentru ca să-şi înmulţească moşiile şi palaturile, ci pentru ca să-şi crească veniturile prin muncă şi mijloace oneste şi prin desvoltarea sorginţilor locale ale proprietăţilor sale.

Casa lui din Iaşi, situată in uliţa mare, formănd colţul stradei care in cele din urmă timpuri a luat numele de strada Coroi, avea aspectul unui adevĕrat palat, şi inadevĕr era una din cele mai pompoase case din vechia capitală a Moldovei. Această casă in care se vedea, pre când trăia, un personal de domesticitate care poate se urca la cincizeci de suflete, astăzi proprietate a unui israelit, este mi se pare, un fel de *hotel garni*, cu alte cuvinte o casă de speculă.

Cucoana Profiriţa, consoarta sa, era de-o viţă nu mai puţin nobilă, coboritoare şi ea din vechile familii cunoscute in istoria ţĕrei. Această damă, deşi mai inaintată in etate decăt bărbatul sĕu, deşi nu prea frumoasă, totuşi avea calităţi morale care o puteau pune in rändul matroanelor celor mai venerabile: instrucţiune, inţelepciune, bunătate de inimă, nobleţă de suflet, modestiă, nimica nu-i lipsea pentru ca lumea să-i dea epitetul meritat de damă mare, sau cum se zicea pe atuncea *cucoană mare*. Pe lăngă aceste calităţi sufleteşti, ea mai adusese soţului ei ca dotă, două moşii mari pe valea Jijiei şi vre o douĕ sute salaşe (familii) de ţigani, din care se trăgea actuala mea vieriţă. Pentru aceste inalte merite, el, chiar de nu era răpit de farmecul fisicului ei, totuş o trata cu o delicateţă şi o consideraţiune extremă, aşa că părechea aceasta era arătată ca model de conjugalitate fericită. La preumblări, la visite, la biserică, la baluri, in călĕtorii, in toate părţile, pretutindeni şi ori unde, cuconul Dumitrachi şi cucoana Profiriţa erau nedes-

părţiţi şi totdeauna impreună. Afară de aceasta, in casa lor domnea cea mai perfectă armonie: nicio contrazicere, nicio controversă, nicio divergință de opiniuni, nu venea să le turbure liniştea; la tot ce spunea boierul, se supunea cucoana; la tot ce dorea cucoana, se supunea boierul. Singura condescendenţă ce nu-şi putea face unul altuia, — şi la care ar fi dorit amêndoi să coroboreze — era progenitura de descendenţi; se vede că sau unul sau altul din soţi, erau ursiţi să fie sterpi; şi aceasta ii făceau foarte nefericiţi.

V.

Boierul nostru, — care din causa sentimentelor sale pure patriotice nu prea era bine nici cu curtea domnească nici cu cabinetul politicei ruseşti care cărmuea pe atuncea ţara, — se ferea de-a face politică cu toţi ceilalţi boieri din ţară. El se ocupa in tăcere de administrarea moşiilor sale, pe cari le căuta in regiă. Mai la toate proprietăţile lui se vedeau crescênd erghelii de cai, cirezi de vite cornute şi oi de cele mai bune rase, ear agricultura prosperănd prin experienţe şi imbunătăţiri diverse. In paralelă cu activitatea lui, cucoana Profiriţa cu o energiă rară, se ocupa cu cultura grădinelor, a stupilor, a lăptăriilor, a fabricaţiunilor de velinţe, covoare şi diverse ţesături şi broderii, pe cari le executa cu ajutorul braţelor numeroaselor sale sclave. Dar mai ales despre soarta sclavilor, cucoana se ocupa cu predilecţiune, după bunătatea de inimă care i-o dedese Dumnezeu.

Dar să vorbim ceva mai mult despre aceasta.

Generaţiunile de astăzi nu-şi pot face idee despre soarta acestor disgraţiate creature, numite Ţigani, cari până cu un pătrat de secol in urmă se aflau sub jugul sclaviei. Această seminţiă de oameni, originară după toată probabilitatea din Indii, tirîtă in sclavie de alte popoare cuceritoare — precum Turci sau Tătari — şi vêndută in asemene condiţiune prin ţările noastre, era aşa zicênd, apanajul claselor domnitoare: mai toţi boierii ţării aveau robi; orice ţigan

trebuea să fie rob al vreunui boier; ear daca cumva se iveau ţigani fără stăpâni, emigraţi din altă ţară, aceea se declarau robi ai Domniei şi erau supuşi, daca nu la o sclavie similară cu a celorlalţi, dar la prestaţiuni şi imposite atât de oneroase, incât nu puteau duce o viaţă mai facilă sau mai fericită.

Boierul dispunea de robul sĕu cu putere nemărginită: putea să-l supună la orice muncă şi la orice pedeapsă; să-l bată, să-l inchidă, să-l pună in coarne sau in lanţuri, să-l tortureze, să-l mutileze chiar; să-i ia orice va avea, chiar soţia şi copilul; să-l vĕnză, să-l schimbe, să-l dăruească, să-l trimită chiar la ocnă; dar numai drept să-l spânzure sau să-l impusce nu avea. Era dator insă să ingrijească de existenţa lui: trebuea să-i dea locuinţă, haine, mâncare, căci fără de acestea i-ar fi expus viaţa la pericol, lucru de care trebuea să se ingrijească, căci ori cum pierderea unui rob era simţitoare, fiindcă el representa o avere reală.

Puterea boierului adesea se calcula după numĕrul ţiganilor ce avea: cu cât avea robi mai mulţi, cu atâta se considera mai bogat şi mai puternic; cu cât avea braţe mai multe, cu atâta avea lanuri mai mari de bucate, pluguri mai multe, gospodărie mai bogată şi curte mai imbelşugată. Din ţigani se recrutau argaţi, văcari, herghelegii, bivolari, porcari, salahori, prăşitori sau secerători, apoi bucătari, pitari sau franzelari, sofragii, vizitii, surugii, grădinari, croitori, cismari, ferari, lăutari. Din ţigance apoi, cucoanele işi formau servitoare, cusătorese, spălătorese, găinărese, bucătărese şi altele. Lăutarii, prin excepţiune şi pentru consideraţiunea talentului lor musical, se bucurau in genere de oarecare scutiri: plăteau o dare anuală către stăpâni şi trăeau câştigându-şi pânea, tocmiţi să cânte la cârciume, la nunţi, la hore şi la diverse veselii. Totuş, când veneau boierii la moşie, lăutarii erau datori să fie nelipsiţi la curte; căci daca boierii erau cheflii, trebuea să veselească casa cu cântecele lor; cucoana, daca era tĕnĕră, trebuea s'o deştepte dimineaţa un cântec de inimă albastră, executat numai pe o strună după placul boierului; la unele

case erau căte două tarafuri de lăutari, unul cănta in permanenţă la masă, ear altul când se căra bucatele de la cuhne le acompania până la masa boierească, anunţăndu-le cu căntece combinate după felul bucatelor, mai mult sau mai puţin acre sau dulci, piperate sau sărate. Fericite timpuri! V'aţi trecut şi v'aţi uitat ca căntecele cele bătrăneşti ale lui Barbu-Lăutarul!

VI.

Intr'una din veri, boierul nostru venind la moşia unde era aşezată familia tatălui vieriţei mele, a adunat toată numeroasa sa ţigănime, bărbaţi şi femei, de la prunc până la moşneag, ca să o confrunteze cu catagrafia cea veche, să constate numărul morţilor şi al celor adăugiţi prin naşteri.

După ce a făcut inspecţiunea minuţioasă a numeroasei sale turme, convingăndu-se că inmulţirea sa nu merge destul de răpede, a găsit cu cale ca să ia măsuri plausibile pentru aceasta. Deaceea imediat a şi decretat ca toţi băieţii de la şeaisprezece ani şi fetele de la treisprezece in sus să se căsătorească căt mai curănd: fără a-i intreba despre consimţimăntul lor mutual, s'a şi dresat o listă prin care s'a determinat care pe cine să ia, şi in Dumineca viitoare preotul de la biserică, după cidula boierească, (cum era legea pe atuncea) a celebrat răpede peste cincizeci de nunţi ţigăneşti. Nu tocmai vesele erau asemenea nunţi; unii din părinţii tinerilor aveau poate alte dorinţe, dar nu era ertat nimărui a arăta nemulţumire la ordinul boieresc, care trebuea numai decăt să se execute; căci biciul şi falanga(1) aducea la supunere pe recalcitranţi.

1) Falanga era un supliciu care se administra adeseori asupra ţiganilor mai cu seamă. După ce se lega mănele pacientului, i se legau picioarele de un par, ale căruia extremităţi se ridica in sus de doi oameni; apoi cel insărcinat cu execuţiunea bătea cu nuele talpele nefericitului, dănd atătea lovituri căte decreta stăpănul. Bătaia aceasta se prelungea uneori până cădea carnea de pe tălpi, şi până ce leşina bătutul!

Nu trebue să credem, cu toate aceste, că vreun sentiment de rea voinţă sau de cupiditate indemna pe boierii noştri la asemenea fapte pe cari le considerăm ca violente. Ei amĕndoi, şi boierul şi cucoana, aveau convicţiunea că făceau o faptă umană prin aceasta. Cucoana bunăoară, credea că cea mai frumoasă şi mai binecuvĕntată de Dumnezeu misiune a unei femei era aceea de-a face copii; aşa dar credea că cu cât va contribuì a se naşte mai mulţi copii pe lume, cu atâta face o faptă bună. Deaceea ea avea in mare stimă pe roabele cari făceau copii mulţi: pe acelea cari făceau şease copii le gratifica cu ajutoare anuale; ear pe acele ce treceau peste numĕrul de şease, le da carte de ertare din robie. Apoi când i se raporta că o ţigancă a născut, punea de boteza copilul cu cheltuiala ei şi trimitea noului născut pânză ca să-i facă pelinci, ear mamei câte o haină sau o viţea.

Boierul pe de altă parte, in sentimentele lui de umanitate, nu se gândea decât la binele negrei sale turme. El avea convicţiune că emanciparea acestei rase de oameni, inainte de-a o prepara spre a o face să ştie cum să useze de libertate, n'ar fi decât o faptă pripită fără nici un resultat uman. Deaceea, pe când tinerimea entusiastă cerea ca emanciparea să se facă cât mai curĕnd pentru ca să dispară ruşinea ce o purta Românii cu mânţinerea sclaviei in secolul al XIX-lea, el, ca un progresist moderat, propaga, printre rudele şi amicii sĕi, ideea de-a da ţiganilor o edcauţiune preparatorie: a-i pune adică să inveţe forţat câte-o meserie manuală, care ar fi folositoare atât lor ca să trăească cât şi populaţiunilor rurale cărora ţiganii atunci le-ar fi folositori.

Asemenea idei ajunserĕ a prinde rădăcină in ţară. Tatăl meu, cu toată strimtorarea de mijloace in care se afla pentru ca să poată intimpina necesităţile a doisprezece copii ce-i dedese ursita, totuş intreţinea totdeauna câte patru cinci băieţi din ţigănimea ce o avea la Iaşi pe lângă diferiţi meşteri, pentru ca să inveţe câte-o meserie oarecare. Graţie acestei iniţiative, luată de bĕtrânii noştri ăncă din timpul

sclaviei, s'au perpetuat in unele familii de ţigani unele meserii, fără de care unanimitatea lor poate ar fi astăzi vagabonzi, fără căpětăiu, făcětori de rele şi periculoşi societăţii.

Astfel boierul nostru mai in fiecare cinci ani recruta căte-o serie de băieţi, din acei cari atingeau etatea de 10—12 ani, pe cari ii trimitea la Iaşi la invăţătură, şi cu incetul ajunsese a face mai la toate moşiile sale cismari, croitori, lăcătuşi, curelari, plapomari, cu cari se inlesnea nu numai curtea boierească dar şi locuitorii.

VII.

Odată, — anume in care an nu ţinea minte Maria — boierii noştri, venind la o moşie pe care de mult nu o visitase, a adunat ţigănimea pentru ca să facă recrutaţiunea de copii, după datină la fiecare cinci ani, se alese deci o duzină şi jumětate de băieţi pentru meserii şi o duzină de fete pentru serviciul interior al curţii din Iaşi. Ii spălară, ii tunserě, ii peptănară, ii imbrăcară, sub ordinele unei jupănese din casă, şi după vre-o trei zile ii porniră incărcaţi in trei care sub conducerea a doi feciori boiereşti, insărcinaţi să-i escorteze pănă la Iaşi.

Nu-şi poate cineva inchipuì vaietele şi bocetele sfăşietoare ale părinţilor, care au avut voie ai petrece pănă la hotarul moşiei, decăt doar dacă au asistat la vreun recensimĕnt militar pe timpul domniei lui Cuza. Oricăt s'ar fi silit cineva să-i convingă că această měsură era pentru binele lor, era la neputinţă ca să consoleze mai ales pe mame cari sunt atăt de duioase pentru copii lor.

Ajunşi la Iaşi, băieţii fură primiţi de către vătaful de curte carele, după ordinul boierului, pe unii ii aşeză pe la diferiţi maistri pentru ca să facă din ei ferari, těmplari, curelari, pantofari şi altele; ear pe căţiva ii oprì pentru trebuinţele curţii, ca ajutoare la grajd, la cuhniă, la grădină, la bufet şi la altele. Fetele fură primite de jupăneasa Anghelina cămărăşiţa, personaj foarte important in casa marelui logofět, cu care earăş trebue să facem cunoştinţă.

Jupăneasa Anghelina era o vicleană servitoare, care crescuse de mică in casa păşcănească; ea purtase pe boier in braţe, şi pentru aceea se bucura de intreaga incredere chiar a cucoanei. Ea atuncea era ca de cincizeci de ani, văduvă, nu prea frumoasă, ciupită de vĕrsat şi chioară de ochiul drept pe care-l pierduse intr'o bătălie ce avusese cu rĕposatul ei soţ. Singurul defect sau viţiu ce i-ar fi putut cineva imputa ar fi fost, poate, beţia: căci inadevĕr ii plăcea să bea, insă numai vin, şi numai de cel mai vechiu, de Cotnari sau de Odobeşti. Aceasta insă o făcea cu atâta tact, incât boierii ar fi putut jurà că ea nu abusează de pimniţa lor: serile, după ce se culcau toţi, venea in apartamentul ei un cobzar din ţiganii Păşcăneşti, care indulcea cheful jupănesei, intâi fiindcă şi el era chior de ochiul sting şi apoi fiindcă cânta foarte frumos cântece de inimă albastră; cântece care o făcea să ofteze mult şi să deşerte cu plăcere o ploscă care se aducea plină din pimniţă in toate serile. Singură Maria, pe care vreun an de zile o culca jupăneasa in camera sa, vedea bachanalele ei, dar de frică se făcea că doarme, ghemuită intr'un colţ după sobă, şi asculta fără a se mişca, cântecele frumoase ale cobzarului, care-i remăsese aşa de bine intipărite in guşa ei, incât mai târziu făcea admiraţiunea tuturor.

Astfel jupăneasa Anghelina trecea ca model de virtute in ochii boierilor: căci zioa ea nu da cel mai mic indice despre adoraţiunea zeului Bachus. Ea se purta cu o corectitudine admirabilă. Provisiunile din pimniţe şi din cămară, ce-i erau incredinţate, le conserva şi le distribuea după cea mai bună rânduială fără cea mai mică risipă. Curăţenia in toate părţile se executa cum nu se putea mai bine sub vigilenţa unicului ochiu care-l avea. Dulceţele, conservele, sosurile, şuncile, vutcele, halvalele, baclavalele, se făceau toate la timp şi de cea mai bună calitate.

Dar pre cât cucoana Profiriţa era blândă şi bună, pre atâta jupăneasa Anghelina era cumplită. Deaceea ea se considera ca vearga lui Dumnezeu pentru turma ce-i era incredinţată spre administrare. Bietele ţigăncuşe ce erau

sub ordinele ei, tremurau când o vedeau; pentru cea mai mică greşeală ea le desmerda cu sfânta Ana; aşa numea ea un şireag de mătănii inşirate pe o strună de vioară groasă, care-i servea şi ca ocupaţiune de petrecere şi ca instrument de corecţiune. In aşa rol, erau teribile mătăniele jupănesei Anghelina: când le repezea peste corpul vreunei culpabile, lăsau urme cari se cunoşteau şi peste o lună, causând dureri simţitoare, urmate de plânsete şi vaiete cari cu greu se puteau intrerupe sau stimpěra.

Dar oricât de repeţite şi de răpezite erau exerciţiile sfintei Ana, din nefericire nu putea ajunge la auzul bunilor stăpâni ai bietelor roabe, care-şi purtau lanţurile sub teribila jupăneasă; căci aceasta aşa de bine ştiuse a căpěta conuenţa lor şi a organisa incunjurul lor, incât nu puteau să afle nimica de toate acestea; ci dincontra credeau că jupăneasa Anghelina le trata ca o mamă blândă şi generoasă. Când cucoana Profiriţa auzea că vre-o fată a pierit, ii spunea că a scoso din minţi vreun craiu de mahalale; când auzea că vreuna s'a spânzurat sau s'a aruncat in puţ, ii spunea că a mâncat mătrăgună şi a inebunit. Şi nu e de mirare daca credea biata cucoană Profira, care avea o inimă atât de duioasă şi un suflet atât de creştinesc: nu vedem oare in toate zilele petrecěndu-se grozăviile cele mai mari şi făcěndu-se abusurile cele mai revoltătoare din partea funcţionarilor celor mici, pe când superiorii lor ii cred ângenrii lui Dumnezeu?

Sosirea caravanei de fete umplu de bucurie pe jupăneasa Anghelina, fiindcă poşidicul pus sub ordinele ei se cam imputinase din diferite imprejurări, şi din causa aceasta nu se puteau executa cu destulă punctualitate lucrările multiple ale curţii. Deci indată ce le primì, mai intâi le puse să se spele şi să se primenească, şi apoi să le iniţieze in ocupaţiunile diverse ale serviciului; ear intr'o cameră mare in care era un pat lung şi lat aşternut cu rogojine, a destinat culcuşurile lor, aşezěndu-se noaptea una lângă alta ca sardelele.

Intre aceste fete a fost şi Maria, viitoarea mea vieriţă.

Părinţii sĕi, când s'a despărţit de ea, au arătat mai puţină durere decât alţii, fiindcă din tinereţele lor au fost in serviciul intim al curţii: tatăl ca potcovar, ear muma ca spălătoreasă; şi astfel cunoşteau caracterul generos al stăpânilor, incât prevedeau bine ear nu rĕu pentru fata lor. Maria implinise atunci douĕsprezece primăveri şi intrase in a treisprezecea; dar după prematura sa desvoltare, jupâneasa Anghelina ii da cincisprezece ani, şi indată ce a vĕzut-o, a chibzuit că ar fi cu deosebire bună şi capabilă pentru serviciul buduarului cucoanei. Deaceea a şi deosebit-o de celelalte fete, punĕnd-o să doarmă chiar in camera sa, şi incepĕnd a o iniţia in amĕnuntele serviciului, aşa ca să fie perfect instruită până la intoarcerea cucoanei de la ţară. Alegerea aceasta a făcut-o mai ales in consideraţiunea fisicului fetei, ca una ce ştia că stăpână-sa ţinea foarte mult să aibă, o cameristă cât se poate mai frumoasă. Maria inadevĕr, mai mult decât toate celelalte fete, respundea la condiţiunele cerute; căci pe lângă o figură cu trăsuri de-o frumuseţe perfectă, avea şi o deşteptăciune admirabilă: executa cu punctualitate orice i se ordona, nu aştepta ca să i se repete niciodată datoriile ei, era laborioasă şi neobosită, curată şi veselă, aşa că jupâneasa Anghelina era desperată că nu găseşte motive ca măcar odată s'o pună sub desmierdările sfintei Ane; şi ca să-şi potolească pofta ce avea pentru exerciţiul acesta, poftă foarte legitimă mai ales când era escitată de libaţiuni cupioase, işi revărsa avĕnturile pe spinările celorlalte fete, vinovate sau nevinovate.

VIII.

Pe timpul acela mai toate damele casnice, — sau gospodine bune, cum se zicea in Moldova, — aveau in casele lor ateliere de lucrări de mână, servite in genere de fetele de ţigani, dintre cari adesea se distingeau foarte indemânatice uvriere. In acele ateliere se fabricau nu numai scoarţe şi covoare de toată frumuseţa, dar se executau şi broderii

de tot felul; căci pe atuncea era moda ca toată rufăria in genere, precum cearşafuri, perdele, cămĕşi, pantaloni, fuste, şervete, prosoape, feţe de perine sau de mese, să fie pe margini garnisite cu cusături mai mult sau mai puţin fine. Asemenea lucrări negăsindu-se gata ca acuma la prăvălii, cucoanele le făceau in casă, cu măinele lor proprii sau cu ale roabelor lor; deaceea prepararea trusoului unei domnişoare cerea adesea muncă de doi şi trei ani. Apoi moda cerĕnd ca mai toată rufăria să fie eşită din industria casnică, cucoanele şi fetele se intreceau care de care să ţeasă prosoape, şervete, feţe de mese şi altele, căt se poate mai fine, ear acele ce se serveau cu pănzeturi de fabrici străine se considerau ca leneşe şi ignorante.

Cucoana Profiriţa avea o manie pentru desvoltarea şi perfecţionarea industriei casnice. Trei, patru camere din casa sa erau ocupate cu stative (resboaie) de ţesut, şi cu gherghefuri de toate dimensiunile, la cari se aplicau 15—20 fete sub conducerea unei meştere jupănese sau cucoane de măna a treia sau a patra. Ea nu făcea un comerţ din produsele atelierelor sale: singura ei plăcere era ca să ştie că, ca la dinsa nu se mai lucrează in altă casă; ear de lucrurile frumoase care le făcea se bucurau mai mult nepoatele şi strănepoatele ei, cari preferau să-şi intrebuinţeze timpul cu clavirul şi cu franţuzeasca decăt cu resboiul şi cu ghergheful. Deci cănd se afla in Iaşi petrecerea ei de predilecţiune era atelierele sale: de dimineaţă pănă seara sta imprejurul fetelor şi al femeilor ce lucrau, observănd progresul celor incepĕtoare, conducĕnd pe cele mai deştepte, indemnănd, sfătuind, mustrănd pe cele stingace, lăudănd pe cele iscusite, mai mult ca o mamă decăt ca stăpănă; ear cănd, in zile de lucru, ii venea dame la visită, ea le primea in mijlocul stativelor, şi se măndrea a le arăta ce poate produce stăruinţa şi voinţa; işi făcea ilusiuni, buna femee, că exemplul ei va produce o emulaţiune in clasa cucoanelor mari, convinsă că aceasta e adevĕrata misiune a femeei: să lucreze, să muncească, să producă ear nu mereu să consume şi să risipească.

In doi ani, fata potcovarului Cracău, făcuse aşa de mari progrese in lucrările atelierului incăt ajunsese favorita cucoanei Profiriţa: aceasta nu numai că o arăta cu măndrie către toate cucoanele ce o visitau, dar o imbuiba cu daruri şi cu generosităţi şi o tracta cu o adevěrată afecţiune maternă. Maria ajunsese camerista ei predilectă şi confidenta cea mai intimă; ei ii incredinţa garderoba, sculele şi tot ce avea mai scump, fiindcă după mai multe incercări s'a fost asigurat că era fată onestă şi că merita increderea ei. Şi cum s'ar fi putut ca cucoana Profiriţa să nu aprecieze atătea alte calităţi cari distingeau pe fata potcovarului? Maria avea talentele mai multor artiste: cu o dexteritate surprinzětoare, ea imita orice lucru vedea cu ochii; fără să o fi invăţat nimeni, spăla, călca şi cărpea dantele ca o danteliеră; ajusta şi cosea hainele, ca o cusătoreasă; făcea gătelele de cap după modeluri, ca o modistă; făcea zulufii şi coafura cucoanei ca o artistă consumată (lucru foarte preţios pe atuncea, cănd friseri nu erau in ţară, şi cănd zulufii erau la modă). Afară de aceste, Maria avea darul musical foarte pronunţat: avea nu numai voce admirabilă, dar chiar pasiune; de-o lovea jalea după părinţi, cănta de jale de făcea pe toţi să plăngă; de avea momente de mulţumire, cănta arii de hori vesele, de rideau toţi căţi o ascultau; apoi cu memoria ei prodigioasă, invăţa uşor orice arie, orice versuri auzea. Cănd fetele din ateliere se lăsa la certe şi la gălceve de nu le putea nimeni să le facă a tăcea, Maria intona căte un căntec care le făcea pe toate să caşte gura şi să-şi uite necazurile. Accentele căntecelor ei adeseori ajungeau şi până la auzul cucoanei Profiriţa; aceasta insă, cu toată seriositatea şi gravitatea ei, se simţea răpită, şi, departe de-a o mustra, ii arăta mulţumire şi o lăuda. Nu numai atăta, dar după aceasta a inceput să se laude către toate rudele şi cunoştinţele că are o căntăreaţă minunată. Mai tărziu a inceput a o aduce in salon serile cănd avea lume, şi o punea să cănte. Şi cănta Maria aşa de frumos, incăt părea că numai incape vocea ei in salon; ear cănd intona arii de jale, multe din auzitoare,

cari poate aveau un dor la inimă, işi aduceau batistele la ochi ca să-şi şteargă lacrimile ce nu le puteau impiedica de-a curge. Mai tare decăt toţi insă se entusiasmau doi tineri, nepoţi ai cucoanei Profiriţa, cari păreau că vor s'o soarbă cu lingura, după cum se zice. Aceştia contribuiau a face seratele de sintrofie mai dese, pentru ca să poată asculta căntările Mariei, cari din ce in ce păreau a plăcea mai mult, şi totodată să poată admira frumuseţile ţigancei, cari din ce in ce se arătau mai incăntătoare şi mai ameţitoare.

Aici este locul şi timpul să mai vorbesc despre un curios obiceiu ce avea cucoana Profiriţa; şi să nu se pară nici curios nici exagerat ceeace voiu spune, fiindcă era adevĕrat. Boierii şi cucoanele noastre vechi aveau nişte datine şi deprinderi, cari astăzi s'ar părea ridicule, dar pe atunci erau foarte comune. Astăzi de exemplu, ştim să facem ca in sofragerie sau in camera de culcare, să nu ne supere muştele: sau punem ochiuri de sirmă la ferestre, sau tragem transparentele. Pe-atuncea nu-şi bătea nimeni capul cu asemene procedimente, ci se aducea patru, cinci fete sau băieţi de ţigani cu apărători, şi muştele erau puse in neputinţă de-a ne supăra. Intre asemene obiceĭuri cari astăzi prin Orient şi prin Rusia au mai remas, era şi frecatul picioarelor: boieri, cucoane, chiar vlădici şi mitropoliţi, nu puteau adormì pănă nu le desmierda cineva epiderma de la picioare cu uşoare frecături.

Nu se va părea, prin urmare, ca ceva escentric daca voiu spune că şi boierii Păşcăneşti aveau obiceiul acesta. După mai multe incercări, cucoana Profiriţa găsì că şi in serviciul acesta Maria escela; şi inadevĕr, curăţenia ei, mănele ei grăsulie şi moi, adresa şi delicateţa cu care ştia ea să atingă vinişoarele şi fibrele picioarelor, produceau cucoanei nişte sensaţiuni de plăcere care o aduceau intr'o adevĕrată stare de beatitudine; ear după ce in delirul mulţumirei cucoana adormea, frumoasa fată se strecura uşurel pe virfurile degetelor şi se ducea in dormitoriul ei.

IX.

Boierul Păşcanu, care şi el avea acest obiceiu, auzind laudele esaltate care le prodiga soţia sa Mariei pentru arta masajului, a avut curiositate să vază şi el daca lucrul e adevĕrat. Deaceea nu ştiu cum se făcù, că Maria se deprinsese ca, după ce adormea pe cucoana, trecea in apartamentul boierului. Acesta, după căteva şedinţe, se convinse că fata esercita masajul inadevĕr cu mare meşteşug; cu diferinţa aceea că, in loc să adoarmă ca cucoana, se lăsa in visările cele mai fărmecătoare: ochii lui, in loc să se inchidă, se fixau asupra sinului şi a formelor frumoase ale corpului fetei; gura lui, in loc să-i ordone a inceta cu gădilitura, o indemna mereu să-i spue la poveşti; buzele lui, in loc să caute a se potoli cu un pahar de apă la sete, năzuiau până la bujorii ce străluciau pe obrajii Mariei. Era, ce e dreptul, şi diabolică tentaţiune fata aceasta: acum nu mai era copilă, căci trecuse patru, cinci ani de când se făcuse curteancă; şi era frumoasă ca ruptă din soare; şi boierul Păşcanu, deşi era acuma om de patruzeci de ani trecuţi, deşi era măndru ca un adevĕrat aristocrat, deşi pentru nobila sa consoartă care implinise cincizeci de toamne, avea o perfectă stimă şi consideraţiune, totuş nu putea să stea nesimţitor lăngă o creatură aşa de perfectă, care după legi era proprietatea sa, şi de care era in drept să se bucure in orice mod, in orice timp, in orice cas. Biata Maria, pe lăngă sentimentul datoriei care ştia că-i impunea condiţiunea sa de sclavă, simţì cu incetul născĕndu-se in inima ei un alt sentiment, care la inceput nu şi-l putea explica, dar pe care in cele din urmă l'a putut numì amor, fiindcă acesta era primul bărbat care se apropiase de ea şi care ii spunea că o iubeşte. Aşa e natura umană!

(Va urma) *G. SION.*

SCRISORI DIN ITALIA

Iubite . . . . . .

Lungă şi lată-i lumea, dar mai lung şi mai lat e sufletul nostru, căci el, ca marea, le poate cuprinde pe toate in coprins şi'n adăncime şi le poate ca dinsa reflecta.

In ostenitorul meu drum am trecut cu ochiul rece pe lăngă mai toate celea, şi, dacă n'ar fi fost Veneţia in cale, de sigur aş fi ajuns la Roma cu estetica insultată de-o mulţime de lucruri şi de oameni strimbi, şi nu mi-ar fi remas o amintire lucidă decăt de Carintia şi de Semering. Dar am dat de Veneţia.

Cănd a cetit cineva prea multe istorii despre lumea depărtată, işi face el singur intr'insul un fel de lume fantasmagorică şi aprinsă care consumă mai dinainte puterea de admirare ce se cuvine realităţii, aşa incăt cănd o intilneşte pe dinsa, pe realitate, sau remăne străin sau o dispreţueşte.

Pănă aci Veneţia singură a eşit pentru mine din formula de mai sus. Dă-mi prin urmare voie să-ţi impărtăşesc impresiile şi emoţiunile mele din acest oraş, aşa cum mi-or veni sub condeiu, fără altă grije decăt de a-ţi păstra sinceritatea cu care m'au cuprins.

Am ajuns la Veneţia la 11 $^1/_2$ noaptea, ostenit şi necăjit ca un orfan, şi la gară m'am svirlit cam hărţăgos in luntrea unui moşneag slut şi osos, care, indată ce m'a infăşat in tartan, a apucat lopata de un capĕt şi cu o rară dibăcie s'a descurcat din pănza de gondole ce incunjura cheul şi a eşit la limpeziş. Şi cu căt ne desfăceam de

ceilalţi şi remăneam singuri, cu atăt intram intr'o lume noue, care se desfăşura cuminte şi măreaţă dealungul vestitului Canale-grande. Deoparte şi de alta se ridicau palatele atător familii strălucite, stănd strinse coastă in coastă, cu faţa lor de-o inmobilitate sfioasă, ear pe ele cădea luna, clară şi melancolică, ca o măngăiere ce o trimitea timpul in toate nopţile acestor intristate ziduri de demult. Pe apa vĕnĕtă a lagunelor nimeni!.. Şi de unde imi era frig in vagon şi mĕ simţeam ostenit, mi s'a părut că am inviat şi m'am incălzit, şi o ciudată deşteptare de trecut, de-o lume trăită, s'a făcut in mine, şi numai decăt m'am găsit bine şi cunoscut cu aceste ziduri. Dacă nu voiu muri pe undeva ucis sau dintr'o intimplare, ştiu că aş veni să-mi sfirşesc zilele aici. Veneţia e un mormĕnt şi un raiu totdeodată. Totul pare blănd şi iertător, şi pacea este adăncă căt luna in cer. Acuma am inţeles căt este de dreaptă şi de adevĕrată pagina la care s'a oprit leul Veneţiei: *pax tibi Marce, Evangelista meus.* Pace de sus pănă jos, eternitate, şi peste ele zimbetul ceresc al nopţii. Gondolierul, care par'că simţea unde imi era sufletul, se'ntorcea din cănd in cănd spre mine şi-mi arunca in taină căte un nume:

— Palasso (in loc de palazzo) Cornaro, palasso Dandolo, palasso Foscari, Mocenigo, Marino Faliero, etc. etc., şi intre aceste evocaţiuni ale trecutului işi punea accentul lui bărbătesc şi dramatic, ori de căte ori trecea prin faţa vreunui canal mic:

— He!... he!... ca să nu se lovească de altă gondolă.

Fiindcă am tras la hotelul Danieli, pe cheiul Schiavonilor, a trebuit să iau Veneţia in lung, şi pentru a scurta drumul, vislaşul, sub Ponte di Rialto, a cărmit-o la stinga. Iţi spun drept că aici, printr'o mişcare instinctivă, m'am ferit. Aşa de ingust era canalul, şi masa de piatră ce-şi da măna deasupra mea era atăta de enormă incăt mi-a fost frică că mĕ striveşte. Tăceam ca o mumie şi deabea indrăsneam să mĕ uit pe virfuri, cari, pe ici pe colo, se luminau de lună, cănd, deodată, glasul aramei resună falnic miezul nopţii!

O serman Eminescu, ce bine a inţeles el Veneţia! Din sonetul lui se evaporează intocmai splendoarea mormĕntală a acestei cetăţi, şi poate dacă ar fi o mică neasemănare cu realitatea in versul

San Marco sinistru miezul nopţii bate

aceasta se poate pune in socoteala temperamentului artistului, căci Veneţia nu e sinistră. E greu de lămurit cum este ea, dar sinistră nu e. E sepulcrală şi măreaţă, dar are splendoarea unui mormĕnt in care ar odihnì geniul sau melancolia, şi un singur moment nu se desprinde din aceste bĕtrâne palaturi inriurirea dureroasă a sinistrului. Când San Marc a bătut douĕsprezece, eu am simţim o vibraţiune par'că aş fi fost eu insum de aramă şi par'că aş fi purtat cu mine de trei sute de ani echoul acestui glas, grav, adânc, dar senin. Şi astfel, din canal, in canal, din arc, in arc, mi-au ajuns profanele oase pe sub Puntea Suspinelor. La trei paşi am intrat in hotel şi m'am culcat. Că m'am culcat e mai mult o vorbă. Hotelul acesta e elegant şi pare nou; dar ce-o să-i faci, dacă mâna păgână şi slută a presentului nu poate să inăbuşe glasul trecutului! Zugrăveala de pe ziduri, pervazul oglinzei, florile incrustate in scrin, un lanţ de clopoţel remas din greşeală lângă soneria electrică, toate acestea se uitau străine şi eloquente la mobila de chembrică şireată. Ear după ce am suflat in luminare, m'am uitat in intuneric cu mulţumire. Eram fericit, curat fericit, par'că m'aş fi simţit lângă o femee care mi-ar fi fost dragă.

Şi mai departe; câtă dreptate, mĕ gândeam, a avut Shakespeare să aleagă Veneţia pentru douĕ din piesele lui! Unde putea mai bine să clocotească durérea furioasă a lui Othello? unde putea să crească Desdemona cu pĕrul mai lung şi dorul mai cald? In ce loc ar fi putut Shylock să ia zălog pentru bani carne de om? unde se puteau naşte şi trăì mai adevĕraţi: şi fiică-sa (Bessica mi se pare), şi Portia, şi Antonio, decât in Veneţia? Una singură din creaţiunile Shakespiriane imi pare că nu se incadrează in Veneţia: Jago. Jago este miserabilul cel mai desăvirşit şi mai inutil din

tot teatrul lui Shakespeare, canalia cea mai veninoasă şi mai putredă, şi e canalie de geaba, face rĕu pentru plăcerea de a-l face, muşcă şi răneşte fără să-l fi muşcat nimeni. Ei, după ce ai avut impresia mea despre Veneţia, acest Jago devine imposibil in zidurile ei. Nu doar că n'or fi fost mişei destui şi aici; nu doar că Ghetto n'o fi zămislit destui cămătari şi n'o fi servit de teatru la o mulţime de injosiri trupeşti şi sufleteşti. Dar aceştia toţi işi aveau cuvintele lor de paria ca să fie aşa. Chiar Shylock pe Ponte di Rialto, in chiliuţa lui de samsar, devine posibil, când ştii că semeţul Antonio scuipa intăi in pragul lui şi apoi intra. Dar Jago? Jago este o monstruositate in intreaga natură, şi liniele Veneţiei nu puteau să se desarmoniseze până a lua formele unei şopirle ca el. Mie mi se pare că Shakespeare şi-a găsit cadru. Dar eată-mĕ făcĕnd critică, intocmai cum d-nu Jourdain făcea proză, fără să ştie.

Aici o mare pauză. Impresiele de a doua zi, de la lumină, se schimbarĕ. Nota dominantă remănĕnd aceiaşi, tinta se incălzise. De la Veneţia cu lună la Veneţia cu soare.

Şi mai intăi un mic episod de călĕtorii.

Suindu-mĕ la Viena in vagon, cu un englez cărămiziu, un dalmat (sau naiba ştie ce-o fi fost) sprinţar şi mucalit ca un clown, un vĕnzĕtor de porci vienez, buhav ca de dropică, eată douĕ matroane călĕtoare cari păşeau in virful degetelor, ca nişte găinuşi de munte, indreptăndu-se spre compartimentul nostru. He! he! poţi să fii iubitor de natură căt ai poftì, când se arată virful unui picioruş nostim, ia par'că nu ştiu cum iţi vine să-ţi măngăi capĕtul mustaţei, ori să-ţi treci măna prin cioc ori prin barbă, după cum ţi-e firea şi podoaba obrazului. Eu iţi spun drept că-mi dreseiu creasta şi le aşteptaiu să se urce. Vorba intăia ce o rostiră fù:

— Stiupid!...

Tocmai mai tărziu aflaiu că in Bedeckerul lor sta scris că trebue să stai in vagon cu faţa spre apus şi să ocupi locul din stinga, ca să poţi consuma poesia de pe Semering.

Şi atăt stinga cât şi apusul erau ocupate de sus citaţii domni.

Insfirşit, prea bine, fie şi *stiupid!* Hai să vedem acum cum stă n cu inventarul: una tĕnĕră, alta nu prea matură, ba chiar matură cum se cade. Tĕnĕra se trăntì supĕrată in colţul din dreapta (vai!) şi se făcù că inchide ochii. Când zic *se făcù* vreau să spuiu că nu-i inchise de loc, căci pe ici pe colo da cu privirea nenumĕrate raite prin partea noastră, aşa ca din greşeală, şi când descoperì ceafa cu douĕ etaje a vienezului, se puse pe un ris sănătos şi tĕnĕr, care, dacă nu făcea cinste creşterii ei, da la lumină o coroană de dinţi albi şi ştrengari, de-ţi era mai mare dragul să-i priveşti. Eu eram gata de aşa treabă, şi astfel, pe tăcute, devenirĕm prieteni in numele risului. Bĕtrâna se supără odată, măcar că ridea şi ea, şi-i zise tare:

— Olivia!

Neamţul işi proptise capul in păntece şi trecuse in lumea dreptilor.

Insfirşit pe la douĕsprezece ajungem la o staţie oarecare cu *berg* pe la sfirşit, unde, spre a scurta, dejunăm, eu in gară, ele in vagon. Iute, plecăm. Le era sete. La viitoarea staţie iau răpede o halbă cu apă şi un pahar, le adăp, ne zimbim, la darea bacşişului se iveşte controversă, eu intind măna, Olivia mĕ apucă de mănă, ba o fi, ba n'o fi, şi eacă-ne in vorbă...

Americance de la Chicago. Zĕu, că par'că nu e iertat să vie cineva aşa de departe. Dă-i vorbă (cum dă Dumnezeu) dă-i, dă-i, până la Ponteba. Aci, graniţa. Fata ridea şi se indigna in contra mojicilor de vameşi cari rĕscolesc prin cuferile doamnelor. Atunci o idee imi veni, ca rĕposatului de Girardin, şi mĕ hotărìi, in numele d-lui Curtopassi, să impiedec pe macaronari de-a se atinge de dantelele Oliviei. Puseiu cheile de la cuferile lor in buzunar, luaiu fata de braţ şi hai la dogana, unde declaraiu valizele lor drept ale mele, presentând totodată şi porunca legaţiunei italiane de liberă trecere. Când colo ce să vezi! Eu, cu jumĕtate din bagaj veneam de la Bucureşti şi cu jumĕtate de la Chicago.

Dar se vede că ştie domnul de ştirea curtezanilor, căci controlorul puse măna la şapcă, se inclină şi dete lucrurile la o parte, fără să le deschidă. Eram scăpaţi. Olivia se făcuse galbenă şi roşie de vre-o trei ori, şi cănd se vĕzù liberă oftâ din greu. Eu iţi spun drept că nu mi-ar fi părut tocmai rĕu să vĕd pe italian scuturăndu-mi aşa zisele mele *biancherii* ce-mi veneau din Chicago. Dar mai bine aşa. Americancele incepură să mĕ creadă un personaj. Drept recunoştinţă mĕ poftiră la masa lor. Aduserăm chianti şi, na şi ţie, na şi mie, se deslegară limbele. Se inţelege că vorba *stiupid* avea un rol foarte important, la adresa vameşilor, la a vinului, la a vre-o douăzeci şi patru de tuneluri ce trecurăm pe rănd. La urmă ne schimbarăm cărţile: Miss O. Woodward şi Lady R. S. Bryton. Asta şi cu X Y e tot atăta.

Infine, spre a mĕ intoarce, ne despărţirĕm la Veneţia prieteni. Ele traserĕ la o cunoştinţă, eu la hotel.

Deabea adormisem, cănd bătù cineva la uşe.

— Ce-i?

— Domnule, douĕ doamne vor să vĕ vorbească. Nu ştiu ce tot spun despre nişte chei.

Şi atunci auzii pe americancele mele prăpădindu-se de ris pe la uşe. Nu puteau să se culce, sĕrmanele, şi-şi luaserĕ curaj să vie noaptea in virful hotelului meu spre a-şi găsì cheile.

Şi acum mĕ intorc.

A doua zi, la nouĕ ore, eram pe piaţa San Marco. Cea dintăi persoană de care dădui cu ochii fu Mìss Woodword. Acù era nostimă de tot, tunsă ca un şcolar, elegantă, tĕnĕră, fără nimic din bădărănia englejilor călĕtori. Ne scuturarăm de mănă, mĕ invirtii odată imprejurul ei ca imprejurul coloanei leului şi ne despărţirĕm, ea spre a se duce la o fabrică de oglinzi, eu spre a cerceta biserica San Marco.

Mai inainte de-a intra in impresiele sacre, dă-mi voie să mĕ opresc puţin.

Ştiu că ai vĕzut Veneţia şi multe alte lucruri fru-

moase in lumea asta. Cunoşti ceva asemănător palatului ducal şi intregei aceste pieţe?

Puternica originalitate ce se desprinde din zidul neted al palatului dogilor are un farmec atăt de mare şi de personal, incăt dacă i-ai răpì apa canalului, cerul Veneţiei, piaţa, porumbii, etc., şi l'ai pune intr'un tărg modern, tot el ar fi, se'nţelege cu mai puţină culoare locală, dar ar fi. Cu amestecul de bizantin şi gotic şi cu acel ceva neted şi senin ce e caracteristic Veneţiei, se formează o artă a parte, de-o puritate clasică, dar caldă, alături de care iţi vine greu să pui faptul istoric al consiliului de zece, al punţii suspinelor, etc. Aşa cum e astăzi şi cum trebue să fi fost şi atunci, palatul dogilor n'are nimic inquisitorial şi sinistru; e palatul dogelui Mocenigo, un cap frumos de artist; e palatul splendid al lui Dandolo, care organisa cruciade contra Constantinopolei şi aducea in biserica Veneţiei comorile din toate bisericele păgăne; ar fi insfirşit palatul din care te-ai aştepta să se coboare Veneţia lui Paul Veronese sau o dogaresă ideală semănănd cu fecioara de Foligno a lui Raphael. De aceea cănd auzi pe ghid spunĕndu-ţi:

— Da cette finestra lu doz anounsait qu'on avait décapité oun om (de cette fenêtre le doge annonçait etc.).

Sau alte farse de felul acesta, iţi vine să crezi că glumeşte, sau le primeşti ca nişte anachronisme supărătoare, cum adesea spun aceşti şarlatani.

Pe dinăuntru şi pe dinafară intregul palat este o concepţie in care se oglindeşte tot geniul Adriaticei, şi ogiva, incrustată in fruntea netedă a zidăriei, te priveşte ca un ochiu blănd, cu o rază ce vine de departe, din veacul al XV ori al XVI. Imi pare rĕu că nu se ştie sau că nu ştiu eu cine este architectul acestui monument, căci l'aş pune in sufletul meu printre cei căţiva dumnezei pe care ii adorez.

Intreaga piaţă San Marco are farmec. Cred insă că e mai bine s'o vezi intr'o zi de sĕrbătoare, cănd nu mai furnică norodul acesta mojic şi samsar, imbrăcat la modă şi tocmai de aceea trivialisat, care locueşte astăzi in Veneţia.

Să vezi piaţa singură, fără negustori, populată de cele două coloane, de umbrele turnurilor şi poate de gondolieri ori de oameni din popor.

Insfirşit intrăm in biserică.

Biserica aceasta este un fel de Dedal divin, cu o nesfirşită mulţime de unghiuri şi sinuosităţi, purtănd fiecare o lume intreagă de artă, de talent, de răbdare şi de suferinţe. Eu iţi dau impresia mea personală, umană, independentă de şcoală şi de teorie. Ca şcoală, cred că are caracteristica palatului, cu mai mult accent bizantin decăt gotic şi tocmai din această disproporţie poate cu ceva mai puţin ton veneţian in architectură decăt palatul. Se zice că e luată, in linii generale, de pe S-ta Sofia din Constantinopole şi rotondele cu boltele lor alcătuesc semnul creştinătăţii. Pentru mine ceeace este veneţian, ceeace este renaştere italiană de-o incomparabilă splendoare, sunt lăuntrurile. Căt suflet de *atunci* trăeşte *astăzi* in aceste ziduri, absolut nu se poate spune, căci el trăeşte in culoare, in arcul bolţei, in infinita şi generoasa inchipuire cu care maestrii mozaişti au purtat linia, imbrăcănd podelele cele mai neinsemnate cu un painjiniş neperitor de fantasie culorată.

Mai intăi Capela. Aici suntem pe mănile lui Tizziano şi a familiei de mozaişti Zucatti. Numele acesta mi-a adus aminte una din cărţile pline de inexactităţi, de talent şi de farmec a d nei George Sand: *Les maîtres mosaïstes*, după cum intreaga Veneţie mi-a adus aminte pe Shakespeare, pe Paul de S-t Victor şi pe Emilio Castelar. Nimeni din oamenii cari au trecut prin Veneţia nu au prins mai poetic şi mai natural meziul incunjurător al templelor acestora de artă decăt ea. Negreşit la George Sand este amor la mijloc, dragostea bĕtrănului Zucatti pentru copii lui, protecţia lui Tizziano, etc.; insfirşit sentimente afective cari atrag. Ştiu. Dar ce să fac dacă atunci cănd am cetit numele lui Francesco Zucatti, cel mai ilustru dintre fraţi, pe mozaica care infăţişează pe Evangelistul Marcu, mi s'a părut că vĕd pe tĕnĕr urcat pe schele şi bătĕnd ţintele de sticlă colorată in pasta de pulbere de marmură şi albuş de ou, aşa după

cum mi-l aduceam aminte din George Sand? Aici e şi chestie de temperament.

Mĕ opresc aici, căci vĕd că am umplut patru coale de hărtie şi incep să deviu halima. Dacă nu ţi s'a urit cu atâta artă făcută de un profan ţe-aşi mai scrie. (Cetitorul, a parte: Uf!..)

1888, Maiu 20, Roma.

Dragă . . . .

Intors azi de dimineaţă de la Neapoli am găsit, spre marea mea bucurie, trei scrisori din ţară.

Insfirşit te-a tăiat vremea sub limbă şi ai vorbit... Sunt fericit, curat şi fără intorsături. După o sĕptĕmână de viaţă aproape ideală, imprejurările mi-au adus in aceiaşi zi trei scrisori, trei, şi câteşi trele bune... Incep să mĕ tem de vre-o catastrofă, căci, cum zice scriptura, e aşa făcut in lume ca alături de şeapte vaci grase să vie şeapte slabe.

Iniţialele le-am inţeles numai pe jumĕtate. O să ajungi, cu voia lui Dumnezeu, să le numeşti A prim, A secund, căci n'o să mai fie loc in alfabet.

Eu insă, sunt foarte departe de asemenea lucruri. Afară de noutatea mai tuturor impresielor mele, e un soiu de transparent ciudat care s'a lăsat pe partea veselă a vieţei resultând din sensualitate. Neavĕnd prieteni intimi cu care să-ţi comunici isbânzile erotice; ne iubind pe nicio femee cu partea sufletului, trăesc de patru luni intr'un fel de atmosferă de senin care atinge indiferenţa. Dacă ai incercat vreodată să innoţi, trebue să fi simţit impresia curioasă ce ţi-o produce faptul că poţi pluti. Astfel eu: mĕ mir uneori că stau la suprafaţă, că plutesc liniştit şi mĕ uit cuminte la o mulţime de lucruri frumoase. Singurătatea te inchide şi te simplifică. Afară de un inceput de dragoste,

inpănzuit la Porto d'Anzio şi care sper să-l inşir mai departe la toamnă, nimic nu m'a scos din placiditatea ideală a artei. E poate cam umflat ceeace iţi spun, dar e foarte adevěrat. Cănd eşi din Roma, ceeace nu mai e artă, e senin de mare, e soare ori lună, e Napoli, ori Anzio, ori Pompei, ori Castellamare, oricăte şi mai căte colţuri de-o rară frumuseţe, pe cari natura le-a dăruit cu imbelşugare coastelor Italiei. Dacă la acestea mai adaugi lipsa ce pururi stă in suflet cănd mintea se uită inapoi, ajungi să-ţi dai intrucătva seamă de formula unei vieţi ca a mea.

Acum o sěptěmănă am plecat la Napoli. Oraşul acesta e cea mai stranie adunătură de extreme: munte şi mare; lux şi sărăcie; palate şi monumente alături de murdăria sordidă a stradelor şi oamenilor; femei elegante şi frumoase, faţă cu cei mai strimbi şi mai anemici bětrăni; căntăreţi săraci cari poartă incălţăminte de lac şi inele de preţ; insfirşit, şease sute de mii de suflete grămădite pe lungul cheiului intre inălţimi vulcanice şi apă, pe care le arde focul de-a trăì, de-a iubì, de-a măncà, şi care cad prada holerii cu miele dar nu se depărtează de poalele calde ale Vesuvului. Ear deasupra lor, ca o făclie a morţii, se vede noaptea virful Vulcanului aruncănd in vězduh o vecĭnică colcăială aprinsă, cătră care, de la Capri, m'am uitat ciasuri intregi, atras şi purtat prin simburele de nebunie ce trăeşte in fiecare din noi cătră misterioasa flacără a pămĕntului.

In Napoli, musěul Ferdinando e o comoară fără preţ pentru iubitorii de frumos. Las pictura la o parte. In sculptură tot ce s'a descoperit in vremile moderne, cu bogăţiele de la termele lui Caracala, cu bronzurile splendide, cu faimosul taur farneze, cu toate suvenirile, ce palpită ăncă de viaţă, de la Pompei, sunt comod instalate in musěul naţional de aci. Ceeace mai cu seamă m'a interesat, a fost galeria statuelor şi busturilor Impěraţilor Romani. Să-i vezi pe toţi aşezaţi in ordine cronologică, incepěnd cu Caesar şi trecěnd pănă dincolo de dinastia Severilor; să vezi pe blăndul Nerva, cuminte, simplu, blajin, pe divul nostru Impěrat

alături, cu nasul subţiratec, slab, frumos, şi cu o privire lungă şi gănditoare, ăncă tĕnĕr dar deja par'că nemuritor; să vezi alături pe femeea lui Plotina, cu conciu ca ţărancele noastre; apoi pe Eliu Adrian, cam mătăhălos, cu un cap mare de cioban; dincolo Antonin Piu, surizĕtor ca un papă şi cam bleg; apoi Marc Aurel, numit pe bust Amu Veru cum il chema ca simplu cetăţean; apoi Comod; infine intreaga periodă fericită de o sută de ani a Imperiului cu bărbaţii şi adesea şi femeile cari l'au stăpănit. E o privelişte mişcătoare, crede-mĕ, căci fiecare statue iţi spune ceva din ceeace a trebuit să fie omul. Faţă in faţă cu marmura lui Trajan ca Impĕrat este statua lui ca om, ca formă. E gol de sus pănă jos, dar capul e acelaş, măndru şi blănd. Imi propun la cea dintăi ocasie să mĕ intorc la Napoli ca să-mi iau note lămurite şi să-mi scriu impresiele de pe loc. Căte mai remăn de adăugat la monografia d-lui Odobescu! Trebue să ştii că o asemenea colecţie (de busturi) mai e la Capitoliu; o alta in Vatican, şi o a treia in musĕul familiei Borghesa din grădina cu acelaş nume. Pentru noi, pentru mine cel puţin, e un nespus farmec şi o sfăntă emoţiune de-a sta intr'o sală rece sub statua Impĕratului nostru şi a-i privì capul gănditor şi braţul vinjos, şi e o bucurie aproape copilărească dar intru cătva artistică de-a constata că te cobori, ca popor, din contempuranii acestui om, poate cel mai majestos şi mai frumos din toată colecţia aceea de geniuri, de nebuni, de criminali şi de filosofi.

Dar ho, cu istoria.

De la Napoli am luat vaporul care face serviciul poştal in golf şi am pornit-o la Capri, unde mĕ aşteptau trei (adică trei) conese. Nu te mira de cumulul acesta. După cum in Germania toată lumea e mai mult sau mai puţin doctor, aici toţi botezaţii intru Christos sunt principi, conţi, marchiji, ear liberalii cari nu se pot desface de mania aceasta sunt şi ei signor cavaliêre ori commendatore. Vaporul atinge toate punctele populate de pe golf: Vico, Sorento, Capri şi ăncă douĕ trei cari imi scapă.

Nu ştii ce simţimĕnt de mulţumire egoistă, ce beati-

tudine de om prost, care se crede dator să admire verba magistri, mě prinsese in faţa atător insemnate locuri, la care am visat cu toţii cetind pe Lamartine ori Speronare a lui Dumas tatăl! A-ţi spune că am avut o decepţie ar fi exagerat şi nedrept, căci la intoarcere, când am făcut drumul, pe uscat, m'am incredinţat că e o gură de raiu locul acesta. Dar la entusiasmul şi ideea ce mi-o făcusem eu de Sorento nu respundea de loc acea rîpă straşnică pe marginea căreia stau infipte nişte hoteluri monumentale, cu căte cinci rănduri, şi acel mititel sin stincos, fără ţerm prelung, fără nisip, fără lenea valului, concretisată aşa de bine la Porto d'Anzio bunăoară in desfăşurarea umedă şi moale a plagei. Şi atunci am avut un fel de părere de rěu retrospectivă faţă cu mărturirea lui Lamartine:

Sur la *plage sonore* où la mer de Sorente
Déroule ses flots bleus aux pieds de l'oranger
Il est près du sentier... etc.

Dar privind mai lung golful am ajuns la explicaţia firească a acestei hiperbole sau mai bine anomalii aparente. Ştii că *le premier regret* este un apendice la Grazziella, care, după cum ţi-aduci aminte, se petrece in insula Ischia. Insula aceasta e aşezată in golf faţă in faţă cu Sorento, şi marea care se leagănă intre ele se numeşte mai prieteneşte marea Sorentului. Deci, *la plage sonore ou la mer de Sorente déroule ses flots* nu este plaja Sorentului ci a Ischiei, pe care vine valul cu numele Sorento şi-şi desfăşură cutele sale. Acum, spre mai mare control, ar fi trebuit să věd şi Ischia, spre a mě asigura dacă are o plaje prelungă şi resunătoare. Desigur, această anchetă nu e de loc poetică, dar e interesantă, fiindcă, ca chestiune de psicologie, e curios să vezi pănă unde se aprinde şi de unde incepe a falsifica fantasia unui poet care a trăit şi a iubit pe locurile astea, căci legenda lamartiniană se intinde pănă la Capri şi Sorento; mai departe, toată descrierea din poesie, cu portocalii, cu cărările pe stincă, cu gardurile vii şi inflorite, e adevěrată.

La Ischia insă, n'am putut să mĕ duc, căci vaporul de la Capri se intoarce inapoi la Napoli, şi cu barca e prea departe. Afară de asta am şi nenorocirea de-a suferì du mal de mer.

La Capri am stat şease zile. Când te apropii cu vaporul pentru intăiaşdată de insulă ai un fel de nesiguranţă, de frică, care vine deacolo că marginele ei resar deodată din fundurile mării şi cu indrăsneală se duc in vĕzduh la inălţimi ameţitoare. Dar când te-ai aşezat in-tr'insa.... nu ştiu ce să mai spui. Niciodată in viaţa mea n'am fost mai senin, mai limpede, mai plin de lumina idealului ca in' aceste şease zile. Cele trei contese: neneaca cu fiicele, mĕ legau tocmai cât trebue, de umbra pămĕntului, dar nicio singură minută nu mi-au supărat liniştea sufletească. Intr'o singură noapte s'a urmat oarecare insomnie, căci, după prealabilă inţelegere, trebuea să se coboare de sus de la rândul intăi jos la mine, una din fete, cu picioruşile goale, in cămeşuică, spre a-mi da dragă doamne un sărutat care mersese mazu la o partidă de concină. Şi era nebuna gata s'o facă, dacă din nenorocire, n'ar fi avut pe soră-sa, care, bolnavă de insomnie, era deapururea deşteaptă.

Revenind la Capri, nu ştiu cum o fi Olympul, dar ştiu că eu dacă aş fi insărcinat să aleg o reşedinţă zeilor, aici i-aş pune să locuiască. Inchipueşte-ţi o stincă selbatică şi goală ca un cap de vultur, care la mijloc ar fi strinsă ca o talie de femee, toată cioplită bănci, bănci pe cari cresc cu imbelşugare măslini, smochini, lămâi, viţa cea rĕstignită, scoroşi şi un soiu de smochini zişi din India, cu foaia grasă şi ghimpoasă; apoi, ici şi colo, magnolia, floarea cea mai delicată şi mai ideală ca parfum, care creşte câteodată in pomi mari şi stufoşi ca merii noştri; pune in acest peisaj, viele pompeiane, elegante, discrete, fără o scândură de acoperiş; populează insula cu o rasă de femei greco-romano-sarazină, cu ochìi imenşi, pieliţa obrazului bronzie, dinţii ca laptele, mergĕnd drepte ca nişte trestii, şi peste toate revarsă lumina soarelui Italieĭ, şi poate te vei apropia de adevĕrul realului. Nu unflu nimic. Chiar stradele cele

inguste din orăşelul Capri, murdare foarte adeseori, au un caracter de originalitate a parte, cu munţi de fructe şi de legume, cu marinari bětrâni şi sluţi, cu asini blegi cari guiţă de-ţi strepezesc dinţii de proşti şi triviali ce sunt. Un lucru curios: uici un om těněr nu intilneşti aci. Toţi sunt duşi ori in America, ori după pescuit pe mare, şi numai seara, după asfinţit, vezi sute de lumini pe apă care incep să se apropie de insulă. Ei se culcă insă in *Marina* cum ii zic, jos, la apă, şi numai sěrbătoarea vin pe la casele lor. Toată insula e proprietatea străinilor: Americani, Engleji, Franceji, Nemţi, Ruşi şi alte lifte; ici şi colo căte un napolitan.

Printre frumuseţele contempurane, douě sunt mai la iveală astăzi: una, Pasqualina, măritată de un an, care joacă tarantela ca Terpsichore insăşi; a doua Carolina, fată, věnzětoare de mărgean şi de... ochi dulci, la care contesele mele se uitau cu un fel de sictir foarte puţin onorabil, ceeace nu mě impiedeca pe mine de-a mě uita fără sictir, dar cu acelaş sentiment de neonorabilitate. De la aceasta din urmă am cumpěrat o bereta roşie, care e absolut de rigoare căt stai in Capri; ţi-o voiu hărăzì.

Cred că m'am intins cam mult, dar imi voiu pune streaje după ce-ţi voiu spune douě cuvinte despre ruinele lui Tiberiu, de Ana-Capri şi de grota de azur.

Dar ear mě intorc şi zic: renunţ de a-ţi mai spune cele douě cuvinte de sus, căci sunt sigur că in loc de douě au să fie nouě şi nouězeci şi nouě. Spre a-ţi da insě oarecare culoare locală, iţi adaug, ca apendice, un document, pe care chiar in minutul acesta il primesc de la Capri. Nu-i o felonie a ţi-l trimite, căci e iscălit cu un nume de imprumut: bietul Hamlet e pus la contribuţie.

Şi fiindcă doreai să-ţi vorbesc de-o femee, haide bre...

Mě ştii că am avut parte in lumea asta tot de femei urite, dar cari aveau căte ceva curios cé mě impresiona. Şi aici urmează menirea mea pe aceiaşi cale. Cea de la Porto d'Anzio deşi nu e frumoasă in general are in umbra frunţii o estompă de lumină ce vine de sus, de undeva

unde e cald, ear ochii, adănci şi străini, se uită cu un fel de gust de durere care-ţi pătrunde sufletul. Face parte din numĕrul rar al femeilor cari nu vorbesc mult şi tremură la un cuvĕnt mai prietenesc ce-ţi spun. Iţi voiu istorisì cǎndva şi de sigur nu voiu uita niciodată plimbarea ce am făcut-o singur intr'o zi pe malul mării, ascunşi de nişte dărămături de stinci, adesea silit s'o ridic in braţe ca să n'o ude limba valului care mie imi trecuse de mult peste glesne. Şi nu zicea nimic, numai căteodată cǎnd prindeam căte-o fărimă de uscat sigur, işi scotea piciouşul de sub streaşina rochii şi par'că mi-l inchina in semn de recunoştinţă; apoi imi lua braţul zimbind şi inclinǎndu-şi capul pe o parte ori pe alta şi astfel mergeam inainte ca nişte nebuni, fără să găndim că orice cale are şi intors. Cumnata ei, un tip de madonă Rafael, foarte cochetă, mi-a spus seara că *ne-a* căutat prin toate cotiturile stincelor şi nu ne-a găsit. Dinsa a plecat la Florenţa, dar mi-a făgăduit, cu o formă cinstită şi tremurătoare, că are să se intoarcă la Roma mai de vreme. Sper s'o revĕd şi mĕ bucur că-mi place. Poate, cine ştie, voiu putea s'o iubesc, şi aş fi fericit. Dacă n'ar fi decepţie. Am uitat să-ţi spun că e vĕduvă; o altă specialitate a mea.

Dar era vorba să-ţi istorisesc de cea de la Capri. Aici e curat crailic pehlivănesc. E totdeauna urit să-ţi dai pe faţă netrebniciea inimei şi să te făţărniceşti in amor, dar s'o ia dracul de fire omenească, dacă-ţi place să te afli in treabă, ia aşa ca să nu fie drumul fără călĕtori! Autoarea scrisorii ce-ţi trimit e o fiinţă simpatică, dealtminteri foarte inteligentă şi mai cu seamă foarte cultă. Dar.... nu-i drum de la mine la ea. Ce-o să fac? Am incălecat eu pe toate dobitoacele alergătoare ca să mĕ duc spre dinsa, dar nu merge. Treaba s'a inceput aşa: na Ioane, na Ileano; ţine in napoi Ioane, ţine Ileano. Azi o cărticică, măine o concinuţă şi haide, haide, vorba lui Effendim, pănă la Capri; am ajuns să jucăm concina pe un sfanţ plus un sărutat mazul. Şi ce să vezi? Jucam concina cu fante. Toţi fanţii ii ducea dracul in mănă, aşa că, spre a căştiga eu, trebuea

să-i lase sterpi. Şi inadevěr, cu o mirare foarte naturală, remănea cu valetul in mână fără să ia nimic cu el. Era treaba pe căştigatele.... Insfirşit, in vremea aceea, cum zice scriptura, s'a organisat o călětorie pe asini la Canagalilea. Ana-Capri e un tărguşor de două mii de suflete, infipt de vănturi in creştetul stincei, cu oameni cari nu s'au coborit niciodată deacolo. Drumul care duce la el e o fantasmagorie a naturei, o dungă albă scrisă pe marginea prăpăstiei, la o inălţime de căteva sute de metri, de te ia groaza cănd te uiţi in jos. Am făcut plimbarea spre seară, cu o droaie de conţi şi de duci napolitani, unii mai derbedei decăt alţii, cari făceau spirit repetănd glumele lui Cham, ori anecdotele de prin almanachuri, foarte bisericoşi şi prea bine crescuţi. La intoarcere, eu veneam liniştit, ţinĕndu-mi ciuşu de scurt ca să nu mĕ dea de rîpă, cănd eacă dracul de femeie că trece pe lăngă mine mai repejor şi intorcĕndu-se spre partea mea, cu ochii daţi peste cap:

— *Vous n'avez pas été habile à Ana-Capri. C'est une occasion qui ne se retrouvera plus.*

Asta era vorbă să fie. Aci era pontul. Fiecare, preocupat de pielea sa, se ducea cu nasul intre urechile măgarului, fără să se uite inapoi. Ş'atunci năvală nene să-mi iau mazul. Era s'o dau de mal odată, căci ori de căte ori mĕ intindeam eu s'o sărut, ea să dedea in lături. Aşa m'a săcăit pănă acasă. Şi-ţi poţi inchipuì ce chin, fiindcă nu de geaba e măgarul frate cu catîrul: cănd trebuea să alerg ca s'o ajung, el sta; cănd vream să stau alături de dinsa el punea capul in piept şi remăi sănător Ştefane. In cele din urmă, cănd să intrăm pe poarta hanului şi cănd eu renunţasem deocamdată la maz, o simt prin intunerec intinzĕndu-se spre mine şi... ţoc una pe găt şi alta găndesc in ureche. Imi luasem porţia.

Roma, 8 Septemvrie 1888.

Iubite . . . . . .

Aveam de gănd să-ţi urmez scrisoarea pe acelaş ton şi să-ţi istorisesc impresiele mele de la Pompei. E atăt de falsă toată icoana ce s'a dat pănă acum de aceste ruine vii, e atăt de umflată, şi Bulwer insuş, care, ca romancier, putea să se depărteze puţin de istorie numai să-ţi dea mediul verisimil, e aşa de departe de adevĕr, incăt s'ar putea da o notă noue in acest imn cătră antichitatea romană, şi s'ar putea scrie o frumoasă pagină, ajutat de Mommsen (pe care mi l'au procurat tradus in franţuzeşte pănă la vol. 7) şi de Fiorelli, directorul săpăturilor şi al museelor italiane. Să vezi lupanarele, să vezi nişte chiliuţe de odăi infame, cu fel de fel de caricaturi zugrăvite pe ziduri; să vezi grămada oraşului inghesuită, strimtă, fără un palmac de pămĕnt liber ori de grădiniţă; să intri in interiorul băilor şi să le vezi pardosite de marmură, dar joase, intunecoase,—se degaje sentimentul unui fel de *bien-être* surprinzĕtor că trăeşti astăzi in lume cu aer mult, larg,—şi ai nota exactă a celor 1800 de ani de distanţă, care, ca formulă filosofică, s'ar putea desfăşura intr'un lanţ lung a cărui extremitate să fie una virită in pămĕnt ear cealaltă să se ducă in vĕzduh: de cea dintăi ar ţine oamenii trecutului, ear de cealaltă ai viitorului. Eu cred că adevĕrata caracteristică a progresului omenirei este tendinţa de-a se desface de pămĕnt, in sensul acestei gradaţii: sĕlbatecilor celor mai vechi, grotele şi găurile naturale; primilor oameni, stringi pereche, bordee in pămĕnt; primilor ciobani, colibele la suprafaţă; primelor rudimente de civilisaţie, casele tupilate de pămĕnt ars; apoi inceputul centrelor mari, cu masivitatea intunecoasă a templelor de la Delhi, cu turnurile greoaie şi fără lumină ale Babilonului. Ninivei, etc.; apoi masivul Ierusalimului; apoi Roma cu templele deschise spre cer, dar cu lumea grămădită in case fără lumină, fără aer, strinsă şi inghemuită; apoi catacombele creştinilor; apoi papalitatea, care incepe de pe la finele

evului mediu să se desfacă; apoi modernii; apoi contempuranii şi insfirşit noi, cari ne caracterisăm prin dorinţa de-a soarbe distanţele, de-a birui tot şi de-a pluti in vĕzduh. Poate că religiunea lui Christos, care deschise atătea orizonturi sufletului, a deprins şi vederea a se uita mai fără sfială spre cer. Nu ştiu; dar vei vedea când vei veni la Roma vreodată că antichitatea, afară de temple şi monumente publice, cari erau deschise şi mărețe, trăia in găuri inchise şi neluminate. Chiar palatele cele mari de pe Palatin, ale lui Neron, Domiţian, Caligula şi August, cari azi sunt intregi desgropate, iţi produc groază prin masivitatea zidării şi intunerecul ce domneşte in el.

Dar vĕd c'am pornit-o ear.

Te imbrăţişez şi te doresc. Apropos, am inţeles rĕu, ori e adevĕrat: vii in Italia? Spune-mi când şi cum, ca să-mi pregătesc inima la bucurie şi să te primesc cu toată pompa cuvenită unei fiinţe iubite.

X. Y. Z.

Roma, 9 Septemvrie 1888.

CĂTEVA CESTIUNI METODOLOGICE

(STUDIU ASUPRA UNOR CAPITULE DIN «LOGICA» D-LUI T. MAIORESCU. ED. II. BUCUREŞTI 1886).

III. (1)

Studiul metodologiei este un cămp mănos pentru cei ce se ocupă de instrucţiune. El deschide profesorilor, institutorilor şi invăţătorilor o privire orientată asupra modurilor de procedere la invăţămĕnt, şi le dă mijlocul de-a practica cu pricepere impărtăşirea cunoştinţelor. Când materia tractată in partea metodologică a cărţii d-lui Maiorescu va ajunge să fie o proprietate sigură şi bine inţeleasă a profesorilor romăni, şcoala noastră va fi invins cele mai mari piedeci, ce se opun progresului ei. Partea metodologică din cartea d-lui Maiorescu ne atrage băgarea de samă asupra unor cestiuni ce sunt chemate a da şi Logicei la Romăni un croiu potrivit cu marile reforme din timpul mai nou. Pentru noi importanţa acestei materii este indoit de mare, căci prin această materie se pun fundamentele la o organisare raţională in cele mai din lăuntru ale invăţămĕntului fără privire la destinaţiunea specială a şcoalei. Avem şcoale mari şi frumoase, inzestrate cu unelte de invăţămĕnt după modeluri europene. Dar ce lucrăm, cum propunem in aceste şcoale? Datori suntem a ne pune noi inşine aceste intrebări. Au oare toţi invăţătorii, institutorii şi profesorii con-

1) Vezi «Conv. lit.» de la 1 August şi 1 Septemvrie.

ştiinţa de-a fi orientaţi nu numai in materia ce prcpun, ci şi in modul cum are să se propună ştiinţa ce profesează? Intonăm adeseori principiul „desvoltării armonice a facultăţilor" elevului; suntem insă cu toţii orientaţi şi asupra armoniei mijloacelor, adecă asupra legăturii organice, ce uneşte modurile de procedere la cele mai felurite obiecte de invăţămênt, ori chiar asupra locului ce-l ocupă o deprindere oarecare in sistema de procederi metodice? Eacă intrebările la care nu poate respunde decât studiul temeinic asupra cestiunilor din metodologie.

Adăogăm acest capital pedagogic pentru a ilustra măcar in fugă şi in câteva trăsuri aplicarea cunoştinţelor metodologice la practica invăţămêntului. Exemplele nu vor putea servì decât pentru a da o idee despre principiile, ce sunt a se observa la propunerea raţională a oricărei materii. Insemnăm, că nu vom avea in vedere decât invăţămêntul elementar de care se impărtăşesc masele cele mari ale poporului.

Incepem cu modul de predare al ştiinţelor naturale, care au dat primul indemn la cercetările metodologice, de care vorbirêm.

La propunerea istoriei naturale (zoologie, botanică, mineralogie) inceputul se va face cu intuirea şi descrierea indivizilor, ce se infăţişează şcolarilor in natură. Ilustraţiunile, cele mai perfecte nu se folosesc decât de nevoie. După ce şcolarii au intuit şi descris un numĕr oarecare de indivizi, abstragem insuşirile lor comune. Feluritele abstracţiuni ne vor servì ca elemente de judecată pentru a stabilì raporturi de coexistenţă constantă, ce intră in definiţiile genurilor. Din definiţiile genurilor abstragem deasemenea note comune, a căror coexistenţă constantă va servì inducţiunii raporturilor, ce constituesc definiţiile unei familii, ale unui ordin, ale clasei, tip şi impĕrăţii. Se inţelege, că inducţiunea descopere aceste raporturi succesiv şi in mĕsura, in care inaintează intuirea şi descrierea indivizilor, de la care avem totdeauna să mânecăm. Ar fi greşit să incepem bunăoară in şcoala primară cu caracterisarea unei clase, a unei

familii, ori chiar şi numai a unui gen de corpuri naturale, inainte de-a fi săvirşit intuirea şi descrierea indivizilor din acel grup. Aflarea concordanţelor ori diferinţelor ce impreună ori despart grupurile de corpuri naturale nu se poate face decât după ce elementele acestor concordanţe ori diferinţe au fost abstrase cu ocasiunea descrierii corpurilor vĕzute.

Cu intuirea şi descrierea indivizilor, abstragerea notelor comune şi constituirea acestora in raporturi de coexistenţă constantă, nu e terminată lucrarea invăţămĕntului. Şcolarul trebue să mai facă experienţa, că resultatele dobăndite sunt şi necesare şi că tocmai prin aceasta ele sunt de folos omului in practica de toate zilele. El trebue să se deprinză şi in deducţiuni, care să-l ducă la experiinţi ce verifică raporturile constante, aflate pe cale inductivă. Dacă şcolarul a invăţat, că papura are trunchiu flexibil, invăţătorul trebue să-l conducă in lucrătoarea şcoalei şi să-i dea ocasiune a se convinge despre acest adevĕr, arătăndu-i cum se produc diferite impletituri de papură, care sunt de trebuinţă omului. Proba, că bastul cănepei e foarte flexibil, o face copila de ţăran, dacă o conducem la murătoarea de cănepă, la meliţă, ii arătăm torsul şi ţĕsutul şi albiturile, care toate sunt probele acestui adevĕr. Ocuparea şcolarului in lucrătoarea ori grădina şcoalei, escursiunile pe câmp, in pădure, la munte etc., visitarea stabilimentelor de economie ori de industrie din apropiere, ofer nenumĕrate ocasiuni pentru a face proba celor invăţate deprinzĕndu-se in a practica cunoştinţele dobăndite in şcoală.

Nu este scopul şcoalei primare nici secundare a adăncì şcolarul intr'o anumită ramură de producţiune. Pentru şcolar toate lucrurile şi lucrările au interesul de a-i verifica cunoştinţele şi a-l deprinde să le folosească la orice soiu de producţiune căreia s'ar dedica in viitor. Sunt şcoli, care fac negustorie cu productele de mănă ale băieţilor. Grădina ori lucrătoarea şcoalei nu stărue decât la producte, pentru care se află cumpĕrători. Vom inţelege numai decât greşala. Grădina ori lucrătoarea şcoalei nu sunt stabilimente

de fructificare a capitalelor. Valoarea lucrului de mănă practicat intr'o şcoală atĕrnă de la mulţimea cunoştinţelor, ce se vĕd intrupate in productele ei, fie aceste chiar numai puţin lucrative. Un singur strat, in care şcolarul cultivă măcar numai căte douĕ, trei fire din zece soiuri de legume, e de mai mare valoare didactică, decăt cultivarea unui soiu in grădina intreagă. Numĕrul cunoştinţelor, ce vin a fi aplicate in unul şi celălalt cas, este evident. Preferenţă vor avea fără indoeală deprinderile, care au să pregătească cetăţeanul viitor pentru soiurile de producţiune ce constituiesc condiţiunile de viaţă ale poporului dintr'un ţinut ori o ţară.

Fenomenele fisicale ori chimice se expun intuirii şcolarului prin experimente. Acestea sunt punctul de mănecare la o prelegere de fisică ori chimie. Experimentul trebue să se intueze şi să se descrie in toate amĕnuntele sale. Aceleaşi momente abstrase şi din alte experimente ori experienţe analoage ne vor da elementele de judecată pentru a induce legea de succesiune constantă. Nu e vorba la nici un obiect de invăţămĕnt de construirea raţionamentului cu premisele sale in toată regula. Şcolarul n'are să vorbească de premise şi conclusiuni; invăţătorul trebue insă să ştie in fiecare moment unde se găseşte, care intrebare vine mai nainte şi care are să urmeze mai tărziu. El trebue să cunoască răndul firesc al găndirii omeneşti, dacă cerem invăţămĕntului să ducă la resultate solide.

Legea odată formulată va servì acum ca punct de mănecare teoretic, pentru a trece la aplicarea deductivă. Dacă am aflat prin inducţiune, că corpurile se intind la căldură şi se contrag la rĕceală, vom putea da explicaţiunea intrebuinţării termometrului, că pentruce se inalţă mercurul cănd e cald şi cade la rĕceală şi care este folosul acestui instrument. Legea de succesiune dobăndită prin inducţiune din unele experienţe va servì ca mijloc pentru a explica şi produce alte experienţe, care adeveresc legea şi o face necesară in ochii şcolarului. El vede că cunoştinţele dobăndite sunt ceva sigur şi că sunt folositoare in viaţă.

Constatăm, că partea inductivă a invăţămĕntului, fie in fisică ori chimie, se practică destul de bine in cele mai multe şcoale. Nu tot aşa şi partea deductivă. Temele pentru aplicarea cunoştinţelor teoretice la problemele din viaţă ar trebuì să fie mai bine representate in manualele menite pentru invăţămĕntul elementar. Şi aici lucrătoarea şi grădina şcoalei sunt locul, unde şcolarul ar trebuì să se deprinză in resolvirea acestor teme, să inveţe a practica moduri de lucrare, a intrebuinţa unelte de lucru şi a le confecţiona el insuş din materii brute in mărime naturală ori ca modeluri in miniatură. Şcolarul insuş trebue să incerce practicarea feluritelor procederi şi manuări de unelte trebuincioase in economia casei şi a cămpului.

Lucrul de mănă a inceput in timpul mai nou a fi şi la noi obiectul de preocupaţiune al bărbaţilor de şcoală. In multe locuri a inceput a se introduce lucrul de mănă ca un nou obiect de invăţămĕnt al şcoalei primare, adăpănd şcolarii cu noue introduceri teoretice despre insemnătatea lui. Puţinele deprinderi practice se fac adeseori fără vreme şi fără privire la cunoştinţele dobăndite in şcoală. Multe lucruri neinvăţate in şcoală se practică in lucrătoare, şi mai toate cele invăţate in şcoală nu se practică de loc. Vom inţelege şi aici unde este a se găsì greşala. Lucrul de mănă trebue să fie intocmit astfel, ca să stea in intimă legătură cu materia de invăţămĕnt. El nu are să fie un obiect de invăţămĕnt deosebit ci o continuă verificare a adevĕrurilor teoretice dobăndite in şcoală. El are să fie technologia materiilor propuse. Deprinderile trebue să fie alese la timpul lor şi practicate in fiecare şcoală după trebuinţele specifice şi felul de ocupaţiune predomnitor intr'un anumit ţinut, oraş sau sat. Eacă un cămp de producţiune liberă, nelimitată prin programe de invăţămĕnt, ce se ofer inteligenţei invăţătorului.

Principiile de metodologie generală, de care vorbim, işi găsesc aplicaţiunea lor nu mai puţin la invăţămĕntul in limbă. Aici cămpul de experiinţă este graiul viu al poporului pe care arta scriitorilor noştri eminenţi l'a fixat in

scrierile lor de model. Piesele cuprinse in cartea de cetire, piese, care ar trebuì să cuprinză din frumuseţile limbei noastre ceeace este mai frumos, sunt temeiul empiric al invăţămĕntului elementar in limbă, din el au să se inducă legile limbei, adecă regulile gramaticale fie ale părţii analitice ori a celei sintactice. Intilnim adeseori usul invechit, care impărtăşeşte simplu regula gramaticală, reducĕnd exemplele din limbă la rolul secundar de-a servì numai ca ilustraţiuni ale regulei. Inţelegem, că o metodă raţională trebue să proceadă pe calea inversă. Dacă cetim o piesă aleasă şi aflăm de exemplu că un cuvĕnt inseamnă numele unei fiinţe ori lucru, abstragem acest inţeles al cuvĕntului. Abstracţiunea aceasta repetată la mai multe cuvinte, ce se ivesc in rĕndul lecturei, ne va duce la inducţiunea resultatului teoretic gramatical: Sunt cuvinte care inseamnă numele unei fiinţe ori al unui lucru concret. Invăţătorul nu va avea decăt să le dea numele de *substantive concrete*, şi va putea cere dela oricare şcolar să respunză definiţia pe care el insuş a aflat-o. Ne mai servim de un exemplu din sintaxă: Făcĕnd descripţia analitică a unei proposiţii cetite, aflăm bunăoară, că subiectul proposiţiei concordează cu predicatul in numĕr şi persoană. Această abstracţiune făcută la mai multe proposiţiuni, ce urmează a fi extrase din bucata de cetire, va da elevului elementele de judecată, pentru a putea induce regula sintactică constantă, că subiectul concordează cu predicatul in numĕr şi persoană. Regula a aflat-o şcolarul fără a o primì de-a gata; şi ceeace află cineva prin muncă proprie, preţueşte in ochii lui mai mult, se imprimă cu tărie şi remăne o avere neperitoare.

Cu inducţiunea teoriilor limbei nu s'au sfirşit cerinţele metodice. Şcolarul trebue să-şi aplice aceste teorii prin o găndire deductivă. El trebue — ca să remănem la exemplele de mai nainte — să producă cuvinte, care să insemne numele unei fiinţi ori lucru concret, respective să construeze proposiţii, in care să se adeverească raportul constant găsit intre subiect şi predicat. Eacă raţiunea metodologică a temelor in scris fie in şcoală ori acasă, precum şi explicarea

necesităţii de-a deprinde pe şcolari in composiţiuni şi stil. Ne punem intrebarea : Care este cursul gândirii şcolarului când se pune la lucru ? Este proba deductivă a teoriei invăţate. Eacă-o : Am invăţat că substantivele concrete sunt cuvinte, care insamnă numele unei fiinţi ori al unui lucru concret. Numele, la care mě gândesc acum insamnă o fiinţă concretă. Prin urmare il voiu scrie in ocupaţiunea mea, fiind sigur că invăţătorul il va accepta. Am invăţat, că subiectul unei proposiţii concordează cu predicatul in numěr şi persoană. Acum imi pică in minte o proposiţie cu subiect şi predicat. Trebue dar să grijesc de concordanţa ce o ştiu, căci altfel proposiţia mea nu se va potrivì cu stilul din cartea de cetire, nu va suna bine şi nu va fi aprobată. Eacă şi aici un nou lucru de mână, o noue aplicare practică a cunoştinţelor teoretice.

Intrebăm deja după cele de până aci : Lucrează profesorul de limbă altceva decât cel de ştiinţele naturale ? E evident, că deşi se deosibesc cu totul in materie, ei săvirşesc acelaş lucru in metodă. Principiile metodologice fundamentale sunt aceleaşi la amĕndoi.

Un exemplu din matematici :

Teoremele aritmetice ori geometrice, ca şi a ştiinţelor celor mai exacte, se pot dobândì pe cale inductivă ori deductivă. După vechea metodă euclidică, obicĭnuită încă in multe şcoale de astăzi, ele se impărtăşesc şcolarilor de-a gata ca obiecte de argumentare. Profesorul nu se sileşte decât a le dobândì sub formă de conclusiuni din premise de ordine superioară şi ştiute de mai nainte. Din teorii cu conţinut mai abstract vin a se deduce alte teorii cu conţinut mai puţin abstract, dar tot abstract. Şcolarul elementar, purtat dela abstracţiuni la abstracţiuni, nu poate inţelege de ce treabă sunt argumentările fără sfirşit, precum nu poate să inţeleagă nici legătura logică şi necesară intre experienţa sensibilă şi teoremele argumentate. E de insemnat, că şcolarul nu simţeşte trebuinţa de-a argumenta adevěrul unei teorii prin adevěrul altor teorii, ci voeşte să o vază eşită din experienţa lui proprie. Argumentările seci, indeosebi la

invăţămĕntul mai elementar, unde mintea şcolarilor nu este ăncă deprinsă deajuns in a fixa raporturi abstracte, sfirşesc prin a face din studiul matematicelor un obiect lipsit de viaţă şi produc un gol intelectual, ce se manifestă prin lipsa de atenţiune, oboseală şi urit. Intuirea raporturilor matematice in casuri de experienţă concretă este şi aici momentul metodic, de la care trebue să mănece invăţămĕntul elementar şi indeosebi cel primar. Ca mijloace pentru intuiţia acestor raporturi ne servesc obiecte sensibile ca unităţi aritmetice, modeluri ori desemnuri geometrice, pe care le pregătim de mai nainte ori le construim in faţa şcolarilor. Cu ocasia descrierii modelului ori desemnului facem abstracţia raportului ce voim să-l găsim, il formulăm pentru acest cas concret, apoi cercăm a-l experimenta şi in alte casuri concrete pentru a dobăndi baza de ivire constantă şi a sĕvirşì astfel inducţiunea teoremei matematice. Pentru a induce bunăoară teorema lui Pithagora desemnăm un triunghiu ortogonal d. e. cu catetele de $3^{dm.}$ şi $4^{dm.}$ şi hipotenusa de $5^{dm.}$. Construim apoi deasupra fiecării laturi căte-o figură pătrată. Calculul suprafeţei fiecărui pătrat ne va da ca resultat, pentru cele două pătraturi ale catetelor $9^{dm.\square}$ şi $16^{dm.\square}$, ear pentru hipotenusă $25^{dm\,\square}$. Dacă asemĕnăm acum suprafeţele dobăndite, vom putea să abstragem raportul $25^{dm.\square} = 9^{dm\,\square} + 16^{dm.\square}$, adecă, la triunghiul ortogonal concret suprafaţa pătratului de pre hipotenusă este de aceeaşi mărime ca suprafeţele la olaltă ale pătratelor desemnate pe cele două catete. Provocăm apoi elevii să construeze şi ei triunghiuri octogonale, luănd alte mĕsuri pentru catete, prin urmare şi pentru hipotenusă şi indemnăndu-i astfel să immulţească experienţele ce duc la acelaş raport abstract. Abstracţiunile acestea servesc ca premise de raţionare din care se va induce de sine teorema, că pătratul hipotenusei este totdeauna egal cu suma pătratelor amĕnduror catetelor. Teorema nu este argumentată cu ajutorul altor teoreme, dar e indusă din experienţa şcolarului. Argumentul ce se face de obiceiu, deducĕnd o teoremă prin inlănţuirea altor teoreme de ordine superioară, nu este convingĕtor pentru şcolarul ince-

pĕtor, de vreme ce deducţiunea ei din alte teoreme arată numai, că ea stă in legătură logică cu cele din urmă, dar nu arată că toate la olaltă stau in legătură logică cu experienţa. Premisele inducţiunii au avantajul că sunt scoase deadreptul din experienţa şcolarului; ele il mulţămesc mai mult decăt argumentarea chiar din axiome cu nemijlocită certitudine.

Cu inducţiunea teoremei nu s'a terminat problema invăţămĕntului in matematice. Demonstraţiunea teoremei, precum şi invederarea folosului ei practic resultă abia din o aplicare deductivă la exemple practice adecă la probleme de construcţiuni concrete. Dacă i se va cere şcolarului să construeze o scară, care să ajungă de la un punct al suprafeţei pămĕntului pănă la gura podului de casă fără a mĕsura distanţa, el va mĕsura indepărtarea de la acest punct pănă la părete (o catetă), apoi inălţimea păretului pănă la gura podului (altă catetă), insfirşit va sumiza pătratele catetelor mĕsurate, va scoate rădăcina pătrată (hipotenusa) şi se va convinge, că o scară construită in lungimea ce indică calculul sĕu, ajunge tocmai la gura podului. El va face o noue experienţă, care va fi pentru el demonstraţiunea cea mai convingĕtoare că e adevĕr ceeace se cuprinde in teoremă. El va mai dobăndi şi deprindere de-a intrebuinţa cunoştinţele sale teoretice pentru scopuri din viaţă. Aplicarea deductivă e practicată mai des la invăţămĕntul in aritmetică decăt la cel din geometrie. In vreme ce şcolarii resoalvă multe exemple practice din aritmetică, cunoştinţele geometrice, o ştim aceasta, rĕmăn aproape neaplicate. Cine a avut ocasiune să visiteze şcoalele noastre şi să asiste la esamene, va fi observat, că aceiaşi elevi, care resolvă cu deprindere suficientă equaţiuni de toate gradurile, stau neajutoraţi, cănd li se dă o problemă practică ce s'ar referi măcar numai la noţiunea unei simple linii drepte, orisontale ori verticale, ori la teoremele ştiute despre calculul suprafeţei unei figuri. Trasarea unei linii pe cămp, a unui drum, nivelarea unei curţi ori grădini, căderea nivelului apei de la un punct la altul, drenarea unui agru mlăştinos, calcularea suprafeţei

lui şi preţuirea pămĕntului după valoarea catastrală, desemnarea unui mic plan de situaţie pentru trebuinţele exploatării etc., sunt ocupaţiuni de aplicaţiune neobicĭnuite in şcoalele noastre, cu toate că resolvirea lor presupune cele mai elementare cunoştinţe geometrice. Eacă un nou cămp de deprindere in lucrul de mănă, pe care şcolarii ar trebuì să-l săvirşească la escursiuni pe cămp, in grădină, in sala de desemn, in lucrătoare etc. El trebue să fie practicat in intimă legătură cu materia invăţămĕntului din şcoală.

Invităm pe invăţătorii, institutorii şi profesorii de matematici să ne descopere ăncă alte metode de tractare practică a materiilor, fie din aritmetică ori din geometrie, şi ne vom convinge, că metoda elementară, cea mai raţională este in fundamentele ei aceeaşi, pe care am găsit-o aplicată la invăţămĕntul in limbă caşi in ştiinţele fisico-naturale.

Cercăm a aplica principiile metodologice la obiectul geografiei.

Invăţămĕntul in geografia şcoalei primare trebue să inceapă cu intuirea şi descrierea obiectelor geografice. Intuirea condiţionează inceperea studiului geografiei cu descrierea şcoalei, a comunei, a hotarului comunei, a direcţiunii şoselelor, ce duc la comunele vecine. Scopul descripţiei va fi ca să intregim succesiv cunoştinţele despre plasa de care se ţine comuna. Vom trece apoi la descrierea celorlalte plăşi ce intregesc judeţul. Continuănd descripţia judeţelor intregim cunoştinţele geografice despre ţară.

Ţara va fi considerată in raportul ei cu celelalte ţări, asupra cărora se va intinde descrierea şi va intregì la răndul sĕu cunoştinţele şcolarului despre continentul european. Descrierea va trece in cele din urmă la celelalte continente ale globului terestru şi se va sfirşì cu cunoştinţele cele mai elementare despre raportul pămĕntului nostru cătră celelalte corpuri cereşti.

Intreaga materie geografică nu se va putea descrie pe temeiul intuiţiei directe. Eacă pentruce ne vedem siliţi a fixa obiectele geografice prin desemn şi aceasta ăncă de pe atunci, cănd descripţia se poate face pe temeiul intuiţiei

directe a naturii. Astfel se deprinde şcolarul de la inceput de-a asemĕna desemnul cu realitatea şi a se orienta pe harta geografică, care afară de călătoriile costisitoare şi de ilustraţiuni este singurul mijloc de intuiţie.

Desemnul nu are de scop decăt să fixeze raporturile de coexistenţă geografică prin semne grafice. Un semn oarecare se va repeta ori de căte ori vine a se fixa acelaş raport de situaţie. O şosea, un sat, un oraş, părău, riu, vale, munte, pădure, drum de fer, limitele unei plăşi, a unui judeţ, a unei ţări etc., vor avea fiecare semnul lor, care este fixarea sensibilă a ideei ce a dobăndit-o şcolarul despre un raport de situaţie cu ocasia intuirii şi descrierii. Dacă observă şcolarul la descriere aceeaşi notă la mai multe izvoare concrete pe care le-a vĕzut, el le va abstrage ca elemente comune. Aceleaşi abstracţiuni săvĕrşite la al doilea, la al treilea sau şi la mai multe izvoare, il vor indemna să privească notele abstrase ca impreunate intr'o coexistenţă constantă şi invariabilă. El va fi săvirşit astfel inducţiunea raportului de coexistenţă constant adecă noţiunea geografică, pe care o numim izvor. Se inţelege de la sine, că un raport de coexistenţă geografică va fi cu atăt mai exact, cu căt inducţiunea a putut pornì de la mai multe cazuri de experiinţă variabile. Nu va fi de prisos să observăm şi aici, că raţionamentul n'are să fie formulat, ci invăţătorul are să grijească numai de intuiţii potrivite, atrăgĕnd băgarea de samă a şcolarului cu deosebire asupra notelor esenţiale a unei configuraţiuni geografice. El trebue să fie orientat asupra condiţiunilor psichologice şi logice in faţa ori-cării probleme de instrucţiune; căci numai această orientare ii dă putinţa de-a nimerì in fiecare moment mijloacele potrivite şi a lucra in deplină conştiinţă. Insemnăm că la descrierea şi fixarea prin desemn a obiectelor geografice dintr'un hotar, plasă, judeţ etc., nu se vor induce decăt noţiuni despre acele raporturi geografice, pentru care s'a dobăndit o basă de experienţă in intuiţiile de pănă aci. Pentru intuirea obiectelor geografice care nu se află in apropierea

comunei se va recurge la ilustraţiuni, la harte plastice, modeluri etc.

Cu intuirea, descrierea, fixarea obiectelor geografice prin desemn, abstragerea notelor lor comune şi impreunarea inductivă a acestora in noţiuni clare despre raporturi de coexistenţă geografică, nu s'a terminat problema invăţămĕntului in geografie. Cele de până aci nu pot servì şcolarului decăt pentru a se orienta intr'un anumit petec de lume. El mai trebue să se deprinză şi cu aplicarea deductivă a acestor cunoştinţe prin probleme geografice concrete, pe care va avea să le resoalve cu ajutorul cunoştinţelor sale dobăndite pe cale inductivă. Vom cere elevului să ne elaboreze d. e. un proiect de călĕtorie arătănd calea cea mai scurtă dela un punct la altul, cu drumul de fer pe uscat ori pe apă, direct ori cu condiţiunea de-a visita anumite oraşe. Vom indemna şcolarii invăţămĕntului mai superior să se incerce a elabora proiecte de exploatare a tĕrĕmului pe care il cunosc după configuraţiunea lui verticală şi orizontală, după calitatea solului, după climă, după producte, ocupaţiunea şi lipsele locuitorilor etc. Se va inţelege uşor, că cunoştinţele din geografie in unire cu cele din alte obiecte de invăţămĕnt, vor servì şcolarului ca ajutoare de raţionare deductivă pentru a-şi forma vederi practice cu privire la potenţarea puterii de producţiune, perfecţionarea mijloacelor de comunicaţiune, de care dispune un anumit ţinut concret etc. Eacă teme de lucrare practică, eacă un lucru, nu numai pentru mănă ci şi pentru cap; el ni se oferă cu imbelşugare prin invăţămĕntul in geografie.

Intrebăm şi la acest loc: Ce face invăţătorul, institutorul şi profesorul de geografie, care e conştiu nu numai de problema ce-i stă inainte ci şi de modul cum are să resolve această problemă? Nu sunt oare aceleaşi principii metodologice, ce determină lucrarea lui ca şi a colegilor sĕi? Vom intimpina justa obiecţiune, că nu putem insărcina şcolarii cu atătea materii, contra cărora s'a revoltat deja sentimentul public de umanitate in toate statele civilisate. Rĕspundem: Să eliminăm secaturile numerice şi statistice ce omoară

spiritul şcolarilor cu date seci, care, deşi nu sunt fără nicio valoare, dar sunt fără folos imediat şi practic. Şi din ceeace este vrednic de ştiut să alegem numai ceeace este de mai mare preţ. Nu avem, ni se va rěspunde, nici măcar manuale de şcoală, care să mulţămească aceste trebuinţi. Dar este cu putinţă un manual de şcoală, care să poată inlocuì neştiinţa ori lipsa de stărunţă a invăţătorului de-a se perfecţiona in metoda obiectelor, ce propune? La urma urmelor, invăţătorul cel orientat in ceeace trebue să lucreze, are el oare trebuinţă de piedecile supărăcioase ale manualului? Nu stăruim decăt la puţine resultate, insă acele puţine să fie sigure, solide şi de fapt, folositoare.

Incheiem revista noastră metodologică cu o privire asupra obiectului istoriei.—Baza de experienţă istorică sunt faptele concrete ale căror cunoştinţă o dobăndeşte şcolarul prin istorisire. Sprijinită la timp de trebuinţă prin tablouri ori ilustraţiuni, istorisirea bună recurge şi la felul simplu, clar, curgětor şi sentimental al vorbirii pentru a infăţişa intimplările şi caracterele istorice in mod căt se poate mai viu, plastic ori intuitiv. Spre sfirşitul acesta ea se foloseşte şi de cunoştinţele geografice cu ajutorul cărora cearcă a fixa mai bine succesiunea datelor de experienţă istorică.

Insemnăm dela inceput, că la invăţăměntul elementar nu poate să fie vorba de scrutări ştiinţifice ori chiar numai de expunerea controverselor istorice. Vom avea mai departe in vedere a nu impovăra băiatul cu date seci şi minuţioase, cu evenimente şi domnitori inşiraţi pe un fir cronologic neintrerupt şi tractaţi cu un pedantism ce omoară spiritul băiatului cu materii, ce nu rěspund la trebuinţele lui. In programa şcoalei primare şi a celei secundare inferioare, nu pot intra decăt materii istorice, care ofer in faptele sěvirşite un substrat empiric preţios din punct de vedere etic. Vom inţelege că nu este timpul, nici locul, nici scopul acestei trepte de invăţăměnt a produce istorici invăţaţi, ci oameni accesibili pentru impresiuni etice, caractere morale, ce azi, măne sunt chemate a lucra şi a se jertfì pentru binele obştesc. Evenimentele dintr'o epocă oarecare se vor grupa im-

prejurul persoanelor istorice de insemnătate. Aceste grupuri vor constituì un fel de biografii ale oamenilor mari, care vor servì scolarilor ca exemple concrete de virtute creştinească şi cetăţenească. Istorisirea va ţine astfel locul unei descrieri de situaţii şi caractere omeneşti, care inchipuesc baza de experienţa istorică, şi cu care băiatul trebue să facă mai intăi cunoştinţă.

Istorisirea nu este decăt primul moment metodic al unei lecţiuni de istorie. Invăţătorul revenind asupra celor istorisite, va incerca să abstragă apoi insuşiri particulare din caracterele ori situaţiile infăţişate. Va arăta bunăoară, care om s'ar putea numì inţelept, generos, crud, trădător, cumpĕtat, rĕsbunător, darnic, risipitor, viclean, viteaz, prevĕzĕtor, laş, răbdător etc., ce se numeşte abnegaţiune, bunătate de inimă, iubire de ţară, dor de libertate, insufleţire, unire, discordie, intrigă, corupţiune etc. Fiecare din aceste insuşiri ale caracterelor ori situaţiilor va avea să se considere ca un antecedent, remănĕnd a mai indrepta găndirea abstractivă a şcolarului şi asupra urmărilor, de care e succedat antecedentul in casurile istorisite. Invăţătorul va atrage băgarea de seamă a şcolarului, asupra experienţei, că d. e. din unire a resultat putere, intriga a fost demascată şi ruşinată, ca in urma corupţiunii a venit nimicirea individului ori a poporului etc. Ori de căteori se va abstrage un nou raport de succesiune etică invăţătorul va readuce in memoria şcolarului casuri analoage din experienţele istorice anterioare. O reprindere in mod *regresiv* va pune lăngă olaltă mai multe casuri de experienţe analoage, care vor constituì temelia pentru a lumina inducţiunea momentelor constant impreunate dintr'o succesiune istorică. El se va intărì in convingerea, că un anumit antecedent e succedat constant de un anumit sequent pe lăngă toată deosebirea ce există intre timpuri, locuri şi persoane. Raporturile dintre succesiune etică constantă se vor stabilì in conştiinţa băiatului ca *maxime* sau *regule de conduită morală*, care vor avea să determine felul lui de-a voì in viitor. Istoria tractată in deplină cunoştinţă atăt a scopului căt şi a mijloacelor ei

metodice nu va fi o inşirare obositoare de fapte fără sfirşit, ci un intreg *pragmatic*, o legătură de cause şi efecte, o comoară de cunoştinţe preţioase pentru şcolar.

Maximele morale, cu care se sfinţeşte inducţiunea pornită din experienţele istorice inchipuesc culmea, cea mai inaltă, nu insă şi ultima problemă a invăţămĕntului istoric elementar. Şcolarul trebue să se mai deprinză in a aplica in mod deductiv sau practic cunoştinţele căştigate din obiectul istoriei. Sunt nenumĕrate ocasiunile de practică morală ce i se ofer in viaţa şcolară, la prelegeri, in pause, in lucrătoare, in grădină, la escursiuni, la festivităţi, in contactul neintrerupt cu colegii şi superiorii sĕi. Căte ocasiuni nu se vor găsì pentru eserciţiul elevului in fapte de sirguinţă, de generositate, abnegaţiune, respectul meritului, răbdare, concordie etc., toate din motive aflate prin invăţămĕnt. Căte probleme de disciplină şcolară nu le-ar putea resolvì invăţătorul priceput, atingănd ambiţia nobilă a şcolarului in punctul, la locul şi timpul potrivit. Invăţămĕntul raţional in istorie e menit a stabilì intre şcolari, precum şi intre aceştia şi invăţător, puncte comune de vedere in materie de conduită, acceptate de toţi cu solemnitatea, ce le imprimă sfinţenia invăţămĕntului. Ele nu sunt porunci dictate de puterea executivă a guvernămĕntului şcoalei, mai de multe ori neexecutate fiindcă sunt impuse şi nu inţelese, ci angajamente la enunţarea cărora au concurs toţi şcolarii. Fiecare din ei se crede părtaş la legiuire, prin urmare se simte obligat a fi şi păzitorul legii şi apĕrătorul ei in contra oricărei călcări. Scoala — am putea-o numì fericită — in care a putut pĕtrunde acest spirit, această comunitate de vederi, are ambiţia de a se disciplina singură sub ochiul observator al invăţătorului. Călcătorii ordinei sociale nu se consideră in această şcoală de rĕuvoitori, ci de victime ale nepriceperii lor cari nu au ştiut să folosească roadele invăţămĕntului; dar nu se pot scusa, fiindcă avusese ocasiune să inveţe cum trebue să se poarte. Invăţător şi colegi apar ca părtinitori ai nefericitului, la care vine a se confirma ne-

cesitatea legii morale, prin urmare vin a se aplica şi urmările fireşti ca pedeapsă dictată de legea nemiloasă.

Eacă procedarea unei instrucţiuni educatoare. Elevul emancipat de inriuririle educaţiunei din şcoală, nu va zice intrănd in viaţă, că au fost lanţuri, pe care le-a depus, nici se va aştepta la o libertate fără frĕu. El s'a deprins a se disciplina pe sine singur, şi deşi cunoştinţele şi aptitudinele sale sunt numai foarte modeste, avem prospectele cele mai bune, că in cercul lui de lucrare va fi un membru folositor al societăţii. Descoperim pentru invăţămĕntul in istorie un nou cămp de practică; aflăm un nou lucru de mănă, in care şcolarul trebue să se deprinză, dacă e vorba să poată intra fără primejdie in lume.

Intrebăm mai pe urmă: Tractarea metodică şi a acestui obiect de invăţămĕnt, pe lăngă toată diversitatea materiei, este ea oare condusă de principii metodoligice deosebite de ale celorlalte ştiinţe? Rĕspunsul, credem, că este destul de lămurit, dacă vom zice, că toate materiile de invăţămĕnt au aceleaşi fundamente metodologice, care vin a a se practica la impărtăşirea lor in scoală.

In ceeace priveşte aplicarea principiilor metodologice, invăţămĕntul educativ se deosibeşte de insăşi cercetarea ştiinţifică. Cea din urmă e mai specialisată şi nu aplică din aceste principii decăt partea ce rĕspunde la scopul cercetării. Astfel cercetarea ştiinţifică ocupă cugetarea omului, odată cu scopul de-a lărgi baza de experienţe care are să intregească inducţiunile; altădată e vorba de analisa acestei baze pentru a fixa elementele abstracţiunilor. In multe casuri ştiinţele işi caută meritul in a cerca să găsească raporturile constante ale elementelor abstrase, pe care le formulează in legi sau definiţiuni exacte. Resultatele exacte servesc in alte ştiinţe ca puncte de mănecare teoretice pentru a deriva in mod deductiv alte resultate teoretice tot atăt de exacte. O sumă mare de ştiinţe, numite *ştiinţe aplicative*, cearcă a concretisa raporturile induse, făcĕnd proba adevĕrurilor teoretice prin nouele experienţe la care ajung. Aceste din urmă se numesc şi *arte*, dacă nu sunt considerate de-

căt din punctul de vedere al producţiunii, fără privire la cestiunea teoretică, dacă resultatele lor sunt sau nu sunt probele adevĕrurilor induse.

Invăţămĕntul, dacă e să fie educător, nu se poate specialisa in metodă precum nu trebue să o facă aceasta nici in materie. El nu se poate mulţumì cu o cercetare parţială ori numai cu a oferì elevului ceeace are să ştie, ci trebue să-i dea şi ocasiune a se deprinde in folosirea celor ştiute. Invăţămĕntul educător trebue să fie ştiinţă şi artă in asemenea mĕsură; să procure şcolarului atăt orientare in adevĕrurile din lume căt şi putere de producere.

Cu căt invăţămĕntul e mai superior, el se specialisează tot mai mult atăt in materie căt şi in metodă; pănă cănd procederea lui devine la treapta universitară, identică cu a cercetării ştiinţifice.

ŞTEFAN VELOVAN.

LASCAR VIORESCU

O ICOANĂ A MOLDOVEI DIN 1851

DE

WILHELM DE KOTZEBUE

(trad. din limba germană de *A.*)

CAPITOLUL XII

Urmările povestirii ţiganilor.

Două zile plăcute trecuserĕ in vremea aceea la Puriceşti. Faţă cu Albu se stăpănise Lascar şi se ferise de orice ar fi putut impiedica vesela lor petrecere, şi Catinca era mai fericită decăt totdeauna; aşa şi nu altfel trebuea să fie relaţia ei cu prietenul sĕu, numai aşa putea să se găsească fără vină faţă cu bărbatul ei, după cum o povăţuia propriul suflet fără să fi primit sfaturi de la nimeni. Poate că inaintea scaunului judecătoresc al asprei morale n'ar fi isbutit să se justifice; eu insă nu mĕ pot hotărì să-i arunc cea dintăi piatră; sigur că a avut multe ciasuri de luptă grea, şi numai o natură femeească nobilă ca dinsa a putut biruì.

Spre amiază intrâ un fecior in odae vestind că aude din depărtare clopotul trăsurei lui Ienache.

„Vine Puricescu“ zise şi Dimitrie care se primblase prin pridvor, intrănd in odae. Ciorba care sta plină de aburi

pe masă fu dusă inapoi, se strinserĕ toţi pe scară spre a primì pe stăpănul casei şi peste căteva minute se oprì trăsura inaintea uşei.

De obiceiu Ienache la intoarcerea sa avea pregătită căteo vorbă prietenească: Eşti bine? Ce mai faci? E vreme frumoasă, sau ce găsea de felul acesta; azi se coborì din trăsură ii strinse pe căte trei de mănă şi se duse in odaia lui fără să fi scos o singură vorbă din gură.

„Ce s'a intimplat lui Ienache?“ zise Catinca spăriată şi se luâ după bărbatul-sĕu. El pusese zĕvorul. „Viu numai decăt“, strigâ prin uşă ca să o liniştească.

Ce are azi? „repetâ ea“. — Se făcù o lungă tăcere.

Insfirşit apărù Puricescu; hainele şi le schimbase; dar obrazul era acelaş cu care se dedese jos din trăsură. Tăcerea era prea grea de suferit; la urma urmelor trebuea să inceteze. „Ce veşti ne aduci de la Bursuceni?“ intrebâ Dimitrie Albu puind măna prieteneşte pe umĕrul lui Puricescu.

Nici un respuns.

„Ţi s'a intimplat ceva neplăcut? Eşti bolnav?“ strigâ acum Catinca serios ingrijată.

„Cucoane Ienache, ce este? De ce ne căzneşti aşa?“ adăugâ Lascar.

Astă din urmă intrebare par'că ar fi rupt insfirşit zăgazul. Puricescu se oprì aproape de tot de Lascar, şi scoase cu greutate din gură vorbele: „Tatăl tĕu era un timplar!“

Ca fulgerul intrâ spaima in cei de faţă. Se uitau unii la alţii, in căte trei se deşteptă găndul că bĕtrănul işi pierduse minţile!

Albu fu cel dintăi care işi recăştigâ săngele rece. El apucă cu violenţă pe Puricescu de braţ şi strigâ: „Pentru Dumnezeu, cucoane Ienache, desluşeşte-ne, vrei să ne dai ghicitori de ghicit?“

„Tatăl sĕu a fost un timplar“, repetâ Ienache. Un adevĕrat noroc pentru Lascar şi Catinca era presenţa lui Albu. In spaima lor pentru Puricescu, a cărui minte le părea in primejdie, greu ar fi dobăndit liniştea trebuincioasă.

Dimitrie insă incepù să facă intrebări bĕtrănului şi-l aduse cu modul acesta până la convorbirile lui cu Vrenceanu, aşa incăt se ivì şi povestirea ţiganilor.

Catinca şi Lascar se bucurarĕ din toată inima că se găseşte o lămurire pentru vorba timplar, şi că Ienache se bucura de mintea sa intreagă, incăt la inceput nu găndirĕ decăt la fericirea de-a fi scăpat de această spaimă; incetul cu incetul insă sufletele cele abia scăpate de-o povară incepurĕ a se simţì apăsate de alta, poate tot atăt de grea. Ce era această istorie misterioasă care părea menită să despoae pe tĕnĕrul bărbat de avere şi de nume?

Fără indoeală că nici nu se mai putu vorbì de alt ceva toată zioa aceea; mica adunare şezù impreună foarte tărziu noaptea, pierzĕndu-se in combinări şi presupuneri, şi la urmă se făcù şi Puricescu vorbareţ, căutănd insă mereu a apără pe Vrenceanu de prepus, de vreme ce fusese foarte aspru cu ţiganii şi-i ameninţase chiar că nu vor mai vedea soarele şi luna, pe cari dealtminteri orice om e stăpăn. Şi aci se arătâ Dimitrie Albu ca element liniştitor; cam nedomirit el insuş in fundul inimei sale, el demonstrâ lui Lascar că nu se află nici un punct sigur pentru incepera unui proces, şi că povestirea ţiganilor nu era deajuns pentru a face dintr'insul fiul unui timplar. Insfirşit se despărţirĕ fără a da mare importanţă acestei intimplări.

Vrenceanu insă luâ lucrul altfel. Abia plecase Puricescu şi poruncì să pue caii, apoi luâ cai de poştă la cel dintăi popas şi inaintâ răpede spre moşia lui Alecu Dolban. De vreme ce-şi pusese ceva in cap apoi trebuea lucrat numai decăt la indeplinirea lucrului. El remăsese din tinereţe credincios acestui princip şi-i mersese totdeauna bine.

In decursul istorisirii noastre, ne-am intilnit numai in treacăt cu al doilea epitrop al lui Lascar, Dolban. Mergerea lui Vrenceanu la dinsul ne dă prilejul de a-l cunoaşte mai de aproape.

Vornicul Alecu Dolban era un om asupra căruia se puteau face studii spre a respunde la intrebarea: ce se intimplă cu cineva, care deşi om bun din naştere, se află

intr'o societate unde nu există opinie publică? Un caracter care se aruncă bine format in valurile afacerilor remăne nestrămutat, şi din fericire sunt multe şi de felul acesta in Moldova. Altfel se intimplă insă cu tĕnĕrul, căruia nu-i sunt ăncă principiile adănc săpate in inimă. El intră poate in slujbă cu intenţiile cele mai cinstite. Dar ce vede? Pe unul din colegii sĕi vîrind căţiva galbeni in buzunar. L'a aflat lumea, are să se facă gălăgie, işi zice tĕnĕrul, colegul meu n'are să ştie unde să se ascundă de ruşine. L'a păzit Dumnezeu! Lumea o ştie şi-l stringe de mănă ca mai nainte, şi-i zice *Bon jour* ca mai nainte, şi el respunde fără a se roşì, galbenii insă se inmulţesc — se infiinţează o păreche de cai. Nici mie nu-mi place să umblu pe jos zice tĕnĕrul, şi ia şi el ce-i cade sub mănă. Banii nu i-au stricat celuilalt, de ce să-mi strice mie? Şi inadevĕr că-i merge de minune după ce a scăpat de cea dintăi sfială; nu mai umblă pe jos, şi oamenii ii zic „*bon jour*" acum ca şi mai nainte, cu toate că ştiu foarte bine cum i-a eşit trăsura şi caii din pămĕnt! De ce să remăe cinstit? Ajungi mult mai departe cănd nu eşti cinstit. Şi astfel i se toceşte cinstea incetul cu incetul; la urmă nici nu mai poate bine deosebì ce e drept şi ce e nedrept. Apoi mai vin şi multe altele care inlesneşte mita la slujbaşi. In Moldova sunt ca la 8000 de boieri, incăt pe fiecare 150 de locuitori vine căte un boier. Mulţi dintr'inşii işi caută de moşie; cel ce poate trăì din venitul sĕu nu face nimic; dar de ce să se apuce cel ce n'are nicio para? Nu se poate face nici cismar, nici croitor, fiindcă e boier; nu-i remăne decăt slujba Statului. Concurenţa e mare; sermanul aşteaptă adesea foarte mult şi face datorii, spre a plătì mijlocirea cuiva; insfirşit il face ori ce-ar fi. Fără indoială că dacă e om cinstit ar putea să-şi facă drumul mai departe dar cine a avut o slujbă trei ani trebue să se dea in lături spre a face loc altuia! Legea spune că nu trebue depărtat daca-şi face datoria dar obiceĭul e mai tare decăt legea. Aşa tatăl de familie trebue să ingrijească in anii cei de imbelşugare pentru anii de foamete ce-l aşteaptă.

Acum vre-o două sute de ani era altfel in Moldova. Asuprirea celor mai slabi nu era rară, dar dreptatea se făcea intr'un chip aşa de patriarchal, incăt greu putea fi vorba de gheşeft pentru hotăriri judecătoreşti. Când intre oamenii de rănd se credea cineva nedreptăţit, ii remănea mijlocul de-a se aşeza sub ferestrele Domnitorului şi de-a sta acolo cerĕnd dreptate pănă il lăsa să intre in palat, şi multe din hotăririle pline de dreptate date de această din urmă instanţă, au remas pănă azi ca o amintire in popor. Găsim chiar in cronice un vornic (ministru de finanţe) care fu condemnat la moarte pentru necinste. De vre-o 150 de ani a inceput stricarea moravurilor. In locul domnilor pămĕnteni Poarta pune pe tron Fanarioţi. Aceştia adesea işi cheltuiserĕ averea pentru a ajunge la Domnie; trebueau să caute să pue la loc in Moldova ceeace pierduserĕ; şi dreptatea nu se mai făcea fără plată. Pilda de sus găsì imitatori, şi astfel se coborì mita de pe o treaptă pe alta pănă la cel din urmă slujbaş. Daca se găndeşte cineva că marii demnitari ai Porţii aveau interes să se schimbe căt se putea mai des Domnii, işi poate inchipuì uşor cu cătă grabă fiecare căuta să se imbogăţească, cu cătă iuţeală se intinsese cangrena pretutindeni. Puţine ţări pot arăta asemenea desvinovăţiri pentru pĕcatele lor, şi multe sunt ăncă azi cari, fără a putea da aşa lămurit de originea rĕului, nu sunt in stare a stirpì cu totul mita pintre impiegaţi. Aceasta nu trebue să o scăpăm din vedere in judecata noastră asupra Moldovei.

Poate că daca ar fi avut pilde cinstite ar fi fost şi Dolban om cinstit; binele fusese in orice cas partea esenţială a lui la inceput. Daca putea venì unui biet om in ajutor, el stăruia pentru dinsul şi-l ajuta chiar din propriele sale mijloace. El insuş nefiind bogat, cu toate că era dintr'o familie veche, inainte de toate vroia să-şi facă o posiţie strălucită, şi de la inceput deja nu se prea uita la mijloacele prin care putea ajunge la acest scop. In curĕnd el arătă mare dibăcie; dar fiind totdeodată vesel şi simplu, trecea de om plăcut şi bun, şi toţi rideau din toată inima de indrăsneala

speculelor sale. Despre chipul cum ştiuse să ia in arendă moşiile monăstireşti şi să le stoarcă pe seama lui se povesteau multe istorii cu haz. Insfirşit ii venì in ajutor şi căsătoria sa cu femeia cea bogată despărţită de Viorescu, şi in momentul in care se intorcea Lascar din străinătate, vornicul Alecu era unul din cei mai bogaţi oameni ai Moldovei.

Se vedea la prima privire a casei că aici ştiau să se bucure de bogăţie fără risipă şi fără economie. Aş dorì să introduc pe cetitor in unele curţi boiereşti de felul acesta, spre a-i arăta cum se traduce cuvĕntul comfort in mod practic moldoveneşte. Moşiile unde-şi petrec familiile cele mari de obiceiu timpul frumos al anului, sunt adesea departe de orice oraş, şi cu toateaceste nu lipseşte nimic din lucrurile care pot face viaţa materială plăcută. In Franţa şi mai ales in Inglitera fără indoială că viaţa de ţară este mult mai măreaţă; dar daca iei in seamă greutăţile locale, atunci trebue să recunoşti că Moldoveanul in obiceiurile sale aristocrate este mult mai delicat decăt alte naţii şi rar işi găseşte seamĕnul pentru felul de-a da ospitalitate unui mosafir.

Vrenceanu fu primit fără deosebită prietenie dar fără rĕceală. Incepuse să insereze când sosì; familia prănzise de mult, dar i se aduse o cină complectă cu tot felul de mezelicuri şi murături, aşa că işi intrebuinţâ toată seara spre mistuire. Abia a doazi de dimineaţă intrâ in odaia lui Dolban şi scoase la iveală toată povestea ţiganilor.

Dolban fu foarte surprins de această comunicare neaşteptată. Spre onoarea lui trebue să spunem că la inceput nu-şi făcù vĕnt intr'insul decăt supărarea incontra ciocoiului care asvirlea cu plăcere pe un boier in noroiu; ar fi pus bucuros singur măna spre a da pe spătar pe uşă afară, dar găndul că daca s'ar adeverì că Lascar e fiul unui lucrător de rănd, soţia sa remăne moştenitoarea averei lui Viorescu, conform invoielei făcute la despărţirea ei de primul sĕu bărbat, năbuşì orice altă mişcare in sufletul sĕu.

Ce ar zice cucoana Smaranda când ar trece el cu

vederea peste un lucru de aşa insemnătate? De mult işi isprăvise Vrenceanu povestirea şi Dolban şedea încă nehotărit fără a zice un cuvênt.

„Eşti un mare mişel, cucoane Costache, zise el insfirşit“.

Vrenceanu nu era supărăcios, pricepea gluma şi respunse zimbind: „Poate credeţi că am născocit eu istoria?“

„Neapărat“.

„Despre mine puteţi crede ce vroiţi, nu mě voiu apăra faţă cu d-voastră. Dar nu vroiam să vě fac această destăinuire numai d-voastră, vě rog poftiţi pe cucoana Smaranda până aici“.

„Asta se poate“. El dete ordinele trebuincioase care se şi indepliniră. Cucoana Smaranda se răpezì in odae.

Ea imbětrânise mult de când se despărţise de Viorescu; nu vreau să fiu aşa de nepoliticos pentru a amĕnunţi descrierea persoanei sale. Un lucru nu-l pot tăinuì: era sulemenită!

Toată explicarea incepù din nou cu amănuntele cele mai mici; protocolul scris de privighetor fu intins pe masă şi cetit, şi la urmă femeea ştia tot atât de puţin caşi bărbatul ei ce să zică de astă istorie.

„Cucoane Costache“, incepù ea, „eşti pĕtruns de adevĕrul acestor lucruri?“

Prea era de tot, Vrenceanu nu putea pricepe cum de nu săreau de bucurie oamenii aflând această veste, şi zise necăjit fără a respunde la intrebare: „Nu pricepeţi de loc că Valea-Verde este a d-voastră dacă n'au minţit ţiganii?“

„Asta o pricep, dar pentru Dumnezeu ce zor avea cucoana Casandra să inşăle lumea şi poate chiar pe bărbatul-sĕu cu o asemenea comedie? Avusese douĕ fete una după alta şi putea aştepta in toată liniştea naşterea unui băiat; daca venea un an mai tărziu sau mai curĕnd, asta nu era aşa important.

„Eată un punct foarte insemnat pe care-l atingeţi“, respunse Vrenceanu cu glas slab, apropiindu-şi scaunul. „Cine vĕ spune că cucoana Casandra nu era insărcinată?

Safta? Ea singură zice că slugile o credeau şi că se bucurau de bacşişurile ce erau să le capete la botez. Pe ce-şi razimă femeea credinţa că era o simplă comedie? Uitaţi-vě la protocol, — pe absolut nimic. Ea spune că a fost aşa şi basta! Ce ese deacolo?

„Ah lasă-mě in pace cu cercetările dumitale“, respunse Smărăndiţa necăjită.

„Şi aşa e bine. Vrea să zică ce ese deacolo? Că soţia lui Viorescu care avusese doi copii şi nu avea trebuinţă să se prefacă, era inadevěr insărcinată, că născuse earăşi o fată şi cumpěrâ pe fiul těmplarului spre a avea un băiat. Ce s'a făcut cu sermana fetiţă, asta desigur nu o putem ştì; poate s'a născut moartă — poate —“.

Aměndoi se cutremurarě de cele ce le desfăşura nemernicul inaintea lor, dar il lăsarě să urmeze, şi incetul cu incetul luâ un ton atăt de convingětor incăt cei ce-l ascultau se ameţirě la urma urmelor, incăt nu mai ştiau ce trebuea să crează sau să nu crează.

„Cea mai mare greutate“, urmâ Vrenceanu, după ce desvoltase putinţa unei deslegări judecătoreşti, „cea mai mare greutate ar fi inlăturată, daca am putea găsì moaşa nemţoaică de care vorbeşte Safta.

„E cu neputinţă“, zise Dolban dănd din umeri.

„Nu e cu neputinţă. I-am şi dat de urmă“.

Ca la Puriceşti aşa şi aici nu se vorbì toată zioa decăt de destăinuirea cea neaşteptată. Cucoana Smărăndiţa incepù insfirşit a privì lucrul cu mai puţină silă; nu nenorocea pe těněr, el invăţase aşa mult la Berlin, şi cine a invăţat mult se zice că ajunge uşor la toate. Şi la urmă daca-l nenorocea, vina ei era? Putea ea, daca Lascar era inadevěr fiul unui timplar, să-i lase numai de bunătate de inimă posiţia lui, şi copii ei nu o vor invinovăţì mai tărziu pentru uşurinţa cu care le-a micşorat moştenirea? Cu căt se găndea Smărăndiţa mai mult, cu atăt era mai dispusă să inceapă procesul.

Acum Vrenceanu adusese pe cei doi oameni unde vroia el; restul era un nimic. Numai lui i se putea incredinţa

conducerea afacerei; el mărturisise că dedese de urma moaşei, şi in măna lui sta să o scoată la lumină sau să o lase in intuneric după cum i s'ar fi tras vre-o pagubă sau vreun folos pentru persoana lui. Asta o inţelesese cucoana Smărândiţa indată şi incepù tocmeala pentru partea ce i s'ar cuvenì lui daca s'ar căştiga procesul. Aceasta ţinù o jumĕtate de zi, pănă insfirşit, nu făr a se fi certat bine de căteva ori, se hotărirĕ următoarele: Vrenceanu se apucă de proces pe socoteala lui şi primeşte, daca resultatul e bun, douĕsprezece mii de galbeni.

„O miserie", işi zise spătarul, plecând spre casă; „dar lasă, că s'o mai putea ciupì ceva cu vremea".

(Va urma).

HĂRTII VECHI

DOUE FOI DE ZESTRE DIN AL XVII-a ŞI XVIII-a SECOL.

In colecţiunea mea de *hărtii vechi*, am găsit şi aceste douĕ *foi de zestre*, care presintă o oglindă credincioasă a stării noastre economice şi sociale de acum o sută şi mai bine de ani. Intr'adevĕr nimic nu ne poate arăta mai bine obiceĭurile, trebuinţele, starea de civilisaţie a strămoşilor noştri decăt o *foae de zestre*. Astfel de exemplu, in amĕndouĕ aceste acte, constatăm lipsa de *furculiţe;* se menţionează de *cuţite*, de *linguri*, dar nu şi de *furculiţe*. *Furculiţa* prin urmare era necunoscută părinţilor noştri din veacul trecut. Ceva mai mult, chiar la inceputul veacului actual, acest obiect atăt de necesar astăzi, era ăncă neintrebuinţat, astfel intr'o „diată a armaşului Vasilache ot oraşul „vel Ocna (Vălcea) de la leat 1814“ găsim recute *12 cuţite cu lingurile lor,* dar nici o *furculiţă.*

O altă particularitate ce reese din cetirea acestor *foi de zestre*, este aplecarea cătră *lux*, a străbunilor noştri, lux care a mers şi merge din nenorocire crescĕnd şi in zilele noastre; bijuteria şi argintăria ocupă in foile de zestre un loc insemnat, asemenea vestmĕntele bogate şi blănăriile cele scumpe. Mai vedem ăncă din aceste foi de zestre puţina valoare a moşiilor pe acele vremuri; intr'adevĕr pe cănd un gheordan (collier) de aur cu pietre era preţuit cu 600 taleri, douĕ moşii mari, Grecii de lăngă Căldăruşani şi Răsucenii din Vlaşca erau preţuite amĕndouĕ cu una mie taleri!

Prima foaie de zestre ce publicăm mai la vale, este a unei Cărstinei (Poenareasa) fata lui Vlad vel clucer; ea nu are dată, dar trebue să fie scrisă pe la sfirşitul veacului al XVII-a sau cel mult la inceputul veacului al XVIII-a, de oarece la anul 1732 găsim o donaţie făcută de aceeaşi Cărstina Poenareasa unei fiice ale sale, anume Voichiţa Floreasca. Originalul act, este nediscifrabil şi noi am reprodus copia legalisată la 1827 de isprăvnicatul ot sud Vălcea.

Această foaie de zestre este lipsită de preambulul obicĭnuit şi cuprinde intre altele, două moşii, mai multe salaşe de Ţigani, haine, precum: *netindele conteşi* şi *ie cu sîrmă, cu fir şi cu impletituri cu fluturi;* bijuterii: *vălitură* (diademă) *de argint cu pietre, cunună, gheordan, brăţări, papta* (pafta) *peleşi* (cercei) *de aur, brău de argint, cuţite de argint*, etc., dar *furculiţe*, nu; vite domestice, intre care sunt şi *80 stupi* şi altele.

A doua foaie de zestre este mai interesantă, de oarece, toate obiectele sunt preţuite in bani, şi astfel putem vedea valoarea lor la anul 1784. Socoţeala este făcută pe *talere* şi *bani* şi ştim că in acele vremuri *talerul* valorà 120 *bani.* Mai tărziu la 1825, ducatul austriac se urcase la 17 talere şi in ţimpii regulamentari un galben austriac valorà $31^1/_2$—32 lei. Astfel valoarea zestrelor cuprinse in a doua foaie in sumă de 6310 taleri, ar equivalà in moneda noastră de astăzi cu 60,000 franci.

Din această foaie de zestre vedem că „preţul curent“ pentru un *suflet de ţigan* era de 50 talere, ceva mai scump decăt un „bivol“, şi jumĕtate valoarea „unui cal de ginere“. Inadevĕr pe acele vremuri preţul unui *suflet de ţigan* varia intre 20 şi 50 talere şi trebuea să fi fost o ţigancă cu *meşteşug bun,* ţiganca Manda care la 1803 s'a vĕndut cu 170 talere (după un act de cumpĕrătoare ce posed). Am mai găsit o *ţigancă făcută schimb drept o pereche de boi buni de frunte* (1805), un bou bun valorà pănă la 10 talere, asemenea la 1800, egumenul monastirii Govora dă *o fată de ţigan schimb pentru o pereche de tingiri de aramă.* Dar n'aş mai isprăvì, dacă aş vroì să enumĕr aci vĕnzările şi

schimburile de Ţigani, din care unele foarte curioase. Imi reserv a publica peste puţin o serie deasemenea acte. Şi când mĕ gândesc că n'am scăpat de această ruşine, *Robia*, decât abia de vre-o treizeci de ani!

Vedem şi in această foaie de zestre figurând 100 stupi, şi un stup de albine preţuit cu 1 $^1/_2$ taler, aproape 15 franci (!) după moneda de astăzi.

Infine aceasta a doua foaie de zestre, se termină cu acele patriarchale cuvinte insuflate de-o credinţă adevĕrat creştinească, care astăzi ne lipseşte cu totul: *„De la noi aceasta, ear de la milostivul Dumnezeu blagoslovenie, viaţă indelungată şi rodire de coconi, amin!"*

Ca amănunte intim voiu adăuga că aceasta, Stanca Socoteanu, fiica slugerului Ştefan Greceanu este buna mea după mamă şi mătuşa d-lui Ştefan D. Greceanu.

Bucureşti, Septemvrie 1888.

GEORGE I. LAHOVARI.

I.

FOAIE DE ZESTRE A CĂRSTINEI, FATA LUI VLAD VEL CLUCER

Să se ştie
Zestrele Cărstinei:

„Salcia ot Dunav, părţile mele, 3 părţi, dupeste tot hotarul cu toţi Rumânii.

„Ascunsa, trei părţi cu tot hotarul şi cu toţi Rumânii.

„Ţiganii salaşi: suflete ce sunt anume:

„Mulga, ţiganul cu feciorii lui, anume Toasca cu ţiganca şi cu 3 feciori ai lui, Valpu cu ţiganca.

Suflete:

Drăgulici sin Voicu cu feciorii lui, cu fetele lui, suflete 5.

Dumitru Pătici cu sălaşul lui şi cu feciorii lui, tocmai suflete 8.

Şi 2 ţigance in casă, fiind mari cusutorese.

Rănd de haine:

Netindea fringhie cu ris petece.
Netindea cu fluturi roşii cu jder.
Netindea de basmà roşu cu jder.
Netindea cu fluturi galbeni cu palji de postav nemţesc.
Conteşi de dioba roşu.
Conteşi cu invertejiri pestriţe, galben cu impletituri de fir cu fluturi.
2 conteşi de atlas bune.
Vălitură cu crestet de argint cu pietri şi cu toate acelea.
Cunună de aur.
Gheordan de aur.
Brăţeri de aur.
Papta de aur cu pietri.
Lanţ de aur.
Briu de argint.
Inele de aur, 4.
Peleşi de aur, perechi 3.
Salbă de galbeni de aur 8.
Cuţite de argint.

Vite:

Butcă cu 6 telegari.
Iepe cu mănzi, 8.
Boi de plug, 10.
Vaci, 10 cu viţei.
Oi mari, 108 cu miei.
Bivoliţe cu puii lor, 4.
Stupi 80.
Porci 50.
Ie cu sirmă.
Ie cu fir.
Ie cu impletituri cu fluturi.

Tipsi toc. (1) 1 } de cositor.
Talere toc. 1 }
Perine de fringhie, 2.
Covoare bune, 2.
Scoarţe bune, 2.
Aşternutul cum se cade.
Un pahar de argint cu solţi.
Altul mai mic.
Lighean cu ibric.

(semnat) *Vladu vel cluceru.*

Sub Vălcea

Această copie fiind scoasă din cuvĕnt in cuvĕnt după cea adevĕrată foaie de zestre, spre a fi crezută am adeverit-o şi noi. — 827. Ghenarie 12.

(Urmează semnăturele nediscifrabile a doi boieri ispravnici).

Procitit
Grigoriţă Dumitrescu, clucer
condicar.

II.

FOAIE DE ZESTRE A STANKI SOCOTEANCA, FIICA SLUGERULUI ŞTEFAN GRECEANU

ANUL 1784.

Foaie de cele ce din mila lui Dumnezeu dau zestre prea iubitei mele fiică Stancăi, precum toate pre rănd arăt in jos anume şi cu preţul lor, precum se vĕd:

Fevruarie 2, 1784.

	Taleri
Un gheordan de aur cu pietre diamanturi şi cu 14 picioare de smaragd.	600

1) Toc = duzină.

	Taleri
Una pereche cercei smaragduri cioplite şi cu aripi de aur cu diamănţele	300
Una păreche cercei cu balaş de aur şi in scaun cu căte un robin	100
Un inel de aur cu diamant	150
Un inel de aur cu smaragd	50
Un inel de aur cu robin şi cu 2 diamanţele. .	30
Una pereche paftale de chihribar cu colan de dramuri, ...	60
Una pereche paftale de argint poleit, dramuri ... cu colanul lor.	30
Una tavă de argint dramuri ... pentru cafea.	
Douĕsprezece zarfuri de argint cu filigenele lor de dramuri ...	
Un ibricel de cafea argint, dramuri ...	300
Un buhurdar argint sirmă cu tură, dramuri ...	
Una căţie argint sirmă asemenea, dramuri ...	
Douĕsprezece perechi cuţite argint, dramuri ...	
Douĕsprezece linguri argint, dramuri ...	
Una carită nouă cu 4 telegari cu hamurile lor .	500
Şeapte sute cincizeci stinjini moşie, insă: „Douĕ sute cincizeci stinjini la Greci sud Ilfov, cu case de piatră, cu pimniţă şi vărzărie pontite, cu parte in heleşteu. „Cinci sute stinjini in sud Vlaşca pe apa Călnăştii la Răsuceni. — Pentru aceşti şapte sute cincizeci stinjini de moşie de va vrea să le ţie dumnealui gineri-meu bine, de nu, să aib ai da dumnealui bani una mie .	1000
	3110
Zece pogoane de vie, pentru aceasta	500
Una sută mătci de stupi, adică una sută stupi.	150
Una sută oi	150
Douĕsprezece iepe.	180
Opt boi de jug.	80
Un cal de ginere	100
Douĕsprezece capete de bivoliţe.	240
Zece suflete de ţigani	500

	Taleri
Trei rânduri haine, adică: trei giubele, trei rochi cu anteriile lor, giubelele blănite una cu nurcă, alta cu cacom, alta cu singeap.	600
Două rânduri d'aşternuturi după orănduială. Două rânduri de mese bune şi al doilea bogcele, gievrele, scoarţe, covoare, lighean, ibric, sfeşnice de alamă.	700
	3200
Şi cele din faţă preţuite.	3110
Total	6310

Toate aceste ce in sus arăt de nu le voiu avea ca să le dau, să aib a i le respunde domisale gineri-meu cu bani după preţul ce se arată mai sus.

De la noi aceasta, ear de la milostivul Dumnezeu blagoslovenie, viaţă indelungată şi rodire de coconi, amin! Fevruarie 2, 1784.

(semnat) *Ştefan Greceanu, sluger.*

Şi din toate aceste ce arăt in sus, ce nu-i va plăcea să ia, eu să aib a-i respunde bani precum am arătat.

(semnat) *Ştefan Greceanu, sluger*, adeverez.

POESII

NIMFA TĔNĔRĂ LEUCO....

Resărit-au, dimineaţa, de sub umbra unui val
Nimfa tĕnĕră Leuco, cu mărgeanuri in cosiţă,
Şi mişcănd uşor din şolduri a ajuns pănă la mal
Unde sta copilul Bachus şi'mpletea cununi de viţă.

Albe, ca o vale ninsă, şi cu vine străvezii,
Sinurile mititele i se umflă ca doi muguri,
Ear de dinsele s'anină douĕ semne viorii,
Douĕ glume, douĕ benghiuri, douĕ boabe ca de struguri.

Nimfa tĕnĕră şi zeul pe nisip işi spun poveşti,
Se restoarnă, se sărută, ea la sinul ei il stringe
Şi rizĕndu-i, il intreabă «puiule, de unde eşti?»
El, cuminte, ii rĕspunde «sunt de unde nu se plănge».

Dar vĕzĕnd urmă de struguri, zeul făr' de Dumnezeu
Işi intinse lacom gura ca să soarbă dulcea rouă;
Nimfa inchisese ochii, tremura, vorbea mereu,
Şi'mprejurul lui, intreagă, se'ndoia ca luna nouă.

Ear la urmă când fu vorba pe intoarcere 'napoi,
Pace s'o mai prindă valul, ca pe vechea lui stăpână.
Zeul işi luase drumul, şi de unde erau doi
Acum plânge numai dinsa... ear Oceanul o ingână.

S T R O F E

DOAMNEI C....

A resărit pe codri luna
Ca o legendă din bĕtrâni
Şi m'a găsit ca'n totdeauna
Cu capul rezemat pe mâni
Trudindu-mi minţele să caut
Un cântec vesel să-ţi inchin,
Ca să-ţi aud glasul senin
Rizând cu note ca de flaut.

Dar ce-o să-ţi fac? Firea stingace,
Croindu-mĕ un om de nord,
Mi-a dat un suflet fără pace
Şi-o liră fără de-acord.
Tu ai mişcări de rândunică
Şi suflet cald de miazăzì,
Şi cântecu-mi te-ar adormì
Căci este trist şi plin de frică.

Dar dac'-ai vrea, in locul lirei,
Psaltirea veche s'o desfac
Şi printre filele psaltirei
Să căutăm un basmu dac,

Poate-aş găsì, prinzĕndu-ţi măna
Şi incălzindu-mĕ la ea,
Accente ce-ar induioşea
Surisu-ţi pentru totdeauna.

Roma 1888.

DUILIU ZAMFIRESCU.

IN BACCHUM(1)

Crede-mĕ posteritate, intr'o peşteră, căntănd,
Am vĕzut pe zeul Bachus, şi pe nimfe invăţănd
Versul căntecelor sale, ear satirii tot perechi
Cu picioarele de capră, ascuţeau a lor urechi!
Evoe!(2) sufletu-mi saltă fràmĕntat de-o nouă teamă,
Inima-mi de Bachus plină face bucuriei seamă!
Evoe! ingăduire, Bachus fii indurător!
Lumea tremură de tine şi de tyrsu-ţi sdrobitor!
— Eu Tyadele cănta-voiu(3) ne'mblănzite şi ciudoase,
Şi fŏntănele de vinuri şi isvoarele lăptoase

---

1) După fabula antică Bachus şi Amorul avea tot ca şi Apolon darul de-a inspira musele. Imnul acesta pe care Horaţiu, pare a-l fi făcut pentru serbările lui Bachus numite *Liberalia* (*Varron* de Ling. lat. I, § 77.— *Rosin* Antig. rom. p. 298) ce cădea la 16 ale calendelor lui Aprilie (17 Martie) este un comentar complect al cultului lui Bachus, care in mithologiă este zeul cel mai universal, cel mai apropiat şi mai indispensabil umanităţei! Poetul căntă triumful zeului căruia cerul, pămĕntul, marea şi chiar infernul ii recunosc puterea sau binefacerile.

2) *Evoe!* strigătul bachantelor şi a celor ce făceau parte din cortejul lui Bachus.

3) Tyadele erau preotesele lui Bachus, vecĭnic infuriate.

Şi voiu povestì de mierea ce se scurge din stejari!
Voiu cănta earăş coroana (1), giuvaer de stele mari,
A soţie-ţi fericite şi căderea sdrobitoare
A familiei şi-a casei lui Pentheu (2) şi uimitoare
Moartea lui Licurg Tracianul (3)! Tu puternic stăpăneşti
Unda mărilor barbare (4) şi pe riuri le 'mblănzeşti (5)!
Incălzit de vin, tu ăncă printre munţii singurateci,
Pui in pletele Bachantei nod de vipere molateci,
Când nelegiuita ceată a giganţilor suì
Norii, vrĕnd impĕrăţia părintească a siluì
Cu o gură ingrozitoare (6)! şi cu unghii ca de leu
Tu infrăntul-ai pe Rhetus. De şi'n svon numele tĕu
Iţi mergea că doar de danţuri, de petreceri şi de jocuri
Eşti mai bun decăt de luptă. Tu ţii insă două locuri:
Vrednic la rĕsboiu şi'n pace! Cerber de cum te-a zărit
Purtănd cornul cel de aur (7), din Infern când ai eşit,
Clătinădu-şi incet coada, gura-i cu trei limbi plecănd,
Pe genunchi şi pe picioare linsute-a aşa de blănd!

Horaţiu. Cart. II. Oda XIX.

---

1) Ariadna fica lui Minos părăsită de Theseu in isula Natos, devenì soţia lui Bachus, pe care-l cucerì prin frumuseţa ei. O coroană ce-i dedese fu aşezată de zei intre constelaţiuni, aceasta e *coroana Ariadnei* intre *Arctur* şi *Engonasis* sau *Hercul*.

2) Pentheu rege al Thebei care insultase pe Bachus, fu sfăşiat de mama sa *Agavé* şi de mătuşele lui *Ino* şi *Antonaé*.

3) Licurg regele Thraciei, care oprise cultura viei in statele sale, devenì furios, prin vraja lui Bachus, işi tăia extremităţile corpului, gătuì pe fiul sĕu Dryas şi fu măncat de panthere.

4) Mările Indielor.

5) Indul şi Gangele pe cari Bachus le puse sub ascultarea sa.

6) Rhoetus unul dintre Titani.

7) *Cornul* era simbolul puterei şi al curajului.

IN ARBOREM(1)

O arbore! ai fost sădit in zi nenorocoasă
Ş'acela care te-a crescut o mănă pĕcătoasă,
Avut-a pentru ca s'ajungi năpastea omenirei
Şi scărba satului intreg, unealtă a peirei!
— De sigur o fi străns de găt pe tată-sĕu şi-a stropit
Cu săngele oaspelui sĕu căminu-i păngărit,
Ori o fi frămĕntat in măni Colchidice otrăvi(2)
Şi o fi săvirşit cândva cumplite crunt isprăvi,
Cel care'n cămpul meu te-a'nfipt o arbor blestemat,
Ce pe-al stăpănului tĕu cap sĕrmanul ai picat!—
Au cum putea-vom prevedea primejdiele toate
De care stăm ameninţaţi in orice oară poate?
Cartagineanul marinar se teme de Bosfor(3)
Ear nu de relele 'ntimplări ascunse'n viitor
De-a Partului fugind săgeţi oşteanul se incruntă
Şi-a Romei lanţuri şi 'nchisori doar Partul nu le'nfruntă!
Dar făr' de veste'n veci de veci a morţei lovituri
Răpit-au şi vor mai răpi pe bietele făpturi!
— Ah! mult nu mi-a lipsit să vĕd domnia Proserpinei,
Şi tribunalul lui Eac şi partea mult seninei
Adăpostiri a celor drepţi, pe Sappho(4) tănguioasă
De-al fetelor Lesbiei dor, pe lira ei duioasă,

1) Horaţiu se găsea la moşia sa din Sabina, situată nu departe de satele *Varia* şi *Mandela* (astăzi *Vicovaro* şi *Bardella*, spre miază-noapte de Tivoli) la opt mile şi jumĕtate de oraşul Tibur, şi pe când bătea un vĕnt tare s'a desrădăcinat un arbore care era să-l strivească. (Walekenaer T. I. p. 61).

2) *Colchida* (azi *Imirithia* sau *Mingrelia*) intre Pontul Euxin şi Marea Caspică, era cunoscută pentru ierburile sale veninoase.

3) *Bosforul Cimerian* azi strimtoarea *Zabacei* sau *Jenikaleh* şi Bosforul Tracic azi strimtoarea *Constantinopolei*, aşa numite pentrucă un bou (*βόός*) putea să le treacă (*φερή*) innot.

4) Se zice că Sappho vestita poetă din insula Lesbos, plăngea in infern prin căntecele sale, că nu putuse să fie iubită de femeile Lesbiane, compatrioatele ei.

Ş'apoi pe tine o Alceu(1), al cărui falnic cănt
Din strune de-aur resărind ne spune căte sunt
Nenorocirele'n rěsboiu, nevoile pe mare
Şi greul vieţei depărtat de-a patriei hotare!
Tăcute umbrele 'mprejur la amĕndoi privesc
Şi auzind căntarea lor măeastră se uimesc,
Dar să asculte cu nesaţ cea gloată 'nghesuită,
— De lupte şi de regi goniţi, — mai mult e ispitită.
Mirare nu-i, cănd Cerber chiar, de căntul minunat,
Urechile-i negre'n pămĕnt vrăjit le-a aplecat,
Ear şerpii ce se'ncolăcesc in coama 'ngrozitoare
A furielor, sunt răpiţi de taina 'ncăntătoare!
Mai mult chiar! tatălui Pelops şi insuş Prometheu
Işi uită muncile de veci cu chinul lor cel greu
Şi vĕnătorul Orion nici vrea să se găndească
La lei, la linxii cei sfioşi ca să-i mai urmărească!

Horaţiu. Cart. II. Oda XIII.

AD AUGUSTUM CAESAREM (2)

Prea indelung a năpustit al cerurilor tată
Zăpada pe pămĕntul greu şi grindina 'nghieţată,

---

1) Alceu marele poet liric şi vestit căpitan de oştiri ale insulei Lesbos.

2) Horaţiu a inchinat această odă lui August cu ocasiunea mijlocirei Senatului de-a pune dictatura Republicei in mănele sale. Marile calamităţi de care suferise Italia şi multe părţi ale Imperiului fură considerate ca semne premergătoare ca Imperiul să fie dat sub protecţiunea lui August. Poetul in această odă fu un adevĕrat *vates*, căci ii decernù titlul de Principe şi de părinte al patriei, (pe cănd August avea abia 36 de ani), care titlu ii fu recunoscut publicamente de Senat tocmai la virsta de 61 de ani (2 Febr. 752 a. Chr.) şease ani după moartea lui Horaţiu.

Destul cu dreapta-i flăcărănd el templele trăsnì
Şi Roma'n groază tresărì; (1)
El spaima'n lume avĕntă, că vremile cumplite
Cu-a lor minuni fără perechi, de Pyrrha urgisite,
Se vor intoarce: cănd Proteu intreaga turma sa
Pe creasta munţilor purta.
Cănd virful ulmilor inalţi, in loc de porumbei
Adăposteau intr'al lor cuib pe peştii uşurei,
Ear valurile despicănd pe cămpii innecaţi
Sfioşii cerbi erau purtaţi!
Vĕzut-am Tibrul cel gălbiu svirlind a sale valuri
Cu furiă, indepărtat de la Etrusce maluri,
Rostogolind in calea sa un monument regesc
Şi templul Vestei feciorese.
Vĕzutul-am prea simţitor la bocetul Iliei (2)
Din albia-i eşit a fi resbunător soţiei
Şi'mpotrivit lui Joe chiar, cum undele-şi frăngea
Şi peste malu-i sting fugea.
Puţinii tineri moleşiţi de viţii părinteşti,
Afla-vor cum s'a ascuţit in luptele frăţeşti
Cel fer sub care trebuea să piară deseori
Barbarii ameninţători. (3)
Ce zeu poporul va chema să vină'ntrajutor
Imperiului sdruncinat? Al virginelor chor
Prin ce duioase rugăciuni, pe Vesta vor pleca
Căntarea lor a asculta?
De crime a ne măntuì acum Joe pe cine
Trimite-va? (4) O vino tu, profetule divine

1) Mari flagele băntuì Italia la finele anului 731 şi la inceputul lui 732. Tibrul debordâ, edificii multe fură resturnate de valuri sau de trăsnet, statuele Pantheonului fură sfărămate şi lancea din măna statuei lui August fu frăntă. Zăpadă, vĕnt, grindină şi furtuni ţinură indelung.

2) *Ilia*, mama lui Romulus, din care Iuliu Cesar işi tragea origina sa.

3) Aci e o alusiune la Parthii cari ocupau atunci vechiul Imperiu al lui Cirus.

4) Alusiune indirectă la rolul ce trebuì să joace mai tărziu Octavian August in guvernul Roman.

Rugămu-te, vin Apollon cu'n nour aurit
Pe albi-ţi umeri invelit,
Sau dulce Vinere vin tu, in jurul cui Amorul
Şi jocurile şăguesc, ori tu incepĕtorul
Romanilor (1) de vei privì ochi mai imblănziţi
Moştenitoriţi părăsiţi,
Doar eşti sătul de cruntul joc vai! lung dăinuitor,
Tu care sgomotul iubeşti şi coiful sclipitor
Şi-al Marsului cel pedestraş, (2) fieros chip indreptat
Spre duşmanu-i jos săngerat;
Ori vino tu fiu aripat al Maiei (3) cea frumoasă,
Tu care lumei te arăţi sub forma majestoasă
A tĕnĕrului sĕu erou şi-al lui Caesar primeşti
Resbunător să te numeşti!
Intoarcete tărziu la cer, deplin fii fericit
Trăind cu populul Quirin, şi-un vănt prea mult grăbit
Să nu te smulgă dintre noi, cu suflet mohorit
De-a noastre vicii amărit!
Ci de triumfurile-ţi mari te bucură! Părinte
Şi Principe cum eşti numit deacuma inainte!
Nepedepsiţi Medii călări, (4) să calce nu-i lăsa,
Caesar, impĕrăţia ta!

Horaţiu. Cart. I. Oda II.

D. C. OLLANESCU.

---

1) *Zeul Marte* cu care Ilia avù pe Romulus şi Remus.

2) *Marsii* erau foarte rĕsboinici şi formau cea mai bună pedestrime a armatei romane.

3) Măgulire delicată către August pe care Horaţiu deşi nu-l aseamănă unui zeu, dar totuş zice că ar putea să fie.

4) *Parthii* posedau ţara Medilor şi făceau dese invasiuni in Imperiul Roman.

BIBLIOGRAFIE

CĂRŢI APĂRUTE DE CURÈND ŞI TRIMISE DIRECŢIUNII „CONVORBIRILOR LITERARE“

Documente privitoare la Istoria Românilor, culese de *Eudoxiu Hurmuzachi*, publ. sub auspiciile ministerului cultelor şi ale Academiei Române, Vol. III Partea II 1576—1600, cu portretul lui Petru-Vodă-Şchiopul, 1 mare volum in IV°, Bucureşti 1888.

Istoria Mitropolii Moldaviei şi Sucevei şi a Catedralei mitropolitane din Iaşi, de *Constantin Erbiceanu* profesor etc. Publicaţie făcută de ministerul cultelor etc., 1 mare volum in fol. Bucureşti 1888.

Românii din Munţii Apuseni, de *Teofil Frâncu* şi *George Candrea,* cu 10 ilustraţiuni, 1 vol. 8°, Bucureşti 1888.

Divina Comedia, II. Purgatoriul, trad. cu note după principalii comentatori de d-na *Maria P. Chiţu*, 1 vol. 8°, Craiova 1888.

Ateneul Român. Stil şi Gândire, de *Eduard Gruber*, 1 vol. 8°, Iaşi 1888.

Sărutarea, comedie intr'un act in versuri, de *G. Sion*, Bucureşti 1888.

Lucrătorii agricoli şi *Socialiştii români*, de *E. de la Zavu*, Iaşi 1888.

Poveşti Ardeleneşti, culese din gura poporului, de *Ioan Pop-Reteganul.* Cinci părţi a 80 pagine, format 8°, Braşov 1888.

Metodă nouă de Abecedar, Carte generală pentru clasa I primară, de *I. P. Florantin,* profesor, Iaşi 1888.

Bucureşti. Din stabilimentul grafic Socecu & Teclu. — 27,316.

Apare la 1 a fiecărei luni.

CONVORBIRI LITERARE

No. 8. Bucuresti, 1 Noemvrie 1888. **Anul XXII.**

UN DRUM GREŞIT

I.

După actul al doilea al Traviatei eşì din stalul intăiu un domn, inalt la statură şi cam posomorit la chip, care se duse deadreptul la vestier, se imbrăcâ şi pornì fără să aştepte sfirşitul representaţiei.

Afară era o lapoviţă de ţi-ar fi fost groază să umbli pe jos, chiar fiind mai de rănd şi mai puţin elegant decăt dinsul. Domnul acesta insă, spre marea mirare a băeţilor cu jurnale, o luâ prin apă şi se duse dealungul podului Mogoşoaei in jos, spre bulevard, cu riscul de-a fi stropit pănă şi prin buzunare de trăsurile ce veneau după el. Mergĕnd, fluera incet şi cam lung căntecul de dragoste al Traviatei, atăt de ştiut pe dinafară de toată lumea şi de toate flaşnetele.

In seara aceea prima-dona isbutise să dea o viaţă adevĕrată chipului Violetei, şi cu toată banalitatea musicei şi a libretului, rolul atăt de omenesc şi de atingĕtor al *Damei cu Camelii* mişcase cu tot dinadinsul pe domnul cu care ne intilnim acum.

Era el oare atăt de străin de ale musicei incăt auzea atunci pentru intăia dată pe Traviata? sau este adevĕrat că sufletul nostru are, neatĕrnat de lumea din afară, unele momente de exaltare, proprie in cari cele mai mici cause de emoţiune, sentimentalismul cel mai banal al altuia inriureşte cu o rară putere asupră-ne?...

Oricum ar fi, ceeace era adevĕrat la acest om se dăduse pe faţă: il mişcase Traviata.

El se coborì dealungul podului Mogoşoaei, o luâ pe strada Carol şi intrâ intr'un gang, unde sunâ: uşa se deschise uşor, cu discreţie, ca la un cunoscut şi el urcâ scările incet, aproape placid, zbărnăind ăncă căntecul de la teatru. Se duse drept inainte, la uşa ce era in fund şi intrâ.

Era un salonaş liniştit, simplu, cu oarecare bogăţie de perdele şi de scoarţe, dar atăta tot. Lampa, naltă şi elegantă, era invĕlită intr'un fel de borangic auriu care indulcea puterea luminei; soba pălpăia cu cei din urmă cărbuni, şi toată atmosfera odăii era prietenă cu lucrurile dintr'insa. In faţă cu uşa, in fund, o femee tĕnĕră sta la piano cu un copil pe braţe şi se incerca să-i poarte degetele pe clape. Ii intindea mănuţele pe clavir, zicĕndu-i incet:

— Uite, puiule, aici e *do*, aici e *re*, aici e *fa*.

Şi el o intreba drăgălaş şi lung.

— Da?....

— Da, puiu mami.

— Da?...

Şi amĕndoi păreau atăt de trebuitori şi de indestulători unul pentru altul, incăt ar fi umplut numai ei doi lumea intreagă. Şi nu-ţi puteai altfel inchipuì pe acea femee, cu tĕmplele frumoase pe frunte, naltă şi senină, decăt ţinĕnd pe braţe un copil ca al ei, bălan, cu buclele pe spate şi cu ochii albastri şi nevinovaţi.

Cănd omul pe care-l urmărim intrâ in casă, copilul fugì de pe braţele mamei sale şi, răpezindu-se spre el, se apucâ de piciorul lui, sărind ca un ied şi-i săruta măna căntănd:

— Tata, tata, tata!...

El il măngăiè pe pĕr şi-i zise liniştit:

— Bonsoir, Constant, — ce, nu v'aţi culcat voi ăncă?

— Nu ne-am culcat, respunse mama copilului. E tărziu?

· Sunt aproape unsprezece.

Ea, drept incheiere, işi luâ copilul de mănă şi, simplă, ii zise:

— Haidem, puiule; tata are de lucru.

— Nu, nu, respunse el, intinzĕndu-se pe canapea cu un căscat ostenit, n'am de lucru. Inchipueşte-ţi că am fost la teatru şi n'am putut să stau.

— Nu ţi-a plăcut?...

— Ba nu, căntau binişor... dar nu ştiu ce am: imi făceau mai mult rĕu decăt bine. Ţie nu ţi s'a intimplat niciodată, Silvio, să te supere lucrurile bune?

Silvia ii pusese măna pe frunte, ingrijată.

— Nu, dragă, n'am nimic, adăogâ el.

Şi drept recunoştinţă, ii luâ măna şi i-o sărutâ, şi se vede că-i făcù atăta bine, că faţa ei senină şi serioasă se inviorâ ca la o rază de soare. Se aşăzâ binişor pe marginea canapelei şi-i luâ amĕndouĕ mănile in mănile ei mici şi albe şi uşor răzemăndu-se de pieptul lui i le stringea cu căldură.

— Eşti bine? spune drept. Eu vĕd că nu mai am putere să te ghicesc.

— Sunt foarte bine, respunse el rizĕnd, — şi o atrase puţin cătră dinsul. Ea se lipì binişor cu capul de obrazul lui, intr'un extas de fericire clară, serioasă, deabia respirănd de teamă să nu-i pară prea grea.

— Poate că ai fi vrut şi tu să mergi la teatru.

— Nu nu, se grăbì ea a respunde. Vino dacă poţi mai de vreme, indrăznì a-i zice cu o inmuiare de glas rugătoare; atăta să faci pentru mine... dacă poţi...

— Astăzi n'am venit de vreme? o intrebâ el zimbind, dar cu o vĕdită nesiguranţă.

— Astăzi da... şi cănd ai şti căt sunt de fericită!

— Dar altă dată nu?...

— Eu nu zic nimic... tu trebue să te judeci.

— Ear incepem? ii zise el uităndu-se mai lung la dinsa.

— Nu, nu, nu, respunse ea ingrabă. Vino cănd vrei, numai vino. Ei, ce să-ţi fac!... cănd inima ar fi aşa de cuminte pe căt vreau eu, nicio singură vorbă n'aş rostì care să te supere.

— Cum de n'a adormit băiatul până acum? o intrebâ el, uitându-se la copil, care se juca jos pe covor.

Ea işi intoarse ochii spre băeat, şi vederea lui ii făcù bine.

— Cum iţi seamănă, Constant, băeatul!

— Mai mult ţie, dragă. El e mai blond decât mine şi... mai frumos.

— A!... astă seară eşti şi galant.

— Sunt drept. Nu care cumva vrei să zici că nu-i leit poleit cum eşti tu?

Adevĕrul era insă că copilul semĕna mai mult cu el decât cu ea.

Şi ea, uitându-se lung la copil, ii venea par'că să se ducă la el, dar tot odată nu-i venea să se despartă de celălalt. Atunci chemâ băeatul lângă dinşii, şi, câteşi trei, se lipirĕ unul de altul, ca un mănunchiu de ramuri tinere.

Silvia insă băgâ de seamă că băeatul avea ceva in mână.

— A... Constant! de ce umbli cu scrisoarea tatei, dragă?

Băeatul intinse mâna cam nedumerit.

— Uite Constant, o scrisoare pentru dumneaţa.

Ii chema la fel pe tată şi pe fiu.

— Pentru mine? Ce-o mai fi şi asta, zise el, luând plicul din mâna copilului. A!... o scrisoare de la bĕtrânul!..

Apoi cetì, şi o isprăvì răpede, căci se vede că era scurtă. După aceea rĕmase cu ea in mână, uitându-se pe gânduri in lumina lămpei. Silvia căta cu nelinişte la el, ear copilul se da pe lângă dinsa cu un şiretlic drăgălaş, ochind ceva pe masă. Ne mai putĕndu-se stăpânì, el atinse pe mama sa cu degetul şi-i şoptì la ureche:

— Plicul, mamă...

Ea luâ plicul binişor de pe masă şi i-l dete.

— N'am cetit de mult slova bĕtrânului, zise el.

— Ei bine, Constant? Ce-ţi scrie? intrebâ ea cu o vĕdită temere de-a nu fi indiscretă.

— E foarte bine. E atât de bine incât vrea să călĕtorească. Poimâne vine la Bucureşti.

— Da?.. intrebâ ea lung. Cu treabă?

— Se vede. Nu-mi spune.

Şi amêndoi tăcurĕ, părĕnd mulţumiţi de lămuririle ce-şi dau unul altuia, dar in fapt amêndoi se afundau in gănduri lungi....

— Nu culci băeatul, Silvio? o intrebâ el, sculăndu-se.

— Ba da, respunse ea, luăndu-şi copilul de mănă.

— Eu cred că chiar noi ne putem odihnì, zise el, trecĕndu-şi braţul pe sub al ei. Haidem; măne am de lucru.

Ea işi rezemâ capul de umĕrul lui, fericită, şi căteşi trei se duserĕ să se culce.

II.

A treia zi, pe la $10^1/_2$ Constantin Dumitriu Lupu, sau Constant, cum ii zicea Silvia, aştepta pe peronul gărei sosirea trenului. Nervos şi nerăbdător, el mĕsura asfaltul cu paşi indesaţi, simţindu-şi in suflet neliniştea ce ne-o pricinueşte apropierea oricărui eveniment. Cu forţa neatĕrnată de voinţa noastră cu care revin ideile ce ne preocupă, găndurile lui Constant se invĕrteau imprejurul vieţei lui din anii din urmă, ş'in absorbirea lor vedea resărind din douĕ funduri opuse capul Silviei şi al bĕtrănului. Ca tot omul care trăeşte sub inriurirea a douĕ sentimente vrăjmaşe, voinţa lui nu putea deschide nici un drum spre liman, şi numai cănd fluerul locomotivei vestì sosirea trenului, săngele ii fugì spre inimă şi rupse echilibrul balanţei, inclinănd-o spre noul venit. In adevĕr, la o scară a vagonului, bĕtrănul State Dumitriu Lupu, cunoscut mai bine sub numele de colonelul State, se incurca in poalele şubei, căutănd cu ochii pe fiul seu, care-l vĕzuse şi se lupta cu mulţimea să ajungă pănă la el.

— Da de ce te-ai mai supărat mata pe frigul ăsta, zise bĕtrănul, spre a zice ceva, pe cănd fiul seu ii săruta măna.

La drept vorbind insă el era fericit, şi mişcat precum era, uitâ că el se supĕrase să vie tocmai din fundul Moldovei. Constant ii strinse lucrurile, le dete in măna unui om să le ducă la trăsură şi se duse să scoată valiza bĕ-

trănului de la bagaje. Colonelul remăsese pe peron, invěrtindu-se fără căpětăiu şi zicĕnd din când in când:

— Să mergem, ha?.. Mergem Constant?

— Mergem tată, eacă acuş, să scoatem cufĕrul.

— Ei, ei, bine zici, il uitasem bată-l vina lui!

Insfirşit scoaserĕ cufĕrul şi plecarĕ.

Colonelul State fusese colonel fiindcă aşa veniserĕ vremurile, dar altfel nu era intr'insul nici cea mai mică sĕmĕnţă de erou. Bunătatea şi blândeţa lui il meneau să fie duhovnic sau dascăl de şcoală primară, ş'in ţara lui, cum işi chema el moşia, la atâta se şi mărginea activitatea sa militară. Acareturile şi averea le lăsase in grija coanei Păune, soţia sa, care, sufleteşte, era tocmai partea protivnică a colonelului. Născută stăpână in toată puterea cuvĕntului, se amorezase de uniforma şi farmecul iuncărului Lupu, a cărui bunătate părintească deacum, la tinereţe era numai graţie şi simpatie pĕtrunzĕtoare. Dinsa poruncitoare, ambiţioasă, cu cultura franceză a restauraţiunei; el blând, vesel şi foarte dispus să mişte lumea inainte, se complectau cum da Dumnezeu. De la naşterea şi mai cu seamă de la creşterea băeatului, toată despărecherea sufletească a acestei părechi se mărise, fiindcă aci colonelul pusese mâna pe virful mustăţei şi zisese femeii sale cum rare ori avea obiceiu să zică:

— Ia ascultă Păuno, sunt eu stăpân in casa asta ori ba?.. Aşa vreau să fie şi aşa trebue să fie!

Şi semeaţa coana Păuna simţea că aici nu mai incape respuns, şi se supunea pe tăcutele, ba cine ştie dacă nu chiar cu oarecare plăcere. Astfel că, in această singură ramură, colonelul remase stăpân pe situaţie. In colo, el era liberal şi coana Păuna conservatoare, şi la moşie se făcea politică conservatoare; lui ii plăceau petrecerile vesele şi lăutarii, ear coana Păuna nu-i putea suferi, şi la moşie lăutarii nu se apropiau niciodată de curtea boierească; el ar fi bĕut bere cu plăcere, dar nevastă-sa hotărise că berea e o bĕutură mojicească, şi berea fu indepărtată de masa lor.

Ca om cuminte ce era, el trecea peste toate aceste nimicuri, pentru liniştea şi demnitatea casei.

Şi e ştiut că copiii, chiar când sunt mici, inţeleg şi compătimesc cu acela din părinţi care in viaţa zilnică li se pare că e victimă; cu atăt mai mult când sunt mari. Constant simţise puţin căte puţin tirania la care se supunea tată-sĕu de bunăvoie, şi mai tărziu inţelese foarte bine inaltul simţimĕnt şi puterea morală ce se ascundea sub forma blajină a vieţei colonelului. Dacă la acestea se va adăoga grija de toate zilele şi dragostea nemărginită pe care o simţea copilul la tată-sĕu, lesne se va pricepe mişcarea sufletească a tĕnĕrului când se vĕzù acum singur in trăsură cu bĕtrănul.

De ani intregi nu se dusese pe acasă, deşi trăia in aceiaşi ţară cu părinţii. Imprejurări cari il legaserĕ incetul cu incetul de capitală, unde era magistrat, puseserĕ un fel de pănză de ruşine şi de lipsă de energie pe caracterul lui. Mama lui de ani de zile era tot pătimaşă şi nu eşea de la moşie; tată-sĕu era sănătos, dar bĕtrăn, astfel incăt vacanţe după vacanţe trecuserĕ fără ca ei să se vadă.

La otel, totul era pregătit şi incălzit, şi bĕtrănul, după ce se desmorţì puţin, cerù ceaiu.

— Ce faci astă seară Constant, ai treabă?

— Nu, tată.

— Atunci să mai stăm de vorbă, băete.

Apoi, cum se plimba prin casă, venì drept la el şi-i puse amĕndouĕ mănile pe umeri, vesel:

— Da te-ai făcut bărbat, bre, in toată puterea cuvĕntului... zĕu aşa, adăogâ el mişcat. Uite, eu m'am micşorat... Sabia s'ar tîrii după mine... Hei, zise el mai incet, sunt ani deatunci...

Şi in adevĕr, Constant băgâ de seamă că bĕtrănul scăzuse de un lat de mănă.

— Dar altfel eşti bine, tată, zise el, luăndu-se după bĕtrăn şi apucăndu-l cu mănele de umeri pe la spate, fără să-şi mai poată stăpănì pornirea inimei.

— Bine, fĕtul meu, respunse colonelul, luăndu-ì astfel

mănile, mă-ta e cam gubavă, ear eu slavă domnului, tot mĕ ţiu.

— Ce face mama, intrebâ Constant, desfăcĕndu-se de bĕtrăn şi ducĕndu-se să deschidă chelnerului care aducea ciaiul.

— Ce să facă, cum o ştii, zise colonelul mustăcind: acum face alegeri. Au o combinaţie a lor, cu Tudosie Gorciu şi Comăneştenii, cu care zice că au să facă praf pe prefect.

Colonelul tăcù şi amestecâ zahărul cu zgomot, uitându-se la suprafaţa tulbure a ciaiului.

— Eu am venit cam din poruncă, adăogâ el cu vocea pe jumĕtate, ca să te iau cu mine... la ţară.... aşa zice mă-ta. Nu-i vorbă, am şi puţină treabă la Credit, şi a tot stat de capul meu: du-te, du-te, incăt a trebuit să plec.... Dar tu, adăogâ el după o pausă, dacă nu vrei să vezi pe mă-ta, nu merge...

— Ba eu vreau... respunse celălalt cu jumĕtate de glas.

Era cea dintăi dată cănd vorbeau amĕndoi, ascunzĕndu-şi găndurile adevĕrate.

— Vreau, cu mare plăcere, adăogâ tĕnĕrul, dar mama face oposiţie guvernului, şi eu sunt slujbaş al statului.

— Dĕ, cum vrei, respunse bĕtrănul. Ea mi-a zis că doreşte să te vadă, ca să facă apel la simţimĕntul tĕu patriotic şi la demnitatea ta de om spre a te hotărì să votezi contra. Zice că nu de geaba eşti fecior de boier, adăogâ plimbăndu-se prin salon şi ascunzĕndu-şi in mustaţă un zimbet ironic, şi mai cu seamă copilul ei...

Aci se oprì; dar, ca şi cum i-ar fi părut rĕu că ride in faţa lui de mama sa, zise răpede:

— Vino, vino... şi fă cum vrei. Dar e bine să vii. Ce e bine nu e rĕu. — Şi afară de asta, zise deodată, intorcĕndu-se din plimbarea ce o făcea prin odae, trebue să ne găndim şi la altceva: eu imbĕtrănesc, mă-ta e bolnavă... ori mai trăim un an doi, ori ba... şi aş vrea să te vĕd insurat. Mări băete, ai 34 de ani, ştii?

— Ştiu...

— Cu prilejul votului, poate să-ţi arătăm şi căte ceva

mai drăgăstos decăt Tudosie Gorciu. Mi se pare că ţi-a scris Păuna mai acum vre-o doi ani de fata Mălineascăi?..

— Da, zise Constant incet.

— Sau poate ţi-ai găsit tu singur ceva? Cu atăt mai bine. N'o să trăesc eu cu dinsa bre omule. Halal să-ţi fie, daca e fată de oameni de ispravă... Numai, remăne să te inţelegi cu mă-ta, şi acum e prilejul s'o aduci bine din condeiu: tu-ţi dai votul pentru Gorciu şi eu pentru fată.

Şi se intoarse bĕtrănul rizĕnd şi căutănd să-l insufleţească şi pe el; dar el sta pe scaun cu braţele aternănd la vale şi căutătura preocupată, uităndu-se ţintă inainte-i, fără să vadă pe tată-sĕu, care se apropiase cu totul de el şi-l observa.

— Ha?... zise bĕtrănul.

— Da, aşa-i, respunse dinsul intr'aiuri.

Colonelul dete uşor din cap, ca un om nemulţumit, şi sorbì lung din ciaiu. După o tăcere de căteva minute, el urmâ:

— Va se zică crezi că o să poţi venì cu mine?

— Cănd pleci dum'neata? il intrebâ fiu seu, hotărindu-se insfirşit să pară om.

— Eu cred să-mi sfirşesc măine treaba, şi poimăne seara aş pleca, dacă ai vrea şi tu...

— Da... respunse fiu seu, găndindu-se, cred că o să mergem impreună. Numai o să fie cam greu cu congediul.

— Nici n'ai nevoie de congediu, zise bĕtrănul incet şi mulţumit. Cu invoiala unui tovarăş, ori a preşedintelui poţi să lipseşti douĕ, trei zile, nu-i aşa?

— Aşa cred...

Apoi, incetul cu incetul, vorba luâ alt drum. Bĕtrănul il intrebâ de tribunal, de petreceri, de viaţa bucureşteană, şi, odată capitolul plecării isprăvit, cumpĕna şi inconjurul cu care se urmase vorba pănă aci furĕ lăsate la o parte.

Pe la miezul nopţii se despărţirĕ, frăţeşte, stănd ăncă in uşă să-şi mai spuie căte ceva, şi cănd Constant se coborì pe scară, părea aproape liniştit şi sigur. Dar, mergĕnd, scenele şi vorba de la inceput ii revenirĕ in minte. Oare

ştia ceva bĕtrânul? sau venise tocmai ca să cerceteze. Se găsesc prieteni binevoitori intotdeauna care să se ocupe de viaţa noastră, şi oricât de ascuns şi de reservat trăia el cu Silvia, ştia bine că toţi camarazii cunoşteau această legătură. Şi atunci nemulţumirea şi supărarea contra oamenilor ii purta paşii mai cu grabă către casa din strada Carol, şi astfel, ca să ajungă şi mai iute, oprì o trăsură şi se duse pe sus.

Acasă era încă lumină. Silvia, ca in totdeauna il aştepta, chiar dacă ar fi venit la zioă. Dar urcând scara, omul acesta care venise in trăsură până aci, se gândì că ar fi mai bine să doarmă la el in seara aceea, (căci, pentru orice imprejurare, işi păstrase o odaie in care se zicea că stă cu chirie). — Umbra vorbelor tatălui sĕu se intindea mai adânc in sufletul lui decât credea el, şi, cum se intimplă totdeauna intre sentiment şi judecată, când reacţiunea sentimentală incetează, judecata işi ia stăpânirea ei. Se duse in acea odae rece in care se zicea că stă cu chirie şi vrù să se culce; dar era aşa de frig incât trebuì să-şi imbrace paltonul la loc şi să se intindă astfel pe pat. După câteva minute, bătù cineva la uşă.

— Intră!.. zise el tare şi răstit.

Dar nu intrâ nimeni. El ştia cine e şi inţelese că tonul acela ar fi descurajat chiar pe un creditor indrăsneţ.

— Intră... repetâ încă odată mai incet.

Uşa se deschise binişor, cu o lungă discreţie, şi Silvia se ivì in prag, serioasă şi simplă, cum era intotdeauna, stringĕndu-şi haina la gât cu mişcarea sfioasă a sufletelor umilite.

— Tu erai? zise el, cu accentul omului care se aşteaptă la mai mult.

— Da, respunse Silvia, ai venit?...

— Precum vezi...

— Astă seară vrei să dormi aici? intrebâ ea incetinel. Să-ţi fac puţin foc.

— Cum vrei...

Dinsa trecù inapoi in odaia din care venise şi peste

puţin se rentoarse cu câţiva cărbuni intr'o tinichea şi câteva lemne. Le puse incet in soba de tuci ce era in mijlocul casei şi inchise portiţa, aşteptănd să se aprindă focul. Ea sta in genunchi, la gura sobei, uităndu-se la tăciunii ce fumegau, el se uita din pat in podele, şi numai lampa de pe masă cu pocnetul ei molcom, părea vie. După cătva timp tăcerea părù a-i mira pe amĕndoi şi amĕndoi ar fi voit s'o intrerupă cu o vorbă naturală, care să nu dea pe faţă preocuparea fiecăruea. Dinsul respirâ cu putere de mai multe ori in aer, căutănd să-şi vadă aburul cald, in atmosfera rece a odăii.

— Pi!... da frig e!... zise el stringĕndu-se sub palton.

Silvia işi intoarse capul spre el un moment şi după aceea se puse a grămădì din nou hărtie şi a sufla in foc. — Cum sta jos, plecată pe un genunchiu şi pe-o mănă, rochia subţire de noapte i se desfăcuse toată la găt şi umerii aibi şi plini remaserĕ goi. El se uita la dinsa din pat, pe sub gulerul paltonului, şi vĕzĕnd-o astfel goală, plecată jos pe scănduri spre a-i face foc şi a-l incălzì, işi surprinse sĕlbătăcia inimei şi-i fu ruşine. Se sculâ din pat răpede, cu gănd să o ia de jos şi să treacă in camera incălzită dealături, dar, ridicat vertical, femeea de jos era Silvia de toate zilele, care făcea adesea focul, fără ca el să se emoţioneze pentru asta. Capul culcat şi capul drept nu mai vedeau cu aceiaşi mĕsură. — Dinsul se mulţumì a trece singur in cealaltă odaie, crezĕnd că-i spune prin aceasta şi ei ce trebue să facă, şi, printr'o mişcare firească, trase drept la foc şi se puse a rĕscolì cărbunii şi a-i apropia mai spre gură. Uşa remăsese pe jumĕtate deschisă. După vre-o zece minute el işi intoarse privirile intr'acolo, aproape iritat că dinsa nu l'a inţeles, dar, neauzind nici un zgomot, se sculâ şi se duse să vadă ce-i. Nu era nimic. Silvia nu se mişcase de la gura sobei. Ghemuită jos, cu coatele pe genunchi şi capul in măni, era dusă pe alte tărimuri. Părea că o apăsa ceva, soarta bunăoară, şi ea, fără putere, fără vaete, se tupilase sub apăsarea menirii ei. — El se apropiè de ea şi-i puse pe umeri paltonul remas pe pat.

— Silvio, de ce stai goală in odaia asta rece şi mai cu seamă jos. O să receşti, să te imbolnăveşti.

Ea işi ridicâ capul din măni, şi cu o credinţă adăncă, sělbatică aproape, ii zise:

— Crezi?.. Şi găndeşti c'ar fi vre-o pagubă?

— Vorbeşti copilării, respunse el, incercănd să ridă, dar simţindu-se cuprins de puterea tristă a vorbelor ei. Haidem dincolo, să stăm la foc, adăogâ el, ridicănd-o de jos.

Şi trecěnd aměndoi in odaia incălzită, el trase un jilţ lăngă sobă.

— Vino să stăm impreună, Silvio; e atăta vreme de cănd n'am mai stat aici amĕndoi.

— O să te ostenesc, zise ea, incet.

— Vino, vino, nu mě osteneşti.

Şi fără altă rugăminte, ea se aşezâ pe braţele lui, in fotoliu, şi-l luâ de găt, lipindu-şi obrazul de umĕrul lui. Dar aci trebuea să se hotărască criza: lacrimile strinse in suflet işi găsirĕ isvorul lor natural cănd femeea se simţì in braţele calde ale bărbatului. Ea plănse incet, trist, cu puterea adevĕrată a durerii. Simţea prea bine ceeace se petrecea in sufletul omului aceluia, care de opt ani era amantul ei şi de opt ani era hărţuit şi indemnat de toată lumea s'o lase. De mult timp deja ea inţelesese că numai copilul, şi poate, mai mult decăt copilul, obiceiul, legea cea mare a firii, il aducea spre dinsa, cu aceiaşi neschimbată pornire ca şi in vremea cănd o iubea. Căci căţiva ani la inceput o iubise cu adevĕrat, şi hrana zilelor ei deacum erau amintirile timpului aceluia, cănd deabia eşită din Asil, venise să trăească cu bětrănul profesor de nemţeşte, tatăl ei, şi-l intilnì, těněr şi voios, urcănd scara şi scoţĕndu-şi pălăria cu respect inainte-i. După căteva luni, bětrănul dascăl murì, lăsănd-o singură intre cer şi pămĕnt. Şi fiindcă aşa e lumea, o ţesătură stranie de nimicuri dureroase şi vesele, alături de nemăngăierea pierderii tatălui, venì măngăierea dulce a amorului acestui těnĕr, care, atras de frumuseţa limpede a Silviei şi dus poate de milă, se interesâ de soarta ei. Ea il iubì cu toată puterea tinereţii şi a sin-

gurătăţii in care remăsese, şi astfel, fără să socotească şi fără să se mire, devenì femee şi mamă.

Ear acum când sta ca şi altădată in braţele lui, ce bine simţea că dragostea murise!.. Murise amorul şi remăsese numai obiceiul, un lanţ nespus de greu când inimile sunt încă tinere. Şi cum sta lipită de dinsul, se simţì arsă de-o căldură sufletească stranie, care ii trecù ca o flacără misterioasă prin vinele capului.

— Ah, Constant, ce bine că există moartea! zise ea cu aprindere.

El, mişcat de accentul sincer al acestor vorbe, o deslipì puţin de el şi se uitâ la dinsa lung.

— Silvio, nu eşti bine? sau ce şearpe te-a muşcat azi de inimă?

Ea il privì cu intristare şi dete incet din cap.

— Cred că incepi să devii isterică, adăogâ el.

— Nu-i aşa? intărì ea, neinţeleasă şi descurajată.

Şi fără putere de-a se scula sau de a-şi stăpânì lacrimile, plânse. El, jumĕtate glumind, jumĕtate nervos, scoase batista din buzunar şi o intinse peste capetele lor amĕndurora.

— Să plângem sub acoperiş ca să nu ne vadă tăciunii.

Apoi, cum era cu mâna pe batistă, o lipì de obrazul ei şi-i şterse binişor ochii.

— Mai mare ruşinea, plângi ca copiii adăogâ el, şi nici nu mi-ai spus nimic de băeat.

— Doarme, respunse ea incet, dându-şi pĕrul de pe frunte la o parte.

— Hai să-l vedem şi să ne culcăm, zise el sculându-se şi luându-i un braţ sub al lui.

Ea il ascultâ şi se ridicâ de pe scaun cu un adânc oftat.

Băeatul dormea, cu buclele grămadă pe ochi. Tată-sĕu i le dete inlături binişor, vorbindu-i incet, in limba lui peltică şi drăgălaşă şi jucând lângă pat ca la horă. Dar nimic nu putù să inseninese sufletul femeii, in care jalea şi oftatul prinseserĕ rădăcină de mult. Descurajaţi amĕndoi, se

culcară pe tăcutele, căutând, ca toate naturile fără energie, scăpare in somn...

III.

A douazi, părăsindu-şi femeea şi copilul spre a merge să dejuneze cu tată-sĕu, după cum de cu seară părăsise pe tată-sĕu pentru femee, el ducea cu dinsul hotărirea fricoasă de-a spune bĕtrânului că nu putea lua congediu de la tribunal şi deci nu putea eşì din capitală.

Bĕtrânul se coborise in birt.

Când intrâ Constant, il găsì in fruntea unei mese, incunjurat de vre-o trei patru persoane cu totul ciudate, care stau numai pe-o muche de scaun, gata a se scula la cel mai mic semn al colonelului. Unul purta un palton ros, imbrăcat numai pe-o mânecă, ear mâna cealaltă părea legată de gât, ca la un om rănit. El vorbea incet, umilit, miorlăit şi din când in când ciugulea haina colonelului care i se părea nemăturată. Altul tĕnĕr, nalt, buhav, sta in picioare, incercând să zimbească şi dând din cap cu admirare ori de câteori colonelul deschidea gura. Un al treilea, tĕnĕr de tot, student poate, cu câteva tulee de barbă blondă, nehrănit, anemic, rizĕnd fără mĕsură la câte-o vorbă mai năsdrăvană a colonelului şi apoi reluându-şi deodată rolul stării sociale pe care-l juca. Toţi săraci şi miserabili... Ei vĕzurĕ cu fericire venirea noului conmesean, căci aceasta silea pe colonel să le dea drumul, strecurându-le in mână, la fiecare, câte-o consolaţie sunătoare.

— Uite, ii vezi Constanst, zise bĕtrânul, aceştia sunt cei mai mari duşmani din localitate ai guvernului; prin urmare eu sunt dator să-i ajut.... aşa mi-a poruncit mă-ta. Fiecare zice că e venit să reclame in contra Vampirului de prefect, să-l dea la gazetă, să-l maltrateze, să-l demascheze şi mai ştiu eu ce să-i facă.... Dar ei işi caută bieţii oameni slujbă, adaose bĕtrânul zimbind; ear tĕnĕrul acela e gazetar... urmâ colonelul dând din cap; cum stau vremurile ia o s'ajungă ministru dacă n'o fi prea prost!

Şi astfel, rizēnd şi bine dispus, colonelul se puse cu fiu seu la masă.

— Da bine bre, voi v'aţi boierit de tot prin partea asta a ţării. Ce vĕd eu aicea, e posnă mare...

In adevĕr birtul acela era birtul partidului cu dare de mănă, cu alte cuvinte al guvernului. Totul era luxos şi elegant, afară poate de obrazuri. Vorba se ridica, ca aburul din bucate, din ce in ce mai sus; se intindea de la o masă la alta, cu tonul sceptic şi satisfacţia grasă a parveniţilor; umplea sala de un bruhaha sordid, ear cuvintele ce se puteau surprinde erau foarte puţin caste.

Colonelul State, care nu vĕzuse de mult faţa nouă a lumei bucureştene, era grozav de mirat. Mai cu seamă militărimea il neliniştea.

— De unde atăţia generali, măi băete?

— Ei, tată, dumneata crezi că lumea stă locului?..

— Ba nu. Eu inţeleg că lumea merge inainte, şi chiar imi place. Dar prea au rĕsărit mulţi deodată!..

— In urma resboiului aşa e totdeauna.

— Povestea vorbei: in urma primejdiei mulţi voinici s'arată.

— Mi se pare că ai trecut şi dumneata in oposiţie: te-a căştigat mama, zise Constant zimbind.

— Ba nicidecum, respunse bĕtrănul. Mie mi-e dragă lumea, şi tinereţa, şi mişcarea, dar cu regulă, măi frate. Păn acum ţi-am zis vreodată: insoară-te? Nu, fiindcă nu era ăncă vreme, şi pentrucă nu vream să mĕ amestec in treburile tale: tu ai să trăeşti cu nevasta ta, nu eu; şi te ştiam destul de bărbat ca să nu mĕ tem că ai să te incurci undeva prosteşte.

— Mi se pare că vorbeam despre generali, zise fiu seu, rĕsucind talerul pe loc.

— Da, dar vream să-ţi spun că toate lucrurile trebuesc făcute cu mĕsură şi la vremea lor, şi vĕd că tu laşi să-ţi treacă vremea, adăogă colonelul, intorcĕndu-se la vorba lui.

— Va să zică aţi hotărit să mě insuraţi, il intrebâ fiu-seu cu oarecare tărie in vorbă.

— Nu că am hotărit.... dar zic şi eu, ca părinte. Ştii vorba lui Moşu-tĕu Niţă: pănă la 25 de ani se insoară omul singur; de la 25—35 il insoară alţii; de la 35—45 il insoară dracul, şi de la 45 incolo nici dracul nu-l mai insoară...

Constant prinse acest prilej ca să pue convorbirea pe-o cale glumeaţă şi neserioasă.

— Vrea să zică eu numai un an mai am pănă să mě peţească dracu... Mai bine primesc să remăi nepeţit, sfirşì el rizĕnd.

Bĕtrănul făcea un chef nespus, ştergĕndu-şi lacrimile, care, ca la toţi bĕtrănii, ii veneau numai decăt in ochi.

— Săracul Moş Niţă, zise Constant. A murit de mult, tată?

— Ei, Dumnezeu să-l ierte, de mult... Era frate cu mă-ta, dar era mai frate cu mine decăt cu ea.

— El nu s'a insurat niciodată, adaose Constant, ca cum ar fi chemat pe unchiul seu in ajutor.

— Ei, şi la ce ţi-e bun? Nu s'a insurat omeneşte, şi a trăit toată viaţa lui cu o fată din casă.... ba mi se pare că are şi un copil cu ea, un flĕcău in sat căt tine de nalt şi de zdravĕn.

— E he, trebue să merg să-mi vĕd rudele, zise tĕnĕrul, dănd din cap.

— De aia iţi spun: fă lucrurile pe şartul lor, şi daca te-i căì să fie vina mea. Unde mai pui, adaogâ bĕtrănul, făcĕnd ochii mici şi veseli, că mi-ar fi şi mie drag să vĕd trăgĕndu-mĕ de halat vre-o trei patru lauri... pe care să ţi-i tund chilug şi să mi ţi-i vîr la oaste de la 6 ani...

— Ar trebuì să-i comandăm băeţi pe toţi, il intrerupse fiu seu, prins de vioiciunea dorinţei bĕtrănului.

— Ei, fĕtul meu, cum te-i purta...

— Cred c'o să mĕ port bine, zise Constant ridicănd capul şi căutănd să se uite liniştit şi serios la tatăl sĕu,— fiindcă n'o să mĕ insor...

— De... cum ii vrea... respunse bĕtrănul incet. Eu mĕ

găndeam la Elencuţa Mălineascăi.. dar dacă nu vrei să te insori, e treaba ta.

Şi tácură amĕndoi. Bĕtrânul aprinse in mijlocul mesei o ţigară şi incepù a scoate rotocoale mari de fum, pe care le urmărea in aer cu preocupare.

— Şi dacă nu vrei să mergi nici acasă... ear eşti liber, adăogâ el după căteva minute, ca şi cum vorba s'ar fi urmat fără intrerupere.

— Ba nu.... acasă merg, merg cu plăcere numai să pot căpăta congediu.

— Aş dorì atâta lucru să poţi face pentru noi, zise bĕtrânul cu un rar accent de voinţă, ce punea căteodată in voce şi care era atăt de ascultat.

— Sper... mai mult decăt sigur, incheiè tĕnĕrul.

La cele din urmă vedea el bine că n'avea incotro: trebuea să se ducă.

Până a doua zi seara se invĕrtì prin lume ca un nenorocit, fără a-şi găsì stare locului. In fundul nehotăririi lui incepuse să se depue urmele unei hotăriri rĕutăcioase pe care presimţea că are s'o urmeze. Dar tocmai fiindcă avea acest presimţimĕnt, era nervos, ruşinat, cu o inclinare vĕdită către ceartă, şi nu spuse nimic Silviei despre plecare, după cum nu spuse tatălui sĕu de neplecare. Venea acasă cu treabă şi punea mâna pe gemantan; apoi il lăsa in mijlocul camerei şi se apuca să-şi ingrijească unghiile, sau işi peria o mustaţă un sfert de cias şi după aceea o resucea până s'o scoată din carne. Odată vĕzù pe băeat trecĕndu-i pe dinainte şi i se părù că-i incălţat strimb.

— Constant! strigă el cu putere, cine te-a schimonosit aşa?

Copilul, nedeprins cu astfel de vorbe, remase incremenit locului şi-şi trecù mâna pe haine nedumerit.

— Nu te vezi că eşti incălţat strimb.

Băeatul ridică piciorul să se privească.

— Mama m'a incălţat, zise el cu sfială.

— Foarte rĕu. Du-te să te schimbe şi să nu te mai vĕd aşa!

Apoi trecù pe lăngă copil, care pornise incet şi ruşinat, fără să-l mai vadă, işi luâ pălăria şi eşì.

Cu bĕtrănul să inţelesese să se intălnească la gară la 10 ciasuri seara, spre a pornì in Moldova.

In seara aceea Silvia il vĕzù cu mirare intrănd acasă pe la 9 ore. Ii dete bună-seara incet şi intinse măna băeatului din fugă, fără a-l privì; acesta i-o sărutâ cu temere. Apoi işi luâ cea dintăi haină ce o găsì la indemănă, se intinse pe canapea şi se invĕlì cu ea pe ochi. Silvia se sculâ incet; plecâ umbrarul lampei in partea aceea şi se apropiè binişor de el.

— Ear te doare capul? il intrebâ ea cu grijă.

— Mĕ cam doare. Lasă-mĕ, respunse el scurt.

Ea se retrase in virful picioarelor şi trecù cu copilul in odaia de culcare. După ce işi adormì băeatul, ea revenì cu aceeaşi grijă inapoi şi se puse să citească sub lampa de pe masă, uităndu-se din cănd in cănd la el cu neliniştе. Obrajii ei palizi se colorau cu douĕ roate roşatice şi respirarea i se apropia par'că mai mult de gură. Silvia trăia pentru dinsa numai prin faptul că fisiceşte nu făcea parte din corpul altora, dar altfel, sufleteşte, era urmarea celorlalte douĕ fiinţe ce o incunjurau.

Pe la 11 ½ Constant sări de pe canapea, cu ochii tulburi şi pĕrul văivoiu.

— Căte ceasuri sunt? intrebâ el răpede.

— Unsprezece şi jumĕtate respunse Silvia, privindu-l lung pe sub lumina lămpii.

El nu respunse nimic, işi luâ haina pe un umĕr şi se duse să se culce.

A doua zi dimineaţa, tocmai să imbrăca, cănd un aprod de la tribunal aduse o scrisoare. Silvia intrâ cu dinsa in mănă, citind adresa cu luare aminte fiindcă i se părea că o cunoaşte.

— O scrisoare pentru dumneata, zise ea intinzĕndu-i-o.

El o luâ şi o desfăcù răpede. O cetì dintr'o singură aruncătură de ochiu şi după aceea remase cu ea in mănă, găndindu-se. Era palid, par'că i-ar fi venit rĕu. Silvia il ob-

serva ca intotdeauna pe tăcute. Un zimbet amar trecù pe buzele lui; cu scrisoarea ăncă in mănă şezù pe marginea unui scaun, şi, aproape fara să cugete, zise:

— Ce neomenie!...

— Ce-i? intrebâ Silvia cu frică.

El se uitâ la dĕnsa, incercănd să zimbească, spre a părea stăpăn pe mişcările lui sufleteşti.

— Nimica, respunse cu rĕceală nefirească. Cred că am făcut o mare necuviinţă, şi atăta tot. Eaca!

Şi-i intinse scrisoarea. Erau numai căteva cuvinte de la colonel:

„Aseară te-am aşteptat la gară, dar neintălnindu-te, am crezut c'ai scăpat trenul şi m'am intors şi eu. Vino să dejunăm amĕndoi şi să plecăm cu trenul de la 4".

Ea citea şi inţelegea, dar parcă nu'ndrăznea să inţeleagă.

— Cum vine scrisoarea asta de la tribunal? intrebâ dinsa, cu formula sufletească a oamenilor modeşti, cari vor să depărteze de la dinşii prinosul unui compliment. Inima ei insă se incălzise de o mulţumire pĕtrunzĕtoare, care ii ridicâ incetul cu incetul săngele in vinele subţiri ale obrazului, punĕndu-i astfel pe expresia fiinţei sale lăuntrice vĕlul de pudoare al fericirii, care stă aşa de bine la unele femei.

— Scrisoarea vine de la tribunal, respunse el, fiindcă bĕtrănul meu e om cuminte: n'a vrut să mĕ caute singur, ci a trimis sluga de la otel la tribunal, ca să o aducă aprodul, care, de sigur, trebuea să ştie unde stau.

Silvia remăsese cu scrisoarea in mănă şi cu braţele incrucişate.

— Vai Constant, ce-ai făcut!..

— Nu-i aşa?.. intări el cu acelaş suris meschin.

— I-ai făgăduit să te duci acasă şi apoi l'ai lăsat să plece singur la gară?..

— Inchipueşte-ţi!

— Bine, să poate să nu-mi spui nimic?.. Crezi că te-aş fi lăsat eu să faci o asemenea faptă, zise ea cu căldură. Cu atăt mai mult că nu pentru intăiaşi dată te duci acasă....

de când suntem impreună, adause plecându-şi privirile in pămênt.

El se uita la dinsa lung, cu un fel de milă silită, care nu-i da pe faţă toată gândirea. Făţărnicia, care e fundul tuturor caracterelor omeneşti, chiar a celor mai bune, il făcù să mai protesteze, aşa, de formă. In lăuntrul lui insă se simţea mulţumit de chipul nou sub care se infăţişau lucrurile. Putea pleca din Bucureşti cu conştiinţa impăcată; la oamenii culţi, conştiinţa, când nu sunt stăpăniţi de vre-o patimă, e un articol de căpetenie, cu care trebuesc găsite formule foarte diplomaticeşti. — Pe de altă parte avusese ocasia şi curajul de-a spune bĕtrânului că nu se insoară, astfel că, făcêndu-şi bine socoteala, se intreba de ce adică nu s'ar duce să resufle la ţară câteva zile, şi tot odată să revie la loc in stima tată-sĕu, la care, cu adevĕrat şi mai presus de egoismul sĕu, ţinea.

Silvia, cu credinţă şi aproape fericită că putea să-şi impue sacrificiul sufletesc de-a se despărţì de omul ce-i era drag, se puse să-i pregătească cufĕrul.

Dinsul se duse să vadă pe bĕtrân şi lămuririle asupra scăpării trenului furĕ foarte scurte, de oarece tată-sĕu căuta să-l ajute şi să-l scoată din incurcătură. El işi aduse lucrurile de vreme la otel, şi astfel, la patru ciasuri, plecarĕ impreună la gară.

IV.

Resteiul era o veche moşie părintească a colonelului State, aşezată in sus pe Siret, in mijlocul unor coaste prelungi şi mănoase, de-a căror văi se leagă atâtea amintiri din trecutul neamului românesc. Câţiva proprietari mari scăpĕtaţi; o mulţime de boeri noi ridicaţi din fiii vechilor rĕzeşi; arendaşi de-ai Statului imbogăţiţi de noua formă politică a anilor din urmă; câţiva jidani, oribili sub masca posesorului de pămênt, — şi sub stratul acesta, ţărănimea, temeiul tuturor avuţiilor, săracă, chinuită, goală, — eacă noua desfăşurare de viaţă in care intrăm.

Satul se intindea pe malul sting al apei, de o parte şi de alta a muchei, tăbărit pe văi şi pe dealuri, fără regulă, intre livezi de pruni, vii şi bĕtrănii nuci stufoşi ai Moldovei. Vara priveliştea trebuea să fie minunată. Iarna, cănd il cunoaştem noi, părea somnoros şi trist. Zăpada acoperise rîpele, micşorase corhanele, atĕrnase promoroacă de crengile supte ale pomilor şi aşternuse peste toate celea cerga sa albă. Ici şi colo fumul subţiratic de tizic se strecura pe hoarnele de nuele, dănd astfel semn de viaţă.

Casele boereşti se ridicau in muchea dealului, nalte şi puternice, privind pe toată lunca Siretului, pănă departe, spre gară. Din vechile hardughii, coana Păuna, cu zidarii sĕi, scosese o casă aproape omenească, dar ii dăduse ceva din insăşi firea sa: era greoaie, demnă, curată, şi mirosea a pustiu. De la un geam, stăpăna, totdeauna imbrăcată şi purtănd vecĭnicele sale mănuşi fără degete, privea vara plutele curgĕnd incet la vale, ear iarna sloii rostogolindu-se selbatici spre Dunăre. Colonelul se plimba in lung ş'in lat prin trei odăi de-a răndul, măngăindu-şi uritul cu ciubucul şi ziarele, pe care le citea cu credinţă de la un capĕt la altul. Era in toată casa mirosul singurătăţii de ţară, bogăţia liniştită a mobilelor vechi, lenea divanurilor, melancolia volumelor cu muchele roşii, şi printre firidele sobelor, cu toată vĕnătoarea ce le făcea coana Păuna, se intimpla ici şi colo să-şi intinză plasa căte un harnic painjin.

Colonelul State şi fiu-sĕu ajungeau la gară, in Moldova, pe la 7 $^{1}/_{2}$ dimineaţa, după ce se opriserĕ pe la fie-care moşoroiu de staţie. Vorba in vagon se urmase incet, intim, pănă se perduse in osteneala somnoroasă a drumului şi in apatia frigului. Cand se deşteptarĕ la gară, Constant se coborì repede din vagon şi se duse să vadă dacă le-a venit sania. Cunoştea caii şi pe vestitul Toader Stingă, vizitiul de tinereţe al colonelului, dar nu-i vĕzù nicăeri. Intrebâ pe unul şi pe altul, pănă ce insfirşit un om de la gară ii spuse că sania lor venise cu o zi inainte la amĕndouĕ trenurile. Cam nedumerit, el intrâ inapoi pe peron, cănd, trecĕnd prin

sala de aşteptare, vĕzù pe tată-sĕu in picioare in faţa a douĕ doamne.

— Până aici a mers cum a mers dar de aici incolo e mai greu, zise Constant lui tată-sĕu. Stingă n'a venit.

— Nu-i nimic, respunse colonelul dănd din cap. N'a venit Stingă dar ne-a eşit norocul inainte. Vino'ncoa să te infăţoşez norocului.

— Coană Lizico, urmâ el, adresându-se celei mai bĕtrâne, fiu-meu... pentru care o să tăem viţelul cel gras.

— Vra să zică fiul cel rătăcit, zise cu glasul resunător şi accentul moldovenesc cea care se chema coana Lizica, rizĕnd.

— Cam aşa, doamnă, respunse Constant, inchinându-se inaintea ei.

— C'est charmant.

In vremea asta colonelul se apropiase de cealaltă cu un şiretlic bĕtrânesc plin de haz şi cum şedea jos ii pusese mâna pe umeri şi nu ştiu ce-i spunea de o făcea să rîdă.

— Vino'ncoa, vino'ncoa, zise el lui fiu-sĕu, şi ia aminte.

Apoi adresându-se tinerei femei:

— Fiu-meu, ii zise incet şi dulce.

Constant se inchinâ din nou; fata dete uşor din cap, şi ceremonia se sfirşì astfel cu foarte puţină solemnitate.

— Să ştii că m'ai supĕrat, adăogâ colonelul fetei.

— Da ce-i colonelule, intrebâ bĕtrâna zimbind.

— Vream, coană Lizico, să arăt şi eu ceva domnişorului ăstuia prin pustietăţile noastre, şi mĕ rugam de duducuţa matale să-şi ridice voalul de pe ochi... Ei, nu vrea...

Fata ridea incet, şi, cu tot voalul, se vedea bine cum se roşise.

— Apoi unde plecaţi? intrebâ colonelul.

— Inchipueşte-ţi, mon colonel, că de douĕ luni suntem pe drumuri, cu pozna ceea de proces.. Acum mĕ duc ear la Iaşi... şi trebue să trudesc şi fata asta cu mine, ca să iscălească pe acolo nişte hărtii... Ia aşa, ca să nu fie omul liniştit. Mais... demain soir nous rentrons, adaose mai incet

colonelului, cu vechiul obiceiu moldovenesc de-a vorbi douĕ limbi deodată.

Clopotul sunâ a doua oară. Ei duserĕ pe cele douĕ femei la vagon şi după ce plecâ trenul inainte, se urcarĕ in sania coanei Lizicăi, cum ii zicea bĕtrânul şi pornirĕ acasă.

Pe drum intilnirĕ pe Stingă, care venea ca'n poveşti, cu căteşi patru caii intinşi pe goană năprasnică, ţinĕnd hăţurile in singura mănă ce-i mai remăsese şi indesăndu-şi pe ochi cu ciotul din dreapta o căciulă căt roata de mare.

— Ho, ho, nebunule, că omori caii, zise colonelul oprindu-l.

Dar n'apucaserĕ bine să se urce in sania lor şi tot el adăogâ :

— Să te vĕd Stingă!...

Doar se cunoşteau deatâta vreme, stăpăn şi vizitiu, şi-şi ştieau gusturile. Caii se aşternurĕ la fugă inapoi, şi intr'o jumĕtate de cias furĕ acasă.

Cine n'a plecat de la locul naşterii şi nu s'a intors la el, şi cine nu ştie ce simţiminte complicate isvoresc in sufletele noastre la revederea atător lucruri cari ne-au populat copilăria? Un căine bĕtrăn care te recunoaşte; un pom sub care te dai in scrinciob; grădina care-ţi părea căt o moşie şi acum vezi că-i numai căt o grădină; gărla din vale in care bălăceai toată vara; lumea care te-a crescut şi azi te priveşte cu sfială; mobilele măncate de cari; lucrurile noue pe care le aduce viaţa in rostogolirea ei, toate acestea prindeau inima tĕnĕrului in pănza lor cenuşie şi de cele mai multe ori tristă. De aceea se intimplă că cei mai mulţi oameni, reveniţi din depărtare la obirşia lor, cătva timp vorbesc foarte puţin.

Constant vĕzù pe mamă-sa cu emoţiunea nedespărţită de asemenea imprejurări. Dinsa il sărutâ şi-l măngăiè cu mĕsura ei obicĭnuită, şi numai privirea ii era vorbitoare cănd il urmărea umblănd pe lăngă fotoliul ei, nalt şi tĕnĕr cum fusese colonelul altădată... Tată-seu, care era de faţă, bufnea

căteodată de ris, spre a da drumul unui inec nervos ce mişcarea sufletească i-l aducea in găt.

— Ei, s'a făcut acum bărbat in toată puterea cuvĕntului, zicea el, intorcĕndu-se şi ştergĕndu-şi ochii.

Cele doue zile dintăi le petrecurĕ astfel, impreună, afară de mici incercări de a vedea dacă ogarii il mai cunosc. Cănd se incredinţâ că ei il urmează, se hotorì să easă la epuri.

In dimineaţa zilei a treia, pe cănd el, imbrăcat cu o bundă blănită şi cu botfori, se pregătea tocmai să plece, il chemâ mama lui şi-i spuse că seara avea să meargă cu tatăseu la vecinii lor de la Mălini, unde proprietăreasa ii poftea la ceaiu.

— Şi fiindcă eu nu pot merge, măne seară au să vie la noi. Bagă de seamă, adăogâ ea, zimbindu-i, dar poruncindu-i aproape cu degetul.

El plecâ nemulţumit. Istoria Mălinilor era cusută cu aţă albă. Mai cu seamă de cănd vĕzuse la gară pe cele douĕ femei, inţelesese că una era de măritat şi dinsul era socotit numai bun pentru aşa treabă. Fata, pe căt putuse vedea, părea a fi curăţică şi deşteaptă, — dar asemenea podoabe sunt preţuite la femei mai mult cănd e vorba de a face curte, aşa, de trecere de vreme; cănd ajunge treaba la insurătoare, ei, omul se mai codeşte; ţăranul cănd cumpĕră topor il cercetează şi pe pănză şi pe muche.—El era mai cu seamă stăpănit de găndul celor rĕmaşi la Bucureşti. Cu căt vedea că lumea il impinge să-i lase, cu atăta mai mult se simţea atras spre dinşii. N'avea destulă putere sufletească să taie intr-o parte şi să se ducă cu hotărire in cealaltă. Ca marea mulţime a oamenilor moderni, el era primitor de toate nuanţele de impresii şi inţelegea toate fineţele morale ale lumii: de aceea poate nu ştia cu siguranţă incotro să apuce. Că Silvia, cu firea ei clară şi senină, il ostenise, era sigur; dar Silvia era mama unui copil, care era al lui. Ca toţi tinerii cari n'au avut in lume inceputuri grele şi nici perspicacitatea unei pĕtrunderi geniale a vieţei omeneşti, el nu-şi dă seama că idealul unui caracter de femee era

tocmai caracterul Silviei, adică o natură simplă dar caldă, cu o mare putere de a suferì şi de a erta, inteligentă şi cultă cu discreţie. Dar insfirşit, aşa cum era, ostenit cu dragostea, ii remănea ăncă destulă conştiinţă ca s'o judece in bine şi să-i erte amorul dacă nu să i-l impărtăşească. Şi aşa cum mergea pe drum, recapitulăndu-şi trecutul cu nemulţumire, se simţì prins de ciudata curiositate bărbătească de a cunoaşte o femee nouă, şi par'că chiar ii plăcù ideea mamei sale de a se duce să vadă pe cele două stăpăne de la Mălin. Dar, ca şi cum in noi ar trăì totdeauna un judecător şi un criminal, găndul criminal vru să se intoarcă răpede spre Silvia, dar in partea aceea mergea la deal, şi astfel urca greoiu, penibil. Insăşi dinsa ii făgăduise să-i scrie... dar el şi zicea că ar fi făcut mai bine să-l lase in pace căteva zile.

Ogarii mergeau pe lăngă el, ciotcă, cu gătul plecat şi coada invirtită in jos, avĕnd aerul bleg şi temĕndu-se de cănii ceilalţi din sat. Dar odată ajunşi la cămp, işi ridicarĕ nasul in vĕnt, ciulirĕ urechile, şi incepurĕ a se uita cercetător pe luciul văii. Constant o luâ la o parte din drum, şi ei se inşirarĕ unul după altul, soldăţeşte. Zăpada nu era mare, dar imbrăcase bine tot pămĕntul. Deodată căţeaua care era in frunte făcù o săritură, şi toată liota se aşternù pe fugă, dar o fugă aşa de fantastică că după douĕ minute nu se mai vedea decăt o sfoară vinătă ce se deşira mereu in zare, iar la capĕtul ei un ghem negru, rostogolindu-se. Dăduserĕ de un biet şoldan. Vĕnĕtorul, cu toată luarea aminte aţintită asupra nouei privelişte, fugea şi el in urma ogarilor, căutănd să nu-i piardă din vedere. După cătă-va vreme, epurele făcù deodată la stinga şi toţi cănii trecurĕ dincolo de dinsul, aşa că acuma coteiul care era in coadă remase in frunte. Goana se urmă pe coaste şi pe căi poate aproape un cias. Vĕzĕnd că era cu neputinţă a se ţine de ogari pe jos, şi ostenit, tĕnĕrul ridicâ o muche, de unde putea zărì cănii din cănd in cănd, şi se puse pe un ciot să aştepte. Ştia că pănă nu l'or prinde, ogarii nu se lasă. In fuga lor făcuserĕ atăta drum, că nu mai vedea nici sat, nu mai cunoştea nici locurile. Totuş nu se găndea la nici un

fel de primejdie. Cu voioşia tinereţii şi a priveliştei sănătoase a naturei de iarnă, şi siguranţa unei puşti bune, nimic nu-l mai ingrijea. Avusese numai nedibăcia să-şi spargă sticluţa cu cognac, şi acu parcă simţea trebuinţă de puţină căldură. Inainte-i pe gura văii, se desfăşura peisajul luncei Siretului, cu pălcurile sale de gărneaţă, cu sălciile scorboroase, cu liniile cenuşii şi pierdute ale dealurilor de pe malul drept, şi tocmai in fund de tot se zăreau inălţimile păduratece ale Carpaţilor. Era adevĕrata notă a firii româneşti, melancolică şi oarecum senină, cu fatalitatea câmpiilor ninse, cu intinderea contururilor in linii infinite, şi tărgoveţul acesta, care rătăcise atâta vreme prin alte lumi şi luase atâtea deprinderi străine, aici, in mijlocul singurătăţii de iarnă, se simţea in adevĕrata lui ţară. Dar eată că venea la deal goana intreagă, cu bietul epure in frunte, abia mai sărind, şi in urma lui, gata să-l inhaţe, trei ogari, singurii cari se mai ţineau. Constant se tupilâ după ciot şi intinse puşca. Dar când trecurĕ pe lăngă el, căţeaua cea galbenă era atâta de aproape de epure in cât ii fù frică să n'o impuşte, şi nu trase. Sărì de lăngă ciot şi se luâ după ei. Trebuiau să-l prindă. In adevĕr, când scăpătarĕ peste muche, la vale, epurele venì peste cap şi căinii puserĕ gura pe el. Era şi mort sĕrmanul. El rĕmăsese intr'o parte mototol, ear cănii căzurĕ intr'alta pe brănci fără să mai poată respira de căt printr'o tuse seacă şi vîrindu-şi boturile in zăpadă. După câteva minute Constant ii luâ de ceafă şi-i ridică in sus spre a nu-i lăsa să ingheţe pe pămĕnt. Incetul cu incetul se adunarĕ şi coteii ceilalţi, şi astfel, strinşi din nou la un loc, se bucurau unii de alţii, fără zgomot, cu gravitatea obicînuită a ogarilor, şi o pornirĕ inainte.

— Hai băeţi! Roşca!.. strigâ Constant pe căţeaoa cea mai bĕtrănă, haidem!..

Dar unde? Se urcarĕ inapoi pe muchea pe care aşteptase, şi făcù ochii roată imprejur. Nu recunoştea nimic. Vremea trecuse fără să bage de seamă şi incepuse să-i fie foame de-a binele. Pe valea cealaltă se vedea in depărtare un sat. O luâ deadreptul peste cămp intr'acolo. Acum, după

ce-şi isprăvise misia de vĕnător şi luarea aminte nu-i mai era aţintită asupra unui singur lucru, incepù să-i pară drumul mai greu şi să se simtă mai singur. Legâ vorbă lungă cu cănii :

— Dar tu, măi bercule, cine ţi-a tăiat coada? Dar tu, hătreo?.. Roşca, vin aici!..

Şi fiecare coteiu se schimonosea după gradul sĕu de simţire, strimbăndu-şi capul in toate părţile ori dănd din coadă. Din cănd in cănd ii mai asmuţea pe cămp, şi ei ridicau ear capetele in sus. Insfirşit, după vre-o jumĕtate de clas, ajunse in sat. Cănii il simţiserĕ că-i străin şi-l lătrau ca pe urs. Ogarii mergeau cladără lăngă el.

Ajunse la han, o hardughie lungă, ridicată pe bolovani, şi intrâ inăuntru. Crăşmarul era un jidan, ca mai peste tot in Moldova, cu un ţiţăş soios legat de găt, cu scufa pe virful capului, perciunat, năsos, murdar, un adevĕrat jidov habotnic. El plimba o litră de spirt de bucate dintr'o sticlă intr'alta, pregătind astfel rachiu pentru muşterii, cari erau deocamdată numai trei. Ei steteau pe-o laviţă scorojită, cu sucmanele pe umĕr, bănănăind din picioare şi pifăind din lulele a pagubă. Erau sdrenţăroşi, uscaţi, cu un adănc desgust de toate, ce se da pe faţă, fără ştirea lor, prin vorba rară şi scurtă şi prin chipul de-a scuipa. Dugheana evreului, intunecoasă, da un aer de sărăcie friguroasă la toate celea.

— Bună vremea, oameni buni, zise Constant din uşă.

— Mulţumim dumitale, cucoane, respunserĕ ei, sculăndu-se incet.

— Apoi, frig ha?

— Frig rĕu, respunse unul dănd din cap.

— Ai ceva demăncare, jupăne?

Evreul se uitâ la el, mĕsurăndu-l de sus pănă jos.

— Nu pentru dumneata, respunse el lung şi trăgănat.

— Apoi ce facem, că mi-e foame?

— Poftim la curte, zise evreul cu galantomie.

— Mĕ pofteşti la masa altuia?

— La noi aşa se obicĭnueşte, respunse el cu demnitate. Cui e foame găseşte ce să mănânce la boieri.

— Da cine sunt boierii? intrebâ Constant, mirăndu-se de solidaritatea evreului cu stăpănii.

— Cucoana Lizi, vĕduva lu Malineschi...

Tĕnĕrul privì lung la jidov să vadă dacă glumea. El adause foarte liniştit:

— Poate nu cunoşti pe cucoana Lizi?.. Asta nu face nimichi. Tot ai să găseşti demăncare...

Constant se uita la şorţul evreului, găndindu-se la ciudata imprejurare care il aducea fără vreme şi fără voie la Mălini.

— Ia ascultă, jupăne, nu se poate să găsim ceva prin sat, ca să nu mai merg la curte?

Jidanul il privì cu un ochiu mai mic şi cu altul inchis.

— Poate eşti dator ceva la cucoana Lizi?.. intrebâ el.

Constant incepù a ride.

— Nu pănă acum, zise el vesel. Intrebarea evreului, indrăzneaţă la alt om dar in gura lui foarte naturală, il hotărì.

— Bine, jupăne, atunci să mergem la cucoana Lizi, dacă nu se poate altfel.

— Bade Ivane, fă-ni un pustiu de bine şi du pe dumnealui la curte...

Ţăranul se sculâ numai decăt, la vorba evreului şi amĕndoi pornirĕ.

(Va urma)

DUILIU ZAMFIRESCU.

LEGENDA MEŞTERULUI MANOLE

LA GRECII MODERNI

Credinţa zidirii oamenilor de vii este una din cele mai respăndite şi poate fi cu drept cuvĕnt considerată ca o supravieţuire, ca o remăşiţă moştenită din epoca cea mai primitivă a civilisaţiunii. La popoarele selbatece această datină se practică ăncă in toată spăimăntătoarea ei realitate, la naţiunile civilisate ea subsistă ca superstiţiune adesea cristalizată in căntece şi tradiţiuni populare. La zidirea unei cetăţi, la clădirea unei case, la ridicarea unui pod sau la săparea unui şanţ, trebuea neapărat, spre a le face trainice sau inexpugnabile, a se zidì in temelie o fiinţă nevinovată, un copil, mai adesea o femee. Şi pănă la noi a ajuns ecoul dureros al victimei, menită a ispăsì grozava superstiţiune.

Această credinţă nu este, in fond, decăt una din multiplele forme ale animismului, isvorit din perpetua năzuinţă a omului de a asimila cu propria sa fire tot ce-l inconjoară. Obiectele şi fenomenele naturei ii apar insufleţite, inzestrate cu un spirit asemĕnat cu al seu. Pămĕntul nu-i o materie brută şi inertă, ci posede un spirit particular, care poate devenì funest sau favorabil intreprinderilor omeneşti. Orice nouă clădire este o incălcare in domeniul geniului local, care reclamă o desdăunare. Spre a-l imblănzì, spre a-l face priincios, se recurge la practica cea mai obicĭnuită a cultului primitiv: jertfa omenească.

Cu progresarea culturei victima umană fù inlocuită cu un animal (cocoş, găină berbece, miel) sau cu altă representare substitutivă (cadavru, statuă sau umbra omului).

Legenda zidirii oamenilor de vii a fost studiată in parte de către Grimm, Tylor, Liebrecht, Gaster, Kraus (1), dar lipseşte ăncă o lucrare *d'ensemble* asupra acestei importante chestiuni.

Imi propun a imbrăţişa, intr'o monografie specială, totalitatea acestor credinţe, a cerceta originea şi respăndirea lor, a analiza composiţiunile poetice destinate a perpetua un obiceiu practicat odinioară pe o scară foarte intinsă, anume paralele versificate, ce ne intimpină la Sĕrbi despre oraşul Scodra sau Scutari (2), la Bulgari despre cetatea Solun sau Salonic (3), la Greci despre podul de peste Arta (de unde trecù la Românii din Macedonia((4), la Unguri despre nalta cetate Deva (5) şi la Albaneji tradiţiunea podului de peste Dibra (6). Acolo vom avea ocasiunea a discuta căteva puncte obscure, ce presentă legenda romănească analogă a Meşterului Manole despre zidirea Monăstirii Argeşului, asupra originii căreia admirabila ingeniositate şi erudiţiune a d-lui Hasdeu a aruncat, in timpul din urmă, o lumină atăt de neaşteptată.

De astădată mĕ mărginesc a trata despre credinţa respăndită la Grecii moderni, incercăndu-mĕ a reproduce cu o scrupuloasă exactitate căntecele lor istorice privitoare la zidirea oamenilor de vii. Când e vorba de producţiunile musei populare sunt de părere, că traducerea literară e cea mai capabilă a da o idee de geniul limbei originalului. Voiu alătura apoi un resumat al tuturor căntecelor paralele din Europa orientală, spre a trage căteva deducţiuni comparative.

1) Grimm, *Deutsche Mythologie*, ed. IV, (1875-78), p. 956 şi *Nachträge*, p. 330. — Tylor, *Civilisation primitive*, p. 122 urm. : la survivance dans la civilisation.—Liebrecht, *Zur Volkskunde*, p. 284—296 : die vergrabenen Menschen. — Gaster, *Literatura populară*, p. 479—481. — Kraus, *Das Bauopfer bei den Südslaven*. Viena, 1887. — Cf. Andree, *Parallelen und Vergleiche*, p. 18—22.

2) Vuk Karağić, *Srpske narodne pjesme* II, 5.

3) Miladinovci, *Bălgarski narodni pêsni*, No. 424.

4) *Mostre* II, 84—94 : Cănticlu a puntilei di Narta.

5) Kriza, *Vadrózsák* (Cluş, 1863), vol. I, p. 314.

6) *Valyeta şkipătare* (Albina albanează). Alexandria, 1878, No. 12.

I

In Grecia e pretutindenea familiară credinţa că, la durarea unei clădiri (casă, pod, şanţ) să se jertfească o victimă in temelie. După ce preotul a sfinţit locul se tae o găină, un cocoş, un berbece sau un miel, cu al cărui sânge se stropeşte peatra temeliei. Verbul *στοιχειώνω* (de la *στοιχειό*, stafie) deseamnă această ceremonie datorită geniului local spre a ferì locuinţa de duhuri rele, de stafii şi spre a da tărie nouei clădiri. Uneori zidarul adimeneşte pe cineva şi cu o sfoară ii mĕsoară in taină trupul sau numai piciorul sau chiar şi umbra şi ingroapă apoi mĕsura in temelie. Omul, căruia s'a luat o asemenea mĕsură, moare negreşit un an după săvirşirea faptului. Tot aşa păţeşte cel ce trece in momentul când se pune temelia unei clădiri şi acolo ii remâne umbra sau stafia. Jertfirea unui animal are de scop inlăturarea unei asemenea primejdii. In timpul ceremoniei, membrii familiei stăpânului trebue să se ţie la oarecare depărtare, căci cel ce-i atins de sângele victimei, e expus unei morţi sigure. Până şi astăzi ţăranii din Zacint cred că, spre a intărì podurile sau cetăţile, e bine a se tăia la faţa locului un om, mai cu seamă un turc sau ovreiu, şi a-l ingropa in zidire (1).

In poesiile populare neo-greceşti regăsim aceeaşi datină—ca şi aiurea—sub forma cea mai primitivă, adică de victimă umană şi aplicată mai ales la zidirea podului peste Arta. Să cercetăm mai de aproape diferitele variante ale acestei teme populare:

1. Redacţiunea cea mai veche pare a fi versiunea ce circulă in Corcira sub titlul „Podul peste Arta" (*Ἡ γέφυρα τῆς Ἄρτας*). Stilul deşirat al povestirii trădează vechimea cântecului: frasele originalului se succed fără legătură regulată şi, in traducerea românească, am căutat a păstra această particularitate.

1) Schmidt, *Das Volksleben der Neugriechen*, p. 196—199 şi Tommaseo, *Canti popolari* (Veneţia, 1842), p. 174: il genio del ponte.

PODUL PESTE ARTA (1)

(Corcira)

Patruzeci şi cinci de meşteri şi şaizeci de calfe (2)
Trei ani lucrarĕ la podul peste Arta;
Toată zioa zideau şi de cu seara se dărăma.
Meşterii se jeluesc şi calfele plăng:
„Vai de truda noastră, pĕcat de munca noastră!
Toată zioa să zidim, seara să se dărăme".
Ear stafia (*στοιχειό*) respunse din bolta cea dreaptă (3):
„De nu veţi jertfì un om, zidul nu se intemeează (4);
Şi nu cumva să jertfiţi orfan, străin sau drumeţ,
Ci frumoasa nevastă a meşterului mare,
Care vine incet in zori, care vine incet la prănz".
Cum o aude, meşterul mare cade ca mort,
Scrie o carte şi o trimite cu priveghetoarea:
„Incet să se 'mbrace, incet să se 'nveştmĕnte, incet să meargă la prănz,
Incet să meargă şi să treacă podul peste Arta".
Şi paserea nu ascultâ, se duse şi altminterea spuse:
„Răpede te 'mbracă, răpede te schimbă, răpede mergi la prănz,
Răpede mergi şi treci podul peste Arta".
Eat'o perind din uliţa cea prăfoasă (=albă);
Meşterul mare o vede şi inima-i se sfişie.
De departe ea ii salută şi de departe le zice:
„Sănătate şi bucurie, meşterilor şi calfilor,
Dar ce are meşterul mare de-i aşa de posomorit?"
Inelul ii căzù in bolta cea dintăi (5),
Şi cine să meargă şi cine să easă să-i găsească inelul?
„Meştere nu te amărì, eu o să merg să ţi-l aduc,
Eu o să merg şi eu o să es să găsesc inelul".
Abia se coborì, abia păşì inăuntru:
„Trage bine lanţul, trage lănţuşorul,
Scotocit-am peste tot şi nimic nu găsii".
Unul o loveşte cu mistria, altul cu var,

---

1) Passow, *Popularia Carmina Graeciae recentioris* (Lipsiae, 1860), No. DXI după Zambelios, *Ἄσματα δημοτικὰ τῆς Ἑλλάδος*. Corcira, 1852.

2) *Variantă* (Tommaseo IV, 178): «O mie de meşteri zideau podul peste Arta».

3) *Var.* (Ibid.): «Venì un glas din cer şi din gura Arhanghelului».

4) «*Ἂν δὲ στοιχειώσετ' ἄνθρωπο, τεῖχος δὲ θεμελιώνει...*»

5) *Var.*: «....in adâncimile bolţii».

Meşterul mare apucă un bolovan (1) şi i-l asvirle :
„Vai de ursita mea, pĕcat de soarta mea,
Trei surori furĕm şi toate trele rĕu ursite (=scrise).
Una zidì (podul peste) Dunărea, cealaltă Avlona (2)
Ear eu, cea mai de pe urmă, podul peste Arta.
Cum imi tremură inimoara (3), să tremure podul,
Şi, cum imi cade pĕrul, să cadă trecĕtorii!"
„Fata mea, schimbă-ţi vorba şi rosteşte alt blăstem (4),
Că ai un frate unicel, nu cumva să treacă".
Şi ea işi schimbă vorba şi rosteşte alt blăstem :
„(Tare) ca fierul e inima-mi, ca fier (fie) podul,
Ca fier pĕrul meu, ca fier (fie) trecĕtorii!
Că am un frate 'n străinătăţi, nu cumva să treacă (5)".

2. Următoarea variantă din Zacint, intru cătva mai simplificată, conţine o serie de cuvinte italiene (6), cari indică indeajuns localitatea proveninţei căntecului :

PODUL PESTE ARTA (7)

(Zacint)

Patruzeci şi cinci de meşteri şi şaizeci de lucrători
Zideau un turn peste podul Artei.
Toată zioa durau, seara se surpa.
Plăng meşterii, plăng, plăng şi se bocesc,
Ear lucrătorii se bucură că iau leafă (=zioă).
Intr'o Duminecă a Paştilor, intr'o zi de sĕrbătoare
Meşterul mare se culcă să doarmă puţintel
Şi vĕzù un vis in somnul sĕu, in inchipuirea-i:
De nu vor omorî un om, turnul nu se intemeează (8),

1) *Var.*: «cinci sau şase măciuci».
2) Oraş maritim in Epir.
3) *Var.* : «garoafa».
4) *Var.*: «Fata mea, ia seama să-ţi măntui sufletul».
5) Sfirşitul poesiei la Tommaseo :
«Să tremure munţii pustii, să tremure podul,
Să cadă păsĕrile sĕlbatice, să cadă oamenii!»
6) De pildă : *λαβουρέντες* pentru *μαθητάδες*, *ντσορνάτα* pentru *ἡμέρα* etc.
7) Passow, No. DXII, după Tommaseo IV, 180.
8) *Σα δὲ σκοτάσουν ἄνθρωπο, πύργος δὲ θεμελιάνει...*

Nici bogat, nici sărac, nici nimenea 'n lume
Să-l intărească fără numai nevasta meşterului mare.
Chiamă pe un lucrător să-i implinească voinţa:
„Du-te de spune cucoanei (=luntrăşiţei), stăpânei tale
Să se 'mbrace, să se gătească, să-şi pue sculele de aur,
Să-şi pue cele de argint şi mătăsurile;
Iute să meargă, iute să vie, iute să-i o spui".
Se duse şi o găsì cosind şi căntănd:
„Bine te găsii, cucoană, stăpăna mea!
Mĕ trimise meşterul mare să-ţi pui sculele de aur,
Să-ţi pui cele de argint şi mătăsurile,
Să vii să prănzim . . . ."
Se 'mbrăcâ, se gătì, işi puse sculele de aur,
Işi puse cele de argint şi mătăsurile;
Se duse şi-i găsì la masă că şedeau:
„Bine venişi, stăpăna mea!
Imi căzù de logodnă intăiul inel,
Pentru asta te vestii să vii să mi-l scoţi".
Şi, cum se coborì in pod, unul o loveşte cu tencueală şi celălalt cu var,
Ear cel meşter mare cu ciocanul o isbeşte:
„Trei surori furĕm şi pe toate trele ne omorirĕ,
Pe una o ucise la o biserică, pe cealaltă la o monăstire
Ear pe-a treia, pe cea mai frumoasă, la podul peste Arta.
Cum imi tremură mănile, să tremure stilpii,
Cum imi tremură inimioara, să tremure podul!"

3. Varianta de mai la vale a fost culeasă in Creta şi publicată de Jeannaraki (1). Ea conţine deosebiri importante in fond şi in formă, de aceea o reproducem in intregimea ei:

Pe cel riu negru zideau o boltă,
O boltă clădeau să nu se'nece trecĕtorii.
Şi o păsĕrică ciripeşte, strigă şi nu tace:
„Aci bolta să nu stea, să nu se intărească,
De nu s'a omorì un om in piciorul bolţii (2);
Nici orb nici şchiop şi nici drumeţ
Ci numai frumoasa nevastă a meşterului mare.
Ascultă, meştere mare, ce-ţi zice păsĕrica!"
Plănsul il apucă şi porneşte a casă;

---

1) «Ἄσματα κρητικὰ (Lipsca, 1876), No. 271.

2) «...να χτίσουν ἄνθρωπο 'στὸν πὸδα τσῆ κσαμάρας».

Il intreabă frumoasa-i nevastă, cea cu pĕrul creţ:
Ce ai, meştere mare, că te-apucă plănsul?
— Inelul imi căzù la piciorul bolţii.
— Taci, meştere mare, că ţi-l oiu scoate.
Ea incepe a se gătì de dimineaţă pănă seara
Şi de seară pănă dimineaţa, apoi pănă la nămiezi,
Pe frunte pune soarele, ear luna pe piept
Şi-şi arcueşte sprincenile ca aripa de corb;
Mărgăritare pune căt nisipul cel nemĕsurat
Ear la gătu-i galbeni căt cremenea de mari.
O iau doicele şi ajunge in boltă:
— Bine v'am găsit, boierilor şi meşterilor!
— Bine ai venit, crăeaso cu cinci podoabe!
Ea işi sumete mănicele şi intră in boltă.
Unul o loveşte cu ciment, altul cu cremene,
Ear căinele de meşter mare cu greoaea sa mistrie.
Lăsaţi-mĕ, săraca de mine, douĕ vorbe să vĕ spun:
„Trei surori furĕm şi toate trele rĕu ursite:
Una perì de sabie, cealaltă intr'o făntănă
Şi eu, nenorocita, la piciorul bolţii
Tu, privighetoare, ia-mi privirea şi tu, potărniche, podoaba
Ear tu, porumbule, ia-mi pĕrul,
Să nu-l ia o femee şi să aibă triştea mea!"

4. Infine, varianta următoare publicată de Jatridis(1) sub titlul „Femeea jertfită de cei doi fraţi ai sĕi" (*Ἡ στοιχειωμένη γυνὴ μετὰ τῶν δύω αὐτῆς ἀδελφῶν*):

O mie patru sute meşteri şi şaizeci de calfe
Durau o boltă, un pod peste Elada (=Sperchios);
Toată zioa zideau, ear noaptea se dărăma.
O păsĕrică venì de se aşeză sus in boltă.
Nu ciripì ca pasĕrea, nu căntă ca privighetoarea,
Ci căntă şi grăì cu glas omenesc:
„De nu-ţi jertfì un om, bolta nu se intăreşte (2).
Dar nu jertfiţi orfan, nici străin, nici drumeţ
Fără numai nevasta meşterului mare".
Trimite douĕ călfi să meargă la stăpăna lor:
„Scoală, stăpănă meşteriţă, te voeşte meşterul!" —
„Spuneţi, de mĕ vrea de bine, să mĕ gătesc să viu,

1) *Συλλογὴ δημοτικῶν ἀσμάτων* (Atena, 1852), p. 28.
2) «*Ἂν δὲν στοιχσιά'σητ' ἄνθροπο, καμάρα δεν στεργιώνει*».

„Ear de mě vrea de rěu, să viu aşa cum sunt“. —
„Nici de bine nici de rěu, numai vino cum eşti“. —
„O ştiu, nenorocita, o ştiu, săraca de mine!
Trei surori furěm, pe toate trele ne jertfirě (1)
Pe una la Tărnova, pe cealaltă la Manole (2)
Şi pe mine, nenorocita, in bolta cea rotundă.
Cum imi tremură inimioara, aşa să tremure podul,
Cum imi curg lacrimile, aşa să cadă trecětorii!“

Pe cănd primele douě variante mai cunoscute, cea din Corcira şi cea din Zacint, se repoartă la podul de peste Arta, varianta din Creta nu specifică numele acelui „riu negru“, ear cea din urmă pomeneşte de podul de peste Sperchios sau Elada. O traducţiune povesteşte că, in „Podul lui Petru“ de lăngă Livadia in Beoţia, s'ar fi zidit de viu un *Arap*, şi intr'un bocet (*μοιρολόγιον*) o femee jăleşte pe bărbatu-sěu, pe meşterul Panaiotis, care ar fi fost zidit in făntăna din Aracoba de pe Parnasos:

Ἀνάθεμα σε Κάλεσσε, καὶ μυριανάθεμά σε,
Ποῦ 'στείχειωσες τὸν ἄνδρα μου, τὸν μαστροπαναγιά'τη. (3)

II.

Legenda zidirii oamenilor de vii a fost impodobită cu vestměntul poesiei numai la Romăni, la Unguri şi la popoarele din peninsula balcanică: Sěrbi, Bulgari, Albaneji, Greci şi Macedo-Romăni. Nu ştiu, dacă datina primitivă va fi fost odinioară mai consistentă in sud-estul Europei decăt aiurea; dar constatăm faptul că, pe cănd datina respectivă

---

1) Expresiunea: *ταῖς τρεῖς στοιχιὰ μᾶς 'βάλαν* insemnează literal «*ne-au pus stafii* pc toate trele», de oarece poporul crede, că fiinţa zidită continuă a trăì ca stafie, ca geniul ocrotitor al locului.

2) *Manole* e numele unui pod peste Agraida cu următoarea inscripţie a ctitorilor:

ΕΚΤΙΣΘΗ ΤΟ 1659
ΟΙ ΚΤΙΤΟΡΕΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ
ΚΑΙ ΜΑΝΩΛΗΣ....

3) Jatridis op. cit., p. 93 urm.

este una din acele superstiţiuni universale, cari formează fondul primordial al credinţelor omenirii in starea rudimentară a culturei, ea a lăsat un ecou numai in poesia populară a unui grup etnic din Orientul Europei.

Diferitele versiuni poetice ale acestei legende s'adapă toate dintr'un acelaş isvor: credinţa zidirii de viu. Dar vioiciunea şi bogăţia fantasiei populare a ştiut să dea fondului comun cea mai surprinzĕtoare varietate. Ca frumuseţă poetică şi ca originalitate relativă versiunea sĕrbă şi română, ocupă intăiul rang; căntecul bulgăresc respectiv produce impresia unui fragment, de aci caracterul sĕu defectiv; basmul albanez este o palidă imitaţie a baladei sĕrbeşti, ear căntecul macedo-român o reproducere literală a uneia din variantele neo-greceşti, traduse mai sus. Versiunea maghiară şi neo-greacă ocupă, prin particularităţile lor caracteristice, un loc a parte in seria acestor producţiuni ale musei populare.

Legenda „Meşterul Manole“ fiind de toţi cunoscută, mĕ mărginesc a da mai la vale, intr'un scurt resumat, cuprinsul legendelor paralele la Unguri, Sĕrbi, Albaneji, Bulgari şi Macedo-Români.

1. *Balada maghiară despre zidirea inaltei cetăţi Deva:* Doisprezece zidari incep a clădì cetatea Deva pe preţul de jumĕtate sfert argint şi jumĕtate sfert aur. Dar ce durau inainte de ameazi, se dărăma până seara şi ce săvirşeau până seara, se surpa până dimineaţa. Spre a da tărie zidurilor meşterii se invoiesc a arde pe una din nevestele lor, a amesteca cenuşa ei in ciment şi a zidì astfel cetatea.

In curĕnd nevasta zidarului *Kelemen* porneşte in trăsură la bărbatu-sĕu. Pe drum se stirneşte o furtună şi vizitiul o sfătueşte a nu-şi urma călĕtoria, povestindu-i c'a vĕzut in vis curtea stăpănului sĕu cernită şi pe băeţaşu-i inecat in puţul curţii. Dar femeea ii porunceşte să pornească răpede inainte.

Kelemen, recunoscĕnd trăsura din depărtare, se roagă la Dumnezeu să se sfărme şi caii să ologească; dar in zadar, trăsura s'apropia mereu. Sosind, nenorocitul spune ne-

vestei sale invoiala zidarilor. Acesteia i se ingădue rugăciunea de a-şi lua zioa bună de la prieteni şi de la băeţaş, apoi e arsă şi cu cimentul gătit din cenuşa ei se durează cetatea şi zidarii căştigă inaltul preţ.

Intors acasă, Kelemen spune băiatului, care-l intreabă de mamă-sa, că se va intoarce seara, apoi dimineaţa. A doua zi ii spune adevĕrul. Băiatul porneşte la Deva şi acolo strigă tare pe mumă-sa. Un glas ii respunde: „Nu pot vorbì, că zidul m'apasă!"

Inima băiatuluĭ se sfişie şi, pămĕntul spintecăndu-se sub picioarele sale, el cade mort in prăpastie.

2. *Balada sĕrbească despre zidirea oraşului Scodra:* De trei ani, trei fraţi (craiul Vucaşin, voevodul Uglieşo şi Goico) cu trei sute de lucrători zideau cetatea Scutari pe malul Boianei. Dar Vila (zina) surpa mereu noaptea ce se zidea zioa, In al patrulea an ea poruncì să zidească in temelie pe cei doi fraţi gemeni, Stoi şi Stoiana(1).

Craiul trimite pe Decimir, sluga-i credincioasă, să colinde lumea ca să-i găsească. Trei ani de-arăndul umblâ in zadar şi se intoarse fără ispravă. Atunci craiul porunceşte meşterului *Radu* să reinceapă zidirea.

Trei sute de zidari se pun din nou pe lucru şi earăş noaptea nimicea munca zilei. In cele din urmă Zina vesteşte să se zidească in temelie soţia aceluia dintre fraţi, care va venì dimineaţa să aducă demăncare lucrătorilor. Cei trei fraţi jură să păstreze taina şi să lase victima in voia soartei.

Dar numai Goico, fratele mai tĕnĕr, se ţine de cuvĕnt. Nevastă-sa, lăsănd pe copilaşul seu Ivan in seama soacreĭ sale, porneşte să ducă gustarea coborindu-se pe Boiana. Goico, cum o zăreşte, se răpede la dinsa şi, udănd cu lacrimi faţa ei drăgălaşă, ii vesteşte soarta fatală.

Tĕnĕra femee e predată meşterului Radu şi zidarii incep a dura in juru-i pietre şi lemne, cari ii ajung pănă la genuchi. Dar dinsa, crezĕnd că glumesc, ridea mereu şi

1) Joc de cuvinte: slavoneşte *stoiti* insemnează «a sta, a fi trainic».

nu inţelese grozavul adevĕr decât când zidul ii ajunse la brâu.

Desperată, se indreaptă cu rugăciuni ferbinţi cătră cumnaţii şi soţul ei, dar nimeni n'o ascultă. I se ingădue ultima rugăciune: să-i lase o crăpătură in dreptul ţiţei, ca să poată alăpta pe Ivan şi o ferestrue in dreptul ochilor, ca să poată privì frumoasa-i casă, sosirea şi pornirea copilaşului.

O sĕptĕmână după ce alăptâ cupilul, glasul i se stinse, dar isvorul vieţii remase mănos timp de un an: amorul fù mai trainic ca moartea. Şi azi ăncă mumele, cărora le-a secat laptele, vin pentru tămăduire la locul minunat.

3. *Tradiţiunea albaneză despre Podul Vulpei de peste Dibra:* Trei fraţi zidari lucrau de trei ani la un pod şi nu-l puteau isprăvì, căci ce zideau se surpa. Un unchiaş ii sfătueşte să zidească pe una din soţiile lor in temelie. Numai fratele mai mic păstrâ taina şi nevastă-sa pornì a doua zi spre pod. La vederea ei, bărbatul se depărtâ plăngĕnd, ear cumnaţii o băgarĕ in temelii. I se implinì rugăciunea: să lase in zid o deschizĕtură spre a-şi alăpta copilul. Pe acea gaură curgea copilului laptele chiar şi după moartea tinerei femei. Laptele se prefăcù in urmă intr'un isvor de veci.

4. *Căntecul bulgăresc despre fecioara zidită de vie:* Meşterul *Mano* cu trei sute de zidari s'apucă să dureze cetatea Solun (Salonic). După ce o zidì Mano se urcâ pe şchele să mĕsoare inălţimea turnului. Acolo zăreşte pe frumoasa fată a vĕduvei Giurgea, a cărei „faţă strălucea ca soarele". Această vedere uimeşte pe meşter intr'atăta, incât işi perde cumpătul, alunecă de pe turn, sfarmă scara, cade pe pămĕnt şi-şi dă sufletul grăind: „Tovarăşi credincioşi, porniţi la divan şi cereţi judecătorului drept ispăşire să se inmormănteze de vie fata Giurgei lăngă mine".

Divanul incuviinţâ cererea şi zidarii „puserĕ de vie pe fata Giurgei in mormĕntul meşterului Mano".

5. *Căntecul romăno-macedonean despre puntea de Narta:* „Trei mosturi alăvdaţi", tustrei fraţi, sunt chemaţi de rege, care le dă porunca, sub pedeapsă de moarte, să dureze un

pod peste Arta. Cei şapte ani ceruţi sunt pe sfîrşite fără ca fraţii să-şi fi ajuns scopul, căci

Tută zăua çe lucra,
Apa noapte l'uă'neca.

O păsĕrică se infăţişează meşterului mare şi-i vesteşte:

„Măimare, să nu te jileşti
Ma, să vrei lucru să bitiseşti,
A ñiclui frate 'nveastă să luaţi,
Tu themealie s'ua băgaţi,
Invhie, invhie s'uă anveliţi,
Jeale şi ñilă să nu muntriţi".

Tĕnĕra femee, sosind la pod, i se spune că meşterul scăpase inelu-i de logodnă in bolta podului. Pe când intră in groapă să-l caute, calfele o zidesc in temelie. Se roagă să i se lase ţiţa afară ca să-şi alăpteze pruncul şi inainte de-a muri, rosteşte blăstemul:

Cum treambur mine, mărata,
Să treambure şi puntea de Narta!
Căţi căletori va să-şi treacă
Cama mulţi să-şi 'neacă;
Căţi peri 'n cap mine 'ñi am,
Ahăţi oameni se se'neacă tr'an!

III

Trăsuri caracteristice comune:

1. Numele meşterului: Manole (Români), Mano (Bulgari), Radu (Sĕrbi), Kelemen (Unguri) — numele nenorocitei femei apare *numai* in versiunea românească completă sub forma Caplea (1).

2. Simbolismul numeric, care joacă un rol atât de im-

---

1) Vezi admirabila versiune a «Meşterului Manole» publicută de d-nu G. D. Teodorescu, *Poesii populare*, p. 460—470.

portant in folklore : 3, 45, 60 sau 1000; 1400 (la Greci); 9, 99 (la Romăni); 3, 7 (la Macedo-Romăni); 3, 300 (la Sĕrbi şi Bulgari); 12 (la Unguri).

3. Vestea fatală o transmite: geniui locului sau un glas din cer (Greci), o zină (Sĕrbi), un vis (Romăni, Greci), o păsĕrică (Greci, Macedo-Romăni), sau un unchiaş (Albaneji).

4. La apropierea tinerei femei meşterul se roagă să supravie diferite piedici, cari s'o intărzie: să se sfarme trăsura (Unguri), s'o intimpine un hăţiş, o lupoaică şi o scorpie (Romăni).

5. Jurămĕntul se calcă de cei doi fraţi (Sĕrbi, Albaneji), de cei noue meşteri (Romăni).

6. Fundarea monăstirii Argeşului e asociată cu legendarul Negru-Vodă (la Romăni), zidirea oraşului Scutari se pune in legătură cu miticul craiu Vucaşiu (la Sĕrbi).

Particularităţi proprie fiecărei versiuni.

La Unguri: zidarii se invoesc *de sineşi* a jertfi pe una din soţiile lor — femeea e arsă — copilaşul se prăpădeşte.

La Romăni : un păstor sau porcar găseşte „zidul părăsit şi neisprăvit" bun pentru mŏnăstire — episodul final cu aripile, ce-şi fac meşterii spre a se coborì din susul clădirii şi moartea ce găsesc in această indrăsneaţă intreprindere.

La Sĕrbi: cei doi fraţi gemeni meniţi a intărì zidirea — alăptarea copilului după moartea mamei.

La Bulgari: fata e inmormĕntată ca expiare pentru moartea meşterului.

La Greci: pretextul cu inelul şi blăstemul final.

Relevăm, ca o trăsură caracteristică finală, brutalitatea fără seamăn a versiunii greceşti, o brutalitate ce ne surprinde şi in basmele acestui popor şi care formează un energic contrast cu gingăşia plină de graţii a concepţiunii poetice la Sĕrbi şi la Romăni.

La accentele dureroase ale tinerei femei :

Manole, Manole,
Meştere Manole,
Zidul rĕu mĕ stringe,
Ţiţişoara'mi curge,
Copilaşu-mi plănge....

nenorocitul meşter „din suflet ofta, cu amar plăngea“ şi respundea plin de duioşie:

„Copilaşul teu,
Pruncuşorul meu,
Vază-l Dumnezeu.
Tu cum l'ai lăsat
In pat desfăşat,
Zinele c'or trece,
La el s'or intrece
Şi l'or apleca,
Ţiţă că-i or da;
Ninsoare, de-o ninge,
Pe el mi l'o unge;
Ploi, cănd or ploa,
Pe el l'or scălda;
Vĕnt, cănd o sufla,
Mi l'o legăna
Dulce legănare,
Păn' s'o face mare!“

Aceste versuri oglindesc acea sublimă resignare in voia Destinului, care face să amuţească sentimentele cele mai intime de soţ şi de părinte şi care, in vederea imensului sacrificiu, aminteşte pe eroii antici urmăriţi de urgia neimpăcată a zeilor. Sufletul poetului necunoscut trebue să fi vibrat de o puternică emoţiune, cănd a svirlit in ecoul munţilor această nobilă mărturisire a neputinţei omeneşti faţă cu hotărirea nestrămutată, cu puterea copleşitoare a Fatalităţii.

LAZĂR ŞAINEANU.

Paris, Iunie 1888.

POESII POPULARE [1]

DOINE BĔTRÂNEŞTI OSTĂŞEŞTI

(Urmare)

Pe din sus de Baia mare
Merge-un căpitan călare
Cu trei sute de cătane.
Venea gloanţele ca muştele
Picam jos, cu sutele.
Vine-un glonţ de aramă
Mĕ loveşte nu bag samă.
Vine-un glonţ de argint
Mĕ loveşte şi nu pic;
Vine-un glonţ de cositor
Mĕ loveşte 'n piept şi mor,
Şi pic jos şi mĕ topesc
Ca iarba când o cosesc.

In grădina cu hirean
Paşte murgul lui Orban.
Murgul paşte şi rinchiază
Orban doarme şi visează.
Orban aşa o visat
Că ţara nu s'o 'mpĕcat.
Intre ţări intre-amĕndouĕ
Sunt patru poduşuri nouĕ

1) Vezi «Convorbiri Literare» No. 6 de la 1 Septemvrie a. c.

Şi pe podul dinainte
Merge Orban cel cu minte.
Pe podul de după el
Merge Iancul cătinel,
Pe podul de după spate
Merge Muscanul căt poate,
Şi pe podul dinapoi
Merge Coşut cu vre-o doi,
Cu vre-o doi cu două sute,
Dumnezĕu să nu-i ajute!
Cu vre-o doi cu vre-o postate
Susu-i Dumnezĕu, l'a bate!

———

Pe din sus de Orăştie
Vin doi fraţi din cătănie
Şi ăncă unul singurel.
Cei doi fraţi se sfătuirĕ
Pe singurel să-l omoară.
Da singurel din graiu grăia:
„Nu grăbiţi cu moartea mea,
Păn' ce scriu o cărticea
S'o trămet la maică-mea
Să mĕ scrie ea pe mine
In tus patru coarne de masă.
Cănd la masă şi-or cina
M'or plănge şi lăcrima.
Să trămet la tată-meu
Se mĕ scrie el pe mine
In coarnele plugului.
Cănd cu plugul şi-o ara
M'a plănge m'a lăcrima,
Să trămet la soru-mea
Să mĕ scrie ea pe mine
In coarnele năfrămii.
Că ea cănd că s'a găta
M'o plănge m'o lăcrima,

Că eu i-am fost frate dulce
Şi la ea nu m'oiu mai duce!“

Rosmarin măndru crengos
M'o făcut maica frumos
Şi la neamţul de folos.
Cănd eram maicei mai drag,
M'o jurat neamţul sub steag,
Cănd eram maicei mai dulce,
M'o jurat neamţul sub cruce.
Sub crucea 'mpĕratului
Pe punerea capului.
Jurămĕntul n'ar fi greu,
Da-i amar sufletul meu,
Jurămĕntul l'aş călca
Mi-e frică că moiu usca.

Zioa bună mi-am luat
De la firicel de mac
De la tată-meu cel drag;
De la firicel de iarbă
De la maica-mea cea dragă;
De la fir de busuioc,
De la feciori de la joc.
De la fir de tămăiţă
De la fete din uliţă.

Haida maică păn la cruce
De vezi neamţul cum mĕ duce;
Cum ne duce dinapoi,
Ca pĕcurariul pe oi.
Pe foae de cucuruz,
De la Italia'n sus.
Mĕ dusei pănă sub seară,
M'aflai in străină ţară.

Mĕ uitai spre resărit,
Ţipai ochii spre sfinţit,
Nu ştiu din cotro-am venit.

Vine majorul càlare
Tot strigănd in gura mare:
Daţi feciori şi daţi cu drag,
Că remănem fără steag.
C'aţi ştiut voi tare bine,
Cănd aţi dat măna cu mine,
Că nu-ţi così prin grădină
Nici no-ţi smulge oi in stănà.
„Că nu-ţi così printre fragi
Nici nu-ţi avea măndre dragi!"

Vin gloanţele ca muştele,
Daţi feciori cu puştele!
De desubt cu tunurile,
De rĕsună dealurile.
„Inălţate impĕrate,
Pune pace, nu te bate
Cu recrute ne'nvăţate
Că picăm nenumĕrate,
Şi remăn maice sărace,
Copii mici pe lăngă vatră
Şi nu ştiu cine li-i tată,
Neveste incredinţate,
Şi fete nemăritate".

Trimite-mi măndră trimite
Ce-o fi-n sat la voi mai verde:
Cosiţa, petelele,
Ochii şi sprincenele;

Ochiţii şi guriţa,
Să-mi stĕmperi inimuţa
Seara şi dimineaţa
Peste zi totdeauna!
Că şi eu, măndră, ţi-oiu trimite
Ce-o fi 'n cătane mai verde:
Chivĕra şi penele,
Ochii şi sprincenele,
Ochiţi şi guriţa,
Să-ţi stĕmperi inimuţa
Seara şi dimineaţa
Peste zi totdeauna.

(Variantă a poesiei precedente)

Eu mĕ duc, măndră mĕ duc,
Şti Dumnezeu viu mai mult.
De va fi vreun bine 'n ţară
La doi ani oiu venì eară;
De va fi vre-o rĕutate
Mi-oiu face casă'n cetate,
Şi ţi-oiu scrie măndră carte,
Carte'n patru cornurele,
Scrisă cu lacrimi de-a mele.
Cui ii da-o s'o cetească
Lacrimile să-l pornească;
Cui ii da-o de-o cetì,
Lacrimile l'or pornì!
— „Scrie, bade, mĕrunţel
Pe frunză de pĕtrunjel,
Numai n'o pecetluì,
Ca s'o pot şi eu cetì,
Colea seara cu lumină,
Zioa umblănd prin grădină!"

Io mĕ duc, maică, mĕ duc,
Şti Dumnezeu viu mai mult.
Dar de-o fi vre-un bine'n ţară
Oiu venì la tine eară;
Dar de-o fi vre o rĕutate,
Ţi-oiu trimite, maică, carte,
Să ştii de-a mea sănĕtate.
In tuspatru cornurele
Scrise patimele mele.
Cine cartea o cetì,
Lacrimile l'or pornì.
Şi cine-o va asculta?
Da măicuţa săraca.

Eu mĕ duc, codru mi-l las,
Plănge frunza de necas;
Eu mĕ duc, codru remăne,
Plănge frunza după mine.
Plănge frunza, ba iarba,
Plănge maica, săraca,
Că m'au trecut graniţa.
Când in graniţă-am intrat
In loc am stat şi m'am uitat,
Că tare m'am depărtat
De ţară şi de-al meu sat.
Sus la munţi cu negurele,
Vĕzui douĕ turturele.
Dragă turtureaoa mea,
Hai arată-mi ţara mea,
Şi arată-mi drumul meu,
Să mĕ duc in satul meu.

Tu te duci, bade, sărace,
Eu cu doru tĕu ce-oiu face?

— Tu-i face mândruţă bine
Că mai sunt voinici ca mine!
Că li-i semăna 'n livezi
Şi s'or face mere verzi
Şi li-i băga 'n sin la tine
Şi-i uita de dor de mine.
Dar eu oiu face, mândră, mai rĕu,
Că mĕ duc din satul meu.
Şi mĕ duc in ţări străine
Unde nu cunosc pe nime,
Numai frunza şi iarba,
C'aia-i in toată lumea!
Că, mândră, unde mĕ duc eu
Nu este firuţ de grâu,
Numai sânge până 'n brâu.
Nu este firuţ de iarbă
Numai sânge până 'n barbă.

Tu te duci bade, sărace,
Eu cu doru tĕu ce-oiu face?
— Da tu, mândră, 'i face bine,
Că mai sunt voinici ca mine!
Da eu oiu face, mândră, rĕu,
Că mĕ duc din satul meu.
Şi pe unde mĕ duc eu,
Nu-i nici vale nici pîrĕu,
Nici mândruţă 'n portu tĕu;
Nice iarbă, nice nalbă,
Numai sânge până'n barbă;
Nice spic uşor de grâu,
Numai sânge până'n brâu!

Plânge-mĕ maică cu dor,
Că ţi-am fost dulce fecior.

Eŭ ţi-am prins boul de corn
Şi ţi-am arat de ogor.
Ţi-am arat, ţi-am semănat,
Păne moale n'am măncat,
Şi numai prefont uscat,
Cu piciorul frămĕntat.
Cănd puneau grăul in clăi,
Eŭ eram in mari bătăi;
Cănd puneau grăul in stog,
Eu eram in mare foc.

Plănge-mĕ maică cu dor,
Că ţi-am fost dulce fecior.
Ţi-am scos plugul din ocol,
Ţi-am făcut negru ogor,
Ţi-am arat de primăvară,
Ţi-am făcut stogul pe-afară.
Stogurile le-am gătat
Şi cătană m'au luat
Şi la drum am şi plecat
La drum cătră Bĕlgărat.
Drumul de la Bĕlgărat
Focu să-l fi fost măncat
Eu pe el să nu fi umblat.

(VARIANTĂ)

Plănge-mĕ maică cu dor
Că ţi-am fost dulce fecior
Şi ţi-am prins boul de corn
Şi la 'ntors şi la ogor.
Cănd a fost la semănat
Vint-o carte, m'o strigat.
Cănd a fost pre la ojină,
Birăul cu cartea'n mănă;

Când a fost pre la sfinţit
Gata-i cartea de cetit
Şi feciorii de pornit,
De părinţi de despărţit.
Dragi părinţi de dereptate
Remăneţi cu sănĕtate
Că mĕ duc cale departe.
C'am jurat jurămĕnt greu,
D'amar de sufletul meu,
Sub steagu 'mpĕratului
La punerea capului.

Pe sub umbră de sălcuţă
Merge un voinic şi-o măicuţă.
Voinicul merge căntănd,
Maică-sa merge plăngĕnd.
Voinicu din graiu grăia:
„Milă mi-i maică de tine,
Dar mai milă mi-i de mine,
Că mĕ duc in ţări străine,
Unde nu cunosc pe nime.
Ş'oiu murì făr de lumine,
Şi mĕ'ngroapă ca pe-un căne.
Dar tu, maică, mori acasă,
Şi te'ngroapă 'n cintirim,
Popa merge tot cetind
Şi cantorii tot căntănd,
Şi clopotele străncănind,
Şi tăicuţa tot plăngĕnd.
După min nu plănge nime
Numai frunza şi iarba,
Care-i in toată lumea".

Sună codri. De ce sună?
C'au pornit cătanele
Şi le sună d'armele.
Şi-au pornit răgutele,
Şi le sună puştile.

De aici pănă'n Bělgărat
Ii mai lung drumul ca lat,
Pe marginea drumului
Este-un şir de prunişori,
Merg maicele la feciori
Şi surorile la fraţi
Nevestele la bărbaţi.

Neamţule, poruncă-amară,
Tu mě scoţi din a mea ţară!
Neamţule, poruncă grea,
Tu mě scoţi din ţara mea.

Arză-te focul pădure
Netăiată de secure!
Face-mi-aş cale prin tine,
Să vină măndra la mine,
Să-mi aducă de măncare
La vardă la Şura-mare.
Să-mi aducă vin şi pită
La vardă la Şura-mică.

Strigă neamţul de la şură,
Să stau oblu sub mĕsură;
Eu i-am dat cuvĕnt curat,
Că mai oblu eu n'am stat,
De când mama m'o băiat.

Zioa bună măndra mea!
Mĕ duc nu te-oiu mai vedea
Intinde măna cea dreaptă
Şi fă bine şi mĕ iartă!

Zioa bună părinţi, fraţi,
Daţi măna şi mĕ ertaţi
Zioa bună veri, vecini,
Şi prietenii mei cei buni!

Vin din viţă n'om mai bea
Prieteni n'om mai avea!
Măderan şi viorele
Vai ş'amar zilele mele!

Măderan cu foae lată
Cum te-am mai purtat odată!
Mai poartă-te ori şi cine,
Că eu mĕ duc in ţări străine
Unde nu cunosc pre nime,
Numai frunza şi earba
Şi dorul de la maica.
Oh! ce moarte cu necaz
Fără pănză pre obraz,
Făr' de lumină de seu,
Făr' de om din satu meu.
Făr' de lumină de ceară
Fără om din a mea ţară!

*

Păsĕruică, păsĕrea,
Cu nume de turturea,
Sboară tu la maica mea,
Şi-i spune că am murit
Sub un şanţ acoperit
Cu frunză din frăgariu nalt
Tocma'n inimă puşcat.
Peştele prin apă noată
Şi de la moarte tot scapă,
Noi feciori făr de noroc
Nu putem scăpa din foc.
In loc de cu căntec sfănt
Croncăneşte-un corb in vĕnt
Şi'n loc de popa cu carte
Un dobaş cu doba-mi bate,
Clopotele's tunurile
De resună dealurile!

De-ar da Dumnezeu un foc,
Să ardă Sibiu tot,
Să remănă numai parii,
Să-i implănte generarii;
Generarii şi maiorii,
C'ăia cătănesc feciorii.

Nu mĕ lăsa maică dragă,
Că biraiele mĕ leagă!
Doi mĕ leagă
Doi mĕ'ntreabă:
Cătănia nu mi-i dragă?
Rosmarin de pe cetate,
Nu mĕ'nstrăinaţi departe,
Că n'am fraţi cin' să mĕ cate,
Surorile mi's departe,

Şi măndruţa ar venì,
D'a n'o lasă părinţii.
  Spune-mi mie, puiu de cuc,
Regutele cănd se duc?
— Regutele se duc toamna
Cănd li e mai dragă lumea!
Măndruţa din graiu grăia:
„Fă-mĕ, Doamne, ce mi-i face,
Fă-mĕ trei picuri de lapte
La Bĕlgărad in cetate,
Să vĕd pe neamţu cum bate,
La regute nenvĕţate!

DOINE DE URIT

Arză-te focul *urit*,
Că eu mult te-am cumpĕnit
Cu treizeci de măji de sare,
Tot uritu o tras mai tare!
Cu treizeci de măji de lut,
Tot uritu o tras mai mult.

Bea Ioan la făgădău
Maică-sa din graiu grăia:
„Las, Ioane, nu mai bea!"
Şi Ioan din graiu grăia:
„Lasă-mĕ, măicuţă, lasă,
Las' să beau şi eu un pic
Că şi eu sunt un voinic!"

Maică-sa din graiu grăia:
„Vin, Ioane, nu mai bea!“
El din graiu aşa grăia:
„Maică, a mea măiculiţă
Ia deschide-mi cea portiţă
Şi mě slobozi in uliţă
Să m'arunc intr'o boltiţă.
Să-mi iau pană şi hărtie
Să mě'nvěţ şi eu a scrie.
Că mi-aş scrie-o cărticea
Scrisă chiar cu măna mea,
S'o trimit la măndra mea.
Că eu merg, uritul mere
Tot in cărările mele,
Eu mě duc, uritul vine
Tot alăturea cu mine.
Inapoi m'am inturnat,
De urit nu am scăpat.

Arză-te focu urit,
Că eu mult te-am cumpěnit!
Cu treizeci de măji de sare
Tot uritu o tras mai tare;
Cu treizeci de măji de lut,
Tot uritu o tras mai mult.

De urit, arde-l'ar focul,
Gălbinit'am ca şi socul.
De urit, arde-l'ar para,
Gălbinit'am ca şi ceara.

Nici un d'urit nu-i d'urit
Ca d'uritul cel de om,
Că-l visezi noaptea prin somn.

Mult mĕ mustră iedera
De ce nu-s verde ca ea.
Nu mĕ mustra iederuţă
Că tu poţi fi tĕnĕruţă,
Că eşti lată pe pămĕnt,
Nu te bate nici un vĕnt;
Eu is naltă ca gardurile,
Mĕ bat toate vĕnturile.

Maică uritu mĕ cere,
Nu mĕ da fără plăcere;
Să ştiu, maică, că m'ai da,
Cu măna m'aş spănzura
De cănacii brăului
In mijlocul tĕrgului.
Să se mire şi tĕrgul
Că ce face uritul.

DOINE DE JALE

Tĕnĕră m'am măritat,
Rea soacră mi-am căpătat:
Cănd dă'n căne,
Dă şi'n mine,

Cătră căne zice *„nea!“*
Cătră mine: „nea căţea“. –
Dacă-am vĕzut că-i aşa,
Am pus secerea de brău,
M'am dus la holda cu grău.
Secerai pănă la prănz
Tot cu lacrimi şi cu plăns.
Toate soacrele veneau,
La nurori de prănz duceau;
La min' nime nu venea, –
Dac'am vĕzut că-i aşa
Secerai păn' la ameaz
Tot cu lacrimi pre obraz
Toate soacrele veneau,
La nurori de-ameaz duceau,
La min' nime nu venea, –
Dacă-am vĕzut că-i aşa
M'am făcut o păsĕrea
Sburai la nănaşa mea,
Nănaşa din graiu grăia:
Hîş! tu mică păsĕrea,
C'am avut o fină'n lume
Şi nu-i mai aud de nume!
– „Nănaşă, scumpă nănaşă
Cănd pe min' m'ai cununat,
Măna de ţi-ar fi secat!“
Sburai la măicuţa mea,
Măicuţa din graiu grăia:
Hîş! tu mică păsĕrea,
C'am avut o fiică'n lume
Şi nu-i mai auz de nume.
– „Măicuţă, dragă măicuţă,
Am avut iubit in sat,
M'o cerut, da nu m'ai dat,
Că tu, mamă te-ai temut,
C'oiu venì după'mprumut,
Şi nu ţi l'oiu da mai mult,

Şi m'ai dat din sat departe,
Să viu cu desagi 'n spate,
Tot cu plăns şi cu necaz,
Tot cu lacrimi pe obraz.
Dar de lacrimi nu bag samă,
Că le şterg cu-astă năframă;
Făr mi-i milă de obraz,
Că remăne fript şi ars!"

Frunză verde frunzuliţă,
Am avut o măndruliţă,
Ş'am lăsat-o să mai crească,
Minte'n cap să-şi dobăndească.
Dar de cănd eu o-am lăsat,
Măndra mea s'o măritat.
Fi-mi-ar, nu mi-ar fi bănat,
Dacă s'ar fi măritat
De la noi al treia sat;
Da zeu ea s'o măritat
De la noi a treia casă,
De mi-i inima tot arsă.
Es afară vĕzù-o,
Intru'n casă auz-o!
Maica-mi pune de cinat,
Eu nu pot de supĕrat;
Da maica pricepe bine,
Că mi-i dor de oarecine.
Măicuţa din graiu grăia:
Taci, fiule, nu ofta
Ce ţi-i dor ii căpĕta.
Că mai sunt in lume fete,
Ţi-i afla şi tu păreche!
— Maică, măiculeana mea,
Eşti bĕtrănă şi nu crezi,
Lumea-i mare şi nu vezi,

Că din sute şi din mie,
Numai una 'mi place mie.
Ceru-i mare stele-s multe
Şi mai mari şi mai mărunte;
Dar nici una
Nu-i ca luna,
Nu-i ca luna luminoasă,
Nici ca mândra de frumoasă.

Frunză verde iarbă neagră
Am avut o mândră dragă
Ş'am lăsat-o să mai crească
Minte'n cap să-şi dobândească.
Ea s'o pus s'o măritat
Şi de ştire nu mi-o dat
Că şi eu o-aş fi luat
Măcar n'am fost de'nsurat
Nici ca ea de măritat.
Ba de s'ar fi măritat
De la noi a treia sat
Nu mi-ar fi aşa bănat,
Da-i numai a treia casă
Când o văd la joc schimbată
Inima mi-i judecată.

(VARIANTĂ)

Am avut o mândră dragă
O-am lăsat la dor să tragă.
Eu atâta o-am lăsat,
Până ea s'a măritat.
Dacă s'ar fi măritat
De la noi al treia sat
N'aş trăi tot cu bănat.
Da zeu ea s'a măritat

De la noi a treia casă,
Inima mi-i friptă şi arsă!
Es afară vĕzu-o,
Intru'n casă ascult-o.
Maica-mi pune de cinat,
Eu nu cin de supĕrat.
Şi măicuţa vede bine,
Că mi-i dor de oarecine:
„Taci, fiule, nu ofta,
Ce ţi-i dor ii căpĕta.
— Vai măicuţă iubitoare
Inimuţa rĕu mĕ doare!
Satu-i mare, fete-s multe,
Şi mai mari şi mărunte,
Ca-a mea mândră nu vĕd multe.
Şi plinu-i cerul de stele,
Şi mai mari şi mărunţele;
Numai una-i luminoasă,
Ca-a mea mândră de frumoasă.

Mândruliţă ochii tĕi
Cum seamĕnă cu ai mei
Da cum focu n'or semĕna
Şi casele asemenea
Şi patu şi perina
Şi ochii şi guriţa.

Vai de mine ce-i pre-aici
Că-i plin codrul de voinici
La tot fagul câte cinci,
Da la fagul de lângă cale
Zace-un voinic de lingoare
Cu mândra sa la picioare;

Voinicul din graiu grăia:
Or mori bade or te scoală
Ori imi dă şi mie boală,
Dorul meu pre unde mere
Nu-i pasĕre să-l inşăle,
Dorul meu pre unde umblă
Nu-i pasĕre să-l ajungă.

Mult mĕ mustră măicuţa
Că 'mi-e mică drăguţa
Am nădejde că mi-a creşte
De o palmă şi douĕ deşte.

Măndra cu dinţii mărunţi
Tot in gură s'o săruţi,
Ceea cu ochi mici şi traşi
S'o săruţi să n'o mai laşi.
Spune-mi măndră adevĕrat
Că cu ce m'ai fărmecat.

Arză-l focu măritat
Şi pe cin' l'o lăudat
Că curĕnd m'am săturat.
    Intru'n casă
    Buf! de masă
    Es in tindă
    Buf! de grindă
Es afară, lemne nu's;
Intru'n casă, focu-i stins;
Mĕ suiu in pod, nu-i slănină;
Ba viu la coş, nu-i făină:
O, ce cină cu hodina!..

Bărbatu mi-i ca un steag,
Vai, doamne, ce foame trag;
Bărbatu mi-i ca o cruce,
Vai, doamne, n'o mai pot duce.

Pe dealu cu lilion,
Merge calul lui Filon.
Calul merge impiedecat,
Filon merge supĕrat,
La şcoală la invăţat,
Strigă fata neamţului
Din cornu piaţului:
„Eşi, Filoane, de la şcoală
Că toţi feciorii se'nsoară
Şi fetele se mărită
Tu remăi inimă friptă!
De dragu Filonului
Rupt'am lemnul domnului
Şi l'am pus la reveneală
Doar s'o 'ntoarce Filon eară!"

Uită măndră 'n ochii mei,
De vezi poţi trăì cu ei;
De-i găndì că nu-i trăì,
Uită-te, nu mĕ iubì,
Că iubitu-i cu plăcere,
Despărţitu cu durere;
Că iubitu-i cu plăcut,
Despărţitu-i cu urit!
De-ar fi lăsat Dumnezĕu,
Ce iubeşti să fie-al tĕu;
Da Dumnezeu aşa o lăsat
După dragoste bănat.

De cănd badiu mi s'a dus
Negură'n curte s'a pus,
Şi pre par şi pre nuea,
Şi pre inimuţa mea!
Se ştiu, bade, c'ai venì,
Drumul ţi l'aş văruì,
Tot cu var de cel mai mare,
Ca se vii, badeo, mai tare;
Tot cu var de cel mĕrunt
Se vii badeo, mai curĕnd!

Trage, bab-o, *bobii* bine
De-mi spune badea cănd vine?
De-or cădea bobii pre nouĕ
Badea tae Oltu'n douĕ,
De-or cădea bobii pre cinci
Badea nu mai vine aici,
Şi plec şi eu sĕ-l găsesc
Măcar să mĕ prăpădesc.
Trage, babo, *boabele*
De-mi ghiceşte zilele
De la Paşti păn' la Ispas,
Căte necazuri am tras!

Bade, bădişorul meu
Tu te duci in ţări străine,
Du-mĕ, bade, şi pe mine!
De ţi-i ruşine de mine,
Fă-mĕ brău pe lăngă tine.
De ţi-i ruşine de brău,
Fă-mĕ pană de sacfiu,
Şi mĕ pune in clopul tĕu!
De ţi-i ruşine de pană,
Fă-mĕ lumină de ceară!

Unde tu, bade-i cina
Eu bine ţi-oiu lumina,
Oamenii te-or intreba:
Ce lumină ii d'asta?
— Asta-i lumină de ceară,
Măndruţa din a mea ţară,
Asta-i lumină de seu,
Drăguţa din satul meu!

Patru pluguri pe-al meu loc
Nu-i farină nici un strop;
Patru pluguri pe-a mea samă,
Nu-i farină nici de-o zamă.
Tunu in casă bombănind
Es afară uşi trăntind;
Tunu in casă focu-i stins
Es afară lemne nu's.
Nici la şură adunătură
Căt se ia un puiu in gură.
Şi'n cămară
Ca ş'afară,
Şi'n pivniţă
Ca'n uliţă;
Am un coş plin de secară
De cinci ani mi-l plouă-afară,
Şi unul cu grău frumos,
De cinci ani cu gura'n jos.

Creşteţi flori şi nu'nfloriţi,
Că mie nu-mi trĕbuiţi,
Că n'am fraţi să vĕ cosească,
Nici surori să vĕ plivească!
Creşteţi flori ca iarba'n vale,
Doară mi-a trece de jale;

Creşteţi flori căt gardurile,
De-astupaţi pĕrlazurile,
Să vĕ bată vĕnturile
Ca pe mine găndurile.
Că vai! măncat is de străini
Ca iarba de boi bĕtrăni
Vai măncat is şi de-ai mei
Ca iarba de mieluşei.
O! plinu's de vorbe rele
Ca ritul de floricele,
Oh plinu's de vorbe multe
Ca cămpul de flori mĕrunte!

Adunate de *ALESIU V.*

DON QUIJOTE DE LA MANCHA

— Urmare —

XIX

Care tratează despre noua şi plăcuta intimplare ce avurĕ parohul şi bărbierul in acelaş munte.

Foarte fericite şi norocoase au fost timpurile in care se asvirlì in lume prea indrăzneţul cavaler Don Quijote de la Mancha! In adevĕr, din pricină că el formase hotărirea atăt de onorabilă de-a voì să reinvie şi să dea earăş lumii ordinul deja pierdut şi ca şi mort al cavalerìei rătăcitoare, noi ne desfătăm acum in această vristă a noastră, lipsită de voioasă petrecere, nu numai cu dulceaţa adevĕratei sale istorii, ci şi cu poveştile şi episodurile ei, care in parte nu sunt mai puţin plăcute, ingenioase şi adevĕrate decăt istoria insăşi. Aceasta, urmănd firul ei meliţat, tors şi depănat, spune că in momentul in care parohul incepù a se gătì să măngăe pe Cardenio, il impedecă un glas ce ajunse la urechile lui, şi care cu triste accente zicea astfel:

„O Dumnezeule! Fi-va oare cu putinţă să fi găsit eu deja locul care să poată servì de groapă ascunsă acestei sarcini ingreuetoare a trupului meu, pe care o port atât de mult in contra voinţei mele? Da, va fi, dacă singurătatea ce-mi făgăduesc aceşti munţi nu mĕ amăgeşte. Vai nenorocita de mine! Cu cât mai plăcută tovărăşie imi vor ţinea aceste stinci şi aceste tufişuri pentru scopul meu, căci imi vor da prilej ca să impărtăşesc cu plăngeri cerului suferinţa mea, decât orice fiinţă omenească, de vreme ce nu este nici una pe pămĕnt de la care să se poată aştepta sfat in indoeli, măngăere in tănguiri, tămăduire in nenorociri!“

Toate aceste cuvinte le ascultarĕ şi le auzirĕ parohul şi cei ce erau cu dinsul, şi fiindcă li se părea lor, precum şi era, că se rosteau acolo aproape, ei se sculară ca să găsească pe cel ce se plăngea. Nu merserĕ douĕzeci de paşi, când dindosul unei stinci vĕzurĕ şezĕnd jos la rădĕcina unui frasin un tĕnĕr imbrăcat ţărăneşte, şi pe care nu-l puturĕ vedea atunci, pentrucă ţinea faţa plecată, din pricină că-şi spăla picioarele in pĕrăul ce curgea peacolo. Ei se apropiarĕ cu atâta tăcere, incât el nu-i simţì, nefiind aţintit la altceva decât la spălatul picioarelor, care erau astfel incât păreau douĕ bucăţi de cristal alb, ce se formaserĕ intre celelalte pietre ale pĕrăului. Albeaţa şi frumuseţea lor ii uimì, căci ele nu păreau făcute să calce brazde, nici să meargă dinapoea plugului şi a boilor, cum arăta portul stăpănului lor. Deci vĕzĕnd ei că nu fuseserĕ simţiţi, parohul care mergea inainte, făcù semn celorlalţi doi să se tupileze şi să se ascundă dindosul unor bucăţi de stinci ce se aflau acolo. Astfel făcurĕ toţi, privind cu băgare de seamă ceeace făcea tĕnĕrul, care purta o mănteluţă surie cu douĕ poale, foarte strinsă de trup cu un brău de pănză albă. Avea deasemenea nişte nădragi şi ghetre de postav suriu, şi pe cap o scufie surie; ghetrele erau suflecate până la jumĕtatea pulpei, care fără nicio indoeală părea de alabastru alb. El işi sfirşì de spălat picioarele cele frumoase, şi apoi cu o basma de cap, ce o scoase de sub scufie, şi le

şterse. Dar voind să ia şi scufia, ridică ochii in sus, şi cei ce stăteau privind-o avurĕ prilej să vadă o frumuseţă fără seamĕn, astfel incăt Cardenio zise parohului incet: dacă aceasta nu este Luscinda, nu e fiinţă omenească, ci Dumnezeească. Tĕnĕrul işi luâ scufia, şi clătinănd capul intr'o parte şi in alta, incepù a se desfăşura şi a cădea in jos nişte pĕr, de care insuş pletele soarelui ar fi putut fi geloase. Cu aceasta ei cunoscurĕ că cel ce părea muncitor era o femee delicată, şi cea mai frumoasă ce vĕzuse până atunci ochii amĕndurora şi chiar acei ai lui Cardenio, dacă n'ar fi privit şi cunoscut pe Luscinda, căci el afirmâ după aceea că numai frumuseţea Luscindei se putea asemĕna cu aceasta. Pĕrul ei lung şi blond nu numai ii acoperì umerii, dar o ascunse toată de jur imprejur cu viţele lui, incăt afară de picioare, nicio altă parte a trupului nu se vedea: astfel şi atăt de mare era. Pentru aceasta ii servirĕ drept pieptene nişte măni care, dacă picioarele in apă păruserĕ bucăţi de cristal, mănile in pĕr semănau a bucăţi de zăpadă inchegată. Toate aceste puneau in mai mare mirare şi dorinţă pe tustrei de-a şti cine era. Deaceea hotărirĕ a se arăta, şi la mişcarea ce făcurĕ de-a se ridica in picioare, frumoasa fată inturnâ capul, şi dăndu-şi la o parte pĕrul dinaintea ochilor cu amĕndouĕ mănile, privì la cei ce făceau sgomotul. Deabia ii vĕzù cănd se sculâ in picioare, şi fără a-şi lua vreme de-a se incălţa şi a-şi stringe pĕrul, apucâ cu multă grabă un pachet, de sigur de rufe, ce avea lăngă dinsa, şi voì să fugă, plină de turburare şi de spaimă. Dar nu făcù şese paşi, şi picioarele ei delicate, neputĕnd suferì inăspreala pietrilor, căzù la pămĕnt. Cei trei vĕzĕnd aceasta, alergarĕ la dinsa, şi parohul fù cel dintăi care-i zise: „Opriţi-vĕ, doamnă, oricine aţi fi, căci cei pe care-i vedeţi aici n'au alt gănd decăt a vĕ slujì: nu-i pentru ce să urmaţi o fugă atăt de vătămătoare, căci nici picioarele voastre nu vor putea-o suferì, nici noi nu vom putea a ne invoì la aceasta“.

La toate acestea ea nu respundea nicio vorbă, inlemnită şi confuză. Ei se apropiarĕ deci de dinsa, şi luănd-o

de mănă parohul, urmâ zicĕnd: „Ceeace ne ascund hainele voastre, doamnă, ne descopere pĕrul vostru, semn lămurit că nu trebue să fie de puţină gravitate pricinile care au indosit frumuseţea voastră sub un port atăt de nepotrivit, şi v'au adus intr'o atăt de mare singurătate, cum e aceasta, unde a fost o fericire că v'am găsit, dacă nu pentru a da o tămăduire suferinţilor voastre, cel puţin pentru a vĕ da sfaturi. Căci nicio suferinţă nu poate să descurajeze atăt de mult, nici să ajungă la atăta estremitate, căt timp nu curmă viaţa, ca să refuze de-a asculta măcar sfatul ce se dă cu bună intenţie celui ce sufere. Astfel, doamna mea, sau domnul meu, sau ceeace veţi voì să fiţi, părăsiţi spaima ce v'a pricinuit vederea noastră, şi povestiţi-ne buna sau reaoa voastră ursită, căci in noi toţi, sau in fiecare a parte, veţi găsì cine să vĕ ajute a impărtăşì nenorocirile voastre".

In vreme ce parohul rostea aceste cuvinte, copila schimbată in haine sta ca impietrită, privindu-i pe toţi, fără a mişca buzele, nici a scoate vre-o vorbă, intocmai ca un ţăran necioplit căruia fără de veste i se arată lucruri rari şi nemai vĕzute de dinsul niciodată. Dar parohul urmănd a-i spune alte cuvinte, care ţinteau la acelaş efect, ea scoase un adănc suspin, rupse tăcerea şi zise: „Fiindcă singurătatea acestor munţi n'a fost in stare să mĕ ascundă, nici desfăşurarea pĕrului meu despletit n'a permis să minţească limba mea, ar fi in zadar să ascund din nou acum ceeace, dacă mi s'ar crede, ar fi mai mult de politeţă decăt pentru vreun alt motiv. Fiind acest punct statornicit, zic, domnilor, că vĕ mulţumesc de oferirea ce mi-aţi făcut, şi care m'a pus in nevoea de-a vĕ satisface in toate cele ce mi-aţi cerut. Cu toate aceste mĕ tem că povestirea ce vĕ voiu face de nenorocirile mele are să vĕ pricinuească tot atăta supărare cătă milă, căci n'aveţi să găsiţi mijloc spre a le vindeca nici măngăere spre a le alina. Insă totuş pentru ca nu cumva onoarea mea să se clatine in ideea voastră, de vreme ce acum m'aţi cunoscut că sunt femee, şi m'aţi vĕzut ca fată, singură şi in acest port, lucruri care toate la o laltă şi fiecare in deosebi pot să nimicească orice reputaţie onestă,

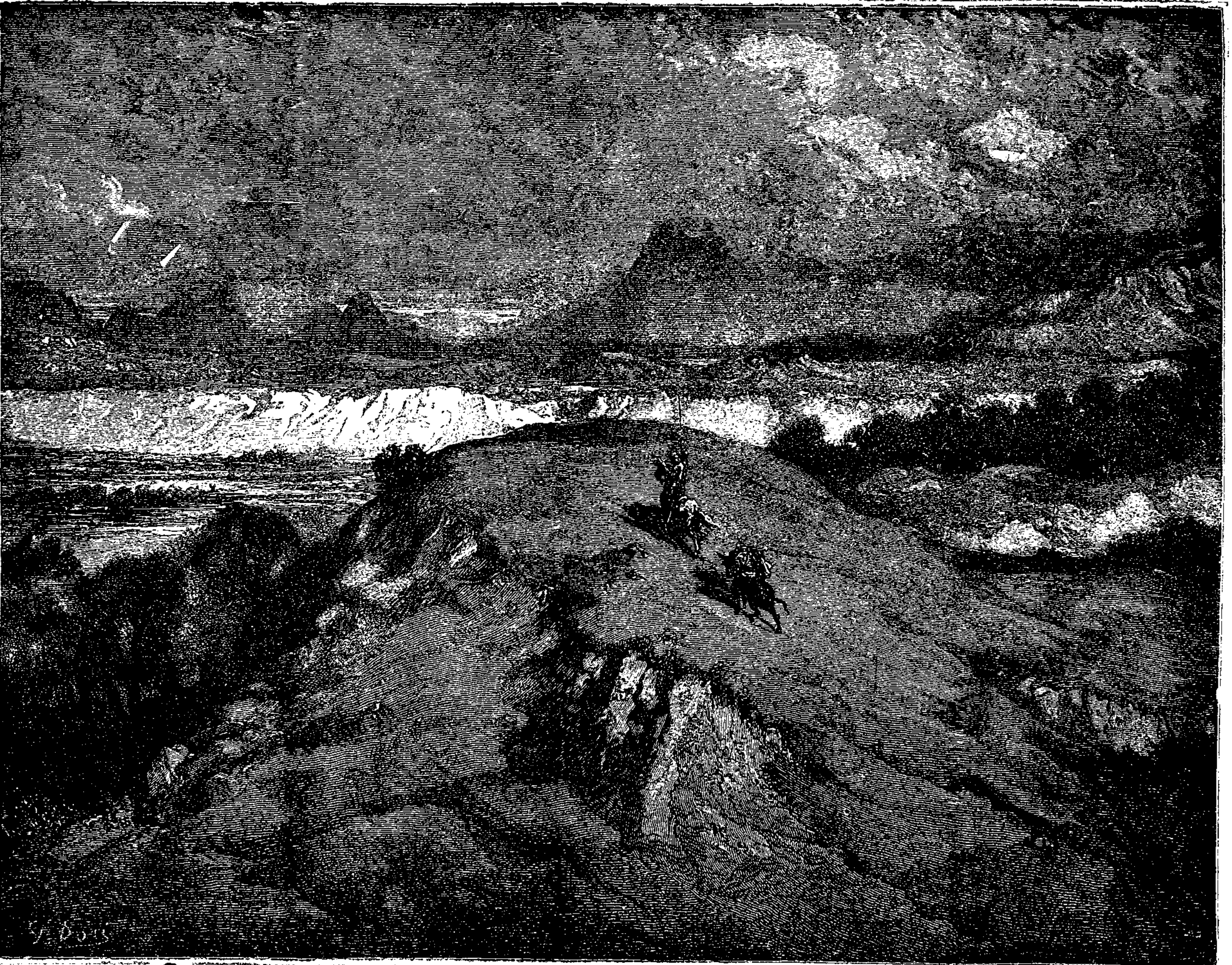
voiu avea a vě spune ceeace aş fi voit să tac, dacă aş fi putut".

Toate aceste le rostì ceea ce părea femee atăt de frumoasă, fără a se oprì, cu o limbă atăt de deslegată, cu un glas aşa de dulce, incăt ei admirarĕ tot atăt de mult inţelepciunea ca şi frumuseţa ei. Deci făcĕndu-i ei earăş noue oferiri şi noue rugăminţi ca să implinească făgăduinţa, ea, fără a se lăsa mai mult rugată, incălţăndu-se cu toată buna cuviinţă şi stringĕndu-şi pĕrul, işi luâ drept scaun o piatră, cei trei se aşezarĕ imprejurul ei, apoi ea, făcĕndu-şi silă spre a oprì căteva lacrimi ce-i veneau in ochi, cu glas odihnit şi limpede incepù istoria vieţei sale in modul următor:

„In această Andalusie este un loc de la care işi ia titlul sĕu un duce şi care-l face unul din cei ce se numesc Marii Spaniei. Acesta are doi fii. Cel mai mare, moştenitor al stării lui, şi in aparenţă, a bunelor lui deprinderi, şi cel mai mic nu ştiu de ce este moştenitor, doar de trădările lui Bellido şi de vicleşugurile lui Galalon. Părinţii mei sunt vasalii acestui domn, smeriţi in neamul lor, dar atăt de bogaţi incăt dacă bunurile naturii ar fi fost deopotrivă cu ale norocului, nici ei n'ar fi avut ce să mai dorească nici eu nu m'aş fi temut să mĕ vĕd in nenorocirea in care sunt, pentrucă nefericirea mea se naşte poate deacolo că ei nu avurĕ fericirea de-a se naşte ilustri. Adevĕrul este că ei nu sunt aşa de jos incăt să poată a se inroşì de starea lor, dar nici atăt de sus, incăt să-mi scoată mie ideea ce am că de la josnica lor condiţiune vine nenorocirea mea. Ei sunt insfirşit plugari, oameni simpli, dar fără amestec de neam compromis, şi cum se zice obicĭnuit, vechi creştini get-beget, insă atăt de bogaţi, incăt bogăţia şi traiul lor luxos le căştigâ incetul cu incetul numele de *hidalgos*(1), şi chiar de cavaleri. Cu toate aceste cea mai mare bogăţie şi nobleţă cu care ei se făleau, era de-a mĕ avea pe mine de fiică. Astfel, atăt pentrucă ei nu aveau pe alta sau pe

1) *Hidalgo* inseamnă: gentilom, nobil de viţă.

altul care să-i moştenească, căt şi pentrucă erau părinţi cu iubire, eu mĕ găseam copila cea mai desmerdată din căte părinţii au desmerdat vreodată. Eu eram oglinda in care ei se uitau, cărja bĕtrăneţei lor şi obiectul spre care tindeau toate dorinţele lor, pe care ei le mĕsurau după voinţa cerului. Fiind ei atăt de buni cu mine, dorinţele mele nu eşeau o iotă din ale lor, şi precum eram stăpănă pe inimile lor, tot astfel eram stăpănă şi pe avuţiile lor. Eu primeam şi dădeam afară slugile; catastihul şi socoteala de tot ce se semăna şi se stringea trecea prin măna mea; fabricele de oloiu, teascurile de vin, numĕrul vitelor mari şi mici, acel al stupilor, intr'un cuvĕnt de tot ceeace un agricultor atăt de bogat, cum era tatăl meu, poate avea şi are, eu ţineam socoleala, eu eram vătăşiţa şi stăpăna, cu atăta ingrijire din partea mea, şi cu atăta plăcere pentru dinşii, incăt de bună seamă nu voiu fi in stare a v'o descrie. Ciasurile zilei ce-mi remăneau neprinse, după ce dădeam ceeace se cădea pristavilor, subpristavilor şi la alţi muncitori, le jertfeam in ocupaţii tot atăt de ingăduite domnişoarelor pe căt şi neapărate, cum sunt acele cu acul, gherghefül, furca de multe ori. Dacă căteodată părăseam aceste eserciţii pentru a-mi desfăta mintea, mĕ indeletniceam cu cetirea vreunei cărţi evlavioase, sau cu căntatul din arfă, căci experienţa imi arăta că musica odihneşte spiritele obosite, şi uşurează munca ce se face cu capul. Aceasta era viaţa ce eu duceam in casa părinţilor mei, şi dacă v'am povestit-o cu atătea amĕnunte, n'am făcut-o de fală, nici pentru ca să vĕ dau a inţelege că sunt bogată, ci pentru ca să judecaţi căt de fără vină am ajuns din acea fericită stare, de care am vorbit, la nefericirea in care mĕ aflu acum. Astfel petreceam viaţa mea in atătea ocupaţiuni şi in aşa retragere, incăt s'ar fi putut asemĕna cu acea dintr'o monăstire, fără a fi vĕzută după părerea mea, de nimene altul, decăt de slugile casei, pentrucă in zilele cănd mĕ duceam la biserică, era aşa de dimineaţă şi astfel intovărăşită de mama mea şi de alte slugi, şi atăt de acoperită şi de sfiicioasă, incăt ochii mei deabia vedeau mai

Călĕtoria prin Siera Morena.

mult pămênt decât acela pe care-l călcau picioarele mele. Cu toate aceste ochii amorului, sau cei ai trândăviei, pentru a zice mai bine, cu care nu se pot compara nici cei ai linxului, mĕ vĕzurĕ, aşezaţi in persoana curtenitoare a lui Don Fernando, căci acesta este numele fiului mai mic al ducelui de care v'am spus“.

Nu apucâ bine a numì pe Don Fernando acea care povestea istoria, când lui Cardenio i se schimbâ coloarea feţei, şi incepù a vărsa sudori, cu astfel de prefacere, incât parohul şi bărbierul, care se uitau la dinsul se temurĕ să nu-i vină acea pornire de nebunie ce ei auziserĕ spunĕndu-se că-i venea din când in când. Totuş Cardenio nu făcù altceva decât asudâ şi remase liniştit, cătând ţintă la ţărancă şi inchipuindu-şi cine era ea. Aceasta insă fără a băga in seamă mişcările lui Cardenio, urmâ povestea sa in modul următor:

„Ochii lui nu mĕ vĕzurĕ bine, când, precum imi spuse după aceea, remase, atât de robit de iubirea mea pe cât dovezile lui imi dădurĕ a inţelege in deajuns. Dar pentru a sfirşì iute istoria nenorocirilor mele, vreau să trec sub tăcere silinţele ce făcù Don Fernando spre a-mi declara voinţa sa. El ademenì pe toţi oamenii din casa mea, dădù şi oferì daruri şi recompense părinţilor mei; zilele erau toate de sĕrbătoare şi de veselie in uliţa mea; nopţile cântecele nu lăsau pe nimenea să doarmă; biletele, care, fără a ştì cum veneau in mânile mele, erau fără sfirşit, pline de vorbe invăpăiate şi de făgăduinţi, cu mai puţine litere decât hărăziri şi jurăminte. Toate aceste nu numai nu mĕ imblânzeau, dar mĕ impietreau mai mult, ca şi cum el era duşmanul meu de moarte, şi toate cele ce făcea spre a mĕ aduce la voinţa lui, le-ar fi făcut pentru efectul contrar. Nu doar că-mi desplăcea curtenirea lui Don Fernando, sau că găseam sirguinţele sale peste mĕsură, căci simţeam nu ştiu ce mulţumire vĕzĕndu-mĕ atât de iubită şi de stimată de un cavaler aşa de nobil, şi nu-mi cădea nicidecum greu să cetesc in scrisorile sale laudele mele: noi femeile, oricât de urite am fi, mi se pare mie că totdeauna ne place să auzim

numindu-ne frumoase; dar la toate aceste se impotriveau onestitatea mea şi sfaturile necontenite ce-mi dădeau părinţii, care deja foarte pe faţă ştiau voinţa lui Don Fernando, şi nici lui nu-i păsa ca să o cunoască toată lumea. Părinţii mei imi spuneau că in virtutea şi in bunătatea mea singură lăsau şi depuneau ei toată cinstea şi numele lor, şi să bag bine de seamă nepotrivirea ce era intre mine şi Don Fernando, că prin aceasta voiu putea vedea că gândurile lui, deşi el spunea cu totul dimpotrivă, ţinteau mai mult la plăcerea sa, decât la folosul meu; că dacă eu aş voì să pun in vreun chip oarecare vre-o piedică, pentru ca el să se lase de nedreapta lui pretenţiune, ei mě vor mărita indată cu cine mi-ar plăcea mie mai mult, atât din fruntaşii oraşului nostru, cât şi dintre toţi cei de primprejur, căci toate se puteau aştepta de la marea lor avere şi de la buna mea reputaţie. Cu aceste sigure făgăduinţi, şi cu adevĕrul vorbelor lor, eu intăream nestrămutarea mea, şi niciodată n'am vrut să respund lui Don Fernando un cuvĕnt care să-i poată da, chiar de foarte departe, speranţa de a-şi ajunge dorinţa lui. Toate aceste mĕsuri inţelepte ale mele, pe care el trebuea să le ia drept despreţ, erau menite să fie pricină de-a inteţì mai mult vinovata lui poftă, căci acest nume vreau să dau pasiunii ce-mi arăta, şi care, dacă ar fi fost cum spunea el, nu aţi ştì-o voi acum, căci ar fi lipsit prilejul de-a v'o spune!

Insfirşit Don Fernando aflâ că părinţii mei umblau să mě mărite, spre a-i lua lui speranţa de-a mě posede, sau cel puţin spre a găsì eu mai mulţi păzitori spre a mě apăra. Această veste sau bănueală a fost pricina pentru ca el să facă ceeace veţi auzì acum, şi anume că intr'o noapte aflându mě in odaea mea, intovărăşită numai de-o singură fetişoară ce mě slujea, ţinĕnd bine incuiate uşele de frică ca nu cumva din negligenţă onestitatea mea să se vadă in primejdie, fără să ştiu nici să-mi inchipuesc cum, in mijlocul acestor mĕsuri şi disposiţii, şi in singurătatea acestei tăceri şi retrageri, el se găsì inaintea mea. Vederea lui mě turburâ atât de mult, incât imi răpì lumina ochilor, şi-mi

amuţì limba. Astfel nu avui putere să strig, şi nici el nu cred că mi-ar fi dat vreme, pentrucă indată se apropiè de mine, şi luăndu-mě in braţele sale, (căci eu, cum spun, nu găsii putere spre a mě apăra, turburată cum eram), incepù a-mi spune astfel de vorbe, incăt nu ştiu cum este cu putinţă ca minciuna să aibă atăta ghibăcie, ca să ştie a le intocmì in aşa mod, incăt ele să pară că sunt adevěrate. Trădătorul făcea ca lacrimile să dea crezare vorbelor sale, şi suspinele intenţiunilor sale.

„Eu, sărmănica, singură intre ai mei, neinvăţată in casuri de asemene natură, incepui, nu ştiu cum, a lua drept adevěrate atătea minciuni, nu insă in aşa mod ca lacrimile şi suspinile lui să deştepte in mine mai mult decăt o simplă milă. Şi astfel, trecěndu-mi spaima dintăi, redobăndii intru cătva simţirile-mi pierdute, şi cu mai multă inimă decăt găndii că aş putea avea, ii zisei: „Dacă cum sunt, domnule, in braţele tale, aş fi in acele ale unui leu turbat, şi că pentru a scăpa din ele ar trebuì să fac sau să spun ceva ce ar fi in dauna cinstei mele, tot aşa cu putinţă ar fi să fac sau să spun, cum este cu putinţă ca ceeace a fost să nu mai fie. Astfel dacă tu ţii corpul meu cercuit in braţele tale, eu ţin sufletul meu legat cu bunele mele dorinţi, care sunt atăt de deosebite de ale tale, cum vei vedea, dacă ai voì să treci inainte cu dinsele, făcěndu-mi siluire. Sunt vasala, dar nu roaba ta. Nobleţa săngelui těu nu are, nici nu trebue să aibă putere spre a necinstì şi a ţinea puţin in seamă injosirea săngelui meu, şi tot atăta mě preţuesc eu, ţărancă şi muncitoare, căt tu, domn şi cavaler. Cu mine n'au să fie de nici un efect puterile tale, nici n'au să aibă preţ averile tale, nici vorbele tale n'au să mě poată ademenì, nici induioşa suspinele şi lacrimile tale. Dacă eu aş vedea vreunul din toate aceste lucruri ce am spus in acela pe care părinţii mei mi l'ar da de soţ, voinţa mea s'ar lua după a lor, şi n'ar eşì din voinţa lor. Aşa incăt fiindcă aş remănea cu cinste, cu toate că fără plăcere, de bună voea mea ţi-aş acorda ceeace tu, domnule, acum te sileşti să ai cu atăta silnicie. Am spus toate aceste,

pentrucă nu-i de găndit să capete ceva de la mine cel ce nu ar fi soţul meu legiuit".

— Dacă aceasta numai te opreşte, prea frumoasă Dorotee (căci acesta-i numele nenorocitei ce vĕ vorbeşte), zise necinstitul cavaler, eată că-ţi dau măna că voiu fi al tĕu, şi marturi acestui adevĕr să fie cerurile, de care nimic nu se ascunde, şi această icoană a sfintei Fecioare ce ai aici".

Când Cardenio auzì că se numea Dorotea, el fu earăş cuprins de uimire, şi se incredinţâ insfirşit că adevĕrată fusese părerea lui dintăi. Dar nu voì să intrerupă povestirea, spre a vedea la ce capĕt are să ajungă ceeace el aproape ştia. El zise numai: „Dorotea este numele vostru, doamnă? Am auzit eu de alta, cu acelaş nume, ale căreia nenorociri se aseamănă cu ale voastre. Mergeţi inainte, căci va venì un timp in care vĕ voiu spune lucruri ce au să vĕ pricinuească tot atăta uimire ca şi milă". Dorotea se oprì la vorbele lui Cardenio, şi la hainele lui dişanţate şi sdrenţăroase, şi-l rugâ că dacă ştie ceva in privirea ei, să-i spue numai decăt, pentrucă dacă ursita ii lăsase ceva bun, era curajul ce avea de-a suferì orice cumpĕnă ce i-ar venì, fiind sigură că in părerea ei nici una nu putea să-i adauge cu un punct nenorocirea de faţă. — N'aş fi pierdut un minut, doamnă, respunse Cardenio, ca să vĕ spun ceeace găndesc, dacă ar fi adevĕrat ceea ce-mi inchipuesc; dar nu-i pierdut prilejul, şi pe voi nu vĕ interesează s'o ştiţi. — Fie ce va fi, respunse Dorotea. Ceeace se petrecù cu istoria mea a fost că Don Fernando luănd o icoană ce se afla in acea odae, o puse inainte ca marturǎ logodnei noastre, şi cu vorba foarte ademenitoare şi extraordinare jurăminte imi dădù cuvĕntul că va fi bărbatul meu. Cu toate aceste, inainte de-a sfirşì el de vorbit, eu ii zisei să ia seama la ceeace face, şi să considere supĕrarea ce va avea tatăl lui de a-l vedea insurat cu o ţărancă, vasala lui; să nu-l orbească frumuseţa mea, astfel cum era, căci ea nu-i de ajuns spre a-l desvinovăţì de greşala sa, şi că dacă-mi voea vreun bine, pentru iubirea ce-mi arăta, să mĕ lase a-mi căuta un noroc deopotrivă cu ceeace reclama calitatea mea,

pentrucă niciodată căsătoriile aşa de nepotrivite nu aduc plăcere, nici nu ţine mult mulţumirea cu care incep.

„Toate temeiurile ce am inşirat aici, — le spusei, şi altele multe de care nu-mi aduc aminte. Dar ele nu isbutirĕ să-l facă a se lăsa de urmărirea scopului sĕu, intocmai ca omul care neavĕnd de gănd să plătească, nu se uită la neajunsurile contractului de imprumut. Deja in acel moment eu imi făcui in mine insumi un scurt discurs, şi-mi zisei: De sigur, nu voiu fi eu cea intăi care, prin mijlocul căsătoriei, să mĕ ridic, dintr'o treaptă de jos, la un mare rang, nici Don Fernando nu va fi cel intăiu pe care frumuseţa sau o pasiune oarbă, ceeace este mai sigur, să-l facă să ia o tovarăşă nepotrivită cu mărirea sa. Aşa dar, de vreme ce nu fac eu nici modă nici obiceiu nou, e bine să alerg la această cinste ce mi-o hărăzeşte soarta, căci chiar cănd dragostea ce-mi arată n'ar ţinea mai mult decăt va ţinea implinirea dorinţei lui, la urma urmei in faţa lui Dumnezeu voiu fi soţia lui. Dacă insă vreau să-l indepărtez cu despreţ, il vĕd in aşa stare incăt, uitănd orice datorie, va intrebuinţa sila, şi eu voiu remănea desonorată şi fără desvinuire de greşala ce-mi va putea atribuì cel ce nu va ştì căt de nevinovată am ajuns la această mĕsură. In adevĕr ce temeiuri vor fi destule spre a convinge pe părinţii mei şi pe alţii că acest cavaler a intrat in odaea mea fără invoirea mea?“ Toate aceste intrebări şi respunsuri mi le făcui intr'o clipă in inchipuirea mea, şi cu deosebire incepurĕ a mĕ ademenì şi a mĕ pleca spre ceeace a fost, fără să găndesc, pierzarea mea, jurămintele lui Don Fernando, marturii ce lua, lacrimile ce vărsa, şi insfirşit graţia şi delicateţa lui, care insoţite cu atătea semne de adevĕrată iubire, ar fi putut supune altă inimă mai liberă şi mai aşezată decăt a mea. Chemăi pe sluga mea pentru ca ea să insoţească pe pămĕnt marturii din cer. Don Fernando reinoì şi intărì jurămintele sale, adause, pe lăngă cei intăi, noi sfinţi de marturi, işi aruncă mii de blăsteme viitoare, de nu va implinì ceeace făgăduea, earăş işi udă ochii in lacrimi, inmulţì suspinele sale şi mĕ strinse mai tare în

braţele lui, din care nu mě lăsase nicidecum. In modul acesta, când servitoarea eşì din nou din casă, eu nu mai fui stăpână pe mine, şi el isprăvì trădarea şi călcarea jurăměntului sěu.

„Zioa ce urmâ după noaptea nenorocirii mele nu venea, cum eu cred, cu toată graba ce dorea Don Fernando, căci după ce se indeplineşte ceeace pofta cere, dorul cel mai mare ce poate venì este de-a se indepărta de locul in care a satisfăcut-o. Spun aceasta pentru că Don Fernando se grăbì să plece de la mine, şi prin ingrijirea slujnicei mele, care tot ea il adusese acolo, el se vězù in uliţă inainte de-a se zărì de zioă. Când işi luâ remas bun de la mine, imi zise, deşi nu cu atâta pasiune şi aprindere, ca şi când venise, să fiu sigură de credinţa sa, şi că jurămintele sale sunt tari şi adevěrate, şi spre a da mai multă putere cuvěntului sěu scoase un bogat inel din degit şi-l puse in degitul meu. In adevěr el se duse, şi eu remăsei, nu ştiu tristă sau veselă; aceasta insă ştiu bine să spun că remăsei confusă şi gânditoare, şi oarecum afară din sine, prin această nouă intimplare, şi nu avui curaj sau nu-mi adusei aminte să ocăresc pe fată pentru trădarea săvirşită de-a fi inchis pe Don Fernando chiar in odaea mea, pentrucă ăncă nu-mi dădeam seamă, dacă era bine sau rěu ceeace mi se intimplase. La plecare ii zisei lui Don Fernando că tot pe aceeaşi cale mě putea vedea şi alte nopţi, căci deja eram a lui, până când el va vroì ca fapta să se dea pe faţă. Dar nu mai venì altădată, afară de noaptea următoare, nici eu nu putui să-l věd pe uliţă nici la biserică, mai mult de-o lună. In zadar imi dădui osteneală de a-l căuta, cu toate că aflai că era in oraş, şi că mai in toate zilele mergea la větnat, fiind foarte pasionat pentru acest exerciţiu. Ştiu bine că aceste zile şi aceste ciasuri au fost pentru mine funeste şi fatale; ştiu bine că incepui a mě indoì de credinţa lui Don Fernando şi chiar a nu mai avea incredere intr'insul; ştiu deasemene că fata mea auzì atunci vorbe ce nu auzise inainte, ca dojană pentru indrăzneala ei; şi ştiu că am fost nevoită să-mi stă-

pănesc lacrimile, şi să-mi prefac faţa, spre a nu da prilej părinţilor mei să mĕ intrebe de ce eram nemulţumită, şi să fiu silită a iscodì minciuni ca să le spun. Dar toate se sfirşirĕ odată, şi sosì un moment in care respectul fu călcat in picioare, discursurile oneste se isprăvirĕ, răbdarea se pierdù şi găndurile mele ascunse eşirĕ la lumină. Aceasta a fost din causă că puţine zile după aceea se svonì in tărg că Don Fernando se insurase intr'un oraş aproape deacolo, cu o domnişoară frumoasă in gradul cel mai mare, şi de părinţi foarte nobili, cu toate că nu aşa de bogată incăt prin zestrea ei să poată aspira la o căsătorie aşa de nobilă. Se spunea că ea se numea Luscinda, şi alte lucruri vrednice de mirare ce se intimplarĕ la nunta lor".

Cardenio auzì numele Luscindei şi nu făcù altceva decăt dădù din umeri, işi muşcâ buzele, işi increţì sprincenele, şi puţin după aceea lăsâ să-i cadă din ochi douĕ isvoare de lacrimi. Aceasta nu impiedecâ pe Dorotea să urmeze povestirea sa, zicĕnd: „Sosì această tristă ştire la urechile mele, şi in loc de-a mi se ingheţa inima auzind-o, atăt de mare fu mănia şi turbarea ce se aprinse intr'insa, incăt puţin lipsì să es pe uliţi, strigănd in gura mare şi dănd pe faţă infamia şi trădarea ce mi se făcuse. Dar această furie se domolì atunci, găndindu-mĕ să pun in lucrare chiar in acea noapte, ceeace şi pusei, şi anume să mĕ imbrac in aceste haine ce mi le dădù unul din acei ce in casa agricultorilor se numesc *zagali*(1), şi care era slugă la tatăl meu. Lui ii descoperii toată nenorocirea mea, şi-l rugăi să mĕ intovărăşească pănă la oraşul unde auzii că se află duşmanul meu. El, după ce m'a dojenit pentru cutezanţa mea, şi a criticat hotărirea mea, vĕzĕndu-mĕ nestrămutată in această părere, se oferì a mĕ intovărăşì, cum zise el, pănă la marginea pămĕntului. Intr'o clipă pusei intr'un coş de pănză o rochie, căteva juvaeruri, şi bani pentru ceeace se putea intimpla, şi in tăcerea acelei nopţi, fără a spune nimica trădătoarei mele de slujnice, eşii din

1) Băeţi ce pasc vitele.

casă insoţită de omul meu şi de multe inchipuiri. Pe jos apucăi drumul spre oraş, dusă in sbor de dorinţa de-a ajunge, nu pentru a strica ceeace priveam ca sfirşit, dar cel puţin pentru a spune lui Don Fernando ca să-mi declare cu ce suflet făcuse aceasta. In două zile şi jumĕtate sosii unde vroeam, şi intrănd in oraş intrebăi de casa părinţilor Luscindei. Cel intăi căruia-i făcui intrebarea imi respunse mai mult decăt aş fi vrut să aud: imi spuse casa, şi tot ce se intimplase cu căsătoria fiicei lor, lucru atăt de public in oraş incăt dă de vorbă şi se povesteşte pretutindenea. Imi spuse că in seara cănd Don Fernando se căsătorì cu Luscinda, după ce ea rostise cuvĕntul *da* că vrea să fie soţia lui, o apucă un leşin grozav şi că soţul ei venind să o deschee la pept ca să-i dea aer, ii găsì un bilet scris chiar de măna Luscindei, in care ea zicea şi declara că nu poate fi soţia lui Don Fernando, căci era a lui Cardenio, care, după cum imi spuse acel om, era un cavaler foarte de seamă din acelaş oraş, şi că dacă zisese *da* lui Don Fernando, a fost ca să nu easă din ascultarea părinţilor sĕi. Int'un cuvĕnt, el zise că hărtia era astfel, incăt dădea a inţelege că ea avusese de gănd să se ucidă, după sfirşitul cununiei, şi spunea acolo temeiurile pentru care işi ridica viaţa. Toate aceste le intărì, se zice, un pumnal ce se găsì nu ştiu in ce parte a rochiei sale. Don Fernando vĕzĕnd acestea şi părĕndu-i-se că Luscinda il despreţuise şi-şi bătuse joc de dinsul, se răpezì asupra ei inainte ca ea să se trezească din leşin, şi cu acelaş pumnal ce găsise la dinsa voì să o străpungă, şi ar fi străpuns-o, dacă părinţii ei şi cei ce erau de faţă, nu l'ar fi oprit. Spuserĕ mai mult ăncă, că indată Don Fernando se făcù nevĕzut, şi că Luscinda nu-şi venì in sine pănă a doua zi, că ea povestì părinţilor ei cum era adevĕrata soţie a acelui Cardenio de care am vorbit. Aflăi mai mult; Cardenio, după cum se spunea, se găsì faţă la cununie, şi vĕzĕnd-o măritată, ceeace el nu găndì niciodată, eşì din oraş desperat, lăsănd mai intăi o scrisoare, in care dădea a inţelege batjocura ce-i făcuse Luscinda, şi declara că se ducea unde ţipenie de om să nu-l

vadă. Toate acestea erau publice şi cunoscute in tot oraşul, şi toţi vorbeau, şi vorbirĕ şi mai mult când aflarĕ că Luscinda se făcuse nevĕzută din casa tatălui ei şi din oraş, căci n'o găsirĕ nicăiri. Părinţii ei işi pierdeau mintea, şi nu ştiau ce mijloc să intrebuinţeze spre a o găsì. Toate aceste veşti reinsufleţirĕ puţin speranţele mele, şi mĕ crezui mai fericită că nu am găsit pe Don Fernando decât să-l fi găsit insurat. Mi se părù că ăncă nu era cu totul inchisă uşa leacului meu, şi mĕ sileam să mĕ conving că se putea ca cerul să fi pus acea piedecă căsătoriei a doua, spre a-l aduce să cunoască ceeace datorea celei intăi, şi a-l face să gândească că era creştin, şi că avea mai multă datorie către sufletul sĕu decât către orice consideraţii omeneşti. Eu frămĕntam in mintea mea toate aceste lucruri, şi mĕ măngăeam fără să am motiv de măngăere, visând speranţe lungi şi palide, spre a-mi ţinea viaţa pe care deja o urĕsc.

Aflându-mĕ deci in oraş fără a ştì ce să mĕ fac, de vreme ce nu găseam pe Don Fernando, ajunse la urechile mele glasul unui crainic care făgăduea mare resplată pentru cine m'ar găsì, dând semnele virstei şi a hainelor chiar ce purtam. Auzii spunĕndu-se că mĕ furase din casa părinţilor mei băeatul ce mĕ intovărăşise, lucru ce mĕ lovì in inimă, vĕzĕnd cât de mult căzuse reputaţia mea, căci nu era deajuns că o pierdusem prin fuga mea, se adăogea ăncă şi cu cine, un om atât de jos şi de nevrednic de gândurile mele. In momentul când auzii acest strigăt, eşii din oraş cu băeatul meu, care deja incepea a da semne de-a se clătina in credinţa ce-mi făgăduise, şi in acea noapte, de frică să nu fiu găsită, intrarĕm in desişul acestui munte. Dar cum se zice obicĭnuit că un rĕu aduce un altul, şi că sfirşitul unei nenorociri obicĭnueşte a fi inceputul alteia mai mari, astfel mi se intimplă mie pentrucă bunul meu servitor, păn'atunci credincios şi sigur, indată ce mĕ vĕzù in această singurătate, imboldit mai mult de propria lui rĕutate decât de frumuseţa mea, voì să se folosească de prilejul ce-i dădeau, după părerea lui, aceste pustiuri. Deci cu puţină ruşine, şi cu mai puţină frică de Dumnezeu nici

respect pentru mine, imi declară amorul sĕu, şi vĕzĕnd cu ce vorbe urite şi drepte respundeam la neruşinarea propunerilor sale, lăsâ la o parte rugăminţile de care mai intăi găndì să se servească, şi incepù a intrebuinţa violenţa. Dar cerul cel drept, care rareori nu se uită şi nu se arată priincios la intenţiile cele drepte, fu priincios intenţiilor mele, astfel incăt cu micile mele puteri şi cu puţină trudă il aruncai intr'o prăpastie, in care-l lăsăi, nu ştiu dacă mort sau viu. Apoi indată, cu mai multă răpejune decăt permitea spaima şi oboseala mea, mĕ infundai prin aceşti munţi, fără alt gănd nici alt scop decăt să mĕ ascund, şi să fug de tatăl meu şi de acei ce umblau din partea lui căutăn-

du-mĕ. Cu această dorinţă, intrai aici, nu ştiu de căte luni, şi intilnii un păzitor de turme care mĕ luâ ca slugă intr'un cătun ce se află in creerii acestui munte. La dinsul am slujit in toată vremea aceasta, făcĕnd astfel ca să fiu totdeauna pe cămp, spre a ascunde acest pĕr, care acum, fără să găndesc, m'a dat pe faţă. Dar toată iscusinţa şi ingrijirea mea au fost fără nici un folos, căci stăpănul meu aflâ că eu nu eram bărbat, şi se născù şi intr'insul acelaş gănd rĕu ca şi in băeatul meu. Şi fiindcă nu totdeauna norocul dă şi leacul odată cu suferinţa, nu găsii prăpastie nici rîpă in care să arunc şi să inăduş pe stăpăn, cum gă-

sisem pentru slugă. Aşa dar aflai mai cu cale să-l las şi să mĕ ascund earăş prin aceste selbătăcii „decăt să-mi incerc cu dinsul puterile sau refusul meu. Zic deci că venii ear să mĕ rătăcesc şi să caut un loc in care fără nicio piedecă să pot, cu suspine şi lacrimi, ruga cerul să aibă milă de necazurile mele, si să-mi dea iscusinţă şi favoare spre a scăpa de dinsele, sau a lăsa viaţa in aceste singurătăţi, fără să remăe amintire de-o amărită, care, deşi atăt de nevinovată, a dat motiv să se vorbească şi să se murmure despre dinsa, atăt la locul ei, căt şi in locuri străine.

(Va urma) *ST. G. VĂRGOLICI.*

EDELWEISZ

O REMEMORARE

(Contribuţiune la psichologia experimentală)

Voeam să-mi aduc aminte de numele floarii, care se cheamă *Edelweisz* d'impreună cu ***. Şi am gândit şi unul şi altul, dar nu ne-am putut aduce aminte. A doa zi sau a treia zi ne luăm earăş de vorbă. Am intrebat ăncă şi pe o a treia persoană, ce era de faţă, dar n'a ştiut să ne spue. Am căutat chiar intr'un dicţionar francezo-german (Suchau), dar n'am găsit *Edelweisz*. La urmă tot eu mi-am adus aminte, dar nu deodată ci printr'un şir de aduceri aminte parţiale a *sunetelor*, ce compun cuvĕntul. Intăi am spus: in cuvĕnt se află un *i*. Şi toată incordarea mea intelectuală o puneam să-mi amintesc ce alte sunete se află legate de acel *i vag* (nelămurit). Mai tărziu spun: se află şi un *a*. Dar totuş nu ştiam, care *sunet* e intăiu şi care e al doilea, dacă erau alături ambele sunete sau despărţite, fie printr'o vocală, fie printr'o consoană. Pot zice, aproape nu aveam nicio siguranţă, spuneam că se află un *i* şi un *a*, dar fără a crede nici ei tocmai mult. Mai tărziu spun: incepe cu *e*. In aceasta insă arătam oarecare siguranţă. Aveam dar acum următoarea rememorare:

e . . . . . { i . . . . . **a** sau **ia** sau
a . . . . . i sau **ai**.

A treia persoană, ce era de faţă, a rostit atuncea: *eglantine*. Eu spun: nu e: *eglantine*. Şi silindu-mĕ a-mi aduce aminte, am rostit de vreo douĕ ori: *eglantine*. Apoi puţin după aceasta rostesc: *Edlvais*. Poate grupa *gl* din *eglantine*

să fi trezit rememorarea grupei *dl* (ca imagine motorie, ear recte imaginea vizuală *del)* din *Edlvais*, dar despre aceasta eu nicio seamă nu mi-am putut da in conştiinţa mea. Tot asemenea se poate că şi faptul succesiunii a—i din *eglantine* să fi intărit in mintea mea că şi in *Edlvais* a se află inainte şi i in urmă. Dar amăndouĕ aceste fapte au fost *inconştiente* pentru mine; in tot casul dacă ele s'au intimplat, apoi fac parte din procesul de ideaţiune. Când am pronunţat chiar *Edlvais* şi tovarăşul meu repeţea cu bucurie, strigănd că acesta e numele floarii, eu ăncă tot am stat la indoeală, dacă in adevĕr e acesta şi nu altul. Siguranţa mi-a venit pe incetul şi numai după ce am pronunţat de căteva ori *Edlvais*.

Insemnănd sunetele despre cari am avut mai multă sau mai puţină conştiinţă prin litere mari, ear sunetele inconştiente prin litere mici şi aşezăndu-le pe deosebite linii după rememorarea lor succesivă, aş putea statornicì următoarea schemă, după care s'a urmat procesul acestei aduceri aminte.

I

A (raportul cătră I necunoscut)
E (faptul că E e *iniţial* e conştient)
dl (probabil in procesul de ideaţiune)
A.....I (faptul că I e după A inconştient, probabil in ideaţiune)

E dl A I (elementele, unele mai active, altele mai puţin active ale rememorării)
Ed(*e*)l*v*AI*s* (imaginea auditivă sau motorie complectă)

EDELWEISZ (imaginea vizuală grafică exactă şi complectă)

Literele italice infăţişează sunetele rememorate cele mai de pe urmă. Ele alcătuesc oarecum elementul *pasiv* al acestei aduceri aminte. De la această rememorare *auditivă* (sau *motorie* in parte) a cuvĕntului, am trecut insfirşit la rememorarea lui *grafică* (vizuală).

Deosebirea de scriere şi de pronunţare a acestui cuvĕnt ar părea să arate că eu inclin spre tipul pe care Charcot l'a numit *tip auditiv*, căci intăi mi-am adus aminte de sunetul A (imagine auditivă sau motorie), ear nu de semnul (litera) E, prin care se scrie acest sunet şi care este o imagine vizuală.

Dar faptul e mai complicat decăt atăta. Când voeam să-mi aduc aminte şi nu se trezise ăncă nici un singur element de rememorare auditivă in mintea mea mi-am *amintit* (imi *representam* mai bine) că am *cetit* (vĕzut) in «Convorbirile literare», (nu ştiu anul), o poesie de d-l Nicolae Pruncu, care avea ca titlu numele floarii de care voeam să-mi aduc aminte, ba mai mult chiar, că acest nume revine odată şi in trupul poesiei (pe la sfirşit?) Ear cănd mĕ sileam să-mi amintesc numele, imi concentram atenţiunea asupra feţei din «Convorbiri», pe care se află poesia (faţa intăia, coloana pare-mi-se, a doua şi o strofă pe a doua faţă?), par'că *aş fi avut-o inaintea ochilor* şi cercam să *vĕd scris* acest nume. Dar răndurile şi caracterele imi *apăreau confuse* şi nu puteam *descifra* nimic. Atăta numai imi apărea clar: pe faţa cea mare şi albă a «Convorbirilor» se urmau nişte caractere ce băteau in negru in strofe de căte patru rănduri (nouĕ silabe?) despărţite prin mici distanţe.

Aşa dar această rememorare nu s'a făcut numai prin ajutorul *imaginilor auditive*. La baza ei şi cel dintăi fapt e o *imagine vizuală*, de altmintrelea destul de ştearsă, incăt să nu-mi fi putut deştepta nici un alt element de rememorare din această categorie de imagini.

De la această imagine vizuală, după legea similarităţii, am trecut la şirul de reconstrucţiuni *auditive* şi in parte poate *motorii*, descrise mai sus.

Elementele active ale acestei rememorări sunt deci: o imagine vizuală foarte generală şi ştearsă, din trei imagini auditive conştiente şi poate din douĕ imagini motorii inconştiente.

29 August 1886.

Anul de «Convorbiri» unde e publicată poesia d-lui Pruncu, este al XIV, No. 8. Poesia are ca titlu *Edelweiss*, ear ca subtitlu: (Scrisă pe un album sub o floare cu acest nume). Numele *Edelweisz* nu revine in trupul poesiei. Aci memoria m'a inşălat. De asemenea poesia e pe faţa intăia, dar nu pe a doua coloană, ci pe coloana intăia, şi o strofă numai (aci memoria a fost exactă) pe a doua coloană. Strofele in adevĕr sunt de căte 4 rănduri. Versurile nu sunt de nouĕ silabe, adică: — ı — ı — — — ı — ci de opt, dar tot acelaş metru: — ı — ı — — — ı. Şi sunt in acest metru numai versurile 1 şi 3, ear 2 şi 4 sunt de 7 silabe, adică — ı — — — ı —. Aceste sunt corecţiunile ce trebue să fac la rememorarea incercată.

Eată poesia D-lui N. Pruncu:

EDELWEISS

Scrisă pe un album sub o floare cu acest nume.

— ı — ı — — — ı

In culmea Alpilor măreţi
Neincălziţi de soare
Pe aspre stănci, sub reci omĕţi
Născui eu, biată floare.

Deşi trăind sus in azur
De *om* păream ferită,
Totuş şi eu urma să 'ndur
A florilor ursită.

Deci aşteptam crudul picior...
Când o! destin ferice
O mănă cu gănd priitor
M'a smuls ş'adus aice.

Cu ăngerul cel drăgălaş
Ce a servì am parte
Acum de-al naşterii locaş
Eu uit că sunt departe

Căci de doresc rumene zori
Omĕt plin de albeaţă,
Luceferi vii strălucitori...
Eu cat in dalba-i faţă

Şi semenele-mi de doresc
Măndrele-odoare a firii
Intr'insa ăncă regăsesc
O floare-a omenirii!

ED. GRUBER.

XIV. No. 9, Decembre 1880.

— I — — — I —

POESII

ISTORIE DE NOAPTE

Liniştită doarme cărşma,
Fetele in vis vorbesc,
Plopi cu frunză argintie
Imprejur o străjuesc.

Chiar stelosul eaz uitat-a
Tainic nenţelesul graiu,
Dar cu plutitoare neguri
Vine tropotul de cai.

Şi s'apropie de cărşmă;
Sunt panţiri in neagră zea;
Cum le străluceşte coiful,
Cum zăngănă spada grea!

Cel mai tĕnĕr şi mai ager
Frĕele aruncă jos,
Pe părete s'oglindeşte
Chipu-i nalt şi mustăcios.

Cu mănunchiul spadei sale
Bate 'n uşă de trei ori,
De trei ori tresar sburdalnic
Pintenii cei sunători.

«De ai vin, ş'o fată blondă,
«Scoală-te cărşmar bĕtrăn;
«Eu cu toţi ai mei tovarăşi
«Noaptea 'ntreagă-aici rĕmăn.

«Dar de ai o fată brună
«Crapă uşa pe tăcut,
«Numai eu să intru singur,
«Numai singur s'o sărut».

FANTASIE

Ca adierea de iasmin
E 'mbătătoare-a ta căntare
O dulce bard din Bolintin,
Tu glas remas din vreme mare,
Cănd pe-a harfei tale strună
Balada in amurg resună.

Dai luciu apus la tristul colţ;
Ca 'n vis pier hîdele oteluri
Şi 'n loc resar înalte bolţi
De monăstiri şi de casteluri,
Cu egumeni ce nu ştiu carte,
Cu turnuri ce sclipesc departe.

Un domn cu suflet de oţel
Se duce 'n luptă săngeroasă,
Domniţa 'n foişor la el
Găndeşte credincios şi coasă
Cu măna ei de alabastru
Epitrahilu 'n fir albastru.

Cu soarele ce-apune roş
In a pădurilor tăcere
Asamĕnă pe un strămoş
Ce glorios din lume piere,
Călugărul ce in chilie
O veche cronică prescrie.

Ear Fĕt-frumos muncit de dor
Din vizunia de balaur
Işi desrobeşte 'nvingĕtor
Copila lui cu pĕr de aur,
Şi cum in braţe o ridică
Privighitori incep să zică.

Apoi pierzi frĕele de-argint,
Pegasul rătăceşte 'n nouri,
Şi in stelosul labirint
Vezi tu fantastice tablouri;
Colori de curcubeu noptatec
Iubeşte geniul tĕu selbatec.

Chiar dac'aş fi murit de mult
Din gropi pe negură călare
Eu aş venì ca să ascult
In mieze nopţi a ta visare
Şi te-aş imbrăţoşa ferbinte,
Tu palid chip de osăminte.

Dar nu te-aş mai chema să vii
Pe căile de-argint de lună
La cripta unde 'ntr'un sicrii
Rod viermii gloria străbună
L'a tale versuri triumfale
Să 'nvie mortul Vodă 'n zale.

Şi un strălucitor alaiu
S'aducă semnele domniei
Cu barba albă ca un craiu
Din basmele copilăriei
Bĕtrânul domn să 'nainteze
In tronul ţării să s'aşeze.

O, eu il ştiu din multe nopţi
Ce am veghiat plecat pe pagini
El sta in creerii necopţi
Ca cea mai dragă din imagini,
Ades am părăsit copile,
M'am dus la el in colb de file.

Dar azi când in amurg aud
A melodiei dulci confusii
Cu ochiul de durere ud
V'aş plânge tinere ilusii
Căci toat' a voastră strălucire
A fost vedenie 'n delire.

Ţi-a fost menit să fii aşa
Ca un potop de primăvară
Selbatică 'n pornirea ta
Tu vreme veche şi amară;
Din oase albe şi cenuşă
Făcut-ai gloriei o uşă.

Ea intră plină de lumini
Dar in porfirica ei rază
In lanţuri sub cununi de spini
Poporul meu ingenuchează,
Cu frunţile in glod şi sânge
Cu ochiul stins ce nu mai plânge.

O, de-ar luci cu farmec sfănt
Intreaga-a stelelor icoană
Şi diamanţii din pămănt
Pe-a voevozilor coroană,
Tot aş svirli-o eu in valuri :
Noi avem alte idealuri!

De creşte lemn pentru-a lor tron
Să-l sfarme vinetele fulgeri
Şi pergamentul cel slavon
Intăritor de-atătea smulgeri
Sub sticlă in museu să şadă
La molii şi 'nvăţaţi spre pradă.

Ear tu poet, ce ai murit
Cu doru 'n piept de-acele vremuri
Visarea-ţi de s'ar fi 'mplinit
Mult ai avea tu ca să tremuri;
Ş'acum când rugineşti sub cruce
Mĕ tem un plăns să nu te-apuce.

LA ISVORUL DIN PĂDURE

La isvorul din pădure
Pe un trandafir selbatec
Şede-un cuc cu pene sure.

La isvorul din pădure
Mers'a gingaşa copilă,
Albă şi cu ochi de mure.

Şi 'ntr'acolo in pădure
Vine vĕnătorul tĕnĕr;
Cum s'ar duce el pe-aiure?

La isvorul din pădure
Căntă-atunci nespus de dulce
Cucul cel cu pene sure.

T. ROBEANU.

Cernăuţi.

ERRATA

In ultimul No. al «Convorbirilor», No. 7, pag. 626, rândul 21 d. s. după cuvintele: «Taleru valora 120 bani», să se adaoge: «*ear ducatul austriac 150 bani*».

BIBLIOGRAFIE

CĂRŢI APĂRUTE DE CURĔND ŞI TRIMISE DIRECŢIUNII „CONVORBIRILOR LITERARE"

Rădoi I. Compte rendu succinct sur les principales innovations introduites par le nouveau Code de commerce du royaume de Roumanie, 1 br. Bucarest 1888.

Petru Th. Missir. Regimul representativ, disertaţiune etc., 1 br., Iaşi 1888.

Id. Partizile politice sub regimul representativ, 1 br., Iaşi 1888.

A. D. Holban. Agiotagiu, Studiu asupra Băncii Naţionale, 1 br., Iaşi 1888.

V. Maniu. Şepte scrisori deschise către Maiestatea Sa Carol I, regele României, 1 broş., Bucureşti 1888.

C. Chiru. Cugetări asupra Cestiunei Agrarie, 1 broş., Bucureşti 1888.

George S. Ioneanu. Mică colecţiune de superstiţiile poporului român, 1 broş., Buzĕu 1888.

Id. Elemente de geografia judeţului Buzĕu, 1 br., Buzĕu 1888.

Id. Conductor al invăţătorului, 1 br., Bucureşti 1887.

Id. Abecedar român, Partea I, 1 br., Ploeşti 1888.

Alexandru Philippide. Introducere in Istoria limbei şi literaturei române, 1 vol., Iaşi 1888.

C. Chiriţă. Dicţionar geografic al judeţului Iaşi, lucrare premiată de Societatea geografică română, 1 vol., Bucureşti 1888.

Academia Română. De la Tobolsk până in China. Note de călĕtorie de Spătariul *Nicolae Milescu* (1675) tr. d. text. grecesc de *G. Sion.* Estr. din An. Acad. Rom. Ser. II T. X, 1 vol. IV-o, Bucureşti 1888.

Analele Societăţii istorice. — Iuliu Barasch, Broşura 1 şi 2. Bucureşti 1888.

D. Barcian. Dicţionar German-Român (Partea II-a), 1 broş., 1128 pag., Sibiu 1888.

CORESPONDENŢĂ:

A. S. Ş. Mulţumiri. Cât mai curĕnd.
B. Bacău. Negreşit aprobăm.
E. C. Greşeli de rimă: *Domnul-Omul*; *pĕcate-fapte* etc.
Bl. P. in C. Nu tot, insă parte.
M. S. Exclamaţii şi atâta tot.
G. I. in B. Mulţumim. Mici modificări.
V. O. in V. Foarte bine.

DIR.

Bucureşti, Stabilimentul grafic Socecŭ & Teclu. — 27,569.

Apare la 1 a fiecărei luni.

CONVORBIRI LITERARE

No. 9. Bucuresti, 1 Decemvrie 1888. **Anul XXII.**

RAPORTUL LUI BARBU ŞTIRBEI CĂTRĂ KISSELEFF

ASUPRA STĂRII VALACHIEI IN A. 1832[1]

(Tradus din franţuzeşte)

INTRODUCERE

Nimic n'ar putea arăta mai bine trebuinţa unei reorganizări a Valachiei decât o povestire scurtă a modului de administrare sub Domnia celor din urmă Hospodari. Această tristă istorisire va face şi mai simţitor binele nepreţuit care resultă pentru Principat din nouele instituţiuni cu care va fi acum inzestrat.

O expunere simplă şi adevĕrată a faptelor va fi deajuns pentru a ajunge la acest scop, şi va face obiectul introducerii de faţă.

1) Intre manuscriptele remase de la Domnul Ţărei Romăneşti Barbu Ştirbei se găseşte şi prea importantul raport ce-l făcuse in anul 1832, cu mult inaintea suirii sale pe tron, asupra stării Valachiei la inceputul secolului nostru. Acest raport, scris in franţuzeşte, a fost provocat de Kisseleff ca o lucrare explicativă a Regulamentului organic. Cine a cunoscut spiritul energic şi inalta capacitate administrativă a reposatului Domnitor, nu se va mira de curajul, cu care desvĕleşte abusurile administraţiei de pe atunci, şi de inţeleapta sa ingrijire pentru imbunătăţirea soartei ţĕranilor.

Dir.

Siguranţa persoanelor, a proprietăţilor şi a onoarei fiind ţinta, spre care tinde orice guvern luminat, vom studia vechia administraţie sub aceste trei puncte de vedere.

Poliţia internă. Spătăria, care corespundea ministerului poliţiei din alte ţări, era stabilită in Valachia pentru mănţinerea siguranţei publice.

Să vedem acum, dacă spătăria indeplinea scopul, pentru care fusese instituită, şi cari ii erau mijloacele de acţiune.

Aceste mijloace se reduceau la un oarecare numĕr de ţărani numiţi cătane. Erau cam ca la 150 in fiecare district, adică 2550 pentru cele şaptesprezece districte din care se compunea teritoriul Principatului. Cătanele nu plăteau nici un imposit personal; erau impărţiţi intr'o polcovnicie şi douĕ, trei sau chiar patru căpitănii pe district.

Polcovnicii precum şi căpitanii erau aleşi la numirea spătarului; acesta schimbăndu-se in fiecare an, urmaşul sĕu găsea totdeauna vreun pretext pentru a-i da afară şi a-i inlocuì. De obiceiu erau slugi de ale sale sau de ale boierilor prieteni ai sĕi, cărora voia să le asigure soarta, fără ca dinşii să aibă in majoritatea casurilor cea mai mică cunoştinţă despre mănuirea armelor.

Cătanele, singure respunzĕtoare de siguranţa publică, nu erau nici imbrăcate nici hrănite de guvern, şi in loc să primească o leafă măcar pentru cumpĕrarea prafului de puşcă şi a plumbului, trebueau din contra ele să plătească şapte lei pe an spătarului.

Nici polcovnicii, nici căpitanii nu primeau vre-o leafă, ci ofereau cu plăcere bani pentru a fi numiţi. Cum işi luau ei dar paralele inapoi?

Dintre cătanele, care se aflau sub ordinele lor, nu ţineau decăt şase sau şapte in activitate, din celelalte işi făceau tributari pe cari ii trimiteau inapoi la casele lor. Dar cel mai mare căştig il aveau din hoţiile ce se făceau in raionul supus inspecţiei lor şi cari mai adese erau puse la cale sau favorizate de ei inşii; căci se inţelegeau cu făcĕtorii de rele, ii lăsau să-şi comită hoţiile şi impărţeau in ascuns cu dinşii. De aceea nici nu s'a pomenit un aşa mare numĕr de

hoţi ca sub cei din urmă hospodari străini, căci veniturile spătăriei se urcau la suma de 400,000 lei pe an, adică la 28,500 galbeni, galbenul făcĕnd 14 lei după cursul de pe atunci.

Spătarul vĕnzĕnd cu 4, 5, 6 şi chiar pănă la 10, 15 sau 20 de mii de lei fiecare polçovnicie sau căpitănie, autoriza in mod tacit hoţiile şi le făcea oarecum legale, căci polcovnicii neavĕnd nici venit, nici vre-o leafă, cum ar fi putut căştiga indoit şi intreit din banii cheltuiţi, daca n'ar fi incurajat hoţiile şi prădările?

Nu se găsea aşa dar in toată această aşezare a polcovniciilor şi a căpităniilor decăt un isvor de abusuri, sistematic organizate, bune numai pentru a intinde demoralizarea in folosul unor oameni, cari se bucurau mai cu deosebire de favoarea capului statului.

* * *

Organizarea părţii administrative. Dacă siguranţa publică, care este isvorul desvoltării treptate in prosperitatea unei ţări, era aşezată pe base aşa de slabe, administrarea finanţelor era tot atăt de greşită.

Vistieria corespundea la noi cu ministerul finanţelor şi de interne din alte ţări. Vistierul alegea ispravnicii (prefecţii) şi Hospodarul ii confirma. Erau la numĕr 34, doi pe fiecare district. Districtul se impărţea in plase, al căror numĕr varia atunci ca şi acum după intinderea districtului; dar in termen de mijloc erau opt cantoane de district.

Cei doi ispravnici numeau fiecare un zapciu sau subadministrator de plasă. Ei aveau sub ordinile lor: 1⁰ sameşul sau casierul şi directorul cancelariei districtului, numiţi de marele vistier; 2⁰ judecătorul districtului; 3⁰ condicarul sau grefierul; cei doi din urmă numiţi de marele logofĕt. Se putea zice că ispravnicul era hospodarul districtului, avĕnd de mare logofĕt pe condicar şi de ispravnici pe zapcii.

Erau aproape 80,000 de locuitori intr'un district, şi 10,000 intr'o plasă.

Ispravnicul intrunea puterea ndministrativă cu cea judecătorească, dar lucrarea lui cea mai grea era repartizarea impositelor după comune şi perceperea banilor.

Atribuţiile zapciilor erau, pe o scară inferioară, aceleaşi ca ale ispravnicului. Ei administrau, ei judecau in plăşile lor respective, şi erau in raport imediat cu ţăranii. Ispravnicii ii intrebuinţa pe dinşii pentru perceperea impositelor şi executarea ordinelor emanate de la guvern.

Acum, cine nu s'ar mira, aflănd că funcţionarii (zapcii) avĕnd aproape 10,000 de oameni sub administraţia lor, nu primeau decăt cincisprezece lei, adică jumĕtate galben leafă pe lună, că era lucru greu de-a obţine un loc de condicar fără să plăteşti o sumă oarecare de bani marelui logofĕt, care privea vinderea condicăriilor ca un isvor de căştig legat de postul sĕu? Tot astfel se cumpĕra şi locul de zapciu, afară de casul cănd ţineai de ispravnic prin vechi servicii.

Căt pentru instituţia judecătorului de district, care in timpurile anterioare poate că-şi indeplinea scopul, ea căzuse in uitare. Toate procesele erau judecate de ispravnici; locurile de judecător de district deveniserĕ nişte sinecure pentru a face pe şaptesprezece indivizi să căştige cincizeci de lei pe lună fiecare, fără să fie siliţi măcar să se ducă la post.

Sameşul primea o sută de lei pe lună, şi plătea pe fiecare an vistierului, pentru a nu fi scos din slujbă, douĕ, cinci şi uneori chiar douĕzeci de mii de lei.

Aşa dar, funcţionarii mici şi mari erau cu toţii aşa de rĕu plătiţi şi aşa de decăzuţi, incăt intrebuinţau toate mijloacele de-a se despăgubì pe spinarea bietului ţăran, care era mereu pus la contribuţie.

Trebue să spunem căteva cuvinte şi despre slujitori.

In vechime erau toţi armaţi; nişte adevĕraţi jandarmi. Ei cutreerau districtul in toate direcţiile pentru a transmite ordinele ispravnicilor către zapcii, pentru a le pune in executare şi a inlesnì perceperea impositelor. Dar afară de un mic numĕr de slujitori, toţi ceilalţi nu mai aveau altă armă decăt biciul, inaintea căruia ţăranul romăn se obicĭnuise a pleca capul şi a cărui vedere numai il făcea să-i dea tot ce i se

cerea, chiar lucruri greu de obţinut de la dinsul prin făgădueli avantajoase.

In termen de mijloc se numĕrau trei sute de slujitori pe district, o sută optzeci de la isprăvnicie şi o sută douĕzeci de la cantoane. Dar mai niciodată nu era mai mult de-o treime in activitate de serviciu, căci se preschimbau astfel, incăt după ce slujiserĕ o sĕptĕmănă, se intorceau pe alte douĕ la casele lor. Slujitorii ca şi cătanele in loc să aibă leafă, să fie hrăniţi ori imbrăcaţi, plăteau ei din contra căte şapte lei pe an spătarului. Ei erau obligaţi să-şi cumpere cai şi să-i intreţie din punga lor, sau mai bine zis din acea a ţăranului, asupra căruia cădea la urma urmelor toată sarcina; singura compensaţie ce o aveau era scutirea de impositul personal. Cu toate acestea ei işi făceau slujba cu rîvnă şi cu atăta cinste, incăt nu s'a intimplat niciodată ca un slujitor să ia ceva din sumele considerabile ce li se incredinţau spre a fi duse de la capitalele districtelor la vistierie.

* * *

Repartiţia impositelor şi altor dări asupra Comunelor. Inainte de-a vorbì despre veniturile publice, e bine să explicăm ceeace se inţelegea prin cuvĕntul *Ludie* la perceperea impositelor.

Ludie in limba slavonă insemnează *om*; aşa dar cănd se zicea inainte: cutare numĕr de *ludii*, se inţelegea numĕrul oamenilor plătind contribuţie personală. Această contribuţie mărindu-se, mulţi contribuabili nu erau in stare să plătească intreaga capitaţie, aveau mijloace numai spre a plătì jumĕtate, o treime sau un sfert din capitaţie. Atunci se adunau la un loc doi, trei, patru şi chiar mai mulţi contribuabili, erau consideraţi ca un singur individ şi-i numĕra ca *o Ludie*, fiindcă intr'adevĕr nu plăteau cu toţii impreună decăt suma ce ar fi trebuit plătită de fiecare din ei; mai tărziu se inţelegea prin Ludie o sumă oarecare de bani plătită de un numĕr oarecare de ţărani. Astfel o Ludie, după Regulamentul din 1818, era hotărită la suma de aproape douĕ sute

optsprezece lei pe an, şi când se zicea că satul cutare era supus la cinci ludii, insemna că era supus la un bir de o mie nouĕzeci de lei.

Contribuabilii dădeau fiecare după puterile lui pentru plata acestei sume, şi la fiecare două luni plăteau a 6-a parte din sumă.

Ispravnicii erau insărcinaţi să repartiseze cu dreptate ludiile in satele fiecărui district; in măna lor sta de-a mări sau de-a micşora numĕrul lor la fiecare două luni, după simţimintele mai mult sau mai puţin binevoitoare pe care le aveau pentru locuitorii acestor sate. Aveau grijă numai de-a mănţine numĕrul acelaş de ludii pentru fiecare district, astfel cum se hotărise de la inceput. Ear marele vistier care trebuea să controleze toate actele ispravnicilor, nici nu le examina, ştiind bine că la sfirşitul anului nu-şi va mai păstra locul, şi că nu era nici un merit şi nicio responsabilitate, dacă administrase rĕu sau bine. Nimeni nu se ocupa de averea Stctului, munca sa ar fi fost despreţuită şi serviciile sale nesocotite. Astfel incăt lasă că nu găseau la visterie un recensemĕnt exact al locuitorilor districtelor, dar abia işi puteau procura numele satelor ce făceau parte din fiecare din ele; şi nu arareori se intimpla ca cutare sat, care avea abia zece contribuabili, să fie supus la trei ludii, şi cutare altul care avea mai mult de o sută de contribuabili, să plătească o singură ludie.

Abusul mergea aşa departe incăt boierii, care n'aveau poate nicio moşie a lor proprie, aveau in mai multe districte unul sau două sate care le aduceau două trei mii de lei venit şi chiar mai mult, şi pentru care din causa influenţei lor, nu plăteau la visterie sau la isprăvnicie decăt o singură ludie. Cu felul acesta luau pentru dinşii o parte din veniturile Statului, ear proprietarul cinstit şi muncitor, pus sub dependenţa celui mai mic funcţionar, era ameninţat la fiecare moment să i se răpească munca mai multor ani. Era deajuns, ca din nenorocire să aibă un vrăjmaş, care să devie nu vistier, ispravnic sau alt funcţionar important, dar adesea simplu zapciu al cantonului unde i se afla moşia, pentru ca satul

sĕu, pe care ajunsese cu mare trudă să-l facă a inflorì, să fie distrus şi pustiit. Slăbiciunea proprietarului era mai totdeauna in ţara aceasta un motiv de persecutare, şi ţăranii sĕi, nevoiţi a părăsì căt mai curĕnd moşia supusă persecuţiei, se duceau să se stabilească pe o alta, unde găseau sprijin şi uşurare.

Dar şi nişte imposite mai grele apăsau comunele, imposite pe care cultivatorul nu le putea nici cunoaşte, nici prevedea, nici evita şi care ii stricau toate planurile şi-l ruinau cu desăvirşire, aceste erau cheltuelile, la care se supunea fiecare comună, şi care ţinea pe sĕrmanul ţăran mult mai mult decăt birul regulat ce trebuea să-l plătească. Astfel cutare sat, care plătea douĕ ludii sau patru sute treizeci şi şase de lei pe an visteriei, avea cheltueli de o mie, adesea de douĕ mii şi căte odată de trei mii de lei: aceste cheltueli veneau de la zapcii, slujitori, căpitani, polcovnici, cătane, beşlii şi beşli-agale, intr'un cuvĕnt de la tot felul de funcţionari pe care comuna era silită să-i hrănească şi să vadă de toate trebuinţele lor; căci toţi aceşti funcţionari neprimind mai nicio leafă, cătau să implinească această lipsă căt se putea mai bine.

Printr'un alt abus, care trebuea cel intăiu stĕrpit, comunele erau silite să dea hrană şi locuinţă la toţi Turcii, cari sub toate pretextele cutreerau Valachia.

Dar cel mai mare isvor de vexaţiune erau rechisiţiile in natură. Căci s'a dovedit că pentru cele douĕ sute de baniţe de grău cerute de la un district, eşea totdeauna o pagubă pentru ţărani de douĕ sau trei mii pe puţin.

Sub Hospodarii străini, cănd leafa ispravnicilor nu se suia nici pănă la cinci sute de lei pe lună şi se plăteau patru sute de galbeni pentru a obţine o isprăvnicie, toţi se bizuiau pe rechisiţiile in natură pentru a se despăgubì şi chiar pentru a căştiga indoit şi intreit de ce cheltuiserĕ. Să presupunem că se cerea de la un district o sută de care de fĕn: ispravnicii le repartisau dinadins la cantoanele cele mai depărtate de locul de transport şi unde acest product se făcea mai puţin; ţăranii alergau indată să roage pe ispravnici să

primească bani: treizeci, patruzeci sau cincizeci de lei de car şi chiar indoit şi intreit, daca era vreme de iarnă, numai să-i ingădue să nu dea fĕnul. Ispracnicii primeau banii şi urmau aceeaşi tactică cu toate cantoanele până la cel din urmă, care era insfirşit silit să dea tot fĕnul căt trebuea. Cu chipul acesta fĕnul costa mai mult pe district decăt daca l'ar fi cumpĕrat din tĕrg. Hospodarii străini erau mulţumiţi de această stare de lucruri, felul acesta de-a percepe dările era pentru ei singurul mijloc de-a vinde slujbele cu preţurile cele mai mari. Astfel incăt, sub ultimii Hospodari străini, impositul anual se urca la o sută cincizeci de mii de lei pe district, dar abusurile comise de slujbaşi intrecea cu mult suma de trei sute de mii.

Expunerea acestor abusuri ne aduce in mod firesc la arătarea causelor acestei stări de lucruri.

Causa abusurilor care a făcut pe guvern stăpăn pe persoana şi averea locuitorilor.

In vremile de demult, proprietarul fonciar din Valachia considera ca rob al pămĕntului pe tot ţăranul locuind pe moşia lui, aşa cum mai există azi in diferitele părţi ale Europei, unde e stabilit sistemul feudal.

Robul trebuea să lucreze două sĕptĕmăni pe lună pe seama proprietarului, de aceea birul care-l plătea Statului, era un lucru de nimic.

Constantin Mavrocordat, numit la 1735 pentru a doua oară Hospodar al Valachiei, făcù un apel la sentimentele de filantropie ale proprietarului. El puse inainte preceptele moralei creştine care se impotriveau robiei, şi obţinù proclamarea desrobirii ţăranilor. Până aci era lucru foarte frumos, şi acest act de umaninatate merită toată lauda. Dar ceeace a făcut să remăe o umbră care va intuneca vecĭnic acest fapt generos, este că in loc de-a stabilì drepturile sacre ale proprietăţii pe o basă fixă, le lăsà nestatornice şi vage atĕrnănd

de nişte privilegii care erau arme in mâna urmaşilor sĕi, şi de care se folosì el insuş, in parte, cu mare dibăcie.

Dreptul proprietăţii incetul cu incetul nu mai fu păzit de loc, şi guvernul inmulţì fără sfială contribuţiile din ce in ce, copleşind pe cultivator sub povara birului ce n'avea altă margine decât propria avere a contribuabilului, care se simţea fericit daca işi găsea liniştea in sărăcie; căci il supunea la grozave torturi pentru a se asigura că in adevĕr nu mai avea cu ce plătì.

Astfel guvernul ajunsese a se face stăpân pe persoana şi pe averea locuitorilor.

Sistemul acesta, stabilind egalitate intre toţi prin miseria generală şi lipsind pe boierii proprietari de orice independenţă prin secarea isvoarelor firesti ale bogăţiei ler, ii subjugâ şi mai mult prin creare de ranguri, sinecure şi slujbe foarte producĕtoare, pe care şi le păstra guvernul ca mijloc de corupţiune precum şi pentru a legitima oprimarea, făcĕnd să ia parte la dinsa majoritatea boierilor români.

După acelaş sistem supuse mai intâi pe proprietari la nişte legi vătămătoare, prin care se dispunea in mod arbitrar de proprietate, şi apoi dete boierilor socotelnici (1) şi posluşnici (2) pentru a i face să simtă mai bine dependenţa servilă in care se aflau faţă cu guvernul; căci el putea la fiecare moment sub orice pretext să le ia inapoi o mare parte din posluşnici, şi avĕnd singur dreptul de-a da titluri, putea asemenea inmulţì averea unui boier prin numĕrul socotelnicilor ce se ţinea de fiecare titlu.

Dar arma cea mai grozavă, pe care o mânuia guvernul,

---

1) Ţăranii scutiţi de imposit personal, şi daţi de visterie cutărui sau cutărui boier, căruia ii plăteau o sumă de bani, de la cincizeci la o sută de lei pe an.

Boierii de rangul intâiu aveau optzeci de socotelnici.

2) Ţăranii scutiţi de imposit personal şi slujind proprietarul, pe a cărui moşie se aflau. (După censul făcut la 1831 numĕrul socotelnicilor se urca la douĕzeci de mii, şi acel al posluşnicilor la cincizeci de mii, cu totul şaptezeci de mii, ceeace face a patra parte din totalitatea familiilor contribuabile din Valachia).

era dreptul ce şi-l păstrase de-a se pronunţa in ultimă instanţă la toate judecăţile şi chiar de-a reveni asupra sentenţelor pronunţate de Hospodarii precedenţi şi prevĕzute cu toate formele legale. Cu modul acesta işi reservase dreptul de-a dispune de averea oricărui particular şi de a-şi mulţumi urile sau cupiditatea: deaceea totul atĕrna de la bunul plac al unui singur om, intrunind toate puterile: cea legislativă, cea executivă şi cea judiciară. Toate se făceau prin intrigă, şi lucrul cel mai greu pentru un om cinstit şi liniştit, era să fie silit de-a face şi el intrigi şi de-a fi in continuă agitare pentru a se ferì de-o mulţime de neajunsuri, cari cad totdeauna asupra unui om cinstit in mijlocul coruptiunii generale.

Din această stare de lucruri se vede că, deşi intenţiile lui Vodă Mavrocordat au putut fi bune, totuş el n'a ştiut să se ridice la inălţimea unui legislator şi că de la Domnia lui incep relele, care au apăsat mai tărziu asupra proprietarului şi a cultivatorului.

* * *

Veniturile publice şi intrebuinţarea lor.

Nu va fi nepotrivit de-a da aci tabloul veniturilor şi al cheltuelilor din Valachia la 1827.

TABLOUL

veniturilor şi cheltuelilor pe anul 1827, veniturile socotite după Regulamentul din 1818.

Venituri:

Sume primite pe seama Hospodarului şi care nu se vărsau la casa visteriei :

Adică:

Venitul salinelor.	890,000
Venitul vămei.	800,000
Birul ţiganilor Statului.	112,747
Imposit asupra exportării porcilor.	78,500
Total . . .	1,881,247

Report . . . 1,881,247

Impositul a 17,000 ludii. socotind 218 lei de ludie de an 3,706,000

595,000 socotind 17 $^1/_2$ pe semestru, sau 35 pe an de ludie. Această sumă hotărită anume numai pentru intreţinerea poştelor, era trimisă deadreptul la casa antreprizei.

1,275,000 socotind 12 $^1/_2$ lei pe bimestru, sau 75 pe an de ludie.

Era o casă particulară primirea acestei sume spre a plătì lefurile tutulor impiegaţilor şi slujbaşilor publici.

Sume care intrau deadreptul in casa visteriei:

1,836,000 socotind 18 lei pe bimestru, sau 108 pe an de ludie. Suma aceasta slujea la plata tributului anual către Poartă, şi la cheltuelile pentru Principat; dar Hospodarii găsirĕ chipul de.a intrebuinţa cea mai mare parte dintr'insa in folosul lor personal.

3,706,000 Total.

Capitaţia contribuabililor străini, cari, stabiliţi in ţară şi ocupăndu-se de agricultură, erau puşi sub doi ispravnici particulari. 488,700

Taxe cunoscute sub numele de dijmărit, tutunărit, oerit, şi vinărit puse pe porci şi albine, pe tutun indigen, pe oi şi vin, socotind 14 aspri pe oae sau capră, şi 6 aspri sau 2 parale pe vadră, mĕsură de 10 oca sau 22 litruri şi jumĕtate de vin. 420,000

Capitaţie plătită de căteva clase privilegiate, care erau scutite de taxa asupra vinului, a albinelor, a porcilor şi a tutunului, şi cunoscute sub numele de mazile, ruptaşe şi companiste. 345,842

Total . . . 6.841,789

Cheltueli:

Sume vărsate deadreptul la casa Hospodarului, precum se vede aci alăturat	1,881,247
Tribut anual pe care Principatul era ţinut să-l plătească Porţii	439,500
Cheltueli extraordinare, pe care Hospodarul spunea că le făcuse la Constantinopol, fără să arate in çe chip	965,089
Cheltueli făcute de Hospodar pentru a da daruri Turcilor, pentru a intreţine pe cei sosiţi de curĕnd in Bucureşti şi altele	105,602
Cheltueli pentru imbrăcămintea Prinţului	265,794
Intreţinerea Curţii Prinţului şi cheltueli pentru masa lui	207,350
Intreţinerea grajdurilor Hospodarului	173,464
Pensiuni pentru diferiţi membrii ai familiei Hospodarului şl lefuri pentru căţiva slujbaşi ai Palatului	306,730
Leafa agentului Prinţului la Constantinopol şi a agenţilor de pe lăngă paşalele limitrofe	180,000
Intreţinerea Divanului-Efendi sau agent civil al Sublimei Porţi pe lăngă Hospodar	61,000
Intreţinerea garzilor turceşti in numĕr de 455, sub numele de beşlii, şi a şefului lor	108,900
Lefurile tutulor funcţionarilor şi slujbaşilor Statului, de la cel mai nalt pănă la cel din urmă rang	1,213,571
Sume plătite pentru diferite pensiuni	124,500
Intreţinerea poştelor	640,677
Cheltueli pentru diferite serviciuri	74,105
Ajutoare date celor scăpătaţi in decursul anului	81,820
Cheltuelile impiegaţilor trimişi prin districte in interesul serviciului	12,440
Total	6,841,789

Ceeace isbeşte mai intăi in acest tablou, este de-a vedea că persoana Hospodarului costă pe Principat două

treimi din venitul Statului. Acest inalt funcţionar pe 7 ani, după ce ia pentru dinsul toate contribuţiile indirecte, care se sue la 1,881,247 pe an, găseşte mijlocul de a-şi mai apropria, sub cuvĕnt de cheltueli extraordinare la Constantinopoli şi pentru Curtea sa, ăncă 2,024,029 de lei.

Chipul cum se făcea darea socotelelor visteriei, era de ris. Vistierul sau sameşul venea in fiecare an şi arăta printr'o răpede cetire inainte a 8 boieri cheltuelile şi veniturile Statului. Aceştia erau de obiceiu in funcţiune şi atĕrnănd de Hospodar prin slujbele lor, formau mica minoritate printre boierii de rangul intăiu. Fără a li se lăsa vremea să cerceteze sau să verifice socotelele, li se cerea să pue iscălitura, lucru pe care-l făceau indată, considerănd actul acesta ca o simplă formalitate.

Ăncă ceva de asemene e curios in acest tablou, anume cifra cea mică a veniturilor publice, comparate cu marea miserie in care se aflau proprietar şi ţăran din causa cererilor şi vexaţiunilor neintrerupte ale administraţiei. Şi in adevĕr miseria nu venea din mărimea impositului legal care apăsa pe contribuabil, ci din repartiţia nedreaptă a contribuţiilor din venalitatea slujbelor, din desordinea care domnea in cea mai mare parte din administraţie. Aci proprietatea era nimicită, nimic nu se cruţase pentru a năbuşi cu totul acest simţimĕnt in locuitori. Pretutindeni puterea inlocuise dreptul, arbitrarul inlocuise legea, şi din nenorocire abusurile de tot soiul erau singurul mijloc de producţiune şi de căştig. Proprietarului mic şi mare, i se făceau neajunsuri in toate chipurile, el era de obiceiu sărăcit şi adesea silit să-şi vĕndă pămĕntul pentru a scăpa de persecuţii de tot soiul. Impiegatul din contra, care nu avea decăt 200 de galbeni venit, trăia intr'un lux scandalos, stringea bani şi trecea de om cu atăt mai priceput, cu căt ştia mai bine să stoarcă poporul.

* * *

In ordinea judecătorească. Garanţia de căpetenie a oamenilor, a averii şi a onoarei, puterea judecătorească in

lipsa tribunalelor, era cu totul contopită in administraţie; perceptorul impositelor era in acelaş timp administrator şi magistrat. De aceea nu exista un corp cu doctrine, nu se cunoştea tradiţie in principii, nu era nici un organ natural al legii, şi impărţirea dreptăţii, obiectul principal al solicitudinii oricărui guvern bun şi basa principală a oricărei societăţi, era privită ca simplul atribut al Stăpânirii, şi ca lucru de-a doua mănă. Legile remăneau prin urmare fără putere, favoarea sau capriciul hotărea in toate; dreptatea era de obicei sacrificată pasiunilor şi interesului josnic.

Hospodarul, reservăndu-şi dreptul de-a judeca in ultimă instanţă toate pricinele civile şi criminale, aduse ca resultat grămădirea proceselor intr'un mod greu de închipuit, şi aceasta creştea mereu. Erai silit pentru pricina cea mai simplă şi clară să stărueşti mai mulţi ani inainte de-a obţine ca o mare favoare dreptul de-a fi judecat. Fericit ăncă acela care nu era respins cu totul; căci nu era lucru rar de-a vedea procese amănate sub diferite pretexte şi vecĭnic pendente, reclamantul in pagubă cu tot dreptul sĕu, şi adversarul lui bucurăndu-se in linişte de obiectul luat pe nedrept. In aşa stare de lucruri vinovatul cu indrăsneală era totdeauna sigur de-a remănea nepedepsit şi omul cinstit, victima onestităţii sale, trecea de păcălit şi el era batjocorit.

Căt despre procedura criminală, era revoltătoare uşurinţa, cu care se dispunea de libertatea şi de viaţa oamenilor. Capul temnicerilor inchisorii din Bucureşti, luat din clasa cea mai de jos a societăţii şi care era plătit 250 de lei pe lună, prezida un fel de tribunal compus de 6 până la 9 membrii dintre cei mai ignoranţi şi mai săraci, primind de la 50 la 100 de lei pe lună, şi cari nici nu prea asistau la şedinţe. Astfel capul temnicerilor judeca de obiceiu singur şi in şedinţă secretă toate procesele criminale, şi in virtutea raportului sĕu, iscălit căte odată pro forma de unul sau doi din colegii lui, Hospodarul condemna la moarte, ierta sau trimitea la ocnă persoana acusată, fără a fi compărut inaintea lui şi fără a o fi ascultat.

* * *

Alte cause de sărăcie a Ţării. In ceeace priveşte comerciul, Valachia nu putea vinde nici un product teritorial altora decăt Turcilor din Constantinopol, şi cu preţul pe care aceştia il hotărau. Exportul vitelor de tot felul era de asemenea oprit sub cuvĕnt că trebue aprovisionată capitala. De aceea ţăranul nu semăna decăt ce-i trebuea pentru hrana sa proprie; tot prisosul ar fi fost silit să-l lase să se strice sau să-l vĕndă Turcilor, singurii stăpăni ai pieţei care, neavĕnd a se teme de nicio concurenţă, dedeau preţuri foarte mici, şi de obiceiu inferioare costului muncei.

Nu se ţineau vite mai multe decăt trebueau pentru lucrarea pămĕntului şi pentru hrana populaţiei din căteva oraşe; căci sermanul ţăran mănca numai mălaiu şi se afla fericit daca işi putea ferbe o ciorbă la sĕrbători ca Paştele şi Crăciunul.

Daca vom adăuga la cele spuse mai sus că Valachia, unde industria e aproape nulă, afară de fĕn, care, vin, lănă, miere, ceară, seu, lemn de incălzit şi de construcţie, era supusă importului, şi nu putea oferì nimic in schimb străinătăţii, se va inţelege uşor, cum una din ţările cele mai favorisate de natură nu avea decăt o populaţie in miserie, secată prin trebuinţe şi privaţiuni.

Aceste vremuri grele au fost inlocuite prin zile mai fericite. Nu se poate tăgăduì binele nespus pe care Muntenia şi Moldova il datorează Tractatului de la Adrianopoli din 1829. Aceste Principate, uitate şi ca pierdute in mijlocul marei familii Europene şi cari se aflau intr'un adevĕrat haos intern, păreau menite, in urma desordinelor ivite in Orient la 1821, a avea soarta tuturor populaţiunilor creştine din Imperiul Otoman. Mulţumită protecţiunii Rusiei, se incheià Convenţiunea de la Akerman, şi singura condiţie pentru mănţinerea păcii cu Poarta, fu ameliorarea soartei celor douĕ Principate şi a Serbiei.

Tractatul de la Adrianopoli şi Reglementul organic complectarĕ mai tărziu opera incepută şi deschiserĕ acestor ţări o eră de prosperitate.

(Va urma).

UN DRUM GREŞIT

— Urmare —

V.

Casele boiereşti de la Mălini nu se deosebeau mult de cele de la Resteiu. Erau tot aşa risipite pe sub streşini, tot aşa de incăpĕtoare, tot vechi, dar poate mai originale, căci nu le *reparase* nimeni. Curtea, nesfirşit de mare, cuprindea diferite alte incăperi, semĕnate ici şi colo, precum: bucătăria, grajdurile, velniţa, crama, cuptiorul, gura beciului, casa maşinistului, — şi mici ţarcuri, pentru fĕn, pentru vaci, pentru viţei, — o adevĕrată gospodărie de oameni harnici.

Aici, ca şi in sat, Constant fù imtimpinat mai intăi de căini şi apoi de slugi. El nu prea ştiea cum să înceapă vorba, şi zise aşa, intr'un noroc:

— Acasă's boierii?

— Dară, respunse sluga, duduca e a casă.

Şi in loc să se'ndrepte spre scară, se duse inainte cătră o odaie zidită in mijlocul curţii. Deşi era frig, uşa era deschisă şi'n lăuntru se putea vedea un foc straşnic. Douĕ femei ţineau o tingire de toartă, ear stăpâna lor, cu un sucitor in mănă, bătea conţinutul incet.

— Un boier, zise omul care eşise inaintea lui Constant, vîrindu-şi capul pe uşă.

Cele trei persoane din lăuntru se intoarserĕ spre noul venit, şi-el putù recunoaşte pe tĕnĕra femee din cele douĕ ce intilnise la gară. Dinsa eşì pănă in prag cam mirată şi

cam stingace, căci era surprinsă cu nişte mănuşi vechi in mănă şi cu un număr din *Revue des deux Mondes* la subsioară.

— Mĕ iertaţi că indrăznesc să vĕ supĕr...

— Domnul Dumitriu? zise ea recunoscĕndu-l.

— Da... Am rătăcit drumul... şi nu ştiu cum să mĕ intorc inapoi... Hangiul...

— Jupăn Leibu m'a trimis, zise ţăranul cu căciula in mănă; boierului i-e foame, adaose el fără intorsătură.

— A!.. Vĕ rog... zise tĕnĕra, trecĕnd pe lăngă el şi sărind uşor pe cărarea ce ducea in casă, când fù pe scară se oprì şi-l aşteptâ.

— Vĕ rog...

Să vede că dece ţi-e scris nu scapi, găndì el. Apoi se hotărì să ia lucrurile mai omeneşte.

— Să-mi daţi voie să intru aşa cum sunt... Aş fi foarte mulţumit dacă nu s'ar neliniştì nimeni pentru mine.

Apoi işi depuse cu solemnitate iepurele pe marginea balconului, işi lăsâ geanta şi puşca, şi se scuturâ pe picioare de zăpadă. Ea il privea cam pieziş, cu un grăunte de ironie la adresa cismelor celor până la brău, a gentei goale şi a haitei de ogari, cari se urcase pe scară până aproape de stăpănul lor. El simţì zimbetul ei, căci era mai mult in aer, şi ca respuns se puse să aţie drumul ogarilor.

— Nu se poate să intrăm cu toţii, le zise el prieteneşte. Apoi, adresăndu-se fetei rizĕnd:

— Faceţi o faptă creştinească cu mine, daţi-mi voie să fac şi eu una cu tovarăşii mei de vĕnătoare: declar de la inceput că din tot ce-mi veţi da impart jumĕtate cu ei.

— O să fie cam puţin pentru toată familia asta, respunse fata pe acelaş ton. Dar cred că o să găsim ceva potrivit cu numĕrul şi rangul d-lor.

El dete din cap rizĕnd şi urmănd-o.

— Mĕ iertaţi, zise el oprindu-se; e bine inţeles că nu mergem decăt in sofragerie...

— Cum doriţi... Dacă ar fi mama aici poate v'ar silì să vĕ urcaţi sus... Eu nu indrăsnesc...

— Nu-i aici doamna? intrebâ el răpede şi oprindu-se.

— Vě rog... zise ea din nou. Mama nu-i aici, dar asta nu vě impiedecă de-a intra. Imi pare că dumneaei e la Rěsteiu, adăogâ dinsa ca să-l hotărască.

Insfirşit intrarě in sofragerie. Era o odaie curată, bine văruită, cu tavanul de scănduri, cu căteva dulapuri de argintărie, cu o masă lungă in mijloc şi o faţă de masă albă ca floarea. Un miros plăcut de păine iţi deschidea pofta de măncare, chiar cănd n'o aveai.

Se urmâ oarecare convorbire la ureche intre fecior şi stăpănă, care probabil, ii spunea ce să puie pe masă. Feciorul eşì. După căteva minute uşa se deschise incet şi intrâ o călugăriţă.

— Maica Xenia, zise fata sculăndu-se şi făcěndu-i loc... şi d-nu Constant... d-nu Dumitriu, adaose răpede, incurcăndu-se şi roşindu-se.

Dar apoi, stăpănindu-şi graba şi cu inţelepciune:

— Maica Xenia este mama mea de-a doua, e sora lui tată-meu...

Bětrăna, un chip frumos şi blănd, suridea liniştit acoperind măna fetei cu a ei.

— Suntem numai femei, domnule, in neamul nostru, şi atăta copil avem, zise călugăriţa bătěnd-o pe mănă. Dar vězěndu-i mănuşele rupte:

— Du-te mamă de-ţi schimbă mănuşile... şi dă-ţi cu puţină apă pe ochi, că eşti roşie ca para focului.

Fata scoase o mică oglindă din buzunar şi privindu-se,

— Adevěrat, zise, am stat la foc.

Ea eşì. Constant remase numai cu bětrăna călugăriţă, ale cărei forme simple ii dădurě intreaga stăpănire de sine şi linia proprie naturei sale, jumětate tristă jumětate serioasă. — Vorbirě de una şi de alta, şi pe cănd el mănca, băgâ de seamă, ridicăndu-şi ochii odată răpede din taler, că bětrăna se uita ţintă la el, căutănd par'că să-i pětrundă găndurile şi inima pănă in fund. — Călugăriţa, surprinsă, se trase inapoi pe scaun, şi ca şi cum ar fi simţit nevoia de a-şi explica cercetările ce făcea cu privirea, zise:

— Nu semeni cu maică-ta... Mai degrabă semeni au colonelul, ha?.. Ochii verzi, spătos aşa ca d-lui...

Şi pe când ii făcea astfel portretul, ca să-şi explice privirea cea prea lungă ce avusese, intrâ Elencuţa. Ea işi păstrase aceeaşi imbrăcăminte, dar, cu arta ascunsă a femeei, işi aninase o funtă, işi pusese un inel, trăsese o viţă de pěr la locul ei, aşa că, fără să pară, luase un aer mai de oraş. — Cum intrâ, in mijlocul descrierii mătuşei sale, aceasta, cu lipsa de tact a oamenilor cari vor să indrepteze o greşală, o făcù tovarăşă la observările ei.

— Nu-i aşa Elencuţo?

— Ce? intrebâ fata, veselă şi frecându-şi mânile cu mulţumire.

— Nu-i aşa că d-nul seamănă mai mult cu colonelul, şi nu seamănă de loc cu maică-sa?..

Fata se aşezâ pe scaun incet.

— Aşa cred, respunse ea, silită să se uite la Constant.

Şi pe drumul acela de priviri se intinse un fel de mreajă sufletească pe care n'o inţelegeau nici unul, dar care ii prindea dorul pe fiecare şi-i incălzea. El, cam cu ochii in jos, ca unul despre care se vorbea: ea cu o sfioasă aruncătură de privire, ce se lăsa şi se ridica spre el, vie şi curioasă, — se simţeau intraţi intr'o incurcătură plăcută dar vinovată, din care n'ar fi eşit uşor, dacă, din fericire, feciorul n'ar fi pus pe masă o sticlă cu apă minerală, care aduse la indemână călugăriţei o vorbă naturală:

— Doamne, mamă, ţi-ai luat tu astăzi doftoria?

Fata se uitâ la dinsa, cu o privire duioasă şi rugătoare.

— Şi astăzi s'o iau? zise ea călugăriţei cu o blândă alintătură de copil.

— Ei, doamne, mamă, ia aşa mě superi tu mereu. O să te spuiu mătei.

Fata se sculâ răpede şi se duse lângă scaunul bětrânei, prinzěnd-o de gât ca un şarpe şiret.

— Nu, mămucuţă, lasă că n'o iau astăzi, şi o să te ascult, o să mě inchin cât mi-i zice...

— Fugi, fugi, nu se poate, hotărì bĕtrăna luăndu-i mănile de după găt cu o vĕdită dragoste şi depărtănd-o.

— Şi tare mai era!... zise fata, remasă in picioare şi scuturănd din cap.

— Rea, bună, e spre binele tĕu, ce-o să-ţi fac, — nu-i aşa? intrebâ ea pe Constant.

— E adevĕrat că in general doftoriile nu prea sunt gustoase, dar dacă trebue... respunse el in doi peri.

— Şi dumneata? intrebâ fata zimbind cu rĕutate. Tot numai un prieten am: dacă n'ar fi moş State aş lua doftorii de cinci ori pe zi.

— Tata? intrebâ Constant pe călugăriţă, pe cănd Elencuţa se ducea la dulap să-şi ia doftoria.

— Apoi da, dumnealui ne-o invaţă cu tot felul de pofte şi scornituri. I-a virit in cap să svirle doftoriile şi să s'apuce de călărie, de vĕnătoare, de toate poznele din lume.

Şi pe cănd fata, intoarsă cu spatele la ei se ţinea cu degetele de nas şi-şi turna doctoria pe găt, călugăriţa se scutura cu groază şi cu milă, par'că ar fi luat-o ea.

— Bravo, zise dinsa; azi te-ai purtat ca un voinic.

Dar fata, drept respuns, dete din cap cu neincredere şi arătâ cu ochii pe la spate pe Constant par'că ar fi zis:

— N'am ce mĕ face de omul ist străin, dar altfel...

Călugăriţa incepù a ride.

— Dacă-i aşa stai că te spuiu.

— Nu!.. zise fata lung.

Dar călugăriţa urmâ:

— Uite, domnule...

Insă nu putù să-şi sfirşească vorba, căci fata venise dintr'o săritură lăngă dinsa şi-i inchisese gura cu măna. Bĕtrăna se'ncercâ incetişor să mai spuie.

— Mi-a făcut... imi face semn... Stăi mamă că mĕ inăbuşi.

Elencuţa se dete atunci la o parte cu un fel de desnădăjduire comică şi zise răpede:

— Ei, spune dacă vrei; par'că cine ştie ce ai de spus!

— Adevĕrat domnule, intărì bĕtrăna rizĕnd, nu-i ni-

mic. Dar vino mai des pe la noi, poate işi isprăveşte sticla de doftorii.

Fata se sculase de pe scaun furioasă şi se dusese să se uite pe fereastră. Călugăriţa ridea cu poftă, clătinându-şi toată fiinţa de valurile risului. Constant ii ţinea hangul cu moderaţie.

— Zĕu mămucuţă, dacă nu eşti bună de pus pe foc!

Puţin câte puţin se da astfel pe faţă firea ei intreagă, cu toate nuanţele virstei in care copilul incepe a devenì femee, avĕnd indrăsneala nepăsării şi sinceritatea nevinovăţiei. Pentru Constant era o arătare nouă. Originalitatea are o mare inriurire asupra tuturor oamenilor, dar mai cu seamă asupra celor blazaţi. Fără a avea putere să cerceteze de ce şi cum, dinsul se supunea farmecului fetei. Ca un om care a incercat de multe ori să inoate şi simte deodată că poate plutì, fără osteneală, — el se lăsâ cu bucurie in braţele apei, şi când in cele din urmă sania pornì din curte, pe acelaş drum pe care dinsul venise ostenit şi nehotărit, ii părù totul mai frumos, satul mai interesant, văile ninse mai vesele şi depărtarea mai mică. Lăuntrul sufletelor noastre e schimbat adesea de cele din afară, dar la rândul lui le schimbă şi el. Când sania se oprì la scară şi trebuì să se dea jos acasă, el n'ajunsese încă la capĕtul visului. Visase deştept. I se inşirau gândurile lanţ pe lungul pârtiei bătătorite, nişte gânduri calde şi fericite, şi ca şi cum ar fi fost zămislit in zioa aceea din cristalul unui fulg de zăpadă, urcâ scara senin, vioiu, fără o umbră de durere.

Cât despre fată, cetitorul a inţeles că, cu o mătuşă cum era călugăriţa, toate ghicitorile se ceteau in ochii ei, fără mare osteneală. Elencuţa era de măritat, stare socială comună la multe femei, şi era de măritat cu zestre, ceeace e comun la mult mai puţine. Deci suspinatori se iveau din belşug, şi fata făcuse deja pe tăcutele o intreagă experienţă, observând preocuparea mamei sale şi lungile priviri ale călugăriţei, când se descoperea câte un tĕnĕr *bien*, cum zicea coana Lizica.

Era insă o stavilă la toate: Colonelul State. Dinsul, ca prieten de temeiu al familiei, era in totdeauna intrebat, şi el regulat găsea cusur la toţi. — In iarna aceea se presentase un pretendent, care, după părerea coanei Lizichii, era *bien* pe toate laturile: cu nume, bogat, tĕnĕr, avea toate insuşirile unui adevĕrat ginere. Colonelul insuş nu găsise nimic de zis. Mai remănea numai fata, care de altminteri remănea totdeauna la urmă cu zisul. Dar cu dinsa mamele ei nu prea indrăsneau s'o taie pe deadreptul. Aşa că, după un sfat lung, se luâ hotărirea de-a pune pe colonel, care era iubit de fată, s'o intrebe:

— Elencuţo, ii zise el intr'o zi, pe cănd bĕtrănele nu erau acasă, am venit să-mi dai o cafea, cu tot dichisul. Ştii ce vrea să zică...

— Bine moşule, respunse fata bucuroasă, dar azi ce-mi istoriseşti?

— Ce-ţi pasă! ia să vezi...

Elencuţa dete de cafea ea insăşi; apoi luâ o pernă şi se aşezâ pe canapea cu ea pe braţe. Colonelul se intinse cu capul pe pernă şi fata se puse să-i caute in cap.

— A fost odată o fată de impĕrat, incepù el, cu totul şi cu totul de aur...

— Frumoasă fată!.. zise Elencuţa rizĕnd pe ascuns. Colonelul ii dete uşor peste mănă şi urmâ:

— ... pe care părinţii o iubeau cu patimă, ear tinerii prinţi veneau din toate părţile lumii s'o peţească...

— Ei, moşule, ear incepi cu povestea asta?

— Ce-o să-ţi fac, daca aşa incep toate poveştile!..

— Mai bine spune-mi cum s'a insurat Bibescu la Focşani.

— Ascultă, ascultă, să vezi: printre prinţi, eată că sosise unul de la Paris, galant, invăţat, tĕnĕr...

Fata ridea, fără să mai incerce a-l oprì. El urmâ:

— ... care, rănit pasă-mi-te de farmecele prinţesei, venea in toate zilele la părinţii ei, aşteptănd s'o vadă. El se numeşte Victor Comăneşteanu.

La această vorbă, fata sărì de pe canapea lăsănd

perna să cadă şi se indreptâ spre uşă, zimbind ăncă, dar cu o expresie de nemulţumire atăt de naivă şi de firească incăt colonelul schimbâ tonul povestirii. El se duse la dinsa şi o apucâ binişor de mănă.

— Nu te supăra, fetiţo, că nici mie nu-mi face plăcere să-ţi vorbesc de asemenea lucruri, dar trebue să fii cuminte şi să inveţi a te deprinde cu viaţa... Eşti acum fată mare... maică-ta trebue să-ţi poarte de grijă... n'ai tată... lumea se uită şi intreabă. Trebue să fii cuminte... şi să alegi pe unul.

Dinsa se prinsese cu amĕndouĕ mănile de măna colonelului şi se uita in jos. Douĕ şiruri de lacrimi tăcute i se rostogoleau pe obraz şi nu indrăsnea să-şi ridice ochii din pămĕnt. Bătrănul aştepta mişcat şi el, şi pentru a intrerupe tăcerea adăogâ incet:

— Tĕnĕrul acesta, Comăneşteanu, pare tare cum se cade... ce zici tu?

Fata ridicâ de douĕ ori ochii spre el, par'că ar fi vroit să-şi deprindă găndul ce avea, cu faţa colonelului, şi a treia oară ii şi zise:

— Dumitale ţi-ar face plăcere să-l iau?

— Ba mie nicidecum, respunse colonelul luăndu-l gura pe dinainte.

— Vezi? zise fata, rizĕnd printre lacrimi.

Bĕtrănul, nemulţumit de intorsĕtura ce luau lucrurile, işi frăngea mănile cu preocupare. După căteva minute de tăcere, el ii zise tihnit şi aşezat:

— Ascultă, Elencuţo: eu n'am dreptate să zic că nu-mi place Comăneşteanu, fiindcă n'am pentru ce s'o zic. Dar cred, pentru binele tĕu, că ar trebuì să mai cercetăm. Aud că averea ii cam incurcată. Asta n'ar fi nimic, dar e bine să cunoaştem cu siguranţă unde mergeţi. Deaceea eu zic să se mai intărzie lucrurile vre-o douĕ luni... Cine ştie, poate vin imprejurările altfel... adaose el cu o lungă melancolie bĕtrănească.

Colonelul, când zicea această vorbă se gândea la fiu-sĕu. Deşi bănuia că trebue să fie incurcat undeva, tot spera că

poate cu timpul şi cu puţină energie să-l readucă la calea cea bună, adică la Elencuţa. Fata, cu fineţa presimţirilor femeeşti, ghicise găndurile colonelului, căci surprinsese adesea crimpeiuri de convorbire intre muma ei şi călugăriţă, din care reeşea părerea de rĕu că fiul colonelului e un *stricat*, căci altfel ar fi fost cea mai bună partidă pentru Elencuţa. Şi cu inlesnirea cu care lucrează fantasia tinerelor fete, acest *stricat* era impodobit cu o mulţime de daruri, mintea ei anina de un portret ce era a casă la *Resteiu*, fel de fel de primejdii şi aventuri cavalereşti, care zică-se orice, remăn tot cea mai puternică atragere a bărbatului pentru femee. Astfel că, acum in urmă, cănd colonelul spuse fetei „cine ştie, poate vin imprejurările altfel“ se inţelegeau amĕndoi pe tăcutele, şi, la sfirşitul convorbirii lor, cănd colonelul o intrebâ ce să respundă mamei sale, fata ii zise cu mulţumire:

— Cum ai hotărit d-ta, moşule: să aşteptăm.

Apoi sosì cafeaoa, şi bĕtrănul, mulţumit, se aşezâ din nou pe braţele fetei să-i caute in cap.

— Cănd te duci la Bucureşti, moşule? il intrebâ deodată fata.

Dinşul, surprins, se sculâ pe un cot şi se uitâ la ea cu mirare.

— Da de unde ştii că mĕ duc la Bucureşti?

Dinsa se'nroşise şi adăogâ răpede:

— Imi inchipuesc... Vream să te rog să-mi cumperi nişte lucruri...

Şi astfel fu hotărită mergerea la Bucureşti a colonelului. Venirea la moşie a tĕnĕrului ne e cunoscută.

VI.

Intors acasă de la vĕnătoare, Constant povestì bĕtrănului intimplarea de la Mălini, aşa cum se petrecuse. Colonelul băgâ de seamă cu mulţumire plăcerea ce o avea fiusĕu de-a aduce vorba mereu despre Elencuţa, şi-l indemnâ să caute a o cunoaşte mai bine.

— E un suflet de copil nepreţuit, zise el. Astă sară vei avea ocasie s'o vezi in lume, şi bagă de seamă, adăogâ dinsul cu intenţie, că ai mulţi protivnici.

Constant nu respunse nimic, spre marea mirare a tătălui sĕu, care se aştepta să-l vadă protestând. El işi deschise sacul spre a-şi pregătì lucrurile pentru sară. Rufele din lăuntru fuseserĕ aşezate de Silvia, ş'in mijlocul lor era o perniţă cu mirosuri, care ii lăsâ deodată impresia casei lui de la Bucureşti şi mai cu seamă impresia Silviei. — Cu o mişcare de nemulţumire dete parfumul la o parte şi-şi căntâ mai departe cele trebuincioase. Dar efectul era produs. Preocuparea il prinse din nou, şi aninându-şi nasturii la cămaşă, remase pe gănduri... Se ştie cu ce putere nervul mirosului aduce amintirile.

— Nu-i nimic pentru mine? intrebâ el pe fecior.

— Ce să fie cucoane?

— Niscaiva jurnale, ori scrisori.

— Nu, nimic.

— Ia du-te de intreabă pe boier.

Omul eşì şi după căteva minute se intoarse cu acelaş respuns:

— Nimic cuconaşule.

Adevĕrul insă era altfel: veniserĕ din Bucureşti douĕ scrisori, şi erau de la Silvia, dar bĕtrânul le simţise şi le pusese la oparte.

Niciodată Constant nu suferise mai greu de găndurile sale ca in minutul acela. Unul după altul, ele se inlănţuiau cu puterea ameninţătoare a realităţii, pe care căteodată mintea celor bolnavi o vede cu o claritate extraordinară. Supunerea şi cuminţenia Silviei, care-i plăcuserĕ atăta vreme, incepuserĕ să devie in timpurile din urmă o adevĕrată nenorocire, fiindcă acum, când conştiinţa lui il judeca cu oarecare asprime, blăndeţa femeii devenea o vină. Poate dacă ar fi indrăsnit să-i zică ceva, să-i ceară jertfirea libertăţii ori a plăcerilor lui, ar fi avut putere s'o lase. Dar aşa, faţă cu acea oarbă supunere a Silviei şi cu eterna ei mulţumire, era cu neputinţă să găsească un simbure de pre-

text, care să-l deslege in conştiinţa lui. Căci am mai spus-o: la un om care nu e cu desăvirşire nul sufleteşte, pretextele şi aparenţele au un rol insemnat. Ii trebue, pentru a fi in stare să facă o faptă mişelească, umbra cel puţin a unui cuvěnt.

Şi astfel, prins din norul de fericire in care venise şi dus in fundul celor mai negre alcătuiri ale minţii, remăsese cu cămaşa in mănă, căzut in braţele fotoliului, ca un copil care-şi uită treaba spre a se lua după o jucărie. Silvia, băiatul, concediul de la tribunal care se scurtase, inaintarea unui coleg mai nou decăt dinsul ai cărui părinţi nu făceau oposiţie, o scenă displăcută ce avusese cu un domn intr'un bal, toate amintirile supărătoare işi dedeau măna spre a-l umilì. Dar, cu mulţumirea cu care bolnavul de insomnie vede licărind lumina zilei, el vězù in ferestrele minţii lui capul Elencuţei, naiv şi surizětor, şi toată goana fantastică a celorlalte gănduri perì. Era in adevěr drăgălaş, norocul acela de fată. Pentru a spune cum era ar trebuì coloarea cu care se zugrăveşte viaţa, tinereţea şi naivitatea.

Blondă, cu ochii negri, şi albă ca o fee
Un cap senin de ănger pe umeri de femee

zice poetul. Blondă in adevěr şi albă, dar mai mult femee decăt ănger, cu o gură pe care părea că sufletul uitase un suris, ear lacrimile copilăriei o umbră de melancolie. Avea ochiul negru, dar privirea dulce, fruntea mică insă armonioasă, şi din intregimea chipului aceluia se desprindea inriurirea unei naturi vesele şi simple, cu o nuanţă ascunsă de tristeţă, ca la orfani. Cine n'a intilnit măcar odată in viaţă o asemenea figură binecuvěntată? Toate copiile şi descrierile de pe dinsa se aseamănă cu cele ce se fac de pe Beatrice Cenci. Natura le creează rar, ear Guido-Reni numai odată.

Deci nu era de mirare ca o asemenea fiinţă să neliniştească sufletele mai multor tineri şi colonelul să aibă dreptate cănd zicea fiului sěu „bagă de seamă, ai mulţi protivnici“.

In adevĕr, seara, când ajunserĕ amĕndoi la Mălini, lumea era deja adunată. In dreapta un salon larg, curat, unde se aflau câteva doamne, cucoanele vecinilor, pornite pe povestirea intimplărilor zilnice, care au o insemnătate aşa de mare la oamenii mici; la mijloc, intr'o sală lungă, un biliard, prins de doi jucători şi de alţi doi, trei privitori, mai toţi tineri; in stinga, odaia de cărţi, unde *prefa* se alcătuise deja şi la care luau parte numai bărbaţii serioşi, precum bunăoară conu Tudosie Gorgiu, candidatul, Nicu Mănzu fost subprefect şi proprietar, Iancu Dănălache pururea cu D-na Danalache alături, Dumitriţă Turculeţ idem proprietar, şi alţi câţiva. Intr'un salonaş mai dincolo era pianul fetei, la care una din duduci *işi aducea aminte, ştii, ca prin vis* un biet vals de Chopin. Ici şi colo câte doi bărbaţi vorbind de afaceri, intre care şi D-nul Alpengrün noul şi marele proprietar de la Moghileni, care, sub o lampă, cetea publicaţiile din Monitorul oficial. Erau poate vre-o treizeci de persoane cu totul, prin urmare destui pentru o adunare de ţară. Ceea ce-i aducea pe cei mai mulţi era curiositatea de-a vedea pe feciorul colonelului, cum ziceau ei lui Constant, care, pentru mai toţi era o *nenorocire.*

— Să ai un singur băiat, coane, şi acela să-ţi easă rĕu!.. Pĕcat de avere... Nici praf nu se alege de dinsa!

Aceasta era definiţia lui Constant.

Când intră colonelul şi cu fiu-sĕu, se făcù o mică tăcere. Fiecare ridica ochii mai sus sau privea peste ochelari ca să zărească pe rătăcit. Pentru mai toţi fù o decepţie. Se aşteptau să vadă un *craiu*, un *deşuchet*, un *cela*, şi nu vĕzurĕ decât un om ca toţi oamenii.

In salon coana Lizica il presentă *comme un charmant garçon revenu de très loin.* Mamele, picior peste picior şi cu câte-o lungă ţigară intre degete, il mĕsurau in gând pe talia *copilelor.* — Din salon il luă in primire Elencuţa, voioasă şi sprintenă ca o vrabie, şi-l făcù cunoscut cu tinerii de la biliard, cu Costică Gorciu, pretendent, Leon Movilă, Victor Comăneşteanu, şi alţi doi juni mai... de câmp să zicem, cari veniserĕ la ciaiu, seara, imbrăcaţi ca de călărie. Prin-

tre toţi, tĕnĕrul Comăneşteanu era cel mai *bien*, cu barba tăiată de pe cea din urmă modă de la Paris, cu capul sus, deabia vorbind româneşte şi jucând biliard cu Gorciu cu aerul pe care-l are un leu cătră căinele inchis cu el in aceeaşi cuşcă. — In odaia de cărţi il presentâ insuş tată-sĕu. Câteva glume de la cei mai bĕtrâni, câteva complimente de la cei mai şireţi, şi apoi ear intrâ in posesia Elencuţei, care ţinea să-l ducă plocon fetelor şi mai cu seamă uneia, d-ra Ida Alpengrün, faţă cu care Constant băgâ de seamă că Elencuţa căpĕta un fel de rigiditate nefirească. Evreica era frumoasă, plină, cu un pĕr auriu bogat, vorbind corect, dar păstrând cu toţii o reservă care mirosea a milion.

In această lume, ca in toate de altminteri, după prima impresie, fiecare reintrâ in sine. Constant schimbâ câteva vorbe cu Ida, cu Comăneşteanu, care vrea să-l ia la o partidă monstră de biliard, cu Alpengrün bĕtrânul, care-l prinse fumând o ţigară şi-i făcù tot istoricul fŏntânelor sale de păcură; până insfirşit remase singur. Fata, pe care, fără să-şi dea socoteală, o căuta cu ochii peste tot, impărţea ciaiu. Călugăriţa, il băgă de seamă şi-i făcù semn să vie lângă dinsa, ca lângă o cunoştinţă mai veche.

— Cum iţi place pe la noi, domnişorule?

— Sărut mâna, — imi place foarte mult.

— Vezi, poate că-i remânea peaici... E ţara vrăjită Moldova, adăogâ ea zimbind.

— Ce nu se poate in lumea asta? zise el, respunzĕndu-şi par'că mai mult lui decât ei.

Una din vecinele călugăriţei le tăiè vorba şi Constant remase ear la o parte. Pe nebăgate de seamă el se strecurâ de lângă dinsa şi trecù binişor inapoi in salonaşul unde era piano. Fetele erau toate la biliard, cu Comăneşteauu şi ceilalţi. El, singur şi cam fără rost, se uita la cadrele de pe părete, cu lipsa de interes a unui om preocupat. Erau o mulţime de nimicuri, ca in toate casele fetelor tinere. Dar printre litografii şi fotografii de tot felul, era şi un portret bun in oloiu, portretul unei femei frumoase, care trebuea

să fi fost Coana Lizica la tinereţe, căci aducea puţin cu Elencuţa. El se uitâ la portret lung şi cu plăcere.

Fata isprăvise de impărţit ciaiul şi sta şi ea să se bucure de petrecerea celorlalţi. Vĕzuse pe Constant sculăndu-se de lăngă călugăriţă cam fără scop, şi acum il căuta, ca să-l prindă in joc cu cei de la biliard. Intrâ cu vorba pe buze, când dete cu ochii de el contemplănd portretul mamei ei. Se oprì o clipă pe prag, ca cum ar fi vrut să se retragă, dar apoi işi schimbâ găndul şi se apropiè binişor de dinsul. El negreşit că o simţise; par'că chiar o aştepta.

— Aşa-i că era plăcută mama? il intrebâ ea cu măndrie. Femeile mai inainte aveau bunul gust de-a fi frumoase.

El nu respunse nimic, ci se intoarse şi se uitâ lung la ea; apoi ear la portret. Privirea, astfel purtată, era aproape atăt de vorbitoare căt un cuvĕnt. Ea se făcea că nu vede şi urmâ a se uita la cadru. Dar tăcerea prelungită devenea o mărturisire limpede, deşi foarte discretă. Şi se vede că acest prinos de admirare ii incălzea inima, căci săngele i se urca in faţă şi se făcù roşie.

— E cu adevĕrat foarte frumos! zise el incet, şi dacă nu mi-ar fi frică de o groaznică banalitate mi-aş spune toată găndirea...

Ea ridicâ ochii spre el, buni şi luminaţi de o rază de simţire fericită, cu care vroea să oprească vorba şi totodată să zică:

— E de prisos; am inţeles şi-mi place.

Dar el, prins par'că de nevoia ce o simt căteodată poeţii de-a vorbì cu luna, urmâ:

— E de prisos, ştiu. Dar ţin să vĕ spun că, fără să fie o mare asemĕnare, acest portret are un nimb de poesie care nu se găseşte in lumea intreagă, decăt poate... la dumneavoastră. Dar, dacă nu mĕ inşăl, adăogâ răpede, pănza asta era ceva mai mare... era bustul intreg, cu mănile amĕndouĕ, unite... care imi aduc aminte că făceau admiraţia mea... ca prin vis...

— Da, zise Elencuţa, de la moartea tătă-meu: am lipsit atunci din ţară cătă-va vreme şi portretul a stat

inchis jos intr'o odae unde l'a ros şoarecii... din fericire numai pe mărgini, aşa că a trebuit să-l micşorăm... Dar aveţi memoria bună, zise ea, mirată.

— Da, am oarecare ţinere de minte. Ştiu că tata avea o pasiune pentru dumneavoastră, pe care nu mi-o puteam nicidecum explica... atunci... zise el zimbind. De altminteri imi pare că d-lui are pasiunile statornice...

Fata ridea, cu capul plecat uşor pe un umĕr şi spre a scoate convorbirea din făgaşul in care el o aducea mereu, se intoarse ear la portret.

— De altfel, mie nu-mi pare rĕu de loc; şoarecii mi-au făcut un serviciu, căci dacă incolo mai trece cu asemĕnarea, mănile mamei sunt şi acum aşa de frumoase şi ale mele aşa de urite, incăt trebue să le mulţumesc.

Şi se uita la mănile ei cu un suris de milă, dar şiret peste fire, căci mănile ii erau cum sunt două porumbiţe albe.

— E adevĕrat, zise el, luănd una şi cercetănd-o ca pe un obiect, sunt urite. Dar in acelaş timp, perzĕnd mĕsura lucrurilor, o duse răpede la gură, şi o aşa sfăntă şi adăncă emoţiune ii tresărì in suflet, incăt se simţì roşindu-se ca un copil de 18 ani.

Ea nu putuse să rostească decăt o singură silabă de mirare, şi dintr'o mişcare prinse ivorul de la o uşă inchisă şi dispărù.

Constant şezù un minut jos, ascunzĕdu-şi capul in unghiul unui scrin, pănă ce impresia mănei ce o sărutase se răci de pe buzele lui, şi apoi cu sfială eşì prin camera de cărţi şi se oprì in pragul din care se putea urmărì jocul de biliard. Ida Alpengrün işi aştepta răndul in picioare, cu un tac in mănă, de care se rezema cu braţul intins, avĕnd statura pretenţioasă a unei Diane. Deşi poza pururea, era frumoasă pustia de evreică. Constant, ca un cal de rasă, deprins să ţie gătul coardă cu orice stăpăn, făcù un pas cătră dinsa foarte galant, şi cu o inclinare de cap aproape ironică de respectuoasă ce era, ii zise:

— Suntem la Mălini ori in Olimp?

El nu-şi da seama de mişcarea sufletească ce-l impin-

gea la această faptă, — dar isvorul ei era in inima omului care se simţise stăpânit şi rănit adânc de farmecul unei alte femei, care acum sta in pragul celuilalt salon şi se uita la ei. Gelozia e un chin ce face se vede nespusă plăcere celui ce chinueşte.

Ida il privì cu obicĭnuita ei lipsă de mĕsură in mişcări, de sus in jos, dar il gratifică cu un suris foarte binevoitor in esenţa sa, care, lăsând să se vadă rândurile albe ale dinţilor, dete pentru prima oară figurei aceleia de marmură lumina adevĕratei vieţi omeneşti.

— Din orice Mălini se poate face un Olimp, dacă pui zei intr'insul, respunse ea scandându-şi cuvintele.

— Matin!.. greşì el a zice incet.

— Nu? intrebâ ea.

— Ba cum nu! Dar atunci, noi, muritorii, n'avem decât să ne plecăm genunchile, căci treaba e pe gata....

Ea nu putù respunde, căci intre dinşii resărise Elencuţa, mititică şi sprintenă. Dinsa, cu o mână pe umerul Idei, incepù a-i spune:

— Ido dragă, n'ar fi bine să isprăviţi partida de biliard... cucoanele cam cască... şi au inceput să reclame *Ochii* d-lui Movilă... adică a lui Ventura.. ştii *Doi ochi* pe care ii cântă d. Movilă aşa de bine.

Era o atenţie delicată şi şireată in acelaş timp, căci d. Movilă cânta binişor, ear suspinele sale erau toate inchinate Idei.

Şi fără să aştepte respunsul ei, luâ pe Constant de braţ şi-l intoarse pe loc.

— Te rog, domnule Dumitriu, să mĕ ajuţi. Trebue să fim eloquenţi, căci d. Movilă e foarte modest.

In fapt insă, tĕnĕrul Movilă aştepta de un cias această rugăciune şi din douĕ vorbe abia primì. După aceea ea se duse cu Constant spre salonul doamnelor. Mergĕnd, ii zise răpede:

— Aveţi o mare slăbiciune de mitologie. Şi eu care n'am nimic, nimic de zeiţă!..

El se oprì şi se uitâ la dinsa surprins şi fărmecat.

— Nu e frumos... adaose ea cu glasul tremurănd.

El ridea, incercănd să protesteze, dar fata ii poruncea să tacă cu un deget dus la gură. Ea nu mai putea să mai vorbească, căci dacă ar mai fi rostit un cuvĕnt o inecau lacrimile. Se apropiè de un geam ăngust ce era in faţă şi-l deschise impingĕndu-l de părete. Aerul rece ii rĕcorì sufletul.

Era o surdă gelosie intre amĕndouĕ fetele, şi poate acesta era şi cuvĕntul care indemna fără ştirea ei pe Elencuţa să treacă dincolo de mĕsura cu care o fată ca dinsa ar fi trebuit să se arate unui tĕnĕr pe care il intilnise numai de căteva zile. Dar, afară că inimile curate şi naturile originale sunt adeseă lipsite de formulele lumei celeilalte, cetitorul nu trebue să uite că colonelul fusese grădinarul care ajutase in toate dimineţile petalele bobocului să se deschidă. El pregătise indelung sufletul Elencuţei pentru intimplarea deacum. Cu aplicarea firească a tinereţei şi singurătăţii către asemenea visuri, fata iubea deja pe cineva, care avea un nume, avea un tată, ba chiar un portret după cum ştim, dar pe care nu-l cunoştea. Şi cănd il cunoscù, din fericire pentru ea visul nu perì, ci se schimbâ binişor intr'o realitate vie şi caldă.

Astfel se poate inţelege cum ajunserĕ aşa de răpede aci.

VII.

Dar cărei stele să ne inchinăm in viaţa noastră spre a ne ţine drepţi intre vĕnturile soartei?

Pe nesimţite, dar iute, Constant se ducea la vale, şi se ducea cu căldura unui suflet insetat de-a crede, de-a spera, de-a trăì. Viaţa lui din urmă i se părea un jug umilitor. Cu ce fel de mĕsură judecă mintea inamoraţilor nu se ştie, dar aşa e: ei găsesc tot felul de dovezi in sprijinul pricinei lor. — El lăsâ să treacă vremea; işi prelungì concediul; cerù un altul in regulă de la minister, şi cănd nu mai indrăsnì să ceară, ridicâ zăgasurile convenţionale cu

care ne e inconjurată viaţa şi lăsâ să curgă imprejurările după voia lor. — Din când in când mai intreba de datorie dacă sunt scrisori pentru el din Bucureşti, ba chiar scrise Silviei odată ori de douĕ ori, dar n'avù nici un respuns. Nu se mirâ de loc de faptul acesta, ba mai mult, il luâ drept causă puternică ca să nu se mai interesese de cei remaşi in urmă.

Acum mergea in toate zilele la Mălini. Era privit de toţi ca ginere, şi el nici nu vrea să ştie cum era privit. Faptul in el insuş ii ajungea. Cu adevĕrata pornire a celor ce iubesc, nu se interesa de nimic. Ii era dragă fata şi asta era destul de mult ca să-l ocupe cu totul. Bĕtrânii făceau ce vreau ei. Nimeni nu rostise vorbe late. Nu se urmase nici cereri de mână, nici de zestre, dar inţelegerea era minunată, prin absoluta incredere ce aveau unii intr'alţii. Erau aşa de vechi prieteni!..

Colonelul ţinea poliţia intreagă a afacerii, şi cu furie svirlea nedeschise scrisorile Silviei in foc; dându-i un nume foarte neplăcut; pe de altă parte observa şi pe fiu-sĕu şi pe fată, cu interesul unui om care urmăreşte o descoperire nouă. Voia să facă doi fericiţi. Era aşa de firesc, şi-i adusese aşa de departe!..

Intr'o seară, după vre-o douĕ luni, pe când el facea proiecte cu fiu-sĕu in privinţa casei, cum s'o lărgească şi unde să şadă, intrebâ pe Constant:

— Ai vorbit ceva cu Elencuţa despre asta?

— Eu? respunse acesta, nimic.

— Cum nimic? nu v'aţi dat niciodată in vorbă despre asemenea lucruri?

— Doamne fereşte!.. Ce, astfel de comedii vorbim noi?..

Colonelul zimbì liniştit, inţelegĕnd că toţi oamenii cari iubesc devin nişte adevĕraţi copii.

— Bine tată, da ori şi cât, ar trebuì să lămureşti câteva chestiuni, zise el. Eşti sigur că fata te vrea?

— Aşa cred, respunse Constant cu indoială.

Bĕtrânul ştia bine că-l vrea, dar par'că ar fi ţinut să grăbească lucrurile.

— Poate c'ar fi bine să te asiguri. Ştii că mai sunt şi alţii...

Constant remase pe gănduri. Socotea in sine că avea dreptate bĕtrănul. Dar dacă, in adevĕr, nu l'ar fi vrut?.. Se putea foarte bine să placă Elencuţei, dar să nu placă mamei. Se putea să afle fata de legătura lui cu Silvia, şi să-l despreţuiască. In mintea lui aceste douĕ capete nu se apropiau niciodată, sau când din intimplare trecea cu găndul de la una la alta, făcea totdeauna un scut de apărare celei dintăi, ca nu care cumva s'o intunece şi s'o păteze umbra celei de-a doua. Se intimplâ cu el ceeace se intimplă cu mulţi oameni: luase de la una tot, o umilise, o incărcase cu toată proza vieţii, şi, alături de dinsa, zilnic şi neintrerupt, avea in gănd un alt cap de femee, fără fiinţă, ideal. Când intilnì pe Elencuţa şi-i plăcù, incepù să simţă că se făcea incetul cu incetul un fel de substituire, idealul se mişca spre formele fetei, cu cari se amestecau şi se inchegau, după acea mare şi adăncă lege a sufletului că nimic nu stă in ideal care să nu aibă o proprie năzuinţă spre real. Şi atunci când inlocuirea fu intreagă, Silvia devenì duşmanul Elencuţei, devenì umbra, pata, durerea şi remuşcarea lui. Şi doar acest om, din propria fire, nu avea nimic histeric şi exaltat. Dar amorul dă pe faţă multe ascunzĕturi ale naturei noastre.

Deci, mai cu temere decăt altădată, se duse adouazi să o vadă. Fata il aştepta ca de obiceiu in salonaşul pianului, cu maică-sa Xenia. Călugăriţa era păzitorul formelor. Din fericire ele se păstrau de sinele, căci dinsa işi uita adesea insărcinarea şi-i lăsa singuri ciasuri intregi.

In adevĕr, ş'in zioa aceea, ca ş'in celelalte, Constant remase numai cu Elencuţa... Ea cănta ceva la piano, ocupăndu-şi astfel manile şi luarea aminte. El sta pe canapea şi se găndea. La ce?.. Cu ochii mari, pierduţi in sfera unor alcătuiri necunoscute, privirea lui nu se anina de nimic din ce era present. Ea simţì că el nu se uita la ea, şi-şi intoarse capul spre dinsul.

— La ce te găndeşti? il intrebâ, oprindu-se.

El revenì pe pămĕnt şi plecăndu-se uşor pe un cot, se uitâ la ea lung...

— Vin colea, ii zise fata, arătăndu-i uu scaun lăngă piano.

El se sculâ răpede şi se apropiè de ea.

— La ce te găndeai? il intrebâ din nou.

— La nimic. Mĕ uitam la dumneata.

Ea dete din cap, reincepĕnd căteva arpegii.

— Nu te uitai la mine... Nu te uitai la nimeni. Te găndeai la ceva.

— Mĕ uitam la dumneata, repetâ el simplu. Te vĕd ori unde mĕ uit...

Ea işi muiè privirile lung intr'ale lui.

— E foarte frumos ceeace zici, dar, in adevĕr, nu te găndeai la nimic?

— Nu, zĕu...

— E cu atăt mai bine. Eu credeam că te găndeşti ades la un lucru la care eu mĕ găndesc mult şi care mĕ... umileşte.

— Ce lucru intrebâ el mirat.

— E de prisos să ţi-l aduc aminte. De vreme ce l'ai uitat n'are insemnătate.

El se uitâ la ea cu nedomerire.

— Sunt multe lucruri cari imi stau in minte de la dumneata, dar ceva care să te umilească... mai cu seamă venind de la mine...

— O, nu de la dumneata, de la mine insă-mi.

— Te rog... nu mĕ lăsa in neliniştea asta. Dacă nu-mi spui, o să cred vecĭnic că eu am fost causa.

— Nu nu, n'ai fost dumneata. Şi ca să vezi, uite, iţi spuiu. Iţi aduci aminte in seara cănd juca Ida biliard?

— Da.

— Ştii că am avut slăbiciunea să-ţi zic că ai o prea mare patimă pentru mitologie.

— Da.

— Ida a auzit.

— Şi dacă ţi-a părut rĕu altădată, iţi mai pare rĕu acum?

— Negreşit. De ce să ştie lumea intreagă, şi mai cu seamă dinsa, ce se petrece in inima mea?

El se sculâ in picioare şi rezemăndu-se de colţul pianului ca so vadă mai deaproape ii zise:

— Aşa este, şi dacă e vorba să-ţi spun tot, mĕ găndeam şi eu la ceva.

— Vezi, la ce? intrebâ ea zimbind.

— Mĕ găndeam, urmâ el serios şi cam incet, că am ajuns să pierd noţiunea a o mulţime de lucruri trebuitoare in viaţă, atăta mi-e mintea plină numai de dumneata. Aşa, vĕd că se fac imprejurul nostru pregătiri... ciudate, de sĕrbătoare... ca de nuntă, şi eu n'am indrăsnit niciodată să te intreb dacă prietenia dumitale are curajul să remăie aceeaşi către mine pentru totdeauna.

Elencuţa ridicâ ochii spre el buni şi sfioşi şi ii plecâ ear pe clapele pianului, neputĕnd să zică nimic. Inima ii bătea mai tare, şi simţea privirea lui plecată spre ea, care aştepta o vorbă, un semn.

— Da, respunse insfirşit, sfios şi aşa de incet incăt deabia se auzì.

El inţelese că era prea aproape de ea şi că privirile lui o apăsau. Se retrase ear la loc pe scaun.

— Şi unde vrei să stăm?

— Unde suntem acuma nu suntem bine? il intrebâ ea zimbind.

— Nu vream să zic asta. Dar fiindcă mi-aduci aminte, iţi mărturisesc că eu aş fi mai bine altfel.

Şi cu o pornire a inimei nestăpănită, puse un genunchiu in pămĕnt şi se lăsâ jos lăngă scaunul ei. Vrea să-i spue ceva.

— Nu ştii... nu pot să-ţi spun... dar e o simţire dulce să iubeşti...

Ea ingălbenise şi inchisese ochii, rezemăndu-şi capul de spata scaunului şi lăsăndu-şi mănile fără putere. El ii inconjurase trupul cu braţele şi incet, uşor, se ridicâ spre

fruntea ei s'o sărute. Mănile ei se mişcarĕ deabia şi, unite, acoperirĕ faţa lui ca un paravan, pe cănd ea işi intorsese capul.

— Şezi binişor...

Căteva secunde remaserĕ astfel, el fericit şi aproape copilăros, ea copil adevĕrat, cum era, tremurănd in braţele lui şi neindrăsnind nici chiar să-l privească.

— Eiencuţo... nu vrei să te uiţi la mine?

— Ba da, dar scoală-te.

— Mĕ scol... mĕ ierţi?

— De ce?.. nu mi-ai făcut nimic, respunse ea incet, intorcĕndu-se spre el şi punĕnd mănile pe umerii lui. Am zis *da*, urmâ şi mai incet, şi dacă vrei să-l mai auzi, il mai zic: da, da...

Şi geniul lor cel bun, maica Xenia trăntea o uşă ca intr'o moară, făcĕnd ca dogarii cari urcă la măgură ciocănind in scăndură ca să fugă ursul. Bĕtrăna intrâ cu un scul de lănă ca să-l depene pe ghem. Ea vrù să scoale pe Elencuţa de la piano ca s'o ajute, dar Constant sărì de pe scaun cu mănile intinse.

— Eu, eu, maică.

Ea nu prea indrăsnea, dar insfirşit fiindcă lui ii făcea plăcere, ii puse sculul de lănă pe măni.

— Vino in coa, Vasilache... zise ea ducĕndu-l spre fereastră. Ceeace insemna:

— Vai de tine, fărmecatule, te-a legat la gard.

In adevĕr, era fărmecat şi legat la gard, dar lui ii venea la indemănă aşa cum era.

Plecâ acasă, fericit, propunĕndu-şi să spue tatălui sĕu că luase inţelegere cu fata... Dar, insfirşit, ce inţelegere luase? Se puse să-şi reamintească scena cu Elencuţa, şi se perdù in farmecul ei, fără să se mai găndească la altceva.

Acasă, intrâ drept in camera lui şi remase pănă seara, singur, fără să vadă cum trece vremea.

La masă, prănzì numai cu mama lui. Colonelul, in lipsa lui, plecase la Bucureşti. Vestea asta il nelinişti intru cătva,

dar mamă-sa ii spuse că bětrănul primise peste zi o telegramă de la Credit şi plecase numai decăt.

— Bine, dar atunci ar fi trebuit să se ducă la Iaşi..

— Nu ştiu... zise bětrăna cu simplitate. La Iaşi a fost de mai multe ori, ear acum trebuea să meargă la Bucureşti. Aşa era vorba... Pe de altă parte prea bine a făcut: trebue să incepeţi a vě ingrijì de cumpěrat căte ceva. Tu, dragă, te uiţi in ochii ei şi ai măntuit tot, dar nu merge aşa. Nişte oameni ca noi trebue să facă lucrurile intregi şi frumoase.

— Aşa-i, zise Constant aproape fericit de observaţia pretenţioasă a măsei.

Apoi, vorbind, ear venì cu găndul la plecarea colonelului.

Bětrănul plecase, in adevěr, in urma unei telegrame, dar in alte imprejurări decăt cele povestite de coana Păuna. Colonelul ii istorisise vorba cu creditul, ca să nu mai fie descusut de ce şi pentru ce.

VIII.

Pe cănd Constant era pe drum la Mălini, un vătăşel de la gară aduse o telegramă pe numele lui. Colonelul o invěrtì in mănă vre-un sfert de cias, hotărit să n'o deschidă; dar hărtia aceea ii ardea degetele. O simţea de la cine e, şi-i venea s'o svirle in fundul sobei; dar iarăş putea să fie o telegramă de afaceri. Nedumerit, vrea să se ducă să se sfătuească cu nevastă-sa, insă işi luâ de seamă, găndindu-se că dacă depeşa era in adevěr de la femeea care urmărea astfel pe fiu-seu, coana Păuna n'ar fi putut să se stăpănească, ar fi zis ceva lui Constant, şi toată treaba era stricată.

Atunci se hotărì s'o deschidă. Tremurănd, ca un vinovat, işi puse ochelarii şi o cetì. Cuprindea aceste căteva vorbe:

„Copilul moare. N'am nicio facere. Silvia“.

— Ce! zise el tare.

Apoi o mai cetì odată. Era aşa, negru pe alb. Bĕtrănul işi ridicâ ochelarii pe frunte, par'că ar fi avut nevoe să vadă liber inaintea ochilor. Apoi, aşezăndu-se pe un scaun, o luâ din nou şi o cetì pentru a treia oară.

— Ce comedie mai e şi asta?.. zise el par'că ar fi avut pe fiu-seu inainte. Ce copil? ce fleacuri?..

Şi neputĕndu-se deprinde cu ideea aceea, ear se mai răsucì, ear mai luâ hărtia in mănă, se mai uitâ la ea, par'că ar fi voit să-i ceară lămuriri, s'o intrebe cine moare? al cui copil? Apoi, ostenit de nesiguranţă şi oarecum biruit de enigma aceea, zise incet:

— Bre... rea femee!..

I se părea că cu depeşa venise ea insăşi şi ameninţa să dărăme tot ce făcuse bĕtrănul cu răbdare, cu dragoste şi sirguinţă. Acum era par'că lupta incinsă intre ei doi. Pe fii-su il uitase.

— Cine ştie ce comedie o să facă, de-o auzì de insurătoarea băiatului, găndì el. Ah, tinereţă proastă ce eşti şi flecară, zise el, sculăndu-se supĕrat şi aruncănd telegrama mototolită intr'un colţ.

Dar umblănd de colo pănă colo, işi aduse aminte de vorba *copil*. Asta ii intrase in suflet ca un piron. Luâ ăncă odată telegrama de jos, o desfăcù pe masă şi o cetì din nou.

— Ce şiretenie proastă! zise el dănd din cap. Ştim noi ce fel sunt făcuţi copii aceştia...

Să-l intrebe pe fiu-seu nici vorbă nu era.

Atunci bĕtrănul luâ o hotărire cam pripită.

— A pus ghiara pe el şi vrea să-l stoarcă. Vrea bani, mĕ duc să-i dau bani, zise el.

Din experienţă proprie ştiea că asemenea legături au mai intotdeauna o morală foarte comodă. O mică despăgubire bănească şterge multe lacrimi de acestea sincere şi desinteresate.

Şi cu o grabă copilărească cerù să-i facă sacul; din intimplare era tocmai aproape de ciasul trenului de zioă. Răpede ii puse caii şi pornì la gară. Sub imboldirea ideei aceleia se pomenì, după un cias, din odaea lui in vagon,

călĕtorind, şi numai cănd incepù a-l legăna trenul, se desmeticì par'că din ameţeala ce i-o pricinuise telegrama.

— Da ce fac frate? işi zise el cu indoială. Unde mĕ duc? Par'că m'am apucat de teatru...

In adevĕr, avea ceva teatral hotărirea aceea grăbită, care supĕra bunul seu simţ, — dar teatru jucăm de multe ori in viaţa noastră, fără să ştim. El insuş pregătise cele ce se intimplau acum. Şi cănd ear işi aduse aminte de *femeea ceea*, cum o numea el pe Silvia, se simţì mulţumit că se duce spre dinsa. Cu mintea aprinsă alcătuia scena ce avea să se petreacă intre ei doi, şi o vedea par'că ţinĕndu-i pept, indrăznind să-i spue vorbe supĕrătoare, ori incercănd să facă pe desperata. Atunci işi scotea cuvintele ce trebuea să-i spue, chipul mai nemerit cu care ar fi putut să inceapă, — se găndea, se resgăndea, şi astfel, stăpănit de nesiguranţă, ajunse la Bucureşti. — Trase la acelaş otel la care fusese cu douĕ luni mai inainte. Aci se afla omul care-i dusese scrisoarea la tribunal in zioa cănd plecă cu fiul seu la moşie. După ce se odihnì puţin, pe la 10 jumĕtate pornirĕ impreună la tribunal, ca să găsească pe aprodul ce primise scrisoarea şi care trebuea să cunoască locuinţa fiului sĕu. El işi inchipuia că chiar dacă Constant n'ar fi stat la un loc cu *femeea ceea*, tot poate ar fi putut să-i dea de urmă.

In adevĕr, găsirĕ pe aprod; dar acesta spuse colonelului că degeaba caută pe d. membru, căci lipseşte de-o grămadă de vreme din capitală.

— Chiar cucoana a venit de mai multe ori să intrebe, adaose el simplu şi fără nici un gănd rĕu.

Vorba asta insă rănì pe colonel pănă in suflet.

— Nu-i nimic flĕcăule, noi tot să mergem. Te-oiu mulţumì.

Apoi, răpede, par'că i-ar fi fost frică să nu-l priceapă, adăogă:

— Poate s'o fi intors. Am o treabă grabnică cu dumnealui.

Şi plecarĕ. Aprodul il duse in casa din strada Carol, pe care o cunoaştem.

Bĕtrânul intrâ pe gang iritat. Sunâ jos la scară de mai multe ori, dar nu venì nimeni să-i deschidă. Asta il supărâ şi mai mult. Uşa nefiind incuiată, o impinse şi intrâ. Când fù insă inlăuntru, armonia lucrurilor acelora in care el se amesteca nechemat il intimidâ. El bătù la o uşă, incet, aproape emoţionat. După puţin timp ea se deschise şi un cap de femee se ivì in umbra ei.

— Ce poftiţi? il intrebâ domol.

— D-nul Dumitriu aici şade? zise bĕtrânul.

Drept respuns uşa se deschise intreagă, şi el putù să vadă că femeea aceea nu era o slugă. Cu o rochie simplă pe ea, incheiată strimb; cu pĕrul adus grămadă deasupra capului şi prins din fuga cu un singur ac mare; cu obrajii albi ca varul ear ochii sclipind de-o aprindere de viaţă extraordinară, — părea scăpată dintr'un convoiu de osindiţi la moarte. Ea se retrase cu sfială, ducĕndu-şi mâna la pept, şi ingânâ ceva ce n'ajunse până la colonel.

Era Silvia. Ea recunoscù pe bĕtrân de la prima vedere, după portretele ce le avea in casă, şi presenţa lui o făcù să-şi peardă şi puţinul curaj ce mai avea. Tremura ca o vinovată, ţinĕndu-se cu mâna de ivorul uşei.

— E.... lipseşte.... vĕ rog să intraţi.

Colonelul intrâ.

— Am venit cam de dimineaţă, zise el; să mĕ ierţi...

— Nu, domnule. Eu am eşit aşa... credeam că e doctorul... Mi-e copilul bolnav, zise ea frângĕndu-şi mânile. Vĕ rog şedeţi...

Apoi il lăsâ singur şi trecù intr'o odaie vecină, pe a cărui uşă deschisă se auzea o tusă seacă, surdă, ca de om care nu poate resufla.

Bĕtrânul se aşezase pe un scaun şi privea cu mirare la lucrurile din lăuntru. El se aştepta să vadă ceva neobicĭnuit, lux, ruină, lipsă de gust şi de cuviinţă, — şi in loc de asta găsea o casă ca la toată lumea. Dar pe când el se uita astfel, Silvia venì fuga până'n uşă, strângĕndu-şi mână in mână, şi cu ochii plini de lacrimi zise răpede şi cu groază:

— Se ineacă domnule!... şi doctorul nu vine... Ce să mĕ ştiu face vai de mine...

Şi era zugrăvită pe obrazul ei o frică şi o desperare fără seamĕn. De dincolo s'auzea in adevĕr un glas de copil strins de găt, care chema pe mama sa fără putere. Il biruea boala.

Colonelul se sculase in picioare nedumerit.

— Să se ducă cineva cu birja mea la doctor, zise el, inriurit de durerea femeei ce sta inainte-i fără nicio putere.

— Să se ducă, respunse ea făcĕnd un pas cătră uşă. Dar se oprì deodată.

— Mĕ duc eu.... fiindcă nu-i nimeni... n'am pe nimeni, zise ea remasă in mijlocul casei şi uitându-se cu nehotărire in pămĕnt.

— Atunci mĕ duc eu, respunse colonelul. Un doctor, care-o fi...

— Ah domnule, care-o fi...

Şi Silvia il lăsâ şi se intoarse inapoi la băiat, ear colonelul pornì răpede pe scări după doctor. Birjarul il duse la cel mai apropiat, care sta chiar in strada aceea; dar doctorul nu era acasă. Se duse la un altul, şi la un al treilea, până ce găsì unul pe care-l luâ cu dinsul in trăsură. Şi nu se găndì un singur moment bĕtrănul la ciudatul rol pe care-l juca, nici la hotărirea cu care venise la Silvia, ci foarte firesc se urcâ ear inapoi cu doctorul, ba încă intrâ cu el in camera bolnavului; atăta e de adevĕrat că ideea morţii ridică ori coboară pe oameni la nivelul obştesc al mormĕntului, faţă cu care tac toate celelalte simţiri, şi chiar satirii devin gănditori.

Intrarĕ deci inlăuntru şi doctorul se duse drept la copil. El era ascuns in perne şi legat la găt incăt abia se mai vedea. Il desfăcù binişor, ii scoase o mănă şi i-o cercetă, il pipăì, il intrebâ, — şi părù ingrijat de ceeace vedea. Copilul era cu faţa aprinsă şi ochii impainjiniţi, dar formele lui gingaşe nu-şi perduserĕ cu totul caracterul. Bĕtrănul avù surprinderea de-a vedea căt de mult semĕna băiatul cu fiu-sĕu. — Silvia, pe marginea patului, tremurănd, ii luase

mâna şi vrea să-l facă să vorbească, fiindcă din când in când ochii i se inchideau şi nu mai respundea:

— Constant..., dragă..., uită-te la mama.

El se'ncerca să deschidă ochii lui albaştri şi naivi de altădată, dar era obosit de boală.

Doctorul scrise răpede reţeta şi zise să se ducă cineva numai decât la farmacie. Colonelul o luâ din mâna Silviei, coborì scările din nou şi trimise iute pe birjar. Când se intoarse inapoi medicul cerceta pricina boalei.

— Va să zică a mai avut-o odată? intrebâ el.

— A mai avut-o odată, domnule doctor, şi se vede c'a rĕcit ear, că ear l'a intors, şi atunci mi se pare că am făcut eu o greşală, fiindcă am scos copilul şi l'am dus.... l'am dus la doctor.

— La ce doctor?

Silvia se incurcâ.

— Ei... nu ştiu... i-am uitat numele.

Adevĕrul era insă că eşise cu copilul, aşa cum spunea, dar se dusese cu el să aştepte consultaţia publică la Colţea, — căci acel pe care il avusese inainte nu mai voise să vie.

— Nu'nţeleg cum faceţi astfel de greşeli, zise doctorul supĕrat şi uitându-se atât la Silvia cât şi mai cu seamă la bĕtrân.

Colonelul privì lung in ochii lui şi-i venì până'n gură să-i zică:

— Ce te legi de oameni degeaba?.. dar işi aduse aminte că el il căutase, — şi tăcù.

Silvia vĕzù nedreapta observaţie a doctorului.

— Domnul nu e vinovat intru nimica, fiindcă nu era aici. Eu am făcut greşala, zise ea pe un ton care nu mai primea respuns.

Insfirşit medicul plecâ, făgăduind să revie seara. Silvia se luâ cu temere după el, căutând să-l intrebe dacă avea vre-o speranţă şi, nerăbdătoare, se coborì până jos să aştepte pe birjar cu doftoriile. Bĕtrânul remăsese la capĕtul patului şi se uita la copil in faţă, atras de misterioasa putere care leagă cele două virste şi poate şi de marea ase-

mĕnare a băiatului cu fiu-sĕu, şi se pomenì invĕlindu-l, fiindcă işi scosese o mănă afară, şi privindu-l cu milă şi cu nelinişte.

Silvia se urcâ iute cu doftoriile, şi, amĕndoi, se puserĕ să i-le dea. Copilul le luâ cu supunere; apoi căzù ear cu capul in perne şi aţipì. Silvia incremenise cu privirile pe figura lui, căutănd par'că să pĕtrundă taina acelei vieţi care ii era atăt de scumpă. Căteodată ii da pĕrul binişor de pe frunte la o parte; altădată işi lipea măna incet de obrazul lui ca să-l vadă dacă arde.

In vremea asta colonelul se uitâ mai bine la ea. O vedea in nişte imprejurări in care prefăcĕtoria era cu neputinţă. Capul acela serios, cu maturitatea durerei in toate liniile, cu uitarea de sine dusă pănă la jertfire, nu semĕna de loc cu ideea ce şi-o făcuse el de-o asemenea femee. Silvia, cu toată starea ei socială profană, părea o pagină mare de biblie, in care se povesteşte cu graiul archaic o parabolă de-a măntuitorului. Era viaţa omenească in toată dramatica ei expunere, fără sgomot, fără convulsiuni, dar reală.

Şi pe cănd se uita astfel la ea, dinsa vrù şi ea să-l vadă mai bine şi-şi ridicâ ochii spre el, dar şi-i plecâ numai decăt in pămĕnt, căci privirea lui o intimida. Atunci colonelul găndì că a venit vremea să se retragă.

— Eu o să mĕ duc, zise el incet, făcĕnd un pas spre copil, şi o să mai viu şi măine...

Dar pe cănd el se apropia de pat, Silvia se plecase spre măna lui şi i-o sărutâ. El işi trase măna incet dintr'ale ei:

— Are să se facă bine, ia să vezi.

— Măcar de-ar da Dumnezeu, zise ea, eşind după el.

Cănd se urcâ din nou in trăsnră, colonelul nu-şi da ăncă bine seamă de cele intimplate, dar avea un fel de senin de suflet, ca toţi oamenii cari au făcut o faptă bună. Tocmai cănd ajunse acasă şi-şi scoase tabachera să facă ţigară, incepurĕ să i se desfăşure in minte cele petrecute, şi cănd se vĕzù in birjă alergănd după doctori, nu se putù oprì de-a zimbì, şi zise incet:

— Ei comedie!..

Deşi era un om cu multă experienţă, vedea bine că nu isprăvise cu surprinderile ce ni le aduc imprejurările. De la incrucişerea abstractă a ideilor până la incrucişerea faptelor era ăncă o depărtare oarecare.

— Să mai vedem, işi zise intru sine.

In adevĕr, a doua zi se duse ear in strada Carol, şi acum urcâ binişor scara, bătù incet la uşă şi intră cu temere. Se găndea că era un lucru drept şi omenesc să nu mai turbure pe nenorocita aceea cu explicări. Să aştepte: dacă se făcea copilul bine, putea să vorbească şi să se lămurească; dacă nu... totul devenea de prisos.

— Ei, cum ii mai e? intrebâ el incet pe Silvia.

Ea se plecâ să-i sărute măna; in fapta aceasta nu era nimic nici linguşitor nici pregătit dinainte.

— Ia lasă....

— De, respunse ea, nu indrăznesc să zic vorbă mare, dar par'că e ceva mai bine. Doctorul mi-a zis să nu-l las să doarmă, — insă... am greşit de-am adormit, şi-mi pare că a dormit şi el. Am făcut rĕu...

— Ai fi fost ostenită.

— Cam ostenită.

Cam era de prisos, căci de patru nopţi nu inchisese ochii.

Trecurĕ amĕndoi la copil. El era deştept. Când intrarĕ dinşii băiatul işi intoarse privirile lungi şi ostenite spre ei, şi ce i-o fi adus aminte bĕtrânului privirea aceea nu se ştie, dar el aproape fără voie se oprì şi apucâ pe Silvia de braţ par'că ar fi vrut să-i arate ceva, — dar, răpede, ca şi cum i-ar fi părut rĕu că i-a scăpat o asemenea mişcare, adăogâ:

— E mult mai bine...

Se apropiè de patul copilului incetinel şi cu vorba lui domolă incepù a-l desmierda:

— Ce faci tu bre?.. Ai vĕzut ce lucru bun ţi-a dat d-nul doctor... Ia să vadă tata măna...

Colonelul işi zicea sieş tată faţă cu toţi copii.

Băiatul scoase măna de subt plapămă şi i-o intinse.

Bĕtrânul işi lipì de braţul lui alb şi moale mustăţile sale sbirlite, şi se veselea şi ridea incetinel ca o gâscă care-şi regăseşte bobocii.

— Tot are căldură... zise el Silviei dând din cap. Ce-a spus doctorul aseară?

— A spus că să mai vadă... Vine şi astăzi. Trebue să vie acum.

— Dacă vrei să mai chemăm pe unul.

— De... cum credeţi.

— Eu... ce să cred? zise bĕtrânul, caşi cum ar fi voit să nu fie amestecat in trebile ei.

Era aşa: or de câte ori il lua numai pornirea firii sale, se da pe faţă omul bun şi inţelegĕtor al tuturor nevoilor lumii aceştia; dar indată ce avea vreme să se mai gândească, se inăsprea, căci bunătatea e bună tocmai pentrucă nu vrea să judece totul.

Insfirşit venì doctorul. După ce cercetă pe băiat cu deamĕnuntul, spuse că el indrăzneşte să creadă că e scăpat. Cu răbdare şi ingrijire se ese din multe greutăţi.

A doua şi a treia zi venì colonelul ear. Işi propunea să vo. 'ască Silviei de scopul venirii lui, negreşit cu totul in alţi termeni de cum era hotărit; dar, faţă cu sfiiciunea şi modestia ei, devenea şi el sfios.

Timpul insă trecea, şi cu insănătoşirea copilului reveneau toate indoelile şi proiectele bĕtrânului. Negreşit că realitatea, la Bucureşti, era cu totul altfel de cum şi-o inchipuise el şi schimbase mult din planurile lui, — dar era o altă realitate la Mălini, era Elencuţa, copilul lui sufletesc şi, mai mult decât atât, era dragostea fiului seu pentru dinsa, care trebuea să fie puternică ca el să ajungă a lăsa in aşa desăvirşită părăsire pe Silvia şi pe băiat. Şi, lucru curios, ceeace cu câteva zile mai inainte era semn bun, nepăsarea lui Constant pentru scrisorile de la Silvia, acuma devenise semn rĕu, — căci e totdeauna trist de-a te convinge că acela pe care-l iubeşti mai mult, fiul tĕu bunăoară, e un om fără inimă. Dar atunci bĕtrânul işi amintea cu plăcere de seara in care Constant ii făgăduise să vie la gară şi nu

venise. Era dovadă că se petrecuse in el o luptă puternică inainte de a-şi părăsì copilul. Fiindcă el se incredinţase, din toate lucrurile căte se pot observa in viaţa intimă, că copilul Silviei era cu adevĕrat copilul lui Constant.

Era prin urmare vinovat mai mult el, sau poate imprejurările.

Dar, insfirşit, trebuea eşit la un fel din această incurcătură, căruia ii zicea că este *ca la teatru*. Şi era in cele din urmă doritor să cunoască mai din scurt viaţa Silviei, care i se părea din ce in ce mai ciudată, mai cum se cade. Dinsa nu-i zisese o singură vorbă despre fiul seu, şi, lucru care mirâ pe bĕtrăn mai mult, fù bunul gust, cuviinţa cu care Silvia ascunsese portretele lui. O alta in locul ei le-ar fi intins tocmai atunci, ca să arate bĕtrănului interes şi dragoste.

— Eu aş vrea să plec, ii zise el in cea din urmă zi, şi doream... să vorbesc cu dumneata căte ceva...

Şi fiindcă Silvia tăcea, el adăogâ ca lămurire:

— Depeşa dumitale eu am primit-o. Fiul meu nu ştie nimic. E a dumitale, nu-i aşa? o intrebâ el scoţĕnd telegrama mototolită din buzunar.

— Da... respunse ea incet.

— Atunci, diseară ne putem vedea un minut?

— Cănd ziceţi dumneavoastră...

— Prea bine, diseară.

(Sfirşitul in numĕrul viitor).

DUILIU ZAMFIRESCU.

DIN ISTORIA BRESLELOR

Revoluţiunea franceză a urmărit rumperea tuturor legăturilor cari puteau să oprească avêntul individual; ea proclamâ şi realizâ afrancarea muncitorului, desfiinţănd *breslele (les jurandes et les maitrises)*. Pănă şi coaliţiunile de uvrieri erau proibite de revoluţiunea franţeză, in numele *libertăţii muncei.*

Astăzi cugetă altmintrelea *radicalismul* francez. Acesta a declarat şi pe toată zioa declară resboiu *individului* in numele *Statului* şi reclamă intervenţiunea acestuia, *tutela* lui in favorul colectivităţilor de muncitori. La 1789, acum o sută de ani, se desfiinţa *breasla* ca o stavilă la libertatea *individului meseriaş;* astăzi *grevele* de uvrieri, opresc munca *individului* in numele intereselor unor *corporaţiuni* estralegale. *Grevele*, cari au inceput şi pe la noi, impun incetarea de lucru chiar şi muncitorului căruia nu-i convine să nu lucreze...

Ceva este de invăţat din această luptă contrazicĕtoare a liberalismului modern, contra direcţiunii urmate de Revoluţiunea de la 1789. Această *luptă* cată să ne deştepte asupra necesităţii de-a studia ceva mai mult vechia constituţiune a *breslei*, spre a ne convinge dacă, da sau ba, era *breasla* o instituţiune contrarie adevĕratei libertăţi a muncei şi dacă, impăcată cu noua stare de lucruri, ea n'ar putea afla loc legiuit in coprinsul domniei celei mai mari *libertăţi...*

Guvernul actual, preocupat cu dreptul, de această intrebare plină de gravitate şi-a zis primul sĕu cuvênt, formulănd un proiect de lege relativ la corporaţiuni.

Eu nu-mi propun aci (ceeace nu-mi ingădue cadrul a-

cestei foi) nici de-a apăra, nici de-a critica lucrarea guvernului, dar nu pot să nu recunosc cel puţin oportunitatea lucrării lui şi vin deci să-mi arăt părerea de bine că, revenindu-se la un mai de inţeles şi binefăcĕtor cuprins al vorbei «*libertate*», avem să vedem realisăndu-se ăncă una din dorinţile exprimate, la propunerea mea, de adunarea consultativă din Iaşi de la 1863(1).

1) Sunt puţini din cetitorii mei cari ştiu astăzi, ce a fost acea adunare. Să inregistrez dar aci, pentru trebuinţa viitorilor istorici ai stării noastre economice, căteva informaţiuni despre acea adunare.

Erau in Iaşi mari nemulţumiri, produse fireşte prin faptul strămutării definitive la Bucureşti a autorităţilor superioare. Nemulţumiţii credeau că soarta Iaşilor s'ar imbunătăţi prin aşezarea acolo a Curţii de Casaţiune şi petiţiuni in acest sens se trimiserĕ lui Vodă-Cuza şi Camerei. Un contracurent, provocat de unioniştii sinceri, fù produs in Iaşi. Acesta probâ că Iaşii n'au a căştiga nimica din reşedinţa in ei a Curţii de Casaţiune, ci numai că Iaşilor li se cuvin imbunătăţiri mai reale şi mai mari. Guvernul din Bucureşti favorisâ acest curent şi in Noemvrie 1863 (acum 25 ani tocmai) prin decret domnesc convocâ, la mitropolie, o adunare mare, zisă «*Comisiune inaltă*», compusă din toate treptele societăţii Iaşene, cu misiunea a formula cererile de imbunătăţiri ale Iaşilor. Subsemnatul au avut onoarea să redacteze procesul verbal ultim al *Comisiunei inalte*, conţinĕnd dorinţile Iaşilor.

Intre aceste dorinţi, după lungi şi interesante desbateri, *Comisiunea inaltă* a inscris şi pe cea următoare:

Art. 3 «Stavilirea evreilor de la comerciul mic de piaţă şi de strade, măncări, bĕuturi etc., conform celor stipulate chiar in Regulamentul organic. Această cestiune e de viaţă sau de moarte pentru comerciul ce a mai remas neinstrăinat din mănile Romănilor.

Art. 4 «Respectarea pe căt mai mult, tocmai in inţelesul propunerii de mai de sus, a vechilor aşezăminte ale corporaţiunilor industriale. Subsemnaţii sunt departe de-a voì să manţină in patria lor şi in special in Iaşi, vechile şi astăzi neposibile instituţiuni ale evului de mijloc, dar in casul special in care se află acest oraş, inundat, copleşit de evrei, supuşi străini şi fără nicio legătură cu ţara, subsemnaţii nu vĕd salvarea măcar a ce a mai remas din vechiul comerciu şi din altădată desvoltata industrie naţională, decăt prin grabnica luare in consideraţiune a aşezămintelor şi a imunităţilor corporaţiunilor (breslelor), dobăndite de ele de la inţelepciunea şi prevederea a mulţi din glorioşii noştri domni».

Eată dar că ăncă la 1863 Noemvrie, se găseau in Iaşi, chiar *liberali*, cari inţelegeau nevoia de care azi ţine seamă d. P. P. Carp.

V. A. U.

Am cugetat că era de datoria noastră, a scormonitorilor in archivele trecutului ţărilor române, să publicăm la un loc vechile documente inedite sau deja editate, cari se refer la intrebarea ce se agită, a *breslelor*. Cu asemenea publicaţiuni se vor inlesnì studiile economiştilor noştri asupra unei cestiuni care s'a impus atenţiunii publice, in cele din urmă, prin proiectul de lege al actualului guvern.

Cred că este util să pun in fruntea documentelor, formulate conclusiunile la care dă naştere cetirea acelor documinte.

*

Vechimea breslelor.

Nu am intilnit până astăzi documente originale constatănd vechimea vreunei bresle mai dincolo de inceputul secolului al XVI-lea, dar neindoios că instituţiunea breslei este cu mult mai veche, de oarece in hrisoave de la Petru Rareş se pomeneşte de drepturile breslelor date lor de «fericiţii domni» de mai dinainte.

Federaţiune de bresle. Există intre hărtiile episcopiei de Roman actul federaţiunii breslelor: abagierii, blănarii, croitorii, bărbierii şi cojocarii din 1725 Decemvrie 28. (Vezi scrierea despre episcopia Roman de P. S. Melchisedec la numele lui Atanasie).

Legătura breslelor intre ele s'a făcut in faţa lui Atanasie episcop Romanului şi fără nicio altă intervenire a vreunei autorităţi civile. Asemene federare de bresle se făcea acolo unde numĕrul meşterilor de fiecare specialitate nu era destul de mare, ca singuri să poarte sarcinele breslei. In Iaşi au stat mult timp unite breslele talpalarilor şi acea a ciobotarilor. Când se vede că s'au inmulţit ciobotarii de ajuns ca să remănă singuri, ei cerurĕ mitropolitului Gavril să fie invoiţi a se constituì in bresle deosebite.

Este de notat că breasla ciobotarilor, in Iaşi, nu este aceeaşi cu breasla *cismarilor*. Catastivul din 1767 Noemvrie 9 care in original se află in mănele d-lui Teodor Codrescu, din Iaşi, dispune la articolul 16, că: «*cismarii să-şi păzească*

cismăria, cum şi ciobotarii ciobotăria, să nu aibă voie a lucra teletin sau iminei sau opinci, nici să vêndă, după cum au fost din veac, ear de vor indrăznì vreunii, să se certe şi să se globească, ear ciobotarii să fie volnici a cumpĕra pei, păzind a sa rănduealǎ».

Prin alt articol (9) se dispune că: «*ciobotarii să fie volnici a lucra şi talpălăria, după cartea gospod, după obiceiul vechiu*».

Federatele bresle işi aleg o zi de praznic comun (la Roman era acea a Sf. Arhangeli Mihail şi Gavril) şi se leagă să serbeze acea zi «*ospĕtănd săracii şi mişeii şi străinii* şi să-i adăpe să zică bogdaprosti, să fie primit pentru sufletul morţilor, părinţilor, a moşilor şi strămoşilor şi a reposaţilor fraţi şi fii şi fiice şi nepoţi şi a strănepoţilor şi a celor ce intăresc şi miluesc şi ajutoresc la praznic, cine cu căt se indură». Breasla calicilor din Roman aveau de zi de praznic: *S-ta Parachiva*. Asemene breasla *pogribacilor*. Ciobotarii din Iaşi prăznuiau *Inălţarea Domnului*. etc.

«*Fraţii*» adecă membrii breslelor federate se leagă a da căte un ort bătut şi căteo litră ceară şi căte patru colaci.

Federaţiunea această a *breslelor* se făcea spre a uşura darea cătră cutia breslei şi pentru intreţinerea bisericei breslei şi celelalte spese de administraţie a breslei. De sigur că se urmărea şi alt scop prin federare, căci in condica de la 1725 vedem că fraţii tuturor breslelor se leagă a manţine neatinse drepturile breslelor: «*ear care ar mai trage dintru obiceiul breslei, sau să le facă alte obiceiuri care n'au fost pănă acum, să fie subt blăstem*»...

Şi ceva mai sus se zicea: «*Ear care staroste sau care din fraţi vor vrea să strice obiceiurile breslei, acela staroste şi acei fraţi să fie blăstemaţi de Domnul Dumnezeu* etc.».. (urmează blăstemul cel mare).

Autonomia breslei. — Breasla nu stătea sub puterea autorităţilor civile ale ţării. Ea a fost in secolii anteriori de sine stătătoare. Chiar judecăţile dintre breslaşi, ba chiar judecata dintre un breslaş cu muierea lui, se făcea numai inaintea starostelui respectiv. Actul federaţiunii din 1725 zice: «*Aşiş-*

derea părcălabii sau alţi dintre judeţele mireneşti, care s'ar amesteca intru judecăţile starostelui, ca să strice obiceiurile breslei şi aceia ăncă să fie legaţi subt tot blăstemul»...

Şi aiurea, acest act dispune că : «*fraţii când se vor sfădì cu vre-un om ce nu este de breaslă... să nu aibă a merge la judeţ* (mirenesc) *fără de ştirea starostelui, ear de vor merge fără ştirea starostelui, pre acei fraţi să-i certe starostele şì să-i globească pre obiceiu*».

Catastivul breslei *mişeilor* din Roman dispune că: «*nime din judecătorii lumeşti, din boeri, să nu aibă voie a judeca sau a globì, sau a certa pre staroste, nici pre mişei, fără numai singur Preasfinţitul părintele de la St. Episcopie de Roman....*» «*Carele din mişei va merge la alt judeţ şi nu va merge la starostele, să fie pedepsit cu 100 de toiage*».

Catastivul ciobotarilor din Iaşi dispune la art. 11, că: «*carele din meşteri va fi greşit adecă va fi de judecată, să nu aibă a merge pe la alte judeţe ci să-i judece starostele cu breslaşii; ear de va avea vină grea să vină la St. Mitropolie*».

Nici chiar femeea fratelui din breaslă nu are voie să sustragă pre bărbatul sĕu de la judeţul starostelui, subt pedeapsă «*să ia şi ea parte* (la globire) *dimpreună cu bărbatul*».

Singurul apel ce condica de bresle permitea «*fraţilor*», era la capul bisericei (Mitropolit sau Episcop) şi numai in casul de neinţelegere cu starostele: «*Aşişderea de va greşì intru ceva starostele fraţilor, să nu aibă voie fraţii a certa ei singuri sau a globì, nici să aibă voie a şi intreba la judeţul mirenesc ci numai la Sînţia Sa Părintele Episcop şi Sfinţia Sa Părintele il va certa şi-l va globì după cum ii va fi vina. Ear de-l vor trage fraţii pre staroste la judeţ mirenesc fără de ştirea Sfinţiei Sale Părintelui, Părintele să certe pe fraţi pentru vina aceasta*».

Starostele. — Dreptul de a-şi alege starostele este inscris in toate catastişele de bresle ce mi-a venit până astăzi la mână. Recunoaşterea starostelui o inscriea mai apoi capul bisericei in catastiş, subt semnătura sa, cu sau fără sigiliul bisericei. Breslele federate işi alegeau numai un staroste.

In catastivul de la Roman se zice că: «*pre cine va alege Dumnezeu şi Maica Precista şi sfinţii slăviţi Mihail şi Gavril şi fraţii să fie staroste, un frate din fraţi, să aibă cinste starostele de la toţi fraţii şi de la bětrăni şi de la tineri, ca un mai mare al lor şi cap breslei; nime să nu aibă voie a intoarce cuvěntul starostelui sau a-l sudui, sau a-i zice cuvinte de scandal. Ear care frate nu va veghea voia starostelui, ce-i va intoarce cuvintele sau il va sudui, pre acel frate să-l certe starostele cu toţi fraţii şi să-l globească cu mare gloabă. Certarea aceluia să-i fie 100 toiage şi gloaba 5 lei*».

Catastivul ciobotarilor din Iaşi zice: «Pe starostele ce va fi, toţi să-l cinstească şi să-l asculte, ear cine va necinstì pe staroste şi nu va asculta de dinsul, să aibă a-l globì starostele».

Catastivul mişeilor din Roman zice că: «Cine va sărì la starostele, gloabă trei taleri şi 100 de toiage. Cine va da o palmă unul altuia, gloabă 15 costande şi 50 de toiage. Carele din cei tineri nu va veghea voia celor mai bětrăni, 50 de toiage.»

Şi mai departe:

«Aşişderea fiecare din fraţi este dator a asculta pe starostele şi a slujì; ori unde il va trimite indată să meargă».

«Cănd va trimite starostele pre fraţi la fratele cel greşit să-l aducă, datori sunt fraţii cei trimeşi să meargă să-l aducă şi de nu va vrea să vie binişor, să-l aducă şi fără de voia lui, cum nu va poftì. Şi femeea lui, sau feciorii lui, sau rudeniile lui să nu aibă voie a sărì pe porunca starostelui să scoată pre acel vinovat; ear cine va sărì, să iea certare şi gloabă».

Aiurea, in acestaş catastiv din Roman, vedem că starostelui se recunoştea şi dreptul de-a lua *zăloage*, trimiţěnd să le ia de la fraţi, cari se leagă a nu se opune de a-l da. In catastivul ciobotarilor din Iaşi se dispune că poruncile domneşti cari privesc pe vreun meşter să fie adresate la staroste şi că numai starostele are dreptul să certe şi să globească, după asemene poruncă.

Ucenicii. Fără voia starostelui nici un frate nu poate primì *ucenic* «ear de va primì ucenic fără voia starostelui, să-l globească starostele pre acel meşter şi gloaba să-i fie: căte zile a fi slujit acel ucenic, aţăţia orţi să dea.

Catastivul ciobotarilor din Iaşi dispune că: «care ucenic va avea a se băga la meşter, să aibă a venì la starostele cu stăpănul sĕu şi să se tocmească dinaintea starostelui şi a meşterilor şi după ce se va tocmì ucenicul să dea meşterul un ort starostelui şi tuturor meşterilor.

«Pre ucenicul ce-l va momì alt meşter şi va fugì de la stăpănul sĕu, să aibă starostele a globì pre meşterul acela ce va momì pre ucenic şi ucenicul să se certe. Meşterul ce l'ar fi momit să dea gloabă trei lei.

«Ucenicul se va tocmì trei ani la stăpănul sĕu. După ce va implinì trei ani să mai slujască jumĕtate an şi să-i dea ucenicului trei lei simbria lui.»

Asociaţiuni. Orice asociaţiune la nescareva negoţ intre meşter cu meşter să fie pururea cu ştirea starostelui, sub pedeapsă de globire.

Admiterea in breaslă. Intrarea in breaslă a unui meşter «*care ar venì şi s'ar aşăza*» urma să se facă cu autorisaţiunea starostelui şi plătind la cutia stărostiei căte doi lei «precum au fost obiceiul din veac.»

Dări. Blănarii, băibărăcarii, cojocarii şi abagierii locali plăteau de fiecare dugheană, in plus, la stărostie, căte doi orţi.

Ciobotari străini de veneau in Iaşi, erau admişi, ca şi ucenicii locali cari voiau să ească meşteri deosebi, dar erau datori, zice catastivul ciobotarilor din Iaşi, «*să meargă la starostele şi la breslaşi ca să ceae voie dănd şi barbanţia cinci lei cu plocon cu tot*».

Cine era fecior de meşter local, «*ştiut de ceilalţi, acela işi dă barbanţia doi lei şi jumĕtate cu poclon cu tot*».

Asemene taxa de admisiune in breaslă este mai redusă pentru fiii breslaşilor cari sunt de loc. Aceştia aveau a da numai căte un leu *bărbanţia*.

Nici un meşter care n'ar fi dând *bărbanţie* la stărostie, adecă care n'a fost primit «*frate*» in breaslă, n'avea voie să

lucreze ca meşter, sub simpla pedeapsă: «*care n'ar înțelege, să fie sub blăstemul ce scrie in catastiv*».

In catastivul breslelor federate din Roman, vedem din cuprinsul intăriturii Episcopului *Ioanichie*, cum că: «acum de doi, trei ani necăutăndu-se aceste bresle, s'au ridicat căţiva meşteri tineri, alţii de aiurea veniţi şi nu bagă seamă pe starostele de breaslă şi se strică şi obiceiul praznicului ce făcea la zioa sfinţilor şi marilor voevozi cereşti Mihail şi Gavril, din pricina nesupunerii meşterilor, pentru care au venit inaintea noastră Ioan sin Istîneţu starostele şi cu toată breasla din tërg din Roman: blănari, abageri, croitori, bărbieri şi cojocari, poftind ca să li se innoească catastivul, deci şi noi le-am innoit şi le-am intărit catastivul lor cu iscălitura noastră şi cu pecetea S-tei Episcopii, ca să aibă a urma şi asculta toţi meşterii de starostele lor, după toate ponturile căte arată mai sus, la răndul lor; ear care n'ar vrea să dea ascultare să aibă starostele a-l certa pe obiceiul lor şi nimeni să nu indrăznească a strica breasla lor».

In federaţiunea de bresle din Roman nu au fost admişi (se vede ca nevrednici) două feluri de oameni, cari continuarĕ a face breasla lor a parte. Aceştia furĕ calicii sau *mişeii* şi *cioclii* sau *pogribacii*.

Catastivul breslei *mişeilor* din Roman este renoit sub» *Iω* Mih. Racoviţă vv. Breasla de *mişei* din Iaşi era mult mai vechie. Primăria de Iaşi păstrează actele acelor bresle, din care se vede că Petru Rareş, a donat locul din mahalaoa şi astăzi zisă a calicimii (sub Academie şi Talpalari) pentru locuinţa *fraţilor* din breasla calicilor.

Breasla *pogribacilor* şi-au renoit catastivul lor la 1699 sub Antioh-Vodă, care le-a intărit „привилiа *precum au fost din veci*» (1).

1) Intre obligaţiunile breslei pogribacilor era şi aceea de-a ingropa pe cei săraci şi mai virtos pe cei *străini* şi *nemernici*, cari nu vor avea pre nimeni să-i grijească la moartea lor... Aşişderea şi pentru oamenii cari vor fi de peire cu invăţătura Domniei şi le vor tăia capetele la locul cel de perzare, ca să aibă a-i străjuì pănă a treia zi şi a treia zi să-i ingroape şi pe alţii cari vor peri in tĕrg in Roman...» Numai pe ţigani sunt scutiţi pogribacii de a-i ingropa!

*

Ne remăne să vedem, cum prin catastivele constitutive ale breslelor, se acordau disposiţiuni protectoare industriei ori comerciului.

Negreşit că pentru asemenea observaţiuni nu vom recurge la catastivele *mişeilor* ori al *pogribacilor* din Roman, deşi cestor din urmă Domnia le acorda unele favoruri, precum scutiri de toate dările şi angariile, ca ei să aibă grija de trebile pogribaniei.

Catastivul *ciobotarilor* şi un numĕr de hrisoave domneşti ce posedem, ne vor lămurì deajuns cum instituţiunea *breslei* avea de scop, intre altele, şi aceea ce azi numim *protecţionismul* in materie de industrie şi comerţ.

Să analizăm aceste documente.

Catastivul ciobotarilor.

Art. 5 din catastiv pune o dare mai mare pentru acel meşter ciobotar care, fiind *străin*, va voì să se stabilească in Iaşi. Aici e vorba de meşterul venit in Iaşi din alt punct al ţării române.

Art. 6 pune la amendă, la «*heraie*» de un ort peste dările obicĭnuite pe Moldoveanul meşter care se va năimì la *Armean*.

Art. 7 isbeşte de o taxă de doi bani de părechia de ciobote ce va introduce in Iaşi *de aiurea* ca să le vĕndă in Iaşi. «Ear de va vinde pe ascuns, ciobotele acele să fie volnic starostele cu breslaşii să le ia toate să fie a breslei. Şi care meşter va cumpĕra pe ascuns, să fie de mare certare şi gloabă, precum a fost obiceiul din vechime.

O taxă de jumĕtate oca ceară la praznic sunt datori a plătì, şi meşterii cari, din alte tĕrguri, vor venì să cumpere marfă ciobote.

Incontra concurenţei ciobotarilor jidovi şi armeni se iau mĕsuri prin catastivul renoit la 1767 Noemvrie 9. Prin art. 15 se zice: «*Nici un meşter să nu aibă voie să vĕnză ciobote a Jidovului sau a Armeanului, ear care se va afla*

făcênd vicleşug, să se certe unul ca acela şi să dea cinci oca ceară la praznic».

Dacă Jidovilor şi Armenilor li se opreşte vênzarea in Iaşi de ciobote, li se invoieşte exportul insă şi vênzarea in alte părţi a ţării: «*ear Armenii şi Jidovii cari vor voì să cumpere ciobote, să fie volnici a cumpĕra cât de multe, insă voie să nu aibă a vinde aici* (in Iaşi) *alăturea cu ciobotarii, ci să le ducă la alte tĕrguri să le vênză; cum şi alţi neguţători* (adecă de alte neamuri V. A. U.) *asemene să urmeze. Ear de vor face vreunii indrăsneală să vênză in taină, unii ca aceia să se globească şi nicidecum să nu li se dea voie să vênză aici, fără decât numai breasla ciobotarilor să vênză ciobote aici*» (art. 13-le).

Pentru a protege pre ciobotarii români, catastivul breslei lor regulamentează *căvăfiile* şi le impune oarecare dări şi obligaţiuni. Aşa, *cavafii, cari cumpĕră şi vênd ciobote*, art. 4 zice, că ei «*să dea pol oca ceară la praznic din an in an, după obiceiul vechiu*».

La art. 12 se stipulează că «*ciobotarul care va vrea să se facă cavaf, să dea una oca ceară la praznic, ear carele din ciobotari se va face prin taină tovarăşi cu alt neguţător şi dovedindu se acel ciobotar, să dea cinci oca de ceară la praznic şi neguţătorul ce intră la tovărăşie cu ciobotarul earăş să se globească*».

In adevĕratul spirit al cooperaţiunii moderne sunt disposiţiuni in statutele breslei ciobotarilor din Iaşi, care tind a impedica monopolizarea muncei şi câştigului in anumite mâni. Aşa, de exemplu, se dispune că de oarece cavafii adună ciobote lucrate de alţii spre vênzare in dugheana lor, apoi ei să nu aibă voie a umbla pe la casele ciobotarilor arvonind marfa *fără de ştirea starostelui*. De ce? Pentrucă la art. 14 se hotăreşte că oricare meşter care ar primì de la neguţători o comandă de marfă, acela meşter să declare starostelui lucrul, ca starostele să orânduească la toţi ciobotarii ca fiecare să vênză câte puţintele ear nu numai *unul*. «*Ear de va face vreun meşteşug ca să vênză numai el şi să nu arate sta-*

rostelui şi celorlalţi breslaşi, acela meşter să fie de certare şi să dea şi una oca ceară la praznic».

*

Eată disposiţiuni, cari multora astăzi li se vor părea contrare nu mai ştiu căror libertăţi. Eu constat numai faptul, că graţie lor, ăncă la Domnia lui *Ion Sandu Sturza* in Moldova, se afla in Iaşi, numai Romăni, ciobotari 74(1) de indivizi. Căţi au mai remas astăzi sub beneficiul aşa ziselor libertăţi moderne? La 1820 erau in Bucureşti 787 de breslaşi romăni şi numai 127 ovrei şi 37 armeni. (Vezi lucrarea mea: O statistică din 1820. Şedinţa Acad., 17 Martie 1887).

N'aş fi drept dacă aş pune decăderea industriei numai pe socoteala rĕu inţelesei libertăţi. Chiar din catastivul ciobotarilor din Iaşi, vedem cum instituţiunea breslelor a fost isbită prin inovaţiuni de la 1820 incoace pănă la Regulament, carele acesta i-a dat lovitură fatală. Ioniţă Sturza Vodă, innoeşte catastivul breslei ciobotarilor la 1827 Noemvrie 17, dar modifică unele articole. Modificarea fatală este in nimicirea autonomiei breslei, desfiinţăndu-li-se dreptul de-a se folosì de apelul la mitropolit in casuri grave. Prin art. 10 din hrisovul lui Ioniţă Sturza, se dispune că «*Agia*» este instanţa de apel. Apoi interventiunea «*agiei*» a fost ruina breslaşilor, căci sunt la toată ocasiunea prădaţi şi maltrataţi... Aşa că mulţi din ei, ca să scape de trista situaţiune ce *agia* făcea administraţilor ei, de pe la 1827 incoace, işi lepădau naţionalitatea, se făceau supuşi străini!..

*

Neguţitorii formau şi ei bresle importante in trecut.

Căt de apreciat era neguţitorul la curtea domnilor din secolele anterioare, poate să ne arate hrisovul minunat al lui Dabija Vodă, care scutind de unele dări pre un neguţitor

1) Catastivul aduce nominal lista acestor 74 de *meşteri* ciobotari.

el numea *«al nostru bun prieten»*... Acelaş Domnitor publica scutiri de dări şi angarii tuturor neguţitorilor cari s'ar reintoarce in patrie, din cei fugiţi peste hotar *«de bogate nevoi»* ce fuseserĕ peste ţară...

Dar ce să mergem atăt de departe? Ce să amintim de tariful protector vamal de la 1761, ori de marea ceartă dintre Polonia şi Ghica Vodă din 1770 Martie, căci acesta impusese mult intrarea in Moldova a spirturilor poloneze, in favoarea velniţelor pămĕntene?.. Protecţionismul breslei comercianţilor se impune, ca un vechiu obiceiu, pănă şi domniilor fanariotice. Foarte instructiv este, din acest respect, hrisovul lui Ion Alex. Const. Moruzi VV. din 1792 Noemvrie 25. Negreşit că la data aceasta *breasla* a pierdut unele din vechile şi măntuitoarele privilegii, dar nu mai puţin *breasla* continuă a se bucura de scutiri mari şi de o organisaţiune specială.

Breslele neguţitoreşti după 1792 nu mai au judeţul starostelui lor, dar li se dă un jude superior, in visternicul ţărei *«car d. vel aga sau alţi zapcii să nu aibă a-i supĕra»*. (Vezi hrisovul de la Moise Moghilă pag. 49, Uricar T. II).

Deja in 1783 *Iō* Alexandru Constantin VV. prin hrisovul de reinoire a drepturilor breslei neguţitorilor, s'au nimicit mari drepturi ale *breslei*. Aşa i s'a impus staroste *«prin cercetarea şi alegerea d-sale vel vist.»*. Ănčă starostele *numit* de visternic are dreptul de a *judeca* pre breslaşi, dar putea oare fi independente judeţul unui om care atĕrna de visternicul ţării? (1)

---

1) *»Toate pricinile de judecăţi ce vor avea neguţitorii să aibă a le căuta starostele şi fruntaşii lor, să aibă* (apoi?) *să le caute şi să le hotărască d-lui vel vist. ce a fi după vreme...»*.

Această disposiţie se repetă in hrisovul de la 1793, Septemvrie 30 de la Ion Mih. Const. Şuţul VV. (ce dăm in intregime mai la vale, şi care este o inoire aproape identică a hrisovului de la 1792. — Asemenea in hrisovul de la 1795 Septemvrie, de la Alex. Calımach VV. Idem in hrisovul de la 1799 No. I, de la C. Alex. Ipsilant VV. — Idem hrisovul din 1801 Octomvrie 20 de la Alex. Nic. Şuţul VV. — Identic hrisovul din 1803 Iulie 30 de la Alex. Const. Moruzi VV. Aceste hrisoave le posedem in original.

Totuş ăncă la 1783 hrisovul in cestiune tot dispunea că: «*Orice poruncă gospod ar fi asupra breslei prin staroste să se implinească, ear zapcii să nu umble printre dinşii*».

Breslele au *ciauşul* lor, şi după 1792 scutit de tot birul visteriei pe capul sĕu. Numai ceauşul are dreptul să umble pintre breslaşii neguţitori, să stringă de la ei birul cătră visterie, «*ne amestecăndu-se alţi zapcii a umbla pintre dinşii pricinuindu-le supĕrare*».

Orice relaţiuni a Statului cu neguţitorii se dispune să fie prin mijlocirea numai a *ciauşului* lor, la care se va adresa vel visternic, pentru ca «orice poruncă gospod... *să se săvirşească* fără a nu fi supĕraţi (breslaşii) de alţi *zapcii*».

Deosebitele scutiri de bir acordate breslaşilor neguţitori *pămĕnteni* se pot vedea mai jos in insuş hrisovul ce analizăm. Destul e să spunem, că ei nu aveau a plătì statului nenumĕratele dări ce apăsa asupra ţăranului, ci numai 15 lei pe an de tot numele in douĕ rănduri, la St. Gheorghe şi St. Dumitru şi căte 5 parale de leu *răsura*. Dughenile lor aveau să dea la slujba *ajutorinţei* căte 25 lei lipscănia, căte 20 lei braşovenia şi blănăria şi 15 lei bogăsăria. Vamă la import aveau a plătì 3 la sută, «*după fatura ce vor avea*, ear cu *mai mult să nu se supere*».

Feciorii breslaşilor neguţitori şi calfele din dughene, holtei, nu au a plătì bir, nici argaţii lor. Cai de menzil, zaherea, salahori şi alte havalele ce erau pe alţi locuitori birnici ai ţării, nu isbeau pe breslaşii neguţitori. «*Oaspeţi pe la casele lor să nu se rănduească, nici aşternuturi sau arămuri să nu li se ia la sosire de mosafiri. Asemene şi la schimbarea Domnilor să nu fie supĕraţi cu cerere de redvane*».

Birul impus de visterie, chiar redus, nu era plătit la 1783 decăt prin «*cislă*» adecă proporţional cu starea breslaşilor. Cisla era iscălită de staroste şi de fruntaşii breslei. Isvodul acestei cisle il comunica stărostia visternicului, dar numai *ciauşul* breslei putea să stringă banii birului.

*

Cu mult superioare sunt mĕsurile de protecţiune acordate in 1783 breslaşilor neguţitori. Să amintim aci căteva din ele.

1) *Neguţitorii străini cari nu vor fi cu locuinţa aici in ţară şi vor aduce marfă, să le pue soroc pe căt se va socotì a fi cu caie şi pănă la acel soroc să aibă a-şi vinde marfa lor cu ridicata*, ear să nu aibă voie a-şi vinde *marfa lor cu cotul sau cu cumpĕna... afară din lucru ce este de măncare...»*

Deci protecţiune contra concurenţii străine.

Mai mult: neguţitorii străini cari aduc marfă de peste hotar şi or vinde-o cu ridicata, ori pe bani gata, ori pe datorie, sunt obligaţi, in 1783, sa dea jumĕtate leu la sută taxă la stărostia breslei. Din această jumĕtate leu, 30 de bani erau ai starostelui şi 30 bani ai *cutiei breslei.*

Altă disposiţiune oprea deschiderea a orice dugheană «*ca să neguţitorească cu marfă subţire*» fie de neguţitori pămĕnteni fie de armeni ori jidovi. Cu această disposiţiune se favoriza industria pămĕnteană, care dădea marfă groasă, de rănd.

Tot in favorul neguţitorilor stabiliţi prin oraşe se oprirĕ la 1783 «*desăgarii ce umblă cu marfă de vĕnd prin sate, fiindcă aduc impedicare la alişverişul neguţitorilor*».

Spre a impedica concurenţa neguţitorilor eterodocşi, hrisovul din 1783 oprea orice vĕnzare de marfă alta decăt cele ale măncării, in zilele de Duminică şi de cele 12 praznice impĕrăteşti.

*

In tot periodul de timp de la 1783, pănă la Regulamentul organic, imunităţile breslelor scad, se reduc. Prin hrisoavele, citate mai sus, din 1793, 1795, 1799 şi 1803, rolul mare, din trecut al starostelui se reduce şi creşte importanţa ceauşului, care, oricăt zic hrisoavele altfel, ajunge un adevĕ-

rat agent al visteriei. S'a sfirşit cu autonomia breslei, dar s'au pus din acele zile şi ţenchiu de impiedicare a prosperităţii comerciului şi industriei naţionale! Vie acum Regulamentul organic şi in puţini ani invasiunea evreilor şi in genere a comercianţilor şi meşterilor străini va copleşì comerciul şi industria naţională!

Regulamentul organic prin art. 61 (cap. III sect. I) desfiinţează multe din drepturile breslelor deşi, la anexa *p* pune ca principiu unul din vechile drepturi ale breslelor. Art. VIII de la titlul: *Clasa neguţitorilor*, şi art. XXI şi XXII de sub titlu: *Meseriaşii*, acordă neguţitorilor şi meseriaşilor dreptul de a avea bresle, ca in trecut, cu căte un staroste in frunte, ales de chiar breslaşi. Neguţitorilor, Regulamentul organic le acordă chiar prerogativa de asesori in tribunalul de comerciu şi de-a judeca afacerile de resortul acestuia, cum şi dreptul de a fi aleşi ca membri ai eforiei (municipalităţii), ba chiar şi deputaţi la obşteasca obicĭnuită adunare.

Mai mult ăncă: nimeni nu poate esercita o meserie decăt daca este inscris in condica breslei, şi daca a obţinut o *patentă de la guvern* (art. XXV).

Ce folos! Bune principii dar fără nici un resultat, căci prin art. XIV se dispune că nu mai sunt ţinuţi neguţitorii străini să facă numai comerciu *en gros*, ci li se invoeşte şi cel *de amĕnuntul.* Ca să fie inscris un străin in corporaţiune i se cere numai ca să plătească o patentă guvernului.

Apoi, cum aceste patente se dau prin staroste; cum, de altă parte, prin art. XXVIII se lasă in folosul breslei orice sume incasate pe patente noi, de la un recensemĕnt la altul, ceeace este un indemn pentru breaslă şi mai ales pentru nepricepuţi starosti de-a inscrie in breaslă căţi mai mulţi neguţitori şi meseriaşi spre a le lua patentele; cu asemene mijloc s'a deschis largă intrarea in breasle a străinilor, şi mai ales a *evreilor* şi s'a dobăndit fatalmente, la resultatul final: nimicirea breslei române in mai puţin de cincizeci de ani.

E timp să cugete economiştii noştri asupra acestor fapte. Nu e treaba mea să spun cum se poate impăca necesitatea protecţiunii meseriaşului şi a neguţitorului român faţă

cu cel străin din ţară, dar nu mai puţin nimeni din noi nu poate remănea indiferent faţă cu trecerea pe toată zioa mai mult, şi in Bucureşti, a comerciului din mănile Romănilor in ale evreilor. Fenomenul care s'au petrecut acum treizeci de ani in Moldova, se repetă, sub ochii noştri in Muntenia.

Caveant consules!

*

Din seria de documente ce promitem mai sus, aducem aci, numai douĕ şi anume:

1⁰. Estract din catastivul ciobotarilor din Iaşi, şi

2⁰. Hrisovul lui Alexandru Constantin VV. din 1783 Septemvrie, relativ la breasla neguţitorilor.

Celelalte documente vor intra in broşura ce se va scoate deosebită, impreună cu notele de mai sus.

1⁰. CATASTIVUL BRESLEI CIOBOTARILOR DIN IAŞI

(Proprietate a d-lui *T. Codrescu*)

F⁰. foarte lungăreţ şi ăngust. Legătura in forma de portofoliu, veche.

Acest catastiv important cuprinde următoarele acte şi lucrări:

1. Regulamentul breslei, renoit de Gavriil mitropolitul Moldovei la 1761 Noemvrie 9.

2. «Aici se pomenesc Domnii de la Dragoş Vodă la *Iω* Gregorie Alexandru Voevod».

3. Lista arhiepiscopilor pănă la mitropolitul Iacob.

4. Lista episcopilor.

5. Regulamentul semnat la 1814 Mai 30 de Veniamin mitropolitul.

6. Hrisovul renoitor dar modificător in parte aşezămĕntului breslei, dat de Ioniţă Sandul Sturdza VV. la 1827 Noemvrie 17.

7. Lista breslaşilor: «Aici se pomenesc toţi meşterii breslaşi ciobotari, cari au silit şi au renoit catastivul acesta».

8. Apoi lista celor cari au plătit «berbănţia» adecă darea de *frate*.

9. Infine insemnarea de numele starostilor de la 1771 Decemvrie 29, puţini ani după ce catastivul fusese renoit.

*

Eată primul act din catastiv, renoirea catastivului de la 1767 Noemvrie 9, a mitropolitului Gavriil.

«*† Gavriil cu mila lui Dumnezeu archiepiscop şi mitropolit Moldovei.* In zilele prea inălţatului şi de Hristos iubitorului Domnului nostru Gregorie Alexandru Ghica VV. cu mila lui Dumnezeu Domn ţării Moldovei, adunându-se la Sf. Mitropolie toţi ciobotarii din tĕrgul Iaşilor, au arătat către smerenia noastră, cum că, **mai nainte, din inceput,** fiind unită breasla lor cu breasla talpalarilor, au avut tot un catastiv aceste douĕ breasle; ear acum talpalarii şi-au despărţit breasla lor cu deosebit catastiv, pentru care şi ciobotarii au cerut ca să le *inoim catastivul cel vechiu*, intărind obiceiurile lor, care inşii au ales a le păzì şi a prăznuì praznicul Inălţării Domnului nostru Isus Hristos, **după cum au fost din vechime.**

Drept aceasta şi noi, vĕzĕnd dumnezeeasea rivnă a lor, socotind cumcă cererea lor este cu cale, **le-am inoit catastivul**, ca să fie păzită şi breasla lor, cum şi alte bresle, intărind obiceiurile ce le-au primit cu toţii, cari se vor insemna in catastivul acesta. a) Pe starostele ce va fi, toţi să-l cinstească şi să-l asculte, ear cine va necinstì pe starostele şi nu va asculta de dinsul să aibă a-l globì starostele cu ceilalţi meşteri. в) Care ucenic va avea a se băga la meşter să aibă a venì la starostele cu stăpânul sĕu şi să se tocmească dinaintea starostelui şi a meşterilor, şi după ce se va tocmì ucenicul, să dea *meşterul* un ort starostelui şi tuturor meşterilor. г) Pre ucenicul ce-l va momì alt meşter şi va fugì de la stăpânul sĕu, să aibă starostele a globì pe meşterul acela ce va momì pe ucenic şi ucenicul să se certe, ear acel meşter ce l'ar fi momit să dea gloabă trei lei. д) Ucenicul ce se va

tocmì trei ani la stăpănul sĕu, după ce va implinì acei trei ani, să mai slujească o jumĕtate an şi să-i dea ucenicului trei lei simbria lui. ϵ) *Care meşter străin va venì deaiurea şi va vrea să se aşeze aici in Iaşi cu breasla ciobotarilor, sau şi din ucenicii care va vrea să easă meşter deosebi, să aibă a merge la starostele şi la breslaşi ca să ceae voie dăndu-şi* Бърбънциа *cinci lei* cu poclon cu tot; ear acela carele va fi fecior de meşter ştiut de ceilalţi, acela să dea bărbănţia doi lei şi jumĕtate cu poclon cu tot.

ʐ) *Naimitul Moldovean, de se va băga la armean, să aibă a da herăia un ort ciobotarilor.*

з) *Cine va aduce ciobote de aiurea ca să vĕnză aici, să aibă a merge la starostele şi să-i dea poclonul doi bani de perechea de ciobote şi aşa să fie volnic a vinde. Ear de va vinde pe ascuns, ciobotele acele să fie volnic starostele cu meşterii să le ia toate, să fie a breslei, şi care meşter va cumpĕra pe ascuns, să fie de mare certare şi gloabă precum au fost obiceiul* **din vechime.** *Aşijderea şi meşterii care vor venì de printralte tĕrguri să cumpere marfă ciobote, să dea pol oca ceară la praznic.* и) Pentru *căvaşii* cari cumpĕră ciobote şi vĕnd, să dea pol oca ceară la praznic, din an in an, după *obiceiul vechiu.* ѳ) *Ciobotarii să fie volnici a lucra şi talpalaria,* **după cartea gospod, după cum le-au fost obiceiul din vechi.** ї) Când va venì poruncă domnească la starostele şi va merge la casa vreunui ciobotar, să aibă a asculta de porunca domnească şi de starostele să se certe şi să se globească.

аї) Carele din meşteri va fi greşit, adică va fi de judecată, să nu aibă a merge pe la alte judeţe, ci să-i judice starostele cu breslaşii; ear de va avea vină grea să vie aicea la Sta. Mitropolie. вї) *Ciobotarul care va vrea să se facă cavaf, să dea una oca ceară la praznic, ear carele din ciobotari se va face prin taină tovarăş cu alt neguţător şi dovedindu-se acela ciobotar, să dea cinci oca ceară la praznic şi negustorul ce intră la tovărăşie cu ciobotarul earăş să se globească.* гї) *Cavaful să nu aibă voie se umble pe la case arvonind marfă fără de ştirea starostelui şi a breslaşilor, ear armenii şi jidovii cari vor vrea să cumpere ciobote, să*

fie volnici a cumpěra căt de multe, insă voie să nu aibă a vinde aicea alăturea cu ciobotarii, ci să le ducă la alte těrguri să le věndă: cum şi alţi neguţitori asemene să urmeze; ear de vor face vreunii indrăsneala să věndă cu taină, unii ca aceia să se globească şi nicidecum sà nu li se dea voie să věndă aici, fără decăt numai breasla ciobotarilor să věndă ciobote aici.

ді) *Neguţitorii străini ce vor vrea să cumpere, la care meşter vor merge, acela meşter să meargă să arate starostelui şi starostele să orănduească la toţi căte puţintele să věndă, ear nu numai unul; ear de va face vreun meşteşug ca să věndă numai el, şi să nu arăte starostelui şi celorlalţi breslaşi, acela meşter să fie de certare şi să dea şi cinci oca ceară la praznic.*

єї) *Nici un meşter să nu aibă voie să věndă ciobote a jidovului sau a armeanului, ear care se va afla făcěnd vicleşug, să se certe unul ca acela, şi să dea cinci oca ceară la praznic.*

ζї) *Cismarii să-şi păzească cismăria, cum şi ciobotarii ciobotăria, să nu aibă voie a lucra teletin sau iminii, sau opinci, nici să věndă,* **după cum au fost din veac,** *ear ciobotarii să fie volnici a cumpěra piei păzind a sa rănduială.*

Aceste bune obiceiuri ce s'au aşăzat mai sus in catastivul acesta, precum au legat si au intărit **alţi preosfinţiţi rěposaţi mitropoliţi ce au fost naintea noastră**, şi noi intărim si legăm; nimenea din starosti *ce vor fi, sau dintralţi breslaşi, să nu strice aşezarea aceasta şi obiceiurile lor, niciodată in veci, ci mai virtos să intărească fieşte carele pentru a sa vecinică pomenire.* (urmează blăstěmul pentru cei ce vor strica lucrul). Iaşi 1767 Noemvrie 9.

2°. DOCUMENT.*)

Pergament mare preste un cot, impodobit cu aur şi colori. Cu ghirlande de trandafir coloraţi, imprejur.

«Cu mila lui Dumnezeu *Иω* Alexandru Constantin VV. Domn ţării Moldovei.

*) Semnul | arată lungimea rěndului pe original, iar * este o podoabă aurită.

Din legiuirile şi aşezările * oblăduitorilor şi ocărmuitorilor de noroade * a celor ce au silit şi au voit să intărească şi să impodobească cu fericite şi temeinici răndueli *| starea ţărilor să poată inţelege că totdeauna rănduiala ce s'au căzut să aibă cei ce neguţitoresc sau socotit a fi unul din cele mai trebuincioase aşezăměnturi * spre impodo|bire şi indestulare unui norod nefiind nicio indoială la mijloc, că negoţul nu numai că aduce lesnire la cele trebuincioase a vieţei omeneşti, ci mai virtos inmulţeşte şi adauge bişug| şi indestulare la toate * Asemene dar şi Domnia mea poftim a ne arăta următori oblăduitorilor acelor ce au voit să păzească şi să impodobească starea ţărei acestia *| cu rănduelile ce s'au cunoscut a fi spre folosul tuturor de obştie * După ce din mila lui Dumnezeu m'au miluit cu stepena Domniei acestei ţări, m'am aflat fără preget cu toată| virtutea, silinţă şi purtare de grije spre implinirea dorinţei acestia şi nu numai căte am aflat a fi de folos le-am intărit * ci incă şi multe bunătăţi cuviincioase am adaos, după cum prin faptă s'au arătat|; deosebit de altele luat'am aminte şi pentru breasla neguţitorilor din Iaşi * cărora nu numai cele (челн) ce li s'au cuprins prin hrisoavele vechi ce au de la alţi luminaţi Domni le-am intărit * ci ăncă am şi mai adaos cele ce s'au găsit a fi cu cale spre aşezare şi a lor intemeieri şi iată printr'acest domnesc al nostru hrisov * hotărim: * Toţi neguţătorii ce dau dajde şi sunt in izvodu visteriei cu pecete gospod cum şi alţii| cari se vor mai pune avěnd revaşile d-sale vel vist. care va fi după vremi, spre incredinţare că este dajdea lor cu neguţătorii socotindu-se unul cu altul căte un leu şasezeci şi şapte bani, banii visteriei şi căte paisprezece parale| de leu obicĭnuita răsură. după cisla ce-şi vor face ei in deei pe stare şi putinţa fieştecăruia * După care cislă să dea izvod la visterie iscălit de starostele şi de căţiva fruntaşi ai neguţătorilor arătăndu-ne fieştecare anume cu porec|la lui şi la ce loc se află şezětor şi după acel izvod vor da intr'un an *unsprezece* dăjdi, adecă şease dăjdi pe una pol lună o dajde şi trei dăjdii la vremea ajutorinţei de iarnă, şi douě dajdii la ajutorul cheltu|elilor visteriei ce se ia vara * ear mai mult de

dajdile arătate să nu se supere * Feciorii de neguţători neinsuraţi cari nu vor avea dughenile lor şi vor fi şezětori in casă cu părinţii lor să nu se supere (сѫпири) cu dajde, ear viind la| virstă şi căsătorindu-se, sau avěnd dughenile lor ori alt alişveriş osebit de părinţii lor, atunci să se aşeze cu dajde la breasla neguţătorilor, sporindu-se şi suma banilor căte un leu şasezeci şi şeapte bani de nume|* Calfele ce slujesc pe la dughenile neguţătorilor, cari vor fi holtei * să nu se supere cu birul de către nimeni, ear insurăndu-se sau eşind osebiţi cu dughenele lor, atunci să se pue la bir, la rănduiala ce li se va cădea * Pe tot anul| odată, să aibă purtare de grijă d-lui vel vist. să facă cercetare izvodului de numele tuturor neguţătorilor şi căte nume vor fi să še adaoge sau să se scoată, prin ştirea Domniei mele se vor pune sau se vor scoate * Socotindu-se de nume *|. căte un leu 67 bani * La strinsul banilor nimeni să nu se amestece fără numai ceauşul lor * Desetina să plătească de zece bucate un leu vechiu şi căte zece bani vechi de cruce răsură * Breasla aceasta a neguţătorilor| să aibă şi staroste prin cercetare şi alegerea d-sale vel vist., care staroste să fie scutit de toate dările şi să aibă şi patru oameni străini cari earăş să fie scutiţi de toate dările ca să-i fie de trimes a chema pe neguţători| cari vor avea pricini ei in de ei * şi deosebit să aibă starostele a scutì la vremea desetinei *una sută* stupi şi la vedrărit *una sută* vedre vin şi la goştină *una sută* oi şi *doi* liudi scutelnici cari să fie in izvodul scutelnicilor, cu pecete gospod * Toate pricinile de judecăţi ce vor avea neguţătorii să aibă a le căuta starostele şi fruntaşii lor, să aibă să le caute şi să le hotărască d-lui vel vist. ce a fi după vremi după vechiul obiceiu * Doi cari vor avea pricină de judecată| şi se va căuta pricina lor de starostele să dea implineală la una sută lei cinci lei pe banii ce a remăne să dea un neguţător la altul dintr'acei ce se vor judeca, din cari doi pol lei să fie venit starostelui, ear doi pol lei să se pue la cutie *| Ear de se vor implinì prin marafetul vatavului de aprozi, să dea implinială acei neguţători zece la sută, din cari nouě părţi să fie a vatavului şi o

parte a starostelui * Orice porunci gospod ar fi asupra breslei, prin| staroste să se impliniască, ear zapcii să nu umble printre dinşii * Neguţătorii străini cari nu vor fi cu locuinţa aici in ţară şi vor aduce marfă, să le pue soroc pe căt se va socotì a fi cu cale şi pĕr la acel soroc să aibă a-şi vinde marfa lor cu ridicata, ear să nu aibă voie a-şi vinde| marfa lor cu cotul sau cu cumpăna, ci să o vĕnză cu ridicata, afară din lucru ce este de măncare * care acele lucruri de ale măncării să le vĕnză cum o putea * Căţi neguţători| străini vor aduce marfă şi or vinde-o cu ridicata ori pe bani gata sau pe datorie, toţi acei să dea la una sută lei jumĕtate leu, din care trei din bani să fie a starostelui şi trei din bani să se puie la cutie *| Starostele să aibă voie a cerca toate dughenile ca să vĕnză cu cot şi cu cumpănă dreaptă şi oricare se va afla cu cot şi cu cumpănă vicleană să plătească gloabă cinci lei sau oricăt se va găsì cu cale de fruntaşi * Care şi| dintr'acea gloabă asemine pe jumĕtate să fie a starostelui şi pe jumĕtate să se puie la cutie *| Un neguţător de va zice cuvĕnt de necinste asupra altui neguţător să se globească, ear care va ridica măna mai cu mari pedepse| după cum vor găsì cu cale şi vor hotărì fruntaşii; din care gloabă jumĕtate să fie a starostelui şi jumĕtate să se puie la cutie * şi din banii ce se vor stringe la cutie să aibă a se ajuta pre cei cuprinşi de nevoe şi de sărăcie, dăndu-li-se| pe căt se va găsì cu cale de staroste şi fruntaşi, insă prin ştirea breslei * Şi cutia să fie in sama starostelui şi doi trei din fruntaşii breslei cari să ţie şi izvod iscălit de căţi bani se vor stringe şi căţi se vor da * Fără ştirea starostelui şi a fruntaşilor nimeni să nu fie volnic a deschide dughiană ca să neguţătorească cu marfă subţire care vĕnd neguţătorii dughengii, nici din pămĕnteni nici din armeni, nici din jidovi * Abăgerii baibăracarii| rachierii, bacalii şi alte esnafuri să nu fie volnici a vinde prin dughenile lor marfă subţire care vĕnd neguţătorii dughengii * ci numai marfa care este de trebuinţa lor să ţie şi să vĕndă prin dughenile lor * Desăgarii ce um|blă cu marfă de vĕnd prin sate, fiindcă aduc şi impedicare la alişverişul neguţătorilor

şi pricinuesc şi păgubire vamei gospod, făcĕnd tot felul de meşteşuguri de ascund marfa de vamă, să fie opriţi de-a nu mai umbla cu marfă să vĕnză prin sate, ci aşezăndu-se prin tĕrguri să aibă voea a neguţătorì * ear pe la iarmaroace să nu fie opriţi, ci să aibă voie a duce şi a vinde marfa lor * Duminicile şi la 12 praznice impĕrăteşti să nu fie volnici a deschide dughenile şi a vinde orice fel de marfă, ci numai lucru ce va fi de măncare, nefiind opriţi să aibă voie a vinde * De se va intimpla vreodată a se rănduì cai de menzil şi zahere, breasla neguţătorilor să nu fie supĕrată nici cu menzăl, nici cu zahere, nici cu alte angării * Oaspeţi prin casele neguţătorilor să nu găzduească. Nici aşternuturi sau arămuri să nu li să ia pentru musafiri * K (20) bani ce se lua in vremea trecută de la neguţători de tot pogonul de vie ce avea la Odobeşti, numindu-se pentru vadra domnească, fiind acea dare mai dinainte ridicată, să nu se supere nici să dea nimĕrui nimica subt acele nume dare * Deci dar poruncim Domnia mea tuturor ca să urmeze şi nestrămutat de către toţi să se păzească intocmai toate cele ce se coprind in hrisovul acesta * Şi poftim Domnia mea şi pre alţi luminaţi Domni cari din mila lui Dumnezeu se vor rănduì in urma noastră cu domnie la această pravoslavnică ţară, să nu strice această aşezare, ci mai virtos să intărească pentru a domniilor sale vecinică pomenire * Spre aceasta este credinţa a insumi Domnia mea *Hω̃* Alexandru Constantin VV. şi credinţa a prea iubit fiul Domniei mele Constantin Voevod şi credinţa a cinstiţi şi credincioşi boeri Divanului Domniei mele *Dumnealor*: * Dimitrie Sturza vel Log. de ţara de jos. * Gheorghie Sturza vel Log. de ţara de sus. * Stefan Sturza vel Vorn. * Lascaraki Roset vel Vorn. * Gheorgaki Ghica vel Vorn. * Atanasie Ramadan vel Vorn. * Costaki Roset Hetman. * Iancul Caragea vel Vorn. * Alexie Mişolu vel Post. * Matei Cantacozino vel Vist. * Alexandru Hangeri vel Agă. * Costake Grecianu vel Spăt. * Manolaki Konaki vel Ban. * Vasile Roset vel Comis * Grigoraş Sturza vel Căminar. * Mihalaki Kostaki vel Post. * Dumitrake Sturza vel Serdar. * Antohie Jora vel Stoln. * şi credinţa a

tuturor boerilor Domniei mele mari şi mici. *Scrisu-s'au hrisovul acesta la scaunul Domniei mele in oraşul Iaşi intru cea intăi domnie a noastră la Moldavia la al doilea an, de Iordaki Lozinski ot Vist.* Leat 1783 Sept.

Numele lui Vodă deoparte şi de alta, in litere de aur.	Doi lei de aur cu coadele cărligate, cu limbi roşii, scoase, ţin un prosop pe care a semnat Vodă şi s'a pus sigilul ţării roş cu armele ambelor ţări.	Matei Canta vel Vistier procitok. S'au trecut in Condica Vist.: *Iordaki Log. ot Vistier.*

Acest document, care-l posed eu in original, este, deşi cu unele erori, publicat in escelenta colecţiune a amicului meu d. Teodor Codrescu, in Uricariu T. II p. 37.

V. A. URECHIĂ.

UN INCIDENT LINGUISTIC

(DESPRE DECLINAREA A II-a ROMÂNĂ)

Declinarea a II-a s'a considerat totdeauna ca pagina cea mai intunecoasă a gramaticei române. Ea constitue o dificultate nu numai pentru străinii cari vreau să inveţe limba noastră, dar pare a infrunta orice clasificare sistematică.(1) In adevĕr ne aflăm faţă in faţă cu trei deosebite forme ale pluralului (i, e, uri) fără ca gramaticii să ne dea desluşire care anume cuvinte primesc cutare sau cutare terminaţiune şi de ce nu alta.

Manualele existente se mulţumesc a numì declinarea a II-a «mixtă» spunĕnd că formele pluralului ale substantivelor de această categorià se pot invăţa numai din practică. Această explicare imi face efectul unui maestru de inotare care drept lecţie ar apuca, pe neştiute, pe elevul sĕu de umeri şi l'ar arunca intr'o apă profundă.

Sunt, in adevĕr, elemente in orice limbă pe care teoria unei simple gramatici, nu le poate cuprinde; bunăoară articulul francez. Pentru ce nu e *dent* masculin cum e *vent,* de ce nu e *été* feminin precum e *piété?* Cu toate acestea sunt de părere că expresiunea: «se va invăţa din us» trebue incunjurată pe căt se poate in cărţi de ştiinţă, şi dacă nu sun-

1) Fr. Diez emite aceeaşi opinie, (Gram. limbelor române pag. 440) zicĕnd că: «In această limbă (limba română) declinarea e de-o deosebită greutate, nu din lipsă de regule, ci fiindcă ele nu sunt deajuns pentru usul practic; trebue in adevĕr, a se invăţa pe de rost pluralul mai fiecărui substantiv».

tem in posiţie de-a putea da regule speciale, să fixăm cel puţin nişte principii generale cari vor servì de fir conducĕtor.

Eată deci scopul ce voiu să-l urmăresc in acest mic incident linguistic.

Este ştiut că cuvintele de a II-a declinare română provin, cu foarte puţine excepţiuni (precum timp etc.), din cuvinte latine, masculine şi neutre, de aceeaşi declinare. In declinarea română formele latine *us* şi *um* s'au contopit intr'o singură formă: *u* (lung şi scurt). Ştim, mai departe, că formele latine *a* şi *ora* ale pluralului cuvintelor neutre corespund pe deplin formelor române in *e* şi *uri:* acta = acte, tempora = timpuri.(1) Suntem deci in drept să afirmăm că aceste cuvinte sunt *neutre* in româneşte precum in latineşte.

Gramaticii au admis numirea de cuvinte eterogene, adică masculine la singular, feminine la plural, din motivul că genul neutru e un ce necunoscut limbelor romanice, şi că multe cuvinte române eterogene provin din masculine latine.

Că genul neutru nu e cunoscut limbilor surori e adevĕrat, dar aceasta nu poate fi o causă ca ea să nu poată exista nici in limba noastră. Vechia limbă franceză poseda un fragment de declinare latină pe care Italienii, Spaniolii etc. n'au avut-o. Dar ea exista.

Căt despre a doua aserţiune, ea cade de sine dacă ne găndim la rolul ce are analogia in orice limbă.

In casul de faţă analogia intimpină cu atăt mai puţine greutăţi cu căt masculinele şi neutrele latine contopindu-se in româneşte intr'o singură formă, limba noastră in privinţa neutrelor s'a putut intinde peste sfera latinităţii făcĕnd neutre din masculine.

Această tendinţă a limbei române e vĕdită şi se poate constata că ea *neutralisează* numele de *obiecte*, pe cănd numele de persoane, animale şi plante işi păstrează genul lor fircsc.

1) Despre term. *uri* (ital. ora) e de observat că in cărţile vechi se află sub forma *ure* (ceriure, lucrure) care pare a fi cea primitivă şi e mai aproape de latinitate.

Punem aci faţă in faţă căteva substantive de aceeaşi terminaţiune pentru a constata cele zise:

dator-i ;	odor-e
morun-i ;	săpun-e
moţ-i ;	moţ-uri etc.

O seamă de substantive insemnănd obiecte, precum: coţi, nori, pari, saci, spini, stupi, stilpi, sunt cu toate acestea masculine; fiind insă foarte puţine trebuesc clasificate sub rubrica de anomalii.

Precum am zis mai sus, neutrele romăne au două forme pentru plural: *e* şi *uri*. Remăne deci a se ştì cari substantive primesc *e* şi cari *uri*?

Comparănd un numĕr oarecare de neutre(1) respunsul se face de sine, căci ne vom convinge că cuvintele *monosilabe* in marea lor majoritate se termină la plural in *e*, ear terminaţiunea *uri* e afectată cuvintelor *bi* şi *polisilabe.*

Exemple:

dor-uri ;	comor-e
pod-uri ;	calapod e
bun-uri ;	zăbun-e
foc-uri ;	poloboc-e
vĕnt-uri ;	juramint-e
coş-uri ;	gogoş-e
pic-uri ;	arşic-e etc.

Şi ac:astă regulă sufere căteva escepţii, atăt cu privire la monosilabe căt şi la polisilabe, escepţii, dealtmintrelea, cari se explică pe bază ştiinţifică.

Aşa bunăoară monosilabele:

act-e	latin.	acta
braţ-e	»	brachia
coarn-e	»	cornua
lemn-e	»	ligna
semn-e	»	signa,

1) Aci, bine inţeles, vorbim numai de cuvinte romăneşti sau atari, cari prin terminaţiunea lor a devenit romăne. Cuvinte ca bilşug, calabalic etc., nu pot intra in nicio combinaie fonetică.

păstrează forma in *e* fiind sub influenţa directă a formelor corespunzětoare latine.

Cuvinte *isolate* ca *ace, coate* neavĕnd a face cu regulele stabilite sunt de inşirat intre anomalii.

Căt despre abaterea polisilabelor de regula principală sunt patru cause cari trebue a fi luate in consideraţiune.

Fac pluralul in *uri* in loc de *e* inainte de toate:

1). Compusele din monosilabe, cari pot, deci, să intre sub regula dată pentru monosilabe.

Exemple:

concurs-uri (curs-uri), adăpost-uri (post-uri).

Precum şi cele influenţate prin o simplă analogie.

Exemplu:

carnaval-uri (val-uri) etc.

2). Substantivele provenite din alte părţi de cuvinte precum: substantive verbale, adjectivale, participiale, şi aceasta din motivul pentru a nu se confunda cu adjectivele, participiele corespunzětoare.

Exemple:

α. pentru subst. adject.

amar-uri in loc de amar-e
bun-uri » » » bun-e etc.

β. pentru subst. particip.

adaus-uri in loc de adaus-e,
respuns-uri » » » respuns-e,
ţinut-uri » » » ţinut-e etc.

γ. pentru subst. verb.

anunţ-uri, atac-uri, botez-uri, blăstem-uri, asud-uri etc.

3). Aci mai sunt de numĕrat casurile cănd abaterea de la regula principală se face pentru a se evita cacofonia precum: apelurile in loc de ape*lele* etc., căt şi căteva terminaţiuni substantivale cari sunt afectate formei *uri,* precum ter-

minaţiunile ş, t, u (lung) de exemplu mărunţişuri, tăişuri, venituri, titluri etc.

Aceste regule odată stabilite vom avea un indice şi relativ la neologismele de declinarea a II-a. Vom zice sisteme, concerte pacte, şi nu sistemuri, concerturi, pacturi; ear pe de altă parte: ipodromuri (drumuri) poluri şi nu: ipodroame, poli etc.

Resumănd cele zise păn'acum, declinarea a II-a se fixează prin următoarele regule fundamentale:

Merg după declinarea a II-a toate substantivele, atăt masculine căt şi neutre, terminate la sing. in u sau consoană (ŭ scurt).

Sunt de genul masculin substantivele cari insemnează fiinţe, plante; precum şi un numĕr restrins de obiecte.

Sunt de genul neutru *numai* substantivele cari arată obiecte.

Formarea pluralului.

Pentru a forma pluralul declinarea a II-a intrebuinţează trei terminaţiuni deosebite:

i, uri, e.

Terminaţiunea *i* o primesc toate cuvintele masculine.

Neutrele primesc cănd terminaţiunea *uri* cănd term. *e*. Aci vom observa că:

Monosilabele neutre formează pluralul de regulă in *uri*, pe cănd *polisilabele* fac pluralul in *e*.

Sunt de esceptat:

1). Căteva monosilabe ca: acte, lemne, braţe cari păstrează forma latină (acta, brachia).

2). Polisilabele şi anume:

α. Cele compuse din monosilabe.

β. Substantivele verbale, adjectivale şi participiale.

γ. Escepţii provenite din analogie sau pentru a evita cacofonia.

3). Anomalie.

Aceste consideraţiuni, cel puţin in generalitatea lor, vor arunca o lumină oarecare asupra acestui punct puţin discutat

şi tocmai din causa aceasta destul de intunecos. Ele vor fi de folos filologilor străini cari se ocupă cu studiul limbei noastre, precum şi gramaticilor noştri cari vor intreprinde sistemizarea gramaticei.

In tot casul ele ne vor scutì de tristul spectacol (zic spectacol fiind limba pentru linguist nu numai armonie de sunete ci şi de corp) çe ni se ofere vĕzĕnd scriitori cari, intrebuinţează douĕ şi mai multe forme pentru acelaş cuvĕnt. Limbă literară nu poate fi decăt *una*.

AURELIU STERCA-ŞULUŢ.

LASCAR VIORESCU

O ICOANĂ A MOLDOVEI DIN 1851

DE

WILHELM DE KOTZEBUE

(trad. din limba germană de *A.*)

CAPITOLUL XIII.

Procesul. — O palmă neaşteptată.

Procesul in afacerea Dolban-Viorescu nu remase multă vreme o taină, şi după felul sĕu nici nu putea să remăe. Dincontra intenţia lui Vrenceanu era să se facă căt mai mult scandal se putea. Şi spătarul desfăşură o activitate neobicĭnuită cu acest prilej; se afla pretutindeni unde era vorba să inlesnească mersul cercetărilor şi să le dea direcţia ce-i convenea. Judecătorii tribunalului furĕ siliţi să mai facă ăncă odată procesul verbal, pe toată zioa alergau impiegaţii intre oraş şi Bursuceni, şi nici unul nu părăsea pe Vrenceanu fără a clătina din cap cu importanţă şi a zice: «Aveţi dreptate». Căte parale l'a ţinut toate aceste n'am putut afla.

Impresia produsă in public de povestirea cea neaşteptată era foarte diferită. La puţini oameni le părea rĕu de tĕnĕrul bărbat: el nu făcuse nimic pentru a se pune in oarecare legături cu locuitorii din judeţul unde se afla Valea-Verde; aceştia il credeau măndru şi nimĕrui nu-i păsa de fiul temutului şi respectatului logofĕt.

Lucrul cel mai curios era că Lascar insuş urma par'că nu se intimplase nimic, ce ar fi putut să-l scoată cătuş de puţin din linişteа lui. El primì inştiinţarea să se presinte peste 50 de zile la tribunal; i se inmănâ hărtia pe când se rădea; el işi şterse briciul cu dinsa şi apoi o aruncâ plină de săpun in lighean; totuş iscălì dovada fără care nu se poate indeplinì nicio formalitate, şi se hotărì să se presinte in zioa hotărită numai spre ruşinea judecătorilor, zicea el, care indrăsniserĕ să inceapă un proces aşa de nedemn. Nu avea cea mai mică nelinişte.

Motivul cel mai potrivit, pe care-l putem aduce ca scusă pentru o aşa nepăsare, e şederea cea lungă a lui Lascar in Germania; lucrurile cele mai neaşteptate cu care s'ar fi obicĭnuit in ţara lui, ii remăseserĕ cu totul străine acolo; el nu-şi putea inchipuì că s'ar găndì cineva serios să-l nimicească prin ajutorul unei mişelii. Deaceea nici nu ţinù seamă de sfatul lui Albu de-a insărcina un advocat cu toată afacerea; el nu făcù nimic din toate aceste. Increderea lui in dreptatea lui Dumnezeu şi a oamenilor ar fi trebuit să-i atragă toate simpatiile, dar drept vorbind nu era aceasta singura causă a inacţiunii sale. Terminul procesului venea abia peste 50 de zile, nu-i ajunsese ăncă cuţitul la os şi apoi mai putea amăna termenul dacă era vorba să facă ceva. Când il indemna cineva mai serios, striga: «Ei, aş!» Ei aş! nu insemnează insă nimic cu toate că intr'un oarecare fel sună bine.

Trei zile la Puriceşti şi o jumĕtate de zi la Valea-Verde, eată cum ii era vremea impărţită. Acasă cetea din vreme in vreme cărţi interesante, sau lucru mai rar, scria prietenilor sĕi din Berlin. La Puriceşti insă abia se cetea romane, şi se uita inceputul inainte de-a fi ajuns la sfirşit. Trupeşte se lucra mai simţitor; mergeau mult să se plimbe, şi-şi intăreau sănătatea.

Poate umplea iubirea golul cel nemărginit al unei aşa fel de viaţă? Cine pune asemenea intrebare trebue să fi trecut peste 40 de ani. Lascar ar fi respuns cu un *da* foarte lămurit. Plăcut şi simpatic era şi remase Viorescu, şi nu te puteai necăjì pe el, chiar simţind in tine căt de nedemn e

pentru un bărbat felul cum işi risipea zilele in singurătatea de la ţară.

In viaţa Catincăi cele din urmă luni alcătuiau partea cea mai insemnată. Ei nu i se păreau zilele goale; inima-i era aşa de plină, aşa nemĕsurat de plină, incât abia era o clipită de nepăsare care se intrerupă mersul ciasurilor, şi fericitele şi duioasele simţiri se preschimbau in sufletul ei cu chinul dulce al luptei şi inalta şi dumnezeeasca bucurie a victoriei. Nemărginit de mult se schimbase tĕnĕra femee in vremea cea scurtă; toate mişcările ei se făcuserĕ mai mlădioase, ea ii impunea lui Lascar prin atitudinea plină de respect ce se desvoltase intr'insa, ochii ei străluceau şi te priveau intr'un chip minunat.

Şi Puricescu işi avusese micele sale bucurii in această vreme: Puica ii dedese şease căţei, şi el arăta mare interes pentru toată familia.

Astfel trecuse luna lui Fevruarie şi jumĕtate din Martie; venise vremea in care agricultorul se apucă de lucru după odihna iernei. Ienache, Lascar şi Catinca şedeau in pridvor dinaintea casei şi se uitau la peisajul puţin impodobit. Din satul ce se intindea in faţa lor se urcau coloane de fum din care se alcătuì un nor ce se intinse incet peste şes.

«Ce ard oamenii in sat?» intrebâ Lascar

«Fiecare işi curăţă acum curte şi hambar», respunse Puricescu.

«Şi arde băligarul?»

«Ce să facă cu el? Băligarul nu poate remănea in curte».

Astfel se ard multe care ar fi putut slujì pămĕntului. Toţi sunt ăncă supuşi prejudecăţii că pămĕntul Moldovei e prea gras, pentru a mai putea fi ingrăşat. Fără indoială, că la depărtarea foarte mare la care se află de obiceiu ogoarele, transportul materialului in cătime trebuincioasă e foarte anevoios, şi iarăş nu e de tăgăduit, că dacă nu lipseşte ploae, rar se intimplă să fie recolta rea de tot.

Aceste şi alte desluşiri despre gospodăria moşiei formau subiectul unei convorbiri mai intinse intre bĕtrăn şi musa-

firul sĕu, in vreme ce Catinca şedea tăcută. Deodată se auzì sunetul unui clopot, la inceput din depărtare, apoi tot mai tare şi mai deşluşit până se arătâ o droşcă cu trei cai care inainta spre casă.

«Ne vin musafiri», zise Catinca. «Cine-o fi?»

Puricescu işi ferì ochii de lumină cu măna. «Nu cunosc caii aceia», observă el «nu sunt de prin vecini».

Nici nu aveau de ce să se uite cu atăta băgare de seamă: era Pentelei Creţu care se oprì peste căteva minute inaintea casei, cu o manta nouă, galben deschis, de stofă turcească de pĕr de cămilă, căptuşită cu stacojiu şi garnisită cu aceeaşi faţă la toale cusăturile. El işi scoase foarte răpede haina cea caldă de pe dinsul şi se apropiè de societate cu capul gol.

«Sărut măna cuconiţă, sărut măna cucoane Lascar; ce mai faceţi cucoane Ienache?» le zise el la fiecare pe rănd.

«Bre, bre, nu te-am cunoscut cucoane Pentelei», respunse stăpănul casei. «De unde vii? — Dumitrache mai adu un scaun! — Şezi».

«Am isprăvit de tot luarea in arendă a Taborei», respunse Creţu; «astăzi am dat arvună». Puricescu se uitase in vremea aceea la trăsură; tot ce se ţinea de gospodărie avea interes pentru dinsul «Ai un vizitiu nou», zise el intrerupĕnd istorisirea lui Creţu.

«Ah, aţi cunoscut pe Vasile ţiganul. Era bun vizitiu, dar la urmă prea o apucase rĕu cu beţia. Am scăpat foarte uşor de el. Medelnicerul Petrache Brănză mi-a dat pe el patru pietre de moară, care face cel puţin şaisprezece galbeni».

Ceeace istorisea Pentelei Creţu era cu totul adevĕrat; el schimbase beţivul pe patru pietre de moară care erau mai trebuincioase. Relev anume această convorbire, spre a mai spune şi cu acest prilej, că a incetat cu totul robia ţiganilor. Şi daca corespondentul unui jurnal foarte mult cetit a susţinut cum că această mĕsură potrivită timpului ar fi causat o nemulţumire generală in ţară, sunt silit ca martor ocular să desminţ aceasta. Mulţi au desrobit ţiganii lor fără a cere nimic; că nu au putut-o face toţi fără o despăgubire se va

inţelege uşor, când se va afla că averea celor mai mulţi din boierănaşi, era alcătuită numai din aceste familii de robi.

«Aşa dar, astăzi am dat arvună, urmâ Creţu», şi acum sunt arendaşul Taborei. Trebue să mai fac un drum la Bursuceni şi apoi mĕ intorc şi incep in grabă semănăturile de primăvară. El rise in felul care ne este cunoscut, şi gâtlejul descoperit se puse in mişcare.

«Nădăjduesc că vei venì des să ne vezi», zise Catinca prieteneşte.

«Sărut măna, de sigur voiu venì des. La ţară e mare noroc să ai vecini buni».

Incepuse să se intunece bine, şi serile erau rĕci. Societatea intrâ in odae şi după dulceaţă se incălzì cu o cafea turcească.

Puricescu era vesel pe zioa de azi. Umbla prin odae cu ciubucul şi cu mĕtăniile. O convorbire asupra căutării moşiei se potrivea aşa cu cercul ideilor sale, incât nu o lăsà să cadă, şi abia se incălziserĕ in micul salonaş, şi el incepù iarăş pe tema sa favorită.

«Ce plăteşti pe Tabora, cucoane Pentelei?»

«Cinci sute de galbeni pe an».

«Mult. Am ţinut-o şi eu odată in arendă dar pe douĕ sute cincizeci de galbeni».

«Da, s'au schimbat vremurile. Arenzile s'au urcat in cei din urmă douĕzeci de ani impătrit. Un biet arendaş trebue să economisească grozav acum spre a căştiga ceva. Vom trebuì să incepem să arăm de douĕ ori, ia găndeşte-te căt necaz».

«Moara e in bună stare?»

«Moara? N'am nici una. Unde să fi fost vre-o moară la Tabora?»

«Na!» respunse Puricescu la această indoială. El luâ o luminare şi deschise un dulap plin de hărtii invechite. Acolo păstra el toate petiţiile, toate scrisorile, toate manuscriptele care-i cădeau in mănă; acolo trebue să se mai afle şi vechiul contract de arendare, şi Ienache vroia să constate fiinţa de odinioară a moarei. A găsì o singură foae de hărtie printre toate vechiturile ingălbenite şi inegrite grămădite de dinsul

in timp de treizeci de ani, era de sigur lucru greu, dar resfoirea asta era una din indeletnicirile cele mai plăcute ale lui; el putea sta ciasuri intregi in picioare dinaintea dulapului cetind o hărtie după alta, şi apoi uita ce căuta anume. Acesta era felul bĕtrănului de-a inota in amintirile sale din tinereţe. Poate că printre hărtii se afla şi certificatul pentru serviciul sĕu credincios.

Lascar şi Catinca cunoşteau patima lui Puricescu pentru dulap, şi ştiau că lumea din afară numai există pentru dinsul când incepea să scormonească. De aceea furĕ foarte miraţi când strigâ abia peste o jumĕtate de cias:

«Cucoane Lascarache cunoşti scriitura tatălui dumitale?»

«Cum să nu o cunosc?» respunse Lascar şi sărì in sus.

»Iacă am găsit o scrisoare, cine ştie ce veche o fi».

Tĕnĕrul apucâ mişcat foaea ingălbenită şi o desfăşurâ. Şi Catinca se sculase, una din mănile ei era rezimată cu induioşare pe umĕrul prietenului sĕu, ear in cealaltă ţinea o luminare, cu ajutorul căreia descifrâ rănduri scrise in felul vechiu moldovenesc cu floricele şi prescurtări:

Valea-Verde, 7 Martie 182...

Cu frăţească dragoste te salut

Cucoane Ienache!

«De astădată tot n'am venit de geaba din Iaşi; Casandra mi-a dăruit un băiat in noaptea trecută; a suferit mult, şi apucasem să trimit la oraş după doctor, dar nu avurĕm trebuinţă de dinsul, toate se sfirşiserĕ când sosì. Joi vrem să botezăm băiatul, ii punem numele Lascar. Vino şi dumneata la Valea-Verde cucoane Ienache, să bem un pahar de Odobeşti.

Nicolache Viorescu, mare logofĕt».

«Avea un vin de Odobeşti foarte vechiu, bietul reposat», zise Puricescu, astfel nu luase seamă la nimic din scrisoare.

Lascar remase căteva minute pe gănduri; i se părea

că foaea cea neinsemnată trebuea să fie de mare preţ in procesul sĕu. Că se găsise tocmai acum i se părea ca o intervenire dumnezeească. Creţu se apropie de dinşii şi Lascar ii zise:

«Imi pare bine că ai fost martor la găsirea acestei hărtii cucoane Pentelei. Ai fost chiar causa nevinovată a cercetării lor, iţi sunt foarte indatorat. Scrisoarea aceasta nimiceşte toate planurile lui Vrenceanu». Cei de faţă se uitarĕ nedomiriţi la dinsul. «Cum aşa?» intrebară Puricescu şi Creţu.

«Cine e, mĕ rog, părintele unui copil dinaintea legii?»

Creţu incepù să ridă in felul sĕu, fără sgomot. Intrebarea ii părea aşa de glumeaţă incăt nu-şi putea venì in fire.

«Nu-ţi inchipuì că am vroit să fac duh», zise Lascar necăjit. Inaintea legii e tată acel pe care il numeşte legea aşa. Dar daca mai vine ăncă şi o recunoaştere ca aceea din scrisoarea de faţă, atunci trebue să fiu privit ca fiul marelui logofĕt chiar daca ar fi Florica ţiganul tatăl meu. Numai tatăl recunoscut de lege are dreptul de-a se indoì; părintele meu spune că sunt fiul lui, cine poate să-mi ia aceasta!»

Scurta desluşire nu era destul de convingĕtoare pentru cei ce o ascultau, dar trebuea să fie ceva in siguranţa cea mare cu care vorbea Lascar. Ienache il coprinse in braţe şi-l sărutâ cu bucurie; Creţu exprimă toată plăcerea ce o simţea pentru această intimplare.

«Să dea Dumnezeu să se sfirşească lucrul aşa răpede cum găndeşti. Cunosc pe cineva care s'ar bucura poate şi mai mult decăt dumneata?

«Şi acesta ar fi?»

«Spătarul Costache Vrenceanu». Lascar işi intoarse faţa cu nemulţumire. «Nu mĕ credeţi cucoane Lascarache?» urmâ Creţu. «Ştiţi că a plăns deunăzi cănd am fost la dinsul? A plăns! Şi om uşor de mişcat nu e!»

«Daca e aşa, apoi du-i scrisoarea aceasta a tatălui meu, şi are să vadă daca mai poate fi vorba de-a urma procesul», respunse Lascar. «Spune-i că doresc să trăesc in pace cu toată lumea şi mai ales cu epitropii mei, şi că-l iert din toată inima pentru ce mi-a făcut; dar să cocoloşească lucrul indată.

Mai avem cinci zile până la termenul tribunalului; el are deci toată vremea să impiedice orice urmare a afacerei. Şi să facem pace intre noi!»

Creţu se uitâ uimit la dinsul se apropie cam sfios de scrisoare, par'că nu s'ar increde in putinţa de-a pune măna pe dinsa aşa de uşor; din cea dintăi clipită a descoperirii el chibzuea cum ar face ca să vie in stăpănirea acelei hărtii, şi acum se putea bucura fără cea mai mică osteneală de fericirea de-a o pipăì din cănd in cănd prin buzunar. «Această scrisoare face o mie de galbeni», socotea el in găndul lui.

Lascar merse de la Valea-Verde la Puriceşti in ajunul termenului judecăţei, cu toate că era foarte convins că după trimiterea scrisorii găsite n'are să mai fie infăţişare, totuş, avea intenţia de-a merge a doazi dimineaţă la oraş, spre a triumfa de cei care se bucuraserĕ de scandal.

Abia işi bĕuse cafeaoa dimpreuuă cu Catinca şi cu Puricescu, şi poruncì să-i pue caii. Dar era vĕnt şi vreme urită; peste curĕnd incepù să ploă cu găleata, şi era aşa bine in odaia caldă şi veselă! «Imi aleg mai bine altă zi», zise Lascar. «Să merg la Minciuneşti numai ca să mĕ bucur de de cepţia oamenilor, pĕcat de osteneală!»

Se scoaserĕ iarăş caii şi remase la Puriceşti.

Spre seară intrâ Albu deodată in odae dar faţa lui ii impiedică pe toţi de-a se bucura. «Dar unde stai Lascar?» intrebâ el după ce spuse bună seara. «Nu ştii că azi afacerea dumitale era la ordinea zilei? De ieri am ajuns la Minciuneşti şi te aşteptam cu nerăbdare. Ai uitat oare termenul in această plăcută societate?»

Lascar istorisì pe larg, ce se intimplase şi cum intrebuinţase hărtia aflată, şi adăogâ că era convins că presenţa lui ar fi fost cu totul netrebuincioasă. Istorisirea produse un efect aşa de sdrobitor asupra lui Albu incăt era aproape să lase pe prietenul in plata soartei de care era vrednic. Dar işi stăpănì nemulţumirea şi-i spuse că Vrenceanu venise la tribunal ca procurator al nevestei lui Dolban la ciasul cuvenit, insoţit de un advocat.

Dealtminteri nu era ăncă nimic de pierdut. La procese

legea dă dreptul acelui care a fost impiedicat prin vre-o causă oarecare de-a se infăţişa, să amâne afacerea pentru 24 de ciasuri, daca se sculau a doazi foarte de dimineaţă putea Lascar să mai ajungă la Minciuneşti şi să ceară amànare de 24 de ciasuri.

Şi inadevĕr abia erau 11 ciasuri dimineaţa şi caii asudaţi ai lui Lascar se opreau dinaintea tribunalului şi amĕndoi prietenii se coborau din trăsură.

Nu trebue să-şi inchipuească cineva că tribunalul unui oraş din provincie este un palat; e o casă oarecare inchiriată de Stat a cărei proprietari primeşte chirie de două ori pe an şi poate poftì dreptatea să iasă din templu. Actele se aruncă atunci in care cu boi şi călĕtoresc spre noul lor locaş, lucru ce merge in regulă când nu bate vĕntul prea tare.

Spun drept, că daca justiţiei nu i-ar părea locuinţele căteodată prea strimte, astfel incăt să trebuească să iasă afară şi să rătăceaseă drumul, mie mi-ar plăcea felul cum se umblă cu dinsa. Nu e nici urmă de pedanterie; toate se face cu o simplicitate aşa de naivă, incăt nici nu poate fi vorba de demnitate simulată. Procesele ţinĕnd de obiceiu multà vreme, şi avĕnd trebuinţă de oarecare pregătiri se naşte un fel de viaţă comună intre judecător şi impricinaţi; trag ţigări impreună şi afumă portretul capului Statului, care fără pretenţie de ope·ă artistică suride de la părete şi se bucură de simplicitatea lucrărilor de la masa cea roşie. Asemĕnarea e de obiceiu aşa de mică, incăt pare că suveranul asistă incognito la infăţişare. Dar se intimplă şi certe şi preschimbări de vorbe prea aspre; atunci vine celui neobicĭnuit in aceste relaţii gândul că ar trebuì ocrotit slujbaşul dreptăţii incontra indiscreţiei impricinatului. Dar aceste sunt momente trecĕtoare şi toate se pun iarăş la regulă.

O aşa căsuţă de lut era şi tribunalul din Minciuneşti. Doi aprozi cu haine soldăţeşti dar cu pantaloni vărgaţi galben şi basmale cu colori vii la gât, venirĕ in ajutorul pajurei atĕrnate deasupra uşei, spre a indica cum că acea căsuţă mică cu acoperişul de şındrilă ascuns sub muşchiul verde, este locaşul oarbei zeiţe. Lascar şi Dimitrie intrarĕ inăuntru.

Atrase de felul picant şi neobicĭnuit al pricinei mai multe persoane veniserĕ in micul local şi fumau şi vorbeau aşteptănd lucrurile ce aveau să se desvoalte.

Advocatul lui Vrenceanu adusese hărtiile trebuincioase. El incepù cetirea; tăcerea era adăncă, ochii celor de faţă se indreptau spre Lascar la pasajele cele mai insemnate. Aceste momente fură foarte grele pentru tĕnĕrul bărbat; nici nu putù răbda mult şi strigà:

«Domnii mei, vĕ rog, inainte de toate să cetiţi o scrisoare, care vĕ va scutì poate de orice altă osteneală. Aflăndu-mĕ din intimplare la Puriceşti, — lumea zimbì la aceste vorbe, — afacerile sale de inimă trebue să-şi fi găsit drumul din singurătatea de la ţară spre oraş, «am găsit o scrisoare a tătălui meu pe care mĕ mir că nu o vĕd căci am trimis-o cu o ocasie sigură spătarului Costache. Cetiţi scrisoarea domnii mei, şi ca oamenii de lege veţi recunoaşte fără a vĕ mai da eu desluşiri, de ce insemnătate este in afacerea care ne ocupă documentul acela».

Lascar spusese aceste vorbe cu o convingere, care mărea puterea glasului sĕu resunător. Auditorul părea nerăbdător de-a vedea scrisoarea, toate privirile erau indreptate asupra advocatului lui Vrenceanu.

«Aveţi hărtia?» intrebă preşedintele.

«Nu ştiu», respunse advocatul zimbind cum ii vine cuconului Lascarache să pue preţ hotăritor pe acea scrisoare. Iat-o. După ce veţi lua cunoştinţă de dinsa cu greu imi veţi imputa de-a nu fi vorbit de ea până acum».

«Recunoaşteţi că documentul acesta e cel găsit la Puriceşti?»

Lascar aruncà o privire răpede pe adresă. Era aceeaşi cerneală acum roşeatică şi de sigur scriitura tatălui sĕu, care scrisese adresa intr'o formă invechită: «Stimatului domn Ienache Puricescu, comis, cu cinste. — «Este aceiaşi scrisoare», respunse el.

Se făcù o mişcare de nerăbdare in public, când preşedintele desdoì hărtia şi cetì:

Cu frăţească dragoste te salut

Cucoane Ienache!

Dimpreună cu aceasta iţi trimit cele 200 de oi despre care am vorbit eri; spune cumpĕrătorului că nu le dai mai jos ca o jumĕtate de galben una. Căinele ciobănesc il poţi păstra, fiindcă iţi plac căinii.

Nicolache Viorescu, mare logofĕt.

Publicul incepù să ridă cu hohot; la aceasta nu se aşteptase nimeni.

Privirile de indreptare cu mirare şi cu nemulţumire spre Lascar, şi puţini numai işi ziceau: «Vrenceanu e omul dracului!»

Lascar stătù o clipită ca trăsnit fără a putea zice o vorbă. «Aci e o mare mişelie. Protestez contra intregei cercetări şi cer amănarea, până să se fi desluşit lucrul!» strigâ el insfirşit cu glas puternic, işi luâ pălăria şi-şi făcù drum printre mulţimea ce se uita la dinsul. Albu nu-l putù urma decăt cu greu. Amĕndoi se aruncarĕ in trăsură, şi caii pornirĕ la trap pe uliţă.

De mult părăsiserĕ oraşul şi tĕnĕrul bărbat nu-şi putea ăncă venì in fire după umilirea la care fusese supus. Ochii ii erau plini de lacrimi şi-şi frămĕnta pumnul cu nervositate până putù zice insfirşit: «Au să plătească scump ruşinea asta, mişeii!»

«Sunt infuriat ca şi dumneata», respunse Albu; «dar spre a putea lupta incontra acestor intrigi netrebnice trebue inainte de toate să fim iarăş cu sănge rece».

«Cine poate fi cu sănge rece cănd işi vede numele tărit astfel prin noroiu? Voiu trimite ţiganii mei la Bursuceni să bată pe Vrenceanu in propria sa casă, ca să-i treacă pofta de asemenea speculaţii!»

Albu fu foarte mirat, vĕzĕnd că tĕnĕrului sĕu prieten ii părea aşa de uşor să-şi facă dreptate, in chipul acesta destul de obicĭnuit in Moldova in vremea veche. Nu respunse nimic dar zise mai tărziu.

«Festa care ţi-a jucat-o Vrenceanu nu-i poate fi de mare folos; rĕul insă e că din procesul dintăi mai ese un al doilea acum, şi protivnicul dumitale e in stare să mai găsească prilej şi pentru un al treilea şi un al patrulea. M'am uitat la scrisoare mai deaproape; era in adevĕr măna tatălui dumitale, şi se poate ca Puricescu să i-o fi trimis la vĕnzarea nenorocitelor de oi spre a-i dovedì că marele logofĕt hotărise singur preţul lor. Chiar nefiind vorba de plastografie, totuş presentarea unei hărtii in locul alteia e deajuns pentru a fi osăndit la o pedeapsă».

Şi care ar fi pedeapsa? Albu se roşì şi respunse găngăvind: «L'ar trimite pe vre-o trei luni măcar la o monăstire».

Lascar rise amar. «Şi alt nimic?» «Alt nimic».

«Şi cu aceasta vrei să mĕ măngăi, Dimitrache? Un mişel imi atacă onoarea şi caută să-mi tirască familia prin noroiu, şi pentru aceasta, admiţĕnd că nu scapă cu o droae de minciuni, legea il trimite la monăstire, unde petrece căteva luni cu călugării; apoi se intoarce iarăş spre a fi stimatul spătar Costache de mai nainte! Aceasta o numeşti o pedeapsă? Ce-i pasă lui să-şi adune prietenii de whist la monăstire sau la Bursuceni?»

Albu dete din umeri. «Lucrul este aşa, n'ai ce-i face. Egalitate inaintea legii nu există ăncă la noi, şi boierului nu i se dă altă pedeapsă, chiar daca a făcut plastografii».

«O! nenorocită şi frumoasă patrie ce va eşi din tine, daca inşălarea increderii, crimă, care pune pe fruntea omului o pată neştearsă nu atrage pedeapsa legii!» zise Lascar suspinănd şi-şi ascunse faţa in colţul trăsurei. Se făcù o pausă lungă şi tristă.

Peste cătăva vreme Albu incercâ să renceapă vorbirea, tovarăşul sĕu nu respunse. Spre a intrerupe tăcerea ce se făcuse in trăsură intrebâ pe feciorul de pe capră:

«Cine vine spre noi Gheorghe?»

«Mi se pare că e serdarul Pentelei Creţu», respunse sluga.

La auzul acestui nume Lascar sărì in sus. «Să staţi cănd vom ajunge in dreptul trăsurei», strigâ el ingălbenind.

Peste o clipă se oprirĕ. Era inadevĕr Creţu; recunos-

cĕnd trăsura lui Lascar, oprì şi el şi sărì din droşcă lăsându-şi mantaua de pĕr de cămilă inăuntru. Dar faţa lui prietenească se intunecà deodată şi gura remase ca impietrită, cu creţurile sale, cănd vĕzù obrazul galben al lui Lascar aproape de al sĕu.

«Cum vĕ merge, cucoane Lascarache?» intrebà el cam sfios.

«Ce ai făcut, nenorocitule, cu scrisoarea pe care ţi-am incredinţat-o?» respunse acesta strigănd.

«Cucoane Lascarache, vĕ rog, liniştiţi-vĕ, eu —».

Restul frasei ii remase in găt, obrazul cel prietenesc primì o palmă, care se auzì departe. Peste căteva secunde pornirĕ iarăş caii lui Lascar, şi trăsura se pierdù intr'un nor de praf.

«Dar iubite Viorescu» incepù a zice Albu, fără a fi prea mirat de cele intimplate; «cum iţi vine să maltratezi pe nevinovatul de Creţu la drumul mare?»

Palma adusese o puternică schimbare in sufletul lui Lascar; trăsnise, furtuna se risipise, incepù deodată să riză cu hohot la intrebarea prietenului sĕu şi zise: «Ai luat seama la aerul caraghios al nenorocitului?»

Lui Albu ii venì să ridă şi dinsul fără de voe. «Imi pare bine că faptul acesta te-a mai liniştit. Mai adineaori erai aşa de furios incontra judecătorilor şi a protivnicilor incăt hotărisem să-ţi dau pace pănă ţi-o trece furia».

Energia lui Lascar se mistuise cu darea acelei palme. Pentru un moment isolat, precum o aflase Creţu, avea totdeauna putere, dar să chibzuiască şi să lucreze la indeplinirea unui plan era contrar firii sale. Albu se muncea ciasuri intregi spre a-i tălmăcì cum să apuce afacerea; Lascar făgăduea tot şi căsca. Să zică aş! şi să lase toate pe seama soartei ii părea mult mai nobil. Această mărinimie făcea insă un efect foarte dureros asupra lui Albu. El il iubea in adevĕr pentru insuşirile sale cele plăcute şi mai ales pentru bunătatea sa plină de simplicitate, şi nu se instrăina de dinsul din pricina lipsei sale de caracter; acum insă simţì o

osteneală morală, care-l făcea să vadă pe tĕnĕrul bărbat sub o lumină mai puţin măgulitoare, şi la urmă numai zicea nimic faţă cu această apatie fără margini, căci sfaturile sale nu prindeau rădăcină.

Seara o petrecurĕ la Valea-Verde intr'o disposiţie neplăcută, şi a doazi de dimineaţă Albu plecà.

(Va urma).

P O E S I I

M O R Ţ I I.

Palide ănger! cu faţa de zioă, cu ochii de noapte,
De ce a ta cale de doliu, de lacrimi iţi este ea plină,
Cănd chinul se stinge in braţele tale, putere divină,
Cănd cerul cu omul prin tine se leagă, o palidă Moarte!

Şi cănd a ta voce blănd căntă acelui ce e scos din tină,
De aripi de ănger, grădine de stele cu fructele coapte,
Cănd corpu-i se vede in sfere senine, in cor de dulci şoapte;
L'a lumii miserii ce lasă in urmă el plănge, suspină.

Şi fuge de tine, a lumilor negre liman de scăpare,
Mai bine ii place in glodul vieţii, de patimi mormĕnt,
Decăt să se 'nalţe, ca steaoa de aur, sĕrmana suflare;

Zadarnic sunt toate cănd tu eşti din stele, cănd omu-i pămĕnt,
Pe veci nenţeleasă va fi a ta cale şi dulcea-ţi căntare,
Vin palide ănger cu dulcea ta faţă cu pletele'n vĕnt!

R U G Ă C I U N E.

Pe tine, din nimica putere creatoare
A lumii făr de margini cu taini nenchipuite,
Ce ţii a tale bunuri de noi nedeslipite,
Pe tine Atotputernic, te rog spre indurare!

Şi-ţi mulţumesc, că'n lutu-mi ai pus cu-a ta suflare,
Să lupt cu valul lumii, puteri neisprăvite;
C'ai scos a mea suflare din drumuri rătăcite,
Dănd inimei sdrobite cereasca-ţi consolare.

Dar seacă a mea minte de-a ta nemărginire,
A vrut a vieţii chee, a lumilor mistere,
A vrut să te pĕtrundă nemernica găndire;

Şi a căzut cuprinsă de-a necredinţii haos.
La tine-i numai Doamne unica măngăere,
Căci tot mai cred in tine şi'n vecĭnicul repaos.

B. BÎCU.

D E D I C A Ţ I E.

E mult deatunci şi tu mĕ-i ride
Că-ţi spun aşa de vechi poveşti;
Reamintind copilăria-ţi,
Din altă lume iţi aduc veşti.

E mult deatunci dar tu nu crede
C'acea simţire ai invins,
Ce la un basm naiv odată
In dor şi jele s'a aprins.

Şi tu nu ride de-ţi voiu spune
Cum intr'un vis de-adănc amor,
S'au aflat doi odată 'n lume,
Pe-un scurt minut imbătător.

Şi cum in spaţiul astei clipe
Ei sau iubit, pe mii de ani;
S'au despărţit apoi c'un zimbet,
Fără simţire şi sermani!

E o poveste fără noimă
Şi se sfirşeşte-aşa vulgar;
Dar tot nu ride, ea conţine
In sine-o lume de amar!

CĂND SOAREL E.....

Cănd soarele in asfinţit
Sărută codrul verde,
Şi slava zili-in infinit
Se perde:

Imi place să-mi scald ochii mei
In cea măndră pădure,
Să zac pe iarbă 'ntre tulei
De mure.

Când vêntul serei bate lin
Prin crânguri de mesteacăn
Şi flori şi frunze pe-al meu sin
Se leagăn!

M'apuc'atunci un simţ străin,
Un drag de astă viaţă,
Şi 'mi pare cerul tot senin
Prin ceaţă.

Aş vrea atunci să pot lega
A vremii iute-aripă,
Şi să te pot ear fărmeca
Pe-o clipă.

Şi astă clipă, tu şi eu,
Uitând desgustul vieţei
S'o inchinăm la Dumnezeu, —
Juneţei!

Cernăuţi.

BLANCA PROCOPIAN.

BIBLIOGRAFIE

CĂRŢI APĂRUTE DIN NOU ŞI TRIMISE DIRECŢIUNII „CONVORBIRILOR LITERARE"

I. M. Melik. Geometria pentru clasele primare. 1 vol., Iaşi 1888.
Elena Sevastos. Căntece Moldoveneşti. 1 vol., Iaşi 1888.
A. D. Xenopol. Istoria Romănilor din Dacia Traiană volumul I. Istoria vechie. Din vremile cele mai vechi până la intemeerea ţărilor romăne. 1 vol., Iaşi 1888.

Bucureşti, Stabilimentul grafic Socecŭ & Teclu. — 27,618.

Apare la 1 a fiecărei luni.

CONVORBIRI LITERARE

No. 10. Bucuresti, 1 Ianuarie 1889. **Anul XXII.**

OCHIRE ISTORICĂ

ASUPRA

INAMOVIBILITĂŢII JUDECĂTORILOR

„Justitia Regnorum fundamentum“

Sunt mai bine de *87 de ani*, de când se tot recunoaşte la noi, trebuinţa *neschimbării judecătorilor.*

Pe la 1800 marele logofĕt Dimitrie Sturdza, in proiectul de reformă ce propunea pentru Oblăduirea Moldovei, cerea ca *judecătorii să fie aleşi pentru toată viaţa lor*(1).

La 1830 Reglementul Organic hotărea ca judecătorii Divanurilor şi ai celorlalte Tribunale se fie rânduiţi pe trei ani şi neschimbaţi pe această vreme, afară numai la intimplare de inaintare, demisie de bună voie sau abatere; ear dacă in această curgere de vreme, de trei ani, ei ar da dovezi de talent şi de purtări vrednice, atunci să urmeze a remănea in dregătoriile lor(2). Şi indată după aceasta, Reglementul Organic dispunea: *„temeiul neschimbării judecătorilor este obşteşte cunoscut de folositor*, pentrucă prin aceasta se dă judecătorilor indemănarea de-a cunoaşte mai bine datoriile lor, de-a căştiga ispitirea trebuincioasă, de-a se

---

Uricar, tom. IV, pag. 283. 289—292.

2) Reglement. Moldov. Cap. VIII. art. 284. — Şi Reglementul Valachiei, Cap. VII. art. 215.

deprinde la o sistemă de legi, de pilde, de principii temeinice şi potrivite. Aşa dar, dacă după trecere de nouě ani, Domnul şi Obşteasca Adunare ar găsì cu cale, că temeiul neschimbării judecătorilor s'ar putea aplica cu folosinţă, la o asemene imprejurare remâne ca să-l legiuească şi să-l puie in lucrare„ (1).

Nimic nu se făcù insă; ba chiar dispoziţiunea numirii judecătorilor pe trei ani, remase o literă moartă, şi judecătorii au urmat a fi la voea bunului plac...

Publicişti eminenţi şi filoromâni, călĕtorind şi trăind prin ţările noastre, scrieau cu părere de rĕu: *les juges ne sont pas inamovibles*(2).

Una din cerinţele mişcării de la 1848, au fost *nestrămutarea judecătorilor*, recunoscĕndu-se relele şi nesiguranţa ce isvoresc din zilnicele schimbări(3).

Divanul *ad-hoc* al Moldovei, chemat să rostească, la 1857, dorinţele Ţării, au emis, in şedinţa din 14 Noemvrie 1857, următoarea resoluţiune, primită şi votată in unanimitate:

„Luănd in privire că *cea mai mare inchezăşuire pentru neatĕrnarea ramului judecătoresc este inamovibilitatea* (neschimbarea) judecătorilor, principiu adoptat şi de Reglementul Organic, art. 225;

„Luănd in privire experienţa timpurilor din urmă, că puterea administrativă nefiind indestul de despărţită de către cea judecătorească, au dat prilej la multe necuviinţi şi abusuri:

„Adunarea doreşte ca principiu fondamental la viitoarea reorganizare a României, să fie:

1) Reglementul Moldovei art. 285. — Reglementul Valachiei, art. 215.

2) Felix Colson, de l'état présent et de l'avenir des Principautés de Moldavie et de Valachie, pag. 49. Paris 1839. — Raoul Perrin, Coup d'œil sur la Valachie et la Moldavie, pag. 19. 30. Paris 1839. — Saint-Marc-Girardin, Souvenirs de Voyages en 1836. tom. I, pag. 289—290.

3) Protestaţie in numele Moldovei, a Omenirii şi a lui Dumnezeu, de V. Alecsandri, mădular al Comitetului ales de Obştie pentru redacţia cererilor sale, pag, 12. Mai 1848.

„*I. Deplina neatĕrnare a puterii judecătoreşti de puterea curat administrativă;*

II. Inamovibilitatea judecătorilor. Modul se va hotărì printr'o lege votată de Adunarea legiuitoare viitoare“(1).

Convenţiunea de la Paris din 7 (19) August 1858, a hotărit in urma acestora:

„Puterea judecătorească esercitată in numele Domnitorului, va fi incredinţată magistraţilor numiţi de dinsul. O lege va hotărì condiţiunile de admisibilitate şi de inaintare in magistratură, luănd drept bază aplicarea progresivă a principiului inamovibilităţii“(2).

Congresul de Paris a pus această disposiţiune măntuitoare in contituţia (dacă se poate numì aşa) ce ne da atunci Areopagul Europei, luănd in băgare de seamă nu numai dorinţele rostite de Divanul *ad-hoc*, dar şi părerea Comisarilor trimişi de Congres in Moldova şi in Valachia, ca să se incredinţeze despre nevoile şi dorinţele Romănilor. Eată in ce chip se exprimau in raportul lor către Congres, acei mandatari ai Europei:

„La Commission termine en indiquant quelques bases *d'améliorations nécessaires* à apporter à l'organisation judiciaire:

1° Règler et définir plus distinctement les attributions du pouvoir judiciaire et du pouvoir exécutif, *ôter à ce dernièr tout prétexte d'empiètement et d'ingére.* .

2° Elever la position des magistrats, *et la rendre plus stable,* en leur demandant autant que possible des connaissances plus spéciales pour leur admissibilité ou leur avancement dans les fonctions judiciaires, *et surtout en rendant efficace le principe en vertu du quel un juge ne peut pas être arbitrairement déplacé.*

L'art. 245 du Réglement Valaque et les art. 284 et 285 de celui de la Moldavie, après avoir établi le principe

1) Buletinul şedinţelor Adunărei *ad-hoc* a Moldovei No. 13 din 18 Noemvrie 1857, in suplement.

2) Convenţiune, art. VII.

de la nomination des magistrats pour trois ans, comme *un acheminement à l'inamovibilité font entrevoir l'inamovibilité,* comme un but à atteindre après une période transitoire de neuf années, si alors le Prince et l'Assemblée Générale trouvent bon de la proclamer en principe. Les prescriptions et les recommandations des articles précités n'ont pas été observées et les obstacles qu'a rencontrés en 1830 l'adoption du principe de l'inamovibilité semblent prouver qu'elle n'est point possible, mais *la Commission croit qu'on peut y arriver par degrés*" (1).

La 1865 se hotărise să se realizeze inamovibilitatea judecătorilor. Consiliul de Stat elaborâ proiectul de lege de Organisaţiune judecătorească astăzi in vigoare, dar al cărui articol 103 dispunea astfel: „*Peste trei ani* de la promulgarea legii de faţă, toţi preşedinţii, membrii şi supleanţii Curţilor de Apel, ear peste cinci ani şi ai Tribunalelor judeţene, *vor fi inamovibili*".

Dar inamovibilitatea propusă de Consiliul de Stat prin art. 103. 104. 105 din acest proiect de Organisaţiune judecătorească, s'a amănat de *majoritatea* Camerei din 1865, fără să fie combătută in principiu de nimeni. Toţi o lăudau, care de care, dar toţi o depărtau, ca pe frumoasa către care adresându-se un poet cam poznaş, ii cănta:

„*Présente je vous fuis, absente je vous adore*"!... şi majoritatea acelei Camere votâ in şedinţa din 9 Iunie 1865 următorul amendament propus de generalul Chr. Tell, in locul art. 103 din proiectul Consiliului de Stat: preşedinţii, membrii şi supleanţii Curţilor de Apel şi ai Tribunalelor judeţiane *vor putea devenì inamovibili*, toate Curţile şi Tribunalele deodată, sau una, sau mai multe Curţi, unul sau mai multe Tribunale, *prin legiuiri speciale*"... Era o măngăere pentru partizanii inamovibilităţii! *Vor putea* era un fel de făgăduinţă pentru viitor; dar viitorul e atăt de nesfirşit şi nehotărit!... Cu toate silinţele şi cu toată eloquenţa vice-

1) Rapport adressé au Congrès de Paris par la Commission Européenne siégeant à Bucarest en 1857. Chap. III, pag. 90—91.

preşedintelui Consiliului de Stat V. Boerescu, delegat de Vodă-Cuza să susţie proiectul de lege in Cameră şi in Senat, cu toată silinţa preşedintelui Consiliului de miniştrii C. Bozianu, din una sută de deputaţi votanţi, şasezeci au votat pentru amendamentul generalului Tell, ear treizeci şi trei numai contra, susţinĕnd inamovibilitatea propusă de Consiliul de Stat, şi şeapte s'au fost abţinut. Majoritatea Camerei pretexta că este credincioasă către Convenţie, zicĕnd că „in Convenţie se zicea că judecătorii vor deveni treptat inamovibili, ear că modul propus de Consiliul de Stat, nu era a se da inamovibilitatea treptat, cum o cerea Convenţiunea, *legea Europei*, fiindcă in proiect se zicea curat că după trei ani *toate curţile de la o laltă* deveneau de drept inamovibile şi peste cinci ani, *toate tribunalele* asemenea, şi deci ceeace propunea proiectul Consiliului de Stat, se denuncia a fi contra Convenţiei de la Paris, contra *legii Europei!!*...[1] Şi in grăbirea ei de a respinge inamovibilitatea şi de a vota mai degrabă o lege cu depărtarea inamovibilităţii, majoritatea Camerei uită să şteargă titlul *despre inamovibilitate* şi art. 104, 105, 157, care au remas cum fusese in proiectul Consiliului de Stat şi care tratează despre judecători inamovibili, când in toată legea inamovibilitatea nu se afla....

In Senat, neuitatul Gh. Costaforu, deşi fruntaşul opoziţiunii deatunci, se ridică din toate puterile sale pentru proiectul Consiliului de Stat. Dar Senatul, după organisaţiunea sa de atunci, ne avĕnd competenţă a amenda legea, şi nevroind a o respinge, căci ar fi respins intreaga organisaţiune judecătorească, — inamovibilitatea a remas numai *in votis*... Eată cuvintele memorabile şi inţelepte ale senatorului Costaforu, din şedinţa din 19—22 Iunie 1865:

„Convenţiunea, Constituţiunea, prescriu inamovibilitatea; Consiliul de Stat şi guvernul au făcut un proect *bazat pe principiul inamovibilităţii judecătorilor*, şi au mers

1) Şedinţa Camerei din 9 Iunie 1865, in «Monitorul Oficial» No. 133. 134, pag. 600 sq. din 19 şi 20 Iunie 1865.

„cu el la Camera legiuitoare. Dar ce s'a intimplat? S'a in„timplat, domnilor, *un ce nepomenit!* Respectez toate cor„purile Statului, insă nu pot să fac altfel decăt să mĕ in„tristez cănd vĕd că *se fac lucruri contra naturei*: s'a intim„plat ca Camera să fie mai conservatoare decăt guvernul. „Intotdeauna guvernului ii este permis a fi conservator şi „să se opue căteodată la ideile exprimate de Cameră; in „adevĕr, guvernul pănă aci a fost impiedicat de multe cir„cumstanţe şi nu a putut să se presinte la Cameră cu o „lege bazată pe principiul inamovibilităţii, *cu toate că au „fost cerut nocontenit de Camera trecută.* Guvernul acesta „insă s'a presintat la Cameră cu acest proect şi *Camera a „combătut inamovibilitatea şi a respins-o*, lucru cu totul in „contra tradiţiunii.... Acum in acest proect inamovibilita„tea este suprimată, şi nu prin Minister, ci prin insăşi lu„crarea Camerei care a venit şi a modificat legea presen„tată de guvern. Dinsa a făcut un capitol intreg care tra„tează despre inamovibilitate, şi când citim vedem că ina„movibilitatea nu există nicăiri“!.. (1)

Constituţiunea din 1866 a evitat să vorbească ceva despre inamovibilitate. Proectul de Constituţie al consiliului de Stat avea doue articole: art. 83 care zicea că: „o lege specială va determina care va fi organizarea judecătorească in „România“, — şi sub art 114 era un alineat (alin. 2) care prescria intre alte legi a se revizuì in cel mai scurt timp, şi legea organisaţiei judecătoreşti. (2) Proiectul delegaţilor Camerei propusese doue alineate sub art. 97, care zicea: „judecătorii de la Tribunale şi Curţi ce au o diplomă de licenţiat sau doctor, in exerciţiu, şi cei numiţi pe viitor de Domn dintre acei ce ar avea o asemenea diplomă, *după un stagiu de trei ani vor fi inamovibili*“. (3) — Din zioa aceea

1) Şedinţa Senatului din 19. 22 Iunie 1865. In desbaterile Senatului No. 40 sq. pag. 325—343.

2) Desbaterile Adunărei Constituante din anul 1866 asupra Constituţiei şi legii electorale, pag. 9, 12.

3) Art. 97 alin. 3.

nici unul din ei nu va putea fi nici lipsit nici suspendat din postul seu decăt in virtutea unei hotăriri. Strămutarea lor nu se va putea face decăt printr'o nouă numire şi cu consimţimēntul lor. După expirarea acestui termen de trei ani nu vor mai putea fi numiţi consilieri la Curte decăt persoane care vor poseda o diplomă de licenţiat sau doctor in drept". (1) Dar Comitetul din Cameră aşa numit *Comitet compromisoriu*, cerù suprimarea acestor disposiţiuni. Pentru a grăbì votarea unei Constituţiuni, Camera numise o *Comisie compromisorie*, ca să se pue in acord prin concesiuni, ambele partide ale Camerei, asupra punctelor acelora care impărţeau Adunarea in doue tabere. Cererea *Comitetului compromisoriu* triumfa şi articolele care hotăreau inamovibilitatea judecătorilor, se suprimarĕ prin votul Camerei, in şedinţa de la 27 Iunie 1877,—deşi unii dintre doputaţi au susţinut inamovibilitatea. (2)

Aşadar şi la 1866 inamovibllitatea judecătorilor, deşi lăudată, ca bună şi măntuitoare, s'a găsit cu cale să fie amănată.

Astăzi inamovibilitatea judecătorilor se impune cu mai multă putere, de trebuinţele ţării. Propăşirea studiului dreptului aŭ făcut paşi mari, — lipsa de oameni competinţi, nu se mai poate invoca; apoi noua lege electorală (art. 78) a incredinţat operaţiunile alegerilor Camerelor, in mănile judecătorilor Curţilor de apel, şi alegerile comunale s'au incredinţat de noua lege comunală in mănile judecătorilor Tribunalelor de judeţe; secretul votului şi libertatea alegerilor sunt puse sub scutul puterii judecătoreşti, şi aceste importante atribuţiuni ii sunt incredinţate: Conştiinţa publică este şi mai mult pentru inamovibilitatea judecătorilor.

In ultimele zile ale Camerelor trecute un proect pentru inămovibilitate li se propusese de Minister, in zioa de

---

1) Art. 97 alin. 4.

2) Desbaterile Adunării Constituante din anul 1866 asupra Constituţiunii şi legii electorale, pag. 262—266.

2 Decemvrie 1887, [1] dar remase in neurmare, după imprejurările care au adus disolvarea Camerelor.

Un nou proect se propune acum pentru inamovibilitate.

După 87 de ani de indoeli şi de dorinţe, trebue să fi sosit timpul de a proclama cu incredere inamovibilitea judecătorilor!

ALEXANDRU PAPADOPUL CALIMAH.

---

1) Desbaterile Senatului No. 8, pag. 67. Şedinţa din 2 Decemvrie 1887.

RAPORTUL LUI BARBU ŞTIRBEI CĂTRĂ KISSELEFF

ASUPRA STĂRII VALACHIEI IN A. 1832

— Urmare —

O PRIVIRE ISTORICA ASUPRA REFORMELOR DIN VALACHIA

I. Lucrări pregătitoare.

Par'că trăiau toţi numai prin minune, ca o maşină veche ce se mai mişcă ăncă in urma impulsului dat de mult, dar care s'ar fi sdrobit la cea dintăi ciocnire. Lucrul ajunsese astfel incăt trebuea numai să inchizi ochii şi să intinzi măna pentru a lua, fără a ştì daca mai era de unde să iei.

Trebuinţa unei reforme. Aceasta era adevĕrata stare de lucruri până la 1821; intimplările din anul acela şi urmările lor furĕ ultima ciocnire care sdrobì maşina[1]. Nu era numai o cerinţă ci o necesitate absolută de-a reedifica

1) Abusurile ajunsese la culme, şi la 1821 Tudor Vladimirescu profită de exasperarea generală pentru a rescula ţara. Acest act de desperare se săvirşì cu căteva luni inainte de intrarea Prinţului A. Ipsilanti in Moldova şi de rescoala Grecilor. Deatunci principatele Moldovei şi Valachiei reintrarĕ in dreptul de-a avea hospodari pămĕnteni in capul guvernului.

totul după un plan nou, o simplă modificare nu era de ajuns. Toată lumea inţelesese aceasta.

Convenţiunea de la Ackerman işi dase seama de această necesitate. Hatti-Şeriful de la 1827 o sancţionase: „Turburările anilor din urmă in Moldova şi Valachia (stă „scris acolo) au adus cele mai mari perturbaţiuni in felu„ritele ramuri ale administraţiei interne. Hospodarii sunt „datori să se ocupe de indată dimpreună cu Divanurile de „mĕsurile trebuincioase pentru imbunătăţirea situaţiei Prin„cipatelor date in grija lor, şi aceste mĕsuri vor forma „obiectul unui Regulament general pentru fiecare provincie „care se va pune nemijlocit in lucrare".

Tractatul de la Adrianopoli insfirşit complectă opera aceasta deschizĕnd o eră nouă in existenţa politică a celor douĕ ţări.

Actul separat care nu e decăt o desvoltare a art. V, stipulează: „Poarta se leagă in mod solemn a confirma „Regulamentele administrative, care au fost făcute in tim„pul ocupaţiei celor douĕ provincii, conform dorinţei ară„tate de adunările locuitorilor notabili ai ţării, şi care vor „servì de bază pe viitor pentru administrarea internă a „celor douĕ provincii".

Aşa dar necesitatea reformelor, trebuinţa de-a da celor douĕ ţări instituţii care să se potrivească cu noua lor posiţie: eată cele douĕ principii cari se puserĕ inainte pentru prelucrarea unui Regulament Organic.

Stabilirea Comitetului special. Din anul 1827 se numise o comisie cu acest scop; neavĕnd insă vreun plan hotărit sau vre-o direcţie bine determinată, ea nu produse nici un resultat şi se afla disolvată de fapt, când isbucnì resboiul din 1828; guvernul provisoriu rusesc cu toate preocupările şi greutăţile resboiului, simţind căt de urgente erau reformele, fù silit să se ocupe de nişte trebuinţe ce nu se mai puteau amănà. Ministeriul impĕrătesc[1] işi dete toate silin-

1) Daşkov, ministrul justiţiei, fù trimis pe la sfirşitul anului 1828 la faţa locului pentru a vedea cu ochii lui adevĕrata stare a lucrurilor şi realitatea trebuinţelor. Acest om de Stat distins fù la inălţimea misiunii sale, şi

ţele pentru a aduna informaţiunile trebuitoare şi nu cruţâ nimic pentru a-şi da seamă de causele reale ale rĕului, şi de mijloacele proprii pentru a-l inlătură. Cu materialul acesta puse, sub formă de instrucţiuni, basele Regulamentului Organic.

Se formâ un Comitet special sub preşedinţa Consilierului de Stat Minciaky şi compus din boieri Munteni(1) şi Moldoveni aleşi de divanuri pentru redactarea unui proiect de Regulament.

Generalul Kisseleff preşedinte. Comitetul işi incepù şedinţele in Bucureşti la 19 Iunie 1829. După mai multe luni, cu toate că intrunirile comitetului urmau regulat, lucrările mergeau foarte incet până ce adjutantul general Paul Kisseleff fù numit preşedinte plenipotenţiar Divanurilor din cele două Principate(2). Indată se schimbarĕ lucrurile. Membrii Comitetului ajutaţi de cunoştinţele sale grăbirĕ lucrările lor, şi redactarea Regulamentului Organic fu terminată la 4 Aprilie 1830.

Greutăţile pentru a face reformele. Cu toate că redactarea Regulamentului presenta nenumĕrate greutăţi, membrii Comitetului printr'o străduinţă pe care patriotismul singur o poate susţinè, le invinserĕ pe toate cu o dibăcie prin care au meritat recunoştinţa concetăţenilor lor. Dar punerea in lucrare a nouelor instituţiuni presenta greutăţi şi mai mari.

---

fără a se oprì la observaţiunile acelor spirite ănguste şi egoiste care dau probe de geniu numai intr'un sistem viţios, simţì trebuinţa de-a schimba lucrurile de la rădĕcină şi de a stabilì o organisaţie nouă pe base largi şi trainice. Materialul adunat de dinsul slujì la redactarea instrucţiunilor care călăuzirĕ Comitetul special in lucrările sale.

1) Comitetul special din Valachia era compus din: banul Grigorie Băleanu, vornicul Gheorghe Filipescu, logofĕtul Ştefan Bălăceanu, hatmanul Alexandru Villara şi din logofĕtul Barbu Ştirbei, insărcinat cu redactarea şi funcţionănd ca secretar.

2) El se afla pe atunci in Bulgaria in mijlocul Balkanilor. Pacea care se incheiase cu puţină vreme inainte, ii permise să se ducă unde-l chema noua sa funcţie; el ajunse in Bucureşti la 14 Noemvrie 1829.

Oamenii luminaţi şi cari prin posiţia lor sunt chemaţi să guverneze popoarele, ştiu căt e de grea, şi uneori chiar primejdioasă, reforma instituţiunilor. Căte piedici nu intilnesc dispoziţiile cele mai salutare! In starea socială mai ales rĕul inrădăcinat e anevoe de inlocuit cu binele. Şi in adevĕr cu căte ambiţii, cu căte interese, cu căte prejudecăţi mai ales nu te ciocneşti! Cătă inţelepciune, cătă străduinţă, activitate şi prevedere trebue să desfăşuri! Cu toate că aproape de-o jumĕtate de secul oamenii inţelepţi şi adevĕrat patrioţi doreaŭ din suflet o reformă in Valachia, stabilirea acestei reforme intîlnea mari piedice.

Inainte de-a presenta Regulamentul Organic, revisuirii Adunării generale extraordinare, era de neapărată trebuinţă de-a aduce la cunoştinţa Curţii Impĕrăteşti a Rusiei lucrareà Comitetului special. Preşedintele d. Minciaki, şi doi membrii, unul muntean celătalt moldovean(1), furĕ chemaţi la Petersburg. Ministeriul Imperial adăogâ căteva observări, şi modificările cerute in urma acestor observări furĕ introduse de membrii Comitetului, care presidaserĕ la redactare.

Ne implinim aci o datorie către Cabinetul din Petersburg, recunoscĕnd desinteresarea aşa de rară in istorie, cu care a lucrat; fără gănd ascuns şi fără a se ocupa de cel mai mic interes material pentru dinsul, el n'a consultat in instrucţiile care au slujit de bază la redactarea Regulamentului Organic, precum şi in modificările ulterioare, decăt interesele ţării, şi n'a fost călăuzită decăt de dorinţa de-a asigura liniştea şi fericirea unui popor vecin şi coreligionar.

Trecù un an inainte ca Regulamentul Organic să poată fi presentat Adunărilor din cele două Principate; vremea aceasta nu fù pierdută. Guvernul o intrebuinţă căştigănd toate spiritele prin acte binefăcĕtoare.

Stĕrpirea ciumei. Ciuma băntuia de mulţi ani Valachia, făcea să piară populaţia, şi nu se putea alunga prin nici una din mĕsurile luate pănă atunci, părea că ajunsese endemică. Ea fù invinsă prin mĕsuri mai pricepute şi printr'o

1) D-nii Alexandru Villara şi Mihail Sturdza.

stăruinţă mai susţinută. Ultimul germene fù stĕrpit in primăvara anului 1830.

Impiedecarea foametei. Un flagel şi mai grozav ameninţa Valachia. Furniturile resboiului şi doi ani de secetă secaserĕ toate aprovisionările, şi lipsa premergĕtoare a foametei incepuse să se simtă. Un comitet general alcătuit din patru membrii[1] şi o comisie specială[2] pentru oraşul Bucureşti furĕ stabilite, cel dintăi la 18 Septemvrie, cealaltă la 16 August, pentru a se ingrijì de trebuinţele Principatului. O cătăţime mare de grău fù adusă din Odesa şi din Moldova, exportarea porumbului, hrana de căpetenie a locuitorilor, fù oprită in Moldova, afară de casul când trebuea să se vie in ajutorul populaţiei din Valachia. Prin aceste mĕsuri inţelepte rĕul se ţermurì, şi belşugul domnea in momentul in care se aşteptau la toate grozăviile foametei.

Comisii de revisuire in districte. Jaful, devenit pentru a zice aşa, legal sub un regim slăbit, ajunsese la culme in preocupările resboiului, şi acum era vorba să se stĕrpească. Trei comisii de revisuire, compuse fiecare din trei membrii şi dintr'un procuror rus, furĕ numite pentru cele optsprezece districte la 21 Decemvrie 1829. Misia lor era să culeagă toate plângerile, să vadă dacă sunt juste şi să facă dreptate, precum şi să-şi dea seama despre causele şi gravitatea rĕului din ţară. Membrii comisiei furĕ luaţi dintre boierii cari se bucurau de increderea Divanului.

Chiar dacă n'a fost indeplinit in intregimea sa scopul acestei comisii, totuş o lovitură de moarte fù dată tutulor impovărătorilor care simţirĕ frĕul unui guvern incapabil de-a se abate de la datoria sa.

Desfiinţarea vămilor interne. In Valachia, afară de drepturile de import şi export, toate transacţiile comerciale

1) D-nii Alexandru Filipescu, Ioan Cocorescu, Filip Linche şi Baronul Christofor Sakellarie.

2) D-nii Aga Ioan Filipescu, Gheorghe Papa şi serdarul Ioan Prejbeanu.

in interiorul oraşelor şi satelor erau supuse unui drept de vamă sau accis, ceeace necesita impănarea Valachiei cu o mulţime de slujbaşi cari erau ca nişte lipitori: Vama era un fel de luare in arendă, astfel că acel ce obţinea dreptul acciselor, percepea pe socoteala sa. E uşor de priceput, cu ce asprime se incasau taxele. Impovărarea era cu atăt mai uşoară, cu căt tariful ce slujea de basă perceperii nu-l putea cetì ţăranul. Guvernul provisoriu luâ asupra sa ăncă de la 1 Ianuarie 1830, sarcina de-a rupe lanţul care apăsa industria şi impiedica comerciul; el desfiinţâ toate vămile interne, menţinĕnd numai drepturile de import şi export. Această suprimare care ar fi trebuit să scadă cu două treimi partea corespunzĕtoare a venitului public, nu scăzù cu un ban in anul acela arendarea vămilor care aduse ca in anul precedent 800,000 de lei, ear in anul viitor (1831) se urcâ la cifra de 1,400,000 lei, eată un fapt care dovedeşte mai bine decăt orice raţionament, că mĕsurile false sunt prejudiciabile fiscului, in favoarea căruia par să fi fost luate.

Desfiinţarea vorniciei de pripas. O instituţie bună fără indoială, căci o găsim in toate ţările, unde e o poliţie pricepută, se prefăcuse la noi intr'un abus nesuferit.

Amenda impusă proprietarului pentru vitele ce se rătăcesc şi fac stricăciuni prin ogoarele semĕnate sau prin cămpiile acoperite cu bucate, era cunoscută sub numele de vornicie de pripas. Aceste amende erau un isvor de căştig in folosul vorniciei a treia şi a patra. Funcţionarii, care obţineau aceste douĕ sarcini, vindeau dreptul de-a primì amenda unui arendaş general, care vindea şi el in a doua mănă la arendaşi subalterni cutare parte din acest drept, in cutare district, sau in cutare sat...

Nu-şi poate inchipuì cineva vexaţiunile ce resultau din aceste vĕnzări şi subvĕnzări, cu mulţimea de slujbaşi, care copleşeau satele: guvernul făcù pe funcţionarii, in favoarea cărora se trafica in modul acesta, să renunţe la dreptul lor; lăsâ satelor şi proprietarilor grija de a-şi priveghia vitele şi bucatele de pe cămp, şi apoi să se adreseze

la autoritatea legală in casul când s'ar aduce vre-o pagubă prin vitele rătăcite.

Stabilirea carantinelor. Nu era insă destul de a fi stĕrpit cel din urmă germene de ciumă, trebuea să se impedice şi reintoarcerea ei. Pintre binefacerile ce ne asigură tractatul de la Adrianopoli, trebue să socotim şi dreptul de a stabilì carantine; dar formalităţile la cari erau supuse dispoziţiile Regulamentului Organic, cerea un timp oare care, şi in acest interval boala ar fi putut pĕtrunde earăş in principat. Guvernul simţì trebuinţa de a impiedica această nenorocire. La 31 Decemvrie 1829 el trimise un ordin Divanului executiv, la care se alătura proiectul organizării lazaretelor; o secţie a Comitetului salubrităţii publice fù insărcinată cu executarea sa. Tot serviciul sanitar fù pus sub supravegherea Spătarului şeful miliţiei, (1) şi sub direcţiunea membrului Divanului Executiv insărcinat cu partea internă. (2) Toate punctele, unde trebuiau stabilite carantine, fuseserĕ cercetate; impiegaţii trebuincioşi furĕ aleşi şi intrarĕ indată in funcţie; se luarĕ mĕsuri pentru ridicarea clădirilor provisorii, cordonul fù stabilit cu cătanele de la Spătărie; impiegaţi muscali furĕ puşi in capul fiecărei carantine pentru a obicĭnui pe slujbaşii munteni la observarea regulelor sanitare.

Stabilirea acestei instituţii fù urmărită cu aşa stăruinţă incăt la 1 Maiu 1831, când se puse in executare Regulamentul Organic, construcţiile necesare erau gata la toate carantinele, edificii comode se ridicaserĕ la Brăila, Giurgiu, Olteniţa şi Turnu, direcţia lor era dată pe măna impiegaţilor munteni. Se şi organizase Comitetul carantinelor, serviciul intreg era in deplină activitate şi cu aşa bun resultat, incăt boala care băntuia grozav pe malul drept al Dunării, nu mai putù intra niciodată deatunci pe teritoriul Principatului.

---

1) D. Alexandru Ghika.

2) D. Barbu Stirbei.

Organizarea miliţiei. Un Comitet (1) fusese insărcinat cu privegherea formării miliţiei muntene; ordinul in această privinţă, dat la 14 Aprilie 1830, era adresat Adunării generale a Divanurilor. Miliţia trebuea să fie compusă din şase batalioane de Infanterie şi şase escadroane de Cavalerie, formănd in tot un corp de 4,490 de oameni. Foarte mulţi tineri din familiile cele dintăi ale ţării se presentarĕ indată pentru a implinì cadrele; ei furĕ primiţi cu grade corespunzĕtoare rangului boerosc din care făceau parte; cei de rangul intăiu primiră gradul de Şef de regiment, cei de rangul al doilea gradul de Şef de batalion şi aşa mai departe pe scara ierarhică a rangurilor. Instituţiunea părea să intimpine cele mai mari greutăţi; poporul neobicĭnuit cu disciplina militară se impotrivea la acest serviciu. Căţiva oameni slabi de minte işi inchipuirĕ chiar că vor fi incorporaţi in regimentele ruseşti, or că vor fi trimişi in corp in Rusia. Această părere dobăndì credinţă şi oamenii rĕu intenţionaţi contribuirĕ a o lăţì. Cea dintăi mĕsură fù aceea de a inrola o treime din cătane şi slujitori care erau in serviciu inainte de noua organizare.

In Noemvrie inrolările se urcau la 2,461, adică: 1,527 in Valachia mică şi 934 in Valachia mare. Mai trebuiau luaţi 2,029 indivizi din Valachia mare, cealaltă parte a ţării dedese contingentul sĕu in intregime. Se renunţă la modul de recrutare adoptat, din pricina inconvenientelor ce-l presintase, şi Adunarea generală a Divanurilor propusese la 22 Noemvrie să se ia căte un om pe patruzeci şi trei de familii in toate satele care nu dăduserĕ ăncă contingentul lor. Nu e de prisos să adăugăm aci că acest calcul era intemeiat pe conştiinţa neexactă de pe atunci a populaţiei Principatului. Se impărţirĕ in toate satele exemplare imprimate arătănd numĕrul de oameni ce trebuia să-l dea fiecare in proporţie cu populaţia sa, şi obligarea de a inlocuì pe fugari.

1) Acest Comitet sub preşedinţa generalului Maior Staroff, era compus din Şeful miliţiei Alexandru Ghika şi din Locotenenţii Coloneli Ment şi Odobescu.

La 1 Mai 1831, epocă la care se puse in lucrare Regulamentul Organic, numĕrul oamenilor sub arme era de 3,944.

Revizuirea caselor de binefaceri. Sistemul de dilapidare, care se lăţise in toate ramurile administraţiei, nu cruţase nici casele de binefaceri şi de utilitate publică; aceleaşi neorănduelі pretutindeni. La 13 Decemvrie 1830 se numì o Comisie (1) pentru verificarea socotelelor la casele de binefacere, la casa spitalelor, şcoalelor şi a orfanilor, care nu fuseserĕ supuse la nici un control in timp de trei ani. Datoriile, cu care se găsirĕ impovărate furĕ lichidate. Comisia fu insărcinată in acelaş timp cu redactarea unui proioct pentru regularea acestei interesante părţi a administraţiei. Proiectul fù inaintat Adunării generale a Divanurilor, care-l adoptâ după o matură deliberare, şi in luna Fevruarie 1831 serviciul acestor deosebite stabilimente fu organizat după principii care-i hotărea chipul gestiunii.

Comisie de salubritate. In administraţia internă a oraşelor remănea un mare gol de indeplinit, poliţie mai de loc, nici un mijloc de asigurarea aprovisionării, nicio mĕsură de curăţenie sau de salubritate, nicio casă comunală; săracul lipsit in cas de boală de ajutorul doctorului, spiţeriile lăsate pe placul lor, nici un mijloc de a se asigura de calitatea şi de prepararea doctoriilor, dar ăncă de capacitatea celor ce le vindeau! La 5 Martie 1830 se numì o Comisie (2) Aceasta fù insărcinată cu introducerea regulelor fixe care trebuiau să pue orănduială in deosebitele părţi ale serviciului cu privire la buna stare a oraşelor, lucru lăsat cu totul la o parte printr'o negligenţă greu de inţeles. Comisia işi terminâ lucrările la 6 Iulie 1830. Unele din disposiţii, spre

1) Această Comisie, presidată de Banul Brăncoveanu, era compusă din membrii următori: Consilierul de Stat Mavros, Spătarul Alexandru Ghika, Logofĕtul Stefan Bălăceanu, Logofĕtul Barbu Stirbei şi Postelnicul Gheorghe Bibescu ca secretar.

2) Ea era compusă din Vornicul Alexandru Filipescu, Logofĕtul Barbu Stirbei, logofĕtul Constantin Cantacuzino şi colonelul de geniu Bauner. D. D. Estioti şi Grunau, ca dotori in medicină, şi D.D. Kartel şi Ott ca ingineri.

pildă cele relative la partea medicală, furĕ indată puse in executare, şi reglementul intreg supus mai tărziu deliberărilor Adunării generale extraordinare, care-l primì in intregul sĕu.

Consiliele municipale in oraşele cele noue Giurgiu şi Brăila. Acum era vorba de a asigura in mod permanent mijloacele peatru executarea acestor disposiţii. Astfel se simţì trebuinţa de a stabilì Consilie municipale in diferitele oraşe şi tĕrgùri. Se crezù insă de cuviinţă de a se face mai intăi o incercare cu oraşele Brăila şi Giurgiu, căştigate de curĕnd de Valachia. Membrul Divanului executiv, insărcinat cu partea internă (1), se duse la faţa locului cu instrucţii sub formă de Regulament. Acest funcţionar işi dete toată osteneala pentru a arăta locuitorilor avantajele reale ce le vor trage din noua instituţiune, ei inţeleserĕ. Această incercare aducĕnd resultate bune, un proiect de Regulament asupra municipalităţilor fù redactat de o Comisie. Proiectul fù supus mai tărziu deliberărilor Adunării generale extraordinare, şi adăugat pe lăngă Regulamentul Organic ca a doua anexă.

Comisia pentru ţinerea registrelor stării civile. Dacă după cele spuse mai sus ar mai putea mira ceva pe cetitor, apoi acest lucru ar fi aflarea că nu exista nici un mijloc pentru constatarea celor trei trepte ale vieţei, naşterea, căsătoria şi moartea; nu existau acte de stare civilă. Pentru a inlătura gravele inconveniente, ce resultau din această negligenţă, fie in materie juridică, fie ca mĕsură administrativă, se numì o comisie (2) pentru a redacta un proiect de lege in această privinţă. Lucrarea făcută fù supusă deliberărilor Adunării generale extraordinare; ea formează azi anexa a 3-a din Regulamentul Organic.

Comisie pentru despăgubirea Socotelnicilor. In momente de regenerare, cănd toate se dărimă pentru a se rezidì pe

---

1) B. Ştirbei.

1) Era compusă din Episcopul de Argeş Hilarion şi logofĕtul Barbu Ştirbei.

baze noue, e foarte necesar să nu se atingă interesele particularilor. In Valachia şi in Moldova toţi boerii aveau tributari, cari nu atĕrnau decăt de dinşii: de aci numele de Socoţelnici şi Posluşnici; cei dintăi plăteau stăpănului lor o sumă anuală; cei de ai doilea il ajutau la munca pămĕntului; şi unii şi alţii erau scutiţi de orce dare către Stat. Acest privilegiu fu desfiinţat, şi in locul lui se dete ca despăgubire o pensie viageră ce representa aproape acelaş venit. Regulamentul Organic se ingrijise de aceasta, dănd din fondurile visteriei suma de 1,500,000 lei pentru plata despăgubirilor precum şi pentru pensii.

Cu acest chip cel ce avusese privilegiul desfiinţat se bucura intr'alt mod de dinsul până la sfirşitul vieţei sale. Sumele provenite din acest drept desfiinţat trebuiau să fie vĕrsate apoi la casa pensiilor, care era astfel pusă in stare de-a venì in ajutorul săracilor, şi de-a asigura pe viitor o resplată pentru serviciile aduse. Era necesitate de-a se stabilì regule pentru constatarea drepturilor la pensie, după stingerea treptată a celor cu drept de indemnitate pentru Socotelnici, in acest scop se stabilì o comisie [1], insărcinată cu proiectul, care formează azi prima anexă a Regulamentului Organic.

Delimitarea Principatului. Tractatul de la Adrianopoli hotărise ca Thalwegul Dunării să slujească drept graniţă intre ţările de pe malul apei; la 29 Martie 1830 se numì o comisie [2] care procedâ la delimitarea celor două ţări: 88 de insule, care trebueau restituite Valachiei, furĕ insemnate prin prăjini purtănd culorile naţionale.

Comisia aceasta percurse fluviul in toată lungimea lui, de la graniţa austriacă până spre Odesa, la confluentul Prutului cu Dunărea. Numele insulelor fură consemnate intr'un

1) Membrii acestei comisii erau: Consilierul de stat Mavros, Vornicul Mihalache Ghika, Vornicul Constantin Cămpineanu, Logofĕtul Stefan Bălăceanu şi d-nul Simeon Marcovici ca secretar.

2) Raigent din partea Rusiei, Mehemed Arif Effendi din partea Turciei, şi doi deputaţi: pentru Valachia Vornicul Mihalache Ghika, pentru Moldova Vornicul Dimitrie Plagino.

protocol iscălit la 8 Octomvrie 1830. Acest protocol, insoţit de harta arătând linia de demarcaţie pe cursul Dunării, recunoscută de Poartă şi de curtea Imperială rusească, fù adresată consiliului administrativ la 28 Decemvrie 1831 pentru a fi depus in archivele Mitropoliei.

Recensemĕnt general. Insfirşit spre a incepe un nou sistem pentru perceperea impositului, reclamat prin desfiinţarea ludiilor, trebuea un recensemĕnt general al tutulor contribuabililor. Se făcù o primă incercare la Octomvrie 1830; apoi spre a procede in mod regulat se numì o comisie *ad-hoc* pentru fiecare district in specie la 31 Ianuarie 1831. Aceste comisii se compuneau din ispravnic, un boer din district şi un comisar al guvernului, aleşi de Adunarea generală a Divanurilor; li se dede instrucţii copiate de pe dispoziţiile Regulamentului Organic. Incepurĕ a se duce prin sate şi tĕrguri pentru a face censul tutulor contribuabililor impărţiţi in corporaţii şi clase, după taxa ce trebueau să plătească.

In sate aceste comisii trebueau să se adreseze mai intăi la proprietar sau la delegatul sĕu, să ceară o listă a tutulor locuitorilor contribuabili şi apoi să meargă la faţa locului pentru a controla listele. Această din urmă lucrare fiind sfirşită spre mulţumirea tutulor locuitorilor, comisiile trebueau să iscălească tabloul alcătuit şi să-l supuie apoi la iscălitura preotului şi a câtorva locuitori din sat, trei sau şease in raport cu numĕrul populaţiei.

Aceste tablouri furĕ aşezate intr'un singur registru pentru fiecare district. Registrele supuse examinării marelui vornic, şeful departamentului de interne, furĕ trimise la Vistierie, unde aşezându-se faţă in faţă numele fiecărui contribuabil cu suma anuală ce trebuea să o plătească in curs de şapte ani, se luarĕ patru copii după aceste registre: una din ele cuprinzĕnd toţi contribuabilii unui district fu trimisă administratorului respectiv, a doua cuprinzĕnd numai pe acei dintr'o plasă fu inmânată subadministratorului; cea de-a treia, impărţită in file cuprinzĕnd fiecare contribuabilii unui singur sat, fu trimisă pârcălabului perceptorul co-

munei; a patra remase depusă la Vistierie. Această lucrare colosală era cu totul gata in luna lui Septemvrie din acelaş an, şi putù să slujească de basă la perceperea impositului.

In contra acestei operaţii nu se ridică nicio plângere: fapt ce trebue cu atăt mai mult luat in seamă, cu căt recensimentele anterioare cu ludii nu erau decăt un mijloc de speculă, pe care fiecine căta să-l facă in profitul sĕu, dăndu-şi aer că lucrează pentru fisc. De aci se poate vedea schimbarea mare spre bine ce se făcuse in moralitatea impiegaţilor, resultat care vorbeşte in favoarea administraţiei nouelor instituţii. Şi astfel intr'o ţară, unde cu căţiva ani inainte ar fi fost greu să afle cineva numele măcar al satelor impuse, se obţinù un recensemĕnt complect, coprinzĕnd numele şi pronumele capilor de familii din fiecare comună.

In tabloul următor vom da resumatul acestui recensemĕnt:

TABLOU DE

DISTRICTE	Numĕrul satelor	Preoți	Diaconi	Căntăreți	Neamuri	Postelnici	Mazili
Valachia mare							
Orașul București	—	297	16	163	214	99	19
Sărat Rimnic. .	172	185	6	171	161	21	46
Brăila	61	28	—	20	1	—	—
Buzĕu	149	210	34	190	211	18	203
Secueni . . .	224	380	99	309	568	118	478
Prahova	144	195	14	161	81	54	16
Ialomița	137	161	11	140	148	38	156
Ilfov	348	274	19	172	73	33	28
Dimbovița . . .	225	378	117	216	110	64	52
Vlașca	192	257	51	86	33	15	32
Teleorman . . .	188	388	201	107	142	35	75
Mușcel	127	243	111	111	124	40	114
Argeș	221	795	475	116	176	36	69
Oltu	174	280	216	83	39	14	55
	2,362	4,071	1,370	2,047	2,081	605	1,343
Valachia mica							
Romanați. . .	171	385	352	88	157	33	106
Vâlcea	192	803	537	146	364	45	432
Dolj	249	456	195	172	289	46	137
Gorj	247	549	190	204	212	22	841
Mehedinți . . .	341	579	66	263	312	29	399
Pentru tot principatul	—	—	—	—	—	—	—
Aurari	—	—	—	—	—	—	—
	3,562	6,861	2,710	2,920	3,415	780	3,258

RECENSEMĔNT

Patentați	Muncitori contribuabili	Scutiți de Stat	Scutiți pentru causă de infirmitate	Scutiți ca milițiani	Emigrați Bulgari	Vĕduve	Supuși străini	Țigani de ai Statului	Minori în stare de a lucra
2,993	5,920	427	—	23	541	—	2,381	—	4,561
364	11,106	18	510	89	117	1,160	60	—	2,360
155	3,077	4	61	—	1,294	143	68	—	193
267	10,586	13	679	105	96	1,305	13	—	1,055
421	16,220	70	535	239	8	553	125	—	2,735
610	9,758	64	445	74	201	1,046	382	—	1,914
170	6,868	14	298	46	205	869	21	—	1,427
—	16,600	31	515	28	1,077	802	39	—	2,803
435	19,345	57	862	196	—	2,591	138	—	3,990
213	16,590	9	582	86	151	1,664	42	—	3,389
499	18,159	17	600	196	169	1,941	2	—	3,869
364	8,928	79	600	99	—	1,933	97	—	2,189
464	15,583	30	870	231	4	2,313	65	—	3,146
121	12,942	19	309	193	424	1,580	7	—	2,616
7,076	171,682	850	6,866	1,605	4,287	17,900	3,444	—	26,248
255	14,020	26	465	127	411	2,283	31	—	4,138
352	18,831	26	1,079	393	1	3,465	28	—	4,125
983	18,684	43	890	139	405	2.158	192	-	3,880
138	18,206	36	1,652	404	—	3,982	24	—	4,374
269	31,551	95	2,175	768	145	5,501	5	—	6,597
—	—	—	—	—	—	—	—	3,448	—
—	—	—	—	—	—	—	—	1,005	—
9,073	272,974	1,078	13,127	3,436	5,249	35,289	3,729	4,453	59,362

Efect salutar al petiţiilor. Unul din mijloacele, pe care guvernul le poate aplica cu cel mai mare succes, e poliţia făcută prin petiţii. Preşedintele plenipotenţiar pĕtruns de acest adevĕr, dete voe ficăruia să-i adreseze direct şi in persoană aceste petiţii, de douĕ ori pe sĕptĕmână la zile şi ciasuri hotărite. Această mĕsură odată luată, el o urmâ in toată vremea administraţiei sale, şi de la 15 Noemvrie 1829 până la 1 August 1835 numĕrul petiţiilor se urcâ la 28,000. Efectele salutare produse de această cale, deschisă pentru orice reclamaţie furĕ aşa de mari, incât ea nu se poate destul recomenda oricărei administraţii, care ţine să cunoască adevĕrul şi să judece despre trebuinţele fiecăruia.

Conclusie. Resultate aşa de fericite trebuea neapărat să producă un bine şi mai mare, acela de-a convinge pe cei mai necredicioşi şi de-a stringe toate spiritele in jurul nouelor instituţii. De pe la anul 1830 se vĕzurĕ funcţionari din clasele cele mai de sus grăbindu-se a satisface dorinţele legislatorului, oferind de bunăvoe prerogativele lor prin renunţarea veniturilor, cari se ţineau de slujba lor şi erau causa abusurilor celor mari.

E de necrezut că s'au putut face lucrări atăt de insemnate in mijlocul ciumei şi a foametei, dar cu căt mai mare trebue să fie mirarea, când te gândeşti că toate acestea s'au săvirşit intr'o ţară, unde activitatea minţii nu era de loc desvoltată.

Şi se poate zice cu drept cuvĕnt că, in cei din urmă patru ani, se produsese o mai puternică mişcare in idei şi o mai mare activitate morală decăt in cursul unei jumĕtăţi de secol.

Numai instituţiile liberale şi patriotice au darul de-a produce acest impuls puternic in spirite şi de-a reinvia, pentru a zice aşa, printr'o scănteie electrică, nişte corpuri strivite sub greutatea nefericirii, şi care abia dădeau semne de viaţă.

Să-şi inchipuească cineva in capul administraţiei pe altul, care n'ar fi avut toate insuşirile generalului Kisseleff, care şi-ar fi indeplinit datoria in adevĕratul sens al cuvĕntului,

ar fi supraveghiat lucrările Comitetului special, care şi el ar fi umplut căt putea mai bine cele nouĕ capitole ale Regulamentului Organic. Lucrarea sfirşită ar fi fost presentată Adunării generale de revisuire; după ce ar fi fost primită de dinsa s'ar fi făcut publicaţii pentru introducerea ei şi s'ar fi dat ordine pentru mĕsurile ce trebueau luate spre a fi pusă in executare. Toate s'ar fi făcut in regulă, şi daca maşina guvernamentală n'ar fi mers bine, daca in fiecare moment s'ar fi stricat mecanismul, insfirşit daca in toată administraţia ar fi fost un haos de-o sută de ori mai rĕu decăt inainte, vina s'ar fi aruncat pe instituţiile insăşi, care ar fi părut prea sănătoase şi prea trainice, un popor intreg ar fi fost crezut bun de pus sub epitropie, s'ar fi declarat că e atins de-o boală incurabilă, şi că nu e cu putinţă de a-i aduce nicio imbunătăţire; aşa de adevĕrat este că destinele unei naţiuni depind de capul unui singur om.

Şi in adevĕr nu e de ajuns să fi cetit această dare de seamă răpede, să fi inţeles căte au trebuit făcute in scurta vreme de optsprezece luni, de la 15 Noemvrie 1829 pănă la 1 Iulie 1831, epocă in care toate părţile din Regulamentul Organic furĕ puse in executare, pentru a fi pe deplin convins, că fără toate aceste ingrijiri, prin simpla natură a lucrurilor, ar fi fost cu neputinţă a ajunge la scop. Spiritele trebueau improspĕtate, trebuea introdus in sufletele lăncede simţimĕntul demnităţii, şi arătat prin fapte, ear nu cu frase, binele nemĕsurat ce era să easă din toate. Acest scop fù ajuns, mulţumită activităţii neobosite a guvernului şi mijloacelor sănătoase, care a avut dibăcia de-a le intrebuinţa.

(Va urma).

UN DRUM GREŞIT

— Sfirşit —

IX.

In odaia in care am intrat la inceputul acestei istorisiri, găsim pe colonel ţinĕnd pe băiat pe genunchi şi pe Silvia alături pe un mic scăunaş. Aerul lucrurilor pe care le cunoaştem este acelaş; oamenii numai s'au mai schimbat. Silvia, mai slabă şi par'că mai serioasă de cum o ştim, aşteaptă cu frică intrebările colonelului. Băiatul, sănătos acum, se uită la bĕtrăn cu ochii lui naivi şi buni. Colonelul insuş pare biruit de imprejurări. El priveşte cănd pe copil, cănd pe mamă, căutănd par'că să pĕtrundă adevĕrul acestor douĕ vieţi. Vorba merge greu. Un ciasornic bate incet mĕsura timpului. Bĕtrănul se uită inainte-i preocupat şi-şi scoate portabacul să facă ţigară.

— Nu care cumva găseşti vre-o foiţă de ţigară pe undeva... mi-am uitat-o a casă...

— De... aici nu fumează nimeni... Dar putem găsì jos, adaogă Silvia răpede.

— Te rog, trimite pe cineva...

Colonelul uitase că nu era nicio slugă in casă.

Silvia işi puse un şal pe ea şi se coborì răpede in stradă, cumpĕrâ hărtia de ţigară şi se intoarse numai decăt. Bĕtrănul i-o luâ din mănă foarte natural, fără să bage de seamă nimic. Era preocupat, şi afară de asta sunt mici miserii şi umilinţe omeneşti pe cari cei ce n'au fost niciodată in lipsă nu le cunosc.

— Şezi de mult in casa asta? intrebâ colonelul, uitându-se la păreţi cu interes.

— Da... de aproape cinci ani.

— Ai tot apartamentul?

— Tot, zise Silvia invĕrtind invelitoarea hărtiei in mână. Dincolo sunt douĕ camere pentru... pentru domnul Dumitriu.

— Unde? — Colo?

— Da...

— Staţi de mult impreună? zise bĕtrânul, luându-şi inima in dinţi.

Ea se aşezâ jos, incet, stringĕndu-şi şalul de pe dinsa.

— De aproape opt ani, respunse binişor şi cu temere.

— De opt ani!... Şi aţi trăit totdeauna impreună?

— Da...

— Opt ani!.. zise bĕtrânul incet. Şi ai fost fericită in toată vremea asta?

— N'am să mĕ plâng de nimic. Constant a fost in totdeauna foarte bun.

Incepeau să se incălzească, şi incongiurul prea mare fù lăsat la o parte. Ea părea hotărită să respundă la tot.

— De unde eşti dumneata? o intrebâ colonelul deodată.

— Din Bucureşti, dar tată-meu era din Austria. A fost multă vreme profesor de limba germană la liceu.

— Şi acum?..

— Acum e mort, respunse ea scurt.

Bĕtrânul se simţea impovărat de sarcina aceea de judecător de instrucţie.

— Ascultă, zise el, apropiindu-şi scaunul de al ei, iartă-mĕ că mĕ amestec in viaţa dumitale... vezi insă că am oarecare interes. N'aş vrea să te supĕr... Spune singură...

— Da, zise ea. Deşi e greu... şi umilitor... voiu spune. Am pierdut tot... toate drepturile pentru a fi respectată de ceilalţi, voiu să-mi păstrez cel puţin pe acela de-a mĕ putea respecta eu singură. Eaca adevĕrul, domnule: de când m'am pomenit in lume, m'am găsit totdeauna sarcina cuiva. La inceput a tatălui meu, apoi a şcoalei şi acum in urmă a

lui Constant. Neavĕnd mamă, am simţit de la inceput că eram povară, dar ce puteam face? Am trecut anii din Asil aproape fericită. Acolo toate erau ca mine. Am eşit din şcoală cu gănd de-a mĕ face profesoară. Eram hotărită să mĕ mişc şi singură in lume, fără a mai cădea greutate cuiva. Am venit a casă la tata şi m'am pus să invăţ. Vre-o lună am lucrat cu multă luare aminte, dar... mai pe urmă...

— Spune, spune, ii zise bĕtrânul cu bunătate.

— Pe urmă n'am mai lucrat.

— De ce?

— Tata s'a bolnăvit şi trebuea să-l ingrijesc... şi... tot atunci am intilnit pe Constant.

— Da?..

— Da, şedea in aceeâşi casă unde şedeam noi. L'am intilnit fără să mĕ găndesc, fără să vreau, vĕ jur...

— Bine, bine. Ei?..

— Deacolo... nu ştiu ce-am mai făcut. Bietul tata a murit, şi am remas singură. Constant era aşa de bun!.. A umblat pentru mine prin toate părţile. Aveam drept la pensia tatălui meu. Ce ştieam eu să fac? El mi-a adunat actele şi mi-a scos pensia...

— Va se zică ai pensie?

— Am, da.

— Dar nu-ţi ajungea, adăogâ colonelul fără să-şi dea seamă de ce zice. Ea dete din cap.

— Ba se vede că ajunge, fiindcă de douĕ luni nu trăesc decăt cu dinsa, şi am şi copilul; atunci nu-l aveam.

Bĕtrânul ridicâ ochii spre ea, incruntănd sprinceana.

— Cum? zise el cam tare.

— Da, respunse Silvia incercănd să zimbească, am mai redus din cheltueli, şi merge.... Oricum, imi faceţi o mare nedreptate dacă bănuiţi că legătura mea cu Constant a inceput dintr'o astfel de causă.

Şi cu toate că se incerca să zimbească, ii veniserĕ lacrimile in ochi.

— Doamne fereşte! zise colonelul cu grabă. Nu m'am găndit la una ca asta. Te rog urmează.

— S'a sfirşit, respunse ea. Deatunci am trăit impreună. Am avut copilul ăsta... fiindcă se vede că este un Dumnezeu pentru toţi nenorociţii.

— Ai fost nenorocită, vra să zică?

— Nu... dar greşelile noastre se pedepsesc in lumea asta. Constant nu mĕ mai iubeşte, şi poate m'ar fi lăsat de mult dacă nu era copilul. Vezi, domnule, nu prea ştiu ce spuiu, dar dacă aş avea mai multă putere nu ştiu ce aş face... Eu am greşit, dar am fost fericită, şi acuma, dacă nu mai sunt, imi plătesc faptele mele. Dar fiinţa asta nenorocită, zise ea cu putere, ce e vinovată să remăe pe drumuri? A cui e? Cum il chiamă? Dumnezeu ştie...

Ea se oprì un minut, mirată par'că ea insăşi de indrasneala ei. Bĕtrănul işi plecase capul in jos şi se uita la covor fără să-l vadă.

— Iartă-mĕ, domnule, de atăta indrăsneală. E vorba de fiul dumitale şi nu mi se cuvine să vorbesc astfel... dar trebue puţină dreptate: numai eu am respundere faţă cu copilul ăsta?..

Colonelul tăcea, urmănd a privì covorul. Silvia se oprise. Ciasor..nl bătea lung şi rar, trecerea vremii. Viaţa e o fabulă a cărei morală e zădărnicia, şi se pare că nimic nu o infăţişează mai bine priceperii noastre ca limba unui ciasornic.

Calm, cuminte, bĕtrănul se sculâ de pe scaun şi intinse măna Silviei.

— Să ne vedem sănătoşi, ii zise el. O să ai noutăţi in curĕnd de la mine.

Ea se plecâ binişor şi-i sărutâ mana; apoi puse şi pe băiat să facă acelaş lucru. Pe cănd el eşea, Silvia se simţea tristă, par'că ii pleca norocul. Apoi, in urma lui:

— A plecat... zise ea băiatului.

— Unde?..

— Departe...

— Da?..

— Da, puiu mamei.

— Unde-a plecat, mamă? intrebâ el ăncă odată.

— Departe, departe...

— Da?..

Şi se duse să-l culce, cu eterna ei supunere la voia soartei.

Colonelul, eşind de la Silvia, se duse la otel şi deacolo drept la gară. Puţin câte puţin incepea par'că să vadă limpede inaintea ochilor, şi din tot ce vedea resărea un lucru hotăritor, anume că fiu-sĕu era un om fără suflet. Bĕtrâneţa sănătoasă este starea in care mintea prinde quintesenţa lucrurilor şi desgărdinează cu rĕceală linia morală a oricărui fapt. El se uita imprejuru-i: Silvia, Constant, Elencuţa şi apoi el, patru fiinţe in fond bune, şi câteşi patru nenorocite. Pentru ce? Pentrucă una din ele işi pierduse mĕsura greşelilor sale şi sufla din praful lor şi pe viaţa celorlalţi. Căci colonelul era hotărit, prin toate mijloacele, să impiedece căsătoria fiului sĕu cu Elencuţa. El işi cerceta respunderea sa, in această imprejurare, cu nepărtinirea virstei şi caracterului lui, şi se găsea vinovat numai fiindcă indrăsnise să facă planuri de fericire pentru fiu-sĕu şi Elencuţa. Dar cine ştiea de legătura lui Constant? De la o simplă nebunie de tinereţe, pe care şi-o inchipuise bĕtrânul, până la realitatea ce se da pe faţă acum, câtă depărtare!.. Afară de asta, ii mai era iertat să ascundă adevĕrul Elencuţei şi familiei ei? Fiindcă el işi da seamă că atunci când podoaba vieţii noastre cade de virstă ori de vĕnturi, remâne numai viţa, intinsă pe harag ori tirindu-se pe pămĕnt. Şi viaţa de toate zilele e simplă şi impletită din datorii, de la implinirea cărora atĕrnă fericirea. Toată lumea ştie şi judecă mai tot astfel, dar greutatea cea mare stă in aceea că in pasiuni judecata cade la fund, ear la suprafaţă plutesc numai pornirile. Fiu-sĕu, care acum iubea pe fată, va fi nenorocit; Elencuţa, deasemenea; dinsul, suferea şi el, fiindcă fata ii era dragă. Dar simţirile lor de azi erau numai podoabe, cari intr'o zi trebueau să cadă şi de sub ele să resară: pentru Constant remuşcarea de-a fi lăsat pe drumuri un copil, către care poate s'ar fi intors; pentru Elencuţa ura contra acestui copil şi gelosia contra ma-

mei lui; pentru Silvia durerea vecĭnică a femeei şi a mamei; pentru băiat viaţa de bastard; pentru el, colonelul, amărăciunea...

— Nu!.. zicea bĕtrânul, ridicând capul. Elencuţa cu vremea va uita, ear dumnealui dacă va suferì va fi firesc şi meritat. Şi eu imi implinesc o datorie...

Cât despre viaţa Silviei şi a copilului, colonelul nu se indoì un moment de adevĕr, fiindcă sunt unele intimplări, pe cari, chiar dacă prefăcĕtoria omenească le parodiază, sufletele drepte se refusă de a le pricepe altfel.

După minutele acelea de hotărire, incordarea voinţei bĕtrânului se slăbea ori de câteori chipul Elencuţei ii resărea in minte, căci o iubea ca pe fata lui. Şi sgomotul ostenitor al roatelor vagonului ii umplea capul de durere...

A doazi dimineaţa ajunse acasă.

Se culcâ să se odihnească, dar dormì rĕu. Cum se sculâ intrebâ de fiu-sĕu.

Constant tocmai se gătea să se ducă la Mălini. Era imbrăcat cu ingrijire, parfumat, vesel: cele două luni petrecute la ţară ii intineriserĕ cu totul obrazul.

Bĕtrânul il chemâ in odaia lui.

X.

— Bine ai venit tată, zise Constant intrând. Da ce-i intunericul ăsta?

— Ridică o perdea.

Tĕnĕrul se duse să ridice perdeaoa.

— Ce mai faceţi voi? intrebâ bĕtrânul, stringĕndu-şi nişte jurnale.

— Sărut mâna, bine.

— Ce face Elencuţa?

— E bine. Era supĕrată că te-ai dus la Bucureşti fără să-i spui.

— M'am dus cu treabă, zise colonelul serios.

— Ai avut treabă la credit?

— La credit.. nu. — Apoi se indreptâ cătră masă şi luănd o hărtie o intinse fiului sĕu.

— Am avut treabă cu asta.

Era telegrama de la Silvia. — El o desfăcù incet, cu presimţirea omului care aşteaptă o intimplare, şi o cetì fără să zică nimic. Căutâ, ca şi in zioa cănd ii dase Silvia biletul bĕtrănului, să nu pară mişcat, dar, ca şi atunci, săngele ii fugì din obraz şi devenì palid. După un minut, el lăsâ hărtia incet pe masă şi intorcĕnd capul spre fereastră:

— Mĕ aşteptam, zise el.

Bĕtrănul se uita la dinsul, surprins şi aproape indignat de rĕceala aceea.

— Şi nu intrebi dacă a murit, l'am ingropat, ce i-am făcut?..

— A murit băiatul? zise el cu putere.

Bĕtrănul il privea piezis, din ce in ce mai iritat şi mai aspru. Dar la intrebarea lui, care era mai mult un strigăt, se potolì.

— Ba, din fericire, nu, respunse el. — Apoi, resuflănd mai liber, adaose:

— Credeam c'ai perdut orice urmă de simţire omenească.

Constant se indreptâ spre fereastră, pĕrĕndu-i par'că rĕu că-i scăpase intrebarea aceea. După un minut se intoarse.

— Ai fost a casă la dinsa? intrebâ el.

— Da, am fost acasă la dumneata.

Tĕnĕrul tăcù, uităndu-se inainte pe fereastră. Dar muşchii obrazului i se incordase atăta, incăt se făcuse hidos de rĕutate.

— Ce miserabilă creatură!... zise el, apăsănd pe cuvinte.

Colonelul se ingălbenise şi făcĕnd un pas cătră el, cu capul plecat inainte:

— Cine-i miserabilă creatură, Constant?...

El tăcea. Colonelul işi rezemase un genunchiu de-un scaun, şi se uita la el, mĕsurăndu-l din cap pănă'n picioare:

— Din ce aluat te-a făcut natura aşa de strimb la suflet? zise bĕtrănul.

Constant işi intoarse privirile la ele şi se uitâ lung in ochii lui. După aceea se indreptâ cătră uşă. Tată-sĕu, mai iute decăt el, ii tăiè drumul.

— Te indispune vorba mea şi vrei să te duci...

— Ba nu, respunse fiu sĕu, dar imi pare de prisos să facem scene de teatru.

— Da?.. intrebâ colonelul lung. Prea bine. Ţiu insă să-ţi spui că acela care a inceput teatrul eşti dumneata. Ne-ai făcut să credem că eşti un om, şi vĕd că eşti un nimica.

Apoi se depărtâ de la uşă. Constant remăsese cu măna pe ivor. Colonelul se intoarse.

— Şi ca să nu mai jucăm teatru, te inştiinţez că dumneata nu vei lua pe Elencuţa. Destul atăta comedie!

Şi bĕtrănul umbla cu paşi mari prin odaie, respirănd greu şi tremurănd. Dar, ca şi cum vorba lui din urmă ar fi fost cheia care deschidea sufletul lui fiu sĕu, acesta se inmuiè.

— Tată, nu inţeleg de ce legi intre ele, douĕ lucruri aşa de depărtate.

— Care?.. intrebâ colonelul, oprindu-se.

— Elencuţa... şi cu femeea ceea.

— Fiindcă le-ai legat dumneata. Ai pornit din Bucureşti avĕnd casă, femee şi copil, şi ai venit aici să tulburi liniştea fetei... şi pe-a noastră.

— Eşti nedrept, tată... Ştii că nu m'am găndit la asta. Iţi aduci aminte că nici nu vream să plec... Dumneata m'ai adus.

— Da, eu te-am adus, fiindcă iţi purtam de grijă, vream să te fac fericit... pe cănd dumneata te făcuseşi nenorocit pentru lungă vreme. Ştii că te-am intrebat, mi se pare, dacă ţi-ai găsit singur ceva: mi-ar fi părut poate rĕu să te vĕd insurăndu-te astfel; dar dacă mi-ai fi arătat imprejurările, n'aş mai fi zis nimic, căci un copil nu se lasă niciodată pe drumuri. Ai fi fost un bărbat... şi acum nu eşti decăt un... o femee!

— Eu cred că dumneata vezi lucrurile foarte mărite. Cine poate mai bine decăt mine să ştie ce indatoriri am cătră o astfel de femee?..

— Cum?... zise lung bětrănul.

— Da, respunse fiu-seu mai incet. Am un copil cu o femee ca aceea... e o nenorocire... o intimplare de tinereţe. Şi cine poate şti intru căt e al meu...

Bětrănul se uita la el cu o adevěrată durere. Căt era de frumos, sub pěrul lui alb, apărănd pe doi nenorociţi, chiar Constant o vězù, şi-şi perdù indrăzneala de pănă aci. — Colonelul se apropiè incet de el, şi-i zise apăsănd pe cuvinte:

— Spune-mi pe cinstea dumitale de bărbat că copilul pe care l'am vězut eu, nu este al dumitale, şi-ţi făgăduesc să tac.

Dar Constant se uitâ in pămĕnt. Bětrănul se intoarse de la el şi zise mai incet:

— Ear bine că mai ai atăta mustrare de cuget.

Urmâ o tăcere grea şi ameninţătoare.

— Şi ce vrei să faci? il intrebâ Constant.

— Vreau să te fac să inţelegi că e pecat să mai urzeşti şi alte nenorociri, zise bětrănul imblănzindu-şi glasul; vreau să te rog să m'asculţi, fiindcă iţi voiu binele. Eu sunt bětrăn, mai aproape de moarte decăt de viaţă, şi dorinţa mea cea din urmă este să te věd fericit. Ce interes am eu?.. Ştii bine căt imi era de drag să mě găndesc la tine şi la Elencuţa... Ei, nu se mai poate! Ai dărămat tot.

— Deci, ce-i de făcut? il intrebâ tĕnĕrul descurajat.

— E de făcut să remăi un om cinstit; să te intorci la copilul tĕu şi să indreptezi ceeace ai greşit.

— Bine, zise fiu-seu aprins, dar atunci trebue să mě depărtez de Elencuţa.

— Negreşit.

— Eu?.. zise el tare. Mai bine mě'mpuşc.

— Eşti copil, hotărì tată-sĕu dănd din cap. Nu'nţelegi că acuma e o datorie de-a spune Elencuţei adevěrul?..

— Prea bine, i-l voiu spune. Dar dacă mě va ierta?..

— Nu te vei ierta tu, căci amorul trece şi viaţa re-

măne, cu nevoile şi supĕrările ei. Remăne părerea de rĕu; remăne remuşcarea.

Dar Constant se incălzise şi, nerăbdător, zise bĕtrănului :

— Ei, imi vorbeşti, tată, par'că aş fi un copil căruia se spun poveşti...

Bĕtrănul ridicâ fruntea.

— Cum ai zis?..

— Am zis... am zis că poate ai dreptate, — dar şi eu am dreptatea mea. E cea dintăi dată in care simt că trăesc. M'am renăscut, mi-e dragă viaţa, cred in ceva, cred... şi dumneata vii sĕ-mi vorbeşti de nişte lucruri din altă lume, par'că firea omenească ar fi o biblie...

Colonelul se uita la el cu nelinişte şi aproape cu mănie, dar căutâ să se stăpănească.

— Va să zică eşti hotărit să te duci inainte? intrebâ el.

— Inainte!.. cu toată inima şi tot sufletul!. respunse acesta.

— Prea bine. Mergi sănĕtos, zise bĕtrănul, intorcĕndu-i spatele.

Constant eşì. Colonelul chemâ pe fecior şi zise să-i puie caii. Se'nvirtea prin odaie galben şi aproape desgustat de fiul-seu. Dacă ar fi fost imbrăcat in minutul acela, s'ar fi dus pe jos la Mălini şi ar fi vorbit mamei Elencuţei cu inflăcărarea unui tĕnĕr de 20 de ani, nu cu liniştea şi temeiul bĕtrăneţii. Dar până să se'mbrace şi să-i puie caii trecù ăncă vreme. Puţin căte puţin el se liniştì şi mintea revenì in scaunul ei. In locul hotăririi puternice de mai inainte, venì tristeţa. Era drept ceeace voia el, dar in cele din urmă vinovatul era fiul-seu, singurul lui copil.

— Şi doamne fereşte, zicea el, e in stare să facă vre-o nebunie!...

Se găndea şi ear se găndea. Când insă prindea din nou firul intimplărilor, adevĕrul ii resărea clar in minte, şi vedea că nu era alt mijloc de scăpare: trebuea să spue mamei Elencuţei adevĕrul, şi dacă dinsa ar fi fost destul de bună

ca să ierte greşeala fiului-seu, să caute impreună mijlocul de a o indrepta.

Cu această hotărire se urcâ in trăsură şi plecâ la Mălini.

In vremea asta, Constant, eşind de la tată-sĕu, se simţì un moment rătăcit. Cu pasul nesigur se indreptâ spre maică-sa, ca spre singura lui scăpare. Deşi niciodată nu şi dase drumul pornirilor inimei faţă de dinsa, acuma acolo ii era unica speranţă. Incet, palid, intrâ la bĕtrănă, căutănd să-şi ascundă căt mai bine mişcările sufletului. El incepù să spuie bĕtrănei aproape zimbind scena lui cu tată-sĕu, şi aduse vorba şi despre Silvia, zugrăvind-o, cu selbĕtăcia cu care un amor nou sfişie pe unul vechiu şi umilitor, ca pe adevĕrata causă a celor ce se intimplau acum. Bĕtrăna, a cărei inimă era inchisă la orice simţire generoasă şi care nu trăia decăt cu prejudecăţi, il aprobâ cu totul. Ea oprì pe Constant de a se duce numai decăt la Elencuţa, şi scrise mamei ei rugănd-o să vie la dinsa: avea să-i spuie ceva. Nu dete nicio insemnătate furiei colonelului.

Se intimplâ insă că mama fetei nu fù de aceeaşi părere. Deşi era veche prietenă cu colonelul, dinsa vĕzù in fapta cinstită a colonelului cu totul altceva. Fiind un suflet de vĕduvă devenită bărbat, bănuitoare, găndind strimb, socotind că toată lumea o inşală, — ea hotărì că a ghicit tot: bĕtrănului sau poate femeei lui, semeaţa coana Păuna, nu le mai convenea căsătoria aceea, şi astfel născoceau fel de fel de snoave.

— Căci altfel, zicea ea călugăriţei, ce insemnează scornitura aceea a colonelului? Un om care a avut o femee, — ei, şi?.. Putea prea bine să lase să se facă nunta, sau să-i dea ceva acolo să tacă, — şi mai pe urmă vĕzĕnd şi făcĕnd... Par'că nu se intimplă in toate zilele asemenea lucruri! Dar nu inţelegi tu Xenio, zicea ea călugăriţei cu un aer de adăncă pricepere, că aici e chestia de... uite popa nu e popa? Şi ştii că eu nu sunt deprinsă cu mutrele nimĕnui.

Biata călugăriţă tăcea, neindrăznind să-şi spuie părerea.

Cea mai incremenită insă fù Elencuţa, cănd ii zise măsa să-şi pregătească cufĕrul.

— Pentru ce? intrebâ fata, fără gănd de-a se supune.

— Pentrucă d-nu colonel a venit să-mi spuie că lucrurile nu mai sunt cu putinţă.

Fata asculta cu nedumerire, deschizĕnd ochii mari.

— Cine? zise ea cu neincredere, moşu State?..

— Da, moşu-tu State.

Ea se incercâ să ridă.

— Asta-i vorbă de clacă...

— Vorbă!.. respunse mama-sa restit, prea bine, du-te de gătul unui domn care are femee şi copil, zise ea trecĕnd intr'o altă odaie şi inchizĕnd uşa cu zgomot.

— Mămucuţă, zise fata, călugăriţei, ce, v'aţi apucat să rideţi de mine?

— Dĕ, mamă... respunse bĕtrăna, ridicănd din umeri.

Elencuţa se legâ de gătul ei, ca o nevoie, şi n'o lăsâ pănă nu-i spuse tot: cum a venit colonelul, ce-a zis, ce i-a respuns mama. Fată se indreptâ grabnic spre camera ei.

— Mĕ duc să vorbesc eu cu moşu State...

— Nu, mamă, nu face una ca asta, şade ruşine. Mămucuţă, mĕ rog matale, nu face o asemenea faptă... aud vecinii... află lumea...

— Las' s'audă... zise ea cu incăpăţinarea unui copil alintat.

Dar cănd călugăriţa tăcù, „aud vecinii" resunâ in urechea ei ca o vorbă mare. Vecinii fetei erau de toată măna, şi nici nu vrea să ştie de ei. Dar, printre dinşii era şi Ida...

Fata ingheţâ in picioare, dreaptă, fără suflare, albă ca o hărtie. Ea se uitâ inainte-i, mototolind o panglică de la roche, şi remase astfel mai multă vreme.

— Bine, zise ea călugăriţei.

Şi se duse singură in odaia ei. I se părea că-i bătuse cineva douĕ cuie in tămple. Vorba aceea „femee şi copil" i se rostogolea in minte ca un vis furios care aduce lucruri străine şi pline de spaimă. I se inchega toată inchipuirea intr'o stană neagră, necunoscută, care lua forme strimbe, mătăhăloase, ce se duceau de la un ochiu la altul, pricinu-

indu-i o adevĕrată durere fisică. Intinsă pe pat, cu privirile pierdute in plasa perdelelor, işi pusese o mănă pe frunte şi căuta pe cineva care s'o ajute, s'o scape... Şi când figura colonelului ii venì in minte şi apoi a lui Constant, ce adăncă măhnire i se revărsa in inimă!.. Cu durerea cu care o mamă se desparte de un mormĕnt in care natura a inchis remăşiţele copilului ei, se despărţì ea, in faptul sufletesc, de chipurile acelea. Le plănse, şi lacrimile curserĕ, tăcute, pe pernă...

Tocmai seara venì călugăriţa s'o vadă, deabia deschizĕnd uşa.

— Mămucuţă, zise bĕtrăna cu frică, uiţe maică-ta mĕ trimite să te intreb dacă eşti gata.

— Gata, gata. respunse Elencuţa, sculăndu-se.

Bĕtrăna o vĕzù in ce hal era şi-i luâ capul in măni, sărutăndu-o. Jalea lor se amestecâ in tăcerea durerii.

Şi noaptea plecarĕ.

Pe cănd acestea se petreceau la Mălini, Constant şi Păuna aşteptau pe coana Lizica.

Bĕtrăna, după cum s'a spus, socotea lucru fără insemnătate. Tĕnĕrul insă sta ca pe cărbuni. S'ar fi dus de-o mie de ori la Elencuţa, dar, cu temerea oamenilor care se ştiu vinovaţi, se supunea vointei altora, anume a mamei sale.

Colonelul era ingrijat. Vĕzuse că Mălineasca il inţelesese pe dos, dar nu putea face nimic. El aştepta să se desfăşure lucrurile după legea lor firească, avĕnd conştiinţa limpede a unui om care şi-a implinit o datorie.

Insfirşit noaptea trecù, dumnezeu ştie cum pentru toţi. A douazi, Constant, vĕzĕnd că nu vine nici un respuns, şi nici bĕtrăna, hotărì să se ducă la Mălini, intimple-se ce s'o intimpla. Atăta ii era de dragă Elencuţa, incăt trecea peste toate cuviinţele. Se găndea s'o vadă şi să-i spuie tot adevĕrul, să se roage de ea, s'o induioşeze. Se bizuia şi pe simpatia fetei pentru el; spera că poate şi călugăriţa il va ajuta; nădăjduia, ca toţi inamoraţii, că impregiurările ii vor fi prielnice, şi cu puterea cu care dragostea e legată de viitor, era sigur că va biruì toate greutăţile.

Dar cu cât se indoì mai puţin la inceput, cu atât mai mult se mirâ de respunsul ce primì la Mălini. Când se oprì la scară şi voì să se dea jos, eşì o slugă cu căciula in mână şi-i zise:

— Nu-i nimeni a casă, cucoane.

— Ce fel?..

— Cucoanele au plecat.

— Unde?..

Sluga dete din umeri.

— Maica Xenia nu-i aici?

— Uite mai adineaorea plecâ şi dumneaei... spre mŏnăstire.

El remase in trăsură, uitându-se la sucmanul ţăranului fără să-l vadă.

— Când au plecat? intrebâ el din nou.

— A seară.

— Intoarce! zise el vizitiului, şi la gară!..

— Ii remânea speranţa de-a afla acolo drumul ce-l luaserĕ. Ajunse la gară in sbor. Cum se dete jos, alergâ la casier. Acesta, nefiind încă ciasul trenului, nu era acolo. Constant găsì pe un ajutor al lui, care ii spuse că inadevĕr cele douĕ femei plecaserĕ cu trenul de noapte, şi, fiind staţia mică, se putù constata de pe bilete că se duseserĕ la Botoşani.

— La Botoşani... zise Constant lung şi nesigur.

Apoi eşì incet, tăcut, şi se indreptâ spre trăsură. Vizitiul se uita la el nedumerit.

— Coane... pălăria...

Constant duse mâna răpede la cap, şi se intoarse să-şi ia pălăria, pe care o uitase in biuroul casierului.

Plecarĕ inapoi. Pe drum nu vĕzù nimic. Un singur lucru i se aşezase in suflet, ca o piatră intr'un pustiu: „a plecat".

El urcâ scările acasă şi intrâ deadreptul la bĕtrâna. Galben şi fără putere se aşezâ pe un scaun.

— A plecat, zise el.

— Unde? intrebâ Păuna răpede.

— Cine ştie... la Botoşani...

— La Botoşani!.. Nu cred, zise ea cu indoială. N'au pe nimeni.

El se sculase.

— Diseară plec.

— Unde mamă? intrebâ bĕtrâna neliniştită.

El insă se indreptase spre uşe; la intrebarea ei se oprì, o privì o clipă şi ridicâ din umeri, par'că ar fi considerat-o ca pe un copil. Apoi eşì. — Pe tată-sĕu nu voì să-l vadă.

Coana Păuna, ingrijată, chemâ pe colonel şi-i spuse cele ce se petreceau, aruncând toată respunderea pe el.

— Nu mĕ mai amărì şi dumneata, zise bĕtrânul. Nu cunoşti imprejurările şi nu mĕ inţelegi nici acum cum nu m'ai inţeles niciodată, adaose, pierzĕnd răbdarea şi voind să easă.

— Pleacă... zise bĕtrâna in urma lui.

Colonelul se intoarse răpede.

— Unde pleacă? intrebâ el.

— Ştiu eu... după dinsa.

— Bine, bine, zise colonelul cu mulţumire, lasă să plece. E un bine că pleacă... Lumea are să-l liniştească. Dacă o'ntilnì-o şi se vor intoarce, Dumnezeu să-i binecuvinteze. Eu mi-am făcut datoria. Dar nu o va intâlnì... incheiè bĕtrânul. Spune-i Păuno, că-i deschidem credit la Alpengrün, şl lasă-l să plece...

Şi in adevĕr Constant plecâ.

* * *

Vara trecută, sus, pe malul Siretului, in grădină, colonelul sta intr'un fotoliu de lemn, mângăind capul unui copil blond, cu ochii albaştri. Fiu-seu, la dreapta, citea, ear alături Silvia, cu mânile pe genunchi, se uita in lungul apei, legănd cele tainice ale sufletului cu intinderea himerică a spaţiului. Era linişte. Câte patru puneau la mijloc viaţa fiecăruìa, căutănd s'o stringă cât mai bine la un loc. Dacă gândurile

lor luau adesea altă cale, vina era a naturei noastre omeneşti, care nu urmează decăt drumul legilor sale.

In timpul lipsei lui Constant, coana Păuna murise. După vre-o căteva luni, bětrănul, singur, şi uitat de toţi, adusese la ţară pe copil şi Silvia, şi când venì fiu-seu ii găsì acolo. El se intorcea cu aceeaşi rană, dar dusă oarecum in partea nematerială a vieţei. In drumul lui se oprise la Iaşi, şi aflase că Elencuţa se mărita şi lua pe Comăneşteanu. Ştirea ii pricinuì o lungă induioşare; zimbì trist când i se spuse că ele petrecuserě mai tot timpul la o moşie pe când el le căuta prin lume, — şi fără nicio putere se supuse soartei. Moartea mamei sale il duse in braţele bětrănului de-adreptul, fără nicio explicare, şi când vězù alături pe copil şi pe Silvia se uitâ la ei fără mirare.

Astfel trăì mai departe, reintocmindu-şi viaţa incetul cu incetul, fără revoltă şi fără sgomot. Era hotărit să asculte pe tată-sěu şi să ia pe Silvia după trecerea timpului de doliu. Pentru toate avea měsură şi pricepere, aşa, ca a celorlalţi oameni, căci pentru el ii resărise in suflet lucrul cel mai greu de găsit in lume: un ideal.

Elencuţa se mărita; poate il uitase, căci aşa e lumea; poate se făcuse urită...

Erau toate in zadar: lui ii remăsese suavitatea simţirilor, a căror tinereţe părea că se eternizase in icoana ideală a acelei femei, şi lumea, in afară, nu-l putea face nici mai fericit nici mai nenorocit.

DUILIU ZAMFIRESCU.

LASCAR VIORESCU

O ICOANĂ A MOLDOVEI DIN 1851

DE

WILHELM DE KOTZEBUE

(trad. din limba germană de *A.*)

CAPITOLUL XIV.

Urmările palmei.

Bietul Creţu se pomenise cu palma cea grea pe neaşteptate de tot. Cu gura căscată se uitase intăi după trăsură apoi ridicâ ochii la cer, par'că ar fi voit să cheme in mărturie pentru ruşinea păţită cucoarele lui Ibicus; după aceea pornì fuga spre oraş ca să inmăneze domnului ispravnic o plăngere inscris, şi abia apucase Lascar după plecarea lui Albu să poruncească să pue caii spre a merge la Puriceşti şi i se aduse de un cazac al isprăvniciei un plic.

El deschise hărtia din care căzù un mic răvăşel pe care ii scria ispravnicul! „Ceteşte alăturata plăngere iubite Viorescule. Daca poţi venì chiar azi să mĕ vezi apoi vino, ca să regulez lucrul eu insumi in persoană; măine trebue să plec des de dimineaţă pentru afaceri de serviciu, la Iaşi". Petiţia lui Creţu cuprindea trei feţe şi jumĕtate pe o coală mare de hărtie şi se perdea in frase pompoase despre relaţia intre cetăţean şi stat, despre paza ce trebuea acesta s'o intinză asupra fiecăruia şi aşa mai departe. Conclusia

era alcătuită din căteva citate scoase din codicele penal, şi rugăciunea de a intrebuinţa o neindurată asprime in contra tĕnĕrului Viorescu. Peste douĕ ciasuri sosì Lascar in oraş.

Ispavnicul Mihăiţă Flutureanu, tĕnĕr vesel dintr'una din cele mai mari familii ale ţării, care-şi incepuse cariera in această slujbă foarte insemnată, primì pe mosafir in capul scărei. „Cum s'a intimplat să ofensezi in mod aşa de material pe un serdar?" strigâ el rizĕnd. „Cum te-a putut infuria nenorocitul acesta?" Lascar istorisì cum se petrecuserĕ lucrurile. Flutureanu poftì pe reclamant la dinsul, unde mai veniserĕ şi căţiva tineri. Pentelei Creţu intrâ in odae cu prietenia obicinuită şi fără urmă măcar de om insultat in onoare.

„Cucoane Pentelei", incepù a zice Lascar, inainte de-a privì pe d-nu ispravnic ca representat al ocărmuirii să-mi dai voe de-a vedea intr'insul un prieten şi un om de onoare, in presenţa căruia putem lămurì afacerea delicată ca oameni cum se cade.

Creţu salutâ dar nu zise nimic.

„Te-am strins de mănă in casă la mine şi la Puriceşti", urmâ Lascar, „şi deaceea imi datorez mie insumi să te consider ca om de onoare. Insulta ce ţi-am adus-o este din nefericire de aşa fel incăt nu-ţi pot da satisfacţie decăt intr'un singur chip. Sunt gata să o fac şi te rog să alegi dumneata armele".

Serdarul se uitâ la toţi domnii pe rĕnd clipind din ochi nedomirit. Apoi vĕzĕnd că toţi, afară de adversarul sĕu bufnirĕ intr'un hohot de ris, i se rotunjì şi gura lui Creţu ca semn de veselie, işi aplecâ trupul intr'o parte şi se pornì şi el pe ris.

„Ce-a zis?" intrebâ apoi deodată foarte serios.

Ispravnicul nu-şi putea ăncă venì in fire; unul din domnii de faţă se insărcinâ să tălmăcească lucrul serdarului. „Coconu Lascarache te pofteşte la duel", zise el, şi te lasă stăpăn pe condiţii".

„La duel? strigâ Creţu. „A ştiu! adică să hotăresc

daca vreau să fiu impuşcat sau tăiat cu sabia. Mĕ rog, spuneţi şi dumneavoastră asta e minte de om? Cine a căpĕtat palma? Eu. Bine. Cine să remăe pe loc? Tot eu".

„Dar poate să-i apuci *inainte* protivnicului dumitale ţintind bine".

„Eu? Doamne fereşte. N'am ţinut de când sunt o puşcă in mănă, şi mi-e totdeauna teamă să nu se sloboază una daca o atinge soarele. Dumnealui a omorit iepuri din fugă; cum să nu mĕ nimerească pe mine daca stau locului?"

Căutarĕ să-i tălmăcească că e vorba de-a avea noroc cănd te afli numai la trei patru paşi unul de altul, unde nici nu poţi ţintì rĕu, dar toate furĕ in zadar; nici nu vroia să audă de proiectul acest primejdios de-a obţine satisfacţie şi zise insfirşit indreptăndu-se spre ispravnic: „Astea sunt prostii! Cine vrea să se bată cu mine işi perde vremea. Eu sunt un cetăţean pacînic, cunosc pravila, provocarea in duel e o faptă criminală. Vĕ rog cucoane Mihăiţă să inaintaţi petiţia mea judecătorului din Iaşi, de la dinsul aştept satisfacţie".

Ispravnicul işi redobăndì cu multă osteneală seriositatea cerută de posiţia sa oficială şi incercâ să-i impace. Dar cătă vreme vorbì numai de răbdare creştinească, de poruncile bibliei şi de simţiminte frăteşti, vorbirea sa remase fără resultat; el fù silit să apuce lucrul pe altă parte.

„Eşti tare de cap cucoane Pentelei", zise el. „Am să-ţi fac o intrebare acum pe care o vei pricepe. Aştepţi ca satisfacţie din Iaşi pedepsirea domnului acestuia — ce pedeapsă crezi dumneata că o să i se dea?"

„Ştiu eu?" respunse Creţu, dănd din umeri.

„Am să ţi-o spun. Au să trimeată pe Viorescu la mŏnăstire şi să-l osindească la o despăgubire de doisprezece până la cincisprezece galbeni. Din bani insă nu primeşti nicio para; trebue să te mulţumeşti cu atăt, că protivnicul dumitale va avea paisprezece zile in mijlocul acelor domni creştini, gănduri foarte necreştineşti şi că te va da dracului in vremea rugăciunii şi de căteori vor suna clopotele".

Creţu fù silit să recunoască adevĕrul celor zise dar numai in fundul sufletului

„N'ar fi mult mai bine", urmâ Flutureanu, „să-ţi faci următorul raţionament : Viorescu stă douĕ sĕptĕmâni la mŏnăstire cu varză acră şi untdelemn rănced şi eu nu trag nici un folos; amenda de cincisprezece galbeni tot nu e pentru mine; mai bine ii vĕnd pedeapsa sa. Mĕ inţelegi ?"

Cuconu Pentelei fù silit să riză din toată inima. „Eşti om cu haz cucoane Mihăiţă", zise el. Propunerea ii plăcea. Totuş se mai impotrivì puţin, pănă ce se hotărì să ceară:

„O sută de galbeni!"

„E cam mult pentru o palmă!" strigarĕ toţi.

„Una, douĕ, tot atâta face, „respunse Creţu".

„Daca e aşa mai dă-i una!" strigâ Flutureanu către Lascar, sărind in sus. Cuconu Pentelei insă era contra unei asemene tălmăciri a cuvintelor sale şi zise glumind şi rizĕnd că se va mulţumì cu cincizeci de galbeni. După ce se făcù impăcăciunea se aduse dulceaţă şi cafea, Creţu strinse pe toţi de mână, chiar şi pe Lascar, şi plecâ a casă mulţumit de afacere.

„Ce faţă intristată!" strigâ Mihăiţă Flutureanu, uitându-se la Lascar care sta serios şi tăcut : „Nădejduesc că nu te mai găndeşti la vrăjmaşul cel invins ? Lasă că acela n'are să mai lucreze incontra dumitale!"

„M'am făcut de ris cu istoria aceasta", respunse Lascar nemulţumit.

„Asta aşa e, dar ai venit de curĕnd in ţara dumitale, şi de sigur are să ţi se ierte uşor incercarea cu pistolul. Oameni de soiul lui Creţu nu se bat in duel. Daca sunt mojicoase asemenea fiinţe li se respunde cu o mojicie şi mai mare, şi basta!

„Cum poţi trăì in societate atunci ?"

„Eată subiectul meu favorit, inriurirea duelului asupra civilisaţiei şi acea a civilisaţiei asupra duelului. Iţi voiu spune numai conclusia studielor mele pe acest cămp : după convingerea mea n'ar trebuì să fie oprit duelul de-o camdată!"

„Atunci te-ai pune in contrazicere cu multe legi ale lumii civilisate“.

„Apoi nici nu vorbim despre lumea civilisată. Cine a primit o creştere bună la noi — şi aci nu este vorba numai de aristocraţie — acela ştie ce datoreşte onoarei, şi nu-i va trece nici unui om prin cap că s'ar putea atinge cu mojicia lui de noi, nepedepsit. Dar sunt încă mulţi cari au trebuinţă de-o leşie bună ca să scape de firea lor murdară. Câtă vreme se preschimbă şi se inghit ocări de naturile acestea grosolane, nu se deşteaptă intr'inşii nici un simţiment mai rafinat de onoare, un pistol cu cocoşul ridicat ce s'ar zărì din depărtare ar aduce aci servicii minunate, chiar de-ar perì vre-o câţiva serdari.

Lascar simţì ce blam la adresa lui se afla in acest sistem indrăsneţ al lui Flutureanu; maltratase pe un om care nu-i putea cere satisfacţie. Se intoarse a casă nemulţumit de el insuş, dar peste curênd uită această intimplare. Lucruri surprinzêtoare il aşteptau la Valea-Verde.

CAPITOLUL XV.

Prieteşugul şi amorul părăsesc pe Lascar.

Inserase când Lascar ajunse acasă. Un fecior il intovărăşì cu o luminare până in odaia sa; pe masă erau doue plicuri. De obiceiu citea cu plăcere scrisori dar in imprejurările de faţă cu spada lui Domoles deasupra capului, toate lucrurile scrise sau pecetluite ii erau neplăcute, căci se temea să nu fie incunoştiinţat de noue greutăţi. Lucru ciudat, el nu se liniştì de loc recunoscênd mâna lui Albu şi a Catincăi pe adrese. „Azi dimineaţă ne-am despărţit deabia — ce poate să-mi scrie Dimitrie?“ işi zise el, deschizênd mai intâi scrisoarea prietenului seu. Ea conţinea numai următoarele rânduri: „Citeşte ce-ţi scrie Catinca, iubite Lascar; sfatul pe care ţi-l dă e scos din adânca ei convingere, şi-ţi mărturisesc că nu cunosc cale mai bună spre a scăpa de incurcăturile in care te afli. Prietena dumitale este o femee mi-

nunată, ea n'a luat fără a vărsa lacrimi hotărirea de a-ţi scrie, dar e o energie in femeea aceastâ tĕnĕră, care ar putea slujì de pildă la mulţi bărbaţi. Dacă nu vine nici un respuns de la dumneata pănă măne la 10 ciasuri, atunci voiu privì tăcerea dumitale ca o consimţire, şi-ţi voiu aduce cea din urmă slujbă prietenească, acea de-a merge la Bursuceni spre a pune lucrul la cale cu Vrenceanu. Isbănda e asigurată in casul acesta."

Lascar apucâ scrisoarea a doua in cea mai mare tărie de spirit, şi o deschise răpede. „Iubite prietene", ii scria Catinca, „eu nu ştiu să-mi aştern vorbele cu multă artă, dar tu mĕ vei pricepe fiind că ţin la tine. Te-am iubit şi te iubesc mai mult decăt pot spune, dar tocmai deaceea trebue să ne despărţim. Tu nu ai destulă tărie pentru tine, cum m'ai putea sprijinì pe mine? Mulţumesc lui Dumnezeu şi Sfintei Fecioare că pot sta cu faţa curată inaintea lui Ienache; intr'insul vreau să-mi găsesc sprijinul. Voiu mai plănge adese ori găndindu-mĕ la tine, dar aceasta nu face nimic. Lucrul de căpetenie acum este de a te păzì de nenorocire şi aceasta va isbutì cu ajutorul lui Albu; trebue să te laşi numai să te conducă, ca pe un copil, căci eşti slab ca un copil. Nu e uşor pentru mine să-ţi spun aşa ceva, dar dacă are cineva o voinţă nestrămutată şi-i vine şi Dumnezeu in ajutor, atunci se poate supune la toate; trebue să iei pe Roxandra Vrenceanu de soţie, Lascar, aşa vei scăpa de tot ce te apasă. Fă-o de dragul meu — de dragul teu insuţi. Eu nu te voiu uita niciodată, nu mĕ uita nici tu cu desăvirşire Lascar; poate ne mai vedem peste căţi-va ani. Acum n'ai voe să vii la mine, nici nu trebue să-mi scrii; ţi-aş trimete scrisorile indărăt nedeschise. Nu-mi ingreuia despărţirea. Iţi mai spun ăncă o dată, ia pe fiica lui Vrenceanu de soţie, cu caracterul teu nu vei putea scăpa decăt prin Roxandra. Remas bun!"

Ar putea să se nască indoieli asupra caracterului lui Dimitrie Albu la această neaşteptată schimbare a lucrurilor. Putea oare un bărbat ca acesta, după atătea probe de prieteşug să părăsească pe amicul seu, şi să-i dea chiar un sfat

ce părea nedemn căci era vădit lucru, Catinca urmase in scrisoarea ei după indemnul lui Albu; singură ar fi fost cu greu in stare să scrie in felulacesta. Dar chipul de a lucra al lui Albu se potriveşte cu obiceiurile Moldovei. Opintirea lui era pentru binele ţării sale, cel ce putea conlucra la acest scop cu dinsul era asigurat de simpatia lui, el nădejduise că va găsì in Lascar un tovarăş aprig la lucru dar lipsa de energie in acest tĕnĕr il făcu să simtă că se inşălase şi interesul pentru dinsul se stinsese după aceeastă descoperire. Din acest punct de vedere i se urì cu Lascar cu tot prietenosul şi plăcutul fel de a fi in adunări ale acestuia, şi uritul nu-l sufere nici un Moldovean, aripele energiei sale sunt paralizate, dacă trebue să fie numai el vecĭnic un element viu, fără a primì vre o stimulare de la ceilalţi. Pe lăngă aceste Albu nici nu găsea vre o umilire pentru Lascar in propunerea aceasta de căsătorie; după felul seu de a vedea, parvenitului Vrenceanu i se făcea o aşa cinste incăt nici nu-i era permis să caute, care fusese adevĕratul mobil ale căsătoriei; boerul cel mare se insura cu fata boerenaşului fiindcă ii venea la socoteală.

Scrisoarea ii căzu lui Lascar din măni; găndul şi simţirea ii erau amorţite. El pornì de la sobă spre fereastră şi se uită afară; era vĕnt şi ploaia lovea in geamuri. Se intoarse ear la sobă, vĕntul fluera intr'insa, parcă s'ar fi bătut joc de dinsul. Un oare care necaz, o supărare fù cel dintăi lucru limpede care se ivì in peptul seu; ceva ca asuprirea nevinovatului, ca impotrivirea pasivă incontra ofensei adusă asupra unui om drept, se deşteptă intr'insul; parcă-i era milă de oamenii care ştiau aşa de puţin să-l preţuească. Fără a-şi da bine seamă de ceeace se petrecea in sufletul sĕu, el căuta a nu perde această disposiţie sufletească, lucru la care isbutì mĕsurănd odaia in lung şi in larg cu paşii sei, acusănd cu glas tare pe Albu şi pe Catinca de ingratitudine pentru iubirea şi prietenia lui. Mai citì ăncă o dată ambele scrisori şi le aruncă departe de el, — cu aşa lipsă de delicateţă nu se purtase nimeni cu dinsul pănă atunci. In fundul inimei el nici nu credea că Albu şi Catinca luau lucrurile in serios, la Roxandra nu se găndì de loc toată seara,

propria sa fiinţă remase multă vreme obiectul principal al găndirilor sale. Incetul cu incetul i se stĕmpĕrâ necazul care fù inlocuit printr'o nespusă sfială; firea sa cinstită incepù a ridica glasul şi siguranţa cea măndră cu care se răzimase pe nevinovăţia lui incepù a şovăì.

Din minutul acela frica de a perde pe Catinca se mărì pe cias ce merge până se prefăcù intr'un chin fără nume; iubirea aceasta era simţimĕntul cel mai adănc care-l stăpănise vre o dată — nevinovata cocheterie a prietenei sale din copilărie il apropiase pentru tot-deauna de ea. Trecù toată noaptea fără ca Lascar să se găndească la somn, şi cănd se crăpâ de zioă, el poruncì să pue caii. Peste un sfert de cias era pe drum spre Puriceşti.

Dimineaţa era liniştită după o noapte furtunoasă; o mare tăcere domnea pretutindeni. Omului cu voe bună, ii saltă inima de bucurie in asemenea momente la priveliştea minunatei făpturi Dumnezeeşti; cel intristat resuflă mai slobod, aerul cel bun, şi recoritor ii uşurează greutatea de pe piept. In nenumĕrate rănduri Lascar alergase spre fericire pe această cale; i se părea că nici acum nu putea fi altfel, par'că ar fi trebuit să-şi arunce povara sa pe pragul din Puriceşti. Tot mai liniştite se'nşirau găndurile in capul seu; involuntara asociaţie de idei ii aduse in minte scena de la Bursuceni cu bunica Ralu şi partida de preférence, şi fù chiar in stare să suridă la acest gănd. „Nu se poate! Nu se poate!“ strigâ el cu glas tare şi intinse braţele par'că ar fi vrut să stringă pe Catinca la piept. „Nici o putere pămĕntească nu te poate despărţi de mine!“

In acest moment se zărì din depărtare un călăreţ, care venea in fuga mare din spre Puriceşti. Era intăia fiinţă pe care o vedea Lascar in drumul seu şi inima ii bătù răpede; in situaţia sa sufietească era convins, că nu putea venì nimeni călare pe acest drum, fără a se fi găndit să-l intilnească pe dinsul şi de astă dată nu se inşălase; era Dimitrie Albu.

Amĕndoi bărbaţii se uitarĕ in tăcere unul la altul.

„Incotro Lascar?“ intrebâ Albu după o pausă.

„Incotro? Poţi intreba incotro? strigâ Lascar. „La Puriceşti vreau să merg, vreau să mě conving dacă in adevěr Catinca respinge cu atâta lipsă de iubire pe prietenul ei din tinereţe.

In faţa lui Albu era o espresie foarte curioasă; se simţea că el nu putea păstra decât cu greutate tonul prietenesc cn care se obicĭnuise din adevěrata dragoste ce avusese pentru Lascar. El simţea că se inşălase. Insuşirile plăcute ale těněrului il atrăseseră, dar nepăsarea lui, lipsa desăvirşită de ori-ce hotărire serioasă ameninţau să schimbe lăstarul prieteniei in cumplită indiferenţă, şi energicul Albu se cam ostenise de a mai purta in braţe pe moalele şi copilărosul Lascar. „Iubite Viorescu,“ zise el, sărind de pe cal şi apropiindu-se de těněrul care se dăduse jos din trăsură, „Dumneata ştii tot aşa de puţin să te prefaci ca şi frumoasa dumitale prietenă, şi simţirile dumitale nu-mi erau necunoscute, cu toate că nu mi-ai vorbit niciodată despre ele. Dar cerul a dat Catincăi o mai mare doză de energie decât dumitale; ea nu uită ce datoreşte bărbatului seu care merită toată stima şi vede foarte bine că relaţia ei cu dumneata se va sparge mai curěnd sau mai târziu. Crede-o pe dinsa şi pe mine, insoară-te cu Roxandra Vrenceanu; dacă iei această hotărire scapi de indată de toate daraverile şi-ţi poţi urma viaţa fără grijă şi fără muncă.“

Lui Lascar i se părù că simte un oare-care dispreţ in aceste cuvinte şi i se suì sângele in cap. Stătù in loc şi intinse mecanic mâna in pěrul seu, par'că ar fi vrut să se răzime pe ceva spre a face respunsul potrivit. Mâna i se oprì in coama calului ce sta lângă dinsul şi-l privea cu blândeţă.

„Te-a insărcinat Catinca să-mi spui aceasta?“ intrebâ el.

„Da,“ respunse Albu. „După scrisoarea ei de eri se temea de venirea dumitale, de aceea am incălecat des de dimineaţă·“

Lascar fierbea. „Atunci bine,“ strigâ el indărătnic şi fără a mai sta pe gânduri; „du-te la Bursuceni şi cere pe Roxandra pentru mine! Adio!“

„Peste trei, patru zile vei primì o scrisoare de la mine. Remas bun!“

Lascar se aruncâ in trăsură. Gândurile ii umblau incurcate prin cap, in vreme ce caii apucarĕ drumul inapoi spre Valea-Verde. El mai poruncì odată să oprească trăsură şi scoase capul afară. Albu călărea liniştit spre Puriceşti fără a se uita inapoi. „Porneşte!“ strigâ Lascar vizitiului, şi cei patru roibi plecarĕ intr'un galop nebun, până ce intrarĕ pe poarta curţii şi se oprirĕ dinaintea scărei.

Intâia zi de singurătate trecù ca un vis. Natura işi reclamâ drepturile sale şi ii aduse somnul după noaptea cea fără odihnă; a doa zi insă il stăpânì simţirea, ce insoţeşte trezirea nenorocitului, care a dus in ajun la groapă pe una din fiinţele sale iubite. Sufletul seu suferise o mare cutremurare, şi mândria omului drept care sufere şi din causa deşertăciunii lui, il ţinuse până atunci in putere se prefăcù incetul cu incetul intr'o *slăbiciune* desnădejduită. Pentru prima oară i se deşteptarĕ intrebări in suflet, la inceput numai sub forma unei gândiri ingrijate, până ce in sfirşit iì apărurĕ ca desluşit scrise, vorbele: iubirea şi prieteşugul te părăsesc; iubirea şi prieteşugul păreau sincere, şi te părăsesc in momentul, când eşti aproape de ruină; simţimintele cele mai nobile ale sufletului omenesc să fie ele numai apariţii ale unui moment trecĕtor, sau eşti tu insuţi de vină pentru nenorocirea ce ţi se intimplă? Ce a putut face pe Albu şi pe Catinca să te arunce in bratele lui Vrenceanu, să te sfătuiască să-ţi asiguri viitorul printr'o umilire? Iţi lipsea oare puterea de a te lupta cu agerime incontra persecutărilor? Te despreţuesc ei?

Lascar sărì in sus adânc mişcat, când ajunse in şirul gândirilor sale până la această din urmă intrebare, care nu-i mai eşea din minte: „Da,“ strigâ el tare; „ei mĕ despreţuesc, nu mĕ cred in stare de a lucra cu hotărire, altfel nu s'ar fi agăţat de un asemenea mijloc de scăpare!“ Odată ce apucase această cale, el fù in stare să esamineze cu deamĕnuntul tot mersul lucrurilor, şi prin sforţarea de a fi singur un judecător nepărtinitor pentru sine, el dobândì şi liniştea trebuincioasă pentru acest sfirşit. Fu silit să-şi mărturisească că nu

făcuse nimic care ar fi putut insufla incredere prietenilor sei, că lăsase toate in plata lui Dumnezeu, că stătuse pe loc ca un copil neputincios in loc de a lucra ca un bărbat!

Lascar se esamină cinstit şi nu cruţă de loc propria sa fiinţă. De aceea nici resplata nu intărziè; hotărirea de a se pune pe lucru se coapse curěnd. Fără indoială că-i era foarte grea perspectiva miilor de neplăceri cu care era să se ciocnească făţiş, dar era hotărit să se arunce in luptă. Totuş i se părea de prisos de a urma procesul cu Vrenceanu de vreme ce era sigur că toată ţesetura de minciuni trebuia să se destrăme până'n sfirşit fără ajutorul lui; nădejdea de a recăştiga iubirea şi prieteşugul printr'o lucrare energică il impingeau mai mult decăt dorinţa de a-şi redobăndì locul seu in societate.

Lascar era aşa de mulţumit cu el insuş, două zile după despărţirea sa de Albu, incăt i se păru că merită o resplată şi poruncì să-i pue caii spre a merge la Puriceşti; era cu neputinţă ca hotărirea Catincăi de a nu-l mai vedea, să fie serioasă. Dar casa sta ca moartă cănd oprì trăsura la scară. Un fecior se ivì insfirşit cam cu sfială spuind că nu prea este bine cucoana Catinca. Cu toate aceste el se dete jos voind să vadă pe prietena sa; dar in zadar, uşele erau incuiate. Numai Puica venì spre dinsul il mirosì şi mărăì prieteneşte, altfel totul rěmase tăcut şi pustiu. O scrisoare pe care Lascar o trimise Catincăi in aceeaşi seară i se inapoiè nedeschisă.

Lascar se simţì umilit prin purtarea prietenei sale, dar nu se putea oprì do-a o admira, şi planurile sale căştigarě in putere. Erau chiar momente unde i se părea că trebuea să fie recunoscětor prietenei sale pentru influenţa ce o avea asupra naturei lui. Dar iubirea il stăpănea in aşa grad incăt nici nu se mai găndì la insărcinarea ce o dăduse lui Albu in pripă; această episodă i se părea cea mai neinsemnată din cele intimplate in zilele din urmă, poate findcă Bursucenii nu se aflau aproape de Valea-Verde şi că această afacere se putea lămurì prin scris. El fù chiar cam surprins cănd un ţăran intră in casă şi-i inmână o scri-

soare pe care o scoase cu mare grijă dintr'o basma murdară. Lascar cetì următoarele rănduri scrise de Albu: „In Bursuceni au mers toate precum mě aşteptam, iubite Viorescule. N'am făcut lui Vrenceanu onoarea de-a intrebuinţa diplomaţia cu dinsul, ci ii explicai scurt şi cuprinzětor scopul venirii mele. Inainte de a-mi respunde ii şi tălmăcisem causele care te hotăriserĕ să-i devii ginere, şi avantajele ce există pentru ambele părţi in această căsătorie. El surise, nu făcù nicio obiecţiune şi se inţelese insfirşit cu mine că trebue dat lucrului o spoială de căsătorie din dragoste, mai ales pentru fată, căreia i-ar fi fost foarte greu găndul de-a plătì cheltuelile de resboiu pentru incheerea păcii. Fii mărinimos Lascar, şi nu mě da de minciună; cucoana Prohiriţa şi Roxandra ţi-au primit propunerea şi au şi impărtăşit-o la căţiva vecini! Eşti mire şi eu sunt cel dintăi care-ţi urez noroc. Procesul se va da uitării de pe acum, dimpreună cu socotelele epitropiei, şi apuci spre un viitor daca nu fericit, totuş liniştit şi potrivit cu caracterul dumitale pacĭnic".

Mare trebue să fi fost influenţa esamenului conştiincios asupra lui insuş, din zilele trecute, caci Lascar remase liniştit după cetirea scrisorii. Era chiar o oarecare demnitate in felul in care se acuza singur de această neplăcere şi se tănguia de dinsa ca de un lucru ce-i aducea aminte de vechiul sĕu fel de-a fi şi se deosibea aşa de tare de hotăririle luate deatunci. Fără a sta mult pe gănduri, se aşezâ la masa sa de scris şi respunse prietenului sĕu Albu: „Unde m'ai adus prietene? Caracterul meu ţi se părea in adevĕr aşa de nedemn incăt ai crezut de absolută necesitate să mĕ pui pe o asemenea cale? Mĕ cutremur de mine insumi, când mĕ găndesc că un om ca dumneata nu m'a crezut capabil de ceva mai bun decăt de-a mĕ retrage cu laşitate dinaintea primejdiei unui proces cu un protivnic de soiul lui Vrenceanu, şi totuş nu pot decăt să-ţi dau dreptate. M'ai ghicit, aveam trebuinţă de-o doftorie radicală spre a mĕ deştepta din apatia mea bolnăvicioasă. Dar m'am făcut alt om, Dimitrie, o nouă viaţă va incepe de aci incolo: Ca-

tinca mĕ va găsì earăş demn de iubirea ei şi dumneata de considerarea dumitale. Mĕ pot bizuì pe sprijinul dumitale?“

Indată după aceea umplù o altă coală către Vrenceanu: „Domnul meu“ ii scrie Lascar, „in acest moment primesc câteva rânduri de la prietenul meu Albu, al căror cuprins imi este cu totul neaşteptat. El nu m'a priceput bine dacă a luat cuvintele mele măgulitoare despre d-ra Roxandra, ca o imputernicire din parte-mi spre a cere mâna fiicei dumneavoastre. Mi-ar părea rĕu dacă aş fi pus pe tĕnĕra fată in gura lumii, şi voiu păzì absolută tăcere dacă veţi respândì vorba, că nu puteţi consimţì la căsătoria sa cu mine, după cum v'am esprimat dorinţa. Avem amĕndoi alte lucruri inaintea noastră decât petreceri de nuntă. Cucoane Costache, dacă dreptul şi justiţia mai trăesc in Moldova, veţi afla unde duce incercare de-a căuta să tăvăleşti in noroiu cinstea unei familii“.

Acum se aruncaserĕ sorţii. Mai venirĕ cu toate aceste momente in care Lascar se simţea cam amorţit, dar nu trimise pe nimeni după sluga cea dintâi spre a o chema indărăt, şi din ciasul in care Vrenceanu ii avea scrisoarea in mână nu mai era chip de dat inapoi; trebuea să meargă inainte, şi in grabă, căci protivnicul sĕu infuriat se va pune fără indoială pe lucru cu indoită silinţă.

Indată după pornirea scrisorii Lascar plecâ la oraş; işi adusese aminte că episcopul acelei eparhii fusese prieten cu tatăl sĕu, şi de la acesta vroia să ceară un sfat.

Ca la douĕ sute de moşii din Moldova sunt ale mŏnăstirilor sau ale bisericilor, şi o mulţime de procese cu vecinii sau cu arendaşii se nasc neincetat. Abia in vremea din urmă ministerul cultelor a luat asupra sa ingrijirea tutulor moşiilor şi totdeodată şi regularea deosebitelor neinţelegeri; până aci, era lucru zilnic de-a se vedea călugări apărându-şi dreptul inaintea tribunalelor in chip foarte lumesc. Nu era deci fără folos de-a cere sfat unui călugăr mai ales că Lascar nu ştia fără sfat din ce parte să apuce lucrul mai cu isbândă, şi advocaţi nu găsea decât la Iaşi.

Un căntăreţ il priimì la uşa episcopului şi-i arătâ drumul anunţăndu-l.

Vlădica era un moşneag cu figura plăcută şi cu o barbă argintie de-o lungime neobicînuită, bine ingrijită, ce cădea pe hainele sale negre călugăreşti. Capul era acoperit cu un potcap. Fiindcă nici femei nici bărbaţi nu se abat de obiceiul de-a săruta măna sfinţilor părinţi ai bisericei, spre a primì binecuvĕntarea, măinele albe şi bine ingrijite nu sunt rare la călugări, bine inţeles in rangurile ierarchice mai inalte; popa din sat, care umblă cu plugul şi trebue să-şi vadă singur de vite, nu-şi poate permite luxul cosmeticurilor ce inmoae pelea.

In vreme ce bĕtrănul examina pe Lascar cu un suris prietenos, el işi netezea barba cu una din măni, ear cealaltă se juca cu boabele de lănă ale mătăniilor.

„Bine ai venit, fiu al marelui logofĕt Viorescu", zise episcopul cu o voce ce avea ăncă sunet plăcut. „Dă-ne dulceaţă şi apă Teodosie, adaogâ el, uităndu-se la slugă. Această poruncă e nelipsită după cele dintăi cuvinte de bună primire.

Ştim, că Lascar era un om plăcut in societate; hotărirea energică pe care o luase, şi grija dragostei sale care-i sta pe inimă, ii dedeau prin alternarea şi influenţa reciprocă a lor un farmec mai deosebit, astfel incăt vlădica se simţì atras de tĕnĕrul bărbat care sub formele civilisaţiei occidentale ştiuse să păstreze simplicitatea moldovenească. Lascar fù silit să remăe la prănz, şi măncâ cu evlavie bucatele de post ce i se puserĕ inainte; şi cănd episcopul işi scoase după prănz papucii din picioare, şi se aşăzâ turceşte pe un divan poftind pe musafir să facă acelaş lucru, atunci nu-i fù greu lui Lascar să apuce firul ce era să-i ajute spre a eşì pe drum bun din labirintul procesului sĕu. Episcopul ascultâ cu luare aminte şi interes istorisirea care-i era cunoscută in unele părţi. Lascar vorbì aproape un cias cu mişcare crescĕndă şi sfirşì rugăndu-se de un sfat.

Urmâ o lungă pausă, apoi bĕtrănul zise despicat şi

surizĕnd: „presidentul tribunalului oraşului nostru mi-e nepot!“

Acest respuns era foarte caracteristic pentru starea de lucruri in Moldova; spiritului simplu al călugărului i se părù foarte firesc să vorbească mai nainte de toate despre inrudirea sa cu presidentul şi să se bizue pe dinsul pentru isbănda causei celei bune. Se trimisese indată după nepot, care deşteptat din somnul sĕu de după prănz, era cam mahmur la inceput, dar incetul cu incetul desgheţat de unchiul sĕu, se arătâ foarte vioiu in priceperea lucrului. După o lungă discuţie se puse la cale să se facă apel la Divanul din Iaşi pentru pricina principală care se hotărise la prima instanţă in favoarea protivnicului lui Viorescu, ear pentru sustragerea cunoscutei scrisori să se deschidă un proces criminal şi să ceară carte de blăstem de la biserică pentru descoperirea adevĕrului.

Lascar o fi avut aerul mirat de această din urmă deslegare. Bĕtrănul episcop se uitâ la dinsul surizĕnd, il pişcâ părinteşte de obraz şi-i zise: „Par'că nici nu pricepi despre ce vorbim noi aici? Tinere, Dumnezeu a dat mare putere bisericei, şi frica de blăstemul ei a intors mulţi rĕi şi pĕcătoşi. Te vei convinge singur daca poate să mai persiste cineva in minciună!“ Lui Teodosie i se dete o poruncă, şi el se intoarse curĕnd după aceea ţinĕnd o foae de hărtie scrisă in mănă.

„Citeşte“, zise episcopul serios. Lascar cetì: „Din voia lui Dumnezeu noi episcopul etc. etc.

„In urma unei adrese scrise a tribunalului local şi spre a ajunge la adevĕr in privinţa delictului lui N. N. am dat această scrisoare, dar mai intăi povăţuim părinteşte pe N. N. să recunoască inaintea lui Dumnezeu şi după cugetul sĕu curatul adevĕr şi să nu se orbească de nicio consideraţie; căci asupra celui ce ascunde adevĕrul cu intenţie ne esprimăm cum urmează: Trupul sĕu să nu se prefacă niciodată in ţărină, şi să fie blăstemat de Dumnezeu fără milă şi iertare; partea lui pe lume să fie vaerele leprosului, ştreangul lui Iuda şi soarta prigonitorilor lui Christos, a

Iudeilor care l'au restignit; să pribegească tremurănd şi fără odihnă in jurul pămĕntului ca şi Cain; ăngerul lui Dumnezeu să-l gonească in focul cel vecĭnic; să nu se bucure de viaţa lui, de munca lui, de averea lui şi să o risipească vĕntul ca nisipul; urgia lui Dumnezeu fie pe capul sĕu şi munca lui să nu aducă niciodată rod; să fie blăstemat de toţi sfinţii precum şi de cei 318 cucernici părinţi, care au fost adunaţi la Nicea şi in alte sfinte sinoade; femeea lui să fie vĕduvă, copii sĕi cerşitori fără ajutor, fără noroc in lume. Dar dacă N. N. se pocăeşte, recunoaşte adevĕrul şi-l spune, atunci va fi ertat şi binecuvĕntat. Amin."

Lascar numai putù scoate o vorbă, după ce cetise acea foae de hărtie. Episcopul, poate chiar şi presidentul crezurĕ că tăcerea sa era produsă de efectul ingrozitor al armelor bisericeşti, pe care le vedea pentru intăia dată; acest din urmă zise: „Da, da aşa ceva impresionează. Noi numim aceasta o carte de blăstem şi mulţi făcĕtori de rele au căzut in genunche dinaintea ei. Blăstemul se dă după cererea tribunalului, cănd mărturiile sunt indoioase, şi se trimite la preotul parochiei unde locueşte cel bănuit; după sfirşirea liturghiei se ceteşte hărtia dinaintea tutulor creştinilor adunaţi, fiind faţă şi un membru al tribunalului, apoi se inmănează bănuitului, in vreme ce clopotele bisericei vestesc faptul intregului oraş. In casuri foarte grave metropolitul porunceşte să se cetească blăstemul in toate bisericelele Moldovei, şi-ţi poţi inchipuì in ce stare este omul al cărui nume e blăstemat la acelaş cias in toată ţara in sunetul nenumĕratelor clopote. E ingrozitor"!

„In adevĕr, ingrozitor", respunse Lascar.

„Deaceea fiecare caută să nu ajungă in această stare, fie el vinovat sau nu", urmâ presidentul. „Blăstemul e făcut in mod condiţional, dar şi asupra nevinovatului remăne ceva din el, să mĕ crezi. Sunt convins că Vrenceanu se va astĕmpĕra, numai dacá va afla, că e ceva aşa in aer, şi mĕ insărcinez să-l fac cu chipul acesta mai impăciuitor. Pentelei Creţu e aci; voiu istorisì acestuia in

cea mai mare taină, ce intenţii aveţi, şi Vrenceanu va afla totul“.

Lascar nu era deplin convins despre efectul ce va produce acest mijloc asupra protivnicului seu, totuş se intoarse mai liniştit la han după ce sărutâ măna şi mulţumì episcopului care-l binecuvĕntâ. Aci il aştepta o surprindere plăcută — o scrisoare de la Albu pe care o citì cu mulţumire crescĕndă.

Prietenul ii scria:

„Lascar, scrisoarea dumitale m'a surprins; de va fi surprinderea plăcută or dureroasă aceasta atĕrnă de la dumneata. De o cam dată nu pot judeca altfel decăt că ai ajuns odată la energia bărbătească. Intru această iţi doresc noroc din fundul inimii. Insă inainte de a fi vorba despre ceeace e de făcut sunt dator să-ţi dau o lămurire, de ce mi s'a părut singura cale potrivită căsătoria cu Roxandra. Un proces e pretutindeni lucru indoios, la noi in ţară insă e şi mai ingrijitor, mai ales cănd protivnicul este un Vrenceanu. Nu ajunge să infăţişezi tribunalelor actele trebuincioase şi să aştepţi apoi liniştit, pănă eşti poftit să mai dai cel puţin căteva lămuriri inainte de a se pronunţa hotărirea; din momentul in care ai să incepi un proces, ai să intrebuinţezi toate puterile fisice şi morale spre a aduce lucrul pe cale de succes. Fireşte că avem la Iaşi avocaţi invăţaţi şi dibaci, dar ajutorul lor nu e de ajuns; trebue sĕ te lupţi singur pe cămpul de bătae dacă vrei să invingi. Judecătorii noştri sunt de trei categorii, şi nu e o taină pentru nimeni in care anume categorie trebue socotit cutare sau cutare din ei. In cea dintăi categorie se află oameni de treabă, cărora le poţi incredinţa afacerea dumitale fără a-ţi bate capul mai departe, bărbaţi care-şi indeplinesc sarcina lor de magistraţi cu conştiinţă şi nu se uită nici in dreapta nici in stinga cănd e vorba de datorie. In faţa lor insă se află alţii care se uită şi in dreapta şi in stinga, spre a vedea care parte poate plătì mai mult, şi aceştia alcătuesc a doa categorie. Cea de a treia in sfirşit este poate cea mai periculoasă. E categoria hatirgiilor, care resping mita cu dis-

preţ, dar lasă pe rude şi prieteni să-i convingă să dea dreptate cutăruia sau cutăruia. De obiceiu sunt oameni foarte blănzi, căci in Moldova nu prea se intălnesc de acei care aduc pagubă cuiva din rĕutate, şi din bunătate nu pot zice nu, când o verişoară, o mătuşă iubită sau un bun prieten il roagă să-şi dea glasul uneia din părţi, şi ei se cred foarte cinstiţi, că nu au luat parale, şi se uită cu dispreţ la cel mituit. Cu cât mai numeroşi sunt representanţii celei intâi categorii intr'o ţară, cu atât mai sus e acolo treapta educaţiei morale, şi nu trebue să te miri de loc, iubite prietene, că la noi sunt departe de a se afla toţi judecătorii din acea intâi clasă. Am mai vorbit noi odată despre acest lucru; ceea ce am spus atunci se potriveşte şi acum. Dacă vine procesul dumitale la Iaşi e vorba de a şti hotărit mai intâi de ce categorie se ţine unul şi altul din judecătorii dumitale; apoi vine studiarea cum se poate ajunge la fiecare, dacă majoritatea e alcătuită din oameni cinstiţi şi in cas contrar cum se poate, ajunge cu aurul la D-l N. sau M. şi cât anume e de dat, şi care prieten sau care prietenă va lucra cu mai mult succes asupra lui X. Vezi aceasta e o artă ce nu e dată fie-căruì; psichologia şi încă te miri ce altă ştiinţă vor să fie intrebuinţate. Ai puterea de a intreprinde un asemenea lucru? Nu te supăra Lascar, nu aveam incredere in dumneata. Felul cum ai dus lucrul la tribunalul de primă instanţă m'a făcut să perd tot curajul. Dacă simţi insă pornirea de a te arunca in luptă, spre a scăpa pe calea această dreaptă cinstea familiei dumitale, dacă simţi că o poţi duce până la urmă, spre a nu părăsì ostenit arena inainte de sfirşit şi a face prin aceasta posiţia dumitale socială şi mai grea—atunci in numele Domnului. Voiu sta earăş alături cu dumneata prin sfaturi şi lucru, spre a indrepta rĕul pe care l'am făcut prin neincrederea mea in puterea dumitale morală!—Peste câte-va zile plec la Iaşi".

(Va urma).

AELIUS LAMIA[1]

Amic al Muselor, departe
Pe marea Cretei să le ducă,
Lăsa-voiu grija ş'intristarea
La a furtunelor nălucă!
Ce-mi pasă mie care rege
Pe ţĕrmurile ingheţate
A Ursei este mai puternic,
De sperie pe Tiridate!(2)
O dulce musă Pimpleană(3)
Iubind seninele isvoare,
Cununi lui Lamia 'mpleteşte
Din flori ce se deschid la soare!

1) *Lucius Aelius Lamia* fratele mai mic al lui Quintus Aelius Lamia, era descendentul unei nobile familii şi pretindea că se coboară din *Lestrygoni*, un popor de uriaşi antropofagi cari fundase oraşul *Formies* despre care se pomeneşte in Odyssea (Homer, Odyssea, X. 81 — Pliniu Hist. Nat. III. 5), era amic intim al lui Horaţiu, se ocupa cu studiul literaturei şi făcea versuri. Resboaele ce se petreceau peatunci in Armenia ingrijeau lumea Romană şi in special pe Lamia, care se temea ca nu cumva datoriile sale de oştean să-l răpească de la studiele sale scumpe. Pentru a-i alina ingrijirile i-a adresat Horaţiu oda de faţă la anul 731, avĕnd 42 de ani.

2) *Phraate* regele Perşilor, in urma unui resboiu contra Romanilor trimise soli la Roma să ceară inapoi pe fiii sĕi prisonieri şi pe *Tiridate* regele Armeniei, care-l bătuse şi-i luase regatul, dar pe care cu ajutorul Scythilor Phraate il isgonise din domnie, luându-i tronul.

3) *Pimplea* era un munte din Thracia cu un orăşel şi o fŏntână inchinate muselor.

Zadarnic ale mele cănturi
L'ar inălţa fără de tine!
Tu dar cu blăndele-ţi surate
Din versuri noue se cuvine
Să-i faceţi pe lyra de Lesbos
Căntarea cea nemuritoare!

Horaţiu. Cartea I. Oda XXVI.

AD VARUM(1)

Inaintea sfintei viţe alt pom Vare, nu sădì,
Pe-ale Tiburului coaste priincioase de-a rodì
Şi spre-a Catilului ziduri(2). Celor ce nu-şi udă gătul
Bacchus le dă drept tovarăşi tot necazul şi uritul.
Numai bĕnd se duce grija rozĕtoare pe pustii!
Cine după bĕutură, la a vieţei sărăcii,
Ori la munca ostăşească se găndeşte? Oare cine
Nu te căntă, tată Bacchus, mai cu drag atunci pe tine
Ori pe Venerea frumoasă? — Dar nu-i bine de trecut
Peste marginea firească darului ce ne-a făcut
Bunul zeu, ce drept povaţă ne dă lupta incleştată
Intre Lapithi şi Centauri, din beţie intărtată!
Evius ne sfătueşte ear să nu fim urgisiţi
Cum au fost Sithonii(3) lacomi, cănd de patimă orbiţi

---

1) *Quintilius Varus,* poet celebru, amic al lui Horaţiu, poseda o vilă la *Tibur* (azi Tivoli), lăngă Roma, pe locul unde se află acum o biserică inchinată «*alla Madona Quintiliola*» intru amintirea poetului. — Făcută la 726 anul Romei, Horaţiu avea 37 de ani.

2) Oraşul *Tibur* a fost clădit de *Catilus,* se zice mai nainte de clădirea Romei.

3) *Sithonii,* o seminţie greacă din Thracia, vestită prin brutalitatea şi necumpĕtarea năravurilor sale. Bacchus ii avea in urgie, din causă că erau arţăgoşi la beţie!

Nu puteau păzì hotarul dintre crimă şi dreptate.
— Nu eu făr de-a ta voinţă Bassareule(1) curate
Punea-te-voiu in mişcare(2), nici de măna-mi desvelit
Fi-va symbolul tĕu sacru, cu frunziş acoperit!
Fă să inceteze insă cymbalele-asurzitoare,
Ş'a lor Berecyntiu trombiţi, pe-a lor urme trăgĕtoare
De orbeşti iubiri de sine, de măndrie ce pe sus,
Tot mai mult decăt se cade, capul sec şi-l poartă sus
Şi de 'ncrederea aceea care-a tainelor solie
Tot atăt o ocroteşte căt şi sticla străvezie!

Horaţiu. Cartea I. Oda XVIII.

A R C H Y T A S(3)

NAUTA

Tu, ce mările, pămĕntul o Archyta mĕsurai,
Ş'a nisipurilor boabe nesfirşite numĕrai;
Lăngă ţĕrmurii Matinei(4), a ta umbră 'nlănţuită,
De-a ţărinei binefaceri zace astăzi părăsită!

---

1) Epitetul de Bassareus vine după cum arată *Kreutzer* (Symbolik. Vol. III. pag. 363) de la vorba grecească: *Βασσαρὸς* «vulpea», fiindcă in Asia Mică, Bachantele se imbrăcau cu piele de vulpe, la orgiile ce insoţeau sĕrbătorile zeului.

2) Cei vechi aveau obiceiu de-a scoate, ca şi la noi, cum se face cu icoanele, — statuele zeilor ca să le plimbe pe drumuri. Poetul face alusiune la sĕrbătorile Bacchanalelor, cari erau prilejul celor mai mari desfrĕnări, legăndu-se de-a nu lua parte la aşa serbări spre a păstra curat şi sincer cultul zeului sĕu iubit.

3) Pe timpul micei călĕtorii la Tarent, Horaţiu compuse acest frumos dialog intre un marinar şi umbra lui *Archytas de la Tarent*, filosof pythagorician, contimporan şi amic al lui Platon, geometru, astronom, om de stat şi general. El fusese ales de şese ori cap al republicei Tarentului şi perì inecat pe coastele Apuliei. Se atribuesc lui Archytas mai multe descoperiri, precum aceea a şurubului şi a macaralei. Se zice că el construise un porumbel sburător. — Compusă la anul R. 717, in virsta de 28 ani.

4) *Matinum* sau *Matinus* şi *Matina* un munte sau o vale cum zice Aeron, un promontoriu cum zice Porphyrisa, la hotarele Lucaniei.

Ce folos avut'ai, bolta cerului s'o fi pĕtruns
Şi cu mintea pàn la polul cel rŏtund să fi ajuns,
Dac'a fost să mori odată?

ARCHYTAE UMBRA

A murit şi conmeseanul zeilor, vestitul tată
Al lui Pelops(1) şi Titoniu(2) cel in aer inălţat,
Minos care fù de Joe in sfat tainic aşezat,
Apoi fiul lui Panthois(3) in Tartar ear se găseşte,
Astăzi pentru a doua oară; in zadar adevereşte
Pavăza-i păstrată'n templu, că la Troia s'a luptat
Şi că 'n ghiara morţii negre numai trupul şi-a predat,
Totuş a murit ş'acesta carele-i privit de tine
C'adevĕrul şi natura le-a fost tălmăcit mai bine!
— Pe toţi tot aceeaşi noapte ne aşteaptă şi cănd-va
Calea morţii trebuì-vom impreună a călca.
Furiile dau pe unii pradă crăncenului Marte.
Marea cea nesĕţioasă pe corăbieri şi'mparte!
La un loc bĕtrăni şi tineri, cu-a lor pompe funerare
Stau grămadă nesfirşită. Nici un cap trecere n'are
La fieroasa Proserpină(4). — Şi eu fost'am inghiţit
De Ilyricele(5) unde pe cari Notus le-anteţit
A lui Orion culcare insoţind-o cu mănie!
Inima ta cruntă insă, plutitorule nu fie!

---

1) *Tantalus*, tata lui Pelops, care fù in Olymp conmeseanul zeilor.

2) *Titonius* fù inălţat, răpit, de Aurora in aer.

3) *Fiul lui Panthois* era Pythagora, filosof de la Samos, fiul lui Menarchus. Pentru a face pe lume ca să creadă mai mult in doctrinele sale, el pretindea că-şi aminteşte a fi fost cu mult mai nainte, pe timpul resboiului Troiei, la care luase parte, intrupat in *Euphorb* fiul lui Panthois. El pretindea a-şi fi recunoscut pavĕza ce purta in luptă şi care se păstra in Templul Junonii de la Argos.

4) Cei vechi credea că nimeni nu poate murì până ce Proserpina nu-i va tăia un fir de pĕr.

5) *Undele Illyrice* , partea regatului Macedoniei ce nu trebue confundată cu *Ilyria* celor vechi, care formă Ilyria de azi (Dalmaţia, Croaţia, Esclavonia).

Capului, oaselor mele care zac neingropate
Dăle-o mănă de țărină, de la vĕnturi spulberate,
Ş'atunci fie-ţi Eurusul ce frămĕnta mănios·
Valurile Hesperiei(1), pentru fapta-ţi priincios,
Şi pădurile Venusei(2) ocrotindu-te să bată!
Dee-ţi la căştig isbăndă Joe dreptul, ca resplată
Ear Neptun apărătorul sacrului Tarent să-ţi dea
Bunurile căte-i vrea!
Indrăsnirea-i tu a face vre un fapt nelegiuit
Ce de-ai tĕi urmaşi sermanii poate fi cu rĕu plătit?
Poate c'o pedeapsă dreaptă ş'o schimbare de noroc
Te aşteaptă şi pe tine? De m'ai părăsi pe loc
Nici un blăstem de-ale mele nu va remănea zadarnic
Şi nu te-o spăla de crima-ţi nicio jertfă!
Căt de grabnic
Ţi-ar fi drumul, pentru mine aşa mult n'o să'ntărzii;
Svirle-mi de trei ori ţărină(3), ş'apoi du-te unde ştii!

Horaţiu Cartea I. Oda XXVIII.

D. C. OLLANESCU.

---

1) *Valurile Hesperiei*—Marea Spaniei.

2) *Vanusia* sau *Venusia* azi *Venosa.* Oraş al Apuliei in Dannia aproape de Lucania la sud de Cannes. Era patria lui Horaţiu.

3) Era un obiceiu pios pentru trecĕtori de-a arunca de trei ori ţărină, pe trupul celor remaşi neingropaţi. — Acest obiceiu se păstrează şi la noi cănd se inchide groapa cui-va.

HĂRTII VECHI

ROBI.

(1700—1800)

In zioa de $^{1}/_{13}$ Mai 1888, Prinçesa Imperială Regenta de Brasilia, Contesa d'Eu, in lipsa Maiestăţii Sale Impĕratului Dom Pedro, semnâ cu o pană de aur, ce i se oferise prin subscripţie populară, actul care sancţiona legea votată in ajun de Corpurile legiuitoare din Rio-de-Janeiro, prin care se emancipau 723,500 de sclavi! Legea in cestiune era foarte simplă şi se compunea din două articole:

Art. 1. Sclavagiul este desfiinţat in Brasilia din zioa promulgării acestei legi.

Art. 2. Toate dispoziţiile contrarii legii de faţă sunt abrogate.

A trebuit aproape un secul de lupte, căteodată foarte crăncene ca Marele Imperiu latin din cealaltă emisferă să ajungă la acest resultat creştinesc.

Căt pentru desfiinţarea sclaviei in Statele-Unite din America de Nord, ne reamintim cu toţii săngerosul resboiu din 1862, in urma căruia numai a putut triumfa umanitara idee!

La noi «*Desrobirea Ţiganilor*» ca toate celelalte mari chestii sociale, s'a resolvat, spre gloria naţiei Romăne, in pace, cu frăţească dreptate şi fără să se fi vărsat o singură picătură de sănge!

La anul 1847, Domnitorul George Bibescu prin ofisul domnesc sub No. 143 din 13 Fevruarie, emancipă robii Episcopiilor, mŏnăstirilor şi a metoaşelor lor, fără nicio despăgubire. — Emancipaţii furĕ supuşi la *bir* ca şi ceilalţi *birnici*

şi cu capitalul acestui *bir*, administrat deosebit de celelalte venituri ale vistierii, se decise a se rescumpĕra Ţiganii proprietarilor particulari cu bună invoială.

La 1848, guvernul, eşit din revoluţia populară, decretâ «*desrobirea Ţiganilor*» fără deosebire şi fără despăgubire, cea ce insă nu ţinù decât trei luni, după care Ţiganii particulari reintrarĕ in robia lor seculară!

Insfirşit la anul 1855, inţeleptul nostru Domn Barbu D. Ştirbey decretâ desrobirea Ţiganilor particulari cu o despăgubire de zece galbeni de fiecare individ.

Art. 1 din această lege glăsuea: «*Robia este desfiinţată*».

O altă disposiţie a legii prescria ca: «*o zi de solemni-* «*tate publică se va hotărì, in care să se celebreze pe fiecare* «*an in eternitate acest act al desfiinţării Robiei din Principat*».

Din nenorocire această bună disposiţiune a rĕmas in nelucrare, deşi *desrobirea Ţiganilor in 1855*, precum şi *desrobirea Clăcaşilor in 1864*, meritau a fi serbătorite ca douĕ acte mari, cele mai mari, ce poate săvirşì o naţie iubitoare de dreptate, de progres!

In Moldova, Domnitorul Mihail Sturza ăncă din anul 1844, decretase *desrobirea Ţiganilor*, ceeace inspirase tĕnĕrului poet V. Alecsandri, una din cele mai frumoase ale sale improvisaţii:

«Te slăvesc o zi ferice, sfântă zi de libertate!
. . . .
«Căci Ţiganul liber astăzi se deşteaptă fericit
. . . .
«O Moldovo, ţară măndră, tu ce dai sfănta dreptate
«Braţul tĕu ce sfarmă astăzi un jug aspru de robie
«Ţie insu-şi pregăteşte viitor de libertate!
. . . .

Peste 34 de ani această profeţie a poetului se indeplinea la Plevna!

La noi, muntenii, Bolliac, mal ales pregătise opinia publică pentru desrobirea Ţiganilor prin cunoscutele sale poesii: «*Fata de Boer şi fata de Ţigan*» — «*Ţiganul vĕndut*» — «*O*

Ţigancă cu pruncul sĕu» etc. tot astfel precum celebra scriitoare americană Mistress B. Stowe, emoţionase opinia publică din Statele-Unite cu nemuritorul seu roman «*La cabane de l'oncle Tom*».

Ceea ce-mi propui astăzi, nu este a face istoricul «*Robiei*» la noi, a cărei urme le găsim ăncă de la anul 1340! Doresc numai prin publicarea actelor ce urmează, a arăta generaţii actuale, care a avut fericirea a nu cunoaşte «*robia*» starea miserabilă a acestor nenorociţi care se vindeau, se dărueau, se schimbau drept alţi ţigani sau drept *vite*, ba chiar drept *obiecte casnice*, se despărţeau membrii aceleiaşi familii şi cănd fugeau, se urmăreau ca vitele, şi mai tărziu, cănd incepurĕm a avea o gazetă oficială, se publicau printr'insa *ţiganii fugari* intocmai ca *vitele pripăşite* de astăzi: «Drept aceea «se face tutulor cunoscut că ori unde se vor dovedì nişte «asemenea Ţigani să se prinză şi in bună pază să se trimiţă «la Departament», citim in Buletinul gazetei oficiale No. 56 din 11 Septemvrie 1838! Ne putem lesne inchipuì ce insemna «*să se prinză*» şi mai ales: «*să se trimiţă in bună pază!*»

Publicăm de astă dată 20 acte de vĕnzări şi schimburi de ţigani, incepĕnd de la 1708 pănă la 1805, şi vedem că in acest restimp de un veac, preţul unui suflet de ţigan a variat intre 20 şi 50 talere, negreşit după aptitudinile individului; o singură vĕnzare găsim in 1803 de o Ţigancă, o Ţigancă de curte, vĕndută drept 170 taleri şi trebue să fi fost mare meşteră in cusături această Ţigancă, incăt să intreacă cu atăt de mult *preţurile curente!*

Imi reserv să public peste puţin şi căteva acte de la nişte judecăţi de Ţigani, care vor arunca o lumină vie asupra legislaţii şi asupru obieeiurilor străbunilor noştri din veacul trecut. Pe acele vremuri ca şi acum judecăţile erau neterminabile, aşa un proces inceput la 1782 n'a luat sfirşit decăt la anul 1801, peste 19 ani! Un alt proces, pentru o fată de Ţigani, a ţinut de la 1805 pănă la 1827, adică 22 de ani! Şi costisitoare erau judecăţile pe la inceputul acestui veac, ca şi acum la sfirşitul lui, căci socoteala procesului pentru fata de Ţigani, presentată de *partea adversă* sau de *defendorele* cum

s'ar zice astăzi, se urca la peste 9300 Taleri! o sumă colosală pentru acele timpuri. — Dar voiu vorbì mai pe larg asupra acestui subiect, când voiu publica chiar anaforalele acestor judecăţi.

GEORGE I. LAHOVARI.

Bucureşti, 26 Octomvrie 1888.

No. 1 — Porunca lui Constandin Vodă Brăncoveanu pentru nişte ţigani (1707).

..... *Iω* Constandin Voevod ...... ţie Danco Bogdănescule cu verii tĕi! Către aceasta iţi fac in ştire domnia mea, că aicea la domnia mea au spus Matei pitar Poenaru pentru nişte ţigani ce i-a fost dat socru-seu Dumitraşco căpitan Spineanu de zestre, anume Păun ţiganu cu sălaşul lui, care ţigani i-aţi fost vĕndut voi lui Stefan serdarul, şi avĕnd voi multă pricină cu Dumitraşco căpitan Spineanu pentru aceşti ţigani, au fost trimes jupăneasa lui Stefan serdaru in multe rănduri la voi ca să veniţi să staţi de faţă la judecată să vĕ isprăviţi cu Dumitraşco căpitan Spineanu, şi voi nicidecum n'aţi vrut să veniţi in viaţa lui, şi jeluindu-se Dumitraşco Spineanu la Domnia Mea, cum că nu vreţi să veniţi la judecată, i-am fost dat cartea Domnii Mele de volnicie să-şi ia ţiganii de unde i-aţi vĕndut voi, iar după moartea lui Dumitraşco Spineanu, voi v'aţi fost sculat de aţi mers cu gineresĕu Matei pitar Poenaru, de v'aţi judecat de faţă inaintea credincios boiarinului Domnii Mele Constandin vel căpitan za Cerneţi şi judecata aşa v'au ajuns să vĕ dea Matei pitaru Poenaru . . . . . şi să vĕ luaţi voi . . . . să juraţi cum că acei ţigani sunt ai voştri, iar n'au fost ai lui Dumitraşco Spineanu şi cănd a fost la jurămĕnt, iar voi n'aţi putut jura cu cine v'a dat el, ci aţi jurat cu cine aţi ştiut voi şi n'aţi putut jura pe tot sălaşul, ci aţi jurat numai pe Păun ţiganul cu doi feciori ai lui, iar pe ţigance n'aţi putut jura, ci v'aţi tocmit cu Matei pitaru să-i daţi schimb ţigance pentru ţigance, după cum am vĕzut Domnia mea şi zapisul

vostru la măna lui, şi cănd este acum, ţigancele, zice, că nu i le daţi şi-l apucaţi să vĕ intoarcă şi cheltuele voastre ce aţi făcut cu jurătorii. De care lucru iacă că vĕ poruncesc Domnia mea in vremea, ce veţi vedea această carte a Domnii Mele, ear voi să căutaţi să daţi ţigancele precum vĕ scrie zapisul vostru şi să-i lăsaţi in pace de cheltuelile voastre, ear de aveţi voi altceva cu dinsul să veniţi de faţă, să vĕ isprăviţi, că de nu veţi venì voi trimite Domnia mea de vĕ vor aduce cu treapăd. (Urmează formula slavonească). Martie 8, leat 7218 (1707).

(semnat) *Iõ* Constandin Voevod.

(L. P.)

Altă semnătură cu roşu.

Vel logofăt-procitoh.

No. 2. — A. 1725. — Schimb o ţigancă pentru o ţigancă.

Dat'am zapisul nostru la măna dumneaei jupănesei Sandei, fata popei Dobre, ca să-i fie de incredinţare şi de intărire cum să se ştie că luănd un ţigan al d-ei anume Oprea, ţiganul, pe o ţigancă a mŏnăstirii anume Margarita, ni s'au dat schimb pentru această ţigancă, anume Constandina ţiganca; pentru aceea i-am dat scrisoarea noastră la măna d-ei Sandei, ca să aibă a stăpănì pe Margarita, ţiganca cu pace pentru că am luat schimb ţigancă pentru ţigancă; ear o copilă a Mărgăritei anume Ioana, ce o au făcut cu Oprea, ţiganul, au rĕmas să fie in mŏnăstire că aşa ne-am aşăzat şi pentru credinţă am iscălit. 31 Martie, leat 7233 (1725).

Ear de va putea da in schimb altă copilă de ţigan pentru Ioana, copila Margaritei, noi să avem a primì că aşa ne-am tocmit.

(semnat) Stefan, Igumenul Govorii.
Iacov, Ieromonah, Clisiarh.

No. 3. — A. 1727. — Pentru nişte ţigani fugiţi.

Adică eu Şerban Stancioc Slăvitescu dimpreună cu soţia

mea Sanda, dat'am scrisoarea mea ca să fie de bună credinţă la măna dumneaei Catrinei Olăneascăi, precum să se ştie, că intimplăndu-se de-a fost trecut Oltul(1), un ţigan anume Oprea cu ţiganca şi cu copii şi altă ţigancă anume Andronica, care a fost cumpărate de la . . . . . . dintr'a noastră pricină, şi apucăndu-ne dumneaei cu mare strinsoare pentru ţigani şi fiind de unde să-i iea, mi-au luat o ţigancă cu o copilă a ei, anume Dragomira şi mi-au luat o bivoliţă cu lapte şi cu juncul ei şi patru boi şi o junincă şi un junc; ci ţiganca Dragomira cu copila ei au fost tocmită cu dumnealui logofĕtul Mihalcea, vameşul de la ocnă, drept taleri 32, din care am şi luat pe jumĕtate banii, taleri 16, ear ceilalţi a fost să-i luăm după ce voiu duce ţiganca, ci intimplăndu-se prepusul acesta asupra mea şi temĕndu-se că voiu fugì, m'au coprins de mi-a luat acestea ce s'au zis mai sus, şi fiind nepreţuite, am dat acest zapis la măna dumneaei, cum că voiu umbla şi voiu face cum voiu putea de voiu trece ţiganii şi de-i voiu trece să fiu eu in pace şi pe Dragomira ţiganca cu copila ei să le dau logofĕtului Mihalcea, precum am tocmit, ear vitele să mi le iau; ear de nu voiu putea trece ţiganii, să fiu de faţă şi să mi se preţuească vitele cu preţul lor şi ce nu se va ajunge, să aib a respunde şi la datoria dumneaei şi la a logofĕtului Mihalcea şi pentru mai adevĕrată credinţă am iscălit mai jos şi am pus şi degetul in loc de pecetie, ca să se crează. — 25 Noemvrie, leat 7235 (1727).

Mai luatu-mi au şi un cal murg breaz care şi acesta să se preţuească.

† Eu Şerban Slavitescu.

† Eu Radul Hagiul, martor.

No. 4. — O ţigancă vĕndută drept 32 zloţi (1732).

Adică eu Gheorghiţă Poenaru, impreună cu fraţii mei, anume Răducanu, i Dumitraşco, i Matei, i Toma, dat'am a-

1) La acea epocă Oltenia era sub guvernul austriac, şi deci Ţiganii trecĕnd Oltul, trecuse in ţară străină.

cesta al nostru zapis la măna dumnealor neichilor Stefan şi Costandin, fraţilor noştri, ca să fie de mare credinţă cum să se ştie, că fiind noi datori o ţigancă lui Mihai Milinescul şi negăsind ţigancă să cumpĕrăm şi noi avĕnd o copilă de ţigan anume Preda, am tocmit-o dintre noi frăţeşte cu zloţi 32, care impărţindu-se pe opt fraţi, au ajuns de frate căte zloţi patru, ci nenea Stefan şi Constandin ne-au dat partea dumnealor de bani toţi in măna mea şi am dat ţiganca in măna neikii lui Stefan să o dea Milinescului, şi să ne măntuiască de cătră Mihai Milinescul, să nu mai avem gălceavă cu Milinescu; ear nedănd nenea Stefan ţiganca, Milinescu să o caute la dumnealui nenea Stefan, că nouĕ ne-au plătit ţiganca dumnealui şi i-am dat ţiganca in mănă dumnealui să o dea Milinescului, ear de s'ar intimpla să fugă ţiganca de unde va fi să vie la noi, noi să o dăm, să nu o oprim, ear de o vom oprì, să fim inchinaţi gloabă zloţi 50, pentrucă noi am luat banii toţi şi pentru mai adevĕrată credinţă, am iscălit, puindu-ne şi pecetia mai jos ca să se crează. — Septemvrie 14, leat 7240 (1732).

(Iscăliţi:) George Poenaru
Dumitraşco Poenaru
Matei Poenaru
Toma Poenaru.

No. 5. — A. 1734. — O fată de ţigani vĕndută drept 37 zloţi.

Adică eu Răducanu Poenarul dat'am zapisul meu la măna dumnealui nenei Stefan, frăţinu-meu precum să ştie că avĕnd eu o ţigancă anume Anuţa, fata lui Dumitraşcu ţiganul, şi neavĕnd bani ca să mĕ imbrac, să-mi chivernisesc viaţa mea, m'am tocmit cu dumnealui de-a mea bună voie de i-am vĕndut-o in bani gata, zloţi 37, şi mi-au dat aceşti bani toţi deplin in măna mea, deci deacum inainte să aibă dumnealui a o stăpănì cu bună pace, de cătră mine şi de cătră toţi fraţii mei, dumnealui şi coconii dumnealui, nepoţii, strănepoţii căţi

Dumnezeu ii va dărui şi pentru mai adevĕrată credinţă m'am iscălit mai jos ca să se crează. — 15 Iunie 7242 (1734).

(Semnat :) Răducanu Poenaru.

No. 6. — A. 1746. — O fată de ţigani vĕndută drept douĕzeci taleri.

Dat'am acest al meu adevĕrat şi incredinţat zapis, la cuvioasa măna Prea Osfinţii Sale părintelui Kyr Grigorie, eclisiarchul sfintei Episcopii Rămnicului, precum să se ştie că de-a mea bună voie am mers la Sfinţia Sa de am făcut tocmeală şi i-am vĕndut o fată de ţigan anume Angelina, fata Vladului ţiganul şi a Stefanei ţigancei drept taleri douĕzeci, deci să aibă Sfinţia Sa a ţinea şi a stăpănì cu bună pace de către mine şi de către tot neamul meu; să fie ţigancă ohabnic in veac neclătită de nimeni să o stăpănească Sfinţia Sa şi feciorul Sfinţii Sale, nepoţii, strănepoţii căţi Dumnezeu ii va dăruì şi mi s'au dat aceşti bani toţi deplin in măna mea, ear de ar fi această ţigancă cu vre-o pricină, despre vre-o parte, să aibă a căuta la mine, ear Sfinţia Sa să stăpănească cu pace precum mai sus am zis, că este ţiganca de la părinţii mei; Deci pentru mai adevĕrată credinţă m'am iscălit mai jos ca să se crează şi marturii care se vor iscăli. — 3 Iulie, 7254 (1746).

(Semnată :) Păuna Plop(Şoreanca) am vĕndut.
Puhonie Bojoreanu, martor.
Catrina Olăneasca, martor.

No. 7. — A, 1749. — Patru suflete de ţigani vĕndute drept una sută taleri.

Adică eu, Dumitrache impreună cu soru-mea Dumitrana sin Constandin logofĕt ot vel ocnă dat'am acest al nostru adevĕrat zapis la măna dumnealui Georgie . . . . . . precum să se ştie că i-am vĕndut patru suflete de ţigani, anume Soare, ţiganul, dimpreună cu fiul seu Eftimie şi cu mumă-sa Marica şi cu frate-sĕu Radu, drept bani gata, taleri 100, insă

sută una; care ţigani sunt ai noştri buni şi drepţi de la părinţii noştri, fără de nicio pricină; care bani toţi deplin i-am luat in mănile noastre, şi am dat aceşti ţigani ce scriem mai sus ca să-i fie subt stăpănirea şi ohabnici dumnealui şi coconilor, nepoţilor, strănepoţilor dumnealui in vecie neclintiţi de către noi şi de către tot neamul nostru, căci i-am vĕndut cu ştirea tutulor rudelor noastre şi când am dat acest zapis fostau mulţi boeri şi alţi vecini martori care mai jos se vor iscălì şi pentru mai adevĕrată credinţă am iscălit cu măinile noastre mai jos ca să se crează. — 20 Dechemvrie 7257 (1749).

(Semnaţi :) Dumitrache sin Constandin Logofĕtul, cu voia mea.

Dumitrana sin . . ., cu voia mea.

. . . . . martor.

No. 8. — A. 1753. — Schimb pentru o ţigancă.

Dat'am scrisoarea mea la măna dumnealui şătrarului Radului Socoteanului pentrucă viind coconul dumnealui pentru o Maria ţigancă ce este după un ţigan al meu, ca să-i dau schimb, şi neavĕnd schimb acum gata ca să-i dau, am dat această scrisoare a mea, puindu-mi zi de acum pănă la Paşte, şi atunci la zi să aib a-i da dumnealui schimbu, măcar că eu caz cu multă rugăminte ca să-mi primeşti dumneata banii pentru ţigancă şi când va fi pănă la soroc ce mi-am pus o sĕptĕmănă mai nainte, să aib inştiinţare ca să trimit au banii, au schimbu, de acesta mĕ rog dumitale şi pentru credinţă m'am iscălit mai jos ca să se crează. — Fevruarie 17, Anu 7261 (1753).

(Iscălit :) Daniil, monach.

No. 9. — A. 1759. — Nouĕ suflete de ţigani, vĕndute drept 250 taleri.

Adică eu Mihaiu Roşianu, biv Dvornic, impreună cu fiul meu Radul, paharnic, dat-am acest al nostru incredinţat zapis la cinstita măna domnealui Gheorghiţă Rămniceanu, biv

vel şătrar, precum să se ştie că de-a noastră bună voie, ne-am tocmit cu dumnealui de i-am vĕndut 9 suflete de ţigani, anume: Vasile cu ţiganca lui Dumitra, şi cu un fecior al lor Barbul şi cu o fată a lor Ioana, şi tatăl ţigan cu douĕ fete ale lui Maria i Stanca, i Radul ţiganul fratele lui Vasile, neinsurat şi cu mumă-sa Anca şi mi-au dat dumnealui pe fieştecarele dintr'inşii unul cu altul căte talere 27 : parale 30, care fac taleri douĕ sute cincizeci, şi deplin in măna noastră acum i-am luat. Drept aceea să aibă dumnealui a-i stăpăni cu bună pace de către mine şi de către tot neamul meu dumnealui şi coconii dumnealui căţi Dumnezeu ii va dărui in veci statornici şi nestrămutaţi şi pentru mai bună credinţă, am intărit zapisul acesta cu iscăliturile noastre. — 22 Septemvrie 1759.

(Semnaţi:) Mihai Roşianu biv Dvornic, vĕnd.
Radu Roşianu, păharnic.

No. 10. — A. 1759. — Un copil de ţigan vĕndut drept douĕzeci taleri.

Adică eu popa Barbu dimpreună cu fraţii mei anume Stefan i Dumitru feciorii lui Ilarion, monah Bălşanul, dat-am zapisul nostru la cinstita măna dumnealui Georghiţă bil vel şătrar precum să se ştie că i-am vĕndut un copil de ţigan anume Buică, feciorul Barbului ţiganului şi al Neacşei ţigancei, care acest ţigan a fost ţigan ohabnic de la părinţii noştri şi l'am vĕndut noi de-a noastră bună voie şi cu ştirea a tot neamului nostru in taleri douĕzeci, drept această să aibă a-l stăpănì cu bună pace de către noi şi de către tot neamul nostru, dumnealui şi tot neamul dumnealui, ear de se va scula cineva cu vre-o pricină asupra dumnealui pentru acest ţigan mai sus numit să avem a respunde noi, ear dumnealui să-l stăpănească cu pace, pentrucă noi nesiliţi de nimeni l'am vĕndut şi toţi banii i-am luat in măinile noastre deplin şi pentru mai adevĕrată credinţă am intărit cu degetele noastre

in loc de pecete şi cu iscăliturile mai jos ca să se crează. — 5 Noemvrie 1759.

Eu popa Barbu, vĕnzător.
Eu Stefan, vĕnzător.
Eu Dumitraşcu, vĕnzător.
Samuel (?), martor.
Constandin, logofĕtul Episcopiei Rămnicu, martor.

No. 11.— A. 1760.— Un ţigan vĕndut drept patruzeci taleri.

Dat'am acesta al nostru incredinţat zapis la cinstita măna dumnealui Georghiţă biv vel şătrar, fiul Prea Sfinţiei Sale părintelui nostru, Kiriu Kir Grigorie, Episcopul Rămnicului, precum să ştie că la păsul şi trebuinţa noastră, ce am fost dator, am venit la dumnealui cu mare rugăciune de ne-au dat taleri patruzeci de ne-am plătit de unde am fost datori. Deci pentru aceşti bani am dat dumnealui un ţigan anume Gruia, feciorul lui Constandin ţiganul. Drept aceea am dat acest zapis al nostru ca să aibă a ţinea şi a stăpănì acest mai sus numit ţigan cu bună pace de cătră noi şi de cătră tot neamul nostru, dumnealui şi coconii dumnealui, nepoţii şi strănepoţii căţi Dumnezeu ii va dăruì; fiindcă am vĕndut de-a noastră bună voie şi cu ştirea tuturor rudelor noastre şi la această tocmeală şi aşezămĕnt ce am făcut intre noi cănd şi banii mi-au dat toţi pe deplin in mănă, fost-au mulţi boeri şi alţi oameni mărturie, care işi vor pune iscăliturile mai jos şi căt pentru mai adevĕrată credinţă ne-am pus iscăliturile şi peceţiile mai jos ca să se crează; ear oricare din neamul nostru s'ar scula cu vreo pricină pentru acest mai sus numit ţigan să aibă a-şi căuta cu noi, ear dumnealui să stăpânească cu bună pace după cum mai sus am zis. — 1760, Genarie 7 zile.

(L. P.) Eu Dumitrana Brădeasca, vĕnz.
(L. P.) Eu Despina Urdareanca, vĕnz.
Eu Dumitraşcu, vĕnz.
G. Cozianu, martor.

No. 12. — A. 1762. — Schimb de ţigani.

Pentru acest copil de ţigan anume Gruia, feciorul lui Constandin ţiganul ce este arătat intr'acest zapis, trecĕnd vreme la mijloc de nu s'au dat, s'au intimplat de au murit la casa mea şi fiind eu datoare acest ţigan ca să-l dau, am adus pe alt copil de ţigan anume Stoian, feciorul Ioanei ţigancei, care şi acesta este al meu ţigan bun de baştină şi l'am adus in divan inaintea dumnealui Antiochi Caragea biv vel postelnic, Caimacamul Craiovei şi l'am dat in măna Sfinţiei Sale părintelui potropopului Mihai, vechilul dumisale şătrarului Georghiţă Rămniceanu, ca să-l ducă să-l dea in măna dumisale şătrarului şi dumnealui să aibă a-l ţinea şi a-l stăpănì cu bună pace de cătră mine şi de cătră tot neamul meu dumnealui şi coconii dumnealui, şi de s'ar scula cinevaş din neamul nostru sau de alt neam pentru acest ţigan să caute dava, noi să avem a respunde ear dumnealui să-şi stăpănească ţiganul cu bună pace şi pentru mai adevĕrată credinţă ne-am iscălit mai jos ca să se crează punĕnd şi pecetiile noastre.

(L. P.) Despina Urdăreanca, vĕnzătoare.

12 Septemvrie 1762.

şi am iscălit-o eu Pavel Scorţeanu, cu zisa şi invăţătura dumneaei, neştiind carte.

Pavel Scorţeanu, martor, şi am scris eu cu zisa dumneaei invăţătură.

No. 13.—A. 1769.—O ţigancă impreună cu fiica ei vĕndute drept 50 taleri.

Cu acest adevĕrat zapis incredinţez la măna dumnealui şătrarul Gheorghiţă precum să se ştie, că luănd cu cununie un ţigan al dumnealui o ţigancă a mea anume Sanda, fata Zahariei ţiganul, care fată de ţigan mi-au fost şi mie de cumpărătoare de la Pelaghia călugăriţa Plopşoreanca cu zapis in taleri 25 şi după ce s'au luat amĕndoi, au fost multă vreme la mijloc şi aflănd-o la dumnealui şătrarul această ţigancă ăncă şi cu o fată, au cerut ca să-mi dea ţigancele şi invoindu-ne

amĕndoi de a noastră bună voe, ne-am aşăzat cu dumnealui de ni-au dat pe mai sus numita ţigancă şi pe fii-sa Mariuca in taleri 50, adică cincizeci tocmai, care bani toţi deplin i-am luat in măna mea, drept aceea să aibă dumnealui şătrarul a ţinea şi a stăpănì aceste ţigance cu bună pace de către minĕ şi de către tot neamul meu dumnealui şi coconii dumnealui in veci, ear zapisul cel vechiu de cumpărătoarea ţigancei, nefiind acum lăngă mine nu i l'am dat, ci oricănd ne vom intălnì in Craiova să am a-i da d-sale şi pentru adevărata credinţă am iscălit. — 1769, Septemvrie 4.

(iscăliţi Niculae Vlădoianu biv vel logofĕt, vĕnz.
(indiscifrabil) martor.
(indiscifrabil) martor.

No. 14. — A. 1778. — Schimb de ţigani.

Pentru ţiganii ai dumneaei vară-mi Ilincăi, ce au fost aici in ţigănia dumnealui coconului Dinu, nepotul Prea sfinţii sale reposatului Proin Mitropolitu Grigorie, după foaea ce mi-au dat dumnealui cumnatul Vasile mi-au făcut teslim dumnealui căpitanu Radu in măna mea impreună şi cu Stanca ţiganca a lui Dumitru Obedeanu, care pentru această ţigancă s'au dat schimb Alexandru ţiganul sin Neacşa a dumneaei varămii Ilincuţii, pe care ţigani după cum am primit şi eu de la dumnealui căpitan Radu, asemenea i-am dat şi eu in măna feciorilor dumnealui Vasile, anume Petru i George ca să-i ducă la Craiova la dumnealui. — 19 August 1778.

(Urmează iscălitura nedescifrabilă).

No. 15. — A. 1779. — Schimbul unor ţigani.

Incredinţez cu acest zapis la măna coconului Dincă, precum să ştie că avĕnd dumnealui o fată de ţigan anume Ioana şi fugind cu ţiganul meu anume Ilie şi cununăndu-se au fost fugari cinci ani şi acum găsindu-se, ne-am invoit amĕndoi de i-am dat schimb pe Ioana ţiganca cu o copilă a ei anume Zoiţa fiindcă ţiganca dumnealui este cusătoare, care această

ţigancă este luată de mine earăş schimb de la dumneaei Zoiţa pentru o ţigancă a mea anume Stanca cusătoare, să aibă dumnealui a stăpănì cu bună pace de cătră mine şi de tot neamul meu, şi pentru credinţă m'am iscălit mai jos, ca să se crează. — 17 Octomvrie 1779.

(iscălit) Nichifor, mazil.

(nedescifrabil) martor.

No. 16. — A. 1784. — O familie de ţigani, compusă din 5 suflete, vêndută drept 235 taleri.

Dat'am incredinţat zapisul meu la mâna d-lui jupânului Manea ot Brobova precum să se ştie că i-am vĕndut pe Matei ţiganul şi cu ţiganca lui anume Stana şi cu doi copii şi o fată anume Petru i Niculae i Maria fata, in taleri 233 bani gata am primit in mănă şi i-am vĕndut d-lui aceşti ţigani de a mea bună voe să-i aibă d-lui a-i stăpănì cu bună pace de cătră mine şi de cătră tot neamul meu, să-i aibă a-i fi robi d-lui deacum inainte şi insă să se ştie că patru suflete le-am vĕndut cu taleri 200, ear un copil ce este ciung de o mănă l'am văndut cu taleri 35, care face suma peste tot taleri 235: să aibă a-i stăpănì dumnealui cu bună pace pentru că i-am vĕndut dumnealui in robie, ear care din neamul meu se va ispitì a căuta vreo pricină cu dumnealui, cu mine să se judece, ear cu dumnealui să nu aibă a căuta, ci să stăpănească cu bună pace dumnealui şi coconii dumnealui: nepoţii, strănepoţii căţi d-zeu ii va dăruì in veac, şi când am făcut acest zapis au fost mulţi neguţători martori care se vor iscălì mai jos, şi eu pentru mai adevĕrată credinţă m'am iscălit mai jos ca să se crează. — 21 Octomvrie 1784.

Ioan Ipceanu, vĕnz.

(?) martor; (?) martor; (?) Vasile, martor.

No. 17. — A. 1791. — Schimb de ţigani.

Pentru Constandin Măciucă ţiganul ce-l *pretenderisam* (sic) eu cu judecată de la dumnealui nepotu Constandin So-

coteanu (măcar că dumnealui de pricina aceasta zice că nu ştie) dar pentru ca să lipsească toate pricinile dintre noi, ne-am invoit amĕndoi ca pentru Dobriţa ţiganca dumnealui ce este la mine, care şi dumnealui are dreptate a o pretenderisì de la mine, care ţigancă la impărţeală au rĕmas asupră-mi in partea mea, care o ţine intru căsătorie Constandin ţiganul sin Dumitru croitorul, fiind dată numita ţigancă la impărţeală in partea mea, deci să-l stăpănească d-lui cu pace de către mine şi de către fraţii mei, pe numitul mai sus ţigan, ear de se vor scula fraţii mei cu vreo pricină să am a-i rĕspunde eu, şi am iscălit pentru incredinţare.

791, Martie 28. Rimnicu-Vălcii.

(semnat) Nicolae Poenaru, polcovnic.

De la isprăvnicatul Vălcii.

Cu acest zapis de invoire ce au făcut intre dumnealor, viind şi inaintea noastră ne-au arătat dumnealui polcovnicul Nicolae Poenaru că de a dumnealui bunăvoe au făcut acest aşăzămĕnt şi de acum inainte nu mai are a *pretenderisì* (sic) de la dumnealui pitaru nimic, nici dumnealui, nici fraţii dumnealui, fiindcă aşa s'au aşăzat de bună voe intre d-lor.

791, Martie 28.

(Urmează semnătura indescifrabilă a ispravnicului).

No. 18. — An. 1800. — Schimbul unui ţigan pe acareturi de aramă.

Incredinţez cu răvaşul meu la cinstita măna dumnealui coconu Dincă Socoteanu biv vel stolnic, că un ţigan a dumnealui, anume . . . . . . invoindu-se cu Anuţa fata Marichii sin Barbul a sfintei mŏnăstiri Govora, o au luat intru căsătorie şi noi ne-am invoit ca dumnealui să dea schimb mŏnăstirii cănd s'ar intimpla, ear o fată de ţigan sau de va voì dumnealui şi un acaret, adică din aramă, fiind mŏnăstirea

lipsită ca de căt preţ ar socotì un suflet de ţigan, deci dumnealui, ori una ori alta să aibă a da sfintei mŏnăstiri şi a se plătì de schimb, ear pe numita ţigancă să o stăpănească dumnealui şi tot neamul dumnealui cu bună pace de cătră mŏnăstire, şi spre incredinţare am iscălit cu toţi părinţii mănăstirii, fiind şi alte obraze marturi. — 1800, August 24.

(iscăliţi) Partenie, igumen Govorei, adeverez.
Popa Radu, hartofilax, martor.
Nectarie, duhovnicu.
Teodosie Diaconu.

No. 19. — A. 1803. — O ţigancă vĕndută drept 170 taleri.

Incredinţez cu această adeverinţă a mea la măna dumnealui stolnicului Constandin Socoteanu precum să se ştie că avĕnd eu o ţigancă in curte, anume Manda, am vĕndut-o dumnealui de-a mea bună voie nesilit de niminea in taleri 170 adică una sută şaptezeci; drept acea i-am dat această adeverinţă spre incredinţare s'o stăpănească dumnealui şi coconii dumnealui, căţi Dumnezeu ii va dăruì de cătră mine şi de cătră tot neamul meu cu bună pace, şi cănd s'au făcut acest zapis au fost cu ştirea neamului meu şi spre incredinţare am intărit cu iscălitura mea. — 1803, Februarie 8.

Constandin Niculescu, am vĕndut.
Pătranie Nicolantin, martor.

No. 20. — A. 1805. — O ţigancă făcută schimb drept o păreche de boi de frunte.

Pentru Tudora fata lui Stan Dumitru, ţiganul sfintei mŏnăstiri Govora, care numita Tudora indrăgindu-se cu un ţigan al dumnealui stolnicului Constandin Socoteanu şi invoindu-se şi cu părinţii ei, m'am invoit şi eu cu dumnealui stolnicul ca să dea dumnealui mŏnăstirii pentru această ţigancă o pereche de boi buni de frunte şi ii dau voie prin această adeverinţă

a mea ca să cunune pe numita ţigancă cu ţiganul dumisale şi până a se face zapisul după obiceiu şi a respunde dumnealui boii, după cum mai sus se cuprinde, i-am dat această adeverinţă spre incredinţare. — 1805, Septemvrie 12.

(Iscălit:) Costandie Govoreanul.

POESII POPULARE[1]

(Urmare)

DOINE DE JELE

De m'oiu prinde a cănta,
Toţi munţii s'or tremura,
Pietrele s'or despica
Văile s'or turbura
Şi de dor şi de bănat
Unde-s aşa 'nstrăinat.
Săracă străinătate
Mult avui de tine parte;
Cunjurai ţările toate
Şi de bine n'avui parte!
Cătă frunză pe păduri,
Atătea mĕ bat gănduri,
Că m'ajunge uneori
Să mĕ suiu la munţi cu flori
Să mă jeluesc in hori.
Vĕzui lumea şi ţara,
Marea ca şi Dunărea
Şi deasupra negura,
Stănd pe munţi ca tabăra.
Mĕ rugai lu Dumnezeu
Să-mi arete drumu meu;
Dulce, dragă, turturea,
Hai arată-mi ţara mea!

1) Vezi «Convorbiri Literare» No. 6 şi 8 din 1888.

Maică, măiculeana mea,
Doar, maică, când m'ai băeat,
Tu scalda mi-o ai ţipat
Intr'o grădină cu brazi,
Nici să nu trăesc cu fraţi;
Intr'o grădină cu spini,
Eu să fiu tot la străini;
Intr'o grădină cu flori,
Să nu trăesc cu surori.

Păn' era băditţa-a casă
Mĕ 'mbrăcam ca ş'o mireasă,
Ca ş'o dalbă jupăneasă,
Cu cercei şi cu mărgele,
Ca să-i fie drag de ele;
De când badea nu mai vine,
Gheocei şi rosmaline
Veştejesc şi trec cu mine.
Frunză verde colilie
Merse badea 'n bătălie
Şi nimica nu-mi mai scrie
Nici pe flori de riurele,
Nici pe-aripi de vĕnturele,
Plânge-mi sufletu cu jele;
N'am repaos şi hodină,
Nice zioa prin grădină
Nice noaptea pe perină
C'am un dor la inimuţă
Şi tot plânge cu credinţă
Că i-am fost badii draguţă.

Ce i-aş da inimii mele
Să nu mĕ mai doară aşa-re?
I-aş da bucate să-i placă
Să se facă ca odată.

Să-i dau tot bunul din lume,
Cum a fost nu s'o mai pune.
Să-i dau bucate de post,
Nu se face cum a fost;
Să-i dau bucate de dulce
Tot la loc nu se mai duce!

Cănd era badea a casă
Mĕ gătam ca ş'o mireasă,
Cu cercei şi cu mărgele,
Să-i placă badei de ele;
Dar de cănd badea s'a dus,
Cercei in urechi n'am pus,
Nici mărgele la grumaz
Numai tot trag la necaz.

Foae verde de sălcuţă,
«Amărită eşti măndruţă!
— Amărită zĕu, bădiţă,
«Că cănele de bărbat,
«El vine seara tot beat.
«Eu-i pun cină şi lumină
«Şi scaunul de hodină
«El imi trage de lumină.(1)
«Că de cănd m'am măritat
«Nicio cină n'am cinat,
«Nicio cină cu lumină,
«Nici un prănz cu voe bună!

Cucule de la pădure
Dute la maica şi-i spune,
Că hainele din fetie,
Nu le poarte, nu le ţie;

---

1) i. e. Injură.

Făr' le 'ncarce pe trei carĕ
Şi le scoată 'n drum la ţară
Şi le dee foc şi pară;
Să se 'nveţe maicele
Să-şi mărite fetele,
Cum m'o măritat pe mine
Dup'un ciuf şi dup'un căne!

Până eram fată 'n pĕr,
Puneam flori şi calapĕr,
Mĕ 'npănam şi mĕ chiceam,
Toţi feciorii nebuneam,
Dar de când m'am măritat,
Nici sa rid nu mi-i ertat.
Arz'o focu ceapsă rea,
Dor mi-a fost şi mult mi-i grea.

Lăcomit-am, lăcomit,
Lăcomit-am la o sută,
Mi-am legat capu c'o mută.
Suta şede 'n puiu lăzii
Muta şede 'n cornu căsei.
Ia din sută, şi nu pune,
Mĕ trezesc cu muta 'n lume.
Dimineaţa, când se scoală,
Cioarele din capu-i sboară.
Cum se scoală, cată 'n oală,
N'a remas ceva de-a seară?
Aş bate-o şi mi-i ruşine,
Merge la vecini şi spune.
Tună, Doamne pe socru,
Că mi-a măncat norocu.

Puste Murĕş peste Criş
Este o punte curmeziş,
In capĕtu puntiţii
Scrisu-i doru bădiţii,
Şi 'n capĕtu ălălalt
Scrisu-i doru cu bănat.
De când, bade, ne-am luat
Nicio cină n'am cinat,
Că mi-am mutat cina pe pat,
Ş'am cinat tot cu bănat,
Şi mi-am mutat cina pe vatră
Ş'am cinat tot supĕrată.

Spune, bade, ba ghiceşte,
Codru de ce 'ngălbeneşte?
— Măndro, măndruleana mea,
Codru — de zăpadă grea,
Voinici — de inimă rea.

De când te-ai dus băeţele
N'am mai pus la găt mărgele,
Nici 'n cosiţă floricele.
De când s'a dus bădiţa
Mi-i pustie uliţa.

Ştiut-am eu, măndră, bine
Că ţie nu ţi-i de mine.
Nu-ţi fie cu Dumnezeu,
Că mine nu-mi pare rĕu;
Numa-o leacă mi-i cam jale,
C'am ştiut vorbele tale;
Că ţi-am ştiut vorbele,
Ca şi popa slovele.

Rĕu maică m'ai blăstemat
Vinerea pe nemăncat,
Maică cu blăstem de foc,
Ca să n'am nici un noroc.
Nu ştiu, cum m'ai blăstemat
Că de min' rĕu s'a legat.
Ori in ris ori intr'adins,
Că de min' tare s'au prins.

Desfă-mi, mandră, ce-ai făcut,
Că eu sunt băiat pierdut!
Şi-mi desleagă, ce-ai legat,
Că eu sunt băeat stricat!
— Bădiţ, bădişorul meu,
Nu ţi-am făcut să-ţi desfac,
Dar ţi-am făcut, că-mi eşti drag.
Pĕr din cap eu ţi-am luat,
Pe apă l'am aruncat;
Cum mergea apa de lină,
Fără min' să n'ai hodină;
Cum mergea apa de tare,
Fără mine să n'ai stare.

Vai de mine ce să fac,
Lumea-i largă eu nu 'ncap,
Nimenui nimic nu fac.
De-aş face cuiva ceva,
M'ar prinde şi m'ar lega
In temniţă m'ar băga.
La temniţa cea de peatră,
Unde-i pita nesărată
Şi ţi-o dă 'ntr'o zi odată
Şi ş'atunci ii mĕsurată.
Vinde-ţi, măndră crătinţa

Şi-mi deschide temniţa,
Şi-ţi vinde păchiolatul,
Şi-mi discuie lăcatul
Şi sloboade-ţi bărbatul.
C'afară, când oiu eşì
Praf şi pulbere va fi.

Bată-te, badiu-meu, bată
Bată-te postul cel mare
Cu căte prasnice are!
Intăi zioa Paştilor,
A do'a Rusalelor,
A treia Vinerea mare,
Ca să n'ai pe pămĕnt stare,
Nici odihnă la culcare.

Sermană inima mea,
Nu te jeluì aşa,
Că nu-i trăì căt lumea.
Că-i trăì o zi ori douĕ
Şi te-i topì ca o rouă,
Ca roua din iliverzi(1)
Când dă soare n'o mai vezi.

Cucule de pintre vii,
Dar de măndra ce mai ştii?
Ştiu bine că-i sănătoasă,
Că şeade pe prag şi coase.
Nu ştiu coase ori descoase,
Da la lacrimi ştiu că varsă,
De face fŏntănă 'n casă.
Fŏntănă cu trei isvoarĕ,
Cine-o bea din ea să moară;

1) Livezi.

Dar de-o bea vr'un neam de-al meu,
Să-l ferească Dumnezeu;
De va bea duşmanu meu
Să-l cufunde Dumnezeu.

Maică la inima mea
Este-o neagră negurea,
Cătu-i lumea nu se ia,
De la inimuţa mea
Cu isvor de voie rea.

Ia-te, Ia-te, negurea
Du-te-acum deasupra mea,
Să mĕ vază lumea bine
Şi Marea şi Dunărea
Să plăngă şi ea, de-o vrea,
Amaru şi jelea mea.

Pĕrăuţ cu apă rece
Pe la poarta maicii trece.
Maica ese să se spele,
Vede că-s lacrimi de-a mele
Maica prinde-a se spăla,
Lacrimi mai tare a vărsa.

De-ar ştì, Doamne, cineva,
Doamne, cum mi-i inima,
Ar sta'n loc şi s'ar mira,
Doamne, cum mai pot umbla?
Ar sta'n loc ş'ar socotì,
Doamne, cum mai pot trăì,
Pe pămĕnt cu oamenii!

Frunză verde foae, fragă,
Departe eşti, măndră dragă;
Eu departe, tu departe,
Multe dealuri ne desparte!
Multe dealuri şi păduri
Toate 'ncărcate cu muri.
Doară Dumnezeu va da,
Pădurile s'or usca,
Şi dealuri s'or surupa.
Să mĕ uit din ţară 'n ţară
Să te vĕd, măndruţă, eară!
Te-am lăsat măndră, lăsat,
In vremea cea de toamnă
Frumoasă ca o doamnă,
In timpu căratului,
Dorul sărutatului.

Inimă supărăcioasă,
Ce ţi-aş da să fii voioasă?
— De mi-ai da bunul lumii
Tot voioasă n'oiu mai fi.
Că-s aproape de urit,
Ca piciorul de pămĕnt,
Şi-s aproape de năcaz
Că năframa de obraz.

Maică, măiculiţa mea,
Cănd ai fost cu mine grea,
Ţie bine-ţi mai părea.
Maică, de părere bună,
Mi-ai făcut poplon de lănă
Şi faşă de mătrăgună,
Legănuţ de măgheran,
Să mĕ leagăn de măgan.

De-ar fi trăsnit Dumnezeu
Talpa de la făgădău,
Maică, legănuţul meu!
Să nu se legene nime
Om făr' de noroc, ca mine.
Eu aşa-am fost invăţat
Să trăesc tot legănat.

Codrule, codruţule,
Deschide-mi cărările
Să-mi uit supĕrările!
Săraci cărările mele,
Au crescut iarbă şi jele,
De cănd n'am umblat pe ele.
Las' să crească
Să 'nflorească,
Numai să n'o poată stringe
Păn' ce n'or incepe-a plănge
Să-i ajungă dor de mine,
C'or avut pe oarecine!

Frunză verde de săcară,
Rea veste mi-a vint in ţară
Că se duc feciorii eară
Şi-io acol am om cinaş,
L'aş face călugăraş
La mŏnăstire la Blaş.
Şi l'aş face mĕr gutăiu
L'aş pune la căpĕtăiu,
Rĕu mĕ tem c'a putrezì.
Ba l'aş face peană verde,
Rĕu mĕ tem, că mi l'oiu perde.
Că l'am mai perdut odată
Şi l'am cătat lumea toată.

Şi l'am găsit lăngă o feată,
La oraş la boldă scrisă,
Unde-s dragostile 'nchise
M'am rugat boldaşului
Ca să mi dee cheile,
Să deschid dragostile.

Mănce-l doru şi bănatu
Pe cine işi lasă satu,
Mănce-l doru şi jelea,
Pe cine-şi lasă ţara,
Că şi pe min' m'o măncat,
Că io satu l'am lăsat;
Că decăt in ţară străină,
Cu pită şi cu slănină,
Mai bine in satu meu
Cu mălaiu căt de rĕu,
Şi cu apă din pĕrău.

Iaba, măndră, iaba dragă,
Daca mintea ţi-a fost slabă;
Iaba măndră ţi-am plăcut
Dacă minte n'ai avut.
Că destul te-am invăţat,
Tu de min' n'ai ascultat,
Ş'ai făcut de capu tĕu
Ş'ai ajuns destul de rĕu!

— Nĕcăjită eşti, leliţă,
— Nĕcăjită zĕu, bădiţă,
De cănele de bărbat,
Că vine seara tot beat

Io-i dau cină
Cu lumină,
El tot cină
Nu prea cină
Pănă mai trece-o lumină.
Dacă gată de-a cina
Eu incepui a-l mustra:
«Doar nu-ţi plac bucatele,
«O doar ai pe altele?
«El incepe-a se jura,
«Că: de-oiu avea io alta,
«Să mě puşte cu puşca;
«Cu puşca de pětrinjei
«Să mor in braţele ei;
«Şi cu puşca de cucute
«Regement de măndre multe

Gată, măndră, cina bine,
Că pre seară vin la tine;
Venì-voiu şi n'oiu cina
Pănă nu te-oiu intreba:
Dor ţi-a fost de min, ori ba
— Da cum să nu te doresc,
Că de cănd te tot jelesc!
— Jeleşte, măndră jeleşte;
Nu jelì cu hainele,
Să ştie duşmanele;
Nici cu năframa pre cap,
Să ştie că ţi-am fost drag;
Jeleşte cu inima,
Se nu te ştie lumea!

Pe dealu cu siminic
Tare tristu-i un voinic,

Tare i trist şi supěrat,
Că taică-sěu l'o 'nsurat
Ş'o luat fată de bogat,
De bogat cu şese boi:
«Asta, taico, nu-i de noi!»
  Frunză verde ş'o comoară
Dare-ar' Dumnezěu să moară
Să mě'nsor adoua oară,
Să iau una mai micuţă;
Să iau mică şi săracă
Numa ochii ei să-mi placă.
Genele, sprincenele
Chitate-s ca penele,
Ochii negri ca neghina,
Gura dulce ca smochina.

———

De mică mě măritai
Şi rea soacră-mi căpětai
    Şede 'n vatră
    Şi tot latră
Şi strigă că nu-s bărbată.
Da ea, — bat'o Dumnezěu! —
Ea vede căt lucru eu.
Mě mănă la secerat
Singură fără bărbat.
Secerai, căt secerai,
Mě uitai in sus şi'n jos
Vězui soare resărind
Soacrele cu prănz viind;
La mine nu vine nime,
Făr o mică turturea
Să lasă pe brazda mea
Şi plănge de jelea mea.
— Taci tu, mică turturea
Nu plănge de jelea mea,
Şi te du la maica mea,

Să nu-'mi vĕndă hainele,
Nice ea să nu le vĕndă,
Numai că să le aprindă,
Să le ducă 'ntre hotarĕ
Să le dee foc şi pară
Să se'nveţe maicile
Să-şi mărite fetele.

———

Suiu la deal, cobor la vale,
Mĕ'ntilnii cu măndra 'n cale.
Stăm in loc şi divănim(1)
Nime 'n lume nu ne vede,
Numa-un fir de iarbă verde
S'o dus la maica ne-a spus.
Maica spuse cătrâ taică,
Taica spuse cătră fraţi
Fraţii 'n cale imi eşirĕ
Şi in braţe mĕ luarĕ,
Şintr'o ladă mĕ ţiparĕ.
Mĕ făcui mică 'nfoiată,
Vĕzui soare resărind
Şi jocu invăluind(2),
Vĕzui şi pe-a meu viind;
De l'aş vedea spănzurat
In sfoară de taieţĕl
Şi in ştreang de pĕtrănjel.

Adunate de *ALESIU V.*

———

1) Pronunţă: Givănim.
2) i. e. pornind.

BIBLIOGRAFIE

CĂRŢI APĂRUTE DE CURĔND ŞI TRIMISE DIRECŢIUNII „CONVORBIRILOR LITERARE“

Stefan Sturdza. Observaţii şi schiţe comparative asupra poetului Mihail Eminescu. 1 broş. Bĕrlad 1888.
Th. D. Speranţă. Anecdote populare. 1 vol. Bucureşti 1888.
George Filipescu-Brăescu. Pia Desideria. 1 broş. Galaţi 1888.
Dr. Emil Max. Obstetrica, fascicula 8—9. 1 vol. Iaşi 1888.
Mitropolitut Iosif Naniescu. Viaţa şi traiul părintelui nostru Nifon, scrisă de chir Gavril Protne. 1 vol. Bucureşti 1888.
Raportul anual al societăţii Academiei „România Jună“, al XVIII-lea an administrativ. 1 broş. Viena 1888.
Dr. I. Felix. Tractat de igienă publică şi de poliţie sanitară. Partea II, Boalele şi bolnavii. 1 vol. Bucureşti 1888.
Das literarische Rumänien. Organ für die Verbreitung der rumänischen Literatur, Geschichts-und Volkskunde, herausgegeben und geleitet von Osvald Neuschotz. 1 broş. Bucarest 1889.
Gr. P. Olănescu. Despre porturile france. 1 broş. Bucureşti 1888.
Preotul M. C. Străinescu. Geografia judeţului Teleorman. 1 broş. T. Măgurele 1888.
D. R. Rosetti. Cronicele lui Max. 1 vol. Bucureşti 1888.

CORESPONDENŢĂ.

P. B. in R. Nu pare potrivit pentru revista noastră.
A. St. in I. Poate mai târziu.
G. V. Cam confus.

Dir.

Bucureşti, Stabilimentul grafic Socecŭ & Teclu. — 27,875.

Apare la 1 a fiecărei luni.

CONVORBIRI LITERARE

No. 11. Bucuresti, 1 Fevruarie 1889. **Anul XXII.**

DIN IMPERIUL OCHILOR

Multe sunt puntele de vedere, din cari se poate vorbì despre ochiu, cel mai important organ sensual al corpului nostru; deaceea sper că voiu fi scusat pentrucă de astădată depăşesc cestiunile pur medicale, amestecăndu-mĕ şi in acele ramuri ale ştiinţei şi vieţii practice, in cari voiu afla că străbate *imperiul ochilor*.

1. *In limbistică.*(1) Afară de organul vederii la om şi la alte fiinţe vieţuitoare, mai sunt unele noţiuni cunoscute sub numirea de „ochiu". In sensul intăi adică cel material, pluralul e: ochi (yeux), ear in al doilea, metaforic, este mai des: ochiuri (œils). Eată aci exemplele mai insemnate din soiul celor din urmă: a) găurele in pāne, brănză, pe zeamă (streliţe), in broderie (la ciorapi, laţuri), in faguri de stup, in ciur; b) la arbori (boboc, mugur); c) partea tipăritoare a literelor turnate din metal, precum şi găurile de la caştea in care se impart literele (cassetin); d) ochiu de găină (germanism) recte bătătură (asemenea şi in loc de dintele ochiului, e mai bine dintele cănesc); e) la cărţile de joc; f) pe penele de păun; g) ochiuri de ouĕ fierte; i) la fereastră, uşe, pe clădiri (resuflătoare); l) in riu (vĕrtej); m) la ciocan, sapă, unde să bagă coada; n) in nori, prin cari vezi cerul ori soarele (mamă-mea imi zicea că e ochiul lui Dumnezeu);

1) Ca să mĕ fi putut apropia in prelucrarea acestui capitul de maniera *magnului Etymologicum*, ar fi trebuit să-mi culeg materialul din isvoarele cari adapă acea valoroasă lucrare.

o) in pădure[1]; p) *in zoologie: ochiu boului*, troglodytes parvulus, regulus, motacilla, petit roi, roitelet după d. Marian încă şi impěrăţel, după Cihak pituluş şi pitulice, la noi in Banat *pitulic*, in museul naţional sub numele „Sfredeluş", cea mai mică pasere din Europa; *ochiu de păun*, chaeotodon ocellatus, œil de paon, cabeleu uscat (peşte); *ochiu de păun*, sphinx ocellatus, numit şi păunul de noapte, paon de nuit (cel mai mare fluture din Europa); *ochi de raci*, concremente din stomacul racilor intrebuinţate odinioară ca medicamente; *ochiu de scoică*, œil de boue (un fel de scoică); œil d'or, un fel de peşte; r) *in botanică: ochiul boului*, buftalmum, anthemis tinctoria, iarbă (floare) de perină; *ochiu lui Christos*, Inula oculus Christi; *ochiul caprei*, œil de chèvre; *ochiul lupului*, Wolfsgesicht; *ochiul şerpelui*, myosotis, nu mě uita; *ochiul soarelui*, floarea (soara) soarelui; œil de vache, anthemisia cotula; *ochiuşor*, graphelium, talpa mâţii; s) *in mineralogie: oculus mundi*, hydrophan, opal; *ochiul pisicei*, œil de chat, cuarţ; *oculidele* formează o familie de pietre scumpe: œil de poisson (feld-spath nacré), œiul de loup; ţ) *in patologie: ochiu de iepure*, lagophthalmus; *ochioiu*, buphthalmus, ochiu holbat, boldinos.

2. *Proverbe*. Ochii sunt oglinda inimei. — Ochii ce nu se věd, se uită. — Ochiul stăpânului ingraşă turma. — Are ochi de vultur (ageri, departe vězětori). — Culorile se pot numì musica ochilor. — Păzeşte cutare lucru ca ochii din cap. — Imi eşti drag ca sarea in ochi. — Cu un ochiu la slănină cu altul la făina (incrucişat). — Corb la corb nu scoate ochii. — Imi scoate ochii cu cutare. — Vezi paiul in ochiu altuia, dar nu vezi bârna in ochiul těu. — Decât orb şi călare, mai bine şchiop şi pe jos. — (Injurături). Sece-ţi ochii din cap! — Peri din ochii mei!

3. *Cualificativele* ochilor sunt multe şi in sens material, d. e.: ochi mari, mici, negri, albaştri, verzi, căprui, incrucişaţi, holbaţi, eşiţi, cufundaţi, ageri, limpezi, tulburi etc.;

---

1) Lângă Iladia in Banat se numeşte un loc minunat in pădure: ochiu beiului (şi la cetate).

dar şi mai multe şi variate sunt cele figurative. Am putea zice, că de căte feluri e sufletul omului, de atătea feluri e şi ochiul, càci „ochiul e oglinda sufletului“. Eată căteva exemple din bogăţia acestor expresiuni : ochi buni, rĕi, blănzi, măngăioşi, ăngereşti, fărmecători, arzĕtori, aprinşi de mănie, inflăcăraţi, scănteietori, voluptuoşi, duioşi, amoroşi, prietenoşi, inteligenţi, spirituali, etc.

4. *Credinţe deşerte.* Poporul crede că dacă se bate cuiva un ochiu sau ii tremură sprinceana şi alte asemenea, aceasta ii prevesteşte unele lucruri ce au să se intimple. Se explică aceasta de acolo, că omul avĕnd o presimţire sau fiind lovit de ceva extraordinar ce vede şi inţelege, in iritaţiunea sa simte şi o mişcare in oarecare parte a feţei, mai des la coada ochiului dinafară. Cumcă iritaţiunea nervilor din partea respectivă ar corespunde totdeauna unuia şi aceluiaş eveniment din viaţa omului, nu este de crezut, precum ne vom convinge din căteva exemple scoase din o mică „Hiromandie“ tipărită la 1836 Bucureşti, pe care am vĕzut-o şi intr'un manuscris din secolul trecut al d-lui A. Densuşan. Acolo se zice intre altele: „Sprinceana dreaptă de se va clătì, un cocon vei dobăndì. Sprinceana stingă de se va clătì, saţ de bucate spune. Sprincenele amĕndouĕ deodată de se vor clătì, veselie spune. Ochiul drept de se va clătì, ce vei găndì, pre voinţă va fi. Ochiul sting şi sprinceana stingă de se vor clătì, o mănie iute despre o parte venì-ţi-va şi apoi ear se va potolì. Coada ochiului drept de se va clătì, dobăndă arată. Coada ochiului drept despre nas de se va clătì, cocon va face, sau un lucru bun. Coada ochiului sting de se va clătì, bucurie de cocon, sau de viaţă cu noroc spune. Pĕrul genei drepte — veselie spune. Lumina ochiului drept — sănătate spune, etc.“

Bate la ochi, cu cătă uşurinţă se făceau pe atunci coconii, nu ca in mult incercata noastră lume de azi!

5. *Fisiognomiştii* par a sta pe un teren mai solid in tălmăcirea expresiunilor cetite de pe ochi şi imprejurime, sau mai bine zis, nu spun lucruri greu de crezut. Despre insuş globul ochiului nu se pot spune multe, precum se

va vedea mai jos la analisele anatomice, dar din mişcările lui şi ale apendicelor sale se pot trage mai multe concluziuni. Vestitul (?) fisiognomist Şapira, care se laudă că un filosof ca V. Conta a zis despre el : „asemene bărbaţi nu produce natura in toate seculele“, scriind despre ochi, se mărgineşte in a cita părerile puţin spunĕtoare a 2—3 literaţi francezi şi mai dă apoi unele observări asupra mişcărilor părţilor dimprejurul ochiului.

Dealtmintrelea recunosc că e greu a stabilì oarecari norme in această privinţă. Eată un exemplu. Un moralist francez işi zice: o jună de va cuteza a umbla cu ochii ridicaţi, zice lumea „asta-i perdută“; de altă parte de va ţintì un tĕnĕr ochii in pămĕnt, zice lumea „hoţomanul de el“ — caşi când ar exista douĕ genuri de morală! Se vede că traiul convenţional e hotăritor in aprecierile acestea. Astfel se zice că ochii incrucişaţi, des clipitorì, cum ii avea Atila, biciul lui Dumnezeu, insemnează falsitate; eu insă auzeam pe unii tineri că le plac damele puţin incrucişate. Nu ştiu, pentru totdeauna? — Ochii negri ar fi pasionaţi şi semnul unei afecţiuni iritabile, ear cei deschişi ai blândeţei de inimă. Pe nebun il caracterizează nişte ochi ţintiţi, obosiţi, dormitori; pe fricos şi furios, ochii aruncaţi iute in toate părţile; pe erou cei infocaţi, atotstăpânitori, ear pe inţelept ochii gânditori şi faţa liniştită; infine pe geniu ochii strălucitori şi privirea biruitoare, fărmecătoare.

Chiar şi Carol Lebrun, pictor in timpul lui Ludovic al XIV-lea a recunoscut insemnătatea sprincenelor când zice: „Sprincenele sunt acea parte a obrazului, unde se pot cunoaşte mai bine patimile, deşi mai mulţi au socotit că se cunosc mai bine in ochi“. Voiu mai amintì aci câteva păreri de ale autorilor despre sprincene. Mişcarea sprincenelor arată patimele nenobile, precum: mândrie, mânie şi dispreţ; sprincenele netede, groase, ca o streşină asupra ochilor sunt semnul unui spirit matur, sănătos, bărbătesc; cele apropiate de ochi, al seriosităţii; cele depărtate, al nestatorniciei; ear sprinceana cu o uşoară incovăitură vorbeşte de smerenia şi simplicitatea ce trebue s'o aibă o fecioară; sprin-

cenele drepte insoţesc un caracter bărbătesc, virtos; cele jumětate drepte şi jumětate incovăiete, puterea spiritului unită cu o bunătate firească; apoi cele aspre şi neregulate insemnează o vioiciune netractabilă; pe când cele subţiri un spirit astěmpěrat, flegmatic, slab. (Ciocanelli, după Lavater, Fisiognomie 1855).

6. *Deochiatul.* In constelaţia nefavorabilă, anormală, neobicĭnuită a expresiunilor din ochi şi dimprejurul lui, poporul vede efectul cel rěu care-l fac unele persoane „rele de ochi" asupra altor fiinţe „slabe de ănger", adecă le „dioache". La nicio naţiune nu aflu termin egal cu al nostru. *Mauvais œil*, *böser Blick*, *gettatura* este „ochiu reu", ear *ensorceler*, nazar (turceşte) *beschreien* nu corespunde verbului nostru „a diochia".

In vocabularul româno-francez de Costinescu citesc: „*Deochiu*, maladie, resultatul de-a magnetiza pe cineva prin a-l privì cu ochi rěi sau de amor. Este in credinţa poporului că o privire pětrunzětoare cu ochi de rea voinţă sau de amor extrem, causă maladie cu durere de cap celui privit, şi căteodată chiar moarte, mai cu osebire copiilor". — Terminul francez lipseşte. Germanii cred că prin strigare (*schreien*) se exercită o inriurire magică asupra individului ce se imbolnăveşte. Termenul italian pare a seměna cu al nostru „il dă la rěu, isdat".

E greu de constatat, ce idei are poporul nostru despre diochiu. Din exemplele următoare se poate vedea, că aci şi-l personifică, aci earăş şi ăngerii sunt capabili de-a diochia sau cel puţin de-a invoca diochiul, ei cei cu ochii blănzi şi persoane sfinte!

Intr'un descăntec din „Ielele" (pag. 33) de d. Şaineanu se zice:

„Acolo s'a tălnit dracu
Cu drăcoaicele,
Moroii cu moroaicele,
Diochii cu dioaicele,
Strigoii cu strigoaicele,
Fărmecători şi fărmecătoare,

Pocitori cu pocitoare,
Bărbaţi şi mueri,
Fete şi vĕduve".

Ear in partea a doua din „Inşiră-te mărgărite" se zice:

„Eată ca'ntr'o zi din mai
Mers'a vestea chiar la raiu
D'acei măndri frăţiori,
A pămĕntului comori,
Şi toţi ăngerii in sbor
Au venit, ascunşi de-un nor,
Ca să vază dacă sunt
Fraţi de-ai lor pe-acest pămĕnt?
— „Dulce's, Doamne, la privire!"
Au strigat intr'o unire....
Abia zis-au şi pe loc
Ca un fulger viu de foc,
Crunt diochiul a ajuns
Pe copii şi i-a străpuns!
Copilaşii plăng, suspin,
Scot guriţa de la sin
Cată'n ochii mumei lor,
Pleacă fruntea, cad şi mor!"

Fiindcă in lumea realistică nu putem crede in demoni, trebue să căutăm explicarea deochiului in ceva real, şi acest ceva cred că se află in ochii sperioşi ori inspăimăntători şi crunţi ai persoanei care deoache. Ştiinţa modernă explică secretul deochiului prin ipnotismu şi sugestiune, ceeace fireşte numai acolo are inţeles unde privirile deochiatului şi deochiatorului se intilnesc, sau de ne luăm după inţelesul german, şi in casuri de sbierete rostite asupra persoanelor ipnotisabile. Va zice cineva, cum poate să se dioache animalele sau fiinţele moarte fără a se intilnì privire cu privire? Cred că aceste din urmă nici nu se dioache; ear căt despre animale, trebue să observ că unele sunt foarte susceptibile pentru căutătura omului. Cănele d. e. este in stare să muşte pe o persoană care se uită crunt la el, şi mĕ mir cum a putut afirma dr. Baraş, in Minunile naturei tom. III pag. 21, cumcă cănii nu vĕd, şi numai după miros

cunosc pe stăpănii lor!? Dealtmintrelea basaconii de a-i cestea se află mai multe in acele „Minuni“, cari fără de acestea poate nici puteau purta titlul ce au. Un exemplu şi mai strălucit despre efectul privirii omului ni-l dă copilul mic la vrista cănd nici nu ştie vorbì şi nu ne inţeţelege, dar de-i vei ride, iţi ride şi el, de te uiţi posomorit la el, e in stare să plăngă. Imi aduc aminte de cănd eram copil mic, fireşte mult mai mare decăt aceştia de care vorbii, cum fugeam de un preot cu sprincenele stufoase şi ochii mişcători, pe care-l numeam „popa ăl sperios“. Să se fi intimplat ca vr'unul dintre noi copii, să aibă şi vr'o slăbiciune organică, să aibă un suflet uşor de iritat, atunci prin această spaimă rĕul se mai mărea, şi deochiul era gata.

Este un obiceiu, că mama temĕndu-şi sănătatea puiului ei, roagă pe cea cu căutătura rea, cănd o vede „răvnind“ la copilul ei, ca să zică „să nu fie de diochi“, şi crede că aceasta foloseşte, căci admoniţiunea mamei o face pe cealaltă ori să-şi iea căutătura de pe a copilului, ori să şi-o schimbe, să o facă mai favorabilă adăogăndu-i vr'un suris sau aşa ceva. Căt e de inrădăcinată credinţa in diochiu la poporul nostru, dovedeşte mai bine o strofă din poesiile lui Bolintineanu, care bazat pe date istorice, ne spune, că doamna Ghica soţia lui Cantacuzin cel Bun după ce-i murise soţul şi pruncul intrâ in mŏnăstire, dispuse şi zise astfel:

„Spuneţi maici fărmecătoare,
Fără frică de pĕcat,
Pruncul meu cu cosicioare,
Cine mi l'a deochiat?

Sora Ana cea plavie?
Sora Ana negreşit!...
S'o zidească in chilie!...“
Şi chilia s'a zidit.

Vindecarea diochiului se face la turci prin arderea pe jeghiu a cuişoarelor. La ei de ochi albaştri se tem mai rĕu. Italienii poartă un mărgean roş, ear arabii semiluna

ca să se apere incontra ochilor rĕi. Ţiganii sunt foarte bogaţi in fel de fel de talismane, amulete, mărgele prin pĕr, sgardă la gât ca să fie feriţi de ochii rĕi. Până şi la animale se agaţă câte ceva roşu la gât ori la coarne pentru a nu se diochia. Sunt apoi şi descântecele de diochiu, pe cari le fac babele ştiutoare. Unul de acestea se află in „Poesii populare" de Alexandri. Şi mie mi s'a descântat odată, dar numai ca prin vis imi aduc aminte. Nu ştiu de ce voiu fi suferit, dar atâta ţin minte că fruntea imi ardea şi eram ameţit de ferbinţeală, şi a mai venit şi baba descântătoare de mi-a atins fruntea cu limba ei caldă, apoi a suflat preste ea. A trebuit apoi să mai beau neşte apă dintr'o ulcică de Joi-mari, de se poate să fie nouă, in care s'au stins cărbunii puşi in decursul descântecului. Şi mi-a ajutat! — Cu toate astea, azi nu m'aş mai lăsa să-mi descânte.

7. *Farmecul de amor.* Ar fi un lucru fără sfirşit de-a descrie mulţimea soiurilor acestor farmece. Natura inventătoare nu mai isprăveşte cu bogăţia variaţiunilor sale, e vecĭnic tĕnĕră in această privinţă. Eu voesc numai să fie constatat că ochii joacă un mare rol in amor, făcĕnd abstracţie de la casurile unde sunt impedecaţi, cum este de exemplu la damele turceşti mascate, unde gesturile şi imbrăcămintea lor escită curiositatea bărbaţilor, sau cum sunt orbii, unde dulceaţa vocei inlocueşte focul ochilor, sau cum sunt amorurile pe calea anunţurilor din jurnale, cari nici nu's adevĕrate amoruri.

Mĕ voiu abate pe la jocul din satul nostru pentru ca să iau informaţiuni despre jocul ochilor tineretului. Totdeauna am admirat şi voiu admira isteţimea fetelor jucătoare de-a prinde semnul de ochiu, ce-l face flĕcăul când işi chiamă jucăuşa. Cercul bătăturei (terenului) pe care se face „joc", are un diametru cam de 30 de metri, la o parte stau flĕcăii, la alta in distanţa indicată fetele, ear complectarea cercului o fac privitorii, cari mai stau şi pe la spatele acestora dacă sunt mulţi. De se joacă Ardeleanca sau Măzărica, sau cel mai admirabil dintre jocuri „De doi", tot

insul joacă numai cu o insă, rar cu douĕ; vin deci lucrurile astfel că fiecare jucător işi alege şi-şi chiamă pe jucăuşă, şi aceasta o face cu un semn de ochiu aşa fin, incăt un nebăgător de seamă nu-şi poate explica cum se inţeleg şi invoesc la joc aceşti tineri la o distanţă aşa mare? De compătimit ar fi numai fata mioapă care nu vede bine la distanţă aşa mare, ceeace din norocire rar se intimplă pe la ţară. Desele priviri reciproce, căutarea lungă unu la altul, le leagă inimele.

Cred că nu m'am inşălat cănd, scriind un epigram in albumul unei domnişoare germane, am declarat că ochii sunt porţile amorului.(1)

Este constatat, că *limba* omului nu e pe departe atăt de elocuentă pentru inima şi spiritul nostru ca *ochii*. Am putea pune alături cu cea dintăi limbajul florilor, care fiind ceva convenţional, trebue mai nainte studiat, ear celei din urmă limba internaţională a musicei, care nu cere decăt deprinderea urechei.

8. *Frumuseţea ochilor*. Pentru a decide asupra frumuseţei ochilor ar trebuì consultată toată lumea şi voturile maiorităţii ar fi hotăritoare — lucru imposibil. Mai uşor este a consulta pe poeţi, cari mai ales sunt chemaţi a-şi spune verdictul in această materie. Eu voiu consulta mai cu seamă pe unii dintre poeţii noştri, dar nici părerile altor poeţi nu le pot trece cu vederea. Observ a priori că la poeţii de diferite naţiuni, aflăm diferite păreri, căci fiecare trebue să cănte ce are, la cas contrar, ar face un lucru zadarnic. Astfel Mirza-Schaffy zice: „Ochii albaştri sunt semnul fidelităţii — dar luciul ochiului negru e totdeauna

---

1) Augen, ihr Pforten der Liebe,
Glücklich der euch zu durchdringen vermag!
(Ochi, voi porţile amorului,
Ferice de cel ce vĕ poate pĕtrunde!)

ascuns ca căile lui Dumnezeu! (1) Cam astfel se exprimă şi Spaniolii, (vezi Convorbiri Literare, 1886 pag. 985):

Nu te'ncrede 'n ochii negri:
Ochiul negru-i trădător.
Nişte ochi negri pe mine
M'au făcut să mor de dor.

La poeţii noştri n'am aflat vre-o preferenţă deosebită pentru una sau cealaltă coloare a ochilor. Fireşte nuanţele sunt lăsate la o parte şi variaţiunea se face mai tot intre ochii negri şi cei albaştri. Pe când Mureşanu zice:

Ochii tĕi ca două stele
Negrii, făcuţi de iubit,

sau:

Din ochii tĕi cei negri, ca fulger isbea focul.

Bolintineanu ne spune despre tĕnĕra domniţă alui Stefan cel Mare, cumcă:

Ochii sĕi albaştri ard in lăcrimele
Cum lucesc in rouă douĕ viorele,

observ insă că poetul din urmă cântă şi ochii negri, deşi mai rar. Eminescu ii laudă deopotrivă. Ceşti doi din urmă vorbesc şi de ochi verzui (ca doi smaragzi in aur — la o turcoaică! Bolint.).

Ochişorii lui
Mura câmpului,

zice Alecsandri in „Poesii populare" şi in „Românii şi poesia lor". Mura e de regulă inchisă, dar eată că tot in acele

1) Der Augen Bläue bedeutet Treue — doch eines schwarzen Aug's Gefunkel ist stets «wie Gottes Wege, dunkel!»

poesii se zice şi mură albastră. Alexandrescu vorbeşte de ochi albaştri, ear C. Negruzzi la rândul sĕu scrie : „nişte sprincene pe care penelul nu le-ar fi incordat cu atâta delicateţă incoronau ochii ei negri“. I. Negruzzi in „Copii de pe natură“ asemene vorbeşte de „ochi mari, negri“, ear S. Fl. Marian ne căntă astfel :

Unora li's dragi ochi negri,
Zic că's mai fărmecători,
Altora li plac albaştri,
C'ar fi mai atrăgĕtori.

După verzi ear se bat unii,
Spun că's mai plăcuţi mai vii.
Mie dintre toţi mai tare
Imi plac ochii cei căprii;

C'aşa's ochii măndrei mele;
Cei mai blănzi şi mai dulci ochi
Ce am intălnit in viaţă-mi...
Nu le fie de diochi!

Vedem deci că poeţii noştri ne lasă in nedumerire in privinţa coloarei ochilor; dar ne ajunge a ştì că locuitorii nordici rivnesc la frumuseţea ochilor ai locuitorilor de la sud. Se zice că in Spania s'ar afla cei mai frumoşi ochi din lume, dar fraţii şi surorile lor din Italia şi din România nu remăn inapoi de ei! Spre sud bătĕnd coloarea ochilor mai mult in negru, urmează că aceştia sunt cei mai frumoşi, ceeace se şi explică pe motivul că ochii negrii sunt mai strălucitori decât cei deschişi, ear precum ne spun eroii poesiei, ochii cei mai frumoşi sunt cei mai mult strălucitori.

Despre coloarea irisului din ochii Italienilor scrie Mantegazza, profesor de antropologie la Florenza, că dintre 480 de comune prevalează irisul inchis in 86 la sută, ear cel deschis in 14 la sută. Eu am aflat la o serie de soldaţi desertori din Bucureşti, conscrişi in Mon. Ofic., că 83 la sută posed iris inchis, ear 17 deschis. Din toate părţile ţării,

numĕrănd şi pe cei după nume neromăni, am aflat intre 1729 de desertori : 1118 cu ochii căprii, negri 226, tulburi 15, galbeni 25, verzi 153 şi albaştri 192. (In comuna Cărbuneşti, jud. Gorj, afară de un căpriu, ceilalţi 8 au ochi negri). Un englez vorbind de colorile ochilor, spune că există atracţiune mai mare intre ochi de diferite colori decăt intre cei de coloare omogenă şi că coloarea neagră pe timp ce mergem, tot mai mult covirşeşte pe cea albastră. — Iubitorii ochilor albaştri să se măngăe cu aceea, că până vor dispărea ochii albaştri, cred că va amorţì şi inclinarea către iubirea lor, ce o posed şi o hărăzesc şi urmaşilor lor.

De o raritate frumoasă trec ochii albaştri insoţiţi de pĕr negru.

Eată şi căteva exemple despre cele zise mai sus, cumcă culmea frumuseţei poetice a ochilor stă in strălucirea lor preste fire. (Esceptie fac doară numai ochii beţivilor, a căror luciu nu ne place).

Shakespeare adecă Romeo, admirănd ochii Julietei, o roagă să lase ca să-i strălucească ochii ei in locul acelor douĕ stele din cele mai frumoase de pe firmament, pănă acestea se vor intoarce. *Dante* zice despre Beatrice: „Lucevan gli occhi suoi più che la Stella". Exemple de acestea avem destule şi in poesiile noastre. In poemul popular cules de d. V. Alecsandri sub numirea de „Inşiră-te mărgărite" să zice :

Fost'a fost in lume-odată
Măndruliţă, dulce fată,
Şi la chip fărmecătoare
De puteai căta la soare,
Ear la ochişorii sei
Şi la faţă-i nu putei !

E cam esagerat, dar caracteristic. La Bolintineanu aflăm frasa : „ochi cu dulce soare, ce inec orice diamant"; ear cum vĕzurĕm mai sus Mureşanu ii aseamĕnă cu douĕ stele. Apoi toţi cunoaştem căntarea :

Doi ochi am iubit intr'o viaţă,
Luceau ca stele dintre nori.....

Arta deghizării a mers până acolo, incât unele persoane vanitoase (actriţe) se folosesc de beladonă (atropină) pentru dilatarea pupilei prin care se dă un luciu mai mare corneei; dar se intimplă, că lumina prea abundantă, ce intră in ochiu neimpedicată de regulatorul firesc (irisul), produce boale in delicatul organ al vederii.

De o frumuseţă exemplară mai sunt in sens poetic şi ochii porumbiţelor, cu cari se aseamĕnă ochii măndrelor. Clipirea astor ochi e in adevĕr frumoasă. Alţii earăş au o predilecţie pentru ochii mari, „biruitori", dar această mărime trebue să-şi aibă limitele sale, căci cei prea mari sunt urîţi, chiar cum sunt urîţi cei mici. Lui Aristoteie nu-i plăceau ochii mari, şi zicea: „cei cu ochi mari sunt tonţi ca asinul". După Langer, anatomul vienez, corneele mari dau ochilor aspectul de inălţime, ear predicatul Hera Boopis este intrebuinţat cu plăcere.

9. *In poesie* ochii joacă un rol important. Pe surd ori mut, pe cel lipsit de gust ori de miros n'am auzit să-l compătimească lumea aşa tare ca pe orb, poeţii nu consacră acelora poesii duioase ca acestuia. Unii poeţi nici n'ar fi scris, ceeace au scris, fără a atinge acest sublim organ al corpului nostru, ochii. In 61 de poesii ale lui Eminescu se amintesc ochii mai mult decât de 100 de ori, ear in cele douĕ tomuri ale lui Bolintineanu aproape de 150 de ori. Eată şi o mică colecţiune alfabetică de epitetele ochilor:

adănci ca marea
albaştri
amoroşi
aprinşi de visuri
arzĕtori
argintii
blănzi
biruitori
calzi
căprui
căzuţi in cap
cereşti
crunţi
desmerdaţi
dărji
drăgălaşi
dulci
ebeţi
extasiaţi
fărmecători
ferbinţi
fiastri cerului

flacări de lumină
flămânzi
focoşi
frumoşi
fulgerători
galeşi
geloşi
gogoneţi
groaznici
infioraţi
inflăcăraţi
infocaţi
inspiraţi
intunecaţi
lacomi
lăcrimitori
lăcrimaţi
lai
lotroşi
lucitori
mari
măndri
minunaţi
mirază de albaştri ochiori
muri
negri
ochi aprinşi de flacări
„ columbei
„ de ghiaţă
„ „ amor roaţi
„ „ mure
„ „ porumbiţă
„ „ vultur
„ ce poleesc
„ ca seninul cerului
„ „ douĕ stele
„ „ doi luceferi
ochi ca basme
ochi plini de eres, de foc divin, de spaimă, de un riu de rouă, de văpae, de viaţă
ochi topiţi de induioşare
„ „ in lacrimi
păgâni
păinjeniţi
perfizi
plăngĕtori
plecaţi
plutitori
potoliţi
purtători de pace
răpiţi din mare, din cer
rătăciţi
ridicaţi
săgetători
scănteetori
sĕlbatici
senini
şerpii
stinşi
strălucitori
tineri
trădători
trişti
triumfali
ucizĕtori
umezi
vĕnzĕtori
vineţi
verzui
vicleni
vii diamante
„ viorele

vili	vorbitori
vioi	visători.
vorbareţi	

10. *In arte.* Sculptorii neglig ochii, de sigur pe motiv că nu le stă in putinţă să le dea o formă mai expresivă. Bulbul ochiului e un simplu glob fără expresiune fiindcă nici măcar semn de corneă transparentă nu este, sau aceasta se semnalează numai prin o gardină săpată pe bub, ear pupila prin o mică excavaţiune, care dă ochiului un aspect ceva mai viu. Astfel de aspect au şi ochii acelor orbi a căror corneă este preste tot acoperită cu albeaţă (leucom), şi numai intr'atâta se cunosc că's de om viu, intru cât posed facultatea mişcării. Unii sculptori dau ochilor un aspect mai expresiv prin sfredelirea ochilor intr'o dimensiune care corespunde corneei, dar aceasta earăş e ceva nenatural, neexistând in realitate asemenea ochi. Zoologii sunt mai practici, căci aplică ca şi oculiştii ochi artificiali (protesa), prin cari dau animalelor umplute cu paie de prin musee un aspect mai viu. Se poate insă că la statuele antice, colorate, care par a fi fost in preponderanţă — vezi : Conv. Lit. Odobescu „Iconografia lui Traian" — să fi fost ingrijită mai bine şi expresiunea ochilor. De aspectul viu ce-l dau asemene chipuri cioplite, colorate ne putem convinge la figurile de prin bisericele catolice.

Ceeace totuş iau in considerare şi sculptorii, şi cu drept cuvênt, este : lărgimea deschizĕturei pleopelor, ţinuta acestora şi a sprincenelor şi direcţiunea ochilor. O mărime potrivită a ochilor, le măreşte efectul.

Pictorii sunt mai fericiţi in privinţa ochilor, că le pot da o expresiune mai mare, dar şi ei cultivă mai cu folos părţile invecinate ale ochiului. Modelele cele mai admirabile in privinţa ochilor sunt madonele lui Rafael. Aci se perde şi cea mai mică urmă de rigiditatea de fantom a bizantinilor, de altă parte sunt scutiţi ochii şi de estasa ce le-o dă Murillo. Sprincenele sunt subţiri ca trăsura de penel, formând un semicerc. „La madona sixtină a fost greu de

idealizat deschizĕtura completă a ochiului mamei şi a copilului de tot nud“ (Portig). O mică divergenţă relativă a bulbilor, semnalează o meditare debarasată de imprejurimile pămĕnteşti.

11. *Anatomia plastică* ne spune, că *bulbul insuş* nu influenţează in mod aşa considerabil expresiunea ochilor, şi influenţa ce o face, se datoreşte mărimii şi lucirii corneei, mărimii pupilei şi sediului sĕu mai proeminent sau mai retras. Vine apoi *raportul dintre ambii ochi*, cari sunt uriţi când sunt prea aproape sau prea departe unul de altul, sau prea cufundaţi in cap, sau prea eşiţi, cum sunt la miopi ochii boldinoşi. In al treilea loc şi in mod eclatant se influenţează expresiunea ochilor prin *mişcările sale.* In mobilitatea infurişată a ochilor vedem un interes, o curiositate, frică, sfială, sau conştiinţă necurată.

Ochiul nemişcat, nepăsător, denotă un spirit somnoros şi greu cugetător. Privirea cochetă este neintreruptă, dar neobservată de lume; ear privirea cu capul ridicat, dirijată de sus in jos este a oamenilor condescenţi (demiţători). Persoanele ce-şi pleacă ochii şi genele, rumenind la faţă sunt ruşinoase şi nevinovate. In cea mai mare depărtare de noi, in cer, căutăm sublimul, de aceea când ridicăm ochii către cer, dăm axelor bulbului o direcţie paralelă, astfel căutătura e divinizată, fie, când mulţumim cerului pentru fericirea in care ne aflăm, fie, când in vr’o durere il implorăm a ne-o alina. Un efect mai mare putem produce cu ochii şi când arătăm o mare parte din albul lor, ceeace eroii scenei fac adeseori.

Frumuseţa clasică a ochilor zace in forma gracioasă ovală a *deschizĕturei* lor, pe când ochii lungi, oblic-tăeţi sunt uriţi, cei puţin deschişi pânditori.

Ochii mari, deschişi fac o impresiune iritată, patetică, care se mai măreşte prin ridicarea sprincenelor. Contragerea astor din urmă dă o infăţoşare speriată, ear sprincenele contrase şi ochii deschişi exprimă mânie, afect şi opunere; de se ridică şi in sus sprincenele şi nasul, resultă un efect ce intrece puterea omului, cum se vede pe grupa Laocoon.

Genele sunt frumoase cănd sunt lungi şi negre, sau cum zice Bolintineanu „de abanos“. Arta deghizării nici astora nu le dă păce, şi mare mi-a fost surprinderea cănd la o damă bolnavă de ochi am dat de o văpsea neagră pe gene, care nu puţin a contribuit la iritarea ochilor. Asemenea şi *pleopele* — numite de popor, de Bolintineanu etc. tot gene, pars pro toto — sunt frumoase cănd sunt lungi, ceeace stă in raport cu bulbul ochiului. Cănd sunt prea lungi, impedecă vederea şi sunt neestetice, şi am avut şi eu ocasiune să taiu din această causă o părticea din „lunga genelor maramă“ precum se exprimă Eminescu.

Factor esenţial in expresiunea ochilor sunt sprincenele, şi aceasta trebue s'o ştie şi poetul popular cănd zice:

Ochii şi sprincenele,
Fac toate pricinele,

sau cănd ne infăţişează intr'un mod şi mai delicat următoarea scrisoare picantă:

Lăngă cortu-i unul dintre fii falnicului Domn
Stă zimbind de-o amintire, pe genunchi scriind o carte,
S'o trimiţă dragei sale de la Argeş mai departe:
„De din vale de Rovine,
„Grăim, Doamnă, cătră Tine,
„Nu din gură, ci din carte,
„Că ne eşti aşa departe.
„Te-am ruga, mări, ruga
„Să-mi trimiţi prin cineva
„Ce-i mai măndru 'n valea Ta:
„Codrul cu poenele
„Ochii cu sprincenele;
„Ca şi eu trimite-voi
„Ce-i mai măndru pe la noi:
„Oastea mea cu flamurile,
„Codrul şi cu ramurile,
„Coiful nalt cu penele,
„Ochii cu sprincenele.
„Şi să ştii că's sănătos,
„Că, multămind lui Christos,
„Te sărut, Doamnă, frumos“.
(*Eminescu,* Satira III).

Sprincenele sunt frumoase, cum se zise şi mai sus, când sunt subţiri şi arcate. Anatomul vienez Hyrtl le ţine de frumoase şi pe cele in forma de S, şi ne spune cum Chinezii işi rad sprincenele ca să remână ca firul de subţiri, alţii le lungesc chiar spre timple in mod artificial, ceeace şi Lavater găseşte că-i frumos, nu insă când sunt confluente deasupra nasului. Arabilor din contră le plac să fie confluente, la femei in adevĕr sunt picante, numai că odinioară se considerau de semn sigur al vrăjitoarelor.

La persoane obosite de măhniri, dureri, amor etc. se arată un cerc vĕnăt la rădăcinele pleopelor, mai cu seamă la cea de din jos, ceeace vine de acolo, că o vĕnă, ce curge in acel loc, devine mai transvisibilă.

Mimica depinde aşa dar in cea mai mare parte dela *părţile feţei* dimprejurul ochilor. Duchenne a făcut experimente frumoase in această privinţă (Mécanisme de la fisio'nomie, 1862). Electrizănd diferiţi muşchi ai feţei, a obţinut diferite expresiuni mimice, fără ca ochiul să iea parte la aceste variaţiuni, ceeace se poate observa şi la persoane mascate, ori la femeile turceşti, unde ochiul nu descopere nimic ce se petrece in inimă, ci are tot un aspect ţintit.

12. *Semiotica* [1] ochilor avea odinioară o insemnătate mare, mai cu seamă de la Ipocrate incepĕnd, medicii se sileau să cunoască boalele din interiorul omului după aspectul ochilor şi al feţei etc. Şi in timpul nostru pretind unii a cunoaşte de pe ochi toate boalele din corp, dar aceştia sunt adevĕraţi mistificători şi şarlatani ai lumii credule (d. e. Peczeli, Cérébroscopie), incontra cărora şi legile sunt prea slabe. — Ca să nu trec de pǎrtinitor, recunosc că sunt casuri, in cari chiar şi la distanţă, poţi cunoaşte unele boale din corpul omenesc. Astfel când cineva „dă ochii peste cap", e semn că şi-a perdut conştiinţa, pătimind de o boală serioasă; când pe lângă alte simptome epileptice, pupilele sunt dilatate, putem conchide, că respectivul nu simulează, ci in fapt sufere de epilepsie; ear când ochii se

1) Ştiinţa despre semnele boalelor.

painjinesc, işi perd luciul şi bolnavul nu mai cunoaşte pe nimeni, e semn că in interiorul ochiului s'a produs o anemie letală.

Frumoasa invenţiune a oglinzii de ochi (oftalmoscop) e cea mai bună armă intr'o mănă dibace pentru a cunoaşte o mulţime de boale din interiorul ochiului ce stau in legătură cu ale corpului, bine inţeles această ştiinţă positivă, nu e de confundat cu acea a şarlatanilor pomeniţi mai sus.

Unele dintre boalele ochiului încă pot fi cunoscute, cel puţin aproximativ, la o distanţă oarecare. Aşa miopul işi stringe binişor pleopele ca să delăture pe căt se poate cercurile de difusiune in care i se arată obiectele mai indepărtate, graţie construcţiei ochiului sĕu; copilului miop nu-i place să se joace de-a mincea sau cu alte obiecte indepărtate, el mai bucuros şade in casă cu ochii in carte sau pe alte jucării apropiate, pe cănd cei lungi la vedere (ipermetropi) tot pe afară, pe munţi şi cămpii ar privì. Sau de exemplu un om des clipitor ne lasă să bănuim că sufere de vr'o nervositate, iritaţie a nervilor; amauroticul, la care nervul vederii e atrofiat, are căutătura indreptată tot in sus, par'că ar căuta lumina soarelui; apoi un individ cu cataractă, la care lumina mai este perceptibilă şi vede chiar şi obiecte mari, caută tot la pămĕnt cu scop de-a se ferì de pedecile ce ar putea să-i stea inaintea pasului sĕu; sau pe copii orbi de tot, adesea ii putem vedea cum sfredelesc cu degetul in ochi, ca să-i facă să scănteiască in lăuntru, fără indoeală că aceste fenomene subiective de lumină le face oareşicare plăcere.

13. *Valoarea ochilor* difere mult după oameni, timp şi imprejurări. Am putea zice că pe căt valorează omului viaţa atăta valorează şi ochii, făcĕnd abstracţie de resignaţiunile nobile ale vreunui filosof. Am vĕzut bunăoară oameni la ţară cari nu erau prea desperaţi de orbia lor şi cănd li se descoperea că au o greşală a naturei (d. e. perdea) care uşor se poate delătura, primea această ştire cu un „o fi“ şi un ridicat din umeri. Mai cu seamă oameni vristnici cad in această categorie; ba am dat şi de cei ce se fereau de

operaţiune, deşi nu ca exploatatoarea oarbei din „Douĕ orfeline“. Acel cas mi s'a presentat la douĕ femei, soacra şi nora. Cea din urmă, fiind de profesiune moaşă şi susţinĕtoarea familiei, a avut nenorocirea a-şi infecta ochii la o naştere necurată şi in urmă a şi-i perde. Chemat fiind a o scăpa de orbie prin vre-o operaţiune, am constatat cu regret că nu mai este de ajutat, dar pe soacră-sa o pot opera şi doresc să o operez cu orice preţ, căci era trecută de 100 de ani şi se zice că's norocoşi oculiştii cari dau de asemenea casuri. Nu s'a invoit, şi nu vrea să priceapă de ce nu operez pe noră-sa, care e mai tĕnĕră. Un alt bĕtrân, de meserie strungar, nu ştiea cum să-mi mulţumească că „l'am scos din iad“ prin operaţia mea, dar amară i-a fost privirea dintâi ce a făcut in prăvălia sa! Unica sa rudenie care-i mai trăia, nepotu-sĕu, care i-a şi condus meseria in timpul cât a fost orb, se insurase şi ii cam deşertase frumuşel prăvălia. Primul act după dobândirea vederii a fost că şi-a alungat pe nepotu-sĕu, care s'a dus bucuros, căci apucase aşi intocmì prăvălia sa proprie.

Voiu cita acum câteva păreri relative la valoarea ochilor sau relative la apreciarea sorţii orbilor.

Ninus, invins de frumuseţa Semiramidei, a rugat pe soţul ei Menone să i-o cedeze lui; acesta nevrĕnd, regele l'a ameninţat că va poruncì să i se scoaţă ochii dacă nu va asculta. Menon a preferit mai bine moartea, decât scoaterea ochilor şi, o tempora, o mores, in durerea sa s'a spânzurat!

Seneca zice:

Oculos perdidi: et nox habet suas voluptas!
(Perdui ochii: dar şi noaptea are plăcerile sale).

Fataliştii de turci vorbesc prin peana marelui nostru poet Bolintineanu (tom. I. pag. 6) astfel:

Şi orbii chiar se bucură in noaptea lor adâncă.

ear Mureşanu ne spune:

Amară-i dar soarta la orb, ce nu vede
Frumoasa natură şi tot ce-i in ea.

şi in alt loc:

Dă orbului insă avere, mărire,
Imbracă-l in stofă, fă-l domn pre pămĕnt,
Şi crede-mi, că'n suflet tot simte măhnire,
Şi tot ce doreşte, e linul mormĕnt.

C. Negruzzi scrie: „Om lipsit de simţul cel mai scump; care este intr'o vecĭnică noapte; pentru care soarele n'are raze, nici cămpul flori". Un oculist englez se exprimă astfel: „Cu căt spiritul se inalţă asupra materiei, cu atăta plăcerile intelectuale il trec deasupra celor sensuale". Orbul posede ăncă pe cele dintăi, şi poate exclama cu poetul: „Nu-mi pasă! o lumină cerească mĕ iluminează in interiorul meu, şi ca şi atătea raze, forţele spiritului meu sboară in toate direcţiunile". Cel mai vestit dintre oculişti, decedatul Græfe din Berlin dă următoarea apreciare despre valoarea ochiului: „Oratorii l'au lăudat, poeţii l'au căntat; dar valoarea lui deplină stă in dorul tăcut al acelora, care odată l'au avut şi l'au perdut". Infine o altă celebritate, oculistul vienez Arlt ne zice: „Inchideţi pe om in fundul intunerecului, numai să-i daţi şi de lucru, să-l faceţi să-şi exercite puterile, cari i-au mai remas; şi dinsul se va impăca cu soarta sa, avĕnd o menire pentru care trăeşte".

Un institut de creşterea şi intreţinerea orbilor pentru ţara noastră am implorat şi implor, şi sper că se va mai ivì o a doua Dora d'Istria; una a lăsat capitalei o parte frumoasă din averea ei pentru un institut de surdo-muţi, cealaltă insă să lase pentru orbi, pentru cei lipsiţi de organul fruntaş dintre organele noastre, care ne conduce prin impĕrăţia lumii!

Dr. G. CRAINICEANU.

BISERICA DIN CETATEA NEAMŢU

ŞI

DOCUMENTE RELATIVE LA DOMNIŢA RUXANDRA

FIICA LUI VASILE LUPU.

Un chrisov de la Constantin Voevod din 7199 (1691) Iulie 10, descoperit de mine la monăstirea Neamţului in anul 1887, arată «că au venit soborul monăstirii de la cetatea Neamţului cu Egumenu Athanasie şi au arătat cum intr'acele vremi grele şi prăzi, de oşti de prin toate părţile şi de tălhari şi intrănd Cazacii in cetatea Neamţului de au jăcuit şi au luat tot ce au aflat şi au omorit şi pe Doamna Ruxandra fata lui Vasile Vodă, atuncea au luat uricele ce au fost de ocînă a monăstirii şi le-au sfărămat şi le-au luat toate şi acum unii şi alţii impresoară moşiile»(1).

1) Nu numai la monăstirea Neamţului au prădat Cazacii, in diferite rănduri anterioare, ci şi pe la alte locuri. Iată un document de la Gheorghie Ştefan Vodă, amintind despre aceste fapte.

«*Iō* Gheorghie Ştefan Vodă, din mila lui Dumnezeu Domn Ţării Moldovei. Precum au venit naintea Domniei meale şi a boierilor mari şi mici ai Domniei meale părinţii şi rugătorii noştri călugări de la S-ta mănăstire ce se numeşte Dragomirna, unde este hramul Coborirea Duhului Sfănt şi s'au jăluit nouĕ cu mare jalbă şi cu multe mărturii şi aşa zicĕnd precum privileghiile şi alte indreptări de drese de danie şi miluire şi de intăritură ce au avut de la alţi fericiţi intru reposare Domni ce au fost mai inainte de Noi şi de la ctitorul sĕu reposatul Miron Barnoski Vodă, pre satul Nicşenii in ţinutul Harlău, ce-i subt ascultarea Ocolului Botoşanilor şi Brătineştii tij, cu heleşteu şi cu tot hotarul şi Ruşiorii pe Rĕut Sucevei şi Salca tij pe Rĕut Sucevei şi Barnova tij in ţinutul Sucevei, cu vaduri de mori şi cu heleştee; ear acele privileghii au perit şi s'au stricat toate de Cazaci, cănd au venit Timuş Hmielniţkii cu oaste căzăcească a Zaporojenilor, dimpreună cu Tătarii pănă la cetatea Sucevei ca să prade pre Doamna lui Vasile Vodă. Deci atunci

Din cuprinsul chrisovului lui Constantin Voevod, culegem două informațiuni prețioase și anume: una relativă la existența in cetatea Neamțului a unei monăstiri și a doua, relativă la tragica moarte a Domniței Ruxandra. — Aducem aci căteva documente nouĕ relative la aceste douĕ fapte.

I.

Sfăntul Nicolae din cetatea Neamțului.

P. S. Melchisedec in «*Notițe istorice* și *archeologice*» la pagina 26, vorbind de-o inscripțiune ce se află azi pe zidul paraclisului de la monăstirea Secul, zice: «*Se naște acum intrebarea: Ce caută inscripțiunea unei monăstiri făcută de Petru Rareș și de familia lui intre anii 1530—1570 in monăstirea vornicului Urechiă, cea zidită in anul 1594?*

«*Această contrazicere se desleagă prin următoarea imprejurare, care de la Secul ne transpoartă la cetatea Neam-*

Timuș Hmielnițkii cu ai sĕi Cazaci au mers la S-ta mănăstire ce mai sus scriem Dragomirna și au bătut și au dobăndit pre S-ta mănăstire și au luat toate avuțiile și vestmintele și vasele a S-tei mănăstiri și odoarĕ de mare preț și de la alți oameni și neguțitori cari s'au timplat acolo la S-ta mănăstire, precum insuș Domnia mea știu și am vĕzut nevoia lor și acele privileghii stricate și rupte. Deci Noi, cu toți boiarii noștri Moldovenești... etc. (Urmează intărirea nouă asupra moșiilor de mai sus).

Aceasta este după o copie de suret din 1787 Sept. 12, datată din Cernăuți și iscălită de Racoviță Cehan vel logofĕt și Dumitrașco. Acest act e in posesiunea Academiei romăne cu No. 33 portof. XIX. Originalul nu știm unde se află.

La 1659 (7167 Iunie 14). Gheorghie Ghica Vodă, intr'un uric al sĕu (fo. mic, scris de Lupul diac, din Iași, și conservat la archiva Statului din București, intre actele mănăstirii Neamțului, pachet No. 22.) pomenește asemene de invaziunea Cazacilor:

« . . . s'au jăluit inaintea noastră cu mare jolobă zicĕnd că un zapis ce au avut ei făcut de pre un uric al lor pre sat pe Epureni, ce iaste pre Jipia (ținutul Iașilor). Uricul lor sau resărit de cătăva samă de vreme, deci și zapisul ce au fost făcut de pre uric au fost pe măna unui unchiu al lor anume Nikita, *cănd au venit Timuș cu Cazacii aici in țară și au trimes de aici oști să prade bejaniile in codrul Iașilor, atunci au resărit și zapisul acela precum și unchiul lor Nikita, au mărturisit...*»

ţului. Petru Rareş, pentru ca să poată cruţa cetatea Neamţului de dărămarea ce se vede că pretindeau Turcii (1) *pentru toate cetăţile Moldovei, a prefăcut această cetate in monăstire, dedicată Săntului Nicolae, şi i-a hărăzit tot teritoriul de primprejur, ce aparţinea cetăţii. Doamna lui şi cu fiii, sub Domnia lui Iliaş au ingrădit acea monăstire cu zidiri, dar in anul 1665 Domnitorul Eustratie Dabija a dăruit monăstirea din cetate cu tot teritoriul ei monăstirii Secului. Cu această ocasie, călugării de la Secul au zidit in monăstirea lor Paraclisul săntului Nicolae, şi pe zidul lui au strămutat inscripţiunea lui Petru Vodă de la cetate la paraclisul din Secul, spre păstrarea pomenirii primilor ctitori ai monăstirii din cetate».*

*

P. S. Melchisedec este din bărbaţii noştri ilustri, cari au meritul d'a fi deschis pîrte prin neumblatul şi intunecosul codru al trecutului nostru. Nu e dar de mirare, că uneori a putut să rătăcească din pîrtea ce deschidea cu atăta muncă. Aşa e in casul de faţă. Documentele ce am descoperit in urmă, vin să indrepte erorile din aserţiunea ilustrului naintemergĕtor al nostru.

Mai intăi P. S. Episcopul a greşit, căci a avut de călăuză o scurtă *istorie* tipărită a *mănăstirii Neamţului,* care a cam amestecat şi confundat faptele. Astăzi dăm aci, spre indreptarea erorilor, in intregul sĕu hrisovul lui Eustratie Dabija din 7173 Fevruarie 6 (1665) la care se refere şi istoricul mănăstirii Neamţului, dar din care nu resultă de loc vre-o *strămutare la Secul a mănăstirii ori a inscripţiunii mănăstirii săntului Nicolae din cetatea Neamţului.*

Eată hrisovul, in traducere vechiă romănească. El e păstrat la mănăstirea Neamţului in plicul de hrisoave al satelor Borcea, Reucea şi Oglindeştii.

«In numele tatălui şi al fiului şi al săntului Duh Troiţa

---

1) Această tendenţă şi pretenţiune a Turcilor este mult mai tărzie.
V. A. U.

Sfântă cea de ofiinţă şi nedespărţită. Eată eu robul, stăpânului meu Domnului Dumnezeu şi mântuitorului nostru Is. Hs. şi inchinătorul troiţei, *Iō* Eustratie Dabija W. cu mila lui Dumnezeu Domn Ţării Moldovei. Adecă Domnia mea bine am voit cu a noastră bunăvoinţă şi cu curată şi cu luminoasă inimă şi din tot sufletul nostru şi cu ajutorul lui Dumnezeu, Domnia mea socotind şi răvnind faptelor celor bune pre care le-au lucrat reposaţii Domnii noştrii cei mai dinaintea noastră din dragostea care o avea către Dumnezeu şi către S-le biserici şi mănăstiri şi rugătorii lui Dumnezeu pre cari i-au miluit si au intărit pentru mântuirea sufletelor sale in locaşurile cele vecĭnice. Deci dară şi Domnia mea, pre cât este după puterea noastră şi stăpânirea, rugăm pre Dumnezeu ca să ne ajutoreze şi noue intru faptele cele bune, de-a urma bunătăţilor lor. Drept aceea Domnia mea, cu bună vrerea lui Dumnezeu şi cu blagoslovenia acelor 4 sfinţitori ai Moldovei, Kir Ghedeon arch. şi metropolit al Sucevei şi Kir Dosofteu episcop Romanului şi Kir Teofan episcop Radauţului şi Kir Serafim episcop de Huşi şi cu bunăvoinţa a tot divanului nostru a Moldovei, mari şi mici, am dat aci sfintei mănăstiri ce se zice din cetatea Neamţului părintelui meu duhovnicesc Kir Ghedeon archiepiscop şi metropolit Sucevei şi rugătorului nostru egumen şi la tot soborul din S-ta mănăstire Xeropotamia, care se numeşte Secul, pentru ca să aibă părintele cel mai sus zis Ghedeon şi egumenul cu tot soborul mai sus scris din S-ta mănăstire Secul, ca să fie puternici şi volnici de-a pune egumen şi călugări la mănăstirea cea mai sus scrisă a cetatei Neamţului unde este hramul St. Ierarch şi făcĕtorului de minuni a lui Hs. Nicolae, dintru a sa mănăstire din Secul. Şi să fie acea S-tă mănăstire sub ascultarea Secului, pentrucă şi acea S-tă mănăstire este zidită pe locul cetăţii Neamţului, precum este scris in intru aşezămĕnturile care le avea de la Irimia Moghila Voevod şi de la titorul ei Vasile Voevod, pre care el insuş o au zidit acea S-tă mănăstire din cetatea Neamţului, şi insuş Vasile Vodă au dat acea mănăstire a sa zidită, ca să fie sub ascultarea S-tei mănăstiri din Secul. Drept aceea acea mai sus scrisă

mănăstire din cetatea Neamţului, să fie şi de la Domnia mea dreaptă danie şi miluire părintelui meu celui mai sus zis, Ghedeon şi sfintei mănăstiri Secului cu tot venitul. Eară după a noastră viaţă şi domnie oricare va fi Domn din neamul nostru sau pre carele Dumnezeu il va alege ca să fie Domn in pămēntul nostru al Moldovei, să nu strice această a noastră danie şi miluire şi aşezare, că de nu, să fie de trei ori blăstemat şi proclet de Domnul Dumnezeu cel ce au făcut cerul şi pămēntul şi de preacurată Maica sa şi de toţi evangheliştii şi de toţi sfinţii apostoli şi de acei 318 părinţi din Nikeea şi să aibă parte cu Iuda şi cu Arie cel de trei ori blăstemat in muncile cele fără sfirşit in veci Amin.

Iaşi veleat 7173 mesiţa febr. 6 zile.

Insuş Domnul a poruncit.

Sigil Octogon Alb.

iscălit, *Eustratie Dabija Voevod.*

Diac. Stratulat Rugina.

*

Chiar acest act nu arată prea documentată aserţiunea ilustrului prelat, cât priveşte numele Domnului şi data infiinţării in cetatea Neamţului a mănăstirii cu chramul Sfântului Nicolae. Nu numai hrisovul de mai sus, ci o serie de documente, pe care unele in intregime altele in estras le aducem la vale, ne probă, din contra, că mănăstirea din cetatea Neamţului nu a fost infiinţată de Petru Rareş, cel puţin ca mănăstire cu călugări, ci de *Vasile Lupu.* Se poate că inscripţiunea de pe paraclisul de la mănăstirea Secul să provină de la paraclisul din cetatea Neamţului, căci nimic nu ne impedică de-a admite existenţa vechie a unui altar in cuprinsul cetăţii, dar iarăş să ştie că pe locul mănăstirii Secul esista mai dinainte de ce Nestor Urechiă şi soţia sa Metrofana au zidit mănăstirea lor, esista, zic o biserică mai veche, sihastria lui Zosima, care putea să fie chiar de la Petru Vodă. P. S. Mel-

chisedec şi-a luat, repet, informaţiunile, nu din documente, ci din **Исторїа сфинтелѡ҃р мъиъстирй Нѣмцꙋл шн Єêкꙋл. Адꙋнáтъ ꙟ скꙋрт. ꙟ анꙋл 1857 Мáртїе ꙟ 20 Ꙃúле.** (tipărită la mănăstirea Neamţu) F⁰. La fila 5 este o istorie in scurt pentru sfănta mănăstire Secul. Autorul acestei istorii pune infiinţarea sihastriei lui Zosima la 1560, dar nu aduce nici un document probănd aceasta. Primul document al schitului Zosima, zice istoria din 1857, este de la *Alexandru Lăpuşneanul.* E regretabil că nu-i citează nici data măcar. Tot atăt e regretabil că P. S. Melchisedec nu ne-a dat insăşi inscripţiunea ce crede că este transportată de la cetate. Această informaţiune au luat-o P. S Episcopul tot din «Istoria mănăstirilor Neamţu şi Secul din 1857, de la fila 6 *verso,* unde zice că: «Care acest hram al Sf. Ierarh al lui Hs. Nicolae, după multele rescoale şi prăzi urmate aicea in ţară, neputĕnd sta in cetate, s'au mutat hramul in lăuntrul acei mănăstiri Secul, unde şi până astăzi se păzeşte, şi este biserica frumoasă foarte, foarte».

Oare prin vorbele că «*s'au mutat hramul*» este a se inţelege că s'au mutat insăşi mănăstirea din cetatea Neamţului? — Documentul de la Dabija din 1665 incoace ne arată existănd mănăstirea din cetate. Tărziu numai ea s'a stricat şi deatunci, se conservă la biserica din satul Vĕnătorii *icoane* de la mănăstirea din cetate... Deci «*mutarea hramului*» nu implica ăncă in 1665 strămutarea materială a bisericei din cetate. Aceasta, in orice cas, pănă la noi documente!

In mai toate daniile lui Nestor Urechiă, pomeneşte de mănăstirea lui, designănd-o cu vorbele: «*Cea din nou zidită*» această designaţiune poate tot aşa de bine, să cuprinză o idee de timp căt şi acea referitoare la o *zidire mai veche.* In orice cas pănă ce se vor afla documente intărind aserţiunea că Petru Rareş e intemeitorul mănăstirii de călugări din cetatea Neamţului, eu menţin aserţiunea opusă că fondatorul ei e *Vasile Lupu!*

*

Eată căteva documente proprii a proba că Nestor Urechiă şi soţia sa Metrofana ş'au zidit mănăstirea lor Secul acolo unde exista mai de mult schitul lui Zosima, care schit avea tocmai hramul ce Nestor Ureche dete mănăstirii sale celei noue.

a) *Petru V. V.* fo. mizlociu—hărtie—Iaşi (data spartă [1]).

Contrasemnat de *Andrei Gherman* sau **Геїман**·

Diac. *Bodrobeală*.

«Schitul Zosima să stăpănească locul ce va curăţì din gura Secului in Neamţ pănă unde **Кюшбит** ori (:**Кѡбй:**) au curăţit. (No. 131 al opisului din archiva mănăstirii Neamţului).

b) *Ieremia Moghilă*, hărt. fo. mijlociu. Slav.

Suceava 7104 (1596) Mai 5.

Contr. Toma logofĕt, ucit.

Diac. Iacob. Sigil mijlociu spart.

Milueşte pe Dositei egumenul şi soborul din schitul lui Zosima (lăngă Secul) unde este hramul St. Ioan Botezătorul, cu locul mănăstirii şi să aibă a stăpănì şi tot locul căt l'a curăţit, de unde au inceput a curăţì pănă unde **Кєҁбит** au curăţit, cum au aşezat şi episcopul de Roman Agathon şi precum au şi din aşezămĕnturile **и правилій ѡт покойнаго Петрꙋ Воєвод**. (No. 49 al mănăstirii Neamţului).

c) *Ieremia Moghilă* hărtie fo. mic Slav. Suceava 7106 (1598) Iunie 11, sigil inelar ceară roşă. Semnat Vodă; contr. Stroici vel log. Ucit, diac. Teodosie.

Invoeşte mănăstirii schitul Zosima, să stăpănească o moară din Borceşti dăruită de Vodă (No. 1578 din catalog. mănăstirii).

d) *Ieremia Moghilă V. V.*, hărtie mijloc. Slav. Suceava 7106 (1598) Iunie 11, sigil inelar roş. Contr. semn. Stroici vel log. diac. Teodosie.

---

1) Este regretabil că data acestui document e spartă; dacă ar fi de la Petru Rareş ar proba tocmai ce zicem noi, că schitul Zosima are pe acesta de ctitor şi că deci inscripţiunea de la paraclis putea să fi fost la una din bisericile schitului.

Intăreşte schitului Zosima prisaca ce i-au dăruit Monahia Pracsia, cu hrisov de la reposatul Petru Voevod. (No. 1579 al catalogului monastirii).

*

Eată acum principalele documente probănd teza mea, că Vasile Lupu este adevĕratul intemeiător al bisericei St. Nicolae din cetatea Neamţului:

1. Insuş Domnitorul Vasile Voevod numeşte mănăstirea din cetatea Neamţului: «*Mănăstirea Domnii mele*» in actul din Iaşi 7160 (1652) Martie 17. Prin acest document Vasile Vodă porunceşte părcălabilor, desugubinarilor, olăcarilor, podvodarilor, să scutească: «*Satele mănăstirii Domnii mele din cetatea Neamţului: Măneştii şi Oglindeştii şi Slobozia de sub cetate*». (Vezi actul cu No. 1609 din catalogul de documente al mănăstirii Neamţului).

2. Un alt act tot de la Vasile Vodă din Iaşi 7161 Ghenarie 12. Este un folio mare in limba slavonă, semnat de Domnitor, cu sigiliul ţării purtănd data de 1633. Este scris de diacul *Dumitraşcu*. Vasile Vodă cumpĕră jumĕtate din moşie din Oglindeşti de la Vaidaniţa şi fiul ei Ursul. Apoi dă acea jumĕtate de moşie «*la a noastră Sf. mănăstire din cetatea Neamţului*». (Vezi actul cu No. 1610 din catalogul de documente al mănăstirei Neamţului).

3. Un alt act tot de la Vasile V.V. din Iaşi 7161 (1653) Ghenarie 12. Este un folio mijloc in limba slavonă, semnat de Domnitor cu sigiliul mic al ţării şi scris de diacul Dumitraşcu. Vasile Vodă dărueşte *mănăstirii sale din cetatea Neamţului* poenile numite *Slatina*, luate din hotarul tĕrgului Neamţului, ca să fie călugărilor din cetate. (Vezi actul cu No. 1611 din acelaş catalog).

4. Zapis in faţa Divanului, de cumpĕrătură pentru dania de la uricul No. 1611, cătră biserica din cetatea Neamţului. (No. 1612 al aceluiaş catalog).

5. Gheorghie Ghica din Iaşi 1659 Ghenarie 14, folio mijloc, semnat de Vodă, cu sigiliul ţării şi scris de diacul Dumitraşcu. (Vezi No. 1614 al aceluiaş catalog). Gheorghie

Ghica intăreşte *darul lui Vasile Vodă la monăstirea aceluia din cetatea Neamţului.* (Vezi No. 1613 al acelueaş catalog).

6. Gheorghie Ghica prin uricul din Suceava (folio mijloc, sigiliul inelar, text romănesc, semnat de Vodă) intăreşte mănăstirii din cetatea Neamţului douĕ sălaşe de ţigani: «Fost-aŭ dat de la Vasile Vodă un ţigan anume Toader Hagi, ear acum Domnia mea am luat pe Toader şi l-am dat cetăţii Domnii mele aicea la Suceava şi am dat pe Ioan ţiganul cetăţii Neamţului pentru Toader, care ţigani au fost direpţi domneşti şi ne-au arătat direse de danie şi scutire de la Vasile Vodă».

7. Uric de la Stefan Vodă din 7168 (1660) Ghenarie 6. In limba slavonă, din Iaşi semnat de Vodă, scris de diaconul Tiron, folio de mijloc, avĕnd sigiliul domnesc inelar in alb. Este relativ la Poiana zisă la Timuş pre care o recunoaşte posesiune a monăstirii Sf. Nicolae din cetatea Neamţul cea intemeiată de tatăl sĕu Vasile Lupul. Documentul se păstrează sub No. 1616 in plicul moşiilor Borcia, Rĕucea şi Oglindeşti, la mănăstirea Neamţul.

8. Hrisovul mai sus citat al lui Dabija Vodă din 7173 Februarie 6. Dabija Vodă pune mănăstirea din cetatea Neamţului sub ascultarea mănăstirii Secul: «pentrucă acea S-tă mănăstire este zidită pe locul cetăţii Neamţul unde este hramul Sf-tului Ierarch şi făcĕtorului de minuni alui Christos Nicolae . . . . precum este scris şi intru aşezămintele care le avea de la Irimia Moghilă V. şi de la *titorul ei* rĕposatul Vasile Voevod, *pre care el insuş o au zidit această S-tă monăstire din cetatea Neamţul şi insuş Vasile Vodă au dat această S-tă mănăstire zidită* ca să fie sub ascultarea S-tei mănăstiri din Secul».

Incape aşa dar vre-o indoeală asupra puntului, că Vasile Vodă este infiinţătorul mănăstirii St. Nicolae din cetatea Neamţul?

9. Uric de la Duca Vodă. din 7180 (1672) Iuliu 20, scris in Iaşi, romăneşte, pre un folio de mijloc, de diacul Gligori, avĕnd sigiliul mare roş deşi cam şters. Duca Vodă, dă egumenului din mănăstirea de la cetatea Neamţului să-şi apere

poenile cari sunt in dosul cetăţii şi curăţiturile, cari sunt in Slatina, cu tot Timuşul, danii de la reposaţii Domni şi de la *ctitorul* Vasile Lupul. Se află in depositul mănăstirii Neamţul in plicul satelor Borcea, Rĕucea şi Oglindeşti, cu No. 1618.

10. Stefan Petru Voevod la 1673 (7181) Februarie 4, scuteşte asemenea mănăstirea din cetatea Neamţului de Slatina dată ei de Vasile Vodă. (Vezi Act. 1619, din catalogul mănăstirei).

11. Antonie Ruset Vodă. In 7184 (1676) Ghenarie 24, folio mic, documentul cu No. 1620; confirmă scutirea de mai sus, amintind şi el dania lui Vasile Lupu la mănăstirea lui din cetate.

12. Dumitraşcu Cantacuzin, hărtie folio mijlociu, Iaşi 7193 (1685) Ghenarie 12 in limba românească. Sigiliu mic roşu semnat de Vodă scris de diaconul Danu. Este o poruncă la: «Slugile noastre la toţi solarii cari umblaţi pentru Slatina de la cămăraşii de ocnă la ţinutul Neamţului». Le porunceşte să lase in pace mănăstirea din cetatea Neamţului de Slatlna «că acea Slatină, acolo, Timuşul in hotarul tĕrgului Neamţul o are danie de la reposatul Vasile Voevod şi alţi Domni».

13. **Се оубоми дософтею архиепискωп ши митрополитъа де Сучѣва, Сава епископъл де Роман** (. . . . .) episcopul de Rădăuţĭ, i Mitrofan episcopul de Huşi, i Tudosie Dubău vel logofet i Gavril Costake vel vorn. de ţara de gios (*sic*) i Ion Racoviţ vel vorn. de ţara de sus (*sic*), i Ionaşco Balş (**Балшъ**) ce au fost vornic mare, i Alexandru Ramandi ce au fost Vornic mare, i *Velicico Hĕtman i Pîrcălab Suceavskii*, i Zosim Başotă ce au fost Hĕtman, i Constantin vel Postelnic, i Deadiul vel Spătar, i Vasile Costake vel Ciaşnic, i Gheorghie vel Vist., i Toader Iordache ce au fost Visternic mare, i Gheorghiţă Alboti vel Ban, i Gavril Braescul vel Stolnic, i Stefan Cerkezul vel Comis, i Eni vel Medeln., i Vasilie Baenskie Serdariul, i Donici biv Serdariu, i Stefan Fratiţa vel armaş, i Vărlan biv armaş, i Caplan Cilibi vel Uşer, i Lupaşco Bogdan aga de darabani, i Vtori Logof., i Vtori Spătar, i Vtori Ceaşnic, i Vasilie Damian treti log., i

Vasilie Gugescul Vtori Comis, i Vtori Clucear, i Vtori Sulger, i Vtori jitnicer, i Andrei Munteanul, i Dumitrașco Murguleț, i Pahomie Frăncu, i Beblea Vornici de Poartă și alți boeri și feciori de boeri, scriem și facem știut, cu această scrisoare a noastră, precum au venit inaintea noastră Părintele și rugătorul nostru egumenul și cu tot soborul de la S-ta mănăstire Xeropotamu, ce se spune Сѣкꙋл, de ni-au arĕtat inaintea noastră ispisoc de la Domnul nostru Іѡ Constantin Voevod și dires de la reposatul Eremia Moghilă VVod și de la Dabija Vod și de la Stefan Petru Vod, scriind precum au dat cetatea Neamțului să asculte de mănăstirea Secului și să fie egumenul și cu tot săborul de la Secul volnici a pune egumen și călugări intr'această mănăstire in cetatea Neamțului, unde este hramul intru numele St. Arhierarh și făcĕtor de minuni, alui St. Nicolae, dintr'a sa mănăstire din Secul, ca să aibă a asculta de acea S-tă mănăstire din Secul, căci și acea S-tă mănăstire este zidită pre locul cetății Neamțului, cum este scris și in diresele de la acești Domni ce mai sus scriem. Pentru aceea și noi vĕzĕnd aceste adevĕrate ispisoace scriind cu mare blăstem, și de la noi de la toți am făcut această scrisoare să fie de mare credință Părintelui și tot săborului de la S-ta mănăstire ce mai sus se zice Secul. Și pentru mai mare credință am iscălit noi toți cu măinile noastre, ca să se crează. Și eu Gligorie am scris ca să se știe. — U Iași 7193 Aug. 25 zile.

Semnați cei din zapis.

(: N. 1621 Plicul Borcei, Recea și Oglindești. In depositul mănăstirei Neamțului).

14. Carte domnească de la Constantin Cantemir W. către Zosim Bașotă in limba romănească, din Iași, de la 7197 (1689) Ghenarie 10, contrasemnat de vel logofĕt, cu sigiliul mijlociu roș pe un fo. de mijloc. Ordonă Domnitorul lui Bașotă să hotărască unele moșii ale mănăstirii Secul căci au perit toate deresele de moșii ce le-au avut inchise in cetatea Neamțului, de tălhari. — Actul acesta ne arată de o parte pre Vasile Lupu ca intemeietorul mănăstirii din cetate și pe de altă parte cum această mănăstire servea de adăpost

mai sigur. Infine ne aminteşte despre năvălirea Cazacilor cari uciserĕ pe Doamna Ruxandra. Este păstrat la mănăstirea Neamţului in pachetul moşiilor Borcea, Rĕucea şi oglindeşti cu No. 1622.

15. Un alt act din 7199 (1691) April 29 este porunca boierilor de divan Dubău vel logof. Vasile Costache vel vornic şi Iordache Ruset vel visternic cătră hotarnicii rănduiţi se hotărască moşiile mănăstirii, că s'au perdut deresele când au intrat Cazacii acolo de au omorit pe Doamna Ruxandra. Actul are No. 1623 in catalogul mănăstirii. Vezi şi blăstemul metropolitului Sava din 7199 (1691) April 29, (act No. 1624 din catalogul mănăstirii Neamţu). In acest act metropolitul Sava afuriseşte pre cine nu va arăta hotarele moşiilor mănăstirii de la cetate, căci s'au perdut uricile *intr'aceste vremi cumplite*, de tălhari intrănd Cazacii in cetatea Neamţului, când au omorit pe Doamna *Ruxandra*».

Seoubomi Gheorghie Stefan vel log. i Ghica vel dvorn. Doinai zemli i Gheorgie hatman i Pircalab Suceavskii i Toma vel dvorn. Viseri zemli, i Stamate vel postelnic i Constantin Ciogolea vel spatar, i Alexandru vel ciasnic, i Iordake vel visternic, i Patraşco Ciogolea vel stolnic, i Enakie vel comis, i Andreiaş vel medelniciar, i Solomon vel clucer, i Apostol vel jitniceriu, i Racoviţ Cehan vtori logofĕt, i Statie vtori vistiar, i Neaniul, i Neculai, i Roşca, i Stroianul dvornici glotnii, i Innih boliari ot dvorn. Gspdin ego Mlsto.

«Scriem şi mărturisim cu această scrisoare a noastră cum au venit inaintea noastră, Вѣиденица şi cu feciorul ei, cu Ursu, de bunăvoia lor, de nime nevoiţi nici asupriţi ş'au vĕndut a lor dreaptă ocină şi moşie jumĕtate de sat de Oglindeşti, ce este pe apa satului (*ori iatului*) in ţinutul Neamţului, cu vad de moară şi cu tot venitul; aceasta o au vĕndut Măriei sale cinstitului şi luminatului Domnului nostru Vasilie Voevod, drept 100 de galbeni de aur şi le-au plătit Măria sa acei bani deplin 100 Ugarskii, intru mănule Vaideniţi şi a feciorului ei Ursul, dinaintea noastră a tuturor. Intraceea Măria sa cinstitul şi luminatul Domnul nostru Vasilie Voevod au dat şi au milut cu acea jumĕtate de sat de Oglindeşti a sa

svăntă rugă şi mănăstire din cetatea Neamţului, unde este hramul marelui părinte şi de minuni făcĕtor St. Nicolae. Pentru aceea şi noi am făcut această scrisoare de la noi ca să fie de credinţă săntei mănăstiri şi am iscălit cu mănule noastre şi eu Dumitraşco am scris ca săs' scie.» *Iscăliţi cei de sus.*

U Iaş. leat 7161 Mesiţa Octomv. 16 zile.

Din toate aceste documente se vede neindoios că Vasile Lupul a făcut mănăstire in cetatea Neamţului, şi că la finea secolului al XVII ea nu era desfiinţată.

II.

Domniţa Ruxandra.

Sĕ vede că Vasile Lupu infiinţase in cetatea Neamţului mănăstire ca să o apere oarecum de atacurile oştirilor care invadau in ţară şi să aibă la nevoie loc de adăpost pentru averile domneşti(1) şi chiar pentru salvarea vieţii.

Posedem un document constatănd că la cetatea neamţului, măcar că era transformată in biserică, se adăposteau mai marii ţării la zi de mare cumpĕnă. Astfel vedem in zapisul lui Fealtin din Tĕrgul-Neamţului, din 7169 (1661) Genarie 23. Din causa năvălirii in Moldova in contra Domnitorului Stefăniţă Vodă fiul lui Vasile Lupul a lui Constantin Vodă Şerban de la Munteni, s'au adăpostit in cetatea Neamţului metropolitul Sava, episcopul Serafim de la Huşi, egumenii de la Trei Ierarchi, Golia, St. Sava, Galata din Iaşi etc etc.(2) Tot astfel şi Domniţa Ruxandra a lui Vasile Lupu

---

1) P. S. Melchisedec zice că au făcut aceasta cu acelaş scop Petru Rareş, ceeace vĕzurĕm că nu este documentat. Motivul transformării cetăţii in mănăstire mi se pare insă acceptabil, pe vremea lui Vasilie Lupul.

2) Eată actul in toată intregimea lui şi cu ortografia transcrisă:

«Adică eu Fealtin din Tĕrg de Neamţu şi cu nepoata mea Mîrica fata Albului, scriem şi mărturisim cu cest zapis al nostru inşine pre noi, cum de bunî voia noastrî de nime nevoiţi nici asupriţi, am vĕndut a noastrî direaptî ocinî şi moşie şi rîscumpîrîturî un pomeat supt Boişte din sus de Prisaca lui Marco alăturea cu Prisaca, care pomeat au fost moşie direaptî tătînemeu Giurgii şi-au fost vĕndut de trăg pentru birul tătănemeu Giurgei lui Marcu

se adăpostì la mănăstirea părintelui sĕu din cetatea Neamţului.

Cronicele noastre amintesc aceste fapte.

*

Avem ăncă din escursiunea de la mănăstirea Neamţului la 1887, o serie de documente care amintesc despre tragica perire a Ruxandrei in mănăstirea de la cetatea Neamţul. Din aceste documente aflăm, că un boier moldovean anume Crupenski postelnicu au adus, prin trădare, pre Cazaci la cetatea Neamţului, ca să prade averile Domniţei Ruxandra. De la posesiunea acestei averi au urmat lung proces, mai intăi contra lui Crupenscki care-şi apropriase din avere, după reclamaţiunea familiei Cantacuzin, ruda Domniţei Ruxandra, şi apoi intre clironomii Cantacuzin cu mănăstirile Neamţu şi Golia, cari după testamentul Domniţei Ruxandra avurĕ parte in clironomie.

din Grumîzeşti, ĭar eu mam sculat şi lam rescumpîrat de la Marcu de preunî cu nepoatîmia Mîrica fata Albului. Cănd iaste acmu eu de preunî cu nepoatîmia care mai sus scriu mam sculat şi am vĕndut acel pămînt de supt Boişte pre lîngă Prisaca lui Marcu din sus sviinţiei sali părintelui Savei metropolitului de Suceav dirept douăzeci şi cinci de lei bîtuţi, şi svinţia sa ni-au fîcut plata deplin, acei bani ce mai sus scriem douezeci şi cinci lei bîtuţi, in mînule meale lui Fealtin şi a nepoatîmia Mîrichei şi intre această tocmealî sau timplat de faţî părintele Serafim episcopul de Huşi şi popa Iosif egumenul de la Trei Stli din Iaşi şi popa Macarie egumenul de Goleia şi popa Ioanichie egumenul de St. Sava şi popa Gheorghie egumenul de Gîlata şi popa Macarie egumenul de Bărnova şi popa Dosoftei egumenul de Neamţu şi popa Paisie egumenul de Secul şi popa Ioan egumenul de cetatea Neamţului şi dumnealui Iftimie Boţul stolnic şi prăcălabul de Neamţu şi Gavrilaş Tăbîrţî cămăraş şi Hanos vĕtaful de puşcari şi Simionică şoltuzul de Trăg de Neamţu şi popa Gheorghie şi popa Ion tij şi alţi oameni buni mulţi şi aceşti boiari şi părintele egumen şi oameni buni care mai sus sînt scrişi intracesta zapis toţi au fost de faţ in cetatea Neamţului, cănd sau ridicat Constantin Vodă Şerban pre Ştefan Vodî feciorul lui Vasilie Vodî. Şi pentru mai mare credinţî noi vĕnzîtorii ne am pus degetele, ĭar părinţii şi boiarii şau pus peceţile şi iscălıturile. De aceasta scriem şi mîrturisim

U. Nemeţkoi Grad Moldavia

Vl. 7169. Mesiţa Ghenarie 23 dni.

Semnaţi cei sus arĕtaţi ieromonach Ghedeon Taslov Pisah, Mоѳмрькоıо.

Intre actele cu referinţă la Domniţa Ruxandra aducem unul cu propria sa semnătură in limba grecească şi cu sigiliul sĕu. Domniţa s'a imprumutat cu bani de la un călugăr grec Grigorie ce au fost metropolit Laodicheas, cum şi de la egumenul de la Galata. Aceste datorii se plătesc mai tărziu de paharnicul Vasile Iordache Cantacuzino rudă şi clironomul Domniţei Ruxandra, ca clironom al tatălui sĕu Toader Iordache Cantacuzino directul moştenitor.

O observaţie importantă este de făcut la documentul semnat de Domniţa Ruxandra, şi anume: că ea pare că nu ştia să scrie romăneşte de oare ce semnează greceşte, şi pănă şi vorba romănească: «Doamna» o scrie cu scrisoare grecească in modul următor:

Iaşi 1686 Mai 23.

Δόμνα Ρoξανδρα.

Apoi cum se impacă asemenea constatare cu laudele ce se dau lui Vasile Lupul cum că este restauratorul limbei romăneşti?

Eată acum insă şi actele importante de care mai sus vorbim, după traducerea ce a binevoit a ne face domnu profesor Erbiceanu.

«*Διὰ τὰς παρȣ́σας μȣ ὁμολογίας μȣ και καϑ' ὅλα τῆς ἀποδίξεος ὁμολογὸ ἐγὸ ἡ Δόμνα Ροξανδρα τό πὸς χρεοστὸ τȣ̃ ἁγίȣ καϑηγȣμένȣ τȣ̃ νȣ̃ν Γαλατὰ 100 ἤγȣν ἑκατὸν ασ, (ασπρ.) καὶ νὰ ἔχο νὰ τȣτον εὐχαρηστὸ τȣ̃ δόσω τȣ̃ μηνός τȣ̃ Σεπτεμβρίȣ, δίχος λόγος καὶ κρήσεος καὶ ἀντηλογίας. καὶ ἤδέ καὶ σταϑα ἐγὸ ἐναντίον καὶ ἔλϑο ἐγὸ ἐις κρησις. καί ἤτη ἐξοδιγέβȣντε ἅς γένȣντε ἀπὸ λόγȣ μȣ. ἤδέ καὶ μὲ λάβη ϑάνατον νὰ ἔχȣν η ἐπίτροποι μȣ νὰ τὰ πλερόσȣν. Καὶ διὰ ἐνμπιστοσίνη ὑπόγραψα μέ τό ἔιδιον μȣ χέρι με το ενο πη(?) ἀνϑρωπον ἀξιόπηστον μάρτυρον καὶ ἔβαλα καὶ τὴν βȣ́λαν μȣ ἐις ἔνδιξην.*

ἐις Γίασι. 1686 Μαίȣ 23.

. . . Γρηγόριος (*L. S.*) *μαρτυρῶ τά ἄνωϑεν.* *Δόμνα Ροξάνδρα στερζιτὰ ἀνοϑεν γεγραμένα μέ τὸ ἔιδιον μȣ χέρι.*

NB. Scrierea autografă a Doamnei Ruxandra are o sumă de erori ş'am transcris-o aşa cum este.

Traducere

Prin presenta mea mărturie şi cu toată dovada mărturisesc eu Doamna Roxandra, cum că datoresc săntului egumen de acum a Gălăţei 100, adecă una sută *aspri*. Şi să am a-i mulţumì de a-i da in luna Septemvrie, fără cuvĕnt şi judecată şi impotrivire; ear dacă s'ar intimpla lucru dimpotrivă şi voiu ajunge eu la judecată şi ceeace se va cheltuì să fie de la mine. Ear dacă mĕ va lua moartea să aibă epitropii mei să le plătească. Şi pentru incredinţare am subscris cu propria mea mănă, cu un om vrednic de mărturie şi am pus şi sigilul meu spre dovadă.

in Iaşi 1686, Mai 23.

Doamna Roxandra recunosc cele mai de sus scrise cu propria mea mănă.

Sigiliul representă armele Moldovei
şi in jur iniţialele: P. T.

... Grigorie mărturisesc cele de mai sus.

*

Paharnicul Vasile Cantacuzino au plătit datoria de 40 de lei către Grigorie Proin mitropolit Laodicheas 7197 April 28, adică 3 ani după sinetul de imprumutare către egumenul de la Galata. Eată aci, in intregime chitanţa dată lui Vasile Cantacuzino, de către mitropolitul Grigorie Laodicheas:

«Grigorie Proin mitropolit Laodicheas, fac ştire cu această scrisoare a mea, precum mi a dat dumnealui Vasile Paharnicul patruzeci de lei bătuţi, care bani mi-au fost mie datoare *răpousata* Doamna Roxandra, şi pentru credinţă am făcut această scrisoare la măna dumisale paharnicului Vasile şi am şi iscălit, ca să se ştie, leat 7197 April 28.

Semnat in greceşte cel mai sus pomenit.

*

Se vede că paharnicul Vasile Cantacuzino nu de bună-voe a plătit această datorie precum şi acea către egumenul de la Galata, ci in urma unui proces ce i-a făcut Grigorie fostul mitropolit Laodicheas, egumenul de Golia şi soborul

de la Treisfetitele. Adevĕrul este că acest Vasile Cantacuzino au avut mult de lucru şi de cheltuit pănă să scoată averea Doamnei Ruxandra «*din măna lui Krupenski Post ce au fost mers să le iea pe seama craiului leşesc, fiind atunci mare amestecare in ţară*». Vasile Cantacuzino, la judecata din 7196 *au produs o ietă de la reposata mătuşăsa, Doamna Ruxanda, făcută cu doi ani mai de nainte de peirea ei şi acolo scriind cum or grijio şi cui i-a lăsat... şi după aceea sau tămplat mari primejdii Doamnei Ruxandrei, de au căzut in măna unor cazaci făcĕtori de rĕu, şi luăndu-i toată avuţia, mai pe urmă i-au tăiat şi capul, şi inţelegĕnd dumnealui Vasile paharnicul de perirea mătuşăsa, venitau la sat la Preoteşti de-au luat ce-a mai scapat de acei tălhari, bucate, păine*».

Domniţa Ruxandra lasă in dieta aceasta satul Preoteştii lui Toader Iordache visternicul, părintele păharnicului Vasile, cu condiţiune ca Toader visternicul Cantacuzino pentru Preoteşti să dea mănăstirii Golia un alt sat la Scheia. Va să zică Vasile Cantacuzino clironomeşte pe Ruxandra ca urmaş al lui Iordache Toader Cantacuzino.

Judecata dintăi, inaintea Divanului lui Constantin Cantemir o constatăm după chrisovul judecăţii a doua de la acelaş Domnitor, din 7186, cum şi din mărturia lui Iacob fostul archiepiscop de Constantinopole, care ambe le dăm in toată intinderea lor mai la vale. Intărzierea ce pune Vasile Cantacuzino de a se achita conform dietei Doamnei Ruxandrei, provine din lipsa lui din Moldova mai bine de un an şi jumĕtate, timp ce l'au petrecut in ţara romănească, ferindu-se pare de Poloni cari amestecau rĕu Moldova la această dată şi al căror partizan se vede că Vasile Cantacuzino nu era. Intorcĕndu-se el din emigraţiune, noul egumen de la Golia, Iacob, fostul patriarch de Constantinopol, cere de la Domnitor să oblige pe Vasile Cantacuzino la desăvirşita achitare cătră mănăstire. Domnitorul insărcinează: «pe credincioşii boerii domnii mele Velicico Costin hatmanu şi Iordache Ruset velvist la prea sfinţia sa părintele Iacob, ca să ia seama singur sfinţia sa cu boierii şi cu egumenul de Treisfetitele

cătă păne a mai rĕmas asupra lui Vasile păharnicul». Ei constată:

«... Cătă păine au rĕmas asupra lui Vasile păharnicul, să dea 400 merţe grău cu mazăre, care s'au preţuit 400 lei, căte 1 leu merţa cum umbla atuncea. Şi au mai rĕmas 250 merţe săcară cu mălaiu carele fac şi acestea 120 lei, căte 2 orţi merţa. Şi dintr'aceşti bani s'au ţinut in seama lui lui Vasile paharnicul 135 lei din cheltueala dumisale ce s'au zis mai sus, şi au plătit 40 lei la Grigorie ce au fost mitropolit Laodikias, care bani au fost datoare Doamna Ruxandra şi au mai plătit 50 de lei ear o datorie a Doamnei la egumenul de Galata. Şi au dat la mănăstire la Golăĭa şi la Treisfetitele 200 lei şi 100 merţe grău, ear la amĕndouĕ mănăstirile. Ear pentru sat pentru Preoteşti au dat dumnealui Vasile paharnicul satul Lăzorianii ce-s la ţinutul Iaşilor mănăstirii Golia, după cum au poftit călugării. Acestea crezĕnd şi noi cumcă au dat Vasile Paharnicul de a Doamnei Ruxandra tot ce au fost la dumnealui, păne şi bucate şi arătăndu-ne şi zapis de la preosfinţitul părintele nostru patriarhul Iacob şi de la egumenul de Treisfetitele, cumcă cu dreptate au dat satu carele au poftit ei, pentru aceea şi noi vĕzĕnd bună tocmeală şi aşezare, făcut-am şi de la noi această scrisoare incredinţată dumisale fratelui nostru Vasile Iordache Cantacuzino, ce au fost paharnic şi jupăneasei dumisale şi a tot neamul dumisale dreaptă ocină şi moşie in veac neclătită, tot satul Preoteştii ce-s la ţinutul Neamţului, cu toate cumpĕrăturile căte s'or afla drepte că au ţinut Doamna Roxandra şi să fie volnic a căuta in toată ţara Măriei Tale cu cinstită cartea Măriei Tale să stringă toţi vecinii din Preoteşti, cari or fi drepţi vecini şi să-i ducă la urmă.

Şi pentru mai mare incredinţare am iscălit cu toţii ca să fie incredinţată in tot judeţul. U Iaşi—Vleato 7197 Iunie I. Semnaţi: Tudosie Dubau Logofĕt.—M. K. (Costin) biv logof. Velicico Costin hatman etc.

(Actul cu No. 1392 din opisul mănăst. Neamţ).

*

Cu un an inaite de această judecată a Divanului, la 7196 (1688) Mai 1, intervenise o altă judecată a Domnului Moldovei, in Iaşi.

N. 1391 Const. Voevod. — folio mare, turcă. 7196. Mai 1, pecete inelară. — Semnat: Vodă.

«Au venit inaintea Domniei meale Gligorie proin metrop. egumenul de Golia şi cu tot sob. de la Trisfetitele jăluindu-se contra lui Vasile Iordaki Cantacuzino ce au fost pah. fiul repos. Toader Iordaki ce au fost Visternic, pentru bucate şi păine ce au remas de la reposata D-na Rucsandra fata reposatului Vasile Vod şi pentru satul Preoteştii, zicĕnd cum ar fi cu direptate să le iee ei toate bucatele şi păine şi sat». Vodă a chemat pre Vasilie şi el a scos o dietă de la rep. mătuşa sa D-na Rucsandra făcută cu 2 ani mai de inainte de perirea ei, şi acolo scriind cum or grijio şi cui au lăsat... Şi după acea s'au timplatu-s'au mari primejdii D-nei Rucsandrei de au căzut in măna unor Cazaci făcĕtori de rĕu şi luăndu-i toată avuţia, mai pe urmă i au tăiat şi capul. Şi inţelegĕnd d. Vasile Paharn. de perirea mătuşi-sa venit-au la sat la Preoteşti de au luat ce au mai scăpat de acei tălhari, bucate, păine.

«Domnia mea cu tot sfatul aşa am judecat: (Vasile să restitue tot ba ăncă: «de vreme că acestor 2 mănăstiri li s'au timplat mari stricăciuni de oştile leşeşti, ear pentru sat pentru Preoteşti am lăsat cum scrie D-na Rucsandra in dieta sa, adică ca să dea Vasile Pah. un sat mănăstirii Golia şi d-l să ţie Preoteşti (ţin. Neamţ). Deci d-l Vasilie Pah. dat-au la măna călugărului pomenit mai sus toate bucatele rĕmase ş'au ţinut in seamă şi lui Vasile Pah. deci cheltuele ce au făcut cu acele bucate pănă le-au scos din măna lui Crupenski Post. ce au fost mers să le iea pe seama Craiului leşesc, fiind atuncea mare amestecare in ţară, şi au cheltuit de le-au iernat şi le-au dat călugărilor la St. George şi pe alte trebi, cari s'au luat seama de toate inaintea Domniei mele».

Mai remăne Vasile a da 340 merţe grău şi 50 merţe mazăre şi 25 merţe secară cu mălaiu şi să-i mai ţie şi seama lui Vasile Pah. 135 lei ce s'au aflat toţi cheltuiţi din această

păine. Pentru aceea nici Vasile Pah. n'au trimis păinea călugărilor nici călugării au trimis s'o mai iea şi intr'acea dată s'au timplat de au eşit d-l Vasile Pah. din ţară in ţ. Muntenească şi acolo au zăbovit 1 an şi mai bine. Mai pe urmă ear au venit in ţară şi intr'acea vreme timplatu-s'a mănăstirea Golia sub ascultarea Preosf. nostru Iacob fost arch. Ţarigradului şi a toată lumea Patriarch... şi au poftit ei să le dea Vasile păinea remasă după judecată. Pentru aceea Vodă trimite «pre credincioşii boeri Domniei mele *Velicico* Costin Hetmanul şi Iordake Ruset vel Vist. la Prea S.S. Păr. Iacob ca să iea seama singur sfinţia sa cu boerii şi cu egumenul de Trisfetitele cătă păine au mai rĕmas asupra lui Vasile Pah. şi s'au aflat... care fac şi aceste 125 lei şi s'au ţinut in seamă din aceasta in seama d-lui Vasile Pah. 135 lei din cheltuiala d-sale zisă mai sus şi au plătit 40 lei lui Gligorie Mitrop. ce au fost D-na Rucsandra datoare şi 50 lei ear o datorie a D-nei Rucsandra la egumenul de la Galata şi-au dat la mănăstirea Golia şi Trisfetitele 200 de lei şi 100 merţe grău, şi pentru Preoteşti au dat satul Lăzărenii (ţin. Iaşi pe Jijiea) mănăstirii Golia, după cum au poftit-o».

*

In opisele complete ale lui Miron Costin, vol. II, pag. 531 la No. 32, am publicat un zapis, din 7198 Mai 2, cu semnăturile lui Dubau vel log., Velicico Costin vel dvornic, Ionaşco Balş vel dvornic, Iordake Ruset vel vist. şi Lupul Nastasie vel medeln., prin care Vasile Cantacuzino biv paharnic, dărueşte satul Preoteştii cumnatului sĕu Vasile Kostake vel vornic şi «surorei mele Catrinei şi fiicei dumisale Sofia care-i de noi botezată (**кѫтезатъ**) ca să fie d-sale direaptă ocină şi moşie in veci neclătită. Insă acest sat ne este şi noue danie de la reposata mătuşa mea Doamna Ruxanda fata repos. Vasilie VV. Eară şi dania este intr'acest chip, că vrĕnd Doamna să dea satul mănăstirii Golia earăş dintr'a ei bună voe, s'au socotit să nu stea casele şi biserica pustie, precum se vede pe multe locuri aşa fiind pe măna călugărilor : pentru aceea aşa au scris in diata sa, ca să dăm noi un sat mănă-

stirii Goliei şi să ţinem noi Preuteştii fiind cumpĕraţi de cătră rĕposatul Vasile Vodă impreună cu maică-sa şi mătăşă-mea doamna Tudosca, ăncă din vremea boeriei lor şi au făcut şi biserică şi pivniţă de peatră şi casele tot Vasile Vodă in boeria sa, ear după moartea Ruxandei tămplatu-s'au de au ars şi casele rĕmăind locul pustiu. Ear pentru aceea noi toţi am dat mănăstirii Goliei tot satul Lăzărenilor ce-s la ţinutul Iaşilor sub Stăncă, cu vad de moară in Jijia şi cu tot venitul acelui sat. Şi aşa s'au aşezat precum arată ispisocul nostru iώ Constantin Voivod şi a boerilor ţării; pentru aceea ca să fie domniilor sale de la noi direaptă ocină şi moşie in veaci ne clătită şi aceasta de bunăvoea noastră s'au făcut, dinaintea domniilor sale boerilor celor mari Teodosie Dubău vel logofĕt, Velicico Costin vel vornic, Ionaşcu Balşe biv vel vornic, Constantin . . . . . . Iordache Roset vel vistiernic, Lupul Costache vel medelnicer, Pavel . . . . . biv vel slujer, Antochie biv vel cămăraş, şi pentru mai mare credinţă am iscălit eu şi fraţii mei Ion şi Ilie şi dumnealor boerii cari mai sus s'au zis, au iscălit toţi, ca să fie incredinţat in tot giudeţul. U Iaşi 7198 Mai 2.

*

Precioase informaţiuni ne dă actul de mai sus. Vasile Cantacuzino ne spune, că Vasile Vodă a avut de soţie pe mătuşa sa Doamna *Tudosca*. Pănă aci eu am fost aflat, că Vasile Vodă a fost insurat intăi cu o fată a lui Bucioc şi apoi cu o cercheză. Am publicat aiurea documentele ce am găsit la archiva Creditului funciar, din care am cules informaţiunea că Gaspar Vodă a cununat pe boerul Vasile Lupul cu fata lui Bucioc. Dator sunt, acum, a relua studiul meu şi a vedea cum se acordă cu documentele de la Creditul funciar, actul ce aduserĕm aci mai sus, din care resultă că Vasile Lupul era incuscrit şi cu Cantacuzinii.

Aceasta va fi obiectul unui viitor memoriu.

*

Aci credem util a da in intregime actul de judecată al lui Iacob egumenul de la Golia, care minunat expune tot procesul urmat pentru averea rĕmasă de la Domniţa Roxandra.

Eatăl :

«Iacob, cu mila lui Dumnezeu ce am fost archiepiscop Ţarigradului şi a toată lumea patriarch.

† Facem ştire cu această carte a noastră cum tămplăndu-se mări primejdii rĕposatei Doamnei Ruxandri, fata rĕposatului Vasile Voevod, că viind craiul leşesc pen ţara Mulduvii (sic), lovit-au o seamă de cazaci la cetatea Neamţului şi fiind acolo inchisă Doamna Ruxandra, dobăndit-au cazacii cetatea şi au luat toată avuţia Doamnei Ruxandri şi i-au tăiat şi capul. Mai pe urmă inţelegĕnd nepotul sĕu Vasile Cantacuzino paharnicul, feciorul reposatului Toader Iordache vistiernicul de peirea ei, venit-au la sat la Preoteşti de au luat bucatele şi păinea ce au aflat de-a Doamnei Ruxandrei de le-au dus la casa dumisale şi intre aceea sculatusau călugării de la mănăstirea Golia şi de la Treisveatitele şi au făcut jalobă pe dumnealui Vasile paharnicul inaintea mării sale Domnului nostru Io Constantin Voevoda, cerşind călugării bucate şi păinea ce au rĕmas de la Doamna Ruxandra. Deci Măria sa Vodă impreună cu tot svatul mării sale au judecat intru acest chip, cum păinea, bucatele ce au remas de la Doamna Ruxandra să le dea toate pe măna călugărilor de la Golia şi de la Treisvetitele şi pentru sate ear să fie după cum au aşezat Doamna in diata sa. Ear pentru satul Preoteşti, aşa au scris Doamna in diata sa ca să fie Preoteştii a reposatului Toader Iordache vistiernicul, părintele dumisale lui Vasile paharnicul şi Toader vistiernicul să dea un sat la Scheia pentru Preoteşti; pentru aceea dumnealui Vasile paharnicul după judeţul ce le-au făcut Măria sa Vodă, dat-au la măna sfinţii sale Grigore proin mitropolit Laodichias ce era atuncea la Golia şi la Efet (?), egumenul de Treisfetitele, unsprezece boi şi vaci mari, cinci gonitoare şi noue bivoli mari, şi noue gonitoare, şi i-au mai dat şaptezeci şi şapte oi . . . . datau cincispreze epe mari şi şase strişnici; acestea le-au dat la măna călugărilor ce s'au

zis mai sus şi au mai rĕmas la Vasile paharnicul a mai da acestor călugări patru sute merţe grău şi mazăre şi două sute opt merţe secară şi mălai. Insă să i se ţie in seamă . . . . . paharniculu două sute treizeci de lei dintr'aceasta fĕn, pentru ce au cheltuit la nişte orîndari (?) a Doamnei Ruxandrei şi la alte trebi ce au dat seama inaintea Măriei sale lui Vodă; intr'acea dată ce au fost să dea paharnicul acea păine, timplatusa dumisale de au lipsit din ţară şi s'au dus in ţara românească şi au făcut acolo un an şi mai bine şi mai pe urmă au venit dumnealui Vasile paharnicul ear in ţară şi am poftit noi ca să dea cu ce au rĕmas. Pentru aceea din porunca şi judeţul ce au făcut Măria sa Vodă impreună cu boerii ţării mai nainte vreme, venit-au dumnealui Vasile paharnicul inaintea patriarhiei noastre şi au dat la măna noastră şi la măna dintru ermonahi Popa Grigorie egumenul de Treisvetitele 200 lei bătuţi şi 100 merţe grău, şi să plătească 40 lei svinţiei sale lui Grigorie proin mitropolitului Laodicheas, şi să mai plătească 50 lei la un zapis ce are Doamna Ruxandra la egumenul de Galata, care bani i-au fost datoare Doamna Ruxandra egumenului de Galata ce au fost lui Balaş Hartofilaxi, ear o sută treizeci de lei i-am ţinut dumnealui in seamă pentru ce au cheltuit. Pentru aceea dănd dumnealui Vasile paharnicul bucatele şi păinea şi altele tot ce au fost de a Doamnei Ruxandra, făcutu-i-am această scrisoare a noastră la măna dumisale, cum să nu mai aibă dumnealui nicio asupreală despre călugării noştri, nici despre alţii, ear pentru 50 lei ce mai cere tot egumenul de Galata, ear cu acel zapis a lui Balaş Hartofilaxi, de n'om putea noi să scoatem numai pe acei cincizeci lei ce s'au zis mai sus, să-i dea Vasile paharnicul şi tot or mai cere şi ceilalţi 50 lei, atuncea să rĕmănem noi a da de la Golia 25 lei şi de la Treisfetitele, ear 25 lei, să se plătească acei 50 de lei, ear dumnealui paharnicul Vasile să n'aibă nicio supărare nici despre un datornic, căci ce au fost de a Doamnei Ruxandri nimica la dumnealui n'au rĕmas. Aşişderea şi pentru sat, pentru Preuteşti ear s'au lăsat după cum au scris reposata Doamna Ruxandra ca să fie a dumisale a paharnicului Vasile şi dumnealui ne-au

dat aicea la mănăstire la Golia satul Lăzorenii ce sunt pe Jijia cu tot locul, după cum ne-au făcut uric pentru aceea».

*

Socotesc că vor fi la locul lor, aci, unele documente cari vor arĕta in ce relaţiuni a stat Domniţa Ruxandra cu usurpatorul tronului tatălui sĕu, cu Gheorghe Ştefan şi cu alţi Domni.

Posed un act care scuteşte toate moşiile Domniţei Ruxandra de orice dajdii şi-i dă chiar jurisdicţiune deplină in sate, cu neamestecul a nicio autoritate publică. Gheorghe Ştefan se purtà dar cavalereşte cu fiica lui Vasile Lupul.

Duca Vodă, la 7187 (1679) Fevr. 20 încă dă un act romănesc, din Iaşi (No. 1387 din catalogul mănăstirii Neamţului) prin care scuteşte satul Preoteştii a d-sale Ruxandrei Doamne; de toate şi de bir, de zloţi, de lei, de taleri, de hărtii, de galbeni, de iliş, de sulgiu, de cai impĕrăteşti, de unt şi de ialoviţă, de samă şi de cai de olac şi de podvezi şi de care impĕrăteşti şi de branişte şi de camenă şi de bezmăn, de cărciume si de cepărit şi de alte toate căte vor fi pre altă ţară, numai să fie acel sat in treaba d-sale Doamnei Ruxandrei, şi cisla lor ce au fost s'au ras de la visterie. Aşişderea şi voi părcălabi de acel ţinut şi globnici şi deşugubinari şi alţi toţi slujitori, să nu intraţi in sat sau să faceţi vreun val, că apoi cine se va ispitì a invăluì peste cartea Domniei mele, bine să ştie că acela va afla mare certare de la Domnia mea».

V. A. URECHIĂ.

POESII

LA GURA SOBEI

Cum a nins de mult! Omĕtul e de trei palme 'n cămpie.
Vĕntul bate, spulberăndu-l in ferestre, cu urgie.
S'au şters drumurile toate, şi, sub cerul cenuşiu,
Nu zăreşti decăt zăpada şi cu spaţiul pustiu...

Pe un timp aşa de aspru, cănd afară ninge 'ntr'una,
Un jeţ larg, bĕtrăn şi moale e plăcut intotdeauna:
In el dormi, iţi iei cafeaoa sau ziarul iţi citeşti,
Sau, adeseaori, cu mintea asuprită, te găndeşti.

Te găndeşti, poate, ce verde era lunca astă vară;
Ce frumos şoptea prin arbori vĕntul călĕtor de seară;
Cum de raze şi de cănturi era aerul umplut,
Şi cum astăzi s'au dus toate şi cum totul este mut!

Sau te'ntorci puţin cu găndul spre trecut; treci in revistă
Şirul anilor din viaţă-ţi, cănd voioasă şi cănd tristă,
Acel strat adănc de zile ce cu 'ncet s'a adunat,
Şi sub care visuri, planuri sau dureri ai ingropat!

Aci, caţi să revezi anii de credinţă şi ardoare;
Lupta crăncenă şi munca ca să-ţi faci un loc la soare;

Incercările-ţi urmate de regrete timpurii;
Inceputu-ţi plin de piedici, cu puţine bucurii!

Aci, dacă ţi se dete la liman să eşi cu bine,
Vezi invidia şi ura năpustindu-se spre tine;
Ignoranţa arătându-ţi al ei craniu strimb şi 'ngust;
Şi momentele-ţi de doliu, de măhnire, de desgust!

Uneori, stai şi te judeci, şi găseşti faptele tale
Fără rost, căci, făcĕnd altfel, ar fi fost mult mai cu cale.
Ah! de-ar fi să re'ncepi viaţa, cum ai şti să te conduci!
Insă, vai! s'a dus prilejul şi nu poţi să-l mai apuci!

Alte ori, acest voiagiu cu vreun blănd tablou se'nchee:
Evoci cu emoţiune vreun iubit chip de femee
Ce-ţi surise altă dată şi al căreia profil
Străbătù, ca o lucire, visurile-ţi de copil.

Atunci timpul ţi se pare că cu mult mai iute trece;
Mersul lui nu mai purcede aşa grav şi aşa rece;
Şi, cu mintea ocupată de aceste visiuni,
Par'că simţi că el ţi-aduce nişte nuoi ilusiuni.

Şi, când ai făcut, in spirit, acest drum destul de mare,
Eşi cu capul totdeauna plin de-o sumbră cugetare,
Căci constaţi că totul pere şi că totul este van,
Şi, cu spaimă, vezi in tine tragicul problem uman!

SONET METAFISIC

Rătăcind prin labirintul formidabilului *Poate,*
O tu care, zi şi noapte, tot iţi caţi drumul mereu,
Ce speranţe ilusorii firul Arianei poate
Să promiţă, — om nemernic şi trufaş! — braţului tĕu?...

Intr'această tristă lume, am gustat şi eu din toate;
După loc şi'mprejurare, am făcut bine şi rĕu:
Când am voit să ştiu însă unde aceasta mĕ scoate,
Am vĕzut intunecimea plutind imprejurul meu!

Să lăsăm dar la o parte, ca o vană nălucire,
Prea pompoasele cuvinte de *Amor,* de *Nemurire;*
Să gonim din mintea noastră ideea de *Πᾶν* şi *Ὄν*!

Despre mine, necredinţei ii ofer azi o cunună,
Pe care inscriu celebra vorbă: *Γνῶθι σεαυτον,*
Tradusă de mine astfel: *Pe pămĕnt tot e minciună!*

CIRU OECONOMU.

LASCAR VIORESCU

O ICOANĂ A MOLDOVEI DIN 1851

DE

WILHELM DE KOTZEBUE

(trad. din limba germană de *A.*)

CAPITOLUL XV.

Cum procesul ia in Iaşi o altă faţă.

Primăvara sosise cu verdeaţa, florile şi păsĕrile sale. Puriceştii erau drăgălaşi cu podoaba lor primăvăratică; te simţeai bine in acel lŏcaş plăcut. Locuitorii curţilor boiereşti păreau insă de astă dată mai puţini bucuroşi decăt de obiceiu de renaşterea naturei. Plugurile lui Ienache işi trăgeau brazdele in pămĕntul cel negru fără a fi priveghiate de ochii stĕpănului, şi Catinca nu eşise ăncă niciodată din grădiniţa ei la cămp.

Fireşte că această casă fusese totdeauna tăcută inainte de venirea zilnică a lui Lascar; ştim căt de puţin se pricepea bĕtrănul Puricescu la convorbiri voioase. Dar stĕpănii casei fusese totuş cu inima uşoară; tăcerea li se părea foarte firească la amĕndoi, şi Ienache mai glumea pe ici pe colo apucănd cu dragoste pe Catinca de bărbie. Aceasta nu se mai intimplase acum de mult. In aparenţă totul era ca mai nainte; odăile erau ţinute curat ca totdeauna, Puica sta culcată in colţul divanului; bĕtrănul se plimba in lung ş'in larg

cu ciubucul și mĕtăniile in mănă, și totuș se simțea in aer că lucrurile nu erau ca mai nainte. Catinca se uita ciasuri intregi pe cămpul intins inaintea ferestrei sale cu o privire de adăncă durere; Ienache iși intorcea ochii asupra tinerei sale soții și se uita la dinsa tot așa de mult. In aceste ciasuri de melancolie, care se repetau zilnic era o vijelie in pieptul sĕu, dar el nu avea curajul de-a măngăia pe soția lui. Munca cămpului și vĕnătoarea erau uitate; Puricescu nici nu băgase seamă că trecuse vremea potărnichelor; Puica se ingrășase de trăndăvie.

Sgomotul unei trăsuri intrerupse intr'o sară liniștea obicĭnuită; o droșcă veche, cam plecată la o parte, inhămată cu doi cai foarte micì și alți doi foarte mari, se oprì dinaintea scărei și Vrenceanu se coborì dintr'insa. Acestui bogătaș nu-i lipseau trăsuri elegante; dar ele slujeau soției sale, pe când el se mulțumea cu oarecare fală de droșca cea hodorogită.

Spătarul Costache se coborì cam anevoe din trăsură cu toate blănile pe care nu le lăsa nici vara acasă. Puricescu ii eșise inainte la scară și-i intinse măna in tăcere in vreme ce mosafirul impinse cam a lene pe ceafă căciula de blană ce acoperea fesul cel roș și pe care nu avea obiceiu să o scoată decăt in mijlocul salonului.

«De sigur că nu mĕ așteptai, cucoane Ienache? zise el, după ce-i poftì zioa bună. «De zece ani n'am fost la dumneata la Puricești. Când omul are treabă nu poate venì des pe la prieteni. Sluga dumitale, cucoană Catinco», urmâ el, oprindu-se dinaintea stĕpănei casei; «cum merge sănătatea?»

Catinca il primì in felul ei simplu obicĭnuit. Vrenceanu se așezâ pe divan cu piciorul sub dinsul; se aduse dulceață și cafea turcească, in vreme ce Vrenceanu făcù intrebările cele obicĭnuite la țară, la care Puricescu respunse foarte pe scurt și soția lui nu prea pe larg.

Ești bolnav, cucoane Ienache, intrebâ Vrenceanu după ce feciorul ii aprinse ciubucul. «După față s'ar crede că ai zăcut o lună de lungoare».

Catinca ridicâ ochii cu mirare, «n'am nimic», respunse bĕtrănul.

«Imi pare bine, fiindcă venisem să te indemn la o călĕtorie la Iaşi. Nu o să scăpăm uşor de Lascar al nostru, pe care-l voiu mai numì Viorescu deocamdată. Dacă perde procesul sau nu, noi să ne dăm socotelile epitropiei ca oameni cinstiţi acum când e virstnic. Dar iţi poţi inchipuì frate, că i-a dat omului in gănd să-mi ceară pe fiica mea Roxandra! Chiar daca ar fi recunoscut ca fiu legitim, lucru pe care-l nădejduesc, totuş nu vreau să ştiu de el; o aşa moară de vĕnt işi va aduce de sigur familia la sărăcie».

Vrenceanu vorbea despicat şi făcĕnd mici pause fiindcă nu vroia să lase să i se stingă ciubucul. Catinca se intoarse cu faţa spre fereastră spre a ascunde roşaţa obrajilor sĕi; o furtună isbucnì in peptul ei auzind de neisbutirea planului de căsătorie. Un moment simţea par'că ar trebuì să strige de bucurie, par'că i se dăduse prietenul inapoi prin această neaşteptată schimbare a lucrurilor. Dar acest gănd trecù răpede ca fulgerul pe orizontul indepărtat al fericirii sale, căruia ii intorsese spatele in sufletul sĕu; caracterul lui Lascar nu devenea mai vrednic de incredere decăt inainte, şi prăpastia intre ea şi el remănea tot atăt de adăncă şi de neagră ca pănă atunci. I se umplurĕ ochii de lacrimi fără voe şi ea eşì din odae.

Numai Puricescu, care urmărea cu o nelinişte instinctivă fiecare mişcare a soţiei sale luase seamă la emoţiunea ei; Vrenceanu habar n'avea de nimic, el fuma mereu şi urma cu vorba.

«Da, cucoane Ienache trebue să mergi la Iaşi, eşti epitrop ca şi mine şi nu poţi lipsì. Vezi, când a administrat cineva zece sau unsprezece ani o avere, trebue să bagi al dracului de seamă, ca să nu-ţi alunece nimic pintre degete. Şi dumneata personal vei avea pănă'n sfirşit şi mai mare respundere de vreme ce ai dat garanţie pentru arendaş».

Sĕrmanul Puricescu ingălbenì, «Dumneata m'ai indemnat să mĕ pun garant, cucoane Costache, mi-ai spus că vor eşì de sigur toate bine».

Vrenceanu zimbì. «Da vezi, asta nu face parale, că am fost atunci de cutare sau cutare părere; garanţia dumitale stă negru pe alb la tribunal, pe dumneata te vor apuca. Ia-ţi de normă frate, să nu garantezi pentru nimeni in lume, chiar când n'ar fi vorba decât de un galben».

Ienache era revoltat in sufletul sĕu incontra felului de-a se purta al lui Vrenceanu, dar nu putea găsì vorbele pentru a-i dovedì trădarea, şi intrebâ: «Ce poate să fi stricat arendaşul? Arenda a plătit-o regulat. Şi n'are avere personală pentru a eşì ca om cinstit de pe moşie?»

«M'am informat eu pe sub mână», respunse Vrenceanu; «mişelul a vĕndut de mult şi vite şi bucate, şi unde-i sunt banii nu ştie nimeni. Vei avea aşa dar mare greutate cu garanţia ta. Dacă se discopĕr stricăciunile făcute de arendaş in pădure, apoi te poţi pregătì să plăteşti 7—8000 de galbeni in locul lui, cucoane Ienache».

Sĕrmanul bĕtrân sta ca trăsnit; multe se intimplaserĕ in decursul ultimelor luni care turburase destul dulcele sĕu obiceiu de odihnă; prevederea de-a trebuì să se lupte restul vieţei sale cu datorii şi sacrificii, il scoaserĕ de tot din fire. Ajunse intr'o escitaţie febrilă in comparare cu felul sĕu obicĭnuit; obrajii i se roşirĕ tare şi vorbea mult. Era o priveliște grea de a-l vedea faţă cu protivnicul sĕu care trăgea cu sânge rece un ciubuc după altul. Inspăimântat căuta să se apere şi să dovedească că Vrenceanu il indemnase să pue garanţie şi că prin urmare trebuea să ia asupra lui jumĕtate din respundere; spătarul Costache nu ştia decât ceeace era scris negru pe alb la tribunal; interesul sĕu era să stringă in chingi cât mai tare pe coepitropul sĕu, şi să-i incurce minţile aşa, incât să-l pue in neputinţă de-a mai judeca, şi apoi să-l intrebuinţeze la Iaşi ca unealtă şi victimă.

Vorba celor doi epitropi ţinù până noaptea târziu. Catinca nu se mai vĕzuse, şi Ienache intovărăşì insfirşit pe musafirul sĕu până in odaia pe care o ocupase Lascar aşa de des. Desbrăcându-se spre a se culca, Vrenceanu ii zugrăvì earăş cu culorile cele mai vii grozava respundere a lui, şi Puricescu se'ndepărtâ după ce-şi ziserĕ noapte bună.

Insă bietul nostru bĕtrăn nu se culcà; o neliniște dureroasă ii trecea prin tot trupul. Spre a nu deștepta cu pașii sĕi pe Catinca pe care o credea adormită, el eşì in pridvor. Noaptea era rece şi intunecoasă; numai căteva linii confuse se vedeau din tot peisajul; intr'o parte ardea un foc unde plugarii iși păzeau vitele. In loc de a-l ușura, aerul de afară il intristà şi mai tare. «Daca sunt silit să vĕnd Puriceștii ce se face Catinca după moartea mea?» Această tristă intrebare se mai adăogì pe lăngă toate cele dureroase intimplate in acea seară; el resuflà din greu; măna ce ţinea metaniile se ridicà pănă la ochi și căzù udă in posiţia ei de mai nainte — el ștersese o lacrimă ferbinte de pe gene.

Trăsura lui Vrenceanu plină de merinde prin grija Catincăi pornì a doua zi de dimineaţă la Iaşi Puricescu se afla in adevĕr și el intr'insa. Nu se vorbì mult pe drum, nici unul din doi nu avea poftă de vorbă. Ştim in ce stare era inima lui Ienache; dar nu numai disposiţia sufletească il doborea, intimplările ultimelor sĕptĕmăni il atinseserĕ și fisicește, şi el nu mai era omul plin de putere pe care-l cunoscuserĕm in toamnă. Lui Vrenceanu asemenea nu-i lipseau motive pentru a fi rĕu dispus. Creţu ca slugă plecată pornise insuş la Bursuceni, după ce preşedintele ii descoperise intenţiile lui Lascar, şi el avusese nedibăcia de-a istorisì lucrul in mijlocul familiei, in loc de-a le șoptì lui Vrenceanu la ureche, ceeace pricinuise o scenă foarte dramatică și dăduse loc la o anatemă din partea soacrei ca premergĕtoare a blăstemului bisericesc. Ea il amenință, şi cucoana Prohiriţa ii dădù aprobarea, că-l vor lăsa singur daca se dă urmare cărţii de blăstem. Vrenceanu avea o conştiinţă foarte puternică, el avea nădejde să se lupte cu succes incontra tribunalelor, insă cu biserica nu-i plăcea nici lui să se puie la luptă, și energia subită alui Lascar la care nu se aşteptase, ii era foarte neplăcută.

Tăcuţi şi serioşi cum eşiserĕ din Puriceşti, intrară amĕndoi pe bariera orașului.

In aceeaşi vreme Lascar ajunsese la Iaşi și trăsese la Dimitrie Albu, intr'o disposiţie sufletească pe care și-o poate lesne inchipuì cineva. Perspectiva de-a avea a face cu jude-

cători şi cu advocaţi il apăsa greu pe pept, şi intrebările ce-i veneau mereu in gănd: Cum mĕ vor privì in societate? Oare cred oamenii basmul cu familia cerşetorilor din cărciuma de la Puriceşti? cu respunsul lor indoios ii dădeau mai mare neliniştе.

Sosirea lui Albu il uşurâ; fără voie el se simţea sigur in apropierea acestui om, mai ales acum când reinoitul interes al prietenului pentru dinsul il făcea fericit ca pe un şcolar care a tradus pentru prima oară fără greşeală pe Cornelius Nepos. Numai primul moment al revederii fusese greu. Dimitrie ii venì intru ajutor spre a trece peste dinsul. «Recunosc», zise el lui Lascar, «că nu aş mai fi avut puterea de a-ţi da o mănă de ajutor, daca nu ai fi eşit din apatia dumitale». Acum cănd ne inţelegem earăş o spun sincer: numai pe acel bărbat il pot numì prieten care lucrează puternic la inălţarea patriei noastre. Această ţară va păşì spre un viitor, cănd fiii ei vor căuta să fie vrednici de minunatul petec de pămĕnt pe care s'au născut. Crezusem că descoper o asemenea unealtă in dumneata; m'am inşălat pănă in momentul in care ţi se redeşteaptă energic, dar acum nădejduesc earăş!»

«Şi nu te vei inşăla pentru a doua oară!» strigâ Lascar cu obrajii roşii şi ochii umezi. «La lucru!»

Şi in adevĕr, primele incercări pe cămpul de luptă in care intrase, arătau că o mare schimbare se făcuse intr'insul. Poate nu fără mişcare sufletească dar totuş inlăuntru liniştit şi cu fruntea sus el intrâ in seara aceea intr'un salon, unde era sigur se găsească mai multe persoane din societatea inaltă. El voia să simţă ce gănd aveau despre dinsul persoanele din lumea lui, şi increderea in sine crescù după această incercare.

Primirea ce i se făcù era mai prietenoasă decăt ar fi fost poate fără emoţiunea produsă prin istoria procesului sĕu. Lascar, deşi fusese foarte puţin in societatea ieşană, totuş plăcuse mult prin felul sĕu, dar nu făcuse destul spre a se putea bizuì pe o călduroasă primire din partea tutulor. Acum in posiţia critică in care se afla, personalitatea lui apărea sub

o nouă lumină. Din toate părţile el fù primit cu simpatie. Fiecare găsea o vorbă pentru nimicirea intrigilor lui Vrenceanu — chiar şi bĕtrănii cari incăruntiserĕ in afaceri, lucru de mare importanţă in ochii lui. El fù silit să istorisească cum se petrecuserĕ lucrurile, şi toţi ii preziceau o deplină isbăndă.

Lucrul era interesant in sine; dar ceeace infuria şi mai tare pe acei din micul cerc social al lui Lascar, era faptul că un ciocoiu căuta să pearză pe un fecior de boer. Un Viorescu sta aşa de sus asupra unui Vrenceanu incăt, fără a mai vorbì de basmul ţiganilor, ei erau toţi infuriaţi de indrăsneala unei asemenea incercări, care ar fi fost cu neputinţă pe vremea veche, şi ca inovaţie primejdioasă cerea o energică apărare din partea aristocraţiei.

Şiretul de Vrenceauu, nu eşì din casă cele dintăi zile, făcĕndu-se cam bolnav. Procesul pe care-l intentase făcuse atăta svon, incăt el voia să ştie esact, inainte de-a se arăta lumii, ce găndeau oamenii asupra acestui lucru spre a-şi potrivì vorbele şi faţa după trebuinţă. El pricepù indată că afară de căţiva prieteni de soiul lui, toţi găseau că nici nu fusese condusă cu dibăcie toată povestea; deaceea lucrâ căt se poate de mult cu uşile incuiate şi cu oameni foarte indoioşi, la urmarea procesului, in public insă avea aerul a zice că-i era grea sarcina care o luase asupra sa de-a apăra drepturile soţiei lui Dolban. «Eu sunt convins de veracitatea ziselor ţiganilor», spunea el fiecăruia, «şi totuş imi pare rĕu că m'am insărcinat cu conducerea acestei afaceri. Dolban e destul de bogat, ce trebuinţă are el să despoae pe acest tĕnĕr de averea sa, din care tot nu a mai remas lucru mare. Daca s'ar ivì vre-o intimplare in favoarea lui Viorescu aş fi fericit, să scap de toate acestea».

Mai erau vre-o douĕ sĕptĕmăni pănă la sosirea termenului pus de Curtea de Apel pentru cercetarea procesului. Lascar, ajutat de Albu şi de un advocat bun, era neobosit in stăruinţele sale pe lăngă persoanele influente care trebueau căştigate. Dar şi Vrenceanu era silitor, şi nu era lucru rar ca să se intilnească ambele părţi in aceeaşi odae de aştep-

tare; spătarul oferea atunci cu cea mai mare linişte tabac lui Dimitrie Albu şi vorbea despre vreme, Lascar se roşea, se ingălbenea şi ar fi dorit să-i şteargă o palmă.

Dar increderea lui Vrenceanu incepù să se clatine incetul cu incetul. Spre marea sa mirare nu prea găsise o ureche ascultătoare pe lăngă judecători pentru argumentele sale, şi trimisese o slugă după Dolban, care nu voise ăncă să apară, spre a-l chema indată la Iaşi. El işi scotea focul pe bietul Puricescu, care nu eşise ăncă din casă şi şedea cu ciasurile in tăcere la fereastră. «Nu eşti bun de nimic cucoane Ienache», ii zicea mereu; «trebue să le fac toate singur, şi poate iţi inchipueşti că iscălitura dumitale pe protocol n'are nicio insemnătate. Ce are să se zică daca perd procesul? Comisul Ienache Puricescu a iscălit ca martur pentru veracitatea celor spuse de ţigani, şi cu toate acestea lucrul tot este neadevĕrat! Comisul Ienache a indus aşa dar in eroare pe spătarul Costache Vrenceanu cu planul sĕu dibaciu urgit! Eată ce se va zice!»

In asemenea momente bietul bĕtrăn se scula şi se plimba cu pas nesigur prin odae, fără a respunde; el, omul cel plin de putere ajunsese un moşneag in aceste căteva zile. Costache gazda lui, cu caracterul sĕu crud, il inspăimănta intr'atăt, incăt resufla cu greu cănd ii auzea paşii apropiindu-se: el nu putea dormì noaptea; ii ţiueau urechile par'că ar fi auzit glasul turbat al furtunei prin copacii din grădina de la Puriceşti. «Catinco, ce faci draga mea Catincă!» şoptì el suspinănd.

Numai o singură dată el incercă să se revolteze.

«Daca nu-ţi sunt de nici un folos, lasă-mĕ să mĕ intorc acasă, cucoane Costache!» zise el.

«Uiţi socotelile epitropiei», i se respunse, şi el fù silit să remăe.

Am spus undeva in aceste pagine că in Moldova nu există ăncă o opinie publică bine hotărită, şi nu cred să mĕ fi inşălat, intrucăt e vorba de posiţia socială pe care o merită sau nu o merită cineva. Moldoveanul rar işi dă osteneala să cunoască un caracter, care nu se află tocmai in cercul prie-

tenilor sĕi; ii este mult mai uşor să iea pe om cum este in trecătoarele atingeri sociale cu dinsul, fără a-şi bate capul de ceeace se ascunde sub forma exterioară. Şi dacă din intimplare ar descoperì că acela pe care-l tractează cu prietenie in societate este capabil de o faptă necinstită tot nu-şi va schimba purtarea faţă cu dinsul; pe deoparte e prea blajin pentru aşa ceva, şi pe de alta o asemenea schimbare ar putea face să se nască complicaţii prea intinse de care scapă mai bine prin amabilitate.

In procese interesate nu e lucru neobicĭnuit ca să se stabilească o opinie publică. Procesele fac parte integrantă din viaţa moldoveanului; mai fiecare are căte unul, daca e cu noroc chiar mai multe, şi cunoaşterea legilor ţării este prin urmare un lucru foarte respăndit. Aşa dar despre procese se vorbeşte mai mult decăt despre alte lucruri, şi se formează uşor in public partizi *pro* sau *contra*.

Aceasta era să o afle şi Vrenceanu din proprie experienţă. Trupa italiană in representaţia sa de adio juca «Linda de Chamounix». Spătarul care de altminteri nu găsea mare plăcere la asemenea petreceri, credea de datoria sa in imprejurările de faţă să arăte in public convingerea sa in dreptatea causei susţinută de dinsul. Deaceea se duse la teatru şi privea cu ironie in jurul sĕu cănd publicul aplauda şi se bucura de lucruri pe care el nu le pricepea de loc. In intr'acte se suea la bufet pentru a-şi aprinde ciubucul. Ambele odăi cam mici şi rĕu luminate, unde venea publicul din teatru spre a se recorì, erau pline de lume; toţi fumau in pripă spre a nu perde inceputul actului viitor dintr'o operă aşa de apreţiată, şi flacăra luminărilor ardea inăbuşită in fumul cel gros de tutun. Unul din cei de faţă zărì pe Vrenceanu şi zise: «Eată căpitenia ţiganilor!» Cuvĕntul fù repetat şi găsit foarte potrivit, mai mulţi tineri se apropiarĕ şi incepurĕ să ridă intr'un chip puţin măgulitor pentru obiectul ilarităţii lor. Vrenceanu inţelese bine că de dinsul işi băteau joc, dar se hotărì să nu-şi arate necazul. Insă imprejurările procesului Viorescu erau discutate cu glas din ce in ce mai tare in imprejurimea lui, pănă ce un tĕnĕr se oprì in faţa sa, şi după

ce-și scoase pălăria, intrebâ politicos: «Nu ne-ai putea tălmăcì cucoane Costache cum stă chestia cu scrisoarea cea schimbată? Vrenceanu nu se mai putù stăpânì; el aruncâ o privire furioasă asupra tĕnĕrului, se sculâ și pornì spre ușă fără a zice un cuvĕnt. Toți cei ce erau față incepurĕ să ridă cu hohot și strigătele de: «Căpitenia țiganilor! Costache bulubașa țiganilor!» il urmărirĕ până pe scară.

Vrenceanu se aruncâ borborosind și gesticulănd in trăsura sa, care-l aștepta la eșirea teatrului, și plecâ a casă.

Aci il așteptau douĕ surprinderi de diferite soiuri: El găsì o invitație de-a se presenta adoua zi de dimineață la Vodă, și Puricescu gemea in brațele unui doctor — o apoplexie ii paralizase partea dreaptă a trupului.

Vrenceanu nu remase nesimțitor pentru starea nenorocitului sĕu musafir, deși tot ce simțea și spunea semena a ciudă. El fierbea și clocotea. Ancă atunci când venì la Iași și aflâ despre cartea sa de blestem, nu se simțì indemănă, dar apoi cele ce aflase acolo nu-l liniștirĕ de loc. Că se mai și imbolnăvise așa de greu coepitropul sĕu, ii făcea efectul ca și cum l'ar fi prigonit de pe acum mănia lui Dumnezeu pentru lucrarea lui neomenoasă in tot ce privea pe Lascar.

Trupește nu părea să sufere mult Puricescu, dar spaima ce-l cuprinsese și care se manifesta in căteva cuvinte abia ințelese și-i umfla peptul resuflănd din greu, trebuea să umple de compătimire chiar și un suflet nemilos. Spătarul Costache, atins mai mult decăt și-o mărturisea lui insuș prin intimplarea de la teatru, veghea mare parte din noapte la patul lui Ienache, și ghicì cu mare greutate dorința acestuia de-a inștiința pe Catinca despre cele intimplate, și trimise la mezul nopții un om călare la Puricești. Abia inspre zioă se culcâ.

«Ce-o fi vroind Vodă de la mine?» mormăia Vrenceanu, suindu-se in trăsură adoua zi de dimineață, spre a merge la Curte.

Palatul princiar din Iași se inalță pe o piață in semicerc formată de căsărmi ce nu au aer măreț de loc, deosebit

că nu te mai poţi apropia de el pe jos indată ce a inoptat, daca nu vrei ca in faţa şefului suprem al ţării să te mănănce cănii cei numeroşi, care se hrănesc aici din remăşiţele măncării soldaţilor. S'a intimplat adesea ca un aghiotant să tragă sabia pentru a se lupta cu aceste lighioane setoase de sănge. Palatul insuş, care are destule incăperi pentru mai multe ministerii, corespunde destinaţiei sale; odăile sunt mari şi mobilate cu destul lux, şi dacă intri in saloanele elegante cu prilejul unei serbări, trebue să mărturiseşti că posiţia lui Vodă este representată cu destulă pompă patriotică spre a-şi ţine demnitatea, deşi nu este sprijinită de interese dinastice. Boerii moldoveni au foarte multă logică, apropiindu-se de alesul lor cu cele mai mari semne de supunere şi dăndu-şi cel puţin aerul de-a avea un respect copilăresc pentru dinsul; ceeace crede fiecare in sufletul sĕu e cu totul indiferent in imprejurările deacolo. Uniforme strălucitoare de militari şi civili sunt in jurul tronului la serbări, şi aghiotanţii domneşti cari ţin locul de şambelani te primesc cu amabilitatea de care am vorbit adeseori in aceste pagine, astfel incăt un ton formalist şi ţeapăn e lucru cu neputinţă. Curios e numai numĕrul cel mare de coloneli cari se vede şi care nu corespunde de loc cu puterea armată a principatului. A deveni căt se poate de răpede colonel, eată ambiţia tinerilor de familie, cari intră in miliţie, şi sunt casuri cănd vremea in care s'a ajuns scopul se poate numĕra numai cu lunile.

Vrenceanu trecù incet dinaintea sentinelei, se urcâ pe scară şi deschise uşa odăei alături cu salonul de priimire al lui Vodă. Un aghiotant şi un ofiţer de serviciu il intimpinarĕ şi-l poftirĕ să şeadă pe unul din divanurile cele moi. Vrenceanu se aşteptase să fie singur in sală avĕnd audienţă aşa de dimineaţă; cu atăt fù mai mirat cănd apărăndu-şi ochii de lumină cu măna, zări pe Dolban răzimat a lene lăngă fereastră şi ţinĕnd o gazetă in mănă.

«Bre! Cucoane Alecule! De unde ai eşit?» strigâ el, inaintănd spre Dolban, care dete din cap fără a se scula.

«Dumneata m'ai chemat, cucoane Costache».

«Negreşit, aceasta am făcut'o, insă nu spre a vĕ intilnì

aci in antecamera lui Vodă. Avem multe de vorbit impreună. Când aţi sosit?»

Fără a respunde la intrebare, vornicul Dolban se sculâ şi cam iritat părea tocmai dispus să inceapă o convorbire mai lungă, când se auzì sunetul argintiu al unui clopoţel din odaia de alături şi aghiotantul sărì, spre a respunde chemării. Peste puţine secunde furĕ chemaţi impreună, Dolban şi Vrenceanu, pentru a se infăţişa in cabinetul lui Vodă.

Audienţa părea că nu se mai sfirşeşte. In antecamerĕ se adunase in vremea aceea tot felul de jăluitori bărbaţi şi femei care suspinau cu nerăbdare şi se plimbau in lung ş'in larg prin odae, ori şedeau nemişcaţi cu jalba in mână şi cu ochii ţintiţi spre tavan. In Moldova se duc oamenii bucuros deadreptul la Vodă, dacă treaba merge incet pe la instanţele inferioare sau chiar pe la ministere; atunci vine câte-o poruncă de sus in mijlocul afacerilor curente şi incurcă mersul regulat al fiecărei instanţe prin care trebue să treacă orice judecată.

Aga, in uniformă de colonel, intrâ cu raportul sĕu in mână să mai mărească numĕrul celor ce aşteptau, apoi mai venì şi un ministru cu un vraf de hârtii. Privirile celor de faţă se făcurĕ şi mai melancolice; ei ştiau că aceşti domni le vor trece inainte, şi teama de-a aştepta foarte mult şi poate de geaba posomorise toate aceste feţe.

Insfirşit se deschise uşa. Vrenceanu eşì cu pas mândru şi cu faţa aprinsă din odaia lui Vodă şi trecù prin sala de aşteptare fără a se uita in jurul sĕu; Dolban il urmâ, salutând in dreapta şi in stinga, şi amĕndoi se vĕzurĕ in curĕnd trecĕnd in trăsură peste piaţa palatului, in oraş.

Trebue să se fi petrecut lucruri neobicĭnuite de tot in această audienţă, căci peste două zile procesul lui Viorescu luâ o cale cu totul neaşteptată. Advocatul căruia Vrenceanu ii incredinţase afacerea, presentâ inaintea Curţii de apel o hârtie prin care declarâ că soţia lui Dolban retrăgea pretenţiile sale asupra stării lui Viorescu, de vreme ce după cercetări amĕnunţite eşise la lumină, că istorisirea ţiganilor nu era decât o poveste pe care o născocisere aceştia pentru a-şi resbuna

asupra coboritorului familiei de relele tratamente suferite odinioară din partea reposatului mare logofĕt.

Această ştire produse mare sensaţie in public. Dar şi causa probabilă a unei asemenea schimbări de lucruri fù in curĕnd cunoscută, şi toţi binecuvĕntarĕ influenţa intrebuinţată de Vodă pentru inlăturarea scandalului. Unui observator străin o asemenea simplificare a unui proces trebue să-i facă efectul unui scene de familie, şi in adevĕr că are acest caracter, lucru care ar trebuì să fie foarte liniştitor. In Moldova cea mică Vodă cunoaşte personal mai pe fiecine şi este astfel in stare să se amestece in afaceri cari in Statele cele mari nu se pot hotărì decât de justiţie.

Intr'un cuvĕnt procesul se sfirşise; de inlocuirea biletului adevĕrat prin cel fals nici nu se mai vorbì şi justiţia nu avea ce mai căuta in treaba aceasta! Toate aceste nu miraserĕ pe nimeni căci erau in năravurile ţării. Istoria se scurse in nimic ca multe lucruri ce ar putea da naştere la procese criminale, care se conduc la inceput cu energie şi indignare şi pe urmă nu se mai pomeneşte de ele decât sub formă de anecdotă când bei intre prieteni un pahar de vin.

Dolban se purtâ cum trebue să te aştepţi de la un om cumpănit şi şiret. El se duse rizĕnd pe la cunoscuţi şi istorisì cum insuş spulberase tot procesul, merse la Lascar, se arătâ cu el pe unde putea, şi aruncâ toată vina de căte ori se ivea prilejul, asupra lui Vrenceanu, ceeace nu era decât adevĕrul. Tot deodată dădea zor mai mult decăt oricănd să incheie socotelile epitropiei cu Lascar, cu atăt mai mult cu căt toţi trei epitropii se aflau la Iaşi; ei hotărise să se intilnească pentru o prealabilă convorbire la Vrenceanu acasă.

Starea lui Puricescu se imbunătăţise, dar el tot nu putea eşì din odae. Dinaintea patului insănătoşatului se făcurĕ aşa dar pregătirile pentru primire, şi Vrenceanu lucra cu oarecare solemnitate la aceste pregătiri. Cunoscuta masă de cărţi, care era in camera lui de lucru vecînic acoperită cu

hărtii, fu adusă şi se aşezarĕ pe dinsa vrafuri de acte şi foi isolate acoperite cu cifre; pe altă masă era o cutie cu tutun, hărtie de ţigară, dulceaţă şi apă, pentru a inlătura intrarea şi eşirea feciorului; patru luminări de ceară erau aprinse. Catinca ocupa o odăiţă lăngă acea a bolnavului, ea se retrase şi urmâ o lungă aşteptare.

Insfirşit o trăsură trase la scară. «Acum pregăteşte-te, cucoane Ienache!» strigâ Vrenceanu şi le eşì musafirilor inainte. Puricescu tresărì la aceste cuvinte, care-i isbirĕ auzul pe neaşteptate, după ce stătuse multă vreme pe gănduri; săngele i se suì cu răpejune in cap, el fù cuprins de spaimă par'că era să i se intimple ceva extraordinar, işi puse toată silinţa ca să se scoale in sus, dar căzù fără de putere indărăt pe perine.

Dolban şi Lascar intrarĕ in odae zicĕnd seara bună bolnavului, cel dintăi făcù glume asupra stării neputincioase in care se afla Ienache; Lascar cu grozave bătăi de inimă ştia că trebuea să se afle Catinca in apropiere. Vrenceanu se aşezase de indată picior peste picior cu seriositate şi demnitate la masa de cărţi şi apucase o hărtie in mănă; vroia să dea intilnirii un aer cu totul oficial, căci felul in care il trata Lascar făcuse orice relaţie socială cu neputinţă intre dinşii. Tĕnĕrul insă nici nu şi mai aducea aminte că-l insultase. Atătea lucruri deosebite se intimplase deatunci!

Dolban vĕzù, că nici era de găndit la o convorbire introductivă prietenească, şi de aceea incepù a se ocupa de afacerea pentru care se intilniserĕ. «Te-am rugat să iei parte la această convorbire, tĕnĕrul meu prieten, spre a ne inţelege dacă vrei să supui socotelile noastre tribunalelor sau unui consiliu de familie. Familie in adevĕratul inţeles al cuvĕntului nu ai; cu puţinele rude indepărtate ale părintelui dumitale n'ai stat niciodată in relaţii mai strinse; dar ai putea alege căţi-va bărbaţi de onoare, care ar primì cu plăcere această sarcină, şi astfel am scăpa de-o mulţime de formalităţi migăloase şi am sfirşì lucrul intr'un chip mai prietenesc.

Dolban işi făcuse bine socoteala, cuvintele «formalităţi migăloase» erau cu deosebire bine alese spre a face pe Las-

car să ia hotărirea dorită. «Sunt gata să vĕ ascult, domnilor!» respunse el.

«Imi pare bine», urmâ Dolban, «cu atăt mai mult, cu căt are să se ivească dificultăţi intr'o privire in care, mărturisesc, că am fost negligenţi. Arendaşul a plecat şi a lăsat acaretele din Valea-Verde şi tot inventarul in genere in proastă stare».

Un suspin adănc al lui Puricescu, intrerupse pe clipită numai pe Dolban.

«Fără indoială că am făcut demersuri», urmâ el, pentru a trage pe armean la respundere; deocamdată insă garantăm căte trei, şi in deosebi cuconu Ienache, cu starea noastră pentru paguba adusă.

Lascar sărì in sus. «Nici un cuvĕnt mai mult!» strigâ el, roşindu-se de adăncă mişcare sufletească. «Dacă găsiţi, mijloace de-a silì pe arendaş să mĕ despăgubească, atunci faceţi-vĕ datoria. Vechiul meu prieten insă, prietenul reposatului tată-meu, nu trebue să sufere de aceasta. Acum sunt vristnic, şi declar solemn, că mai bine aş remănè cerşetor decăt să primesc un galben măcar din starea lui ca despăgubire. «Linişteşte-te cucoane Ienache», adàogâ el, intorcĕndu-şi ochii spre bolnav.

Dar remase inmărmurit şi privirile celorlalţi se indreptarĕ fără voe după ale lui. Puricescu era nemişcat, cu ochii ţintiţi şi cu gura căscată, un al doilea atac de apoplexie ii curmase zilele.

Invălmăşeala in casa lui Vrenceanu ţinù pănă tărziu noaptea; slugile urcau şi coborau scările, trei doctori sosirĕ, chemaţi in grabă unul după altul. Toate ostenelile furĕ zadarnice — Puricescu murise.

Cătă vreme odaea mortului fusese plină cu doftori, prieteni şi slugi, Lascar putù să stea in apropierea Catincăi mai nebăgat in seamă; dar când se golì şi se făcù incetul cu incetul tăcere in odaea in care mai sta masa de cărţi acoperită cu hărtii şi mai ardeau cele patru luminări, şi remăsese numai Catinca ingenunchiată şi plăngĕnd lăngă patul mortului, el nu indrăsnì să mai remăe acolo şi eşì răpede.

(Sfirşitul in numĕrul viitor).

FOST-AU DACII DE ORIGINE CELTICĂ?

Cestiunea despre originea etnică a dacilor nu s'a deslegat ăncă definitiv, precum nu s'a lămurit ăncă nici intrebarea, dacă la formaţiunea naţionalităţii poporului român a contribuit şi alte elemente pe lăngă elementul român.

Cu privire la cestiunea cea dintăi unii scriitori atribuesc dacilor cănd o origine germană, cănd o origine slavonă, cănd o origine tracică; alţi etnografi ii declară ori de celţi, ori de traco-celţi sau semi-celţi(1).

Tot aşa s'au emis păreri diferite, cari se contrazic unele pe altele, şi in privinţa elementelor constitutive ale naţionalităţii romăne. Pe cănd şcoala puriştilor transilvăneni nu admite cu nici un preţ să fi contribuit la alcătuirea poporului român alt element etnic decăt numai romani puri(2); alţi scriitori, privind faptele istorice cu un spirit mai critic, convin a susţine, că neamul romănesc s'a format ori din amestecul dacilor cu coloniştii romani ai Impĕratului Traian prin asimi-

1) Vezi *Gr G. Tocilescu*, «*Dacia inainte de romani*», Bucureşti 1880, pag. 512 sq. — *I. van den Gheyn*, «*Les populations danubiennes, études d'ethnographie comparée*», Bruxelles 1886, pag. 135 sq. — *A. D. Xenopol*, «*Istoria romănilor din Dacia Traiană*», vol. I, Iaşi 1888, pag. 65 sq.

2) Vezi *P. Maior*, «*Istoria pentru inceputul romănilor in Dacia*», Buda 1834, pag. 10 sq. — *G. Şincai*, «*Chronica romănilor*», Iaşi 1853, pag. 7. — *N. Densuşianu*, «*Note critice acupra scrierii d-lui A. D. Xenopol, Teoria lui Rösler*», Bucureşti 1885, pag. 2 sq. — *P. Broşteanu*, «*Geschichte der Romänen in trajanisehen Dacien, in Romänische Revue*», V. Jahrgang. I. Heft. Wien 1889, pag. 53 sq.

laţiunea elementului dacic celui roman(1), ori numai din dacii romanizaţi, remaşi in Dacia după tragerea coloniilor romane de cătră Impĕratul Aurelian(2).

Din aceste diferite teorii privitoare la originea dacilor şi a romănilor ar resulta pentru constituirea poporului romăn o varietate de elemente etnice, cari ar străluci in toate colorile posibile şi imposibile ale etnografiei europene.

Astfel, dacă am admite numai ipotesa celtismului dacilor şi am lăsa la o parte poveţele etnologice ale şcoalei ardelene, am ajunge vrĕnd-nevrĕnd a compune naţiunea romănă ori din romani şi celţi, ori din romani şi traco-celţi sau semicelţi, ori numai din celţi, ori numai din traco-celţi sau semicelţi, incăt in toate aceste combinaţiuni elementul celtic ar fi mai mult sau mai puţin un element constitutiv neapărat al poporului romăn.

In articulul de faţă, in care nu ne interesează decăt numai ipotesa celtismului, ne vom incerca a adauge la probele pentru deslegarea negativă a acestei ipotese un argument fonologic foarte important din istoria limbei romăne, care ne arată intr'un mod evident, că conclusiunile filologice de pănacuma pentru originea celtică a dacilor şi prin daci a romănilor trebue să fie ăncă controlate serios.

Acest argument resultă cu necesitate dintr'un raport fonetic, ce există intre limba romănă şi acele dintre limbile romanice, cari s'au desvoltat pe pămĕntul vechiu celtic un raport, care stă in contrazicere directă cu orice influenţă celtică asupra poporului romăn.

Şi acest raport ne este deja in parte cunoscut de mai mulţi ani.

In toamna anului 1882 am publicat in «Revista pentru istorie, archeologie şi filologie» a d-lui Gr. G. Tocilescu un articol intitulat «despre pronunţarea lui **s** in limba latină»,

1) Vezi *A. D. Xenopol*, «*Teoria lui Rösler*», *studii asupra stăruinţei romănilor in Dacia Traiană*», Iaşi 1884, pag. 30 sq.

2) Vezi *Jul. Jung*, *Die Anfänge der Romänen*, *in Zeitschrift für österr. Gymnas.*», Wien 1876.

in care am constatat, că argumentaţiunile filologice ale renumitului filolog german W. Corssen, cumcă **s** «intre două vocale şi după *n*» a avut in limba latină o pronunţare «moale» (asemene lui *z* din cuvintele române *razim*, *pază* ş. a.), sunt cu desăvĕrşire greşite.

Intre erorile, cari s'au strecurat in demonstraţiunile acestui mare filolog pentru stabilirea pronunţării arătate a lui *s*, am relevat şi acea greşală gravă, comisă prin faptul, că spre a determina din limbile romanice, fiicele limbii latine, valoarea fonetică a acestei consonante in limba mumă, s'a servit in comparaţiunile respective numai de limba italiană şi cea franceză, trecĕnd cu vederea celelalte limbi romanice; insă când s'a incercat să tragă conclusiuni din această comparaţiune parţială, a cuprins in mod general toate limbile romanice, susţinĕnd, că «**s** s'a pronunţat *moale* in mijlocul cuvintelor, *intre două vocale*, după cum se pronunţă ăncă astăzi in limbile romanice, şi după *n*, care suna *slab*».

Observănd eroarea logică a acestei conclusiuni şi cunoscĕnd, că limba română şi cea spaniolă ne presentă dincontra in toate cuvintele de origine latină, fie la inceputul sau in mijlocul lor, fie intre două vocale sau după *n* un **s** cu o singură valoare fonetică, anume cu cea *vĕrtoasă* (asemene lui *s* din cuvintele române *casă*, *masă* ş. a.), care este contrare pronunţării *moi* din limba franceză şi cea italiană, am crezut necesar de-a căuta in cămpul vast al filologiei comparative alte probe mai valabile pentru resolvirea cestiunii fonologice a lui **s** din limba latină.

Spre acest scop am pus inainte intre altele şi tendinţa fisiologică cunoscută din istoria limbii, in virtutea căreia consonantele *vĕrtoase* sau *tari* sunt expuse a se transforma in consonantele corespunzĕtoare *moi* sau *slabe*, o tendenţă, care se explică din slăbirea continuă a organelor limbii prin us indelungat, pe când tendenţa contrară de-a schimba consonantele *moi* sau *slabe* in cele *vĕrtoase* sau *tari* este o imposibilitate organică.

Astfel fiind am susţinut cu drept cuvĕnt, că pronunţarea *vĕrtoasă* a acestei consonante din limba română şi cea

spaniolă este pronunţarea originală, din care s'a derivat cea *moale* din limba franceză şi cea italiană, şi că in limba latină sibilanta **s** a trebuit să se pronunţe pretutindine *vĕrtos*, necăiri *moale* după cum crede Corssen şi cu dinsul toţi ceilalţi filologi.

Şi intr'adevĕr această conclusiune nu numai n'a suferit de la 1882 incoace nicio obiecţiune, ci dincontra in anul 1885 o vedem confirmată pe deplin intr'un op de-o valoare filologică netăgăduită.

Domnul Emil Seelmann, un tĕnĕr filolog german, fost elev al renumitului linguist W. Fœrster, ocupăndu-se in tot adinsul cu studiul «pronunţării limbii latine după principiile fisiologice-istorice», susţine de asemenea că «argumentaţiunile lui Corssen» despre pronunţarea *moale* a lui **s** in limba latină «sunt cu desăvirşire greşite» şi ajunge aproape pe aceeaşi cale, ca subsemnatul, de-a constata, că «sonul unitar a lui **s** a fost» in limba latină «sub toate punctele de vedere o consonantă plosivă *vĕrtoasă* (stimmlos)»(1).

O singură cestiune insă care ne interesează atăt de mult in articolul de faţă, şi care in anul 1882 nu ne era ăncă indeajuns cunoscută, ne-o lămureşte d-l Seelmann: este cestiunea teritorială a respăndirii lui **s** *moale* in limbile romanice şi causă acestei muieri.

Eată ce scrie in această privinţă numitul filolog cu ocasiunea relevării greşălilor filologice ale lui Corssen:

«Nu limbile romanice arată **s** *moale* (stimmhaft) intre vocale, ci in cătva numai idiomele, cari s'au desvoltat pe pămĕntul vechiu celtic: in special limba italiană de la nord, limba franceză şi cea portugheză. In celelalte părţi ale teritorului limbei romane (in Spania, Roma şi Italia de sud) se aude după observaţiunile lui *Joh. Storm*(2) un **s** *vĕrtos*»(3).

1) Vezi in opul sĕu: *Die Aussprache des Lateins nach physiologisch-historischen Grundsätzen*, Heilborn 1885, pag. 303 şi 304.

2) Vezi in opul sĕu: *Englische Philologie. Anleitung zum wissenschaftlichen Studium der englischen Sprache. I. Die lebende Sprache*, Heilbornn 1881, pag. 28 sq.

3) Vezi opul citat, pag. 303.

Din aceste cuvinte resultă destul de clar, că domnul Seelman, dacă cunoştea şi caracterul fonetic al limbei române, punea fără indoeală intre «celelalte părţi ale teritoriului limbei latine», unde «se aude un **s** *vĕrtos*», pe lăngă «Spania, Roma, Italia de sud» şi Romănia cu provinciile române vecine ca dovadă, că limba romănă nu «s'a desvoltat pe pămĕntul vechiu celtic», ci pe un teritoriu cu totul de altă natură etnică.

Tot din cuvintele de sus ne este permis a intreba, că, dacă limba romănă s'a desvoltat pe un pămĕnt cu totul străin elementului celtic, poate cineva să admită, că naţionalitatea poporului romăn, care este doară identică cu limba romănă, s'a format pe alt pămĕnt şi anume pe un teritoriu celtic?

Respunsul la această intrebare nu poate fi decăt negativ, precum si ipotesa despre originea celtică a dacilor şi prin daci a romănilor nu poate avea altă soluţiune decăt numai o soluţiune negativă.

Iaşi in Ianuarie 1889.

V. M. BURLĂ.

ZEFLEMELE

REVISTĂ POLITICĂ ŞI UMORISTICĂ

IN TREI ACTE

DE

I. C. NEGRUZZI si D. R. ROSETTI.

SUMARUL ACTULUI INTĂIU

Evenimentele din insula Zeflemea! Ruski-mir şi Daily-News.— Artişti dramatici neangajaţi. — Cine va fi Voivod? — Votul liber şi secret. — Inchiderea discuţiei! — Un guvernator şi şeapte umbre.— Regretabil! — Monopolul tutunurilor, chibriturilor şi jocului de cărţi.— Catarama. — Cetăţeni indignaţi. Pif! Paf! Puf!

PERSOANELE:

Edgardo.
Rusofilof.
Axenief.
Englezanskief.
Un domn la parter.
Un alegĕtor.
Guvernatorul.
1-a umbră.
2-a umbră.
3-a umbră.
4-a umbră.
5-a umbră.
6-a umbră.
7-a umbră.
1-iul bărbat.
2-lea bărbat.
Un redactor.
1-iul cetăţean indignat.
Cetăţeni indignaţi.
Ţărani.
Monopolul cărţilor de joc.
Monopolul chibriturilor.
Ţărance.

ACTUL I-iu

Scena representă un port in insula Zeflemea. — In fund se vede marea; in faţă e portul. — La dreapta şi la stinga sunt mai multe case cu două caturi. — Pe frontispiciul de la trei din aceste case, stă scris pe căte-o tablă: Ipocna—Independenţof—Romanief. — Intre casele din dreapta şi stinga, sunt uliţe pe unde intră şi es actorii.

SCENA I.

Rusofilof şi **Englezanskief**

(Când se ridică cortina, amêndoi, foarte mişcaţi, se plimbă pe malul mării. Din când in când privesc in depărtare cu un ochean mare, unul uitându-se la dreapta, celălalt la stinga).

Rusofilof (ap)

Niet Nicolae Guguianof!

Englezanskief (ap)

Niet Evdochim!

Rusofilof (ap)

Niet Egor!

Englezanskief (ap)

Niet Lilică al nostru!

Rusofilof (către public)

De trei luni de când s'a făcut revoluţia, de când am fost numit de guvernul provisoriu comandant al jandarmeriei insulei Zeflemea, aştept să vie un voivod, şi nu vine nici un voivod. Mê uit cu ocheanul in depărtare, doar voiu zări un bastiment de resboiu sosind cu Nicolae, sau alt prinţ, şi nu soseşte nici un bastiment. (Se plimbă agitat).

Englezanskief (oprindu-se, către public)

De trei luni de când s'a făcut revoluţia, de când am

fost numit de guvernul provisoriu primar al insulei Zeflemea, aştept să vie un voivod, şi nu vine nici un voivod. Mě uit cu ocheanul in depărtare, doar voiu zări un bastiment de resboiu sosind cu Lilică al nostru, şi nu soseşte nici un bastiment!

Rusofilof (plimbăndu-se furios şi privind cu ocheanul)

Niet Nicolae, niet Egor, niet cel puţin Calcavuridis!

Englezanskief (plimbăndu-se furios şi privind cu ocheanul)

Niet Evdochim! Niet cel puţin John Bull! (se plimbă amĕndoi foarte aprinşi şi se opresc faţă in faţă).

Rusofilof

Ei, cum ţi se pare?

Englezanskief

Rĕu mi se pare!

Rusofilof

Mult are să mai ţie?

Englezanskief

Nu se ştie ca de pace, dar sunt sigur că prinţul Lilică are să se intoarcă.

Rusofilof

Nicoghe! Niciodată! Egor are să se intoarcă. (Scoate o gazetă). Uite ce scrie la Nevoje-Wremia şi la Ruski-Mir.

Englezanskief

Minciuni.... Nu face parale. (Scoate o gazetă) Uite ce spune la Daily-News, la Pale-Male şi la Daily-Telegraph!

CUPLETE

Rusofilof

Dacă vreun Englez ne vine
Pe loc Ruşii il gonesc,
Acelea's lifte străine
Cu noi nu se potrivesc!
Nu, muscalul nu se teme, } *bis.*
Aşa scrie'n Novoi-Wreme? }

Englezanskief

Nu-i ertat să ne numească
Vre un voivod muscal,
Altfel flota Englezească
Vine iute lăngă mal,
Şi pe loc il face praf: } *bis.*
Scrie'n Daily-Telegraf! }

Rusofilof

Nu se poate să mai vie
Lilicuţă ear la loc,
Căci sunt la impĕrăţie
Supĕraţi pe dinsul foc.
Şi-l trimit chiar la Sibir } *bis.*
Aşa scrie'n Ruski-Mir! }

(Pe cănd căntâ Englezanskief cel din urmă cuplet, se aude in depărtare bubuitul tunului, insă rar).

Englezanskief

Nu e voe sĕ ne-aducă
Pe Guguianof aici
Căci Englezul il apucă
Şi ii dă un straşnic briciu!
Nouĕ nu ne trebui rus } *bis.*
Aşa scrie'n Daily-News! }

(Bubuitul tunului se aude mai tare şi mai des).

Rusofilof (incremenit)

Ce-i asta?

Englezanskief (incremenit)

Ce s'aude?

Rusofilof (privind cu ocheanul spre mare)

Bubuitul tunului! De sigur sosesc Muscalii ca să ocupe insula Zeflemea! Mĕ duc să-mi pregătesc jandarmeria ca să le fac onorurile militare. (ese fuga prin dreapta).

Englezanskief (privind cu ocheanul spre mare)

Nu! nu sunt muscali! Zăresc un bastiment impodobit cu flori: de sigur se intoarce Lilicuţă al nostru! (strigănd) Ura!

Mĕ duc să dau de ştire cetăţenilor! (ese fuga prin stinga. In acest timp bubuitul tunului se aude mai apropiat şi o luntre se opreşte in port in faţa scenei, tremol la orhestră).

SCENA II

Edgardo şi **Axenief.**

Edgardo (in luntre privind in toate părţile)

Nimeni! Nimeni ca să ne primească! cu toate că am anunţat sosirea noastră prin salve de artilerie! Slabă manifestaţie spontanee!

Axenief (are o tobă mare in spinare şi priveşte din luntre)

Rĕu are să ne meargă treaba şi aici!

Edgardo (sărind din luntre)

Dă-te jos, şi nu-ţi uita artileria in luntre.

Axenief

Nu te teme! (se scoboară din luntre şi lasă toba jos).

Edgardo

Asta este tunul cu care am am anunţat sosirea noastră aici! (dă o lovitură in tobă). Acum două zile, eram la Bucureşti; mĕ primblam apelpisit dimpreună cu prietenul meu Axenief. El este de meserie capel-maestru, eu sunt de meserie tenor. Nici eu, nici el, cu toată meseria noastră, n'am putut isbutì să fim angajaţi la opera italiană.

Axenief

Aşa e.... n'am putut isbutì....

Edgardo

Atunci, mi-a trecut prin cap un plan machiavelic.

Axenief

Cât se poate de machiavelic.

Edgardo

Eu care am jucat pe Edgardo in Lucia, eu care am jucat pe Ernani, eu care am cântat: «sono conte, sono duce...»

Axenief

Aşa e, a cântat: «sono conte, sono duce» chiar eu conduceam orhestra.

Edgardo

Eu care am jucat roluri de rege, de impěraţi, pentru ce n'aş juca un rol de principe? Greutatea era, să găsesc un tron vacant, pentru că cu tronurile e tocmai ca cu slujbele.... de câte ori ceri să ţi se dea, primeşti respuns: «La vacanţă» şi de obiceiu, la vacanţă te trimite să te plimbi.

Axenief

Cum am păţit-o noi la teatru.

Edgardo

Tocmai! Atunci, m'am imbrăcat cu hainele lui Edgardo, am luat cu mine ca şambelan pe prietenul meu in disponibilitate Axenief, i-am pus in spinare toba mare ca să imiteze bubuitul tunului şi să nu pearză gustul musicei şi am trecut Dunărea, am trecut Marea şi am sosit aici!

Axenief

Ultimele noastre economii le-am intrebuinţat plătind Agenţiei Havas o telegramă prin care anunţă tuturor ziarelor că s'a mai ivit ca pretendent la tronul insulei Zeflemea, prinţul Edgardo Dimitrescof, şi eată-ne! Acum ce o vrea Dumnezeu! (se aud in culise strigătele: Ura! Trăească Lilică! Trăească Egor! Ura! Trăească Guguianof!).

Edgardo

Să trăească Lilică! Să trăească Egor! Să trăească Guguianof! Pentru toţi strigă să trăească, dar n'aud pe nimeni zicĕnd: să trăească Edgardo!

SCENA III.

Edgardo, Axenief, Rusofilof, Englezanskief, Un domn la parter, Un alegĕtor, Ţăranĭ, Ţărance.

C O R

Ţăranĭ, Ţărance

Să trăească voivodul
Voivodul ce-a sosit
Căci deacuma tot norodul
Va fi vesel, fericit!
Să trăească voivodul
Voivodul ce-a sosit!

Rusofilof (intrănd iute şi uităndu-se la Edgardo)

Staţi, staţi! Opriţi manifestaţia pentru altă ocasie, căci nu e Guguianof!

Toţi

Ura!

Englezanskief
(intrănd răpede pe partea opusă şt uităndu-se la Edgardo)

Opriţi! opriţi! Nu strigaţi ura, căci nu e Lilică al nostru!

Edgardo

Aşa e! Nu sunt nici Lilică, nici Guguianof, fac insă parte dintr'o familie aliată cu toate capetele incoronate. Sunt viitorul vostru voivod Edgardo Dimitrescof. Am rude pintre clanii din Scoţia, printre granzii din Spania. Mĕ rudesc cu toţi Trovatorii, Hugenoţii, Traviaţii, Puritanii din lume.

Rusofilof

Ai carte la mănă de la Rusia?

Englezanskief

Carte.... ne carte.... vorbă de geaba. Vrem un domn care să fie ales de noi.

Toţi

Da! da!

Edgardo

Alegere vĕ trebue! Staţi că vĕ dau eu şi alegere. Axenief, adu din luntre lada cu buletinele de vot.

Axenief

Indată. (Aduce din luntre o ladă pe care o deschide şi din care scoate o sumă d[illegible]nşuri mari albastre şi de hărtiuţe mici albe, precum şi plicuri mici. Desface hărtiile albastre in toată mărimea lor). Poftim!

Edgardo

Cetăţeni! Intr'un popor liber, votul trebue să fie liber şi secret. Prin urmare, fiecare din dumneavoastră va vota in libertate şi in secret. Am să vĕ impart la toţi căte un buletin alb şi căte un buletin albastru de aceeaşi mărime, (le arată şi le imparte) de aceeaşi mărime.

Englezanskief

Nu se potrivesc! Acele albastre sunt mai mari.

Edgardo

Nu face nimic.... votul e secret. (către Axenief) Adu urna!

Axenief

Eat'o! (aduce un borcan mare de sticlă).

Edgardo

Vĕ dau la fiecare căte un plic. (Le imparte). Cei care sunt

pentru mine vor pune in plic hărtia albastră, cei cari sunt contra, vor pune hărtie albă !

Englezanskief

Bine Luminăţia Ta, plicul e subţire şi se vede printr'insul.

Edgardo

Tăcere ! Votul e secret ! Ah ! Căpitan Rusofilof, fii bun de te plimbă pe la spatele alegĕtorilor cu sabia scoasă, pe când vor vota, ca să nu fie influenţaţi.

Rusofilof

Napristan ! (Ii ascultă ordinul şi-l urmează).

Un domn din parter (sculăndu-se)

Ia staţi frate ! Ciudat lucru ! Ştiţi că am vĕzut eu istoria asta şi in Romănia, la Botoşani !

Edgardo

Acolo se poate.... dar la noi votul e liber.... Aide votaţi mai iute.

Axenief

Cei ce pun bilete albastre in urnă, capătă diurnă. (Se plimbă cu urna şi culege voturi. — Rusofilof ii supraveghează cu sabia scoasă).

Un alegĕtor (se apropie de Edgardo)

Să mĕ erţi Luminăţia Ta.... Eu n'am votat pănă acum niciodată.... Sunt un prost şi nu inţeleg. Bine, ziseşi că votul este secret şi vĕz că plicul este curat tulpan, urna curat borcan, ear buletinele se potrivesc ca simburele cu dovleacul.... unul e mare de nu se mai isprăveşte, celalt abia se vede. Cum de se chiamă ăsta vot secret ?

Edgardo

Ascultă.

I

Pe-astă lume totul este
Numai forma să ţi-o faci
Căci atunci iţi merge vestea
De om meşter şi dibaciu.
Faci ce-ţi place şi incet
Se şopteşte că-i secret.
Faci ce-ţi place şi incet
Toţi zic că-i secret.

II

De-o cucoană, lumea toată
Ştie bine, unde, cum,
Rătăceşte căteodată
Cam alăturea de drum!
Insă toţi şoptesc incet
C'acest lucru e secret.
Insă toţi şoptesc incet
Că e un secret.

III

Un om mare — ţara ştie,
Că de vrei ceva să-i cei,
Trei bilete căte-o mie,
Să-i arăţi e obicei!
Dar ştiutul sĕu ruşfet
Este un adănc secret.
Dar ştiutul sĕu ruşfet
Este un secret.

IV

Când e coala albăstrie,
Plicul mic, străvĕzĕtor,
Un prefect poate să ştie
Votul dat de-alegător.
Totuş scrie la decret
C'acest vot a fost secret
Totuş scrie la decret
C'a fost vot secret.

V

Constituţie, libertate,
De toţi legea-i mai presus!
Cu aceste vorbe late
Ori când vreau, acei de sus
Te pândesc, te umflă'ncet
Şi te toarnă la secret.
Te pândesc, te umflă'ncet,
Te pun la secret.

Alegĕtorul (oftănd)

O fi! Ba chiar este! (Se depărtează clătinănd din cap). Ei, s'a despuiat scrutinul?

Axenief

S'a despuiat de-a rĕmas gol.

Alegĕtorul

Care e resultatul?

Axenief

Majoritatea e cu hărtie albastră.

Domnul de la parter

Ia staţi frate. Ciudat lucru! Bine, istoria asta am vĕzut-o tot la Botoşani.

Axenief

Tăcere, anarhistule! Eată resultatul: Alegĕtorii in majoritate, ba chiar unanimitate de hărtie albastră, s'au pronunţat pentru voivodul Edgardo. Am găsit şi un vot pentru un civilist, care n'are dreptul să fie ales.... O eroare cum s'a intimplat şi cu alegerea mitropolitului in Bucureşti. Acum, daţi năvală la ura!

Toţi

Ura! Trăească voivodul Edgardo! Ura! Ura!

Edgardo (suindu-se in picioare pe un scaun)

Iubitul meu....

Toţi

Ura!

Edgardo

Staţi că n'am isprăvit! Iubitul meu popor....

Toţi

Ura!

Edgardo

Staţi că n'am isprăvit! Iubitul meu popor! Alegerea mea imi aminteşte o anecdotă din vremea predecesorilor mei Petru şi Hasan.

Axenief (trăgĕndu-l de mănică)

E prescripţie — au murit.

Edgardo (către Axenief)

Lasă-mĕ să vorbesc şi de morţi ca miniştrii cei mari.... Vĕ numii pe predecesorii mei.... Aceasta imi aduce aminte o anecdotă cu alt predecesor al meu Ioaniţiu....

Toţi

Ura!

Edgardo

Vĕ mulţumesc!... cu toate că n'am spus nimic. In scurt, eată programul meu.... Actul intăiu, serenada din....

Axenief

Ce vorbeşti de serenadă? Ai uitat că nu mai eşti actor?

Edgardo

Bine zici.... Programul meu in ceeace priveşte politica externă, va fi să mĕ razim din toate puterile.

Englezanskief (intrerumpĕnd)

Pe toate puterile....

Edgardo

Din toate puterile....

Englezanskief

Pe toate puterile....

Edgardo (supĕrat coborindu-se după scaun)

Din toate puterile, cu toate puterile şi pe toate puterile. Uite aşa! (Se reazimă tare cu spatele pe Englezanskief care atunci se trage la o parte şi Edgardo cade lung şi lat).

Alegĕtorul

Eată resultatul cănd te razimi pe puteri străine.

Edgardo (sculăndu-se şi scuturăndu-se)

Nu face nimic! Te scoli, te scuturi, şi iţi trece; iţi remăne numai ceva vĕnătaie sub piele.... Pentru politica internă, voiu lua exemplul de la ţara romănească.

Toţi

Ura!

Edgardo

Strigaţi Ura! Aceasta imi aminteşte o anecdotă de la 1848....

Axenief

Lasă anecdotele, că nu-ţi mai remăne nimic de spus pentru cameră.

Edgardo

Cetăţeni mĕ opresc aici....

Toţi

Nu!... nu, vorbeşte inainte....

Edgardo

Daţi-mi voie să mĕ opresc aici....

Căţi-va alegĕtori

Inchiderea discuţiei!

Edgardo

Bravo! Aşa vĕ voiu! Am ostenit.... Trebue să fiţi şi voi obosiţi.... prin urmare duceţi-vĕ şi voi pe la casele voastre.

Toţi

Ura! Ura! (Pleacă căntănd).

CORUL

Să trăească voivodul
Voivodul ce-a sosit!
Căci deacuma tot norodul
Va fi vesel, fericit!
Să trăească Voevodul
Voivodul ce-a sosit.

(Ese poporul şi Englezanskief).

SCENA IV.

Edgardo, Axenief, Rusofilof, Un domn la parter, Guvernatorul, Şepte umbre.

Edgardo

Deocamdată, aş dorì măcar un tron de paie, ca să mĕ odihnesc! (Axenief ii aduce un scaun pe care Edgardo şade). Acum voesc să fac cunoştinţă cu consiliul meu de miniştri.

Rusofilof

Indată!. (Ese şi se intoarce in scenă cu guvernatorul urmat de 7 umbre. Pe când orhestra căntă marşul din Aida. Cortegiul defilează şi apoi se opreşte in faţa lui Edgardo). Vĕ recomand pe guvernatorul!

Edgardo

Mĕ bucur!

Guvernatorul

Eată colegul meu.... ministrul distrucţiei publice!

Edgardo

Ah! Ei, cum merge distrucţia publică?

Guvernatorul

De prisos ii vorbeşti Luminăţia Ta, căci nu poate să rĕspunză.... Eu, eu singur rĕspunz pentru toţi.

Edgardo

Şi pentru ce nu poate să vorbească?

Guvernatorul

I s'a intimplat o nenorocire. L-a strins de gât consiliul general al instrucţiunii.

Edgardo

Regretabil!

Guvernatorul

Eată colegul meu de la justiţie.

Edgardo

Ah! Sper că ăsta vorbeşte; trebue să fie chiar limbut de vreme ce este advocat....

Guvernatorul

Nu! Nici ăsta nu vorbeşte. I-au rĕmas in gât nişte magistraţi permutaţi şi destituiţi.

Edgardo

Regretabil!

Guvernatorul

Eată colegul meu de la comerciu şi agricultură.

Edgardo

Nici ăsta n'are limbă?

Guvernatorul

Nu poate să vorbească. I s'a intimplat o nenorocire; i-a ros limba filoxera.

Edgardo

Oare nu se poate vindeca?

Guvernatorul

Am incercat să-l caut cu o doftorie străină.... Naftalina.... Am şi cheltuit cu ea un milion.

Edgardo

Un milion!... Regretabil....

Guvernatorul

Mĕ ertaţi, Luminăţia Voastră.... Nu cumva sunteţi junimist?

Edgardo

Pentru ce?

Guvernatorul

Vĕ auz zicĕnd mereu regretabil.... regretabil...

Edgardo

Nu sunt junimist, dar sunt abonat la România liberă.

Guvernatorul

Ah! Şi mai regretabil...! — Eată colegul meu dela rĕsboiu, de la finanţe, externe, lucrări publice,.... nici unul nu vorbeşte.... Dacă doreşti să ştii ceva, intreabă-mĕ pe mine. (Bătĕndu-şi peptul). Eu respund pentru toţi.

Edgardo

Dacă nici unul nu vorbeşte, ce caută aici? Ce sunt dumnealor?

Guvernatorul

Sunt umbrele mele!

Domnul din parter

Staţi frate, că am auzit eu vorba asta in cameră la Bucureşti.

Guvernatorul

Tăcere anarhistule!

Edgardo

Inţeleg cum merge treaba.

I

Pentru dinşii tu rĕspunzi
Şi sub aripă-i ascunzi
Fiind slabi de balamale
Căci sunt toţi umbrele tale.

7 umbre

Suntem slabi de balamale
Fiind toţi umbrele tale,
Suntem umbre, suntem umbre,
Suntem umbre, suntem umbre!

II

Edgardo

După-un ordin ce primesc
Scot din slujbă şi numesc,
Jucând roluri oficiale
Căci sunt toţi umbrele tale!

7 umbre

Jucăm roluri oficiale
Căci suntem umbrele tale,
Suntem umbre, suntem umbre,
Suntem umbre, suntem umbre!

III

Edgardo

La justiţie, interne,
La finanţe, la externe,
Ei nu fac două parale
Căci sunt toţi umbrele tale.

7 umbre

Nu facem două parale
Căci suntem umbrele tale,
Suntem umbre, suntem umbre,
Suntem umbre, suntem umbre !

Edgardo

Te primesc şi aşa ! Cel puţin când imi va venì poftă, pot să mĕ pun şi eu la umbră ! Să vedem acum care sunt veniturile statului, ca să ştiu cum stăm cu bugetul.

Guvernatorul

Veniturile statului, indată ! Numai aş ruga pe Luminăţia voastră, să-mi dea voie să-mi trimit umbrele acasă, pentrucă sunt foarte supuse, vin când le chem şi pleacă când le gonesc.

Edgardo

Bucuros.

Guvernatorul (comandând)

La stinga impre—jur ! (umbrele fac la stinga imprejur). Marş !

7 umbre (pleacă cântând)

Nu facem două parale
Căci suntem umbrele tale,
Suntem umbre, suntem umbre
Suntem umbre, suntem umbre !

SCENA V.

Edgardo şi **Guvernatorul**.

Edgardo

Ei, arată-mi veniturile statului.

Guvernatorul

Trebue să ştii Măria ta, că noi suntem un stat emina-

mente democratic şi liberal, prin urmare n'avem decăt monopoluri.

Edgardo

Liberalism şi democratism cu monopoluri, nu prea se potriveşte.

Guvernatorul

Ba da, pentrucă noi avem chiar şi monopolul liberalismului.

Edgardo

Care vĕ sunt veniturile?

Guvernatorul

Numĕrul unu. Monopolul tutunurilor. Il am in buzunar. (Scoate o tabatieră şi o dă lui Edgardo).

Edgardo
(deschide tabatiera care conţine bulgări de sare)

Aţi făcut eroare! Asta e sare, nu tutun!

Guvernatorul

Nu, nu e eroare. Monopolul tutunului şi al sării sunt impreună... cumulează... Din această pricină, sarea are gust de tutun şi tutunul are gust de sare...

Edgardo

Şi căte clase de tutunuri aveţi?

Guvernatorul

Pe hărtie patru, plus o specialitate, plus o extra specialitate, dar in realitate n'avem decăt una, pentrucă am decretat ăncă de la 48 că in ţara noastră nu mai există distincţiune de clase. Toţi, oameni şi tutunuri nu formează decăt o clasă, intăia ca a patra, a patra ca cea dintăi. Distincţiunea intre clase nu mai există decăt la plata birului şi la plata tutunului.

Edgardo

Frumos lucru e şi egalitatea. Ce monopoluri mai aveţi?

Guvernatorul

Monopolul cărţilor de joc.

Edgardo

Şi pe acela il porţi in buzunar?

Guvernatorul

Nu, acela e la un coleg al meu. Voiţi să apară monopolul cărţilor de joc?

Edgardo

Da.

Guvernatorul

La moment. (Scoate o piesă de 5 lei şi o trănteşte pe scănduri). Căt aude acest sgomot, pe loc să arată.

SCENA VI.

Edgardo, Guvernorul şi Monopolul cărţilor de joc.

Monopolul cărţilor

(se deschide o trapă şi ese monopolul cărţilor de joc, ţinĕnd o păreche de cărţi in mănă. — vorbeşte iute)

Present! Am auzit sunănd bani, eată-mĕ. Ce poftiţi? Stos, maca, lansquenet, ghiurdum, écarté, tralala, la guerre, trente-et-un, whist, ferbel, pichet, conţina? Sau voiţi să vĕ fac scamatorii, să vĕ ghicesc găndurile, să vĕ spun de dragoste, dacă dama de tobă are să vĕ vie cu bucurie pe drum de seară, dacă o să faceţi vre-o moştenire, căt o să trăiţi, cum are să vĕ fie mireasa, cum are să vĕ fie norocul? Toate le ştiu, toate le fac, toate le ghicesc, toate le potrivesc, toate, toate, toate.

I

Eu sunt monopolul cărţilor de joc
Azi aduc ruină, mâni aduc noroc,
Ale mele dame de patru coloare
Sunt din femei cele mai atrăgĕtoare,
Ai mei regi toţi patru negri şi bălani
Sunt cei mai puternici dintre suverani.

II

Adesea la cluburi cu cărţile'n mâni
Stau in jurul mesei tineri şi bĕtrâni,
De cu noapte până soarele resare
Lăsându-şi copii, nevasta'n uitare,
Lăsând casă, masă şi află in joc
Adesa ruină, rareori noroc.

III

Câte o dată 'n taină, la cărturăreasă
Vine-o coconiţă, tĕnĕră, frumoasă,
Ş'aruncând o pungă — cu adânc suspin
Aşteaptă ca baba s'aline al sĕu chin
Căci ea care arde de-al dragostei foc
In cărţi vrea să afle speranţă, noroc.

Edgardo

Multe ştii, multe faci, eu n'aş dorì decât un singur lucru. Să-mi dai voe să trag o carte. Dacă o fi roşie, domnia mea are s' meargă bine, dacă o fi neagră, are să meargă prost.

Monopolul cărţilor (intinzĕndu-i jocul)

Poftim.

Edgardo (trage o carte)

E neagră!

Guvernatorul

Nu se prinde.

Edgardo

Aşa e; nu se prinde. Să mai trag una. (Către monopol). Amestecă-le bine. (trage o carte). Ear neagră!

Guvernatorul

Nu se prinde.

Edgardo

Ear nu se prinde? Fie! Să-mi mai incerc odată norocul. (trage o carte suspinănd). Tot neagră!

Guvernatorul

Nu se prinde.

Edgardo

Ce, nu se prinde? Aruncă-le mai bine toate la naiba in foc.

Guvernatorul

In foc: la moment! Să vie monopolul chibriturilor, mĕ mir pentru ce a intărziat păn acum!

SCENA VII.

Edgardo, Guvernatorul, Monop. cărţilor, Monop. chibriturilor, Doi bărbaţi.

O voce (in culise)

Haide, haide! Mai e niţel şi am ajuns. Hopa!

Monop. Chibriturilor
(ţinut de doi bărbaţi, unul la dreapta, altul la stinga strănută)

Atşi!

Edgardo

Să-ţi fie de bine!

Monop. chibriturilor

Atşi!

Edgardo

Să-ţi fie de bine!

Monop. chibriturilor

Atşi!

Edgardo

Să-ţi fie de bine!

Guvernatorul

Ajunge, Măria ta, că nu mai isprăveşti până măine. Nu vezi că Monopolul chibriturilor e bolnav? Are guturaiu... apă la cap.

Monop. cărţilor

Apă la cap?

Guvernatorul

Da, e un sistem de monopol perfecţionat. Fiecare chibrit se bagă mai intăi in fosfor şi apoi in apă: asta de când fabricăm in ţară, şi astfel abia se aprinde un chibrit de cutie. (Monopolul chibriturilor strănută, Monopolul cărţilor de joc il şterge la nas). Prin urmare orice om e nevoit să intrebuinţeze cel puţin 20 de cutii pe zi şi venitul creşte. (In vremea aceasta monopolul chibriturilor scoate mereu chibrituri din piept şi le dă oamenilor care o ţin şi care le aşează in alte cutii).

Edgardo

Bravo! Ingenioasă idee! Dar ce tot face cu chibriturile care le scoate din piept?

Guvernatorul

Asta e alt sistem de monopol şi mai perfecţionat. Fiecare cutie trebue să conţie o sută de chibrituri... Monopolul nostru ce face? Treizeci la sută le pune la o parte la casa de economie, ca să aibă la bětrâneţe... şi venitul creşte.

Edgardo

Bravisimo! Bre, mare financiar e monopolul ăsta! (Se aude larmă in culise şi ceartă).

SCENA VIII.

Edgardo, Guvernatorul, Monopolul cărţilor, Monopolul chibriturilor, Rusofilof, Axenief, Un redactor.

Edgardo

Ce e sgomotul ăsta? Ce s'a intimplat?

Axenief
(intrănd uluit, fuga şi avĕnd ziare in mănă)

Luminăţia ta! Luminăţia ta! Am păţit-o! Mare parte din locuitori sunt resculaţi: toţi sbiară că ai să pui biruri peste biruri, monopoluri peste monopoluri. Uite, ceteşte! Ceteşte ce scrie la Ipocna, la Independenţof, la Romanief gazet, şi mai ales, mai ales, Ipocna e de vină. Trebue sdrobită!

Un redactor (ese pe jumĕtate afară din redacţie)

Ce poftiţi cu mine?

Axenief

Cu tine? Am să-ţi sparg capul, litfă spurcată!

Redactorul

Nu-mi e frică, umblu armat. Am revolvere in buzunar.

Axenief

Am să-ţi dau eu revolvere...

Redactorul

De o cam dată, primeşte asta (il loveşte cu piciorul dinapoi); suvenir de la mine.

Axenief

Ah! (puindu-şi măna pe partea lovită). M'a lovit la cataramă! (sbierănd). Mĕ constituiu parte civilă!

Aulică, dragă mamă,
M'a lovit la cataramă!

Toţi

L'a lovit la cataramă !

Axenief

Ce ingrozitoare dramă,
M'a lovit la cataramă !

Toţi

L'a lovit la cataramă !

Axenief

Daţi-mi vată, daţi-mi scamă
M'a lovit la cataramă !

Toţi

L'a lovit la cataramă !

Axenief

Mi-a făcut trupul păstramă
M'a lovit la cataramă !

Toţi

L'a lovit la cataramă !

Edgardo

Să lovească la cataramă pe Axenief, şambelanul meu. (furios). Căpitan Rusofilof!

Rusofilof

Present!

Edgardo

Tolerezi dumneata asemenea fapte!.. Dar naţiunea? Ce face naţiunea? Nu se indignează?

Rusofilof

Se indignează indată la cărciuma din colţ. Mai are o cinzeacă şi vine la moment, indignată gata.

SCENA IX.

Aceleaşi persoane, Cetăţeni indignaţi, Un redactor

Guvernatorul (ţipănd)

Loc, loc, că vine naţiunea indignată!

Cetăţeni indignaţi (intră dănd năvală)

Daţi năvală, daţi năvală
Fără frică şi sfială,
Daţi năvală, daţi năvală
Fără frică şi sfială!

I-iul Cetăţean

Pe cei ce scriu la presă

Corul

. . . . . . ce scriu la presă,

I-iul Cetăţean

Noi prea mult ii iubim,

Corul

. . . . iubim!

I-iul Cetăţean

Nu le facem procese

Corul

. . . . facem procese

I-iul Cetăţean

Dar cu băta-i cinstim

Corul

. . . . cinstim!

I-iul Cetăţean

Pe ori cine bărfeşte

Corul

. . . . cine bărfeşte

I-iul Cetăţean

Noi pe loc il umflăm

Corul

. . . . umflăm

I-iul Cetăţean

Şi liberaliceşte

Corul

. . . . beraliceşte

I-iul Cetăţean

Cu bătă ii tratăm

Corul

. . . . tratăm

I-iul Cetăţean

Căci nu sunt, nu sunt, nu sunt beat
Ci eu sunt, eu sunt indignat!
Iuruş băete! Foc şi părjol să se aleagă!

Corul

Daţi năvală, daţi năvală,
Fără frică şi sfială.
Daţi năvală, daţi năvală,
Fără frică şi sfială!

(Toţi cetăţenii indignaţi se răped asupra redacţiilor, sbierând, ţipând, spărgênd şi dărâmând cu ciomegele).

Redactorul (apare pe casă)

Domnilor! Domnilor! Staţi să parlamentăm!

I-iul Cetăţean

Nu! Nu! Unde vĕ sunt revolverele! Vĕ lăudaţi cu revolvere! Scoateţi revolvere!

Redactorul (căutăndu-se prin buzunare)

L'am uitat acasă. Daţi-mi voe să mĕ duc să-l aduc.

I-iul Cetăţean

Unde e Maxicof, să-l mănănc fript.

Redactorul

A sărit gardul şi s'a ascuns in pivniţă la vecin.

I-iul Cetăţean

Unde e Tăndarache, Kairolovici şi cu tot neamul?

Redactorul

A fugit pe acoperişul casei.

I-iul Cetăţean

Iuruş băeţi! Daţi năvală! Pif! Paf! Puf? (toţi se răped asupra redacţiei căntănd):

Daţi năvală, daţi năvală
Fără frică şi sfială,
Daţi năvală, daţi năvală
Fără frică şi sfială! (mare scandal).

(Cortina cade).

Bucureşti. Stabilimentul grafic Socec & Teclu. — 27,942.

Apare la 1 a fiecărei luni.

CONVORBIRI LITERARE

No. 12. Bucuresti, 1 Martie 1889. **Anul XXII.**

RAPORTUL LUI BARBU ŞTIRBEI CĂTRĂ KISSELEFF

ASUPRA STĂRII VALACHIEI IN A. 1832

— Urmare —

II. Punerea in executare.

Adunarea generală extraordinară de revisuire. După ce se pregătise astfel calea pentru introducerea nouei organizări, după ce se făcuserĕ in Regulamentul Organic modificările care păreau de trebuinţă in urma incercărilor din 1830, apărù la 16 Fevruarie 1831, o proclamaţie iscălită de membrii Divanurilor, adică celui Domnesc, judecătoresc şi executiv. Scopul proclamaţiei era de-a arăta locuitorilor motivele pentru care se stabilise un comitet special insărcinat cu redactarea Regulamentului, care trebuea să inlăture viţiile introduse in administraţie, şi să inzestreze ţara, in acelaş timp, cu instituţii potrivite nouei posiţii in care o pusese tractatul de la Adrianopoli. In această proclamaţie era şi un resumat al principalelor disposiţii din Regulament şi se anunţa convocarea unei Adunări generale extraordinare spre a revisuì lucrarea comitetului special.

La 10 Martie 1831 toate notabilităţile din ţară furĕ intrunite in una din sălile Mitropoliei; se făcuserĕ pregătiri pentru a da acestei intruniri o infăţişare impunĕtoare chiar şi alegerea localului fusese fericită din causa sentimentelor

religioase ce insufla. Pentru prima oară de mai mult de un veac, se adunau notabilii Valachiei pentru a se sfătuì asupra adevĕratelor interese ale ţării.

Toţi membrii inaltului cler, toţi boierii, cari prin rangul lor sau prin slujbele ce le ocupau aveau dreptul de-a lua parte la această Adunare, erau faţă precum şi deputaţii districtelor şi după un obiceiu vechiu, şi căţiva egumeni de pe la mŏnăstiri.

Pĕtrunşi de insemnătatea obiectelor ce erau să fie supuse deliberărilor lor, şi de găndul că viitorul patriei era legat de votul ce aveau să-l dea, pe faţa lor se oglindea sentimentul demnităţii precum şi seninătatea pe care o aduce cu sine aurora unei zile frumoase.

Generalul Kiselleff vine şi se aşează pe fotoliul ce-i era reservat. După căteva cuvinte relative la intimplările care pricinuiserĕ această intrunire, el urmâ astfel: «Pogoritori a unui «popor viteaz, strămoşii voştri se bucuraserĕ de un guvern «naţional, care dispărù pentru a fi inlocuit printr'o adminis«traţie străină, slabă şi nesigură. In mijlocul imbunătăţirilor «care dau viaţă marii familii Europene, popoarele din aceste «douĕ provincii au remas staţionare, dar civilisaţia le reclamă, «ele nu pot sta mai mult străine destinelor lor. Să mulţumim «lui Dumnezeu, domnilor, care a incuviinţat ca asemenea «transiţie, de obiceiu insoţită de turburări şi de calamităţi pu«blice, să o datorim numai intenţiilor generoase ale augustei «dinastii, care de la Petru cel Mare, n'a incetat de-a arăta, «prin neintrerupte binefaceri, viua solicitudine ce o are Rusia «pentru această ţară».

Apelul făcut la nobleţa sentimentelor adunării, amintirile pe care le cuprindea, imbărbătarĕ toate sufletele şi puserĕ in mişcare in toate inimile, coarde care de un şir de ani nu resunaserĕ decăt de durere.

Aduse apoi pe scurt aminte de toate relele care se grămădiserĕ asupra Principatului, făcù un tablou de viţiile vechei organizări ce trebuea desfiinţată, vorbì despre plăngerile la care dăduse loc, infăţişâ icoana viitorului mai fericit al Principatului in urma stipulaţiilor tractatelor de la Aker-

man şi Adrianopoli, precum şi trebuinţa de-a face o organizare internă in raport cu noua posiţie a ţării. Apoi expuse in mod sumar disposiţiile Regulamentului Organic, binefacerile pe care le datorim guvernului provisoriu de la instalarea lui, binefaceri cari au fost o indrumare spre nouele instituţii; şi sfirşì lăudănd bunele disposiţii pe cari le recunoscuse in spirite, şi fericitele schimbări ce se făcuserĕ in aceia chiar, cari la inceput arătaserĕ neincredere.

Acest discurs fù ascultat cu o tăcere şi o evlavie in adevĕr religioasă, şi deşteptâ in toate inimile nişte simţiri cari fuseserĕ inăbuşite de un lung şir de ani de suferinţe. Pentru intăia dată resunau, in inimile apăsate de nefericire şi descurajate prin starea de injosire in care lănceziserĕ prea mult, asemenea accente pline de demnitate, şi le mişcarĕ ca printr'o emoţie electrică care-i deşteptâ din amorţire; fiecare simţì că in acea zi memorabilă incepea o eră nouă pentru noi, şi că venise momentul de-a lucra din toate puterile, la indeplinirea viitorului strălucit ce se deschidea inaintea noastră.

O adresă de respuns la acest discurs fù apoi votată cu aclamare, ca semn de cea mai vie şi adăncă recunoştinţă.

Astfel se petrecù acea zi pe care fiece român şi-o va amintì cu emoţiune oricari ar fi viitorul ce ni-l reservă Providenţa in hotăririle ei nepĕtrunse.

Revisuirea Regulamentului Organic. Adunarea generală extraordinară de revisuire, incepĕndu-şi şedinţele la 10 Martie 1831, după cum s'a vĕzut mai sus, urmâ cu lucrările sale pănă la 16 Mai, zioa in care fù declarată inchisă. In decursul sesiunii ea se ocupâ cu revisuirea celor nouĕ capitole ale Regulamentului Organic, care fù primit in intregimea sa, afară de unele modificări sub formă de amendamente.

Capitolul I e relativ la alegerea Domnului care după tractatul de la Adrianopoli trebue să fie pe viaţă. Această alegere se face printr'o adunare extraordinară convocată *ad-hoc* şi compusă din 190 membrii, adică:

Mitropolitul ca preşedinte.	1
Episcopi de diocese.	3

Boieri de rangul I cei mai vechi născuţi şi locuind in Valachia	50
Boieri de rangul II posesorii unei proprietăţi fonciare de 500 stinjeni lăţime pe cel puţin 500 stinjeni lungime, şi cari trebueau să fie aleşi de alegĕtori de acelaş rang.	73
Deputaţi aleşi printre notabili şi proprietari fonciari din fiecare district, şi anume doi pe district. . .	36
Deputaţi din corporaţiile oraşelor, aleşi printre negustorii pămĕnteni avĕnd o proprietate imobilă de 5000 lei cel puţin	27
Total . .	190

Capitolul II priveşte constituirea unei adunări generale compusă din 43 de membrii, care trebue să intrunească anume calităţi cerute şi să fie aleşi la fie-care cinci ani după regule precis stabilite.

Această Adunare convocată la 1 Decemvrie a fiecărui an, e chemată să revadă socotelile veniturilor şi cheltuelilor Statului la toate casieriile publice, să stabilească budgetul pe anul viitor şi să discute toate proiectele de legi şi reglemente noue, care vor trece peste limita unor ordine administrative.

Adunarea poate aduce prin adrese inaintea Domnitorului, plăngerile şi trebuinţele ţării, precum şi observări in toate lucrurile de utilitate publică.

Capitolul III stabileşte basele unui nou sistem financiar in locul celui vechiu, care era aşa de viţios şi complicat, fie sub punctul de vedere al mulţimii impositelor, fie relativ la modul de repartiţie sau de percepere, incăt dedese foarte adesea loc la abusuri şi la nedreptăţi nesuferite, şi adusese o scădere sensibilă in veniturile Statului.

Astfel desfiinţănd pe viitor orice angara şi rechisiţie in natură, precum şi birul şi datoriile pănă in momentul de faţă, stabileşte numai contribuţia personală egală pentru toate familiile fără deosebire, care face parte din agricultori sau se indeletnicesc cu lucrarea cămpului, şi se află pe teritoriul

Valachiei. Această capitaţie fù hotărită la 30 lei pe an pentru fiecare familie.

Ţiganii Statului sunt supuşi la aceeaşi capitaţie.

Meseriaşii nu plătesc decăt dreptul de patentă care e de 70 lei pentru cei de clasa I şi de 50 lei pentru cei de clasa II.

Negustorii şi comercianţii se impart in trei clase după intinderea operaţiilor lor. Cei de clasa I plătesc dreptul de patentă de 240 lei pe an, cei de clasa II 120 lei şi cei de clasa III 60 lei.

S'au stabilit regule precise cu privire la recensemĕnt care trebue renoit la fiecare 7 ani pentru regularea impositelor.

Contabilitatea in casieriile Statului a fost aşezată pe base fixe. Se instituì un control general pentru revisuirea tutulor socotelilor care trebuesc presentate insoţite de observările controlului, in fiecare an, Adunării generale.

Funcţionarilor şi slujbaşilor de toate treptele li se deterĕ lefuri convenabile. Drepturile de venituri ţinĕnd de cutare funcţiune şi care erau isvorul celor mai mari abusuri, furĕ desfiinţate.

Interesele locale sunt incredinţate comunelor, şi se hotărirĕ venituri fixe pentru trebuinţele fiecăreia din ele.

Capitolul IV stabileşte un consiliu administrativ alcătuit din ministrul de interne, din cel de finanţe şi din secretarul de Stat.

Toate chestiile insemnate in raport cu unul din aceste departamente trebuesc discutate in consiliu, a cărui hotăriri confirmate de Domn, sunt puse in executare.

Marele consiliu este alcătuit din cei trei capi ai departamentelor sus numite, din ministrul justiţiei din acel al cultelor, din şeful miliţiei şi din controlorul general. El discută chestiile de inaltă importanţă; Domnul il poate convoca şi-l poate presida in persoană, de căte ori o va crede de trebuinţă.

Capitolul V stabileşte principiile libertăţii comerciului. Singura restricţie pentru export e privitoare la necesitatea

hranei locuitorilor in cas de foamete; această necesitate sfirşită, restricţiunile vor fi ridicate.

Se regulează căile de comunicaţie ca mijloc pentru a da mai mare avĕnt comerciului, şi magasinele de reservă stabilite in fiecare comună.

Capitolul VI se ocupă de serviciul carantinelor şi de stabilirea unui cordon sanitar dealungul malului sting al Dunării, şi de mĕsurile de luat pentru a ferì Principatele de ciumă.

Un comitet cu reşedinţa in Bucureşti sub presidenţa ministrului de interne, regulează tot ce se rapoartă la carantine, şi priveghează observarea mĕsurilor hotărite, precum şi starea sanitară din toată Valachia. In acest scop Principatul e impărţit in 13 judeţe şi fiecare din ele e ţinut să raporteze regulat comitetului, despre starea sanitară şi să se conforme ordinelor care le sunt transmise.

Capitolul VII se ocupă de organizarea şi competenţa tribunalelor şi a administrării justiţiei.

Aci se stabileşte principiul impărţirii puterii administrative şi judecătoreşti recunoscut indispensabil pentru ordinea afacerilor şi garantarea drepturilor particularilor; regulează mersul justiţiei care e administrată:

1°. Prin Tribunale de district care iau cunoştinţă in prima instanţă de toate afacerile civile, criminale, comerciale şi de poliţie corecţională.

2°. Prin două Curţi judecătoreşti stabilite in Bucureşti şi Craiova, şi impărţite in două secţii, una civilă şi alta criminală, sau prin două tribunale de comerciu stabilite in aceleaşi oraşe.

3°. Printr'o inaltă Curte de apel.

Hospodarul fără a avea dreptul de-a judeca, esercită puterea unei Curţi de casaţie; el confirmă sau trimite sentenţele inaltei Curţi inaintea Curţii de revisuire. Jumĕtate din membrii care compun Curtea de revisuire, sunt luaţi dintre cei din curţile judecătoreşti, care n'au judecat in acea afacere, cealaltă jumĕtate dintre membrii Adunării generale,

indicaţi de Domn după o indoită listă de candidaţi presentată de Adunare.

Curtea de revisuire se intruneşte odată pe an, la o epocă fixă şi judecă in ultimă instanţă toate afacerile care-i sunt trimise, in decursul anului de către Domn.

Capitolul VIII conţine disposiţii generale privind:

1⁰ Numirea in deosebitele funcţii publice.

2⁰ Inaintările şi titlurile onorifice.

3⁰ Felul administrării bunurilor bisericeşti.

4⁰ Instrucţia publică.

5⁰ Principiele unei uniri mai strinse intre Principatele Valachiei şi Moldovei.

Capitolul IX se ocupă de organizarea miliţiei naţionale.

După stabilirea acestor capitole, Adunarea se ocupă de patru proiecte speciale, cel dintăi pentru hotărirea drepturilor la pensie; cel de al doilea avĕnd de obiect organizarea consilielor municipale in diferite oraşe şi tĕrguri din Principat; al treilea se raportă la păstrarea actelor civile, al patrulea la modul de recrutare.

Aceste proiecte furĕ primite şi alăturate pe lăngă Regulamentul Organic sub numirea de anexă.

Trei copii ale Regulamentului, dimpreună cu cele patru anexe se făcurĕ indată in limba română şi franceză şi furĕ iscălite de toţi membrii Adunării. Una din copii fù depusă la archivele Statului, celelalte douĕ furĕ trimise insoţite de o adresă, una la Petersburg şi alta la Constantinopoli.

Instalarea consiliului administrativ. La sfirşitul lui Martie, preşedintele plenipotenţiar făcuse deja cunoscut Adunării generale a Divanurilor, că de la 1 Mai, diferitele ramuri ale administraţiei care până atunci erau supuse Divanului executiv, vor fi incredinţate deosebitelor departamente de resort. El numì capii acestor departamente, cari adunaţi in consiliu administrativ ordinar sau extraordinar, după cum va cere trebuinţa, aveau să espedieze toate afacerile conform disposiţiilor Regulamentului Organic.

Plecarea preşedintelui la Iaşi. Toate fiind astfel regulate, generalul Kisseleff plecâ la 7 Aprilie 1831 la Iaşi, unde

trebuea asemenea convocată Adunarea generală extraordinară de revisuire pentru Moldova.

Organizarea cancelariilor. După cum am spus mai sus, consiliul administrativ era să fie instalat la 1 Mai in Bucureşti.

Toată luna lui Aprilie fù intrebuinţată la formarea diferitelor cancelarii care trebueau să compue deosebitele departamente; se creare biurouri şi secţii, şi se alcătuì impărţirea lucrărilor relative la fiecare divisie.

Dosarele care se aflau in biurourile Divanului executiv, fure impărţite la deosebitele departamente după felul lucrării, cu acest chip, personalul, partea materială, impărţirea lucrărilor, intr'un cuvênt, toate fure organizate.

Se făcure publicaţii de diferiţii capi de departament, pentru a aduce la cunoştinţa tuturor noua stare a lucrurilor, atribuţiile fiecărui departament, şi mersul de urmat pentru afaceri.

Nu trebue perdut din vedere că in vremea aceea lucrările Adunării generale extraordinare mergeau inainte şi că cele relative la organizarea administrativă şi judecătorească, se făceau in acelaş timp in toate districtele din Principat.

Pentru a-şi putea inchipuì cineva greutăţile de care te isbeai in această lucrare complicată, e important de-a se ştì că deşi ordinea cea mai complectă pe care o admitea starea lucrurilor, domnea in biurourile Divanului executiv, vechea neorânduealâ işi urma calea in administraţiile districtelor, precum şi in partea judecătorească.

Toate trebueau create, personalul şi materialul in grefe şi in cancelarii; trebuea indicată linia de urmat pentru păstrarea hărtiilor etc. Această sarcină era cu atăt mai grea, cu cât in vechea organizare, partea administrativă şi cea judecătorească se aflau contopite in aceleaşi măni. E greu de inchipuit căt lucru, căte osteneli şi cătă stăruinţă au trebuit pentru a obţine cel puţin un resultat aproape satisfăcêtor, era vorba de-a avea un personal insemnat care nu era nici pregătit nici iniţiat in nouele instituţii, trebuea făcută, pentru a zice aşa, educaţia fiecărui slujbaş.

Intr'o administraţie stabilită de ani mulţi se intimplă, acelaş lucru ca şi cu ideile devenite populare, care alcătuesc pentru fiecare naţie un fel de catechism, pe care-l ştie oricine prin tradiţie. Fără să ai un cod administrativ scris, fără să-l fi studiat cum se studiază codul civil, daca eşti chemat pentru prima oară la o funcţie publică, intri intr'insa pregătit intru cătva, nu eşti străin de tot, şi dacà nu eşti de-o incapacitate desăvirşită iţi poţi face slujba mai mult sau mai puţin bine. Dar când se schimbă toate, când o stare de lucruri cu desăvirşire nouă urmează după cea veche, atunci administraţii şi funcţionarii toţi sunt perduţi. Experienţa căştigată prin afaceri, in loc să fie de folos, este o piedică. Toţi ştiu căt e de greu când ideile au apucat o cale, să le dai o direcţie contrară; fără să iei seama, te intorci la drumul obicĭnuit şi e foarte anevoe să te familiarizezi cu o sumă de combinaţii diametral opuse. Astfel ar trebuì ca inainte de-a da o funcţie unui individ să-l pĕtrunzi de nouele principii să-l formezi in expediarea lucrărilor, să-l supui la un curs normal, care totuş n'ar fi deajuns din causa nenumĕratelor amĕnunte, şi in timpul acesta administraţia trebue să meargă inainte cu pas egal fără a se oprì un singur minut, daca e vorba să se evite confusia, desordinea şi toate relele pe cari le aduce cu dinsele.

Deaceea momentul introducerilor nouelor instituţii a fost şi va fi totdeauna un moment de criză. Şi dacă această observare e adevĕrată in genere, cum să nu fie adevĕrată pentru un popor aşa de puţin inaintat in civilisaţie, şi unde oamenii n'aveau altă călăuză decât obiceiul?

Căte osteneli şi căte redactări de instrucţii nu a trebuit pentru a impedica rĕul ce-l puteau aduce schimbările aşa de radicale, in toate ramurile administraţiei! S'a făcut un manual de administraţie pentru districte, pentru şeful cancelariei, pentru fiecare din impiegaţi, pentru subadministratorul de canton şi până şi pentru părcalab (perceptorul impositelor fiecărui sat).

Partea judecătorească. Partea judecătorească da loc la şi mai mari greutăţi. Trebuea creată o instituţie intreagă. Va-

lachia vedea pentru prima oară infiinţăndu-se Tribunale in districte, trebuea prin urmare să se dea regule nestrămutate, supuse la formalităţi pe care nu le putea inlătura şi cari fuseserĕ recunoscute pănă atunci; deaceea s'au redactat instrucţii pentru preşedinţi, judecători, procurori, grefieri şi chiar pentru simplii portărei, a trebuit să se pregătească edificii şi să se adune materialul, să se trimeată comisari extraordinari in toate părţile pentru a se lua disposiţiile in mod regulat şi uniform; să se scrie formulare pentru ţinerea registrelor şi inscrierea diferitelor acte; să se reglementeze şedinţele in care trebuea să fie regulă şi decenţă, să se hotărască atribuţiile speciale ale fiecărui impiegat, şi să-i arate felul in care trebuea să-şi indeplinească obligaţiile in urma atribuţiilor cu care era insărcinat; să se reguleze ordinea causelor şi a comparitţiilor după ordinea inscripţiilor; să se pregătească case de arest pe lăngă fiecare Tribunal, şi să se dea instrucţiile cele mai precise asupra regimului inchisorilor, intr'un cuvĕnt după ce se organizase totul, după ce se pusese fiecare individ la locul sĕu şi chiar fiecare mobilă, trebuea făcută instalarea definitivă a fiecărui Tribunal.

Epoca intrării in activitate a deosebitelor ramuri din administraţie. Cu toate aceste erau in plină activitate la 1 Mai Inalta administraţie, la 1 Iulie Finanţele şi la 15 August, al aceluiaş an, Justiţia, toate se făcuserĕ fără sdruncinare, in linişte şi cu precisiune; fiecare individ se afla intr'o posiţie nouă fără a-şi da seamă că se schimbase ceva.

Invasiunea holerei. In momentul in care vechea stare a lucrurilor dispăruse şi in care se reorganizau toate, se ivì holera. Niciodată flagelul n'a fost aşteptat cu atăta frică ca atunci, din pricina teroarei pe care o insuflase jertfele aduse in ţările vecine; in nicio ţară nu se făcuse atătea incercări cu aşa puţine mijloace pentru a i impedica venirea sau cel puţin pentru a-i micşora puterea; dar e adevĕrat că mai nicio ţară n'a avut aşa puţin de suferit de la dinsa ca a noastră.

Nu s'a cruţat nicio mĕsură igienică; toate mijloacele de pază au fost intrebuinţate; poamele, lăpturile, peştele furĕ oprite in piaţă; supravegherea pentru celelalte obiecte de

hrană fù indoită. Epidemia se arătâ la graniţa dinspre Moldova in 22 Mai 1831, in capitală se ivì la 22 Iunie, şi după ce se lăţì peste tot principatul şi mai ales in şes şi pe marginea Dunării, ea se stinse cu totul pe la sfirşitul lui Octomvrie. Mortalitatea se urcâ la 11,670 de suflete intr'o pupulaţie de doue milioane de locuitori. (1)

1) Holera făcuse intăi grozavă pustiire in Moldova, in momentul când preşedintele plenipotenţiar se afla la Iaşi, oraş care are un focar de miasme perpetue in apa mlăştinoasă a Bahluiului, şi in care sunt mai multe mahalale locuite de evrei. Generalul Kisseleff cu un mic numĕr de impiegaţi, se afla in mijlocul unei populaţii, pradă morţii, ingrijind-o şi măngăind-o. Oraşul era să peară de foame din causa morţii sau a plecării celor ce-i procurau hrana. In mijlocul calamităţii publice şi a consternării generale, când moartea cu teroarea ei tace mii de victime, e frumos să vezi arătându-se un caracter superior!

Fiind sfătuit numai de devotamentul sĕu pentru omenire, el aduse uşurări de tot felul şi-şi indoì puterile pentru a scăpa cel puţin câteva victime; presenţa sa ridica curajul unora şi micşora indrăsneala acelora care nu vĕd intr'o calamitate publică decăt o ocasie, pentru a-şi indeplinì grozavele lor dorinţi.

După ce boala trecuse prin toate fasele sale, ea incetâ in Moldova pe la inceputul lui Iulie.

Preşedintele plenipotenţiar aude că s'a ivit in Bucureşti, el pleacă şi soseşte acolo la 6 Iulie 1831; epidemia era in perioada sa ascendentă, faţă cu şeful administraţiei toate autorităţile sunt ca electrizate, un puternic impuls e dat energiei lor, şi in inima locuitorilor naşte nădejdea; nici un slujbaş muntean, nici un funcţionar, nu-şi părăseşte postul; toţi luând exemplu după şeful lor desfăşură zel şi devotament, şi daca e exact că orice jertfă adusă in interesul aproapelui este adevĕrata virtute, muntenii au probat cu această ocasiune că nu sunt străini de dinsa. Numai să i se dea acestui popor o direcţie bună, şi se va dovedì pentru toţi că e in stare de a se devota.

Astăzi sunt o mulţime de disertaţii asupra holerei la toate librăriile, dar singurul leac asupra căreia eficacitate nu e indoeală, e distrugerea focarului de miasme prin imprăştierea populaţiei in Statele in care lucrul este cu putinţă. Această mĕsură dete resultate bune. Lipsa se simţea in toată ţara; păinea se urcase la un preţ foarte mare, recolta nu era ăncă culeasă; locuitorii din mahalalele cele mai infectate furĕ sfătuiţi să easă din oraş şi să trăească in bivuac; preţul păinei fu tot atăt de mare pentru locuitorii din oraş, dar lăsat pe jumĕtate pentru cei ce mergeau să se stabilească pe cămp; ear săracilor lipsiţi de orice mijloace li se distribuea gratis. Şi in adevĕr nicăieri holera nu se muiè aşa de răpede ca in Bucureşti; ea se ivì la 22 Iunie şi-şi urmâ perioada ascendentă pănă la 16 Iulie, când se urcâ numĕrul casurilor pănă la 179; peste cinci zile erau numai 78 de casuri şi la 22 August nu mai exista epidemia de loc.

In mijlocul epidemiei şi a foametei lucrările relative la introducerea nouelor tablouri de recensemĕnt se făcuserĕ pe la sfirşitul lui Septemvrie; cel pentru contribuţiile fiecărui sat se impărţise in tot principatul; se redactaserĕ manuale pentru usul contribuabilului lucrător de pămĕnt cu privire la obligaţiile lui faţă cu Statul, mijlocul de a le indeplinì şi desluşiri asupra raporturilor sale cu deosebiţii slujbaşi.

Noul sistem stabilit pentru percepere. Perceperea după ludii incetase de la 1 Iulie; rolurile cele noue pentru contribuţiile districtelor, nu putuserĕ să fie impărţite decăt pe la Septemvrie. Prin urmare nicio contribuţie nu se putuse stringe in trimestrul de la Iulie. Işi poate inchipuì cineva cum ii era ţăranului care vĕzù perind mulţimea de impiegaţi, şi se află scutit de plata birului in curs de trei luni intregi, el care era obicĭnuit să nu aibă 24 de ciasuri de răgaz; in loc să se bucure de norocul lui, el nu-şi putea stăpănì mirarea. Chiar acum după mai mulţi ani de experienţă tot nu pare ăncă să se increadă in viitor.

Ţăranul se grăbì cu toate aceste să plătească trimestrul din Octomvrie şi arieratul pentru cel de la Iulie şi incepù să se pĕtrundă de nouele sale drepturi precum şi de nouele sale indatoriri.

Am crezut de trebuinţă de a expune in tabloul A indatoririle impuse contribuabililor inainte şi după Regulamentul Organic. (1)

Pentru aceasta am luat trei sate, unul din ele din şes, unul e de la munte. Am stabilit deosebitele imposite şi indatoriri către proprietar din 1827 şi 1830; luănd apoi media acestor doi ani, am comparat-o cu sumele plătite la 1832 după noul sistem.

Privind stările comparative se va vedea că dările celor trei sate impreună, se ridicau inainte la 44,971 lei pe an; azi se reduc la 27,520. Satele acele plătesc totuş 12,338 de lei acum fiscului in loc de 9,645, termen de mijloc pentru

1) Tabloul se află la sfirşitul raportului şi se va publica in numĕrul viitor. *Dir.*

contribuţiile de incasat de Visterie pentru cei doi ani 1827 şi 1830, şi aduce proprietarilor 14,157 de lei in loc de 8,015, ce-i primea inainte de Regulament.

Astfel pe când sătenii sunt scutiţi de aproape jumĕtate din dări, veniturile tesaurului public se inmulţesc cu o treime, şi ale proprietăţii fonciare cu două treimi.

Aici nu se ţine seama de indatoririle de tot felul cari indoeau aproape dările contribuabilului sub regimul cel vechiu, şi care nu pot fi supuse unui calcul positiv. Acest resultat e uşor de inţeles daca işi aduce cineva aminte toate neregularităţile vechei administraţii.

Miliţia in activitate. Totdeodată miliţia care până aci fusese concentrată in Valachia mică pentru a se indeletnici cu mănuirea armelor şi a se supune la manevre, fu pusă in activitate de serviciu.

Un regiment remase in Valachia mică, ear celelalte două trecură in Valachia mare.

Vremuri mai fericite urmară insfirşit după tristele zile de foamete şi de epidemie; sănătatea publică nu mai lăsâ nimic de dorit după peirea holerei, şi recolta din 1831, anul ce mai imbelşugat de care işi aduc locuitorii aminte, respăndise avuţia in ţară. Efectele salutare ale nouelor instituţii incepuseră să fie simţite. Un cer senin revărsa bucuria şi nădejdea după turburările furtunei.

Magasii de reservă. Bogăţia recoltei precum şi amintirile foametei de care ţara fusese ameninţată, hotărì pe guvern a cere să se depue chiar in acel an, in magasiile de reservă, a căror stabilire alcătuea una din disposiţiile Regulamentului Organic, o baniţă de 44 oca de porumb şi de meiu pentru fiecare pogon lucrat.

Instalarea municipalităţilor. Apoi se incepù organizarea municipalitaţilor in deosebitele oraşe şi tĕrguri din Principat. Se procedâ in acelaş mod ca pentru tribunale; comisari extraordinari fură trimişi la faţa locului cu instrucţiuni pentru cele mai mici amănunte. Această instituţie incepe a da resultate bune, dar va trece multă vreme inainte de-a aduce toate roadele pe care suntem in drept a le aştepta; ceeace

nu se va putea intimpla, decăt după ce vor incepe spiritele să se pĕtrundă de scopul acestei instituţii, şi cănd se va fi creat o casierie municipală, care să fie in stare de a mulţumì trebuinţele cele mai urgente. Veniturile acestor casierii sunt puţine astăzi, căci se reduc la perceperea acciselor şi la o zecime din contribuţiile la care sunt supuşi locuitorii oraşelor.

Taxa asupra caselor care ar putea alimenta aceste casierii nu le place locuitorilor; guvernul nu a crezut că-i poate constringe la aceasta, el a preferit să-i aducă acolo pe o cale blăndă, pentru a nu le isbì prea făţiş prejudecăţile.

Convocarea Adunării generale ordinare din 1831. Epoca convocării Adunării generale pe anul 1831 sosise. Pentru intăia oară de mulţi ani, era să exercite poporul valach un drept politic; se deterĕ ordine pentru a se procede la alegerea membrilor, care aveau să facă parte din această Adunare, ordinele erau insoţite de instrucţii clare şi precise asupra organizării colegielor, şi a tutulor formalităţilor de indeplinit in tot cursul operaţiei electorale. Aceste instrucţii alcătuesc un reglement care inlocueşte dispoziţiile esenţiale ale unei legi electorale; alegerile se făcurĕ atăt atăt in Capitală căt şi in districte in toată regula.

Adunarea generală fu convocată pentru 15 Noemvrie şi-şi incepù şedinţele la 1 Decemvrie.

Se luaserĕ disposiţii pentru regularea lucrărilor şi pentru stabilirea formelor spre constatarea legalităţii. Aceste disposiţii ţin loc de reglement pentru şedinţe.

Experienţa dobăndită cu punerea in executare a Regulamentului Organic arătase trebuinţa, sau de a implinì unele goluri, sau de a da mai mare desvoltare la oare care disposiţii; de aceea se pregătiserĕ proiecte de legi in consiliul administrativ extraordinar.

Lege pentrn dorobanţi. Pintre proectele aduse in Adunarea generală, cel mai urgent era fără indoeală acel pentru organizare dorobanţilor. Desfiinţarea slujitorilor lăsase un gol mare de implinit. Aceşti din urmă in numĕr de 10,072 erau intrebuinţaţi sub deosebite nume sau la paza graniţelor, sau pentru a duce in diferite părţi ale Principatului ordinele au-

torităţilor, şi a grăbì executarea lor. Se crezuse intăi că vor putea fi inlocuiţi prin miliţii, dar se simţì indată neputinţa lucrului. Atunci incercarĕ să-i suplinească printr'un mic numĕr de oameni, sub numele de dorobanţi. Numĕrul lor fu de 660 pentru toată intinderea Principatului.

Ei erau intrebuinţaţi ca poliţie in Capitală şi in celelalte oraşe, sau pe lăngă administratorii de districte, şi sub administratorii de cantoane; erau ţinuţi să facă serviciu permanent şi costiseau pe vistierie 230,310 lei; dar in curĕnd se ivirĕ greutăţi: 1° insuficienţa numĕrului, 2° neputinţa recrutării, căci cei mai buni pentru această slujbă, erau locuitorii satelor şi ei nu vroeau să se supună la o slujbă permanentă.

Nu-şi poate inchipuì cineva toate greutăţile intimpinate de administraţie care dăduse drumul vechilor slujitori, şi se afla chiar in momentul de a introduce reforme, paralizată in toate mişcările sa e, prin lipsa de oameni trebuincioşi pentru executarea acestor reforme. Căt despre miliţie, am vĕzut că nu a putut fi pusă in activitate decăt pe la sfirşitul lui August, şi apoi nu era chip de a despărţì militarii de companiile lor, şi de a le impră̦ştia, cu atăt mai mult cu căt erau unele care abia se inrolaserĕ de 3 luni. Se presentâ Adunării de urgenţă un proect pentru dorobanţi, a căror numĕr trebuea să se urce la 4,650, din care o treime numai se va găsì in activitate cu schimb la fiecare zece zile, şi se dete fiecărui dorobanţ zece lei pe lună pentru zece zile de serviciu şi scutirea de bir, ceeace făcù să se urce cheltueala anuală pentru intreţinerea dorobanţilor, in care se cuprindeau cei din inalta administraţie a poliţiei in Capitală, precum şi căpitanii şi căprarii, la suma de 847,320 de lei. După cererea autorităţilor dorobanţii sunt siliţi a merge să prindă făcĕtorii de rele, şi să se ridice in masă de căte ori aceştia vor băntuì districtul lor.

Lege in contra făcĕtorilor de rele. Pentru a aşăza liniştea publică pe baze mai solide, şi pentru a garanta siguranţa satelor şi a călĕtorilor prin disposiţii legislative, comunele furĕ recunoscute respunzĕtoare de orice atac intimplat

incontra vreunui individ in raionul respectiv; pe de de altă parte se stabilirĕ prime de incurajare şi recompense pentru cei ce vor conlucra la arestarea făcĕtorilor de rele.

Anul 1832 a arătat efectele salutare ale acestor doue legi, şi mai ales anul 1833 in care siguranţa comunicaţiilor n'a fost turburată in nicio parte din Principat. Dacă se observă cu stricteţă disposiţiile acestor legi, dacă proprietarii se obicĭnuesc să trăească la ţară, şi daca guvernul poate face pe ţărani să-şi clădească casele mai apropiate unele de altele, şi nu indepărtate cum sunt azi, nici nu va mai fi vorba, peste curĕnd, despre făcĕtori de rele in această ţară, a cărei locuitori au moravuri aşa de blănde.

Lege pentru serviciul miliţiei. Astfel prin legea dorobanţilor şi prin acea incontra făcĕtorilor de rele, s'a stabilit serviciul siguranţei interne; luăndu-se apoi in considerare pe de o parte micul numĕr al miliţiei, şi pe de alta marea intindere a cordonului sanitar, pe toată linia Dunării de la Vĕrciorova la Siret, se hotărì modul de serviciu al miliţiei, care fù intrebuinţată mai ales pentru a păzì graniţele pentru a forma cordonul sanitar şi pentru serviciul Bucureştiului şi al Craiovei, oraş central din Valachia mică.

Lege pentru linia de demarcaţie intre tribunale şi administratorii districtelor. Pe fiecare zi se năşteau conflicte intre tribunale şi administratorii districtelor, deaceea se trase linia de demarcaţie care trebuea să-i despartă, hotărind casurile care se ţineau de resortul uneia sau alteia din aceste douĕ autorităţi.

Lege pentru poliţia vitelor rătăcite pe cămp. Desfiinţarea vorniciei de pripas, despre care am mai vorbit, aducea trebuinţa unei legi care să reguleze această parte, in Regulamentul Organic nefiind vorba de aşa ceva.

Lege pentru asilul de orfani. Vechea casierie pentru mile şi pentru orfani fiind reformată, şi paragrafele 16, 17, 18 şi 20 de la art. 65 din Regulamentul Organic hotărind o sumă de bani pentru asilul orfanilor, pentru casa deschisă cerşetorilor şi pentru mile de dat bisericilor şi pusnicilor săraci, se presentă un proiect relativ la gestiunea acestor case.

Lege de indemnizare şi compensaţie pentru Socotelnici. Fiindcă paragraful 15 de la art. 65 din Regulamentul Organic prevĕzuse suma de 1,500,000 lei pentru pensii şi ca indemnitate pentru socotelnici, se numì o comisie spre a face lista tuturor acelora care aveau drept la indemnizare şi pensie. Aceste douĕ liste furĕ supuse cercetării Adunării care făcù rectificări. Dar desfiinţarea privilegiului de-a avea socotelnici dedese loc la o mulţime de reclamaţii din partea celor ce se bucurau de el, nu din causa rangului, dar in virtutea numai a unor chrisoave sau rescripte Domneşti, guvernul se crezù dator a ţine seamă de numeroasele plăngeri ce i se adresau in această privinţă. Deaceea se infăţişâ Adunării un proiect de compensaţie pentru această a doua categorie de posesori de privilegii.

Suma de 1,016,640 lei ajunse pentru plata indemnităţilor şi cea de 69,814 pentru plata posesorilor de privilegii de-a doua categorie. Prin urmare 413,546 lei formarĕ casa pensiilor, care conform dispoziţiilor Regulamentului Organic, trebuea să fie mai tărziu alimentată cu sumele provenind din stingerea indemniţăţilor şi compensărilor pentru socotelnici.

Comisie pentru mĕsurătoarea terenurilor restituite in raionul Brăilei, Giurgiului şi Turnului. La 10 Mai 1830 se stabilì o comisie(1) pentru mĕsurătoarea teritoriului cuprins in raionul Brăilei, Giurgiului şi Turnului, ocupat de Turci până la incheierea păcii de la Adrianopoli, pentru a hotărì, după examinarea documentelor şi titlurilor de proprietate, ceea ce se cuvenea particularilor, restul avĕnd a face parte din domeniul Statului.

Comisia se convinse că din cele 448,530 de pogoane de pămĕnt cuprinse in teritoriul dat inapoi Principatului, 189,807 trebuea restituit la particulari căci aveau titluri au-

1) Lucrările acestei comisii au fost făcute sub direcţia Lt. colonel Fanton de Vérayon, şi se compunea din logofĕtul Nestor, hatmanul Constantin Bălăceanu, vornicul Filip Linche, paharnicul Hafta, d-l. Gr. Racoviţă şi inginerul Teodor Palladi.

tentice; 7,648 formănd raionul imprejurul Giurgiului şi al Brăilei furĕ date ca terenuri comunale pentru aceste douĕ oraşe, şi 251,075 remase libere făcurĕ parte din domeniul Statului.

Această lucrare fù presentată Adunării, discutată şi aprobată.

Codul de comerciu. Articolul 241 din Regulamentul Organic hotărea să se introducă codul de comerciu francez, de aceea se numì o comisie alcătuită din douĕ secţii; ea era insărcinată a traduce codul in părţile care se vor recunoaşte posibile de aplicat ţării, una din secţii(1) trebuea să se indeletnicească cu redactarea, cealaltă cu revederea lucrării(2) sfirşite in cursul anului 1831; dar fiindcă se apropia inchiderea şedinţelor ea fù lăsată să se esaminese in sesiunea viitoare.

Lege pentru control. Paragrafele 2, 3 şi 4 din art. 106 al Regulamentului Organic instituind controlul, nu făcuse, pentru a zice aşa, decăt a-i arăta folosul; o complectare era trebuincioasă.

Dar controlul fiind o instituţie cu totul nouă pentru ţară, se crezù de cuviinţă a se sancţiona proiectul, reservănd printr'o disposiţie particulară facultatea de-a adăuga toate desvoltările care se vor crede de trebuinţă in urma experienţei.

Lege pentru căteva atribuţii retrase marii vornicii. Regulamentul Organic grămădise astfel atribuţiile marii vornicii, incat aceasta nu le putea indeplinì pe toate; aşa dar i se luarĕ căteva din ele, spre a fi trecute la departamentul bisericesc de care păreau să se ţie mai mult.

Contribuţia personală hotărită pe şeapte ani. Vistierul supunĕnd budgetul Adunării ii presentâ recensemĕntul general după care trebueau aşăzate impositele.

Recensemĕntul era insoţit de tabloruri arătănd cifra

1) Era compusă din d-nii Mihalache Cornescu, Gheorghe Bibescu şi Constantin Iatropolu.

2) D-nii Constantin Cămpineanu, Manolache Arghiropolu, Ştefan Bălăceanu şi logofĕtul dreptăţii Gheorghe Golescu, alcătueau această secţie.

contribuţiilor pe district şi pe sat, ca să le poată verifica Adunarea şi să se asigure de regularitatea lor, lucru cu atăt mai important, cu căt trebuea să slujească de basă pentru perceperea impositelor timp de şeapte ani.

Inchiderea Adunării de la 1831. Acestea fură lucrările cu care se indeletnicì Adunarea de la 1831, şi desvoltările pe care experienţa de un an le arăta necesare in disposiţiile Regulamentului Organic.

Administraţia căştigâ astfel un mai mare grad de putere, inlesnindu-şi mersul şi lăţind mijloacele sale de punere in executare. Sesiunea se prorogâ pănă la 5 Aprilie 1832.

Inainte de-a se despărţì Adunarea, intr'o adresă către preşedintele plenipotenţiar, arătâ recunoştinţa poporului Valach cătră guvern.

(Sfirşitul in numĕrul viitor).

TANDA ŞI MANDA

— SCHIŢĂ —

(DIN VIAŢA STUDENŢILOR ROMÂNI DIN VIENA)

Tanda şi Manda! Căci aşa-i chema. Nu din tată şi din sfântul botez, căci după aceştia ei se numeau: Ghiţă Lică şi Vasile Păcuţ, dar din boldul şăgalnic al nostru, al colegilor lor. A scăpat nu ştiu pe care gură odată că: «Eacă Tanda şi Manda», ear Lică şi Păscuţ, Tanda şi Manda au remas deatunci şi până azi.

Tanda şi Manda!

Par'că-i věd inaintea ochilor. Tanda (Lică) mititel, osos şi lat in umeri, cu picioare scurte şi groase, cu trunchiul lung şi plin, gâtul strivit, cu capul sěu mare lipit pieziş de bărbie şi cu mânile mari, pe cari le purta ca nişte pendule in undulaţiuni regulate şi foarte calme. Faţa lui, care avea insuşirea să nu exprime nimic, era de obiceiu mânjită pe la barbă, căci de ras nu se rădea decât la sěrbători mari, ear perii il năpădeau binişor. Toată infăţişarea lui avea ceva filosofic, care se trăda cu deosebire prin petele rătăcite de unsoare ce-i decorau jacheta neatinsă de perie. Căci exteriorul era pentru Tanda un lucru fără de nicio importanţă. El umbla imbrăcat, fiindcă aşa s'a pomenit. Conservator din fire, el purta o pălărie câte 3—4 ani, câte-o pěreche de pantaloni până i se rupeau la genunchi, ear ghetele-i ţineau până la nesfirşite, inoindu-se din sine, asemenea unui fenice. De la un petec la cinci, de la cinci petece la o talpă nouă, apoi după vre-o 6 sěptěmâni la o «căputătură radicală» — cum zicea el — in urmă călcăie noue şi earăş de la inceput. Astfel ghetele lui

erau totdeauna noue şi totdeauna vechi, purtănd un fel de viaţă organică, care precum se ştie, constă din primenirea materiilor.

Acesta era invĕlişul făcut de Dumnezeu şi imblojit de Ghiţă, care purta povara spiritului sĕu filosofic.

Ear acest spirit, judecăndu-l după manifestările sale, era «par excellence» flegmatic. Viaţa lui se mişca intre nişte margini bine definite, dar foarte ănguste, dintre cari dacă-l scoteai, se lăsa purtat ca de căpĕstru, reintrănd imediat după tentaţiunea trecută, in ogaşa sa firească. Afară de obiectele lui de studiu, numai douĕ lucruri il interesau: cestiunea noastră naţională şi somnul de după prănz.

Tanda era tipul personificat al politicei noastre naţionale. Romăn verde ca toţi Ardelenii, pasivist cu trup şi suflet, indignat contra regimului, contra Ungurilor şi activiştilor. Ungureşte nu ştia, ear nemţeasca o vorbea par'că anume rĕu, numai ca să-şi poată accentua şi mai mult individualitatea sa de Romăn. De dimineaţa pănă la prănz urma cursurile la universitate, după ameazi cetia «Tribuna», cu deosebire articulii primi, pe cari ii adnota cu creionul la margine, subliniind pasajele, ce conţineau ceva important.

După ce-şi indestula astfel interesul pentru causa naţională, se lungea pe canapea şi trăgea un somn de urs, incăt resuna odaea de sforăit.

Intr'aceea nimerea şi Păscuţ din cafenea, căci — uitasem se vĕ spun — ei locuiau impreună.

Tanda şi Manda!

Pe Tanda il cunoaşteţi. O să vĕ present acum şi pe Manda.

Domnul Vasile Păscuţ este student la medicină; de naştere din Satul lung, şi-a făcut şcolile la Braşov, ţine deci a fi socotit drept mai mult decăt alţii; fost voluntar, este acum sublocotenent ces. reg. in reservă, pasionat jucător de biliard, plin de slăbiciuni gingaşe faţă cu sexul frumos, despre care crede că se topeşte dupĕ el, e cam fluşturatec, dar altfel băiat de treabă.

Prelegerile şi le frequentează şi el, deşi mai cu ruptul, aşa ca să nu se poată zice, că a trecut sĕptĕmana fără să fi

fost pela universitate. După prănz nu doarme, ci joacă biliard la cafenea, apoi pleacă la plimbare cu Tanda, «fixează» toate fetele pe cari le intilneşte şi crede că toate-i zimbesc; ear dacă-i pică vre una mai rĕu la inimă (ceeace se intimplă cam pe toată sĕptĕmăna odată), o urmăreşte oare intregi, ii cere un «rendez-vous», cu un cuvĕnt işi caută de trebile inimei cu o predilecţie şi pacienţă deosebită. —

In aventurile de amor ale lui Păscuţ, Tanda representa elementul de ordine, pasivitatea cumpătată, flegma filosofică, cari l'au măntuit pe Păscuţ de la multe neplăceri. De aceea el ţine mult la tovărăşia lui Tanda.

Păscuţ este mai dichisit decăt Lică. Bărbia ii e rasă curat, mustĕţele mici bine ingrijite, pĕrul despărţit la mijloc i se lipeşte neted de capul seu normal, care de altfel exprimă tot atăt de puţin ca şi al lui Tanda. Manda pare a fi simţit aceasta, deaceea poartă pe nasul sĕu gros nişte *ţvichĕri*, din dosul cărora işi dă toată silinţa să arunce priviri expresive. El este cu un cap mai inalt decăt Tanda, are trup scurt, dar picioare lungi, o statură curat săsească, ce se caracterizează prin aceea, că picioarele-i cresc nemijlocit din spate. Hainele şi le perie mai des decăt Tanda, bastonul şi mănuşile nu-i lipsesc din măni; cu toate aceste asupra intregii sale infăţişări pluteste un spirit archaic, care poate s'a lipit de el de la tovarăşul seu. Şi par'că iţi vine de sine ideea cănd il vezi: «ce craiu s'ar alege acesta dac'ar avea bani deajuns!»

Ah banii, banii! Aceştia il mai ţin in frĕu pe Păscuţ. Cănd n'are bani, el este omul cel mai de treabă din lume, umblă regulat la prelegeri, mai ceteşte, mai se plimbă cu Lică şi discută diferite chestiuni ştiinţifice, de ţi-i mai mare dragul. Mai sanguinic din fire, Manda representă idei radicale, ba se ştie insufleţì chiar de principiile socialiste, cu cari il scoate pe Tanda totdeauna din sărite.

Repet, că-l scoate din sărite, deşi este o vorbă mare aceasta. Mai uşor este a scoate unui om măselele cu măna goală din gură, decăt pe Tanda din sărite. Şi totuş! O părere simplă scăpată de Manda, că luptele naţionale cari agită azi popoarele europene ar fi lipsite de raţiune, deschide dis-

cuţia totdeauna intre ei, o discuţie, care nici când nu se termină, şi din care Tanda ese bătut. Cursul ideilor sale fiind peste mĕsură incet, chibzuit şi mĕsurat, acel al lui Manda este cu atăt mai răpede şi neastĕmpĕrat. — Tanda se incurcă in labirintul materiei, pe care i-o aruncă intr'o invălmăşală pestriţă Manda, — se incurcă astfel, incăt trebue să ceară răgaz, ca să-şi poată da seamă de intrebările bifurcate ce i le pune prietenul sĕu. Acesta este momentul dorit de Manda; acum nu se mai opreşte din gură, pănă l'a incurcat pe Tanda astfel, incăt ii trebuesc zile intregi ca să se desluşească. Atunci discuţia incetează prin frasa rostită cu indignaţie de Tanda:

— Du-te dracului; cu tine nu poate omul discuta!

Manda remăne cu ideile sale isvorite numai dintr'o măncărime de-a contrazice; Tanda este scos din sărite, insă necazul il ţine numai pănă se culcă şi ei remăn tot prietenii cei vechi de mai nainte.

Amintisem mai sus ceva de bani. Cestiunea merită ca să-i dau atenţiunea cuvenită, căci intre studenţi ea are o importanţă capitală.

Tanda şi Manda erau ca mai toţi romănii ardeleni de la invăţătură, stipendişti (bursieri), şi ca toţi stipendiştii, săraci deacasă. Dar Tanda işi ştia impărţì trebile astfel, ca să easă cu paralele fără deficit, in vreme ce Manda pe la sfîrşitul lunii era in permanenţă «fluss», cum se zice. Şi toate lecţiile ce i le da Tanda, nu puteau să aducă in echilibru bilanţul sĕu desechilibrat. Cafeneaoa şi biliardul, amorurile şi escursiunile afară din oraş ii sleiau punga regulat. Cătă vreme avea parale, el cheltuia, cănd nu mai avea, trăia retras şi se deda intreg, intreguleţ tovărăşiei lui Tanda. Căci Tanda ducea un traiu modest şi regulat ca un căpitan in retragere. Şi dacă işi permitea şi el un lux, acesta era «heraus-ul» obligat, cum zicea el, pe care-l făcea in intăiele zile după ce-şi primea banii lunari. La «heraus-ul» lui Tanda, lua parte numai Manda. El anunţa de dimineaţă, că «de sară facem heraus», şi indată după cină il şi făceau.

Peste zi Tanda işi lucrase deja budgetul lunar. El era cam acesta:

8 fl. locuinţă
20 fl. prănz şi cină
3 fl. dejun
1 fl. spălatul
2 fl. reparaturi de haine şi ghete,
5 fl. varia.

Suma 39 fl. aceştia scăzuţi di 41 fl. 66 kr., căt avea pe lună, mai remănea un escedent de *fl. 2 şi 66 kr.* Eată suma destinată pentru «heraus». Aceşti bani ii numĕra esact, ii băga in portmoneu, ear ceilalţi ii lăsa acasă.

Astfel echipat, Tanda cu Manda plecau la «heraus». Ei beau, benchetuiau pănă se golea punga lui Tanda şi de oare ce consumau de obiceiu bere, ori cafea, asta se intimpla de cătră dimineaţă, cănd se intorceau braţ la braţ şi obosiţi de chef la culcuşurile lor.

Acum după ce-i cunoaşteţi pe aceşti doi prieteni atăt de deosebiţi in disposiţii şi organismu, şi totuş atăt de nedespărţiţi unul de altul, o să vĕ descriu istorioara, a cărui eroi au fost dinşii tocmai anul trecut.

Petrecusem vacanţele Paştilor acasă şi după un repaos de-o lună, mĕ intorceam ear la Viena. Găndurile mele urmau un curs foarte variat. Sarmalele deacasă, spanacul sarbed din Viena de altă parte, monotonia deacolo, sgomotul de aci, părinţii şi camarazii şi alte mii de lucruri se incrucişau pe plaiul minţii mele intr'o dulce invălmăşală. Insfirşit isbutii să ingrop sarmalele deacasă in hruba amintirilor mele şi mai puternic decăt alte dăţi, mĕ muncea dorul de prieteni şi de păsurile lor.

Căci se pot petrece multe, foarte multe in decurs de patru sĕptĕmăni!

Şi dorul meu nici nu se stĕmpără pănă nu mĕ vĕzui faţă in faţă cu ei, in localul obicĭnuit, unde petreceam la căte un pahar de bere şi la mai multe vorbe bune de atăte ori.

Gărlă cu ceafă groasă şi gătlejul sănătos, Mitică embrionul, Tata Bălan, Cărlig spătosul, Capac guşă-spartă, Guzgan, Papură, Ţandără, toţi, toţi, mĕ intimpinarĕ cu un vuet şi cu

un şir de esclamaţiuni şi intrebări, incăt faţa chelnerilor zimbea de mulţumirea noastră.

Tata Bălan, (aşa-l numeam din causa eminentelor sale calităţi şi celor 25 de semestre, pe cari le purta pe capul sĕu pleşuvit), mĕ omorea cu dragostea. Imi luâ pălăria şi bastonul; comanda in numele meu bere pentru toţi, căci doar veneam deacasă!

Incetul cu incetul se liniştirĕ spiritele şi ţine-te băete la noutăţi.

Tata Bălan mĕ asigurâ in toată credinţa că a cugetat serios, că ar fi bine să se apuce de studiat, dar că nu s'a putut ăncă hotărì.

Cărlig imi spunea că Mitică embrionul a făcut progrese in tainele limbei germane pănă intru a ştì să deosibească berea de apă, pe care le confundase mai pe la inceputul anului.

— Mai taci din gură măi, — il regularisеşte Tata Bălan cu netăgăduita sa autoritate, — ca să n'o spun la toţi cum ai păţit-o, ştii tu... dar nu te fă bre frate... da ştii tu cu fata aceea, la care-i făceai curte mai anul trecut...

— Ce fată? Ce-a păţit?

— D'apoi ea ţi-a zis după o conversaţie plină de spirit ce ai purtat in limba nemţească cu ea: «Sie sind ein dummer Kerl», — şi tu i-ai mulţumit frumos, că te lăudase...

Veselia era in toiul ei. Ghiţă Gărlă bea de se topea, Cărlig se producea cu scamatorii, Ţandără işi tocmea gulerul la găt, (acesta era la dinsul preludiul unui toast) ear Mitică ridea, ridea de bucurie.

Din vorbă in vorbă ajunsei să intreb de Tanda şi Manda. Un sgomot mare se făcù; toţi rideau, gesticulau şi ziceau ceva. De inţeles, nu puteam inţelege nimic.

— Ce-i? intrebai curios.

— Să-ţi spună bĕtrănul, să-ţi spună bĕtrănul! — resunâ din toate părţile.

Ear bĕtrănul mai trase o duşcă de bere, işi şterse musteţile sale groase şi cu o posă de tot serioasă clătì din cap.

— Dapoi nu ştii nimic?... Auzi acolo!... Ei, bine zici, că numai acum venişi deacasă!... Pst! ăncă o bere!... Lucru

mare. Să-l vezi pe fratele Tanda, nu-l mai cunoşti! A tunat frate dragă dracul prin coşul lui. Şi mĕ tem că are să prindă rădăcini acolo. Şi-a cupĕrat mănuşi glacé. Mi-am făcut cruci când l'am vĕzut! Are ghete noue şi se rade de douĕ ori pe sĕptĕmână! Zice că l'a smintit o fată ca pe Gărlă mai anul trecut, când ii spuse, că de dragul ei n'are să mai bea bere. Ear proasta aceea l'a crezut! Hahaha!

— Auzi tată, dă-mi bună pace, — se rinjì Gărlă cătră el, — vorbeşte de Tanda şi nu de mine.

— Asta a fost numai aşa intre parentese. Ştii tu, că de căte ori se vorbeşte de un lucru mai insemnat, cela care-i mai de nimic se pune intre parentese... Şi aşa cu Tanda. Zice că a fost la teatru şi a şezut lăngă o fată, care i-a arătat, că-i e drag. Şi bietul om a eşit din fire. De bucuria cea mare, a uitat s'o mai intrebe, cum o chiamă, pe unde şade, cănd o mai poate intilnì. Găndise pe semne, că-i ca pe acasă la ei in Mag, unde dacă strănuţi in capul de dincoaci al satului, iţi respunde jitariul din celălalt capĕt: «să-ţi fie de bine!» Se inţelege, că pe fată deatunci n'a mai vĕzut-o, deşi colindă prin toate grădinele publice căte le ştie... Ear acum o noutate interesantă, pe care nici voi ăncă n'o ştiţi... Măi, dacă n'aş fi eu, voi aţi murì proşti...

— S'auzim, s'auzim! — il indemnarĕm cu toţii.

— Ştiu eu că voi aţi auzì, — respunse tata Bălan, — dar eu pe nimic n'o să-mi stric gura. Care-mi mai plătiţi o bere? Iute, iute, să nu stea chelnerul prea mult.

— Dă numai tată, — ii respunsei eu, — bea căt poţi şi căt iţi place. Răfuiala o să fie a mea.

— Dai măna?

— Eat-o!

— Aflaţi dară, că-n «Tagblat-ul» de azi a apărut intre anunţurile mĕrunte unul, care este al lui Tanda. Mi-l'am tăiat şi o să vi-l cetesc.

Şi Bălan cetì anunţul, care in traducere este următorul:

«**Burgtheater!**»

«Ăngerul de copilă, care a şezut la ultima representaţie «a lui Hamlet pe a patra galerie lăngă mine, mi-a rănit inima.

«O rog deci pe această cale să mĕ incunoştiinţeze despre lo-
«cul şi timpul unde aş putea-o revedea. Aş fi neconsolat dacă
«nu mi-ar respunde. Adresa: poste restante.

«der kleine schwarze...»

Guzgan se ţinea de burtă de ris, Mitică işi ştergea lacrimile, Papură sărea pe scaun şi aplauda, ear Gărlă sta să se inece cu paharul in mănă. Rideam cu toţii despre această «cause célébre», după cum o botezase Cărlig intr'un moment de bună inspiraţie. Şi cum să nu ridem? Tanda, «mutul Florii» vorbea lui Papură, — el să facă anunţuri de amor in nemţeşte, el, drojdia flegmatismului săsesc să s'avĕnte la un rendez-vous! Da rideau, rideau!

— De azi incolo, am să cred şi eu in minuni; — zise Gărlă — nu m'aş mira de loc să l vĕd măne pe Bălan doctor cu diplomă. Măcar că i mare vorba asta! Tanda cu drăguţă, Bălan cu diplomă! Hahaha!

— Eu am o idee, care nu-mi dă bună pace, par'că mĕ inţeapă la coaste să v'o spun.

— Ia dă-o pe faţă frate, nu te mai imbia ca nu ştiu cine, — il indemnâ Gărlă, — nu te ruşina tu de ideile tale, că ai mai grăit destule nesărate.

— Inter arma silent musae, ori pe romăneşte: cănd urlă măgarii, inţelepciunea tace. Să nu crezi, Gărlă. că am făcut alusiune la tine, — zise tata trăgĕnd din ochi, apoi continuâ:

— Haida hai, haida hai, să nu te mai bag odată intre nişte parentese.

— Ideea mea e, să-l păcălim pe Tanda, ca să ne pomenească. Şi anume să-i scriem noi o epistolă leită şi poleită de dragoste, cu cuvinte pline de dor şi de amar, in care să-l invităm la un «rendez-vous», se inţelege iscălind numele idealului sĕu perdut.

Un cor de aprobări curmâ vorba lui Bălan. Ni se părea tuturor atăt de firesc, că trebue să facem acest lucru, incăt nu mai incăpea discuţie asupra lui. Vorba era numai, să se facă epistola cu chibzuinţa cuvenită. Spre scopul acesta

furĕm delegaţi Bălan, eu şi Mitică embrionul. După cătva timp presentarĕm următorul proiect:

«Viena, in 16 Mai 188...

«Am cetit azi in «Tagblatt» un anunţ, care sunt con-
«vinsă, că trebue să fie de la amabilul meu vecin. O nespusă
«bucurie m'a cuprins cetindu-l, căci vĕd că dumneata nu
«m'ai uitat.

«Eu cam anevoe pot să scap nesupraveghiată deacasă,
«dar pentru dumneata voiu afla ocasiune, să te pot revedea.
«Te rog deci, ca pe Luni seara la 7 oare să fii in Stadt-
«park, pe la monumentul lui Zelinka, unde te va aştepta

«a dumitale devotată

«*Aneta*».

«NB. Te rog pentru Dumnezeu să fii discret şi foarte
«păzit, căci am mulţi cunoscuţi. Eu sunt o fată onestă şi voiu
«să-mi păstrez numele meu cel bun şi sper a nu mĕ inşăla
«in caracterul dumitale cavaleresc. Drept semn de cunoştinţă
«voiu purta un mic buchet de rose la umĕrul sting.

«Ăncă odată deci la revedere!

«*Aneta*».

Proiectul fù primit fără discuţie şi in vreme ce Mitică embrionul se insărcina să scrie epistola, noi ceilalţi discutarĕm amĕnuntele caraghioslicului, punĕnd capĕt la multe, foarte multe pahare de bere.

* * *

Pentru ca intreprinderea să isbutească, aveam lipsă de cineva, care să ia asupră-şi rolul Anetei.

După oarecare căutare, il şi găsirĕm in persoana lui Isidor Popescul, care intrunea toate condiţiile unei «bune» Anete. Fiind Bucovinean, el vorbea foarte bine limba germană, acesta era lucrul de căpetenie, — apoi era tinerel, abia de vre-o 18 ani, fără urme de peri pe faţa sa albă,

băiat de-o rară frumuseţă, subţirel şi gingaş, cu disposiţii pentru teatru, un om infine ca croit pentru Aneta noastră.

Tata Bălan ii impărtăşì proiectul şi Popescul se invoì.

Luni după prănz, intreg clubul nostru se intrunì la locuinţa lui Bălan, ca să asiste la pregătirile de rendez-vous. Gazda lui Bălan avea douĕ fete mari; acestea ne puserĕ la disposiţie căteva din hainele lor, ba ne oferirĕ chiar ajutorul lor pentru gătirea lui Popescul.

Inainte de toate strinserĕm bine in corset pe eroul serii şi-i formarĕm din vată un pept molatec, apoi ii aninarĕm o turnură impunĕtoare şi-l imbrăcarĕm intr-o rochie galbenă deschisă, elegant croită, care-i şedea de minune. O perucă cu frisură a la Stefanie, o pălărie după cea din urmă modă cu un vĕl de mătasă brună şi o umbrelă tot de aceeaşi coloare, făcurĕ din Isidor Popescul o Anetă minunată. In mănile lui am vîrit nişte mănuşi cu coate lungi, ear la umĕrul sting ii prinserĕm bucheţelul de trandafir.

Eram incăntaţi de el. De n'am fi cunoscut istoria evoluţiunii sale, am fi jurat că-i o fată.

Cănd incepù a insera, deslegarĕm aripele porumbielului nostru şi-i dădurĕm drumul pe trotoarul de asfalt. Aneta păşea cu graţie şi cu un *şic* seducĕtor. Toţi cavalerii Ringului o fixau şi se intorceau după ea şi nu i-ar fi costat decăt o mişcare, ori un semn de atenţie la adresa lor, ca să-şi afle curtisani cu ridicata.

Dar Aneta noastră era solidă, afară de seamă solidă.

Noi o urmăream din depărtare, ca să vedem ce are să se intimple. Singur numai Tata Bălan remase acasă.

Cănd ajunse la locul hotărit găsì pe Tanda aşteptănd. El tresărì de surprindere plăcută, căci vĕzù pe copila indreptăndu-se spre dinsul. Vĕlul inchis ce purta şi lumina surie a serei ii ascundeau detaiurile trăsăturilor din faţă, ear statura se vede, că i se potrivea cu acea a Anetei din teatru, căci Tanda nu arătâ nici un scrupul de-a o saluta cu un compliment, care era căt pe ce să-l doboare din picioare.

Ce vor fi vorbit, vĕ puteţi uşor inchipuì; trebue să observ numai, că Tanda era atăt de perplex in neobicĭnuita sa

intreprindere, incăt mai toată sarcina conversaţiunii căzù pe umerii Anetei. El se mărginea a păşì ca un cocostirc pe lăngă ea, aruncănd priviri sumeţe asupra noastră, cari il intilnirĕm. Ii zăream din ochi că-i creşte inima din causa gelosiei, ce trebuea să ne insufle frumoasa sa blondină. Şi fericirea lui era cu atăt mai mare, cu căt observa, că noi il tot urmărim din depărtare, ca şi cănd ni s'ar topì inima după norocul lui.

Pe la 8 oare Tanda luâ pe Aneta de braţ şi eşì din parc. Noi după dinşii.

Tanda era intr'un extas de fericire, ştiind că noi l'am vĕzut dispărĕnd cu Aneta — seara! — sub poarta unei case mari. Că in casa aceea locuia Isidor Popescul, că are să fie amarnic păcălit, asta nu trecea prin mintea sa naivă şi fără experienţă in lucrurile lumeşti.

Ear noi formarĕm un cerc pe lăngă poartă şi aşteptam cu neastĕmpĕr copilăresc sfirşitul comediei.

După un pătrar de oară auziam cum aleargă cineva mai sărind, mai impedecăndu se pe trepte in jos. Şi indată se ivì Tanda, sbirlit, fără pălărie şi desperat, incăt găndeai că a căzut din virful unui copac şi ajungĕnd pe pămĕnt, nu-şi poate ăncă da bine seama, ce-i de capul lui.

Noi sbucnirĕm in ris, ear el se oprì un moment ca trăsnit şi ascunzĕndu-şi cu o mănă faţa, ear cu cealaltă făcĕndu-şi loc pintre noi, dispărù ca un nebun in intunerecul nopţii.

După căteva momente eram cu toţii sus in odaia lui Isidor Popescul, care cu Tata Bălan impreună se sprijineau unul pe altul, ca să nu cază la pămĕnt de ris.

— Ce-i? Ce-i?

Tata Bălan da numai din măni, arătănd că acum nu poate să vorbească. Intr'un tărziu se mai potolirĕ, işi şterserĕ lacrimile din ochi şi ne spuserĕ cam următoarele:

— Toate au urmat după programă, — incepù tata Bălan, — eu m'am pus după uşa asta in odaia vecină şi prin borta cheii urmăream cele ce se petrec dincoace. Tanda ii jura amorul cel mai sfănt şi săruta măna Popescului. In urmă

il luâ in braţe, il strinse la piept, ii lipi o sărutare căt o pecete de vlădică pe obraz; ear Isidor se incleştâ de gătul lui; amĕndoi formarĕ un ghem ce ofta şi gemea.... Acum era timpul suprem să intervin; ăncă un moment de intărziere şi totul eşea la lumină. — «Ce-i cu fata aceea?» — incepui eu atunci pe nemţeşte, cu un glas, care făcea onoare căpitanului de husari, a cărui uniformă o imbrăcasem, şi in momentul următor, deschizĕnd uşa cu putere, apărui pe prag. Isidor ţipâ atunci: «ah tatăl meu!» şi leşinâ de spaimă, desfăcĕndu-se din braţele lui Tanda, ear acesta remase ca trăsnit. Un răcnet din partea mea urmâ şi poc pe Tanda, dă-i şi dă-i şi dă-i, de-mi era şi mie milă; deschisei apoi uşa, ear el n'a aşteptat alta, ci fericit că n'am făcut intrebuinţare de sabie, pe care o tăraiam cu mult sgomot după mine, uitănd pălărie, baston, dragoste şi fată, a tulit-o ca din tun. Vai doamne!.. Că-mi vine să mor de ris!.. Asta ştiu că n'are s'o uite!.. Bietul Tanda!.. L'am inţărcat de dragoste şi pe ăsta tocmai cănd era să sugă şi el mai cu drag mierea din gura Popescului!.. Hahaha! Hahaha!..

— Dar fără glumă, domnule Bălan, — observâ Popescul — ai dat prea rĕu in el.

— Dă-l in pĕcate, Romănii işi cască ochii inainte de-a se apuca de ceva. Las că asta il va face mai păzit altădată, linişti tata Bălan?.. Să-şi aducă o fată in chilie după o cunoştinţă de un cias? Ş'apoi el să viseze sĕptĕmăni şi luni după ea! Las' că a fost bine aşa. Omul care nu mănăncă bătae, nu capĕtă minte... Cum tremura să nu-mi scot sabia, şi cum a rĕsuflat odată cănd s'a vĕzut la largul sĕu afară!.. Aoleo, că nu l'ai fi mai intors nici cu un cărd de Anete! Hahaha!

Dar evenimentul era pe aci să nu se sfirşască cu atăta. Căteva zile in urmă auzii unele amĕnunte, pe care trebue să vi le impărtăşesc pentru inţelegerea celor următoare.

In acelaş timp cu epistola noastră de amor, primise bietul Tanda ăncă una şi anume chiar de la adevĕrata Anetă a lui din teatru, care-i dădù rendez-vous in acelaş timp, dar in altă parte a oraşului. Dinsul fusese in confusia cea mai mare. Care

este Aneta cea adevěrată? La care să se ducă? In situaţia indoelnică n'a ştiut ce face mai cuminte, decăt să comunice intimplarea lui Manda. Ear acesta — Don Juan din fire — a luat bucuros asupră-i sarcina de a uşura pe Tanda in invălmăşeala sa. După o inţelegere bine chibzuită, ei hotărirě ca Tanda să meargă intr'un noroc la acea din parcul orăşenesc, ear Manda la cealaltă.

Căt de bună a fost alegerea lui Tanda, au dovedit-o tristele urmări ce au ăvut Manda, el avù noroc. A făcut cunoştinţă cu Aneta cea adevěrată şi a mai adaus un trandafir mai mult la buchetul amorurilor sale.

Păţania lui Tanda nu era de fel, ca să poată remănea timp mai indelungat necunoscută. O ştiù in curěnd toată colonia română din Viena, o auzise Manda, ba chiar insuş Tanda incepù să inţeleagă, că a fost rěu păcălit. Necunoscěnd insă imprejurările şi judecănd după oarecare semne ce părea că observă in purtarea prietenului sěu Manda, el venì in curěnd la convingerea, că numai Manda l'a făcut de risul lumii şi l'a batjocorit. Intăi ş'intăi nimeni afară de Manda nu ştiuse despre anunţul sěu din Tagblatt, — apoi, că Păscuţ a ştiut să aleagă la rendez-vous dintre cele două tocmai pe Aneta cea adevěrată, — insfirşit acestuia ii era teamă să vorbească cu el despre cele intimplate, de multe ori i se părea că observă cum işi ţinea risul, cănd se intilneau, — din aceste şi altele multe, bănuieala lui devenì din ce in ce mai hotărită. Aceasta ii smulse din inimă toată afecţiunea ce avusese pentru tovarăşul sěu, şi-i stěrnì sentimentul urii şi dorul resbunării.

Două zile intregi nu vorbise nimic cu Manda, ear a treia zi işi luâ calea cătră Bălan. El luase o hotărire straşnică.

— Am o rugăminte cătră tine, Bălan, — zise Lică, — deaceea am venit.

— Ce poate fi, frate? Dă-o la lumină. Numai bani să nu-mi ceri!

— Nu-i vorbă de bani, este vorba de onoarea mea.

Bălan tresărì. După o pausă scurtă, Lică continuâ:

— Cunoşti prea bine — intimplarea ce am avut. Sunt

de batjocura tuturor. Cunosc pe urzitorul lucrului şi voiu să-mi dea satisfacţie.

— Măi, du-te la pustia, măi, doar nu-i vrea să mĕ provoci pe mine; a fost o glumă numai, — respunse Bălan ingrijat şi convins, că de dinsul este vorba.

— Imi pare rĕu că glumeşti acum. Nu de tine este vorba, ci de urzitorul scandalului; ear acesta nu e altul decăt prietenul meu făţarnic, Vasile Păscuţ.

— Ce vorbeşti frate? Păscuţ! El nici...

— Pst. Te rog să nu mĕ intrerupi. Eu ştiu ceeace tu şi alţii nu ştiu. Deaceea te rog să-mi fi secundant in afacerea aceasta.

— Auzi omule, nu fii....

— Repet rugămintea: da ori ba?

— Fie... da, — respunse după oarecare timp Bălan.

— Iţi mulţumesc, frate. O să rog şi pe Papură, ear voi să provocaţi imediat pe Păscuţ. El este ofiţer in reservă. Va trebuì să se bată. Drept armă imi aleg pistolul. Celelalte condiţii le veţi hotărì voi. Remăi sănătos!

— Ia mai stăi niţel...

Cănd Manda inţelese la ce conclusiuni a ajuns tovarăşul sĕu şi vĕzù că Tanda se mută din locuinţa comună ce o avuse, fără a-i zice o vorbă, nu ştia să se mire, ori să se supere. Ii venea oarecum greu să ridice arma incontra unui prieten atăt de vechiu şi de bun, pe de altă parte fricos nu putea, şi nu-i era ertat să se arate; duelul trebuea să-l primească. El luâ pe Cărlig şi pe Gărlă ca secundanţi şi singura lui speranţă era, că afacerea se va aplana pe cale pacĭnică. Ear aceasta cu atăt mai mult, cu căt era şi Bălan la mijloc, care avea prea multe cuvinte, ca şaga sa să nu aibă un sfirşit atăt de prost.

Şi bine calcula Manda.

Bălan ştia, că trebue să facă pace. Ambiţia lui era in joc.

Indată după prima intrunire il vĕzù pe Bălan coborind din trăsură. Nu-şi putea inchipui ce l'a apucat.

Bălan spuse birjarului cu o mutră de baron să-l aştepte

tepte păn' se va rentoarce şi plecâ liniştit pe trepte in sus pănă la odaia lui Lică.

— Ce-ai păţit Bălane, de vii cu birja. Cum să-mi explic asta?

— Cum de mě intrebi, de ce vin cu birja? Par'că nu ştii că sunt silit.

— Te dor picioarele? Ai bătături ori bani prea mulţi? — il intrebâ Lică mirat.

— Ştii că eşti minunat? Sper că nu vei fi uitat de ieri pănă azi, că m'ai rugat să-ţi fiu secundant in afacerea de onoare cu Păscuţ?

— De loc, de loc. Dar ce are a face?

— Să luăm treaba de la inceput. Tu ţi-ai ales satisfacţia cea mai neromănească: Duelul. Romănul nu se bate in duel in astfel de casuri; şi noi ar trebuì inainte de toate să fim romăni, nu numai cu vorba, ci şi cu fapta.

— Te rog . . . ce puteam face după infamia, cu care m'a tratat? — intrebâ Lică, căci il durea mai presus de toate imputarea ce-i făcuse Bălan că nu a lucrat ca bun romăn.

— Ce alta puteai face?... Trebuea să zici aşa: Dacă m'a păcălit, am să-l păcălesc şi eu căndva, dacă m'a supěrat, am să-l fac să simţă şi el supěrarea. Ocasiunea se iveşte oricănd. — Aşa trebuea să faci dacă vreai să lucrezi romăneşte.

— Da!.. insă... găngăvì Lică necăjit.

— *Dar*, aşa aş fi făcut eu, *insă tu* n'ai făcut aşa. Ci ai venit la mine şi la Papură şi ne-ai rugat să provocăm pe Păscuţ. Noi l'am provocat. El a declarat, că n'are nicio ştiinţă că te-ar fi insultat, dacă insă stărueşti el se vede silit să ridice mănuşa ce-i arunci. Deci are să fie duel. Şi din momentul acesta, tu ai luat asupră-ţi toate consequenţele, pe cari tu, pare că nu le cunoşti.

— Cum? Nu cred să fi uitat ceva.

— Ba da, ai uitat că eşti calic, că duelul fiind o distracţie aristocratică, te costă bani, mulţi bani. Din momentul, in care te represent intr'o afacere de onoare, eu trebue să mě ţin la inălţimea misiunii mele. Deaceea am venit cu birja şi tot cu ea am să mě intorc. Ear cheltuelile *tu* ai să le faci,

căci inţelegi prea bine, de la mine asta nu se poate pretinde. La Păscuţ cu birja, la tine cu birja, la duel cu birja, după medici cu birja, inapoi cu birja, apoi armele, onorarul medicului, cheltuelile de bandaj etc. etc., aceste costă multe parale. Şi eu am venit să-ţi cer o anticipaţiune mică de vre-o 20 fl.

Bălan işi alese armele minunat. Lică căscâ gura şi ochii de surprindere. Asta era o dungă amară peste socotelile sale.

— 20 de florini anticipaţie? — oftâ el intr'un tărziu, — Cu neputinţă! De unde?

— Vezi 20 de florini ţi se pare grozav de mult. Dar de douĕ ori, de trei ori pe atăt?... Insfirşit eu nu voiu să ştiu de veniturile tale. Tu vezi de parale şi lasă grija celorlalte trebi mie.

— 20 de florini, de douĕ ori, de trei ori 20 de florini?... Cu neputinţă! De unde?

— Banii trebue să-i scoţi cu putinţă, fără putinţă!

Lică se sculâ de pe scaun şi se plimbâ de căteva ori prin odae. «Par'că ziceai adineaori că Păscuţ a declarat că nu ştie să mĕ fi atins in onoarea mea...

— Aşa a spus.

— Apoi Bălane dragă, o vorbă ca o sută, impacă-ne! Nu mai vreau să mĕ mai bat in duel. N'am atăţia bani.

— Aşa te vroiu. Las pe mine dacă nu ţi-oiu face treabă cinstită. Numai să-mi dai deocamdată paralele pentru birje.

Lică scoase cu un oftat prelungit 2 fl. din pungă.

Bălan se ţinu de cuvĕnt, şi ăncă in zioa aceea făcù pacea intre cei doi prieteni nedespărţiţi. Ear Lică şi Păscuţ işi luarĕ din nou locuinţa comună şi remaserĕ tot cei vechi: Tanda şi Manda!

VIRGIL ONIŢ.

POESII

CĂNTEC DIN LANGUEDOC

— Unde-ai fost, de unde vii
De ţi's ochii aşa vii?
Mărioară cu ochi vii
Unde-ai fost, de unde vii?

— Din grădină, bărbăţele,
De la strins de floricele;
De la strins de floricele
In grădină, bărbăţele!

— Dar cu cine tot vorbeai,
Mărioară şi rideai?
Mărioară ce vorbeai
Şi cu cine tot rideai?

— Stam la vorbă, bărbăţele
Cu-o prietenă de-a mele,
Cu-o prietenă de-a mele
Stam la vorbă, bărbăţele!

— Dar femeile n'au pală?
— Ţinea fata furca'n poală!
— Fetele nu poartă zale?
— Erau salbe şi paftale!

— Fată cu mustăţi la gură?
  — Se'negrise cu o mură!
— Mure'n Mai nu's niciodată?
  — O avea de mult păstrată!

— Vicleană muere eşti?
  — Nici de cum, te amăgeşti!
— Să te taiu bucăţi imi vine!
  — Ş'apoi ce să faci cu mine?

— Ca pe-un hoit te-arunc grămadă
  Să fii corbilor de pradă!
  . . . .
  . . . .
  Mai de grabă foc scânteei
  Ar lipsi cu-adevĕrat,
  Decât vorbe dulci femeei
  Ca să'nşele pe bărbat!

X.

Pe cărarea lumii strimte,
  Aspre, pline de nevoi
Soarta datu-ne-a menirea
  Să fim totdeauna doi.
La durere, la căinţă,
  La iubire şi la dor
Oamenii abia pot duce,
  Câte doi povara lor!

Daca astfel ursitoarea
  Ne-a vrăjit pe-acest pămĕnt,
Ca să-mi duc povara vieţei
  Pentru ce eu singur sunt?

Pentru ce intr'al meu suflet
  Indoite cresc mereu
Şi durerea şi iubirea
  Şi suspinul lung şi greu?

Trec părechile voioase
  Tot norocu-l ia cu ele
Numai eu remăn in urmă
  Cu pustiul vieţei mele.
Şi când jalnici doi tovarăşi
  Pe-a mea cale-i intilnesc,
Lacrimile lor cu-a mele
  Eu frăţeşte le-mpărţesc!

In zadar! de măngăere
  Nimeni nu-mi vorbeşte mie;
Unii pentru griji aleargă
  Alţii dupe bucurie,
Ear eu singur trist şi sarbĕd
  Stau de lume părăsit
Ursitoare calea-i lungă
  Şi povara m'a sdrobit!

Ah! de-ai vrea să vii cu mine
  Ănger blănd cu zimbet dulce
Păn' la marginile lumii
  Lăngă tine eu m'aş duce
Ş'aş găsì că-i calea scurtă,
  Zarea largă şi albastră
Ş'ar fi raiu de fericire
  Viaţa şi iubirea noastră!

CĂNTECE DE HAREM

AYSSÈ

Nu te-apropia de mine,
Mergi in calea ta in pace
Tĕnĕr nalt cu ochii galeşi
Semne tainice nu-mi face!...
La fereastra de alături
Stă la pândă mănios
Eunucul prepuelnic
Cu larg iatagan tăios,
Care, iasmă 'ntunecată,
Nu ştiu ce asupră-mi are
De când fug rizĕnd de dinsul
Când imi cere o sărutare!
— Ah! te teme căci Bosforul
Bun tovarăş e cu ei
Şi la Negri preţ nu are
Capetele de femei!

ZEINEB

Drag cu dragă, gură'n gură
Pe-a talazului cărări
Incingeam Bosforul noaptea
Cu un brău de sărutări,
Ear din candela-i de aur
Cernea tainică lumină,
Printre norii fluturateci
Luna, palida Kadînă!
— După găt şoptindu-mi dulce
Lăngă sinu-ţi mĕ ţineai,
Despletindu-mi pĕrul galben
Umerii mi-i invĕleai;
Eu rideam, plecănd alene

Capul meu pe braţul drept
Cănd a tale buze calde
Mĕ infurnicau pe pept,
Eară ochii făr' de voe
Se'nchideau uşor, uşor,
Te simţeam aşa aproape
Şi-mi venea par'că să mor!

. . . .

Ah, o noapte ca aceea
Cănd vom mai avea vreodată,
Ca să-ţi dau ca şi atuncea
Viaţa mea, fiinţa-mi toată!

GHIUZ-ICHBAL

Cănd te vĕd, a mele doruri
  In nesăţioase stoluri
  Se ridică 'n jurul tĕu
Şi la albele-ţi picioare
  Fluturănd din aripioare,
  Cad, cum aş cădea şi eu!
Apoi par'că fărmecate
  Pe genunchi-ţi furişate
  Se infăşură uşor,
Ii desmeardă, se'nmlădie
  Blănd ca viţele de vie
  Şi ca şerpi'n jurul lor!
Păn' la sinu-ţi se vor duce
  Ca să doarmă somnul dulce
  Cu lungi visuri de iubit;
Sau murì-vor mai jos oare,
  Cum mor florile la soare
  Intr'un vas nepreţuit?

FERAD-DJEL

In zadar se tot duc norii
După vĕntul călĕtor
Şi sub cerul cel albastru
Mai trec păserile'n sbor;

Grija cruntă din adăncul
Peptului, eu n'o mai scot
Şi din ochi-mi intristarea
S'o alung n'am să mai pot!
Florile rid in grădină
In havuzuri apa căntă
Şi din soare prin fereastră
Dulce-mi vine-o rază frăntă.
Ah! de giaba, căci durerea
Intr'atăta mě apasă
Incăt toate le věd negre
Şi tot plăns aud in casă;
Căci luatu-mi-ai, iubite
Cănd te-ai dus de pe păměnt
Viaţa mea, cu-a ta viaţă
Ş'am remas intr'un morměnt!

D. C. OLLĂNESCU.

LASCAR VIORESCU

O ICOANĂ A MOLDOVEI DIN 1851

DE

WILHELM DE KOTZEBUE

(trad. din limba germană de *A.*)

CAPITOLUL XVII.

Iubire şi prieteşug vin earăş.

Trei sĕptĕmăni după cele intimplate mai sus găsim pe Lascar ear la Valea-Verde.

Moartea lui Puricescu nu-l putea intrista mult; ochii sĕi nu remaserĕ uscaţi, pe cănd urma sicriul deschis, in care era culcat mortul cu obrazul descoperit, dar intristarea lui venea mai mult din amintirea zilelor fericite, petrecute la Puriceşti.

Şi aceste amintiri ii aduserĕ nădejdea de-a redobăndì earăş comoara cea perdută. Lascar iubea pe Catinca mai infocat decăt totdeauna, o iubea cu entusiasmu; ea singură il pusese in stare de-a putea săruta fruntea cea rĕce a prietenului sĕu mort.

Dar el nu vĕzuse ăncă pe vĕduvă, nu se credea ăncă demn de fericirea de a-i stringe măna după despărţirea ce aceasta ii impusese. Negreşit, el ştia bine că plecase la Iaşi cu intenţia de-a lucra energic, insă lucrurile luaserĕ o direcţie pacĭnică fără mijlocirea lui; astfel chibzuita sa prietenă nu

avusese ocasie de-a judeca dacă apaticul şi uşorul Lascar se schimbase. Prin hotărirea de-a remănea departe de dinsa el nădăjduia să-i arate că căştigase energie, şi remase statornic in această hotărire, oricăt de puternică ii era dorinţa de-a merge la Puriceşti.

Socotelile epitropiei Lascar, le primise imblănzit prin moartea grabnică a lui Ienache, intregi aşa cum i se presentarĕ, şi prin mijlocirea lui Dolban se impăcase chiar cu acest prilej cu Vrenceanu. Trebue să-i ertăm această concesie, aci nu era in joc numai slăbiciunea ci mai ales mărinimia, acest dar firesc al oricărui moldovean curat şi sacrificiul propriului interes faţă cu moştenitorii mortului sĕu prieten. Dar ii remăseserĕ ocasii destule pentru a se arăta sub o lumină nouă: cu micul capital ce-i remăsese de la maică-sa el era dator să mulţumească pretenţiile creditorilor şi să ducă gospodăria din Valea-Verde cum se cade. Creditorii incepuse, fără alte incercări, să ceară vĕnzarea Valei-Verde, şi terminul licitaţiei silite se putea cetì peste curĕnd in Monitorul oficial; dar după lege trebuea să mai treacă şease luni, şi Lascar se folosì de acest răgaz pentru a-şi regula afacerile. O recoltă de cele fabuloase, ce dărueşte căteodată Dumnezeu Moldovei, şi vĕnzarea unei părţi din frumoasa pădure de fag remasă ăncă in picioare pe Valea-Verde, puserĕ in stare pe Lascar, a cărui muncă tot mai mare părea blagoslovită, să plătească in toamnă peste a treia parte din datorii, ceeace mărì creditul sĕu deodată şi-i inlesnì dobăndirea de sume noue, pentru a scăpa cu totul de vechii creditori; şi cănd căzurĕ cei dintăi fulgi de zăpadă, el putù oprì munca cămpului cu incredinţarea că putea scăpa Valea-Verde, dacă urma să muncească cu aceeaşi rivnă cu care incepuse.

Un simţimĕnt nespus de binefăcĕtor umplea sufletul lui Lascar in decursul acelei vremi şi chiar durerea de-a fi despărţit de Catinca nu avea putere asupra lui. I se părea că noul sĕu fel de viaţă trebuea să-l arunce in braţele fericirii; el aflâ oarecare voluptate in sacrificiul ce-şi impusese de-a aştepta sfirşitul anului de doliu; pănă atunci nu vroia să vadă pe nimeni şi găsea o plăcere deosebită in adănca singurătate

in care putea să se judece şi să mediteze asupra sa insuş. Chiar pe Dimitrie Albu, care avea o moşie in Moldova de jos la care putea ajunge in două zile, nu-l văzuse de mult.

Vremea aşteptată cu atăta dor era acum foarte apropiată, cănd sosì intr'o zi un călăreţ in curte şi inmână o scrisoare lui Lascar: Vrenceanu il poftea la nunta fiicei sale Roxandra. Cu toată impăcăciunea lui cu fostul său epitrop, el nu se mai intilnise cu dinsul de la moartea lui Puricescu, şi nici avea cea mai mică dorinţă să se intoarcă la Bursuceni. Dar in starea sa sufletească actuală i-ar fi făcut plăcere orice distracţie, care i-ar fi scurtat ultimele zile de despărţire, şi hotărì, să inveselească nunta prin presenţa sa şi să meargă chiar din ajun după cum cerea invitarea.

Ceeace se numeşte in Germania «Polterabend» e şi un obiceiu moldovenesc, obiceiu a cărui origine se perde in noaptea timpului. Mireasa nu poartă văl la cununie, ci *peteală,* o mulţime de fire subţiri de aur adevărat, care-i cad de pe creştetul capului ca şuviţele despletite de păr peste umeri şi se coboară aproape pănă la călcăe. Cu căt sunt tinerii mai bogaţi cu atăt peteala se economiseşte mai puţin, şi dacă fata e numai frumuşică, apoi ii şade minunat de bine cu această podoabă. După nuntă peteala impodobeşte icoana Maicei Domnului din biserica unde s'a săvirşit cununia.

Depănarea petelei şi regularea ei se face in ajunul căsătoriei, şi se adună toţi prietenii şi prietenele. Tinerii ţin braţele intinse cu mare răbdare; fetele deapănă, ceeace nu e prea incurcat, restul să tae scurt şi se amestecă printre bomboanele de nuntă. Dar tot mai iute şi mai cu nerăbdare umblă tinerimea cu firele cele subţiri, căci a sosit musica. «Mai bine să jucăm» zice o păreche pe ici; «mai bine să jucăm» şopteşte şi alta mai departe, şi de indată sboară toţi vălţuind vesel prin salon.

Strauss şi Lanner trăesc in memoria celor ce i-au auzit, şi musica de joc germană nu a amuţit prin moartea celor doi virtuoşi. Dar cănd căntă lăutarul ţigan Barbu sau Angheluţă de joc, apoi tot ţi se invărtesc altfel picioarele! Uitaţi-vă la acea orchestră minunată; dar trebue să eşiţi in

tindă, in sală chiar n'aţi putea sta, şi apoi nici nu miroasă oamenii aceia a paciuli. Priviţi aceste obraze negre şi expresive! Pĕrul cel lung negru se scutură selbatic in coace şi in colo, căci capul ajută la bătaia tactului, şi nu numai capul singur, ci şi ochii se'nvĕrtesc mereu, colţurile gurei se mişcă, şi chiar nările, se umflă şi nechează par'că ar vedea armăsarul o iapă! Trei sau patru căntă din vioară, trei sau patru trag cu o pană pe strunele cobzei, alţii suflă cu adevĕrată furie din neiu, şi totul impreună alcătueşte o armonie aşa deosebită şi de iritabilă incăt tĕnĕrul trebue să joace cu voe făr de voe, bărbatul aşăzat, ridică picioarele in tact şi-şi aduce aminte de tinereţe, când işi ţinea şi el drăguţa in braţe, şi bĕtrănul mişcă cel puţin din degetele de la picioare şi se uită zimbind la tineretul cel sburdalnic. Şi unde pui că ţiganii aceştia n'au o idee despre note — căntă totul după auz!

Curtea şi scara, pline de ţărani curioşi şi de slugele boereşti, erau viu luminate, când intrâ trăsura lui Lascar in curte in chiotele surugiului. Vrenceanu il primì in tindă şi-l sărutâ cu sgomot. In salon era mare veselie, depănarea petelei se sfirşise. Roxandra intimpinâ pe musafir inroşindu-se puţin dar fără cea mai mică chochetărie, şi-i presentâ pe logodnicul ei, un proprietar din vecinătate inotănd in fericire, care-l strinse de mănă de-i pocnirĕ oasele; cucoana Prohiriţa ii spuse căteva cuvinte foarte prieteneşti intr'o frasă franceză surprinzĕtor de bine intocmită; bunica Ralu nu se mişcâ de pe loc, ea pusese tocmai măna pe doi jucători de préférence.

La asemenea prilejuri, nu numai la ţară, dar chiar şi la Iaşi in capitală, domneşte o veselie şi o prietenie care sunt minunate. Acest fel slobod de-a fi in societate pare inăscut moldoveanului; el isgoneşte cu plăcere tot ce este prea inţelept, fără a atinge buna cuviinţă, astfel şi in vesela adunare de la Bursuceni singur scumpul nostru Hiernonymus era o notă discordantă. El imbrăcase un frac negru, pe care il avea de pe vremea de student, şi-l tot indesa pe Lascar cu glumele şi cu sentenţele sale. Putea să fie foarte neplăcut căteodată bietul Kreidemann!

Se jucâ pănă noaptea tărziu; apoi venì găzduirea mu-

safirilor, care cerù vreme lungă, dar dete loc şi la multe glume şi ris. In casă chiar fără indoială că nu era destul loc, dar nimeni n'avea voe să plece din Bursuceni. Cucoana Prohiriţa pusese să pregătească mai multe case ţărăneşti din cele mai bune şi toată societatea o pornì pe jos, călări, in trăsură intr'un şir lung, cu musica in cap şi in lumina faclelor ale căror fum se'nvĕrtea vesel in aerul nopţii. Fiecăruia i se mai căntâ căte ceva după ce ajunsese la locul sĕu de odihnă, tot satul era in mişcare; căinii lătrau, găştile găgăiau turburate in liniştea lor obicĭnuită, pănă se perdù şirul musafirilor şi se intoarserĕ insfirşit trăsurile goale numai cu musicanţii la curtea boierească.

Şi Lascar avù parte de-o căsuţă ţărănească impodobită cu scoarţe. Tot ce-i trebuea pentru a se imbrăca a doua zi era aşăzat pe o masă cu invelitoare albă. Se afumase cu chihlibar, şi totul era curat şi plăcut. Lascar işi dăduse osteneala toată seara să fie amabil, şi acum se aruncâ ostenit pe pat. Afară era linişte, căinii şi găştele tăcuserĕ, aşa incăt el adormì indată.

Soarele resărì strălucitor in zioa căsătoriei. Din zori incepù mişcarea la Bursuceni; slugile călări şi pe jos alergau de la curte la *casele* unde musafirii petrecuserĕ noaptea; nu era lucru mic să ingrijeşti de cafeaoa şi de dulceaţa tutulor. Mai multă treabă decăt toţi avea insă vornicelul sau mareşalul nunţii a cărui numire o ceruse Vrenceanu cu tot dinadinsul, ţiind mult la obiceiurile vechi. Vornicul se alege obicĭnuit din ajun dintre cunoscuţii mai deaproape şi primeşte din partea miresei o basma cusută cu fir după felul oriental, numită cevrea, pe care o leagă de virful unui băţ ca semn al demnităţii sale. Treaba lui e să facă invitările şi să ingrijească de toate pregătirile pentru serbare. La Bursuceni se alesese o rudă a miresei, tĕnĕrul şi veselul Bucinescu, care işi făcù datoria cu mare ingrijire şi plecase din zori călare cu steagul sĕu spre a vedea de musafirii din sat.

Pe la 10 ciasuri mai sosirĕ şi alte familii şi apoi venì şi vornicul Alecu Dolban cu soţia intr'o caretă trasă de opt cai murgi. Oamenii satului işi scoaserĕ pălăriile de departe

la vederea echipajului, care avea vechea eleganţă moldovenească ce dispare din nenorocire din ce in ce mai mult; coamele şi coadele cailor inhămaţi tot doi căte doi erau impletite cu panglice stacojii; amĕndoi surugii purtau curioasele lor haine obicĭnuite: pantaloni foarte largi de postav albastru cusuţi cu roşu, un mintean scurt de aceeaşi coloare asemenea impodobit cu cusături, un brău stacojiu şi o haină albă scurtă a căror măneci atĕrnau pe spate, acoperită cu flori negre, albastre şi galbene făcute din şireturi. Pantalonii tot mai strinşi spre genunchi se opresc acolo, se mai vĕd pe deasupra cismelor celor lungi ciorapi de aba bogat cusuţi, aşa incăt călăreţul se vede muiat intr'o mulţime de cusături de toate feţele pe alb şi albastru. Pe lăngă această ii sboară panglice de toate feţele deasupra pălăriei de pâslă cu margini late, şi mănerul de alamă al unui cuţit ţeapăn ii ese din brău. Alături cu feciorul imbrăcat nemţeşte era pe capră un arnăut cu ciubucul boierului in mănă. El era in hainele sale naţionale roşii pline de fireturi cu turbanul pe cap, in şalul care-i incingea mijlocul se vedeau pistoale ţintuite cu argint. Doi ţărani călăreau de ambele părţi ale trăsurei spre a o ferì de resturnări. Străinul stă pe loc cănd intilneşte un asemenea alaiu boieresc, şi chiar pămĕnteni se uită după dinsul, şi le ride inima de bucurie la această privelişte.

In restimpul acesta clopotele bisericei din sat dedeserĕ semnalul pentru inceperea ceremoniei. In curtea boierească plină de echipajele cele mai felurite era mare alergătură, se aşăza şirul astfel cum trebuea să pornească. O trăsură cu opt cai in care se aflau mireasa cu maică-sa plecâ inainte, pe urmă venea acea cu mirele, tatăl sĕu şi vornicelul, apoi toţi invitaţii intr'un lung şir de trăsuri. Toţi caii aveau basmale albe şi feţe, legate pe lăngă urechi; călăreţii goneau descărcănd la puşti; ţăranii şi slugile alergau spre biserică spre a-şi face loc la cununia duducăi Roxandrei; era o icoană vie şi veselă. Nici Kreidemann nu lipsea, călare pe Fanny.

Vechea şi cam derăpănata biserică a satului avea azi un aspect foarte plăcut; preotul, un bĕtrăn cu barba lungă

albă aştepta in odăjdiile sale bogate ţesute cu fir; tĕnĕra părechc işi luâ locul hotărit pe un covor şi cununia incepù.

Părinţii se retrag cam in fund in zioa căsătoriei copiilor lor. Nunul şi nuna aleşi dintre rudele sau prietenii cei mai deaproape, ii inlocuesc şi işi iau sarcina aceasta obicĭnuit aşa de serios, incăt căsătoriţii găsesc şi mai tărziu un sprijin intr'inşii; amĕndoi stau dinaintea altarului alături de mire şi mireasă, ţinĕnd in mănă o luminare mare de ceară impodobită cu aur, flori şi panglice. Preotul intinde păine tinerei şi bĕtrănei părechi, ei beau vin din acelaş pahar, ca simbol de legătura strinsă care-i impreună pe viitor, şi calea vieţii care trebue urmată impreună de aci inainte, e simbolizată prin aceea că astfel pornesc mănă in mănă, cu preotul inainte de trei ori in jurul altarului. Sunetul clopotelor ii insoţeşte in cale şi cei de faţă le aruncă bomboane şi fire de peteală la picioare, astfel incăt străluceşte prin aer. Dacă ne inchipuim o mireasă frumuşică impodobită cu peteala de care am vorbit mai sus, şi un mire frumos, ceva emoţie la părinţi şi la ceilalţi martori apoi găsim foarte multă poesie in acest tablou.

Pentru Lascar insă se perduse cu totul această poesie. El sta ca unul ce visează, alb ca păretele, peptul sĕu se ridica in resuflări neregulate. Pe cănd era mare tăcere şi se celebra cununia se auzì la intrarea bisericei un foşnet par'că ar fi sosit musafiri noi; Lascar se uitâ cu distracţie, la căţiva paşi de el se aflau Dimitrie Albu şi Catinca!

Intăiul moment de surprindere fù aşa de puternic incăt ii paralizâ orice găndire; nici nu-şi putea da seamă de era fericire sau durere ceeace simţì la neaşteptata ivire a fiinţei mult iubite de dinsul. El nici nu băgâ de seamă că şi Catinca se lupta cu mişcarea ei sufletească; şi mai puţin ii dete in gănd să respundă la salutarea lui Albu, care căutâ de mai multe ori să-i intilnească privirea şi se uita la el cu mare bucurie.

Sgomotul felicitărilor după săvirşirea cununiei il deşteptâ. Toţi se imbulzeau spre tinerii insurăţei, nici el nu putea remăne indĕrăt; şi cu atăt mai puţin cu căt nădăjduia să se

apropie de prietena sa in imbulzeala ce se născuse; dar cucoana Prohiriţa apucase de braţ pe Catinca şi după ce-i făcuse meritatele imputări că sosise aşa de tărziu, se şi indreptâ cu dinsa spre eşire.

Lascar se simţì deodată imbrăţişat cu căldură, el intoarse capul şi se vĕzù in braţele lui Albu. «Ce zici de această surprindere?» intrebâ acesta. «Nici un cuvĕnt», respunse Lascar. «Haidem afară, afară la aer, altfel voiu incepe să plăng ca un copil dinaintea tutulor acestor străini!»

Pe cănd se intorceau toţi insoţiţi de impuşcături şi de musicanţii care şedeau intr'un car, la curte slugile sum comanda neobositului Bucinescu pregăteau cu sudoarea frunţii masa cea mare. Abia peste un cias totul fù gata; trebueau 60 de tacămuri, fără a socotì măsuţa cea mică pentru cei şase copii ce-i adusese cu dinsa mătuşica Paraschiva; — mătuşica Paraschiva nu venea niciodată fără copii sĕi.

In restimpul acesta o parte din societate se respăndì prin grădină; Lascar şi Dimitrie se plimbau vorbind dinaintea porţii; cei mai mulţi remaserĕ in curte unde trebueau să joace ţăranii după ce li se impărţise rachiu. Aci işi arătâ vĕtaful Gheorghe Clipa toată superioritatea minţii sale, şi cum studiase de bine caracterul supuşilor sĕi. Indată ce-şi primise unul paharul sĕu de rachiu ii făcea cu cridă o cruce pe spinare spre a-l impedica de-a se furişa din nou pintre cei insetaţi.

Un cerc mare se intinse pe iarbă, cu lăutarii la mijloc, mulţi musafiri se amestecarĕ pintre ţărani spre a face glume cu fetele; hora se invĕrtea incet in jurul musicei, din vreme in vreme un flĕcău apucat de neastĕmpăr impingea deodată cu foc pe vecinii sĕi in mijlocul cercului spre a sărì şi a bate din picioare. Cănd priveşti la horă ţi se pare că oamenilor trebue să li se urască grozav jucănd-o; dar nu este aşa; fetele şi flĕcăii joacă bucuros chiar daca n'au cisme in picioare.

Insfirşit se dete semnalul ospĕţului; musica se aşezâ in tindă, mirosul de bucate intimpinâ pe meseni cănd intrarĕ in casă şi le mărì pofta de măncare; o veselie copilărească se vedea pe toate chipurile, şi fiecare se grăbea să-şi aleagă

vecina la masă. Kreidemann se şi apropiase de Catinca, cu intenţia de-a o apuca de braţ dar Lascar işi făcù loc pe neaşteptate intre amĕndoi şi-i intinse măna.

Ospĕţul de nuntă făgăduia să fie vesel şi se ţinù de cuvĕnt. Masa era minunată, bucătari din toate părţile veniserĕ in ajutorul ţiganului lui Vrenceanu. Pe lăngă cele mai fine producte ale bucătăriei franceze nu puteau lipsì nici măncările moldoveneşti, şi mai nainte de toate plachia de găscă. Afară se căntau valţuri şi polka-mazurka astfel că pe tineri abia ii răbda inima pe scaune; convorbiri tot mai sgomotoase se incingeau din dreapta şi din stinga peste masă. Vrenceanu işi călcase pe inimă cu vinurile sale; esemplare strămoşeşti de Cotnar şi Odobeşti curgeau ca din isvor, alternănd cu Bordeaux şi vin de Rhin, şi cănd săririĕ dopurile de la Champagne apoi, după ce se bĕu in sănătatea mirilor a socrilor şi a tutulor rudelor, urmarĕ toastele cele mai surprinzĕtoare.

Un speech pregătit de Kreidemann cu tot spiritul sĕu, se perdù ruşinos din pricina sgomotului.

Convorbirile cele vii conveneau minunat părechei noastre inamorate, care ar fi dorit mai bine să se afle acum in grădiniţa liniştită de la Puriceşti; sfiala de la inceput nu fù luată in seamă, şi Lascar incepù a zice:

«Datoresc prietenului meu Dimitrie Albu bucuria neaşteptată de-a te vedea aici?»

«Nu tăgăduesc, Albu m'a indemnat să primesc invitarea la nuntă», respunse Catinca.

«Ştiai că mĕ vei găsì aici?» Catinca se uită la dinsul roşindu-se; «nădăjduiam», zise ea serios.

O nespusă fericire cuprinse inima lui Lascar. Viitorul sta legat de acest cuvĕnt al prietenei lui. Nu putea urma mai departe această convorbire in locul unde se afla; o asigurare şi mai lămurită pentru dorinţele sale nu l'ar fi lăsat in putinţă să-şi mănănce supa in mod cuviincios şi să respundă la intrebările ce i se făceau şi lui din vreme in vreme. Dar fericirea lui cea prea mare trebuea să resufle intr'un fel; el se aruncâ aşa dar cu cea mai neastĕmpĕrată veselie in vor-

birea de-o mie de ori incepută şi apoi earăş intreruptă a societăţii; şi nu-i trebuea mult ca să se fi prins frate de cruce cu Kreidemann, numai de dragul Catincăi.

Se şezù mult la masă, şi se bĕù mult. Chiar şi Vrenceanu cel cumpătat ajunsese la inspiraţie, şi când se scularĕ toţi de pe scaune, el strigâ: «Haideţi să facem o plimbare prin sat». Musica se puse in cap şi tot şirul pornì. Nici damele nu remaserĕ inapoi, Catinca ţinea pe Lascar de braţ. O asemenea plimbare, pe care societatea aleasă nu o face decât escepţional şi la ţară, dar care nu e rară in clasele de jos chiar la oraş, are un aspect deosebit, de cea mai mare veselie. La Bursuceni plimbarea era interesantă mai ales din pricina lui Vrenceanu care, apucând pe Pentelei Creţu de guler, se aşezase la spatele musicei şi incepù un fel de joc cu tovarăşul sĕu care sărea şi chiuia. Bĕtrânul ţinea cu o mână antereul sĕu moldovenesc şi făcea nişte paşi aci mari, aci mici, apoi sta pe loc şi incercâ mişcări haslii bătĕnd cu tocul cismelor, pămĕntul; apoi deodată incepeau ear paşii mari. Priveliştea era foarte originală; Creţu nu putea ţine tactul; el ducea grija gulerului de la haină. Ţăranii se strimbau de ris şi strigau: «Boierul nostru s'a chefăluit, Dumnezeu să-i erte pĕcatele!»

Abia se intoarse lumea acasă, şi jocul incepù; ţiganii neobosiţi cântau par'că acum puseserĕ abia mâna pe vioare. Quadrile, polka, valţ, urmau una după alta; nici hora nu fù uitată. Nu se ivì nicio impedicare, numai copii mătuşicăi Paraschiva furĕ călcaţi rĕu de vre-o câteva ori. Vlăstarii desnădăjduiţi nu-şi băteau capul de aceasta şi săreau mereu pintre dănţuitori.

Prilejurile de-a vorbì fără a fi băgaţi in seamă erau numeroase, Lascar şi Catinca nu scăparĕ nici unul. Când se despărţirĕ noaptea târziu mâinele lor se ţinurĕ strinse multă vreme şi Catinca zise lui Lascar uitându-se cu drag la dinsul: «La revedere». Şi când Albu se apropiè de dinsul, se imbrăţişarĕ cu toată inima amĕndoi bărbaţii, şi Lascar zise: «Iubirea şi prieteşugul mi-au venit in ajutor — vĕ mulţumesc!»

Au trecut patru ani de la nunta cea veselă.

E o minunată zi de vară. Un vapor străbate valurile limpezi in susul Dunării. O societate variată se plimbă vorbind pe punte; mulţi se bucură de frumoasele privelişti de-a-lungul ţěrmului; mulţi nici nu iau seamă la dinsele.

Pe-o bancă şade un těněr blond cu musteaţa roşcată imbrăcat in haine elegante de vară; lăngă dinsul e o damă těněră a cărei ochi mari negri se indreaptă spre partea unde se află Moldova. Dar nu e nicio tristeţă pe obrazul ei, ea zimbeşte cu nespusă gingăşie cănd vine fuga spre dinsa şi o apucă de genunchi, un băeţel de vre-o trei ani cu frumoasele lui haine de coloare deschisă.

«Cine sunt oamenii aceia frumoşi?» intrebâ unul din călětori pe căpitan, şi acesta arătâ cu degetul spre un sac de drum cu o placă de alamă pe care sta scris numele proprietarului: Lascar Viorescu.

* * *

Cu aceşti călětori părăsesc şi eu Moldova; dulci, foarte dulci amintiri mě insoţesc in Germania.

La despărţire mě mai intreb ăncă odată daca icoanele pe care am căutat să le descriu sunt adevěrate, şi cred că fără grijă pot respunde afirmativ.

Pentru german ajunge aceasta; pentru moldoveanul in mănele căruia ar putea cade aceste pagine mai adaug ceva.

Am avut adesea prilejul de-a observa caracterul lui Lascar; nu este o născocire a inchipuirii mele.

In Catinca din contra găsesc nobleţa femeească care se află in firea moldovenilor, şi mě rog la Dumnezeu, ca multe locuitoare din provinciile Dunărene să dea inapoi spre a se apropia de acest tip primitiv şi să devie mai puţin Parisiane, spre a lucra in sens patriotic la inălţarea imprejurimii lor.

Bărbatul şi femeea trebue să lucreze impreună la civilisaţia ţării lor, să se indemne unul pe altul nu numai la bunăvoinţă dar şi la indeplinirea acestei ţinte; femeea ca şi băr-

batul trebue să aibă inaintea ochilor ţinta vieţii, altfel ea e lipsită de patriotismu.

Am auzit, fără indoială, multe cuvinte frumoase şi entusiaste de pe buze frumoase; dar daca ar fălfăì steagul tricolor naţional pe-o parte cu strigătul simplicităţii şi al restringerii pentru binele general, ear de altă parte o nouă garnitură de horbote — femeea din societatea naltă ar urma de sigur pe cel dintăi, dar s'ar uita cu durere la cea de-a doa.

In iubirea mea sinceră pentru frumoasele ţări Dunărene imi mai vine in gănd şi alte conclusii de tras din descrierea cea simplă de mai sus. Dar multe se vor fi schimbat fără de asta in timpul din urmă. Poate chiar azi o existenţă problematică ca acea a lui Vrenceanu a devenit cu neputinţă; şi un Ienache Puricescu tĕnĕr n'ar putea fi impedecat cu sila in zioa de azi să-şi desvolte inteligenţa sa, precum a fost reposatul meu prieten.

(Sfirşit).

ZEFLEMELE

REVISTĂ POLITICĂ ŞI UMORISTICĂ

IN TREI ACTE

DE

I. C. NEGRUZZI si D. R. ROSETTI.

SUMARUL ACTULUI II.

Băile de la Călimăneşti. — Crima din Calea Moşilor. — Un kelner improvisat. — Ţaţa Naftalina. — Poliţe neplătite. — Tariful autonom. — Ţuica şi Rachiul. — Agio. — Ziarele. — Un dejun copios. — Cănii turbaţi. — Un călĕtor ultra naţional. — Descoperirea criminalului din Calea Moşilor. — Dulapul misterios. — Arestarea ucigaşului.

PERSOANELE:

Axenief.	1-a damă.
Edgardo.	2-a damă.
1-iul călĕtor.	Ţaţa Naftalina.
2-lea călĕtor.	Ţuica.
Tariful autonom.	Colectivitatea.
Rachiul.	Femei.
Agiul.	3-lea ziar.
1-iul ziar.	Un domn.
2-lea ziar.	Bărbaţi.

ACTUL II.

Băile de la Călimăneştĭ. — O cameră de măncare. — In fund un dulap. — O masă la mijloc. — Mai multe scaune de paie.— O uşă la dreapta. — Alta la stinga. — Şi alta in faţa scenei. — O canapea la dreapta.

SCENA I.

Axenief singur.

Axenief (după ce aşază scaunele)

Aşa cum sunt acum, cu mustĕţile rase, cu barbetele ciocărtite nu mai mĕ cunoaşte nici dracul. Uitaţi-vĕ la mine... Aşa e că nu mai mĕ cunoaşteţi? Uitaţi-vĕ bine! — Când s'a ingroşat gluma in insula Zeflemea şi a isbucnit revoluţia, am fugit... Rănit la cataramă, abia am putut să ajung până la malul mării unde m'am urcat intr'un vapor şi am venit in România. — Ce s'o fi făcut amicul şi stĕpănul meu Edgardo, nu ştiu. Mie nu-mi plac emoţiile. Am zis adio postului meu de şambelan, fără leafă, şi eată-mĕ.... Imi caut sănătatea la Călimăneşti.... beau apă de Căciulata ca să-mi indreptez lesiunea de la.... vĕ aduceţi aminte.... de la cataramă. Dar fiind om sărac, am intrat chelner la otel, din care pricină mi-am ras mustĕţile. (se aude un clopot sunănd la dreapta, apoi la stinga, apoi la mai multe odăi deodată). Kommt schon! Plicticos otel, o slugă pentru toţi, dar nu mĕ turbur... imi petrec ciasurile cetind gazetele. (se aude un clopot). Kommt schon! (se aşează pe un scaun şi ceteşte). «O crimă ingrozitoare s'a comis acum trei zile pe calea Moşilor, (clopot). Un lipovan dimpreună cu soţia sa şi patru copii au fost ucişi de-o slugă anume Nicolae care a dispărut. (clopot). Kommt schon! (clopot la toate odăile). Kommt schon! Ce dracu! (se scoală).

O voce (la dreapta)

Apă, apă!

O voce (la stinga)

Un şervet!

Altă voce (dreapta)

Kelner; cismele, cismele!

Altă voce (stinga)

Hainele, adu hainele!

Toate vocile (impreună)

Apă, cismele, un şervet, hainele! (Toţi dau năvală in scenă).

SCENA II

Axenief, I-iul călětor, 2-lea călětor, I-a damă, 2-a damă.

ENSEMBLE

I-iul călětor

Adu-mi apă de spălat.

Axenief

N'am, sacaoa s'a stricat.

I-ia damă

Imi lipseşte-o cismuliţă.

Axenief

Nu e gata, cuconiţă.

2-lea călětor

Adu-mi un şervet curat.

Axenief

N'a venit de la spălat.

Toți și a 2-a damă

Apă, haine, cisme iute! — *[bis.]*

Axenief (astupăndu-și urechile)

Vai! mințile-mi sunt pierdute! — *[bis.]*

II.

I-iul călĕtor

Dă-mi degrabă-o farfurie.

Axenief

S'a spart la bucătărie.

I-ia damă

Fugi de-mi adă-o linguriță

Axenief

Numai una-i, cuconiță

2-lea călĕtor

Un pahar cu apă rĕce.

Axenief

L'a luat numĕrul zece.

Toți și a 2-a damă

Prosop, apă, sunt grăbit! — *[bis.]*

Axenief (astupăndu-și urechile)

Auleo, m'ați amețit! — *[bis.]*

Ce să vĕ fac... luați singuri ce vĕ trebue. Uite, cismulițele sunt pe galerie in fund, prosoapele la spălătoreasă... hainele dincolo, afară pe scaun... apă jos in curte, in puț. Eu n'am vreme sunt singur pentru tot otelul. Mai intăi trebue să pun masa, s'a apropiat ora dejunului.

Călĕtorii (pregătindu-se să easă)

Asta e scandal!

I-iul călĕtor

Aveţi dreptate, insă ştii ce-l puţin că eşti in ţara ta, că nu cheltueşti banii la Nemţi sau la Franţuji şi că bei ape minerale naţionale. (eşind cu ceilalţi călĕtori prin fund). Da, na-ţi-o-nale! naţionale!

SCENA III.

Axenief.

Axenief (pune masa şi aşează scaunele in jurul mesei)

Acum să-mi vĕd de treabă, să pun masa. La numĕrul unu, o farfurie — la numĕrul douĕ o furculiţă, când va avea nevoie numĕrul unu de furculiţă, n'are decât s'o ceară de la numĕrul douĕ. — Pe mine mĕ urmăreşte o idee... să pun măna pe ucigaşul Nicolae, omoritorul din Calea Moşilor. Cine ştie dacă nu cumva, e ascuns aci la băi la Călimăneşti, sau dacă n'are să-mi pice in mănă, azi sau măine. (puind masa inainte). La numĕrul trei un pahar, la patru o lingură, la cinci o scobitoare... cel puţin să aibă fiecare călĕtor căte ceva inaintea sa. (venind in scenă). Dacă pun măna pe ucigaşul din Calea Moşilor, viitorul meu este asigurat... Umflu recompensa făgăduită de 2000 de lei şi mĕ fac comisar clasa II in Bucureşti. Semnalementele lui Nicolae sunt insemnate aici. (scoate un ziar şi ceteşte). «Blond — spăn — pĕrul lung — imbrăcat cu haine de paltonţ». (ia douĕ sticle de vin şi o carafă cu apă şi umple astfel cele douĕ sticle). Se umplu şi sticlele ca să ajungă vinul pentru toţi!

SCENA IV.

Axenief şi Ţaţa Naftalina.

Ţaţa Naftalina (intrănd răpede prin fund)

Kelner!... băete!... garçon!... Un scaun... dă-mi iute un

scaun că-mi vine rĕu... ah! ah! nervele, m'au apucat nervele! (cade pe un scaun).

Axenief

Doamnă! Madamo! Ţine-ţi firea! (ii vine in ajutor).

Ţata Naftalina

Eau di Colon.... eau di colon.... dă-mi eau di colon că leşin.

Axenief

Poftim! poftim!... indată. (ii pune sub nas un clondir cu apă minerală).

Ţaţa Naftalina (mirosind şi sărind in sus)

Piha! Ce este puturoşia asta?

Axenief

Eau de colon naţional de la Căciulata... Vezi că-ţi este mai bine... Istoriseşte-mi ce ai păţit!

Ţaţa Naftalina

Ce să paţ, domnule... Veneam de la viile din Prahova şi treceam la cele din Argeş, ca să le inspectez căci sunt măncate de filoxeră... In tren mĕ intilnesc cu un rus.

Axenief

Un rus...

Ţaţa Naftalina

Şi ce rus... un fel de pahonţ...

Axenief

Pahonţ!

Ţaţa Naftalina

Pahonţ blond...

Axenief (iute)

Blond... spăn... cu pĕrul lung. Am semnalementele lui.

Ţaţa Naftalina

Il cunoşti?

Axenief

Nu. (ap) E Nicolae... Nicolae ucigaşul din Calea Moşilor... (tare) Spune inainte!

Ţaţa Naftalina

Ce să spun, domnule... S'a luat după mine, mi-a imbuibat urechile cu căntece de dragoste, jurăminte de amor, propuneri de căsătorie.

Axenief

Şi dumneata ce ai făcut?

Ţaţa Naftalina

N'am făcut nimic. Am căutat să-mi pearză urma, dar de prisos... Mĕ urmărea mereu, n'am putut scăpa de el nici aci la Călimăneşti.

Axenief

E aici?

Ţaţa Naftalina

Da, a remas jos. Spune-mi unde să mĕ ascunz? Aveţi o odae liberă?

Axenief

Poftiţi la No. 5; nu sunt acolo decăt trei călĕtori.

Ţaţa Naftalina

Domnule, drept cine mĕ iei?

Axenief

Nu vě supăraţi.... E şi un ministru intre ei.

Ţaţa Naftalina

Ei, aşa, se schimbă vorba... Arată-mi camera!

Axenief

Un minut... Să vě trec la condică.

Ţaţa Naftalina

La condică, pe mine!

Axenief

Aşa e porunca poliţiei.

Ţaţa Naftalina

Scrie: «Ţaţa Naftalina».

Axenief

Ţaţa Naftalina! — Ciudat nume!

Ţaţa Naftalina

Ciudat, neciudat aşa mě chiamă.

I.

Eu sunt Ţaţa Naftalina
Sunt frumoasă, cum vedeţi;
Aici din ţară străină
M'a adus cu mare preţ!

II.

Un om mare mě iubeşte
Un bărbat prea galanton
Şi cu mine risipeşte
Mult, aproape-un milion.

III.

Cu el am fost impreună
Pe la vii, in orice loc,
Insă dragostea-i nebună
Nu prea i a adus noroc!

IV.

Dinsul, dupe ce plăcerii
Milionul l'a jertfit,
De pe scaunul puterii
Să se ducă-a fost poftit!

Axenief

Va să zică, profesiunea dumneavoastră este...

Ţaţa Naftalina

Este să mĕ plimb pe la vii... Să costisesc mulţi bani şi să nu fac nicio treabă. Prin urmare inţelegi necazul meu când am vĕzut că se ia după mine un desculţ de pahonţ.

Axenief

Aşa e... Vĕ rog poftiţi la No. 5...

Ţaţa Naftalina

Mulţumesc, băete. (ese la dreapta).

SCENA V.

Axenief şi Edgardo.

Axenief

Acum mĕ duc să dau de ştire la poliţie că ucigaşul Nicolae din Calea Moşilor este aici. (ese prin fund).

Edgardo (intră pe uşa de la stinga)

Dacă nu mĕ inşăl aici a intrat Ţaţa Naftalina... fericirea

zilelor mele... Ciudat lucru e şi viaţa... Mi s'a intimplat un lucru nepomenit... Graţie votului secret cu bilete albastre şi plicuri de tulpan, fusesem ales Voivod al insulei Zeflemea... Pe la ora 4 şi 5 minute isbucneşte o revoluţie şi pe la ora 4 şi 15 minute am tulit-o lăsănd puterea in mănele unui guvern provisoriu. Mi-am ras mustĕţile, mi-am pus o perucă blondă, m'am imbrăcat cu hainele unui lipovan şi am putut să scap nemiruit de naţiunea indignată care, din eroare negreşit, năvălea şi asupra mea. Ce s'a făcut Axenief şambelanul meu, nu-mi e cunoscut. L'am lăsat acolo. Nu ştiu de urma lui şi nici nu voesc să ştiu. Acum am alt foc pe inimă. Iubesc pe Naftalina, o brună apelpisită dar grozav de parfumată, pe care am intilnit-o in trenul ce mergea spre Piteşti. Dorul ei mĕ arde, mĕ topeşte, pentrucă, dupe căte am aflat, are chimirul gros. A umflat de la un om de stat aproape un milion. Am vĕzut-o intrănd aici. Unde s'o fi ascuns? O fac eu să easă indată. Imi pregătesc dulcea-mi voce de tenor şi trebue să mĕ asculte. Am să cănt serenada care am compus-o pentru dinsa.

I.

Te iubesc o Naftalină
Cu al tĕu miros ăngeresc,
Tu eşti dulcea mea regină,
Naftalină te iubesc!

II.

Pentru tine Naftalină
Mĕ usuc, mĕ prăpădesc,
Eşti frumoasă ca o zină,
Naftalină te iubesc!

O voce

(să deschide uşa de la dreapta şi se aruncă un ban in scenă)

Crede, moşule!

Edgardo

Un ban! Imi aruncă un ban ca la cerşetori! Nu-mi re-

măne decăt să mě sinucid. (scoate o sticluţă din buzunar). Eată otrava familiei Borgia cu care m'am ucis adesea la ora 11 din noapte in opera Lucrezia Borgia. O picătură e deajuns. (bea). Acum, pănă să-şi facă efectul mě pregătesc de moarte. (joc de scenă, se culcă pe canapea, dupe ce s'a legat la cap). Un lucru mě munceşte.... datoriile mele.... datoriile care le las neplătite... Oiu fi avěnd multe poliţe, nici nu mai ştiu. (adoarme).

SCENA VI.

Edgardo, Tariful autonom, Ţuica şi Rachiul, Agiul, Ziarele, Colectivitatea.

(Cortina din fund se ridică şi apar poliţile neplătite in şir, precum urmează, apoi dispar).

Tariful autonom

Poliţa No. 1.

Sunt tariful autonom: tu odată mi-ai jurat
Să mě păzeşti ca un sfănt, şi acum m'ai lepădat. (dispare).

Edgardo (sculăndu-se şi şezěnd turceşte pe canapea)

Ştii că eşti nostim? Am fost silit să fac convenţii comerciale! (se culcă ear).

Ţuica şi Rachiul

Poliţa No. 2.

Suntem ţuica şi rachiul, industrii naţionale
Ai zis că vom fi obiectul grijii şi dragostei tale.
Şi acuma vai de noi
Ne-ai ucis cu biruri noi! (dispar).

Edgardo (sărind in picioare)

Şi beţia a ajuns industrie naţională, ce vě mai plăngeţi? (se culcă).

Agiul

Poliţa No. 3.

Agiul aurului sunt
Nou venit pe-acest pămĕnt.
Ai zis că a mea plecare.
Vei căta să inlesneşti,
Dar bag seamă cu mirare
Că tu mĕ'mpămĕnteneşti. (dispare),

Edgardo (intorcĕnd capul)

Are haz plăngerea asta... Aş inţelege să reclami dacă te-aş fi espulsat... dar să te plăngi că te-am impămĕntenit!... He! hei, sunt mulţi la bursă care ar vrea să fie in locul tĕu!

Ziarele

Poliţa No. 4.

Noi care suntem gazete
Relele ţi-am arătat,
Ear tu in loc de resplată
Capul ne l'ai sfărămat!
Dă măcar in judecată
Naţiunea indignată!

Edgardo (horcăind)

N'auz nimic... dorm!...

Ziarele

Dă măcar in judecată
Naţiunea indignată! (dispar)

Edgardo

Da, da! Hrrr! (horcăe şi mai tare).

Colectivitatea

Poliţa No. 5.

Eu sunt colectivitatea,
Mult timp tu mai dismerdat
Insă de o vreme 'n coace
Nu-mi dai destul de măncat!

Dă-mi mâncare, dă-mi mâncare
Căci stomacu-mi este mare!

Edgardo
(sărind in sus işi intoarce buzunarele pe dos arătând că sunt goale)

Ia de unde nu mai e! (Cortina din fund cade). Duceţi-vĕ la naiba de poliţe... Nu ştiu pentru ce mĕ turbur degeaba. Mai intâi nici nu mai au valoare astăzi. Codul de comerciu s'a modificat şi poliţa s'a prefăcut in cambie... Ciudat lucru!.. Otrava nu lucrează... Nu lucrează de loc! (scoate sticla din buzunar). Am făcut eroare... Am bĕut apă meneralâ de la Călimăneşti... altfel de otravă... (se aude un clopot tare afară).

SCENA VII.

Edgardo, I-iul călĕtor, 2-lea călĕtor, I-a damă, 2-a damă, Axenief.

Toţi (intrând prin fund)

Eată clopotul resună
La dejun să ne-aşăzăm.
Venim toţi cu poftă bună
Ca să bem şi să mâncăm!

La masă! la masă, (bat cu pumnul in masă şi işi iau locul). Hei! kelner! kelner!

Axenief (intră răpede prin fund)

Indată! indată! (ap). N'am putut să găsesc nici un agent poliţienesc. Au fost toţi chemaţi la Bucureşti pentru o manifestaţie spontanee.

Toţi

Hei, kelner, supa!

Axenief

La moment! (ese prin fund şi se intoarce indată). Supă nu e; a dat in foc!

Toţi

Oh!

2-lea călĕtor

Atunci dă-ne rasolul.

Axenief

La moment! (ese prin fund şi se intoarce indată). Rasol nu e.. l'a măncat antreprenorul birtului.

Toţi

Oh!

Edgardo

Dă-ne măncarea!

Axenief

Măncarea... la moment. (ese prin fund şi se intoarce răpede). Măncare nu e... Nu s'a făcut zarzavaturi anul ăsta!

I-a damă

Dă-ne cel puţin friptura.

Axenief

Friptura... la moment! (ese prin fund şi se intoarce iute). Friptură nu e... a cumpĕrat tot muşchiul un cismar pentru ca să facă tălpi de cisme.

2-a damă

Bine o să remănem flămănzi?

Axenief

Flămănzi... la moment! (ese şi se intoarce indată aducĕnd cinci bucăţi de păine). Asta e porţia d-voastră pe zioa de astăzi. (le distribue).

Toţi

Asta e bătae de joc! (se scoală toţi de la masă).

I-iul călětor

Aveţi dreptate, insă ştii cel puţin că eşti in ţara ta, că nu cheltueşti bani la Nemţi şi la Franţuji, şi că bei ape minerale naţionale, na-ţi-o-nale!

I-a damă

Bine, běutura o fi naţională, dar măncarea?

I-iul călětor

Ei vorba romănească: «Fie păinea căt de rea, tot mai bine in ţara mea» (mănăncă).

Axenief (scoate o hărtie)

Vě rog acum să faceţi bine şi să subscrieţi certificatul de faţă.

Edgardo (luănd hărtia)

Ce e asta?

Axenief (speriat ap.)

Asasinul... Asasinul!

Edgardo (cetind)

«Subsemnaţii abonaţi ai otelului cel mare de la Călimăneşti, contrariu ştirilor respăndite de duşmanii partidului liberal naţional, declarăm că măncarea de la acest otel este foarte gustoasă şi mai mult decăt indestulătoare. Această declaraţie o facem cu măna pe conştiinţă şi pe stomah...» (vorbeşte). Ei, ce vrei să facem cu asta?

Axenief

Să iscăliţi ca să se publice la gazetă.

I-iul călětor

Adu incoace kelner... Eu iscălesc, pentrucă ştiu cel puţin că sunt in ţara mea, că nu cheltuesc banii la Nemţi şi

la Franţuji şi că beau ape minerale naţionale, na-ţi-o-na-le! Mai am şi un prieten la No. 15, care e bolnav pe moarte şi nu mai mănăncă de-o lună! De sigur că iscăleşte şi el!

SCENA VIII.

Aceleaşi persoane, Un domn.

Un domn (intră fuga prin fund strigănd)

Mĕ rog, un doftor, un doftor... Nu e nici un doftor aici?

Edgardo

Ce e? ce ai păţit? semeni grozav de turburat.

Domnul

Turburat ca turburat, dar mi-e frică să nu fiu turbat... Cănd mĕ plimbam pe aleul cel mare, a sărit asupra mea un căine căt toate zilele cu ochii aprinşi, cu...

Toţi

Oh! un căine turbat!

Axenief

Ce mai stai de vorbă aici şi umbli de giaba dupe doctor... pleacă răpede la Paris.

1-a damă

Aşa e... du-te la vestitul Pasteur, căci astăzi aşa e obiceiul, cine vede un căine turbat neturbat... măcar de deparet, pleacă la Paris.

Domnul

Zĕu, aşa imi vine şi mie să fac.

I-iul călĕtor

Să mĕ erţi, să-mi dai voie să-ţi fac şi eu o intrebare. Te-a muşcat căinele sau nu?

Domnul

Negreşit că m'a muşcat.

I-iul călĕtor

Ei, atunci nenişorule, ce mai incurci cu Pasteur ne Pasteur, Paris, ne Paris. Ascultă-mĕ şi pe mine, stai in ţara ta şi bea apă minerală din ţara ta.

Domnul

Ei, dar dacă turbez şi eu şi mor?

I-iul călĕtor

Cel puţin ştii că nu-ţi ai cheltuit banii la Nemţi şi la Franţuji, că ai avut aface cu un căine din ţara ta, şi dacă mori, mori de turbare natională, na-ţi-o-na-lă!

Domnul

Ei nene, prea, prea, patriotism până la pielea omului...

Toţi

Aide, aide cu toţi!

Hai cu inima voioasă
Impreună să pornim
Şi cu apă sulfuroasă
Păinea noastră să stropim

I-iul călĕtor

Să bem apă minerală
Căci este naţională!

Toţi

Hai cu inima voioasă
Impreună să pornim
Şi cu apă sulfuroasă
Păinea noastră s'o stropim! (es cu toţi).

SCENA IX.

Edgardo şi Axenief.

Axenief (oprind pe Edgardo care vrea să easă)

Un minut... Avem o vorbă amĕndoi.

Edgardo

Cu mine?

Axenief

Chiar cu dumneata.

Edgardo

Ai vre-o scrisoare pentru mine de la Naftalina?

Axenief (ap)

Iţi dau eu scrisoare acum (tare). Mărturiseşte tot ca să isprăvim mai iute.

Edgardo

Ce să mărturisesc? Că o iubesc

Axenief

Pe cine?

Edgardo

Pe Naftalina.

Axenief

Care Natalină?

Edgardo

Naftalina din tren.

Axenief

Ce Naftalină din tren... Ce tot mě incurci?... Mărturiseşte crima!

Edgardo

Care crimă?

Axenief

Crima din Calea Moşilor.

Edgardo

Care Calea Moşilor... Ce trăncăneşti?

Axenief

Crima cu muscalul, nevasta lui şi patru copii.

Edgardo

Copii cui?

Axenief

Copii femeei.

Edgardo

Copii femeei! Ce Naftalina are patru copii şi un muscal? Zěu nu ştiam!

Axenief

Ear mě incurci... Lasă pe Naftalina in pace... Iţi vorbesc de muscalul, nevasta şi patru copii pe care i-ai ucis.

Edgardo

I-a ucis cine?

Axenief

Dumneata!

Edgardo

Eu!

Axenief

Chiar dumneata! (ap) Nalt-spăn-blond-haine de pahonţ. (tare) Am semnalamentele.

Edgardo

Ale cui semnalamente?

Axenief

Ale lui Nicolae.

Edgardo

Care Nicolae?

Axenief

Nicolae ucigaşul!... Tu eşti, ce te faci că nu pricepi?

Edgardo

Eu!... eşti beat!

Axenief

Am să-ţi arăt acum că sunt treaz. Ascultă-mĕ, poate nu eşti tocmai vinovat... Poate ai fost numai un instrument al oposiţiei... al vre unui mare necunoscut?

Edgardo

Aide, du te de te plimbă, eşti smintit.

Axenief

Nicolae... domnule Nicolae... uite vezi, iţi zic şi domnule.

Edgardo

Nu mĕ chiamă Nicolae!

Axenief

Ba te chiamă... (ap). Nalt-spăn-blond, haine de pahonţ. Am semnalamentele! (scoate un portofoliu). Fii băeat de treabă, mărturiseşte ca să isprăvim mai iute. Iţi dau 500 de lei şi o slujbă bună, dacă spui că eşti vinovat.

Edgardo

Du-te dracului!

Axenief

Mărturiseşte intăi şi mĕ duc şi dracului pe urmă! (ap). Mai am un mijloc! (tare). Aşteaptă niţel. (aduce o sticlă de spirt). Vezi asta?

Edgardo

Ei, ce e?

Axenief

E spirt.

Edgardo

Ei, şi?

Axenief (toarnă spirt in palmă şi-l freacă pe spinare)

Ai inţeles?

Edgardo

Nu!

Axenief

E un nou sistem de instrucţie spre a descoperì adevĕrul... Sistem cu mai mult spirt decăt spirit...

Edgardo

Nu cunosc.

Axenief

Ai să cunoşti când vei da ochii cu poliţia. Te-ai hotărit să mărturiseşti?

Edgardo

M'am hotărit să-ţi rup urechile.

Axenief (ap)

Mai am încă un mijloc. (tare). Nicolae.

Edgardo

Nu mĕ chiamă Nicolae!

Axenief

Ba te chiamă, Nalt-spăn-blond-haine de pahonţ... Am semnalamentele... Nicolae, fii bun şi intoarce spatele un moment.

Edgardo

Mai bine le-ai intoarce tu.

Axeniaf

Ascultă, intoarce-le şi mĕ duc.
(Edgardo intoarce spatele şi Axenief intră in dulap).

Edgardo (uităndu-se in toate părţile)

Ce s'a făcut dobitocul ăla? Pe unde a eşit?

Axenief (sărind din dulap)

Ah! te-am auzit, ai mărturisit!

Edgardo

Eu, n'am mărturisit nimic.

Axenief

Te-am auzit când ai vorbit!

Edgardo

Am vorbit, dar n'am spus nimic!

Axenief

Mofturi! numai procurorii pot să vorbească fără să spuie

nimic! Eşti prins. (strigănd). Săriţi! ajutor! am prins pe ucigaşul din Calea Moşilor. Săriţi! Săriţi (apucă pe Edgardo de pept).

SCENA X.

Edgardo, Axenief, I-a damă, 2-a damă, I-iul călĕtor, 2-lea călĕtor, Alţi călĕtori.

Toţi

Ce e? Ce e? Ce s'a intimplat?

Edgardo

Ce să se intimple, domnilor? Am dat peste un nebun care se bagă in dulapuri, vrea să mĕ ungă cu spirt, imi propune bani şi căte mai căte, ca să mărturisesc că eu aş fi făcut un omor.

Toţi

Un omor!

I-iul călĕtor

Ei, aşa e! dumnealui o fi avĕnd dreptate, insă cel puţin ştii că eşti in ţară la tine, şi că ţi se face o instrucţie penală naţională, na-ţi-o-na-lă. (către Axenief). Dar in dulap ce căutai?

Axenief

Ce căutam, ascultaţi:

I.

Cănd o haină prăfuită
Inainte o schimbai,
O ştergeai, şi curăţită
In dulap o atĕrnai....
Aşa se făcea odată,
Dar azi treaba e schimbată,
Astăzi, dacă eşti cu cap
Alta faci cu un dulap!

II.

Un bărbat ingrabă mare
Cănd acasă se 'ntorcea,
Amorezu'n turburare
In dulap se ascundea.
Aşa se făcea odată...
Dar azi, treaba e schimbată
Azi bărbatul cel cu cap
Se ascunde in dulap!

III.

Un tălhar mai inainte
Cănd instrucţia sosea,
Dac'avea puţină minte
Iute 'ntr'un dulap sărea.
Aşa se făcea odată
Dar azi, treaba e schimbată,
Azi un procuror cu cap
El se vîră in dulap!

Ei, aţi inţeles! D-lui pe care il vedeţi aici e autorul crimei din Calea Moşilor. Am semnalamentele: nalt-spăn-blond-haine de pahonţ... Săriţi cu toţii să-l arestăm şi să-l dăm pe mâna poliţiei.

Edgardo

Protestez... mě opun.

Axenief

Te opui... faci oposiţie... (cu autoritate) dacă e aşa, ai perdut orice drept la protecţia legilor. Săriţi pe el! (toţi se răped pe Edgardo şi-l arestează).

Toţi

I.

Săriţi, săriţi de-l arestaţi
El de omor e acusat,
Prindeţi-l bine şi-l legaţi
Chiar dacă e nevinovat.

Axenief

II.

E nalt, spăn, blond, cu pĕrul lung
Şi are haine de pahonţ
Aceste probe ne ajung
Că el a slobozit un glonţ!

Toţi

III.

Săriţi, săriţi de-l arestaţi
El de omor e acusat,
Prindeţi-l bine şi-l legaţi
Chiar dacă e nevinovat!

(Toţi se răped asupra lui Edgardo il leagă şi-l arestează).

(Cortina cade).

NOTIŢĂ LITERARĂ

In «*Litterarisches Centralbatt*» din 12 Ianuarie 1889 apărù următoarea recensiune a cărţii d-lui Lazăr Şaineanu «*Incercare asupra Semasiologiei limbei române*» de d. H, Koerting, profesor la Universitatea din Lipsca:

D. Şaineanu, un elev al d-lui Hăsdĕu, căruia ii datorim deja scrieri asupra Elementelor turceşti in limba română şi asupra Zinelor in credinţele poporului român, ne ofere o «Incercare asupra Semasiologiei limbei române». Autorul dovedeşte nu numai că e in posesiunea metoadei linguistice, aşa cum ea s'a desvoltat mai cu seamă in Germania; el dispune şi de vaste cunoştinţe linguistice şi a contribuit in mai multe privinţe prin opera sa la inaintarea doctrinei generale despre evoluţiunea semnificaţiunilor.

După ce dă Semasiologiei un fel de posiţiune intermediară intre studiul cuvĕntului isolat şi al cuvĕntului in propoziţiune, d-sa enumĕră literatura cea mai importantă asupra subiectului şi adică o operă engleză, cinci franceze şi şaisprezece germane. Intr'aceste din urmă nu găsim cartea lui Paul «Principie de Linguistică» şi lucrările lui Wölfflin asupra schimbării sensurilor in latineşte. Calea, ce trebue să apuce atari cercetări, nu poate fi decăt cea istorică căutănd a pornì de la cea mai veche insemnare etimologică, ce poate fi istoriceşte constatată. Materialul unor asemenea cercetări e in primul rănd istorico-cultural, de oare ce istoria, credinţele şi tradiţiunea se oglindesc in Semasiologie. De n'am ştì nimic despre viaţa legiunilor romane de la Dunărea de jos, vorba *bĕtrăn* din *veteranus* ne-ar povestì despre aceasta. De nu s'ar ştì timpul introducerii Creştinismului la Români, cuvinte

ca *botez, biserică* ar dovedì că aceştia au primit Creştinismul cu secule inainte de atingerea lor cu Bulgarii. Acest punct de vedere istorico-cultural e pus in relief in intreagă operă. Nimic nu inlesneşte intr'atăta schimbarea sensului ca uitarea insemnării etimologice.

Al doilea capitol e intitulat «Creştinismul şi limba. Influenţa moralizătoare a Creştinismului o arată deja faptul, că simplul παιδεύω a fost suficient pentru noţiunea «pedepsesc». Fondul cel mai vechiu al termenilor bisericeşti are fisionomie latină; elementele greceşti şi slavice sunt numai secundare. Autorul luâ drept model in acest capitol opera lui Rud. de Raumer, Influenţa Creştinismului asupra limbei germane vechi. Nomenclatura Calendarului român ofere unele punte remarcabile; ici şi colea observaţiunea autorului intră in domeniul Folklorului.

Capitolul III tratează despre acţiunile Analogiei isvorită din limba slavă şi albaneză. Analogia e eficace in formaţiunea cuvintelor (comp. lat. *accentus* după προσωδία, sau germanul *Genugthuung* format după *satisfactio*), dar şi in Semasiologie. Aşa vorba *lume* «lumină» a primit sensul de *mundus,* pentrucă slavicul *světŭ* intruneşte ambele insemnări. Nu trebue găndit, pentru explicaţiunea faptului, la o bilinguitate de odinioară a Romănilor. Casurile se explică prin aceea, că traducĕtorii Bibliei inţelegeau ambele limbi. Autorul arată, cum aceştia schimonoseau uneori sensul confundănd cuvintele omofone ale originalului. Dacă *lege* datoreşte insemnarea-i de «religiune» influenţei slavice, pare indoios de oare ce aceeaşi insemnare se regăseşte la popoarele romanice apusene. Dincontră *intuneric* datoreşte negreşit slavicului *tuma* sensul de «miriadă». Analogiile citate din albaneza sunt de altă natură; ele privesc cuvinte latine, cari posed in albaneza aceeaşi schimbare de sens ca şi in romăneşte.

Cu capitolul IV — metafora — intrăm intr'un domeniu deja mai mult cultivat. La transportarea numelor pentru părţile corpului *(gula* pentru *os, ficatum* pentru *jecur)* se pot aduce paralele din alte limbi. O particularitate mai mare ofer metaforele expresiunilor bisericeşti, cari sunt mai mult

sau mai puţin caracteristice pentru Romăni «din fire poporul cel mai tolerant şi cel mai superstiţios din lume». Romănii sunt singurul popor creştin, care de la apariţiunea sa in Istorie ca naţiune n'a dat naştere nici unui sfănt. Autorul aduce dovezi din seculele trecute, cari ilustrează ignoranţa clerului şi superstiţiunea poporului, ambele causate de neştirea limbei oficiale, a celei slavone. Transportarea cuvintelor religioase la obiecte profane e foarte populară şi se citează in sprijinu-i numeroase exemple, ca aiasmă pentru rachiu, săngele Domnului pentru vin, Arhangel pentru biciu, botez pentru «udătură» mir pentru frunte. Casuri, in cari un cuvĕnt concret primeşte insemnare abstractă sunt de asemenea numeroase, ca *păs, ruşine.* Sub rubrica psichologia populară romănă se dă o colecţiune de locuţiuni idiomatice ca «a fi unghie şi carne cu cineva», «a mănca cu ochii pe cineva» după cum un Minnesänger zice: *die ich in minen ougen gerne bürge* «pe care aş ascunde-o bucuros in ochii mei». Materialul e cules mai cu seamă din basme, precum a arătat-o deja Jarnik priu interesanta-i monografie «Sprachliches aus rumänischen Volksmärchen» (Viena, 1877).

Capitolul V: Generalizarea şi limitarea cuvintelor. Aceasta au incercat-o cuvintele parte in perioadă romănă *(passer* pentru *avis,* tot aşa in limba spaniolă şi portugheză), parte in cea modernă (slav. *nevastă* «femee de curĕnd măritată», apoi «soţie»). Remarcabilă e mai cu seamă generalizarea numelor proprie ca *iudă* «grămadă de arbori rĕsturnaţi» de la furtunile ce cad in serbătoarea băbească a lui *Iuda, troian,* zidire din vremile lui Traian apoi «grămadă de pămĕnt sau de zăpadă» O restringere a sensului a incercat-o bunăoară: *mascur* din *masculus, săruta* din *salutare, tare* din *talis.* Un inţeles peiorativ ne intimpină in *rĕsbunare* propriu vorbind «a face din nou bun», o inobilire a sensului in *şugubĕţ* «glumeţ» (in alăturare cu *şuguesc*) propriu «ucigaş». Nume proprie pot astfel fi degradate: aşa *Romăn,* care, ca şi vechiu-englezul *Wealh,* insemna mai nainte şi «şerb»; *litfă* «lituan» apoi cuvĕnt insultător din causa deosebirii confesio-

nali. Mai cu seamă expresiunile străine de titulatură au scăzut foarte din valoarea lor (ca *jupăn*, *chir*). La sfirşitul cărţii se analizează elementele latine, slave, maghiare, greceşti şi turceşti ale limbei române după ordinele de idei ce representă.

Cartea e atrăgĕtoare pănă la ultima pagină şi dă o probă laudabilă despre seriositatea, cu care Linguistica se cultivă in România.

POESII POPULARE[1]

(Urmare)

DOINE DE JELE

Căntă puiul cucului
Din virvuţul nucului,
Aşa căntă de frumos,
De pică frunza pe jos;
Aşa căntă de cu jale,
De frunza cade pe cale.
Cucul căntă, mierla zice:
«Taci voinice, nu mai plănge
«Că s'o desprimăvăra
«Ş'om trece in Moldova!»
Dar voinicul din graiu grăia:
«De aş ştì cănta ca cucul
«Nu mult mi-aş bate capul,
«Făr' mi-aş face haine sure,
«Ş'aş sbura la o pădure.
«Ş'aş sbura din crangă 'n crangă
«Cu măndruţa mea cea dragă,
«Ş'aş sbura din fag in fag
«Ş'aş cănta cu dor şi drag
«Ş'aş mănca frunze de fragă
«Cu măndruţa mea cea dragă.

1) Vezi «Convorbiri Literare» No. 6, 8 din 1888 şi 10 din 1889.

«Dar aşa nu ştiu cănta
«Şi's străin ca pasĕrea
«N'am milă nicăirea!
«Străinu's ca frunza 'n nuc,
«N'am milă 'ncotro mĕ duc;
«Străinu's ca frunza 'n fag,
«N'am milă 'ncotro mĕ trag;
«Străinu's ca frunza 'n spine
«Şi milă tot n'am la nime».

Ştii tu măndră ce ziceai
Către mine şi plăngeai,
Că nu este om pe lume,
Pe noi să ne despreune.
Neamţul numa s'o jucat
Ş'odată ne-o despărţat.

Astă noapte am visat,
Că măndra m'o sărutat.
Mĕ sculai şi pipăii,
Şi nimica nu găsii,
Numa dorul inimii
Scris pe faţa perinii.

Frunză verde de secară,
Rea veste-a venit aseară,
Că măndra zace să moară.
Nu ştiu, Doamne, cum aş face,
Să mĕ duc să vĕz cum zace,
Cu faţa cătră părete
Cu gura friptă de sete,
Să-i dau vin şi apă rece,
Boala măndrei doar va trece.

Frunză verde, frunză rară,
Toate plugurile ară.
Numa-a meu şede 'n cămară,
Coarnele pe peatră-afară,
Şi fiearĕle la birău,
Potăngu la făgădău;
Fiarĕle pentru nĕcaz
Potăngu pentru vinars.

De la noi pănă la voi,
Tot o dălmă ş'un gunoiu
Ş'un pĕrău cu apă rece,
Dare-ar Dumnezeu să sece,
Să rĕmăe numai molu,
Cum am rĕmas eu cu doru;
Să rĕmăe numai prundu,
Cum am rĕmas eu cu găndu.

Căntă-mi cuce
Cănd ti-i duce,
Că şi eu is ducĕtor
Colo 'n luna lui cuptor,
Tu-i mere pe sus căntănd
Eu-oiu mere pe jos plăngĕnd.

Bată-te bădiţo, bată,
Batăr intr'un an odată.
Căt a fost vara de mare,
Tot ai zis că mi-i luare.
Cănd a fost colea toamna,
Dat-ai măna cu d'alta.
Patru junci cu coarne lungi
La doftor să nu te-ajungi.
Patru sute bani in pungă
La doftori să nu-ţi ajungă

De m'ar fi fost maica dat
După cine mi-a fost drag,
N'aş fi bětrănit in veac;
Dar m'o dat după urit
Şi cu zile-am bětrănit!

———

Mănce-l focul něcaz mare,
Cum m'o mai stricat de tare;
Mănce-l focul něcaz greu,
Cum m'o mai stricat de rěu.

———

Rěu maică m'ai blăstemat
Cu mănile cătră soare,
Să n'am Paşti să n'am Rusale,
Să le mănc mergěnd pe cale.
Să n'am Paşti nice Crăciun,
Să le mănc mergěnd pe drum.

———

De la gură voie bună,
La inimă glod şi tină.

———

Cănd ai, maică, vre-un fecior
Pune-i capul sub picior,
Să nu bată ţările,
Ca lupu pădurile.

———

Du-te, bade, duce-te-ai
Unde-o sta apa, să stai,
Drăguţă să nu mai ai;
Că drăguţă ţi-am fost eu
Dată de la Dumnezeu!

———

Bate vĕntu pe Tĕrnavă
Cu cătran şi cu otravă;
Otrăvì-s'ar fetele,
Care nu mĕ pot vedè;
Otrăvì-s'ar num'o fată,
Car' din gură mĕ tot latră;
Otrăvì-s'ar vecina,
Care-mi poartă minciuna!

Frunză verde de sălcuţă
Zace măndra 'n grădinuţă.
Nu ştiu, Doamne, cum aş face
Să mĕ duc să vĕz cum zace,
Cu faţa cătră părete
Cu gura friptă de sete.
Şi io-mi trecui dealurile
Ca să-i aduc leacurile:
Trei frunze de rumenele,
Să le puiu noaptea la stele,
Dimineaţa la răcoare,
Zioa, la amiaz, la soare,
Să-mi vĕz pe măndra 'n picioare.

In pămĕntul nearat
Flori frumoase-am semĕnat,
Am semĕnat busuioc
Şi n'a resărit de loc;
Semĕnat-am trandafir
N'o resărit nici un fir.
Semĕnat-am măgheran
Şi n'o resărit şohan.

Frunză verde bob şi linte,
Descunună-mĕ părinte,

Că de mi-i descununa
Trei sute de zloţi ţi-oiu da,
Şi 'ntr'o vară ţi-oiu lucra
Cu coasa, cu secerea
Cum s'o pomenit lumea.

DOINE DE DOR

«Doruţule, voie rea,
«Fugi de la inima mea!»

Pĕrăuţ pe sub podeţ
Am un drăguţ albeneţ
Cu trei rănduri de pĕr creţ,
Pe din jos cu unul verde,
Rĕu mĕ tem că io l'oiu pierde,
Că l'am mai pierdut odată,
Nicăiri nu l'am aflat,
Făr' in virful muntelui,
La curţile dorului.
Curţile erau deschise,
Măndrele pe tablă scrise.
Prinse doru-a mĕ 'ntreba:
Ce cauţi fică pe-aice?
— Cat un puiu cu peană verde,
Domnul sfănt să nu mi-l răbde,
Că m'a 'nvăţat a iubì
Şi m'a lăsat a dorì.
M'a 'nvăţat a săruta
Şi n'am cap de-a-l mai uita!

Astă-iarnă in postu mare,
Cătă ghiaţă fù pe vale!
Tină multă pe cărare;
Dar tu bade, bădişor
Osteneai la noi cu dor.

Da-amu-i vara la Rusale,
Puntea-i nouă peste vale,
Iarba-i verde pe cărare;
Dar tu bade, bădişor,
Ţi-ai uitat de-a măndrei dor!

De-aş ştì bade că-i venì,
Peană verde ţi-aş gătì,
Tot cu flori cu bobocei,
Infloriţi ca ochii tĕi.
Cu rujiţa rugului,
Din mijlocul stratului;
Cu rujiţa liliei,
Cu doruţu inimii.
Şi te-aş aştepta pe prag,
Să vĕz căt imi eşti de drag.
Cu rochie cumpĕrată,
De la tirg din albă şatră;
Cu rochie dalbă 'n flori,
Ca la Paşti in serbători,
Şi cu dor, cu dor bădiţă
Şi cu miere pe guriţă
Dar tu, bade, nu-i venì,
Că tu măndru ti-i chichì,
Tot cu flori cu bobocei,
Infloriţi ca ochii tĕi.
Cu rujiţa rujilor,
Să fii drag drăguţelor
Cu floriţa liliei,
Cu doruţu inimii,

Şi te duci in şezĕtori
Şi şezi, bade, pănă'n zori!
Dar te-o bate, măi bădiţă,
Doru meu ş'a mea credinţă,
Farmecile mamelor,
Lacrimile măndrelor,
Şi-i murì nespovedit
Că prea tare te-am iubit:

Pădurice rară eşti,
Măicuţă departe eşti;
Pădure de te-ai rărì,
Vai maică de te-aş zărì!
De-ar fi dealu de bujor,
N'aş mai duce-atăta dor,
Că dealu-i de schinteiuţă
Duc dorul de la măicuţă.

Adunate de *ALESIU V.*

BIBLIOGRAFIE

CĂRŢI APĂRUTE DE CURĔND ŞI TRIMISE DIRECŢIUNII „CONVORBIRILOR LITERARE“

Duiliu Zamfirescu. Novele, 1 vol. Bucureşti 1888.
Alexandru Philippide. Introducere in istoria limbei şi literaturei romăne. 1 vol. Iaşi 1888.
P. S. Aurelian. Elemente de economie politică, 1 vol. Bucureşti 1888.
— Esploatarea moşiilor sau meteiagiu, 1 vol. Bucureşti 1888.
...a Didia Odorica Sevastos. Călĕtorii prin Ţara romănească, 1 vol. ...şi 1888.
I. C. Drăgescu. Igiena in medicina poporană Ediţiunea II, 1 vol. Constanţa 1888.
...dor T. Burada. Cercetări asupra Conservatoriului filarmonic-dramatic din Iaşi (1836-1838), 1 mic vol. Iaşi 1888.
Math. M. Drăghiceanu. Mehedinţii. Studii goologice, technice şi agronomice etc. 1 vol. Bucureşti 1888.
Nicol Mihăescu. Frumoasa Valentina. Poemă, 1 vol. 1888.
St. Georgescu Carpen. Un sistem de invăţămĕnt romănesc, 1 broş. Bucureşti 1888.
I. P. Florantin. Metodă nouă de a invăţa aritmetica Ed. VI, 1 broş. Iaşi 1887.
— Metodă nouă de Abecedar, 1 broş. Iaşi 1888.
— Horea, roman original, 1 mic vol. Iaşi 1885.
— Estetica. Partea II specială: Artele, 1 vol. Iaşi 1887.
— Grădina de copii, Ed. II, 1 vol. Iaşi 1887.
— Recreaţiuni frobeliane, 1 broş. Iaşi 1887.
— Aritmetica elementară Partea IV-a, 1 vol. Iaşi 1889.
Gr. V. Maniu. Falimente şi bancrute. Comentariile Cărţii III Cod. Com. 1. vol. Bucureşti 1889.
Mateiu M. Drăghiceanu. Situaţiunea minelor de cărbuni deschise de Stat, 1 broş. Bucureşti 1889.
Ioan Răloi. Observaţinni asupra proiectului de lege pentru desfiinţarea tribunalelor comerciale, 1 broş. Bucureşti 1889.

Dr. Z. Samfirescu. Quadricynul crural, fi broş. Iaşi 1
Chestiunea agrară şi mijloacele de indreptare de un ...ultor din Ilfov, 1 broş.
Despre desfiinţarea tocmelelor agricole de R. S. 1 broş. Bucureşti 1889.
Smara. Din pana suferinţei, Versuri, 1 vol. Bucureşti 1888.
Album literar al societăţii studenţilor universitari „Unirea", 1 vol. Bucureşti 1889.
A. C. Cuza. Generaţia de la 48 şi Era nouă, 1 vol. Iaşi 1889.
Societatea geografică Română. Dicţionar geografic al judeţ. Argeş, 1 broş. Bucureşti 1888.

STUDII LITERARE ŞI ŞTIINŢIFICE

TABLA DE MATERII

POESII

ROMANURI ŞI NOVELE

CRITICĂ

ISTORIE

TEATRU

DIVERSE

București. Stabilimentul grafic Socec & Teclu. — 28,371.